ספרי' – אוצר החסידים – ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים"

770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה
הי' תהא שנת נפלאות בכל
צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומֶש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן לחבריל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייחפך ל"חדר ובית של צדקה".

קיט

זה המזמור נכבד מאד וחברו דוד על שמונה א״ב וכל אות ח׳ פסוקים ובכל פסוק יש בו דרך או תורה עדות פקודים מצוה אמירה דבור משפט צדק חקים, כל המזמור הוא מוסר ובקשות גדולות שמן הראוי כל אדם לאמרו בכל יום והוא הכנה גדולה לעבודת הקדוש ברוך הוא (פר״ץ ב״ן דמ״ה סימן שבהם מלת עדותיך בוי״ו חולם):

א א אַשְׁרֵי תְמִימֵי־דָרֶךְ הַהֹלְכִים בְּתוֹרַת
יְהוָה: ב אַשְׁרֵי נֹצְרֵי עֵדֹתָיו בְּכָל־לֵב יִדְרְשׁוּהוּ:
ג אַף לֹא־פָעֲלוּ עַוְלָה בִּדְרָכָיו הָלָכוּ: ד אַתָּה
צִוִּיתָה פִקֻּדֶיךָ לִשְׁמֹר מְאֹד: ה אַחֲלַי יִכֹּנוּ דְרָכָי
לִשְׁמֹר חֻקֶּיךָ: ו אָז לֹא־אֵבוֹשׁ בְּהַבִּיטִי אֶל־כָּל־
מִצְוֹתֶיךָ: ז אוֹדְךָ בְּיֹשֶׁר לֵבָב בְּלָמְדִי מִשְׁפְּטֵי
צִדְקֶךָ: ח אֶת־חֻקֶּיךָ אֶשְׁמֹר אַל־תַּעַזְבֵנִי עַד־מְאֹד:

ב ט בַּמֶּה יְזַכֶּה־נַּעַר אֶת־אָרְחוֹ לִשְׁמֹר כִּדְבָרֶךָ:
י בְּכָל־לִבִּי דְרַשְׁתִּיךָ אַל־תַּשְׁגֵּנִי מִמִּצְוֹתֶיךָ:
יא בְּלִבִּי צָפַנְתִּי אִמְרָתֶךָ לְמַעַן לֹא אֶחֱטָא־לָךְ:
יב בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ: יג בִּשְׂפָתַי
סִפַּרְתִּי כֹּל מִשְׁפְּטֵי־פִיךָ: יד בְּדֶרֶךְ עֵדְוֹתֶיךָ שָׂשְׂתִּי
כְּעַל כָּל־הוֹן: טו בְּפִקּוּדֶיךָ אָשִׂיחָה וְאַבִּיטָה
אָרְחֹתֶיךָ: טו בְּחֻקֹּתֶיךָ אֶשְׁתַּעֲשָׁע לֹא אֶשְׁכַּח

המשך תהלים בעמוד סט

נקודות משיחות קודש – מזמור קיט מתוך ״תהילות מנחם״

נד – זמירות היו לי חוקיך בבית מגורי

קיום ״חוקיך״ באופן של ״זמירות״

לשון הפסוק ״זמירות היו לי חוקיך״, מלמד שלמרות שכללות המצוות נקראות ״חוקיך״, רצון שלמעלה מטעם, וגם עבודת האדם היא באופן של ״חוקה חקקתי גזירה גזרתי״[1], ו״אין לך רשות להרהר אחרי״״[2], ו״כל האומר שמועה זו נאה ושמועה זו אינה נאה, מאבד את הונה של תורה״[3]. מכל־מקום עבודתו נעשית באופן של ״זמירות״, שירה ושמחה מתוך תענוג, ובכלל זה הבנה והשגה ורגש שבלב (על־דרך מארז״ל[4] ״כל הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה, עליו הכתוב אומר[5] וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים וגו׳״).

וב׳ ענינים אלו אינם בסתירה זה לזה, כיון שיש אצלו רק ענין אחד, להיות מסור ונתון למלך בכל מציאותו, ובכלל זה גם כח התענוג, הבנה והשגה, ולכן כשגזירת המלך היא להשתמש בכוחות וחושים אלו, הוא ממלא זאת[6].

וכמבואר בחסידות[7] בענין עבד פשוט ועבד נאמן, שאמיתית ענינו של עבד הוא שאינו מציאות לעצמו כלל, ״מה שקנה עבד קנה רבו״[8], ואין זה באופן שעבודתו ללא תענוג, הבנה והשגה, אלא אדרבה להיותו מסור ונתון לאדונו לגמרי, הרי התמסרותו היא בכל הכוחות, מהתענוג ועד עקב שברגל[9].

---

1) תנחומא חוקת ג. במדב״ר רפי״ט.
2) יומא סז, ב. פרש״י ר״פ חוקת.
3) עירובין סד, א (ובפרש״י).
4) מגילה לב, א.
5) יחזקאל כ, כה.
6) ראה גם לקו״ש ח״ח ע׳ 130 ואילך.
7) המשך תרס״ו ע׳ שכה ואילך.
8) פסחים פח, ב.
9) משיחת י״ט כסלו ה׳תשכ״א.

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קיט, קכ ..... ג

ג) מאמר ד״ה ואתה תצוה
יו״ד אדר-ראשון ה׳תשמ״א ..... ה

ד) מאמר ד״ה אז ישיר ישראל
ש״פ חוקת, ז׳ תמוז ה׳תשמ״ג ..... כג

ה) שיחת ש״פ חוקת, ז׳ תמוז, ה׳תשמ״ג .....ל

ו) לקוטי-שיחות פרשת חוקת כרך יג .....לד

ז) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח
המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל ..... מב

ח) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת חוקת.....מג

ט) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת חוקת..... מד

י) שיעורי תהלים לשבוע פרשת חוקת.....עב

יא) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת חוקת..... עג

יב) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת חוקת .....פב

יג) הלכה יומית לעיון ברמב״ם .....פד

שיעורי רמב״ם

יד) – ג׳ פרקים ליום לשבוע פרשת חוקת ..... פז

טו) – פרק אחד ליום לשבוע פרשת חוקת..... קלא

טז) – ספר המצוות לשבוע פרשת חוקת .....קנ

יז) נביאים וכתובים
ירמיה פרק לז, דניאל פרק ד .....קנג

יח) משניות – מסכת מעילה
ביאור קהתי.....קנה

יט) עין יעקב מסכת מגילה .....קסב

כ) מסכת שבת עם ביאורים
מדף קז עד דף קיג .....קסד

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כא) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן .....קצב

כב) שולחן ערוך הלכות ברכת הפירות
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן ..... קצג

כג) לקוטי תורה עוד ביאור
אדמו״ר הזקן .....קצו

כד) תורת חיים
אדמו״ר האמצעי .....רג

כה) מאמרי הצ״צ – דרך מצותיך
אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... רד

כו) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש .....רז

כז) קונטרס העבודה
אדמו״ר מוהרש״ב .....רז

כח) ספר המאמרים – קונטרסים
אדמו״ר מוהריי״צ .....רי

כט) ספר השיחות ה׳תש״ב-תש״ג בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ .....רטו

ל) ספר הזכרונות פרק כ .....רטז

לא) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ ..... ריט

לב) חומש לקריאה בציבור ..... רכ

לג) קריאה התורה למנחת שבת-קודש .....רכז

לד) ביאורים לפרקי אבות פרק ד .....רכט

לה) לוח זמנים לשבוע פרשת חוקת ..... רל

לו) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש ..... רלא

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס"ד. שבת פרשת תצוה, יו"ד אדר־ראשון ה'תשמ"א*

וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ כָּתִית לַמָּאוֹר לְהַעֲלוֹת נֵר תָּמִיד[1], וידועים הַדִּיּוּקִים בָּזֶה[2] דִּבְכָל הַצִּוּוּיִים שֶׁבַּתּוֹרָה נֶאֱמַר צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, וְכָאן נֶאֱמַר וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וּלְהוֹסִיף, דְּהַדִּיּוּק מַה שֶּׁנֶּאֱמַר וְאַתָּה תְּצַוֶּה הוּא לֹא רַק בְּהַלָּשׁוֹן אֶלָּא גַּם בְּהַתֹּכֶן, דִּלְשׁוֹן וְאַתָּה תְּצַוֶּה מַשְׁמַע שֶׁמֹּשֶׁה הוּא הַמְצַוֶּה, וְצָרִיךְ לְהָבִין, הֲרֵי מֹשֶׁה הוּא הַשָּׁלִיחַ לִמְסֹר לְיִשְׂרָאֵל אֶת צִוּוּי הַקָּבָּ"ה, וְלָמָּה נֶאֱמַר וְאַתָּה תְּצַוֶּה. גַּם צָרִיךְ לְהָבִין מַה שֶּׁנֶּאֱמַר וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ, שֶׁיָּבִיאוּ הַשֶּׁמֶן לְמֹשֶׁה[3] (אֵלֶיךָ), דִּלְכְאוֹרָה, כֵּיוָן שֶׁהַעֲלָאַת הַנֵּרוֹת הָיְתָה עַל יְדֵי אַהֲרֹן, לָמָּה הֵצְרַךְ לְהָבִיא אֶת הַשֶּׁמֶן לְמֹשֶׁה. גַּם צָרִיךְ לְהָבִין מַה שֶּׁנֶּאֱמַר שֶׁמֶן גּוֹ' כָּתִית לַמָּאוֹר, דִּלְכְאוֹרָה הָוָה לֵיהּ לְמֵימַר שֶׁמֶן גּוֹ' לְהָאִיר. גַּם צָרִיךְ לְהָבִין, דִּבְפָסוּק שֶׁלְּאַחֲרֵי זֶה[4] נֶאֱמַר מֵעֶרֶב עַד בֹּקֶר וְכָאן נֶאֱמַר לְהַעֲלוֹת נֵר תָּמִיד.

ב) **וּמִבָּאֵר** כְּבוֹד קְדוּשַׁת מוֹרִי וְחָמִי אַדְמוֹ"ר (בְּמַאֲמָרוֹ הַיָּדוּעַ דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וְקִבֵּל הַיְּהוּדִים"[5] שֶׁנֶּאֱמַר בְּפוּרִים קָטָן תרפ"ז[6]), דְּצִוּוּי (תְּצַוֶּה) הוּא צִוְּתָא וְחִבּוּר[7]. וְזֶהוּ וְאַתָּה

ביאור בדרך אפשר

במאמר זה מדובר אודות מהות תפקידו של משה רבינו בדורו וכמו כן של נשיאי ישראל שבכל דור ודור שהם ה'משה רבינו' שבכל דור ודור. מדובר אודות עבודתם של בני ישראל הבאה מכוחם של הנשיאים בתקופות השונות ובעיקר בחשכת הגלות. במאמר זה מדובר אודות חידוש נפלא הקשור דווקא בעבודה הנדרשת מאיתנו בדורנו כעת.

מאמר זה מיוסד על מאמר דיבור המתחיל "וקבל היהודים" שנאמר על ידי כ"ק אדמו"ר הריי"צ ב'פורים קטן' בשנת ה'תרפ"ז, בזמן המשטר הקומוניסטי בברית המועצות, תקופה קצרה לפני מאסרו הידוע.

אודות הדלקת המנורה בבית המקדש אומר הקדוש ברוך הוא למשה רבינו **וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ כָּתִית לַמָּאוֹר לְהַעֲלוֹת נֵר תָּמִיד**[1], **וידועים הַדִּיּוּקִים בָּלשונו** של פסוק **זֶה**[2] הדיוק הראשון הוא **דִּבְכָל הַצִּוּוּיִים שֶׁבַּתּוֹרָה נֶאֱמַר 'צַו' אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה** 'דבר אל בני ישראל' 'אמור להם' כלומר בדרך כלל בפניה של הקדוש ברוך הוא אל משה רבינו לא מופיעה המילה 'אתה', **וְאילו כָּאן נֶאֱמַר 'וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל'. וּלְהוֹסִיף, דְּהַדִּיּוּק** במה **שֶׁנֶּאֱמַר 'וְאַתָּה תְּצַוֶּה' הוּא לֹא רַק בְּהַלָּשׁוֹן** כלומר השאלה איננה רק מכך שהתורה מאריכה בלשונה **אֶלָּא** היא **גַּם בְּהַתֹּכֶן,** הוספת המילה 'אתה' מדגישה את חשיבותו של משה רבינו **דִּלְשׁוֹן 'וְאַתָּה תְּצַוֶּה' מַשְׁמַע שֶׁמֹּשֶׁה הוּא הַמְצַוֶּה, וְצָרִיךְ לְהָבִין, הֲרֵי מֹשֶׁה הוּא הַשָּׁלִיחַ לִמְסֹר לְיִשְׂרָאֵל אֶת צִוּוּי הַקָּבָּ"ה, וְלָמָּה נֶאֱמַר וְאַתָּה תְּצַוֶּה. גַּם צָרִיךְ לְהָבִין מַה שֶּׁנֶּאֱמַר וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ, שֶׁיָּבִיאוּ הַשֶּׁמֶן לְמֹשֶׁה** (אֵלֶיךָ), **דִּלְכְאוֹרָה, כֵּיוָן שֶׁהַעֲלָאַת הַנֵּרוֹת הָיְתָה עַל יְדֵי אַהֲרֹן, לָמָּה הֵצְרַךְ לְהָבִיא אֶת הַשֶּׁמֶן לְמֹשֶׁה. גַּם צָרִיךְ לְהָבִין מַה שֶּׁנֶּאֱמַר שֶׁמֶן גּוֹ' כָּתִית לַמָּאוֹר, דִּלְכְאוֹרָה הָוָה לֵיהּ לְמֵימַר שֶׁמֶן גּוֹ' לְהָאִיר. גַּם צָרִיךְ לְהָבִין, דִּבְפָסוּק שֶׁלְּאַחֲרֵי זֶה**[4] **נֶאֱמַר מֵעֶרֶב עַד בֹּקֶר וְכָאן נֶאֱמַר לְהַעֲלוֹת נֵר תָּמִיד.**

ב) **וּמִבָּאֵר** כְּבוֹד קְדוּשַׁת מוֹרִי וְחָמִי אַדְמוֹ"ר (בְּמַאֲמָרוֹ הַיָּדוּעַ דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וְקִבֵּל הַיְּהוּדִים"[5] שֶׁנֶּאֱמַר בְּפוּרִים קָטָן תרפ"ז[6]), **דְּצִוּוּי (תְּצַוֶּה) הוּא צִוְּתָא וְחִבּוּר**[7]. **וְזֶהוּ וְאַתָּה**

ביאור בדרך אפשר

לְהָבִין, הֲרֵי מֹשֶׁה הוּא רק **הַשָּׁלִיחַ לִמְסֹר לְיִשְׂרָאֵל אֶת צִוּוּי הַקָּבָּ"ה** ואיננו המְצַוֶּה בעצמו, **וְלָמָּה נֶאֱמַר וְאַתָּה תְּצַוֶּה. גַּם צָרִיךְ לְהָבִין** דיוק נוסף בלשון הכתוב **מַה שֶּׁנֶּאֱמַר 'וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ'**, שֶׁמשמעות מילים אלה היא שֶ**יָּבִיאוּ הַשֶּׁמֶן לְמֹשֶׁה**[3] **('אֵלֶיךָ'), דִּלְכְאוֹרָה, כֵּיוָן שֶׁהַעֲלָאַת** (=הדלקת) **הַנֵּרוֹת הָיְתָה עַל יְדֵי אַהֲרֹן** ולא על ידי משה, **לָמָּה הֵצְרַךְ לְהָבִיא אֶת הַשֶּׁמֶן לְמֹשֶׁה. גַּם צָרִיךְ לְהָבִין מַה שֶּׁנֶּאֱמַר שֶׁמֶן גּוֹ' כָּתִית לַמָּאוֹר',** מדוע התורה משתמשת במילה "מאור" ולא במילה 'להאיר' **דִּלְכְאוֹרָה הָוָה לֵיהּ לְמֵימַר** (=היה לו לומר) **'שֶׁמֶן גּוֹ' לְהָאִיר'** שהרי תכליתה של הדלקת השמן במנורה היא 'להאיר'. **גַּם צָרִיךְ לְהָבִין, דִּבְפָסוּק שֶׁלְּאַחֲרֵי זֶה**[4] **נֶאֱמַר** אודות משך זמן דליקת הנרות **'מֵעֶרֶב עַד בֹּקֶר'** ואכן משך זמן דליקתם בבית המקדש בכל יום איננו במשך היממה כולה אלא מערב עד בוקר **וְאילו כָּאן נֶאֱמַר 'לְהַעֲלוֹת נֵר תָּמִיד'.**

ב) וּמִבָּאֵר כְּבוֹד קְדוּשַׁת מוֹרִי וְחָמִי אַדְמוֹ"ר (בְּמַאֲמָרוֹ הַיָּדוּעַ דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וְקִבֵּל הַיְּהוּדִים"[5] שֶׁנֶּאֱמַר בְּפוּרִים קָטָן תרפ"ז[6]), דְּמשמעותה הפנימית של המילה **'צִוּוּי' (תְּצַוֶּה') הוּא** יצירת **'צִוְּתָא' וְחִבּוּר**[7] בין המְצַוֶּה לבין המְצַוֶּה, כלומר בין ישראל לקדוש ברוך הוא. **וְזֶהוּ** ההסבר מדוע הפסוק מדגיש את חשיבותו של משה רבינו באומרו

) יצא לאור בקונטרס פורים־קטן – תשנ"ב**, "לקראת יום ג' שהוכפל בו כי טוב, פורים קטן . . יום א' פ' כי תשא, ה'תשנ"ב".

1) ריש פרשתנו (תצוה). 2) אוה"ת פרשתנו (תצוה) ע' א'תקמא. ד"ה וקבל היהודים תרפ"ז ס"ג (סה"מ תרפ"ז ע' קיג. ה'תשי"א ע' 182). 3) רמב"ן עה"פ. 4) פרשתנו כז, כא. 5) השייכות דהביאור בואתה תצוה גו' לוקבל היהודים גו' - ראה לקמן ס"ט ואילך. 6) נדפס ב"התמים" חוברת ז לה, ג [שלו, ג] ואילך. סה"מ תרפ"ז ע' קי ואילך. ה'תשי"א ע' 180 ואילך. - ראה שם ס"ד. 7) כ"ה גם בתו"א פרשתנו פב, א (עה"פ ואתה תצוה). ובכ"מ. וראה בהנסמן בסה"מ מלוקט ח"ג ע' עב הערה 55.

*) קונטרס זה חילק כ"ק אדמו"ר שליט"א בידו הק' לכאו"א מאנשים נשים וטף. **) על הדו"ח אודות הדפסת המאמר ענה כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ויה"ר שיפעל הפעולה הרצוי' והזמ"ג וברי מזלי' כו'. אזכיר עה"צ".

ביאור בדרך אפשר

'וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל', כיוון **שֶׁמֹּשֶׁה הוּא** זה שיוצר את **הצוותא**, הוא זה **שִׁמְקַשֵּׁר וּמְחַבֵּר אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עִם אוֹר אֵין סוֹף**[8]. **וְעַל יְדֵי שֶׁמֹּשֶׁה מַשְׁפִּיעַ לְיִשְׂרָאֵל** (כלומר **שֶׁמְּקַשֵּׁר אוֹתָם עִם אוֹר אֵין סוֹף), עַל יְדֵי זֶה נַעֲשֶׂה יִתְרוֹן וְהוֹסָפָה בְּמֹשֶׁה.** [הסיבה לכך שלמרות שדרגתו של משה רבינו היא למעלה מהעם, שלכן הוא זה שבכוחו להשפיע להם, אך דווקא על ידם נעשית בו רוממות יתירה, הרי זה נעוץ בקשר הנשמתי של משה רבינו עם בני ישראל. **דְּמֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל הֵם דֵּגֶמֶת רֹאשׁ וְרֶגֶל, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר**[9] על ידי משה רבינו **'שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי הָעָם אֲשֶׁר אָנֹכִי בְּקִרְבּוֹ', דְּכָל יִשְׂרָאֵל הֵם** בבחינת **הָרַגְלַיִם דְּמֹשֶׁה, וּמֹשֶׁה הוּא הָרֹאשׁ שֶׁלָּהֶם. וּכְמוֹ שֶׁבָּגוּף אָדָם** עם היות שהראש הוא מעל הרגליים והוא זה שמנהיגם אך ביחד עם זה **הָרַגְלַיִם מוֹלִיכִים אֶת הָרֹאשׁ לְמָקוֹם שֶׁהָרֹאשׁ מִצַּד עַצְמוֹ אֵינוֹ יָכוֹל לְהַגִּיעַ לְשָׁם, כְּמוֹ כֵּן הוּא בְּמֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל, שֶׁעַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל** (שהם **הָרַגְלַיִם דְּמֹשֶׁה**) דווקא על ידם **מִתְוַסֵּף עִלּוּי בְּמֹשֶׁה.** מהותה של עליה זו של משה רבינו הנגרמת על ידי השפעתו על בני ישראל רמוזה בלשון הפסוק **דְּזֶהוּ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר 'שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי הָעָם אֲשֶׁר אָנֹכִי בְּקִרְבּוֹ', שֶׁעַל יְדֵי 'רַגְלֵי הָעָם'** כלומר בני ישראל שהינם הרגלים של משה **נִמְשָׁךְ** ומתגלה **הַגִּלּוּי דְּ'אָנֹכִי בְּקִרְבּוֹ שֶׁל מֹשֶׁה** המילה 'אנכי' רומזת להתגלות עצמותו של הקדוש ברוך הוא כנאמר 'אנכי ה' אלוקיך'[10]. **וְזֶהוּ 'וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת גוֹ', דְּעַל יְדֵי שֶׁמֹּשֶׁה יְצַוֶּה וִיקַשֵּׁר אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עִם אוֹר אֵין סוֹף, עַל יְדֵי זֶה יָבִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁמֶן זַיִת לְמֹשֶׁה** (**וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ**), **שֶׁיּוֹסִיפוּ תּוֹסְפוֹת אוֹר בְּמֹשֶׁה.**

1 'וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל', שֶׁמֹּשֶׁה הוּא מְקַשֵּׁר
2 וּמְחַבֵּר אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עִם אוֹר אֵין סוֹף[8]. וְעַל
3 יְדֵי שֶׁמֹּשֶׁה מַשְׁפִּיעַ לְיִשְׂרָאֵל (שֶׁמְּקַשֵּׁר אוֹתָם עִם
4 אוֹר אֵין סוֹף), עַל יְדֵי זֶה נַעֲשֶׂה יִתְרוֹן וְהוֹסָפָה
5 בְּמֹשֶׁה. [דְּמֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל הֵם דֵּגֶמֶת רֹאשׁ וְרֶגֶל,
6 כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר[9] שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי הָעָם אֲשֶׁר
7 אָנֹכִי בְּקִרְבּוֹ, דְּכָל יִשְׂרָאֵל הֵם הָרַגְלַיִם דְּמֹשֶׁה,
8 וּמֹשֶׁה הוּא הָרֹאשׁ שֶׁלָּהֶם. וּכְמוֹ שֶׁבָּאָדָם הָרַגְלַיִם
9 מוֹלִיכִים אֶת הָרֹאשׁ לְמָקוֹם שֶׁהָרֹאשׁ מִצַּד עַצְמוֹ
10 אֵינוֹ יָכוֹל לְהַגִּיעַ לְשָׁם, כְּמוֹ כֵּן הוּא בְּמֹשֶׁה
11 וְיִשְׂרָאֵל, שֶׁעַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל (הָרַגְלַיִם דְּמֹשֶׁה)
12 מִתְוַסֵּף עִלּוּי בְּמֹשֶׁה. דְּזֶהוּ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר שֵׁשׁ מֵאוֹת
13 אֶלֶף רַגְלִי הָעָם אֲשֶׁר אָנֹכִי בְּקִרְבּוֹ, שֶׁעַל יְדֵי רַגְלֵי
14 הָעָם נִמְשָׁךְ הַגִּלּוּי דְּאָנֹכִי בְּקִרְבּוֹ שֶׁל מֹשֶׁה[10]].
15 וְזֶהוּ וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ
16 שֶׁמֶן זַיִת גוֹ', דְּעַל יְדֵי שֶׁמֹּשֶׁה יְצַוֶּה וִיקַשֵּׁר אֶת בְּנֵי
17 יִשְׂרָאֵל עִם אוֹר אֵין סוֹף, עַל יְדֵי זֶה יָבִיאוּ בְּנֵי
18 יִשְׂרָאֵל שֶׁמֶן זַיִת לְמֹשֶׁה (וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ), שֶׁיּוֹסִיפוּ
19 תּוֹסְפוֹת אוֹר בְּמֹשֶׁה.

ביאור בדרך אפשר

20 ג) **וּלְבָאֵר** זֶה, מִקְדִּים בְּהַמַּאֲמָר[11] שֶׁמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ
21 נִקְרָא רַעְיָא מְהֵימְנָא, דִּשְׁנֵי פְּרוּשִׁים
22 בָּזֶה. שֶׁהוּא רוֹעֶה נֶאֱמָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל וְשֶׁהוּא זָן
23 וּמְפַרְנֵס אֶת יִשְׂרָאֵל בְּעִנְיַן הָאֱמוּנָה. דְּהָאֱמוּנָה
24 שֶׁיֶּשְׁנָהּ בְּיִשְׂרָאֵל מִצַּד עַצְמָם, שֶׁיִּשְׂרָאֵל הֵם
25 מַאֲמִינִים בְּנֵי מַאֲמִינִים[12], אֶפְשָׁר שֶׁתִּהְיֶה
26 בִּבְחִינַת מַקִּיף, וְזֶה שֶׁמֹּשֶׁה רוֹעֶה וּמְפַרְנֵס אֶת
27 יִשְׂרָאֵל בְּעִנְיַן הָאֱמוּנָה הוּא שֶׁהָאֱמוּנָה תִּהְיֶה

ביאור בדרך אפשר

43 ג) **וּלְבָאֵר זֶה, מַקְדִּים בְּהַמַּאֲמָר**[11] **שֶׁמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ נִקְרָא 'רַעְיָא**
44 **מְהֵימְנָא', דִּשְׁנֵי פְּרוּשִׁים בָּזֶה.** פירוש אחד הוא 'רועה נאמן'. רועה
45 נאמן פירושו שאינו נאמן רק לבעלי הצאן אלא הוא נאמן לצאן עצמם בכך
46 שהוא מוסר את נפשו אפילו עבור כבשה אחת ואיננו מוכן להחליפה באחרת.
47 כמו כן משה רבינו **שֶׁהוּא רוֹעֶה**
48 **נֶאֱמָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל. וְ**הפירוש השני
49 הוא 'רועה אמונה' שמשמעותו היא,
50 כשם שתפקידו של רועה צאן הוא
51 להאכילם במרעה טוב ומזין, כך ישנו
52 צורך להאכיל את נשמות ישראל
53 במרעה של 'אמונה' וזו עבודתו של
54 משה רבינו **שֶׁהוּא זָן וּמְפַרְנֵס**
55 (=מכלכל) **אֶת יִשְׂרָאֵל בְּעִנְיַן**
56 **הָאֱמוּנָה.** הטעם לכך שישנו צורך
57 בפעולתו של משה רבינו בלהאכיל את
58 נשמות ישראל ב'אמונה', בו בזמן
59 שלכאורה האמונה כבר קיימת בהם
60 שהרי הם קבלוה בירושה מאבותינו
61 אברהם יצחק ויעקב, הסיבה לכך היא
62 **דְּהָאֱמוּנָה שֶׁיֶּשְׁנָהּ בְּיִשְׂרָאֵל**
63 **מִצַּד עַצְמָם, שֶׁיִּשְׂרָאֵל הֵם**
64 **מַאֲמִינִים בְּנֵי מַאֲמִינִים**[12], ללא
65 פעולתו של משה רבינו **אֶפְשָׁר**
66 **שֶׁתִּהְיֶה בִּבְחִינַת מַקִּיף, וְזֶה**
67 **שֶׁמֹּשֶׁה רוֹעֶה וּמְפַרְנֵס**
68 (=מכלכל) **אֶת יִשְׂרָאֵל בְּעִנְיַן**
69 **הָאֱמוּנָה,** משמעות הדבר **הוּא**
70 **שֶׁהָאֱמוּנָה תִּהְיֶה בִּפְנִימִיּוּת.**
71 הסברת המושגים 'מקיף' ו'פנימיות':
72 הקשר בין שני דברים יכול להיות
73 באופן 'פנימי' ובאופן 'מקיף'. כאשר
74 האדם בא במגע עם דבר שביכולתו
75 להפנימו, להכילו בתוכו ולהתאחד
76 עימו אזי קשר זה הינו 'פנימי'. מה
77 שאין כן כאשר הדבר נשאר מחוץ
78 ליכולת האדם להכילו ואינו מתאחד
79 עימו, הוא נשאר מחוצה לו. קשר זה
80 הינו בבחינת 'מקיף'. קשר 'פנימי' בא
81 לידי ביטוי בכך שמציאות האדם משתנה בהתאם לדבר עימו הוא נקשר
82 ומתאחד. מה שאין כן כאשר הקשר הוא באופן 'מקיף' מציאותו של האדם
83 נשארת כמקודם. דוגמה לדבר: אדם השומע רעיון רוחני הקשור בסברא
84 שכלית עמוקה, כאשר מדובר בסברא אשר ביכולת האדם להכילה בשכלו,

---

8) כ"ה בסד"ה ואתה תצוה עטר"ת (סה"מ עטר"ת ע' רנו). ובכ"מ. ובד"ה זה תרפ"ז ס"ד בתחלתו (ועד"ז רסט"ו) "תקשר את בני ישראל" ואינו מוסיף "עם אוא"ס". ויש לומר, דבהמאמר מפרש שמשה מקשר את בני ישראל עצמם, כדלקמן סי"א. 9) בהעלותך יא, כא. 10) ראה בכ"ז בד"ה הנ"ל תרפ"ז ס"ה. 11) סעיף ד. 12) שבת צז, א.

ביאור בדרך אפשר

להבינה ולהסבירה לעצמו היטב, אזי שכל האדם מתאחד עימה ועל ידי כך מתעדן ונעשה קרוב יותר לרוחניות. אך כאשר אין האדם מסוגל להכיל רעיון זה בשכלו, הרי למרות שהוא חש שמדובר בדבר עמוק והוא בהתפעלות מכך, מכל מקום הרעיון נשאר מחוץ לשכלו כך שהאדם נשאר מגושם כמקודם.

כמו כן כאשר מדובר אודות האמונה של יהודי בקדוש ברוך הוא. למרות שהאמונה קיימת באדם אך יתכן שאיננה מתאחדת עם מציאותו הגלויה, שכלו ורגשותיו. שכלו ורגשותיו אינם משתנים בעקבות אמונתו בה' אחד, אמונה זו לא מתקבלת אצלם. אופן זה של אמונה הוא בבחינת 'מקיף'. תפקידו של משה רבינו הוא לגרום לכך שהאמונה תאיר בנשמות ישראל באופן פנימי, שהאמונה תתאחד עם מציאותו הגלויה של יהודי ותחדור ותתקבל בשכלו וברגשותיו ובכל פעולותיו עד כדי כך שהם יהיו מתאימים לאמונתו בה' אחד. **וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב בַּזֹּהַר**[13] **"הַהִיא אֱמוּנָה דִּלְעֵילָא יִתְזַן וְיִתְפַּרְנַס מִנֵּיהּ עַל יָדֶךָ"** (=אותה אמונה עליונה תהיה ניזונת ומכולכלת על ידך, כלומר **עַל יְדֵי מֹשֶׁה**), **דְּזֶה שֶׁמֹּשֶׁה זָן וּמְפַרְנֵס אֶת הָאֱמוּנָה,** משמעות הדבר **הוּא שֶׁמַּמְשִׁיךְ** ומגלה **אוֹתָהּ בִּפְנִימִיּוּת. וּמַמְשִׁיךְ בְּהַמַּאֲמָר** של כ"ק אדמו"ר הריי"צ, **דְּזֶה שֶׁמֹּשֶׁה הוּא 'רַעְיָא מְהֵימְנָא', הַכַּוָּונָה בָּזֶה הִיא** לא רק כלפי משה רבינו בדורו אלא **גַּם לְאִתְפַּשְׁטוּתָא דְּמֹשֶׁה שֶׁבְּכָל דּוֹר**[14] (=להתפשטות של משה שבכל דור) אשר בכל דור ודור ישנם צדיקים שבהם מתפשטת ומאירה נשמתו של משה רבינו והם גם כן בבחינת 'רעיא מהימנא', **דְּרָאשֵׁי אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּכָל דּוֹר הֵם מְחַזְּקִים אֶת הָאֱמוּנָה דְּיִשְׂרָאֵל (שֶׁבְּדוֹרָם), שֶׁהָאֱמוּנָה שֶׁלָּהֶם תִּהְיֶה בִּפְנִימִיּוּת. וּכְמוֹ מָרְדְּכַי**[15]**, שֶׁהָיָה הָאִתְפַּשְׁטוּתָא דְּמֹשֶׁה שֶׁבְּדוֹרוֹ, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז"ל**[16] **שֶׁמָּרְדְּכַי בְּדוֹרוֹ כְּמֹשֶׁה בְּדוֹרוֹ,** עבודתו של מרדכי היתה בכך **שֶׁגַּם בִּזְמַן גְּזֵרַת הָמָן, שֶׁלְּמוּד הַתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹות אָז הָיָה קָשׁוּר עִם מְסִירוּת נֶפֶשׁ, הִקְהִיל קְהִלּוֹת בָּרַבִּים לְחַזֵּק אֶת אֱמוּנָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּהַוְיָ' וְלַעֲמֹד חָזָק בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה**

ביאור בדרך אפשר

וְקִיּוּם הַמִּצְוֹות. וּבהמשך המאמר "וקבל היהודים", **לְאַחֲרֵי שֶׁמְּבַאֵר בַּאֲרֵכָה שֶׁמֹּשֶׁה וְאִתְפַּשְׁטוּתָא דִּילֵיהּ שֶׁבְּכָל דָּרָא מְחַזְּקִים אֶת הָאֱמוּנָה דְּיִשְׂרָאֵל,** (=וההתפשטות שלו שבכל דור) **מְבַאֵר**[17] **הַדִּיּוּק בִּלְשׁוֹן הַכָּתוּב "שֶׁמֶן גּוֹ' כָּתִית לַמָּאוֹר"** (כאמור בסעיף א' הדיוק הוא בכך שהתורה אומרת שהצורך בשמן הוא **'לַמָּאוֹר' וְלֹא 'לְהָאִיר'**), המשמעות הפנימית של זה היא: המילה 'כתית' רומזת על המצב בו נמצאים בני ישראל בגלות, והמילה 'למאור' רומזת על ההתגלות לה הם זוכים דווקא בעקבות כך. **שֶׁבִּזְמַן הַגָּלוּת, שֶׁאז כָּל אֶחָד וְאַחַת הוּא נִשְׁבָּר וְנִדְכָּא,** שזו משמעות המילה **'כָּתִית'** במובן של 'שבירה', הרי דווקא **עַל יְדֵי זֶה מַגִּיעִים לַהתגלות** של המדריגה הנקראת בשם **'מָאוֹר'** (שהוא **הָעֶצֶם**) שמעלתה היא בכך **שֶׁ**היא למעלה ממהות של 'אור', היא המקור אשר **מִמֶּנּוּ נִמְצָא הָאוֹר.** הסברת הדברים: במילה 'מאור' מכונה המקור של ה'אור'. לדוגמה, השמש עצמה לעומת האור היוצא ממנה נקראת בשם 'מאור' היות והיא המקור של האור. אחד ההבדלים בין המאור לאור הוא בכך שהמאור הינו הדבר עצמו לעומת האור שאינו אלא מציאות שחוצה הימנו, בדוגמת השמש עצמה לעומת האור שלה שהוא חוצה הימנה. לכן המושגים 'מאור' ו'אור' קשורים במושגים 'עצם' ו'גילויים', 'עצם' פירושו הדבר בעצמו, לעומת זאת ה'גילויים' הם בדוגמת אור השמש שאינו אלא מה שמתגלה ממנה אך איננו השמש עצמה. דברים אלה הם בבחינת משל כלפי התגלותה של הנשמה האלוקית. כאשר מדובר אודות הנשמה האלוקית, ישנה מצד אחד דרגתה הגלויה בגוף האדם, דרגה זו קשורה בכוחותיו הגלויים של האדם, שכלו ומידותיו. דרגה זו היא בבחינת רובד ה'גילויים' שלה. לעומת זאת ישנה 'עצם הנשמה', כלומר הנשמה כמו שהיא בעצמה, אשר להיותה חלק אלוקה ממעל ממש הרי איננה שייכת ואיננה נתפסת כלל בגוף המוגבל ובכוחותיו הגלויים של האדם. כאמור, דווקא על ידי המצב של 'כתית' זוכים להתגלות ה'מאור', 'עצם הנשמה'. **וְצָרִיךְ לְהָבִין** את **הַשַּׁיָּכוּת** בין העניינים השונים המבוארים במאמר של כ"ק

---

13) ח"ג רכה, ב 14) תקו"ז תס"ט (קיב, א. קיד, א). 15) ראה בד"ה הנ"ל תרפ"ז ס"ג וסט"ו. 16) אסת"ר פ"ו, ב. 17) בד"ה הנ"ל תרפ"ז סט"ו.

ביאור בדרך אפשר

1 אדמו"ר הריי"צ. השייכות **דְּהַפְּרוּשׁ בְּ'כָתִית לַמָּאוֹר' לְהַמְּבֹאָר**
2 **(בְּהַמַּאֲמָר) לִפְנֵי זֶה שֶׁמֹּשֶׁה [וְאִתְּפַשְּׁטוּתָא דִּילֵיהּ שֶׁבְּכָל**
3 **דָּרָא] זָן וּמְפַרְנֵס אֶת הָאֱמוּנָה שֶׁתִּהְיֶה בִּפְנִימִיּוּת.**
4 **ד) וְהִנֵּה הַבֵּאוּר בַּפָּסוּק "וְאַתָּה תְּצַוֶּה" בָּא (בְּהַמַּאֲמָר)**
5 **בְּהֶמְשֵׁךְ לְהַמְּבֹאָר בִּתְחִלַּת**
6 **הַמַּאֲמָר, דְּפֵרוּשׁ** הפסוק שנאמר
7 במגילת אסתר **"וְקִבֵּל הַיְּהוּדִים**
8 **אֶת אֲשֶׁר הֵחֵלּוּ לַעֲשׂוֹת"**[18]
9 משמעותו הפשוטה של הפסוק היא
10 שהיהודים קבלו על עצמם את מצוות
11 חג הפורים לדורות הבאים כשם
12 שהחלו לעשות בשנה הראשונה. אך
13 משמעותו הפנימית של הפסוק **הוּא**
14 **שֶׁקִּבְּלוּ מַה שֶּׁהֵחֵלּוּ בְּהַזְּמַן**
15 **דְּמַתַּן תּוֹרָה**[19] כלומר הם קבלו על
16 עצמם לא רק את מצוות הפורים אלא
17 את כל התורה כולה, ובאופן יותר
18 נעלה מהצורה בה הם קבלו זאת במתן
19 תורה על הר סיני. **דִּבְמַתַּן תּוֹרָה**
20 **הָיְתָה** רק **הַהַתְחָלָה (הֵחֵלּוּ**
21 **לַעֲשׂוֹת), וּבִימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ**
22 **(בִּזְמַן גְּזֵרַת הָמָן) הָיְתָה**
23 **הַקַּבָּלָה** השלימה, **וְקִבֵּל**
24 **הַיְּהוּדִים.** [ופירוש פנימי זה הוא
25 **עַל דֶּרֶךְ מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז"ל**[20]
26 **עַל הַפָּסוּק**[21] שנאמר גם כן
27 במגילת אסתר **"קִיְּמוּ וְקִבְּלוּ**
28 **הַיְּהוּדִים"**, דורשים על כך חז"ל
29 שהיהודים **קִיְּמוּ** בזמן אחשורוש **מַה**
30 **שֶׁקִּבְּלוּ כְּבָר** במתן תורה, **דְּזֶה**
31 **שֶׁהִקְדִּימוּ** את אמירת **'נַעֲשֶׂה'**
32 **לְ'נִשְׁמַע' בְּמַתַּן תּוֹרָה הָיְתָה**
33 **רַק הַקַּבָּלָה** של התורה אך קבלה
25

1 בְּכָתִית לַמָּאוֹר לְהַמְּבֹאָר (בְּהַמַּאֲמָר) לִפְנֵי זֶה
2 שֶׁמֹּשֶׁה [וְאִתְּפַשְּׁטוּתָא דִּילֵיהּ שֶׁבְּכָל דָּרָא] זָן
3 וּמְפַרְנֵס אֶת הָאֱמוּנָה שֶׁתִּהְיֶה בִּפְנִימִיּוּת.
4 ד) **וְהִנֵּה** הַבֵּאוּר בַּפָּסוּק וְאַתָּה תְּצַוֶּה בָּא
5 (בְּהַמַּאֲמָר) בְּהֶמְשֵׁךְ לְהַמְּבֹאָר
6 בִּתְחִלַּת הַמַּאֲמָר, דְּפֵרוּשׁ וְקִבֵּל הַיְּהוּדִים אֶת
7 אֲשֶׁר הֵחֵלּוּ לַעֲשׂוֹת[18] הוּא שֶׁקִּבְּלוּ מַה שֶּׁהֵחֵלּוּ
8 בְּהַזְּמַן דְּמַתַּן תּוֹרָה[19]. דִּבְמַתַּן תּוֹרָה הָיְתָה
9 הַהַתְחָלָה (הֵחֵלּוּ לַעֲשׂוֹת), וּבִימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ
10 (בִּזְמַן גְּזֵרַת הָמָן) הָיְתָה הַקַּבָּלָה, וְקִבֵּל
11 הַיְּהוּדִים. [וְעַל דֶּרֶךְ מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז"ל[20] עַל
12 הַפָּסוּק[21] קִיְּמוּ וְקִבְּלוּ הַיְּהוּדִים, קִיְּמוּ מַה שֶּׁקִּבְּלוּ
13 כְּבָר, דְּזֶה שֶׁהִקְדִּימוּ נַעֲשֶׂה לְנִשְׁמַע בְּמַתַּן תּוֹרָה
14 הָיְתָה רַק הַקַּבָּלָה, וּבִימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ[22] קִיְּמוּ מַה
15 שֶׁקִּבְּלוּ[23]]. וּמְדַיֵּק בְּהַמַּאֲמָר, שֶׁלְּכְאוֹרָה הוּא דְּבַר
16 פֶּלֶא[24], דִּבְמַתַּן תּוֹרָה הָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּתַכְלִית
17 הָעִלּוּי, וְהָיָה אָז אֶצְלָם גִּלּוּי אֱלֹקוּת בְּדַרְגָּא הֲכִי
18 נַעֲלִית [דְּנוֹסָף לָזֶה שֶׁגַּם קֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה הָיוּ
19 גְּלוּיִים נַעֲלִים בְּיוֹתֵר, הַגִּלּוּי שֶׁהָיָה בִּיצִיאַת
20 מִצְרַיִם וּבִפְרָט בִּקְרִיעַת יַם סוּף, הִנֵּה הַגִּלּוּי
21 שֶׁהָיָה בִּשְׁעַת מַתַּן תּוֹרָה הָיָה גִּלּוּי נַעֲלֶה עוֹד
22 יוֹתֵר], וּבִימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּתַכְלִית
23 הַיְרִידָה, דְּנוֹסָף לְהַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר שֶׁבְּכָל גָּלוּת
24 [דְּכָל גָּלוּת הוּא בְּדַרְגַּת גָּלוּת מִצְרַיִם[25], וּכְמוֹ
25 שֶׁבְּגָלוּת מִצְרַיִם כְּתִיב[26] וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה
26 מִקֹּצֶר רוּחַ וּמֵעֲבֹדָה קָשָׁה, עַל דֶּרֶךְ זֶה הוּא בְּכָל גָּלוּת, שֶׁיֶּשְׁנָם כַּמָּה נִסְיוֹנוֹת בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת], הִנֵּה
27 אָז (בִּזְמַן גְּזֵרַת הָמָן) הָיָה הַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר עוֹד יוֹתֵר, וְאַף עַל פִּי כֵן, בִּזְמַן מַתַּן תּוֹרָה, כְּשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל
28 בְּתַכְלִית הָעִלּוּי, הָיְתָה רַק הַהַתְחָלָה (הֵחֵלּוּ לַעֲשׂוֹת), וּבִזְמַן גְּזֵרַת הָמָן, כְּשֶׁהָיוּ בְּתַכְלִית הַשִּׁפְלוּת, אָז דַּוְקָא

ביאור בדרך אפשר

34 זו יכלה להתערער, **וּבִימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ**[22] **קִיְּמוּ מַה שֶּׁקִּבְּלוּ**[23]
35 משמעות 'קיום' זה היא נתינת תוקף לקבלה שקיבלו על עצמם בתחילה].
36 **וּמְדַיֵּק בְּהַמַּאֲמָר, שֶׁלְּכְאוֹרָה הוּא דְּבַר פֶּלֶא**[24], **דִּבְמַתַּן תּוֹרָה**
37 **הָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּתַכְלִית הָעִלּוּי, וְהָיָה אָז אֶצְלָם גִּלּוּי אֱלֹקוּת**
38 **בְּדַרְגָּא הֲכִי נַעֲלִית [דְּנוֹסָף**
39 **לָזֶה שֶׁגַּם קֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה**
40 **הָיוּ גְּלוּיִים** רוחניים **נַעֲלִים**
41 **בְּיוֹתֵר, הַגִּלּוּי** האלוקי **שֶׁהָיָה**
42 **בִּיצִיאַת מִצְרַיִם וּבִפְרָט**
43 **בִּקְרִיעַת יַם סוּף, הִנֵּה הַגִּלּוּי**
44 **שֶׁהָיָה בִּשְׁעַת מַתַּן תּוֹרָה הָיָה**
45 **גִּלּוּי נַעֲלֶה עוֹד יוֹתֵר]** אשר מכל
46 זה מובן שבשעת מתן תורה היו ישראל
47 בתכלית המעלה, **ו**לעומת זאת **בִּימֵי**
48 **אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הָיוּ יִשְׂרָאֵל**
49 **בְּתַכְלִית הַיְרִידָה, דְּנוֹסָף**
50 **לְהַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר** של אור ה'
51 שֶׁקיים **בְּכָל גָּלוּת [דְּכָל גָּלוּת**
52 **הוּא בְּדַרְגַּת גָּלוּת מִצְרַיִם**[25],
53 **וּכְמוֹ שֶׁבְּגָלוּת מִצְרַיִם כְּתִיב**[26]
54 **"וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה מִקּוֹצֶר**
55 **רוּחַ וּמֵעֲבֹדָה קָשָׁה", עַל**
56 **דֶּרֶךְ זֶה הוּא בְּכָל גָּלוּת,**
57 **שֶׁיֶּשְׁנָם כַּמָּה נִסְיוֹנוֹת בְּקִיּוּם**
58 **הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת], הִנֵּה אָז**
59 **(בִּזְמַן גְּזֵרַת הָמָן) הָיָה**
60 **הַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר עוֹד יוֹתֵר,**
61 **וְאַף עַל פִּי כֵן, בִּזְמַן מַתַּן**
62 **תּוֹרָה, כְּשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל**
63 **בְּתַכְלִית הָעִלּוּי, הָיְתָה רַק**
64 **הַהַתְחָלָה (הֵחֵלּוּ לַעֲשׂוֹת),**
65 **וּבִזְמַן גְּזֵרַת הָמָן, כְּשֶׁהָיוּ**
66 **בְּתַכְלִית הַשִּׁפְלוּת, אָז דַּוְקָא**

---

18) אסתר ט, כג. 19) כ"ה גם ברד"ה וקבל היהודים בתו"א מג"א צו, ג. ובכ"מ - נסמנו ברד"ה וקבל היהודים ה'תשי"א (סה"מ מלוקט ח"ג ע' סז הערה 4). 20) שבת פח, א. 21) אסתר ט, כז. 22) מהמשך הענינים בהמאמר ובתו"א שבהערה הבאה (וראה גם תו"א שם צט, רע"א. ובכ"מ) משמע, דזה שקבלוה בימי אחשורוש הוא בזמן הגזירה. ובפרש"י ד"ה בימי אחשורוש "מאהבת הנס שנעשה להם". ואולי יש לומר דשני ענינים בזה - ראה לקמן ס"ט. 23) כ"ה גם בתו"א מג"א צח, א דוקבל היהודים את אשר החלו לעשות הוא ע"ד "קיימו מה שקבלו" - אף שלכאורה הם שני ענינים שונים, ראה סה"מ מלוקט שם הערה 4. 24) הביאור בדיוק לשון זה - ראה ד"ה וקבל היהודים דפורים קטן ה'תשל"ח ס"א (סה"מ מלוקט ח"א ע' שיז). 25) ראה ב"ר פט"ז, ה "כל המלכיות נקראו על שם מצרים על שם שהם מצירות לישראל". 26) וארא ו, ט.

קִבְּלוּ מַה שֶּׁהֵחֵלוּ בְּמַתַּן תּוֹרָה. וּמְבֹאָר בָּזֶה כ"ק אדמו"ר הריי"צ, דִּבְזְמַן הַגְּזֵרָה, הרי דווקא אז הָיָה קִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹות שֶׁלָּהֶם בִּמְסִירוּת נֶפֶשׁ. [ומסירות נפשם היתה גדולה ביותר דְּנוֹסָף לְזֶה שֶׁהָיָה לָהֶם מְסִירוּת נֶפֶשׁ שֶׁלֹּא לִכְפּוֹר חַס וְשָׁלוֹם [כַּמְבֹאָר בְּתוֹרָה אור[27],

שֶׁבְּאֵם הָיוּ מְמִירִים דָּתָם לֹא הָיוּ עוֹשִׂים לָהֶם כְּלוּם, כִּי הַגְּזֵרָה הָיְתָה רַק עַל הַיְּהוּדִים ולא על אלה שאינם "יהודים" אלא "עִבְרִים". יהודים הם אלה הכופרים בעבודה זרה, וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא עָלְתָה עַל דַּעְתָּם מַחֲשֶׁבֶת חוּץ כלומר מחשבה אודות המרת הדת חַס וְשָׁלוֹם], ויתירה מזו מסירות נפשם היתה לא רק על עצם אמונתם בה' אלא הָיָה לָהֶם מְסִירוּת נֶפֶשׁ גַּם עַל קִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹות[28], וְעַד שכדי כך שֶׁהִקְהִילוּ קְהִלּוֹת בָּרַבִּים לִלְמֹד תּוֹרָה בִּמְסִירוּת נֶפֶשׁ[29]. וְהִתְעוֹרְרוּת הַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ שֶׁלָּהֶם הָיְתָה עַל יְדֵי מָרְדְּכַי הַיְּהוּדִי, שכאמור הוא היה מֹשֶׁה שֶׁבְּדוֹרוֹ. וְעל פי האמור אודות גודל המעלה שהיתה קיימת דווקא בעבודת ה' בזמן גזירת המן כיוון שהיא היתה מתוך מסירות נפש זֶהוּ ההסבר לכך ש"וְקִבֵּל הַיְּהוּדִים אֶת אֲשֶׁר הֵחֵלוּ לַעֲשׂוֹת", דִּבְמַתַּן תּוֹרָה הָיְתָה רַק הַהַתְחָלָה ובִּזְמַן גְּזֵרַת הָמָן הָיְתָה הַקַּבָּלָה, כִּי עַל יְדֵי שֶׁהָיָה לָהֶם מְסִירוּת נֶפֶשׁ בְּפֹעַל עַל תּוֹרָה וּמִצְוֹות נִתְעַלּוּ (בְּעִנְיָן זֶה) לְמַדְרֵגָה נַעֲלֵית יוֹתֵר מִכְּמוֹ שֶׁהָיוּ בִּזְמַן מַתַּן תּוֹרָה, וְלָכֵן אָז דַּוְקָא הָיְתָה הַקַּבָּלָה, וְקִבֵּל הַיְּהוּדִים.

וְלִכְאוֹרָה יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהַפֵּרוּשׁ בְּכָתִית לַמָּאוֹר, שֶׁעַל יְדֵי כָּתִית (נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּא) מַגִּיעִים לְהַמָּאוֹר, הוּא בֵּאוּר עַל זֶה שֶׁבִּזְמַן הַגְּזֵרָה דַּוְקָא בָּאוּ לִמְסִירוּת נֶפֶשׁ בְּאֹפֶן נַעֲלֶה בְּיוֹתֵר[30]. כִּי מְסִירוּת נֶפֶשׁ הִיא מִצַּד עֶצֶם הַנִּשְׁמָה שֶׁלְּמַעְלָה מִגְּלוּי, מָאוֹר (שֶׁמִּמֶּנּוּ נִמְצָא הָאוֹר), וְעַל יְדֵי שֶׁהָיוּ אָז בְּמַצַּב דְּכָתִית (נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּא), נִתְגַּלָּה עֶצֶם הַנִּשְׁמָה, מָאוֹר. אֲבָל מֵהֶמְשֵׁךְ וְסֵדֶר הָעִנְיָנִים בְּהַמַּאֲמָר שֶׁהַפֵּרוּשׁ בְּכָתִית לַמָּאוֹר בָּא לְאַחֲרֵי הָעִנְיָן דְּרַעְיָא מְהֵימְנָא, מַשְׁמַע, דְּעִנְיָן כָּתִית לַמָּאוֹר שַׁיָּךְ גַּם לְזֶה שֶׁמֹּשֶׁה זָן וּמְפַרְנֵס אֶת הָאֱמוּנָה שֶׁתִּהְיֶה בִּפְנִימִיּוּת.

ביאור בדרך אפשר

שֶׁהָיוּ בִּזְמַן מַתַּן תּוֹרָה, וְלָכֵן אָז דַּוְקָא הָיְתָה הַקַּבָּלָה השלימה של התורה, וְקִבֵּל הַיְּהוּדִים.

בסעיף הקודם למדנו שצריך להבין את הקשר בין הענינים השונים המבוארים במאמר של כ"ק אדמו"ר הריי"צ, הפירוש הפנימי במילים "כתית למאור" ותפקידו של משה רבינו בתור "רעיא מהימנא".

וְלִכְאוֹרָה יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהַפֵּרוּשׁ בְּ"כָתִית לַמָּאוֹר", והוא שֶׁעַל יְדֵי מצב של "כָּתִית" (בו האדם נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּא) דווקא על ידי כך מַגִּיעִים לְהתגלות "הַמָּאוֹר", הרי היה ניתן לומר שענין זה איננו קשור עם הסברת תפקידו ועבודתו של משה רבינו בתור "רעיא מהימנא" אלא הוּא בֵּאוּר עַל זֶה שֶׁבִּזְמַן הַגְּזֵרָה דַּוְקָא בָּאוּ לִמְסִירוּת נֶפֶשׁ בְּאֹפֶן נַעֲלֶה. כִּי מְסִירוּת נֶפֶשׁ הִיא דבר הנובע מִצַּד עֶצֶם הַנִּשְׁמָה שֶׁכאמור בסעיף ג' היא דרגה כזו בנפש שלְּמַעְלָה מִגְּלוּי, אשר היא נקראת בשם "מָאוֹר" (שֶׁמִּמֶּנּוּ נִמְצָא הָאוֹר), וְעַל יְדֵי שֶׁהָיוּ אָז בעקבות קושי הגזירה בְּמַצַּב דְּ"כָתִית" (נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּא), נִתְגַּלָּה עֶצֶם הַנִּשְׁמָה, מָאוֹר. אֲבָל מֵהֶמְשֵׁךְ וְסֵדֶר הָעִנְיָנִים בְּהַמַּאֲמָר שֶׁהַפֵּרוּשׁ בְּכָתִית לַמָּאוֹר בָּא במאמר דווקא לְאַחֲרֵי הָעִנְיָן דְּרַעְיָא מְהֵימְנָא, מכך מַשְׁמַע, דְּעִנְיָן "כָּתִית לַמָּאוֹר" שַׁיָּךְ גַּם לתפקיד ה"רעיא מהימנא" כלומר לְזֶה שֶׁמֹּשֶׁה זָן וּמְפַרְנֵס אֶת הָאֱמוּנָה שֶׁתִּהְיֶה בִּפְנִימִיּוּת.

27) מג"א צא, ב. צז, א. צט, ב. וראה גם במקומות שנסמנו בסה"מ מלוקט ח"ג ע' סח הערה 12. 28) שזהו חידוש גדול יותר, כי בנוגע לאמונה, גם קל שבקלים מוסר נפשו (תניא פי"ח. ובכ"מ). 29) שזהו חידוש גדול עוד יותר, כמובן בפשטות. 30) ראה הערות הקודמות.

ביאור בדרך אפשר

ה) בסעיף זה מבואר הקשר בין עבודתו של משה רבינו בהחדרת האמונה בפנימיות לבין גילוי עצם הנשמה.

וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה עַל פִּי הַיָּדוּעַ[31] דְּזֶה שֶׁיִּשְׂרָאֵל מַאֲמִינִים בֶּאֱלֹקוּת פְּשׁוּטָה וְאֵין צְרִיכִים רְאָיוֹת עַל זֶה הוּא מִצַּד שְׁנֵי טְעָמִים.

הסברת הדברים האמורים לקמן:

כאמור בסעיף ג', בנשמה האלוקית ישנן דרגות שונות, אשר עצם הנשמה למעלה מכולן. ישנו חלק הנשמה הקשור בגוף האדם ובכוחותיו הגלויים. למעלה ממנו ישנו חלק הנשמה שאינו נתפס כלל בגוף הגשמי. אך עצם הנשמה היא למעלה מכל הדרגות האמורות. ביתר ביאור: אודות הנשמה האלוקית נאמר בספר התניא שהיא חלק אלוקה ממעל ממש אך ביחד עם כך נאמר עליה שהיא בבחינת "אלוקות כפי שנעשה בבחינת נברא" כלומר במהותה הפנימית היא חלק אלוקה אך בחיצוניותה היא בעלת 'חבנית' של נברא בעל מציאות לעצמו. הדרגות השונות הקיימות בנשמה האלוקית, זו שבגוף וזו העליונה יותר, קשורות בחלק זה של הנשמה האלוקית. הדרגה התחתונה כבולה במסך החומר של הגוף ולכן איננה רואה כי אם את הגשמיות שסובבת אותה. לעומתה הדרגה העליונה יותר רואה את אור ה' אשר אין מקום פנוי ממנו. אך עצם הנשמה זוהי פנימיותה של הנשמה אשר היא ואלוקות הינם דבר אחד ממש.

אמונתו של יהודי נובעת משני טעמים. טעם אחד הוא **לְפִי שֶׁמַּזְלֵיהוּ חֲזִי**[32] (=לפי שמזלם רואה). 'מזל' הינו כינוי לחלק הנשמה שלמעלה מהגוף, כלומר **דְּהַנְּשָׁמָה שֶׁלְּמַעְלָה רוֹאָה אֱלֹקוּת** (וכאמור לקמן בסעיף הבא **שְׁרָאִיָּה** גורמת להתאמתות חזקה **שֶׁלְּמַעְלָה מִזּוּ** הנגרמת על ידי **שֵׂכֶל**), **וְזֶה פּוֹעֵל בְּהַנְּשָׁמָה שֶׁבַּגּוּף הָאֱמוּנָה בֶּאֱלֹקוּת. וְעוֹד בֵּאוּר** מניין נובעת האמונה של היהודי, **דְּשֹׁרֶשׁ הָאֱמוּנָה הוּא מֵעֶצֶם הַנְּשָׁמָה (שֶׁלְּמַעְלָה** גם **מִמַּזְלֵיהוּ חֲזִי). דְּזֶה שֶׁעֶצֶם הַנְּשָׁמָה מְקֻשֶּׁרֶת בֶּאֱלֹקוּת הִיא הִתְקַשְּׁרוּת עַצְמִית (שֶׁאֵינָהּ תְּלוּיָה בְּסִבָּה** חיצונית, **גַּם לֹא בְּעִנְיַן הָרְאִיָּה שֶׁלְּמַעְלָה מִשֵּׂכֶל.** כלומר זו התקשרות הקיימת בה מצד עצמה להיותה חלק אלוקה ממעל ממש, כך שאלוקות זה היא והיא זו אלוקות).

הסברת הדברים האמורים לקמן:

כאשר מדובר אודות הקשר בין הדרגות השונות של הנשמה הרי זה על דרך הקשר הקיים בין חלקי האדם אשר מהם מציאותו מורכבת, איברי גופו

ביאור בדרך אפשר

ונשמתו. הדבר יובן בבהירות באמצעות הסיפור הבא: פעם, בהיות אדמו"ר הצמח צדק ילד, ישב בחיקו של סבו, אדמו"ר הזקן וקרא "סבא, סבא!". ויאמר לו סבו "איפה הוא סבא?" הצביע הילד על ראש הסבא. אמר הסבא: "זהו הראש של סבא, אך היכן סבא?" הצביע הילד על ידיו של הסבא: "הנה סבא". אמר הסבא: "אלה הן ידיו של סבא, אך היכן סבא?" וכך חזר הדבר על עצמו בצורות שונות. ירד הילד מברכיו של סבו והסתתר מאחורי הדלת. לפתע צעק "סבא! סבא!" פנה אליו אדמו"ר הזקן "מה?" אמר הילד "הנה, זהו סבא"

הסברת הדברים: מציאות האדם כוללת את איברי גופו ואת נשמתו. האיברים שונים זה מזה מן הקצה אל הקצה. כל אחד מאיברי גוף האדם מוגדר ב'חבנית' מסויימת השונה מזו של שאר האיברים. לכל איבר יש את תפקידו הפרטי המיוחד לו. לעומת זאת נשמת האדם איננה איבר נוסף, היא מהותו הפנימית של האדם הנמצאת בתוך האיברים כולם. נשמת האדם איננה קשורה ב'חבנית' כזו או אחרת של איבר מסויים, באותה מידה שאיננה מוגדרת בתבנית של 'רגליים' כך גם איננה מוגדרת בתבנית של 'ראש', היא למעלה מ'רגליים' והיא למעלה מ'ראש'. אך ביחד עם זה היא הנשמה של ה'ראש' והיא הנשמה של ה'רגליים'. היא המהות הפנימית של הרגליים ושל הידיים ושל כל אחד מאיברי האדם. כאמור בסיפור, מצד אחד ה'סבא' איננו הראש ואיננו הידיים, אך ביחד עם זה ה'סבא' זוהי נשמתו הנמצאת ומתגלה בתוך האיברים כולם. כל כולו של הסבא נמצא בכל אחת משתי ידיו, ברגליו וכו'.

כמו כן, כאשר מדובר אודות הנפש האלוקית, ישנן מצד אחד הדרגות השונות הקיימות בה שהם בדוגמת האיברים שלה וישנה 'עצם הנשמה' שמעבר אליהן. 'עצם הנשמה' איננה דרגה נוספת, היא מעבר לכל הדרגות. הדרגות השונות קשורות ב'חבניות' רוחניות שונות, חלק הנשמה שבגוף מוגבל ב'חבנית' הקשורה בכוחותיו הגלויים של האדם, חלק הנשמה שלמעלה מהגוף מוגדר אף הוא ב'חבנית' הקשורה ברוחניותם של עולמות עליונים, לעומת זאת 'עצם הנשמה' מופשטת מכל 'חבנית' שהיא. אך ביחד עם זה 'עצם הנשמה' היא הנקודה הפנימית והיא בבחינת ה'נשמה' של הדרגות כולן.

וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּמֵהַחִלּוּקִים וההבדלים **שֶׁבֵּין שְׁנֵי הַבֵּאוּרִים (הָעִנְיָנִים** המסבירים את הטעם לאמונתו של היהודי) **הוּא, דְּהָאֱמוּנָה** הקיימת **בְּהַנְּשָׁמָה הַמְּלֻבֶּשֶׁת בְּגוּף הַבָּאָה** כתוצאה **מֵרְאִיַּת הַנְּשָׁמָה שֶׁלְּמַעְלָה,** הרי הצורה בה קיימת אמונה זו בגוף **הִיא בִּבְחִינַת מַקִּיף**

ה) **וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה עַל פִּי הַיָּדוּעַ**[31] **דְּזֶה שֶׁיִּשְׂרָאֵל מַאֲמִינִים בֶּאֱלֹקוּת פְּשׁוּטָה וְאֵין צְרִיכִים רְאָיוֹת עַל זֶה, הוּא מִצַּד שְׁנֵי טְעָמִים. לְפִי שֶׁמַּזְלֵיהוּ חֲזִי**[32]**. דְּהַנְּשָׁמָה שֶׁלְּמַעְלָה רוֹאָה אֱלֹקוּת (רְאִיָּה שֶׁלְּמַעְלָה מִשֵּׂכֶל), וְזֶה פּוֹעֵל בְּהַנְּשָׁמָה שֶׁבַּגּוּף הָאֱמוּנָה בֶּאֱלֹקוּת. וְעוֹד בֵּאוּר, דְּשֹׁרֶשׁ הָאֱמוּנָה הוּא מֵעֶצֶם הַנְּשָׁמָה (שֶׁלְּמַעְלָה מִמַּזְלֵיהוּ חֲזִי). דְּזֶה שֶׁעֶצֶם הַנְּשָׁמָה מְקֻשֶּׁרֶת בֶּאֱלֹקוּת הִיא הִתְקַשְּׁרוּת עַצְמִית (שֶׁאֵינָהּ תְּלוּיָה בְּסִבָּה, גַּם לֹא בְּעִנְיַן הָרְאִיָּה שֶׁלְּמַעְלָה מִשֵּׂכֶל). וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּמֵהַחִלּוּקִים שֶׁבֵּין שְׁנֵי הַבֵּאוּרִים (הָעִנְיָנִים) הוּא, דְּהָאֱמוּנָה בְּהַנְּשָׁמָה הַמְּלֻבֶּשֶׁת בְּגוּף הַבָּאָה מֵרְאִיַּת הַנְּשָׁמָה שֶׁלְּמַעְלָה הִיא בִּבְחִינַת מַקִּיף.**

---

31) ראה המשך תער"ב ח"א פס"א (ע' קיד). וראה גם המשך הנ"ל ח"ב ע' א'קפב "האמונה כו' משום דמזלי' חזי, דהנשמה כמו שהיא למעלה היא רואה כו', וכן ענין האמונה שמצד עצם הנשמה". 32) לשון הגמרא - מגילה ג, א.

ביאור בדרך אפשר

כאמור בסעיף ג' בחינת מקיף פירושה שהאדם חש בה ומתפעל ממנה אך אין זה מתקבל בכוחותיו הגלויים, שכלו ורגשותיו וכל פעולותיו אינם משתנים בעקבות אמונה זו. **דְּכֵיוָן שֶׁ**רוחניותה של **הַנְּשָׁמָה שֶׁלְּמַעְלָה הִיא** קשורה ב'תבנית' כזו **שלְּמַעְלָה מְ**שייכות ל**הִתְלַבְּשׁוּת** בגוף **לָכֵן פְּעֻלָּתָהּ** איננה **בְּהַנְּשָׁמָה הַמְּלֻבֶּשֶׁת בְּגוּף** יכולה להתקבל ב'תבניתם' המצומצמת של הכוחות הגלויים ולכן **הִיא בְּבְחִינַת מַקִּיף. וּבְכִדֵי שֶׁהָאֱמוּנָה (בְּהַנְּשָׁמָה הַמְּלֻבֶּשֶׁת בְּגוּף) תִּהְיֶה בְּפְנִימִיּוּת** כלומר שהאמונה תתקבל ותיקלט גם בשכלו ורגשותיו של האדם ותחדור בכל פעולותיו, **הוּא** דווקא **עַל יְדֵי גִּלּוּי** נקודה עמוקה יותר בנשמה שהיא **הַהִתְקַשְּׁרוּת עַצְמִית דְּעֶצֶם הַנְּשָׁמָה. כִּי עֶצֶם הַנְּשָׁמָה** עם היותה מצד מהותה למעלה מכל דרגה שהיא, אך דווקא **הִיא הָעֶצֶם** (=העצמיות והפנימיות) **שֶׁל הַנְּשָׁמָה הַמְּלֻבֶּשֶׁת בְּהַגּוּף, וְלָכֵן, הָאֱמוּנָה דְּהַנְּשָׁמָה הַמְּלֻבֶּשֶׁת בְּהַגּוּף** שֶׁקיימת בה **מִצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה הִיא בְּפְנִימִיּוּתָהּ.**

בסוף סעיף ד' למדנו שמוכרח להיות קשר בין פעולתו של משה רבינו בתור 'רועה אמונה' לבין מצב ה'שבירה' הקיים בזמן הגלות, לכאורה מדובר בדברים הקשורים ברבדים שונים לחלוטין של הנפש. תפקידו של 'רועה אמונה', להחדיר את האמונה בפנימיות, קשור ברובד הגלוי של האדם. לעומת זאת ה'כתית' וה'שבירה' שבזמן הגלות קשורים ב'עצם הנשמה'. אך על פי מה שלמדנו בסעיף זה אשר דווקא האמונה הנובעת מ'עצם הנשמה' קשורה בפנימיות האדם יובנו הדברים.

וְעַל פִּי זֶה יֵשׁ לְבָאֵר קֶשֶׁר הָעִנְיָנִים שֶׁבְּהַמַּאֲמָר "וקבל היהודים", **שֶׁ**ביאור **הָעִנְיָן דְּ(כָתִית) לַמָּאוֹר** שזו התגלותה של עצם הנשמה **בָּא בְּהֶמְשֵׁךְ לְבֵאוּר הָעִנְיָן דְּ'רַעְיָא מְהֵימְנָא'** דבר המוכיח שיש קשר ביניהם, **כִּי זֶה שֶׁמֹּשֶׁה זָן וּמְפַרְנֵס אֶת הָאֱמוּנָה שֶׁתִּהְיֶה בִּפְנִימִיּוּת הוּא עַל יְדֵי שֶׁהוּא מְגַלֶּה אֶת עֶצֶם הַנְּשָׁמָה (שֶׁלְּמַעְלָה מִמַּדְּלֵיהּ חֲזִי),** אשר כאמור בסעיף ד' 'עצם הנשמה' לעומת הכוחות הגלויים נקראת בשם **'מָאוֹר' שֶׁלְּמַעְלָה מֵ'אוֹר'. וּמַה שֶּׁנֶּאֱמַר** בפסוק **"כָתִית לַמָּאוֹר", וּמְבֹאָר** הרי **בְּהַמַּאֲמָר שֶׁבְּכִדֵי לְהַגִּיעַ לְהַ'מָּאוֹר' הוּא עַל יְדֵי הָעִנְיָן דְּ'כָתִית'** שֶׁקיים דווקא **בִּזְמַן הַגָּלוּת** ולא בזמנו של משה רבינו במדבר אשר אז לא היה מצב של 'כתית', הביאור בכך **הוּא, כִּי** למרות שעצם הנשמה מתבטאת ביכולת להחדיר את האמונה בפנימיות אך **עִקַּר הַגִּלּוּי** והביטוי **דְּעֶצֶם הַנְּשָׁמָה ('מָאוֹר') הוּא** מתגלה **בְּעִנְיַן הַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ (שֶׁעִקָּרוֹ הוּא בִּזְמַן הַגָּלוּת), כְּדִלְקַמָּן.**

ו) וְהָעִנְיָן הוּא, הסברת הקשר בין גילוי עצם הנשמה למסירות נפש, **דְּזֶה שֶׁהָאֱמוּנָה דְּיִשְׂרָאֵל הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁהוּא מוֹסֵר נַפְשׁוֹ עַל זֶה, הוּא (בְּעִקָּר) בְּהָאֱמוּנָה שֶׁמִּצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה.** דְּכאשר מדובר אודות **הָאֱמוּנָה** התחתונה יותר, הנובעת **מִצַּד זֶה שֶׁהוּא רוֹאֶה (מִמַּדְּלֵיהּ חֲזִי), הֲגַם שֶׁהִיא בְּתוֹקֶף גָּדוֹל [כַּיָּדוּעַ דְּהַהִתְאַמְּתוּת** שֶׁנגרמת **מִצַּד הָרְאִיָּה,** שהאדם לא רק הבין בשכלו שכך הדבר אלא הוא גם ראה זאת בעצמו **הִיא הִתְאַמְּתוּת גְּדוֹלָה בְּיוֹתֵר[33]], מִכָּל מָקוֹם, כֵּיוָן שֶׁהָאֱמוּנָה שֶׁלּוֹ** באופן הזה **הִיא** נובעת **מִצַּד סִבָּה** חיצונית **(מִצַּד זֶה שֶׁרוֹאֶה) וְאֵינָהּ קְשׁוּרָה עִם עֶצֶם מְצִיאוּתוֹ** מציאותו של האדם והאלוקות הינם שני דברים נפרדים והקשר ביניהם נגרם על ידי שהם רואים זה את זה, לכן **אֵינוֹ מֻכְרָח שֶׁיִּמְסוֹר נַפְשׁוֹ עַל זֶה** כיוון שאיננו חש שעצם קיומו תלוי בקשר שלו עם אלוקות, **וְאם כן זֶה שֶׁ**בסופו של דבר **הָאֱמוּנָה**

1 דְּכֵיוָן שֶׁהַנְּשָׁמָה שֶׁלְּמַעְלָה הִיא לְמַעְלָה
2 מֵהִתְלַבְּשׁוּת לָכֵן פְּעֻלָּתָהּ בְּהַנְּשָׁמָה הַמְּלֻבֶּשֶׁת
3 בְּגוּף הִיא בְּבְחִינַת מַקִּיף. וּבְכִדֵי שֶׁהָאֱמוּנָה
4 (בְּהַנְּשָׁמָה הַמְּלֻבֶּשֶׁת בְּגוּף) תִּהְיֶה בִּפְנִימִיּוּת,
5 הוּא עַל יְדֵי גִּלּוּי הַהִתְקַשְּׁרוּת עַצְמִית דְּעֶצֶם
6 הַנְּשָׁמָה. כִּי עֶצֶם הַנְּשָׁמָה הִיא הָעֶצֶם שֶׁל הַנְּשָׁמָה
7 הַמְּלֻבֶּשֶׁת בְּהַגּוּף, וְלָכֵן, הָאֱמוּנָה דְּהַנְּשָׁמָה
8 הַמְּלֻבֶּשֶׁת בְּהַגּוּף שֶׁמִּצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה הִיא
9 בִּפְנִימִיּוּתָהּ.
10 **וְעַל** פִּי זֶה יֵשׁ לְבָאֵר קֶשֶׁר הָעִנְיָנִים שֶׁבְּהַמַּאֲמָר,
11 שֶׁהָעִנְיָן דְּ(כָתִית) לַמָּאוֹר בָּא בְּהֶמְשֵׁךְ
12 לְבֵאוּר הָעִנְיָן דְּרַעְיָא מְהֵימְנָא, כִּי זֶה שֶׁמֹּשֶׁה זָן
13 וּמְפַרְנֵס אֶת הָאֱמוּנָה שֶׁתִּהְיֶה בִּפְנִימִיּוּת הוּא עַל
14 יְדֵי שֶׁהוּא מְגַלֶּה אֶת עֶצֶם הַנְּשָׁמָה (שֶׁלְּמַעְלָה
15 מִמַּדְּלֵיהּ חֲזִי), מָאוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מֵאוֹר. וּמַה
16 שֶׁנֶּאֱמַר כָּתִית לַמָּאוֹר, וּמְבֹאָר בְּהַמַּאֲמָר שֶׁבִּכְדֵי
17 לְהַגִּיעַ לְהַמָּאוֹר הוּא עַל יְדֵי הָעִנְיָן דְּכָתִית
18 שֶׁבִּזְמַן הַגָּלוּת, הוּא, כִּי עִנְיַן הַגִּלּוּי דְּעֶצֶם
19 הַנְּשָׁמָה (מָאוֹר) הוּא בְּעִנְיַן הַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ
20 (שֶׁעִקָּרוֹ הוּא בִּזְמַן הַגָּלוּת), כְּדִלְקַמָּן.
21 ו) **וְהָעִנְיָן** הוּא, דְּזֶה שֶׁהָאֱמוּנָה דְּיִשְׂרָאֵל הִיא
22 בְּאֹפֶן שֶׁהוּא מוֹסֵר נַפְשׁוֹ עַל זֶה,
23 הוּא (בְּעִקָּר) בְּהָאֱמוּנָה שֶׁמִּצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה.
24 דְּהָאֱמוּנָה מִצַּד זֶה שֶׁהוּא רוֹאֶה (מִמַּדְּלֵיהּ חֲזִי),
25 הֲגַם שֶׁהִיא בְּתֹקֶף גָּדוֹל [כַּיָּדוּעַ דְּהַהִתְאַמְּתוּת
26 שֶׁמִּצַּד הָרְאִיָּה הִיא הִתְאַמְּתוּת גְּדוֹלָה בְּיוֹתֵר[33]],
27 מִכָּל מָקוֹם, כֵּיוָן שֶׁהָאֱמוּנָה שֶׁלּוֹ הִיא מִצַּד סִבָּה
28 (מִצַּד זֶה שֶׁרוֹאֶה) וְאֵינָהּ קְשׁוּרָה עִם עֶצֶם
29 מְצִיאוּתוֹ, אֵינוֹ מֻכְרָח שֶׁיִּמְסֹר נַפְשׁוֹ עַל זֶה, וְזֶה

33) שלכן "אין עד נעשה דיין" (ר"ה כו, א). וראה לקו"ש ח"ו ע' 121. וש"נ.

ביאור בדרך אפשר

דְּיִשְׂרָאֵל הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁהוּא מוֹסֵר נַפְשׁוֹ עַל זֶה הוּא מִפְּנֵי שֶׁהִיא נובעת מעצם הנשמה, אשר ברובד זה הָאֱמוּנָה בֶּאֱלֹקוּת הִיא הָעֶצֶם שֶׁלּוֹ מבחינת עצם הנשמה אין לה קיום בלי אלוקות, אלוקות זה היא והיא זה אלוקות, וְלָכֵן אמונה זו היא באופן כזה שאִי אֶפְשָׁר כְּלָל שֶׁיִּכְפֹּר חַס וְשָׁלוֹם וממילא הוא מוסר את נפשו.

על פי האמור שתפקידו של משה רבינו הוא לגלות את האמונה הנובעת מעצם הנשמה, יובן בעומק יותר הקשר הפנימי בין משה רבינו עצמו לבין הצדיקים בדורות שלאחריו שהם בבחינת "ההתפשטות שלו", למרות שצורת עבודתם שונה.

וְעַל פִּי זֶה יֵשׁ לְבָאֵר מַה שֶּׁכָּתוּב בְּהַמַּאֲמָר "וקבל היהודים" דְּזֶה שֶׁמֹּשֶׁה הוּא 'רַעְיָא מְהֵימְנָא' (כאמור בסעיף ג' שֶׁהוּא זָן וּמְפַרְנֵס אֶת הָאֱמוּנָה) הוּא גַּם בְּנוֹגֵעַ לְרוֹעֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּכָל דּוֹר (שהם נקראים בשם אִתְפַּשְׁטוּתָא דְּמֹשֶׁה שֶׁבְּכָל דָּרָא) שֶׁהֵם מְחַזְּקִים אֶת הָאֱמוּנָה דְּיִשְׂרָאֵל שֶׁיַּעַמְדוּ בְּמְסִירוּת נֶפֶשׁ בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת. דְּלִכְאוֹרָה צורת עבודתו של משה רבינו וצורת עבודתם של הצדיקים שלאחריו שונה, שהרי זֶה שֶׁמֹּשֶׁה זָן וּמְפַרְנֵס אֶת הָאֱמוּנָה הוּא (כַּמְבוֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת[34] וְגַם בְּמַאֲמָר זֶה עַצְמוֹ[35]) עַל יְדֵי שֶׁמַּשְׁפִּיעַ לְיִשְׂרָאֵל דַּעַת בֶּאֱלֹקוּת שתהיה להם הבנה בשכל והרגשה בלב באלוקות, שֶׁעַל יְדֵי זֶה בָּאָה הָאֱמוּנָה בִּפְנִימִיּוּת, זאת אומרת שעיקר התעסקותו של משה רבינו עם בני ישראל היא ברובד של הכוחות הגלויים שלהם. וְלעומת זאת זֶה שֶׁרוֹעֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּכָל דּוֹר מְחַזְּקִים הָאֱמוּנָה (הַמְבוֹאָר בְּמַאֲמָר זֶה[36]) אין זה בכך שהם עוסקים בלהסביר את הדברים בשכל וליישבם ברגש הלב אלא תפקידם הוּא שֶׁהָאֱמוּנָה דְּיִשְׂרָאֵל תִּהְיֶה בְּאוֹפֶן דִּמְסִירוּת

ביאור בדרך אפשר

1 שֶׁהָאֱמוּנָה דְּיִשְׂרָאֵל הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁהוּא מוֹסֵר נַפְשׁוֹ
2 עַל זֶה הוּא מִפְּנֵי שֶׁהָאֱמוּנָה בֶּאֱלֹקוּת הִיא הָעֶצֶם
3 שֶׁלּוֹ, וְלָכֵן אִי אֶפְשָׁר כְּלָל שֶׁיִּכְפֹּר חַס וְשָׁלוֹם.
4 **וְעַל** פִּי זֶה יֵשׁ לְבָאֵר מַה שֶּׁכָּתוּב בְּהַמַּאֲמָר דְּזֶה
5 שֶׁמֹּשֶׁה הוּא רַעְיָא מְהֵימְנָא (שֶׁהוּא זָן
6 וּמְפַרְנֵס אֶת הָאֱמוּנָה) הוּא גַּם בְּנוֹגֵעַ לְרוֹעֵי
7 יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּכָל דּוֹר (אִתְפַּשְׁטוּתָא דְּמֹשֶׁה שֶׁבְּכָל
8 דָּרָא) שֶׁהֵם מְחַזְּקִים אֶת הָאֱמוּנָה דְּיִשְׂרָאֵל
9 שֶׁיַּעַמְדוּ בְּמְסִירוּת נֶפֶשׁ בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת.
10 דְּלִכְאוֹרָה, זֶה שֶׁמֹּשֶׁה זָן וּמְפַרְנֵס אֶת הָאֱמוּנָה
11 הוּא (כַּמְבוֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת[34] וְגַם בְּמַאֲמָר זֶה
12 עַצְמוֹ[35]) עַל יְדֵי שֶׁמַּשְׁפִּיעַ לְיִשְׂרָאֵל דַּעַת
13 בֶּאֱלֹקוּת שֶׁעַל יְדֵי זֶה בָּאָה הָאֱמוּנָה בִּפְנִימִיּוּת,
14 וְזֶה שֶׁרוֹעֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּכָל דּוֹר מְחַזְּקִים הָאֱמוּנָה
15 (הַמְבוֹאָר בְּמַאֲמָר זֶה[36]) הוּא שֶׁהָאֱמוּנָה דְּיִשְׂרָאֵל
16 תִּהְיֶה בְּאוֹפֶן דִּמְסִירוּת נֶפֶשׁ. וְעַל פִּי הַנַּ"ל יֵשׁ
17 לוֹמַר, שֶׁעִקַּר הָעִנְיָן דְּרַעְיָא מְהֵימְנָא הוּא זֶה
18 שֶׁהוּא זָן וּמְפַרְנֵס אֶת הָאֱמוּנָה עַצְמָהּ, שֶׁהָאֱמוּנָה
19 תִּהְיֶה לֹא רַק כְּמוֹ שֶׁהִיא מִצַּד הַגִּלּוּיִים (מִצַּד זֶה
20 שֶׁהַנְּשָׁמָה שֶׁלְּמַעְלָה רוֹאָה אֱלֹקוּת) אֶלָּא מִצַּד
21 עֶצֶם הַנְּשָׁמָה. וְזֶה שֶׁמֹּשֶׁה מַמְשִׁיךְ אֶת הָאֱמוּנָה
22 בִּפְנִימִיּוּת (בְּדַעַת וְהַשָּׂגָה) הוּא תּוֹצָאָה מִזֶּה
23 שֶׁהוּא זָן וּמְפַרְנֵס אֶת הָאֱמוּנָה עַצְמָהּ (הַמְשָׁכַת
24 וְגִלּוּי הָאֱמוּנָה כְּמוֹ שֶׁהִיא מִצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה).
25 וְכַנַּ"ל (סְעִיף ה), דְּהַמְשָׁכַת הָאֱמוּנָה בִּפְנִימִיּוּת
26 (בְּדַעַת) הוּא עַל יְדֵי גִּלּוּי הַהִתְקַשְּׁרוּת עַצְמִית
27 דְּעֶצֶם הַנְּשָׁמָה. וְעַל פִּי זֶה יֵשׁ לוֹמַר, דְּבָזֶה
28 שֶׁבְּהַדּוֹרוֹת שֶׁהֵצְרְכוּ לִמְסִירוּת נֶפֶשׁ בְּפֹעַל חִזְּקוּ
29 רוֹעֵי יִשְׂרָאֵל (אִתְפַּשְׁטוּתָא דְּמֹשֶׁה) אֶת הָאֱמוּנָה
30 דְּיִשְׂרָאֵל שֶׁתִּהְיֶה בְּמְסִירוּת נֶפֶשׁ, נִתְגַּלָּה הָעִנְיָן

ביאור בדרך אפשר

44 נֶפֶשׁ, אשר מסירות נפש קשורה עם התעוררות עצם הנפש שלמעלה מהכוחות הגלויים. וְעַל פִּי הַנַּ"ל בסעיף ה' אשר גם היכולת להחדיר את
45 האמונה בכוחותיו הגלויים של האדם קשורה בגילוי האמונה הנובעת מעצם
46 הנשמה, יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁעִקַּר הָעִנְיָן דְּרַעְיָא מְהֵימְנָא הוּא זֶה
47 שֶׁהוּא זָן וּמְפַרְנֵס אֶת
48 הָאֱמוּנָה עַצְמָהּ, כלומר
49 שֶׁהָאֱמוּנָה שאצל בני ישראל
50 תִּהְיֶה לֹא רַק דרגת האמונה כְּמוֹ
51 שֶׁהִיא מִצַּד הַגִּלּוּיִים (כלומר
52 מִצַּד זֶה שֶׁהַנְּשָׁמָה שֶׁלְּמַעְלָה
53 רוֹאָה אֱלֹקוּת) אֶלָּא שתאיר בהם
54 האמונה שמִצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה.
55 וְזֶה שֶׁבפועל מֹשֶׁה מַמְשִׁיךְ אֶת
56 הָאֱמוּנָה בִּפְנִימִיּוּת (כלומר
57 התעסקותו בלהחדיר וליישב את
58 הדברים בְּדַעַת וְהַשָּׂגָה) הוּא
59 תּוֹצָאָה מִזֶּה שֶׁהוּא זָן
60 וּמְפַרְנֵס אֶת הָאֱמוּנָה עַצְמָהּ
61 (זו תוצאה של הַמְשָׁכַת וְגִלּוּי
62 הָאֱמוּנָה כְּמוֹ שֶׁהִיא מִצַּד
63 עֶצֶם הַנְּשָׁמָה). וְכַנַּ"ל (סְעִיף
64 ה), דְּהאפשרות שתוכל להיות
65 הַמְשָׁכַת הָאֱמוּנָה בִּפְנִימִיּוּת
66 (כלומר בְּדַעַת ובהשגת השכל)
67 הוּא עַל יְדֵי גִּלּוּי הַהִתְקַשְּׁרוּת
68 עַצְמִית דְּעֶצֶם הַנְּשָׁמָה.
69
70 על פי האמור מובן שאין זה רק שישנו
71 קשר בין עבודתו של משה רבינו לבין
72 עבודתם של רועי ישראל שלאחריו,
73 אלא שעיקר עבודתם היא אחת, גילוי
74 האמונה הנובעת מעצם הנשמה. אצל
75 משה רבינו בא הדבר לידי ביטוי
76 ביכולתו להחדיר את האמונה בכוחות
77 הנפש הגלויים, בדעת במוח ובלב.
78 אצל רועי ישראל שלאחריו התגלותה
79 של האמונה שבעצם הנשמה התבטאה
80 בעניין המסירות נפש.
81 וְעַל פִּי זֶה יֵשׁ לוֹמַר, דְּבָזֶה
82 שֶׁבְּהַדּוֹרוֹת שֶׁהֵצְרְכוּ לִמְסִירוּת
83 נֶפֶשׁ בְּפוֹעַל, חִזְּקוּ רוֹעֵי
84 יִשְׂרָאֵל (שהם האִתְפַּשְׁטוּתָא
85 דְּמֹשֶׁה) אֶת הָאֱמוּנָה דְּיִשְׂרָאֵל שֶׁתִּהְיֶה בְּמְסִירוּת נֶפֶשׁ, הרי
86 בכך נִתְגַּלָּה הָעִנְיָן דְּ'רַעְיָא מְהֵימְנָא' (בְּעִנְיָן זֶה[37]) עוֹד יוֹתֵר

34) תו"א משפטים עה, ב. ובכ"מ. וראה גם תניא רפמ"ב. 35) סעיף יא. 36) משא"כ בתו"א שם "יורדין ניצוצין מנשמת מרע"ה כו' ללמד דעת את העם".

ביאור בדרך אפשר

מִבְּמֹשֶׁה עַצְמוֹ. כִּי הַמְשָׁכַת וְגִלּוּי הָאֱמוּנָה כְּמוֹ שֶׁהִיא מִצַּד עֶצֶם הַנִּשְׁמָה [שֶׁעַל יְדֵי מֹשֶׁה וְאִתְּפַשְׁטוּתָא דִּילֵיהּ שֶׁבְּכָל דָּרָא], הרי למרות שהיא מתבטאת גם בעבודתו של משה בלמדו דעת את העם, אך עִקַּר הִתְגַּלּוּתָהּ הוּא מְסִירוּת נֶפֶשׁ בְּפוֹעַל דבר שהיה קיים דווקא בדורות שבזמן הגלות.

ז) במאמר של כ"ק אדמו"ר הריי"צ, בתור דוגמא לרועי ישראל שעוררו את המסירות נפש בבני ישראל, מוזכר דווקא מרדכי היהודי. דבר זה נוגע לדורנו אנו. וְהִנֵּה יָדוּעַ שֶׁהַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ בְּפוֹעַל עַל תּוֹרָה וּמִצְוֹות שֶׁל כָּל יִשְׂרָאֵל ולא רק של חלק מהעם, הָיְתָה בְּפוּרִים (בִּזְמַן גְּזֵירַת הָמָן). שֶׁהרי לעומת זאת, הַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ דַּחֲנֻכָּה (בִּזְמַן גְּזֵירַת יָוָן) הָיְתָה (בְּעִקָּר) בְּמַתִּתְיָהוּ וּבָנָיו, וְהַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ בִּזְמַן הָמָן הָיְתָה בְּכָל יִשְׂרָאֵל. וְעַל פִּי זֶה יֵשׁ לְבָאֵר מַה שֶּׁמּוּבָא בְּהַמַּאֲמָר[38] מִמִּדְרָשׁ[16] שֶׁמָּרְדְּכַי הָיָה שָׁקוּל בְּדוֹרוֹ כְּמֹשֶׁה בְּדוֹרוֹ. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁמֵּהַמַּעֲלוֹת דְּמָרְדְּכַי הַיְּהוּדִי הוּא שֶׁהוּא הָיָה הָרַעְיָא מְהֵימְנָא (בְּגִלּוּי) שֶׁל כָּל יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּדוֹרוֹ. בְּדֶגְמַת מֹשֶׁה רַעְיָא מְהֵימְנָא שֶׁהִמְשִׁיךְ דַּעַת לְכָל יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּדוֹרוֹ, כַּמּוּבָן גַּם מִזֶּה שֶׁדּוֹרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה (כָּל אַנְשֵׁי דּוֹרוֹ) נִקְרָא דּוֹר דֵּעָה[39]. [אֶלָּא שֶׁבְּמֹשֶׁה הָיָה גִּלּוּי עִנְיָן זֶה (שֶׁהוּא רַעְיָא מְהֵימְנָא דְּכָל יִשְׂרָאֵל) עַל יְדֵי שֶׁהִמְשִׁיךְ דַּעַת לְכָל אַנְשֵׁי דּוֹרוֹ, וּבְמָרְדְּכַי הָיָה גִּלּוּי עִנְיָן זֶה עַל יְדֵי שֶׁגִּלָּה כֹּחַ הַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ שֶׁבְּכָל אַנְשֵׁי דּוֹרוֹ]. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּעַל יְדֵי שֶׁמֵּביא בְּהַמַּאֲמָר מַה שֶּׁכָּתוּב בַּמִּדְרָשׁ שֶׁמָּרְדְּכַי בְּדוֹרוֹ הָיָה שָׁקוּל כְּמֹשֶׁה בְּדוֹרוֹ, עַל יְדֵי זֶה פָּסַק בַּעַל הַמַּאֲמָר אֶת הַדִּין עַל עַצְמוֹ[40], שֶׁהוּא הָרַעְיָא מְהֵימְנָא (בְּגִלּוּי) שֶׁל כָּל אַנְשֵׁי הַדּוֹר.

ח) **וְעַל** פִּי זֶה יֵשׁ לְבָאֵר קֻשְׁיָא (וְסֵדֶר) הָעִנְיָנִים (בְּהַמַּאֲמָר) בְּבֵאוּר הַפָּסוּק וְאַתָּה תְּצַוֶּה גו', שֶׁבִּתְחִלָּה מְבָאֵר אֶת הַפִּרּוּשׁ דְּוְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁמֹּשֶׁה הוּא מְקַשֵּׁר וּמְחַבֵּר אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (עִם אוֹר אֵין סוֹף) עַל יְדֵי

ביאור בדרך אפשר

דְּרַעְיָא מְהֵימְנָא (בְּעִנְיָן זֶה[37]) עוֹד יוֹתֵר מִבְּמֹשֶׁה עַצְמוֹ. כִּי הַמְשָׁכַת וְגִלּוּי הָאֱמוּנָה כְּמוֹ שֶׁהִיא מִצַּד עֶצֶם הַנִּשְׁמָה [שֶׁעַל יְדֵי מֹשֶׁה וְאִתְּפַשְׁטוּתָא דִּילֵיהּ שֶׁבְּכָל דָּרָא], עִקַּר הִתְגַּלּוּתָהּ הוּא מְסִירוּת נֶפֶשׁ בְּפוֹעַל.

ז) **וְהִנֵּה** יָדוּעַ שֶׁהַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ בְּפוֹעַל עַל תּוֹרָה וּמִצְוֹות שֶׁל כָּל יִשְׂרָאֵל הָיְתָה בְּפוּרִים (בִּזְמַן גְּזֵירַת הָמָן). שֶׁהַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ דַּחֲנֻכָּה (בִּזְמַן גְּזֵירַת יָוָן) הָיְתָה (בְּעִקָּר) בְּמַתִּתְיָהוּ וּבָנָיו, וְהַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ בִּזְמַן הָמָן הָיְתָה בְּכָל יִשְׂרָאֵל. וְעַל פִּי זֶה יֵשׁ לְבָאֵר מַה שֶּׁמּוּבָא בְּהַמַּאֲמָר[38] מִמִּדְרָשׁ[16] שֶׁמָּרְדְּכַי הָיָה שָׁקוּל בְּדוֹרוֹ כְּמֹשֶׁה בְּדוֹרוֹ. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁמֵּהַמַּעֲלוֹת דְּמָרְדְּכַי הַיְּהוּדִי הוּא שֶׁהוּא הָיָה הָרַעְיָא מְהֵימְנָא (בְּגִלּוּי) שֶׁל כָּל יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּדוֹרוֹ. בְּדֶגְמַת מֹשֶׁה רַעְיָא מְהֵימְנָא שֶׁהִמְשִׁיךְ דַּעַת לְכָל יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּדוֹרוֹ, כַּמּוּבָן גַּם מִזֶּה שֶׁדּוֹרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה (כָּל אַנְשֵׁי דּוֹרוֹ) נִקְרָא דּוֹר דֵּעָה[39].

[אֶלָּא שֶׁבְּמֹשֶׁה הָיָה גִּלּוּי עִנְיָן זֶה (שֶׁהוּא רַעְיָא מְהֵימְנָא דְּכָל יִשְׂרָאֵל) עַל יְדֵי שֶׁהִמְשִׁיךְ דַּעַת לְכָל אַנְשֵׁי דּוֹרוֹ, וּבְמָרְדְּכַי הָיָה גִּלּוּי עִנְיָן זֶה עַל יְדֵי שֶׁגִּלָּה כֹּחַ הַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ שֶׁבְּכָל אַנְשֵׁי דּוֹרוֹ]. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּעַל יְדֵי שֶׁמֵּביא בְּהַמַּאֲמָר מַה שֶּׁכָּתוּב בַּמִּדְרָשׁ שֶׁמָּרְדְּכַי בְּדוֹרוֹ הָיָה שָׁקוּל כְּמֹשֶׁה בְּדוֹרוֹ, עַל יְדֵי זֶה פָּסַק בַּעַל הַמַּאֲמָר אֶת הַדִּין עַל עַצְמוֹ[40], שֶׁהוּא הָרַעְיָא מְהֵימְנָא (בְּגִלּוּי) שֶׁל כָּל אַנְשֵׁי הַדּוֹר.

ח) **וְעַל** פִּי זֶה יֵשׁ לְבָאֵר קֻשְׁיָא (וְסֵדֶר) הָעִנְיָנִים (בְּהַמַּאֲמָר) בְּבֵאוּר הַפָּסוּק וְאַתָּה תְּצַוֶּה גו', שֶׁבִּתְחִלָּה מְבָאֵר אֶת הַפִּרּוּשׁ דְּוְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁמֹּשֶׁה הוּא מְקַשֵּׁר וּמְחַבֵּר אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (עִם אוֹר אֵין סוֹף) עַל יְדֵי

37) ראה לקמן הערה 56. 38) סעיף ג. 39) ראה ויק"ר פ"ט, א. במדב"ר פי"ט, ג. וש"נ. 40) ע"ד הפירוש בלשון המשנה (אבות רפ"ג) "דין וחשבון" (דין ואח"כ חשבון) - ע"פ דברי המשנה (שם מט"ז) ש"נפרעין ממנו מדעתו ושלא מדעתו", שלאחרי שהאדם פוסק מדעתו דינו של חבירו, פוסק דין לעצמו שלא מדעתו, כיון שע"פ "דין" זה עושים "חשבון" בנוגע למצבו הוא (ראה לקו"ש ח"ו ע' 283. וש"נ).

ביאור בדרך אפשר

שֶׁהוּא זָן וּמְפַרְנֵס אֶת הָאֱמוּנָה, וּלְאַחֲרֵי זֶה מְבָאֵר שֶׁגַּם רוֹעֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּכָל דּוֹר (אִתְּפַּשְׁטוּתָא דְּמֹשֶׁה) מְחַזְּקִים אֶת הָאֱמוּנָה דְּיִשְׂרָאֵל וּכְמוֹ מָרְדְּכַי (מֹשֶׁה שֶׁבְּדוֹרוֹ) שֶׁחִזֵּק אֶת אֱמוּנָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל לַעֲמֹד חָזָק בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹות, וּלְאַחֲרֵי זֶה מְבָאֵר הַפֵּרוּשׁ בְּ׳כְתִיתִ לַמָּאוֹר׳ הקשור בזמן הגלות (שֶׁמילים אלו כתובות בְּפָסוּק וְאַתָּה תְּצַוֶּה למרות שֶׁהפסוק מְדַבֵּר לִכְאוֹרָה בְּמֹשֶׁה עַצְמוֹ ולא בצדיקים שלאחריו), כִּי זֶה שֶׁמֹּשֶׁה מְגַלֶּה את בְּחִינַת הַ׳מָּאוֹר׳ דְּיִשְׂרָאֵל (עֶצֶם הַנְּשָׁמָה), הוּא לא כל כך בדורו אלא בְּעִקָּר עַל יְדֵי אִתְּפַּשְׁטוּתָא דִּילֵיהּ שֶׁבִּזְמַן הַגָּלוּת (כְּתִית) שֶׁעוֹרְרוּ בְּיִשְׂרָאֵל כֹּחַ הַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ שֶׁלָּהֶם, שֶׁעַל יְדֵי זֶה הוּא עִקַּר גִּלּוּי עֶצֶם הַנְּשָׁמָה, מָאוֹר.

בתחילת המאמר למדנו שבפסוק ׳ואתה תצוה׳ ישנם שני חלקים. המילים ׳ואתה תצוה את בני ישראל׳ מדברות אודות פעולתו של משה רבינו בבני ישראל. ובמילים ׳ויקחו אליך שמן זית זך וגו׳ מדובר אודות היתרון והמעלה שבני ישראל מוסיפים אצל משה רבינו.

וְצָרִיךְ לְהָבִין, דִּלְפִי בֵּאוּר הַנַּ״ל, הָעִנְיָן דְּ׳כְתִית לַמָּאוֹר׳ שַׁיָּךְ לְחלקו הראשון של הפסוק, למילים ׳וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׳, כלומר לָזֶה שֶׁמֹּשֶׁה וְאִתְּפַּשְׁטוּתָא דִּילֵיהּ שֶׁבְּכָל דּוֹר מְקַשְּׁרִים וּמְחַבְּרִים אֶת יִשְׂרָאֵל עִם אוֹר אֵין סוֹף, ואולם בְּהַכָּתוּב נֶאֱמַר ׳כְּתִית לַמָּאוֹר׳ בְּהֶמְשֵׁךְ לחלקו השני של הפסוק, למילים ׳וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ׳, בו בזמן דְּעִנְיָן ׳וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ גו׳ (שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְביאים שֶׁמֶן לְמֹשֶׁה) הוּא שֶׁיִּשְׂרָאֵל מוֹסִיפִים תּוֹסְפוֹת אוֹר בְּמֹשֶׁה (כַּמּוּבָא לְעֵיל סְעִיף ב מֵהַמַּאֲמָר).

ביאור בדרך אפשר

שֶׁהוּא זָן וּמְפַרְנֵס אֶת הָאֱמוּנָה, וּלְאַחֲרֵי זֶה מְבָאֵר שֶׁגַּם רוֹעֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּכָל דּוֹר (אִתְּפַּשְׁטוּתָא דְּמֹשֶׁה) מְחַזְּקִים אֶת הָאֱמוּנָה דְּיִשְׂרָאֵל וּכְמוֹ מָרְדְּכַי (מֹשֶׁה שֶׁבְּדוֹרוֹ) שֶׁחִזֵּק אֶת אֱמוּנָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל לַעֲמֹד חָזָק בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹות, וּלְאַחֲרֵי זֶה מְבָאֵר הַפֵּרוּשׁ בְּכְתִית לַמָּאוֹר (שֶׁבְּפָסוּק וְאַתָּה תְּצַוֶּה שֶׁמְּדַבֵּר לִכְאוֹרָה בְּמֹשֶׁה עַצְמוֹ), כִּי זֶה שֶׁמֹּשֶׁה מְגַלֶּה בְּחִינַת הַמָּאוֹר דְּיִשְׂרָאֵל (עֶצֶם הַנְּשָׁמָה), הוּא בְּעִקָּר עַל יְדֵי אִתְּפַּשְׁטוּתָא דִּילֵיהּ שֶׁבִּזְמַן הַגָּלוּת (כְּתִית) שֶׁעוֹרְרוּ בְּיִשְׂרָאֵל כֹּחַ הַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ שֶׁלָּהֶם, שֶׁעַל יְדֵי זֶה הוּא עִקַּר גִּלּוּי עֶצֶם הַנְּשָׁמָה, מָאוֹר.

וְצָרִיךְ לְהָבִין, דִּלְפִי בֵּאוּר הַנַּ״ל, הָעִנְיָן דְּ׳כְתִית לַמָּאוֹר׳ שַׁיָּךְ לִוְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, לָזֶה שֶׁמֹּשֶׁה וְאִתְּפַּשְׁטוּתָא דִּילֵיהּ שֶׁבְּכָל דּוֹר מְקַשְּׁרִים וּמְחַבְּרִים אֶת יִשְׂרָאֵל עִם אוֹר אֵין סוֹף, וּבְהַכָּתוּב נֶאֱמַר כָּתִית לַמָּאוֹר בְּהֶמְשֵׁךְ לְוִיקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ, דְּעִנְיָן וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ גו׳ (שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְביאים שֶׁמֶן לְמֹשֶׁה) הוּא שֶׁיִּשְׂרָאֵל מוֹסִיפִים תּוֹסְפוֹת אוֹר בְּמֹשֶׁה (כַּמּוּבָא לְעֵיל סְעִיף ב מֵהַמַּאֲמָר).

ט) **וְהִנֵּה** הַכָּתוּב וְקִבֵּל הַיְּהוּדִים אֶת אֲשֶׁר הֵחֵלּוּ לַעֲשׂוֹת מְדַבֵּר (בְּפַשְׁטוּת) בְּהַזְּמַן שֶׁלְּאַחֲרֵי הַגֵּס דְּפוּרִים. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּמַה שֶׁכָּתוּב בְּהַמַּאֲמָר דְּפֵרוּשׁ וְקִבֵּל הַיְּהוּדִים אֶת אֲשֶׁר הֵחֵלּוּ לַעֲשׂוֹת הוּא שֶׁבִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ קִבְּלוּ מַה שֶׁהֵחֵלּוּ בְּמַתַּן תּוֹרָה, הוּא גַּם לְפִי פַּשְׁטוּת הַכָּתוּב שֶׁוְּקִבֵּל גוֹ׳ הָיָה לְאַחֲרֵי הַגֵּס. וְעַל פִּי זֶה, בָּזֶה שֶׁבִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ קִבְּלוּ מַה שֶׁהֵחֵלּוּ בְּמַתַּן תּוֹרָה, שְׁנֵי עִנְיָנִים. הַקַּבָּלָה שֶׁהָיְתָה בִּזְמַן הַגְּזֵרָה עַל יְדֵי הַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ שֶׁלָּהֶם (כַּמְּפֹרָשׁ בְּהַמַּאֲמָר), וְהַקַּבָּלָה שֶׁהָיְתָה לְאַחֲרֵי הַגֵּס דְּפוּרִים, שֶׁהִיא נַעֲלֵית יוֹתֵר גַּם מֵהַקַּבָּלָה שֶׁהָיְתָה בִּזְמַן הַגְּזֵרָה

ביאור בדרך אפשר

בסעיפים הבאים יבואר שישנו עומק נוסף ואופן נוסף במושג ׳כתית למאור׳, והגילוי שלו הוא דווקא על ידי עבודתם של בני ישראל עצמם.

ט) וְהִנֵּה הַכָּתוּב ״וְקִבֵּל הַיְּהוּדִים אֶת אֲשֶׁר הֵחֵלּוּ לַעֲשׂוֹת״ אשר כאמור מבטא את המעלה הנפלאה אליה הגיעו דווקא בזמן הגלות, הרי פסוק זה מְדַבֵּר (בְּפַשְׁטוּת) בְּהַזְּמַן שֶׁלְּאַחֲרֵי הַגֵּס דְּפוּרִים שהרי פסוק זה נאמר במגילת אסתר לאחר ביטולה של גזירת המן. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּמַה שֶׁכָּתוּב בְּהַמַּאֲמָר של כ״ק אדמו״ר הריי״צ דְּפֵרוּשׁ הפסוק ״וְקִבֵּל הַיְּהוּדִים אֶת אֲשֶׁר הֵחֵלּוּ לַעֲשׂוֹת״ הוּא שֶׁבִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ קִבְּלוּ מַה שֶׁהֵחֵלּוּ בְּמַתַּן תּוֹרָה כיוון שבתקופת אחשוורוש התעלו היהודים במעלה יתירה לגבי מעלתם שהייתה בזמן מתן תורה, הרי פירוש זה הוּא גַּם לְפִי פַּשְׁטוּת הַכָּתוּב שֶׁכאמור ה״וְקִבֵּל גו׳״ הָיָה לְאַחֲרֵי הַגֵּס כלומר ההתעלות היתירה שגרמה לשלימות קבלת התורה, הייתה לא רק בזמן של צרה וגזירה אלא גם בזמן של רווחה. וְעַל פִּי זֶה, בָּזֶה שֶׁבִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ קִבְּלוּ מַה שֶׁהֵחֵלּוּ בְּמַתַּן תּוֹרָה, שְׁנֵי עִנְיָנִים. עניין אחד הוא הַקַּבָּלָה השלימה של התורה שֶׁהָיְתָה בִּזְמַן הַגְּזֵרָה אשר קבלה זו הייתה עַל יְדֵי הַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ שֶׁלָּהֶם (כַּמְּפֹרָשׁ בְּהַמַּאֲמָר וכמו כן לעיל בסעיף ד׳), וְעניין שני הוא הַקַּבָּלָה השלימה של התורה שֶׁהָיְתָה לְאַחֲרֵי הַגֵּס דְּפוּרִים, שֶׁהִיא נַעֲלֵית יוֹתֵר גַּם מֵהַקַּבָּלָה שהייתה בִּזְמַן הַגְּזֵרָה (כְּדִלְקַמָּן סעיף י״). למדנו לעיל בסעיף ד׳ שההתעלות היתירה בזמן אחשוורוש כרוכה ב׳שבירה׳ וב׳כתית׳ אשר גרמו להתגלותה של עצם הנשמה כרמוז במילים ״כתית למאור״. מכך שגם בזמן של הרווחה ניתן להגיע להתעלות דומה, אם כן מוכרח הדבר שגם אז קיים עניין של ׳כתית׳. וְאכן

(כְּדִלְקַמָּן). וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁעַל דֶּרֶךְ זֶה הוּא בְּנוֹגֵעַ כָּתִית לַמָּאוֹר, שֶׁעַל יְדֵי הָעִנְיָן דְּכָתִית שֶׁבִּזְמַן הַגָּלוּת מַגִּיעִים לְהַמָּאוֹר, דְּשְׁנֵי עִנְיָנִים בָּזֶה. כְּשֶׁיִּשְׂרָאֵל נִמְצָאִים בְּמַצָּב שֶׁל כָּתִית מִצַּד זֶה שֶׁיֶּשְׁנָם גְּזֵרוֹת עַל קִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹות (כְּמוֹ שֶׁהָיָה בִּזְמַן אֲמִירַת הַמַּאֲמָר), וְעַל יְדֵי זֶה מַגִּיעִים לְהַמָּאוֹר עַל יְדֵי הַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ שֶׁלָּהֶם. וְעוֹד עִנְיָן בְּכָתִית לַמָּאוֹר, שֶׁגַּם כְּשֶׁיִּשְׂרָאֵל נִמְצָאִים בְּמַצָּב שֶׁל הַרְחָבָה, הַרְחָבָה בְּגַשְׁמִיּוּת וְגַם הַרְחָבָה בְּרוּחָנִיּוּת, אֶלָּא שֶׁהֵם נִמְצָאִים בַּגָּלוּת[41] [וְעַל דֶּרֶךְ הַמַּצָּב שֶׁהָיָה לְאַחֲרֵי הַגֵּס דְּפוּרִים, שֶׁלַּיְּהוּדִים הָיְתָה אוֹרָה וְשִׂמְחָה וְשָׂשׂוֹן וִיקָר[42], בְּפַשְׁטוּת וְגַם בְּרוּחָנִיּוּת[43] [וִיתֵירָה מִזֶּה שֶׁגַּם בֵּית הָמָן נִתַּן לְאֶסְתֵּר[44], שֶׁהָיָה אָז גַּם הַמַּעֲלָה דְּאִתְהַפְּכָא], אֶלָּא שֶׁאַכַּתִּי עַבְדֵי אַחַשְׁוֵרוֹשׁ אֲנַן[45]], הֵם שְׁבוּרִים וְנִדְכָּאִים (כָּתִית) מִזֶּה שֶׁהֵם בַּגָּלוּת. וְעַל יְדֵי הַכָּתִית דְּיִשְׂרָאֵל מִזֶּה שֶׁנִּמְצָאִים בַּגָּלוּת, מַגִּיעִים לְהַמָּאוֹר.

וְהָעִנְיָן הוּא, דְּזֶה שֶׁיִּשְׂרָאֵל הֵם שְׁבוּרִים מִזֶּה שֶׁהֵם בַּגָּלוּת (גַּם כְּשֶׁיֵּשׁ לָהֶם הַרְחָבָה בְּגַשְׁמִיּוּת וּבְרוּחָנִיּוּת), הוּא, כִּי רְצוֹנוֹ הָאֲמִתִּי שֶׁל כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל הוּא שֶׁיִּהְיֶה גִּלּוּי אֱלֹקוּת, וְעַד שֶׁזֶּה (גִּלּוּי אֱלֹקוּת) נוֹגֵעַ לְעֶצֶם מְציאוּתוֹ, וְלָכֵן, זֶה שֶׁבִּזְמַן הַגָּלוּת אֵין מֵאִיר גִּלּוּי אֱלֹקוּת כְּמוֹ שֶׁהָיָה בִּזְמַן הַבַּיִת [וּבִכְּרָט כְּשֶׁמִּתְבּוֹנֵן בְּזֶה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל[46] "כָּל מִי שֶׁלֹּא נִבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּיָמָיו הֲרֵי זֶה כְּאִלּוּ נֶחְרַב בְּיָמָיו" כיון שהאחריות לתיקון החורבן והגלות מוטלת על כל אחד לכן כל זמן שהגלות מתמשכת הרי זה כאילו היא מתרחשת ברגע זה. ואם כן בנוסף לכך שקשה להכיל את המצב בו אין גילוי אלוקות, הרי בלתי נסבלת המחשבה שהדבר תלוי בי ואיננו נעשה], הִנֵּה מִזֶּה עַצְמוֹ אֵיז עֶר אִינְגַאנְצֶן צוּטְרֵיסֶלְט (=הוא מזועזע לגמרי), 'כָּתִית'. וְגַם כְּאשר מדובר ביהודי שֶׁהוּא בְּדַרְגָּא נַעֲלִית בְּיוֹתֵר שֶׁלכן מֵאִיר אֶצְלוֹ גִּלּוּי אֱלֹקוּת בְּדַרְגַּת הַגִּלּוּי שֶׁהָיָה בִּזְמַן הַבַּיִת[47], מִכָּל מָקוֹם, מִזֶּה שֶׁבִּכְלָלוּת הָעוֹלָם אֵין מֵאִיר הַגִּלּוּי, מוּכָח, שֶׁגַּם הַגִּלּוּי שֶׁמֵּאִיר

ביאור בדרך אפשר

יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁעַל דֶּרֶךְ זֶה הוּא בְּנוֹגֵעַ לענין של 'כָּתִית לַמָּאוֹר', אשר משמעותו היא שֶׁעַל יְדֵי הָעִנְיָן דְּ'כָתִית' שֶׁבִּזְמַן הַגָּלוּת מַגִּיעִים לְהַמָּאוֹר, דְּשְׁנֵי עִנְיָנִים בָּזֶה הקשורים לשני סוגי תקופות. עניין אחד הוא כְּשֶׁיִּשְׂרָאֵל נִמְצָאִים בְּמַצָּב שֶׁל 'כָּתִית' מִצַּד זֶה שֶׁיֶּשְׁנָם גְּזֵרוֹת עַל קִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹות (כְּמוֹ שֶׁהָיָה בִּזְמַן אֲמִירַת הַמַּאֲמָר מסירות נפש), וְעַל יְדֵי זֶה מַגִּיעִים לְ'הַמָּאוֹר' עַל יְדֵי הַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ שֶׁלָּהֶם. וְעוֹד עִנְיָן הקיים בְּ'כָתִית לַמָּאוֹר', שֶׁגַּם כְּשֶׁיִּשְׂרָאֵל נִמְצָאִים בְּמַצָּב שֶׁל הַרְחָבָה, הַרְחָבָה בְּגַשְׁמִיּוּת וְגַם הַרְחָבָה בְּרוּחָנִיּוּת, אֶלָּא שֶׁהֵם עדיין נִמְצָאִים בַּגָּלוּת[41] וְעַל דֶּרֶךְ הַמַּצָּב שֶׁאכן הָיָה לְאַחֲרֵי הַגֵּס דְּפוּרִים, שֶׁלַּיְּהוּדִים הָיְתָה אוֹרָה וְשִׂמְחָה וְשָׂשׂוֹן וִיקָר[42], בכל המובנים בְּפַשְׁטוּת בגשמיות וְגַם בְּרוּחָנִיּוּת[43] [וִיתֵירָה מִזֶּה שֶׁגַּם בֵּית הָמָן נִתַּן לְאֶסְתֵּר[44], כלומר שֶׁהָיָה אָז גַּם הַמַּעֲלָה דְּ"אִתְהַפְּכָא חשוכא לנהורא" (=התהפכות החושך לאור)], אֶלָּא שֶׁמכל מקום עדיין נמצאים בגלות וכלשון הגמרא "אַכַּתִּי עַבְדֵי אַחַשְׁוֵרוֹשׁ אֲנַן"[45] (- עדיין עבדי אחשורוש אנו)], הֵם שְׁבוּרִים וְנִדְכָּאִים (כָּתִית) מִעצם זֶה שֶׁהֵם בַּגָּלוּת. וְגם עַל יְדֵי הַ'כָּתִית' והלב נשבר דְּיִשְׂרָאֵל הנגרם מִעצם זֶה שֶׁנִּמְצָאִים בַּגָּלוּת, מַגִּיעִים לְהתגלות הַמָּאוֹר.

וְהָעִנְיָן הוּא, הסיבה לכך שכשם שמסירות נפש בזמן הגזירות קשורה בגילוי עצם הנשמה, כך גם היות היהודי שבור ו'כתית' מהימצאותו בגלות מעורר את גילוי עצם הנשמה, דְּזֶה שֶׁיִּשְׂרָאֵל הֵם שְׁבוּרִים מִעצם זֶה שֶׁהֵם בַּגָּלוּת (גַּם כְּשֶׁיֵּשׁ לָהֶם הַרְחָבָה בְּגַשְׁמִיּוּת וּבְרוּחָנִיּוּת), הוּא, כִּי רְצוֹנוֹ הָאֲמִתִּי שֶׁל כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל הוּא שֶׁיִּהְיֶה גִּלּוּי אֱלֹקוּת, ישנם דברים שלמרות שהאדם חפץ בהם אך מציאותו אינה תלויה בהם, לעומתם ישנם דברים אשר בלעדם חייו אינם חיים. וְכמו כן רצונו של יהודי בגילוי אלוקות הוא עַד כדי כך שֶׁזֶּה (גִּלּוּי אֱלֹקוּת) נוֹגֵעַ לְעֶצֶם מְציאוּתוֹ דבר זה מתבטא בכך שכשחסר בגילוי אלוקות איננו יכול להשלים עם כך, וְלָכֵן, זֶה שֶׁבִּזְמַן הַגָּלוּת אֵין מֵאִיר גִּלּוּי אֱלֹקוּת כְּמוֹ שֶׁהָיָה בִּזְמַן הַבַּיִת בזמן שבית המקדש היה קיים [וּבִכְּרָט כְּשֶׁמִּתְבּוֹנֵן בְּזֶה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל[46] "כָּל מִי שֶׁלֹּא נִבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּיָמָיו הֲרֵי זֶה כְּאִלּוּ נֶחְרַב בְּיָמָיו" כיון שהאחריות לתיקון החורבן והגלות מוטלת על כל אחד לכן כל זמן שהגלות מתמשכת הרי זה כאילו היא מתרחשת ברגע זה. ואם כן בנוסף לכך שקשה להכיל את המצב בו אין גילוי אלוקות, הרי בלתי נסבלת המחשבה שהדבר תלוי בי ואיננו נעשה], הִנֵּה מִזֶּה עַצְמוֹ אֵיז עֶר אִינְגַאנְצֶן צוּטְרֵיסֶלְט (=הוא מזועזע לגמרי), 'כָּתִית'. וְגַם כְּאשר מדובר ביהודי שֶׁהוּא בְּדַרְגָּא נַעֲלִית בְּיוֹתֵר שֶׁלכן מֵאִיר אֶצְלוֹ גִּלּוּי אֱלֹקוּת בְּדַרְגַּת הַגִּלּוּי שֶׁהָיָה בִּזְמַן הַבַּיִת[47], מִכָּל מָקוֹם, מִזֶּה שֶׁבִּכְלָלוּת הָעוֹלָם אֵין מֵאִיר

41) להעיר, דבפנים המאמר (סט"ו) מובא (רק) "זמן הגלות", ובה"קיצור" - "זמן הגלות והגזירה". 42) אסתר ח, טז. 43) ראה מגילה טז, ב. 44) אסתר ח, א. 45) מגילה יד, א. 46) ראה ירושלמי יומא פ"א ה"א (ד, ב). מדרש תהלים עה"פ קלז, ז. 47) להעיר מהידוע ש"לפני . . רשב"י לא נחרב הבית כלל" (פלח הרמון שמות ע' ז בשם אדה"ז).

ביאור בדרך אפשר

אֲצִלוּת הוּא גִּלּוּי מֵגְבָּל. דִּכְשֶׁמֵּאִיר גִּלּוּי אוֹר אֵין סוֹף הַבְּלִי גְּבוּל הביטוי לכך שהינו בלי גבול הוא בכך שהַגִּלּוּי הוּא בְּכָל מָקוֹם, וּכְשֶׁיֵּשְׁנוֹ מָקוֹם אֶחָד (אֲפִלּוּ פִּנָּה נִדַּחַת) שֶׁאֵין מֵאִיר שָׁם גִּלּוּי אֲלִקוּת, הוּא מִפְּנֵי שֶׁהַגִּלּוּי (גַּם בְּהַמָּקוֹם שֶׁהוּא מֵאִיר) הוּא גִּלּוּי מֵגְבָּל. [וְזֶהוּ הביאור בְּמַה שֶׁמּוּבָא בְּמַאֲמַר אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן[48] דְּאִיתָא בַּתִּקּוּנִים[49] (=שמובא בתיקוני זוהר) שֶׁאֲפִלּוּ אִם הָיָה צַדִּיק אֶחָד חוֹזֵר בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה בְּדוֹרוֹ הָיָה בָּא מָשִׁיחַ, הקשר בין ביאת משיח לתשובה שלימה הוא כִּי עַל יְדֵי תְּשׁוּבָה שְׁלֵמָה מַמְשִׁיכִים ומגלים גִּלּוּי אוֹר אֵין סוֹף הַבְּלִי גְּבוּל, וְגִלּוּי זֶה הוּא בְּכָל מָקוֹם. הגאולה שתהיה בביאת משיח קשורה בגילוי אור אין סוף הבלי גבול כיון שבגאולה זו לא תישאר פינה בעולם שלא תיגאל]. וּמִזֶּה שֶׁאֵין מֵאִיר אֲצִלוּת גִּלּוּי של עַצְמוּת אוֹר אֵין סוֹף, הוּא נִשְׁבָּר וְנִדְכָּא, 'כְּתִית'. [וְעַל דֶּרֶךְ הַיָּדוּעַ שֶׁהמילה 'חוֹלֶה' בְּגִימַטְרִיָּא מ"ט, ומשמעות הדבר הוא שֶׁגַּם כְּשֶׁמַּשִּׂיג בנפשו את הגילוי הרוחני של מ"ט שַׁעֲרֵי בִּינָה אֶלָּא שֶׁחָסֵר לוֹ הגילוי של שַׁעַר הַנּוּ"ן, הרי שברון ליבו הנגרם מכך הוא עד כדי כך שהוּא נעשה חוֹלֶה[50]. וידוע שמעלתו של שער הנו"ן איננה רק בכך שמדובר במדרגה אחת למעלה ממ"ט השערים, אלא הוא קשור בגילוי אור אין סוף הבלי גבול]. תשוקה זו לגילוי אור אין סוף הבלי גבול הקשור בגילוי של עֲצְמוּתוֹ ית' נמסרה לנו על ידי רבותינו נשיאנו וְיָדוּעַ מַה שֶׁכָּתַב הַ'צֶּמַח צֶדֶק'[51] שֶׁהָיָה נִשְׁמַע מִמּוֹרֵנוּ וְרַבֵּנוּ נִשְׁמָתוֹ עֵדֶן (אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן) שהיה אומר בשעת דביקותו "אִיךְ וִויל זֶע גאָר נִיסְט אִיךְ וִויל נִיט דַאיְין גַּן עֵדֶן אִיךְ וִויל נִיט דַאיְין עוֹלָם הַבָּא כוּ' אִיךְ וִויל מֶער נִיט אַז דִיךְ אַלַיין" (=אינני רוצה דבר, אינני רוצה את הגן עדן שלך, אינני רוצה את העולם־הבא שלך, אינני רוצה מלבד אותך בלבד). וְלמרות שמי ישווה ומי ידמה לדרגתו של אדמו"ר הזקן, אך עַל יְדֵי שֶׁהָיָה נִשְׁמַע לָשׁוֹן זֶה מֵאַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן [דְּפֵרוּשׁ הביטוי 'הָיָה נִשְׁמַע' הוּא, שֶׁזֶּה הָיָה לֹא רַק בִּזְמַנִּים מְיֻחָדִים אֶלָּא שֶׁזֶּה הָיָה דָּבָר הָרָגִיל בפיו של אדמו"ר הזקן], וּבִפְרָט לְאַחֲרֵי שֶׁנִּתְפַּרְסֵם זֶה עַל יְדֵי הַ'צֶּמַח צֶדֶק', נִתַּן הַכֹּחַ לְכָל אֶחָד וְאַחַת מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁעִקַּר רְצוֹנוֹ יִהְיֶה שיהיה גִּלּוּי הָעַצְמוּת של ה', וְעַד כְּדֵי כָּךְ יהיה נוגע לו הדבר, שֶׁכְּשֶׁאֵין מֵאִיר גִּלּוּי זֶה, וּמִכָּל שֶׁכֵּן בִּזְמַן הַגָּלוּת שֶׁאז אֵין מֵאִיר לא רק דרגת ההתגלות שתהיה בביאת המשיח שהיא ההתגלות של עצמות ה' ממש אלא לא מאיר אֲפִלּוּ דרגת הַגִּלּוּי היותר תחתונה (אשר היא גִּלּוּי של אוֹר והארה בלבד של הקדוש ברוך הוא ולא של עצמותו ממש) שֶׁהָיָה בִּזְמַן הַבַּיִת, הרי חושך זה גורם ליהודי שהוּא בְּמַצָּב דְּכָתִית, ומתוך כך הוא מְבַקֵּשׁ בתפילה ג' פְּעָמִים בְּכָל יוֹם (אוֹ יוֹתֵר) אודות הגאולה "וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים", שֶׁאָז יִהְיֶה גִּלּוּי אֲלִקוּת וְעַד לְגִלּוּי הָעַצְמוּת. עד כאן הוסבר שהסיבה לכך שיהודי הינו שבור ו'כתית' מעצם הימצאותו בגלות הרי זה מפני שכל רצונו הוא בגילוי אלוקות. על פי זה יובן מדוע ה'כתית'

1 אֲצִלוּת הוּא גִּלּוּי מֵגְבָּל. דִּכְשֶׁמֵּאִיר גִּלּוּי אוֹר אֵין סוֹף הַבְּלִי
2 גְּבוּל, הַגִּלּוּי הוּא בְּכָל מָקוֹם, וּכְשֶׁיֵּשְׁנוֹ מָקוֹם
3 אֶחָד (אֲפִלּוּ פִּנָּה נִדַּחַת) שֶׁאֵין מֵאִיר שָׁם גִּלּוּי
4 אֲלִקוּת, הוּא מִפְּנֵי שֶׁהַגִּלּוּי (גַּם בְּהַמָּקוֹם שֶׁהוּא
5 מֵאִיר) הוּא גִּלּוּי מֵגְבָּל. [וְזֶהוּ מַה שֶׁמּוּבָא
6 בְּמַאֲמַר אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן[48] דְּאִיתָא בַּתִּקּוּנִים[49]
7 שֶׁאֲפִלּוּ אִם הָיָה צַדִּיק אֶחָד חוֹזֵר בִּתְשׁוּבָה
8 שְׁלֵמָה בְּדוֹרוֹ הָיָה בָּא מָשִׁיחַ, כִּי עַל יְדֵי תְּשׁוּבָה
9 שְׁלֵמָה מַמְשִׁיכִים גִּלּוּי אוֹר אֵין סוֹף הַבְּלִי גְּבוּל,
10 וְגִלּוּי זֶה הוּא בְּכָל מָקוֹם]. וּמִזֶּה שֶׁאֵין מֵאִיר
11 אֲצִלוּת גִּלּוּי עַצְמוּת אוֹר אֵין סוֹף, הוּא נִשְׁבָּר
12 וְנִדְכָּא, כְּתִית. [וְעַל דֶּרֶךְ הַיָּדוּעַ שֶׁחוֹלֶה
13 בְּגִימַטְרִיָּא מ"ט, שֶׁגַּם כְּשֶׁמַּשִּׂיג מ"ט שַׁעֲרֵי בִּינָה
14 אֶלָּא שֶׁחָסֵר לוֹ שַׁעַר הַנּוּ"ן, הוּא חוֹלֶה[50]. וְיָדוּעַ
15 מַה שֶׁכָּתַב הַ'צֶּמַח צֶדֶק'[51] שֶׁהָיָה נִשְׁמַע מִמּוֹרֵנוּ
16 וְרַבֵּנוּ נִשְׁמָתוֹ עֵדֶן (אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן) אִיךְ וִויל זֶע
17 גאָר נִיסְט אִיךְ וִויל נִיט דַאיְין גַּן עֵדֶן אִיךְ וִויל
18 נִיט דַאיְין עוֹלָם הַבָּא כוּ' אִיךְ וִויל מֶער נִיט אַז
19 דִיךְ אַלַיין. וְעַל יְדֵי שֶׁהָיָה נִשְׁמַע לָשׁוֹן זֶה
20 מֵאַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן [דְּפֵרוּשׁ הָיָה נִשְׁמַע הוּא שֶׁזֶּה
21 הָיָה לֹא רַק בִּזְמַנִּים מְיֻחָדִים אֶלָּא שֶׁזֶּה הָיָה דָּבָר
22 הָרָגִיל], וּבִפְרָט לְאַחֲרֵי שֶׁנִּתְפַּרְסֵם זֶה עַל יְדֵי
23 הַ'צֶּמַח צֶדֶק', נִתַּן הַכֹּחַ לְכָל אֶחָד וְאַחַת
24 מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁעִקַּר רְצוֹנוֹ יִהְיֶה גִּלּוּי הָעַצְמוּת, וְעַד
25 כְּדֵי כָּךְ, שֶׁכְּשֶׁאֵין מֵאִיר גִּלּוּי זֶה, וּמִכָּל שֶׁכֵּן
26 בִּזְמַן הַגָּלוּת שֶׁאֵין מֵאִיר אֲפִלּוּ הַגִּלּוּי (גִּלּוּי
27 אוֹר) שֶׁהָיָה בִּזְמַן הַבַּיִת, הוּא בְּמַצָּב דְּכָתִית,
28 וּמְבַקֵּשׁ ג' פְּעָמִים בְּכָל יוֹם (אוֹ יוֹתֵר) וְתֶחֱזֶינָה
29 עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים, שֶׁאָז יִהְיֶה גִּלּוּי אֲלִקוּת וְעַד לְגִלּוּי הָעַצְמוּת.

48) מאמרי אדה"ז הקצרים ע' תג. 49) כ"ה במאמרי אדה"ז הקצרים שם. וראה זהר חדש ס"פ נח (כג, ד): דאי יחזרון בתשובה רישי כנישתא או חדא כנישתא יתכנש כל גלותא. 50) טעהמ"צ להאריז"ל פ' וירא. לקו"ת ברכה צז, ב. המשך וככה תרל"ז פס"ג (ע' צט). 51) הובא בשרש מצות התפלה להצ"צ פ"מ (קלח, סע"א).

ביאור בדרך אפשר

ושברון־לב הזה קשור בגילוי עצם הנשמה, כיוון שעצם הנשמה היא הסיבה לכך שכל רצונו של היהודי הוא בגילוי אלוקות. **וְזֶהוּ** הפירוש הפנימי של **'כָּתִית לַמָּאוֹר', שֶׁעַל יְדֵי הָעִנְיָן דְּ'כָתִית'** הקיים מ'עצם **זֶה שֶׁנִּמְצָאִים בַּגָּלוּת מַגִּיעִים לְ**התגלות של **הַ'מָּאוֹר', כִּי** הסיבה **לְזֶה שֶׁהָרָצוֹן דְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל הוּא גִּלּוּי אֱלֹקוּת** ורצונו בגילוי אלוקות הוא **עַד** כדי כך **שֶׁזֶּה נוֹגֵעַ לְעֶצֶם מְצִיאוּתוֹ** [**שֶׁלְּכֵן הוּא נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּא** (**כָּתִית**) **מִזֶּה שֶׁבִּזְמַן הַגָּלוּת לֹא יֵשׁ גִּלּוּי אֱלֹקוּת**] **הוּא מִצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה, מָאוֹר שֶׁהִתְקַשְּׁרוּתָהּ בֶּאֱלֹקוּת הִיא הִתְקַשְּׁרוּת עַצְמִית** כאמור 'התקשרות עצמית' בין שני דברים פירושה קשר הקיים ביניהם מצד עצם מציאותם, כלומר שבעצם מציאותם הינם דבר אחד ממש. כך גם התקשרותה של עצם הנשמה באלוקות הרי זה כיוון שהיא ואלוקות הם דבר אחד ממש, היא זה אלוקות ואלוקות זה היא, דבר הבא לידי ביטוי בכך שאיננה יכולה לשאת מצב בו האלוקות אינו בגילוי.

יו"ד) בסעיף הקודם דובר אודות כך שכשם שעצם הנשמה מתגלית על ידי מסירות הנפש בתקופה בה ישנן גזירות כך היא מתגלה גם בתקופת רווחה על ידי ה'כתית' ושיברון הלב הנובע מעצם ההימצאות בגלות. בסעיף זה יבואר יתירה מזו, דרגת עצם הנשמה המתגלה בכך היא נעלית עוד יותר מזו המתגלה באמצעות מסירות הנפש בזמן הגזירות. **וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁבְּחִינַת** ודרגת **הַ'מָּאוֹר' דְּהַנְּשָׁמָה שֶׁמִּתְגַּלִּית עַל יְדֵי הָעִנְיָן דְּכָתִית מִזֶּה שֶׁנִּמְצָאִים בַּגָּלוּת, הִיא נַעֲלֵית יוֹתֵר מִבְּחִינַת** ודרגת **הַ'מָּאוֹר' דְּהַנְּשָׁמָה שֶׁמִּתְגַּלִּית עַל יְדֵי מְסִירוּת נֶפֶשׁ.**

ההבדל בין שתי הדרגות של עצם הנשמה, הוא עד כמה התגלותה של עצם הנשמה קשורה באדם עצמו. עניין זה קשור בכל העניינים שהוזכרו בסעיפים הקודמים.

ביאור בדרך אפשר

1 וְזֶהוּ כָּתִית לַמָּאוֹר, שֶׁעַל יְדֵי הָעִנְיָן דְּכָתִית מִזֶּה
2 שֶׁנִּמְצָאִים בַּגָּלוּת מַגִּיעִים לְהַמָּאוֹר, כִּי זֶה
3 שֶׁהָרָצוֹן דְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל הוּא גִּלּוּי אֱלֹקוּת
4 וְעַד שֶׁזֶּה נוֹגֵעַ לְעֶצֶם מְצִיאוּתוֹ [שֶׁלְּכֵן הוּא נִשְׁבָּר
5 וְנִדְכֶּא (כָּתִית) מִזֶּה שֶׁבִּזְמַן הַגָּלוּת לֹא יֵשׁ גִּלּוּי
6 אֱלֹקוּת] הוּא מִצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה, מָאוֹר
7 שֶׁבַּנְּשָׁמָה, שֶׁהִתְקַשְּׁרוּתָהּ בֶּאֱלֹקוּת הִיא
8 הִתְקַשְּׁרוּת עַצְמִית.
9 יו"ד) **וְיֵשׁ** לוֹמַר, שֶׁבְּחִינַת הַמָּאוֹר דְּהַנְּשָׁמָה
10 הַמִּתְגַּלִּית עַל יְדֵי הָעִנְיָן דְּכָתִית
11 מִזֶּה שֶׁנִּמְצָאִים בַּגָּלוּת, הִיא נַעֲלֵית יוֹתֵר מִבְּחִינַת
12 הַמָּאוֹר דְּהַנְּשָׁמָה שֶׁמִּתְגַּלִּית עַל יְדֵי מְסִירוּת
13 נֶפֶשׁ. וְהָעִנְיָן הוּא, דְּמֵהַטְּעָמִים עַל זֶה שֶׁבְּמַתַּן
14 תּוֹרָה הָיְתָה רַק הַתְּחָלָה (הֵחֵלּוּ לַעֲשׂוֹת) וּבִימֵי
15 אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הָיְתָה הַקַּבָּלָה (וְקִבֵּל הַיְּהוּדִים) הוּא,
16 כִּי זֶה שֶׁהִקְדִּימוּ נַעֲשֶׂה לְנִשְׁמַע בְּמַתַּן תּוֹרָה הָיָה
17 מִפְּנֵי שֶׁכָּפָה עֲלֵיהֶם הַר כְּגִיגִית[52], גִּלּוּי
18 מִלְּמַעְלָה[53], וּבִימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הָיְתָה הַקַּבָּלָה מִצַּד
19 עַצְמָם. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהָאֱמוּנָה דְּיִשְׂרָאֵל מִצַּד זֶה
20 שֶׁהַנְּשָׁמָה שֶׁלְּמַעְלָה רוֹאָה אֱלֹקוּת (אֱמוּנָה
21 שֶׁמִּצַּד סִבָּה) הוּא עַל דֶּרֶךְ שֶׁהִקְדִּימוּ נַעֲשֶׂה
22 לְנִשְׁמַע (בְּמַתַּן תּוֹרָה) מִצַּד הַגִּלּוּי דְּלְמַעְלָה[54],
23 וְזֶה שֶׁבִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הָיְתָה הַקַּבָּלָה מִצַּד
24 עַצְמָם, הוּא, כִּי אָז נִתְגַּלָּה הַהִתְקַשְּׁרוּת עַצְמִית שֶׁמִּצַּד
25 שֶׁמִּצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה, הִתְקַשְּׁרוּת עַצְמִית שֶׁמִּצַּד
26 עֶצֶם מְצִיאוּתָם. וּבִכְּרָטִיּוּת יוֹתֵר יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁגַּם
27 בְּגִלּוּי עֶצֶם הַנְּשָׁמָה, יֶשְׁנָם (דֵּגְמַת) שְׁנֵי עִנְיָנִים
28 הַנַּ"ל. דְּגִלּוּי עֶצֶם הַנְּשָׁמָה בְּעִנְיַן הַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ,
29 וְהָעִנְיָן הוּא, דְּמֵהַטְּעָמִים עַל זֶה שֶׁבְּמַתַּן תּוֹרָה רַק
30 הַהַתְחָלָה (הֵחֵלּוּ לַעֲשׂוֹת) וּבִימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הָיְתָה הַקַּבָּלָה
31 (וְקִבֵּל הַיְּהוּדִים) הוּא, כִּי קבלת התורה שהיתה על ידי בני ישראל
32 במתן תורה לא היתה כל כך מצידם אלא בגלל הארה עליונה שהאירה
33 עליהם מלמעלה שהרי **זֶה שֶׁהִקְדִּימוּ** את אמירת **'נַעֲשֶׂה'**
34 **לְ'נִשְׁמַע' בְּמַתַּן תּוֹרָה הָיָה**
35 **מִפְּנֵי** שֶׁהקדוש ברוך הוא **כָּפָה**
36 **עֲלֵיהֶם הַר כְּגִיגִית**[52],
37 ומשמעות כפייה זו היא שהאיר
38 עליהם **גִּלּוּי** אור של אהבה גדולה
39 **מִלְּמַעְלָה**[53] אשר לא יכלו לעמוד
40 בפניו, ולעומת זאת **בִּימֵי**
41 **אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הָיְתָה הַקַּבָּלָה** של
42 התורה **מִצַּד עַצְמָם** שהרי הם
43 מסרו את הנפש ברצונם. **וְיֵשׁ**
44 **לוֹמַר,** שגם כאשר מדובר אודות
45 האמונה שקיימת אצל יהודי מצד
46 טבעו, הרי **שֶׁהָאֱמוּנָה דְּיִשְׂרָאֵל**
47 שנובעת **מִצַּד זֶה שֶׁהַנְּשָׁמָה**
48 **שֶׁלְּמַעְלָה רוֹאָה אֱלֹקוּת**
49 (כאמור בסעיף ו' אמונה זו היא
50 **אֱמוּנָה** שֶׁבאה **מִצַּד סִבָּה**
51 חיצונית, הנשמה רואה דבר שחוץ
52 הימנה, אמונה לא נובעת מתוך
53 הנשמה עצמה) **הוּא עַל דֶּרֶךְ**
54 **שֶׁהִקְדִּימוּ 'נַעֲשֶׂה' לְ'נִשְׁמַע'**
55 **(בְּמַתַּן תּוֹרָה)** שהיה זה **מִצַּד**
56 **הַגִּלּוּי דְּלְמַעְלָה**[54] ולא מצד
57 עצמם. במתן תורה היה זה אור עליון
58 שהאיר עליהם מלמעלה בעמדם
59 למרגלות הר סיני, ובנשמה למעלה
60 זה הגילוי של אור ה' החופף עליה
61 כל הזמן, ולעומת זאת **זֶה שֶׁבִּימֵי**
62 **אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הָיְתָה הַקַּבָּלָה**
63 **מִצַּד עַצְמָם, הוּא, כִּי אָז**
64 **נִתְגַּלָּה הַהִתְקַשְּׁרוּת בֶּאֱלֹקוּת**
65 שֶׁקיימת ביהודי **מִצַּד עֶצֶם**
66 **הַנְּשָׁמָה,** שכאמור בסעיף ו' זו
67 **הִתְקַשְּׁרוּת עַצְמִית שֶׁמִּצַּד עֶצֶם מְצִיאוּתָם. וּבִכְּרָטִיּוּת יוֹתֵר**
68 **יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁגַּם** כאשר מדובר **בְּגִלּוּי עֶצֶם הַנְּשָׁמָה,** הרי **יֶשְׁנָם**
69 בזה **(דֵּגְמַת) שְׁנֵי עִנְיָנִים הַנַּ"ל** עד כמה התגלותה של עצם
70 הנשמה קשורה עם האדם עצמו.

---

52) שבת פח, א. 53) תו"א מג"א צח, ד ואילך. ובכ"מ. וראה גם בד"ה הנ"ל תרפ"ז סוס"ב. 54) להעיר גם מהמשך תער"ב ח"ב ע' תתקצו.

יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁבְּנוֹגֵעַ לַכֹּחוֹת הַגְּלוּיִים הוּא כְּמוֹ דָּבָר נוֹסָף. וּכְמוֹ שֶׁרוֹאִים בְּפֹעַל בְּכַמָּה אֲנָשִׁים, שֶׁבִּהְיוֹתָם בְּמָקוֹם שֶׁהָיוּ שָׁם גְּזֵרוֹת עַל תּוֹרָה וּמִצְוֹות, הָיָה לָהֶם מְסִירוּת נֶפֶשׁ בְּפֹעַל מֶשֶׁךְ כַּמָּה וְכַמָּה שָׁנִים, וּכְשֶׁבָּאוּ אַחַר כָּךְ לִמְדִינוֹת שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹות מִתּוֹךְ הַרְחָבָה, אֵין נִכָּר בָּהֶם (כָּל כָּךְ) הַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ שֶׁהָיָה לָהֶם מִקֹּדֶם. כִּי זֶה שֶׁעָמְדוּ בִּמְסִירוּת נֶפֶשׁ מֶשֶׁךְ כַּמָּה וְכַמָּה שָׁנִים הוּא לְפִי שֶׁהֵאִיר בָּהֶם גִּלּוּי עֶצֶם הַנְּשָׁמָה שֶׁלְּמַעְלָה מִכֹּחוֹת הַגְּלוּיִים וְלֹא נַעֲשָׂה עַל יְדֵי זֶה שִׁנּוּי בַּכֹּחוֹת הַגְּלוּיִים עַצְמָם[55]. [דְּזֶה שֶׁעֶצֶם הַנְּשָׁמָה הִיא הָעֶצֶם (גַּם) דְּכֹחוֹת הַגְּלוּיִים (כַּנַּ"ל סְעִיף ה), הוּא, שֶׁעֶצֶם הַנְּשָׁמָה הוּא הָעֶצֶם שֶׁלָּהֶם וְאֵין זֶה שַׁיָּךְ לְעִנְיָנָם שֶׁל כֹּחוֹת הַגְּלוּיִים עַצְמָם, לְהַצִּיּוּר שֶׁלָּהֶם]. וְהַגְּלוּי דְּעֶצֶם הַנְּשָׁמָה בָּזֶה שֶׁהוּא נִשְׁבָּר וְנִדְכָּא מִזֶּה שֶׁהוּא נִמְצָא בַּגָּלוּת הוּא שֶׁגַּם כֹּחוֹת הַגְּלוּיִים שֶׁלּוֹ (הַצִּיּוּר דְּכֹחוֹת הַגְּלוּיִים) הֵם כְּמוֹ 'חַד' עִם הָעֶצֶם[56].

ביאור בדרך אפשר

הסברת הדברים האמורים לקמן: כאמור בסעיף ה', הקשר בין נשמת האדם לבין איברי גופו משמש כמשל לקשר בין עצם הנשמה לדרגות השונות שלה. למדנו שנשמת האדם איננה איבר נוסף אלא היא המהות הפנימית של האדם העומדת מאחורי האיברים כולם. הנשמה איננה שייכת לאיבר זה יותר מאיבר אחר, היא ה'נשמה' של הידיים והיא ה'נשמה' של הרגליים.

כאשר מביטים באיברים השונים בגוף האדם, ניתן להגדיר את חשיבותו של כל איבר בשתי צורות. ניתן לראות את חשיבותו של כל איבר מצד התפקיד המיוחד השייך דווקא אליו. אך ניתן גם לראות את חשיבותו מצד היותו חלק בלתי נפרד מהאדם כולו. החשיבות הראשונה, הנובעת מתפקידו המיוחד לו, היא קשורה בצורתו הגלויה של האיבר בה הוא שונה משאר האיברים. אולם מבחינת הנשמה חשיבותו העיקרית של האיבר היא היותו חלק בלתי נפרד מהאדם כולו, מבלי הבט אם מדובר ביד או ברגל. כמו כן כאשר מדובר אודות הנשמה עצמה. ישנן כוחותיה הגלויים שהם שכלו ורגשותיו של האדם, וישנה עצם הנשמה. מבחינת המהות הפנימית של כוחות הנפש הרי מעלתו של כל כח היא בכך שהוא חלק בלתי נפרד מהנשמה כולה. אך מבחינת מציאותם הגלויה של הכוחות, לכל כח יש את מהותו הפרטית המייחדת אותו. לכל כח ישנה ה'תבנית' הרוחנית המייחדת אותו. מה שמייחד את כח השכל היא ה'תבנית' הרוחנית של שכל, באותה מידה שמה שמייחד את כח החסד שבנפש זו ה'תבנית' הרוחנית של חסד. 'תבנית' זו המגדירה את יחודיותו של כל כח נקראת בשם ה'ציור' בו הוא 'מצויר'. כאמור, עצם הנשמה הינה ה'נשמה' של כל חלקי הנפש ושל כל הכוחות כולם. היא כשלעצמה איננה קשורה בתבנית זו או אחרת, מבחינתה חשיבותו של כל כח היא מצד היותו חלק בלתי נפרד מהנשמה כולה. לגביה ה'ציור' הפרטי של כל כח, איננו תופס מקום.

מציאותם הגלויה של כוחות הנפש הינה מוגבלת, לכן התגלותה של עצם הנשמה כרוכה בהתבטלותם של הכוחות הגלויים ויציאתם מגדרם.

כיוון שהכוחות הגלויים הינם מציאותו הגלויה של האדם, אם כן כל זמן שהתגלותה של עצם הנשמה כרוכה ביציאתם של הכוחות מגדרם, אין התגלות זו קשורה כל כך עם האדם עצמו. על מנת שהתגלות זו תהיה קשורה באמת עם האדם עצמו, יש צורך שהכוחות הגלויים יהיו שותפים בכך.

על פי זה יובן ההבדל בין התגלותה של עצם הנשמה בזמן הגזירה לעומת התגלותה באמצעות ה'כתית' הקיים בזמן רווחה.

ביאור בדרך אפשר

הקשור **בְּעִנְיַן הַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ** בתקופה של גזירה, **יֵשׁ לוֹמַר,** שֶׁכיוון שהתגלות זו כרוכה בהתבטלות של מציאותם הגלויה של כוחות הנפש, לכן, למרות שמבחינת פנימיותו של האדם עצם הנשמה קשורה עימו, אך **בְּנוֹגֵעַ לַכֹּחוֹת הַגְּלוּיִים** הגילוי של עצם הנשמה איננו קשור במציאותם המוגבלת ולכן מבחינתם **הוּא** נחשב **כְּמוֹ דָּבָר שנוֹסָף** עליהם מלמעלה. **וּכְמוֹ שֶׁרוֹאִים בְּפֹעַל בְּכַמָּה אֲנָשִׁים, שֶׁבִּהְיוֹתָם בְּמָקוֹם שֶׁהָיוּ שָׁם גְּזֵרוֹת עַל תּוֹרָה וּמִצְוֹות, הָיָה לָהֶם מְסִירוּת נֶפֶשׁ בְּפֹעַל מֶשֶׁךְ כַּמָּה וְכַמָּה שָׁנִים, וּכְשֶׁבָּאוּ אַחַר כָּךְ לִמְדִינוֹת שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹות מִתּוֹךְ הַרְחָבָה, אֵין נִכָּר בָּהֶם (כָּל כָּךְ) הַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ שֶׁהָיָה לָהֶם מִקֹּדֶם. כִּי זֶה שֶׁעָמְדוּ בִּמְסִירוּת נֶפֶשׁ מֶשֶׁךְ כַּמָּה וְכַמָּה שָׁנִים הוּא לְפִי שֶׁהֵאִיר בָּהֶם גִּלּוּי עֶצֶם הַנְּשָׁמָה שֶׁלְּמַעְלָה מִכֹּחוֹת הַגְּלוּיִים** ובשעת מעשה הכוחות הגלויים התבטלו בפני הגילוי של עצם הנשמה **וְאולם לֹא נַעֲשָׂה עַל יְדֵי זֶה שִׁנּוּי בַּכֹּחוֹת הַגְּלוּיִים עַצְמָם[55]. [דְּזֶה** שלמדנו בסעיף ה' **שֶׁעֶצֶם הַנְּשָׁמָה הִיא הָעֶצֶם** והפנימיות (של כל דרגות הנפש **גַּם) דְּכֹחוֹת הַגְּלוּיִים (כַּנַּ"ל סְעִיף ה)** ולפי זה לכאורה התגלותו איננה זרה להם, אך הענין **הוּא,** שֶׁשייכותם של הכוחות הגלויים לְ**עֶצֶם הַנְּשָׁמָה** היא בכך ש**הוּא הָעֶצֶם שֶׁלָּהֶם** כלומר הוא הנקודה הפנימית שלהם מצד היותם חלק בלתי נפרד מהנשמה כולה **וְאולם אֵין זֶה שַׁיָּךְ לְעִנְיָנָם שֶׁל כֹּחוֹת הַגְּלוּיִים עַצְמָם, לְהַצִּיּוּר שֶׁלָּהֶם]. וְלעומת** זאת כאשר מדובר במצב של רווחה, רווחה גשמית הכרוכה בנינוחות של כל כוחות הנפש, וכמו כן רווחה רוחנית בעבודת ה', פתיחת המוח והלב, הגורמת את התגלותם במלוא עוצמתם של כל כוחות הנפש, וביחד עם זה תשוקתה של עצם הנשמה לגאולה ממלאה את כל כוחות הנפש עד כדי כך שאינם יכולים לשאת את עצם ההימצאות בגלות, הרי **הַגְּלוּי דְּעֶצֶם הַנְּשָׁמָה** המתבטא **בָּזֶה שֶׁהוּא נִשְׁבָּר וְנִדְכָּא** מעצם **זֶה שֶׁהוּא נִמְצָא בַּגָּלוּת** הרי גילוי זה **הוּא שֶׁגַּם כֹּחוֹת הַגְּלוּיִים שֶׁלּוֹ** (לא רק מהותם הפנימית אלא גם **הַצִּיּוּר דְּכֹחוֹת הַגְּלוּיִים) הֵם כְּמוֹ חַד** (=אחד) **עִם הָעֶצֶם[56].**

---

55) וראה ד"ה בלילה ההוא ה'תשכ"ה ס"ח, ובהערה 49 שם (סה"מ מלוקט ח"ד ע' קפח).

ביאור בדרך אפשר

הסברת הדברים האמורים לקמן: ההבדל בין האופנים האמורים בהתגלותה של עצם הנשמה קשור בדרגות שונות הקיימות בה. כאמור, הנשמה האלוקית היא "אלוקות כפי שנעשה בבחינת נברא". בדוגמת בן הנוצר מטיפת הזרע של אביו, הרי תחילה היא הייתה כלולה במוחו של האבא והייתה חלק בלתי נפרד ממנו, לאחר מכן היא ירדה ממוחו של האבא ונעשתה בעלת ממשות לעצמה. כמו כן מציאותה הגלויה של עצם הנשמה היא כזו שיש לה ממשות משל עצמה אלא שהיא דבוקה ומאוחדת לגמרי בקדוש ברוך הוא. אך מציאותה האמיתית בשורשה העליון היא כזו שאיננה דבר בפני עצמו אלא היא כלולה בקדוש ברוך הוא ממש. **וְיֵשׁ לוֹמַר,** דְּהסיבה **לְזֶה שֶׁעֶצֶם הַנְּשָׁמָה** כשלעצמה **וְהַצִּיּוּר דְּהַכֹּחוֹת** כשלעצמם **הֵם (דֶּגְמַת) שְׁנֵי עִנְיָנִים** נפרדים אשר התגלותו של האחד דורשת את התבטלותו של השני, **הוּא לְפִי שֶׁגַּם עֶצֶם הַנְּשָׁמָה** עם היותה למעלה מהתבנית המוגבלת של כוחות הנפש אך סוף סוף גם **הִיא מֻגְדֶּרֶת בְּגֶדֶר** ו'תבנית' מסויימת, **וְהַגֶּדֶר** וה'תבנית' **שֶׁלָּהּ** הוא עצם זה שהיא מוגדרת בכך ש**הִיא לְמַעְלָה מֵהַצִּיּוּר דְּהַכֹּחוֹת. אֲבָל מִצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא מֻשְׁרֶשֶׁת בְּהָעַצְמוּת** של ה', הרי כשם שהקדוש ברוך הוא איננו מוגדר ב'תבנית' כל שהיא, לא ב'תבנית' מוגבלת ואף לא ב'תבנית' של 'בלי גבול', שהרי כאשר דבר מסויים הוא דווקא 'בלי גבול' ואיננו שייך ל'גבול' הרי גם זו סוף סוף 'תבנית' והגדרה, ואדרבה הקדוש ברוך הוא מאחד ו'נושא בתוכו' הכל, הן את מציאות ה'גבול' והן את מציאות ה'בלי גבול', כמו כן מבחינת דרגה זו של עצם הנשמה הרי **הַ'פְּשִׁיטוּת דְּהַנְּשָׁמָה'** כלומר היותה 'מופשטת' ובלתי בעלת גבול **וְהַצִּיּוּר דְּהַכֹּחוֹת שֶׁלָּהּ הֵם כּוּלָּא חַד**[57] (=כולם אחד). **וְעַל פִּי זֶה יֵשׁ לוֹמַר, דְּבְחִינַת הַ'מָּאוֹר דְּהַנְּשָׁמָה' שֶׁמִּתְגַּלֵּית עַל יְדֵי מְסִירוּת נֶפֶשׁ הִיא** דרגת **עֶצֶם הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא מֻגְדֶּרֶת** עדיין **בְּעִנְיַן הַ'פְּשִׁיטוּת' שֶׁלְּמַעְלָה מִצִּיּוּר דְּכֹחוֹת,** ולעומת זאת **בְּחִינַת הַ'מָּאוֹר דְּהַנְּשָׁמָה' שֶׁמִּתְגַּלֵּית עַל יְדֵי הָעִנְיָן דְּ'כְתִית'** מעצם **זֶה שֶׁנִּמְצָאִים בַּגָּלוּת, הוּא גִּלּוּי עֶצֶם הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא מֻשְׁרֶשֶׁת בְּהָעַצְמוּת.**

יא) וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר זֶה עִם הַמְּבֹאָר בְּהַמַּאֲמָר[58] "וקבל היהודים" **בְּפֵרוּשׁ הַכָּתוּב 'וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת גּוֹ',** שהפירוש הפנימי של הפסוק הוא **דִּלְאַחֲרֵי שֶׁמֹּשֶׁה 'יְצַוֶּה' וִיקַשֵּׁר אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲזַי יָבִיאוּ יִשְׂרָאֵל לְמֹשֶׁה שֶׁמֶן זַיִת גּוֹ',** כלומר **שֶׁיִּשְׂרָאֵל עַל יְדֵי עֲבוֹדָתָם יוֹסִיפוּ גִּלּוּי אוֹר בְּמַדְרֵגַת מֹשֶׁה.** לכאורה היה ניתן לחשוב שהוספה זו איננה כרוכה בעבודה מיוחדת של בני ישראל אלא היא באה ממילא על ידי עצם זה שהם מקבלים את השפעתו של משה רבינו **וְאולם יֵשׁ לוֹמַר מֵהַבִּיאוּרִים בָּזֶה** כיצד דבר זה קשור **בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, דְּזֶה שֶׁמֹּשֶׁה 'מְצַוֶּה' וּמְקַשֵּׁר אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, הוּא, שֶׁהוּא זָן וּמְפַרְנֵס אֶת הָאֱמוּנָה, שֶׁהָאֱמוּנָה תִּהְיֶה נוֹסָף עַל כְּמוֹ שֶׁהִיא מִצַּד** דרגת **הַגִּלּוּיִים דְּהַנְּשָׁמָה (מִצַּד זֶה שֶׁהַנְּשָׁמָה**

---

56) ועד"ז הוא בנוגע להמשכת האמונה בפנימיות (בדעת), דזה שהאמונה פועלת על הדעת הוא יתרון ועילוי לגבי ענין המס"נ. ויש לומר, דהמשכת האמונה בדעת, זה שנמשך בגילוי היא האמונה שמצד מזלי' חזי (מקיף דחי'*), אלא שהחיבור דהאמונה שלמעלה מדעת עם הדעת הוא ע"י המשכת עצם הנשמה [היינו שהגילוי דעצם הנשמה הוא רק נתינת כח לבחי' האמונה שמצד המקיף דחי' שתתחבר עם הדעת, ולא שמתגלית עצם הנשמה עצמה]. משא"כ זה שגילוי אלקות נוגע לעצם מציאותו, שלכן הוא נשבר ונדכא מזה שבזמן הגלות לא יש גילוי אלקות (ראה לעיל ס"ט) - הרי הגילוי דהתקשרות העצמית שמצד עצם הנשמה שמתגלית בזה שגילוי אלקות נוגע לעצם מציאותו הוא [נוסף על אופן דנתינת כח, גם] שהתקשרות העצמית עצמה מאירה בגילוי (בדוגמת הגילוי שלה בענין המס"נ), וגם גילוי זה (דעצם הנשמה עצמה) מתחבר עם הציור דכחות הגלויים. 57) ראה גם סה"מ מלוקט ח"ד ע' שעח. 58) סעיף ד - הובא לעיל ס"ב.

*) ראה סה"מ עת"ר ס"ע קנד. ובכ"מ.

(מִצַּד זֶה שֶׁהַנְּשָׁמָה שֶׁלְּמַעְלָה רוֹאָה אֶלְקוּת) גַּם מִצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה. [וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּזֶהוּ מַה שֶׁנֶּאֱמַר וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, דִּלְשׁוֹן וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מַשְׁמַע שֶׁמֹּשֶׁה מְצַוֶּה (מְקַשֵּׁר וּמְחַבֵּר) אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַצְמָם, כִּי מִצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה, כָּל יִשְׂרָאֵל הֵם חַד[59]. וְעַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּיִשְׂרָאֵל (לְאַחֲרֵי שֶׁנִּמְשַׁךְ בְּיִשְׂרָאֵל גִּלּוּי עֶצֶם הַנְּשָׁמָה עַל יְדֵי מֹשֶׁה), שֶׁגַּם כֹּחוֹת הַגְּלוּיִים שֶׁלָּהֶם (הַצִּיּוּר דְּהַכֹּחוֹת) יִהְיוּ מַתְאִימִים לְעֶצֶם הַנְּשָׁמָה, עַל יְדֵי זֶה נַעֲשֶׂה יִתְרוֹן וְהוֹסָפָה בִּבְחִינַת עֶצֶם הַנְּשָׁמָה שֶׁנִּמְשְׁכָה וְנִתְגַּלְּתָה בָּהֶם עַל יְדֵי מֹשֶׁה (וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ), כִּי עַל יְדֵי זֶה מִתְגַּלֶּה בָּהּ שָׁרְשָׁהּ הָאֲמִתִּי כְּמוֹ שֶׁהִיא מֵשְׁרֶשֶׁת בְּהָעַצְמוּת.

[וּלְהָעִיר, שֶׁעַל יְדֵי זֶה נִתְוַסֵּף גַּם בְּהָאַחְדוּת דְּיִשְׂרָאֵל. שֶׁהָאַחְדוּת דְּיִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי עֶצֶם הַנְּשָׁמָה שֶׁמִּתְגַּלִּית בָּהֶם הִיא כְּמוֹ דָּבָר נוֹסָף עַל מְצִיאוּתָם. וְלָכֵן, אַחְדוּת זוֹ הִיא עַל יְדֵי שֶׁעוֹשִׂים נַפְשָׁם עִקָּר וְגוּפָם טָפֵל[60]. וְעַל יְדֵי גִּלּוּי עֶצֶם הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא מֵשְׁרֶשֶׁת בְּהָעַצְמוּת, שֶׁעַל יְדֵי זֶה גַּם הַצִּיּוּר דְּכֹחוֹת הַגְּלוּיִים הוּא 'חַד' עִם הָעֶצֶם, הָאַחְדוּת דְּיִשְׂרָאֵל הִיא בְּכָל הָעִנְיָנִים שֶׁלָּהֶם, גַּם בְּעִנְיָנִים הַשַּׁיָּכִים לְהַגּוּף].

וְעַל פִּי זֶה יוּבָן מַה שֶּׁכָּתוּב בְּהַמַּאֲמָר[61] דְּעַל יְדֵי שֶׁיִּשְׂרָאֵל מוֹסִיפִים (עַל יְדֵי עֲבוֹדָתָם) בְּמַדְרֵגַת מֹשֶׁה, עַל יְדֵי זֶה יִהְיֶה גֵּר תָּמִיד, דְּלִכְאוֹרָה, זֶה שֶׁהַגֵּר דְּהַנְּשָׁמָה (נֵר[62] חֲוָיָ' נִשְׁמַת אָדָם[63]) הוּא תָּמִיד (בְּשֶׁוֶה, בְּלִי שִׁנּוּי), הוּא עַל יְדֵי גִּלּוּי עֶצֶם הַנְּשָׁמָה שֶׁנִּמְשַׁךְ עַל יְדֵי מֹשֶׁה (וְאַתָּה תְּצַוֶּה), דְּבְעֶצֶם הַנְּשָׁמָה אֵין שַׁיָּךְ שִׁנּוּי, וּבְהַמַּאֲמָר אוֹמֵר שֶׁהָעִנְיָן דְּגֵר תָּמִיד הוּא עַל יְדֵי

ביאור בדרך אפשר

1 שֶׁלְּמַעְלָה רוֹאָה אֶלְקוּת) היא תהיה גַּם מִצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה.
2 [פעולתו של משה רבינו איננה רק לקשר את בני ישראל עם אור אין סוף של
3 הקדוש ברוך הוא אלא גם לקשר ולחבר אותם בינם לבין עצמם וְיֵשׁ לוֹמַר,
4 דְּזֶהוּ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר 'וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל', דִּלְשׁוֹן
5 הפסוק 'וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי
6 יִשְׂרָאֵל' ללא שמוזכר בו עם מי
7 נעשית ה'צוותא' והחיבור שלהם הרי
8 מכך מַשְׁמַע שֶׁמֹּשֶׁה 'מְצַוֶּה'
9 (מְקַשֵּׁר וּמְחַבֵּר) אֶת בְּנֵי
10 יִשְׂרָאֵל עַצְמָם כלומר מאחדם
11 בינם לבין עצמם, פעולה זו גם היא
12 קשורה בהתגלותה של עצם הנשמה
13 כִּי מִצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה, כָּל
14 יִשְׂרָאֵל הֵם חַד[59] (=אחד)].
15 וְעַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּיִשְׂרָאֵל
16 עצמם (המתאפשרת לְאַחֲרֵי
17 שֶׁנִּמְשַׁךְ בְּיִשְׂרָאֵל גִּלּוּי עֶצֶם
18 הַנְּשָׁמָה עַל יְדֵי מֹשֶׁה), שֶׁגַּם
19 כֹּחוֹת הַגְּלוּיִים שֶׁלָּהֶם (הַצִּיּוּר
20 דְּהַכֹּחוֹת) עבודתם של בני ישראל
21 היא להעמידם בצורה כזו שיִהְיוּ
22 מַתְאִימִים לְעֶצֶם הַנְּשָׁמָה, עַל
23 יְדֵי זֶה נַעֲשֶׂה יִתְרוֹן וְהוֹסָפָה
24 בִּבְחִינַת עֶצֶם הַנְּשָׁמָה
25 שֶׁנִּמְשְׁכָה וְנִתְגַּלְּתָה בָּהֶם
26 תחילה עַל יְדֵי מֹשֶׁה (וְיִקְחוּ
27 אֵלֶיךָ), כִּי עַל יְדֵי זֶה מִתְגַּלֶּה
28 בָּהּ שָׁרְשָׁהּ הָאֲמִתִּי כְּמוֹ שֶׁהִיא
29 מֵשְׁרֶשֶׁת בְּהָעַצְמוּת.
30 [וּלְהָעִיר, שֶׁעַל יְדֵי זֶה נִתְוַסֵּף
31 גַּם בְּהָאַחְדוּת דְּיִשְׂרָאֵל. כיוון
32 שֶׁהָאַחְדוּת דְּיִשְׂרָאֵל הנגרמת עַל
33 יְדֵי עֶצֶם הַנְּשָׁמָה שֶׁמִּתְגַּלִּית
34 בָּהֶם אשר התגלות זו דורשת את
35 ההתבטלות של גופם וכוחותיהם
36 הגלויים, כיוון שמבחינתם יש הבדל
37 בין יהודי אחד ליהודי אחר, לכן הִיא
38 אחדות זו נחשבת כְּמוֹ דָּבָר
39 שנוֹסָף עַל מְצִיאוּתָם הגלויה של
40 בני ישראל כשלעצמה. וְלָכֵן, דבר
41 זה בא לידי ביטוי בכך שאַחְדוּת זוֹ
42 הִיא עַל יְדֵי שֶׁבני ישראל עוֹשִׂים

ביאור בדרך אפשר

43 ומחשיבים את נַפְשָׁם כעִקָּר וְאת גּוּפָם כטָפֵל[60] באופן זה קשה לראות
44 את שייכותו של יהודי אחד ליהודי אחר גם בדברים השייכים לגופו ומציאותו
45 הפרטית. וְאולם עַל יְדֵי גִּלּוּי עֶצֶם הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא מֵשְׁרֶשֶׁת
46 בְּהָעַצְמוּת, שֶׁכאמור עַל יְדֵי זֶה גַּם הַצִּיּוּר דְּכֹחוֹת הַגְּלוּיִים
47 הוּא 'חַד' עִם הָעֶצֶם, אזי גם
48 הָאַחְדוּת דְּיִשְׂרָאֵל הִיא לא רק
49 בעצם נפשם אלא בְּכָל הָעִנְיָנִים
50 שֶׁלָּהֶם, גַּם בְּעִנְיָנִים הַשַּׁיָּכִים
51 לְהַגּוּף].
52 בתחילת המאמר בסעיף א' הוזכר
53 הדיוק בפסוק 'ואתה תצוה' בכך
54 שנאמר בו שנרות המנורה צריכים
55 להיות 'נר תמיד' למרות שזמן הדלקתם
56 בבית המקדש איננו במשך כל היממה
57 אלא דווקא מערב עד בוקר. על כך
58 מבואר במאמר "וקבל היהודים" של
59 כ"ק אדמו"ר הריי"צ שהדבר קשור
60 במשמעותם הרוחנית של הנרות, אשר
61 הנרות הינם הנשמות ככתוב "נר ה'
62 נשמת אדם".
63 וְעַל פִּי זֶה יוּבָן מַה שֶּׁכָּתוּב
64 בְּהַמַּאֲמָר[61] "וקבל היהודים",
65 דְּעַל יְדֵי שֶׁיִּשְׂרָאֵל מוֹסִיפִים
66 (עַל יְדֵי עֲבוֹדָתָם) בְּמַדְרֵגַת
67 מֹשֶׁה, עַל יְדֵי זֶה דווקא יִהְיֶה
68 גֵּר תָּמִיד, דְּלִכְאוֹרָה, זֶה
69 שֶׁהַגֵּר דְּהַנְּשָׁמָה כלומר אור
70 הנשמה (הנמשלת לנר ככתוב "נֵר[62]
71 חֲוָיָ' נִשְׁמַת אָדָם"[63]) הוּא
72 יצליח להאיר תָּמִיד (כלומר למרות
73 העליות והירידות בהם נתון האדם, אור
74 הנשמה יאיר בְּאופן שָׁוֶה בכל
75 המצבים המשתנים, בְּלִי שִׁנּוּי),
76 הוּא לא בכוחו של האדם עצמו אלא
77 דווקא עַל יְדֵי גִּלּוּי עֶצֶם
78 הַנְּשָׁמָה שֶׁנִּמְשַׁךְ ומתגלה עַל
79 יְדֵי מֹשֶׁה (שזו עבודתו כאמור
80 'וְאַתָּה תְּצַוֶּה'), כיוון שלעומת
81 מציאותו הגלויה של האדם הנתונה
82 תחת שינויים תמידיים הרי דְּבְעֶצֶם
83 הַנְּשָׁמָה אֵין שַׁיָּךְ שִׁנּוּי, וּאולם
84 בְּהַמַּאֲמָר אוֹמֵר שֶׁהָעִנְיָן דְּ'גֵּר

---

59) וראה המשך תער"ב ח"א פס"א, שבראי' ישנם חילוקי דרגות, וזה שהאמונה היא בכל ישראל בשוה הוא לפי ששרשה הוא התקשרות העצמית שמצד עצם הנשמה (שלמעלה ממזלי' חזי). 60) ראה תניא פרק לב. 61) סעיף ד. 62) משלי כ, כז. 63) ראה בהמאמר סט"ו.

שֶׁיִּשְׂרָאֵל מוֹסִיפִים בְּמַדְרֵגַת מֹשֶׁה, וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁבְּהַגְלוּי דְּעֶצֶם הַנְּשָׁמָה בְּדֶרֶךְ מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה עַל יְדֵי עֲבוֹדָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁהם פועלים שגַּם כֹּחוֹת הַגְּלוּיִים שֶׁלָּהֶם יִהְיוּ מַתְאִימִים לְעֶצֶם הַנְּשָׁמָה, וּבְחִינַת הַ"מָּאוֹר" דְּהַנְּשָׁמָה שֶׁמִּתְגַּלִּית עַל יְדֵי זֶה הִיא עֶצֶם הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא מֵשְׁרֶשֶׁת בְּהָעַצְמוּת, וְכיוון שזה קשור בעבודתם של בני ישראל לָכֵן נֶאֱמַר "כָּתִית לַמָּאוֹר" בְּהֶמְשֵׁךְ לְ"וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ גו'".

יב) בסעיף זה מבואר שגם העבודה הבאה מצידם של בני ישראל עצמם נעשית על ידי נתינת כח ממשה רבינו, וכמו כן בדורינו אנו על ידי נתינת כח מנשיא דורינו.

וְהִנֵּה המילים "ויקחו אליך" הקשורות בתפקידם של בני ישראל עצמם גם הן שייכות למילים "ואתה תצוה" הקשורות בעבודתו של משה רבינו שהרי **הַפֵּרוּשׁ (בְּפַשְׁטוּת** על פי פשוטו של מקרא) **בְּ**פסוק **"וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ גו'. הוּא שֶׁמֹּשֶׁה יְצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** שֶׁהם **יִקְחוּ אֵלֶיךָ גו'. וּמִזֶּה מוּבָן** שכך **גַּם בִּפְנִימִיּוּת הָעִנְיָנִים, דְּזֶה שֶׁמֹּשֶׁה "מְצַוֶּה" וּמְקַשֵּׁר אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הוּא** לא רק באופן כזה שלאחר מכן הם צריכים לעבוד את עבודתם לבד ללא כוחו של משה רבינו אלא זה **בְּאֹפֶן** שֶׁהוא **מַמְשִׁיךְ** משפיע ונותן **לָהֶם נְתִינַת כֹּחַ גַּם עַל** עבודתם הבאה לאחר מכן הרמוזה במילים **"וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ גו'. וּכְמוֹ כֵן הוּא בְּנוֹגֵעַ לְמֹשֶׁה שֶׁבְּדוֹרֵנוּ, כְּבוֹד קְדֻשַּׁת מוֹרִי וְחָמִי אַדְמוֹ"ר נְשִׂיא דּוֹרֵנוּ, שֶׁעֲבוֹדָתוֹ לְעוֹרֵר וּלְגַלּוֹת אֶת הָאֱמוּנָה שֶׁבְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁמִּצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה הִיא בְּאֹפֶן** שהוא נותן

ביאור בדרך אפשר

תָּמִיד' הוּא דווקא קשור בפעולתם של בני ישראל **עַל יְדֵי שֶׁיִּשְׂרָאֵל מוֹסִיפִים בְּמַדְרֵגַת מֹשֶׁה, "וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ". וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁבְּהַגְלוּי דְּעֶצֶם הַנְּשָׁמָה** הנעשה **בְּדֶרֶךְ** ובצורה של **"מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה"** כלומר לא מצידו של האדם אלא **עַל יְדֵי "וְאַתָּה תְּצַוֶּה"** כלומר על ידי משה רבינו, אכן **יֵשׁ חִלּוּק** והבדל **בֵּין** תקופה רוחנית של **"עֶרֶב"** ובין כזו של **"בֹּקֶר". שֶׁעִקַּר הַגְּלוּי שֶׁלָּהּ** של עצם הנשמה כשלעצמה **הוּא** דווקא **כְּשֶׁיֵּשְׁנָם הַעֲלָמוֹת וְהֶסְתֵּרִים** כלומר דברים המעלימים ומסתירים על מציאות ה' ומנסים למנוע מיהודי למלא את רצון ה' (זו תקופה של חושך **"עֶרֶב") שֶׁעַל יְדֵי זֶה מִתְעוֹרֵר וּמִתְגַּלֶּה כֹּחַ הַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ,** אך כאשר מגיעה תקופה של "בוקר" נעלמת התגלותה של עצם הנשמה **וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל (סְעִיף יו"ד), שֶׁגַּם אֵלֶּה שֶׁבִּזְמַן הַגְּזֵרָה** (זמן של **"עֶרֶב") עָמְדוּ בִּמְסִירוּת נֶפֶשׁ, כְּשֶׁבָּאוּ לְמָקוֹם שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹת מִתּוֹךְ הַרְחָבָה** (מצב של **"בֹּקֶר"), אֵין נִכָּר בָּהֶם הַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ שֶׁהָיָה לָהֶם מִקֹּדֶם. וַאם** כן, **אֲמִתִּית הָעִנְיָן** (=הענין האמיתי) **דְּ"גַר תָּמִיד" (שֶׁאֵין שַׁיָּךְ בּוֹ שִׁנּוּי** וממשיך להאיר גם בתקופה של "בוקר") **הוּא עַל יְדֵי עֲבוֹדָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל** שֶׁהעבודה המוטלת עליהם היא לגרום לכך ש**גַּם כֹּחוֹת הַגְּלוּיִים יִהְיוּ חַד** (=אחד) **עִם עֶצֶם הַנְּשָׁמָה,** שזו ההוספה הבאה על ידם **"וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ".**

על פי הדברים האמורים יובן המוזכר בסעיף ח' שלכאורה המילים "כתית למאור" הקשורות בגילוי ה"מאור" שבנשמה היו צריכות להיכתב בחלקו הראשון של הפסוק "ואתה תצוה" המדבר על עבודתו של משה רבינו, מדוע אם כן הן מופיעות בחלקו השני של הפסוק המדבר על עבודתם של בני ישראל.

וְעַל פִּי זֶה יֵשׁ לְבָאֵר את **זֶה** שֶׁהעניין של **"כָּתִית לַמָּאוֹר" נֶאֱמַר בַּכָּתוּב בְּהֶמְשֵׁךְ לְ"וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ גו'", כִּי בְּ**משמעות של **"כָּתִית לַמָּאוֹר" נִכְלָל** לא רק ה"כתית" הקיים בזמן של גזירה אלא **גַּם זֶה שֶׁיִּשְׂרָאֵל הֵם שְׁבוּרִים וְנִדְכָּאִים** ("כָּתִית") מ**ִמעצם זֶה שֶׁהֵם בַּגָּלוּת, דְּעִנְיָן זֶה הוּא עַל יְדֵי עֲבוֹדָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל** שֶׁהם פועלים שגַּם **כֹּחוֹת הַגְּלוּיִים שֶׁלָּהֶם יִהְיוּ מַתְאִימִים לְעֶצֶם הַנְּשָׁמָה, וּבְחִינַת הַ"מָּאוֹר" דְּהַנְּשָׁמָה שֶׁמִּתְגַּלִּית עַל יְדֵי זֶה הִיא עֶצֶם הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא מֵשְׁרֶשֶׁת בְּהָעַצְמוּת, וְלָכֵן נֶאֱמַר כָּתִית לַמָּאוֹר בְּהֶמְשֵׁךְ לְ"וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ גו'".**

יב) וְהִנֵּה הַפֵּרוּשׁ (בְּפַשְׁטוּת) בְּוַאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ גו' הוּא שֶׁמֹּשֶׁה יְצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁיִּקְחוּ אֵלֶיךָ גו'. וּמִזֶּה מוּבָן גַּם בִּפְנִימִיּוּת הָעִנְיָנִים, דְּזֶה שֶׁמֹּשֶׁה מְצַוֶּה וּמְקַשֵּׁר אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הוּא בְּאֹפֶן שֶׁמַּמְשִׁיךְ לָהֶם נְתִינַת כֹּחַ גַּם עַל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ גו'. וּכְמוֹ כֵן הוּא בְּנוֹגֵעַ לְמֹשֶׁה שֶׁבְּדוֹרֵנוּ, כְּבוֹד קְדֻשַּׁת מוֹרִי וְחָמִי אַדְמוֹ"ר נְשִׂיא דּוֹרֵנוּ, שֶׁעֲבוֹדָתוֹ לְעוֹרֵר וּלְגַלּוֹת אֶת הָאֱמוּנָה שֶׁבְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁמִּצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה הִיא בְּאֹפֶן שֶׁאַחַר כָּךְ יַעַבְדוּ עֲבוֹדָתָם בְּכֹחַ

ביאור בדרך אפשר

להם כח שֶׁאַחַר כָּךְ יַעַבְדוּ
עֲבוֹדָתָם בְּכֹחַ עַצְמָם, וְהכח
שניתן על ידו הוא עַד כדי כך שהם
יצליחו שֶׁיִּהְיוּ 'נֵר תָּמִיד' שֶׁאֵין
שַׁיָּךְ בּוֹ שִׁנּוּי גַּם מִצַּד כֹּחוֹת
הַגְּלוּיִים.
וְעַל יְדֵי זֶה זוֹכִים בְּקָרוֹב
מַמָּשׁ לַגְּאֻלָּה הָאֲמִתִּית
וְהַשְּׁלֵמָה, שֶׁאָז כשם שהתגלותה
של אור הנשמה הוא גם מצד מציאותו

עַצְמָם, וְעַד שֶׁיִּהְיוּ נֵר תָּמִיד שֶׁאֵין שַׁיָּךְ בּוֹ שִׁנּוּי גַּם מִצַּד כֹּחוֹת הַגְּלוּיִים.

וְעַל יְדֵי זֶה זוֹכִים בְּקָרוֹב מַמָּשׁ לַגְּאֻלָּה הָאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵמָה, שֶׁאָז יִהְיֶה גִּלּוּי אֱלוּקוּת גַּם מִצַּד כֹּחוֹת הַגְּלוּיִים. וְיִהְיֶה אָז הֲבָאַת הַשֶּׁמֶן וְהַדְלָקַת הַנֵּרוֹת (וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן גוֹ' לְהַעֲלוֹת נֵר תָּמִיד) גַּם בְּבַשְׂמִיּוּת, בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ הַשְּׁלִישִׁי, בַּגְּאֻלָּה הָאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵמָה עַל יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, בְּקָרוֹב מַמָּשׁ.

ביאור בדרך אפשר

הגלויה של האדם כך גם בכל העולם
יִהְיֶה גִּלּוּי אֱלוּקוּת גַּם מִצַּד
הַמַּטָּה. וְיִהְיֶה אָז הֲבָאַת
הַשֶּׁמֶן וְהַדְלָקַת הַנֵּרוֹת (וְיִקְחוּ
אֵלֶיךָ שֶׁמֶן גוֹ' לְהַעֲלוֹת נֵר
תָּמִיד) גַּם בְּבַשְׂמִיּוּת, כלומר
הדלקת המנורה בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ
הַשְּׁלִישִׁי, בַּגְּאֻלָּה הָאֲמִתִּית
וְהַשְּׁלֵמָה עַל יְדֵי מְשִׁיחַ
צִדְקֵנוּ, בְּקָרוֹב מַמָּשׁ.

המשך ביאור למס' שבת ליום שישי עמ' א

אָמַר לֵיהּ רב יוסף לאביי, הרי נחלקו בזה רבי יהודה וחכמים, וּמִדְּקָמְתָּרֵץ רַבִּי יוֹחָנָן אַלִּיבָּא דְּרַבִּי יְהוּדָה – מכך שרבי יוחנן מפרש את שיטת רבי יהודה, כמו שיבואר להלן, שְׁמַע מִינָּהּ – מוכח מכאן שֶׁהֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה הסובר שסנדל שנפסקה הטבעת החיצונית שלו אינו כלי, ואסור לטלטלו בשבת, אף שאפשר להפכו ולנעלו ברגל השניה.

מבררת הגמרא: מַאי הִיא מחלוקת רבי יהודה וחכמים האמורה. משיבה הגמרא: דְּתַנְיָא בברייתא לגבי טומאת כלים, סַנְדָּל שהוא טמא, שֶׁנִּפְסְקוּ שְׁתֵּי אָזְנָיו – שנחתכו שתי האזנים שלו הפונות כלפי גב הרגל, שאוחזו בהן כשנועלו, אוֹ שְׁתֵּי תַּרְסִיּוֹתָיו – הטבעות שהן מקום קביעת הרצועות, אוֹ שֶׁנִּיטַּל כָּל הַכַּף שֶׁלּוֹ – נקרע כל החלק שתחת כף הרגל, הרי הוא נעשה טָהוֹר, שטומאתו פרחה ממנו, משום ששוב לא יתקנוהו, וכלי שהיה טמא והתקלקל בטלה ממנו הטומאה והוא נטהר. אבל אם נפסקה רק אַחַת מֵאָזְנָיו, אוֹ רק אַחַת מִתַּרְסִיּוֹתָיו, אוֹ שֶׁנִּיטַּל רק רוֹב הַכַּף שֶׁלּוֹ ולא כולה, הרי הוא נשאר טָמֵא, משום שרגילים לתקנו, ועדיין כלי הוא. ואף אם נקרעה הטבעת החיצונית, שאם יתקנוה יהיה הסנדל מכוער ואין דרך לנועלו כן, מכל מקום לא בטל ממנו שם כלי, משום שאפשר להעביר את הסנדל לרגל השניה, ותיעשה אותה טבעת פנימית ולא חיצונית, ואינה ניכרת. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אם נִפְסְקָה הטבעת הַפְּנִימִית, טָמֵא, כיון שהדרך לתקנה, אך אם נפסקה הטבעת הַחִיצוֹנָה, טָהוֹר, שיצא מתורת סנדל, משום שאי אפשר לנועלו אלא אם יהפכנו מרגל לרגל, ואין די בזה כדי להחשיבו כלי.

הגמרא מוסיפה לדון בדברי הברייתא, ומתוך כך יתבאר היכן פירש רבי יוחנן את שיטת רבי יהודה: וְאָמַר עוּלָּא, וְאִיתֵּימָא – ויש אומרים שאמר זאת רַבָּה בַּר בַּר חָנָה, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כְּשם שיש מַחֲלוֹקֶת רבנן ורבי יהודה לְעִנְיַן טוּמְאָה, כָּךְ יש מַחֲלוֹקֶת ביניהם גם לְעִנְיַן שַׁבָּת, שלדעת רבנן סנדל שנקרע בצד החיצוני לא בטל ממנו שם כלי, ואינו מוקצה, ולרבי יהודה סנדל כזה אינו כלי ומוקצה הוא. אֶלָּא לֹא נחלקו לְעִנְיַן חֲלִיצָה, שבמצות חליצה צריכה היבמה לחלוץ ליבם את נעלו מעל רגלו, ולגבי זה לא נחלקו בסנדל שנפסקה אזנו החיצונית, אם יש עליו שם נעל וכשר לחליצה או לא [אך לא התברר אם כוונתו ששניהם מכשירים או ששניהם פוסלים].

וְהַיְינַן בָּהּ – ונשאנו ונתנו בביאור מימרא זו, [רַבִּי יוֹחָנָן] אַלִּיבָּא דְּמַאן – לפי שיטת מי אמר רבי יוחנן שהוא מודה לענין חליצה, אִילֵימָא אַלִּיבָּא דְּרַבְּנַן – אם נאמר שאמר זאת לשיטת חכמים, וכך אמר, מִכְּלָל דְּלְעִנְיַן טוּמְאָה סוברים רבנן דְּמָנָא הָוֵי – שהסנדל הוא כלי, לְעִנְיַן שַׁבָּת נַמִּי מָנָא הָוֵי, ואינו מוקצה, אֶלָּא לֹא לְענין חֲלִיצָה, שבזה מודים רבנן דְּלָאו מָנָא הוּא, ופסול לחליצה. אם כן קשה, וַהֲתַנְיָן – והרי שנינו במשנה (יבמות קא.), שהחליצה צריכה להיות ברגל ימין, ואם חֲלִיצָה נעל שֶׁל רגל שְׂמֹאל כשהיא נעולה בַּיָּמִין של היבם, חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה, ואם כן מדוע סנדל של שמאל שנפסקה אזנו החיצונית פסול לחליצה, הרי יכול לתקנו ולנועלו בימין, ותהיה החליצה כשרה.

וְאֶלָּא צריך לומר שרבי יוחנן אמר כן אַלִּיבָּא דְּרַבִּי יְהוּדָה, וכך אמר, מִכְּלָל דְּלרבי יהודה לְעִנְיַן טוּמְאָה לָאו מָנָא הוּא, לְעִנְיַן שַׁבָּת נַמִּי לָאו מָנָא הוּא, אֶלָּא לֹא לְגבי חֲלִיצָה, שלגבי חליצה מודה רבי יהודה דְּמָנָא הוּא, משום שיכול לתקנו ולנועלו ברגל ימין, והרי שנינו שאם חלצה של שמאל בימין חליצתה כשרה. אך גם על פירוש זה קשה, שכן אֵימַר דְּאָמְרִינַן – באיזה אופן נאמר במשנה 'חֲלִיצָה שֶׁל שְׂמֹאל בַּיָּמִין חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה', הֵיכָא דִּלְמִילְּתֵיהּ מָנָא הוּא – במקום שהסנדל הוא כלי לגבי הרגל שהיה מיועד לה מתחילה, כלומר שלא נפסקו אזניו, וניתן לנעלו גם ברגל שמאל, והוא נעל אותו ברגל ימין, אבל הָכָא – כאן, בסנדל שנפסקה אזנו החיצונית, לְמִילְּתֵיהּ לָאו מָנָא הוּא – הסנדל אינו כלי לגבי הרגל שהיה מיועד לה מתחילה, שהרי אי אפשר לנועלו ברגל השמאלית, ובטל ממנו שם כלי, דְּהָא אָמַר רַבִּי יְהוּדָה לגבי טומאה ולגבי שבת שאם נִפְסְקָה הַחִיצוֹנָה טָהוֹר, אַלְמָא לָאו מָנָא הוּא – מוכח שדעתו שסנדל כזה אינו נחשב כלי, ומנין שגם לגבי סנדל כזה שנינו שאם חלצה של שמאל בימין חליצתה כשרה.

ותירצנו על כך, לְעוֹלָם דברי רבי יוחנן נאמרו אַלִּיבָּא דְּרַבִּי יְהוּדָה, ויש לשנות את הגירסא בדברי רבי יוחנן, וּאֵימָא – ונאמר בדברי רבי יוחנן 'וְכֵן לַחֲלִיצָה', דהיינו שלרבי יהודה סנדל כזה פסול גם לחליצה, כשם שאינו כלי לגבי טומאה ושבת. וְהָא קָמַשְׁמַע לָן – והוצרך רבי יוחנן לומר זאת כדי ללמדינו, דְּכִי אָמְרִינַן – שמה ששנינו שאם חֲלִיצָה שֶׁל שְׂמֹאל בְּשֶׁל יָמִין חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה, היינו רק הֵיכָא

בס"ד. ש"פ חוקת, ז' תמוז ה'תשמ"ג.

(הנחה בלתי מוגה)

אָז יָשִׁיר יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת עֲלִי בְּאֵר עֲנוּ לָהּ וְגוֹ'[1]. הִנֵּה הַתּוֹרָה הִיא נִצְחִית[2], כּוֹלֵל גַּם הַשִּׁירָה הַזֹּאת וְגוֹ', וּמִזֶּה מוּבָן שֶׁמִּכְּתוּבִים אֵלּוּ יֶשְׁנָהּ הוֹרָאָה נִצְחִית. וּבִפְרָט עַל פִּי הַמְּבוֹאָר בַּגְּמָרָא[3] דְּבִשַּׁבָּת אַחַת מִשָּׁלֹשׁ שַׁבָּתוֹת הָיוּ אוֹמְרִים אָז יָשִׁיר דַּעֲלִי בְּאֵר בְּמִנְחָה בְּשִׁיר שֶׁל תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבָּיִם, שֶׁמִּזֶּה מוּבָן עוֹד יוֹתֵר אֵיךְ דְּשִׁיר הַזֶּה אָמְרוּ לֹא רַק לַפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה, שֶׁהֲרֵי הָיוּ אוֹמְרִים אוֹתוֹ בְּשִׁיר שֶׁל תָּמִיד בֵּין הָעַרְבָּיִם, וְלָכֵן גַּם הַהוֹרָאָה שֶׁבָּזֶה הִיא הוֹרָאָה נִצְחִית. וְהַהוֹרָאָה שֶׁבָּזֶה הִיא לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר אָז יָשִׁיר יִשְׂרָאֵל, שֶׁקָּאֵי עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל. וּבִפְרָט בְּעִנְיָן זֶה הֲרֵי זֶה עוֹד יוֹתֵר גַּם מִשִּׁירַת הַיָּם, כִּי בְּשִׁירַת הַיָּם נֶאֱמַר[4] אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל, דְּמֹשֶׁה הוּא סוּג בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְיִשְׂרָאֵל הֵם סוּג בִּפְנֵי עַצְמָם, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּהַשִּׁירָה דַּעֲלִי בְּאֵר גוֹ' הֲרֵי כָּל יִשְׂרָאֵל נִכְלָלִים בְּסוּג אֶחָד. וּבְיוֹתֵר מֻדְגָּשׁ הַחִלּוּק (בֵּין שִׁירָה זוֹ לְשִׁירַת הַיָּם), עַל פִּי הַמְּבוֹאָר בַּגְּמָרָא[5] דְּהַפֵּרוּשׁ דְּאָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל (דְּשִׁירַת הַיָּם) הוּא, שֶׁמֹּשֶׁה קוֹרְאָהּ וְיִשְׂרָאֵל עוֹנִים, מַה שֶּׁאֵין כֵּן שִׁירָה זוֹ דְּכָל יִשְׂרָאֵל אֲמָרוּהָ. שֶׁמִּכָּל זֶה מוּבָן שֶׁהַהוֹרָאָה דְּשִׁירָה זוֹ הִיא נִצְחִית, וּלְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל. וְהִנֵּה בְּמַה שֶּׁנֶּאֱמַר אָז יָשִׁיר יִשְׂרָאֵל גוֹ' עֲלִי בְּאֵר עֲנוּ לָהּ, צָרִיךְ לְהָבִין, מַה שֶּׁנֶּאֱמַר עֲלִי בְּאֵר לָשׁוֹן עָתִיד, שֶׁהֲרֵי עֲלִיַּת הַבְּאֵר כְּבָר הָיָה לִפְנֵי זֶה שֶׁבְּהֶמְשֵׁךְ לָזֶה אָמְרוּ הַשִּׁירָה, אִם כֵּן לָמָה נֶאֱמַר עֲלִי בְּאֵר לָשׁוֹן עָתִיד. גַּם צָרִיךְ לְהָבִין, מַהוּ עִנְיָן עֲנוּ לָהּ שֶׁפֵּרוּשׁוֹ עֲנוּ לָהּ מֵעַצְמָהּ.

ביאור בדרך אפשר

בעת שישראל התקרבו לגבול מואב בדרכם לארץ ישראל, עתידים היו לעבור בעמק בין שני הרים גבוהים האחד מול השני. צבאות שבעת מלכי כנען שנתכנסו להלחם בישראל, הסתתרו חלקם באותו עמק וחלקם ארבו במערות שעל ההר. עשה ה' נס וזעזע את הר מואב, שבתוך מערותיו הסתתרו גייסות רבות של המואבים וקירבו להר שמולו. בהר שממול היו כמין בליטות שהיו מכוונות כנגד המערות, וכשנצמדו שני ההרים זה לזה, מעכו הבליטות שבהר שממול ומחצו את כל המסתתרים במערות. כשבאו לשם ישראל לא ידעו גודל הנס שנעשה להם, וכדי להראות להם הנס, הכניס הקב"ה את הבאר שליוותה את ישראל בכל מסעותיהם במדבר, לתוך אותן מערות, ומימיה החלו להוציא ולסחוף מן המערות אברים אברים. כאשר חשו ישראל בהיעדרותו של הנהר שהיה הולך איתם תמיד, החלו מחפשים אחריו. ובעודם מחפשים, לפתע, ראו נהר גדול הפורץ מבין ההרים ובתוך מימיו חללי אויביהם. משנוכחו עתה בנס שנעשה להם, החלו ישראל לומר שירה על הבאר שהעלתה את אברי אויביהם שנפלו. **הִנֵּה הַתּוֹרָה הִיא נִצְחִית[2], כּוֹלֵל גַּם הַשִּׁירָה הַזֹּאת וְגוֹ', וּמִזֶּה מוּבָן שֶׁמִּכְּתוּבִים אֵלּוּ יֶשְׁנָהּ הוֹרָאָה נִצְחִית. וּבִפְרָט עַל פִּי הַמְּבוֹאָר בַּגְּמָרָא[3] דְּבִשַּׁבָּת אַחַת מִשָּׁלֹשׁ שַׁבָּתוֹת הָיוּ אוֹמְרִים אָז יָשִׁיר דַּעֲלִי בְּאֵר בְּמִנְחָה בְּשִׁיר שֶׁל תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבָּיִם** בכל שבת ושבת היו אומרים ישראל פרקי שירה במנחה של שבת (בשעת הקרבת התמיד של בין הערבים). וסדר אמירת השירות היה באופן שבשבת אחת אמרו שירת האזינו, ובשבת שלאחריה שירת הים ובשבת שלישית אמרו שירת הבאר **שֶׁמִּזֶּה מוּבָן עוֹד יוֹתֵר אֵיךְ דְּשִׁיר הַזֶּה אָמְרוּ לֹא רַק לַפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה, שֶׁהֲרֵי הָיוּ אוֹמְרִים אוֹתוֹ בְּשִׁיר שֶׁל תָּמִיד בֵּין הָעַרְבָּיִם, וְלָכֵן גַּם הַהוֹרָאָה שֶׁבָּזֶה הִיא הוֹרָאָה נִצְחִית. וְהַהוֹרָאָה שֶׁבָּזֶה הִיא לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר אָז יָשִׁיר יִשְׂרָאֵל, שֶׁקָּאֵי עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל. וּבִפְרָט בְּעִנְיָן זֶה הֲרֵי זֶה עוֹד יוֹתֵר גַּם מִשִּׁירַת הַיָּם, כִּי בְּשִׁירַת הַיָּם נֶאֱמַר[4] אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל, דְּמֹשֶׁה הוּא סוּג בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְיִשְׂרָאֵל הֵם סוּג בִּפְנֵי עַצְמָם, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּהַשִּׁירָה דַּעֲלִי בְּאֵר גוֹ' הֲרֵי כָּל יִשְׂרָאֵל נִכְלָלִים בְּסוּג אֶחָד. וּבְיוֹתֵר מֻדְגָּשׁ הַחִלּוּק (בֵּין שִׁירָה זוֹ לְשִׁירַת הַיָּם), עַל פִּי הַמְּבוֹאָר בַּגְּמָרָא[5] דְּהַפֵּרוּשׁ דְּאָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל (דְּשִׁירַת הַיָּם) הוּא, שֶׁמֹּשֶׁה קוֹרְאָהּ וְיִשְׂרָאֵל עוֹנִים, מַה שֶּׁאֵין כֵּן שִׁירָה זוֹ דְּכָל יִשְׂרָאֵל אֲמָרוּהָ. שֶׁמִּכָּל זֶה מוּבָן שֶׁהַהוֹרָאָה דְּשִׁירָה זוֹ הִיא נִצְחִית, וּלְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל. וְהִנֵּה בְּמַה שֶּׁנֶּאֱמַר אָז יָשִׁיר יִשְׂרָאֵל גוֹ' עֲלִי בְּאֵר עֲנוּ לָהּ, צָרִיךְ לְהָבִין, מַה שֶּׁנֶּאֱמַר עֲלִי בְּאֵר לָשׁוֹן עָתִיד, שֶׁהֲרֵי עֲלִיַּת הַבְּאֵר כְּבָר הָיָה לִפְנֵי זֶה שֶׁבְּהֶמְשֵׁךְ לָזֶה אָמְרוּ הַשִּׁירָה, אִם כֵּן לָמָה נֶאֱמַר עֲלִי בְּאֵר לָשׁוֹן עָתִיד. גַּם צָרִיךְ לְהָבִין, מַהוּ עִנְיָן עֲנוּ לָהּ שֶׁפֵּרוּשׁוֹ עֲנוּ לָהּ מֵעַצְמָהּ.

ביאור בדרך אפשר

אמירת השירה היתה שבח והודאה על נס הצלתם ונאמרה לאחר עליית הבאר, **אִם כֵּן לָמָה נֶאֱמַר עֲלִי בְּאֵר לָשׁוֹן עָתִיד? גַּם צָרִיךְ לְהָבִין, מַהוּ עִנְיָן עֲנוּ לָהּ שֶׁפֵּרוּשׁוֹ עֲנוּ לָהּ מֵעַצְמָהּ?**

---

1) פרשתנו כא, יז. 2) ראה תניא רפי"ז. 3) ר"ה לא, א. וראה אוה"ת פרשתנו ע' תתלט. 4) בשלח טו, א. 5) סוטה כז, ב. ל, ב.

ביאור בדרך אפשר

וְהִנֵּה בְּאֵר קָאֵי [=מוסב] עַל כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר[6] מַעְיָן גַּנִּים בְּאֵר מַיִם חַיִּים גו׳, הַיְנוּ, שֶׁקָּאֵי [=מתייחס] עַל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, וְכַמְּבוֹאָר בַּתַּנְיָא פֶּרֶק לב, דְּיִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין נַפְשָׁם עִקָּר וְגוּפָם טָפֵל. וּבַסְּפִירוֹת הֲרֵי זֶה קָאֵי [=מוסב] עַל סְפִירַת הַמַּלְכוּת. להבנת המשמעות והתוכן של שירת הבאר שכל ישראל אמרוה יחדיו, יבאר עתה ענינה של באר מים חיים בעבודת האדם בדרך מלמטה למעלה.

וּלְהָבִין כָּל זֶה הִנֵּה כְּתִיב מַעְיָן גַּנִּים בְּאֵר מַיִם חַיִּים וְנוֹזְלִים מִן לְבָנוֹן, וּמְבוֹאָר עַל זֶה בְּדְרוּשֵׁי רַבּוֹתֵינוּ נְשִׁיאֵינוּ (מַתְחִיל מִלִּקּוּטֵי תּוֹרָה פָּרָשָׁה זו[7] עַד לִדְרוּשֵׁי כְּבוֹד קְדֻשַּׁת מוֹרִי חָמִי אַדְמוֹ״ר[8]. וּבִפְרָט בִּדְרוּשֵׁי כְּבוֹד קְדֻשַּׁת אַדְמוֹ״ר הַצֶּמַח צֶדֶק בְּפָרָשָׁה זו[9] שֶׁכְּתָבָם בְּהוֹסָפַת מַרְאֵי מְקוֹמוֹת וְצִיּוּנִים כו׳), דְּפָסוּק זֶה קָאֵי עַל מַעֲלַת מִדְרֵגַת הַנְּשָׁמָה וְתַכְלִית יְרִידָתָהּ לְמַטָּה. מַעְיָן גַּנִּים קָאֵי עַל בְּחִינַת מִדְרֵגַת הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא לְמַעְלָה טֶרֶם יְרִידָתָהּ לְמַטָּה. וּבְאֵר מַיִם חַיִּים קָאֵי עַל הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא יוֹרֶדֶת וּמִתְלַבֶּשֶׁת בַּגּוּף לְמַטָּה בָּעוֹלָם הַזֶּה. שֶׁזֶּהוּ הַחִלּוּק בֵּין מַעְיָן לִבְאֵר, דְּמַעְיָן הוּא בְּרִיאָה בִּידֵי שָׁמַיִם, שֶׁלָּכֵן קָאֵי עַל הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא לְמַעְלָה. וּבְאֵר הִיא עֲשׂוּיָה בִּידֵי אָדָם (בְּדֶגְמַת הָאָבוֹת שֶׁחָפְרוּ בְּאֵרוֹת), שֶׁלָּכֵן קָאֵי עַל עֲבוֹדַת הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה. וּבֵאוּר הָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה עַל הַנְּשָׁמוֹת שֶׁלְּמַעְלָה נֶאֱמַר[10] חַי הֲוַיָ׳ אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו, דֶּמְקוֹם עֲמִידַת הַנְּשָׁמָה לְמַעְלָה הוּא בִּבְחִינַת טְהוֹרָה הִיא, כְּמַאֲמָר נְשָׁמָה שֶׁנְּתַתָּה בִּי טְהוֹרָה הִיא, שֶׁזֶּהוּ לְמַעְלָה גַּם מִזֶּה שֶׁנִּשְׁמוֹת הֵם חֲצוּבוֹת מִתַּחַת כִּסֵּא הַכָּבוֹד[11], וְלָכֵן הַנִּשְׁמוֹת שֶׁלְּמַעְלָה נִקְרָאוֹת בְּשֵׁם מַעְיָן, שֶׁהִיא בְּדֶגְמַת הַמַּעְיָן הֶעָשׂוּי בִּידֵי שָׁמַיִם, שֶׁהוּא מְטַהֵר בְּכָל שֶׁהוּא אפילו אין בו כמות ארבעים סאה, וְגַם אֵין נַפְקָא־מִנָּהּ [= אין הבדל], בְּאֵיזֶה אוֹפֶן שֶׁמְּטַהֵר, שֶׁמְּטַהֵר גַּם בְּזוֹחֲלִין המים הזוחלים שנגררים ונמשכים מן המעיין גם הם מטהרים, ובזה מתבטא כוחו של המעיין, שמטהר גם מחוץ לו (לעומת זאת במקווה - מים זוחלים פסולים), וּמְטַהֵר גַּם טֻמְאוֹת חֲמוּרוֹת מי מעיין כשרים לקדש מהם מי חטאת (באפר הפרה) שמהם מטהרים טומאת מת, שהוא אבי אבות הטומאה – טומאה החמורה ביותר[12]. גַּנִּים, לָשׁוֹן רַבִּים קָאֵי [=מוסב] עַל גַּן עֵדֶן הָעֶלְיוֹן וְגַן עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן, דְּאַף שֶׁיֶּשְׁנָם בְּחִינוֹת גַּן עֵדֶן אֵין סוֹף שיש כמה וכמה מעלות ומדרגות בגן עדן כַּמְבוֹאָר בְּאִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ[13], אֲבָל בִּכְלָלוּת הֵם נִכְלָלִים בְּב׳ סוּגִים דְּגַן עֵדֶן הָעֶלְיוֹן וְגַן עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן. וְזֶהוּ מַעְיָן גַּנִּים גו׳ דְּמַעְיָן קָאֵי [=מוסב] עַל בְּחִינַת הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא מִצַּד עַצְמָהּ בתחילה

ביאור בדרך אפשר

1 וְהִנֵּה בְּאֵר קָאֵי עַל כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר[6]
2 מַעְיָן גַּנִּים בְּאֵר מַיִם חַיִּים גו׳, הַיְנוּ, שֶׁקָּאֵי עַל
3 נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, וְכַמְּבוֹאָר בַּתַּנְיָא פֶּרֶק לב,
4 דְּיִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין נַפְשָׁם עִקָּר וְגוּפָם טָפֵל.
5 וּבַסְּפִירוֹת הֲרֵי זֶה קָאֵי עַל סְפִירַת הַמַּלְכוּת.

6 וּלְהָבִין כָּל זֶה הִנֵּה כְּתִיב מַעְיָן גַּנִּים בְּאֵר מַיִם
7 חַיִּים וְנוֹזְלִים מִן לְבָנוֹן, וּמְבוֹאָר עַל זֶה
8 בְּדְרוּשֵׁי רַבּוֹתֵינוּ נְשִׁיאֵינוּ (מַתְחִיל מִלִּקּוּטֵי תּוֹרָה
9 פָּרָשָׁה זו[7] עַד לִדְרוּשֵׁי כְּבוֹד קְדֻשַּׁת מוֹרִי חָמִי
10 אַדְמוֹ״ר[8]. וּבִפְרָט בִּדְרוּשֵׁי כְּבוֹד קְדֻשַּׁת אַדְמוֹ״ר
11 הַצֶּמַח צֶדֶק בְּפָרָשָׁה זו[9] שֶׁכְּתָבָם בְּהוֹסָפַת מַרְאֵי
12 מְקוֹמוֹת וְצִיּוּנִים כו׳), דְּפָסוּק זֶה קָאֵי עַל מַעֲלַת
13 מִדְרֵגַת הַנְּשָׁמָה וְתַכְלִית יְרִידָתָהּ לְמַטָּה. מַעְיָן
14 גַּנִּים קָאֵי עַל בְּחִינַת מִדְרֵגַת הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא
15 לְמַעְלָה טֶרֶם יְרִידָתָהּ לְמַטָּה. וּבְאֵר מַיִם חַיִּים
16 קָאֵי עַל הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא יוֹרֶדֶת וּמִתְלַבֶּשֶׁת
17 בַּגּוּף לְמַטָּה בָּעוֹלָם הַזֶּה. שֶׁזֶּהוּ הַחִלּוּק בֵּין מַעְיָן
18 לִבְאֵר, דְּמַעְיָן הוּא בְּרִיאָה בִּידֵי שָׁמַיִם, שֶׁלָּכֵן
19 קָאֵי עַל הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא לְמַעְלָה. וּבְאֵר הִיא
20 עֲשׂוּיָה בִּידֵי אָדָם (בְּדֶגְמַת הָאָבוֹת שֶׁחָפְרוּ
21 בְּאֵרוֹת), שֶׁלָּכֵן קָאֵי עַל עֲבוֹדַת הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה.
22 וּבֵאוּר הָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה עַל הַנְּשָׁמוֹת שֶׁלְּמַעְלָה
23 נֶאֱמַר[10] חַי הֲוַיָ׳ אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו, דֶּמְקוֹם עֲמִידַת הַנְּשָׁמָה
24 לְמַעְלָה הוּא בִּבְחִינַת טְהוֹרָה הִיא, כְּמַאֲמָר נְשָׁמָה שֶׁנְּתַתָּה בִּי טְהוֹרָה הִיא,
25 שֶׁזֶּהוּ לְמַעְלָה גַּם מִזֶּה שֶׁנִּשְׁמוֹת הֵם חֲצוּבוֹת מִתַּחַת כִּסֵּא הַכָּבוֹד[11], וְלָכֵן
26 הַנִּשְׁמוֹת שֶׁלְּמַעְלָה נִקְרָאוֹת בְּשֵׁם מַעְיָן, שֶׁהִיא בְּדֶגְמַת הַמַּעְיָן הֶעָשׂוּי בִּידֵי
27 שָׁמַיִם, שֶׁהוּא מְטַהֵר בְּכָל שֶׁהוּא, וְגַם אֵין נַפְקָא־מִנָּהּ, בְּאֵיזֶה אוֹפֶן שֶׁמְּטַהֵר,
28 שֶׁמְּטַהֵר גַּם בְּזוֹחֲלִין, וּמְטַהֵר גַּם טֻמְאוֹת חֲמוּרוֹת[12]. גַּנִּים, לָשׁוֹן רַבִּים קָאֵי עַל
29 גַּן עֵדֶן הָעֶלְיוֹן וְגַן עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן, דְּאַף שֶׁיֶּשְׁנָם בְּחִינוֹת גַּן עֵדֶן אֵין סוֹף כַּמְבוֹאָר
30 בְּאִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ[13], אֲבָל בִּכְלָלוּת הֵם נִכְלָלִים בְּב׳ סוּגִים דְּגַן עֵדֶן הָעֶלְיוֹן וְגַן
31 עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן. וְזֶהוּ מַעְיָן גַּנִּים גו׳ דְּמַעְיָן קָאֵי עַל בְּחִינַת הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא

43 הַנְּשָׁמָה לְמַעְלָה הוּא בִּבְחִינַת טְהוֹרָה הִיא, כְּמַאֲמָר נְשָׁמָה
44 שֶׁנְּתַתָּה בִּי טְהוֹרָה הִיא, שֶׁזֶּהוּ לְמַעְלָה גַּם מִזֶּה שֶׁנִּשְׁמוֹת
45 הֵם חֲצוּבוֹת מִתַּחַת כִּסֵּא הַכָּבוֹד[11], וְלָכֵן הַנִּשְׁמוֹת שֶׁלְּמַעְלָה
46 נִקְרָאוֹת בְּשֵׁם מַעְיָן, שֶׁהִיא בְּדֶגְמַת הַמַּעְיָן הֶעָשׂוּי בִּידֵי
47 שָׁמַיִם, שֶׁהוּא מְטַהֵר בְּכָל
48 שֶׁהוּא אפילו אין בו כמות ארבעים
49 סאה, וְגַם אֵין נַפְקָא־מִנָּהּ [=
50 אין הבדל], בְּאֵיזֶה אוֹפֶן
51 שֶׁמְּטַהֵר, שֶׁמְּטַהֵר גַּם
52 בְּזוֹחֲלִין המים הזוחלים שנגררים
53 ונמשכים מן המעיין גם הם מטהרים,
54 ובזה מתבטא כוחו של המעיין,
55 שמטהר גם מחוץ לו (לעומת זאת
56 במקווה - מים זוחלים פסולים),
57 וּמְטַהֵר גַּם טֻמְאוֹת חֲמוּרוֹת
58 מי מעיין כשרים לקדש מהם מי חטאת
59 (באפר הפרה) שמהם מטהרים טומאת
60 מת, שהוא אבי אבות הטומאה –
61 טומאה החמורה ביותר[12]. גַּנִּים,
62 לָשׁוֹן רַבִּים קָאֵי [=מוסב] עַל גַּן
63 עֵדֶן הָעֶלְיוֹן וְגַן עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן,
64 דְּאַף שֶׁיֶּשְׁנָם בְּחִינוֹת גַּן עֵדֶן
65 אֵין סוֹף שיש כמה וכמה מעלות
66 ומדרגות בגן עדן כַּמְבוֹאָר בְּאִגֶּרֶת
67 הַקֹּדֶשׁ[13], אֲבָל בִּכְלָלוּת הֵם
68 נִכְלָלִים בְּב׳ סוּגִים דְּגַן עֵדֶן
69 הָעֶלְיוֹן וְגַן עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן. וְזֶהוּ
70 מַעְיָן גַּנִּים גו׳ דְּמַעְיָן קָאֵי
71 [=מוסב] עַל בְּחִינַת הַנְּשָׁמָה
72 כְּמוֹ שֶׁהִיא מִצַּד עַצְמָהּ בתחילה

---

6) שה״ש ד, טו. 7) סב, ב. וראה גם סה״מ תקס״ד ע׳ קסז. תקס״ו ע׳ רסט. תרנ״ד ע׳ שמו. ועוד. 8) סה״מ קונטרסים ח״א ר, א. סה״מ תש״ב ע׳ 128 ואילך. 9) אוה״ת ע׳ תתלט - תתפ. כרך ה׳ ע׳ א׳תרמא - א׳תרנח. 10) מ״א יז, א. 11) זח״ג כט, ב. 12) ראה מקואות ספ״א וספ״ה. ומפרשי המשנה שם. 13) סי״ז.

מצַד עַצְמָה, אֲבָל כַּאֲשֶׁר הַנְּשָׁמָה עוֹבֶרֶת אֶת
הַבְּחִינָה דְּגַן עֵדֶן, אָז נֶעֱמְט זִי מִיט גַּם אֶת הַגַּן
עֵדֶן. וְאַחַר כָּךְ כְּשֶׁיּוֹרֶדֶת הַנְּשָׁמָה מֵאֵיגְרָא
רָמָא לְבִירָא עֲמִקְתָּא, אֲזַי הִיא בִּבְחִינַת בְּאֵר מַיִם
חַיִּים, שֶׁכְּמוֹ שֶׁהַבְּאֵר הוּא שֶׁהַמַּיִם בּוֹקְעִים אֶת
עֲפַר הָאָרֶץ, כְּמוֹ כֵּן הַנְּשָׁמוֹת בּוֹקְעִים אֶת עֲפַר
הָאָרֶץ הוּא הַגּוּף כו׳ וּמִתְעַלִּים מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה.
וְהַיְנוּ דְּאַרְעָא חַלְחוּלֵי מְחַלְחֲלָא[14] שֶׁיּוֹרְדִים
הַמַּיִם דֶּרֶךְ גִּידֵי הָאָרֶץ, וְאַחַר כָּךְ עַל יְדֵי הַחֲפִירָה
שֶׁמְּסִירִים אֶת הַכִּסּוּי שֶׁל אֶרֶץ וַאֲבָנִים וְעָפָר
נַעֲשָׂה בְּאֵר, שֶׁחוֹזְרִים וְנוֹבְעִים מִתַּחַת לָאָרֶץ
מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, כְּמוֹ כֵּן הוּא גַּם כֵּן עֲבוֹדַת
הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה לְהָסִיר אֶת הַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר
שֶׁבִּבְחִינַת אֶרֶץ וַאֲבָנִים וְעָפָר, וְעַל יְדֵי זֶה
מִתְעַלָּה הַנְּשָׁמָה לִהְיוֹת בִּבְחִינַת בְּאֵר מַיִם חַיִּים.
וְהִנֵּה יָדוּעַ דִּירִידַת הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה הִיא יְרִידָה
צוֹרֶךְ עֲלִיָּה שֶׁמִּתְעַלִּית לְמָקוֹם נַעֲלֶה יוֹתֵר
מִמָּקוֹם שֶׁמִּשָּׁם יָרְדָה, וּמִזֶּה מוּבָן דִּבְחִינַת בְּאֵר
מַיִם חַיִּים הוּא לְמַעְלָה גַּם מִבְּחִינַת מַעְיָן גַּנִּים.
וְהָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה הַבְּאֵר נִקְרָא מַיִם חַיִּים. דְּוֶהוּ
הַחְלוּק בֵּין בְּאֵר לְבוֹר, דֶּבּוֹר בְּוָא״ו הוּא רַק
מְקֻוֶּה מַיִם, שֶׁהֵם מְכֻנָּסִים, מַה שֶׁאֵין כֵּן בְּאֵר
הוּא שֶׁהַמַּיִם נוֹבְעִים מִן הַמַּעְיָן, שֶׁלָּכֵן נִקְרָא מַיִם
חַיִּים, כִּי עַל יְדֵי שֶׁעוֹבְרִים דֶּרֶךְ גִּידֵי הָאָרֶץ
נַעֲשִׂים מַיִם חַיִּים. וּמַיִם אֵלּוּ הֵם לְמַעְלָה גַּם מִמֵּי
הַיָּם, דְּמֵי הַיָּם הֵם מַיִם מְלוּחִים, מַה שֶּׁאֵין כֵּן מֵי
הַבְּאֵר הִנֵּה עַל יְדֵי שֶׁעוֹבְרִים דֶּרֶךְ גִּידֵי הָאָרֶץ
נַעֲשִׂים מַיִם מְתוּקִים, מַיִם חַיִּים. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה הוּא
גַּם בְּנוֹגֵעַ לְדִינֵי טַהֲרָה, דְּיֵשְׁנָם דְּבָרִים שֶׁמֵּי הַיָּם אֵינָם מְטַהֲרִים, מַה שֶּׁאֵין כֵּן
מַיִם חַיִּים מְטַהֲרִים כָּל הַטֻּמְאוֹת, וְגַם אֲבִי אֲבוֹת הַטֻּמְאָה[15]. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה יוּבָן
גַּם בִּירִידַת הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה, שֶׁעַל יְדֵי עֲבוֹדַת הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה לְהָסִיר אֶת
הַהַעְלָמוֹת וְהַסְתָּרִים שֶׁבָּעוֹלָם הַזֶּה, מִתְעַלִּית הַנְּשָׁמָה לִהְיוֹת בִּבְחִינַת מַיִם חַיִּים
שֶׁהֵם מַיִם מְתוּקִים שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מִמֵּי הַיָּם, וְאָז הִיא מִתְעַלִּית לְמַעְלָה גַּם מִכְּמוֹ
שֶׁהָיְתָה לְמַעְלָה שֶׁאָז נִקְרָא מַעְיָן גַּנִּים.

ביאור בדרך אפשר

1 נשמות ישראל נמצאות במקורן למעלה, בחינת מעין העשוי בידי שמים, אֲבָל
2 כַּאֲשֶׁר הַנְּשָׁמָה עוֹבֶרֶת אֶת הַבְּחִינָה דְּגַן עֵדֶן, אַז נֶעֱמְט זִי
3 מִיט [=היא לוקחת איתה] גַּם אֶת הַגַּן עֵדֶן. וְאַחַר כָּךְ כְּשֶׁיּוֹרֶדֶת
4 הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה מֵאֵיגְרָא רָמָא לְבִירָא עֲמִקְתָּא [=מגג גבוה לבור
5 עמוק. משורשה ומקורה להתלבש בתוך
6 גוף גשמי], אֲזַי הִיא בִּבְחִינַת
7 בְּאֵר מַיִם חַיִּים, שֶׁכְּמוֹ
8 שֶׁהַבְּאֵר הוּא שֶׁהַמַּיִם בּוֹקְעִים
9 אֶת עֲפַר הָאָרֶץ, כְּמוֹ כֵּן
10 הַנְּשָׁמוֹת בּוֹקְעִים אֶת עֲפַר
11 הָאָרֶץ הוּא הַגּוּף כו׳
12 וּמִתְעַלִּים על ידי עבודת האדם את
13 בוראו מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה. וְהַיְנוּ
14 דְּאַרְעָא חַלְחוּלֵי מְחַלְחֲלָא
15 [=המים מחלחלים באדמה (בוקעים
16 ונוזלים) דרכה, שהאדמה מנוקבת
17 נקבים קטנים ככברה (מאירי)][14]
18 שֶׁיּוֹרְדִים הַמַּיִם דֶּרֶךְ גִּידֵי
19 הָאָרֶץ, וְאַחַר כָּךְ עַל יְדֵי
20 הַחֲפִירָה שֶׁמְּסִירִים אֶת הַכִּסּוּי
21 שֶׁל אֶרֶץ וַאֲבָנִים וְעָפָר נַעֲשָׂה
22 בְּאֵר, שֶׁחוֹזְרִים וְנוֹבְעִים
23 מִתַּחַת לָאָרֶץ מִלְּמַטָּה
24 לְמַעְלָה, כְּמוֹ כֵּן הוּא גַּם כֵּן
25 עֲבוֹדַת הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה לְהָסִיר
26 אֶת הַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר
27 שֶׁבִּבְחִינַת אֶרֶץ וַאֲבָנִים וְעָפָר,
28 וְעַל יְדֵי זֶה מִתְעַלָּה הַנְּשָׁמָה
29 לִהְיוֹת בִּבְחִינַת בְּאֵר מַיִם חַיִּים
30 תכלית ירידת הנשמה להתלבש בתוך
31 גוף גשמי היא לתכלית עבודת האדם
32 לעשותה באר, שדווקא מעבר המים
33 דרך הארץ וחיכוכם בעפר מזככם וגורם
34 למתיקות המים, כך על ידי מצוות
35 גשמיות והתעסקות הנפש האלוקית
36 בחומריות הגוף מתעלית הנשמה.
37 בהמשך יבאר שחומריות וגסות העולם
38 היא רק בדרך מעבר לנשמה להגיע
39 לדבקות נעלית יותר, כפי שהולך
40 ומבאר.
41 וְהִנֵּה יָדוּעַ דִּירִידַת הַנְּשָׁמָה
42 לְמַטָּה הִיא יְרִידָה צוֹרֶךְ עֲלִיָּה
43 שֶׁמִּתְעַלִּית לְמָקוֹם נַעֲלֶה יוֹתֵר
44 מִמָּקוֹם שֶׁמִּשָּׁם יָרְדָה, וּמִזֶּה
45 מוּבָן דִּבְחִינַת בְּאֵר מַיִם חַיִּים
46 הוּא לְמַעְלָה גַּם מִבְּחִינַת מַעְיָן גַּנִּים. וְהָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה
47 הַבְּאֵר נִקְרָא מַיִם חַיִּים. דְּוֶהוּ הַחְלוּק בֵּין בְּאֵר לְבוֹר, דֶּבּוֹר
48 בְּוָא״ו הוּא רַק מְקֻוֶּה מַיִם, שֶׁהֵם מְכֻנָּסִים במקום אחד,
49 וכדי שיהיה מטהר צריך שיהיה בו ארבעים סאה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּאֵר
50 הוּא שֶׁהַמַּיִם נוֹבְעִים מִן
51 הַמַּעְיָן – מלמטה למעלה, שֶׁלָּכֵן
52 נִקְרָא מַיִם חַיִּים, כִּי עַל יְדֵי
53 שֶׁעוֹבְרִים דֶּרֶךְ גִּידֵי הָאָרֶץ
54 מזדככים ונַעֲשִׂים מַיִם חַיִּים - מי
55 מעיין זכים ויפים לשתיה. וּמַיִם
56 אֵלּוּ הֵם לְמַעְלָה גַּם מִמֵּי
57 הַיָּם, דְּמֵי הַיָּם הֵם מַיִם
58 מְלוּחִים, מַה שֶּׁאֵין כֵּן מֵי
59 הַבְּאֵר הִנֵּה עַל יְדֵי שֶׁעוֹבְרִים
60 דֶּרֶךְ גִּידֵי הָאָרֶץ נַעֲשִׂים מַיִם
61 מְתוּקִים, מַיִם חַיִּים. וְעַל דֶּרֶךְ
62 זֶה הוּא גַּם בְּנוֹגֵעַ לְדִינֵי
63 טָהֲרָה, דְּיֵשְׁנָם דְּבָרִים שֶׁמֵּי
64 הַיָּם אֵינָם מְטַהֲרִים שאינם
65 כשרים לקידוש מי אפר הפרה
66 ולטבילת זבים ולטהרת המצורעים,
67 הואיל וכל אלו טעונים ׳מים חיים׳ –
68 מים הנובעים מן המעיין, מַה שֶּׁאֵין
69 כֵּן מַיִם חַיִּים מְטַהֲרִים כָּל
70 הַטֻּמְאוֹת, וְגַם אֲבִי אָבוֹת
71 הַטֻּמְאָה[15]. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה יוּבָן
72 גַּם בִּירִידַת הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה,
73 שֶׁעַל יְדֵי עֲבוֹדַת הַנְּשָׁמָה
74 לְמַטָּה לְהָסִיר אֶת הַהַעְלָמוֹת
75 וְהַסְתָּרִים שֶׁבָּעוֹלָם הַזֶּה,
76 מִתְעַלִּית הַנְּשָׁמָה לִהְיוֹת
77 בִּבְחִינַת מַיִם חַיִּים שֶׁהֵם מַיִם
78 מְתוּקִים שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מִמֵּי
79 הַיָּם, וְאָז הִיא מִתְעַלִּית
80 לְמַעְלָה גַּם מִכְּמוֹ שֶׁהָיְתָה
81 לְמַעְלָה שֶׁאָז הנשמה נִקְרָא
82 מַעְיָן גַּנִּים. עבודת הנשמה למטה

14) חגיגה כב, א. 15) מקואות ספ״א. וראה אוה״ת פרשתנו ע׳ תקסד.

ביאור בדרך אפשר

נקראת ״באר מים חיים״ שנביעת מי הבאר העשויה בידי אדם היא מלמטה למעלה בחוזק ובתוקף יותר מבחי׳ ״מעין גנים״. עתה יבאר שעיקר העבודה עכשיו היא עבודת המידות ולעתיד לבוא תהיה שלמות העבודה בבחי׳ המוחין.

אָמְנָם עֲבוֹדָה הַנַּ״ל לְהָסִיר אֶת הַהֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר דְּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁעַל יְדֵי זֶה נַעֲשֵׂית בִּבְחִינַת מַיִם חַיִּים אֵינוֹ מַסְפִּיק עֲדַיִן, וְהַתַּכְלִית הוּא שֶׁהַנִּשְׁמָה תַּגִּיעַ לִבְחִינַת וְנוֹזְלִים מִן לְבָנוֹן. וְהָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה מְבוֹאָר בַּתַּנְיָא, וּבַאֲרוּכָה בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל אַל תָּצַר אֶת מוֹאָב לְאַדְמוֹ״ר הָאֱמְצָעִי, דְּעַכְשָׁיו צָרִיךְ לִהְיוֹת עֲבוֹדַת הַמִּדּוֹת, כִּי כְּתִיב[16] אֶת זֶה לְעֻמַּת זֶה עָשָׂה הָאֱלֹקִים, לָכֵן כְּשֵׁם שֶׁבִּלְעֻמַּת זֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת עַכְשָׁיו רַק הַכִּבּוּשׁ דְּז׳ אֻמּוֹת, ז׳ מִדּוֹת רָעוֹת, וְהַכִּבּוּשׁ דְּקֵנִי קְנִיזִי וְקַדְמוֹנִי, כח״ב דִּלְעֻמַּת זֶה, הוּא דַּוְקָא לֶעָתִיד לָבֹא כַּאֲשֶׁר יַרְחִיב ה׳ אֶת גְּבוּלְךָ, כְּמוֹ כֵן הוּא גַּם בִּקְדֻשָּׁה שֶׁעַכְשָׁיו צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּעִקָּר עֲבוֹדַת הַמִּדּוֹת, וַעֲבוֹדַת הַמּוֹחִין תִּהְיֶה רַק לֶעָתִיד לָבֹא, וְאֵין הַכַּוָּנָה בָּזֶה שֶׁעַכְשָׁיו אֵין צָרִיךְ לִהְיוֹת עֲבוֹדַת הַמּוֹחִין כְּלָל, שֶׁהֲרֵי[17] בִּכְדֵי שֶׁתִּהְיֶה עֲבוֹדַת הַמִּדּוֹת צָרִיךְ לִהְיוֹת מִקּוֹדֶם לָזֶה עֲבוֹדַת הַמּוֹחִין, וּכְמוֹ בְּאַהֲבַת ה׳ הֲרֵי בִּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה וְאָהַבְתָּ אֵת ה׳ אֱלֹקֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ[18], צָרִיךְ לִהְיוֹת מִקּוֹדֶם לָזֶה הַהִתְבּוֹנְנוּת דִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל וְגוֹ׳ וְהַהִתְבּוֹנְנוּת דֶּבָרוּךְ שֵׁם כו׳, כִּי דַּוְקָא עַל יְדֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת אֶפְשָׁר לָבוֹא אַחַר כָּךְ לְאַהֲבַת ה׳, וְכַמְּפוֹרָשׁ בָּרַמְבָּ״ם[19] דְּהִיאַךְ הִיא הַדֶּרֶךְ לְאַהֲבָתוֹ וְיִרְאָתוֹ בְּשָׁעָה שֶׁיִּתְבּוֹנֵן הָאָדָם וְכוּ׳ [וּמְפָרֵט אֶת הַג׳ בְּחִינוֹת חַבַ״ד שֶׁיִּתְבּוֹנֵן כו׳ וְיִרְאָה מֵהֶן חָכְמָתוֹ כו׳ לֵידַע כו׳[20]], וְעַל יְדֵי שֶׁהַהִתְבּוֹנְנוּת שֶׁלּוֹ הִיא כִּדְבָעֵי יָבוֹא אַחַר כָּךְ לְאַהֲבַת הַוָּיָ׳, וְכַיָּדוּעַ[21] תּוֹרַת הָרַב הַמַּגִּיד וּבְאוּר אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן, בְּמַה שֶׁנֶּאֱמַר וְאָהַבְתָּ אֵת הַוָּיָ׳ אֱלֹקֶיךָ גו׳, דִּלְכְאוֹרָה אֵיךְ שַׁיָּךְ צִוּוּי עַל דְּבָרִים שֶׁבַּלֵּב, וּמְבָאֵר בָּזֶה הָרַב הַמַּגִּיד שֶׁהַצִּוּוּי הוּא עַל הַהִתְבּוֹנְנוּת, וְאַף שֶׁהַמִּצְוָה הִיא הַמִּצְוָה דְּאַהֲבָה, וְלֹא הַמִּצְוָה דְּהִתְבּוֹנְנוּת, מְבָאֵר בָּזֶה אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן, דְּמִכֵּיוָן שֶׁכַּאֲשֶׁר הַהִתְבּוֹנְנוּת הִיא כִּדְבָעֵי יָבוֹא בְּמֵילָא אַחַר כָּךְ לְוָאַהֲבָתָ,

ביאור בדרך אפשר

בִּכְדֵי שֶׁתִּהְיֶה עֲבוֹדַת הַמִּדּוֹת צָרִיךְ לִהְיוֹת מִקּוֹדֶם לָזֶה עֲבוֹדַת הַמּוֹחִין, וּכְמוֹ בְּאַהֲבַת ה׳ הֲרֵי בִּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה וְאָהַבְתָּ אֵת ה׳ אֱלֹקֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ[18], צָרִיךְ לִהְיוֹת מִקּוֹדֶם לָזֶה לִהְיוֹת מִקּוֹדֶם לָזֶה הַהִתְבּוֹנְנוּת דִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל – התבוננות ב״יחודא עילאה״ וְגוֹ׳ וְהַהִתְבּוֹנְנוּת דֶּבָרוּךְ שֵׁם התבוננות ב״יחודא תתאה״ כו׳, כִּי דַּוְקָא עַל יְדֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת אֶפְשָׁר לָבוֹא אַחַר כָּךְ לְאַהֲבַת ה׳, וְכַמְּפוֹרָשׁ בָּרַמְבָּ״ם[19] דְּהִיאַךְ הִיא הַדֶּרֶךְ לְאַהֲבָתוֹ וְיִרְאָתוֹ בְּשָׁעָה שֶׁיִּתְבּוֹנֵן הָאָדָם וְכוּ׳ [וּמְפָרֵט אֶת הַג׳ בְּחִינוֹת חַבַ״ד שֶׁיִּתְבּוֹנֵן כו׳ וְיִרְאָה מֵהֶן חָכְמָתוֹ כו׳ לֵידַע כו׳ – דעת[20]], וְעַל יְדֵי שֶׁהַהִתְבּוֹנְנוּת שֶׁלּוֹ הִיא כִּדְבָעֵי [=כראוי] יָבוֹא אַחַר כָּךְ לְאַהֲבַת הַוָּיָ׳, כמבואר בתניא שהמדות הן תולדות המוחין וְכַיָּדוּעַ[21] תּוֹרַת הָרַב הַמַּגִּיד וּבְאוּר אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן, בְּמַה שֶׁנֶּאֱמַר וְאָהַבְתָּ אֵת הַוָּיָ׳ אֱלֹקֶיךָ גו׳, דִּלְכְאוֹרָה אֵיךְ שַׁיָּךְ צִוּוּי עַל דְּבָרִים שֶׁבַּלֵּב על הלב אי־אפשר לצוות, וּמְבָאֵר בָּזֶה הָרַב הַמַּגִּיד שֶׁהַצִּוּוּי הוּא עַל הַהִתְבּוֹנְנוּת, לתקוע מחשבתו ודעתו בדברים המעוררים את האהבה וממילא יבוא ל׳ואהבת׳ וְאַף שֶׁהַמִּצְוָה הִיא הַמִּצְוָה דְּאַהֲבָה (׳ואהבת׳), וְלֹא הַמִּצְוָה דְּהִתְבּוֹנְנוּת, מְבָאֵר בָּזֶה אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן, דְּמִכֵּיוָן שֶׁכַּאֲשֶׁר הַהִתְבּוֹנְנוּת הִיא כִּדְבָעֵי [=כראוי] יָבוֹא בְּמֵילָא אַחַר כָּךְ לְוָאַהֲבָתָ,

---

16) קהלת ז, יד. 17) ראה גם לעיל ע׳ קלו. קסב. 18) ואתחנן ו, ה. 19) הל׳ יסוה״ת פ״ב ה״ב. 20) ראה גם לקו״ש חכ״ג ע׳ 86 הע׳ 49. 21) ראה ספר הערכים חב״ד כרך א׳ ע׳ רסז. וש״נ.

ביאור בדרך אפשר

אַחַר כָּךְ לְוָאֲהַבְתָּ, לָכֵן בְּהַהִתְבּוֹנְנוּת הוּא מְקַיֵּם אֶת הַמְּצָוָה דְּוָאֲהַבְתָּ, חֲרִי מִכָּל זֶה מוּבָן, שֶׁגַּם עַכְשָׁיו יֶשְׁנָהּ עֲבוֹדַת הַמּוֹחִין אֲבָל בְּכָל זֹאת חֲרִי עֲבוֹדַת הַמּוֹחִין בְּאוֹפֶן הַנַּ״ל, אֵין זֶה בְּחִינַת הַמּוֹחִין שֶׁבְּעֶצֶם, וְהוּא רַק בְּחִינַת מוֹחִין הַשַּׁיָּכִים אֶל הַמִּדּוֹת, וְזֶהוּ הַחִלּוּק בֵּין הָעֲבוֹדָה דְּעַכְשָׁיו עבודת המדות לְהָעֲבוֹדָה דְּלֶעָתִיד לָבֹא, עבודת המוחין בעצם דְּעַכְשָׁיו צָרִיךְ לִהְיוֹת עֲבוֹדַת הַמִּדּוֹת, וְגַם עֲבוֹדַת הַמּוֹחִין הַשַּׁיָּכִים אֶל הַמִּדּוֹת, מַה שֶּׁאֵין כֵּן לֶעָתִיד לָבֹא יִהְיֶה עֲבוֹדַת הַמּוֹחִין מִצַּד עַצְמָם. וְזֶהוּ[22] וְנוֹזְלִים מִן לְבָנוֹן, דְּקָאֵי עַל כח״ב[=כתר חכמה בינה. דרגת המוחין בעצם], כִּי פירוש הא. בלְבָנוֹן הוּא ראשי תיבות ל״ב נו״ן, וְהֵם ל״ב נְתִיבוֹת חָכְמָה, וְנו״ן שַׁעֲרֵי בִּינָה שבהם מאיר הכתר, וְהַפִּרּוּשׁ הב. דִּלְבָנוֹן, חֲרִי נוֹסָף לְהַפִּרּוּשׁ שֶׁקָּאֵי [=מוסב] עַל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן, חֲרֵי לְבָנוֹן הוּא גַּם מִלָּשׁוֹן לַבְנוּנִיּוּת, דְּלָבָן הוּא גָּוֶן פָּשׁוּט לבן הוא גוון עצמי, למשל כאשר צובעים באדום, ירוק וכו׳ הרי הצבע הוא דבר נוסף על עצם הדבר, שקודם שנצבע היה בגוון עצמי (לבן, גוון שקוף) ועכשיו נעשה אדום וכדומה[23], שֶׁקָּאֵי [=מתייחס] עַל בְּחִינַת הַכֶּתֶר שֶׁהוּא בִּבְחִינַת פְּשִׁיטוּת (כִּי כָּל בְּחִינַת צִיּוּר מַתְחִיל בְּהַבְּחִינָה שֶׁלְּמַטָּה מֵהַכֶּתֶר), וְזֶהוּ מַה שֶּׁתַּכְלִית הַשְּׁלֵמוּת הוּא וְנוֹזְלִים מִן לְבָנוֹן, כִּי זֶה קָאֵי עַל כח״ב תַּכְלִית שְׁלֵמוּת שֶׁתִּהְיֶה לֶעָתִיד לָבֹא. לֶעָתִיד לָבֹא. הגילוי של אמיתית בחי׳ המוחין – חב״ד, שהיא ענין הלבנונית דרגת הפשיטות הנעלית מכל ציור שתתגלה לעתיד לבוא.

ביאור בדרך אפשר

1 לָכֵן בְּהַהִתְבּוֹנְנוּת הוּא מְקַיֵּם אֶת הַמְּצָוָה
2 דְּוָאֲהַבְתָּ, חֲרִי מִכָּל זֶה מוּבָן, שֶׁגַּם עַכְשָׁיו יֶשְׁנָהּ
3 עֲבוֹדַת הַמּוֹחִין אֲבָל בְּכָל זֹאת חֲרִי עֲבוֹדַת
4 הַמּוֹחִין בְּאוֹפֶן הַנַּ״ל, אֵין זֶה בְּחִינַת הַמּוֹחִין
5 שֶׁבְּעֶצֶם, וְהוּא רַק בְּחִינַת מוֹחִין הַשַּׁיָּכִים אֶל
6 הַמִּדּוֹת, וְזֶהוּ הַחִלּוּק בֵּין הָעֲבוֹדָה דְּעַכְשָׁיו
7 לְהָעֲבוֹדָה דְּלֶעָתִיד לָבֹא, דְּעַכְשָׁיו צָרִיךְ לִהְיוֹת
8 עֲבוֹדַת הַמִּדּוֹת, וְגַם עֲבוֹדַת הַמּוֹחִין הַשַּׁיָּכִים אֶל
9 הַמִּדּוֹת, מַה שֶּׁאֵין כֵּן לֶעָתִיד לָבֹא יִהְיֶה עֲבוֹדַת
10 הַמּוֹחִין מִצַּד עַצְמָם. וְזֶהוּ[22] וְנוֹזְלִים מִן לְבָנוֹן,
11 דְּקָאֵי עַל כח״ב, כִּי לְבָנוֹן הוּא ל״ב נו״ן, וְהֵם
12 ל״ב נְתִיבוֹת חָכְמָה, וְנו״ן שַׁעֲרֵי בִּינָה, וְהַפִּרּוּשׁ
13 דִּלְבָנוֹן, חֲרֵי נוֹסָף לְהַפִּרּוּשׁ שֶׁקָּאֵי עַל בֵּית
14 הַמִּקְדָּשׁ, אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן, חֲרֵי לְבָנוֹן הוּא גַּם
15 מִלָּשׁוֹן לַבְנוּנִיּוּת, דְּלָבָן הוּא גָּוֶן פָּשׁוּט[23], שֶׁקָּאֵי
16 עַל בְּחִינַת הַכֶּתֶר שֶׁהוּא בִּבְחִינַת פְּשִׁיטוּת (כִּי כָּל
17 בְּחִינַת צִיּוּר מַתְחִיל בְּהַבְּחִינָה שֶׁלְּמַטָּה מֵהַכֶּתֶר),
18 וְזֶהוּ מַה שֶּׁתַּכְלִית הַשְּׁלֵמוּת הוּא וְנוֹזְלִים מִן
19 לְבָנוֹן, כִּי זֶה קָאֵי עַל כח״ב, תַּכְלִית שְׁלֵמוּת
20 הָעֲבוֹדָה שֶׁתִּהְיֶה לֶעָתִיד לָבֹא.
21 **וְהִנֵּה** כָּל זֶה יִהְיֶה לֶעָתִיד לָבֹא כַּאֲשֶׁר יַרְחִיב
22 חֲרִי׳ אֶלְקֶיךָ אֶת גְּבוּלְךָ שֶׁאָז תִּהְיֶה עֲבוֹדַת
23 הַמּוֹחִין, וְנוֹזְלִים מִן לְבָנוֹן, אֲבָל עַכְשָׁיו צָרִיךְ
24 לִהְיוֹת עֲבוֹדַת הַמִּדּוֹת, שֶׁזֶּהוּ הָעֲבוֹדָה דִּבְאֵר מַיִם
25 חַיִּים, שֶׁעַל יְדֵי הַחֲפִירָה שֶׁמֵּסִיר הַהַעֲלָמוֹת
26 וְהַסְתֵּרִים שֶׁבָּעוֹלָם הַזֶּה, הִנֵּה עַל יְדֵי זֶה נַעֲשָׂה בִּבְחִינַת מַיִם חַיִּים, שֶׁהֵם
27 לְמַעְלָה גַּם מִבְּחִינַת מַעְיָן גַּנִּים כַּנַּ״ל.
28 **וְזֶהוּ** מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בְּאֵר חָפְרוּהָ שָׂרִים כָּרוּהָ נְדִיבֵי הָעָם, דַּחֲפָרוּהָ שָׂרִים קָאֵי
29 עַל הָאָבוֹת, וּמִכֵּיוָן שֶׁאֵין קוֹרְאִין אָבוֹת אֶלָּא לִשְׁלֹשָׁה[24], כִּי בְּכָל אֶחָד
30 וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל יֶשְׁנָהּ הַנְּתִינַת כֹּחַ מֵעֲבוֹדַת הָאָבוֹת, לָכֵן בְּכֹחַ זֶה שֶׁל הָאָבוֹת
31 אֶפְשָׁר לִהְיוֹת הָעֲבוֹדָה דַּחֲפָרוּהָ וְכָרוּהָ. וּמְפֻרָט כַּאן ב׳ עִנְיָנִים דַּחֲפָרוּהָ וְכָרוּהָ,
32 חֲפָרוּהָ קָאֵי עַל הָעֲבוֹדָה דִּלְהַעֲבִיר אֶת גַּסּוּת הָרַע, וְכָרוּהָ הוּא הָעֲבוֹדָה
44 וְהִנֵּה כָּל זֶה יִהְיֶה לֶעָתִיד לָבֹא כַּאֲשֶׁר יַרְחִיב חֲרִי׳ אֶלְקֶיךָ אֶת גְּבוּלְךָ שֶׁאָז תִּהְיֶה עֲבוֹדַת הַמּוֹחִין, וְנוֹזְלִים
45 מִן לְבָנוֹן, אֲבָל עַכְשָׁיו צָרִיךְ לִהְיוֹת עֲבוֹדַת הַמִּדּוֹת,
46 שֶׁזֶּהוּ הָעֲבוֹדָה דִּבְאֵר מַיִם חַיִּים, שֶׁעַל יְדֵי הַחֲפִירָה
47 שֶׁמֵּסִיר הַהַעֲלָמוֹת וְהַסְתֵּרִים
48 שֶׁבָּעוֹלָם הַזֶּה, הִנֵּה עַל יְדֵי
49 זֶה נַעֲשָׂה בִּבְחִינַת מַיִם
50 חַיִּים, שֶׁהֵם לְמַעְלָה גַּם
51 מִבְּחִינַת מַעְיָן גַּנִּים כַּנַּ״ל
52 בבאר מים חיים יש את מעלת תוקף
53 עבודת האדם בדרך מלמטה למעלה,
54 כמשל מעבר המים דרך גידי הארץ,
55 שהחיכוך של המים באבנים ובגרגירי
56 העפר עושה אותם למתוקים, מים
57 חיים.
58
59 וְזֶהוּ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בפסוק לאחרי
60 זה בְּאֵר חָפְרוּהָ שָׂרִים כָּרוּהָ
61 נְדִיבֵי הָעָם, דַּחֲפָרוּהָ שָׂרִים
62 קָאֵי [=מוסב] עַל הָאָבוֹת,
63 וּמִכֵּיוָן שֶׁאֵין קוֹרְאִין אָבוֹת
64 אֶלָּא לִשְׁלֹשָׁה אברהם יצחק
65 ויעקב[24], כִּי בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד
66 מִיִּשְׂרָאֵל יֶשְׁנָהּ הַנְּתִינַת כֹּחַ
67 מֵעֲבוֹדַת הָאָבוֹת, לָכֵן בְּכֹחַ זֶה
68 שֶׁל הָאָבוֹת אֶפְשָׁר לִהְיוֹת
69 הָעֲבוֹדָה דַּחֲפָרוּהָ וְכָרוּהָ.
70 וּמְפֻרָט כַּאן ב׳ עִנְיָנִים
71 דַּחֲפָרוּהָ וְכָרוּהָ, חֲפָרוּהָ להסיר
72 האבנים ואת רגבי הארץ הקשים מעל
73 פי הבאר קָאֵי עַל הָעֲבוֹדָה
74 דִּלְהַעֲבִיר אֶת גַּסּוּת הָרַע,
75 וְכָרוּהָ להשליך הצרורות של החול
76 הדק מעל פי הבאר הוּא הָעֲבוֹדָה

22) בהבא להלן - ראה מאו״א ל, ז. וביאור נתיב שם. אוה״ת דברים (הוספות) ע׳ א׳תתקמה. שה״ש ע׳ קעט. 23) ראה גם לקו״ת אחרי כח, ג. שה״ש יא, א. ובכ״מ. 24) ברכות טז, ב.

ביאור בדרך אפשר

דִּלְהָסִיר אֶת דַּקּוּת הָרַע[25], בְּדֶרֶגְמַת הָעִנְיָן דְּשׁוֹגֵג שֶׁהוּא בָּא מֵהִתְגַּבְּרוּת דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית עצם האפשרות שאדם יכשל בחטא אף שעשה זאת בשוגג, מעיד שנפשו הבהמית בתוקף ובהתגברות, ובסיבתה ישנה עלילות החטא[26], שֶׁהוּא בְּחִינַת דַּקּוּת הָרַע. וְעַל יְדֵי עֲבוֹדָה זוֹ שמסיר גם את דקות הרע נַעֲשָׂה אַחַר כָּךְ בְּאֵר מַיִם חיים.

וְהִנֵּה הַנְּתִינַת כֹּחַ לָזֶה הוּא עַל יְדֵי עֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה דֶּבְּתוֹר הַקְדָּמָה לְכָל עֲבוֹדַת הָאָדָם צָרִיךְ לִהְיוֹת עֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה ענין הביטול וההכנעה. וּכְמוֹ דֶּבְּלִמּוּד הַתּוֹרָה, הֲרֵי עַל יְדֵי לִמּוּד הַתּוֹרָה הוּא נַעֲשָׂה בִּבְחִינַת מְציאוּת, מַאן מַלְכֵי רַבָּנָן חכמים קרואים מלכים מפני שעוסקים בחכמת התורה[27], לָכֵן צָרִיךְ לִהְיוֹת לִפְנֵי זֶה עֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה, שֶׁעִנְיָנָהּ בִּטּוּל בִּמְצִיאוּת וְעוֹד לִפְנֵי זֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת הַהִתְבּוֹנְנוּת דְּשִׁוִּיתִי הֲוַיְ׳ לְנֶגְדִּי תָּמִיד[28] כְּמוֹ שֶׁכָּתַב אַדְמו״ר הַזָּקֵן בְּסִדּוּרוֹ [שֶׁהוּא דָּבָר הַשָּׁוֶה לְכָל נֶפֶשׁ], שֶׁהִתְבּוֹנְנוּת זוֹ צְרִיכָה לִהְיוֹת גַּם לִפְנֵי נְטִילַת יָדַיִם כַּאֲשֶׁר נִשְׁאַרָה הַטֻּמְאָה בְּאֶצְבְּעוֹתָיו, וְעַל יְדֵי זֶה דַּוְקָא לִמּוּד הַתּוֹרָה שֶׁלּוֹ הוּא כִּדְבָעֵי, דְּכַאֲשֶׁר חָסֵר בַּעֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה הֲרֵי הַתּוֹרָה שֶׁלּוֹמֵד אֶפְשָׁר לִהְיוֹת בְּאוֹפֶן דֶּמְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כַּהֲלָכָה, וּכְמַאֲמָר חַז״ל[29] לֹא זָכָה נַעֲשֵׂת לוֹ סַם כו׳, שֶׁדַּיֵּק לוֹמַר נַעֲשֵׂת לוֹ, שֶׁהַתּוֹרָה עַצְמָהּ נַעֲשֵׂת בְּאוֹפֶן כָּזֶה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן כַּאֲשֶׁר יֶשְׁנָהּ עֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה, אָז הוּא מְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַתּוֹרָה, וְאוֹפֶן לִמּוּדוֹ הוּא בְּאוֹפֶן דְּמַה לְהַלָּן בְּאֵימָה וּבְיִרְאָה וּבְרֶתֶת וּבְזִיעַ אַף כַּאן בזמן למודו, וּכְמוֹ שֶׁמְּבָאֵר בָּזֶה אַדְמו״ר הַזָּקֵן[31] טַעַם הַדָּבָר, מִשּׁוּם דְּכָל הַקּוֹרֵא וְשׁוֹנֶה הַקָּבָּ״ה קוֹרֵא וְשׁוֹנֶה כְּנֶגְדּוֹ[32], כְּמוֹ שֶׁהָיָה בְּמַתַּן תּוֹרָה. וְהַיְנוּ, דְּאַף שֶׁבְּמַתַּן תּוֹרָה הָיוּ קוֹלוֹת וְלַפִּידִים מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּהַתּוֹרָה שֶׁלּוֹמֵד עַכְשָׁיו אֵין בָּזֶה קוֹלוֹת וְלַפִּידִים, בְּכָל זֹאת הֲרֵי הָאֵימָה כו׳ שֶׁהָיָה בְּמַתַּן תּוֹרָה הָיָה מִצַּד וַיֵּרֶד הֲוַיְ׳ עַל הַר סִינַי[33], וְעִנְיָן זֶה גילוי האלוקות הגנוז בתורה יֶשְׁנוֹ גַּם עַכְשָׁיו, דְּכָל הַקּוֹרֵא וְשׁוֹנֶה הַקָּבָּ״ה קוֹרֵא וְשׁוֹנֶה כְּנֶגְדּוֹ, שֶׁכָּל זֶה גילוי האלוקות נַעֲשֶׂה עַל יְדֵי הַקְדָּמַת עֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה, וְאַחַר כָּךְ מבית הַכְּנֶסֶת לְבֵית הַמִּדְרָשׁ מהתפלה בציבור בבית הכנסת ילך ללמוד תורה בבית המדרש[34], וְאַחַר כָּךְ הַנְהָג בָּהֶם מִנְהָג דֶּרֶךְ אֶרֶץ יעסוק בפרנסה[35].

ביאור בדרך אפשר

1 דִּלְהָסִיר אֶת דַּקּוּת הָרַע[25], בְּדֶרֶגְמַת הָעִנְיָן דְּשׁוֹגֵג
2 שֶׁהוּא בָּא מֵהִתְגַּבְּרוּת דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית[26], שֶׁהוּא
3 בְּחִינַת דַּקּוּת הָרַע. וְעַל יְדֵי עֲבוֹדָה זוֹ נַעֲשָׂה אַחַר
4 כָּךְ בְּאֵר מַיִם.
5 **וְהִנֵּה** הַנְּתִינַת כֹּחַ לָזֶה הוּא עַל יְדֵי עֲבוֹדַת
6 הַתְּפִלָּה דֶּבְּתוֹר הַקְדָּמָה לְכָל עֲבוֹדַת
7 הָאָדָם צָרִיךְ לִהְיוֹת עֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה. וּכְמוֹ
8 דֶּבְּלִמּוּד הַתּוֹרָה, הֲרֵי עַל יְדֵי לִמּוּד הַתּוֹרָה הוּא
9 נַעֲשָׂה בִּבְחִינַת מְצִיאוּת, מַאן מַלְכֵי רַבָּנָן[27], לָכֵן
10 צָרִיךְ לִהְיוֹת לִפְנֵי זֶה עֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה, שֶׁעִנְיָנָהּ
11 בִּטּוּל בִּמְצִיאוּת וְעוֹד לִפְנֵי זֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת
12 הַהִתְבּוֹנְנוּת דְּשִׁוִּיתִי הֲוַיְ׳ לְנֶגְדִּי תָּמִיד[28] כְּמוֹ
13 שֶׁכָּתַב אַדְמו״ר הַזָּקֵן בְּסִדּוּרוֹ [שֶׁהוּא דָּבָר
14 הַשָּׁוֶה לְכָל נֶפֶשׁ], שֶׁהִתְבּוֹנְנוּת זוֹ צְרִיכָה לִהְיוֹת
15 גַּם לִפְנֵי נְטִילַת יָדַיִם כַּאֲשֶׁר נִשְׁאַרָה הַטֻּמְאָה
16 בְּאֶצְבְּעוֹתָיו, וְעַל יְדֵי זֶה דַּוְקָא לִמּוּד הַתּוֹרָה
17 שֶׁלּוֹ הוּא כִּדְבָעֵי, דְּכַאֲשֶׁר חָסֵר בַּעֲבוֹדַת
18 הַתְּפִלָּה הֲרֵי הַתּוֹרָה שֶׁלּוֹמֵד אֶפְשָׁר לִהְיוֹת
19 בְּאוֹפֶן דֶּמְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כַּהֲלָכָה,
20 וּכְמַאֲמָר חַז״ל[29] לֹא זָכָה נַעֲשֵׂת לוֹ סַם כו׳, שֶׁדַּיֵּק לוֹמַר נַעֲשֵׂת לוֹ, שֶׁהַתּוֹרָה
21 עַצְמָהּ נַעֲשֵׂת בְּאוֹפֶן כָּזֶה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן כַּאֲשֶׁר יֶשְׁנָהּ עֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה, אָז
22 הוּא מְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַתּוֹרָה, וְאוֹפֶן לִמּוּדוֹ הוּא בְּאוֹפֶן דְּמַה לְהַלָּן בְּאֵימָה
23 וּבְיִרְאָה וּבְרֶתֶת וּבְזִיעַ אַף כַּאן[30], וּכְמוֹ שֶׁמְּבָאֵר בָּזֶה אַדְמו״ר הַזָּקֵן[31] טַעַם
24 הַדָּבָר, מִשּׁוּם דְּכָל הַקּוֹרֵא וְשׁוֹנֶה הַקָּבָּ״ה קוֹרֵא וְשׁוֹנֶה כְּנֶגְדּוֹ[32], כְּמוֹ שֶׁהָיָה
25 בְּמַתַּן תּוֹרָה. וְהַיְנוּ, דְּאַף שֶׁבְּמַתַּן תּוֹרָה הָיוּ קוֹלוֹת וְלַפִּידִים מַה שֶּׁאֵין כֵּן
26 בְּהַתּוֹרָה שֶׁלּוֹמֵד עַכְשָׁיו אֵין בָּזֶה קוֹלוֹת וְלַפִּידִים, בְּכָל זֹאת הֲרֵי הָאֵימָה
27 וְיִרְאָה כו׳ שֶׁהָיָה בְּמַתַּן תּוֹרָה הָיָה מִצַּד וַיֵּרֶד הֲוַיְ׳ עַל הַר סִינַי[33], וְעִנְיָן זֶה
28 יֶשְׁנוֹ גַּם עַכְשָׁיו, דְּכָל הַקּוֹרֵא וְשׁוֹנֶה הַקָּבָּ״ה קוֹרֵא וְשׁוֹנֶה כְּנֶגְדּוֹ, שֶׁכָּל זֶה
29 נַעֲשֶׂה עַל יְדֵי הַקְדָּמַת עֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה, וְאַחַר כָּךְ מִבֵּית הַכְּנֶסֶת לְבֵית
30 הַמִּדְרָשׁ[34], וְאַחַר כָּךְ הַנְהָג בָּהֶם מִנְהָג דֶּרֶךְ אֶרֶץ[35].

---

25) ראה לקו״ת פרשתנו סב, ד. 26) אגה״ק סו״ס כח. 27) ראה גיטין סב, א. 28) תהלים טז, ח. 29) יומא עב, ב. 30) ברכות כב, א. 31) תו״א יתרו סז, ב. 32) תדא״ר רפי״ח. יל״ש איכה רמז תתרלד. 33) יתרו יט, כ. 34) ראה ברכות סד, א. 35) שם לה, ב.

ביאור בדרך אפשר

וְזֶהוּ אָז יָשִׁיר יִשְׂרָאֵל וְגוֹ׳, דְּבִכְדֵי שֶׁתִּהְיֶה הָעֲבוֹדָה דִּבְאֵר חֲפָרוּהָ וְכָרוּהָ גוֹ׳, עֲלִי בְּאֵר גוֹ׳, הוּא עַל יְדֵי הַקְדָּמַת עֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה דְּזֶהוּ אָז יָשִׁיר דְּעִנְיָן הַשִּׁירָה הוּא עִנְיָן הַתְּפִלָּה, דְּזֶהוּ גַּם כֵּן מַה שֶּׁכּוֹלֵל כַּאן כָּל יִשְׂרָאֵל בְּיַחַד, כִּי הַתְּפִלָּה צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּצִבּוּר, וְעַל יְדֵי הַקְדָּמַת עֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה צְרִיכָה לִהְיוֹת אַחַר כָּךְ הָעֲבוֹדָה דַּחֲפָרוּהָ וְכָרוּהָ עֲבוֹדַת הַמִּדּוֹת, וְגַם, בְּחִינַת מוֹחִין הַשַּׁיָּכִים לַמִּדּוֹת, וְעַד שֶׁלֶּעָתִיד לָבֹא יִהְיֶה עֲבוֹדַת הַמּוֹחִין מִצַּד עַצְמָם, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבָּ״ם[36] דֶּלֶעָתִיד לָבֹא יַשִּׂיגוּ דַּעַת בּוֹרְאָם, לֹא רַק הָעִנְיָן דְּדַע אֶת אֱלֹקֵי אָבִיךָ (בִּכְדֵי) וְעָבְדֵהוּ בְּלֵב שָׁלֵם בחינת המוחין כמו ששייכת ומביאה לשלמות עבודת המדות שבלב, [37], אֶלָּא גַּם לָדַעַת אֶת הַוַּיָ׳ מִצַּד עַצְמוֹ ענין המוחין מצד עצמו.

וְהִנֵּה כָּל הַגְּלוּיִים דְּלֶעָתִיד לָבֹא תְּלוּיִים בְּמַעֲשֵׂינוּ וַעֲבוֹדָתֵינוּ עַכְשָׁיו המעשים

ביאור בדרך אפשר

**וְזֶהוּ אָז יָשִׁיר יִשְׂרָאֵל וְגוֹ׳, דְּבִכְדֵי שֶׁתִּהְיֶה הָעֲבוֹדָה דִּבְאֵר חֲפָרוּהָ וְכָרוּהָ גוֹ׳, עֲלִי בְּאֵר גוֹ׳, הוּא עַל יְדֵי הַקְדָּמַת עֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה דְּזֶהוּ אָז יָשִׁיר דְּעִנְיָן הַשִּׁירָה הוּא עִנְיָן הַתְּפִלָּה, דְּזֶהוּ גַּם כֵּן מַה שֶּׁכּוֹלֵל כַּאן כָּל יִשְׂרָאֵל בְּיַחַד, כִּי הַתְּפִלָּה צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּצִבּוּר, וְעַל יְדֵי הַקְדָּמַת עֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה צְרִיכָה לִהְיוֹת אַחַר כָּךְ הָעֲבוֹדָה דַּחֲפָרוּהָ וְכָרוּהָ עֲבוֹדַת הַמִּדּוֹת, וְגַם, בְּחִינַת מוֹחִין הַשַּׁיָּכִים לַמִּדּוֹת, וְעַד שֶׁלֶּעָתִיד לָבֹא יִהְיֶה עֲבוֹדַת הַמּוֹחִין מִצַּד עַצְמָם, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבָּ״ם[36] דֶּלֶעָתִיד לָבֹא יַשִּׂיגוּ דַּעַת בּוֹרְאָם, לֹא רַק הָעִנְיָן דְּדַע אֶת אֱלֹקֵי אָבִיךָ (בִּכְדֵי) וְעָבְדֵהוּ בְּלֵב שָׁלֵם, אֶלָּא גַּם לָדַעַת אֶת הַוַּיָ׳ מִצַּד עַצְמוֹ.

וְהִנֵּה כָּל הַגְּלוּיִים דְּלֶעָתִיד לָבֹא תְּלוּיִים בְּמַעֲשֵׂינוּ וַעֲבוֹדָתֵינוּ עַכְשָׁיו[38], שֶׁלָּכֵן גַּם עַכְשָׁיו צְרִיכָה לִהְיוֹת עֲבוֹדַת הַמּוֹחִין שֶׁמִּצַּד עַצְמָם, מֵעֵין הָעִנְיָנִים דְּלֶעָתִיד לָבֹא, וְעַל יְדֵי זֶה הִנֵּה מִצְוָה כְּנֶגֶד מִצְוָה, יֶמְשָׁךְ לֶעָתִיד לָבֹא שלמות הַבְּחִינָה דְּקַנִּי קְנִיזִי וְקַדְמוֹנִי, דְּיַרְחִיב הַוַּיָ׳ אֶלֹקֶיךָ[39] אֶת גְּבוּלְךָ בַּגְּאֻלָּה הָאֲמִתִּית וְהַשְׁלֵמָה עַל יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, יָבוֹא וְיִגְאָלֵנוּ וְיוֹלִיכֵנוּ קוֹמְמִיּוּת לְאַרְצֵנוּ, וּבְקָרוֹב מַמָּשׁ.

---

36) הל׳ תשובה ספ״ט. הל׳ מלכים בסופו. 37) דה״א כח, ט. 38) ראה תניא רפל״ז. 39) ראה יב, כ. שופטים יט, ח. ובפרש״י שם.

המשך ביאור למס׳ שבת ליום שישי עמ׳ ב

מְבַטֵּל לָהּ – נחשוש שיבטל אחד מהקשרים, ונמצא שאותו הקשר הוא של קיימא, וכיון שאין יודעים איזה יבטל יהיה אסור לקשור את שניהם, **קָא מַשְׁמַע לָן** שאין חוששים לזה, ומותר לקשור את שני הפתחים.

שנינו במשנה: קושרת אשה מפתח חלוקה וכו׳ **וּקְדֵירָה שֶׁל בָּשָׂר.**

מקשה הגמרא: **פְּשִׁיטָא** שמותר לקשור קשר בפי הקדירה, שהרי הוא עומד להתירו בכל יום. מתרצת הגמרא: **לֹא צְרִיכָא,** אלא בקדירה **דְּאִית לָהּ שְׁלָאכָא** – שיש לה בצידה פתח נוסף כעין ברז, שאפשר להוציא דרכו את מה שבקדירה, **מַהוּ דְּתֵימָא בַּטּוּלֵי מְבַטֵּל לָהּ** לקשר שבפי הקדירה, ויוציא את מה שבתוכה דרך ה׳שלאכא׳, ונמצא שהקשר שבפי הקדירה הוא של קיימא ואסור לקשרו בשבת, **קָא מַשְׁמַע לָן** שאין חוששים לכך, ומותר לעשות קשר בפי הקדירה.

שנינו במשנה: **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר,** (קושרה) [קוֹשְׁרִין] כו׳ לפני הבהמה בשביל שלא תצא.

מקשה הגמרא: **פְּשִׁיטָא** שמותר לקשור בפני הבהמה, שהרי הוא קשר שעומד להתירו בכל יום. מתרצת הגמרא: **לֹא צְרִיכָא, דְּאִית לָהּ תַּרְתֵּי אִיסָּרֵי** – שהוא קושר ברוחב הפתח שני חבלים, זה מעל זה, **מַהוּ דְּתֵימָא**

בס"ד. שיחת ש"פ חוקת, ז' תמוז ה'תשמ"ג.

בלתי מוגה

א. שבת זו היא השבת שבין ג' תמוז לי"ב־י"ג תמוז, היינו, השבת שלאחרי ג' תמוז - התחלת הגאולה [שהרי אף שבפעם הראשונה לא ידעו שזוהי התחלת הגאולה, הרי לאחרי כן איגלאי מילתא למפרע כו'], והשבת שלפני י"ב־י"ג תמוז - שלימות הגאולה.

דהנה, יום השבת שייך הן לימים שלאחריו, והן לימים שלפניו:

לימים שלאחריו - שהרי ענינו של יום השבת הוא ש"מיני' מתברכין כולהו יומין" [כלומר: לא זו בלבד שביום השבת ישנו ענין נוסף שממנו מתברכים כל ימי השבוע, אלא ענינו של יום השבת הוא - המשכת הברכה לכל ימי השבוע], דקאי על כל ימי השבוע שלאחרי השבת, ובפרט הימים המיוחדים שבו - ימי הגאולה י"ב־י"ג תמוז;

ולימים שלפניו - שהרי "מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת", היינו, שכללות ענין השבת ("יאכל בשבת") נפעל ע"י עבודת ההכנה דערב שבת, דקאי לא רק על ערב שבת כפשוטו (יום ששי), כי אם גם על כל ימי השבוע, החל מיום ראשון, מכיון שמדובר אודות ענינים שנעשים לקראת יום השבת, ובזה גופא ישנו עילוי מיוחד ביום השלישי בשבוע - שהוכפל בו כי טוב - ג' תמוז (בקביעות שנה זו), התחלת הגאולה.

ועפ"ז נמצא שיום השבת שייך הן לג' תמוז - התחלת הגאולה, והן לי"ב־י"ג תמוז, שלימות הגאולה.

ב. והענין בזה:

בנוגע לג' תמוז וי"ב־י"ג תמוז - יש עילוי מיוחד בכל אחד מהם, ויש בזה שאין בזה:

ג' תמוז הוא התחלת ענין הגאולה - יציאה מבית האסורים כפשוטו.

ובזה ישנו עילוי לא רק ביחס לימים שלפני ג' תמוז, מכיון שבהם ישב בבית האסורים כפשוטו, ובג' תמוז יצא מבית האסורים, ונשלח לעיר גלותו, ששם לא הי' אסור בבית האסורים כפשוטו, וגם לא ב"מאסר בית" [ע"ד המסופר אודות אחד מרבותינו נשיאינו, שלאחרי שהכריז שענין הגלות אין לו שליטה כלל על נשמותיהם של בנ"י וענייני התורה ומצוותי' (כמובא ברשימה הידועה אודות דבריו של בעל הגאולה בג' תמוז) - הושיבו אותו ב"מאסר בית", היינו, שהציבו משמר על המלון שבו בחר להתאכסן (בתור אדם חפשי)], אלא הי' יכול להסתובב בשטח רחב וגדול יותר - כל העיר כולה (תחום שבת, וכיו"ב), שזהו העילוי דג' תמוז לגבי הימים שלפניו, אלא עוד זאת - ישנו עילוי בג' תמוז אפילו לגבי ימי הגאולה י"ב־י"ג תמוז:

מכיון שג' תמוז הוא התחלת הגאולה - הרי ישנו עילוי מיוחד בהתחלת הענין גם לגבי שלימותו וסיומו, מכיון שאז נפעלה פתיחת הדרך לכללות ענין הגאולה. ובלשון חז"ל [המובא גם בפרש"י על התורה (יתרו יט, ה)]: "כל התחלות קשות", מכיון שאז צריכים לפעול ("דורכברעכן") ענין חדש לגמרי.

כלומר: שלימות הגאולה די"ב־י"ג תמוז נפעלה רק לאחרי התחלת הגאולה בג' תמוז, שאז התחילה הגאולה באופן ד"קימעא קימעא", עד לשלימות הגאולה בי"ב־י"ג תמוז.

וכמו כן ישנו עילוי מיוחד בי"ב־י"ג תמוז לגבי ג' תמוז - שאז נפעלה שלימות הגאולה, גאולה ניתנה לו לגמרי (אף שעדיין הי' בגבולות המדינה ההיא). וכדמוכח גם מזה שאמירת "ברכת הגומל" היתה רק לאחרי י"ב־י"ג תמוז (אף שכבר עברו כמה ימי הקריאה מג' תמוז) - בהתאם לפס"ד אדמו"ר הזקן בנוגע לחולה שנתרפא, ש"לא יברך החולה עד שיחזור לבוריו לגמרי" (סדר ברכת הנהנין פי"ג ס"ה), היינו, ששלימות הגאולה באופן שחזר לבוריו לגמרי, היתה בי"ב־י"ג תמוז דוקא.

ומזה מובן גודל העילוי דיום השבת שבין ג' תמוז לי"ב־י"ג תמוז - מפני שייכותו לב' הענינים גם יחד, הן התחלת הגאולה בג' תמוז, והן שלימות הגאולה בי"ב־י"ג תמוז.

ג. והנה, ידועה תורת הבעש"ט שכל דבר שיהודי רואה או שומע אין זה מקרה בעלמא, אלא יש בזה הוראה בעבודתו לקונו, שזהו עיקר ותכלית בריאתו - "אני נבראתי לשמש את קוני". ואם הדברים אמורים בנוגע לכל עניני העולם, הרי עאכו"כ שכן הוא בנוגע לענינים הקשורים עם תורה ומצוותי', הפצת התורה, וכיו"ב.

ובענינו: בעמדנו ביום השבת שבין ג' תמוז לי"ב־י"ג תמוז - צריכים להוסיף ביתר שאת וביתר עוז בכל עניני העבודה הקשורים עם ימי הגאולה י"ב־י"ג תמוז. ובהקדים:

אע"פ ששבת "מקדשא וקיימא", ולכן בשבת מברכים "מקדש השבת", ולא כביו"ט שמברכים "מקדש ישראל והזמנים", משום ד"ישראל אינהו דקדשינהו לזמנים", משא"כ שבת "מקדשא וקיימא" מצד עצמה - הרי ע"י עבודת בנ"י נפעל תוספת עילוי בשבת, כמ"ש "זכור את יום השבת לקדשו", היינו, שע"י שבנ"י מקיימים את הציווי "זכור את יום השבת" - נפעל תוספת קדושה ביום השבת - "לקדשו", באופן נעלה יותר מאשר הקדושה דיום השבת מצד עצמו, "מקדשא וקיימא".

ויתירה מזו: ע"י עבודת בנ"י נפעלת המשכת התענוג ביום השבת, כלומר: לא רק שפועלים תוספת קדושה, אלא עוד זאת, שפועלים המשכת ענין חדש לגמרי - המשכת התענוג, כמ"ש "וקראת לשבת עונג", היינו, שיהודי ממשיך וקורא את ענין התענוג ביום השבת (ענין חדש, שלא הי' לולי עבודתו של יהודי).

וכמודגש גם בלשון חז"ל (שבת קיח, א): "כל המענג את השבת כו'" - שהרי לא נאמר "כל המתענג בשבת", היינו שמענג את עצמו בשבת, אלא "המענג את השבת", היינו, שהוא פועל וממשיך את ענין התענוג ביום השבת.

[ולהעיר מהשייכות דמארז"ל זה ("כל המענג את השבת כו'") עם הזמן דיום השבת לאחרי חצות, רעוא דרעוין - מכיון שסיום המאמר שם הוא: "כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים, שנאמר אז תתענג על ה' גו' והאכלתיך נחלת יעקב אביך . . כיעקב שכתוב בו ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה", והרי מבואר בכ"מ שג' הזמנים דיום השבת, מעלי שבתא, יומא דשבתא ורעוא דרעוין, הם כנגד ג' האבות אברהם יצחק ויעקב, היינו, שהזמן דרעוא דרעוין שייך ביותר ליעקב אבינו, שענינו - "נחלה בלי מצרים"].

ומכיון שגם ביום השבת צריך להיות כללות ענין העבודה, ועד כדי כך שע"י העבודה דיום השבת פועלים ביום השבת עילוי גדול יותר, עד לתכלית העילוי ד"וקראת לשבת עונג" - מובן, שכאשר נמצאים ביום השבת הקשור ביותר עם כללות ענין הגאולה (הן התחלת הגאולה בג' תמוז, והן שלימות הגאולה בי"ב־י"ג תמוז), אזי צריכה להיות העבודה בקשר לעניני הגאולה די"ב־י"ג תמוז.

ד. והנה, בנוגע לעבודה הקשורה עם ימי הגאולה י"ב־י"ג תמוז - אין צורך להתייגע ולחפש במה מתבטאת עבודה זו, מכיון שבעל הגאולה חסך טירחא זו, וביאר בעצמו במכתבו הידוע ש"לא אותי בלבד גאל הקב"ה בי"ב תמוז, כי אם גם את כל מחבבי תורתנו הקדושה, שומרי מצוה, וגם את אשר בשם ישראל יכונה כו'", וממשיך לבאר שיום זה הוא "יום חג גאולת עוסקי הרבצת התורה", ולכן צריכים "להוסיף אומץ בהרבצת התורה והחזקת היהדות כו'"; אלא שבזה גופא ישנה הוראה נוספת הנלמדת מיום השבת שבין ג' תמוז לי"ב־י"ג תמוז, כדלקמן.

ובהקדים - ביאור הקשר של יום השבת עם כללות ענין הגאולה:

שבת ענינו - תורה, כמבואר בכ"מ בדרושי חסידות (החל מדרושי אדה"ז בתו"א פ' יתרו) קשר הענינים שבין שבת ותורה.

והנה, בשבת גופא ישנם כמה ענינים: עונג שבת באכילה ושתי' כפשוטו (בשר שמן ויין ישן), תפלות השבת, ולימוד התורה דשבת. ומכיון שכללות ענין השבת הוא תורה, מובן, שכאשר מדגישים את הענין דתורה שבשבת, היינו, תורה שבתורה, הרי זה קאי בעיקר על פנימיות התורה, תורת החסידות, מכיון שפנימיות התורה בערך לנגלה דתורה הרי זה בדוגמת יום השבת בערך לימי החול.

והענין בזה: הלימוד בנגלה דתורה עוסק בשקו"ט לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא, בנוגע למעשה בפועל בעניני העולם, "מילי דנזיקין", וכיו"ב - בדוגמת כללות העבודה דימי החול, שבהם עוסקים בבירור עניני העולם. אבל הלימוד בפנימיות התורה - אינו שייך כלל לעניני העולם, וכל ענינו הוא - ידיעת והשגת אלקות, כמ"ש "דע את אלקי אביך". וזהו הקשר עם ענין השבת - מכיון שיום השבת הוא מעין ובדוגמת "יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים", שאז "לא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד . . וישיגו דעת בוראם כו'" (רמב"ם סוף הל' מלכים).

ועפ"ז מובן הקשר דיום השבת עם כללות ענין הגאולה:

גאולת י"ב־י"ג תמוז קשורה עם כללות הענין דהרבצת התורה - כידוע שעיקר הגזירה (ובדרך ממילא - גם הגאולה) היתה בנוגע ללימוד התורה עם ילדי ישראל הקטנים, שאצלם עיקר ההדגשה היא - לא על קיום המצוות (מכיון שאינם חייבים עדיין במצוות), כי אם על לימוד התורה, היינו, להחדיר ולנטוע בהם אמונת ה', אהבת ה' ויראתו, אהבת התורה ואהבת ישראל (שהם כולא חד), שזהו כללות הענין דהרבצת וחפצת התורה, ובתורה גופא - כפי שהיא חדורה בפנימיות התורה, תורת החסידות.

וזוהי ההוראה הנלמדת משבת זו (שבין ג' תמוז לי"ב־י"ג תמוז) - שכללות העבודה הקשורה עם ימי הגאולה צריכה להעשות באופן העבודה דיום השבת, היינו, עבודה באופן של תענוג - "וקראת לשבת עונג".

וענין זה מודגש גם בזה ש"מיני' מתברכין כולהו יומין":

ברכה אמיתית ענינה - המשכה נעלית יותר, באופן של הוספה, יותר מכפי המוכרח. והרי זהו כללות ענין התענוג - יותר מכפי המוכרח. ובלשון ברכת "בורא נפשות": שישנו הענין ד"חסרונן" - מילוי החסרון באופן המוכרח, וישנו הענין ד"להחיות בהם נפש כל חי" - עניני תענוג שלמעלה מכפי המוכרח.

וזהו מה ש"מיני' מתברכין כולהו יומין" - היינו, שיום השבת פועל המשכת ברכה נוספת בכל עניני הגאולה, שכללות העבודה בענינים אלו תהי' באופן של תענוג.

ה. והנה, נוסף על ההוראה הכללית הנלמדת מענינו של יום השבת, ישנה גם הוראה מהענינים הפרטיים דג' תמוז וי"ב־י"ג תמוז (שהרי שבת זו היא השבת שבינתיים) - התחלת הגאולה ושלימות הגאולה:

כאשר מדובר אודות העבודה בהפצת התורה והיהדות - יכול יהודי לחשוב שמספיק עבורו להמשיך באותם ענינים שכבר התחילו בהם, להמשיך בהם ולהביאם לידי שלימות כו', אבל לשם מה עליו להתייגע ולהתחיל לעסוק בענין חדש, באופן ד"כל התחלות קשות".

הנה על זה באה ההוראה הנלמדת מהעילוי דג' תמוז - התחלת הגאולה, שבזה מודגש העילוי המיוחד דהתחלת ופתיחת הענין, ובאופן כזה צריכה להיות ההתעסקות בהפצת התורה והיהדות - להתחיל גם בענין חדש.

וכמו כן לאידך גיסא:

יהודי יכול לחשוב שמכיון שעיקר הקושי והחידוש הוא כאשר מתחילים ענין חדש לגמרי - עליו לחפש רק להתחיל ענינים חדשים, ובנוגע להמשך ושלימות הענין - אין זה תפקיד עבורו, מכיון שבזה לא ניכר הכח והחידוש שלו, כבהתחלת ענין חדש.

ועל זה באה ההוראה הנלמדת מהעילוי די"ב־י"ג תמוז - שלימות הגאולה, שבזה מודגש העילוי המיוחד שיש בסיום ושלימות הענין, ולכן, מלבד ההתעסקות בהתחלת ענין חדש, צריכים לעסוק גם בהמשך ושלימות הענינים שכבר התחילו בהם.

ואדרבה: עיקר ענין השמחה בקשר לתורה (ובענינו - הפצת התורה) מודגש בסיום ושלימות הענין - בדוגמת השמחה ד"שמחת תורה", ש"עושים שמחה לגמרה של תורה". אמנם בשמח"ת גם מתחילים את התורה מחדש, אבל ע"פ המבואר בזהר ובטעמי המנהגים כו', מובן, שעיקרה של שמחה זו היא בקשר ל"גמרה של תורה".

וכל ענינים אלו - הן התחלת ענין חדש (ההוראה דג' תמוז), והן המשך ושלימות ענין שכבר התחילו בו (ההוראה די"ב־י"ג תמוז) - באופן של תענוג, שזוהי כללות העבודה דיום השבת.

ו. ויה"ר שכאו"א יוסיף בכל עניני העבודה הקשורים עם ימי הגאולה, שכללותם - הפצת התורה והיהדות חוצה, ובלשון בעל הגאולה במכתבו: "עמדו הכן כולכם" - לקבל את כל הברכות בכל המצטרך, ע"י מילוי שליחותו של בעל הגאולה.

וההתעסקות בכל ענינים אלו תהי' מתוך שמחה וטוב לבב, ובאופן ד"לכתחילה אריבער", שאז העבודה היא באופן שלמעלה ממדידה והגבלה - מכיון ששמחה פורצת גדר.

ועי"ז זוכים לקיום היעוד "יעלה הפורץ לפנינו" - בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, במהרה בימינו ממש.

המשך ביאור למס' שבת ליום שבת קודש עמ' ב

לאחר מכן נאמר (שם ב ח), 'וַיֹּאמֶר בֹּעַז אֶל רוּת הֲלוֹא שָׁמַעְתְּ בִּתִּי אַל תֵּלְכִי לְלַקֵּט בְּשָׂדֶה אַחֵר וְגַם לֹא תַעֲבוֹרִי מִזֶּה וְכֹה תִדְבָּקִין עִם נַעֲרֹתָי', ויש לתמוה על כך, וְכִי דַּרְכּוֹ שֶׁל בּוֹעַז לְדַבֵּק עִם הַנָּשִׁים, אלא אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כֵּיוָן דַּחֲזָא – כיון שראה בועז שרות דבקה בנעמי והתגיירה, כמו שנאמר (שם א יד) 'וַתִּשַּׁק עָרְפָּה לַחֲמוֹתָהּ וְרוּת דָּבְקָה בָּהּ', אָמַר, אם כן שָׁרֵי לְאִידַּבּוּקֵי בָּהּ – מותר לדבוק ברות, כלומר שמותרת היא לבא בקהל.

בהמשך נאמר (שם ב יד), 'וַיֹּאמֶר לָהּ בֹּעַז לְעֵת הָאֹכֶל גְּשִׁי הֵלֹם וְאָכַלְתְּ מִן הַלֶּחֶם', ולכאורה תיבת 'הלום' מיותרת, ודי היה לו לומר 'גשי ואכלת מן הלחם', אלא אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, רוח הקודש נזרקה בבועז, וְרָמֵז רָמַז לָהּ בדברים אלו, שֶׁעָתִידָה מַלְכוּת בֵּית דָּוִד לָצֵאת מִמֵּךְ, דִּכְתִיב בֵּיהּ – שנאמרה במלכות בית דוד הלשון 'הֵלֹם', שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל ב' ז יח) 'וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֵּשֶׁב לִפְנֵי ה', וַיֹּאמֶר מִי אֲנֹכִי אֲדֹנָי ה' וּמִי בֵיתִי כִּי הֲבִיאֹתַנִי עַד הֵלֹם', ובכך שנקט לשון זו רמז לה שעתידה לצאת ממנה מלכות בית דוד.

בהמשך אותו הפסוק נאמר שאמר לה בועז, 'וְאָכַלְתְּ מִן הַלֶּחֶם וְטָבַלְתְּ פִּתֵּךְ בַּחֹמֶץ'. ולכאורה יש לתמוה, הרי פת בחומץ היא מאכל מצוי אצל פועלים, ומה בא הפסוק ללמדנו בזה, אלא אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מִכָּאן – מפסוק זה למדנו שֶׁהַחוֹמֶץ יָפֶה לְשָׁרֶב, כלומר שכאשר חם לו לאדם טוב שיאכל חומץ. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר, רָמֵז רָמַז לָהּ בועז לרות בדברים אלו, שֶׁעָתִיד בֶּן [–צאצא] לָצֵאת מִמֵּךְ שֶׁמַּעֲשָׂיו קָשִׁין כַּחוֹמֶץ, וּמַנּוּ – ומי הוא, המלך מְנַשֶּׁה בן חזקיה, שמלך על יהודה אחרי אביו, ועשה הרע בעיני ה' והחטיא את יהודה, ואף העמיד מזבחות לעבוד עבודה זרה לבעל, והשתחווה לכל צבא השמים, ועשה פסל אשרה ושם אותו בבית המקדש.

נאמר בהמשך הפסוק, 'וַתֵּשֶׁב מִצַּד הַקֹּצְרִים', אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, יש לדקדק בלשון הפסוק, שהושיבה בועז 'מִצַּד הַקֹּצְרִים' וְלֹא בְּתוֹךְ הַקֹּצְרִים, שכל הקוצרים הפסיקו בינו לבינה, ולא הושיבה בין הקוצרים או בסמוך אליו, ללמדנו שרוח הקודש נזרקה בו וְרָמֵז רָמַז לָהּ, שֶׁעָתִידָה מַלְכוּת בֵּית דָּוִד שֶׁתִּתְחַלֵּק לשתי מלכויות, שכשמת שלמה המלך והומלך רחבעם בנו תחתיו, מרדו בו רוב שבטי ישראל, והמליכו עליהם את ירבעם בן נבט בהר אפרים, ורחבעם מלך בירושלים רק על שבטי יהודה ובנימין, ומאז נחלקה המלכות לשנים, מלכות יהודה ומלכות ישראל.

בהמשך אותו הפסוק נאמר, 'וַיִּצְבָּט לָהּ קָלִי וַתֹּאכַל וַתִּשְׂבַּע וַתֹּתַר', אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, 'ותאכל ותשבע ותותר' היא לשון המרמזת על עושר, ויש לדרוש מכאן, 'וַתֹּאכַל' כִּימֵי דָּוִד, 'וַתִּשְׂבַּע' כִּימֵי שְׁלֹמֹה, 'וַתֹּתַר' כִּימֵי חִזְקִיָּה, ששלשת המלכים הללו שהיו מזרעה של רות היו עשירים, שהיו כל מלכי הארץ מביאים להם מנחה. וְאִיכָּא דְּאָמְרִי – ויש שדרשו פסוק זה באופן אחר, 'וַתֹּאכַל' כִּימֵי דָּוִד וּכִימֵי שְׁלֹמֹה, 'וַתִּשְׂבַּע' כִּימֵי חִזְקִיָּה, 'וַתֹּתַר' כִּימֵי רַבִּי – רבי יהודה הנשיא, שגם הוא היה מצאצאי בית דוד, והיה עשיר מאד, דְּאָמַר מַר, אֲהוּרְיֵרֵיהּ דְּרַבִּי – הממונה על הסוסים והפרדות בבית רבי, הֲוָה עָתִיר מִשְּׁכוֹר מַלְכָּא – היה עשיר יותר משבור מלך פרס. כַּמְתְנִיתָא תָּנָא – בברייתא שנינו על פסוק זה דרשה אחרת, 'וַתֹּאכַל' בָּעוֹלָם הַזֶּה, 'וַתִּשְׂבַּע' לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ, 'וַתֹּתַר' לֶעָתִיד לָבֹא.

הגמרא מביאה פסוק שנחלקו בפירושו רבי יוחנן ורבי אלעזר ורבי שמואל בר נחמני: נאמר בנבואת ישעיהו (י טז) על סנחריב מלך אשור, שהמלאך הרג את צבאו בלילה, 'לָכֵן יִשְׁלַח הָאָדוֹן ה' צְבָאוֹת בְּמִשְׁמַנָּיו רָזוֹן, וְתַחַת כְּבֹדוֹ יִקַּד יְקֹד כִּיקוֹד אֵשׁ'. ונחלקו האמוראים בביאור הפסוק, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, 'וְתַחַת כְּבוֹדוֹ', וְלֹא כְּבוֹדוֹ מַמָּשׁ, כלומר שכאשר הרג המלאך בצבאו של סנחריב, גופם של האנשים נשרף, אבל בגדיהם לא נשרפו, אלא מתחת לבגדים יקדה האש ושרפה את גופם. ומבארת הגמרא, רַבִּי יוֹחָנָן לְטַעְמֵיהּ – לשיטתו (לעיל ע"א), דְּהָרֵי רַבִּי יוֹחָנָן קָרֵי לְמָאנֵיהּ מְכַבְּדוֹתַי – היה קורא לבגדיו 'מכבדי', המכבדים אותי, ואם כן כוונת הכתוב 'תחת כבודו יקד יקוד', שמתחת לבגדים בערה האש. וְרַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, אכן כך היה שגופם נשרף ובגדיהם לא נשרפו, אך את הפסוק יש לבאר באופן אחר, ש'וְתַחַת כְּבוֹדוֹ' היינו תַּחַת כְּבוֹדוֹ מַמָּשׁ, כלומר ש'כבודו' הוא הגוף עצמו, ולא הבגדים, ותיבת 'תחת' היא מלשון חליפין, שבמקום הגוף ותמורתו היו שם אפר ושריפה כיקוד אש. ואילו רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר, 'תַּחַת כְּבוֹדוֹ' הכוונה היא כִּשְׁרִיפַת בְּנֵי אַהֲרֹן, מַה לְּהַלָּן – כשם שאצל בני אהרן נדב ואביהוא היתה רק שְׂרִיפַת נְשָׁמָה, וְאילו הגוף שלהם נשאר קַיָּים, אַף כָּאן בצבא סנחריב היתה רק שְׂרִיפַת נְשָׁמָה, וְאילו הגוף שלהם נשאר קַיָּים, כלומר שמתחת לגוף בערה האש ושרפה את נשמתם.

הגמרא מביאה מימרא נוספת המלמדת שבלבישת בגדים מיוחדים יש דרך כבוד: אָמַר רַבִּי אֶחָא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן,

לקוטי שיחות פרשת חוקת כרך יג

א. עה"פ[1] "ויעש משה נחש נחושת" מעתיק רש"י את התיבות "נחש נחושת", ומפרש: "לא נאמר לעשותו של נחשת אלא אמר משה הקב"ה קוראו נחש ואני אעשנו של נחשת לשון נופל על לשון".

והנה מה שכתב רש"י "לא נאמר לו לעשותו של נחשת", כוונתו בפשטות לדייק (ולומר – בתמי'): הרי בקרא לא מצינו שהקב"ה ציווהו לעשותו של נחשת[2] - וע"ז מבאר רש"י טעמו של משה שעשהו נחשת, מכיון ש"הקב"ה קוראו נחש . . . לשון נופל על לשון".

וצריך להבין:

א) אריכות הלשון "לא נאמר לו לעשותו של נחשת, אלא וכו'" – הרי אין דרכו של רש"י להקדים את הקושי בהבנת הכתוב שאותו הוא מבאר ומיישב בפירושו?

ב) בפרט בנדו"ד אשר זה ש"לא נאמר לו לעשותו של נחשת" הוא דבר המוכח מלישנא דקרא "ויאמר ה' אל משה עשה לך שרף גו'" ותו לא, הו"ל לרש"י לפרש בקיצור "אמר משה הקב"ה קוראו נחש וכו'"?

ג) רש"י כותב "(אמר משה) הקב"ה קוראו נחש ו(לכן) אני אעשנו של נחשת, לשון נופל על לשון)" – הרי מפורש בקרא[3] שהקב"ה קראו "(עשה לך) שרף"[4]?

ד) מדוע מפרש רש"י תיבות "נחש נחושת" לאחרי שמפרש התיבות "והי' אם נשך הנחש את איש והביט וגו'" – היפך סדר הכתוב[5]?

ב. והביאור[6] בזה:

לעיל[7] עה"פ "וישלח ה' גו' את הנחשים השרפים", פרש"י: "נחשים השרפים – ששורפים את האדם בארס שיניהם". היינו, שתיבת "השרפים" הוא תואר לנחשים, כלומר, "הנחשים ששורפים". ומכיון שאמירת הקב"ה למשה "עשה לך שרף" הוא בהמשך ל"וישלח ה' גו' הנחשים השרפים", הרי מובן, שפי' של שרף כאן הוא (שם התואר) מל' שריפה (ולא מין נחש) ולכן צ"ל שהקב"ה אמר "עשה לך נחש שרף"[8] (נחש – שם העצם – השורף).

ומה שלא מפורש בקרא "עשה לך נחש שרף":

ע"פ פשוטו של מקרא מובן[9], שאין התורה מפרטת כל פרטי הדברים שאמר הקב"ה למשה שזהו פירושו וכו' (והטעם כי בפשש"מ אין מסתבר לומר שהקב"ה אמר לעשות שרף, ומשה עשה של נחשת לפי שלשון נופל על לשון (לא של הקב"ה, אלא) של שם העצם וכו').

1) פרשתנו כא, ט.

2) וכבירושלמי (ר"ה פ"ג ה"ט) וב"ר (פל"א, ח) שהקב"ה אמר למשה "עשה לך שרף ולא פירש" (שיהי' של נחשת).

3) וכמו שהקשה הרמב"ן כאן. ומה שביאר הרע"ב (ועד"ז הוא במשכיל לדוד, ועוד) שהשרף הוא כנגד מה שדיברו במשה, ונחש כנגד מה שדיברו בהקב"ה וכו' עיי"ש, הוא ע"ד הרמז והדרוש (שבפרש"י), ולא ע"ד הפשט.

והנה ברמב"ן כאן (שמה שעשהו משה מנחשת, אף שהקב"ה אמר שרף, הוא) "כי הלך משה אחר שם העצם אשר לו". ולכאו' הכוונה ברמב"ן היא כבב"ר (שם – "אמר הקב"ה לו למשה עשה לך שרף ולא פירש . . הרי אני עושה של נחשת לשון נופל על לשון . . מכאן שניתנה תורה בלה"ק"). והיינו ששרף היינו נחש. ובל' הירושלמי (ר"ה שם) "עיקרה לא נחש הוא" (ראה קה"ע שם. ובפי' הרד"ל לב"ר שם) – ששרף הוא שם פרטי במין הכללי של נחש (וראה שפ"ח כאן).

אבל בפרש"י מפורש: "הקב"ה קוראו*) נחש". ואינו מוסיף

*) אין לומר שכוונת רש"י היא כהנ"ל, ולכן מדייק "הקב"ה קוראו נחש" (היינו לא שאמר לו כן, אלא שנקרא כן), כי נוסף נ"ז שהגירסא ברש"י המובא ברמב"ם (ועד"ז הוא בדפוס שני של רש"י) היא הקב"ה אמר לי נחש, הול"ל "שמו (הכללי) הוא נחש", (וכיו"ב), ולא "הקב"ה קוראו נחש".

4) ביותר קשה – כי "הקב"ה קוראו נחש" הוא הוספת רש"י – ולא נמצא בירוש' וב"ר הנ"ל.

5) ברוב הדפוסים אינו ד"ה חדש כ"א חלק מד"ה (הקודמו) "כל הנשוך - . . לכך נאמר כאן וראה אותו ראי' בעלמא ובנשיכת הנחש נאמר והביט והי' אם נשך הנחש את איש והביט וגו' שלא הי' ממהר וכו'".

אבל בדפוס ראשון משמע שהוא ד"ה חדש. וכ"נ, דאל"כ אינו מובן: א) כפל הלשון "ובנשיכת הנחש נאמר והביט*) והי' אם נשך הנחש וגו' והביט, ב) מה שמביא אריכות לשון הפסוק (הבא מיד לאח"ז): "והי' אם (נשך הנחש) את איש (והביט) וגו'" – שאי"ז נוגע לענינו של אותו ד"ה. וראה לקמן הערה 16.

6) לכאורה י"ל שכוונת רש"י להנאמר לפני זה: וישלח הו' בעם את הנחשים השרפים גו' התפלל אל הו' ויסר מעלינו את הנחש גו' – אבל הל' "הקב"ה" (ולא – התורה) "קוראו" (ולא – שלח) דוחק. ובפרט שזהו הוספת רש"י כנ"ל.

7) בפסוק וא"ו. ראה רא"ם ושפ"ח שם.

8) כ"פ בתורה תמימה כאן. ומציין גם לוירא (כ, יג). ולהעיר שבפרש"י שם מתחיל בפי' אונקלוס (שעפ"ז ל' קצר הוא) אלא שמוסיף: ויש ליישב עוד כו'.

9) ראה פרש"י בראשית (ד, טו): זה אחד מן המקראות כו'.

*) בדפוס שני ובכת"י רש"י ליתא תיבת "והביט", אבל הובא שם כל לשון הפסוק "והי' אם . . ונחי", שעפ"ז א"מ ביותר הקושיא והב' שבפנים ההערה.

בכל ציווי וציווי; ומצינו כמה פעמים[10] שציווי הקב"ה למשה לא נאמר בתורה אלא באופן כללי[11], ורק אח"כ (כאשר נמסר הציווי ע"י משה לבני ישראל, או בעת קיומו של הציווי) מתבארים פרטי הציווי. [ז.א. מאחר שברור שמשה רבינו לא ציווה ולא עשה כלום על דעת עצמו, מבלי ששמע מפי הגבורה[12], הרי בודאי שגם כל פרטי הציווי שנתוספו בתורה (באמירת משה לבנ"י, או בקיומו) נאמרו למשה מפי הגבורה בעת שציווהו ע"ז, אלא שלא נתפרשו שם בתורה[13]].

ועד"ז בנדו"ד:

בציוויו של הקב"ה למשה אמר לו לעשות "נחש[14] שרף" – לעומת העונש שנאמר בו "וישלח גו' הנחשים השרפים" – אלא שהתורה לא פרטה אלא "שרף". והטעם: עשיית ה"נחש נחושת" היתה להצלה מהעונש של הנחשים השרפים, ומכיון שכל הפורענות באה עי"ז "ששרפין את האדם" לכן נכתב בתורה רק עיקר האמירה: "עשה לך שרף". ובפרט שי"ל שסומך על הנאמר בסמיכות ולפני זה "הנחשים השרפים".

ג. עפ"ז יבואר ג"כ מה שרש"י מקדים פירושו על התיבות "והי' אם נשך וגו' והביט וגו'", לפירושו על התיבות "נחש נחושת":

עפ"י המבואר לעיל – שאף שלא נכתב בתורה שהקב"ה אמר למשה לעשות נחש, מ"מ מובן שכן אמר לו בציוויו, יש להקשות לאידך גיסא: מנא לי' לרש"י ש"לא נאמר לו לעשותו של נחושת", הרי אפ"ל שכשם שאמר לו לעשות נחש (אלא שלא נתפרש בתורה), כמו"כ אמר לו לעשותו של נחושת, אלא שהתורה קיצרה ולא פירשה[15]?

ובכדי לבטל סברא זו מקדים רש"י פירושו על התיבות "והי' אם נשך גו' והביט וגו'"[16] – "שלא הי' ממהר נשוך הנחש להתרפאות אא"כ מביט בו

10) ראה רמב"ן קרח טז, ח ("ויש אומרים"). וראה תו"א ס"פ בא (ס, ד).

11) יתרה מזו – לפעמים לא נאמר בכלל ציווי הקב"ה למשה כ"א רק אמירת משה לבנ"י. ראה בהנסמן בהערה הקודמת.

ולפרש"י שהוא ע"פ פשש"מ, כלל הנ"ל פשוט הוא עד שאין צריך לפרשו (כברמב"ן שם). ועפ"ז מובן בפשטות מה שאין רש"י מפרש כלום (בפ' קרח שם ו־ז) איך ציוה משה "קחו לכם מחתות קרח וכל עדתו . . ושימו עליהן קטרת גו'" – כמו שהקשו כמה ממפרשי התורה.

12) ראה פרש"י (קרח יז, יג): אין משה אומר כלום מלבו אלא מפי הגבורה.

13) אפילו כאשר נאמר סתם ויאמר משה אל בנ"י (וכיו"ב), וכ"ש כאשר מפורש בתורה שאמר משה בשם ה'.

ומה שהוצרך רש"י לפרש (תשא לב, כז) "כה אמר וגו' – והיכן אמר זובח לאלקים יחרם כו'", י"ל: מכיון שבתחלה אמר הקב"ה "ואכלם" (שם, יו"ד) היינו שיכלה את כולם, הרי א"א לומר שציוה להרוג את מקצתם שעבדו העגל. ולא מסתבר לומר שציוה לאחרי ש"וינחם".

ובפרש"י שמיני (י, ג) "הוא אשר דיבר גו' – היכן דיבר ונועדתי שמה וגו'" – כי בהלשון "הוא אשר דבר ה' לאמר" משמע שהוא דבר הידוע גם לאהרן.

14) ומש"כ "הקב"ה קוראו נחש" (ולא "אמר לי" – ראה שוה"ג להערה 3), כי מכיון שמה שעשהו משה מנחשת הוא לפי ש"לשון נופל על לשון" ע"כ אמר "קוראו" שמדגיש לשון הציווי ולא "אמר לי" שהמכוון אפ"ל גם רק כללות תוכן הציווי.

15) להעיר מיפ"ת (ב"ר פל"א, ח).

16) ומה שמעתיק רש"י גם תיבות "והי' אם (נשך הנחש וגו')", (ראה לעיל הערה 5) – אף שלכאו' אינן שייכות לפירושו – כי עי"ז תובן (גם) השאלה "וכי נחש ממית"*).

והביאור: הל' "והי' אם נשך הנחש את איש גו'" משמעותו ש"אם (קרה מקרה כזה ש)נשך הנחש את איש (אז) והביט גו' וחי". וע"ז קשה: "וכי נחש ממית" – האם נחש יוכל להמית בלי רצון הקב"ה

- דבשלמא כשישראל היו במצב של חטא וכו' מובן מה ש"וישלח ה' בעם את הנחשים השרפים"; אבל אחרי ש"ויבא העם גו' ויאמרו חטאנו" – וע"י בקשת מחילה נמחל להם חטאם (ראה פרש"י שם) ולא הי' עוד "וישלח ד' בעם את הנחשים גו'" (גירוי מיוחד (מהקב"ה) בהנחשים) אינו מובן (כנ"ל) "וכי נחש ממית"**).

וע"ז בא התירוץ: "אלא בזמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה וכו' היו מתרפאים (־ ולכן מובן שלא ה"נחש מחי'") ואם לאו היו נמוקים" – היינו שנשיכת הנחש המיתה רק בהעדר הסתכלות כלפי מעלה וכו'. ולכן אף שבקשו מחילה ונמחל להם חטאם קרה ש"נשך הנחש את איש" כי נוסף על בקשת מחילה בעוון זה בפרט, צריך להיות גם הסתכלות כלפי מעלה ומשעבדים את לבם לאביהם שבשמים.

ומה שרש"י כותב ע"ז "ואמרו רבותינו", כי א) בפשש"מ אינו קשה כ"כ "וכי נחש ממית", שהרי זהו טבע הנחש כמ"ש (בראשית ג, טו) "ואיבה אשית ג'***) ואתה תשופנו עקב" – "ואף משם תמיתנו" (פרש"י שם). משא"כ ע"פ "רבותינו" שאין חי' שולטת באדם עד שנדמה לו כבהמה (שבת קנא, ב. וש"נ). [ובפרט שבפשש"מ משמת אהרן נסתלקו ענני הכבוד (פרש"י

*) דהרי הקושיא "וכי נחש ממית" אינה בנוגע ל"נחש הנחשת" (מיתת הנשוכים מבנ"י ע"י **העדר** ההבטה בנחש הנחשת, כי אין שייך לומר ע"ז "**נחש** ממית". שהרי לא **הנחש** המית, כ"א העדר ההבטה) אלא על (מיתת בנ"י ע"י נשיכת) **הנחשים השרפים**. ועפ"ז מובן שהגירסא הנכונה בפרש"י היא (לא "וכי נחש ממית או מחי'" כ"א) "וכי נחש ממית או **נחש** מחי'" (כבמשנה ר"ה (כט, א). וכ"ה בדפוס ראשון של רש"י, ובכת"י רש"י) – כי הנחש שהמית אינו אותו הנחש שהחי'.

) ולכן לעיל בפסוק וא"ו דכתיב "וישלח ה' בעם גו' וינשכו גו' וימת גו'" אינו מקשה "וכי נחש ממית" – כי הדיוק שם הוא רק למה העניש אותם ה' עי"ז **ששלח את **הנחשים**, ולא ע"י חי' רעה או עונש אחר וכו'. וע"ז מפרש (שם) שייכות הנחשים לחטאם "יבא נחש כו'".

***) משא"כ שאר חיות וכו' – ראה נח (ט, ב). ולהעיר ג"כ מפרש"י בראשית א, כו (ד"ה וירדו). ד, טו (ד"ה וישם). נח (ט, ה).

בכוונה, ואמרו רבותינו וכי נחש ממית או נחש[17] מחי׳ אלא בזמן שהיו ישראל מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאין ואם לאו היו נמוקים״. דבזה מוסבר שאין פעולתו של ״נחש נחושת״ לרפאות את הנשוך [כי אז הי׳ מקום לומר שכשם שיש איזה טעם לעשותו בציור ״נחש״ כמו״כ יש טעם לעשותו ״נחושת״] אלא לעורר את בנ״י שיסתכלו כלפי מעלה[18] וישעבדו את לבם לשמים, בכדי שהקב״ה ירפאם, ולפעולה זו של ה״נחש״ הרי אין נפק״מ מאיזה חומר יעשוהו, ולכן אין שום סברא לומר שהקב״ה אמר לו לעשותו נחושת (אלא שבתורה לא בא במפורש).

משא״כ עשייתו בדמות נחש הרי התועלת בזה מובנת בפשטות: כאשר רואה הנשוך את הדבר שהזיקו, זה גופא מעורר אותו ביותר לחזור בתשובה על חטאו[19]. ובפרט בנדו״ד, שהעונש ע״י הנחש דוקא – שייך להחטא עצמו, וכמו שפרש״י (בפסוק ו): ״יבוא נחש שלקה על הוצאת דבה ויפרע ממוציאי דבה, יבוא נחש שכל המינין וכו׳ ויפרע מכפויי טובה וכו׳״. ומובן שפיר שע״י ההבטה על ה״נחש״ נתעוררו ביותר להסתכל כלפי מעלה לשעבד על לב לאביהם שבשמים. ולכן הסברא נותנת, כנ״ל, שבציווי הקב״ה למשה על עשיית ״השרף״ נאמר ג״כ (שמו) ״נחש״ (ולא רק תוארו),

ולאחר שמבואר כ״ז מפרש״י הנ״ל, חוזר רש״י לפרש על התיבות נחש נחושת ״לא נאמר לו לעשותו של נחושת״ – מכיון שאין בזה שום נפק״מ לפעולתו של ה״נחש״.

מכיון שכן, מתעוררת השאלה: למה עשה משה את הנחש מנחושת – ועוד שהתורה מפרטת שמשה עשהו מנחושת דוקא? ולזה ממשיך רש״י: אלא אמר משה, הקב״ה קוראו נחש וכו׳ לשון נופל על לשון״. וזהו גופא הטעם לזה שהתורה מודיעה שעשה משה את הנחש מנחושת – להשמיענו הלימוד ד״לשון נופל על לשון״ – הלכה למעשה[20]. ומזה ידענו ג״כ אשר שמא מילתי׳ הוא[21] - גם בנוגע לפועל.

ד. מהענינים ד״יינה של תורה״ המרומזים בפרש״י זה:

מכיון שזה שמשה עשה את הנחש של נחושת – נאמר בתורה, הא גופא הוכחה (בפנימיות הענינים) שגם פרט זה יש לו שייכות לכללות ענין הרפואה שבא ע״י ה״נחש״.

ויובן זה בהקדים ביאור ענין רפואת בנ״י ע״י ה״נחש״:

אלו שנושכו ע״י הנחשים – שממיתים בנשיכתם, מכיון שבלי ״והביט וגו׳ וחי״ היו מתים, הרי מובן שמצד עצם נשיכת הנחשים היו בבחי׳ מתים[22] [נוסף לזה: בחי׳ ״נחש״ עצמו מורה על ענין המיתה, שהרי מצד חטא עה״ד שע״י הנחש נגזרה מיתה בעולם – ועד שאפילו אלה הד׳ שלא הי׳ בהם חטא – בעטיו של נחש מתו[23]] ולכן הוצרך להיות ״והביט גו׳ וחי״ – המשכת חיות לאדם זה.

ומזה מובן, שמי שנשכו הנחש ״(והביט אל נחש הנחושת) וחי״ נתקיים בו מעין תחיית המתים, שהרי מצ״ע היו מתים.

והנה ידוע[24] שהכח ״להחיות את המת א״א להיות נמשך מבחי׳ מקור החיים״[25], כי ״לאחר שכבר נסתלק החיות א״א שיהי׳ חוזר ונמשך ממדרי׳ זו עצמה להחיות את המת כ״א בחי׳ רחמים רבים דעצמות אוא״ס שלמעלה מבחי׳ מקור החיים״[25], ״דשם מות וחיים שוים ומשו״ז יכול גם המת לחיות״[26].

פרשתנו כא, א) שהיו הורגים הנחשים (פרש״י בהעלותך י, לד). ואינו מפורש ע״ע שחזרו הענינים****). משא״כ ע״פ ״רבותינו״ שמפורש שחזרו בזכותו של משה (תענית ט, א. וראה גו״א (מסעי לג, מ) שחזרו לאחר שעשו רושם שבא הכנעני להלחם וכו׳)].

ב) ע״ד הפשט אינו קשה ״וכי נחש מחי׳״ – כי מצינו בכ״מ שהקב״ה שלח הרפואה וכו׳ ע״י איזה דבר. ״ואין לשאול בזה טעם כי הוא מפעולות הנסים״ (גו״א בפרש״י כאן. וראה ראב״ע כאן).

ומה שרש״י מביא דרשא זו כאן, הוא לבאר שמ״ש ״אא״כ מביט בו בכוונה״ פירושו (לא הבטה על ה״נחש נחשת״ בכוונה, אלא) הסתכלות כלפי מעלה וכו׳.

17) ראה הערה הא׳ להערה הקודמת, שלפענ״ד כ״ה הגירסא הנכונה.

18) שלכן הי׳ הציווי ״רשים אותו על נס״ (ראה פרש״י).

19) גו״א שם.

20) משא״כ בפרש״י ב, כג. ג, טו.

21) ראה בירושי׳ שם דמסיים ״מיכן הי׳ ר״מ דורש שמות״.

22) ראה בראשית ג, טו דמשווה אתה תשופנו עקב – להוא ישופך ראש.

23) שבת נה, ב.

24) ד״ה נ״ח עת״ר. ד״ה יחיינו מיומיים תש״א פ״א. ועוד.

25) ד״ה יחיינו שם.

26) ד״ה נ״ח שם.

****) אבל ראה לקו״ש חי״ח ע׳ 256 ואילך.

וזהו מה שרפואת בנ״י היתה עי״ז ש״והביט אל נחש הנחשת וחי״, כי מכיון שנמשך מבחי׳ עצמות אוא״ס ב״ה ד״שם מות וחיים שוים״, נעשה אתהפכא מהקצה אל הקצה, שגם ה״נחש״, שענינו מיתה, נתהפך[27] שיעשה בו המקום חיים[28].

והמשכה זו דעצמות אוא״ס ב״ה להפך את ה״נחש״ (בחי׳ מיתה) ל״חיים״ — ״(וכי) נחש מחי׳״ — הוא ע״י הקדמת עבודת (ותשובת) בנ״י בדוגמתה של פעולת ההמשכה: ״(אלא) שישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים״. שיעבוד, היינו הלב כולו גם היצה״ר, בחי׳ ״נחש״ שבו[29] (שתמורת זה שהוא מנגד לקדושה הרי הוא מהפכו להיות משועבד) לאלקות[30], ונעשה עי״ז חיות בקדושה (״הנחש מחי׳״) — עבודה זו פועלת בחי׳ אתהפכא סט״א בעולם, עד שהחשך עצמו יאיר[31] - שגם ה״נחש״ עצמו, שענינו מות, ייהפך להיות נמשכת על־ידו בחי׳ החיים[32].

ה. עפ״ז מובנת השייכות ד״נחושת״ לה״נחש״ שעל־ידו נמשך החיות לבנ״י, כי גם נחושת מורה על בחי׳ המתלבשת בקליפות[33]; וזה גופא הטעם שנחושת הוא מל׳ נחש (ענין הרע) — ״לשון נופל על לשון״, שהרי שמו של דבר מורה על חיותו של הדבר ההוא[34]. ולכן בהתהפך בחי׳ ״נחש״ שבעולם לקדושה (ע״י עבודת האדם), נעשה גם אתהפכא בבחי׳ ״הנחושת״.

ו. עפ״ז יש לבאר הטעם מה שבתורה לא נתפרש הציווי בלשון ״עשה לך נחש״ אע״פ ש״הקב״ה קוראו נחש״.

נתבאר[35] בפי׳ מרז״ל[36] ״שאלו לתורה חוטא מה עונשו, א״ל יביא אשם ויתכפר לו. שאלו להקב״ה . . א״ל יעשה תשובה ויתכפר לו״ — דלכאורה: הרי גם ע״פ מענה התורה ״יביא אשם כו׳״ צ״ל יעשה תשובה (שאז דוקא מכפר הקרבן). והביאור בזה: ע״פ המענה דתורה, מועלת התשובה שהזדונות נעשים ״כשגגות ולא שנתכפר לגמרי״[37] ולכן צ״ל ״יביא אשם״ (ולאחרי שנעשו כשגגות ״מהני הקרבן, שע״י הקרבן נתכפר השוגג״[38]), וזהו החידוש במענה הקב״ה ״יעשה תשובה ויתכפר לו״, שהתשובה מכפרת גם על הזדונות, ועד שנעשים כזכיות.

והטעם לזה: מצד תורה, ישנם מדידה ושיעור, ולכן אין בכח התשובה לכפר (לגמרי) על הזדונות. משא״כ מצד הקב״ה שהוא למעלה מכל מדידה והגבלה — כי ״מי יאמר לו מה תעשה״[38], ״ורבו פשעיך מה תעשה לו״[39] — ולכן (ע״י התשובה) גם הזדונות יהפכו לזכיות.

ועד״ז בנדו״ד:

הציווי ״(עשה לך) נחש״ שעי״ז ״והביט וגו׳ וחי״, אינו מפורש בתורה, לרמז כי מצד כח התורה אין הזדונות (בחי׳ ״נחש״ ומיתה) נעשים ונהפכים לזכיות (חיים); אבל ״הקב״ה קוראו (לזה שכשמביטים עליו וחי) נחש״ — הכח שגם הנחש

---

27) וצע״ק מהמבואר בלקו״ת (פרשתנו ד״ה ויעש משה נחש נחשת) שמה שהנחש מחי׳ הוא עי״ז ״שלא יחשוב שהנחש נפרד א״כ הוא רע ממש וכו׳ אבל כשיחשוב את הנחש בהגבהתו למעלה בשרשו שאינו נפרד כו׳ א״כ אין רע יורד מלמע״ (סב, ב). ועיין שם (סא, ד) ״להפוך מרירו למתקא . . הדינין נמתקין בשרשן״.

28) ראה יל״ש (חקת עה״פ): ימחה שמם של אפיקורסין שהן אומרים אין תח״מ הרי צורת נחש ממית עשה בו המקום חיים תחיית המתים כו׳.

29) ראה זח״א (לה, ב) והנחש כו׳ דא יצה״ר.

30) להעיר משו״ע (או״ח סכ״ה ס״ה. ועד״ז בשו״ע אדה״ז שם סי״א) בכוונת הנחת תפלין: ״וישעבד להקב״ה (הנשמה שהיא במח וגם) הלב שהוא עיקר התאוות והמחשבות״.

31) להעיר מהמשך ר״ה תרצ״ה פל״ד שהכח להפוך את החשך לאור הוא רק מצד עצמותו ית׳. כי האור והחשך כמו שהוא נושאם בעצמו — מה שביכלתו להאיר וביכלתו שלא להאיר — אינם ב׳ ענינים כ״א ענין אחד, מה שהוא ית׳ כל יכול. וראה לקו״ת תצא (לט, ג ואילך), שכדי להיות ״ויהפוך גו׳ את הקללה לברכה״ הוא מבחי׳ ״שם הוי׳ שבמאציל״.

ועד״ז הוא בעבודת האדם, דאתהפכא חשוכא לנהורא הוא ע״י ״הזזת עצם הנפש״ (המשך תרצ״ה שם בסופו. וראה לקו״ת שם לט, רע״ד. אוה״ת תצא ריש ע׳ תתקצד).

32) ראה גם אוה״ח כאן (רמז הו׳ בהבטת הנחש) ״להראותם כח התשובה . . כי לא לבד מחילת החטא אלא אדרבה יעמוד לו זכות״.

33) ביאוה״ז (להצ״צ) פקודי ע׳ שב. ובאוה״ת תרומה ע׳ א׳תיג — שנחשת היא (לא בחינה בקדושה המתלבשת בקליפות, כ״א) בחינה בקליפות עצמן (ושם, שבחינת נחשת שבקליפות היא למטה מהבחינות זהב וכסף דקליפה). וראה לקו״ש ח״ו ע׳ 158 ואילך ובהערות שם.

34) או״ת להה״מ ס״פ בראשית (ד, ב ואילך). שעהיוה״א פ״א. וראה גם גו״א כאן.

35) לקו״ש ח״ד ע׳ 1152 בהערה, ע״פ אוה״ת יו״כ ס״ע א׳תקנז ואילך.

36) יל״ש לתהלים כה (רמז תשב).

37) לשון הצ״צ באוה״ת שם.

38) קהלת ח, ד.

39) איוב לה, ו.

יהפך לענין של חיים [היינו, שגם בחי׳ גקה״ט יהפכו לטובה], נמשך מבחי׳ הקב״ה – נותן התורה, שלמעלה מהתורה[40].

(משיחות ש״פ חו״ב (י״ב תמוז), מטו״מ תשכ״ט)

40) ע״פ כהנ״ל תובן השייכות בין הענין ד״נחש הנחשת״ לפרשת חקת – פרה אדומה. כי החידוש שבפרה אדומה – ״מי יתן טהור מטמא״ (מדרש רבה ריש פרשתנו) – הוא כמבואר בלקו״ת פרשתנו*) (נט, סע״ד) מה ש״הטמא נהפך לטהור״, הענין ד״אתהפכא״ שלמעלה מענין ה״בירור״. והכח לזה הוא מבחי׳ ״יחידו של עולם״ (ראה מדרש שם) שלמעלה מהתורה, כמבואר בלקו״ת שם (ס, א).

*) בד״ה ויעש משה נחש הנחשת בלקו״ת שם (סב, א) מציין: ״ועמ״ש סד״ה זאת חקת התורה בענין מי יתן טהור מטמא״.

המשך ביאור למס׳ שבת ליום שני עמ׳ א

לא לוקמוה ליה בני – מי שמצערני לא יהיו לו בנים, וכן הוה – וכך היה שלא היו לשמואל בנים כי אם שתי בנות.

הגמרא תולה את הלימוד על מקום המילה במחלוקת תנאים: כתנאי, מניין למילה שבאותו מקום. נאמר כאן במילה ״ערלתו״, ונאמר להלן לגבי נטיעה ״ערלתו״, מה להלן דבר שעושה פרי, אף כאן דבר שעושה פרי, דברי רבי יאשיה. רבי נתן אומר, אינו צריך ללימוד זה, אלא יש ללמוד כן מהנאמר אצל מילה עצמה, הרי הוא [–הכתוב] אומר (בראשית יז יד) לענין מילה, וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו, לומדים מזה שעושים מילה במקום שניכר בין זכרות לנקבות.

הגמרא מביאה ברייתא שצריך לעשות תפילין רק מבעלי חיים טהורים: תנו רבנן בברייתא, כותבין תפילין על גבי עור בהמה טהורה ועל גבי עור חיה טהורה ועל גבי עור נבלות וטרפות שלהן [–של הטהורות], ופרשיות התפילין נכרכות בשערן של אלו הטהורות ואחר כך מכניסן לבתים, והבתים של התפילין נתפרות בגידן של הטהורות, והלכה למשה מסיני שהתפילין נכרכות בשערן ונתפרות בגידן של הטהורות ולא של הטמאות, אבל אין כותבין לא על גבי עור בהמה טמאה ולא על גבי עור חיה טמאה, ואינו צריך לומר שאין כותבים על גבי עור נבלה וטרפה שלהן [–של הטמאות] ואין נכרכין בשערן ואין נתפרות בגידן של הטמאות.

הברייתא ממשיכה ומבארת מנין שאין כותבים אלא על עורות של הטהורות: וזו שאילה שאל בית תוסי אחד את רבי יהושע הגרסי, מניין שאין כותבין תפילין על עור בהמה טמאה. השיב לו רבי יהושע, דכתיב (שמות יג ט) ״למען תהיה תורת ה׳ בפיך״, ולומדים מכך שעושים תפילין רק מדבר המותר בפיך. שאל הביתוסי, אלא מעתה, על גבי עור נבלות וטרפות של הטהורות אל יכתבו, שהרי אסורים באכילה. אמר לו רבי יהושע, אמשול לך משל למה הדבר דומה, לשני בני אדם שנתחייבו הריגה למלכות, אחד הרגו מלך, ואחד הרגו אוסר לשון נקבה [–הכתוב] (דברים יד כא) ״לא תאכלו כל נבלה״, ואת אמרת יאכלו. אמר לו הביתוסי, קאלום – טעם זה משובח.

משנה

משנתנו עוסקת באיסור עשיית מי מלח בשבת: אין עושין הילמי – מי מלח מרובים בשבת, מפני שנראה כמעבד,

המשך ביאור למס׳ שבת ליום שני עמ׳ ב

דוחה הגמרא: ולישיטתך שיש להוכיח מדברי שמואל שאביו אמרם, אם כן הא דאמר שמואל, רוק תפל אפילו על גב הענן אסור [שזו המימרא השניה שהוזכרה לעיל], דשמעא ליה מאמאן – ממי שמע שמואל דין זה, אילימא דשמעא ליה מאבוהי – אם נאמר ששמעו מאביו, אלא לוי ולא חדא אמר – וכי לוי לא אמר אפילו דין אחד, והלא דין אחד נאמר בשם לוי, כפי שאמרנו לעיל, אלא אין להוכיח מכאן מה אמר אביו של שמואל, ורק חדא שמיעא ליה מאבוהי וחדא שמיעא ליה מלוי – דין אחד שמע מאביו ודין אחד מלוי, ולא ידעינן הי מאבוהי הי מלוי – ואיננו יודעים איזה דין שמע מאביו ואיזה מלוי.

הגמרא מביאה דין נוסף בענין רפואה בשבת: אמר מר עוקבא אמר שמואל, שורה אדם במים קילורין – מיני עשבים או סממנים שנותנים כח במים ומועילים להאיר את העינים, מערב שבת, ונותן על גב עיניו בשבת ואינו חושש משום רפואה בשבת. בר ליואי חזי קאי קמיה – עמד בפניו דמר עוקבא, חזייה דהוה מייץ ופתח – ראה מר עוקבא את בר ליואי נותן קילורין ועוצם ופותח את עיניו, אמר ליה מר עוקבא, כולי האי – עד כדי כך ודאי לא שרא [–התיר] מר שמואל, כי מוכח שעושה כן לרפואה.

הגמרא מביאה מעשה בענין הקילורין: שלח ליה רבי יאני למר עוקבא, לישדר לן מר מהנך קילורין דמר שמואל – ישלח לנו מר מהקילורין של שמואל, שלח ליה מר עוקבא, שדורי מישדרנא לך – אני שולח לך את הקילורין, דלא תימא – שלא תאמר צר עין אנא, אלא תדע דהכי [–כך] אמר שמואל, טובה טיפת צונן לתת בעיניו שחרית ורחיצת ידים ורגלים בחמין ערבית מכל קילורין שבעולם, שדברים אלו מאירים את העינים יותר מקילורין.

תניא נמי הכי – שנינו כן בברייתא כמו שאמר שמואל, אמר רבי מונא משום רבי יהודה, טובה טיפת צונן שחרית ורחיצת ידים ורגלים ערבית מכל קילורין שבעולם.

הגמרא מביאה ברייתא נוספת בשם רבי מונא: הוא [–רבי מונא] היה אומר, יד הנוגעת לעין קודם שיטול ידיו שחרית, נוח לו לאדם שתיקצץ ולא תיגע בעין, שרוח רעה שורה על היד קודם נטילה ומעוורתו, וכן יד לחוטם קודם שיטול ידיו שחרית, נוח לאדם שתיקצץ, וכן יד לפה תיקצץ, יד לאוזן תיקצץ, יד לחסודה – למקום נקב הקזת הדם תיקצץ, יד לאמה תיקצץ, יד לפי טבעת תיקצץ, יד

לקוטי שיחות פרשת חוקת כרך יג

א. בהמשך למה שנאמר בריש פרשתנו "זאת חוקת התורה", מביא במדרש[1] הפסוק[2] "מי יתן טהור מטמא", וממשיך בכמה דוגמאות בעניני טומאה שאנו מוצאים בהם דבר והיפוכו [בהרת כגריס באדם טמא, פרחה בכולו טהור[3]. ועוד] ומסיים: מי צוה כן מי גזר כן לא יחידו של עולם . . אמר הקב"ה חוקה חקקתי גזרה גזרתי אי אתה רשאי לעבור על גזרתי.

ומדהביא במדרש כמה ענינים חוקיים שבטומאה וטהרה בחדא מחתא עם החוקה (דפרשתנו) דפרה אדומה[4], ובהמשך למה שנאמר "זאת חוקת התורה", שמע מינה שהמדרש מפרש שב"זאת חוקת התורה" נרמז (לא (רק) החוקה דפרה אדומה, אלא גם)) ה"חוקה" שבכללות ענין הטומאות וטהרתן, שהיא "צד השווה" שבכל הדוגמאות - כולל גם ענין פרה אדומה.

היינו, שה"חוקה" דפרה אדומה היא לא רק הגזירה שבפרטי דיני הפרה, אלא גם הגזירה שבענין הכללי דהטומאה וטהרתה הבאה על ידי הפרה — וכמאמר חז"ל[5] "לא המת מטמא ולא המים מטהרין אלא אמר הקב"ה חוקה חקקתי כו' דכתיב זאת חוקת התורה".

ובכללות יותר ובלשון הרמב"ם[6]: דבר ברור וגלוי שהטומאות והטהרות גזירות הכתוב הן ואינן מדברים שדעתו של האדם מכרעתו, והרי הן מכלל החוקים.

זאת אומרת, עם היות דב"זאת חוקת התורה" המדובר הוא בשייכות לטומאת מת וטהרתה, וכפשטות הכתובים, הרי זה בא לרמז גם על החוקה שבכללות הענין דטומאה וטהרה.

ב. ידוע, שכל ענין שבתורה יש בו הוראה בעבודת כל אחד ואחד מבני ישראל בכל מקום ובכל זמן, וכהלשון[7] "והתורה היא נצחית". וגם המצוות ודיני התורה שנוהגים רק בזמן שבית המקדש קיים כו', הרי זה רק בנוגע לקיומן בגשמיות, אבל ברוחניות גם מצוות אלו הן למעלה מההגבלות דזמן ומקום[8].

וכמו כן בנדון דידן: עיקר קיום דיני טומאה וטהרה הוא בזמן שבית המקדש קיים[9], אבל תוכן ענינם בעבודה הרוחנית הוא קיים ושייך בכל זמן ומקום.

ועוד נקודה בזה: ההוראה ד"זאת חוקת התורה" שייכת לכל אחד ואחד, גם לכגון אלו ד"לא ידעי מאי קאמרי", שהרי גם הם מברכים ברכת התורה - הוראה - כשקוראים פרשה זו (בתורה שבכתב)[10], אבל בלימוד הפרטים בתורה שבעל־פה - מברכין רק כשמבין הלימוד. מזה מובן אשר ההוראה לכל אחד ואחד היא לא מהפרטי־דינים (שהם למעלה מהשגתו של האיש הפשוט), אלא מכללות הענין ד"זאת חוקת התורה".

ג. ויובן זה בהקדים הפירוש הידוע[11] במה שנאמר "זאת חוקת התורה" (דלכאורה הוה ליה למימר "זאת חוקת הפרה"), שהמצוה דפרה אדומה יש בה תוכן הנמצא ב"התורה" בכלל, וזהו "זאת חוקת התורה" - זאת החוקה שבפרה שהיא החוקה דהתורה כולה.

ומבואר בזה בארוכה[12], דהא בהא תליא: מצוה זו להיותה "חוקה" (ואפילו בערך שאר המצוות שבסוג החוקים), לכן (ובזה גופא) היא כללות כל המצוות.

והטעם: כל המצוות מהותן הוא רצון העליון, שלמעלה מבחינת חכמה וטעם. וגם המצוות שיש עליהן טעם, הרי אין הענין שמהותן הוא החכמה, אלא שרצון העליון ברוך־הוא נמשך ונתלבש בבחינת חכמה וטעם, אבל מהותן העצמי, גם לאחר ההתלבשות, הוא רצון העליון[13].

---

1) תנחומא פרשתנו ג. במדב"ר, יל"ש ריש פרשתנו.
2) איוב יד, ד.
3) מקומות שבהערה 1 — מנגעים פ"ח מ"ב.
4) ד"העוסקים בפרה כו' מטמאין בגדים היא גופה מטהרת בגדים" (מקומות שבהערה 1 — ממשנה ופרה פ"ד מ"ד).
5) תנחומא שם ח. במדב"ר פי"ט, ח. יל"ש שם.
6) סוף הל' מקואות.
7) תניא רפי"ז.
8) ראה גם לעיל ע' 16.
9) ראה לקו"ש כרך ג' ע' 985 ובהנסמן שם.
10) הל' ת"ת לאדה"ז פ"ב סי"ב בסופו.
11) אדה"ז בלקו"ת ריש פרשתנו. וראה גם אוה"ח כאן.
12) ראה בארוכה לקו"ש כרך ד' ע' 1056 ואילך (ובהנסמן שם). כרך ח' ע' 129 ואילך.
13) כי הרצון גם כשיש עליו טעם נשאר במהותו ובפשיטותו (ראה ד"ה ואני תפלתי תרצ"ד (סה"מ קונטרסים ח"ב — קונטרס כז). ועייג"כ אגה"ק סי"ט (קכח, א)).

ולכן קיומן של כל המצוות - גם אותן המובנות על פי טעם ודעת - צריך להיות באופן זה דוקא: צריך לקיימן לא מפני שהשכל והדעת מחייבן, אלא (כנוסח ברכות המצוות) מפני ש"צוונו" - מפני שכך גזר רצון העליון.

וזוהי כוונת הכתוב "זאת חוקת התורה": עם שהמצוות נחלקות בדרך כלל לג' סוגים, חוקים עדות ומשפטים[14], הרי מהותן העצמית של כל מצוות התורה - גם הסוגים דעדות ומשפטים - היא "חוקה": ולא עוד אלא שכולן הן בבחינת "זאת חוקת (התורה)" - החוקה דפרה אדומה שאפילו שלמה החכם מכל אדם אמר על זה אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני[15] - למעלה לגמרי מגדר החכמה.

ד. מצד ענין זה (רצון וחוקה) שבמצוות - מצינו כמה וכמה דברים שהם בשווה בכל המצוות, ועד שאמרו חז"ל[16] לא תהא יושב ושוקל במצוותיה של תורה כו':

מבואר בכמה מקומות[17] ההפרש בין כח הרצון לכח החכמה (ובכלל - הכחות הפנימיים של האדם): החכמה באה בהתחלקות "הן בהתחלקות כללי דאין שכל אחד דומה לחבירו, והן בהתחלקות פרטי בכל השכלה גופא שבאה דוקא בריבוי פרטים, והרצון אינו בבחינת התחלקות, לא בהתחלקות כללי ולא בהתחלקות פרטי, והיינו דלבד זאת שאין בו התחלקות בפרטי הענינים"[18], שבכל פרט של הדבר שרוצה בו הוא בשווה, "כמו כן אינו מתחלק בהתחלקות כללי בהענינים שהרצון בהם דנאמר שבדבר זה הרצון הוא באופן כך ובדבר זה הרצון הוא באופן כך, כי אין הרצון משתנה לפי אופן הענינים שהרצון בהם"[18].

ועל דרך זה הוא במצוות התורה דלהיותן רצון העליון, אין בהם התחלקות. ולכן "לפעמים מקצת מהמצוה אינו כלום ולפעמים חלק מהמצוה היא ככולה"[19].

ה. והנה נקודה זו מתבטאת בכללות הדין דטומאה וטהרה (וכנ"ל (סעיף א) ד"זאת חוקת התורה" קאי (גם) על כל הטומאות והטהרות):

א) מן התורה אי אפשר שהטומאה תחול רק על מקצת הגוף[20]; אם נגע האדם (באחד מאבריו) בדבר המטמא, נטמא על ידי זה כל הגוף.

ב) האדם נטמא על ידי נגיעה כלשהי בטומאה, היינו רק שייכות חיצונית ושטחית להדבר המטמא – ובכל זאת נטמא הוא על ידי זה באותו התוקף שהוא נטמא באכילתו דבר טמא[21].

ג) בעומק יותר: בנגיעה זו עצמה - אין נפקא מינה בין שנגע בה במזיד, או בשוגג, או אפילו באונס - ד"רחמנא פטרי"[22].

זאת אומרת, לא רק נגיעה כלשהי בגשמיות, אלא אפילו כשגם ברוחניות לא היתה זאת כי אם "נגיעה" של שייכות רחוקה מאד - שהרי היתה שלא בכוונתו או גם היפך רצונו – בכל זאת נטמא על ידה.

ד) גם התוצאה של הטומאה בה נטמא האדם, מוחלטת היא (בנוגע לשייכותו לקדושה): אין הטומאה גורמת בו רק חסרון פרטי בשייכותו לקדושה, אלא שהוא יוצא על־ידי־זה, נפסקה כל שייכותו הגלויה לענינים שבקדושה זו - אסור לאכול דבר קודש[23] (דבר של קודש אין יכול להיות דם ובשר כבשרו): ועוד יותר "ואל המקדש לא תבא"[24].

והטעם לכל זה: בענין הטומאה וטהרה מאיר רצון העליון בגילוי[25], ולכן נראה וניכר בהם בגלוי העדר החילוק והשינוי בין רב למעט: אין הפרש מצד אופן שייכות האדם להטומאה, שגם על ידי שייכות חיצונית (הן בגשמיות - נגיעה בעלמא, והן ברוחניות - אפילו לאונסו) לדבר הטומאה, הרי הוא נטמא לגמרי (הן בגשמיות - כל גופו כאחד, והן ברוחניות - הפסק שייכות גלויה לקדושה).

---

14) לשון הכתוב ואתחנן ו, כ (בשינוי סדר). וראה רמב"ן וספורנו. מפרשי ההגדה בשאלת בן חכם. בחיי ריש פרשתנו. ובכ"מ.

15) במדב"ר פי"ט, ג. וש"נ.

16) תנחומא עקב ב. דב"ר פ"ו, ב. יל"ש יתרו רמז חצר. ועוד.

17) ראה ד"ה ואני תפלתי שם. ד"ה אגורה באהלך תרצ"ה (סה"מ קונטרסים ח"ב – קונטרס כט). וראה גם ד"ה ועתה יגדל תרס"ה. ועוד.

18) ד"ה ואני תפלתי שם.

19) ד"ה השמים כסאי תרס"ח (המשך תרס"ו ע' תקכב).

20) טומאת ידים כו' הוא רק מד"ס (רמב"ם הל' אבות הטומאה רפ"ח. הל' מקואות רפי"ט"א) דשלמה תיקן נט"י וכו' (שבת יד, ב. עירובין כא, ב).

21) ראה לקו"ת שה"ש ט, ג.

22) ב"ק כח, ב. וש"נ.

23) כמש"נ (תזריע יב, ד) "בכל קודש לא תגע" אזהרה לאוכל כו' (פרש"י מיבמות עה, א).

24) תזריע שם.

25) בלשון החסידות: ענין הטומאה וטהרה הוא בחי' מקיפים (לקו"ת תבא מג, ג. וראה גם לקו"ת שה"ש שם).

ו. ענין הנ״ל בעבודת כל אחד ואחד:

אמרו רז״ל[16] ״לא תהא יושב ושוקל מצוותיה של תורה״, ״והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה״[26] - דעל האדם להיות זהיר בכל מצוה ומצוה בשוה.

ואף שיש מקום לטעון: איך יתכן שיזהר בדקדוק קל של דברי סופרים באותה הזהירות שיש לדקדק ב״חמורה שבחמורות״? והרי אי־הזהירות ב״דקדוק קל״ (בדברי סופרים גופא) היא ״נגיעה״ לבד ברע, ואיך שייך לדמותה לאי־הזהירות ב״חמורות שבחמורות״? והרי חילוק זה ד״קלות״ ו״חמורות״ נאמר בתורה שהיא תורת אמת.

ולזה באה ההוראה מענין הטומאה: מצד בחינת טעם ודעת שבמצוות יש חילוקי מדריגות במצוות (חוקים עדות ומשפטים; קלות וחמורות); מצד מהות המצוות, שהוא רצון העליון, אין בהן חילוקים.

ובעבודת האדם המקיים את המצוות: ״לפי ערך וחלוקי בחינת הפגם בנפש כו׳ כך הם חילוקי בחינת המירוק והעונש כו׳״[27] (ועל דרך זה לענין שכר מצוה כו׳[28]), אבל מצד נקודה העיקרית של המצוות, שעל ידי קיומן של המצוות נעשה (מצוה מלשון) צוותא וחיבור[29] עם הקב״ה, הרי זה בכל המצוות[30]; ולכן גם ״נגיעה קלה״ בדבר שהוא היפך רצון העליון נוגעת היא לכללות התקשרותו באלקות[31].

ז. הוראה הנ״ל שייכת - ובמילא גם נדרשת - מכל אחד ואחד, גם מהפשוט שבפשוטים [ולכן באה הוראה זו מכללות הנושא דדיני טומאה וטהרה (ולא מהפרטי־דינים שבזה) - כי שייכת היא גם לאלו ד״לא ידעי מאי קאמרי״ (כנ״ל סעיף ב)]:

הרגש הנ״ל בקיום המצוות - שגם זהירות בדקדוק קל הוא דבר הנוגע לכללות התקשרותו באלקות - בא מצד עצם הנשמה שלמעלה מבחינת טעם ודעת[32]. וכפתגם הידוע[33]: יהודי אינו רוצה ואינו יכול להיות נפרד מאלקות, והרגש זה הוא אצל כל אחד ואחד מבני ישראל[34].

ואף שאי אפשר, כמובן, לעמוד בדרגא זו - שתאיר אצלו בגלוי התקשרותו להקב״ה מצד עצם נשמתו - במשך עבודתו כל השנה ובמשך כל היום, שהרי עבודת ה׳ היא באופן מסודר דוקא -

כשמעורר זה בנפשו בזמנים מיוחדים בשנה (ומהם - כשקוראים פרשה זו בתורה, שאז הוא על דרך ״העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה״), ורישומו ניכר בעבודתו שעל פי טעם ודעת במשך כל השנה וכל היום, אז מרגיש גודל החומר והחסרון בנגיעת משהו בדבר בלתי רצוי.

ח. הוראה הנ״ל ישנה גם בעבודת האדם עם הזולת:

כשמתעסק לקרב את לבן של בני ישראל לה׳ ולתורתו ומצותיו, יתכן ויהרהר בלבו שאם יעלה בידו לפעול על הזולת שיזהר במצוות חמורות, או כללות התורה ומצוותיה דיו. ואין הכרח שישתדל בהשתדלות הגדולה והרבה שיהי׳ הזולת נזהר גם בדקדוק קל של דברי סופרים עד מיצוי הנפש.

ועל זה באה המענה הנ״ל:

כשם שהוא בצד הבלתי־רצוי, דעל ידי נגיעה קלה בדבר רע הרי זה עלול לפגוע חס־ושלום בכללות ההתקשרות להקב״ה: על דרך זה הוא בצד הטוב: יתכן, שעל ידי שיפעול על הזולת זהירות בענין של תורה ומצוות שהוא בבחינת ״נגיעה״ קלה, יוציאו על ידי זה ממצבו בעומק תחת, ויעלהו מעלה מעלה, עד לעומק רום[35].

(משיחות שבת פרשת צו, פרשת פרה, תשל״ג)

26) אבות פ״ב מ״א.
27) תניא פכ״ד בהגה״ה.
28) ראה בארוכה לקו״ש כרך ד׳ (פרקי אבות) ע׳ 1191 ואילך.
29) לקו״ת בחוקותי מה, ג.
30) וכלשון ברכת כל המצות: אשר קדשנו במצותיו וצונו.
31) ראה תניא פכ״ד. קונט׳ ומעין מ״ג פ״ג ואילך. ובכ״מ.
32) וראה בלקו״ש שבהערה 12 שזהו התיווך עם הפי׳ (לקו״ת ריש פרשתנו. וראה גם בחיי שם. וראה גם שם ר״פ בחוקותי) ב״זאת חוקת התורה״ – שהוא מלשון חקיקה, כי ענין החוקים בא מצד בחי׳ חקיקה בנפש – עצם הנשמה.
33) היום יום ע׳ עג (כה תמוז).
34) ראה תניא פי״ח ואילך. ובכ״מ.
35) ראה ד״ה השמים כסאי תרס״ח (הובא לעיל ס״ד): ולפעמים חלק מהמצוה היא ככולה כו׳, עיי״ש. ראה גם לקו״ש ח״ב ע׳ 366 ואילך.

בראשית מה, כג - ולאביו שלח כזאת עשרה חמרים[1]* נשאים מטוב מצרים ועשר אתנת נשאת בר ולחם ומזון לאביו לדרך

ק

יוסף שלח יין ישן (מגילה טז, ב), "יוסף" בגי' "כוס יין", רמז לגאולת מצרים - ד' כוסות יין לנגד ד' לשונות של גאולה

יש לומר, היין ישן ששלח יוסף (שהוא גימט' כוס[2] יין) ליעקב כדרז"ל[3] על ולאביו שלח כו' מטוב מצרים, הוא היין דהד' כוסות, ששרש היין[4] הזה גבוה מאד נעלה, וכמ"ש ברשימה ע"פ[5] לאמותם יאמרו אי' דגן ויין ע"ש[6].

וזהו שהקדים יוסף לשלוח היין ישן כשירד יעקב למצרים, שמאז מתחיל גלות מצרים רד"ו שנה, כדי שעי"ז יהי' הגאולה אח"כ, כי הד' כוסות הם לנגד הד' לשונות של גאולה[7].

לקוטי לוי יצחק, אגרות קודש עמוד רצט

1*) עשרה חמרים, ראה גם לקוטי לוי יצחק הערות לזהר, שמות- דברים סוף עמוד קצא.

2) יוסף בגי' 156, וכן כוס (86) + יין (70) = 156.

3) מגילה טז, ב. "נושאות מטוב מצרים, מאי טוב מצרים רבי בנימין בר יפת אמר רבי אליעזר שלח לו יין ישן שדעת זקנים נוחה הימנו". ראה הביאור לעיל סימן צט.

4) ראה לעיל סימן צט הערות 6. 8. 9.

5) איכה ב, יב. ראה הערה 5.

6) "וזהו במגלת איכה שקורין בתשעה באב, שתשעה באב* הוא בו ביום שחל א' דפסח, וליל תשעה באב הוא לנגד ליל א' דפסח וכדרז"ל (פתיחתא דאיכה רבתי יח) ע"פ השביעני במרורים הרוני לענה, שם הוא לענין המרור, ואי' דגן ויין הוא הלחם דמצה והיין דכוסות. ואותם התינוקות ששאלו הקושיות בליל א' דפסח שהבן אומר מה נשתנה כו', הם הם ששואלים אי' דגן ויין, והיינו שהדגן והיין הזה הוא מבחי' אי"ה, וכמ"ש בארוכה בהרשימה הנ"ל ב"ה" (לקוטי לוי יצחק כאן).

*) ראה אור התורה מסעי עמוד א'שפז. נ"ך עמוד א'מה. א' פג. לקוטי שיחות חלק יח עמוד 313. תורת מנחם התוועדויות ה'תשמ"ז חלק ד עמוד 301. ועוד.

7) ראה ירושלמי פסחים פ"י ה"א. "מנין לארבע כוסות, ר' יוחנן בשם ר' בנייה כנגד ארבע גאולות (שמות ו, ו) לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם וגו' ולקחתי אתכם לי לעם וגומר, והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי". שמו"ר פ"ו, ד. ב"ר פפ"ח ס"ה.

המשך ביאור למס' שבת ליום שלישי עמ' ב

לאדם אחד ששתה מים מגולים, חַד כְּלִילָא, וְחַד כּוֹסְתָא דְּשִׁיכְרָא – ורד אחד וכוס שיכר אחת, שַׁלְקָה, וְאִישַׁקְיתֵיהּ – והשקתה אותו בזה, וְשַׁגְרָא תַּנּוּרָא וּגְרַפְתֵּיהּ – והסיקה תנור וגרפה אותו מגחלים כדי שיצטנן קצת, וְאוֹתְבִיתֵיהּ לְבֵינְתָא כְּוַוּיהּ – והניחה לבינה בתוכו, כדי שישב עליה ולא יכוה, וְנָפַק כְּהוּצָא יָרְקָא – והקיא אותו אדם את הארס שבלע, והיה נראה כעלה של לולב ירוק.

הגמרא מביאה רפואות נוספות לשותה מים מגולים: רַב אַוְיָא אָמַר, השותה מים מגולים, ישתה רְבִיעָתָא דַּחֲלָבָא מֵעֵיזָא חִיוָרְתָּא – רביעית חלב מעז לבנה.

רַב הוּנָא בַּר יְהוּדָה אָמַר, מי ששתה מים מגולים, לֵיתֵי אֶתְרוֹגָא חֲלִיתָא – יביא אתרוג מתוק, וְלִחֲיֵיקֵיהּ וְלִימַלֵּיהּ דּוּבְשָׁא – ויחקוק בתוכו, וימלא בו דבש, וְלוֹתְבָהּ בֵּי מִילֵּי דְּנוּרָא וְלֵיכְלֵיהּ – ויניח את האתרוג על גבי גחלים לוחשות שיתבשל האתרוג בדבש ויאכלנו.

רַבִּי חֲנִינָא אָמַר, מי ששתה מים מגולים, ישתה מֵי רַגְלַיִם כְּנֵי אַרְבָּעִים יוֹם – שעברו עליהם ארבעים יום. בַּרְזִינָא לְזִיבּוּרָא – כוס קטנה מאד מאותם מי רגלים ישתה מי שנשכתו צירעה, ויתרפא, רְבִיעָאָה לְעַקְרַבָּא – רביעית לוג ישתה מי שעקצו עקרב, פַּלְגָא רְבִיעָא לְגִילּוּיָא – חצי לוג למי ששתה מים מגולים, רְבִיעָא אֲפִילּוּ לִכְשָׁפִים מַעֲלוּ – לוג שלם מועיל אפילו לכשפים.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אֲנִיגְרוֹן – מי שלקות של תרדין, וַאֲבַנְגֶר – מי שלקות של מין עשב הנקרא בנגרי, וְתִירְיָיקָה – צרי, מְעַלּוּ בֵּין לְגִילּוּיָא בֵּין לִכְשָׁפִים – מועיל בין למי ששתה מים מגולים ובין לכשפים.

הגמרא מביאה רפואות לניזוק מנחש: הַאי מַאן דְּכַלֵּע חִיוָיָא – מי שבלע נחש, לוֹכְלֵיהּ כְּשׁוּתָא בְּמֵילְחָא – יאכילו אותו כשות במלח, וְלִיהַדְּרֵיהּ תְּלָתָא מִילֵּי – ויריצו אותו שלשה מיל. רַב שִׁימִי בַּר אַשִּׁי, חֲזֵיהּ לְהַהוּא גַּבְרָא דְּכַלֵּע חִיוָיָא – ראה אדם אחד שאכל נחש, אִידַּמֵּי לֵיהּ כְּפָרְשָׁא – נדמה בפניו רב שימי בר אשי כפרש שתופס אנשים ומייסרם, אוֹכְלֵיהּ כְּשׁוּתָא בְּמֵילְחָא – האכילו רב שימי בר אשי כשות במלח, וְאַרְהֲטֵיהּ קַמֵּיהּ תְּלָתָא מִילֵּי – והריצו לפניו שלשה מיל, וְנָפַק מִינֵּיהּ גּוּבֵּי גּוּבֵּי – ויצא הנחש ממנו חתיכות חתיכות, שהפחד והמרוצה והכשות מתישים את כוחו ומתחמם, ומת הנחש בתוכו.

אִיבָּא דְּאָמְרִי, שרַב שִׁימִי בַּר אַשִּׁי עצמו כְּלַע חִיוָיָא [–נחש] אֲתָא – בא אֲלֵיהוּ, אִידַּמֵּי לֵיהּ כְּפָרְשָׁא – נדמה בפניו אליהו כפרש, אוֹכְלֵיהּ כְּשׁוּתָא בְּמֵילְחָא – האכילו כשות במלח, וְאַרְהֲטֵיהּ קַמֵּיהּ תְּלָתָא מִילֵּי – והריצו לפניו שלשה מילים, וְנָפַק מִינֵּיהּ גּוּבֵּי גּוּבֵּי – ויצא הנחש ממנו חתיכות חתיכות.

הַאי מַאן דְּטַרְקֵיהּ חִיוָיָא – מי שנשכו נחש, לֵיתֵי עוּבָרָא דַּחֲמָרָא חִיוַרְתָּא – יביא עובר ממעי חמורה לבנה, וְלִיקְרְעֵיהּ וְלוֹתְבֵיהּ עֵילָּוֵיהּ – ויקרענו ויניחו עליו את העובר. וְהָנֵי מִילֵּי – דברים אלו שאמרנו שהעובר מועיל לרפאותו אינם אלא דְּלָא אִישְׁתְּכַח טְרֵפָה – שהאם לא נמצאת טריפה.

הגמרא מביאה מעשה מענין רפואה זו: הַהוּא

יט, ב – זאת חוקת התורה[1] אשר צוה ה' לאמור דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה אדומה תמימה אשר אין בה מום אשר לא עלה עליה עול

א. ויקחו אליך פרה אדמה. אדמה לעתיד כשיקיצו ישני אדמה יטהרם באפר פרת משה, שנאמר (יחזקאל לו, כה) וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם, וזהו אדמה תמימה, **תמימה** אותיות **המתים**, כשיחיו המתים. **אשר אין בה מום** ישראל שנאמר (שיר השירים ד, ז) כלך יפה רעיתי ומום אין בך. **אין בה** אותיות הנביא.

[**אשר אין בה** מום, **בה** בגימטריא שבעה, ואותיות **בה** שתים, הרי תשע, רמז תשע פרות נעשו, והעשירית בימות המלך המשיח שנאמר (יחזקאל לו, כה) וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם.]

רמזי רבינו יואל ז"ל (מבעלי התוס')

ב. בנוגע הטהרה דפרה אדומה, על ידי הפרה העשירית שיעשה מלך המשיח[2], יש לומר, שמכיון שמשה ואהרן עמהם[3], הרי, כל פרטי העבודה דפרה אדומה יהיו על ידי אהרן הכהן[4] – כי:

הטעם לכך שעשיית הפרה היתה על ידי אלעזר בן אהרן[5], מצוותה בסגן[6], הוא, מפני שיש סיבה המעכבת את עשיית הפרה על ידי אהרן, שאין קטיגור נעשה סניגור כו'[7].

אמנם, לעתיד לבוא, שאז יושלם לגמרי התיקון על חטא העגל, כמ"ש[8] "את רוח הטומאה אעביר מן הארץ", לא שייך טעם זה, ובמילא, בודאי יעשה אהרן את הפרה, שהרי, כהן גדול, "כל עת שירצה להקריב מקריב כל מה שירצה"[9], ופשיטא – כפי שמבין גם בן חמש למקרא – שאהרן לא יוותר, ח"ו, על העבודה דעשיית הפרה, שכן, למרות ענוותנותו כו', ירצה שעבודת הפרה תהי' בתכלית השלימות על ידי עבודתו באופן ד"לא שינה"[10] (באופן נעלה יותר מהעדר השינוי בעבודת שאר הכהנים).

וזוכים לקיום היעוד[11] (בהפטרה דפרשת פרה) "וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם גו' אטהר אתכם", ובלשון המשנה[12] "אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרין ומי מטהר אתכם כו'", כאמור, על ידי הפרה העשירית שיעשה מלך המשיח.

תורת מנחם התוועדויות ה'תשמ"ז חלק ב עמוד 671 (הנחה בלתי מוגה)

ג. הנוגע במת וגו' הוא יתחטא בו ביום השלישי וביום השביעי יטהר וגו' (במדבר יט, יא-יב). יש בזה הפסוק רמז גדול, כי אף בזמן שאין אפר פרה יוכל אדם לטהר את עצמו כשדבק בהתמדת התורה ולומד ומלמד על מנת לשמור ולעשות ולקיים, וכבר אמרו רז"ל (בראשית רבה ח, ב) יומו של הקב"ה אלף שנים, וכוונתם כי הימים אשר היו בתחילת היצירה שברא הש"י שבעת ימי בראשית רומזים לששת אלפים שנה[13] וחד חרוב[14] הרומז לעולם שכולו שבת (ראה סנהדרין צז, א) הרי שכל יום מהימים האלה רמז לאלף שנה כמו שהאריך בזה הרמב"ן בפרשת בראשית (ב, ג) עיין שם.

והנה התורה ניתנה באלף השלישי שהוא יום השלישי והמתחטא ביום השלישי כלומר שמתחטא ומטהר את עצמו מהתורה הניתנה ביום השלישי אזי ביום השביעי יטהר כי אז תגמור טהרתו בעולם הבא שהוא יום השבת יום שכולו שבת ואם חס ושלום לא יתחטא ביום השלישי אזי ביום השביעי לא יטהר כי מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת (עבודה זרה ג, א).

של"ה עה"ת

ד. ויאמר ה' אל משה עשה לך. יש ללמוד תחיית המתים מקל־וחומר מנחש הנחשת, ומה נחש הנחשת שהטילו מיתה עשה בו הקב"ה חיים שנאמר והביט אל הנחש וחי, תחיית המתים שכולו חיים על־אחת־כמה־וכמה.

זוהר – ילקוט ראובני

---

1) **יט, ב – זאת חקת התורה...**: עיין ילקוט גאולה ומשיח על התורה פרשת חוקת סימן שיז, ביאור המשך הפרשיות דספר במדבר. (ועיין פרשת משפטים סימן קצה דכתב רבינו בחיי וז"ל דרשו חז"ל לעתיד לבוא הקב"ה מגלה להם לישראל מפני מה צותה התורה בשר בחלב ופרה אדומה וכו').

2) רמב"ם הלכות פרה אדומה סוף פרק ג. נתבאר בארוכה בלקוטי שיחות חלק כח עמוד 131 ואילך. ושם נסמן. (עיין ילקוט גאולה ומשיח על התורה פרשת חוקת סימן לו).

3) ראה יומא ה, ב. תוס' ד"ה אחד – פסחים קיד, סוף עמוד ב.

4) עיין ילקוט גאולה ומשיח על התורה פרשת חוקת סימן לו הערה 2. סימן קז הערה 60, דפרטי העבודה נעשה על ידי הכהן, אבל הציווי וההוראה באה לעתיד על ידי מלך המשיח, עיין שם.

5) חוקת יט, ג.

6) פירוש רש"י על הפסוק.

7) פירוש רש"י שם (השני').

8) זכרי' יג, ב.

9) רמב"ם הלכות כלי המקדש פרק ה הלכה יב.

10) ספרי ופירוש רש"י בהעלותך ח, ג. וראה אור התורה בהעלותך עמוד שכז. ועוד.

11) יחזקאל לו, כה.

12) יומא בסופה.

13) **שבעת ימי בראשית רומזים לששת אלפים שנה**: עיין ילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת בראשית סימן רלז. פרשת בהר סימן ו, ובהנסמן שם.

14) **רומזים לששת אלפים שנה וחד חרוב וכו'**: עיין ילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת בחוקותי סימן פז. פרשת בהר סימן ו, ובהנסמן שם.

◆ יום ראשון כ"ט סיון ◆

יט (א) **וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר:**

א **וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וְעִם אַהֲרֹן לְמֵימָר:**

(ב) **זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדֻמָּה תְּמִימָה אֲשֶׁר אֵין־בָּהּ מוּם אֲשֶׁר לֹא־עָלָה עָלֶיהָ עֹל:**

ב **דָּא גְּזֵרַת אוֹרַיְתָא דִּי פַקִּיד יְיָ לְמֵימָר מַלֵּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִסְּבוּן לָךְ תּוֹרְתָא סְמִיקְתָּא שְׁלֶמְתָּא דִּי לֵית בָּהּ מוּמָא דִּי לָא סְלִיק עֲלַהּ נִירָא:**

רש"י◄ **זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה.** לְפִי שֶׁהַשָּׂטָן[א] וְאֻמּוֹת הָעוֹלָם מוֹנִין אֶת יִשְׂרָאֵל, לוֹמַר: מַה הַמִּצְוָה הַזֹּאת וּמַה טַּעַם יֵשׁ בָּהּ[ב]? לְפִיכָךְ כָּתַב בָּהּ "חֻקָּה", גְּזֵרָה הִיא מִלְّפָנַי, אֵין לְךָ רְשׁוּת לְהַרְהֵר אַחֲרֶיהָ. **וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ.** (במדבר רבה) **לְעוֹלָם הִיא נִקְרֵאת עַל שְׁמְךָ[ג]: פָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה[ד] בַּמִּדְבָּר. אֲדֻמָּה תְּמִימָה.** שֶׁתְּהֵא תְּמִימָה בָּאֲדִמִּימוּת[ה], שֶׁאִם הָיוּ בָהּ שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת שְׁחוֹרוֹת[ו] — **פְּסוּלָה.**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (יעוייין לקו"ש כרך יח עמ' 229 – מתוך 'לקראת שבת')

זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה . . וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדֻמָּה תְּמִימָה (יט, ב־ג)

אוֹדוֹת פָּרָה אֲדֻמָּה, אִיתָא בַּמִּדְרָשׁ (במדב"ר פי"ט, ג) שֶׁאֲפִילוּ שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ 'הֶחְכָּם מִכָּל אָדָם' אָמַר: "עַל כָּל אֵלֶּה עָמַדְתִּי, וּפָרָשָׁה שֶׁל פָּרָה אֲדֻמָּה חָקַרְתִּי וְשָׁאַלְתִּי וּפִשְׁפַּשְׁתִּי, אָמַרְתִּי אֶחְכָּמָה וְהִיא רְחוֹקָה מִמֶּנִּי". וְאַף־עַל־פִּי־כֵן, גַּבֵּי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם מָצִינוּ בַּמִּדְרָשׁ (במדב"ר שם ועוד): "אָמַר לוֹ הַקָּבָּ"ה לְמֹשֶׁה, לְךָ אֲנִי מְגַלֶּה טַעַם פָּרָה". וְצָרִיךְ בֵּאוּר, אִם

שפתי חכמים

יט (ב) **א** דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ"י, לָמָּה כְּתִיב מִלַּת 'חֻקַּת' וּמִלַּת 'הַתּוֹרָה' שְׁנֵיהֶם. דְּוַדַּאי 'חֻקַּת' אוֹ 'הַתּוֹרָה' אֶחָד לְחוּד לֹא קָשֶׁה לְרַשִׁ"י, דְּהָא הַרְבֵּה פְּעָמִים כְּתִיב בַּתּוֹרָה, כְּמוֹ 'זֹאת חֻקַּת הַפֶּסַח' וּכְמוֹ 'אִם בְּחֻקּוֹתַי', וְגַם מִלַּת 'הַתּוֹרָה', כְּמוֹ 'זֹאת הַתּוֹרָה לָעוֹלָה וְלַחַטָּאת', 'זֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה', אֲבָל כָּאן כְּתִיב 'זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה' קָשֶׁה לָמָּה לִי תַּרְוַיְיהוּ. וְעוֹד, שֶׁהִסְמִיךְ 'חֻקַּת' לְ'תּוֹרָה'. עַל כֵּן צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁהָאֶחָד הוּא פֵּירוּשׁ לַשֵּׁנִי, כְּאִלּוּ אָמַר שֶׁהַתּוֹרָה הַזֹּאת שֶׁל פָּרָה הִיא חֻקָּה. וְלֹא הָוֵה דּוּמְיָא דְּ'חֻקּוֹתַי וְתוֹרֹתַי', דְּהָתָם אֵינוֹ סָמוּךְ חֻקִּים לְתוֹרָה. וְאַף עַל גַּב דְּכָל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ הִיא גְּזֵירַת הַמֶּלֶךְ, הָכָא בָּא לְהוֹדִיעַ שֶׁאֵין בָּזֶה טַעַם כְּלָל רַק הַגְּזֵירָה, וְרָאוּי לְקַבְּלָהּ אַף שֶׁאֵין טַעַם כְּלָל נוֹדָע לְיִשְׂרָאֵל, וְזֶהוּ שֶׁפֵּירֵשׁ רַשִׁ"י וּמְתָרֵץ לְפִי שֶׁהַשָּׂטָן וכו'. וְאִם תֹּאמַר, גַּבֵּי כְּלֵי מִדְיָן נַמִּי כְּתִיב 'זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה'. וְיֵשׁ לוֹמַר דְּהָתָם נַמִּי קָאֵי אַאֲפַר פָּרָה, דִּכְתִיב 'אַךְ בְּמֵי נִדָּה יִתְחַטָּא'. וּלְפִי מִדְרַשׁ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה דְּקָאֵי קְרָא 'אַךְ בְּמֵי נִדָּה יִתְחַטָּא' אַטְבִּילָה, שֶׁאַף לְהַכְשִׁירָן מִן הָאִיסּוּר הִטְעִין טְבִילָה לִכְלֵי מַתְּכוֹת, צָרִיךְ לוֹמַר דְּגַם הַטְּבִילָה עַצְמָהּ הִיא מֵאוֹתָן שֶׁאֵין בָּהֶם טַעַם, לָמָּה לֹא יוֹעִיל אֶלֶף סְאָה שֶׁלֹּא בִּמְקוֹם טְבִילָה כְּאַרְבָּעִים סְאָה דְּמֵי מִקְוֶה. רְאֵ"ם: **ב** וְאִם תֹּאמַר, לָמָּה נָקַט רַשִׁ"י כֶּפֶל לָשׁוֹן, 'מַה הַמִּצְוָה הַזֹּאת וּמַה טַּעַם יֵשׁ בָּהּ', וְעוֹד קָשֶׁה, לָמָּה מוֹנִין אֶת יִשְׂרָאֵל בְּמִצְוָה זוֹ יוֹתֵר מִבִּשְׁאָר מִצְוֹת, שֶׁהֲרֵי כַּמָּה מִצְוֹת יָשְׁנָן שֶׁאֵין בָּהֶם טַעַם, כְּגוֹן כִּלְאַיִם אוֹ שְׁאָר דְּבָרִים וְכִיּוֹצֵא בָּזֶה. וְיֵשׁ לוֹמַר, דִּבְמִצְוָה זוֹ הֵן מוֹנִין וְאוֹמְרִים מַה מִּצְוָה זוֹ, שֶׁהֲרֵי הִיא עַצְמָהּ סְתָרֵי אַהֲדָדֵי, דְּאַפֶּר פָּרָה מְטַהֵר הַטְּמֵאִים, וְטָהוֹר שֶׁנּוֹשֵׂא אֵפֶר פָּרָה מְטַמְּאוֹ. וְעוֹד, מַה טַּעַם יֵשׁ בָּהּ שֶׁיְּכוֹלָה לְטַהֵר טְמֵאִים: **ג** רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ, לָמָּה כְּתִיב 'אֵלֶיךָ', דְּ'אֵלֶיךָ' מַשְׁמַע שֶׁמִּשֶּׁה יִתְעַסֵּק בַּפָּרָה, וּבְסָמוּךְ כְּתִיב 'וּנְתַתֶּם אוֹתָהּ אֶל אֶלְעָזָר'. אֲבָל גַּבֵּי 'וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת', שֶׁלֹּא בִּיאֵר הַכָּתוּב מִי הָיָה מִתְעַסֵּק, יֵשׁ לוֹמַר שֶׁמִּשֶּׁה הָיָה מִתְעַסֵּק בּוֹ, לְכָךְ כְּתִיב 'וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת': **ד** לְפִי שֶׁכְּשֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה פָּרָה זוֹ בַּמִּדְבָּר, הָיוּ מַנִּיחִין מִמֶּנָּה לְהַר הַמִּשְׁחָה לְכֹהֲנִים גְּדוֹלִים לְפָרוֹת אֲחֵרוֹת שֶׁמְּקַדְּשִׁין מִמֶּנָּה, כִּדְפֵירֵשׁ רַשִׁ"י בְּסָמוּךְ, רְצוֹנוֹ לוֹמַר בְּכָל פָּרוֹת הָיוּ צְרִיכִים לְעָרֵב מִפָּרָה שֶׁל מֹשֶׁה וּבָזֶה מְקַדְּשִׁין אוֹתָהּ, וְאִי לַאו הָכִי פְּסוּלָה לְאֵפֶר פָּרָה, לְכָךְ נִקְרָאִין כּוּלָּן שֶׁל מֹשֶׁה: **ה** רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ, לָמָּה כְּתִיב 'תְּמִימָה', שֶׁאֵין לוֹמַר שֶׁתְּהֵא תְּמִימָה בְּלֹא מוּם, הָא בְּהֶדְיָא כְּתִיב 'אֲשֶׁר אֵין בָּהּ מוּם': **ו** וְאִם תֹּאמַר, דִּלְמָא אֲפִילּוּ שֵׂעָר אֶחָד נַמִּי. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהָא אַף כְּשֶׁלֹּא הָיָה כְּתִיב 'תְּמִימָה' אֶלָּא 'אֲדֻמָּה' בִּלְבַד הָיָה יָדַעְנָא דְּצָרִיךְ שֶׁתְּהֵא כּוּלָּהּ אֲדֻמָּה, וַאֲפִילּוּ אִם לֹא הָיָה בָּהּ אֶלָּא שֵׂעָר אֶחָד שָׁחוֹר הָיְתָה פְּסוּלָה, וְחָזַר הַכָּתוּב וְכָתַב 'תְּמִימָה' לְלַמֵּד שֶׁתְּהֵא כּוּלָּהּ תְּמִימָה בְּאֲדִמִּימוּת, דְּמַשְׁמַע הָא אִם יֵשׁ בָּהּ אֲפִילּוּ שֵׂעָר אֶחָד שָׁחוֹר פְּסוּלָה, וְהָוֵה מִיעוּט אַחַר מִיעוּט וְאֵין מִיעוּט אַחַר מִיעוּט אֶלָּא לְרַבּוֹת, שְׁנַיִם פְּסוּלָה וְאֶחָד כְּשֵׁרָה. אֲבָל הָרְאֵ"ם פֵּירֵשׁ שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי: תורה ג

גִּלָּה הַקָּבָּ"ה טַעַם פָּרָה לְמֹשֶׁה, מַדּוּעַ לֹא הִשִּׂיגָהּ שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ. וְכֵן, לְאַחַר שֶׁגִּלָּה ה' טַעֲמָהּ לְמֹשֶׁה, מַדּוּעַ לֹא גִּלָּהוּ לְכָלַל יִשְׂרָאֵל?

וְהַבֵּאוּר בָּזֶה: כָּל מִצְוֹת הַתּוֹרָה, גַּם אֵלּוּ הַמּוּבָנוֹת לָנוּ בִּסְבָרָא, יְסוֹדָן וּמַהוּתָן הוּא "חֻקָּה", שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשָּׂגָה שִׂכְלִית. שֶׁלָּכֵן נִקְרְאָה הַפָּרָה, שֶׁהִיא הַמִּצְוָה בָּהּ נִכָּר בְּגִלּוּי יֶתֶר הַפְּלָאָתָהּ לְמַעְלָה מִשֵּׂכֶל – "חֻקַּת הַתּוֹרָה".

אַךְ לְאַחַר שֶׁנִּתְלַבְּשוּ בִּטְעָמִים שִׂכְלִיִּים, יְכוֹלָה לִהְיוֹת אֵיזוֹ מַחֲשָׁבָה שֶׁאִם יַכְרִיחַ הַשֵּׂכֶל שֶׁאֵין מָקוֹם חַס־וְשָׁלוֹם לְאֵיזוֹ מִצְוָה, לֹא יִמְסְרוּ נַפְשָׁם עָלֶיהָ. אֲשֶׁר עַל כֵּן לֹא נִתְגַּלָּה טַעַם פָּרָה אֲדֻמָּה לִכְלַל יִשְׂרָאֵל, בִּכְדֵי שֶׁתִּהְיֶה לְכָל־הַפָּחוֹת מִצְוָה אַחַת שֶׁלֹּא נִתְלַבְּשָׁה בִּטְעָמִים שִׂכְלִיִּים, וְעַל־יְדֵי־זֶה, יִהְיֶה כֹּחַ הַמְסִירוּת־נֶפֶשׁ בִּכְלַל יִשְׂרָאֵל בְּגִלּוּי גַּם בִּשְׁאָר דְּבָרִים.

רַק מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם, לִהְיוֹתוֹ בָּטֵל לַהַקָּבָּ"ה בְּתַכְלִית הַבִּטּוּל, יָכֹל לְהַשִּׂיג גַּם מַה שֶּׁלְּמַעְלָה מֵהַשָּׂגָה לְגַמְרֵי, דְּכֵיוָן שֶׁמְּצִיאוּתוֹ לֹא נִפְרָדֶת כְּלָל מֵהַשֵּׁם־יִתְבָּרַךְ, הֲרֵי אָצְלוֹ הַמְסִירוּת־נֶפֶשׁ לְהַשֵּׁם־יִתְבָּרַךְ דָּבָר טִבְעִי הוּא, וְזוֹ הַכַּוָּנָה שֶׁ"הִשִּׂיג טַעַם פָּרָה", הַיְינוּ שֶׁהוּנַח בִּמְצִיאוּתוֹ בְּהַנָּחָה פְּשׁוּטָה הַבִּטּוּל לֵאלוֹקוּת.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ד עמ' 1061)

פָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה בַּמִּדְבָּר (רש"י יט, ב) מִלַּת "בַּמִּדְבָּר" מְיֻתֶּרֶת לִכְאוֹרָה, שֶׁהֲרֵי הַכֹּל יוֹדְעִים שֶׁמֹּשֶׁה הָיָה כָּל יָמָיו בַּמִּדְבָּר, וּבְוַדַּאי שֶׁגַּם אֶת הַפָּרָה עָשָׂה שָׁם. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה אָדָם עָלוּל לוֹמַר: אֵיךְ בְּכֹחִי לְטַהֵר גַּם יְהוּדִי שֶׁנִּמְצָא בְּדַרְגָּה פְּחוּתָה בְּיוֹתֵר? עַל זֶה אוֹמְרִים לוֹ: הֱוֵי יוֹדֵעַ, שֶׁהַפָּרָה נַעֲשֵׂית בַּמִּדְבָּר, מְקוֹם נָחָשׁ שָׂרָף וְעַקְרָב וְצִמָּאוֹן אֲשֶׁר אֵין מַיִם, וּמֵאֵפֶר פָּרָה זוֹ מִתְקַדְּשִׁים הַכֹּהֲנִים בַּעֲשִׂיַּת **כָּל** פָּרָה וּפָרָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ מהתוועדות שבת קודש פרשת חוקת ה'תש"ל

בְּפָרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ מְדוּבָּר אוֹדוֹת פָּרָה אֲדוּמָה, שֶׁעַל־יָדָהּ נַעֲשֵׂית הַטָּהֲרָה מִטּוּמְאָה הֵכִי חֲמוּרָה, טוּמְאַת מֵת, שֶׁ"נִתְכַּרְכְּמוּ פָּנָיו שֶׁל מֹשֶׁה" כֵּיוָן שֶׁ"לֹא הָיָה יוֹדֵעַ בַּמָּה תִּהֵא טָהֳרָתוֹ", עַד שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּבָּ"ה "זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה גוֹ' וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדוּמָה וְגוֹ'".

וְעִנְיָנוֹ בָּעֲבוֹדָה הָרוּחָנִית - שֶׁטּוּמְאַת מֵת (הָעֵדֶר הַחַיּוּת) מוֹרָה עַל מַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁנִּתְעַלְּמָה הַדְּבֵיקוּת בַּה' מִקּוֹר הַחַיִּים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה' אֱלֹקֵיכֶם חַיִּים כּוּלְּכֶם הַיּוֹם", וְהַטָּהֲרָה מִמַּעֲמָד וּמַצָּב זֶה (לִפְעֹל גִּלּוּי הַחַיּוּת עַל־יְדֵי דְּבֵקוּתוֹ בַּה') הוּא עִנְיָן שֶׁל "חֻקָּה", "זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה", וְנַעֲשֵׂית בְּכֹחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה דַּוְקָא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדֻמָּה", "לְעוֹלָם הִיא נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ, פָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה בַּמִּדְבָּר", הַיְינוּ, שֶׁבְּכֹחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה לָקַחַת פָּרָה אֲדֻמָּה - פָּרָה גַּשְׁמִית כִּפְשׁוּטָהּ, וְנוֹסַף לְכָךְ, גַּם (פָּרָה) אֲדֻמָּה, שֶׁמּוֹרָה עַל הַגְּבוּרוֹת, תֹּקֶף הַחֲמִימוּת ("קַאפּ") בְּגַשְׁמִיּוּת וְחָמְרִיּוּת - וְלֹא רַק לְהַעֲלוֹת הַ"פָּרָה אֲדֻמָּה" עַצְמָהּ, אֶלָּא עוֹד זֹאת, שֶׁבְּכֹחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה לַעֲשׂוֹת מֵהַ"פָּרָה אֲדֻמָּה" אֵפֶר שֶׁעַל־יָדוֹ תִּהְיֶה הַטָּהֲרָה מִטֻּמְאָה הֲכִי חֲמוּרָה.

וְהִנֵּה, אֵפֶר הַפָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה נֶחְלַק לְג' חֲלָקִים: חֵלֶק א', לִטֹּל מִמֶּנּוּ בְּנֵי הָעֲיָרוֹת וְכָל הַצְּרִיכִים לְהִטָּהֵר. חֵלֶק ב', כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים לְפָרוֹת אֲחֵרוֹת מְקַדְּשִׁין הֵימֶנָּה. וְחֵלֶק ג', נִתּוּן לְמִשְׁמֶרֶת. כְּלוֹמַר, שֶׁהַטָּהֲרָה שֶׁל טְמֵא מֵת הִיא לֹא רַק מֵאֵפֶר הַפָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה, אֶלָּא גַּם מֵאֵפֶר פָּרוֹת אֲחֵרוֹת (תֵּשַׁע פָּרוֹת) שֶׁנַּעֲשׂוּ לְאַחֲרֵי זְמַנּוֹ שֶׁל מֹשֶׁה. אָבָל, לַעֲשִׂיַּת הַפָּרוֹת הָאֲחֵרוֹת הָצְרְכוּ לְאֵפֶר הַפָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה, שֶׁמִּמֶּנָּה מְקַדְּשִׁין כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים לַעֲשִׂיַּת פָּרוֹת אֲחֵרוֹת, וְעַד שֶׁגַּם לַעֲשִׂיַּת הַפָּרָה הָעֲשִׂירִית עַל־יְדֵי הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, יִצְטָרְכוּ לְקַדֵּשׁ מֵאֵפֶר הַפָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה, שֶׁקַּיָּם לְעוֹלָם.

וְעִנְיָנוֹ בָּעֲבוֹדָה - שֶׁפְּעוּלָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה (כּוֹלֵל גַּם אִתְּפַשְׁטוּתָא דְּמֹשֶׁה שֶׁבְּכָל דָּרָא וְדָרָא) לְגַלּוֹת הַחַיּוּת שֶׁל הַדְּבֵיקוּת בַּה' אֶצֶל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל (גַּם זֶה שֶׁנִּמְצָא בְּמַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁל טְמֵא מֵת), הוֹלֶכֶת וְנִמְשֶׁכֶת גַּם בְּכָל הַדּוֹרוֹת שֶׁלְּאַחֲרֵי־זֶה, עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁהָעוֹסְקִים בְּכָךְ (כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים שֶׁעוֹשִׂים פָּרוֹת אֲחֵרוֹת) חֲדוּרִים בְּכֹחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה (שֶׁמְּקַדְּשִׁין בְּאֵפֶר הַפָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה).

. . . כְּשֶׁפּוּגְשִׁים יְהוּדִי שֶׁנִּמְצָא בְּמַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁל טְמֵאת מֵת, שֶׁלֹּא רוֹאִים בּוֹ חַיּוּת הַקְּדֻשָּׁה - חַיָּבִים לְטַהֲרוֹ, לְהַחֲיוֹתוֹ בְּחַיּוּת שֶׁל קְדֻשָּׁה, וְדָבָר זֶה הוּא בְּכֹחוֹ וּבִיכָלְתּוֹ (וּבְמֵילָא גַּם חוֹבָתוֹ) שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד, כֵּיוָן שֶׁמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ (מֹשֶׁה שֶׁבְּדוֹרֵנוּ) נָתַן וְנוֹתֵן לוֹ מֵאֵפֶר הַפָּרָה שֶׁלּוֹ ("מֹשֶׁה רַבֵּנוּ הָאֵט דִּיר גֶעגֶעבֶּן אוּן גִּיט דִּיר, פּוּן דֶּעם אֵפֶר פּוּן זַיִין פָּרָה"), וּבְמֵילָא, פְּעוּלָּתוֹ הִיא בְּכֹחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה - "לְעוֹלָם הִיא נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ, פָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה".

וְיֵשׁ לְהוֹסִיף בֵּאוּר בְּדִיּוּק לְשׁוֹן רַשִּׁ"י "פָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה בַּמִּדְבָּר" - שֶׁלִּכְאוֹרָה, מַאי קָא־מַשְׁמַע־לָן. הֲרֵי הַכֹּל יוֹדְעִים שֶׁמֹּשֶׁה הָיָה בַּמִּדְבָּר, וּבְוַדַּאי שֶׁגַּם אֶת הַפָּרָה עָשָׂה שָׁם - שֶׁבָּזֶה מְלַמְּדֵנוּ שֶׁגַּם אֵצֶל יְהוּדִי שֶׁנִּמְצָא בְּמָקוֹם וְדַרְגָּה שֶׁל מִדְבָּר, "נָחָשׁ שָׂרָף וְעַקְרָב וְצִמָּאוֹן אֲשֶׁר אֵין מָיִם", יְכוֹלִים לִפְעֹל עִנְיָן הַטָּהֲרָה, וְעַד כְּדֵי כָּךְ, שֶׁהַפָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה, שֶׁמִּמֶּנָּה מְקַדְּשִׁין הַכֹּהֲנִים לַעֲשִׂיַּת כָּל הַפָּרוֹת שֶׁלְּאַחֲרֵי־זֶה, הָיְתָה בַּמִּדְבָּר דַּוְקָא, שֶׁבּוֹ מְדֻגָּשׁ הַצֹּרֶךְ בְּעִנְיָן הַטָּהֲרָה, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בִּירוּשָׁלַיִם, שֶׁאֵין מְלִינִים בָּהּ אֶת הַמֵּת, וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּכְלָלוּתָהּ (וּבִפְרָט עַל־פִּי מַאֲמָר רַז"ל עֲתִידָה יְרוּשָׁלַיִם שֶׁתִּתְפַּשֵּׁט בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל), אֶלָּא בְּחוּץ לָאָרֶץ דַּוְקָא, שֶׁהִיא בִּבְחִינַת "מִדְבָּר" בְּיַחַס לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וִירוּשָׁלַיִם. זֹאת וָעוֹד:

נוֹסָף לְכָךְ שֶׁעַל־יְדֵי אֵפֶר הַפָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה נַעֲשִׂית הַטָּהֲרָה שֶׁלּוֹ, צְרִיכִים לִפְעֹל עָלָיו שֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ יוּכַל לִשְׁרוֹף פָּרָה וְלַעֲשׂוֹת מִמֶּנָּה אֵפֶר לְטַהֵר אֲחֵרִים, שֶׁיִּהְיֶה בְּעַצְמוֹ מַשְׁפִּיעַ עַל אֲחֵרִים לְהַחֲיוֹתָם בְּעִנְיָנִי קְדֻשָּׁה, "טוֹפֵחַ עַל־מְנַת לְהַטְפִּיחַ".

וְגַם עִנְיָן זֶה נַעֲשָׂה בְּכֹחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה דַּוְקָא - שֶׁחֵלֶק מֵאֵפֶר הַפָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה, כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים לְפָרוֹת אֲחֵרוֹת מְקַדְּשִׁין הֵימֶנָּה, שֶׁמְּקַדְּשִׁין אֶת עוֹשֵׂה הַפָּרָה בְּאֵפֶר הַפָּרָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה. וְדוּגְמָתוֹ בָּעֲבוֹדָה, שֶׁגַּם הֶמְשֵׁךְ פְּעוּלָתוֹ לְטַהֵר אֲחֵרִים (לְאַחֲרֵי שֶׁנַּעֲשָׂה טָהוֹר בְּעַצְמוֹ) הוּא בְּכֹחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה. אָמְנָם, כֵּיוָן שֶׁמִּצַּד גֹּדֶל הַטְרָדָה בִּפְעֻלָּה עַל הַזּוֹלֶת ("יֶעְנָעם בּאַלעֶבּן"), לְטַהֲרוֹ, וְעַד לַעֲשׂוֹתוֹ טוֹפֵחַ עַל־מְנַת לְהַטְפִּיחַ, יִתָּכֵן שֶׁיִּשְׁכַּח עַל עַצְמוֹ - יֵשׁ צֹרֶךְ לְהַזְהִיר גַּם בְּנוֹגֵעַ לַעֲבוֹדַת עַצְמוֹ ("אַליין לְעבּן"), וּכְפִתְגָּם כ"ק מו"ח אַדְמוֹ"ר "וועגן זיך אַליין דאַרף מען אויך ניט פאַרגעסן" [=גַּם עַל עַצְמוֹ לֹא צָרִיךְ לִשְׁכֹּחַ].

וְגַם עִנְיָן זֶה מְרֻמָּז בְּאֵפֶר הַפָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה - שֶׁחֵלֶק מִמֶּנּוּ הָיָה נָתוּן "לְמִשְׁמֶרֶת", לְלַמְּדָךְ, שֶׁנּוֹסָף עַל הַפְּעֻלָּה עִם הַזּוֹלֶת בְּחֵלֶק הָאֵפֶר שֶׁבּוֹ מְטַהֲרִים אֶת הַטְּמֵאִים, וּמִמֶּנּוּ מְקַדְּשִׁין לִפְרוֹת אֲחֵרוֹת, יֶשְׁנוֹ גַּם חֵלֶק שֶׁנִּתּוּן לְמִשְׁמֶרֶת, שֶׁבְּזֶה מְרוּמָּזֶת הָעֲבוֹדָה עִם עַצְמוֹ.

וְהַהוֹרָאָה מִזֶּה - שֶׁצְּרִיכִים לְהִתְעַסֵּק בְּהַשְׁפָּעָה עַל הַזּוֹלֶת, "ניט נאָר וואָס מען לעבט אַליין, נאָר מען באַלעבט אויך אַנדערע", וּכְדִבְרֵי כ"ק מו"ח אַדְמוֹ"ר בְּהֶמְשֵׁךְ הַשִּׂיחָה הַנַּ"ל שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד יָכוֹל לְהַשְׁפִּיעַ עַל שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה מִנְּיָנִים מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל!

(ג) וּנְתַתֶּם אֹתָהּ אֶל־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְהוֹצִיא אֹתָהּ אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְשָׁחַט אֹתָהּ לְפָנָיו׃

ג וְתִתְּנוּן יָתַהּ לְאֶלְעָזָר כַּהֲנָא וְיִפֵּק יָתַהּ לְמִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא וְיִכּוֹס יָתַהּ קֳדָמוֹהִי׃

רש"י◄ אֶלְעָזָר• (ספרי) מִצְוָתָהּ בַּסְּגָן. אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה• (יומא סח ספרי) חוּץ לְשָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת. וְשָׁחַט אֹתָהּ לְפָנָיו• (יומא מב) זָר שׁוֹחֵט, וְאֶלְעָזָר רוֹאֶה.

(ד) וְלָקַח אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן מִדָּמָהּ בְּאֶצְבָּעוֹ וְהִזָּה אֶל־נֹכַח פְּנֵי אֹהֶל־מוֹעֵד מִדָּמָהּ שֶׁבַע פְּעָמִים׃

ד וְיִסַּב אֶלְעָזָר כַּהֲנָא מִדְּמָהּ בְּאֶצְבְּעֵהּ וְיַדֵּי לְקֳבֵל אַפֵּי מַשְׁכַּן זִמְנָא מִדְּמָהּ שְׁבַע זִמְנִין׃

רש"י◄ אֶל־נֹכַח פְּנֵי אֹהֶל־מוֹעֵד• עוֹמֵד בְּמִזְרָחוֹ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם, וּמִתְכַּוֵּן וְרוֹאֶה פִּתְחוֹ שֶׁל הֵיכָל בִּשְׁעַת הַזָּאַת הַדָּם (יומא כח)◆

(ה) וְשָׂרַף אֶת־הַפָּרָה לְעֵינָיו אֶת־עֹרָהּ וְאֶת־בְּשָׂרָהּ וְאֶת־דָּמָהּ עַל־פִּרְשָׁהּ יִשְׂרֹף׃

ה וְיוּקַד יָת תּוֹרְתָא לְעֵינוֹהִי יָת מַשְׁכַּהּ וְיָת בִּשְׂרַהּ וְיָת דְּמַהּ עַל אָכְלַהּ יוּקַד׃

(ו) וְלָקַח הַכֹּהֵן עֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנִי תוֹלָעַת וְהִשְׁלִיךְ אֶל־תּוֹךְ שְׂרֵפַת הַפָּרָה׃

ו וְיִסַּב כַּהֲנָא אָעָא דְאַרְזָא וְאֵזוֹבָא וּצְבַע זְהוֹרִי וְיִרְמֵי לְגוֹ יְקִידַת תּוֹרְתָא׃

שפתי חכמים

(ג) ז פֵּירוּשׁ, דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ"י, לִכְתּוֹב 'וּנְתַתֶּם אֶל הַכֹּהֵן'. אֶלָּא מִצְוָתָהּ בַּסְּגָן, רְצוֹנוֹ לוֹמַר בַּסְּגָן שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל, דְּהַיְינוּ אֶלְעָזָר. וְנִקְרָא בְּשֵׁם 'סְגָן', שֶׁאִם הָיָה כֹּהֵן גָּדוֹל טָמֵא הָיָה זֶה בִּמְקוֹמוֹ לַעֲבוֹד עֲבוֹדָה. וּמַה שֶּׁפֵּירֵשׁ מִצְוָתָהּ בַּסְּגָן, רְצוֹנוֹ לוֹמַר דַּוְקָא פָּרָה זוֹ מִצְוָתָהּ בַּסְּגָן, אֲבָל פָּרוֹת אֲחֵרוֹת יֵשׁ מִפְּרָשִׁים (יומא מ"ב) שֶׁנַּעֲשִׂית עַל יְדֵי כֹּהֵן גָּדוֹל עַצְמוֹ כִּדְפֵרֵשׁ רַשִׁ"י בְּסָמוּךְ, וּלְכָךְ כְּתִיב 'וּנְתַתֶּם אוֹתָהּ', רְצוֹנוֹ לוֹמַר אוֹתָהּ יַעֲשֶׂה אֶלְעָזָר דְּהַיְינוּ סְגָן, אֲבָל אֲחֵרוֹת נַעֲשׂוֹת עַל יְדֵי כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים: **ח** דְּיָלְפִינַן 'מִחוּץ לַמַּחֲנֶה' דְּהָכָא מִ'מִחוּץ לַמַּחֲנֶה' דִּכְתִיב בְּפָרָשַׁת מְצוֹרָע, וְהָתָם מוּכָח בְּהֶדְיָא דְּמִחוּץ לְשָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת אַיְירִי, דִּכְתִיב 'בָּדָד יֵשֵׁב מִחוּץ לַמַּחֲנֶה' וגו', רְצוֹנוֹ לוֹמַר שֶׁיֵּשֵׁב בָּדָד שֶׁאֵין שׁוּם טָמֵא יוֹשֵׁב עִמּוֹ, עַיֵּין שָׁם בְּפָרָשַׁת וַיִּקְרָא: **ט** מִדִּכְתִיב 'לְפָנָיו', דַּהֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר 'וְשָׁחַט אוֹתָהּ', 'לְפָנָיו' לָמָּה לִי, אֶלָּא אַחַר שׁוֹחֵט. וּמִדְּלֹא פֵּירֵשׁ הַכָּתוּב מִי הוּא הַשּׁוֹחֵט, מַשְׁמַע אֲפִילּוּ בְּזָר כְּשֵׁרָה: תורה ד

(ד) **י** רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ, דְּהָא בַּקְּרָא כְּתִיב דְּצָרִיךְ לִשְׁחוֹט הַפָּרָה חוּץ לְשָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת כְּדִפְרִישִׁית לְעֵיל, וְעַל זֶה קָאֵי 'וְלָקַח אֶלְעָזָר' וגו', מִשְׁמַע דְּאַף לְהַזּוֹת חוּץ לְשָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת צָרִיךְ לְהַזּוֹת, וְאִם כֵּן הֵיאָךְ שַׁיָּיךְ 'נֹכַח פְּנֵי אֹהֶל מוֹעֵד'. וּמִתָּרֵץ, לֹא מִיְּרֵי הַקְּרָא נֹכַח פְּנֵי הָאֹהֶל מוֹעֵד מַמָּשׁ, אֶלָּא עוֹמֵד וכו': תורה ה

(ז) וְכִבֶּס בְּגָדָיו הַכֹּהֵן וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְאַחַר יָבֹא אֶל־הַמַּחֲנֶה וְטָמֵא הַכֹּהֵן עַד־הָעָרֶב:

ז וִיצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי כַּהֲנָא וְיַסְחֵי בִּשְׂרֵהּ בְּמַיָּא וּבָתַר כֵּן יֵעוּל לְמַשְׁרִיתָא וִיהֵי מְסָאֲב כַּהֲנָא עַד רַמְשָׁא:

רש"י ◄ אֶל־הַמַּחֲנֶה • לְמַחֲנֵה שְׁכִינָה, שֶׁאֵין טָמֵא מְשֻׁלָּח חוּץ לִשְׁתֵּי מַחֲנוֹת, אֶלָּא זָב[כ] וּבַעַל קְרִי וּמְצֹרָע. וְטָמֵא הַכֹּהֵן עַד־הָעָרֶב • סָרְסֵהוּ וְדָרְשֵׁהוּ: "וְטָמֵא[ל] עַד־הָעָרֶב וְאַחַר יָבֹא אֶל־הַמַּחֲנֶה".

(ח) וְהַשֹּׂרֵף אֹתָהּ יְכַבֵּס בְּגָדָיו בַּמַּיִם וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב:

ח וּדְמוֹקֵד יָתַהּ יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי בְּמַיָּא וְיַסְחֵי בִּשְׂרֵהּ בְּמַיָּא וִיהֵי מְסָאֲב עַד רַמְשָׁא:

(ט) וְאָסַף אִישׁ טָהוֹר אֵת אֵפֶר הַפָּרָה וְהִנִּיחַ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה בְּמָקוֹם טָהוֹר וְהָיְתָה לַעֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁמֶרֶת לְמֵי נִדָּה חַטָּאת הִוא:

ט וְיִכְנוֹשׁ גְּבַר דְּכֵי יָת קִטְמָא דְתוֹרְתָא וְיַצְנַע לְמִבְרָא לְמַשְׁרִיתָא בַּאֲתַר דְּכֵי וּתְהֵי לִכְנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַטָּרָא לְמֵי אַדְיוּתָא חַטָּאתָא הִיא:

רש"י ◄ וְהִנִּיחַ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה • לִשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים[מ] (פרה פ"ג) מִתְחַלֶּקֶת: אֶחָד נָתַן בְּהַר הַמִּשְׁחָה, וְאֶחָד מִתְחַלֵּק לְכָל הַמִּשְׁמָרוֹת, וְאֶחָד נָתַן בַּחֵיל; זֶה שֶׁל מִשְׁמָרוֹת הָיָה חוּץ לָעֲזָרָה, לִטֹּל מִמֶּנּוּ בְּנֵי הָעֲיָרוֹת וְכָל הַצְּרִיכִין לְהִטָּהֵר. וְזֶה שֶׁבְּהַר הַמִּשְׁחָה – כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים לְפָרוֹת אֲחֵרוֹת מִקַּדְּשִׁין הֵימֶנָּה. וְזֶה שֶׁבַּחֵיל – נָתוּן לְמִשְׁמֶרֶת מִגְּזֵרַת הַכָּתוּב, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיְתָה לַעֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁמֶרֶת". לְמֵי נִדָּה • לְמֵי הַדָּיָה, כְּמוֹ (איכה ג): "יַיְדוּ־אֶבֶן בִּי", (זכריה ב): "לְיַדּוֹת אֶת־קַרְנוֹת הַגּוֹיִם" לְשׁוֹן זְרִיקָה. חַטָּאת הִוא • לְשׁוֹן 'חִטּוּי'[נ] כִּפְשׁוּטוֹ; וּלְפִי הִלְכוֹתֶיהָ קָרָאהּ הַכָּתוּב "חַטָּאת", לוֹמַר שֶׁהִיא כְּקָדָשִׁים לְהֵאָסֵר[ס] בַּהֲנָאָה.

(י) וְכִבֶּס הָאֹסֵף אֶת־אֵפֶר הַפָּרָה אֶת־בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב וְהָיְתָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם לְחֻקַּת עוֹלָם:

י וִיצַבַּע דְּכַנִּישׁ יָת קִטְמָא דְתוֹרְתָא יָת לְבוּשׁוֹהִי וִיהֵי מְסָאֲב עַד רַמְשָׁא וּתְהֵי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְגִיּוֹרָיָא דִּיתְגַּיְרוּן בֵּינֵיכוֹן לְקָיְמָא עָלָם:

(יא) הַנֹּגֵעַ בְּמֵת לְכָל־נֶפֶשׁ אָדָם וְטָמֵא שִׁבְעַת יָמִים:

יא דְּיִקְרַב בְּמִתָּא לְכָל נַפְשָׁא דֶאֱנָשָׁא וִיהֵי מְסָאֲב שַׁבְעָא יוֹמִין:

(יב) הוּא יִתְחַטָּא־בוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִטְהָר וְאִם־לֹא יִתְחַטָּא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי לֹא יִטְהָר:

יב הוּא יַדֵּי עֲלוֹהִי בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה יִדְכֵּי וְאִם לָא יַדֵּי עֲלוֹהִי בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה לָא יִדְכֵּי:

שפתי חכמים

(ז) כ וַאֲפִילוּ טְמֵא מֵת מוּתָּר בְּמַחֲנֵה לְוִיָּה, קַל וָחֹמֶר מִמֵּת עַצְמוֹ שֶׁמּוּתָּר בְּמַחֲנֵה לְוִיָּה, שֶׁהֲרֵי עֲצָמוֹת שֶׁל יוֹסֵף הָיוּ עִם מֹשֶׁה, וּמֹשֶׁה בְּמַחֲנֵה לְוִיָּה הָיָה שֶׁהֲרֵי לֵוִי הָיָה, כָּל שֶׁכֵּן מִי שֶׁנִּטְמָא בַּפָּרָה שֶׁמּוּתָּר בְּמַחֲנֵה לְוִיָּה, וְאִם כֵּן מַה דִּכְתִיב 'וְאַחַר יָבֹא אֶל הַמַּחֲנֶה' זֶה מַחֲנֵה שְׁכִינָה: ל דְּקָשֶׁה לְרַשִּׁ"י, דְּבִקְרָא מַשְׁמַע אַחַר שֶׁכִּבֵּס בְּגָדָיו מוּתָּר לָבֹא לְמַחֲנֵה שְׁכִינָה אֲבָל עֲדַיִּין הוּא טָמֵא עַד הָעָרֶב, וְכִי שַׁיָּךְ זֶה שֶׁיְּהֵא מוּתָּר לָבֹא לְמַחֲנֵה שְׁכִינָה בְּשָׁעָה שֶׁהַטּוּמְאָה עָלָיו, וְהָא אֲפִילוּ אֲכִילַת תְּרוּמָה אֵין לוֹ לֶאֱכוֹל אִם לֹא הֶעֱרִיב שִׁמְשׁוֹ, כָּל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לְמַחֲנֵה שְׁכִינָה אִם לֹא הֶעֱרִיב שִׁמְשׁוֹ, לָכֵן צָרִיךְ לְסָרֵס הַמִּקְרָא וכו': תורה ח

(ט) מ כְּדִתְנַן בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי דְּפָרָה דַף כ"ו, וּבַתּוֹסֶפְתָּא פֵּירְשׁוּ הַשְּׁלֹשָׁה חֲלָקִים כְּמוֹ שֶׁפֵּירֵשָׁם רַשִּׁ"י זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה. וְהָרְאֵ"ם כָּתַב, וְנִרְאֶה לִי שֶׁהַחִלּוּק שֶׁאָמְרוּ שֶׁמְּחַלְּקִים לִשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים הוּא קַבָּלָה בְּיָדָם, כִּי אַף עַל פִּי שֶׁאָמַר הַכָּתוּב תְּחִלָּה 'וְאָסַף אִישׁ טָהוֹר' וגו', חָזַר וְאָמַר 'וְהָיְתָה לַעֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל' וגו' כְּדֵי לְהוֹדִיעַ מַה יֵּעָשֶׂה בָּהּ בְּהַנָּחָתָהּ בְּמָקוֹם טָהוֹר, וְהַפָּסוּק הַשְּׁלִישִׁי שֶׁאָמַר 'וְהָיְתָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגָּר' וגו' בָּא לְהוֹדִיעַ שֶׁיְּהֵא דִּין זֶה נוֹהֵג עַל פִּי הַסֵּדֶר הַזֶּה תָּמִיד, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ: נ לא חַטָּאת כְּמַשְׁמָעוֹ, שֶׁעַל מָה הָיְתָה מְכַפֶּרֶת: ס וְאִם תֹּאמַר, וַהֲלֹא הָיוּ מִטְהָרִין מִמֶּנָּה. וְיֵשׁ לוֹמַר, זֶה שֶׁבַּחֵיל אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה. וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים, כְּקָדָשִׁים שֶׁבָּאִין לְכַפָּרָה, כָּךְ הָאֵפֶר בָּא לְטַהֵר מִי שֶׁצָּרִיךְ, וְאֵין שׁוּם הֲנָאָה אַחֶרֶת מִמֶּנָּה. מְצָאתִי: תורה י

רש"י◄ הוא יִתְחַטָּא־בוֹ • בְּאֵפֶר הַפָּרָה^ע (ס"א הַזָּה).

(יג) כָּל־הַנֹּגֵעַ בְּמֵת בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם אֲשֶׁר־יָמוּת וְלֹא יִתְחַטָּא אֶת־מִשְׁכַּן יְהוָה טִמֵּא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל כִּי מֵי נִדָּה לֹא־זֹרַק עָלָיו טָמֵא יִהְיֶה עוֹד טֻמְאָתוֹ בוֹ:

יג כָּל דְּיִקְרַב בְּמֵתָא בְּנַפְשָׁא דֶּאֱנָשָׁא די יְמוּת וְלָא יַחֵי עַלּוֹהִי יָת מַשְׁכְּנָא דַיְיָ סְאַב וְיִשְׁתֵּצֵי אֱנָשָׁא הַהוּא מִיִּשְׂרָאֵל אֲרֵי מֵי אַדָּיוּתָא לָא אִזְדְּרִיקוּ עַלּוֹהִי מְסָאֲב יְהֵי עוֹד סְאוֹבְתֵּהּ בֵּהּ:

רש"י◄ בְּמֵת בְּנֶפֶשׁ • וְאֵיזֶה מֵת? שֶׁל נֶפֶשׁ הָאָדָם, לְהוֹצִיא נֶפֶשׁ בְּהֵמָה^פ, שֶׁאֵין טֻמְאָתָהּ צְרִיכָה הַזָּאָה (וְלֹא טֻמְאַת שִׁבְעָה). דָּבָר אַחֵר: בְּנֶפֶשׁ, זוֹ רְבִיעִית^צ דָּם (חולין עב). אֶת־מִשְׁכַּן ה' טִמֵּא • אִם נִכְנָס^ק לָעֲזָרָה אֲפִלּוּ בִּטְבִילָה, בְּלֹא הַזָּאַת שְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי. עוֹד טֻמְאָתוֹ בוֹ • אַף־עַל־פִּי שֶׁטָּבַל.

(יד) זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי־יָמוּת בְּאֹהֶל כָּל־הַבָּא אֶל־הָאֹהֶל וְכָל־אֲשֶׁר בָּאֹהֶל יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים:

יד דָּא אוֹרַיְתָא אֱנָשׁ אֲרֵי יְמוּת בְּמַשְׁכְּנָא כָּל דְּעָלֵל לְמַשְׁכְּנָא וְכָל די בְּמַשְׁכְּנָא יְהֵי מְסָאֲב שַׁבְעָא יוֹמִין:

רש"י◄ כָּל־הַבָּא אֶל־הָאֹהֶל • בְּעוֹד שֶׁהַמֵּת^ר בְּתוֹכוֹ.

(טו) וְכֹל כְּלִי פָתוּחַ אֲשֶׁר אֵין־צָמִיד פָּתִיל עָלָיו טָמֵא הוּא:

טו וְכֹל מַן דַּחֲסַף פְּתִיחַ דְּלֵית מְגוּפַת שְׁיוּעַ מַקַּף עַלּוֹהִי מְסָאֲב הוּא:

רש"י◄ וְכֹל כְּלִי פָתוּחַ • (חולין כה א) בִּכְלִי חֶרֶס הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁאֵין מְקַבֵּל טֻמְאָה^ש מִגַּבּוֹ אֶלָּא מִתּוֹכוֹ, לְפִיכָךְ אִם אֵין מְגוּפַת צְמִידָתוֹ פְּתוּלָה עָלָיו יָפֶה בְּחִבּוּר — טָמֵא הוּא. הָא אִם יֵשׁ צָמִיד פָּתִיל עָלָיו — טָהוֹר. פָּתִיל • לְשׁוֹן מְחֻבָּר, בִּלְשׁוֹן עִבְרִי. וְכֵן (בראשית ל): "נַפְתּוּלֵי אֱלֹהִים נִפְתַּלְתִּי", נִתְחַבַּרְתִּי עִם^ת אֲחוֹתִי.

שפתי חכמים

(יב) ע רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ, דַּהֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר 'בָּהּ' לְשׁוֹן נְקֵבָה, דְּהָא קָאֵי אַפָּרָה, לָכֵן פֵּירֵשׁ בְּאֵפֶר, רְצוֹנוֹ לוֹמַר דְּקָאֵי אַאֵפֶר, וְאֵפֶר לְשׁוֹן זָכָר הוּא: תורה יג

(יג) פ רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ, כֵּיוָן שֶׁכְּתִיב 'בְּמֵת', פְּשִׁיטָא שֶׁהוּא 'בְּנֶפֶשׁ'. וּמִתָּרֵץ, שֶׁהוּא פֵּירוּשׁ עַל 'בְּמֵת', כְּלוֹמַר: כָּל הַנּוֹגֵעַ בְּמֵת, וְאֵיזֶה מֵת, שֶׁל נֶפֶשׁ אָדָם וכו'. וְאַף עַל פִּי דִּלְעֵיל גַּם כֵּן כְּתִיב 'בְּמֵת לְכָל נֶפֶשׁ אָדָם', יֵשׁ לוֹמַר דִּלְעֵיל כְּתִיב 'בְּמֵת לְכָל נֶפֶשׁ', וְהָוֵי כְּאִלּוּ כְּתִיב 'בְּמֵת שֶׁל כָּל נֶפֶשׁ הָאָדָם', דְּהָוֵי פֵּירוּשׁוֹ דְּלְמֵ"ד בְּלְמֵ"ד דְּפָרָשַׁת וַיִּשְׁלַח 'לְמִי אַתָּה' שֶׁל מִי אַתָּה, וְגַם כְּלְמֵ"ד 'לְעַבְדְּךָ לְיַעֲקֹב' וּפֵירוּשׁ שֶׁל עַבְדְּךָ יַעֲקֹב, אֲבָל כָּאן מִלַּת 'מֵת' וּמִלַּת 'נֶפֶשׁ' שְׁתֵּיהֶן עִם אוֹת בֵּי"ת, וְנִרְאֶה שֶׁמִּלַּת 'הַנּוֹגֵעַ' דְּבוּקָה עִם שְׁתֵּיהֶן, כְּדֶרֶךְ הַתֵּיבָה הַמִּתְחַבֶּרֶת עִם בֵּי"ת שֶׁלְּאַחֲרֶיהָ, לְכָךְ אָמַר שֶׁאַף עַל פִּי כֵן אֵינָהּ דְּבוּקָה מִלַּת 'הַנּוֹגֵעַ' רַק עִם 'בְּמֵת', לָכֵן פֵּירֵשׁ שֶׁהוּא פֵּירוּשׁ עַל 'בְּמֵת': צ הֵיוֹצֵא מִן הַמֵּת, שֶׁהַנּוֹגֵעַ בּוֹ יִטְמָא טוּמְאַת שִׁבְעָה וְצָרִיךְ הַזָּיָה שְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי. וּלְפִי זֶה יִהְיֶה שִׁימּוּשׁ הַבֵּי"ת כְּמַשְׁמָעוֹ, וְלָכֵן פֵּירֵשׁ דָּבָר אַחֵר וכו'. וּלְפִי דָּבָר אַחֵר קָשֶׁה, הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר 'אוֹ בְּנֶפֶשׁ' וגו', כֵּיוָן שֶׁאֵין 'בְּנֶפֶשׁ' בֵּיאוּר לְמִלַּת 'בְּמֵת', לָכֵן פֵּירֵשׁ גַּם לְטַעַם הָרִאשׁוֹן: ק מִשּׁוּם דְּמִשְׁמַע כְּשֶׁהוּא נִטְמָא טִמֵּא אֶת מִשְׁכַּן ה', וְלָמָּה יְהֵא הַמִּשְׁכָּן טָמֵא אִם הוּא טָמֵא. וּמִתָּרֵץ דְּמִיְּרִי כְּשֶׁנִּטְמָא וְאַחַר כָּךְ נִכְנַס לָעֲזָרָה קוֹדֶם שֶׁיִּתְחַטָּא. וְאִם תֹּאמַר, הָיָה לוֹ לְפָרֵשׁ אִם נִכְנַס לַמִּשְׁכָּן כו'. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּאִם כֵּן הֲוֵי מַשְׁמַע דַּוְקָא הַשְׁתָּא שֶׁהוּא טָמֵא אָז אָסוּר לָבֹא שָׁם, אֲבָל בְּשִׁעַת טָהֳרָה מוּתָּר לִיכָּנֵס שָׁם, וְהָא זָר אָסוּר לִיקְרַב שָׁם אַף בְּשִׁעַת טָהֳרָה. וּמַה שֶׁפֵּירֵשׁ 'אֲפִילּוּ בְּטְבִילָה', אֵין לְהַקְשׁוֹת דִּלְמָא דַּוְקָא בְּלֹא טְבִילָה יֵשׁ אִיסּוּר בִּכְנִיסַת הָעֲזָרָה. רַשֹּ"י עַצְמוֹ מְפָרֵשׁ לֵיהּ וְהוֹלֵךְ 'עוֹד טֻמְאָתוֹ בוֹ', רְצוֹנוֹ לוֹמַר מִדִּכְתִיב 'עוֹד טֻמְאָתוֹ בוֹ' מַשְׁמַע שֶׁטָּהֵר עַצְמוֹ קְצָת מִטֻּמְאָה זוֹ, אֶלָּא שֶׁעֲדַיִן קְצָת טֻמְאָה עָלָיו, שֶׁלֹּא הִזָּה הַזָּאַת שְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי, אִם כֵּן מַשְׁמַע אַף כְּשֶׁטָּבַל כְּבָר אָסוּר לִיכָּנֵס שָׁם. אִי נַמִּי, מִדִּכְתִיב 'כִּי מֵי נִדָּה לֹא זֹרַק עָלָיו' וגו' שְׁמַע מִינָּהּ דְּמִיְּרִי שֶׁטָּבַל, דְּאִי לֹא טָבַל הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר 'וְלֹא רָחַץ בַּמַּיִם וְלֹא זֹרַק עָלָיו', אֶלָּא עַל כָּרְחָךְ מִיְּרִי אַף עַל פִּי שֶׁטָּבַל: תורה יד

(יד) ר לְאַפּוּקֵי שֶׁלֹּא תֹּאמַר שֶׁהָאֹהֶל מְטַמֵּא לְעוֹלָם אַף שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ הַמֵּת. דִּסְבָרָא הוּא, דְּמִמַּאי יִטְמָא, הָא אֵינוֹ נוֹגֵעַ וְנוֹשֵׂא שׁוּם טוּמְאָה. בִּשְׁלָמָא אִם הַמֵּת בְּאֹהֶל, נַעֲשָׂה כְּאִילּוּ כָּל הָאֹהֶל מָלֵא טוּמְאָה, כֵּיוָן שֶׁאֵין הַטּוּמְאָה רְצוּצָה הִיא שֶׁתִּהְיֶה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה וְאֵינָהּ מִתְפַּשֶּׁטֶת בָּאֹהֶל, אֲבָל כְּשֶׁאֵינָהּ רְצוּצָה הִיא מִתְפַּשֶּׁטֶת בָּאֹהֶל, וְהַבָּא אֶל הָאֹהֶל כְּאִילּוּ נָגַע בַּטּוּמְאָה עַצְמָהּ, וְקַל לְהָבִין: תורה טו

(טו) ש כֵּיוָן שֶׁמְּצִינוּ בְּפָרָשַׁת שְׁמִינִי דִּכְלִי חֶרֶס אֵינוֹ מִטַּמֵּא מִגַּבּוֹ אֶלָּא מֵאֲוִירוֹ, לְפִיכָךְ וכו': ת וְאִם תֹּאמַר, וְהָא לְעֵיל בְּפָרָשַׁת וַיֵּצֵא פֵּירֵשׁ 'נַפְתּוּלֵי אֱלֹהִים נִפְתַּלְתִּי', מְנַחֵם בֶּן סָרוּק פֵּירְשׁוֹ

(טז) וְכֹ֣ל אֲשֶׁר־יִגַּ֗ע עַל־פְּנֵי֙ הַשָּׂדֶ֔ה בַּחֲלַל־חֶ֖רֶב אֹ֑ו בְּמֵ֥ת אֹו־בְעֶ֖צֶם אָדָ֑ם אֹ֚ו בְּקֶ֔בֶר יִטְמָ֖א שִׁבְעַ֥ת יָמִֽים׃

טז וְכֹל דִּי יִקְרַב עַל אַפֵּי חַקְלָא בְּקְטֵל חַרְבָּא אוֹ בְּמֵתָא אוֹ בְּגַרְמָא דֶּאֱנָשָׁא אוֹ בְּקִבְרָא יְהֵי מְסָאֲב שַׁבְעָא יוֹמִין׃

רש״י◄ עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה• (חולין עב) רַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ: לְרַבּוֹת גּוֹלֵל וְדוֹפֵק. וּפְשׁוּטוֹ: ״עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה״, שֶׁאֵין שָׁם אֹהֶל – מְטַמֵּא הַמֵּת שָׁם בִּנְגִיעָה.

(יז) וְלָקְחוּ֙ לַטָּמֵ֔א מֵעֲפַ֖ר שְׂרֵפַ֣ת הַחַטָּ֑את וְנָתַ֥ן עָלָ֖יו מַ֥יִם חַיִּֽים׃ אֶל־כֶּֽלִי׃

יז וְיִסְבּוּן לְדִמְסָאֲב מֵעֲפַר יְקֵדַת חַטָּאתָא וְיִתְּנוּן עֲלוֹהִי מֵי מַבּוּעַ לְמָן׃

◆ יום שני ל׳ סיון ◆

(יח) וְלָקַ֣ח אֵזֹ֗וב וְטָבַ֤ל בַּמַּ֙יִם֙ אִ֣ישׁ טָה֔וֹר וְהִזָּ֖ה עַל־הָאֹ֑הֶל וְעַל־כָּל־הַכֵּלִ֗ים וְעַל־הַנְּפָשׁ֤וֹת אֲשֶׁר־הָי֙וּ שָׁ֔ם וְעַל־הַנֹּגֵ֥עַ בַּעֶ֖צֶם אֹ֑ו בֶּחָלָ֗ל אֹ֚ו בַּמֵּ֔ת אֹ֖ו בַּקָּֽבֶר׃

יח וְיִסַּב אֵזוֹבָא וְיִטְבּוּל בְּמַיָּא גְּבַר דְּכִי וְיַדֵּי עַל מַשְׁכְּנָא וְעַל כָּל מָנַיָּא וְעַל נַפְשָׁתָא דִּי הֲווֹ תַמָּן וְעַל דְּיִקְרַב בְּגַרְמָא אוֹ בְּקָטֵלָא אוֹ בְּמֵתָא אוֹ בְּקִבְרָא׃

(יט) וְהִזָּ֣ה הַטָּהֹ֗ר עַל־הַטָּמֵ֤א בַּיֹּום֙ הַשְּׁלִישִׁ֔י וּבַיֹּ֖ום הַשְּׁבִיעִ֑י וְחִטְּאֹ֗ו בַּיֹּום֙ הַשְּׁבִיעִ֔י וְכִבֶּ֥ס בְּגָדָ֖יו וְרָחַ֑ץ בַּמַּ֖יִם וְטָהֵ֥ר בָּעָֽרֶב׃

יט וְיַדֵּי דַכְיָא עַל מְסָאֲבָא בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה וִידַכְּנֵהּ בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה וִיצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וַיְסַחֵי בְמַיָּא וְיִדְכֵּי בְּרַמְשָׁא׃

רש״י◄ וְחִטְּאוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי• (ספרי) הוּא גְּמַר טָהֳרָתוֹ.

(כ) וְאִ֣ישׁ אֲשֶׁר־יִטְמָא֮ וְלֹ֣א יִתְחַטָּא֒ וְנִכְרְתָ֣ה הַנֶּ֣פֶשׁ הַהִ֣וא מִתֹּ֣וךְ הַקָּהָ֗ל כִּ֤י אֶת־מִקְדַּ֙שׁ יְהוָ֔ה טִמֵּ֖א מֵ֣י נִדָּ֑ה לֹא־זֹ֥רַק עָלָ֖יו טָמֵ֥א הֽוּא׃

כ וּגְבַר דִּי יִסְתָּאַב וְלָא יַדֵּי עֲלוֹהִי וְיִשְׁתְּצֵי אֱנָשָׁא הַהוּא מִגּוֹ קְהָלָא אֲרֵי יָת מַקְדְּשָׁא דַיְיָ סְאַב מֵי אַדְיוּתָא לָא אִזְדְּרִיקוּ עֲלוֹהִי מְסָאֲב הוּא׃

רש״י◄ וְאִישׁ אֲשֶׁר־יִטְמָא וְגוֹ׳• אִם נֶאֱמַר ״מִקְדָּשׁ״, לָמָּה נֶאֱמַר ״מִשְׁכָּן״ כו׳? כִּדְאִיתָא בִּ׳שְׁבוּעוֹת׳ (דף טז).

שפתי חכמים

בְּמַחְבֶּרֶת ׳צָמִיד פָּתִיל׳, חִבּוּרִים מֵאֵת הַמָּקוֹם נִתְחַבַּרְתִּי וכו׳, וַאֲנִי מְפָרְשוֹ לְשׁוֹן ׳עִקֵּשׁ וּפִתַּלְתֹּל׳ וכו׳. וְדוֹחֵק לוֹמַר כִּי כָּאן פֵּירֵשׁ לְפִי פֵּירוּשׁוֹ שֶׁל מְנַחֵם בֶּן סָרוּק כֵּיוָן דְּלֵיהּ לָא סְבִירָא לֵיהּ. וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ כִּי מַה שֶּׁפֵּירֵשׁ לְעֵיל ׳וַאֲנִי מְפָרְשוֹ לְשׁוֹן עִקֵּשׁ׳ וכו׳ הוּא פֵּירוּשׁ עַל ׳נִפְתּוּלֵי אֱלֹהִים׳, אֲבָל ׳נִפְתַּלְתִּי׳ בַּתְּרָא הוּא מְפָרְשוֹ מִלְּשׁוֹן ׳צָמִיד פָּתִיל׳, וְכָאן הוּא מְפָרֵשׁ גַּם כֵּן ׳נִפְתַּלְתִּי׳ נִתְחַבַּרְתִּי עִם אֲחוֹתִי. אֲבָל נִרְאֶה דָּחוּק, כִּי אֵין זֶה מַשְׁמָעוּת רַשִׁ״י, וְצָרִיךְ עִיּוּן. וְעַיֵּין (בְּגוּר אַרְיֵה) כִּי שָׁם הֶאֱרִיךְ: תורה טז

(טז) **א** שָׁרוּב פְּעָמִים הֵם עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה. ׳גּוֹלֵל׳ הוּא הַדַּף הַנִּיתָּן עַל הָאָרוֹן לְכִיסּוּי, וְאוֹתָן שֶׁבִּדְפָנוֹת קָרֵי לְהוּ ׳דוֹפֵק׳ (רש״י בְּסַנְהֶדְרִין פֶּרֶק גְּנֵמַר הַדִּין). וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים ׳גּוֹלֵל׳ הוּא הַמַּצֵּבָה כִּדְכְתִיב ׳וְגָלְלוּ אֶת הָאֶבֶן׳, וְ׳דוֹפֵק׳ הוּא כְּפֵירוּשׁ רִאשׁוֹן: תורה יז

(יט) **ב** רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ, וְכִי דַּוְקָא טָהֳרָתוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, אֲבָל יוֹתֵר מִיּוֹם הַשְּׁבִיעִי אֵין יָכוֹל לִטַּהֵר, אִדְּרַבָּא קַל וָחוֹמֶר הוּא. וּמְפָרֵשׁ, דְּלֹא בָּא לְאַשְׁמְעִינַן קְרָא אֶלָּא דִּגְמַר טָהֳרָתוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, לְאַפּוּקֵי פָּחוֹת מִיּוֹם שְׁבִיעִי, וּכְאִלּוּ אָמַר ׳בְּיוֹם גְּמַר טָהֳרָתוֹ׳: תורה כ

(כ) **ג** רְצוֹנוֹ לוֹמַר, אִם נֶאֱמַר גַּבֵּי מִקְדָּשׁ שֶׁאָסוּר לִיכָּנֵס בְּטוּמְאָה, קַל וָחֹמֶר בַּמִּשְׁכָּן, דְּהוּא נִמְשָׁח בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה. וּמִתָּרֵץ, אִלּוּ נֶאֱמַר מִשְׁכָּן וְלֹא נֶאֱמַר מִקְדָּשׁ, הָיִיתִי אוֹמֵר: עַל הַמִּשְׁכָּן הוּא חַיָּיב שֶׁנִּמְשַׁח בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּמִּקְדָּשׁ שֶׁלֹּא נִמְשַׁח בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה. וְאִם נֶאֱמַר מִקְדָּשׁ הָיָה אֹמֵינָא מַה לַּמִּקְדָּשׁ שֶׁקְּדוּשָׁתוֹ קְדוּשַׁת עוֹלָם, מַה שֶּׁאֵין כֵּן מִשְׁכָּן שֶׁאֵין קְדוּשָׁתוֹ קְדוּשַׁת עוֹלָם אֶלָּא לְפִי שָׁעָה, קָא מַשְׁמַע לָן: תורה כא

(כא) **וְהָיְתָה לָהֶם לְחֻקַּת עוֹלָם וּמַזֵּה מֵי־הַנִּדָּה יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְהַנֹּגֵעַ בְּמֵי הַנִּדָּה יִטְמָא עַד־הָעָרֶב:**

כא וּתְהֵי לְהוֹן לִקְיָם עָלָם וּדְיַדֵּי מֵי אַדָּיוּתָא יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וּדְיִקְרַב בְּמֵי אַדָּיוּתָא יְהֵי מְסָאֵב עַד רַמְשָׁא:

רש״י ◄ **וּמַזֵּה מֵי־הַנִּדָּה•** (נדה ט, יומא יד) רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ שֶׁהַמַּזֶּה טָהוֹר, וְזֶה בָּא לְלַמֵּד שֶׁהַנּוֹשֵׂא מֵי חַטָּאת – טָמֵא טֻמְאָה חֲמוּרָה לְטַמֵּא בְּגָדִים שֶׁעָלָיו, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בַּנּוֹגֵעַ. וְזֶה שֶׁהוֹצִיאוֹ בִּלְשׁוֹן ״מַזֶּה״, לוֹמַר לְךָ שֶׁאֵינָן מְטַמְּאִין עַד שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶן שִׁעוּר הַזָּאָה. **וְהַנֹּגֵעַ וְגוֹ׳ יִטְמָא•** וְאֵין טָעוּן כִּבּוּס בְּגָדִים.

(כב) **וְכֹל אֲשֶׁר־יִגַּע־בּוֹ הַטָּמֵא יִטְמָא וְהַנֶּפֶשׁ הַנֹּגַעַת תִּטְמָא עַד־הָעָרֶב: פ**

כב וְכֹל דִּי יִקְרַב בֵּהּ מְסָאֲבָא יְהֵי מְסָאֵב וַאֲנָשׁ דְּיִקְרַב בֵּהּ יְהֵי מְסָאֵב עַד רַמְשָׁא:

רש״י ◄ **וְכֹל אֲשֶׁר־יִגַּע־בּוֹ•** ״הַטָּמֵא״ הַזֶּה שֶׁנִּטְמָא׳ בַּמֵּת ״יִטְמָא״. **וְהַנֶּפֶשׁ הַנֹּגַעַת•** בּוֹ בִּטְמֵא״ מֵת. **תִּטְמָא עַד־הָעָרֶב•** מִכָּאן לָמְדָנוּ, שֶׁהַמֵּת אֲבִי אֲבוֹת הַטֻּמְאָה, וְהַנּוֹגֵעַ בּוֹ אַב הַטֻּמְאָה וּמְטַמֵּא אָדָם. זֶהוּ פֵּרוּשָׁהּ לְפִי מַשְׁמָעָהּ וְהִלְכוֹתֶיהָ. וּמִדְּרָשׁ אַגָּדָה הֶעְתַּקְתִּי מִיסוֹדוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן, וְזֶהוּ: (ב) **וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ•** מִשֶּׁלָּהֶם, כְּשֵׁם שֶׁהֵם פָּרְקוּ נִזְמֵי הַזָּהָב לָעֵגֶל מִשֶּׁלָּהֶם, כָּךְ יָבִיאוּ זוֹ לְכַפָּרָה מִשֶּׁלָּהֶם. **פָּרָה אֲדֻמָּה•** מָשָׁל לְבֶן שִׁפְחָה שֶׁטִּנֵּף פַּלְטִין שֶׁל מֶלֶךְ. אָמְרוּ: תָּבֹא אִמּוֹ וּתְקַנֵּחַ הַצּוֹאָה, כָּךְ תָּבֹא פָּרָה״ט וּתְכַפֵּר עַל הָעֵגֶל. **אֲדֻמָּה•** עַל שֵׁם (ישעיה א): ״אִם יַאְדִּימוּ כַּתּוֹלָע״, שֶׁהַחֵטְא קָרוּי אָדֹם. **תְּמִימָה•** עַל שֵׁם יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ תְּמִימִים וְנַעֲשׂוּ בּוֹ בַּעֲלֵי מוּמִין – תָּבֹא זוֹ וּתְכַפֵּר עֲלֵיהֶם וַיַּחְזְרוּ לְתַמּוּתָם. **לֹא עָלָה עָלֶיהָ עֹל•** כְּשֵׁם שֶׁפָּרְקוּ מֵעֲלֵיהֶם עֹל שָׁמַיִם: (ג) **אֶל־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן•** כְּשֵׁם שֶׁנִּקְהֲלוּ עַל אַהֲרֹן, שֶׁהוּא כֹּהֵן, לַעֲשׂוֹת הָעֵגֶל. וּלְפִי שֶׁאַהֲרֹן עָשָׂה אֶת הָעֵגֶל, לֹא נַעֲשִׂית עֲבוֹדָה זוֹ עַל־יָדוֹ, שֶׁאֵין קַטֵּיגוֹר נַעֲשָׂה סַנֵּיגוֹר: (ד) **וְשָׁרַף אֶת־הַפָּרָה•** כְּשֵׁם שֶׁנִּשְׂרַף הָעֵגֶל: (ו) **עֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנִי תוֹלָעַת•** שְׁלֹשָׁה מִינִין הַלָּלוּ

שפתי חכמים

(כא) ד מִדִּכְתִיב ׳וְהִזָּה הַטָּהוֹר עַל הַטָּמֵא׳ פְּשִׁיטָא שֶׁהוּא טָהוֹר, דְּאִם טָמֵא הוּא אִם כֵּן מְטַמֵּא אֶת הַמַּיִם, אֶלָּא לוֹמַר אַף עַל פִּי שֶׁהִזָּה טָהוֹר הוּא: ה מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּנוֹגֵעַ. רְצוֹנוֹ לוֹמַר, אַל תַּקְשֶׁה לִי מַה דִּפְרִישִׁית דִּקְרָא ׳וּמַזֶּה׳ וגו׳ בָּא לְלַמֵּד שֶׁהַנּוֹשֵׂא טָמֵא אִם נוֹשֵׂא כְּשִׁיעוּר מַזֶּה, וְהָא אַחַר כָּךְ כְּתִיב ׳וְהַנּוֹגֵעַ בְּמֵי הַנִּדָּה יִטְמָא עַד הָעָרֶב׳, דְּמַשְׁמַע אֲפִילּוּ יֵשׁ בּוֹ שִׁיעוּר מַזֶּה טָמֵא, וְאִם ׳מַזֶּה׳ הוּא נוֹשֵׂא לָמָּה לִי לְמִכְתַּב ׳וְהַנּוֹגֵעַ׳, אִם הַנּוֹשֵׂא טָמֵא מִכָּל שֶׁכֵּן הַנּוֹגֵעַ. וּמְפָרֵשׁ, דִּקְרָא ׳וּמַזֶּה׳ וגו׳ בָּא לְלַמֶּדְךָ שֶׁהַנּוֹשֵׂא מֵי חַטָּאת צָרִיךְ כִּיבּוּס בְּגָדִים, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּנוֹגֵעַ דְּהָתָם לֹא צָרִיךְ כִּיבּוּס בְּגָדִים. וּמַה שֶּׁאָמַר ׳לְטַמֵּא בְּגָדִים שֶׁעָלָיו׳, הוּא הַדִּין נַמִּי לְכָל בֶּגֶד וּכְלִי שֶׁנּוֹגֵעַ בּוֹ טָמֵא זֶה בִּשְׁעַת חִיבּוּרוֹ בַּמְּטַמְּאִין, וְהָא דְּנָקֵט ׳עָלָיו׳, דְּמִסְתָּמָא הֵם עָלָיו בִּשְׁעַת חִיבּוּרוֹ בַּמְּטַמְּאִין. וּמַה שֶּׁטָּמֵא טוּמְאָה חֲמוּרָה הַיְינוּ כְּשֶׁנּוֹשֵׂא שֶׁלֹּא לְצוֹרֶךְ הַזָּיָה וְקֹדֶם שֶׁעָשׂוּ מִצְוָתָן, אֲבָל לְצוֹרֶךְ הַזָּיָה אוֹ לְאַחַר שֶׁנַּעֲשָׂה מִצְוָתָן טְהוֹרִין בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא. הָרְאֵ״ם: ו רְצוֹנוֹ לוֹמַר, כֵּיוָן דְּ׳מַזֶּה׳ הוּא נוֹשֵׂא, אִם כֵּן הָוָה לֵיהּ לְמֵימַר ׳הַנּוֹגֵעַ׳ גַּבֵּי ׳וּמַזֶּה׳, דְּדֶרֶךְ הַמִּקְרָא לִכְלוֹל נוֹגֵעַ וְנוֹשֵׂא יַחַד וְכָאן חִלְּקָן, אֶלָּא שֶׁאֵין וכו׳: תורה כב

(כב) ז כְּלוֹמַר, אֵיזֶה טָמֵא, כִּי מִלַּת ׳הַטָּמֵא׳ מוֹרָה עַל הַנִּזְכָּר, וְהוּא הַנּוֹגֵעַ בְּמֵי חַטָּאת, וְזֶה אֵינוֹ, דְּהָא אֵין בְּנוֹגֵעַ בְּמֵי נִדָּה אֶלָּא טוּמְאַת עֶרֶב, וְאֵיךְ יִטְמָא אָדָם. וּמְתָרֵץ, הַטָּמֵא הַזֶּה שֶׁנִּטְמָא בְּמֵת יִטַּמֵּא, רְצוֹנוֹ לוֹמַר, שֶׁאִם יִגַּע בְּכֵלִים יִטְמָא הַכֵּלִים. וְהוֹסִיף מִלַּת ׳בּוֹ׳ לְהוֹרוֹת בְּאֵיזֶה מָקוֹם נָגַע, וּפֵירֵשׁ שֶׁמִּלַּת ׳בּוֹ׳ מוֹרָה בִּטְמֵא מֵת, לֹא ׳בּוֹ׳ בַּנּוֹגֵעַ בִּטְמֵא מֵת: ח רְצוֹנוֹ לוֹמַר, אָדָם אַחֵר הַנּוֹגֵעַ בִּטְמֵא מֵת הַזֶּה, תִּטְמָא עַד הָעָרֶב. וּמִקְשֶׁה רַשִׁ״י, בִּשְׁלָמָא כֵּלִים יָכוֹל לְטַמֵּא לְפִי שֶׁטְּמֵא מֵת הוּא רִאשׁוֹן וְכֵלִים נִטְמְאוּ מֵרִאשׁוֹן, אֲבָל אָדָם אַחֵר הַנּוֹגֵעַ בַּטָּמֵא לָמָּה יְהֵא טָמֵא, וַהֲרֵי אָדָם אֵינוֹ נִטְמָא מֵרִאשׁוֹן אֶלָּא מֵאַב הַטּוּמְאָה, וּמְתָרֵץ מִכָּאן לָמְדוּ וכו׳: ט וְאִם תֹּאמַר, וְהָא אֵין קַטֵּיגוֹר נַעֲשָׂה סַנֵּיגוֹר, דִּכְהַאי גַּוְונָא נַמִּי אָמְרִינַן גַּבֵּי בִּגְדֵי זָהָב דְּאָסוּר לַעֲשׂוֹת עֲבוֹדָה בָּהֶן בִּפְנִים מִשּׁוּם דַּעֲבֵירָה בָּאָה עַל יְדֵי זָהָב, הָכִי נַמִּי בָּאָה עֲבֵירָה עַל יְדֵי עֵגֶל. וְיֵשׁ לוֹמַר, דַּוְקָא עֲבוֹדַת פְּנִים אָסוּר לַעֲשׂוֹת מִשּׁוּם דְּאֵין קַטֵּיגוֹר נַעֲשָׂה סַנֵּיגוֹר, אֲבָל לֹא גַּבֵּי בִּגְדֵי זָהָב שֶׁמְּשַׁמֵּשׁ בָּהֶן בַּחוּץ, וְהָכִי נַמִּי גַּבֵּי פָּרָה אֲדֻמָּה שֶׁעֲשִׂיָּתָהּ בַּחוּץ אֵין שַׁיָּךְ לוֹמַר אֵין קַטֵּיגוֹר נַעֲשָׂה סַנֵּיגוֹר. וְאִם תֹּאמַר, וְהָא בְּסָמוּךְ פֵּירֵשׁ רַשִׁ״י מַה דְּלֹא הָיְתָה עֲבוֹדַת פָּרָה אֲדֻמָּה עַל יְדֵי אַהֲרֹן מִשּׁוּם דְּאֵין קַטֵּיגוֹר נַעֲשָׂה סַנֵּיגוֹר. וְיֵשׁ לוֹמַר דְּשַׁאנֵי אַהֲרֹן דַּעֲבֵירָה הָיְתָה עַל יְדֵי עַצְמוֹ, אֲבָל פָּרָה אֲדֻמָּה הָא אוֹתָהּ פָּרָה לֹא הָיְתָה בַּעֲבֵירַת עֵגֶל, אֶלָּא מִמִּינָהּ הָיְתָה. וְאִם תֹּאמַר, וְהָא בְּפָרָשַׁת שְׁמִינִי כְּתִיב בְּאַהֲרֹן ׳קַח לְךָ עֵגֶל׳ וּפֵירֵשׁ רַשִׁ״י לְהוֹדִיעַ שֶׁעַל יְדֵי זֶה מְכַפֵּר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל מַעֲשֵׂה עֵגֶל, וּלְגַבֵּי עַצְמוֹ אֵין לְחַלֵּק בַּחוּץ וּבִפְנִים כְּדִפְרִישִׁית. וְיֵשׁ לוֹמַר דְּהָתָם מַיְירֵי שֶׁהוּא הָיָה מְכַפֵּר עַל עַצְמוֹ אֵין שַׁיָּךְ לוֹמַר אֵין קַטֵּיגוֹר נַעֲשָׂה סַנֵּיגוֹר אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה

כְּנֶגֶד שְׁלֹשֶׁת אַלְפֵי אִישׁ שֶׁנִּפְלוּ בָּעֵגֶל. וְאֶרֶז הוּא הַגָּבֹהַּ מִכָּל הָאִילָנוֹת, וְאֵזוֹב נָמוּךְ מִכֻּלָּם. סִימָן, שֶׁהַגָּבֹהַּ שֶׁנִּתְגָּאָה וְחָטָא, יַשְׁפִּיל אֶת עַצְמוֹ כְּאֵזוֹב וְתוֹלַעַת, וְיִתְכַּפֵּר לוֹ: (ט) **לְמִשְׁמֶרֶת•** כְּמוֹ שֶׁפֶּשַׁע הָעֵגֶל שָׁמוּר לְדוֹרוֹת לְפֵרְעָנוּת, שֶׁאֵין לְךָ פְּקֻדָּה שֶׁאֵין בָּהּ מִפְּקֻדַּת הָעֵגֶל, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב): "וּבְיוֹם פָּקְדִי וּפָקַדְתִּי וְגוֹ'". וּכְשֵׁם שֶׁהָעֵגֶל מְטַמֵּא כָּל הָעוֹסְקִין בּוֹ, כָּךְ פָּרָה מְטַמְּאָה כָּל הָעוֹסְקִין בָּהּ. וּכְשֵׁם שֶׁנִּטַּהֲרוּ בְּאֶפְרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם): "רַיִּזֶּר עַל־פְּנֵי הַמַּיִם וְגוֹ'", כָּךְ "וְלָקְחוּ לַטָּמֵא מֵעֲפַר שְׂרֵפַת הַחַטָּאת וְגוֹ'".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לג עמ׳ 128)

תָּבוֹא פָּרָה וּתְכַפֵּר עַל הָעֵגֶל (רש"י יט, כב) בְּאֵרוּ הַמְּפָרְשִׁים, שֶׁלּוּלֵא חֵטְא הָעֵגֶל לֹא הָיְתָה מִיתָה בְּיִשְׂרָאֵל, כִּי בְּמַתַּן תּוֹרָה זָכוּ לְ"חֵרוּת מִמַּלְאַךְ הַמָּוֶת", וְהַחֵטְא גָּרַם לְמִיתָה וּלְטֻמְאַת מֵת; וּמִזֶּבֶן אֵפוֹא, שֶׁכַּפָּרַת הַחֵטְא מְבַטֶּלֶת בְּדָרָךְ מִמֵּילָא טֻמְאַת מֵת. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁזֶּהוּ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם שֶׁהַפָּרָה הָעֲשִׂירִית יַעֲשֶׂה הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ: רָמֵז רָמַז לָנוּ, שֶׁשְּׁלֵמוּת הַטָּהֲרָה תִּהְיֶה בִּטּוּל הַמָּוֶת לְגַמְרֵי, "בִּלַּע הַמָּוֶת לָנֶצַח".

כ (א) **וַיָּבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל כָּל־הָעֵדָה מִדְבַּר־צִן בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וַיֵּשֶׁב הָעָם בְּקָדֵשׁ וַתָּמָת שָׁם מִרְיָם וַתִּקָּבֵר שָׁם:**

א **וַאֲתוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל כְּנִשְׁתָּא לְמַדְבְּרָא דְצִין בְּיַרְחָא קַדְמָאָה וִיתֵב עַמָּא בִּרְקָם וּמִיתַת תַּמָּן מִרְיָם וְאִתְקְבְרַת תַּמָּן:**

רש"י◄ **כָּל־הָעֵדָה•** עֵדָה הַשְּׁלֵמָה[ב], שֶׁכְּבָר מֵתוּ מֵתֵי מִדְבָּר, וְאֵלּוּ פָּרְשׁוּ לַחַיִּים. **וַתָּמָת שָׁם מִרְיָם•** (מ"ק כ"ח) לָמָּה נִסְמְכָה מִיתַת מִרְיָם[ל] לְפָרָשַׁת פָּרָה אֲדֻמָּה? לוֹמַר לְךָ: מַה קָּרְבָּנוֹת[מ] מְכַפְּרִין (ס"א כְּמוֹ שֶׁפָּרָה אֲדֻמָּה מְכַפֶּרֶת), אַף מִיתַת צַדִּיקִים[נ] מְכַפֶּרֶת. **וַתָּמָת שָׁם מִרְיָם•** (שם) אַף הִיא בִּנְשִׁיקָה מֵתָה[ס]. וּמִפְּנֵי מָה לֹא נֶאֱמַר בָּהּ: "עַל־פִּי ה'"[ע]? שֶׁאֵינוֹ דֶּרֶךְ כָּבוֹד שֶׁל מַעְלָה. וּבְאַהֲרֹן נֶאֱמַר (במדבר לג): "עַל־פִּי ה'", בְּ"אֵלֶּה מַסְעֵי".

(ב) **וְלֹא־הָיָה מַיִם לָעֵדָה וַיִּקָּהֲלוּ עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן:**

ב **וְלָא הֲוָה מַיָּא לִכְנִשְׁתָּא וְאִתְכְּנָשׁוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן:**

רש"י◄ **וְלֹא־הָיָה מַיִם לָעֵדָה•** מִכָּאן, שֶׁכָּל אַרְבָּעִים שָׁנָה הָיָה לָהֶם הַבְּאֵר[פ] בִּזְכוּת מִרְיָם.

שפתי חכמים

מְכֻפֶּר עָלָיו בַּעֲוֹן הָעֵגֶל: **י** לְפִי שֶׁהָעֵגֶל הָיָה עֲבוֹדָה זָרָה, וַעֲבוֹדָה זָרָה מְטַמְּאָה כְּמֵת, כְּדִכְתִיב בְּסֵפֶר תְּהִלִּים 'וַיִּצָּמְדוּ לְבַעַל פְּעוֹר וַיֹּאכְלוּ זִבְחֵי מֵתִים': תורה א

כ (א) **כ** רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ, כֵּיוָן שֶׁכָּתוּב 'בְּנֵי יִשְׂרָאֵל' פְּשִׁיטָא שֶׁהָיוּ 'כָּל הָעֵדָה'. וּמִפָּרֵשׁ, שֶׁכְּבָר מֵתוּ מְתֵי מִדְבָּר: **ל** פֵּירוּשׁ, דְּאֵין כָּאן מְקוֹמוֹ, שֶׁהֲרֵי בְּשָׁנָה רִאשׁוֹנָה לִיצִיאַת מִצְרַיִם עָשׂוּ הָעֵגֶל, וּבְשָׁנָה שְׁנִיָּה שָׁרְפוּ פָּרָה אֲדוּמָּה, וּמִיתַת מִרְיָם הָיְתָה בְּסוֹף אַרְבָּעִים שָׁנָה לִיצִיאַת מִצְרַיִם: **מ** וְאִם תֹּאמַר, וְכִי קָרְבָּן הָיְתָה הַפָּרָה אֲדוּמָּה, וַהֲלֹא לֹא הָיוּ מַקְרִיבִין מִמֶּנָּה כְּלוּם. וְיֵשׁ לוֹמַר, לְפִי דָּבָר אַחֵר שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י לְעֵיל שֶׁקְּרָאָהּ הַכָּתוּב 'חַטָּאת' לוֹמַר שֶׁהִיא כְּקָרְבָּן לֵיאָסֵר בַּהֲנָאָה, שְׁמַע מִינָּהּ שֶׁהִיא כְּקָרְבָּן: **נ** וְאִם תֹּאמַר, לְפִי זֶה הָיָה לוֹ לִסְמוֹךְ גַּבֵּי קָרְבָּנוֹת מַמָּשׁ. וְיֵשׁ לוֹמַר, לְכָךְ נִסְמְכָה לְפָרָה, לְפִי שֶׁהֵם דּוֹמִים לַהֲדָדֵי, לְפִי שֶׁמִּיתַת צַדִּיקִים אֵינָן קָרְבָּנוֹת וְגַם הַפָּרָה אֵינָהּ קָרְבָּן מַמָּשׁ, וְלָמַדְנוּ מֵהֲדָדֵי כְּמוֹ שֶׁזֶּה מְכֻפֶּר גַּם זֶה מְכֻפֶּר: **ס** מִדִּכְתִיב כָּאן 'שָׁם', וּכְתִיב גַּם גַּבֵּי אַהֲרֹן 'וַיָּמָת אַהֲרֹן שָׁם', דְּאִי לַאו לִגְזֵירָה שָׁוָה אָתֵי, 'שָׁם' 'שָׁם' תְּרֵי זִימְנֵי דְּגַבֵּי מִרְיָם לָמָּה לִי, אֶלָּא עַל כָּרְחָךְ לִגְזֵירָה שָׁוָה אָתֵי, מַה הָתָם בִּנְשִׁיקָה שֶׁהֲרֵי כְּתִיב עַל פִּי ה', אַף כָּאן בִּנְשִׁיקָה: **ע** יֵשׁ מַקְשִׁים, מַה מַּקְשֶׁה רַשִׁ"י, הָא פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י דְּיָלְפִינַן 'שָׁם' 'שָׁם' מֵאַהֲרֹן. וְיֵשׁ לוֹמַר דְּרַשִׁ"י הָכִי פָּרֵיךְ, לָמָּה לִי גְּזֵירָה שָׁוָה, לִכְתּוֹב בְּהֶדְיָא 'עַל פִּי ה'', דְּעַל כָּרְחָךְ לַאו גְּזֵירָה שָׁוָה גְּמוּרָה הוּא, דְּאִם כֵּן לָמָּה לִי גַּבֵּי אַהֲרֹן 'עַל פִּי ה'' לְהוֹרוֹת שֶׁבִּנְשִׁיקָה מֵת, נִלְמוֹד 'שָׁם' 'שָׁם' מִמֹּשֶׁה, אֶלָּא וַדַּאי לַאו גְּזֵירָה שָׁוָה גְּמוּרָה הִיא, מִשּׁוּם הָכִי כְּתִב גַּבֵּי אַהֲרֹן 'עַל פִּי ה'', אִם כֵּן גַּבֵּי מִרְיָם נַמִּי לִכְתּוֹב עַל פִּי ה' וכו'. אֲבָל בַּגְּמָרָא כָּתְבוּ בְּפֵירוּשׁ שֶׁלָּמְדוּ הַגְּזֵירָה שָׁוָה מִמֹּשֶׁה. לָכֵן צָרִיךְ לוֹמַר דְּרַשִׁ"י זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה נַמִּי הָכִי קָאָמַר, אַף הִיא בִּנְשִׁיקָה מֵתָה, רְצוֹנוֹ לוֹמַר דְּיָלִיף 'שָׁם' 'שָׁם' מִמֹּשֶׁה, אֲבָל אַהֲרֹן נֶאֱמַר בּוֹ 'עַל פִּי ה'' וְאֵין צָרִיךְ לִלְמֹדוֹ מִמֹּשֶׁה, וְלָכֵן אָמַר 'וּבְאַהֲרֹן' וכו' וְלֹא אָמַר 'שֶׁבְּאַהֲרֹן'. יְעוּדֵן שָׁם: תורה ב

(ב) **פ** שֶׁהֲרֵי מִיַּד כְּשֶׁמֵּתָה מִרְיָם לֹא הָיָה לָהֶם עוֹד מַיִם. וְאִם תֹּאמַר, לָמָּה לֹא הָיָה הַבְּאֵר בִּזְכוּת אַהֲרֹן אוֹ מֹשֶׁה, וְיֵשׁ לוֹמַר בִּזְכוּת שֶׁהִמְתִּינָה לְמֹשֶׁה עַל הַמַּיִם לִרְאוֹת מַה יַּעֲשֶׂה לוֹ כְּשֶׁהוּשְׁלַךְ בַּתֵּיבָה, לְכָךְ נַעֲשָׂה לָהּ זְכוּת זֶה שֶׁל בְּאֵר, דְּהַיְינוּ מַיִם, שֶׁנָּתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַיִם לָעֵדָה בִּשְׁבִילָהּ: תורה ג

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחות יום א׳ פרשת חוקת, בדר״ח תמוז, ה׳תשכ״ו)

יֵשׁ כָּאֵלּוּ שֶׁנּוֹפְלִים בְּרוּחָם בִּגְלַל שֶׁלַּמְרוֹת יְגִיעָתָם, הֵן בְּנוֹגֵעַ לְעַצְמָם וְהֵן בְּנוֹגֵעַ לְזוּלָתָם, אֵינָם רוֹאִים מִיָּד אֶת הַפֵּירוֹת. וְגַם עַל זֶה יֶשְׁנוּ לִימּוּד מִפָּרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ - שֶׁלַּמְרוֹת שֶׁבְּמֶשֶׁךְ אַרְבָּעִים שָׁנָה לֹא יָדְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בִּזְכוּת מִי הָיְתָה לָהֶם הַבְּאֵר שֶׁמִּמֶּנָּה שָׁתוּ בְּהֵיוֹתָם בַּמִּדְבָּר, הִנֵּה סוֹף־כָּל־סוֹף נוֹדַע לָהֶם הַדָּבָר, אִם כִּי לְאַחֲרֵי מֶשֶׁךְ זְמַן רַב.

וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה בְּיָמֵינוּ, שֶׁהַמְּאוֹרָעוֹת מִתְרַחֲשִׁים בְּמְהִירוּת גְּדוֹלָה הַרְבֵּה יוֹתֵר, בָּרוּר הַדָּבָר, שֶׁאִם רַק מִתְעַסְּקִים מִתּוֹךְ רֶגֶשׁ, מְסִירָה וּנְתִינָה עַד לִמְסִירַת נֶפֶשׁ (בְּאוֹפֶן חִיּוּבִי) - מַצְלִיחַ הַקָּבָּ״ה וְרוֹאִים פֵּירוֹת טוֹבִים בְּמְהִירוּת גְּדוֹלָה יוֹתֵר, אוֹ תֵּיכֶף וּמִיָּד, וּבְכָל אוֹפֶן - תּוֹךְ מֶשֶׁךְ זְמַן קָצָר.

(ג) וַיָּרֶב הָעָם עִם־מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר וְלוּ גָוַעְנוּ בִּגְוַע אַחֵינוּ לִפְנֵי יְהוָה׃

ג וּנְצָא עַמָּא עִם מֹשֶׁה וַאֲמָרוּ לְמֵימַר וּלְוֵי דְּמִתְנָא בְּמוֹתָא דְּאַחָנָא קֳדָם יְיָ׃

רש״י ◄ **וְלוּ גָוַעְנוּ** • הַלְוַאי שֶׁגָּוַעְנוּ. **בִּגְוַע אַחֵינוּ** • בְּמִיתַת אַחֵינוּ בַּדָּבָר. לִמֵּד שֶׁמִּיתַת צָמָא מְגֻנָּה מִמַּגֵּפָה. **בִּגְוַע** • שֵׁם דָּבָר הוּא, כְּמוֹ ״בְּמִיתַת אַחֵינוּ״, וְלֹא יִתְּכֵן לְפָרְשׁוֹ ״כְּשֶׁמֵּתוּ אַחֵינוּ״, שֶׁאִם כֵּן הָיָה לוֹ לְהִנָּקֵד ״בִּגְוֹעַ״ (בְּחוֹלָם הַוָא״ו).

(ד) וְלָמָּה הֲבֵאתֶם אֶת־קְהַל יְהוָה אֶל־הַמִּדְבָּר הַזֶּה לָמוּת שָׁם אֲנַחְנוּ וּבְעִירֵנוּ׃

ד וּלְמָא אַעֱלִתּוּן יָת קְהָלָא דַיְיָ לְמַדְבְּרָא הָדֵין לְמִמַּת תַּמָּן אֲנַחְנָא וּבְעִירָנָא׃

(ה) וְלָמָּה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לְהָבִיא אֹתָנוּ אֶל־הַמָּקוֹם הָרָע הַזֶּה לֹא מְקוֹם זֶרַע וּתְאֵנָה וְגֶפֶן וְרִמּוֹן וּמַיִם אֵין לִשְׁתּוֹת׃

ה וּלְמָא אַסֵּקְתּוּנָא מִמִּצְרַיִם לְאַיְתָאָה יָתָנָא לְאַתְרָא בִישָׁא הָדֵין לָא אֲתַר כְּשַׁר לְבֵית זְרַע וְאַף לָא תֵינִין וְגוּפְנִין וְרִמּוֹנִין וּמַיָּא לֵית לְמִשְׁתֵּי׃

(ו) וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מִפְּנֵי הַקָּהָל אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם וַיֵּרָא כְבוֹד־יְהוָה אֲלֵיהֶם׃ פ

ו וְעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מִן קֳדָם קְהָלָא לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא וּנְפָלוּ עַל אַפֵּיהוֹן וְאִתְגְּלִי יְקָרָא דַיְיָ לְהוֹן׃

◆ יום שלישי א׳ תמוז ◆

(ז) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃

ז וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃

(ח) קַח אֶת־הַמַּטֶּה וְהַקְהֵל אֶת־הָעֵדָה אַתָּה וְאַהֲרֹן אָחִיךָ וְדִבַּרְתֶּם אֶל־הַסֶּלַע לְעֵינֵיהֶם וְנָתַן מֵימָיו וְהוֹצֵאתָ לָהֶם מַיִם מִן־הַסֶּלַע וְהִשְׁקִיתָ אֶת־הָעֵדָה וְאֶת־בְּעִירָם׃

ח סַב יָת חֻטְרָא וְאַכְנֵשׁ יָת כְּנִשְׁתָּא אַתְּ וְאַהֲרֹן אָחוּךְ וּתְמַלְּלוּן עִם כֵּיפָא לְעֵינֵיהוֹן וְיִתֵּן מוֹהִי וּתַפֵּק לְהוֹן מַיָּא מִן כֵּיפָא וְתַשְׁקֵי יָת כְּנִשְׁתָּא וְיָת בְּעִירְהוֹן׃

רש״י ◄ **וְאֶת־בְּעִירָם** • (במדבר רבה) מִכָּאן, שֶׁחַס הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַל מָמוֹנָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

שפתי חכמים

(ג) **צ** פֵּירוּשׁ, כְּמוֹ ׳הֵן לוֹ יְהִי כִּדְבָרֶךָ׳, לֹא מֵעִנְיַן שֶׁמָּא, כְּמוֹ ׳לוּ יִשְׁטְמֵנוּ יוֹסֵף׳, וְלֹא מֵעִנְיַן אוּלַי, כְּמוֹ ׳לוּ הִקְשַׁבְתָּ לְמִצְוֹתָי׳: **ק** כְּאֵלּוּ אָמַר בִּגְוִיעַת אַחֵינוּ, דְּאִם לֹא כֵּן ׳בִּגְוֹעַ׳ בְּחוֹלָ״ם מִיבָּעֵי לֵיהּ אִם הוּא מָקוֹר, וְשֶׁיִּהְיֶה פֵּירוּשׁוֹ בִּזְמַן שֶׁגָּוְעוּ אַחֵינוּ, כְּמוֹ ׳וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ לָבָן׳: תורה ד (ח) **ר** וְאִם תֹּאמַר, מְנָא לֵיהּ לְרַשִׁ״י, דִּלְמָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֵשִׁיב לָהֶם

(ט) וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הַמַּטֶּה מִלִּפְנֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּהוּ׃

ט וּנְסִיב מֹשֶׁה יָת חֵטְרָא מִן קֳדָם יְיָ כְּמָא דִי פַּקְּדֵהּ׃

(י) וַיַּקְהִלוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת־הַקָּהָל אֶל־פְּנֵי הַסֶּלַע וַיֹּאמֶר לָהֶם שִׁמְעוּ־נָא הַמֹּרִים הֲמִן־הַסֶּלַע הַזֶּה נוֹצִיא לָכֶם מָיִם׃

י וְאַכְנִישׁוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן יָת קְהָלָא לְקֳדָם כֵּיפָא וַאֲמַר לְהוֹן שְׁמָעוּ כְּעַן סָרְבָנַיָּא הֲמִן כֵּיפָא הָדֵין נַפֵּק לְכוֹן מַיָּא׃

רש״י◄ וַיַּקְהִלוּ וְגוֹ׳ • (שם) זֶה אֶחָד מִן הַמְּקוֹמוֹת שֶׁהֶחֱזִיק מֶעָטֹשׁ אֶת הַמְרֻבֶּה. הֲמִן־הַסֶּלַע הַזֶּה נוֹצִיא • לְפִי שֶׁלֹּא הָיוּ מַכִּירִין אוֹתוֹת, לְפִי שֶׁהָלַךְ הַסֶּלַע וְיָשַׁב לוֹ בֵּין הַסְּלָעִים כְּשֶׁנִּסְתַּלֵּק הַבְּאֵר, וְהָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים לָהֶם: מַה לָּכֶם? מֵאֵיזֶה סֶלַע תּוֹצִיאוּ לָנוּ מַיִם? לָכָךְ אָמַר לָהֶם: ״הַמֹּרִים״, סַרְבָנִים, לְשׁוֹן יְוָנִי: שׁוֹטִים — מוֹרִים אֶת מוֹרֵיהֶם, הֲמִן הַסֶּלַע הַזֶּה, שֶׁלֹּא נִצְטַוִּינוּ עָלָיו, נוֹצִיא לָכֶם מַיִם?.

(יא) וַיָּרֶם מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ וַיַּךְ אֶת־הַסֶּלַע בְּמַטֵּהוּ פַּעֲמָיִם וַיֵּצְאוּ מַיִם רַבִּים וַתֵּשְׁתְּ הָעֵדָה וּבְעִירָם׃

יא וַאֲרֵם מֹשֶׁה יָת יְדֵהּ וּמְחָא יָת כֵּיפָא בְּחֵטְרֵהּ תַּרְתֵּין זִמְנִין וּנְפָקוּ מַיָּא סַגִּיאֵי וּשְׁתִיאַת כְּנִשְׁתָּא וּבְעִירְהוֹן׃

רש״י◄ פַּעֲמָיִם • לְפִי שֶׁבָּרִאשׁוֹנָה לֹא הוֹצִיא אֶלָּא טִפִּין, לְפִי שֶׁלֹּא צִוָּה הַמָּקוֹם לְהַכּוֹתוֹ אֶלָּא ״וְדִבַּרְתֶּם אֶל־הַסֶּלַע״, וְהֵמָּה דִּבְּרוּ אֶל סֶלַע אַחֵר וְלֹא הוֹצִיא. אָמְרוּ: שֶׁמָּא צָרִיךְ לְהַכּוֹתוֹ כְּבָרִאשׁוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יז) ״וְהִכִּיתָ בַּצּוּר״ — וְנִזְדַּמֵּן לָהֶם אוֹתוֹ סֶלַע וְהִכָּהוּ.

(יב) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן יַעַן לֹא־הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָכֵן לֹא תָבִיאוּ אֶת־הַקָּהָל הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם׃

יב וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן חֲלַף דִּי לָא הֵימַנְתּוּן בְּמֵימְרִי לְקַדָּשׁוּתִי לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכֵן לָא תַעֲלוּן יָת קְהָלָא הָדֵין לְאַרְעָא דִי יְהָבִית לְהוֹן׃

רש״י◄ יַעַן לֹא־הֶאֱמַנְתֶּם בִּי • גִּלָּה הַכָּתוּב[ב] שֶׁאִלּוּלֵי חֵטְא זֶה בִּלְבַד[ג] הָיוּ נִכְנָסִין לָאָרֶץ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ

שפתי חכמים

עַל מַה שֶׁבִּקְּשׁוּ הֵם וְאָמְרוּ ׳לָמָּה נָמוּת שָׁם אֲנַחְנוּ וּבְעִירֵנוּ׳, וְהֵשִׁיב לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא ׳וְהִשְׁקִיתָ אֶת הָעֵדָה וְאֶת בְּעִירָם׳. וְיֵשׁ לוֹמַר, דִּלְשׁוֹן ׳וְהִשְׁקִיתָ׳ נוֹפֵל עַל בְּהֵמָה, כְּדִכְתִיב בְּפָרָשַׁת חַיֵּי שָׂרָה ׳וְגַם גְּמַלֶּיךָ אַשְׁקֶה׳, וַהֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר ׳וַיִּשְׁתּוּ הָעֵדָה׳ כְּדִכְתִיב בְּסָמוּךְ ׳וַתֵּשְׁתְּ הָעֵדָה׳, דִּלְשׁוֹן שְׁתִיָּה נוֹפֵל עַל אָדָם, כְּדִכְתִיב נַמִּי שָׁם ׳שְׁתֵה אֲדֹנִי׳, וּמִדִּמְשַׁנֵּי וְכָתַב ׳וְהִשְׁקִיתָ׳ וַדַּאי הִקְפִּיד עַל בְּעִירָם (מהרא״ל). וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר, דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ״י ׳וְאֶת בְּעִירָם׳ לָמָּה לִי, דְּהָא בְּפָרָשַׁת בְּשַׁלַּח בִּתְשׁוּבַת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה עַל דְּבַר הַמַּיִם לֹא הֵשִׁיב לוֹ אֶלָּא ׳וְשָׁתָה הָעָם׳, אַף עַל פִּי שֶׁיִּשְׂרָאֵל אָמְרוּ ׳לְהָמִית אוֹתִי וְאֶת בָּנַי וְאֶת מִקְנִי׳, וְאִם כֵּן ׳וְאֶת בְּעִירָם׳ לָמָּה לִי, אֶלָּא שֶׁחַס וכו׳: תורה ט

(י) **ש** דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ״י, וְכִי אֶפְשָׁר לְהַקְהִיל כָּל הַקָּהָל אֶל פְּנֵי הַסֶּלַע: **ת** רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ, מַה חִידּוּשׁ הָיָה לָהֶם עַד שֶׁאָמְרוּ הֲמִן הַסֶּלַע וגו׳, כֵּיוָן שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא ׳וְנָתַן מֵימָיו׳ וַדַּאי כָּךְ יִהְיֶה. וּמִתָּרֵץ, לְפִי שֶׁלֹּא הָיוּ כו׳, וְהָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים לָהֶם מַה לָּכֶם מֵאֵיזֶה סֶלַע תּוֹצִיאוּ, כְּלוֹמַר מַה חִילּוּק בֵּין זֶה לְזֶה, לָכָךְ אָמַר לָהֶם כו׳: תורה יא

(יא) **א** דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ״י, לָמָּה הִכָּה שְׁתֵּי פְּעָמִים. וּמִתָּרֵץ, לְפִי שֶׁבְּמַכָּה רִאשׁוֹנָה הוֹצִיא טִיפִּין וכו׳. וְהוֹכָחָתוֹ, דְּאִם אִיתָא שֶׁלֹּא הוֹצִיא כְּלוּם, לָמָּה הִכָּה אוֹתוֹ פַּעַם שֵׁנִית, וְלָמָּה לֹא הָיָה סוֹבֵר וַדַּאי זֶה סֶלַע אַחֵר שֶׁלֹּא צִוָּה עָלָיו הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאִם הוֹצִיא מִתְּחִלָּה מַיִם הַרְבֵּה לֹא הָיוּ צְרִיכִין לְהַכּוֹתוֹ פַּעַם שֵׁנִית, אֶלָּא וַדַּאי שֶׁהוֹצִיא מִתְּחִלָּה טִיפִּין, לָכָךְ הִכָּה אוֹתוֹ פַּעַם שְׁנִיָּה. וּמַה דְּלֹא הוֹצִיא מַיִם כַּשִּׁיעוּר בְּפַעַם רִאשׁוֹן, לְפִי שֶׁלֹּא כו׳. וּמַה שֶׁהוֹסִיף לוֹמַר ׳וְהֵם דִּבְּרוּ׳ כו׳, כְּדֵי לְהוֹדִיעַ טָעוּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה שֶׁהִכָּה, מִשּׁוּם שֶׁהֵם דִּבְּרוּ לְסֶלַע אַחֵר וְלֹא הוֹצִיא, מִשּׁוּם הָכִי הִכָּה אֶת הַסֶּלַע מִפְּנֵי שֶׁאָמְרוּ שֶׁמָּא כו׳. וְהוֹסִיף עוֹד ׳וְנִזְדַּמֵּן לָהֶם׳ כו׳, דְּאִם לֹא כֵּן לָמָּה הוֹצִיא אֲפִילּוּ טִיפִּין, וַאֲפִילּוּ בְּהַכָּאוֹת רַבּוֹת לֹא הָיָה לוֹ לְהוֹצִיא אֲפִילּוּ טִיפָּה אַחַת, אֶלָּא שֶׁנִּזְדַּמֵּן לָהֶם כו׳. וּקְצָת קָשֶׁה מִמַּה שֶׁפֵּירֵשׁ רַשִׁ״י בְּפָרָשַׁת מַטּוֹת גַּבֵּי ׳וַיֹּאמֶר אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן׳ וגו׳, לְפִי שֶׁכָּעַס מֹשֶׁה בָּא לִכְלַל טָעוּת, וְכֵן בְּ׳שִׁמְעוּ נָא הַמּוֹרִים׳ ׳וַיַּךְ אֶת הַסֶּלַע׳ עַל יְדֵי הַכַּעַס בָּא לִכְלַל טָעוּת, מִשֶּׁמַּע אֲבָל לֹא מִפְּנֵי שֶׁדִּבְּרוּ אֶל סֶלַע אַחֵר וְלֹא הוֹצִיא מַיִם, וּמִפְּנֵי שֶׁחָשְׁבוּ שֶׁאוּלֵי צִיווּי הַשֵּׁם לֹא הָיָה אֶלָּא בְּהַכָּאָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב כָּאן. וְשֶׁמָּא יֵשׁ לוֹמַר שֶׁהֵן אַגְּדוֹת חֲלוּקוֹת, וְרַשִׁ״י תָּפַס שִׁתֵּיהֶן כְּמִנְהָגוֹ בְּכָל מָקוֹם. עַד כָּאן לְשׁוֹן הָרְאֵ״ם: תורה יב

(יב) **ב** רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ, וְכִי דֶּרֶךְ כָּבוֹד לְגַלּוֹת חֶרְפָּה שֶׁל צַדִּיקִים, וּמְפָרֵשׁ דְּאַדְרַבָּה מִפְּנֵי שֶׁבַח שֶׁלָּהֶם גִּלָּה הַקְּרָא, כִּדְפֵּירֵשׁ גִּלָּה כו׳: **ג** דְּקָשֶׁה

עֲלֵיהֶם: כַּעֲוֹן שֶׁאָר דּוֹר הַמִּדְבָּר שֶׁנִּגְזַר עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ לָאָרֶץ, כָּךְ הָיָה עֲוֹן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. וַהֲלֹא (במדבר יא) "הֲצֹאן וּבָקָר יִשָּׁחֵט" קָשֶׁה מִזּוֹ? אֶלָּא לְפִי שֶׁבַּסֵּתֶר – חָסַךְ עָלָיו הַכָּתוּב, וְכָאן שֶׁבְּמַעֲמַד כָּל יִשְׂרָאֵל – לֹא חָסַךְ עָלָיו הַכָּתוּב, מִפְּנֵי קִדּוּשׁ הַשֵּׁם. **לְהַקְדִּישֵׁנִי** • שֶׁאִלּוּ דִּבַּרְתֶּם אֶל הַסֶּלַע וְהוֹצִיא, הָיִיתִי מְקַדֵּשׁ לְעֵינֵי הָעֵדָה וְאוֹמְרִים: מַה סֶּלַע זֶה, שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר וְאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְפַרְנָסָה, מְקַיֵּם דִּבּוּרוֹ שֶׁל מָקוֹם, קַל־וָחֹמֶר אָנוּ! **לָכֵן לֹא תָבִיאוּ** • בִּשְׁבוּעָה, כְּמוֹ (שמואל א ג): "לָכֵן נִשְׁבַּעְתִּי לְבֵית עֵלִי". נִשְׁבַּעוּ בִּקְפִיצָה, שֶׁלֹּא יַרְבּוּ בִּתְפִלָּה עַל כָּךְ.

(יג) הֵ֣מָּה מֵ֣י מְרִיבָ֗ה אֲשֶׁר־רָ֤בוּ בְנֵֽי־יִשְׂרָאֵל֙ אֶת־יְהוָ֔ה וַיִּקָּדֵ֖שׁ בָּ֑ם׃ ס

יג אִנּוּן מֵי מַצּוּתָא דִּי נְצוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ וְאִתְקַדַּשׁ בְּהוֹן׃

רש"י◄ **הֵמָּה מֵי מְרִיבָה** • הֵם הַנִּזְכָּרִים בְּמָקוֹם אַחֵר: (סנהדרין ק"א ב) אֶת אֵלּוּ רָאוּ אֶצְטַגְנִינֵי פַּרְעֹה, שֶׁמּוֹשִׁיעָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל לוֹקֶה בַּמַּיִם, לְכָךְ גָּזְרוּ (שמות א): "כָּל־הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ". **וַיִּקָּדֵשׁ בָּם** • שֶׁמֵּתוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל־יָדָם, (זבחים קט"ו ב) שֶׁכְּשֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עוֹשֶׂה דִּין בִּמְקֻדָּשָׁיו, הוּא יָרְאוּי וּמִתְקַדֵּשׁ עַל הַבְּרִיּוֹת. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהילים סח): "נוֹרָא אֱלֹהִים מִמִּקְדָּשֶׁיךָ", וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ויקרא י): "בִּקְרֹבַי אֶקָּדֵשׁ".

◆ יום רביעי ב׳ תמוז ◆

(יד) וַיִּשְׁלַ֤ח מֹשֶׁה֙ מַלְאָכִ֔ים מִקָּדֵ֖שׁ אֶל־מֶ֣לֶךְ אֱד֑וֹם כֹּ֣ה אָמַ֔ר אָחִ֖יךָ יִשְׂרָאֵ֑ל אַתָּ֣ה יָדַ֗עְתָּ אֵ֤ת כָּל־הַתְּלָאָה֙ אֲשֶׁ֣ר מְצָאָ֔תְנוּ׃

יד וּשְׁלַח מֹשֶׁה אִזְגַּדִּין מֵרְקָם לְוָת מַלְכָּא דֶּאֱדוֹם כִּדְנַן אֲמַר אָחוּךְ יִשְׂרָאֵל אַתְּ יְדַעַתְּ יָת כָּל עָקְתָא דִּי אַשְׁכַּחְתָּנָא׃

רש"י◄ **אָחִיךָ יִשְׂרָאֵל** • מָה רָאָה לְהַזְכִּיר כָּאן אַחֲוָה? אֶלָּא אָמַר לוֹ: אַחִים אֲנַחְנוּ, בְּנֵי אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ (בראשית טו): "כִּי־גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ", וְעַל שְׁנֵינוּ הָיָה אוֹתוֹ הַחוֹב לְפָרְעוֹ. **אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת כָּל־הַתְּלָאָה** • לְפִיכָךְ פֵּירַשׁ אֲבִיכֶם מֵעַל אָבִינוּ (שם לו): "וַיֵּלֶךְ אֶל־אֶרֶץ מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו" – מִפְּנֵי הַשִּׂטְנָה־חוֹב הַמֻּטָּל עֲלֵיהֶם, וְהִטִּילוֹ עַל יַעֲקֹב.

(טו) וַיֵּרְדוּ אֲבֹתֵינוּ מִצְרַיְמָה וַנֵּשֶׁב בְּמִצְרַיִם יָמִים רַבִּים וַיָּרֵעוּ לָנוּ מִצְרַיִם וְלַאֲבֹתֵינוּ׃

טו וּנְחָתוּ אֲבָהָתָנָא לְמִצְרַיִם וִיתִבְנָא בְּמִצְרַיִם יוֹמִין סַגִּיאִין וְאַבְּאִישׁוּ לָנָא מִצְרָאֵי וְלַאֲבָהָתָנָא׃

שפתי חכמים

לְרַשִׁ"י, דְּ'יַעַן' מַשְׁמַע שֶׁהוּא טַעַם אַלְמַעְלָה. וּמִתָּרֵץ דְּהָכִי פֵּירוּשׁוֹ, שֶׁאִלּוּלֵי כוֹ', כְּלוֹמַר יַעַן שֶׁעֲשִׂיתֶם זוֹ בַּלְבָד. כָּתַב הָרַאֵ"ם, וְאִם תֹּאמַר וְהָא בְּזוּלַת זֶה הַחֵטְא לֹא הָיָה נִכְנָס לָאָרֶץ, שֶׁכְּבָר גִּזְרָה עָלָיו גְּזֵירָה כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב 'עַתָּה תִּרְאֶה' וגו' וְלֹא הֶעָשׂוּ לִשְׁלֹשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים. וְתֵירוּצוֹ עַיֵּין בְּפָרָשַׁת בְּהַעֲלוֹתְךָ בְּמַה שֶׁכָּתַבְתִּי בַּפָּסוּק 'נוֹסְעִים אֲנַחְנוּ' כו', שֶׁדְּבָרָיו הָתָם כְּמוֹ שֶׁתֵּירֵץ הוּא הָכָא, לָכֵן לֹא הֵבֵאתִי דְּבָרָיו עַל הַגִּלָּיוֹן: **ד** רְצוֹנוֹ לוֹמַר, שֶׁאַל תִּסְבּוֹר לוֹמַר שֶׁהָיוּ בִּידֵיהֶם אַף עֲוֹנוֹת דּוֹר הַמִּדְבָּר, דְּהֵם עֲוֹנוֹת גְּדוֹלוֹת, כְּמוֹ מִתְלוֹנְנִים וּשְׁאָר דְּבָרִים: **ה** שֶׁשָּׁם אָמַר שֶׁאֵין בְּכֹחַ הַשֵּׁם לָתֵת בָּשָׂר כְּדֵי סִיפּוּקָם, וְכָאן אָמַר מֹשֶׁה שֶׁאֵין בִּרְשׁוּתוֹ לְהוֹצִיא מִסֶּלַע אַחֵר שֶׁלֹּא נִצְטַוּוּ, וְהָיָה זֶה סִבָּה שֶׁיְּאַמִּינוּ הָעָם שֶׁמִּחֹק הַסֶּלַע וְטִבְעוֹ הָיוּ הַמַּיִם, וְלֹא מִפְּנֵי גְּזֵירָתוֹ שֶׁל הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ יָצְאוּ, דְּאִם לֹא כֵן מַה לִּי סֶלַע זֶה מַה לִּי אַחֵר לְגַבֵּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְחַטָּאתָם לֹא הָיָה רַק שֶׁלֹּא בָּטְחוּ בַּה' שֶׁיּוֹצִיאוּ מִכָּל סֶלַע שֶׁיִּרְצוּ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִצְטַוּוּ עָלָיו: **ו** כְּלוֹמַר, מֵעַצְמוֹ בְּלִי שׂוּם הֶכְרֵחַ, שֶׁהֲרֵי לֹא עָמְדוּ לְפָנָיו בִּתְפִלָּה: תורה יג

(יד) **ז** רְצוֹנוֹ לוֹמַר, מַה שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם 'כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ', וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִטִּיל עַל יַעֲקֹב וּבָנָיו לְבַדּוֹ גְּזֵירָתוֹ, שֶׁהָיֵינוּ עֲבָדִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, נִמְצָא שֶׁאָנוּ סָבַלְנוּ צָרוֹת הַשִּׁעְבּוּד בְּעַד עֵשָׂו אָבִיךָ וּבָנָיו, וְעַל כֵּן רָאוּי לָכֶם לְהַנִּיחַ לָנוּ דֶּרֶךְ אַרְצְךָ, כִּדְפֵּירֵשׁ רַשִׁ"י בְּסָמוּךְ גַּבֵּי 'נַעְבְּרָה נָא בְאַרְצֶךָ' וגו': תורה טו

רש״י ◄ **וַיָּרֵעוּ לָנוּ • סָבַלְנוּ צָרוֹת[ח] רַבּוֹת. וְלַאֲבֹתֵינוּ • מִכָּאן, שֶׁהָאֲבוֹת מִצְטַעֲרִים[ט] בַּקֶּבֶר כְּשֶׁפֻּרְעָנוּת בָּאָה עַל יִשְׂרָאֵל.**

(טז) **וַנִּצְעַק אֶל־יְהוָה וַיִּשְׁמַע קֹלֵנוּ וַיִּשְׁלַח מַלְאָךְ וַיֹּצִאֵנוּ מִמִּצְרָיִם וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ בְקָדֵשׁ עִיר קְצֵה גְבוּלֶךָ:**

רש״י ◄ **וַיִּשְׁמַע קֹלֵנוּ • בַּבְּרָכָה שֶׁבֵּרְכָנוּ אָבִינוּ** (בראשית כז): **״הַקּוֹל קוֹל יַעֲקֹב״, שֶׁאָנוּ צוֹעֲקִים וְנַעֲנִים. מַלְאָךְ •** זֶה מֹשֶׁה[כ]. מִכָּאן, שֶׁהַנְּבִיאִים קְרוּאִים ״מַלְאָכִים״, וְאוֹמֵר (ד״ה ב לו): **״וַיְהִיוּ מַלְעִבִים בְּמַלְאֲכֵי הָאֱלֹהִים״.**

(יז) **נַעְבְּרָה־נָּא בְאַרְצֶךָ לֹא נַעֲבֹר בְּשָׂדֶה וּבְכֶרֶם וְלֹא נִשְׁתֶּה מֵי בְאֵר דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ נֵלֵךְ לֹא נִטֶּה יָמִין וּשְׂמֹאול עַד אֲשֶׁר־נַעֲבֹר גְּבֻלֶךָ:**

רש״י ◄ **נַעְבְּרָה־נָּא בְאַרְצֶךָ • אֵין לְךָ לְעוֹרֵר עַל הַיְרֻשָּׁה[ל] שֶׁל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, כְּשֵׁם שֶׁלֹּא פָּרַעְתָּ הַחוֹב, עֲשֵׂה לָנוּ עֵזֶר מְעַט לַעֲבֹר דֶּרֶךְ אַרְצֶךָ. וְלֹא נִשְׁתֶּה מֵי בְאֵר •** (במדבר רבה) **״מֵי בוֹרוֹת״ הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר, אֶלָּא כַּךְ אָמַר מֹשֶׁה: אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדֵינוּ מָן לֶאֱכֹל[מ] וּבְאֵר** לִשְׁתּוֹת, לֹא נִשְׁתֶּה מִמֶּנּוּ, אֶלָּא נִקְנֶה מִכֶּם אֹכֶל וּמַיִם לַהֲנָאַתְכֶם. מִכָּאן לְאַכְסָנַאי, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לֶאֱכֹל, יִקְנֶה מִן הַחֲנֻנִי, כְּדֵי לְהַנּוֹת אֶת אֶשְׁפִּיזוֹ. **דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ נֵלֵךְ וְגוֹ׳ •** אָנוּ חוֹסְמִים אֶת בְּהֶמְתֵּנוּ וְלֹא יִטּוּ[נ] לְכָאן וּלְכָאן לֶאֱכֹל.

(יח) **וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֱדוֹם לֹא תַעֲבֹר בִּי פֶּן־בַּחֶרֶב אֵצֵא לִקְרָאתֶךָ:**

רש״י ◄ **פֶּן־בַּחֶרֶב אֵצֵא לִקְרָאתֶךָ • אַתֶּם מִתְגָּאִים בַּקּוֹל שֶׁהוֹרִישְׁכֶם אֲבִיכֶם, וַאֲמַרְתֶּם: ״וַנִּצְעַק אֶל־ה׳ וַיִּשְׁמַע** קֹלֵנוּ״, וַאֲנִי אֵצֵא עֲלֵיכֶם בַּמֶּה[ס] שֶׁהוֹרִישַׁנִי אָבִי (בראשית כז): **״וְעַל חַרְבְּךָ תִחְיֶה״.**

(יט) **וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּמְּסִלָּה נַעֲלֶה וְאִם־מֵימֶיךָ נִשְׁתֶּה אֲנִי וּמִקְנִי וְנָתַתִּי מְכִרָם רַק אֵין־דָּבָר בְּרַגְלַי אֶעֱבֹרָה:**

רש״י ◄ **רַק אֵין־דָּבָר • אֵין שׁוּם דָּבָר מַזִּיקְךָ.**

שפתי חכמים

(טו) **ח** (גור אריה) אַף עַל גַּב שֶׁלָּשׁוֹן ׳וַיָּרֵעוּ׳ לֹא מַשְׁמַע רַק שֶׁעָשׂוּ לָהֶם רָעָה אַחַת, וּבְמָקוֹם אַחֵר כְּתִיב ׳וַיָּרֵעוּ אוֹתָנוּ וַיַּעֲנוּנוּ׳ וגו׳, לָכֵן פֵּירֵשׁ שֶׁפֵּירוּשׁ ׳וַיָּרֵעוּ׳ הוּא כּוֹלֵל צָרוֹת רַבּוֹת, וְאִם כֵּן כּוּלָּם בַּכְּלָל: **ט** דְּאִי קָאֵי עַל אָבוֹת שֶׁהָיוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, הָיָה לוֹ לְהַקְדִּים ׳אֲבוֹתֵינוּ׳ לְ׳לָנוּ׳, וְהָכִי הָוָה לֵיהּ לְמֵימַר, ׳וַיָּרֵעוּ לַאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ׳, וּמִדִּכְתִיב ׳לַאֲבוֹתֵינוּ׳ לְבַסּוֹף מַשְׁמַע דְּמִלְּתָא אַחֲרִיתָא הוּא. מהרא״י: תורה טז

(טז) **י** מִתְּשׁוּבָה שֶׁהֵשִׁיב מֶלֶךְ אֱדוֹם לְמֹשֶׁה שֶׁמְּעִינַן דְּמֹשֶׁה אָמַר לוֹ כֵּן בַּבְּרָכָה כו׳, מִדִּכְתִיב בְּסָמוּךְ ׳פֶּן בַּחֶרֶב אֵצֵא לִקְרָאתֶךָ׳ וּפֵירֵשׁ רַשׁ״י מַה לוֹ לְהָשִׁיב זֶה אֶלָּא אַתֶּם מִתְגָּאִים וכו׳, אִם כֵּן מוּכָח שֶׁמֹּשֶׁה אָמַר לוֹ זֶה בַּבְּרָכָה כו׳. (דבק טוב) דְּאִם לֹא כֵּן כֵּיוָן שֶׁאָמַר ׳וַנִּצְעַק אֶל ה״ וגו׳ הָוָה לֵיהּ לְמֵימַר ׳וַיִּשְׁמַע ה׳ וַיִּשְׁלַח׳ וגו׳, ׳קוֹלֵנוּ׳ לָמָּה לִי, אֶלָּא בַּבְּרָכָה וכו׳: **כ** רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ, וְהָא מֹשֶׁה הוֹצִיאָם. וְעַל זֶה מְפָרֵשׁ מִכָּאן וכו׳: תורה יז

(יז) **ל** רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ, מַה צָּרִיךְ מֹשֶׁה לְהַזְכִּיר לְמֶלֶךְ אֱדוֹם עִנְיָן יְצִיאַת מִצְרַיִם, וְגַם כָּל הָעִנְיָן דִּכְתִיב לְפָנָיו: **מ** הָא דְּנָקֵט רַשׁ״י ׳מָן לֶאֱכוֹל׳ וְלֹא כְּתִיב בַּקְּרָא אֶלָּא מַיִם, דְּהוּקְשָׁה לְרַשׁ״י, דְּאִי לֹא אָמַר לְמֶלֶךְ אֱדוֹם עַל עִנְיָן אֲכִילָה, מַה הֲנָאָה הוּא לָהֶם בָּזֶה שֶׁיִּקְחוּ מֵהֶם מַיִם, דַּהֲנָאָה מוּעֶטֶת הִיא, אֶלָּא אַף עַל הָאֲכִילָה אָמַר מֹשֶׁה לִיקַח מֵהֶם. וְהָא דְּנָקֵט הַקְּרָא דַּוְקָא מַיִם, רְבוּתָא נָקֵט, אַף מַיִם רוֹצִין לִיקַח מֵהֶם, אַף שֶׁאֵין דֶּרֶךְ לִקְנוֹת מַיִם, כְּמוֹ שֶׁהָיָה מְקוּנֵן יִרְמְיָה ׳מֵימֵינוּ בְּכֶסֶף שָׁתִינוּ׳. מהרא״י: **נ** (נחלת יעקב) דְּקָשֶׁה לְרַשׁ״י, הָא כְּבָר אָמְרוּ ׳לֹא נַעֲבֹר בְּשָׂדֶה וּבְכֶרֶם׳, אֶלָּא וַדַּאי דִּלְעֵיל קָאֵי אַהַעֲבָרָה בְּרַגְלַיִם, וְכָאן קָאֵי אַנִּטִּיָּה לֶאֱכוֹל: תורה יח

(יח) **ס** דְּאִם לֹא כֵּן, ׳בַּחֶרֶב׳ לָמָּה לִי,

(כ) וַיֹּאמֶר לֹא תַעֲבֹר וַיֵּצֵא אֱדוֹם לִקְרָאתוֹ בְּעַם כָּבֵד וּבְיָד חֲזָקָה׃

כ וַאֲמַר לָא תְּעִבַּר וּנְפַק אֱדוֹמָאָה לְקֳדָמוֹתֵהּ בְּחֵיל רַב וּבִידָא תַּקִּיפָא׃

רש״י ◄ וּבְיָד חֲזָקָה • בְּהַבְטָחַת״ע זְקֵנֶנוּ (שם): ״וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו״.

(כא) וַיְמָאֵן ׀ אֱדוֹם נְתֹן אֶת־יִשְׂרָאֵל עֲבֹר בִּגְבֻלוֹ וַיֵּט יִשְׂרָאֵל מֵעָלָיו׃ פ

כא וְסָרִיב אֱדוֹמָאָה שְׁבֵק יָת יִשְׂרָאֵל לְמֶעְבַּר בִּתְחוּמֵהּ וּסְטָא יִשְׂרָאֵל מִלְּוָתֵהּ׃

◆ יום חמישי ג׳ תמוז ◆

(כב) וַיִּסְעוּ מִקָּדֵשׁ וַיָּבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל כָּל־הָעֵדָה הֹר הָהָר׃

כב וּנְטָלוּ מֵרְקָם וַאֲתוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל כְּנִשְׁתָּא לְהֹר טוּרָא׃

רש״י ◄ כָּל־הָעֵדָה • כֻּלָּם שְׁלֵמִים וְעוֹמְדִים לְהִכָּנֵס לָאָרֶץ, שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶן אֶחָד מֵאוֹתָם שֶׁנִּגְזְרָה גְּזֵרָה עֲלֵיהֶם, שֶׁכְּבָר כָּלוּ מֵתֵי מִדְבָּר, וְאֵלּוּ מֵאוֹתָן שֶׁכָּתוּב בָּהֶן (דברים ד): ״חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם״. הֹר הָהָר • הַר עַל גַּבֵּי הַר, כְּתַפּוּחַ קָטָן עַל גַּבֵּי תַּפּוּחַ גָּדוֹל. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהֶעָנָן הוֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם וּמַשְׁוֶה אֶת הֶהָרִים, שְׁלֹשָׁה נִשְׁאֲרוּ בָּהֶן: הַר סִינַי – לַתּוֹרָה, וְהַר נְבוֹ – לִקְבוּרַת מֹשֶׁה. וְהֹר הָהָר – לִקְבוּרַת אַהֲרֹן.

(כג) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן בְּהֹר הָהָר עַל־גְּבוּל אֶרֶץ־אֱדוֹם לֵאמֹר׃

כג וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן בְּהֹר טוּרָא עַל תְּחוּם אַרְעָא דֶאֱדוֹם לְמֵימָר׃

רש״י ◄ עַל־גְּבוּל אֶרֶץ־אֱדוֹם • מַגִּיד, שֶׁמִּפְּנֵי שֶׁנִּתְחַבְּרוּ כָּאן לְהִתְקָרֵב לְעֵשָׂו הָרָשָׁע, נִפְרְצוּ מַעֲשֵׂיהֶם וְחָסְרוּ הַצַּדִּיק הַזֶּה, וְכֵן הַנָּבִיא אוֹמֵר לִיהוֹשָׁפָט (ד״ה ב כ): ״בְּהִתְחַבְּרְךָ עִם־אֲחַזְיָהוּ פָּרַץ ה׳ אֶת מַעֲשֶׂיךָ״.

(כד) יֵאָסֵף אַהֲרֹן אֶל־עַמָּיו כִּי לֹא יָבֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַל אֲשֶׁר־מְרִיתֶם אֶת־פִּי לְמֵי מְרִיבָה׃

כד יִתְכְּנֵשׁ אַהֲרֹן לְעַמֵּהּ אֲרֵי לָא יֵיעוּל לְאַרְעָא דִּי יְהָבִית לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַל דִּי סְרֵבְתּוּן עַל מֵימְרִי לְמֵי מַצּוּתָא׃

(כה) קַח אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־אֶלְעָזָר בְּנוֹ וְהַעַל אֹתָם הֹר הָהָר׃

כה דְּבַר יָת אַהֲרֹן וְיָת אֶלְעָזָר בְּרֵהּ וְתַסֵּיק יָתְהוֹן לְהֹר טוּרָא׃

רש״י ◄ קַח אֶת־אַהֲרֹן • בְּדִבְרֵי נִחוּמִים. אֱמֹר לוֹ: אַשְׁרֶיךָ שֶׁתִּרְאֶה כִּתְרְךָ נָתוּן לְבִנְךָ, מַה שֶּׁאֵין אֲנִי זַכַּאי לְכָךְ.

(כו) וְהַפְשֵׁט אֶת־אַהֲרֹן אֶת־בְּגָדָיו וְהִלְבַּשְׁתָּם אֶת־אֶלְעָזָר בְּנוֹ וְאַהֲרֹן יֵאָסֵף וּמֵת שָׁם׃

כו וְאַשְׁלַח יָת אַהֲרֹן יָת לְבוּשׁוֹהִי וְתַלְבֵּשְׁנוּן יָת אֶלְעָזָר בְּרֵהּ וְאַהֲרֹן יִתְכְּנֵשׁ וִימוּת תַּמָּן׃

שפתי חכמים

הָיָה לֵיהּ לְמֵימַר ״פֶּן אֵצֵא לִקְרָאתְךָ לַמִּלְחָמָה״: תורה יט

(כ) **ע** דְּאִם לֹא כֵּן, ״בְּיָד חֲזָקָה״ לָמָּה לִי, כָּל ״עַם כָּבֵד״ יֵשׁ לוֹ ״יָד חֲזָקָה״: תורה כא

(כב) **פ** וְאִם תֹּאמַר, וְלָמָּה לֹא מְפֹרָשׁ בְּלָשׁוֹן זֶה שֶׁפֵּירֵשׁ לְעֵיל עַל ״כָּל הָעֵדָה״, וּמַה צָּרִיךְ לִנְקוֹט ״כֻּלָּם שְׁלֵמִים לִיכָּנֵס לָאָרֶץ״, וְגַם זֶה לֹא צָרִיךְ לְפָרֵשׁ ״וְאֵלּוּ מֵאוֹתָן״ כו׳. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁאַל תִּקְשֶׁה לָמָּה צָרִיךְ לִכְתּוֹב ״כָּל הָעֵדָה״ וּלְלַמֶּדְךָ שֶׁכָּל הָעֵדָה כֻּלָּם עוֹמְדִים לְחַיִּים שֶׁכְּבָר מֵתוּ מֵתֵי מִדְבָּר, וְהָא לְעֵיל כְּתִיב ״כָּל הָעֵדָה״. וּמְפֹרָשׁ, לוֹמַר לְךָ, אַף בְּשָׁעָה שֶׁהָיוּ נִכְנָסִים לָאָרֶץ שֶׁהָיָה זְמַן מְרוּבֶּה לְאַחַר מִיתַת אַנְשֵׁי דּוֹר הַמִּדְבָּר, הָיוּ כֻּלָּם שְׁלֵמִים כו׳: תורה כג

רש״י◄ **אֶת־בְּגָדָיו •** אֶת בִּגְדֵי כְּהֻנָּה גְּדוֹלָה[צ] הַלְבִּישֵׁהוּ[ק], וְהִפְשִׁיטֵם מֵעָלָיו לְתִתָּם עַל בְּנוֹ בְּפָנָיו. אָמַר לוֹ: ״הִכָּנֵס לַמְּעָרָה״[ר], וְנִכְנַס. רָאָה מִטָּה מֻצַּעַת וְנֵר דָּלוּק. אָמַר לוֹ: ״עֲלֵה לַמִּטָּה״ – וְעָלָה, ״פְּשֹׁט יָדֶיךָ״ – וּפָשַׁט, ״קְמֹץ פִּיךָ״ – וְקָמַץ, ״עֲצֹם עֵינֶיךָ״ – וְעָצַם, מִיָּד חָמַד מֹשֶׁה לְאוֹתָהּ מִיתָה, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ (דברים לב): ״כַּאֲשֶׁר־מֵת אַהֲרֹן אָחִיךָ״ – מִיתָה שֶׁנִּתְאַוִּיתָ לָהּ.

(כו) **וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וַיַּעֲלוּ אֶל־הֹר הָהָר לְעֵינֵי כָּל־הָעֵדָה:**

כז **וַעֲבַד מֹשֶׁה כְּמָא די פַּקִּיד יְיָ וּסְלִיקוּ לְהַר טוּרָא לְעֵינֵי כָּל כְּנִשְׁתָּא:**

רש״י◄ **וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה •** (במדבר רבה) אַף־עַל־פִּי שֶׁהַדָּבָר קָשֶׁה לוֹ[ש], לֹא עִכֵּב.

(כח) **וַיַּפְשֵׁט מֹשֶׁה אֶת־אַהֲרֹן אֶת־בְּגָדָיו וַיַּלְבֵּשׁ אֹתָם אֶת־אֶלְעָזָר בְּנוֹ וַיָּמָת אַהֲרֹן שָׁם בְּרֹאשׁ הָהָר וַיֵּרֶד מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר מִן־הָהָר:**

כח **וְאַשְׁלַח מֹשֶׁה יָת אַהֲרֹן יָת לְבוּשׁוֹהִי וְאַלְבֵּישׁ יָתְהוֹן יָת אֶלְעָזָר בְּרֵהּ וּמִית אַהֲרֹן תַּמָּן בְּרֵישׁ טוּרָא וּנְחַת מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר מִן טוּרָא:**

(כט) **וַיִּרְאוּ כָּל־הָעֵדָה כִּי גָוַע אַהֲרֹן וַיִּבְכּוּ אֶת־אַהֲרֹן שְׁלֹשִׁים יוֹם כֹּל בֵּית יִשְׂרָאֵל:**

כט **וַחֲזוֹ כָּל כְּנִשְׁתָּא אֲרֵי מִית אַהֲרֹן וּבְכוֹ יָת אַהֲרֹן תְּלָתִין יוֹמִין כֹּל בֵּית יִשְׂרָאֵל:**

רש״י◄ **וַיִּרְאוּ כָּל־הָעֵדָה וְגוֹ׳ •** (שם) כְּשֶׁרָאוּ מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר יוֹרְדִים[ת] וְאַהֲרֹן לֹא יָרַד, אָמְרוּ: הֵיכָן הוּא אַהֲרֹן? אָמַר לָהֶם: מֵת. אָמְרוּ: אֶפְשָׁר, מִי שֶׁעָמַד כְּנֶגֶד הַמַּלְאָךְ וְעָצַר אֶת הַמַּגֵּפָה יִשְׁלֹט בּוֹ מַלְאַךְ הַמָּוֶת? מִיָּד בִּקֵּשׁ מֹשֶׁה רַחֲמִים וְהֶרְאוּהוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לָהֶם מוּטָל בַּמִּטָּה, רָאוּ – וְהֶאֱמִינוּ. **כֹּל בֵּית יִשְׂרָאֵל •** הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים[א]; לְפִי שֶׁהָיָה אַהֲרֹן רוֹדֵף שָׁלוֹם וּמֵטִיל אַהֲבָה בֵּין בַּעֲלֵי מְרִיבָה וּבֵין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ. **כִּי גָוַע •** אוֹמֵר אֲנִי שֶׁהַמְתַרְגֵּם ״דְּהָא מִית״, טוֹעֶה הוּא, אֶלָּא־אִם־כֵּן מְתַרְגֵּם וַיִּרְאוּ – ״וְאִתְחַזִּיאוּ״, שֶׁלֹּא אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה ״כִּי״ זֶה מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן ״דְּהָא״, אֶלָּא עַל מִדְרַשׁ שֶׁנִּסְתַּלְּקוּ עַנְנֵי כָּבוֹד, וְכִדְאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ (ראש השנה ג): אַל תִּקְרֵי ״וַיִּרְאוּ״ אֶלָּא ״וַיֵּרָאוּ״, וְעַל לָשׁוֹן זֶה נוֹפֵל לָשׁוֹן ״דְּהָא״, לְפִי שֶׁהוּא נִתְּינַת טַעַם לְמַה שֶׁלְּמַעְלָה הֵימֶנּוּ. לָמָּה ״וַיֵּרָאוּ״? לְפִי שֶׁהָרֵי מֵת אַהֲרֹן. אֲבָל עַל תַּרְגּוּם ״וַחֲזוֹ כָּל כְּנִישְׁתָּא״ אֵין לָשׁוֹן ״דְּהָא״ נוֹפֵל אֶלָּא לְשׁוֹן ״אֲשֶׁר״, שֶׁהוּא מִגִּזְרַת שִׁמּוּשׁ ״אִי״, שֶׁמָּצִינוּ ״אִם״ מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן ״אֲשֶׁר״, כְּמוֹ (איוב כא): ״וְאִם־מַדּוּעַ לֹא־תִקְצַר רוּחִי״. וְהָרְבֵּה מְפָרְשִׁים מִזֶּה הַלָּשׁוֹן (שם יד): ״אִם חֲרוּצִים יָמָיו״.

שפתי חכמים

(כו) **צ** רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ, דְּאִי בִּגְדָיו שֶׁל חוּלִּין, מַה טַּעַם צִוָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַלְבִּישׁ אֶת אֶלְעָזָר לְפָנָיו בִּבְגָדָיו. וְהָרְאַ״ם תֵּירֵץ, עַל כָּרְחָךְ פֵּירוּשׁוֹ בִּגְדֵי כְּהוּנָּה, דְּאִם לֹא כֵּן אֵיךְ יִהְיֶה אוֹת עַל זְכִיּוּתוֹ בִּכְהוּנָּה גְּדוֹלָה, וְאֶפְשָׁר דְּבִכְלַל דְּבָרָיו דְּבָרֵי: **ק** אַף עַל פִּי שֶׁאֵין כְּתִיב כָּאן שֶׁכָּךְ צִוָּה הַשֵּׁם, שֶׁאֵין כְּתִיב אֶלָּא ׳וְהִפְשֵׁט אֶת אַהֲרֹן׳ וכו׳. דְּאִם לֹא כֵּן שֶׁמֹּשֶׁה הִלְבִּישׁ אֶת אַהֲרֹן תְּחִלָּה, אֵיךְ יִלְבַּשׁ אַהֲרֹן בִּגְדֵי כְּהוּנָּה שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה, וַהֲלֹא הֵיוֹצֵא מֵהַר הַבַּיִת בִּבְגְדֵי כְּהוּנָּה סוֹפֵג אַרְבָּעִים, אֶלָּא עַל כָּרְחָךְ צָרִיךְ לוֹמַר דְּמֹשֶׁה הִלְבִּישוֹ עַל פִּי הַדִּיבּוּר, כְּדֵי שֶׁיַּפְשִׁיטָן, וְיַלְבִּישָׁן אֶת אֶלְעָזָר בִּפְנֵי אַהֲרֹן לְהַרְאוֹת שֶׁבְּנוֹ זוֹכֶה לְכֹהֵן גָּדוֹל תַּחְתָּיו: **ר** מִשּׁוּם דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ״י, וְלָמָּה לֹא הִפְשִׁיט אַהֲרֹן אֶת בְּגָדָיו וְיַלְבִּישֵׁם אֶלְעָזָר אֶת עַצְמוֹ, כִּי זֶה נִרְאֶה שֶׁהוּא גְּנַאי לְמֹשֶׁה שֶׁיְּהֵא מְשָׁרֵת לָהֶם. וּמִתָּרֵץ, אָמַר לוֹ וכו׳, וְכִי לֹא סַגִּי בְּלֹא דִּיבּוּרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, אֶלָּא לְהוֹרוֹת מִצְוֹת גְּמִילוּת חֲסָדִים שֶׁל מֵתִים, שֶׁהֲרֵי מֹשֶׁה בְּעַצְמוֹ הָיָה מִתְעַסֵּק בְּכָל עִסְקֵי מִיתַת אַהֲרֹן׳: תורה כז

(כז) **ש** דְּאִם לֹא כֵּן ׳וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה׳ לָמָּה לִי, וְכִי תַּעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שֶׁעָבַר עַל שְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם. כָּתַב הָרְאַ״ם, וְלֹא יָדַעְתִּי לָמָּה לֹא דָּרְשׁוּ עַל מַה שֶׁכָּתוּב בְּפָרָשַׁת קֹרַח ׳וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה׳ אוֹתוֹ כֵּן עָשָׂה׳. וְאֶפְשָׁר שֶׁלֹּא דָּרְשׁוּ בּוֹ, מִשּׁוּם שֶׁיֵּשׁ לוֹמַר שֶׁעָשָׂה זֶה בְּשִׂמְחָה מִשּׁוּם טוֹבָתוֹ, שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַחֲלוֹק עוֹד עַל שְׁרָרַת שֵׁבֶט לֵוִי, וּמִפְּנֵי שֶׁאַהֲבַת שְׁרָרוּת שִׁבְטוֹ מְעוֹרֶבֶת בַּעֲשִׂיַּת מִצְוָה זוֹ, אַף שֶׁעָשָׂה גַּם כֵּן מִצְוַת הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ, לֹא רָצוּ לִדְרוֹשׁ בּוֹ בְּלוּם, וְדוֹ״ק. נִרְאֶה לִי: תורה כח

(כט) **ת** רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ, וַהֲרֵי לֹא רָאוּ מִיתָה שֶׁל אַהֲרֹן רַק מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר, וַהֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר ׳וַיִּשְׁמְעוּ׳, וַהֲלֹא מִפִּי מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר שָׁמְעוּ. וּמְפָרֵשׁ, כְּשֶׁרָאוּ כו׳, וְהֶרְאוּהוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, וְזֶהוּ שֶׁכָּתַב ׳וַיִּרְאוּ כָּל הָעֵדָה׳: **א** רָצָה לוֹמַר, לָמָּה כְּתִיב בְּמִיתַת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם ׳וַיִּבְכּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׳, וְהָכָא גַּבֵּי אַהֲרֹן ׳כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל׳. וּמְפָרֵשׁ, דְּכָאן

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כד עמ׳ 253)

וּמַטִּיל אַהֲבָה בֵּין בַּעֲלֵי מְרִיבָה וּבֵין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ (רש״י כ, כט) הַתֵּבוֹת "בֵּין בַּעֲלֵי מְרִיבָה" מְיֻתָּרוֹת לִכְאוֹרָה, שֶׁהֲרֵי הַחִדּוּשׁ הוּא שֶׁגַּם הַנָּשִׁים בָּכוּ. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁגַּם לְגַבֵּי הָאֲנָשִׁים הָיָה חִדּוּשׁ: כֻּלָּם בָּכוּ, כַּכָּתוּב "**כֹּל** בֵּית יִשְׂרָאֵל". וְהַיְנוּ: **כֹּל** - מַרְבֶּה כָּל הַזְּכָרִים. **בֵּית יִשְׂרָאֵל** - מַרְבֶּה גַּם הַנָּשִׁים.

כא (א) וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מֶלֶךְ־עֲרָד יֹשֵׁב הַנֶּגֶב כִּי בָא יִשְׂרָאֵל דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁבְּ מִמֶּנּוּ שֶׁבִי:

א וּשְׁמַע כְּנַעֲנָאָה מַלְכָּא דַעֲרַד יָתֵב דְּרוֹמָא אֲרֵי אֲתָא יִשְׂרָאֵל אֹרַח מְאַלְּיָא וְאַגַּח קְרָבָא בְּיִשְׂרָאֵל וּשְׁבָא מִנֵּהּ שְׁבְיָא:

רש״י◄ **וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי•** שָׁמַע שֶׁמֵּת אַהֲרֹן וְנִסְתַּלְּקוּ עֲנָנֵי כָבוֹד כו׳, כִּדְאִיתָא בְּ׳רֹאשׁ הַשָּׁנָה׳ (דף ג). וַעֲמָלֵק מֵעוֹלָם רְצוּעַת מַרְדּוּת לְיִשְׂרָאֵל, מְזַמֵּן בְּכָל עֵת לְפֶרְעָנוּת. **יֹשֵׁב הַנֶּגֶב•** זֶה עֲמָלֵק, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יג): "עֲמָלֵק יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב", וְשִׁנָּה אֶת לְשׁוֹנוֹ לְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן כְּנַעַן, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ יִשְׂרָאֵל מִתְפַּלְּלִים לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לָתֵת כְּנַעֲנִים בְּיָדָם, וְהֵם אֵינָם כְּנַעֲנִין, רָאוּ יִשְׂרָאֵל לְבוּשֵׁיהֶם כִּלְבוּשֵׁי עֲמָלֵקִים וּלְשׁוֹנָם לְשׁוֹן כְּנַעַן; אָמְרוּ: "נִתְפַּלֵּל סְתָם", שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם־נָתוֹן תִּתֵּן אֶת־הָעָם הַזֶּה בְּיָדִי". **דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים•** דֶּרֶךְ הַנֶּגֶב שֶׁהָלְכוּ בָּהּ הַמְרַגְּלִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שם): "וַיַּעֲלוּ בַנֶּגֶב". דָּבָר אַחֵר: "דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים" דֶּרֶךְ הַתַּיָּר הַגָּדוֹל הַנּוֹסֵעַ לִפְנֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (שם י): "דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לָתוּר לָהֶם מְנוּחָה". **וַיִּשְׁבְּ מִמֶּנּוּ שֶׁבִי•** אֵינָהּ אֶלָּא שִׁפְחָה אַחַת (ילקוט בשם מדרש).◆

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע״פ לקו״ש חל״ח עמ׳ 83 – מתוך ׳לקראת שבת׳)

הַדֶּרֶךְ לְהִלָּחֵם בַּעֲמָלֵק

וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי . . כִּי בָא יִשְׂרָאֵל דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל

דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים – דֶּרֶךְ הַנֶּגֶב שֶׁהָלְכוּ בָּהּ הַמְרַגְּלִים . .

ד״א . . דֶּרֶךְ הַתַּיָּר הַגָּדוֹל הַנּוֹסֵעַ לִפְנֵיהֶם.. (כא, א. ובפרש״י)

וְיֵשׁ לְבָאֵר הָעִנְיָן בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם לְקוֹנוֹ: שְׁנֵי הַפֵּירוּשִׁים

שפתי חכמים

אַף הַנָּשִׁים בָּכוּ, וְלָמָּה, לְפִי שֶׁהָיָה כו׳: תורה א

כא (א) **ב** וְאִם תֹּאמַר, מְנָלֵיהּ לְרַשִׁ״י, דִּלְמָא כִּפְשׁוּטוֹ כְּדִכְתִיב אַחֲרָיו ׳כִּי בָא יִשְׂרָאֵל׳ וגו׳. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ״י לָמָּה לִי ׳וַיִּשְׁמַע׳, דְּלֹא הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר אֶלָּא ׳וַיָּבֹא יִשְׂרָאֵל דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים וַיָּבֹא הַכְּנַעֲנִי וַיִּלָּחֶם׳ וגו׳, כְּמוֹ ׳וַיָּבֹא עֲמָלֵק וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל׳, וּכְמוֹ ׳וַיֵּצֵא לִקְרַאת יִשְׂרָאֵל הַמִּדְבָּרָה וַיָּבֹא יָהְצָה וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל׳, וְכֵן גַּבֵּי עוֹג ׳וַיֵּצֵא וגו׳ לִקְרָאתָם וגו׳ לַמִּלְחָמָה אֶדְרֶעִי׳. אֶלָּא שָׁמַע שֶׁמֵּת אַהֲרֹן וְנִסְתַּלְּקוּ עֲנָנֵי כָבוֹד. וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר דְּהוֹכָחָתוֹ מִדִּכְתִיב בְּפָרָשַׁת וְאֵלֶּה מַסְעֵי ׳וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי׳ וגו׳ אַחַר מִיתַת אַהֲרֹן, וְהָתָם עַל כָּרְחָךְ לֹא שָׁמַע אֶלָּא שֶׁמֵּת אַהֲרֹן וְנִסְתַּלְּקָה הַשְּׁכִינָה מִיִּשְׂרָאֵל, וְהָתָם פֵּירֵשׁ רַשִׁ״י כָּאן לְמִדְרָשׁ כו׳, לְשׁוֹן ׳מִכָּאן לְמִדְרָשׁ׳ מַשְׁמַע שֶׁפֵּירֵשׁ דִּרְאָיָיתוֹ מִשָּׁם. וְשָׁם אֲפָרֵשׁ בְּסִיעַתָּא דִּשְׁמַיָּא. וְהָרְאֵ״ם פֵּירֵשׁ, מִדִּכְתִיב ׳וַיִּרְאוּ כָּל הָעֵדָה׳ וגו׳, וְאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ קְרֵי ׳וַיִּרָאוּ׳ בְּצֵירֵי״ תַּחַת הַיּוּ״ד, וְכִדְרֵישׁ לָקִישׁ דַּאֲמַר הַאי ׳כִּי׳ נְתִינַת טַעַם לְדָבָר שֶׁלְּפָנָיו הוּא, נִתְגַּלּוּ הָעֵדָה לְפִי שֶׁגָּוַע אַהֲרֹן: **ג** מְפָרֵשׁ, דְּאַל תַּקְשֵׁי אִם כֵּן סָתְרֵי קְרָאֵי אַהֲדָדֵי, דִּכְתִיב ׳וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי׳ וְאַחַר כָּךְ כְּתִיב ׳וּשֵׁב הַנֶּגֶב׳, הַיְינוּ עֲמָלֵק, לָכֵן פֵּירֵשׁ שִׁנָּה כו׳: **ד** פֵּירוּשׁ, וְהוּא הָאָרוֹן, כְּלוֹמַר כֵּיוָן שֶׁרָאוּ שֶׁנִּסְתַּלְּקוּ עֲנָנֵי כָבוֹד וְלֹא הָיָה לָהֶם כִּי אִם אֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ שֶׁנּוֹסֵעַ לִפְנֵיהֶם, מִשּׁוּם הָכִי בָּא לְהִלָּחֵם מַה שֶּׁלֹּא עָשָׂה קוֹדֶם לָכֵן. הָרְאֵ״ם. וְהוּצְרַךְ לְטַעַם שֶׁל דָּבָר אַחֵר, כִּי לְטַעַם הָרִאשׁוֹן קָשֶׁה לָמָּה כָּתוּב ׳דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים׳, וְכִי הַמְרַגְּלִים כָּבְשׁוּ אוֹתוֹ דֶּרֶךְ, וַהֲלֹא דֶּרֶךְ כִּבּוּשָׁהּ הִיא לְכָל עוֹבְרִים וְשָׁבִים, לָכֵן פֵּירֵשׁ דָּבָר אַחֵר וכו׳, וּכְמוֹ שֶׁפֵּירֵשׁ הָרְאֵ״ם, כִּי בְּסִבַּת שֶׁלֹּא הָלַךְ לִפְנֵיהֶם אֶלָּא הָאָרוֹן וְנִסְתַּלְּקוּ עֲנָנֵי כָבוֹד בָּא לְהִלָּחֵם. וּלְטַעַם שֶׁל דָּבָר אַחֵר קָשֶׁה, לָמָּה כְּתִיב ׳הָאֲתָרִים׳ לְשׁוֹן רַבִּים כֵּיוָן דְּלֹא קָאֵי אֶלָּא עַל הָאָרוֹן הַקּוֹדֶשׁ, לָכֵן פֵּירֵשׁ גַּם טַעַם רִאשׁוֹן: **ה** הוּצְרְכוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לְפָרֵשׁ כֵּן, מִשּׁוּם דִּסְבִירָא לְהוּ אֵין יִשְׂרָאֵל מְנוּצָּחִים אֶלָּא בְּעֵת קִלְקוּלָם לִפְנֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ, וְכָאן לֹא מְצָאוּ שׁוּם קִלְקוּל, לָכֵן אָמְרוּ שֶׁהַשְּׁבִי שֶׁשָּׁבוּ פֹּה אֵינוֹ אֶלָּא הַשְּׁבִי שֶׁשָּׁבוּ יִשְׂרָאֵל מֵהֶם. וְאֵין לוֹמַר מְנָלֵיהּ אַחַת, דִּלְמָא שְׁתַּיִם. יֵשׁ לוֹמַר, דְּמִלְּשׁוֹן ׳שְׁבִי׳ מַשְׁמַע שֶׁאֵינָהּ אֶלָּא אַחַת. וְאִם תֹּאמַר, מְנָא לֵיהּ לְרַשִׁ״י דִּשְׁפִחָה הָיְתָה, וְיֵשׁ לוֹמַר דִּמִּלְּשׁוֹן ׳שְׁבִי׳ מַשְׁמַע שִׁפְחָה, כְּדִכְתִיב בְּפָרָשַׁת בֹּא ׳מִבְּכוֹר פַּרְעֹה הַיּוֹשֵׁב עַל כִּסְאוֹ עַד בְּכוֹר הַשִּׁפְחָה׳ וגו׳, כָּךְ כְּתִיב בַּהַתְרָאָה, וּבַסּוֹף כְּשֶׁלָּקָה כְּתִיב ׳עַד בְּכוֹר הַשְּׁבִי׳, אֶלָּא צָרִיךְ לְפָרֵשׁ דִּ׳בְכוֹר הַשְּׁבִי׳ הַיְינוּ ׳בְּכוֹר הַשִּׁפְחָה׳, אַף ׳שְׁבִי׳ דִּכְתִיב הָכָא מַיְירֵי בִּשְׁפִחָה, דְּאִם לֹא כֵּן ׳וַיִּשְׁבְּ מִמֶּנּוּ אֲנָשִׁים׳ אוֹ ׳נָשִׁים׳ אוֹ ׳טַף׳ מִיבָּעֵי לֵיהּ: תורה ב

בְּ"דֶרֶךְ הָאֲתָרִים" מוֹרִים עַל שְׁנֵי אוֹפַנִּים שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִתְיַצְּבִים לַמִּלְחָמָה נֶגֶד עֲמָלֵק (כֹּחוֹת הַ'לְעוּמַּת זֶה') הַמְּנַגֵּד לַקְּדֻשָּׁה וּמְנַצְּחִים אוֹתוֹ.

"דֶּרֶךְ . . שֶׁהָלְכוּ בָּהּ הַמְרַגְּלִים" - הַמּוֹרָה עַל עֲבוֹדַת ה' שֶׁעַל־פִּי טַעַם וְדַעַת. וּכְמוֹ הַמְרַגְּלִים שֶׁתָּרוּ אֶת הָאָרֶץ, שֶׁתַּפְקִידָם הָיָה לִמְצוֹא הַדֶּרֶךְ הַקַּלָּה בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע (עֲבוֹדָה שֶׁעַל־פִּי שֵׂכֶל) לִכְבֹּשׁ אֶת הָאָרֶץ, וּכְמוֹ כֵן בְּרוּחָנִיּוּת, כַּאֲשֶׁר הַיֵּצֶר הָרַע מַסִּית אֶת הָאָדָם נֶגֶד הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת, לוֹחֵם הָאָדָם עִמּוֹ עַל־יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת בְּמַעֲלַת הַטּוֹב וְהַקְּדֻשָּׁה, וּפְחִיתוּת עֶרֶךְ הָרַע. וּכְלָלוּת מִלְחַמְתּוֹ הִיא עַל־יְדֵי שֵׂכֶל, תַּכְסִיסֵי מִלְחָמָה וְכוּ'.

"דֶּרֶךְ הַתַּיָּר הַגָּדוֹל" – עֲבוֹדַת הַמְּסִירַת־נֶפֶשׁ שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת, הוּא בָּטֵל אֶל הַקָּבָּ"ה וְסוֹמֵךְ עַל "הַתַּיָּר הַגָּדוֹל", אֲרוֹן בְּרִית ה', שֶׁלְּפָנָיו מִתְבַּטְּלִים הָאוֹיְבִים בְּדֶרֶךְ מְמֵילָא, "וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָאָרוֹן וְגוֹ' קוּמָה ה' וְיָפוּצוּ אוֹיְבֶךָ וְיָנוּסוּ מְשַׂנְּאֶיךָ מִפָּנֶיךָ".

ב' אוֹפַנִּים אֵלּוּ הֵם בְּהֶתְאֵם לְמַצָּבוֹ שֶׁל הַמְּנַגֵּד עֲמָלֵק: כַּאֲשֶׁר עֲמָלֵק מְפַחֵד מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלָכֵן נִלְחָם עַל־יְדֵי תַּכְסִיסִים וְתַחְבּוּלוֹת – שֶׁשִּׂנְאָה אֶת לְשׁוֹנוֹ לְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן כְּנַעַן, אָז אֶפְשָׁר לְנַצְּחוֹ גַּם עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה שֶׁעַל־פִּי טַעַם וָדַעַת.

אוּלָם כַּאֲשֶׁר עֲמָלֵק נִלְחָם בְּאֹפֶן שֶׁל חֲצִפָּה, לְמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת, גַּם כַּאֲשֶׁר הַדָּבָר נוֹגֵד אֶת הַשֵּׂכֶל – הַדֶּרֶךְ לְבַטְּלוֹ הוּא רַק עַל־יְדֵי מְסִירַת נֶפֶשׁ וּבִטּוּל שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת.

(ב) וַיַּדֵּר יִשְׂרָאֵל נֶדֶר לַיהוָה וַיֹּאמַר אִם־נָתוֹן תִּתֵּן אֶת־הָעָם הַזֶּה בְּיָדִי וְהַחֲרַמְתִּי אֶת־עָרֵיהֶם:

ב וְקַיֵּם יִשְׂרָאֵל קְיָם קֳדָם יְיָ וַאֲמַר אִם מְמָסַר תִּמְסַר יָת עַמָּא הָדֵין בִּידִי וַאֲגַמַּר יָת קִרְוֵיהוֹן:

רש"י ◄ וְהַחֲרַמְתִּי • אַקְדִּישׁ שְׁלָלָם לְגָבֹהַּ.

(ג) וַיִּשְׁמַע יְהוָה בְּקוֹל יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֶת־הַכְּנַעֲנִי וַיַּחֲרֵם אֶתְהֶם וְאֶת־עָרֵיהֶם וַיִּקְרָא שֵׁם־הַמָּקוֹם חָרְמָה: פ

ג וְקַבֵּיל יְיָ צְלוֹתֵהּ דְּיִשְׂרָאֵל וּמְסַר יָת כְּנַעֲנָאָה וַגְמַר יָתְהוֹן וְיָת קִרְוֵיהוֹן וּקְרָא שְׁמָא דַאֲתָרָא חָרְמָה:

רש"י ◄ וַיַּחֲרֵם אֶתְהֶם • בַּהֲרִיגָה. וְאֶת־עָרֵיהֶם • חֶרְמֵי גָּבֹהַּ.

(ד) וַיִּסְעוּ מֵהֹר הָהָר דֶּרֶךְ יַם־סוּף לִסְבֹב אֶת־אֶרֶץ אֱדוֹם וַתִּקְצַר נֶפֶשׁ־הָעָם בַּדָּרֶךְ:

ד וּנְטָלוּ מֵהַר טוּרָא אֹרַח יַמָּא דְסוּף לְאַקָּפָא יָת אַרְעָא דֶאֱדוֹם וַעֲקַת נַפְשָׁא דְעַמָּא בְּאָרְחָא:

רש"י ◄ דֶּרֶךְ יַם־סוּף • כֵּיוָן שֶׁמֵּת אַהֲרֹן וּבָאָה עֲלֵיהֶם מִלְחָמָה זוֹ, חָזְרוּ לַאֲחוֹרֵיהֶם דֶּרֶךְ יַם סוּף, הוּא הַדֶּרֶךְ שֶׁחָזְרוּ לָהֶם כְּשֶׁנִּגְזַר עֲלֵיהֶם גְּזֵרַת מְרַגְּלִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים א): "וּסְעוּ הַמִּדְבָּרָה דֶּרֶךְ יַם־סוּף". וְכָאן חָזְרוּ לַאֲחוֹרֵיהֶם (עיין פ' פנחס) שֶׁבַע מַסָּעוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (שם י): "וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ מִבְּאֵרֹת בְּנֵי־יַעֲקָן מוֹסֵרָה, שָׁם מֵת אַהֲרֹן". וְכִי בְּמוֹסֵרָה מֵת? וַהֲלֹא בְּהֹר הָהָר מֵת?! אֶלָּא שָׁם חָזְרוּ וְהִתְאַבְּלוּ עָלָיו וְהִסְפִּידוּהוּ כְּאִלּוּ

שפתי חכמים

(ב) ו דְּאִי כְּמִשְׁמָעוֹ, מַה נֶּדֶר הוּא זֶה לְהַחֲרִים עָרֵיהֶם, דְּהָא סְתָם נֶדֶר לַה' נֶאֱמַר עַל הֶקְדֵּשׁ, אֶלָּא אַקְדִּישׁ וכו', וּלְשׁוֹן חֵרֶם הוּא. וּמְפָרֵשׁ עוֹד, לְפֵירוּשׁ זֶה דְּ'וַיַּחֲרֵם' הַיְינוּ חֵרֶם גְּבוֹהַּ, הֵיאָךְ שַׁיָּיךְ לוֹמַר עַל בְּנֵי אָדָם 'חֵרֶם', כְּדִכְתִיב 'אֶתְהֶם וְאֶת עָרֵיהֶם'. וּמְפָרֵשׁ, כְּשֶׁקָּאֵי עַל בְּנֵי אָדָם מְשַׁמֵּשׁ לְשׁוֹן הֲרִיגָה, וּכְשֶׁקָּאֵי עַל 'עָרֵיהֶם' מְשַׁמֵּשׁ חֵרֶם גְּבוֹהַּ: תורה ג

(ד) ז רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ מַה דִּכְתִיב 'וַיִּסְעוּ מֵהֹר הָהָר דֶּרֶךְ יַם סוּף' וגו', הָא קוֹדֶם שֶׁבָּאוּ לְהֹר הָהָר הָיוּ סוֹבְבִין אֶרֶץ אֱדוֹם, כִּדְכְתִיב לְעֵיל 'וַיְמָאֵן אֱדוֹם' וגו', נִמְצָא שֶׁכְּבָר חָזְרוּ לַאֲחוֹרֵיהֶם, וְלָמָּה אָמַר אֵיךְ שֶׁעַכְשָׁיו חָזְרוּ לַאֲחוֹרֵיהֶם, וּמְפָרֵשׁ כֵּיוָן שֶׁמֵּת כו': ח וְאִם תֹּאמַר, לָמָּה הִסְפִּידוּהוּ בְּמוֹסֵרָה, וְיֵשׁ לוֹמַר בִּפְרָשַׁת פִּינְחָס וּבִפְרָשַׁת עֵקֶב מְפָרֵשׁ רַשִׁ"י לָמָּה הִסְפִּידוּהוּ בְּמוֹסֵרָה, וְזֶה תּוֹכֶן דְּבָרָיו, לְפִי שֶׁכַּאֲשֶׁר חָזְרוּ לְמוֹסֵרָה הָיוּ רוֹדְפִין בְּנֵי לֵוִי אַחֲרֵיהֶם עַד מוֹסֵרָה, וְהָרְגוּ כַּמָּה מִשְׁפָּחוֹת, כִּדְפֵרֵשׁ רַשִׁ"י בְּפָרָשַׁת פִּינְחָס, וְהִסְפִּידוּ אָז עַל אַהֲרֹן, מִשּׁוּם דְּמֵחֲמַת שֶׁמֵּת אַהֲרֹן נִסְתַּלְּקוּ עֲנָנֵי כָבוֹד מֵעֲלֵיהֶם, לָכֵן שָׁמְעוּ וּבָאוּ הַכְּנַעֲנִים עֲלֵיהֶם לַמִּלְחָמָה, וּמִשּׁוּם הָכִי חָזְרוּ לַאֲחוֹרֵיהֶם לְמוֹסֵרָה, וּמֵחֲמַת שֶׁחָזְרוּ נֶהֱרְגוּ כַּמָּה מִשְׁפָּחוֹת, לְכָךְ הִסְפִּידוּהוּ בְּאוֹתוֹ פַּעַם, כֵּיוָן שֶׁעַל יְדֵי מִיתָתוֹ בָּא לָהֶם כָּל זֶה, כִּדְפֵרֵשְׁתִּי. וּמַה שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י הָכָא שִׁבְעָה מַסָּעוֹת חָזְרוּ לַאֲחוֹרֵיהֶם, וּבְפָרָשַׁת פִּנְחָס פֵּרֵשׁ שְׁמוֹנָה מַסָּעוֹת חָזְרוּ לַאֲחוֹרֵיהֶם, מִפּוֹרֵשׁ בְּמָקוֹם אַחֵר דְּהַיְינוּ לְבַד מֵאוֹתוֹ מַסָּע אַחֲרוֹן הוּא שִׁבְעָה מַסָּעוֹת: תורה ה

הוּא בִּפְנֵיהֶם. וְצָא וּבְדֹק בַּמַּסָּעוֹת, וְתִמְצָא שֶׁבַע מַסָּעוֹת מִן מוֹסֵרָה עַד הֹר הָהָר. **לִסְבֹּב אֶת־אֶרֶץ אֱדוֹם** • שֶׁלֹּא נִתָּנָם לַעֲבֹר בְּאַרְצוֹ. **וַתִּקְצַר נֶפֶשׁ־הָעָם בַּדָּרֶךְ** • בְּטֹרַח הַדֶּרֶךְ שֶׁהֵקְשָׁה לָהֶם. אָמְרוּ: עַכְשָׁו הָיִינוּ קְרוֹבִים לְהִכָּנֵס לָאָרֶץ וְאָנוּ חוֹזְרִים לַאֲחוֹרֵינוּ, כַּף חָזְרוּ אֲבוֹתֵינוּ וְנִשְׁתַּהוּ שְׁלֹשִׁים וּשְׁמוֹנֶה שָׁנָה עַד הַיּוֹם, לְפִיכָךְ קָצְרָה נַפְשָׁם בְּעִנּוּי הַדֶּרֶךְ. וּבִלְשׁוֹן לַע״ז אנקרוטלו״ר. וְלֹא יִתָּכֵן לוֹמַר ״וַתִּקְצַר נֶפֶשׁ הָעָם בַּדָּרֶךְ״ – בִּהְיוֹתָם בַּדֶּרֶךְ, וְלֹא פֵּרֵשׁ בּוֹ בַּמֶּה קָצְרָה, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁתִּמְצָא ׳קִיצּוּר נֶפֶשׁ׳ בַּמִּקְרָא, מְפוֹרָשׁ שָׁם בַּמֶּה קָצְרָה, כְּגוֹן (זכריה יא): ״וַתִּקְצַר נַפְשִׁי בָּהֶם״, וּכְגוֹן (שופטים י): ״וַתִּקְצַר נַפְשׁוֹ בַּעֲמַל יִשְׂרָאֵל״, וְכָל דָּבָר הַקָּשֶׁה עַל אָדָם, נוֹפֵל בּוֹ לְשׁוֹן ״קִצּוּר נֶפֶשׁ״, כְּאָדָם שֶׁהַטֹּרַח בָּא עָלָיו וְאֵין דַּעְתּוֹ רְחָבָה לְקַבֵּל אוֹתוֹ הַדָּבָר וְאֵין לוֹ מָקוֹם בְּתוֹךְ לִבּוֹ לָגוּר שָׁם אוֹתוֹ הַצַּעַר. וּבַדָּבָר הַמַּטְרִיחַ נוֹפֵל לְשׁוֹן גֹּדֶל, שֶׁגָּדוֹל הוּא וְכָבֵד עַל הָאָדָם, כְּגוֹן (זכריה יא): ״וְגַם נַפְשָׁם בָּחֲלָה בִי״ גָּדְלָה עָלַי, (איוב י): ״וְיִגְאָה כַּשַּׁחַל תְּצוּדֵנִי״. כְּלָלוֹ שֶׁל פֵּרוּשוֹ: כָּל לְשׁוֹן קִצּוּר נֶפֶשׁ בְּדָבָר – לְשׁוֹן שֶׁאֵין יָכוֹל לְסָבְלוֹ הוּא, שֶׁאֵין הַדַּעַת סוֹבַלְתּוֹ.

(ה) **וַיְדַבֵּר הָעָם בֵּאלֹהִים וּבְמֹשֶׁה לָמָּה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לָמוּת בַּמִּדְבָּר כִּי אֵין לֶחֶם וְאֵין מַיִם וְנַפְשֵׁנוּ קָצָה בַּלֶּחֶם הַקְּלֹקֵל:**

ה וְאִתְרַעַם עַמָּא בְּמֵימְרָא דַיְיָ וְעִם מֹשֶׁה נְצוֹ לְמָא אַסֵּקְתּוּנָא מִמִּצְרַיִם לְמִמַּת בְּמַדְבְּרָא אֲרֵי לֵית לַחְמָא וְלֵית מַיָּא וְנַפְשָׁנָא עָקַת בְּמַנָּא הָדֵין דְּמֵיכְלֵה קָלִיל:

רש״י ◄ **בֵּאלֹהִים וּבְמֹשֶׁה** • הִשְׁוּוּ עֶבֶד לְקוֹנוֹ (במ״ר). **לָמָּה הֶעֱלִיתָנוּ** • שְׁנֵיהֶם שָׁוִים. **וְנַפְשֵׁנוּ קָצָה** • אַף זֶה לְשׁוֹן ׳קִצּוּר נֶפֶשׁ׳ וּמִאוּס. **בַּלֶּחֶם הַקְּלֹקֵל** • (ע״ז

ה) לְפִי שֶׁהַמָּן נִבְלָע בָּאֵיבָרִים, קְרָאוּהוּ ״קְלוֹקֵל״, אָמְרוּ: עָתִיד הַמָּן הַזֶּה שֶׁיִּתְפַּחַ בְּמֵעֵינוּ, כְּלוּם יֵשׁ יְלוּד אִשָּׁה שֶׁמַּכְנִיס וְאֵינוֹ מוֹצִיא?.

(ו) **וַיְשַׁלַּח יְהוָה בָּעָם אֶת הַנְּחָשִׁים הַשְּׂרָפִים וַיְנַשְּׁכוּ אֶת־הָעָם וַיָּמָת עַם־רָב מִיִּשְׂרָאֵל:**

ו וְגֶרֵי יְיָ בְּעַמָּא יָת חִוְיָן קָלָן וּנְכִיתוּ יָת עַמָּא וּמִית עַם סַגִּי מִיִּשְׂרָאֵל:

רש״י ◄ **אֶת הַנְּחָשִׁים הַשְּׂרָפִים** • (במ״ר) שֶׁשּׂוֹרְפִים[כ] אֶת הָאָדָם בְּאֶרֶס שִׁנֵּיהֶם. **וַיְנַשְּׁכוּ אֶת־הָעָם** • יָבֹא נָחָשׁ שֶׁלָּקָה עַל הוֹצָאַת דִּבָּה וְיִפְרַע מִמּוֹצִיאֵי דִּבָּה, יָבֹא נָחָשׁ שֶׁכָּל הַמִּינִין נִטְעָמִין לוֹ טַעַם אֶחָד (טַעַם עָפָר) וְיִפְרַע מִכְּפוּיֵי טוֹבָה, שֶׁדָּבָר אֶחָד מִשְׁתַּנֶּה לָהֶם לְכַמָּה טְעָמִים.

(ז) **וַיָּבֹא הָעָם אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ חָטָאנוּ כִּי־דִבַּרְנוּ בַיהוָה וָבָךְ הִתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה וְיָסֵר מֵעָלֵינוּ אֶת־הַנָּחָשׁ וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה בְּעַד הָעָם:**

ז וַאֲתָא עַמָּא לְמֹשֶׁה וַאֲמָרוּ חַבְנָא אֲרֵי אִתְרַעַמְנָא קֳדָם יְיָ וְעִמָּךְ נְצֵינָא צַלֵּי קֳדָם יְיָ וַיַעְדֵּי מִנָּנָא יָת חִוְיָא וְצַלֵּי מֹשֶׁה עַל עַמָּא:

רש״י ◄ **וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה** • מִכָּאן לְמִי שֶׁמְּבַקְּשִׁים מִמֶּנּוּ מְחִילָה, שֶׁלֹּא יְהֵא אַכְזָרִי מִלְּמְחֹל.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כח עמ׳ 142)

מִכָּאן לְמִי שֶׁמְּבַקְּשִׁים מִמֶּנּוּ מְחִילָה, שֶׁלֹּא יְהֵא אַכְזָרִי מִלְּמְחֹל (רש״י כא, ז) **מִכָּאן** – וְלֹא מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר לְעֵיל ״וַיִּתְפַּלֵּל אַבְרָהָם אֶל הָאֱלֹקִים וַיִּרְפָּא אֱלֹקִים אֶת אֲבִימֶלֶךְ״. כִּי אַבְרָהָם הִתְפַּלֵּל עַל בִּטּוּל הָעֹנֶשׁ, וּמִמֶּנּוּ לוֹמְדִים שֶׁיֵּשׁ

שפתי חכמים

(ה) **ט** מַה שֶּׁפֵּרֵשׁ שֶׁיִּתְפַּח, מִדִּכְתִיב ׳הַקְּלוֹקֵל׳ בְּחוֹלִ״ם, מַשְׁמַע לְשׁוֹן קִלְקוּל מַמָּשׁ, הָיִינוּ שֶׁיִּתְפַּח בְּמֵעָיו. וּמַה שֶּׁפֵּרֵשׁ ׳נִבְלָע בָּאֵיבָרִים׳, רְצוֹנוֹ לוֹמַר מִדִּכְתִיב ׳קְלֹקֵל׳ חָסֵר, הָיִינוּ לְשׁוֹן קַל, שֶׁלֹּא הָיָה צָרִיךְ לְעַכְּלוֹ. (נַחֲלַת יַעֲקֹב) זֶה לְשׁוֹן רַשִׁ״י (בַּעֲבוֹדָה זָרָה דַּף ה) ׳בַּלֶּחֶם הַקְּלוֹקֵל׳ הוּא הַמָּן, וּמִפְּנֵי שֶׁהָיָה נִבְלָע בְּכָל אֵיבְרֵיהֶם וְאֵינָן יוֹצְאִין לַחוּץ קָרְאוּהוּ ׳קְלֹקֵל׳ וכו׳, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. שְׁמַע מִינָּהּ שֶׁהוּא מִלְּשׁוֹן קַלּוּת, עַל דֶּרֶךְ ׳יְרַקְרַק׳ ׳אֲדַמְדָּם׳, וְנֶעֱלְמָה מֵעֵינֵי הָרְאֵ״ם: **י** וְאִם תֹּאמַר, וַהֲלֹא כְּתִיב ׳וְיָתֵד תִּהְיֶה לְךָ עַל אָזְנֶךָ וְהָיָה בְּשִׁבְתְּךָ חוּצָ׳ וגו׳, שְׁמַע מִינָּהּ שֶׁהָיָה לָהֶם יְצִיאָה. וְיֵשׁ לוֹמַר, מִמַּה שֶׁקּוֹנִים מִן הַתַּגָּרִים הָיוּ מוֹצִיאִים. מָצָאתִי: תורה ו (ו) **כ** פֵּירוּשׁ, שֶׁ׳הַשְּׂרָפִים׳ הוּא תֹּאַר לַנְּחָשִׁים דִּכְתִיב בְּקָרָא, כְּלוֹמַר הַנְּחָשִׁים שֶׁשּׂוֹרְפִים, וְלֹא שֶׁהֵם מִין נָחָשׁ כְּמוֹ ׳שָׂרָף מְעוֹפֵף׳, וּכְמוֹ ׳נָחָשׁ שָׂרָף וְעַקְרָב׳, דְּאִם כֵּן ׳וְהַשְּׂרָפִים׳ מִיבָּעֵי לֵיהּ. וְהָא דִּכְתִיב ׳עֲשֵׂה לְךָ שָׂרָף׳, שְׁמַע מִינָּהּ דְּמִין נָחָשׁ הָיָה שֶׁשְּׁמוֹ ׳שָׂרָף׳, יֵשׁ לוֹמַר ׳עֲשֵׂה לְךָ נָחָשׁ שָׂרָף׳ קָאָמַר, וְכָמוֹהוּ ׳וּמַאֲכָלוֹ בְּרִיאָה׳, פֵּירוּשׁ שֶׁה בְּרִיאָה: תורה ז

לִמְחֹל כְּדֵי לְהָסִיר עֹנֶשׁ מֵעַל הַנִּמְחָל. אֲבָל מֹשֶׁה הִתְפַּלֵּל עַל טוֹבַת הָעָם וְתִקּוּנָם, **"בְּגַעַד הָעָם"** (לֹא רַק עַל הֶסְרַת הַנְּחָשִׁים), וּמִמֶּנּוּ לוֹמְדִים שֶׁיֵּשׁ לִמְחֹל **מְחִילָה גְּמוּרָה**, כָּךְ שֶׁלֹּא נִשְׁאָר בַּלֵּב קְפִידָה כְּלַפֵּי הַנִּמְחָל וְאַף רוֹצִים בְּטוֹבָתוֹ.

(ח) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲשֵׂה לְךָ שָׂרָף וְשִׂים אֹתוֹ עַל־נֵס וְהָיָה כָּל־הַנָּשׁוּךְ וְרָאָה אֹתוֹ וָחָי:

ח וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה עֲבֵד לָךְ קָלְיָא וְשַׁוֵּי יָתֵהּ עַל אָת וִיהֵי כָּל דְּיִתְנְכִּית וְיֶחֱזֵי יָתֵהּ וְיִתְקַיָּם:

רש״י ◄ **עַל־נֵס** • עַל כְּלוֹנָס, שֶׁקּוֹרִין פירק״א בְּלַעַ״ז, וְכֵן (ישעיה ל): "וְכַנֵּס עַל־הַגִּבְעָה" (שם מט): "אָרִים נִסִּי" (שם יג): "שְׂאוּ־נֵס"; וּלְפִי שֶׁהוּא גָּבֹהַּ לְאוֹת[ל] וְלִרְאָיָה, קוֹרְאוֹ "נֵס". **כָּל־הַנָּשׁוּךְ** • (במדבר רבה) אֲפִלּוּ כֶּלֶב אוֹ חֲמוֹר נוֹשְׁכוֹ[מ], הָיָה נִזּוֹק וּמִתְנַוְּנָה[נ] וְהוֹלֵךְ. אֶלָּא נְשִׁיכַת הַנָּחָשׁ מְמַהֶרֶת לְהָמִית, לְכָךְ נֶאֱמַר כָּאן: "וְרָאָה אֹתוֹ", רְאִיָּה בְּעָלְמָא. וּבִנְשִׁיכַת הַנָּחָשׁ נֶאֱמַר: "וְהִבִּיט" — "וְהָיָה אִם־נָשַׁךְ הַנָּחָשׁ אֶת־אִישׁ וְהִבִּיט וְגוֹ׳", שֶׁלֹּא הָיָה מְמַהֵר נְשׁוּךְ הַנָּחָשׁ לְהִתְרַפְּאוֹת, אֶלָּא־אִם־כֵּן מַבִּיט בּוֹ בְּכַוָּנָה. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ: וְכִי נָחָשׁ מֵמִית אוֹ מְחַיֶּה? אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מִסְתַּכְּלִין כְּלַפֵּי מַעְלָה וּמְשַׁעְבְּדִין אֶת לִבָּם לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם, הָיוּ מִתְרַפְּאִים, וְאִם לָאו הָיוּ נְמוֹקִים (נ״א נִזּוֹקִים).

(ט) וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה נְחַשׁ נְחֹשֶׁת וַיְשִׂמֵהוּ עַל־הַנֵּס וְהָיָה אִם־נָשַׁךְ הַנָּחָשׁ אֶת־אִישׁ וְהִבִּיט אֶל־נְחַשׁ הַנְּחֹשֶׁת וָחָי:

ט וַעֲבַד מֹשֶׁה חִוְיָא דְּנְחָשָׁא וְשַׁוֵּיהּ עַל אָת וַהֲוָה כַּד נָכִית חִוְיָא יָת גַּבְרָא וּמִסְתַּכַּל לְחִוְיָא דְּנְחָשָׁא וּמִתְקַיָּם:

רש״י ◄ **נְחַשׁ נְחֹשֶׁת** • (שם) לֹא נֶאֱמַר לוֹ לַעֲשׂוֹתוֹ שֶׁל נְחֹשֶׁת, אֶלָּא אָמַר מֹשֶׁה: הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא קוֹרְאוֹ נָחָשׁ[ס], וַאֲנִי אֶעֱשֶׂנּוּ שֶׁל נְחֹשֶׁת! לָשׁוֹן נוֹפֵל עַל לָשׁוֹן.

◆ יום שישי ד׳ תמוז ◆

(י) וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנוּ בְּאֹבֹת:

י וּנְטָלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּשְׁרוֹ בְּאֹבֹת:

(יא) וַיִּסְעוּ מֵאֹבֹת וַיַּחֲנוּ בְּעִיֵּי הָעֲבָרִים בַּמִּדְבָּר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מוֹאָב מִמִּזְרַח הַשָּׁמֶשׁ:

יא וּנְטָלוּ מֵאֹבֹת וּשְׁרוֹ בִּמְגִיזַת עֲבָרָאֵי בְּמַדְבְּרָא דִּי עַל אַפֵּי מוֹאָב מִמַּדְנַח שִׁמְשָׁא:

רש״י ◄ **בְּעִיֵּי הָעֲבָרִים** • לֹא יָדַעְתִּי לָמָּה נִקְרָא שְׁמָם עִיִּים[ע]. וְעִי לְשׁוֹן חֻרְבָּה הוּא, דָּבָר הַטָּאוּט בְּמַטְאֲטֵא[פ], וְהָעִי״ן בּוֹ יְסוֹד לְבַדָּהּ, וְהוּא מִלְּשׁוֹן "יָעִים" (ישעיה כח): "וְיָעָה בָרָד". **הָעֲבָרִים** • דֶּרֶךְ מַעֲבַר הָעוֹבְרִים שָׁם אֶת הַר נְבוֹ[צ] אֶל אֶרֶץ כְּנַעַן, שֶׁהוּא מַפְסִיק בֵּין אֶרֶץ מוֹאָב לְאֶרֶץ אֱמוֹרִי. **עַל־פְּנֵי מוֹאָב מִמִּזְרַח הַשָּׁמֶשׁ** • בְּמִזְרָחָהּ שֶׁל אֶרֶץ מוֹאָב.

שפתי חכמים

(ח) **ל** רְצוֹנוֹ לוֹמַר, לְפִי שֶׁדֶּרֶךְ לִרְמוֹז בְּמוֹט עַל אוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁהָאוֹת שָׁם, לְפִי שֶׁהַמּוֹט גָּבוֹהַּ, מִשּׁוּם הָכִי קָרֵינַן לְמוֹט ׳נֵס׳: **מ** דְּאִם לֹא כֵּן ׳כָּל׳ לָמָּה לִי, לִכְתּוֹב וְהָיָה הַנָּשׁוּךְ וכו׳: **נ** לְשׁוֹן חֳלִי, מִתְכַּחֵשׁ גּוּפוֹ וְהוֹלֵךְ, שֶׁלֹּא מֵת מִיָּד (בָּבָא קַמָּא דף צ״ב): תורה ט

(ט) **ס** כְּתַב הָרַמְבַּ״ן, וְלֹא הֲבִינוֹתִי זֶה, שֶׁהֲרֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא הִזְכִּיר אֶלָּא ׳עֲשֵׂה לְךָ שָׂרָף׳, אֲבָל כַּוָּנָתָם לוֹמַר שֶׁהָלַךְ מֹשֶׁה אַחַר שֵׁם הָעֵצֶם, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. וְנִרְאֶה לְפָרֵשׁ, כֵּיוָן דְּשֵׁם הָעֵצֶם שֶׁל נָחָשׁ שֶׁקּוֹרְאוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הוּא ׳נָחָשׁ׳, אִם כֵּן לָמָּה קָרְאוֹ הָכָא ׳שָׂרָף׳, אֶלָּא אָמַר מֹשֶׁה, רָמַז לִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דְּמִשּׁוּם הָכִי קָרְאוֹ בְּשֵׁם הַתֹּאַר וְלֹא בְּשֵׁם הָעֵצֶם, כְּדֵי לַעֲשׂוֹת הַנָּחָשׁ נְחֹשֶׁת כְּדֵי שֶׁעַל יָדוֹ יָבֹא שֵׁם הָעֵצֶם, וְדוֹ״ק: תורה י

(יא) **ע** רְצוֹנוֹ לוֹמַר, לֹא יָדַעְתִּי לָמָּה נִקְרָא מָקוֹם הַהוּא ׳עִיֵּי הָעֲבָרִים׳, אֲבָל פֵּירוּשׁ שֶׁל ׳עִיֵּי׳ יָדַע, כִּדְמַסִּיק: **פ** פֵּירוּשׁ, מְכֻבָּד בְּמַכְבֶּדֶת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא לָשׁוֹן ׳יָעִים׳, שֶׁגּוֹרֵף בּוֹ אֶת הַדֶּשֶׁן: **צ** רְצוֹנוֹ לוֹמַר, דִּלְשׁוֹן ׳הָעֲבָרִים׳ מַשְׁמַע בַּמָּקוֹם הַהוּא עוֹבְרִים לְמָקוֹם אַחֵר, וּלְאֵיזֶה מָקוֹם הָיוּ עוֹבְרִים מֵאוֹתוֹ מָקוֹם. וּמִפָּרֵשׁ, דֶּרֶךְ הָעוֹבְרִים שָׁם אֶל הַר נְבוֹ וכו׳, דִּבְפָרָשַׁת הָאֲזִינוּ גַּם כֵּן כְּתִיב ׳הָעֲבָרִים הַזֶּה הַר נְבוֹ׳: תורה יב

חֲנִיָּה בְּחֶרְבָּה?

וַיַּחֲנוּ בְּעִיֵּי הָעֲבָרִים בְּעִיֵּי הָעֲבָרִים – לֹא יָדַעְתִּי לָמָּה נִקְרָא שְׁמָם עִיִּים, וְעִי לְשׁוֹן חָרְבָּה הוּא (כא, יא. ובפרש״י)

יֵשׁ לְהַקְשׁוֹת: מַה קָּשָׁה בְּ״עִיֵּי הָעֲבָרִים״ שֶׁרַשִׁ״י צָרִיךְ לְפָרֵשׁ שְׁמָם, הֲרֵי מְצִינוּ הַרְבֵּה מְקוֹמוֹת שֶׁנִּפְרְטוּ שְׁמוֹתֵיהֶם בַּכָּתוּב וְלֹא מְצִינוּ שֶׁיְּפָרֵשׁ רַשִׁ״י טַעֲמֵי הַשֵּׁמוֹת? וְיֵשׁ לְתָרֵץ בְּפַשְׁטוּת:

לְרַשִׁ״י הָיָה קָשֶׁה, הֲרֵי ״עִי לְשׁוֹן חָרְבָּה הוּא״ וּמַדּוּעַ קָרְאוּ לִמְקוֹם הַחֲנִיָּה שֶׁבְּפַשְׁטוּת הָיָה מְקוֹם יִשּׁוּב, בְּשֵׁם ״עִיִּים״? וְלָכֵן כּוֹתֵב ״לֹא יָדַעְתִּי לָמָּה נִקְרָא שְׁמָם עִיִּים״. וק״ל.

(יב) מִשָּׁם נָסָעוּ וַיַּחֲנוּ בְּנַחַל זָרֶד:

יב מִתַּמָּן נְטָלוּ וּשְׁרוּ בְּנַחֲלָא דְזָרֶד:

(יג) מִשָּׁם נָסָעוּ וַיַּחֲנוּ מֵעֵבֶר אַרְנֹן אֲשֶׁר בַּמִּדְבָּר הַיֹּצֵא מִגְּבֻל הָאֱמֹרִי כִּי אַרְנוֹן גְּבוּל מוֹאָב בֵּין מוֹאָב וּבֵין הָאֱמֹרִי:

יג מִתַּמָּן נְטָלוּ וּשְׁרוּ מֵעִבְרָא דְאַרְנוֹן דִּי בְּמִדְבְּרָא דְּנָפֵק מִתְּחוּם אֱמוֹרָאָה אֲרֵי אַרְנוֹן תְּחוּם מוֹאָב בֵּין מוֹאָב וּבֵין אֱמוֹרָאָה:

רש״י◄ **מִגְּבֻל הָאֱמֹרִי•** תְּחוּם סוֹף מֵצַר שֶׁלָּהֶם, וְכֵן (דברים ב): ״גְּבוּל מוֹאָב״, לְשׁוֹן קָצֶה וָסוֹף. **מֵעֵבֶר אַרְנוֹן•** הִקִּיפוּ אֶרֶץ מוֹאָב כָּל דְּרוֹמָהּ וּמִזְרָחָהּ עַד שֶׁבָּאוּ מֵעֵבֶר הַשֵּׁנִי לְאַרְנוֹן בְּתוֹךְ אֶרֶץ הָאֱמֹרִי, בִּצְפוֹנָהּ שֶׁל אֶרֶץ מוֹאָב. **הַיֹּצֵא מִגְּבֻל הָאֱמֹרִי•** רְצוּעָה יוֹצְאָה מִגְּבוּל הָאֱמֹרִי, וְהִיא שֶׁל אֱמוֹרִיִּים, וְנִכְנֶסֶת לִגְבוּל מוֹאָב עַד אַרְנוֹן, שֶׁהוּא גְּבוּל מוֹאָב; וְשָׁם חָנוּ יִשְׂרָאֵל וְלֹא בָּאוּ לִגְבוּל מוֹאָב, כִּי אַרְנוֹן גְּבוּל מוֹאָב וְהֵם לֹא נָתְנוּ לָהֶם רְשׁוּת לַעֲבֹר בְּאַרְצָם. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא פִּירְשָׁהּ מֹשֶׁה, פִּירְשָׁהּ יִפְתָּח, כְּמוֹ שֶׁאָמַר יִפְתָּח (שופטים יא): ״וְגַם אֶל־מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלַח וְלֹא אָבָה״. וּמֹשֶׁה רְמָזָהּ (דברים ב): ״כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ־לִי בְּנֵי עֵשָׂו הַיֹּשְׁבִים בְּשֵׂעִיר וְהַמּוֹאָבִים הַיֹּשְׁבִים בְּעָר״. מָה אֵלּוּ לֹא נִתְּנוּם לַעֲבֹר בְּתוֹךְ אַרְצָם אֶלָּא הִקִּיפוּהָ סָבִיב, אַף מוֹאָב כֵּן.

(יד) עַל־כֵּן יֵאָמַר בְּסֵפֶר מִלְחֲמֹת יְהוָה אֶת־וָהֵב בְּסוּפָה וְאֶת־הַנְּחָלִים אַרְנֹן:

יד עַל כֵּן יִתְאַמַּר בְּסִפְרָא קְרָבִין דַּעֲבַד יְיָ עַל יַמָּא דְסוּף וּגְבוּרִין דְּעַל נַחֲלֵי אַרְנוֹן:

רש״י◄ **עַל־כֵּן יֵאָמַר•** עַל חֲנִיָּה זוֹר וְנִסִּים שֶׁנַּעֲשׂוּ בָּהּ, יֵאָמַר בְּסֵפֶר מִלְחֲמֹת ה׳. כְּשֶׁמְּסַפְּרִים נִסִּים שֶׁנַּעֲשׂוּ לַאֲבוֹתֵינוּ, יְסַפְּרוּ ״אֶת־וָהֵב וְגוֹ׳״. **אֶת־וָהֵב•** כְּמוֹ ״אֶת יָהֵב״, כְּמוֹ שֶׁיֵּאָמֵר מִן יָעֵד - וָעֵד, כֵּן יֵאָמֵר מִן יָהֵב - וָהֵב, וְהַוָּי״ו יְסוֹד הוּא, כְּלוֹמַר: אֶת אֲשֶׁר יָהַב לָהֶם וְהִרְבָּה נִסִּים בְּיַם־סוּף. **וְאֶת־הַנְּחָלִים אַרְנוֹן•** כְּשֵׁם שֶׁמְּסַפְּרִים בְּנִסֵּי יַם־סוּף, כָּךְ יֵשׁ לְסַפֵּר בְּנִסֵּי נַחֲלֵי אַרְנוֹן, שֶׁאַף כָּאן נַעֲשׂוּ נִסִּים גְּדוֹלִים. וּמַה הֵם הַנִּסִּים?.

(טו) וְאֶשֶׁד הַנְּחָלִים אֲשֶׁר נָטָה לְשֶׁבֶת עָר וְנִשְׁעַן לִגְבוּל מוֹאָב:

טו וְשָׁפוּךְ נַחֲלֵיָא דְּמִדַּבְּרִין לָקֶבֶל לְחַיָּת וּמִסְתְּמִיךְ לִתְחוּם מוֹאָב:

רש״י◄ **וְאֶשֶׁד הַנְּחָלִים•** תַּרְגּוּם שֶׁל ״שֶׁפֶךְ״ - אֶשֶׁד. שֶׁפֶךְ הַנְּחָלִים, שֶׁנִּשְׁפַּךְ שָׁם דַּם אֱמוֹרִיִּים, שֶׁהָיוּ נֶחְבָּאִים שָׁם, לְפִי שֶׁהָיוּ שֶׁהָרִים גְּבֹהִים וְהַנַּחַל עָמֹק וְקָצָר, וְהֶהָרִים סְמוּכִים זֶה לָזֶה: אָדָם עוֹמֵד עַל הָהָר מִזֶּה וּמְדַבֵּר עִם חֲבֵרוֹ בָּהָר מִזֶּה, וְהַדֶּרֶךְ עוֹבֵר בְּתוֹךְ הַנַּחַל. אָמְרוּ אֱמוֹרִיִּים: כְּשֶׁיִּכָּנְסוּ יִשְׂרָאֵל (לָאָרֶץ) לְתוֹךְ הַנַּחַל לַעֲבֹר, נֵצֵא מִן הַמְּעָרוֹת בֶּהָרִים שֶׁלְּמַעְלָה מֵהֶם וְנַהַרְגֵם בְּחִצִּים וְאַבְנֵי בְּלִיסְטְרָאוֹת. וְהָיוּ אוֹתָן

שפתי חכמים

(יג) **ק** הוּצְרַךְ לְפָרֵשׁ שֶׁהוּא מָצָר וְלֹא לְשׁוֹן רְשׁוּת, מִפְּנֵי שֶׁאִם הוּא גְּבוּל הָאֱמֹרִי אֵינוֹ גְּבוּל מוֹאָב, וְאִם הוּא גְּבוּל מוֹאָב אֵינוֹ גְּבוּל הָאֱמֹרִי, אֲבָל מָצָר הוּא גְּבוּל לָזֶה וְלָזֶה: תורה יד

(יד) **ר** פֵּירוּשׁ, עַל הַנִּסִּים שֶׁנַּעֲשׂוּ בַּחֲנִיָּה זוֹ. וּפֵירוּשׁ ׳בְּסֵפֶר׳, סִיפּוּר דְּבָרִים. וּפֵירוּשׁ ׳וָהֵב׳, יָהֵב, שֶׁפֵּירוּשׁוֹ נָתַן. וּפֵירוּשׁ ׳בְּסוּפָה׳, יַם סוּף. וּפֵירוּשׁ ׳וְאֶת הַנְּחָלִים׳, נִסֵּי נְחָלִים. וּפֵירוּשׁ ׳אַרְנוֹן׳, שֶׁל אַרְנוֹן. וּפֵירוּשׁ ׳וְאֶשֶׁד׳, שֶׁפֶךְ. וּפֵירוּשׁ ׳וְאֶשֶׁד הַנְּחָלִים׳, הוּא בֵּיאוּר עַל ׳וְאֶת הַנְּחָלִים אַרְנוֹן׳. וּפֵירוּשׁ ׳אֲשֶׁר נָטָה׳ וְגוֹמֵר, שֶׁהָהָר שֶׁל עָר נֶעְתַּק מִמְּקוֹמוֹ: תורה טו

הַנְּקָעִים בָּהָר שֶׁל צַד מוֹאָב, וּבָהָר שֶׁל צַד אֱמוֹרִיִּים הָיוּ כְּנֶגֶד אוֹתָן נְקָעִים כְּמִין קְרָנוֹת וְשָׁדִים בּוֹלְטִין לַחוּץ. כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹר, נִזְדַּעְזַעׁ הָהָר שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּשִׁפְחָה הַיּוֹצֵאת לְהַקְבִּיל פְּנֵי גְּבִרְתָּהּ, וְנִתְקָרֵב לְצַד הַר שֶׁל מוֹאָב וְנִכְנְסוּ אוֹתָן הַשָּׁדִים לְתוֹךְ אוֹתָן נְקָעִים וַהֲרָגוּם. וְזֶהוּ: "אֲשֶׁר נָטָה לְשֶׁבֶת עָר", שֶׁהָהָר נָטָה מִמְּקוֹמוֹ וְנִתְקָרֵב לְצַד גְּבוּל מוֹאָב וְנִדְבַּק בּוֹ, וְזֶהוּ: "וְנִשְׁעַן לִגְבוּל מוֹאָב". (בס"א אינו.) (וְעָבְרוּ יִשְׂרָאֵל עַל הֶהָרִים וְלֹא יָדְעוּ הַנִּסִּים הָאֵלּוּ אֶלָּא עַל־יְדֵי הַבְּאֵר שֶׁנִּכְנַס לְשָׁם).

(טז) **וּמִשָּׁם בְּאֵרָה הִוא הַבְּאֵר אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לְמֹשֶׁה אֱסֹף אֶת־הָעָם וְאֶתְּנָה לָהֶם מָיִם: ס**

טז **וּמִתַּתָּן אִתְיְהִיבַת לְהוֹן בֵּירָא הִיא בֵּירָא דִּי אֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה כְּנוֹשׁ יָת עַמָּא וְאֵיהַב לְהוֹן מַיָּא:**

רש"י ◄ **וּמִשָּׁם בְּאֵרָה•** מִשָּׁם בָּא הָאֶשֶׁד אֶל הַבְּאֵר. כֵּיצַד? אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: מִי מוֹדִיעַ לְבָנֵי הַנִּסִּים הַלָּלוּ? הַמָּשָׁל אוֹמֵר: "נָתַתָּ פַּת לְתִינוֹק, הוֹדִיעַ לְאִמּוֹ". לְאַחַר שֶׁעָבְרוּ – חָזְרוּ הֶהָרִים לִמְקוֹמָם וְהַבְּאֵר יָרְדָה לְתוֹךְ הַנַּחַל וְהֶעֱלָתָה מִשָּׁם דַּם הַהַרוּגִים וּזְרוֹעוֹת וְאֵיבָרִים, וּמוֹלִיכָתָן סְבִיב הַמַּחֲנֶה, וְיִשְׂרָאֵל רָאוּ וְאָמְרוּ שִׁירָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כג עמ' 154)

נָתַתָּ פַּת לַתִּינוֹק, הוֹדִיעַ לְאִמּוֹ (רש"י כא, טז) תַּפְקִידָהּ שֶׁל הָאֵם לְסַפֵּק אֶת כָּל צָרְכֵי הַתִּינוֹק, וְכַאֲשֶׁר מִישֶׁהוּ 'מַחְלִיפָהּ' וְנוֹתֵן לַתִּינוֹק **פַּת**, דָּבָר הֶכְרֵחִי, עָלָיו לְהוֹדִיעַ לָהּ. וְאַף כָּאן: הַקָּבָּ"ה נָתַן לְיִשְׂרָאֵל 'פַּת', יְשׁוּעָה מִסַּכָּנָה גְּדוֹלָה, שֶׁלֹּא בְּאֶמְצָעוּת הָ'אֵם', מֹשֶׁה, הָרוֹעֶה הַנֶּאֱמָן שֶׁדּוֹאֵג לְכָל צָרְכֵי יִשְׂרָאֵל. וְהַקָּבָּ"ה הוֹדִיעַ לוֹ עַל כָּךְ: כַּאֲשֶׁר יִשְׂרָאֵל רָאוּ אֶת הַדָּם וְאֶת הַזְּרוֹעוֹת, שֶׁאֵלּוּ אֶת מֹשֶׁה לְפֵשֶׁר הַדָּבָר, כַּמּוּבָן, וְהוּא הִסְבִּיר לָהֶם אֶת מַה שֶּׁקָּרָה.

(יז) **אָז יָשִׁיר יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת עֲלִי בְאֵר עֱנוּ־לָהּ:**

יז **בְּכֵן שַׁבַּח יִשְׂרָאֵל יָת תּוּשְׁבַּחְתָּא הָדָא סַקִּי בֵּירָא שַׁבְּחוּ לָהּ:**

רש"י ◄ **עֲלִי בְאֵר•** מִתּוֹךְ הַנַּחַל, וְהַעֲלִי מַה שֶּׁאַתְּ מַעֲלָה[ת]. וּמִנַּיִן שֶׁהַבְּאֵר הוֹדִיעָה לָהֶם? שֶׁנֶּאֱמַר "וּמִשָּׁם בְּאֵרָה" (במ"ר). וְכִי מִשָּׁם הָיְתָה[א]? וַהֲלֹא מִתְּחִלַּת אַרְבָּעִים שָׁנָה הָיְתָה עִמָּהֶם? אֶלָּא שֶׁיָּרְדָה לְפַרְסֵם אֶת הַנִּסִּים. וְכֵן (שבת לה): "אָז יָשִׁיר יִשְׂרָאֵל" – הַשִּׁירָה הַזֹּאת נֶאֱמְרָה בְּסוֹף אַרְבָּעִים, וְהַבְּאֵר נִתְּנָה לָהֶם מִתְּחִלַּת אַרְבָּעִים, וּמָה רָאָה לִכְתֹּב כָּאן? אֶלָּא הָעִנְיָן הַזֶּה נִדְרָשׁ לְמַעְלָה הֵימֶנּוּ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש חכ"ג עמ' 153 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

ה' יִלָּחֵם לָכֶם

אָז יָשִׁיר יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת (כא, יז)

מָצִינוּ עוֹד פַּעַם אַחַת שֶׁאָמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁירָה לַהַקָּבָּ"ה, בְּעֵת קְרִיעַת יַם סוּף.

וְיֵשׁ לְעַיֵּן מַדּוּעַ רַק בִּשְׁנֵי נִסִּים אֵלּוּ, בְּפָרָשָׁתֵנוּ וּבְקְרִיעַת יַם סוּף, אָמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁירָה, וְלֹא בִּשְׁאָר הַנִּסִּים בָּהֶם עָזַר לָהֶם הַקָּבָּ"ה וְהִצִּילָם מֵאוֹיְבֵיהֶם?

וְיֵשׁ לוֹמַר: בִּשְׁנֵי נִסִּים אֵלּוּ מָצִינוּ הַנְהָגָה מְיֻחֶדֶת שֶׁלֹּא הָיְתָה בִּשְׁאָר הַנִּסִּים.

שפתי חכמים

(טו) **ש** (גור אריה) וְאִם תֹּאמַר, מִיַּד הָיָה לוֹ לְהַחֲזִיר לִמְקוֹמוֹ וְיִהְיוּ יִשְׂרָאֵל רוֹאִים אֶת הַהַרוּגִים בַּנַּחַל, וְלָמָּה לֹא חָזַר הָהָר לִמְקוֹמוֹ רַק עַד שֶׁיִּשְׂרָאֵל עָבְרוּ. וְיֵשׁ לוֹמַר דְּאֵין דֶּרֶךְ מִי שֶׁמְּקַבֵּל פְּנֵי אֲדוֹנוֹ שֶׁיַּחֲזוֹר עַד שֶׁעָבַר אֲדוֹנוֹ, לְכָךְ לֹא חָזַר לַאֲחוֹרָיו עַד שֶׁעָבְרוּ יִשְׂרָאֵל. (וקצור מוזרח) מִקְשֶׁה, וְאֵין לְהַקְשׁוֹת הֲרֵי הֶעָנָן הוֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם וּמַשְׁפִּיל הַגְּבוֹהַּ וּמֵרִים הַנָּמוּךְ, וְאִם כֵּן הָיָה לוֹ לַחֲזוֹר מִיָּד. וְאֵין לְתָרֵץ שֶׁכְּבָר נִסְתַּלֵּק הֶעָנָן בְּמִיתָתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן, וַהֲלֹא כְּבָר אָמְרוּ בַּגְּמָרָא תַּעֲנִית דַּף ט' שֶׁחָזְרוּ בִּזְכוּת מֹשֶׁה. אַךְ מִכָּל מָקוֹם לֹא קַשְׁיָא, שֶׁהֶעָנָן הוֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם דֶּרֶךְ שְׁלֹשָׁה יָמִים, וְאֶפְשָׁר שֶׁבְּעֵת עָבְרוּ עֲדַיִין לֹא עָשָׂה הָהָר שְׁלִיחוּתוֹ לַהֲרוֹג כָּל אוֹתָן הָאוֹכְלוֹסִין, לְכָךְ לֹא הִשְׁוָה הֶעָנָן אוֹתוֹ הָהָר: תורה טז

(יז) **ת** אָמַר 'מִתּוֹךְ הַנַּחַל', מִפְּנֵי שֶׁהֶעֱלִיָּה לְעוֹלָם מִמְּקוֹם נָמוּךְ לְמָקוֹם גָּבוֹהַּ. וּמִפְּנֵי שֶׁאֵין הַמְכוּוָּן בְּמִלַּת 'עֲלִי' לַעֲלוֹת, רַק לְהַעֲלוֹת הָאֵיבָרִים כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּ יִשְׂרָאֵל הַנִּסִּים שֶׁנַּעֲשׂוּ לָהֶם, מִשּׁוּם הָכִי הוֹסִיף מִלַּת 'וְהַעֲלִי' וכו'. אַךְ מִפְּנֵי שֶׁעַל יְדֵי שֶׁהִיא עוֹלָה הִיא מַעֲלָה, כָּתַב 'עֲלִי' בִּמְקוֹם 'הַעֲלִי': **א** פֵּירוּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר 'וּמִמִּדְבָּר מַתָּנָה', שֶׁנִּתְּנָה לָהֶם מֵעֵת בּוֹאָם לַמִּדְבָּר: תורה יח

בִּשְׁאָר הַנִּסִּים, כְּשֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיוּ בְּמַצָּב שֶׁל סַכָּנָה מֵאֻמּוֹת הָעוֹלָם, הָיָה נַס הַיְּשׁוּעָה וְהַהַצָּלָה בְּאֹפֶן שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִלְחֲמוּ בְּאוֹיְבֵיהֶם, וּבְאֹפֶן נִסִּי גָּבְרוּ עֲלֵיהֶם וְנִצָּחוּם.

מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בִּקְרִיעַת יַם־סוּף, כָּתוּב "ה׳ יִלָּחֵם לָכֶם וְאַתֶּם תַּחֲרִישׁוּן" (בשלח יד, יד) שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָיוּ צְרִיכִים לַעֲשׂוֹת כְּלוּם, וְנִצְּלוּ מֵאוֹיְבֵיהֶם בְּלִי כָּל מִלְחָמָה מִצִּדָּם. וְגַם כָּאן בְּפָרָשָׁתֵנוּ, הָיְתָה הַהַצָּלָה כְּלִשּׁוֹן הַבְּחִיר "יִשְׂרָאֵל רוֹאִין . . אֵיךְ הַקָּבָּ"ה נִלְחָם בִּשְׁבִילָם . . וְהֵן אֵין יוֹדְעִים בָּזֶה כְּלוּם". וְגַם בְּאֹפֶן כָּזֶה מוֹרָה עַל חִבָּה יְתֵרָה מֵהַקָּבָּ"ה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא רַק שֶׁמַּצִּילָנוּ מִיַּד אוֹיְבֵינוּ, אֶלָּא אַף עוֹשֶׂה זֹאת בְּאֹפֶן שֶׁלֹּא נִצְטָרֵךְ לִ"פְּעָלָה" מְסֻיֶּמֶת. וְזֶה גָּרַם שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל יֹאמְרוּ שִׁירָה לַהַקָּבָּ"ה וְיוֹדוּ לוֹ עַל חֲסָדָיו הַנִּפְלָאִים.

(יח) **בְּאֵר חֲפָרוּהָ שָׂרִים כָּרוּהָ נְדִיבֵי הָעָם בִּמְחֹקֵק בְּמִשְׁעֲנֹתָם וּמִמִּדְבָּר מַתָּנָה:**

יח בֵּירָא דְּחָפְרוּהָ רַבְרְבַיָּא כְּרוּהָ רֵישֵׁי עַמָּא סַפְרַיָּא בְּחֵטְרֵיהוֹן וּמִמַּדְבְּרָא אִתְיְהִיבַת לְהוֹן:

רש״י ◄ **בְּאֵר חֲפָרוּהָ** • זֹאת הִיא הַבְּאֵר אֲשֶׁר חֲפָרוּהָ שָׂרִים – מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. **בְּמִשְׁעֲנֹתָם** • בַּמַּטֶּה. **וּמִמִּדְבָּר** • נִתְּנָה לָהֶם.

(יט) **וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת:**

יט וּמִדְּאִתְיְהִיבַת לְהוֹן נָחֲתָא עִמְּהוֹן לְנַחֲלַיָּא וּמִנַּחֲלַיָּא סָלְקָא עִמְּהוֹן לְרָמָתָא:

רש״י ◄ **וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל** • כְּתַרְגּוּמוֹ.

(כ) **וּמִבָּמוֹת הַגַּיְא אֲשֶׁר בִּשְׂדֵה מוֹאָב רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וְנִשְׁקָפָה עַל־פְּנֵי הַיְשִׁימֹן: פ**

כ וּמֵרָמָתָא לְחֵילַיָּא דִּי בְּחַקְלֵי מוֹאָב רֵישׁ רָמָתָא וּמִסְתַּכְּיָא עַל אַפֵּי בֵית יְשִׁימוֹן:

רש״י ◄ **וּמִבָּמוֹת הַגַּיְא אֲשֶׁר בִּשְׂדֵה מוֹאָב** • כִּי שָׁם מֵת מֹשֶׁהכ, וְשָׁם בָּטְלָהג הַבְּאֵר. דָּבָר אַחֵר: כְּרוּהָ נְדִיבֵי הָעָם – כָּל נָשִׂיא וְנָשִׂיא, כְּשֶׁהָיוּ חוֹנִים, נוֹטֵל מַקְלוֹ וּמוֹשִׁךְ אֶצֶל דִּגְלוֹ וּמַחֲנֵהוּ, וּמֵי הַבְּאֵר נִמְשָׁכִין דֶּרֶךְ אוֹתוֹ סִימָן, וּבָאִין לִפְנֵי חֲנֵית כָּל שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט. **בִּמְחֹקֵק** • עַל־פִּי מֹשֶׁה שֶׁנִּקְרָא: "מְחוֹקֵק", שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לג): "כִּי־שָׁם חֶלְקַת מְחֹקֵק סָפוּן". וְלָמָּה לֹא נִזְכַּר מֹשֶׁה בְּשִׁירָה זוֹד? לְפִי שֶׁלָּקָה עַל־יְדֵי הַבְּאֵר. וְכֵיוָן שֶׁלֹּא נִזְכַּר שְׁמוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, לֹא נִזְכַּר שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיוּ מְזַמְּנִין אוֹתוֹ לִסְעֻדָּה, אָמַר: אִם אוֹהֲבִי שָׁם – אֲנִי שָׁם, וְאִם לָאו – אֵינִי הוֹלֵךְ!ה. **רֹאשׁ הַפִּסְגָּה** • כְּתַרְגּוּמוֹ: "רֵישׁ רָמָתָא". **פִּסְגָּה** • לְשׁוֹן גֹּבַהּ, וְכֵן (תהלים מח): "פִּסְגוּ אַרְמְנוֹתֶיהָ" – הַגְּבִיהוּ אַרְמְנוֹתֶיהָ. **וְנִשְׁקָפָה** • אוֹתָהה הַפִּסְגָּהו עַל־פְּנֵי הַמָּקוֹם שֶׁשְּׁמוֹ יְשִׁימוֹן, וְהוּא לְשׁוֹן מִדְבָּר, שֶׁהוּא שָׁמֵם. דָּבָר אַחֵר: וְנִשְׁקָפָה, הַבְּאֵרז עַל־פְּנֵי הַיְשִׁימוֹן, שֶׁנִּגְנְזָה בְּיָמָהח שֶׁל טְבֶרְיָה, וְהָעוֹמֵד עַל הַיְשִׁימוֹן מַבִּיט וְרוֹאֶה כְּמִין כְּבָרָה בַּיָּם וְהִיא הַבְּאֵר, כָּךְ דָּרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא.

שפתי חכמים

(כ) **כ** פֵּירוּשׁ, שֶׁאַגַּב שֶׁהוּזְכַּר כָּאן 'וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל', זָכַר גַּם כֵּן שֶׁנִּתְגַּלְגֵּל עוֹד הַבְּאֵר הַבָּמוֹת, וּמִבָּמוֹת לַגַּיְא, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִין לֹא הָיוּ הַמַּסָּעוֹת, שֶׁאַגַּב שֶׁנִּזְכַּר הַבְּאֵר פֹּה סִפֵּר כָּל עִנְיָנֶיהָ. וּמִפְּנֵי שֶׁנִּרְאָה שֶׁלֹּא בָּאָה עִמָּהֶם יוֹתֵר נָתַן טַעַם בָּזֶה וְאָמַר שָׁם מֵת מֹשֶׁה וּבָטְלָה. הָרְאַ"ם: **ג** וְאִם תֹּאמַר, וַהֲלֹא כְּשֶׁמַּתָּה מִרְיָם פָּסַק הַבְּאֵר כִּדְלְעֵיל. וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁחָזַר לָהֶם בִּזְכוּת שֶׁל מֹשֶׁה, וּמִשֶּׁמֵּת מֹשֶׁה פָּסַק: **ד** וְאִם תֹּאמַר, לְעֵיל הָוָה לֵיהּ לְאַקְשׁוּיֵי, מִיַּד כְּשֶׁמַּתְחִיל הַשִּׁירָה 'אָז יָשִׁיר יִשְׂרָאֵל', לָמָּה לֹא מַזְכִּיר גַּם כֵּן מֹשֶׁה. וְיֵשׁ לוֹמַר, דַּהֲוָה אָמִינָא לְפִי שֶׁחָטָא בַּבְּאֵר כְּדִכְתִיב לְעֵיל שֶׁהִכָּה עַל הַסֶּלַע, מִשּׁוּם הָכִי לֹא רָצָה לְהַזְכִּיר אוֹתוֹ בְּשִׁירָה זוֹ שֶׁקָּאֵי עַל הַבְּאֵר כְּדִפֵּירֵשׁ רַשִׁ"י בְּסָמוּךְ, אֲבָל הַשְׁתָּא דְּפֵירֵשׁ 'בִּמְחוֹקֵק' דְּהַיְינוּ מֹשֶׁה, לָמָּה לֹא הִזְכִּירוֹ בַּשִּׁירָה בְּהֶדְיָא: **ה** דְּאֵין לוֹמַר דְּקָאֵי עַל 'הַגַּיְא', דְּ'גַיְא' לְשׁוֹן זָכָר, וְ'נִשְׁקָפָה' לְשׁוֹן נְקֵבָה: **ו** שֶׁהַ'בְּאֵר' לְשׁוֹן נְקֵבָה. וְהוּצְרַךְ לְטַעַם שֶׁל דָּבָר אַחֵר, דִּלְטַעַם רִאשׁוֹן קָשֶׁה, דְּהָא כָּל הַפָּרָשָׁה כּוּלָּהּ אַיְירִי בַּבְּאֵר, וְאֵיךְ מְפָרֵשׁ וְנִשְׁקָפָה עַל 'הַפִּסְגָּה', לָכֵן פֵּירֵשׁ דָּבָר אַחֵר. וּלְפִי דָּבָר אַחֵר קָשֶׁה, הָוָה לֵיהּ לְמֵימַר 'וְנִשְׁקָפָה מִן הַיְשִׁימוֹן', מַאי 'עַל פְּנֵי', לָכֵן פֵּירֵשׁ טַעַם רִאשׁוֹן: תורה כא

◆ שבת קודש ה׳ תמוז ◆

(כא) **וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל־סִיחֹן מֶלֶךְ־הָאֱמֹרִי לֵאמֹר:**

כא **וּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אִזְגַּדִּין לְוָת סִיחוֹן מַלְכָּא דֶאֱמוֹרָאָה לְמֵימָר:**

רש״י ◄ **וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים** • **וּבְמָקוֹם אַחֵר תּוֹלֶה הַשְּׁלִיחוּת בְּמֹשֶׁה,** שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ב): ״וָאֶשְׁלַח מַלְאָכִים מִמִּדְבַּר קְדֵמוֹת״, **וְכֵן** (במדבר כ): ״וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה מַלְאָכִים מִקָּדֵשׁ אֶל־מֶלֶךְ אֱדוֹם״, **וּבִיפְתָּח הוּא אוֹמֵר:** (שופטים יא): ״וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל־מֶלֶךְ אֱדוֹם וְגוֹ׳״. הַכְּתוּבִים הַלָּלוּ צְרִיכִים זֶה לָזֶה: זֶה נוֹעֵל וְזֶה פּוֹתֵחַ, שֶׁמֹּשֶׁה הוּא יִשְׂרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל הֵם מֹשֶׁה, לוֹמַר לְךָ שֶׁנְּשִׁיא הַדּוֹר הוּא כְּכָל הַדּוֹר, כִּי הַנָּשִׂיא הוּא הַכֹּל.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך י עמ׳ 133)

לוֹמַר לְךָ, שֶׁנְּשִׁיא הַדּוֹר הוּא כְּכָל הַדּוֹר (רש״י כא, כא) מִלִּים אֵלֶּה מְיֻתָּרוֹת לִכְאוֹרָה. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה זֶה שֶׁמֹּשֶׁה הוּא יִשְׂרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל הֵם מֹשֶׁה, מְתֻרָּץ רַק שֶׁנִּתָּן לִכְתֹּב ״וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל״ עַל מִשְׁלַחַת שֶׁשָּׁלַח מֹשֶׁה. אַךְ עֲדַיִן קָשֶׁה - **מַדּוּעַ** שִׁנָּה הַכָּתוּב וְכָתַב ״וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל״. עַל זֶה מְתֻרָּץ, שֶׁשִּׁנּוּי זֶה בָּא לְלַמְּדֵנוּ („לוֹמַר לְךָ״) שֶׁנְּשִׁיא הַדּוֹר הוּא כְּכָל הַדּוֹר.

(כב) **אֶעְבְּרָה בְאַרְצֶךָ לֹא נִטֶּה בְשָׂדֶה וּבְכֶרֶם לֹא נִשְׁתֶּה מֵי בְאֵר בְּדֶרֶךְ הַמֶּלֶךְ נֵלֵךְ עַד אֲשֶׁר־נַעֲבֹר גְּבֻלֶךָ:**

כב **אֲעַבַּר בְּאַרְעָךְ לָא נְסָטֵי בְּחַקַל וּבְכַרְמָא לָא נִשְׁתֵּי מֵי גּוּב בְּאֹרַח מַלְכָּא נֵזֵל עַד דִּי נְעַבַּר תְּחוּמָךְ:**

רש״י ◄ **אֶעְבְּרָה בְאַרְצֶךָ** • אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נִצְטַוּוּ לִפְתֹּחַ לָהֶם בְּשָׁלוֹם, בִּקְּשׁוּ מֵהֶם שָׁלוֹם.

(כג) **וְלֹא־נָתַן סִיחֹן אֶת־יִשְׂרָאֵל עֲבֹר בִּגְבֻלוֹ וַיֶּאֱסֹף סִיחֹן אֶת־כָּל־עַמּוֹ וַיֵּצֵא לִקְרַאת יִשְׂרָאֵל הַמִּדְבָּרָה וַיָּבֹא יָהְצָה וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל:**

כג **וְלָא שְׁבַק סִיחוֹן יָת יִשְׂרָאֵל לְמֶעְבַּר בִּתְחוּמֵהּ וּכְנַשׁ סִיחוֹן יָת כָּל עַמֵּהּ וּנְפַק לְקֳדָמוּת יִשְׂרָאֵל לְמַדְבְּרָא וַאֲתָא לְיָהַץ וְאַגִּיחַ קְרָבָא בְּיִשְׂרָאֵל:**

רש״י ◄ **וְלֹא־נָתַן סִיחֹן וְגוֹ׳** • לְפִי שֶׁכָּל מַלְכֵי כְּנַעַן הָיוּ מַעֲלִין לוֹ מַס, שֶׁהָיָה שׁוֹמְרָם שֶׁלֹּא יַעַבְרוּ עֲלֵיהֶם גְּיָסוֹת. כֵּיוָן שֶׁאָמְרוּ לוֹ יִשְׂרָאֵל: אֶעְבְּרָה בְאַרְצֶךָ, אָמַר לָהֶם: כָּל עַצְמִי אֵינִי יוֹשֵׁב כָּאן אֶלָּא לְשָׁמְרָם מִפְּנֵיכֶם, וְאַתֶּם אוֹמְרִים כָּךְ?!. **וַיֵּצֵא לִקְרַאת יִשְׂרָאֵל** • אִלּוּ הָיְתָה חֶשְׁבּוֹן מְלֹאָה יַתּוּשִׁין, אֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוֹלָה לְכָבְשָׁהּ, וְאִם הָיָה סִיחוֹן בִּכְפָר חַלָּשׁ, אֵין כָּל אָדָם יָכוֹל לְכָבְשׁוֹ, וְכָל־שֶׁכֵּן שֶׁהָיָה בְּחֶשְׁבּוֹן!. אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: מָה אֲנִי מַטְרִיחַ עַל בָּנַיִ כָּל זֹאת לָצוּר עַל כָּל עִיר וָעִיר? נָתַן בְּלֵב כָּל אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה לָצֵאת מִן הָעֲיָרוֹת וְנִתְקַבְּצוּ כֻּלָּם לְמָקוֹם אֶחָד וְשָׁם נָפְלוּ, וּמִשָּׁם הָלְכוּ יִשְׂרָאֵל אֶל הֶעָרִים וְאֵין עוֹמֵד לְנֶגְדָּם, כִּי אֵין שָׁם אִישׁ אֶלָּא נָשִׁים וָטַף.

(כד) **וַיַּכֻּהוּ יִשְׂרָאֵל לְפִי־חָרֶב וַיִּירַשׁ אֶת־אַרְצוֹ מֵאַרְנֹן עַד־יַבֹּק עַד־בְּנֵי עַמּוֹן כִּי עַז גְּבוּל בְּנֵי עַמּוֹן:**

כד **וּמְחָהִי יִשְׂרָאֵל לְפִתְגַם דְּחָרֶב וִירֵית יָת אַרְעֵהּ מֵאַרְנוֹנָא עַד יַבְקָא עַד בְּנֵי עַמּוֹן אֲרֵי תַקִּיף תְּחוּמָא דִּבְנֵי עַמּוֹן:**

רש״י ◄ **כִּי עַז** • **וּמַהוּ חָזְקוֹ? הַתְּרָאָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא,** שֶׁאָמַר לָהֶם (דברים ב): ״אַל־תְּצֻרֵם וְגוֹ׳״.

שפתי חכמים

(כב) **ז** כְּלוֹמַר, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִצְטַוּוּ עַל זֶה, אַף עַל פִּי כֵן בִּקְשׁוּ מֵהֶם זֶה, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא דֶּרֶךְ עֲרָאי בְּעָלְמָא, וְאֵינוֹ דּוֹמֶה לְאוֹתוֹ שֶׁאָסַר הַכָּתוּב בָּעָרִים הַקְּרוֹבוֹת. הָרְאֵ״ם: תורה כג

(כג) **ח** דְּאִם לֹא כֵן, וְהָא לֹא בִּקְשׁוּ מֵהֶם אֶלָּא לַעֲבוֹר דֶּרֶךְ אַרְצָם, וְלֹא נָתַן סִיחוֹן אֶת יִשְׂרָאֵל לַעֲבוֹר, לָמָּה יָצְאוּ עוֹד לְהִלָּחֵם בְּנֶגְדָּם; **ט** דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ״י, לָמָּה יָצָא לִקְרָאתָם וְנִלְחַם בָּהֶם, וְהֲלֹא אֵין לוֹ לִירָא, שֶׁהֲרֵי עִיר חֶשְׁבּוֹן אֲפִלּוּ מְלֹאָה יַתּוּשִׁין וכו׳, וְכֵן אִם הָיָה סִיחוֹן לְבַדּוֹ בִּכְפָר וכו׳. וְעוֹד כְּתִיב ״וַיֶּאֱסֹף אֶת כָּל עַמּוֹ״, דְּמִשְׁמַע כָּל הָעָם אֲשֶׁר בְּאַרְצוֹ, וְאֵין זֶה דֶּרֶךְ אֶרֶץ, אַדְּרַבָּה, שֶׁמַּכְנִיסִין גַּם אַנְשֵׁי חֵיָלוֹת בָּעָרִים לִשְׁמוֹר הָעִיר אִם יָבֹא הָאוֹיֵב, לָכֵן פֵּירֵשׁ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וכו׳: תורה כד

(כה) וַיִּקַּח יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־הֶעָרִים הָאֵלֶּה וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עָרֵי הָאֱמֹרִי בְּחֶשְׁבּוֹן וּבְכָל־בְּנֹתֶיהָ:

רש״י ◄ בְּנֹתֶיהָ • כְּפָרִים הַסְּמוּכִים לָהּ.

כה וּכְבַשׁ יִשְׂרָאֵל יָת כָּל קִרְוַיָּא הָאִלֵּין וִיתֵב יִשְׂרָאֵל בְּכָל קִרְוֵי אֱמוֹרָאָה בְּחֶשְׁבּוֹן וּבְכָל כַּפְרָנָהָא:

(כו) כִּי חֶשְׁבּוֹן עִיר סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי הוּא וְהוּא נִלְחַם בְּמֶלֶךְ מוֹאָב הָרִאשׁוֹן וַיִּקַּח אֶת־כָּל־אַרְצוֹ מִיָּדוֹ עַד־אַרְנֹן:

רש״י ◄ וְהוּא נִלְחַם • (חולין ס׳ ב׳) לָמָּה הֵצְרַךְ לְהִכָּתֵב? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (שם): ״אַל תָּצַר אֶת־מוֹאָב״ — וְחֶשְׁבּוֹן מִשֶּׁל מוֹאָב הָיְתָה, כָּתַב לָנוּ שֶׁסִּיחוֹן לְקָחָהּ מֵהֶם, (גיטין ל״ח) וְעַל־יָדוֹ טָהֲרָה לְיִשְׂרָאֵל. מִיָּדוֹ • (ב״מ נ״ז) מֵרְשׁוּתוֹ.

כו אֲרֵי חֶשְׁבּוֹן קַרְתָּא דְּסִיחוֹן מַלְכָּא דֶּאֱמוֹרָאָה הִיא וְהוּא אַגַּח קְרָבָא בְּמַלְכָּא דְּמוֹאָב קַדְמָאָה וּנְסִיב יָת כָּל אַרְעֵהּ מִידֵּהּ עַד אַרְנוֹן:

(כז) עַל־כֵּן יֹאמְרוּ הַמֹּשְׁלִים בָּאוּ חֶשְׁבּוֹן תִּבָּנֶה וְתִכּוֹנֶן עִיר סִיחֹון:

רש״י ◄ עַל־כֵּן • עַל אוֹתָהּ מִלְחָמָה שֶׁנִּלְחַם סִיחוֹן בְּמוֹאָב. יֹאמְרוּ הַמֹּשְׁלִים • בְּלָעָם, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (במדבר כג): ״וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ״. הַמֹּשְׁלִים • בְּלָעָם וּבְעוֹר, וְהֵם אָמְרוּ. בָּאוּ חֶשְׁבּוֹן • שֶׁלֹּא הָיָה סִיחוֹן יָכוֹל לְכָבְשָׁהּ, וְהָלַךְ וְשָׁכַר אֶת בִּלְעָם לְקַלְּלוֹ, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר לוֹ בָּלָק (שם כב): ״כִּי יָדַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר־תְּבָרֵךְ מְבֹרָךְ וְגוֹ׳״. תִּבָּנֶה וְתִכּוֹנֶן • חֶשְׁבּוֹן בְּשֵׁם סִיחוֹן לִהְיוֹת עִירוֹ.

כז עַל כֵּן יֵימְרוּן מְתַלְיָא עוּלוּ לְחֶשְׁבּוֹן תִּתְבְּנֵי וְתִשְׁתַּכְלַל קַרְתָּא דְּסִיחוֹן:

(כח) כִּי־אֵשׁ יָצְאָה מֵחֶשְׁבּוֹן לֶהָבָה מִקִּרְיַת סִיחֹן אָכְלָה עָר מוֹאָב בַּעֲלֵי בָּמוֹת אַרְנֹן:

רש״י ◄ כִּי־אֵשׁ יָצְאָה מֵחֶשְׁבּוֹן • מִשֶּׁכְּבָשָׁהּ סִיחוֹן. אָכְלָה עָר מוֹאָב • שֵׁם אוֹתָהּ הַמְּדִינָה קָרוּי ״עָר״ בְּלָשׁוֹן עִבְרִי, וּ״לְחַיַּת״ בְּלָשׁוֹן אֲרָמִי. עָר מוֹאָב • עָרְמ״ שֶׁל מוֹאָב.

כח אֲרֵי קִידוּם תַּקִּיף כְּאֶשָּׁא נְפַק מֵחֶשְׁבּוֹן עָבְדֵי קְרָבָא כְּשַׁלְהוֹבִיתָא מִקַּרְתָּא דְּסִיחוֹן קְטִילוּ עַמָּא דִּשְׁרוֹ בִּלְחַיַּת מוֹאָב כּוּמְרַיָּא דְּפָלְחִין בֵּית דַּחְלָא רָמְתָא דְּאַרְנוֹן:

(כט) אוֹי־לְךָ מוֹאָב אָבַדְתָּ עַם־כְּמוֹשׁ נָתַן בָּנָיו פְּלִיטִם וּבְנֹתָיו בַּשְּׁבִית לְמֶלֶךְ אֱמֹרִי סִיחוֹן:

כט וַי לְכוֹן מוֹאָבָאֵי אֲבַדְתּוּן עַמָּא דְּפָלְחִין לְכְמוֹשׁ מְסַר בְּנוֹהִי צִירִין וּבְנָתֵהּ בְּשִׁבְיָא לְמַלְכָּא דֶּאֱמוֹרָאָה סִיחוֹן:

שפתי חכמים

(כז) י ׳תִּבָּנֶה וְתִכּוֹנֶן׳ שֶׁב לְ׳חֶשְׁבּוֹן׳ הַנִּזְכָּר לְמַעְלָה, וְלֹא לְ׳עִיר סִיחוֹן׳, שֶׁמֵּאַחַר שֶׁכְּבַשׁ אוֹתָהּ וְזָכָה בָּהּ, מַה צָּרִיךְ לוֹמַר ׳תִּבָּנֶה וְתִכּוֹנֶן׳, אֶלָּא הָכִי קָאָמְרוּ הַמּוֹשְׁלִים, בּוֹאוּ סִיחוֹן וְעַמּוֹ לְעִיר חֶשְׁבּוֹן כִּי תּוּכְלוּ לָהּ, לְפִי שֶׁמִּתְּחִלָּה כְּשֶׁנִּבְנֵית וְכוּנְנָה עִיר סִיחוֹן, בְּשֵׁם ׳סִיחוֹן׳ נִבְנֵית, כְּלוֹמַר שֶׁמֵּאָז נִגְזַר עָלֶיהָ לִהְיוֹת עִיר סִיחוֹן. וְיִהְיֶה ׳תִּבָּנֶה וְתִכּוֹנֶן׳ עָתִיד בִּמְקוֹם עָבָר: תורה כח

(כח) כ לא קוֹדֶם זֶה, דְּאִם כֵּן ׳כִּי אֵשׁ בָּאָה בְּחֶשְׁבּוֹן׳ מִיבָּעֵי לֵיהּ: ל אָמַר זֶה, שֶׁלֹּא תַּחְשׁוֹב שֶׁפֵּירוּשׁ ׳עָר׳ כְּמוֹ ׳עִיר׳, וְהוּא עַל מִשְׁקַל ׳דָּם׳ שֶׁהָרַבִּים מִמֶּנּוּ ׳דָּמִים׳, וְכֵן ׳עָר׳ הָרַבִּים מִמֶּנּוּ ׳עָרִים׳, וְיִהְיֶה ׳עָר׳ שֵׁם הַמִּין בַּעֲבוּר כָּל הָעֲיָרוֹת שֶׁלּוֹ, לֹא יִתָּכֵן זֶה, שֶׁהֲרֵי עֲדַיִין נִשְׁאֲרוּ לְמוֹאָב עֲיָרוֹת רַבּוֹת שֶׁהָיָה מוֹלֵךְ עֲלֵיהֶם. וְגַם לֹא בַּעֲבוּר עִיר אַחַת שֶׁלּוֹ, דְּאִם כֵּן הָיָה לוֹ לְהַזְכִּיר אֵיזֶה עִיר, כְּמִנְהַג הַכָּתוּב בְּכָל מָקוֹם, כִּי לֹא בָּא לִסְתּוֹם אֶלָּא לְפָרֵשׁ. וְהֵבִיא רְאָיָה מֵהַתַּרְגּוּם שֶׁתִּרְגֵּם ׳לְחַיַּת׳, וְלֹא תִּרְגְּמוּ ׳קַרְתָּא׳: מ כָּתַב הָרְאֵ״ם, נִרְאֶה לִי שֶׁכִּוֵּן בְּזֶה, אַף עַל פִּי שֶׁשֵּׁם הָעִיר הַפָּרָטִי לֹא יִסְמוֹךְ, וְכֵיוָן שֶׁ׳עָר׳ שֵׁם פְּרָטִי שֶׁל מְדִינָה הוּא, אֵיךְ הוּא סָמוּךְ, וּמִכֹּחַ זֶה תִּרְצֶה לִדְחוֹק וּלְפָרֵשׁ ׳עָר׳ מִלְּשׁוֹן עִיר, לֹא תִּדְחוֹק לְפָרֵשׁ כֵּן ׳עָר׳ מִלְּשׁוֹן עִיר, כִּי יוֹתֵר נָכוֹן לְפָרֵשׁ שֶׁשֵּׁם הָעִיר הַפָּרָטִי הוּא סָמוּךְ אַף שֶׁהוּא שֶׁלֹּא כַּמִּנְהָג, מִלְּפָרְשׁוֹ מִלְּשׁוֹן עִיר מִפְּנֵי הַטְּעָנוֹת הַנּוֹפְלוֹת עָלָיו. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ: תורה כט

רש״י◄ **אוֹי־לְךָ מוֹאָב•** שֶׁקִּלְּלוֹ אֶת מוֹאָבִי שֶׁיִּמָּסְרוּ בְּיָדוֹ. **כְּמוֹשׁ•** שֵׁם אֱלֹהֵי מוֹאָב. **נָתַן•** הַנּוֹתֵן אֶת בָּנָיו שֶׁל מוֹאָב. **פְּלֵיטִם•** נָסִים וּפְלֵטִים מֵחֶרֶב, וְאֶת בְּנוֹתָיו בַּשְּׁבִית וְגוֹ׳.

(ל) **וַנִּירֶם אָבַד חֶשְׁבּוֹן עַד־דִּיבֹן וַנַּשִּׁים עַד־נֹפַח אֲשֶׁר עַד־מֵידְבָא:**

ל וּמַלְכוּ פְּסָקַת מֵחֶשְׁבּוֹן עֲדָא שׁוּלְטַן מִדִּיבוֹן וְצָדְיָאוּ עַד נֹפַח דִּסְמִיךְ עַד מֵידְבָא:

רש״י◄ **וַנִּירֶם אָבַד•** מַלְכוּת שֶׁלָּהֶם. **אָבַד חֶשְׁבּוֹן עַד־דִּיבֹן•** מַלְכוּת וָעֹל שֶׁהָיָה לְמוֹאָב בְּחֶשְׁבּוֹן אָבַד מִשָּׁם, וְכֵן ״עַד דִּיבֹן״, סתַּרְגּוּם שֶׁל ״סָר״ – ״עַד״, כְּלוֹמַר סָר נִיר מִדִּיבֹן. ׳נִיר׳ – לְשׁוֹן מַלְכוּת וְעֹל וּמִמְּשֶׁלֶת אִישׁ, כְּמוֹ (מלכים א יא): ״לְמַעַן הֱיוֹת־נִיר לְדָוִיד־עַבְדִּי״. **וַנַּשִּׁים•** שִׁי״ן דְּגוּשָׁה, לְשׁוֹן שְׁמָמָה: כָּךְ יֹאמְרוּ הַמּוֹשְׁלִים: וַנַּשִּׁים אוֹתָם. **עַד־נֹפַח•** הֲשִׁמּוֹנוּם עַד נֹפַח.

(לא) **וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ הָאֱמֹרִי:**

לא וִיתֵב יִשְׂרָאֵל בַּאֲרַע אֱמוֹרָאָה:

(לב) **וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לְרַגֵּל אֶת־יַעְזֵר וַיִּלְכְּדוּ בְנֹתֶיהָ וַיּוֹרֶשׁ אֶת־הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר־שָׁם:**

לב וּשְׁלַח מֹשֶׁה לְאַלָּלָא יָת יַעְזֵר וּכְבָשׁוּ כַּפְרָנָהָא וְתָרִיךְ יָת אֱמוֹרָאָה דִּי תַמָּן:

רש״י◄ **וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לְרַגֵּל אֶת־יַעְזֵר•** הַמְרַגְּלִים לְכָדוּהָ, אָמְרוּ: לֹא נַעֲשֶׂה כָּרִאשׁוֹנִים, בְּטוּחִים אָנוּ בְּכֹחַ תְּפִלָּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה לְהִלָּחֵם.

(לג) **וַיִּפְנוּ וַיַּעֲלוּ דֶּרֶךְ הַבָּשָׁן וַיֵּצֵא עוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן לִקְרָאתָם הוּא וְכָל־עַמּוֹ לַמִּלְחָמָה אֶדְרֶעִי:**

לג וְאִתְפְּנִיאוּ וּסְלִיקוּ לְאֹרַח מַתְנָן וּנְפַק עוֹג מַלְכָּא דְּמַתְנָן לְקֳדָמוֹתְהוֹן הוּא וְכָל עַמֵּהּ לְאַגָּחָא קְרָבָא לְאֶדְרֶעִי:

(לד) **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אַל־תִּירָא אֹתוֹ כִּי בְיָדְךָ נָתַתִּי אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ וְאֶת־אַרְצוֹ וְעָשִׂיתָ לּוֹ כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ לְסִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן:**

לד וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה לָא תִּדְחַל מִנֵּהּ אֲרֵי בִּידָךְ מְסָרִית יָתֵהּ וְיָת כָּל עַמֵּהּ וְיָת אַרְעֵהּ וְתַעְבֵּד לֵהּ כְּמָא דִי עֲבַדְתְּ לְסִיחוֹן מַלְכָּא דֶאֱמוֹרָאָה דִּי יָתֵב בְּחֶשְׁבּוֹן:

רש״י◄ **אַל־תִּירָא אֹתוֹ•** (נדה סא) שֶׁהָיָה מֹשֶׁה יָרֵא לְהִלָּחֵם, שֶׁמָּא תַּעֲמֹד לוֹ זְכוּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יד): ״וַיָּבֹא הַפָּלִיט״ – הוּא עוֹג שֶׁפָּלַט מִן הָרְפָאִים שֶׁהִכּוּ כְּדָרְלָעֹמֶר וַחֲבֵרָיו בְּעַשְׁתְּרוֹת קַרְנַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ג): ״רַק־עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן נִשְׁאַר מִיֶּתֶר הָרְפָאִים״.

שפתי חכמים

(כט) **נ** פֵּירוּשׁ, שֶׁמִּקְרָא זֶה דָּבוּק עִם ׳תִּבָּנֶה וְתִכּוֹנֵן׳, כְּלוֹמַר מֵאַחַר שֶׁנִּבְנִית הָעִיר לְסִיחוֹן, אִם כֵּן הָיָה בְּהֶכְרֵחַ שֶׁסּוֹפָהּ לְהִמָּסֵר בְּיַד סִיחוֹן: תורה ל

(ל) **ס** רַשִׁ״י מְפָרֵשׁ ׳עַד׳ לְשׁוֹן סָר, כְּלוֹמַר סָר נִיר מִדִּיבוֹן. דְּלֵיכָּא לְפָרֵשׁ ׳אָבַד חֶשְׁבּוֹן עַד דִּיבוֹן׳ הוּא כְּמִשְׁמָעוֹ שֶׁאָבַד כָּל אוֹתוֹ יִשּׁוּב שֶׁמֵּחֶשְׁבּוֹן עַד דִּיבוֹן, דְּאִם כֵּן נִשְׁאַר ׳וַנִּירֶם׳ שֶׁפֵּירוּשׁוֹ מַלְכוּת שֶׁלָּהֶם בִּלְתִּי נִקְשָׁר לֹא לְפָנָיו וְלֹא לְאַחֲרָיו, אֲבָל לְפִי מַה שֶּׁפֵּירֵשׁ רַשִׁ״י זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה הוּא כְּאִלּוּ כְּתִיב ׳וַנִּירֶם שֶׁבְּחֶשְׁבּוֹן אָבַד׳, ׳וַנִּירֶם שֶׁבְּדִיבוֹן סָר׳: תורה לא

(לב) **ע** מִדִּכְתִיב ׳וַיִּלְכְּדוּ בְנוֹתֶיהָ׳, ׳וַיִּלְכְּדוּ׳ לְשׁוֹן רַבִּים, וְלֹא כְּתִיב ׳וַיִּלְכֹּוד׳ לְשׁוֹן יָחִיד כְּדִבְסָמוּךְ דִּכְתִיב ׳וַיּוֹרֶשׁ׳ לְשׁוֹן יָחִיד, אֶלָּא הַמְרַגְּלִים לָכְדוּ אֶת בְּנוֹתֶיהָ: תורה לג

(לד) **פ** דְּאִם לֹא כֵּן, מַה נִּשְׁתַּנְּה עוֹג מִסִּיחוֹן דְּגַבֵּי סִיחוֹן לֹא אָמַר הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ ׳אַל תִּירָא אוֹתוֹ׳. וְאִם תֹּאמַר, וַהֲלֹא לֹא נִתְכַּוֵּין רַק לְרָעָה שֶׁיֵּהָרֵג אַבְרָהָם וְיִשָּׂא אֶת שָׂרָה, כְּמוֹ שֶׁפֵּירֵשׁ רַשִׁ״י בְּפָרָשַׁת לֶךְ לְךָ בַּפָּסוּק ׳וַיָּבֹא הַפָּלִיט׳ וגו׳. וְיֵשׁ לוֹמַר, מִכָּל מָקוֹם, כֵּיוָן שֶׁזְּכוּת הַצָּלָה בָּאָה עַל יָדוֹ שֶׁנִּיצַּל לוֹט, הָיָה מֹשֶׁה יָרֵא שֶׁמָּא תַּעֲמוֹד לוֹ אוֹתוֹ זְכוּת אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְכַּוֵּין לְרָעָה, כִּדְאָמְרִינַן בַּזְּכוּת הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁהִקְרִיב בָּלָק זָכָה וְיָצְאָה מִמֶּנּוּ רוּת, אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְכַּוֵּין לְרָעָה, הוֹאִיל וְהִקְרִיבָם לִכְבוֹד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: חסלת פרשת חקת

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות כרך ח עמ׳ 136)

שֶׁהָיָה מֹשֶׁה יָרֵא לְהִלָּחֵם (רש״י כא, לד) תֵּבַת ״מֹשֶׁה״ נִרְאֵית כְּמִיֻּתֶּרֶת. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁבָּאָה לְהַדְגִּישׁ שֶׁרַק מֹשֶׁה הָיָה יָרֵא. שֶׁכֵּן, כָּל יִשְׂרָאֵל, שֶׁרָאוּ בְּעוֹג גּוֹי בַּעַל קוֹמָה, לֹא יָרְאוּ מִמֶּנּוּ, כִּי הָיוּ בְּטוּחִים בְּכֹחַ תְּפִלָּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה. אֲבָל מֹשֶׁה, שֶׁרָאָה בּוֹ אֶת זְכוּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, הָיָה יָרֵא שֶׁמָּא תַּעֲמֹד לוֹ זְכוּת זוֹ.

(לה) **וַיַּכּוּ אֹתוֹ וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ עַד־בִּלְתִּי הִשְׁאִיר־לוֹ שָׂרִיד וַיִּירְשׁוּ אֶת־אַרְצוֹ׃**

לה **וּמְחוֹ יָתֵהּ וְיָת בְּנוֹהִי וְיָת כָּל עַמֵּהּ עַד דְּלָא אִשְׁתְּאַר לֵהּ מְשֵׁזִיב וִירִיתוּ יָת אַרְעֵהּ׃**

רש״י ◄**וַיַּכּוּ אֹתוֹ** • מֹשֶׁה הֲרָגוֹ, כִּדְאִיתָא בִּ׳בְרָכוֹת׳ (דף נד) בְּ׳הָרוֹאֶה׳, עֲקַר טוּרָא בַּר תְּלָתָא פַּרְסֵי וְכוּ׳.

כב (א) **וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנוּ בְּעַרְבֹת מוֹאָב מֵעֵבֶר לְיַרְדֵּן יְרִחוֹ׃**

א **וּנְטָלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּשְׁרוּ בְּמֵישְׁרַיָּא דְּמוֹאָב מֵעִבְרָא לְיַרְדְּנָא דִּירֵיחוֹ׃ ס ס ס**

פ״ז פסוקים, למידב״א סימן. חסלת פרשת חוקת

הפטרה לציבור ולשמו״ת לקמן עמודים רכד - רכז

המשך ביאור למס׳ שבת ליום ראשון עמ׳ א

אף שלא יצא דם, מִכְּלָל דְּאִית לְהוּ עוֹר – משמע שיש לשרצים אלו עור, ולפיכך חייב. מָאן תַּנָּא – מי הוא התנא הסובר כן. משיבה הגמרא: אָמַר שְׁמוּאֵל, רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי הִיא, דִּתְנַן במשנה (חולין קכב.) רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי אוֹמֵר, שְׁמֹנָה שְׁרָצִים האמורים בתורה יֶשׁ לָהֶן עוֹרוֹת, וכיון שיש להם עור ממש, עורותיהם אינם מטמאים בבשר נבלתם, אבל רבנן סוברים שחלק משרצים אלו אין להם עור ממש, ולכך עורותיהם מטמאים כבשרם, ולדבריהם, החובל באלו שאין להם עור, פטור כשאר שקצים ורמשים האמורים במשנתנו שאין להם עור.

רב חולק על שמואל וסובר שאין מחלוקת כלל לענין שבת אלא רק לענין טומאה: רַבָּה בַּר רַב הוּנָא אָמַר רַב, אֲפִילּוּ תֵּימָא – אפילו תאמר שהמשנה נשנתה כדעת רַבָּנַן הסוברים שחלק משרצים אלו עורותיהם מטמאים כבשרם, אפשר ליישב, שעַד כָּאן לֹא פְּלִיגִי – לא חולקים רַבָּנַן עַלֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי, אֶלָּא לְעִנְיַן טוּמְאָה, שהם סוברים שעורותיהם מטמאים כבשרם, משום דִּכְתִיב (ויקרא יא לא) לאחר שהתורה מנתה את שמונת השרצים, ״אֵלֶּה הַטְּמֵאִים לָכֶם״, והאות ה״א בתיבה ״הטמאים״ שהיא יתירה, באה לְרַבּוֹת שֶׁעוֹרוֹתֵיהֶן של שרצים אלו מטמאים כִּבְשָׂרָן, אֲבָל לְעִנְיַן שַׁבָּת, אֲפִילּוּ רַבָּנַן מוֹדוּ שיש להם עור, והחובל בהם חייב.

הגמרא מקשה על רב מברייתא: וְכִי לְעִנְיַן שַׁבָּת לֹא פְּלִיגִי רבנן על רבי יוחנן בן נורי, וסוברים שהחובל בהם חייב, וְהָתַנְיָא, הַצָּד אֶחָד מִשְּׁמֹנָה שְׁרָצִים הָאֲמוּרִים בַּתּוֹרָה, או הַחוֹבֵל בָּהֶן, חַיָּיב, לפי שיש להם עור, דִּבְרֵי רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין עוֹר אֶלָּא

המשך ביאור למס׳ שבת ליום רביעי עמ׳ א

ומי אמר שנותנים שעורים, סִיָּמָאנִי [–כלי שנותנים בו תמרים], ושם הכלי הזה שיש בו שתי אותיות סמ״ך הוא סימן שרב יוסף שיש בשמו סמ״ך, אמר שנותנים בו שעורים שיש בהם שי״ן שנהגית כסמ״ך.

וְשָׁתֵי לְהוּ בֵּין דִּבְחָא לַעֲצַרְתָּא – ושותה את הזיתום המצרי בין פסח לעצרת, דְּקָמִיט – מי שהוא עצור בנקביו מְרַפֵּי לֵיהּ – משלשלו, וּדְרַפֵּי, קָמִיט לֵיהּ – ומי שהוא משלשל, עוצרו.

שנינו במשנה: וכל המשקין שותה חוץ ממי דקלים וְכוּם עֶקְרִין.

מבררת הגמרא: מַאי [–מהו] כּוּם עֶקְרִין. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לְיֵתֵי מִתְּקָל זוּזָא – יביאו במשקל זוז קוּמָא אֶלֶכְסַנְדְּרִיָּא – שרף אילנות של אלכסנדריא, וּמִתְּקָל זוּזָא גַּבְיָא גִּילָא – וכן יביאו במשקל זוז ״צריף״ וּמִתְּקָל זוּזָא כּוּרְכְּמָא רִישְׁקָא – ובמשקל זוז כרכום הגדל בגינה, וְלִישְׁתַּקְנִינְהוּ בַּהֲדֵי הֲדָדֵי – ויכתשום יחד, לְזָבָה – אם נותנה לזבה לרפאותה, תְּלָתָא בְּחַמְרָא – יערבו שלשה מינים אלו ביין, וְלֹא מִיעַקְּרָא – ואינה נעקרת מלהוליד, לפי שהיין מפיג את חוזקם של סממנים אלו, וְלִיזְרְקוּנָא – לרפאות חולי של ירקון, תְּרֵין בְּשִׂיכְרָא – יערבו שנים מסממנים אלו בשיכר, וּמִיעַקַּר – ונעקר מלהוליד לפי שאין השיכר מפיג את חוזקם של הסממנים.

הגמרא חוזרת לדברי רבי יוחנן בענין רפואת הזבה: רבי יוחנן אמר לעיל, לְזָבָה תְּלָתָא בְּחַמְרָא וְלֹא מִיעַקְּרָא. הגמרא מביאה רפואות נוספות לזבה: וְאִי לֹא – ואם אין לו סממנים אלו, או שלא הועיל לו, לֵיתֵי תְּלָתָא – יביאו שלשה

דְּבָרֶךָ: ג יז גְּמֹל עַל־עַבְדְּךָ אֶחְיֶה וְאֶשְׁמְרָה
דְבָרֶךָ: יח גַּל־עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ:
יט גֵּר אָנֹכִי בָּאָרֶץ אַל־תַּסְתֵּר מִמֶּנִּי מִצְוֹתֶיךָ:
כ גָּרְסָה נַפְשִׁי לְתַאֲבָה אֶל־מִשְׁפָּטֶיךָ בְכָל־עֵת:
כא גָּעַרְתָּ זֵדִים אֲרוּרִים הַשֹּׁגִים מִמִּצְוֹתֶיךָ: כב גַּל
מֵעָלַי חֶרְפָּה וָבוּז כִּי עֵדֹתֶיךָ נָצָרְתִּי: כג גַּם יָשְׁבוּ
שָׂרִים בִּי נִדְבָּרוּ עַבְדְּךָ יָשִׂיחַ בְּחֻקֶּיךָ: כד גַּם־
עֵדֹתֶיךָ שַׁעֲשֻׁעָי אַנְשֵׁי עֲצָתִי: ד כה דָּבְקָה לֶעָפָר
נַפְשִׁי חַיֵּנִי כִּדְבָרֶךָ: כו דְּרָכַי סִפַּרְתִּי וַתַּעֲנֵנִי לַמְּדֵנִי
חֻקֶּיךָ: כז דֶּרֶךְ־פִּקּוּדֶיךָ הֲבִינֵנִי וְאָשִׂיחָה
בְּנִפְלְאוֹתֶיךָ: כח דָּלְפָה נַפְשִׁי מִתּוּגָה קַיְּמֵנִי
כִּדְבָרֶךָ: כט דֶּרֶךְ־שֶׁקֶר הָסֵר מִמֶּנִּי וְתוֹרָתְךָ חָנֵּנִי:
ל דֶּרֶךְ־אֱמוּנָה בָּחָרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ שִׁוִּיתִי: לא דָּבַקְתִּי
בְּעֵדְוֹתֶיךָ יְהוָה אַל־תְּבִישֵׁנִי: לב דֶּרֶךְ־מִצְוֹתֶיךָ
אָרוּץ כִּי תַרְחִיב לִבִּי: ה לג הוֹרֵנִי יְהוָה דֶּרֶךְ חֻקֶּיךָ
וְאֶצְּרֶנָּה עֵקֶב: לד הֲבִינֵנִי וְאֶצְּרָה תוֹרָתֶךָ
וְאֶשְׁמְרֶנָּה בְכָל־לֵב: לה הַדְרִיכֵנִי בִּנְתִיב מִצְוֹתֶיךָ
כִּי־בוֹ חָפָצְתִּי: לו הַט־לִבִּי אֶל־עֵדְוֹתֶיךָ וְאַל
אֶל־בָּצַע: לז הַעֲבֵר עֵינַי מֵרְאוֹת שָׁוְא בִּדְרָכֶךָ
חַיֵּנִי: לח הָקֵם לְעַבְדְּךָ אִמְרָתֶךָ אֲשֶׁר לְיִרְאָתֶךָ:
לט הַעֲבֵר חֶרְפָּתִי אֲשֶׁר יָגֹרְתִּי כִּי מִשְׁפָּטֶיךָ
טוֹבִים: מ הִנֵּה תָּאַבְתִּי לְפִקֻּדֶיךָ בְּצִדְקָתְךָ חַיֵּנִי:
ו מא וִיבֹאנִי חַסְדֶּךָ יְהוָה תְּשׁוּעָתְךָ כְּאִמְרָתֶךָ:
מב וְאֶעֱנֶה חֹרְפִי דָבָר כִּי־בָטַחְתִּי בִּדְבָרֶךָ: מג וְאַל־
תַּצֵּל מִפִּי דְבַר־אֱמֶת עַד־מְאֹד כִּי לְמִשְׁפָּטֶךָ
יִחָלְתִּי: מד וְאֶשְׁמְרָה תוֹרָתְךָ תָמִיד לְעוֹלָם וָעֶד:
מה וְאֶתְהַלְּכָה בָרְחָבָה כִּי פִקֻּדֶיךָ דָרָשְׁתִּי:
מו וַאֲדַבְּרָה בְעֵדֹתֶיךָ נֶגֶד מְלָכִים וְלֹא אֵבוֹשׁ:
מז וְאֶשְׁתַּעֲשַׁע בְּמִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי: מח וְאֶשָּׂא־
כַפַּי אֶל־מִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי וְאָשִׂיחָה בְחֻקֶּיךָ:
ז מט זְכָר־דָּבָר לְעַבְדֶּךָ עַל אֲשֶׁר יִחַלְתָּנִי: נ זֹאת
נֶחָמָתִי בְעָנְיִי כִּי אִמְרָתְךָ חִיָּתְנִי: נא זֵדִים הֱלִיצָנִי
עַד־מְאֹד מִתּוֹרָתְךָ לֹא נָטִיתִי: נב זָכַרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ
מֵעוֹלָם ׀ יְהוָה וָאֶתְנָחֵם: נג זַלְעָפָה אֲחָזַתְנִי

מֵרְשָׁעִים עֹזְבֵי תּוֹרָתֶךָ: נד זְמִרוֹת הָיוּ־לִי חֻקֶּיךָ
בְּבֵית מְגוּרָי: נה זָכַרְתִּי בַלַּיְלָה שִׁמְךָ יְהוָה
וָאֶשְׁמְרָה תּוֹרָתֶךָ: נו זֹאת הָיְתָה־לִּי כִּי פִקֻּדֶיךָ
נָצָרְתִּי: ח נז חֶלְקִי יְהוָה אָמַרְתִּי לִשְׁמֹר דְּבָרֶיךָ:
נח חִלִּיתִי פָנֶיךָ בְכָל־לֵב חָנֵּנִי כְּאִמְרָתֶךָ:
נט חִשַּׁבְתִּי דְרָכָי וָאָשִׁיבָה רַגְלַי אֶל־עֵדֹתֶיךָ:
ס חַשְׁתִּי וְלֹא הִתְמַהְמָהְתִּי לִשְׁמֹר מִצְוֹתֶיךָ:
סא חֶבְלֵי רְשָׁעִים עִוְּדָנִי תּוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי:
סב חֲצוֹת־לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ עַל מִשְׁפְּטֵי
צִדְקֶךָ: סג חָבֵר אָנִי לְכָל־אֲשֶׁר יְרֵאוּךָ וּלְשֹׁמְרֵי
פִקּוּדֶיךָ: סד חַסְדְּךָ יְהוָה מָלְאָה הָאָרֶץ חֻקֶּיךָ
לַמְּדֵנִי: ט סה טוֹב עָשִׂיתָ עִם־עַבְדְּךָ יְהוָה
כִּדְבָרֶךָ: סו טוּב טַעַם וָדַעַת לַמְּדֵנִי כִּי בְמִצְוֹתֶיךָ
הֶאֱמָנְתִּי: סז טֶרֶם אֶעֱנֶה אֲנִי שֹׁגֵג וְעַתָּה אִמְרָתְךָ
שָׁמָרְתִּי: סח טוֹב־אַתָּה וּמֵטִיב לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ:
סט טָפְלוּ עָלַי שֶׁקֶר זֵדִים אֲנִי בְּכָל־לֵב ׀ אֶצֹּר
פִּקּוּדֶיךָ: ע טָפַשׁ כַּחֵלֶב לִבָּם אֲנִי תּוֹרָתְךָ
שִׁעֲשָׁעְתִּי: עא טוֹב־לִי כִּי־עֻנֵּיתִי לְמַעַן אֶלְמַד
חֻקֶּיךָ: עב טוֹב־לִי תּוֹרַת־פִּיךָ מֵאַלְפֵי זָהָב וָכֶסֶף:
י עג יָדֶיךָ עָשׂוּנִי וַיְכוֹנְנוּנִי הֲבִינֵנִי וְאֶלְמְדָה
מִצְוֹתֶיךָ: עד יְרֵאֶיךָ יִרְאוּנִי וְיִשְׂמָחוּ כִּי לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי: עה יָדַעְתִּי יְהוָה כִּי־צֶדֶק מִשְׁפָּטֶיךָ וֶאֱמוּנָה
עִנִּיתָנִי: עו יְהִי־נָא חַסְדְּךָ לְנַחֲמֵנִי כְּאִמְרָתְךָ
לְעַבְדֶּךָ: עז יְבֹאוּנִי רַחֲמֶיךָ וְאֶחְיֶה כִּי־תֹרָתְךָ
שַׁעֲשֻׁעָי: עח יֵבֹשׁוּ זֵדִים כִּי־שֶׁקֶר עִוְּתוּנִי אֲנִי
אָשִׂיחַ בְּפִקּוּדֶיךָ: עט יָשׁוּבוּ לִי יְרֵאֶיךָ
וְיֹדְעֵי עֵדֹתֶיךָ: פ יְהִי־לִבִּי תָמִים בְּחֻקֶּיךָ לְמַעַן לֹא
אֵבוֹשׁ: כ פא כָּלְתָה לִתְשׁוּעָתְךָ נַפְשִׁי לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי: פב כָּלוּ עֵינַי לְאִמְרָתֶךָ לֵאמֹר מָתַי
תְּנַחֲמֵנִי: פג כִּי־הָיִיתִי כְּנֹאד בְּקִיטוֹר חֻקֶּיךָ לֹא
שָׁכָחְתִּי: פד כַּמָּה יְמֵי־עַבְדֶּךָ מָתַי תַּעֲשֶׂה בְרֹדְפַי
מִשְׁפָּט: פה כָּרוּ־לִי זֵדִים שִׂיחוֹת אֲשֶׁר לֹא
כְתוֹרָתֶךָ: פו כָּל־מִצְוֹתֶיךָ אֱמוּנָה שֶׁקֶר רְדָפוּנִי
עָזְרֵנִי: פז כְּמְעַט כִּלּוּנִי בָאָרֶץ וַאֲנִי לֹא־עָזַבְתִּי

פִּקֻּדֶיךָ׃ פח כְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי וְאֶשְׁמְרָה עֵדוּת פִּיךָ׃
ל פט לְעוֹלָם יְהוָה דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמָיִם׃ צ לְדֹר
וָדֹר אֱמוּנָתֶךָ כּוֹנַנְתָּ אָרֶץ וַתַּעֲמֹד׃ צא לְמִשְׁפָּטֶיךָ
עָמְדוּ הַיּוֹם כִּי הַכֹּל עֲבָדֶיךָ׃ צב לוּלֵי תוֹרָתְךָ
שַׁעֲשֻׁעָי אָז אָבַדְתִּי בְעָנְיִי׃ צג לְעוֹלָם לֹא־אֶשְׁכַּח
פִּקּוּדֶיךָ כִּי בָם חִיִּיתָנִי׃ צד לְךָ־אֲנִי הוֹשִׁיעֵנִי כִּי
פִקּוּדֶיךָ דָרָשְׁתִּי׃ צה לִי קִוּוּ רְשָׁעִים לְאַבְּדֵנִי
עֵדֹתֶיךָ אֶתְבּוֹנָן׃ צו לְכָל־תִּכְלָה רָאִיתִי קֵץ רְחָבָה
מִצְוָתְךָ מְאֹד׃ מ צז מָה־אָהַבְתִּי תוֹרָתֶךָ כָּל־הַיּוֹם
הִיא שִׂיחָתִי׃ צח מֵאֹיְבַי תְּחַכְּמֵנִי מִצְוֹתֶךָ כִּי
לְעוֹלָם הִיא־לִי׃ צט מִכָּל־מְלַמְּדַי הִשְׂכַּלְתִּי כִּי
עֵדְוֹתֶיךָ שִׂיחָה לִי׃ ק מִזְּקֵנִים אֶתְבּוֹנָן כִּי פִקּוּדֶיךָ
נָצָרְתִּי׃ קא מִכָּל־אֹרַח רָע כָּלָאתִי רַגְלָי לְמַעַן
אֶשְׁמֹר דְּבָרֶךָ׃ קב מִמִּשְׁפָּטֶיךָ לֹא־סָרְתִּי כִּי־אַתָּה
הוֹרֵתָנִי׃ קג מַה־נִּמְלְצוּ לְחִכִּי אִמְרָתֶךָ מִדְּבַשׁ לְפִי׃
קד מִפִּקּוּדֶיךָ אֶתְבּוֹנָן עַל־כֵּן שָׂנֵאתִי ׀ כָּל־אֹרַח
שָׁקֶר׃ נ קה נֵר־לְרַגְלִי דְבָרֶךָ וְאוֹר לִנְתִיבָתִי׃
קו נִשְׁבַּעְתִּי וָאֲקַיֵּמָה לִשְׁמֹר מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ׃
קז נֶעֱנֵיתִי עַד־מְאֹד יְהוָה חַיֵּנִי כִּדְבָרֶךָ׃ קח נִדְבוֹת
פִּי רְצֵה־נָא יְהוָה וּמִשְׁפָּטֶיךָ לַמְּדֵנִי׃ קט נַפְשִׁי
בְכַפִּי תָמִיד וְתוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃ קי נָתְנוּ רְשָׁעִים
פַּח לִי וּמִפִּקּוּדֶיךָ לֹא תָעִיתִי׃ קיא נָחַלְתִּי עֵדְוֹתֶיךָ
לְעוֹלָם כִּי־שְׂשׂוֹן לִבִּי הֵמָּה׃ קיב נָטִיתִי לִבִּי
לַעֲשׂוֹת חֻקֶּיךָ לְעוֹלָם עֵקֶב׃ ס קיג סֵעֲפִים שָׂנֵאתִי
וְתוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי׃ קיד סִתְרִי וּמָגִנִּי אָתָּה לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי׃ קטו סוּרוּ־מִמֶּנִּי מְרֵעִים וְאֶצְּרָה מִצְוֹת
אֱלֹהָי׃ קטז סָמְכֵנִי כְּאִמְרָתְךָ וְאֶחְיֶה וְאַל־תְּבִישֵׁנִי
מִשִּׂבְרִי׃ קיז סְעָדֵנִי וְאִוָּשֵׁעָה וְאֶשְׁעָה בְחֻקֶּיךָ
תָמִיד׃ קיח סָלִיתָ כָּל־שׁוֹגִים מֵחֻקֶּיךָ כִּי־שֶׁקֶר
תַּרְמִיתָם׃ קיט סִגִים הִשְׁבַּתָּ כָּל־רִשְׁעֵי־אָרֶץ לָכֵן
אָהַבְתִּי עֵדְוֹתֶיךָ׃ קכ סָמַר מִפַּחְדְּךָ בְשָׂרִי
וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ יָרֵאתִי׃ ע קכא עָשִׂיתִי מִשְׁפָּט וָצֶדֶק
בַּל־תַּנִּיחֵנִי לְעֹשְׁקָי׃ קכב עֲרֹב עַבְדְּךָ לְטוֹב אַל־
יַעֲשְׁקֻנִי זֵדִים׃ קכג עֵינַי כָּלוּ לִישׁוּעָתֶךָ וּלְאִמְרַת
צִדְקֶךָ׃ קכד עֲשֵׂה עִם־עַבְדְּךָ כְּחַסְדֶּךָ וְחֻקֶּיךָ
לַמְּדֵנִי׃ קכה עַבְדְּךָ־אָנִי הַבִּינֵנִי וְאֵדְעָה עֵדֹתֶיךָ׃
קכו עֵת לַעֲשׂוֹת לַיהוָה הֵפֵרוּ תוֹרָתֶךָ׃ קכז עַל־כֵּן
אָהַבְתִּי מִצְוֹתֶיךָ מִזָּהָב וּמִפָּז׃ קכח עַל־כֵּן ׀
כָּל־פִּקּוּדֵי כֹל יִשָּׁרְתִּי כָּל־אֹרַח שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי׃
פ קכט פְּלָאוֹת עֵדְוֹתֶיךָ עַל־כֵּן נְצָרָתַם נַפְשִׁי׃
קל פֵּתַח דְּבָרֶיךָ יָאִיר מֵבִין פְּתָיִים׃ קלא פִּי־פָעַרְתִּי
וָאֶשְׁאָפָה כִּי לְמִצְוֹתֶיךָ יָאָבְתִּי׃ קלב פְּנֵה־אֵלַי וְחָנֵּנִי
כְּמִשְׁפָּט לְאֹהֲבֵי שְׁמֶךָ׃ קלג פְּעָמַי הָכֵן בְּאִמְרָתֶךָ
וְאַל־תַּשְׁלֵט־בִּי כָּל־אָוֶן׃ קלד פְּדֵנִי מֵעֹשֶׁק אָדָם
וְאֶשְׁמְרָה פִּקּוּדֶיךָ׃ קלה פָּנֶיךָ הָאֵר בְּעַבְדֶּךָ וְלַמְּדֵנִי
אֶת־חֻקֶּיךָ׃ קלו פַּלְגֵי־מַיִם יָרְדוּ עֵינָי עַל לֹא־שָׁמְרוּ
תוֹרָתֶךָ׃ צ קלז צַדִּיק אַתָּה יְהוָה וְיָשָׁר מִשְׁפָּטֶיךָ׃
קלח צִוִּיתָ צֶדֶק עֵדֹתֶיךָ וֶאֱמוּנָה מְאֹד׃
קלט צִמְּתַתְנִי קִנְאָתִי כִּי־שָׁכְחוּ דְבָרֶיךָ צָרָי׃
קמ צְרוּפָה אִמְרָתְךָ מְאֹד וְעַבְדְּךָ אֲהֵבָהּ׃
קמא צָעִיר אָנֹכִי וְנִבְזֶה פִּקֻּדֶיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃
קמב צִדְקָתְךָ צֶדֶק לְעוֹלָם וְתוֹרָתְךָ אֱמֶת׃ קמג צַר־
וּמָצוֹק מְצָאוּנִי מִצְוֹתֶיךָ שַׁעֲשֻׁעָי׃ קמד צֶדֶק
עֵדְוֹתֶיךָ לְעוֹלָם הַבִּינֵנִי וְאֶחְיֶה׃ ק קמה קָרָאתִי
בְכָל־לֵב עֲנֵנִי יְהוָה חֻקֶּיךָ אֶצֹּרָה׃ קמו קְרָאתִיךָ
הוֹשִׁיעֵנִי וְאֶשְׁמְרָה עֵדֹתֶיךָ׃ קמז קִדַּמְתִּי בַנֶּשֶׁף
וַאֲשַׁוֵּעָה לִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי׃ קמח קִדְּמוּ עֵינַי אַשְׁמֻרוֹת
לָשִׂיחַ בְּאִמְרָתֶךָ׃ קמט קוֹלִי שִׁמְעָה כְחַסְדֶּךָ יְהוָה
כְּמִשְׁפָּטֶךָ חַיֵּנִי׃ קנ קָרְבוּ רֹדְפֵי זִמָּה מִתּוֹרָתְךָ
רָחָקוּ׃ קנא קָרוֹב אַתָּה יְהוָה וְכָל־מִצְוֹתֶיךָ אֱמֶת׃
קנב קֶדֶם יָדַעְתִּי מֵעֵדֹתֶיךָ כִּי לְעוֹלָם
יְסַדְתָּם׃ ר קנג רְאֵה־עָנְיִי וְחַלְּצֵנִי כִּי־תוֹרָתְךָ לֹא
שָׁכָחְתִּי׃ קנד רִיבָה רִיבִי וּגְאָלֵנִי לְאִמְרָתְךָ חַיֵּנִי׃
קנה רָחוֹק מֵרְשָׁעִים יְשׁוּעָה כִּי־חֻקֶּיךָ לֹא דָרָשׁוּ׃
קנו רַחֲמֶיךָ רַבִּים ׀ יְהוָה כְּמִשְׁפָּטֶיךָ חַיֵּנִי׃ קנז רַבִּים
רֹדְפַי וְצָרָי מֵעֵדְוֹתֶיךָ לֹא נָטִיתִי׃ קנח רָאִיתִי
בֹגְדִים וָאֶתְקוֹטָטָה אֲשֶׁר אִמְרָתְךָ לֹא שָׁמָרוּ׃
קנט רְאֵה כִּי־פִקּוּדֶיךָ אָהָבְתִּי יְהוָה כְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי׃
קס רֹאשׁ־דְּבָרְךָ אֱמֶת וּלְעוֹלָם כָּל־מִשְׁפַּט צִדְקֶךָ׃
ש קסא שָׂרִים רְדָפוּנִי חִנָּם וּמִדְּבָרְךָ פָּחַד לִבִּי׃

קסב שָׁשׁ אָנֹכִי עַל־אִמְרָתֶךָ כְּמוֹצֵא שָׁלָל רָב:
קסג שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי וַאֲתַעֵבָה תּוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי:
קסד שֶׁבַע בַּיּוֹם הִלַּלְתִּיךָ עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ:
קסה שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין־לָמוֹ מִכְשׁוֹל:
קסו שִׂבַּרְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְהוָה וּמִצְוֹתֶיךָ עָשִׂיתִי:
קסז שָׁמְרָה נַפְשִׁי עֵדֹתֶיךָ וָאֹהֲבֵם מְאֹד:
קסח שָׁמַרְתִּי פִקּוּדֶיךָ וְעֵדֹתֶיךָ כִּי כָל־דְּרָכַי נֶגְדֶּךָ:
ת קסט תִּקְרַב רִנָּתִי לְפָנֶיךָ יְהוָה כִּדְבָרְךָ הֲבִינֵנִי:
קע תָּבוֹא תְחִנָּתִי לְפָנֶיךָ כְּאִמְרָתְךָ הַצִּילֵנִי:
קעא תַּבַּעְנָה שְׂפָתַי תְּהִלָּה כִּי תְלַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ:
קעב תַּעַן לְשׁוֹנִי אִמְרָתֶךָ כִּי כָל־מִצְוֹתֶיךָ צֶדֶק:
קעג תְּהִי־יָדְךָ לְעָזְרֵנִי כִּי פִקּוּדֶיךָ בָּחָרְתִּי:
קעד תָּאַבְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְהוָה וְתוֹרָתְךָ שַׁעֲשֻׁעָי:
קעה תְּחִי־נַפְשִׁי וּתְהַלְלֶךָּ וּמִשְׁפָּטֶךָ יַעְזְרֵנִי:
קעו תָּעִיתִי כְּשֶׂה אֹבֵד בַּקֵּשׁ עַבְדֶּךָ כִּי מִצְוֹתֶיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי:

קכ.

ויכוח על אותן המדברים לשון הרע והיאך הורגת אף במקום רחוק יותר מכלי זיין:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֶל־יְהוָה בַּצָּרָתָה לִי קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי: ב יְהוָה הַצִּילָה נַפְשִׁי מִשְּׂפַת־שֶׁקֶר מִלְּשׁוֹן רְמִיָּה: ג מַה־יִּתֵּן לְךָ וּמַה־יֹּסִיף לָךְ לְשׁוֹן רְמִיָּה: ד חִצֵּי גִבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גַּחֲלֵי רְתָמִים: ה אוֹיָה־לִּי כִּי־גַרְתִּי מֶשֶׁךְ שָׁכַנְתִּי עִם־אָהֳלֵי קֵדָר: ו רַבַּת שָׁכְנָה־לָּהּ נַפְשִׁי עִם שׂוֹנֵא שָׁלוֹם: ז אֲנִי־שָׁלוֹם וְכִי אֲדַבֵּר הֵמָּה לַמִּלְחָמָה:

אגרות קודש

ב״ה, ג׳ תמוז, תשכ״ג
ברוקלין.

הוו״ח אי״א נו״נ וכו׳ מו״ה משה שי׳ הכהן

שלום וברכה!

נעם לי לקבל פ״ש ממנו, בשעתו, ע״י הרבנים השלוחים הוו״ח אי״א נו״נ הרה״ח מו״ה שניאור זלמן שי׳ הלוי דוכמאן, והרה״ח מו״ה קדיש שי׳ רומנוב, אשר ביקרו במחנם הט׳, וגם מסרו לי בקשתו ברכה פ״נ.

ובעת רצון הזכרתים על הציון הק׳ של כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע, מתאים לתוכן הבקשה, ויהי רצון אשר יבשר טוב בזה.

ובעמדנו בחדש תמוז, הוא חדש גאולת כ״ק מו״ח אדמו״ר נשיא ישראל, וגאולתנו, שהרי גופא בתר רישא אזיל,

יהי רצון שכאו״א מאתנו בתכ״י, יגאל מכל ענינים המבלבלים, ויוכל לעבוד את ה׳ בשמחה ובטוב לבב.

וגאולה הפרטית תהי׳ הכנה לגאולה הכללית ע״י משיח צדקנו בקרוב ממש.

בברכת חג הגאולה ולבשו״ט

בשם כ״ק אדמו״ר שליט״א

ש. מ. סימפסאן
מזכיר

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - כ"ט סיון מפרק קמ עד סוף פרק קמד	**יום רביעי - ב' תמוז** מפרק י עד סוף פרק יז
יום שני - ל' סיון פרק כ, מפרק קמה עד סוף פרק קנ	**יום חמישי - ג' תמוז** מפרק יח עד סוף פרק כב
יום שלישי - א' תמוז פרק כ, מפרק א עד סוף פרק ט	**יום שישי - ד' תמוז** מפרק כג עד סוף פרק כח
שבת קודש - ה' תמוז פרק כ מפרק כט עד סוף פרק לד	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון כ"ט סיון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' פו, רק מפני שאין... עד עמ' פז, ידוע למשכילים.

שער היחוד והאמונה

רק מפני שאין בנבראים כח להשיג רק ההשתלשלות ממדרגת חכמה שהיא ראשיתם למדרגת עשיה השפלה לכך אנו אומרים שלגבי הקדוש ב"ה נחשבת מדרגת החכמה כמדרגת עשיה ממש דהיינו לומר שהוא רם ונשא ונעלה עילוי רב מאד מאד ממדרגת החכמה ולא שייך כלל לייחס אצלו שום ענין המתייחס לחכמה אפילו בדרך מעלה ועילוי רב כגון לומר עליו שא"א לשום נברא עליונים ותחתונים להשיג חכמתו או מהותו כי ענין ההשגה מתייחס ונופל על דבר חכמה ושכל לומר שאפשר להשיגו או אי אפשר להשיגו מפני עומק המושג אבל הקדוש ברוך הוא שהוא למעלה מן השכל והחכמה לא שייך כלל לומר בו שאי אפשר להשיגו מפני עומק המושג כי אינו בבחי' השגה כלל והאומר עליו שאי אפשר להשיגו הוא כאומר על איזו חכמה רמה ועמוקה שאי אפשר למששה בידים מפני עומק המושג שכל השומע יצחק לו לפי שחוש המישוש אינו מתייחס ונופל אלא על עשייה גשמית הנתפסת בידים וככה ממש נחשבת לגבי הקב"ה מדרגת השכל וההשגה כעשייה גשמית ממש ואפילו השגת שכלים שבעולמות עליונים ואפילו מדרגת חכמה עילאה המחיה את כולם כדכתיב כולם בחכמה עשית. ומה שהקדוש ברוך הוא נקרא חכם בכתוב וגם חז"ל כינו לו מדרגת ומעלת החכמה היינו משום שהוא מקור החכמה שממנו ית' נמשך ונאצל מהות מדרגת חכמה עילאה שבעולם האצילות וכן רחום וחסיד על שם שהוא מקור הרחמים והחסדים וכן שאר המדות שכולן נמשכו ונאצלו ממנו יתברך

1 רַק – אם כך הדבר, מדוע אנו אומרים רק שחכמה לגבי הקב"ה
2 היא כמו עשיה לגבי חכמה, הרי ה"עצם" הוא למעלה מעלה
3 בהרבה מאשר עשיה לגבי חכמה? – הרי זה מִפְּנֵי שֶׁאֵין
4 בַּנִּבְרָאִים כֹּחַ לְהַשִּׂיג רַק הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת מִמַּדְרֵגַת חָכְמָה,
5 שֶׁהִיא רֵאשִׁיתָם, – איך
6 שהיא יורדת לְמַדְרֵגַת
7 עֲשִׂיָּה הַשְּׁפָלָה, לְכָךְ אָנוּ
8 אוֹמְרִים שֶׁלְּגַבֵּי הַקָּדוֹשׁ־
9 בָּרוּךְ־הוּא נֶחֱשֶׁבֶת
10 מַדְרֵגַת הַחָכְמָה
11 כְּמַדְרֵגַת עֲשִׂיָּה מַמָּשׁ, –
12 שמחכמה עד עשיה
13 בנבראים היא הירידה
14 הגדולה ביותר של
15 מדריגות שבאפשרותם
16 להשיג, דְּהַיְנוּ לוֹמַר –
17 כלומר, שֶׁהוּא – יתברך,
18 רָם וְנִשָּׂא וְנַעֲלֶה עִלּוּי
19 רַב מְאֹד מְאֹד מִמַּדְרֵגַת
20 הַחָכְמָה. וְלֹא שַׁיָּךְ כְּלָל
21 לְיַחֵס אֶצְלוֹ שׁוּם עִנְיָן
22 הַמִּתְיַחֵס לְחָכְמָה, אֲפִלּוּ
23 – לא בְּדֶרֶךְ מַעֲלָה וְעִלּוּי
24 רַב, – אפילו התייחסות
25 לחכמה כדי לציין איך
26 הוא ברוך־הוא למעלה
27 מחכמה – גם זה אינו
28 מתאים, כְּגוֹן לוֹמַר עָלָיו
29 – על הקב"ה, שֶׁאִי אֶפְשָׁר
30 לְשׁוּם נִבְרָא עֶלְיוֹנִים
31 וְתַחְתּוֹנִים לְהַשִּׂיג
32 חָכְמָתוֹ אוֹ מָהוּתוֹ, –
33 כאן הרי משתמשים בענין
34 ההבנה באופן של שלילה
35 ועליונות, שאי־אפשר
36 להבין את הקב"ה – ובכל
37 זאת לא שייך לומר כך אודות הקב"ה, כִּי עִנְיַן הַהַשָּׂגָה מִתְיַחֵס
38 וְנוֹפֵל – רק עַל דְּבַר חָכְמָה וָשֵׂכֶל, לוֹמַר שֶׁאֶפְשָׁר לְהַשִּׂיגוֹ,
39 אוֹ אִי אֶפְשָׁר לְהַשִּׂיגוֹ מִפְּנֵי עֹמֶק הַמְּשֻׁגָּ; אֲבָל הַקָּדוֹשׁ־
40 בָּרוּךְ־הוּא שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִן הַשֵּׂכֶל וְהַחָכְמָה - לֹא שַׁיָּךְ
41 כְּלָל לוֹמַר בּוֹ שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְהַשִּׂיגוֹ מִפְּנֵי עֹמֶק הַמְּשֻׁגָּ, –
42 וזאת מפני כִּי – הקב"ה, אֵינוֹ בִּבְחִינַת הַשָּׂגָה כְּלָל, וְהָאוֹמֵר
43 עָלָיו – על הקב"ה, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְהַשִּׂיגוֹ - הוּא כְּאוֹמֵר עַל
44 אֵיזוֹ חָכְמָה רָמָה וַעֲמֻקָּה, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְמַשְּׁשָהּ בַּיָּדַיִם מִפְּנֵי
45 עֹמֶק הַמְּשֻׁגָּ, שֶׁכָּל הַשּׁוֹמֵעַ – דברים אלה, יִצְחַק לוֹ, לְפִי
46 שֶׁחוּשׁ הַמִּשּׁוּשׁ אֵינוֹ מִתְיַחֵס וְנוֹפֵל אֶלָּא עַל עֲשִׂיָּה גַּשְׁמִית
47 הַנִּתְפֶּסֶת בַּיָּדַיִם, – דבר גשמי, הנעשה ונלקח בידים, מתאים
48 לומר עליו, שיכולים למששו בידים, ואילו ענין של שכל,
49 ה"מתקבל" בשכל בלבד, לא מתאים כלל לומר שהחכמה היא
50 כל־כך עמוקה, שאי אפשר למשש אותה בידים. וְכָכָה מַמָּשׁ
51 נֶחֱשֶׁבֶת לְגַבֵּי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַדְרֵגַת הַשֵּׂכֶל וְהַהַשָּׂגָה
52 כַּעֲשִׂיָּה גַּשְׁמִית מַמָּשׁ,
53 וַאֲפִלּוּ הַשָּׂגַת שְׂכָלִים –
54 נמצאים בעלי הבנה
55 גדולה, שֶׁבְּעוֹלָמוֹת
56 עֶלְיוֹנִים, וַאֲפִלּוּ מַדְרֵגַת
57 חָכְמָה עִלָּאָה – החכמה
58 העליונה, שבעולם
59 האצילות, הַמְחַיָּה אֶת
60 כֻּלָּם, – כל הנבראים וכל
61 עניני שכל, כְּדִכְתִיב: –
62 כמו שכתוב[1]: "כֻּלָּם
63 בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ". –
64 שהתהוות כל הנבראים
65 וחיותם היא מ"חכמה",
66 היינו חכמה דאצילות,
67 אף־על־פי־כן נחשבת גם
68 חכמה עילאה (עליונה)
69 שבאצילות כעשיה לגבי
70 הקב"ה, כי הקב"ה הוא
71 שלא בערך למעלה
72 מחכמה שבאצילות –
73 ממילא לא מתאים כלל
74 לומר, שאי־אפשר להבינו
75 בחכמה ושכל, כיוון שענין
76 החכמה והשכל אינו
77 ה"חוש" כלל שעל־ידו
78 אפשר להשיגו, כי הוא
79 למעלה לגמרי מכך. וּמַה
80 שֶּׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא
81 נִקְרָא "חָכָם" בַּכָּתוּב, –
82 הרי שכן מייחסים לו ענין
83 החכמה, וְגַם חֲכָמֵינוּ
84 זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה כִּנּוּ לוֹ מַדְרֵגַת וּמַעֲלַת הַחָכְמָה, – שהוא
85 יתברך חכם, הַיְנוּ מִשּׁוּם שֶׁהוּא מְקוֹר הַחָכְמָה, שֶׁמִּמֶּנּוּ
86 יִתְבָּרֵךְ נִמְשָׁךְ וְנֶאֱצָל – לגבי נבראים נאמר הלשון "נברא",
87 דבר שנוצר, ולגבי מדריגה שמעולם האצילות, הלשון הוא
88 "נאצל", שנאצל ונפרש ממנו יתברך מדריגה זו ונאצל זה,
89 מָהוּת מַדְרֵגַת חָכְמָה עִלָּאָה – עליונה, שֶׁבְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת.
90 וְכֵן – מה שקוראים לקב"ה בשם: "רַחוּם" וְ"חָסִיד", – למרות
91 שהוא למעלה לגמרי ממדות רחמים וחסד, הרי זה מפני עַל שֵׁם
92 שֶׁהוּא מְקוֹר הָרַחֲמִים וְהַחֲסָדִים. וְכֵן שְׁאָר הַמִּדּוֹת, – שמה
93 שמציינים את הקב"ה במדות האחרות, הרי זה מפני שהוא מקור
94 למדות אלו, שֶׁכֻּלָּן – כל המדות, נִמְשְׁכוּ וְנֶאֱצְלוּ מִמֶּנּוּ

שער היחוד והאמונה

ודרך וענין ההמשכה והאצילות איך ומה ידוע למשכילים[1][2]

יתברך. ודרך וענין ההמשכה והאצילות, – כיצד נמשכו ונאצלו חכמה ומדות מהקב"ה, שהוא למעלה לגמרי מחכמה ומדות, ואף גם אחרי שנמשך ענין החכמה והמדות, הן דבר אחד אתו יתברך, **איך** – נמשך ונאצל ענין החכמה והמדות מ"אין־סוף" שלמעלה לגמרי מחכמה ומדות, **ומה** – איזו מהות נאצלה כאן, שבהיותה ענין של חכמה או מדות, היא דבר אחד אתו יתברך, הנה דבר זה **ידוע למשכילים**[2].

יום שני ל' סיון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' פז, הגה"ה (סוד הצמצום... עד עמ' פז, מן השכל:

(הגהה: – ב"הגהה" זו מוסבר בקיצור ענין הצמצומים שהיו נדרשים כדי שמאור אין־סוף, ייאצל ענין של חכמה ומדות: **סוד הצמצום באור אין־סוף ברוך־הוא,** – שלפני הצמצום האיר האור הבלי־גבול, והצמצום פעל שיתגלה כוח הגבול שבאור אין־סוף, **וצמצום "אדם קדמון",** – היינו המחשבה הראשונה הכוללת את כל סדר ההשתלשלות – נעשה כבר כאן ענין של מחשבה, אבל מחשבה כזו הכוללת את כל סדר ההשתלשלות, **וסוד** – הצמצום של **הדיקנא,** – זקן ושערות, שהם ענין של צמצומים: כשם שבשערה החיות מצומצמת ביותר, עד שגם כשחותכים את השערה אין האדם חש בכאב, כך מהווה "סוד הדיקנא" אופן נוסף בצמצומים[3], **שסוד כל הצמצומים** – הוא, **לצמצם האור** – כדי שיוכל, **שיתלבש בבחינות כלים דעשר ספירות.** – שבעולם האצילות. "כלים" הם ענין של חכמה וחסד, ואילו "אור" הוא פשוט, בלי ציור של חכמה וחסד; הנה בשעה שהוא מצמצם את עצמו ונעשה ענין של כלים, של חכמה וחסד, בהם מתלבש ומתייחס האור, אז מתהווה ענין החכמה והחסד ובאופן שהם דבר אחד אתו יתברך. **והנה, אחר שנתלבש אור אין־סוף בבחינת כלים דחכמה־בינה־דעת, אז שייך לומר מה שכתב הרמב"ם:** – שהדעת והידיעה שלמעלה הן באופן ש"**הוא היודע, והוא המדע, והוא הידוע,** – הכל זה "הוא", הוא יתברך, **ובידיעת עצמו וכו'",** – יודע כל הנבראים. **לפי שבחינת כלים דאצילות נעשים נשמה וחיות לי** – עולמות **בריאה־יצירה־עשיה ולכל אשר בהם.** – לכל הנבראים שבעולמות. וב"ידיעת עצמו" שבכלים דאצילות, הוא יודע כל הנבראים של בריאה – יצירה – עשיה המקבלים חיותם מהם. אך, כל זה שייך אחרי שהאור מצטמצם על־ידי צמצומים שונים, עד שיוכל האור להתלבש בכלים שבאצילות. **אבל בלי צמצום והלבשה הנזכר לעיל** – כאמור לעיל, של האור בכלים, **לא שייך כלל לומר "הוא היודע, והוא המדע וכו'",** – כלומר, לא שייך כלל לומר בו ענין של ידיעה, גם לא באופן של "הוא היודע הוא המדע וכו'", **כי** – הקב"ה, **אינו בבחינת וגדר דעת ומדע כלל חס־ושלום, אלא** – הוא, **למעלה מעלה עלוי רב עד אין קץ אפילו מבחינת וגדר חכמה,** – שגם האופן של "הוא היודע והוא המדע כו'" הוא גדר פרטי של חכמה, כלומר, זהו חכמה ולא ענין של חסד – הנה הוא יתברך למעלה מעלה לגמרי מכך, **עד שבחינת חכמה נחשבת אצלו יתברך כבחינת עשיה גשמית):** על־כל־פנים הרי אמר, שהדרך והאופן כיצד נמשך ונאצל מאור אין־סוף ענין של חכמה ומדות, ובכל זאת תהיינה דבר אחד עם אור אין־סוף, עד ש"הוא המדע וכו'" – דבר זה ידוע למשכילים, ורבנו הזקן ממשיך ואומר: **והנה, אין לנו עסק בנסתרות,** – כיצד נאצלו הספירות מאור אין־סוף, **ובאופן זה** שהן דבר אחד עם אור אין־סוף. **אך "הנגלות לנו",** – הוא, **להאמין אמונה שלמה דאיהו וגרמוהי חד,** – הוא יתברך ו"גרמוהי" הכלים והספירות שלו הם דבר אחד, **דהינו מדותיו של הקדוש־ברוך־הוא ורצונו**

שער היחוד והאמונה

הגה"ה

(סוד הצמצום באור א"ס ב"ה וצמצום א"ק וסוד הדיקנא שסוד כל הצמצומים לצמצם האור שיתלבש בבחי' כלים די"ס והנה אחר שנתלבש אור א"ס בבחי' כלים דחב"ד אז שייך לומר מ"ש הרמב"ם הוא היודע והוא המדע והוא הידוע ובידיעת עצמו וכו' לפי שבחי' כלים דאצילות נעשים נשמה וחיות לבי"ע ולכל אשר בהם אבל בלי צמצום והלבשה הנ"ל לא שייך כלל לומר הוא היודע והוא המדע וכו' כי אינו בבחי' וגדר דעת ומדע כלל ח"ו אלא למעלה מעלה עילוי רב עד אין קץ אפי' מבחי' וגדר חכמה עד שבחי' חכמה נחשבת אצלו ית' כבחי' עשיה גשמית):

* **והנה אין לנו עסק בנסתרו' אך הנגלות לנו להאמין אמונה שלימה דאיהו וגרמוהי חד דהיינו מדותיו של הקדוש ב"ה ורצונו וחכמתו ובינתו ודעתו עם מהותו ועצמותו המרומם לבדו רוממות אין קץ מבחי' חכמה ושכל והשגה ולכן גם יחודו שמתייחד עם מדותיו שהאציל מאתו ית' ג"כ אינו בבחי' השגה להשיג איך מתייחד בהן ולכן נקראו מדותיו של**

---

2. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בבי' יותר בכ"מ בדא"ח – לדוגמא מצות האמנת אלקות וכו'". מראי־מקומות בענין זה אפשר למצוא גם ב"ספר הערכים – חב"ד", כרך ד', ערך "אורות דספירות – פשיטותם או ציורם". **3.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בבי' יותר בכ"מ בדא"ח לדוגמא ש' היחוד וכו' – "שער היחוד" לאדמו"ר האמצעי (בספר "נר מצוה ותורה אור").

שער היחוד והאמונה

הקדוש ב"ה שהן הספירות בזה"ק רזא דמהימנותא שהיא האמונה שלמעלה מן השכל:

וְחָכְמָתוֹ וּבִינָתוֹ וְדַעְתּוֹ – הם דבר אחד **עִם מָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ, הַמְרוֹמָם לְבַדּוֹ רוֹמְמוּת אֵין קֵץ מִבְּחִינַת חָכְמָה וְשֵׂכֶל וְהַשָּׂגָה. וְלָכֵן,** – מפני שהוא למעלה לגמרי מענין של שכל והשגה, **גַּם יְחוּדוֹ שֶׁמִּתְיַחֵד עִם מְדוֹתָיו שֶׁהֶאֱצִיל מֵאִתּוֹ יִתְבָּרֵךְ, גַּם־כֵּן אֵינוֹ בִּבְחִינַת הַשָּׂגָה** – שיוכלו לְהַשִּׂיג אֵיךְ מִתְיַחֵד בָּהֶן. – אלא זה ענין שיש "לקחתו" באמונה. **וְלָכֵן נִקְרָאוּ מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא - שֶׁהֵן הַסְּפִירוֹת - בְּזֹהַר הַקָּדוֹשׁ: "רָזָא דִּמְהֵימְנוּתָא",** – סוד האמונה, **שֶׁהִיא הָאֱמוּנָה שֶׁלְּמַעְלָה מִן הַשֵּׂכֶל:** – שכן, אין השכל יכול להשיג זאת, ואפשר "לקבלו" רק באמונה.

יום שלישי א' תמוז

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' פז, פרק י אך מכל מקום... עד עמ' 174, אתכסיאת כו'.

פֶּרֶק י. בסוף הפרק הקודם, פרק ט', הסביר רבנו הזקן, שביוון שהקב"ה למעלה אין קץ מחכמה, שכל והשגה, לכן גם היחוד – שהוא ברוך־הוא מאוחד עם הספירות והמדות שבעולם האצילות (שלמרות שהם ענין של מדת החכמה ומדת החסד – הן בכל זאת מאוחדות עם אור אין־סוף ברוך־הוא באופן של "חד") – הוא למעלה מהשגת אנוש.

ולכן נקראות בזהר הקדוש, מדותיו של הקב"ה, שהן ה"ספירות", בשם "רזא דמהימנותא", סוד האמונה, שהרי ענין ה"ספירות" קשור באמונה, שהיא למעלה משכל והשגה.

אַךְ מִכָּל־מָקוֹם, – למרות שה"ספירות" הן למעלה משכל והשגה, **הוֹאִיל וְדִבְּרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם, לְשַׁכֵּךְ אֶת הָאֹזֶן מַה שֶּׁהִיא יְכוֹלָה לִשְׁמֹעַ, לְכָךְ** – לכן, **נִתָּן רְשׁוּת לְחַכְמֵי הָאֱמֶת** – חכמי תורת הקבלה, **לְדַבֵּר בַּסְּפִירוֹת בְּדֶרֶךְ מָשָׁל,** – **ביאור כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "כשאומרים "משל" הרי זה **מדגיש שאינם** אותו הענין (הנמשל), כי־אם שיש דוגמא **בשייכות** דפרטי המשל ביניהם – **להשייכות** בין פרטי הנמשל, אף דפרטי המשל והנמשל אין כל ערך ושייכות ביניהם (על־דרך־זה בנידון־דידן אין ערך כלל לאור ושמש עם הספירות ומקורם – כי־אם המשל הוא על **יחודם** (שייכותם) דהאור והשמש שמקיל ההבנה **בהיחוד** דהספירות במקורם כו')". **וְקָרְאוּ** – המקובלים, **אוֹתָן** – את ה"ספירות", בשם **"אוֹרוֹת",** – משל מענין אור וגילוי, **כְּדֵי שֶׁעַל־יְדֵי הַמָּשָׁל הַזֶּה** – מאור, **יוּבָן לָנוּ קְצָת עִנְיָן** – ואופן, **הַיִּחוּד שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וּמִדּוֹתָיו,** – ב"ספירות", **שֶׁהוּא בְּדֶרֶךְ־מָשָׁל כְּעֵין יִחוּד אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ שֶׁבְּתוֹךְ גּוּף כַּדּוּר הַשֶּׁמֶשׁ** – כמו שאור השמש הנמצא בתוך גוף כדור השמש מתאחד **עִם גּוּף הַשֶּׁמֶשׁ שֶׁנִּקְרָא 'מָאוֹר',** – לא רק "שמש", אלא גם "מאור" – היא מקרינה מתוכה אור. **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[1]: "אֶת הַמָּאוֹר הַגָּדֹל וְגוֹ'",** – כלומר: הקב"ה ברא את השמש, הנקראת "מאור", שהיא המקור והשייכות לאור הבא ממנה, **וְהַזִּיו וְהַנִּיצוֹץ הַמִּתְפַּשֵּׁט וּמֵאִיר מִמֶּנּוּ** – מה"שמש", **נִקְרָא "אוֹר",** **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[2]: "וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָאוֹר יוֹם",** **וּכְשֶׁהָאוֹר הוּא בִּמְקוֹרוֹ בְּגוּף הַשֶּׁמֶשׁ - הוּא מְיֻחָד עִמּוֹ** – עם השמש, **בְּתַכְלִית הַיִּחוּד, כִּי אֵין שָׁם** – בגוף השמש, **רַק עֶצֶם אֶחָד שֶׁהוּא גּוּף הַמָּאוֹר הַמֵּאִיר,** – אין מקום לומר, שישנם שם שני דברים – ה"מאור" עצמו, וה"אור" הבא מן המאור, אלא שם קיים דבר אחד בלבד – והוא ה"מאור", **כִּי הַזִּיו וְהָאוֹר** – הם, **שָׁם** – בגוף השמש, **עֶצֶם אֶחָד מַמָּשׁ עִם גּוּף הַמָּאוֹר הַמֵּאִיר, וְאֵין לוֹ** – לזיו, **שׁוּם מְצִיאוּת כְּלָל בִּפְנֵי עַצְמוֹ.** – כלומר: לכאורה, למרות שדבר ברור הוא, שבגוף השמש ישנו בודאי אור השמש – שהרי כיוון שאור השמש מתפשט למרחק רב כזה עד שהוא מאיר את האדמה, ודאי הדבר שהוא נמצא גם בשמש עצמה – אלא, יחודו שם הוא באופן שהוא כולו מאוחד עם ה"מאור" עצמו, ואי אפשר לציין אותו שם בשם "אור" ו"זיו", כי שם אין הוא מציאות לעצמו כלל – שם קיים במציאות רק ה"מאור" והמקור של האור[3]. **וְכַדְּבָרִים הָאֵלֶּה מַמָּשׁ,** – אודות יחודו של אור השמש כשהוא נמצא במאור עצמו, **וְיוֹתֵר מִזֶּה,** – כלומר: יותר מאשר הוסבר בקשר ליחוד ואיחוד אור השמש

---

1. בראשית א, טז. 2. שם א, ה. 3. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אאפ"ל "אין ואפס" מצד המאור – שהרי מציאות ענין מאור – מחשיב הענין דאור (שעש"ז נקרא מאור)".

עם ה"מאור", הֵן מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וּרְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ בְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת – "ספירות" עולם האצילות ביחודם, עִם מָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ – של הקב"ה, כִּבְיָכוֹל, הַמִּתְלַבֵּשׁ בְּתוֹכָם – מהותו ועצמותו כביכול המתלבש בתוך ה"ספירות", וּמִתְיַחֵד עִמָּהֶם בְּתַכְלִית הַיִּחוּד, – שכך ויותר מכך – הוא למשל יחודו של אור השמש עם השמש, בשעה שהאור נמצא בגוף השמש, מֵאַחַר שֶׁנִּמְשְׁכוּ וְנֶאֱצְלוּ – ה"ספירות", מֵאִתּוֹ יִתְבָּרֵךְ, עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל כְּדֶרֶךְ הִתְפַּשְׁטוּת הָאוֹר מֵהַשֶּׁמֶשׁ. אַךְ – ביחס ל"ספירות" ולמאצילן ברוך־הוא, הרי זה לֹא מַמָּשׁ כְּדֶרֶךְ זֶה, – כפי שהדבר הוא באור המתפשט מהשמש, רַק כְּדֶרֶךְ רְחוֹקָה וְנִפְלָאָה מֵהַשָּׂגָתֵנוּ, כִּי גָּבְהוּ דְּרָכָיו – של הקב"ה, מִדַּרְכֵּינוּ[4]. וּמִכָּל־מָקוֹם, – למרות שזה באופן נעלה ביותר מאשר אצל האדם, בכל זאת, כדי לְשַׁכֵּךְ הָאֹזֶן, נִשְׁמַע וְנִתְבּוֹנֵן מִמְּשָׁל אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ, הַמְיֻחָד וּבָטֵל בִּמְקוֹרוֹ, וְאֵינוֹ עוֹלֶה – האור בהיותו בשמש עצמה, בְּשֵׁם כְּלָל בִּפְנֵי־עַצְמוֹ רַק שֵׁם הַמָּקוֹר לְבַדּוֹ - כָּךְ - גם, כָּל מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וּרְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ, אֵינָן עוֹלוֹת וְנִקְרָאוֹת – לגבי הקב"ה, בְּשֵׁמוֹת אֵלּוּ – של מדות, רצון וחכמה, כְּלָל אֶלָּא לְגַבֵּי הַנִּבְרָאִים – בלבד, הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שהם למטה מאצי' – בבריאה יצירה ועשי' – והיינו", עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים, – הנבראים העליונים והנבראים התחתונים, שֶׁהֲוָיָתָם וְחַיּוּתָם וְהַנְהָגָתָם, שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְהַוֶּה וּמְחַיֶּה אוֹתָם וּמַנְהִיגָם, הוּא – על־ידי, בִּרְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ וּבִינָתוֹ וְדַעְתּוֹ – של הקב"ה, הַמִּתְלַבְּשׁוֹת – רצונו, חכמתו, בינתו ודעתו של הקב"ה, מתלבשות בְּמִדּוֹתָיו הַקְּדוֹשׁוֹת, – חסד, גבורה, תפארת וכו', הרי לגבי הנבראים, המתהווים, מקבלים חיותם ומונהגים מהקב"ה על־ידי התלבשות רצונו, חכמתו, בינתו ודעתו – במדותיו, נקראות הספירות והמדות בשמות חכמה, בינה, דעת ומדות. כִּדְאִיתָא – כמו שמצינו בְּמִדְרָשׁ[5]: "בַּעֲשָׂרָה דְּבָרִים נִבְרָא הָעוֹלָם: בְּחָכְמָה, בִּתְבוּנָה וּבְדַעַת וְכוּ', דִּכְתִיב: – ככתוב[6]: ה' בְּחָכְמָה יָסַד אָרֶץ, כּוֹנֵן שָׁמַיִם בִּתְבוּנָה, בְּדַעְתּוֹ תְּהוֹמוֹת נִבְקָעוּ וְגוּ'". – כתוב הרי במדרש[7], שהתהוות העולם היא ב"עשרה דברים", שהם עשר ה"ספירות", וּכְמַאֲמַר אֵלִיָּהוּ: – ב"פתח אליהו" שבהקדמת 'תיקוני זוהר': "דְּאַפִּיקַת עֲשַׂר תִּקּוּנִין, וְקָרֵינָן לְהוֹן עֲשַׂר סְפִירָן, – אתה (ריבונו של עולם) הוצאת עשרה "תיקונין" והם נקראים "עשר ספירות", לְאַנְהָגָא בְּהוֹן עָלְמִין סְתִימִין דְּלָא אִתְגַּלְיָן וְעָלְמִין דְּאִתְגַּלְיָן, – כדי להנהיג בהן (בעשר הספירות) את ה"עולמות הסתומים" (העולמות שלמעלה מהשגה), ואת ה"עולמות הגלויים" (שהם גלויים להשגת האדם), וּבְהוֹן אִתְכְּסִיאַת כּוּ'". – ובהם (ועל ידם) אתה מתכסה ומסתתר מהנבראים, שלא יראו בגלוי את החיות האלקית המהווה ומחיה אותם. רבנו הזקן מביא להלן דוגמא כיצד נתהוו הנבראים מהמדות והספירות:

שער היחוד והאמונה

מזה הן מדותיו של הקב"ה ורצונו וחכמתו בעולם האצילות עם מהותו ועצמותו כביכול המתלבש בתוכם ומתייחד עמהם בתכלית היחוד מאחר שנמשכו ונאצלו מאתו ית' ע"ד משל כדרך התפשטות האור מהשמש אך לא ממש בדרך זה רק בדרך רחוקה ונפלאה מהשגתינו כי גבהו דרכיו מדרכינו ומ"מ לשכך האזן נשמע ונתבונן ממשל אור השמש המיוחד ובטל במקורו ואינו עולה בשם כלל בפ"ע רק שם המקור לבדו כך כל מדותיו של הקדוש ב"ה ורצונו וחכמתו אינן עולות ונקראות בשמות אלו כלל אלא לגבי הנבראים עליונים ותחתונים שהווייתם וחיותם והנהגתם שהקב"ה מהוה ומחיה אותם ומנהיגם הוא ברצונו וחכמתו ובינתו ודעתו המתלבשות במדותיו הקדושות כדאיתא במדרש בעשרה דברים נברא העולם בחכמה בתבונה ובדעת וכו' דכתיב ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה בדעתו תהומות נבקעו וגו' וכמאמר אליהו דאפיקת עשר תיקונין וקרינן להון עשר ספירן לאנהגא בהון עלמין סתימין דלא אתגליין ועלמין דאתגליין ובהון אתכסיאת כו'

יום רביעי ב' תמוז

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 174, עד"מ ביום ראשון... עד עמ' פח, מדות כלל:

שער היחוד והאמונה

עד"מ ביום ראשון משׁשת ימי בראשית נגלית מדת החסד כלולה מכל מדותיו הקדושות ורצונו וחכמתו ובינתו ודעתו עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל: בְּיוֹם רִאשׁוֹן מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית - נִגְלֵית מִדַּת הַחֶסֶד, – כפי שהיא, כְּלוּלָה מִכָּל מִדּוֹתָיו הַקְּדוֹשׁוֹת, וּרְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ וּבִינָתוֹ וְדַעְתּוֹ – של הקב"ה, מְלֻבָּשִׁין בָּהּ,

---

4. ראה ישעיה נה, ט. 5. חגיגה יב, א. – כידוע, גם ה"אגדות" שבגמרא נקראות "מדרש". 6. משלי ג, יט – כ. 7. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה הול"ל משנה המפורשת בעשרה מאמרות נבה"ע – אלא שבמשנה מדבר מצד המל' והגילוי (מאמר – כנ"ל) שבכל

– במדת החסד, **וּבָרָא בָּהּ** – במדת החסד, **אֶת הָאוֹר בְּמַאֲמַר "יְהִי אוֹר"**, – כי ענין האור הוא התהוות הבאה מהתגלות מדת החסד, והשייכות שבין "אור" ל"חסד", היא בכך: **שֶׁהִיא בְּחִינַת הִתְפַּשְּׁטוּת וְהַמְשָׁכַת הָאוֹר לָעוֹלָם מִלְּמַעְלָה, וְהִתְפַּשְּׁטוּתוֹ** – של האור, **בָּעוֹלָם מִסּוֹף הָעוֹלָם עַד סוֹפוֹ, שֶׁהִיא בְּחִינַת מִדַּת חֶסֶד;** – שהרי ענינה של חסד הוא: התפשטות וגילוי. **רַק מִפְּנֵי שֶׁכְּלוּלָה** – מדת החסד, **גַּם מִמִּדַּת גְּבוּרָה,** – שהרי מדות וספירות (שבעולם האצילות) הן בהתכללות אחת בשניה, ומדת החסד כוללת בה גם מדת הגבורה, **לָכֵן לֹא הָיָה** – האור שנוצר ממדת החסד, **רוּחָנִי כְּאוֹר שֶׁל מַעְלָה מַמָּשׁ, וְגַם נִתְלַבֵּשׁ** – אור זה, **בָּעוֹלָם הַזֶּה שֶׁהוּא בִּבְחִינַת גְּבוּל וְתַכְלִית, שֶׁהוּא מַהֲלַךְ ת"ק** – חמש מאות, **שָׁנָה מֵהָאָרֶץ לָרָקִיעַ וּמִמִּזְרָח לְמַעֲרָב**[8]. – כל ההגבלות הללו לא היו קיימות אילו התהוות העולם היתה ממדת החסד עצמה, שהרי חסד הוא התפשטות בלי הגבלה; אלא, מפני שההתהוות היא מחסד כפי שהיא כלולה גם מגבורה – ומצד הצמצום של מדת הגבורה, באות ההגבלות האמורות. – אך, כיוון שביום ראשון של ששת ימי בראשית נתגלתה ופעלה מדת החסד, נתהוו אז הנבראים שיש להם שייכות למדת החסד, המציאות של אור וכו'. **וְכֵן בְּיוֹם שֵׁנִי** – של ששת ימי בראשית, **נִגְלֵית מִדַּת גְּבוּרָה** – כפי שהיא **כְּלוּלָה מִשְּׁאָר מִדּוֹת, וּרְצוֹנוֹ כוּ'**, – וכן רצון, חכמה, בינה, דעת, מלובשים בה, **וּבָרָא בָּהּ** – והקב"ה ברא במדת הגבורה את **הָרָקִיעַ בְּמַאֲמַר "יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמָּיִם, וִיהִי מַבְדִּיל בֵּין מַיִם לָמָיִם"**, – כך, שהמאמר והנברא שנתהווה ממנו – הרקיע – יש להם שייכות למדת הגבורה, **שֶׁהִיא** – ההבדלה שברקיע, **בְּחִינַת צִמְצוּם וּגְבוּרוֹת לְהַעֲלִים מַיִם הָעֶלְיוֹנִים הָרוּחָנִיִּים מִמַּיִם הַתַּחְתּוֹנִים, וְעַל־יְדֵי־זֶה נִתְגַּשְּׁמוּ** – המים **הַתַּחְתּוֹנִים בְּהִבָּדְלָם מֵ** – המים **הָעֶלְיוֹנִים;** – נעשתה אם כן ההגשמה על־ידי צמצום והעלם, הבאים ממדת הגבורה שנתגלתה ופעלה ביום שני מששת ימי בראשית, **וּמִדַּת חֶסֶד כְּלוּלָה בָּהּ,** – במדת הגבורה, **כִּי "עוֹלָם חֶסֶד יִבָּנֶה"**[9], – **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ענין של חסד". כלומר: עצם ה"יבנה" של העולם הוא ביטוי של חסד וגילוי. הרי, שגם במקום שפועלת מדת הגבורה, פועלת שם גם מדת החסד, **שֶׁהַכֹּל** – כל האמור הוא **כְּדֵי שֶׁתָּרָאֶה הַיְכָשָׁה וְאָדָם עָלֶיהָ לַעֲבֹד ה'.** – הרי זה ענין של חסד, **וְכֵן כֻּלָּן.** – כל שאר המדות, שעל־ידן נבראו הנבראים, כל אחת ביום שלה. **וְזֶהוּ שֶׁאָמַר אֵלִיָּהוּ בַּ'תִּקּוּנִים'** – ב"תיקוני זוהר", **שָׁם: "לְאַחֲזָאָה אֵיךְ אִתְנַהֵיג עָלְמָא בְּצֶדֶק וּמִשְׁפָּט כוּ'**, – להראות כיצד מונהג העולם בצדק ומשפט וכו' – שה"ספירות" נאצלו בשביל ענין הנהגת העולם בצדק ומשפט וכו', **צֶדֶק אֵיהוּ דִּין,** – "צדק" הוא מדת הדין והגבורה, **מִשְׁפָּט אֵיהוּ רַחֲמֵי כוּ',** – "משפט" הוא רחמים כו', **כֹּלָּא לְאַחֲזָאָה אֵיךְ אִתְנַהֵיג עָלְמָא,** – כל זאת, כל המדות והספירות, הן כדי להראות כיצד מונהג העולם, **אֲבָל לָאו דְּאִית לָךְ צֶדֶק יְדִיעָא דְּאִיהוּ דִּין,** – אבל לא שאתה, הקב"ה, יש לך "צדק" הידוע לנבראים, שזהו דין, **וְלָא מִשְׁפָּט יְדִיעָא דְּאִיהוּ רַחֲמֵי,** – ולא, שיש לך, ענין ה"משפט" הידוע לנבראים, שהוא רחמים, **וְלָאו מִכָּל אִינּוּן מִדּוֹת כְּלָל":** – ולא מכל מדות אלו כלל. כלומר, "צדק" ו"משפט" מצויינים כמדות אלו רק לגבי העולמות והנבראים, ואילו לגבי הקב"ה, הרי "לאו דאית לך" – אצלו יתברך לא שייך צדק **זה** ומשפט **זה**, כי לגביו אין מדות אלו דבר לעצמם כלל, הן מאוחדות לגמרי בהקב"ה עצמו, כמו אור השמש בהיותו במאור השמש עצמה, שם אין הוא "מציאות" כלל, אלא הוא בטל לגמרי ומאוחד בשמש עצמה.

שער היחוד והאמונה

מלובשין בה וברא בה את האור במאמר יהי אור שהיא בחי' התפשטות והמשכת האור לעולם מלמעלה והתפשטותו בעולם מסוף העולם עד סופו שהיא בחי' מדת חסד רק מפני שכלולה גם ממדת גבורה לכן לא היה רוחני כאור של מעלה ממש וגם נתלבש בע"הז שהוא בבחי' גבול ותכלית שהוא מהלך ת"ק שנה מהארץ לרקיע וממזרח למערב וכן ביום שני נגלית מדת גבורה כלולה משאר מדות ורצונו כו' וברא בה הרקיע במאמר יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים שהיא בחי' צמצום וגבורות להעלים מים העליונים הרוחניים ממים התחתונים ועל ידי זה נתגשמו התחתונים בהבדלם מהעליונים ומדת חסד כלולה בה כי עולם חסד יבנה שהכל כדי שתראה היבשה ואדם עליה לעבוד ה' וכן כולן וז"ש אליהו בתיקונים שם לאחזאה איך אתנהיג עלמא בצדק ומשפט כו' צדק איהו דין משפט איהו רחמי כו' כולא לאחזאה איך אתנהיג עלמא אבל לאו דאית לך צדק ידיעא דאיהו דין ולא משפט ידיעא דאיהו רחמי ולאו מכל אינון מדות כלל:

יום חמישי ג' תמוז

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' פח, פרק יא והנה גם... עד עמ' 176, וסתום בלבו.

פֶּרֶק יא. בפרק הקודם, פרק יו"ד, הסביר רבנו הזקן, שהספירות, (מדותיו של הקב"ה וחכמתו ורצונו) נקראות בשמותיהן, לגבי הנבראים בלבד, המתהווים, מקבלים חיותם ומונהגים על ידן. ואילו לגבי הקדוש ברוך הוא, אין הן נקראות בשמות "מדות", "חכמה" ו"רצון", מפני היותן מאוחדות בתכלית אתו יתברך, אשר לכן לא שייך לקרוא אותן בשם לעצמן – כמו שהדבר באור וזיו השמש בהיותם במקורם – מאור השמש

ספירה וכאן הראי' צ"ל על חכ' בינה כו'". **8.** ראה חגיגה יג, א. **9.** תהלים פט, ג.

שער היחוד והאמונה

פרק יא והנה גם עשרה מאמרות ג"כ נקראו בשם מאמרו' לגבי הנבראי' בלבד כי כמו שהמדות שבנשמת האדם כשבאות להתגלו' במעשה הן באות מלובשות באותיות המחשבה כגון מדת חסד ורחמים שבנשמה א"א לבא לידי התגלות בפועל ממש כ"א ע"י שמחשב בדעתו ומהרהר מעשה הצדקה וחסד לעשותה בפ"מ כי א"א לעשות בלי מחשבה ואם מצוה לאחרים לעשות כמו המלך אזי מתלבשת מדת החסד וגם אותיות המחשבה באותיות הדבור [וכן כשמדבר דברי חסד ורחמים לרעהו] כך עד"מ מדותיו של הקב"ה כשבאות לבחי' התגלות פעולתן בתחתוני' נקרא גילוי זה והמשכת פעולה זו בשם מאמר וצירוף אותיו' שהרי א"א שתהיה שום פעולה נמשכת ממדותיו הקדושות בלי צירופים הנקראי' בשם אותיות כגון לבריאת האור ממדת החסד נמשך ממנה המשכת פעולה וכח לפעול ולברוא בו את האור והמשכת כח זה וחיות זו נקראת בשם מאמר ואותיות יהי אור כי אף שאינן כאותיות מחשבה שלנו ח"ו מ"מ הם ענין המורה על התהוו' האור מאין ליש שלכן נברא האור מהמשכת כח זה ולא נבראו ממנו דברים אחרים שנבראו ג"כ ממדת חסד כמו מים וכיוצא בהם מפני שנתלבשו בהם כחות בבחי' צירופים אחרים המורים על התהוות המים וכיוצא ונמצא כי כל חיות וכחות הנמשכות ממדותיו הקדושות לתחתונים לבראם מאין ליש ולהחיות' ולקיימם נקראו' בשם אותיו' הקדושות שהן בחי' המשכת החיות מרצונו וחכמתו ומדותיו להתהוות עולמות ולהחיותם והם שני מיני

1 – שאינם עולים בשם להיקרא "אור", מפני שהם מאוחדים שם עם
2 המאור.
3 בפרק זה, פרק יא, יסביר רבנו הזקן, שלא רק המדות והספירות נקראות
4 בשמותיהן לגבי הנבראים בלבד, אלא גם "עשרה מאמרות", שעל ידם
5 מתגלות המדות והספירות
6 להוות, להחיות ולהנהיג את
7 הנבראים – גם הם נקראים
8 "מאמרות" לגבי הנבראים
9 בלבד, אבל לא לגבי למעלה,
10 כיוון שהם מאוחדים עם
11 המדות והספירות המאוחדות
12 בתכלית עם הקדוש־ברוך־
13 הוא.
14 **וְהִנֵּה, גַּם עֲשָׂרָה**
15 **מַאֲמָרוֹת, גַּם־כֵּן נִקְרָאוּ**
16 **בְּשֵׁם "מַאֲמָרוֹת" לְגַבֵּי**
17 **הַנִּבְרָאִים בִּלְבַד.** –
18 "מאמר" הוא ענין של
19 התגלות, כפי שרבנו הזקן
20 מפרש מיד להלן, **כִּי כְּמוֹ**
21 **שֶׁהַמִּדּוֹת שֶׁבְּנִשְׁמַת**
22 **הָאָדָם, כְּשֶׁבָּאוֹת**
23 **לְהִתְגַּלּוֹת בְּמַעֲשֶׂה,** –
24 בפעולה הנוצרת מאותה
25 מדה, **הֵן בָּאוֹת מְלֻבָּשׁוֹת**
26 **בְּאוֹתִיּוֹת הַמַּחֲשָׁבָה,** –
27 לפני שהמדה באה
28 במעשה, היא באה
29 בהתלבשות באותיות
30 המחשבה. **כְּגוֹן מִדַּת**
31 **חֶסֶד וְרַחֲמִים שֶׁבְּנִשְׁמָה,**
32 **אִי אֶפְשָׁר לָבֹא לִידֵי**
33 **הִתְגַּלּוֹת בְּפֹעַל מַמָּשׁ,** –
34 לעשות פעולה של חסד
35 ורחמים, **כִּי־אִם עַל־יְדֵי שֶׁמְּחַשֵּׁב** – בתחילה, **בְּדַעְתּוֹ וּמְהַרְהֵר**
36 **מַעֲשֶׂה הַצְּדָקָה וָחֶסֶד לַעֲשׂוֹתָהּ בְּפֹעַל מַמָּשׁ, כִּי אִי־אֶפְשָׁר**
37 **לַעֲשׂוֹת** – שום פעולה, **בְּלִי מַחֲשָׁבָה,** – וישנו אופן, שלפני
38 התגלות המדה במעשה, עליה להתלבש לא רק במחשבה, אלא
39 גם בדיבור – כפי שיוסבר להלן. **וְאִם מְצַוֶּה לַאֲחֵרִים לַעֲשׂוֹת,**
40 **כְּמוֹ הַמֶּלֶךְ,** – המצווה לאחרים לעשות, **אֲזַי מִתְלַבֶּשֶׁת מִדַּת**
41 **הַחֶסֶד וְגַם אוֹתִיּוֹת הַמַּחֲשָׁבָה בְּאוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר** [**וְכֵן**
42 **כְּשֶׁמְּדַבֵּר דִּבְרֵי חֶסֶד וְרַחֲמִים לְרֵעֵהוּ**] – שגם אז מתלבשות
43 מדות חסד ורחמים יחד עם אותיות המחשבה, באותיות הדיבור.
44 הרי שהתגלות הכוחות והמדות של הנפש, היא דוקא על־ידי
45 אותיות – אותיות המחשבה או אותיות הדיבור. **כָּךְ עַל־דֶּרֶךְ־**
46 **מָשָׁל, מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, כְּשֶׁבָּאוֹת לְבְחִינַת**
47 **הִתְגַּלּוּת פְּעֻלָּתָן בַּתַּחְתּוֹנִים, נִקְרָא גִּלּוּי זֶה וְהַמְשָׁכַת פְּעֻלָּה**
48 **זוֹ בְּשֵׁם "מַאֲמָר" וְ"צִרּוּף אוֹתִיּוֹת",** שֶׁהֲרֵי אִי־אֶפְשָׁר שֶׁתִּהְיֶה
49 **שׁוּם פְּעֻלָּה נִמְשֶׁכֶת מִמִּדּוֹתָיו הַקְּדוֹשׁוֹת בְּלִי צֵרוּפִים**

50 **הַנִּקְרָאִים בְּשֵׁם "אוֹתִיּוֹת".** – כדי שתהיה התגלות של "פעולה"
51 הבאה ממדותיו הקדושות, הרי זה דוקא באופן של התגלות
52 כוחות פרטיים, שהרכבם הוא ההתגלות שממנה באה
53 ה"פעולה". **כְּגוֹן לִבְרִיאַת הָאוֹר מִמִּדַּת הַחֶסֶד - נִמְשָׁךְ מִמֶּנָּה**
54 – ממדת החסד, **הַמְשָׁכַת**
55 **פְּעֻלָּה וְכֹחַ לִפְעֹל וְלִבְרֹא**
56 **בּוֹ** – באותו כוח, **אֶת**
57 **הָאוֹר,** – שכן, כפי שיסביר
58 להלן, יכולות להיות
59 ממדת החסד פעולות
60 שונות וסוגי התהוויות
61 שונות, הרי כדי שיתהווה
62 ממנה אור ולא דבר אחר,
63 היה צריך להימשך ממדת
64 החסד התגלות וכוח פרטי
65 המורכב באופן כזה
66 שממנו ייברא אור,
67 **וְהַמְשָׁכַת כֹּחַ זֶה וְחַיּוּת**
68 **זוֹ נִקְרֵאת בְּשֵׁם מַאֲמַר**
69 **וְאוֹתִיּוֹת "יְהִי אוֹר". כִּי**
70 **אַף שֶׁאֵינָן** – ענין של
71 אותיות ממש, **כְּאוֹתִיּוֹת**
72 **מַחֲשָׁבָה שֶׁלָּנוּ חַס־**
73 **וְשָׁלוֹם,** – בהביאו המשל
74 האמור, שכשם שהתגלות
75 הנפש באדם היא דוקא
76 על־ידי אותיות המחשבה,
77 כך גם למעלה, שהתגלות
78 מדותיו הקדושות היא על־
79 ידי ענין של אותיות –
80 מודגש כאן: שלמרות
81 שבנפש הן אותיות ממש,
82 עם כל ההגבלות שיש
83 לאותיות, הרי למעלה אין
84 הדבר כך חס־ושלום, **מִכָּל־מָקוֹם הֵם** – בדומה לאותיות שהן,
85 **עִנְיָן הַמּוֹרֶה עַל הִתְהַוּוּת הָאוֹר מֵאַיִן לְיֵשׁ,** – שזה הכוח
86 הפרטי לבריאת האור, **שֶׁלְּכֵן נִבְרָא הָאוֹר מֵהַמְשָׁכַת כֹּחַ זֶה,**
87 **וְלֹא נִבְרְאוּ מִמֶּנּוּ דְּבָרִים אֲחֵרִים שֶׁנִּבְרְאוּ גַּם־כֵּן מִמִּדַּת**
88 **חֶסֶד, כְּמוֹ מַיִם וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם,** – הרי, שהרכב אותו כוח הוא
89 באופן שהוא בורא את האור דוקא, ולכן מכונה כוח זה כ"מאמר
90 יהי אור". העובדה שמאותה מדת חסד מתהווים מים וכיוצא
91 בהם – ולא אור, הרי זה, **מִפְּנֵי שֶׁנִּתְלַבְּשׁוּ בָּהֶם כֹּחוֹת בִּבְחִינוֹת**
92 **צֵרוּפִים אֲחֵרִים, הַמּוֹרִים עַל הִתְהַוּוּת הַמַּיִם וְכַיּוֹצֵא.**
93 **וְנִמְצָא, כִּי כָּל חַיּוּת וְכֹחוֹת הַנִּמְשָׁכוֹת מִמִּדּוֹתָיו הַקְּדוֹשׁוֹת**
94 **לַתַּחְתּוֹנִים לְבָרְאָם מֵאַיִן לְיֵשׁ וּלְהַחֲיוֹתָם וּלְקַיְּמָם - נִקְרָאוֹת**
95 – ההמשכות של חיות וכוחות **בְּשֵׁם "אוֹתִיּוֹת הַקְּדוֹשׁוֹת",** שֶׁהֵן
96 **בְּחִינַת הַמְשָׁכַת הַחַיּוּת מֵרְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ וּמִדּוֹתָיו לְהִתְהַוּוּת**
97 **עוֹלָמוֹת וּלְהַחֲיוֹתָם. וְהֵם** – העולמות הנוצרים מהאותיות, **שְׁנֵי**
98 **מִינֵי עוֹלָמוֹת: עָלְמִין סְתִימִין דְּלָא אִתְגַּלְּיָין,** – עולמות

שער היחוד והאמונה

עולמות עלמין סתימין דלא אתגליין הם המתהוים וחיים וקיימים מכחות והמשכות נעלמות כמו אותיו' המחשבה שבנשמת האדם עד"מ ועלמין דאתגליין נבראו וחיים מהתגלות שנתגלו כחות והמשכות הנעלמות הנקראות בשם אותיו' המחשב' וכשהן בבחי' התגלות להחיו' עלמין דאתגליין נקראות בשם מאמרות ודבר ה' ורוח פיו כמו אותיות הדבור באדם עד"מ שהן מגלות לשומעים מה שהיה צפון וסתום בלבו

סתומים שאינם מתגלים, הֵם הַמִּתְהַוִּים וְחַיִּים וְקַיָּמִים מִכֹּחוֹת וְהַמְשָׁכוֹת נֶעְלָמוֹת, כְּמוֹ אוֹתִיּוֹת הַמַּחֲשָׁבָה שֶׁבְּנִשְׁמַת הָאָדָם עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל, – שכשם שאותיות המחשבה סמויות מהזולת, כך הכוחות סמויים מהנבראים, ומהם מתהווים העולמות הסתומים, וְעָלְמִין דְּאִתְגַּלְיָין, – עולמות גלויים, נִבְרְאוּ וְחַיִּים מֵהִתְגַּלּוּת שֶׁנִּתְגַּלּוּ כֹּחוֹת וְהַמְשָׁכוֹת הַנֶּעְלָמוֹת, הַנִּקְרָאוֹת בְּשֵׁם "אוֹתִיּוֹת הַמַּחֲשָׁבָה", וּכְשֶׁהֵן – הכוחות הגנוזים, אותיות המחשבה, בִּבְחִינַת הִתְגַּלּוּת לְהַחִיּוֹת עָלְמִין דְּאִתְגַּלְיָין – העולמות הגלויים, נִקְרָאוֹת בְּשֵׁם "מַאֲמָרוֹת" וּ"דְבַר ה'" וְ"רוּחַ פִּיו", כְּמוֹ – למשל, אוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר בָּאָדָם עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל, שֶׁהֵן מְגַלּוֹת לַשּׁוֹמְעִים מַה שֶׁהָיָה צָפוּן וְסָתוּם בְּלִבּוֹ. – כך האותיות וההמשכות הן התגלות לנבראים, להשפיע חיות לנבראים שבבחינת "עלמין דאתגליין".

יום שישי ד' תמוז

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 176, אבל באמת בחי' אותיות... עד עמ' פט, כמ"ש במ"א:

שער היחוד והאמונה

אבל באמת בחי' אותיות הדבור של מעלה היא למעלה מעלה ממדרגות ומהות חכמה ושכל הנבראי' שהרי במאמר ואותיו' נעשה אדם בצלמינו וגו' נברא האדם בעל חכמה ושכל או אפי' בהבל העליון לבד כדכתי' ויפח באפיו נשמת חיים וא"כ הדבור והבל העליון הוא מקור החכמה והשכל שבנשמת אדם הראשון הכוללת כל נשמות הצדיקים שהם גדולים ממלאכי השרת והיינו לפי שאותיות דיבורו ית' הן בחי' המשכות כחות וחיות ממדותיו ית' המיוחדות במהותו ועצמותו בתכלית היחוד שהוא למעלה מעלה לאין קץ ממדרגת חכמה שבנבראים ולא נקראו בשם אותיות לגבי הנבראים אלא לגבי מדותיו ית' בכבודן ובעצמן והנה הן כ"ב מיני המשכות חיות וכחות שונים זה מזה שבהן נבראו כל העולמות עליונים ותחתונים וכל הברואים שבתוכם שכך עלה ברצונו וחכמתו ית' לברוא

אֲבָל בֶּאֱמֶת, בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר שֶׁל מַעְלָה - הִיא לְמַעְלָה מַעְלָה מִמַּדְרֵגַת וּמָהוּת חָכְמָה וְשֵׂכֶל הַנִּבְרָאִים, – שלא כאותיות האדם שהן ענין של דומם ולמטה מהשכל, שֶׁהֲרֵי – ראיה שאותיות הדיבור שלמעלה הן למעלה בהרבה משכל הנבראים היא מה שבְּמַאֲמַר וְאוֹתִיּוֹת "נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ וְגוֹ'" - נִבְרָא הָאָדָם בַּעַל חָכְמָה וְשֵׂכֶל, – וכיון שמאותיות הדיבור באים חכמה ושכל, הרי שהן למעלה מעלה מחכמה ושכל, אוֹ אֲפִלּוּ – שהאדם וחכמה ושכל נתהוו בַּהֶבֶל הָעֶלְיוֹן לְבַד, כִּדְכְתִיב: – כמו שכתוב[1]: "וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים"[2], – ומ"הבל" זה, שנופח באדם, נתהווה יצור בעל שכל וחכמה. וְאִם כֵּן – שמהדיבור וההבל נתהווה אדם בעל חכמה ושכל, הרי, הַדִּבּוּר וְהֶבֶל הָעֶלְיוֹן, הוּא מְקוֹר הַחָכְמָה וְהַשֵּׂכֶל שֶׁבְּנִשְׁמַת אָדָם הָרִאשׁוֹן, הַכּוֹלֶלֶת – נשמתו של אדם הראשון כוללת כָּל נִשְׁמוֹת הַצַּדִּיקִים, שֶׁהֵם גְּדוֹלִים מִמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת. – וממילא השכל שלהם הוא מדריגה עליונה יותר גם משכל המלאכים – וכל זה התהווה מהדיבור וההבל העליון, וְהֵינוּ, לְפִי שֶׁאוֹתִיּוֹת דִּבּוּרוֹ יִתְבָּרֵךְ הֵן בְּחִינוֹת הַמְשָׁכוֹת כֹּחוֹת וְחַיּוּת מִמִּדּוֹתָיו יִתְבָּרֵךְ, הַמְיֻחָדוֹת בְּמָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ בְּתַכְלִית הַיִּחוּד, שֶׁהוּא – יתברך, לְמַעְלָה מַעְלָה לְאֵין קֵץ מִמַּדְרֵגַת חָכְמָה שֶׁבַּנִּבְרָאִים. – ולכן גם האותיות הנמשכות בענין החכמה והשכל של נבראים, וְלֹא נִקְרְאוּ בְּשֵׁם "אוֹתִיּוֹת" לְגַבֵּי הַנִּבְרָאִים, – מה שקוראים להן "אותיות", שלמטה מחכמה ושכל, אין זה לגבי נבראים. שכן, כאמור, הן למעלה מעלה מענין החכמה והשכל, אֶלָּא לְגַבֵּי מִדּוֹתָיו יִתְבָּרֵךְ בִּכְבוֹדָן וּבְעַצְמָן. – הן נקראות בשם "אותיות", כפי שהן לא יותר מאשר אותיות וגילויים הנמשכים ממדות. וְהִנֵּה, – האותיות שלמעלה, הֵן כ"ב מִינֵי הַמְשָׁכוֹת חַיּוּת וְכֹחוֹת שׁוֹנִים זֶה מִזֶּה, שֶׁבָּהֶן נִבְרְאוּ כָּל הָעוֹלָמוֹת עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים וְכָל הַבְּרוּאִים שֶׁבְּתוֹכָם, שֶׁכָּךְ עָלָה בִּרְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ

---

1. בראשית ב, כ. 2. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה מדקאמר "אפילו" מוכח שזהו מדרי' דלמטה מ"מאמר ואותיות" ובח"א רפ"ב דויפח גו' הוא מתוכיותו ופנימי' כו' ממח' וחכמתו ית'! — והבי' עפמש"נ באגה"ת פ"ד שתחלה נמשכת מבחי' פנימי' ואח"כ ירדה כו'. עיי"ש".

לִבְרֹא הָעוֹלָם בְּכ"ב מִינֵי הַמְּשָׁכוֹת - כוחות, שׁוֹנוֹת דַּוְקָא, לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר. - מאשר כ"ב, וְהֵן הֵן[3] כ"ב אוֹתִיּוֹת הַקְּבוּעוֹת בְּפֶה וְלָשׁוֹן, - בפיו ובלשונו של האדם, כְּדִתְנַן - כמו שלמדנו בְּ'סֵפֶר יְצִירָה' - שהקב"ה קבע את האותיות בפה ולשון. [וּתְמוּנָתָן בִּכְתָב - תמונת האותיות בכתב, כפי שהן מופיעות בתורה (במאמר) בצורתן המקובלת - כגון: "ו" היא "יו"ד" מלמעלה וקו הנמשך מה"יו"ד", הִיא מוֹרָה עַל צִיּוּר הַהַמְשָׁכָה, - באיזה אופן ההמשכה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר לְקַמָּן] - שֶׁגַּם אוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר וְהַמַּחֲשָׁבָה שֶׁבְּנֶפֶשׁ הָאָדָם, הֵן הַמְּשָׁכוֹת מֵהַשֵּׂכֶל וְהַמִּדּוֹת שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, מִמָּהוּתָן וְעַצְמוּתָן, - של השכל והמדות, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר:

שער היחוד והאמונה

העולם בכ"ב מיני המשכות שונות דוקא לא פחות ולא יותר והן הן כ"ב אותיות הקבועות בפה ולשון כדתנן בס' יצירה [ותמונתן בכתב היא מורה על ציור ההמשכה כמ"ש לקמן] שגם אותיות הדבור והמחשבה שבנפש האדם הן המשכות מהשכל והמדו' שבנפש ממהותן ועצמותן כמ"ש במ"א:

יום שבת קודש ה' תמוז

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' פט, פרק יב רק שהברואים... עד עמ' 178, מהאותיות עצמן.

פֶּרֶק יב. בפרק הקודם, פרק יא, הסביר רבנו הזקן שאותיות ה"עשרה מאמרות" הן המשכות ממדותיו הקדושות של הקדוש־ברוך־הוא המאוחדות בתכלית היחוד עם הקב"ה עצמו (ולכן, למרות שהן נקראות אותיות, מתהווה מהן ענין החכמה והשכל של נבראים. כלומר, אותיות "עשרה מאמרות" הן למעלה מעלה מענין החכמה והשכל של נבראים; הן נקראות "אותיות" רק לגבי המדות הקדושות מהן הן נמשכות, אך לא לגבי הנבראים) והם דוקא כ"ב סוגי המשכות (לא פחות ולא יותר) ואלו הן כ"ב האותיות. שכן, כך עלה ברצונו וחכמתו של הקב"ה לברוא את העולם בכ"ב סוגי המשכות. ברם, בהתאם לכך, יכולה להתעורר שאלה: כיוון שישנם רק כ"ב סוגי המשכות בלבד, כיצד מתהווה מהם ריבוי עצום כל כך של נבראים שונים אחד מהשני – יסביר זאת רבנו הזקן בפרק זה, פרק י"ב.

הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ועוד (ועפ"ז תובן **אריכות** הבי' לקמן בזה – דלכאורה שייך לס' יצירה וכיו"ב הדנים בס' ההשתל' **ואופנה** – ולא בשער המוקדש לבי' ענין **היחוד** – אלא) **שמדגיש ענין היחוד עוד יותר ובפועל**: דכל הנבראים הם רק **כ"ב** המשכות וכו'".

רַק - מה, שֶׁהַבְּרוּאִים מִתְחַלְּקִים לְמִינֵיהֶם - השונים, בִּכְלָלוּת - כגון מין ה"מדבר" או מין ה"חי" - ההבדל הכללי בנבראי העולם הזה, וּבִפְרָטוּת, - ובמינים פרטיים. במין כללי אחד, כמו: במין החי עצמו ישנם כל סוגי מינים – בהמות וחיות, עופות וכדומה, – הבדלים רבים מספור, אלה של כל כך הרבה מינים, נעשה: עַל־יְדֵי שִׁנּוּיֵי הַצִּרּוּפִים - של אותיות. בשעה שהאותיות מצטרפות לצירוף מסויים – מתהווה מין כזה, וכשהן מצטרפות לצירוף אחר - מתהווה מין אחר, וְחִלּוּפִים וּתְמוּרוֹת, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל. - כנזכר בפרק א', שישנו הענין של חילופים ותמורות, שאות אחת מתחלפת באות אחרת, והנבראים ששמותיהם אינם נזכרים ב"עשרה מאמרות", נמשך חיותם מעשרה מאמרות על־ידי שאותיות העשרה מאמרות מתחלפות באותיות אחרות, כִּי כָּל אוֹת הִיא הַמְשָׁכַת חַיּוּת וְכֹחַ מְיֻחָד פְּרָטִי, **והערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ולכאורה קשה - כיון דמובדלים זמ"ז **מי** מחברם, ואיך **בכחו** לחברם? ומתרץ"): וּכְשֶׁנִּצְטָרְפוּ אוֹתִיּוֹת הַרְבֵּה לִהְיוֹת תֵּבָה - כלומר, כוחות שונים רבים ביחד, אֲזַי מִלְּבַד רִבּוּי מִינֵי כֹּחוֹת וְחַיּוּת הַנִּמְשָׁכִים כְּפִי מִסְפַּר הָאוֹתִיּוֹת שֶׁבַּתֵּבָה, עוֹד זֹאת - ישנו עוד כוח, הָעוֹלֶה עַל כֻּלָּנָה - העולה על כל הכוחות הפרטיים, והוא: הַמְשָׁכַת כֹּחַ עֶלְיוֹן וְחַיּוּת כְּלָלִית הַכּוֹלֶלֶת וּשְׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל מִינֵי הַכֹּחוֹת וְהַחַיּוּת פְּרָטִיּוּת שֶׁל הָאוֹתִיּוֹת וְעוֹלָה עַל גַּבֵּיהֶן, - של הכוחות הפרטיים, וְהִיא - המשכה זו מהכוח והחיות הכללי, מְחַבְּרָתָן וּמְצָרְפָתָן - מחברת ומצרפת את הכוחות הפרטיים, יַחַד[1], לְהַשְׁפִּיעַ כֹּחַ וְחַיּוּת לָעוֹלָם הַנִּבְרָא בְּתֵבָה זוֹ, לִכְלָלוֹ - לעולם באופן כללי, וְלִפְרָטָיו. - לנבראים הפרטיים שבעולם. הגהה (וּלְפִי שֶׁכָּל

שער היחוד והאמונה

פרק יב רק שהברואים מתחלקים למיניהם בכללות ובפרטות ע"י שינויי הצירופים וחילופים ותמורות כנ"ל כי כל אות היא המשכת חיות וכח מיוחד פרטי וכשנצטרפו אותיות הרבה להיות תיבה אזי מלבד ריבוי מיני כחות וחיות הנמשכים כפי מספר האותיות שבתיבה עוד זאת העולה על כולנה המשכת כח עליון וחיות כללית הכולל' ושקולה כנגד כל מיני הכחו' והחיות פרטיות של האותיות ועולה על גביהן והיא מחברתן ומצרפתן יחד להשפיע כח וחיות לעולם הנברא

---

3. ראה הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א להלן. **1.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "(מחברתן) מלשון חבר – שנעשים שייכים זל"ז. (ומצרפתן יחד) נעשים דבר ונברא ותיבה א'. וכל' רש"י מצרף – חתיכה אחת חגיגה כ, ב. **ובלא כף** הדמיון. ובכ"מ ולהלכה למעשה".

אוֹת וְאוֹת מִכ"ב אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה, הִיא הַמְשָׁכַת חַיּוּת וְכֹחַ מְיֻחָד פְּרָטִי שֶׁאֵינוֹ נִמְשָׁךְ בְּאוֹת אַחֶרֶת, לְכָךְ גַּם תְּמוּנָתָן בִּכְתָב - כָּל אוֹת הִיא בִּתְמוּנָה מְיֻחֶדֶת פְּרָטִית, – בציור פרטי מיוחד, הַמּוֹרָה – תמונת האור מראה עַל צִיּוּר הַהַמְשָׁכָה – באיזה ציור ואופן ההמשכה,

וְהִתְגַּלּוּת הָאוֹר וְהַחַיּוּת וְהַכֹּחַ הַנִּגְלֶה וְנִמְשָׁךְ בְּאוֹת זוֹ, אֵיךְ הוּא נִמְשָׁךְ וְנִתְגַּלֶּה מִמִּדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וּרְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ וְכוּ'): – להלן מביא רבנו הזקן, בפנים הספר, דוגמה איך נבראים ממאמר אחד ("יהי רקיע"[2] למשל) הנבראים הפרטיים והכלליים של העולמות.

הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וגודל ענין היחוד גם כמו שהענינים הם בעוה"ז, דכל ז' הרקיעים וכל צבא השמים – חיות כו' ממאמר האחד דיהי רקיע וגו'!!". כְּגוֹן דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּתֻבוֹת שֶׁבְּמַאֲמַר: "יְהִי רָקִיעַ וְגוֹ'", שֶׁנִּבְרְאוּ בָּהֶן – במלים "יהי רקיע",

ז' רְקִיעִים[3] וְכָל צְבָא הַשָּׁמַיִם – הנבראים שבשמים, אֲשֶׁר בָּהֶם, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה[4]: "שְׁחָקִים, – הרקיע שנקרא "שחקים", שֶׁבּוֹ רַחֲמִים עוֹמְדוֹת וְטוֹחֲנוֹת מָן לַצַּדִּיקִים וְכוּ', זְבוּל, – הרקיע שנקרא "זבול", שֶׁבּוֹ יְרוּשָׁלַיִם וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ וּמִזְבֵּחַ וְכוּ', מָכוֹן, – הרקיע שנקרא "מכון", שֶׁבּוֹ אוֹצְרוֹת שֶׁלֶג וְאוֹצְרוֹת בָּרָד וְכוּ'", – הרי יש לכל אחד משבעת הרקיעים, ענינו הכללי מה שהוא רקיע, והענינים הפרטיים הנמצאים בו: ב"שחקים" – "רחמים וכו'", ב"זבול" – "ירושלים וכו'" וכך הלאה. שֶׁבְּלָלוּת הָרְקִיעִים – מהותם הכללי בתור רקיעים, נִבְרְאוּ וְחַיִּים וְקַיָּמִים בִּכְלָלוּת הֵבוֹת אֵלּוּ, שֶׁבְּמַאֲמַר "יְהִי רָקִיעַ וְכוּ'" – באור הכללי הגלום במלים "יהי רקיע" וגו', נתהוו שבעת הרקיעים בתור כלל של רקיעים[5]; וּפְרָטֵי הַבְּרוּאִים שֶׁבּוֹ' רְקִיעִים[6], נִבְרָא כָּל פְּרָט מֵהֶם וְחַי וְקַיָּם מֵאֵיזֶה צֵרוּף אוֹתִיּוֹת מִתֵּבוֹת אֵלּוּ, אוֹ חִלּוּפֵיהֶן וּתְמוּרוֹתֵיהֶן, שֶׁהֵן – הצירופים וחילופיהם ותמורותיהם, כְּפִי בְּחִינַת חַיּוּת הַנִּבְרָא הַפְּרָטִי הַהוּא. – שבאותו צירוף מסויים מתהווה במדוייק הכוח והחיות המתאימים ונדרשים לחיותו של אותו נברא. כִּי כָּל שִׁנּוּי צֵרוּף, הוּא הַרְכָּבַת וַאֲרִיגַת הַכֹּחוֹת וְהַחַיּוּת בְּשִׁנּוּי, – למשל, האותיות א־ב־ן, המצטרפות למלה "אבן" (השם, החיות והכוח של אבן) – הרי זה דוקא כשהצירוף הוא לפי סדר זה: א־ב־ן; אך בשעה שסדר האותיות משתנה, מתקבל צירוף אחר של שלש אותיות – למרות שכיוון שהן אותן אותיות, וממילא, לכאורה, גם אותן כוחות – אך כיוון שזה באופן הרכבה אחר של כוחות, מתהווה מזה סוג אחר של כוח וחיות, שֶׁכָּל אוֹת הַקּוֹדֶמֶת בַּצֵּרוּף – לדוגמה: במלה "אבן", שה"א" היא הראשונה בצירוף מלה זו, הִיא הַגּוֹבֶרֶת וְהִיא הָעֶקֶר בִּבְרִיאָה זוֹ, – הכוח של האות הראשונה, הוא כוח העיקרי והראשי בהרכבת ואריגת הכוחות – אם הוא כוח של חסד, החסד הוא בהתגברות; ואם כוח אחר, הרי אותו כוח הוא בהתגברות, וְהַשְּׁאָר – שאר האותיות, והכוחות שהן מבטאות, טְפֵלוֹת אֵלֶּה – לאות (לכוח) הראשונה, וְנִכְלָלוֹת בְּאוֹרָה, – של אותה אות[7], וְעַל־יְדֵי־זֶה – שצירוף האותיות הוא אחר, והאות הראשונה בצירוף זה היא אחרת, נִבְרֵאת בְּרִיָּה חֲדָשָׁה. – שכך הדבר בצירוף אחר של אותיות. וְכֵן בְּחִלּוּפֵי אוֹתִיּוֹת אוֹ תְּמוּרוֹתֵיהֶן, – כשאות "א" לדוגמה מתחלפת באות "ע", וכדומה, שכאן לא רק ששונה צירופן של אותן אותיות, אלא שבצירוף החדש ישנן כבר אותיות אחרות לגמרי, המחליפות את האותיות הקודמות, נִבְרָאוֹת בְּרִיאוֹת חֲדָשׁוֹת פְּחוּתֵי הַמַּעֲלָה בְּעֶרֶךְ הַנִּבְרָאִים מֵהָאוֹתִיּוֹת עַצְמָן.

שער היחוד והאמונה

הגהה

(ולפי שכל אות ואות מכ"ב אותיות התורה היא המשכת חיות וכח מיוחד פרטי שאינו נמשך באות אחרת לכך גם תמונתן בכתב כל אות היא בתמונה מיוחדת פרטית המורה על ציור ההמשכה והתגלות האור והחיו' והכח הנגלה ונמשך באות זו איך הוא נמשך ונתגלה ממדותיו של הקב"ה ורצונו וחכמתו וכו'):

בתיבה זו לכללו ולפרטיו * כגון ד"מ בתיבו' שבמאמר יהי רקיע וגו' שנבראו בהן ז' רקיעים וכל צבא השמים אשר בהם כמאמר רז"ל שחקים שבו רחיים עומדות וטוחנות מן לצדיקים וכו' זבול שבו ירושלים ובה"מק ומזבח וכו' מכון שבו אוצרות שלג ואוצרות ברד וכו' שכללות הרקיעים נבראו וחיים וקיימים בכללות תיבות אלו שבמאמר יהי רקיע וכו' ופרטי הברואים שבז' רקיעים נברא כל פרט מהם וחי וקיים מאיזה צירוף אותיות מתיבות אלו או חילופיהן ותמורותיהן שהן כפי בחי' חיות הנברא הפרטי ההוא כי כל שינוי צירוף הוא הרכבת ואריגת הכוחו' והחיות בשינוי שכל אות הקודמת בצירוף היא הגוברת והיא העיקר בבריאה זו והשאר טפילות אליה ונכללות באורה ועי"ז נבראת בריה חדשה וכן בחילופי אותיות או תמורותיהן נבראות בריאות חדשו' פחותי המעלה בערך הנבראים מהאותיות עצמן

---

2. בראשית א, ו. **3.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כפסק הזוהר (י, ב. ובכ"מ) במחלוקת ר' יודא ור"ל (חגיגה יב, ב). ובזח"א (לב, ב) משמע דגם ר' יודא ס"ל דז' רקיעים הם ומזה סיוע להמפרשים בחגיגה דלא פליגי ומר אמר חדא כו'. וראה מפרש לרמב"ם הל' יסוה"ת רפ"ג'. **4.** חגיגה יב, ב. ראה ביאור כ"ק אדמו"ר שליט"א לסוף הפרק. **5.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וי"ל הדיוק בזה, כי פרט הרקיע (דשחקים וכו') נקרא ונתהווה משמו שיקראו לו בלה"ק (שחקים וכו'). עיין לעיל ספ"א". **6.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כולל הרקיע עצמו. כנ"ל". **7.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "עפ"ז יובן ענין הר"ת ועד שאחז"ל שהוא מן התורה (שבת קה, א)".

יום ראשון

יום שישי — כט סיון — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: קרח, ששי עם פירש״י.
תהלים: קמ־קמד.
תניא: והחשבון . . . האותיות עצמן.

עֲבוֹדַת הָאָדָם עַל פִּי תּוֹרַת הַחֲסִידוּת, לְהַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ לִרְאוֹת עִנְיַן הַשְׁגָּחָה פְּרָטִית, אֵיךְ כִּי בְּטוּבוֹ יִתְבָּרֵךְ מְחַדֵּשׁ אֶת הָעוֹלָם וְהַנִּבְרָאִים בְּכָל רֶגַע בְּהַשְׁגָּחָתוֹ הַפְּרָטִית, אֲשֶׁר זֶה אַךְ זֶה הוּא מְצִיאוּת הַנִּבְרָאִים חַיּוּתָם וְקִיּוּמָם.

יום שני

שבת — ל סיון, שר״ח — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: קרח, שביעי עם פירש״י.
תהלים: קמה־קנ.
תניא: פרק ח. והנה . . . ומקור החיות.

העברת הפרשה שמו״ת – פסוק פסוק. וקורין גם ההפטרה, או שתי ההפטרות אם הוא שבת ר״ח, או פרשיות מחוברות וכיוצא בזה.

מענה רבינו הזקן לאברך עילוי מצוין ובעל כשרון מפורסם כשנכנס ליחידות שלו הראשונה – בשנת תקנ״ה בליאזנא: רוחניות וגשמיות זיינען הפכים בעצם מהותם. דאָס וואָס עס איז א מעלה אין גשמיות, איז א חסרון אין רוחניות.

אין גשמיות איז א שמח בחלקו דער גרעסטער בעל מעלה. און דורך עבודה וועט אזא איינער צוקומען צו די העכסטע מדריגות. אין רוחניות אָבער איז א שמח בחלקו דער גרעסטער חסרון, און ער ווערט, ר״ל, א יורד ונופל.

הַעֲבָרַת הַפָּרָשָׁה שְׁנַיִם מִקְרָא וְאֶחָד תַּרְגּוּם - פָּסוּק פָּסוּק. וְקוֹרִין גַּם הַהַפְטָרָה, אוֹ שְׁתֵּי הַהַפְטָרוֹת אִם הוּא שַׁבָּת רֹאשׁ חֹדֶשׁ, אוֹ פָּרָשִׁיּוֹת מְחֻבָּרוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה.

מַעֲנֶה רַבֵּנוּ הַזָּקֵן לְאַבְרֵךְ עִלּוּי מְצֻיָּן וּבַעַל כִּשָּׁרוֹן מְפֻרְסָם, כְּשֶׁנִּכְנַס לִיחִידוּת שֶׁלּוֹ הָרִאשׁוֹנָה - בִּשְׁנַת תקנ״ה בְּלִיאָזְנָא: רוּחָנִיּוּת וְגַשְׁמִיּוּת הֵם הֲפָכִים בְּעֶצֶם מַהוּתָם. מַה שֶּׁהוּא מַעֲלָה בַּגַּשְׁמִיּוּת, הוּא חִסָּרוֹן בָּרוּחָנִיּוּת.

בְּגַשְׁמִיּוּת - הַשָּׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ הוּא בַּעַל מַעֲלָה הַגְּדוֹלָה בְּיוֹתֵר, וְעַל יְדֵי ׳עֲבוֹדָה׳ יַגִּיעַ אֶחָד כָּזֶה לַמַּדְרֵגוֹת הַגְּבֹהוֹת בְּיוֹתֵר. אֲבָל בְּרוּחָנִיּוּת - הַשָּׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ הוּא הַחִסָּרוֹן הַגָּדוֹל בְּיוֹתֵר, וְהוּא נִהְיָה, רַחֲמָנָא לִצְלָן, יוֹרֵד וְנוֹפֵל.

יום שלישי

יום ראשון — א תמוז, ב דר״ח — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: חוקת, פרשה ראשונה עם פירש״י.
תהלים: א־ט.
תניא: פרק ט. אבל . . . אין קץ.

מְסִירוּת נֶפֶשׁ הָרְאוּיָה לִבְנֵי תּוֹרָה הוּא כִּדְרָשַׁת רַז״ל ״אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל״, לְהָמִית אֶת כָּל הַתַּעֲנוּגִים בְּעִנְיְנֵי עוֹלָם. כִּי אֲפִלּוּ דְּבָרִים קַלֵּי הָעֵרֶךְ בְּתַעֲנוּגֵי עוֹלָם, מוֹנְעִים הֵמָּה מִלִּהְיוֹת מָסוּר וְנָתוּן בְּאֹהֶלָהּ שֶׁל תּוֹרָה.

יום רביעי

יום שני | ב תמוז | ה'תש"ג

שיעורים. חומש: חוקת, שני עם פירש"י
תהלים: י־יז.
תניא: רק מפני . . . למשכילים.

רַבֵּנוּ הַזָּקֵן כּוֹתֵב בְּסִדּוּרוֹ: נָכוֹן לוֹמַר קֹדֶם הַתְּפִלָּה "הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת־עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ".

זֹאת אוֹמֶרֶת, אֲשֶׁר מִצְוַת אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל הִיא שַׁעַר הַכְּנִיסָה, אֲשֶׁר דֶּרֶךְ בּוֹ יָכוֹל הָאָדָם לָבוֹא לַעֲמֹד לִפְנֵי ה' אֱלֹקִים לְהִתְפַּלֵּל, בִּזְכוּתָהּ תְּקַבֵּל תְּפִלַּת הַמִּתְפַּלֵּל.

יום חמישי

יום שלישי | ג תמוז | ה'תש"ג

שיעורים. חומש: חוקת, שלישי עם פירש"י.
תהלים: יח־כב.
תניא: הגהה. סוד . . . מן השכל.

אאזמו"ר אמר: א אידישער קרעכץ וואָס קומט ח"ו בסבה פון א ניט גוט גשמי איז אויך א תשובה גדולה, בפרט א קרעכץ בסבה פון א ניט גוט רוחני איז אודאי און אודאי א תשובה מעליתא. דער קרעכץ שלעפט ארויס פון עומק רע, און שטעלט אנידער אין א מעמד טוב.

אֲדֹנִי אָבִי זְקֵנִי מוֹרִי וְרַבִּי [מַהַר"ש] אָמַר: אֲנָחָה יְהוּדִית הַבָּאָה חַס־וְשָׁלוֹם בְּסִבַּת לֹא טוֹב גַּשְׁמִי – גַּם הִיא תְּשׁוּבָה גְּדוֹלָה, בִּמְיוּחָד אֲנָחָה בְּעִקְּבוֹת לֹא טוֹב רוּחָנִי – הִיא וַדַּאי וּוַדַּאי תְּשׁוּבָה מְעֻלָּה. הָאֲנָחָה מְחַלֶּצֶת מֵעֹמֶק רַע, וּמְצִיבָה בְּמַעֲמָד טוֹב.

יום שישי

יום רביעי | ד תמוז | ה'תש"ג

שיעורים. חומש: חוקת, רביעי עם פירש"י.
תהלים: כג־כח.
תניא: פרק י. אך . . . ~174~ מדרכנו.

חָסִיד אֶחָד, אוֹ תַּלְמִיד אֶחָד, כַּאֲשֶׁר נוֹתֵן לִבּוֹ דַּעְתּוֹ וְנַפְשׁוֹ עַל הַתּוֹרָה וְחִזּוּקָהּ, פּוֹעֵל יְשׁוּעוֹת בְּעִיר גְּדוֹלָה בְּכָל עִנְיְנֵי הָעִיר, וְהוּא בְּדֶרֶךְ מִלְּמַעְלָה מִדֶּרֶךְ הַטֶּבַע בִּזְכוּת אֲבוֹת הָעוֹלָם.

שבת קודש

יום חמישי | ה תמוז | ה'תש"ג

שיעורים. חומש: חוקת, חמישי עם פירש"י.
תהלים: כט־לד.
תניא: ומ"מ . . . ~174~ אתכסיאת כו'.

רַבֵּנוּ הַזָּקֵן שָׁאַל אֶת אֶחָד הַחֲסִידִים הַגְּדוֹלִים הַמְקֹרָבִים בְּיוֹתֵר, בִּהְיוֹתוֹ אֶצְלוֹ בִּיחִידוּת, לְמַצָּבוֹ. וַיִּתְאוֹנֵן הֶחָסִיד כִּי יָרַד מִנְּכָסָיו וְכוּ'. וַיַּעֲנֵהוּ רַבֵּנוּ: לְךָ זְקוּקִים – שֶׁתָּאִיר סְבִיבָתְךָ בִּתּוֹרָה וַעֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב. פַּרְנָסָה וּמַה שֶּׁאַתָּה צָרִיךְ – זֹאת צָרִיךְ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לָתֵת לְךָ. עֲשֵׂה מַה שֶּׁאַתָּה צָרִיךְ, יַעֲשֶׂה ה' יִתְבָּרֵךְ אֶת מַה שֶּׁהוּא צָרִיךְ.

מותר לקלל רשע בישראל?

יום ראשון כ"ט סיון ה'תש"פ

הלכות סנהדרין פרק כו, הלכה ב: הַמְקַלֵּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל - בֵּין אִישׁ בֵּין אִשָּׁה, בֵּין גָּדוֹל בֵּין קָטָן - לוֹקֶה אַחַת.

כתב ב'הגהות מיימוניות': "לא הזהירה התורה על כולם אלא בכשרים, שנאמר ונשיא בעמך לא תאור, בעושה מעשה עמך". והרדב"ז תמה: מדוע השמיטו הרמב"ם? וכתב ה'כנסת הגדולה' (יור"ד, לשונות הרמב"ם) שסמך על מה שכתב בהלכות ממרים (פ"ה ה"ב) שלוקים על קללת אדם כשר מישראל.

וה'מנחת חינוך' (מצוה רלא) כתב כי משמעות לשון הגמרא (סנהדרין פה, א) היא שהמקלל את 'מי שאינו עושה מעשה עמך' אמנם אינו לוקה, אבל אסור מדרבנן לקלל בכינוי (רחום, חנון), ואם קילל בשם מן השמות המיוחדים, הוא בכלל מוציא שם שמים לבטלה ועובר על ה'עשה' 'את ה' אלקיך תירא' (כמבואר בתמורה ג, ב).

ולפי זה הקשה:

בנביא (מלכים ב, ב, כד) מסופר, שכאשר 'נערים קטנים' ('המנוערין מן המצוה' – רש"י) העליבו והתקלסו בנביא אלישע, פנה אליהם "ויראם ויקללם בשם ה'". ונשאלת השאלה: איך קילל אלישע את הנערים בשם ה', ואף אם היו רשעים, "איך עבר חס־ושלום על איסור עשה"? ואין לומר שקיללם כיון שציערוהו, כי הרי לא הובא בהלכה שמותר לקלל את מי שמצער אותו!

וגם המהרש"א (סוטה מו, ב) הקשה: מה ראה אלישע לקלל בשם, הרי יש איסור בזה? וביאר שזו כוונת הגמרא (שם) המדייקת בלשון הפסוק "ויראם ויקללם בשם ה' – מה ראה? אמר רב, ראה ממש", היינו שלא קיללם בפה שהוא איסור לאו אלא שקיללם בראייה ממש, שכל מקום שנתנו חכמים עיניהם – או מיתה או עוני (נדרים ז, ב).

עדות שבשטר

יום שני ל' סיון ה'תש"פ

הלכות עדות פרק ג, הלכה ד: דִּין תּוֹרָה, שֶׁאֵין מְקַבְּלִין עֵדוּת, לֹא בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת וְלֹא בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת, אֶלָּא מִפִּי הָעֵדִים... אֲבָל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁחוֹתְכִין דִּינֵי מָמוֹנוֹת בְּעֵדוּת שֶׁבִּשְׁטָר.

על דברים אלו, שעדות בשטר אינה עדות מן התורה ("מפיהן ולא מכתב ידן"), מקשה הרמב"ן בהשגותיו שבספר המצוות (שורש ב):

כידוע, אשה יכולה להינשא על סמך הגט שבידה – אף שאין לה עדים המעידים שהתגרשה – כי אנו סומכים על עדי החתימה. ואם כן, לפי הרמב"ם, איך סומכים אנו על עדים אלו, הרי עדות כתובה אינה עדות מן התורה?

ומיישב הגר"ח מבריסק:

כאשר מדובר בשטר קנין, באמצעותו נעשית פעולה קניינית – כגון קידושין, גירושין, שחרור עבד וכדומה – יש לו דין שטר מן התורה, והוא מועיל הן לפעולת הקנין והן בתור עדות. אי לכך, אשה שיש בידה גט, יכולה להינשא על פי העדות הכתובה בו;

מה שאין כן שטר שלא נעשית בו פעולת קנין, וענינו רק להוות ראיה והוכחה – אין דינו כשטר. חתימות העדים שבתוכו הם בבחינת עדות מן הכתב, שהיא פסולה, היות ועדות צריכה להיות "מפיהן ולא מפי כתבן".

(חידושי רבינו חיים הלוי)

מתי עדים פסולים פוסלים את העדות?

יום שלישי א' תמוז ה'תש"פ

הלכות עדות פרק ה, הלכה ה: כְּשֶׁיָּבוֹאוּ לְבֵית דִּין עֵדִים מְרֻבִּין... אִם נִמְצָא בְּאֵלּוּ שֶׁנִּתְכַּוְּנוּ לְהָעִיד קָרוֹב אוֹ פָּסוּל, עֵדוּת כֻּלָּן בְּטֵלָה.

לדעת התוספות (ב"ב קי"ד א, ד"ה אבל) עדים פסולים שראו את המעשה פוסלים אותה רק אם באו לבית־דין והעידו, אבל אם ראו את המעשה ולא העידו אינם מבטלים את העדות, כי "אמר קרא 'יקום דבר' – במקיימי דבר הכתוב מדבר, דהיינו: עדים שהדבר מתקיים על ידיהן אין נפסלין עד שיעידו בבית דין ויקיימו דבר". ובמקום אחר (מכות ו, א ד"ה אמר שמואל) כתבו שראיית עדים פסולים לא פוסלת, שאם לא כן "היאך מצינו ידינו ורגלינו כשנותנין גט, שיש במעמד קרובים, והיה לנו לומר שעדות הכשרים בטל".

אבל הרמב"ם כאן כתב: "אם נמצא באלו שנתכוונו להעיד קרוב או פסול, עדות כולם בטלה". ומזה מדייק הש"ך (חו"מ סי' לו סק"י) שלדעת הרמב"ם הפסולים פוסלים את העדות גם אם לא העידו, כי הכוונה להעיד מצרפת אותם, וכן גם שיטת רש"י והרשב"ם (ב"ב קיג, ב. ד"ה שלשה).

והוסיף הש"ך שהלכה כשיטת הרמב"ם שהרי לא נזכר בש"ס שרק עדות בפועל של הפסולים פוסלת, ומה שכתבו התוספות שנתינת הגט במעמד הקרובים מוכיחה שעדים המתכוונים לראות ולא להעיד אינם מצטרפים - אפשר לומר שאין זו ראיה, כי אכן משום כך מזמנים את העדים הכשרים ומייחדים אותם לפני נתינת הגט, ועל ידי זה אין הקרובים נכללים בעדות ואינם מבטלים אותה.

אך ה'משכנות יעקב' (חו"מ סי' יח) תמה על דברי הש"ך: הרי בימי חז"ל לא היה מקובל לייחד עדים בשעת הגירושין, ואם־כן מזה שלא חששו לפסול את הגט בגלל הקרובים יש ללמוד שהקרובים שאינם באים להעיד אינם מצטרפים. ולדעתו, גם הרמב"ם סובר שהעדים הפסולים פוסלים רק אם העידו בפועל, ואת דברי הרמב"ם "אם נמצא באלו שנתכוונו

להעיד קרוב או פסול עדות כולם בטלה", הוא מפרש כך:

כאשר העדים באים לבית־דין, מפרידים בין העדים שהתכוונו להעיד לאלו שלא התכוונו להעיד. ואם אחרי הגדת העדות של אלו שהתכוונו להעיד יתברר שאחד מהם פסול – העדים הכשרים שלא התכוונו להעיד לא נפסלו בעדות זו (כיון שהפרידו ביניהם). ומעתה מקבלים את עדותם של העדים שבתחילה לא התכוונו להעיד, כי "הואיל וראה הדבר וכיוון עדותו... חותכין הדין על פיו", ואף שלא התכוונו להעיד, נעשו עדים עתה בעת הגדת העדות.

עדות על פי תזכורת

יום רביעי ב' תמוז ה'תש"פ

הלכות עדות פרק ח, הלכות ב־ג: אֶחָד הַזּוֹכֵר אֶת הָעֵדוּת מֵעַצְמוֹ אַחַר שֶׁרָאָה כְּתַב יָדוֹ, אוֹ שֶׁהִזְכִּירוּהוּ אֲחֵרִים וְנִזְכַּר... חֲרֵי זֶה מֵעִיד... כָּל הוּא שֶׁחִכְּלוּ בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁשָּׁכַח הַדָּבָר מִכַּמָּה שָׁנִים, וְהַכְּתָב הוּא שֶׁהִזְכִּירוֹ הַדָּבָר - חֲרֵי זֶה מֵעִיד.

הרמב"ם מפרט כאן שני אופנים שבהם רשאי העד להעיד על סמך תזכורת חיצונית: על פי רישום שרשם לעצמו בשעת מעשה או על פי אדם אחר שהזכיר לו.

ולגבי האופן הראשון, הרמב"ם מוסיף שזוהי קולא מיוחדת שנאמרה בדיני ממונות, ומזה מובן שלגבי דינים אחרים אין עדות כזו מועילה, ומאחר שלא הזכיר זאת גם לגבי האופן השני (שאדם אחר מזכירו) משמע שבזה אין חילוק בין דיני ממונות לדינים אחרים, ועדות כזו מועילה בכל אופן.

והטעם:

כאשר העד נזכר בעדות על פי מה שרשם בעצמו, יש לחשוש שבעצם אינו נזכר עתה בפרטי המקרה אלא מסתמך על מה שכתב, שהרי הוא סומך על עצמו שלא כתב דבר שאינו נכון, אך לאמיתו של דבר עדות זו איננה כשרה, כי התורה דרשה שהעד יעיד על סמך ידיעתו האישית ולא על סמך מקור אחר, אפילו אם אמינותו אינה מוטלת בספק.

ומחמת חשש זה, בעדות הנוגעת לדיני נפשות, אין להסתמך כלל על מה שרשם לעצמו, ורק בדיני ממונות הקילו חכמים והתירו זאת, אבל בעדות הנסמכת על תזכורת של אדם אחר, אין לחשוש שיעיד אם לא ייזכר בעצמו באירוע, כי בוודאי לא יעיד על פי שמועה מאדם אחר בלבד, ואם מעיד בודאי נזכר בכך בעצמו, ולכן עדות זו כשרה גם בדיני נפשות.

(אילת אהבים כתובות כ, א, קכח)

יום ההולדת של גר

יום חמישי ג' תמוז ה'תש"פ

הלכות עדות פרק יג, הלכה ב: אֲפִלּוּ שְׁנֵי אַחִים תְּאוֹמִים שֶׁנִּתְגַּיְּרוּ, מְעִידִים זֶה לָזֶה; שֶׁהַגֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר, כְּקָטָן הַנּוֹלָד הוּא חָשׁוּב.

מעמדו של הגר כקטן שנולד מחדש, בא לידי ביטוי בהלכות שונות. ראשית, בהלכות הנוגעות לקשר שבין אדם לקרוביו, כמבואר בהלכה זו שאחים גרים אינם פסולים לעדות זה לזה, כי הגרות נחשבת כלידה חדשה המנתקת את הקשר המשפחתי הקודם ביניהם. ולכן מן התורה מותר לגר להינשא לקרובותיו הביולוגיות (הל' איסורי ביאה פי"ד הי"א) ואיננו צריך להתאבל על קרוביו שהתגיירו (הל' אבל פ"ב ה"ג).

והרמ"א פסק בהלכות ברכות השחר (או"ח סי' מו ס"ד) שגר יברך 'שעשני גר' (במקום ברכת 'שלא עשני גוי' שמברך יהודי מלידה), והקשה על כך הב"ח: הרי הגירות איננה 'עשיה' חדשה של הקב"ה אלא בחירה של האדם לקבל על עצמו דת ישראל, ומה שייך לברך 'שעשני' (הקב"ה) גר'? ומבאר הט"ז (שם סק"ד): מאחר וגר שנתגייר הוא כקטן שנולד מחדש, הרי בשעת הגירות יש כאן 'עשייה' חדשה, כאילו נברא מחדש כגר.

וה'שפת אמת' ביאר (פסח תרמ"ה, בתחילתו): "גר שנתגייר כקטן שנולד, והטעם, שאז נתוסף להגר נפש חדשה, וכמו שנאמר 'הנפש אשר עשו בחרן' – שגיירום וקיבלו נפשות חדשות".

והרבי כתב במענה לשאלה מתי יחגוג גר את יום הולדתו: "מסתבר לומר שיום הולדת דגר הוא יום שנתגייר, כיון שאמרו חז"ל שהוא כקטן שנולד" (אגרות קודש ל, עמ' יח).

ויש שהסתפקו בדין גר שהתגייר עם בניו ושניים מהם מתו לאחר שנימולו – האם יש להימנע מלמול את השלישי, כדין מי שמתו אחיו מחמת מילה שאין מלים אותו משום סכנה (שבטבע משפחה זו שעלולים למות על ידי המילה) או שמאחר וגר שנתגייר כקטן שנולד הרי בטלה הקירבה ביניהם, ואם המילה מסכנת אחד אין לכך שייכות לשני (דרך פקודיך מצוה ב, ל).

אך יש שכתבו שבדינים התלויים בטבע האדם, יש להתחשב בקרבה הביולוגית ואין אומרים לגביהם 'כקטן שנולד', כי דינו משתנה על ידי הגירות להיחשב כברייה חדשה אך לא הטבע הקודם שלו (ראשית בכורים בכורות מז, א).

כשדיין פסול הצטרף לבית־דין - הדין בטל?

יום שישי ד' תמוז ה'תש"פ

הלכות עדות פרק טז, הלכות ד־ה: כְּשֵׁם שֶׁפּוֹסְלִין בְּעֵדִים, כָּךְ פּוֹסְלִין בְּדַיָּנִין. וּלְפִיכָךְ, אֵין סוֹמְכִין בְּסַנְהֶדְרִין שְׁנַיִם הַקְּרוֹבִים זֶה לָזֶה.

כתב ה'משנה למלך' בשם הריב"ש (סי' תיג) שאם היו שלשה דיינים כשרים והצטרף אליהם דיין רביעי הקרוב לאחד הדיינים - דינם קיים, אך המהרח"ש (רבינו חיים שבתי) סובר שדין הדיינים כדין העדים. שאף מאה עדים, אם "נמצא אחד מהם קרוב או פסול בטלה העדות" (לעיל פ"ה ה"ג). וכן בדיינים, גם אם הם יותר משלשה, אם נמצא אחד מהם קרוב או פסול, הדין בטל.

וה'קצות החושן' (סי' לו סק"ד) הביא ראיה לשיטת הריב"ש:

מבואר בגמרא (סנהדרין ג, א), שמדין תורה דיין אחד כשר לדון (בדינים מסוימים) אך חכמים הצריכו שלשה דיינים "משום יושבי קרנות", היינו שמא הדיין הוא מ'יושבי קרנות' ואינו בקי בדיני ממונות. ושואלת הגמרא: הרי גם בשלושה דיינים יש לחוש שמא הם 'יושבי קרנות', ומתרצת: לא יתכן שאין בהם אחד שלמד. ולדברי המהרח"ש, הרי אם אחד הדיינים פסול ("מי שלא גמיר ולא סביר אין דינו דין") - הדין בטל, ומה תועיל ידיעתו של היחיד, אלא מכאן שאין הדין מתבטל אם אחד הדיינים קרוב או פסול.

ובספר 'שער משפט' (סי' יג סק"ב) דחה ראיה זו:

לעולם כל הדיינים צריכים להיות ראויים ואם אחד מהם אינו ראוי הדין בטל, ואכן אם רק דיין אחד בקי בדין וחבריו 'יושבי קרנות' אין בכך כל תועלת. ודברי הגמרא שלא יתכן שאין בהם אחד שלמד, יתפרשו כך: אין הדיינים יושבים לדון אם אין ביניהם אחד בקי בדינים, כדי שלא יבואו לידי טעות, כי אם יטעו יצטרכו לשלם. ואם כן דיין זה לא יסכים לדון בצירוף מי שאינו בקי כי הדין יהא בטל ובסופו של דבר יהיו כל הדיינים ראויים לדון.

וה'אור גדול' (משניות ריש סנהדרין) הביא את דעת הרמב"ם ב'פאר הדור' (סי' קפו) שאין הדין בטל אם נמצא אחד הדיינים קרוב או פסול, ובית־דין של שלשה דיינים כשרים, דינם דין גם אם הצטרף אליהם דיין הפסול לדון, אך הוסיף: "שצריכים אותם שלשה לחתום בסוף, כדי שלא יצטרפו עם מי שאינו ראוי לחתום לשום קרבות או לשום פסלות".

דין הזמה בעדים שבשטר

שבת קודש ה' תמוז ה'תש"פ

הלכות עדות פרק יט, הלכה ג: אֵין עֵדֵי הַשְּׁטָר נַעֲשִׂין זוֹמְמִין, עַד שֶׁיֹּאמְרוּ בְּבֵית דִּין: 'שְׁטָר זֶה בִּזְמַנּוֹ כְּתַבְנוּהוּ, וְלֹא אַחַרְנוּהוּ'. אֲבָל אִם לֹא אָמְרוּ כֵּן - אַף עַל פִּי שֶׁזְّמַנּוֹ שֶׁל שְׁטָר בְּאֶחָד בְּנִיסָן בִּירוּשָׁלַיִם, וּבָאוּ עֵדִים וְהֵעִידוּ שֶׁעֵדֵי הַשְּׁטָר הָיוּ עִמָּהֶם בְּכָבֶל בְּיוֹם זֶה - הַשְּׁטָר כָּשֵׁר וְהָעֵדִים כְּשֵׁרִים; שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁאַחֲרוּהוּ וּכְתָבוּהוּ, וּכְשֶׁהָיוּ בִּירוּשָׁלַיִם בְּאֶחָד בַּאֲדָר כָּתְבוּ שְׁטָר זֶה שָׁם, וְאַחֲרוּ זְמַנּוֹ וְכָתְבוּ זְמַנּוֹ נִיסָן.

אף שבאו עדים ואמרו שבתאריך הרשום בשטר היו העדים החתומים רחוקים מהמקום שבו ניתנה ההלואה (לפי השטר) אינם נעשים זוממים והשטר כשר, כי יתכן שכתבו את השטר בזמן ההלוואה ורשמו בו תאריך מאוחר ובתאריך הרשום בשטר אכן לא היו באותו מקום (סנהדרין לב, א). אך אם אמרו העדים שכתבוהו בזמנו ולא איחרוהו (או שכתוב בשטר שנכתב בזמנו – ר"ן כתובות סופ"ב) - לדעת הרמב"ם נעשים העדים זוממים.

אך לדעת בעל המאור, רק בעדות על־פה יש הזמה, ואילו בעדות שבשטר אין הזמה, כי הזמה חידוש הוא (מה ראית להאמין לעדים האחרונים ולא לראשונים – ב"ק עב, ב) ואין לך בו אלא חידושו, ודין הזמה נאמר רק בעדות בעל פה ולא בעדות שבשטר כי העדים האחרונים אינם נאמנים יותר מעדי השטר (לחם משנה בשם הר"ן שם).

והקשה ה'לחם משנה':

הרי בברייתא (סנהדרין שם) נאמר שעדי השטר כשרים (אף שבאו עדים והכחישו אותם) משום שיש לחשוש שמא כתבו בשטר תאריך מאוחר מזמן ההלוואה, ואם כדברי בעל המאור שאין בשטר דין הזמה, הרי גם אם נכתב בשטר תאריך אמיתי אין בו דין הזמה!

ומבאר (ע"פ דיוק לשון בעל המאור):

החידוש בעדים זוממים הוא שמאמינים לעדים האחרונים ומחייבים את הראשונים, ועל זה נאמר שעדות בשטר אין בה דין הזמה ואין לחייבם מדין עדים זוממים, אבל מכל־מקום עדותם מתבטלת, כדין עדים המכחישים זה את זה שאין מאמינים לאף אחד מהם (לעיל פי"ח ה"ב).

ואם כן, הברייתא האומרת שהשטר כשר והעדים כשרים (ולא רק שאינם נעשים זוממים) הוצרכה לבאר שזהו משום "שמא איחרוהו וכתבוהו" כי לולי טעם זה היתה עדות האחרונים גורמת שהעדות בשטר מוכחשת והשטר פסול (אף שאכן אינם עדים זוממים).

אגרות קודש

ב"ה, א' סיון, תשי"א

ברוקלין.

הרה"ח הוו"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ כו' וכו' מוה"ר שלמה זלמן שי'

שלום וברכה!

קבלתי מכתבו מעש"ק ע"ד האיש חיל מר... שי' שחזר עתה לשיקאגא ונמצא בבית החולים כי נפצעה ידו השמאלית.

כפי זכרוני הנה קודם שנסע בקיץ העבר, הורתי לו שיזהר בהנחת תפילין, וצריך לברר אצלו אם מלא זאת, שזהו דבר התלוי בידו השמאלית ג"כ, ובאם ח"ו לא קיים זאת, אזי בהקדם היותר האפשרי צריך שיקבל ע"ע בהחלטה גמורה אשר תיכף בשובו לאיתנו יזהר בתכלית במצות הנחת תפילין ובשמירת הש"ק, ואקוה לשמוע בשורה טובה בזה.

בברכת קבלת התורה בשמחה ובפנימיות ובבריאות הנכונה לו ולכל ב"ב שי'.

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – כ"ט סיון־ה' תמוז ה'תש"פ

יום ראשון כ"ט סיון ה'תש"פ

הִלְכוֹת סַנְהֶדְרִין

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים[1]

1 **א. אָסוּר לְאָדָם לִנְהֹג בִּשְׁרָרָה עַל הַצִּבּוּר וּבְגַסּוּת**
2 **הָרוּחַ[2], אֶלָּא בַּעֲנָוָה וְיִרְאָה. וְכָל פַּרְנָס[3] הַמִּטִּיל אֵימָה**
3 **יְתֵרָה עַל הַצִּבּוּר שֶׁלֹּא לְשֵׁם שָׁמַיִם - נֶעֱנָשׁ, וְאֵינוֹ**
4 **רוֹאֶה לוֹ בֵּן תַּלְמִיד חָכָם. שֶׁנֶּאֱמַר: לָכֵן יֵרָאוּהוּ**
5 **אֲנָשִׁים, לֹא יִרְאֶה כָּל חַכְמֵי לֵב[4].**

2) יהירות. 3) מנהיג. "את שלושת הרועים" (זכריה יא, ח) מתרגם יונתן: ית תלתא פרנסיא. 4) ראש השנה יז, א, אליהוא אמר לאיוב: לפי שהיית מטיל אימה יתירה על דורך חינם, לפיכך, לא זכית להתקיים לך בנים חכמי לב (רש"י לאיוב שם), ובסנהדרין צב, א אמרו: "כל פרנס שמנהיג את הציבור בנחת, זוכה ומנהיגם לעולם הבא". והשווה הלכות תשובה פרק ג, הלכה י"ג.

6 **ב. וְכֵן אָסוּר לוֹ לִנְהֹג בָּהֶן קַלּוּת רֹאשׁ, אַף עַל פִּי**
7 **שֶׁהֵן עַמֵּי הָאָרֶץ[5]. וְלֹא יַפְסִיעַ[6] עַל רָאשֵׁי עַם הַקֹּדֶשׁ[7].**
8 **אַף עַל פִּי שֶׁהֵן הֶדְיוֹטוֹת וּשְׁפָלִים - בְּנֵי אַבְרָהָם**
9 **יִצְחָק וְיַעֲקֹב הֵם, וְצִבְאוֹת הַשֵּׁם שֶׁהוֹצִיא מֵאֶרֶץ**
10 **מִצְרַיִם בְּכֹחַ גָּדוֹל וּבְיָד חֲזָקָה. וְסוֹבֵל טֹרַח הַצִּבּוּר**
11 **וּמַשָּׂאָן. כְּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאֹמֵן**
12 **אֶת הַיֹּנֵק[8]. וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: וָאֲצַוֶּה אֶת שֹׁפְטֵיכֶם. זוֹ**
13 **אַזְהָרָה לַדַّיָּן, שֶׁיִּסְבֹּל אֶת הַצִּבּוּר כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאוֹמֵן**
14 **אֶת הַיּוֹנֵק. צֵא וּלְמַד מִמֹּשֶׁה, רַבָּן שֶׁל כָּל הַנְּבִיאִים.**
15 **כֵּיוָן שֶׁשְּׁלָחוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּמִצְרַיִם, וְנֶאֱמַר[9]:**
16 **וַיְצַוּם אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. אָמְרוּ מִפִּי הַקַּבָּלָה[10], שֶׁאָמַר**
17 **לָהֶם לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן: עַל מְנָת שֶׁיִּהְיוּ מְקַלְּלִים אֶתְכֶם**
18 **וְסוֹקְלִין אֶתְכֶם בָּאֲבָנִים.**

5) שאינם בני תורה, וחכמינו אמרו (נדרים פא, א) "מפני מה אין מצויים תלמידי חכמים לצאת תלמידי חכמים מבניהם... משום שקורים לאנשים חמורים" (=מבזים אותם מפני תורה שבהם, רש"י). 6) בכתב יד תימן: ולא יפסע. 7) סנהדרין ז, ב. כשהיה המתורגמן דורש היו הציבור יושבים לארץ, והמפסיע ביניהם לילך ולישב במקומו, נראה כמפסיע על ראשם (רש"י). 8) שם ח, א. 9) בכתב יד תימן: הקדוש־ברוך־הוא להם במצרים נאמר וכו'. 10) ספרי פרשת בהעלותך אות צא.

19 **ג. כְּדֶרֶךְ שֶׁנִּצְטַוָּה הַדַּיָּן לִנְהֹג בְּמִצְוָה זוֹ, כָּךְ נִצְטַוּוּ**
20 **הַצִּבּוּר לִנְהֹג כָּבוֹד בַּדַּיָּן. שֶׁנֶּאֱמַר: וָאֲצַוֶּה אֶתְכֶם. זוֹ**
21 **אַזְהָרָה לַצִּבּוּר שֶׁתְּהֵא אֵימַת הַדַּיָּן עֲלֵיהֶן[11]. וְלֹא**
22 **יִתְבַּזֶּה בִּפְנֵיהֶם, וְלֹא יִנְהַג קַלּוּת רֹאשׁ בְּעַצְמוֹ[12].**

11) סנהדרין שם. 12) כמבואר בסמוך הלכה ד.

23 **ד. כֵּיוָן שֶׁנִּתְמַנָּה אָדָם פַּרְנָס עַל הַצִּבּוּר, אָסוּר**
24 **בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְבַּזֶּה**
25 **בִּפְנֵיהֶם[13]. אִם הִמְלָאכָה בָּרַבִּים אֲסוּרָה עָלָיו, קַל**
26 **וָחֹמֶר לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת[14] וּלְהִשְׁתַּכֵּר בִּפְנֵי רַבִּים**
27 **וּבְכִנִּיסַת עַמֵּי הָאָרֶץ וּבִסְעֻדַּת מֵרֵעוּת[15]. אוֹי לָהֶם**
28 **לְאוֹתָן הַדַּיָּנִים שֶׁנָּהֲגוּ בְּכָךְ מֵעֵלְבּוֹן תּוֹרַת מֹשֶׁה!**
29 **שֶׁבָּזוּ דִּינֵיהָ, וְהִשְׁפִּילוּהָ עַד אָרֶץ, וְהִגִּיעוּהָ עַד**
30 **עָפָר[16], וְגָרְמוּ רָעָה לָהֶן וְלִבְנֵי בְנֵיהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה**
31 **וְלָעוֹלָם הַבָּא[17].**

13) קידושין ע, א. שגנאי הוא ושפלות לדור שכפופים לזה, שאין לו מי שיעשה מלאכתו (רש"י). ובירושלמי סנהדרין פרק ב, הלכה ו אמרו: כל דיין, שאין לו מי שישמשנו אסור לו לקבל מינוי דיין, וכן בשולחן ערוך חושן משפט ח, ד. 14) אפילו בסעודת מצוה. 15) שהיא סעודת הרשות, הרי זה קל וחומר בנו של קל וחומר (סמ"ע שם סעיף קטן כב). 16) על פי מליצת הכתוב בישעיה כה, יב. 17) פסחים מט, א "וגורם שם רע לו ולבניו עד סוף כל הדורות". והשווה הלכות דעות פרק ה, הלכה ב־ג, ובביאורנו שם אות יד בשם ה"זוהר".

32 **ה. אָסוּר לִנְהֹג קַלּוּת רֹאשׁ בִּשְׁלִיחַ בֵּית דִּין[18]. וַהֲרֵי**
33 **הַשָּׁלִיחַ נֶאֱמָן כִּשְׁנַיִם לְעִנְיַן הַנִּדּוּי. שֶׁאִם אָמַר: פְּלוֹנִי**
34 **הִקְלַנִי[19], אוֹ הִקְלָה הַדַּיָּן, אוֹ לֹא רָצָה לָבוֹא לְדִין -**
35 **מְשַׁמְּתִין[20] אוֹתוֹ עַל פִּיו. אֲבָל אֵין כּוֹתְבִין פִּתְחָא[21]**
36 **עָלָיו עַד שֶׁיָּבוֹאוּ שְׁנַיִם וְיָעִידוּ עָלָיו שֶׁנִּמְנַע לָבוֹא**
37 **לְבֵית דִּין[22].**

18) ההולך להזמין איש לדין. 19) ביזה אותי. 20) מנדים, וכמבואר לעיל פרק כ"ד, הלכה ז ובביאורנו שם. 21) שטר־שמתא. המודיע שפלוני נתנדה על שלא רצה לבוא לדין. ומוסרים אותו בידי התובע, ראה בהלכות מלווה פרק כ"ב, הלכה ג. ונקרא פיתחא - שזוהי הפתיחה וההתחלה לסדר הפעולות שבית דין נוקט לגביית החוב מידי הלווה למלווה (הערוך). ויש מפרשים: לשון חרב שלופה, ככתוב (תהילים נה, כב) "והמה פתיחות". ורש"י שם מפרש: לשון קללה הוא בארמית, כמו פתיחה שבש"ס, שהוא "שטר שמתא". 22) בבא קמא קיב, ב, כי הואיל ויצטרך לשלם דמי סופר הדיינים, כשיתירו לו את נידויו, כמבואר בסמוך הלכה ח, אין אנו מוציאים ממון פחות משני עדים (שם).

38 **ו. אֵין שְׁלִיחַ בֵּית דִּין חַיָּב בַּאֲמִירַת דְּבָרִים[23] מִשּׁוּם**

לָשׁוֹן הָרָע[24]. וְכָל הַמְצַעֵר שְׁלִיחַ בֵּית דִּין - יֵשׁ לְבֵית דִּין רְשׁוּת לְהַכּוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[25].

23) דברי הגנאי של הנתבע לדיין. 24) מועד קטן טז, א. שנאמר: "העיני האנשים ההם תנקר" ומניין ידע משה לכתוב את זה בספר, אם לא שהשליח סיפר לו (רש"י שם). 25) קידושין יב, ב. מכת מרדות - מפורשת לעיל פרק י"ח, הלכה ה.

ז. שְׁלִיחַ שֶׁאָמַר: פְּלוֹנִי שְׁלָחַנִי בְּשֵׁם אֶחָד מִן הַדַּיָּנִים, וְלֹא רָצָה בַּעַל דִּין לָבוֹא - אֵין כּוֹתְבִין עָלָיו פִּתְחָא שֶׁל שַׁמְתָּא, עַד שֶׁיֹּאמַר מִשֵּׁם שִׁלְשְׁתָּן. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁהָלַךְ הַשָּׁלִיחַ בְּיוֹם שֶׁאֵינוֹ יָדוּעַ לִישִׁיבַת הַדַּיָּנִים; אֲבָל בְּיוֹם הַיָּדוּעַ שֶׁהַדַּיָּנִים יוֹשְׁבִים בּוֹ לְדִין - הַכֹּל יוֹדְעִים שֶׁכָּל הַדַּיָּנִים מְקֻבָּצִין, וְאַף עַל פִּי שֶׁבָּא הַשָּׁלִיחַ בְּשֵׁם אֶחָד - כְּאִלּוּ בָּא בְּשֵׁם שִׁלְשְׁתָּן[26].

26) סנהדרין ח, א. ודווקא, שיהא שווה לשני הדיינים הנשארים, אבל לא שיהא הפחות שבכולם (ש"ך לחושן משפט יא, ג).

ח. מִי שֶׁשָּׁלְחוּ לוֹ בֵּית דִּין לָבוֹא, וְלֹא בָּא לְדִין - מְנַדִּין אוֹתוֹ[27], וְכוֹתְבִין עָלָיו פִּתְחָא, וְנוֹתֵן שְׂכַר הַסּוֹפֵר[28]. וּבְעֵת שֶׁיָּבוֹא קוֹרְעִין הַפִּתְחָא[29]. כָּתְבוּ לוֹ פִּתְחָא מִפְּנֵי שֶׁלֹּא קִבֵּל הַדִּין, כֵּיוָן שֶׁאָמַר: הֲרֵינִי מְקַבֵּל הַדִּין - קוֹרְעִין נִדּוּיוֹ[30]. קָבְעוּ לוֹ בֵּית דִּין זְמַן שֶׁיָּבוֹא הַיּוֹם, וְלֹא בָּא כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם - כּוֹתְבִין עָלָיו פִּתְחָא לָעֶרֶב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה בַּמְּדִינָה[31], וּמָרַד וְלֹא בָּא; אֲבָל אִם הָיָה בַּכְּפָרִים[32] וְיוֹצֵא וְנִכְנָס - קוֹבְעִים לוֹ זְמַן שֵׁנִי וַחֲמִישִׁי וְשֵׁנִי[33]. וְאִם שָׁלַם יוֹם שֵׁנִי וְלֹא בָּא - אֵין כּוֹתְבִין עָלָיו פִּתְחָא עַד לְמָחָר[34].

27) מרחיקים אותו מן הציבור, אין כוללים אותו בעשרה לכל דבר שצריך עשרה ואין יושבים עימו בארבע אמותיו, כמבואר בהלכות תלמוד תורה פרק ז, הלכה ד. 28) כשיבוא לבקש היתר נידויו, משלם שכר כתיבת הפיתחא. 29) אבל לא כשיבטיח לבוא ועדיין לא בא. 30) אף על פי שעדיין לא קיימו בפועל, כי שמא אין לו כסף כעת, ומשתדל להשיג, אבל כשלא הופיע לפני בית הדין, הרי זו חציפות ואין מתרצים לו עד שיבוא ממש (בבא קמא קיג, א וברש"י). 31) בעיר. 32) שהם חוץ לעיר והרי הוא טרוד ואנוס. 33) שהם ימי ישיבה קבועים של הדיינים, ואם לא יבוא ביום שני, מזמנים אותו ליום חמישי, ואם לא יבוא, מזמנים אותו שוב ליום שני הבא (רש"י שם). והוא הדין אם הדיינים יושבים בקביעות בכל יום, שולחים לו שלוש הזמנות זו אחר זו בכל יום שהוא, וכמבואר בחושן משפט יא, א. 34) בבא קמא שם.

ט. אֵין קוֹבְעִין זְמַן[35] לֹא בִּימֵי נִיסָן וְלֹא בִּימֵי תִּשְׁרֵי, מִפְּנֵי שֶׁהָעָם טְרוּדִין בַּמּוֹעֲדוֹת. וְלֹא בְּעֶרֶב שַׁבָּת וְלֹא בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב. אֲבָל קוֹבְעִין בְּנִיסָן שֶׁיָּבוֹא אַחַר נִיסָן, וּבְתִשְׁרֵי שֶׁיָּבוֹא אַחַר תִּשְׁרֵי. אֲבָל לֹא קוֹבְעִין בְּעֶרֶב שַׁבָּת שֶׁיָּבוֹא אַחַר שַׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁהַכֹּל טְרוּדִין בְּעֶרֶב שַׁבָּת[36].

35) לבוא לדין. 36) ויכול להתנצל ולומר: מפני טרדות שבת ויום־טוב שכחתי את דבר ההזמנה (בבא קמא שם).

י. מִי שֶׁהוּא בַּמְּדִינָה, וְהָלַךְ שְׁלִיחַ בֵּית דִּין וְלֹא מְצָאוֹ - אֵין קוֹבְעִין לוֹ זְמַן עַד שֶׁיִּמְצָא אוֹתוֹ הַשָּׁלִיחַ וְיֹאמַר לוֹ. הָיָה בִּכְפָר חוּץ לַמְּדִינָה, אִם דַּרְכּוֹ לָבוֹא בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם - אוֹמֵר הַשָּׁלִיחַ אֲפִלּוּ לְאֶחָד מִן הַשְּׁכֵנִים, אֲפִלּוּ לְאִשָּׁה: אִם יָבוֹא פְּלוֹנִי, הוֹדִיעוּהוּ שֶׁבֵּית דִּין קָבְעוּ לוֹ זְמַן שֶׁיָּבוֹא[37] לְבֵית דִּין. וְאִם לֹא בָּא - מְנַדִּין אוֹתוֹ לָעֶרֶב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁאֵין הַדֶּרֶךְ שֶׁדַּרְכּוֹ לֵילֵךְ בָּהּ[38] עַל מְקוֹם בֵּית דִּין; אֲבָל אִם דַּרְכּוֹ עֲלֵיהֶן - אֵין מְנַדִּין אוֹתוֹ עַד שֶׁיּוֹדִיעוּ הַשָּׁלִיחַ בְּעַצְמוֹ; שֶׁמָּא לֹא אָמְרוּ לוֹ הַשְּׁכֵנִים, שֶׁהֲרֵי הֵם אוֹמְרִין: דַּרְכּוֹ עַל פֶּתַח בֵּית דִּין, וּכְבָר הָלַךְ אֲלֵיהֶם וְנִפְטַר[39]. וְכֵן אִם לֹא בָּא בַּמְּדִינָה עַד לְמָחָר - אֵין סוֹמְכִין עַל הַשְּׁכֵנִים, שֶׁמָּא שָׁכְחוּ וְלֹא אָמְרוּ לוֹ.

37) ובכתב יד תימן: שיבוא היום. 38) חזרה לביתו. 39) נמצא שלא קיבל בכלל את ההזמנה, וצריך השליח להזמינו בעצמו (שם).

יא. מִי שֶׁבָּא לְבֵית דִּין וְקִבֵּל הַדִּין, וְאָמְרוּ לוֹ לְשַׁלֵּם, וְהָלַךְ וְלֹא שִׁלֵּם - אֵין מְנַדִּין אוֹתוֹ[40] עַד שֶׁיַּתְרוּ בּוֹ שֵׁנִי וַחֲמִישִׁי וְשֵׁנִי, וְאַחַר כָּךְ מְנַדִּין אוֹתוֹ עַד שֶׁיִּתֵּן מַה שֶׁהוּא חַיָּב. וְאִם עָמַד שְׁלֹשִׁים יוֹם וְלֹא תָּבַע לְהַתִּיר נִדּוּיוֹ - מַחֲרִימִין אוֹתוֹ[41].

40) לאלתר, שהרי לא התחצף, אלא משתמט מלשלם. 41) והחרם חמור מהנידוי, שאינו שונה לאחרים ואין שונים לו ואינו נשכר ואין נשכרים לו, כמבואר בהלכות תלמוד תורה פרק ז, הלכה ה. ולדעת הרשב"א הובאה ברדב"ז כאן: החרם - הוא מן התורה; ונידוי אינו אלא מדברי חכמים. וראה תשובות הרשב"א תקצא וב"נודע ביהודה" מהדורא תניינא יורה דעה קמו. ודווקא כאן, שהסירוב הוא בענייני ממון - אזי מתרים בו תחילה, אבל כשהתחצף כלפי הדיינים, או שאמר איני מקבל עלי הדין, מנדים אותו לאלתר, כמבואר במועד קטן טז, א. ואם עמד שלושים יום ולא ביקש להתירו מנדים אותו שנית, וכשישב שלושים יום אחרים בנידויו - מחרימים אותו, כמבואר בהלכות תלמוד תורה פרק ז, הלכה ו. נמצאת ההתראה שמתרים במסרב לשלם, משמשת כנידוי של שלושים יום הראשונים, ואם ישב אחריה שלושים יום בנידוי ולא יתבע להתירו, מחרימים אותו (כסף משנה).

פֶּרֶק שִׁשָּׁה וְעֶשְׂרִים[1]

1) דיני מקלל נשיא, דיין, אביו, או אחד משאר ישראל.

חומר עוון מחרף תלמיד חכם, או המבזה את בית הדין. האיסור להישפט בפני ערכאות של גויים.

א. כָּל הַמְקַלֵּל דַּיָּנֵי יִשְׂרָאֵל - עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל[2]. וְכֵן אִם קִלֵּל הַנָּשִׂיא, אֶחָד רֹאשׁ סַנְהֶדְרֵי גְדוֹלָה אוֹ הַמֶּלֶךְ[3] - הֲרֵי זֶה עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָשִׂיא בְּעַמְּךָ לֹא תָאֹר. וְלֹא דַּיָּן וְנָשִׂיא בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל הַמְקַלֵּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ. וְלָמָּה נֶאֱמַר חֵרֵשׁ?[4] שֶׁאֲפִלּוּ זֶה שֶׁהוּא אֵינוֹ שׁוֹמֵעַ וְלֹא נִצְטַעֵר בְּקִלְלָה זוֹ - לוֹקֶה עַל קִלְלָתוֹ[5]. וְיִרְאֶה לִי, שֶׁהַמְקַלֵּל אֶת הַקָּטָן הַנִּכְלָם - לוֹקֶה. (הֲרֵי הוּא כְּחֵרֵשׁ[6]).

2) אלהים זה, חול הוא (סנהדרין סו, א), ומכוון אל הדיין המכונה בשם זה, ככתוב (שמות כב, ז) "ונקרב בעל הבית אל האלקים". 3) וב'ספר המצוות' ל"ת שטז, כותב רבינו: "ושם זה כלומר: נשיא, מניחו הכתוב על המלך אשר בידו השלטון, והוא אמרו: "אשר נשיא יחטא" (ויקרא ד. כב). והחכמים אומרים אותו בסתם על ראשי ישיבה של שבעים זקנים בלבד... לפי שענין לאו זה להזהיר מלקלל כל מי שיש בידו שלטון, והוא במעלה הגבוהה ביותר, בין שזו מעלה שלטונית או מעלה תורנית, והיא הישיבה". וכן אמרו (בבא־בתרא ד, א) "ולא יהא אלא נשיא, וכתיב ונשיא בעמך לא תאור". 4) שבועות לו, א. 5) כמו שאמרו במכילתא (שמות כא, יז) "לא תקלל חרש - דיבר הכתוב באומללים שבאדם". וב'ספר המצוות' ל"ת שיז, כותב רבינו: "והיה עולה על דעתנו שכוונת התורה, שאסרה קללת אדם מישראל, היא: אם הוא שומע את זה, מחמת הבושה והצער המגיעים לו, אבל קללת החרש כיון שאינו שומע... אין חטא בדבר - לפיכך השמיענו שאסור... לפי שאין התורה מביטה על מצב המתחרף בלבד, אלא הביטה גם על מצב המחרף, שהוזהר שלא יעורר נפשו לנקמה ולא ירגילנה לכעוס". ומקור הדברים ב'פסיקתא' הובאה בכסף־משנה: "ולא תקלל חרש - מרבה אני אפילו בר ישראל שאינו שומעך, ק"ו לפניו". וצ"ל: ק"ו לפקח (באר אליהו להרב קוק לחו"מ סי' כז, ס"ק ה), וראה בסמוך בביאורנו אות ו. 6) כמו שאמרו (בבא־קמא פו, ב) קטן יש לו בושת - שכשמכלימים אותו הוא נכלם, ומכאן למד רבינו לענין חיוב קללתו (כסף־משנה). וראוי להעיר, שב'טור' חו"מ סימן כז מביא דברי רבינו בנוסח זה: שהמקלל את הישן חייב מפני שהוא כחרש, והכסף־משנה סובר שזוהי הגירסא הנכונה.

ב. הַמְקַלֵּל אֶת הַמֵּת - פָּטוּר[7]. הוֹאִיל וּמְקַלֵּל כָּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל[8] - חַיָּב, לָמָּה יִחֵד לָאו עַל דַּיָּן וְלָאו עַל נָשִׂיא? לְחַיְּבוֹ שְׁתַּיִם. נִמְצֵאתָ לָמֵד: שֶׁהַמְקַלֵּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, בֵּין אִישׁ בֵּין אִשָּׁה, בֵּין גָּדוֹל בֵּין קָטָן - לוֹקֶה אַחַת; וְאִם קִלֵּל דַּיָּן - לוֹקֶה שְׁתַּיִם; וְאִם קִלֵּל נָשִׂיא - לוֹקֶה שָׁלֹשׁ. וּבֶן[9] נָשִׂיא שֶׁקִּלֵּל אָבִיו - חַיָּב מִשּׁוּם אַרְבָּעָה שְׁמוֹת: שְׁלֹשָׁה שֶׁל כָּל אָדָם, וְאֶחָד מִשּׁוּם הָאָב[10].

7) 'תורת כהנים' פ' קדושים: "לא תקלל חרש - אין לי אלא חרש, מניין לרבות כל אדם? תלמוד־לומר: ונשיא בעמך (=כל מי שבעמך) לא תאור, אם כן למה נאמר חרש? מה חרש מיוחד שהוא בחיים (=שאינו חסר לו, אלא חוש השמע בלבד), יצא המת שאינו בחיים". וכן אמרו (סנהדרין פה, א) "ונשיא בעמך - במקויים שבעמך" ולא מי שנגמר דינו למיתה, שאין חייבים על קללתו, כמבואר בהל' ממרים פ"ה, הי"ב. וראה שם ה"א. 8) למעט גויים, כמו ששנינו במס' סופרים פ"ד, ה"ט: "גויים ומתים פטור", וכגירסת הגר"א שם. 9) כך הוא הנוסח בכת"י התימנים. ובדפוסים כתוב: וכן נשיא, וזוהי טעות גלויה וניכרת. 10) ובמכילתא (שמות כב, כז) אמרו: "מכאן אמרו: יש מדבר דבר אחד, וחייב עליו משום ארבעה דברים: משום האב, ומשום דיין, ומשום נשיא, ומשום בעמך".

ג. הַמְקַלֵּל עַצְמוֹ - לוֹקֶה, כְּמוֹ שֶׁקִּלֵּל אֲחֵרִים. שֶׁנֶּאֱמַר: הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ[11]. וְאֶחָד הַמְקַלֵּל עַצְמוֹ אוֹ חֲבֵרוֹ אוֹ נָשִׂיא אוֹ דַּיָּן - אֵינוֹ לוֹקֶה עַד שֶׁיְּקַלֵּל בְּשֵׁם מִן הַשֵּׁמוֹת, כְּגוֹן יָהּ וֵאלֹהִים וְשַׁדַּי וְכַיּוֹצֵא בָהֶן[12], אוֹ בְּכִנּוּי מִן הַכִּנּוּיִים[13], כְּגוֹן חַנּוּן וְקַנָּא וְכַיּוֹצֵא בָהֶן[14]. הוֹאִיל וְהוּא חַיָּב אִם קִלֵּל בְּכָל הַכִּנּוּיִים, כָּךְ אִם קִלֵּל בְּכָל לָשׁוֹן - חַיָּב; שֶׁהַשֵּׁמוֹת שֶׁקּוֹרְאִין בָּהֶן הַגּוֹיִם לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא - הֲרֵי הֵן כְּכָל הַכִּנּוּיִים[15]. וְאָרוּר - בּוֹ שְׁבוּעָה, בּוֹ קְלָלָה, בּוֹ נִדּוּי[16].

11) שבועות לו, א, "וכל מקום שנאמר: השמר, פן ואל - אינו אלא לא־תעשה" (שם). 12) והם מנויים בהל' יסודי התורה פ"ו, ה"ב. 13) תארי כבוד שמכנים בהם את שם ה'. 14) כגון רחום, ארך אפים ורב חסד (שבועות לה, א) "בכולם עובר בלא־תעשה", והשווה הל' שבועות פ"ב, ה"ב. ולדעת הראב"ד אינו לוקה כשמקלל בכינוי מן הכינויים עד שיקלל בשם מן השמות שאינם נמחקים, והוא סובר שכן הוא בירושלמי, וכוונתו לירושלמי שבועות פ"ד, ה"י: "קללם בכינוי, רבי מאיר מחייב, וחכמים פוטרים" (פרי חדש). אבל יש לדחות שזה מדובר במקלל אביו ואמו ולענין מיתה, כמבואר במשנה, שם לה, א. אבל המקלל את חבירו, שהוא בלאו, לוקה גם בכינוי, כמפורש במשנה שם, וכמבואר שם בגמרא (לו, א) "אמר רבי ינאי ודברי הכל", שגם החכמים מודים לרבי מאיר בזה. 15) השווה הל' שבועות פ"ב, ה"ה ובביאורנו שם. והגר"א לחו"מ כז, ב מביא ראיה לזה מדברי הש"ס (סנהדרין ס, א) בקשר לפסוק (שופטים ג, כ) "ויאמר אהוד, דבר אלקים לי אליך ויקם מעל הכסא" - ומה עגלון מלך מואב שהוא גוי ולא ידע אלא בכינוי - עמד, ישראל ושם המפורש על־אחת־כמה־וכמה (=שצריך לקום עם הזכרתו), הרי שהשמות שקוראים הגויים נקראים כינוי. 16) כל הלשונות הללו הוא משמש: אם חכם נידהו בלשון ארור צריכים לפרוש ממנו; אם השביעו חבירו ב"ארור" וקיבלו עליו - הרי זו שבועה, וכן המקלל את חבירו בלשון: ארור הוא לה', קללה היא וחייב המקלל (שבועות לו, א וברש"י). והשווה הל' תלמוד תורה פ"ז, ה"ג.

ד. אֵינוֹ לוֹקֶה עַד שֶׁיַּתְרוּ בּוֹ בִּפְנֵי עֵדִים, כִּשְׁאָר כָּל חַיְּבֵי לָאוִין[17]. אֲבָל אִם לֹא הָיְתָה שָׁם הַתְרָאָה[18]; אוֹ שֶׁקִּלֵּל בְּלֹא שֵׁם וּבְלֹא כִּנּוּי, כְּגוֹן שֶׁאָמַר: אָרוּר פְּלוֹנִי; אוֹ שֶׁהָיְתָה הַקְּלָלָה בָּאָה מִכְּלַל הַדְּבָרִים, כְּגוֹן שֶׁאָמַר: אַל יְהִי פְּלוֹנִי בָּרוּךְ לַיְיָ, אוֹ אַל יְבָרְכֵהוּ אֵל[19], וְכַיּוֹצֵא בְּדְבָרִים אֵלּוּ - אֵינוֹ לוֹקֶה[20].

17) ראה לעיל פט"ו, ה"ד. וכבר ביארנו לעיל פי"ח ה"ב, למה לוקה המקלל את חבירו, למרות שהוא לאו שאין בו מעשה. 18) רבינו משמיענו, שלא נאמר הואיל ודרך המקלל לקלל מתוך ריתחא וכעס, לא יצטרך התראה (כסף־משנה). 19) שמשמעו: יהיה מקולל, שכשהקב"ה מסתיר פניו ממנו מלברכו, הרי הוא מקולל ממילא (סמ"ע לחו"מ כז, ז). 20) משנה בשבועות לה, א וכדעת החכמים, שאין אומרים בזה: "מכלל לאו אתה שומע הן", וכהסבר הרמב"ן הובא בר"ן שם, שהתורה כתבה (ויקרא ה, א) "ושמעה קול אלה" - אינו חייב (=בשבועת העדות) עד שישמע קול אלה עצמה, ולא ששמעה ברכה הנשמעת מתוכה קללה. וכן לענין מקלל חבירו.

ה. אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ לוֹקֶה, אִם חֵרֵף תַּלְמִיד חָכָם - מְנַדִּין אוֹתוֹ[21]. וְאִם רָצוּ הַדַּיָּנִים לְהַכּוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[22] - מַכִּין. וְעוֹנְשִׁין אוֹתוֹ כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאוּ[23], שֶׁחֲרֵי בָּזָה אֶת הַזָּקֵן[24]. וְאִם חֵרֵף עַם הָאָרֶץ - עוֹנְשִׁין הַדַּיָּנִים בַּדָּבָר כְּפִי מַה שֶּׁהַשָּׁעָה צְרִיכָה לוֹ[25] לְפִי הַמְּחָרֵף וּלְפִי זֶה שֶׁנִּתְחָרֵף[26].

21) קידושין ע, ב. 22) נוסף על הנידוי, או שרואים שהנידוי קל בעיניו וההכאה קשה לו (סמ"ע שם כז, ט). 23) קידושין שם. 24) זה שקנה חכמה. וראה ברכות יט, א "בית־דין מנדים על כבוד הרב". והשווה הל' תלמוד תורה פ"ו, הי"ב. 25) דעת רב שרירא גאון, הובאה בראש לב"ק פ"ח אות טו, בקשר למה שאמרו בגמרא שם צא, א "ביישו בדברים - פטור מכלום" - שמנדים אותו עד שייפסנו כראוי לפי כבודו, וכמו שאמרו בערכין טו, א "נמצא האומר בפיו, חמור מן העושה מעשה". וראה הל' חובל ומזיק פ"ג, ה"ה. 26) כמו שאמרו (ב"ק פג, ב) "הכל לפי המבייש והמתבייש" - שאינו דומה מתבייש מן הקטן, למתבייש מאדם גדול ומכובד, שזה שביישו זה הקל - בשתו מרובה (הל' חובל פ"ג, ה"א).

ו. אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ לַדַּיָּן אוֹ לַנָּשִׂיא[27] לִמְחֹל עַל כְּבוֹדוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לִמְחֹל עַל קִלְלָתוֹ. וְכֵן שְׁאָר הָעָם, אַף עַל פִּי שֶׁמָּחַל הַמְּקַלֵּל - מַלְקִין אֶת הַמְּקַלֵּל; שֶׁכְּבָר חָטָא וְנִתְחַיֵּב[28]. אֲבָל מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב נִדּוּי מִפְּנֵי שֶׁהִפְקִיר[29] בְּבֵית דִּין, וְרָצוּ בֵּית דִּין לִמְחֹל עַל כְּבוֹדָן וְלֹא נִדּוּהוּ - הָרְשׁוּת בְּיָדָן[30]. וְהוּא שֶׁלֹּא יִהְיֶה בַּדָּבָר הֶפְסֵד בִּכְבוֹד הַבּוֹרֵא. כְּגוֹן שֶׁהָיוּ הָעָם מְבַעֲטִין בְּדִבְרֵי תּוֹרָה וּבַדַּיָּנִים, הוֹאִיל וּפָקְרוּ[31] הָעָם בַּדָּבָר - צְרִיכִין לְחַזֵּק וְלַעֲנֹשׁ כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה לָהֶם[32].

27) בנשיא תורה ידובר כאן, אבל נשיא שהוא מלך במובן המדיני - אין כבודו מחול (קידושין לב, ב). וראה הל' מלכים פ"ב, ה"ג. 28) כיון שהתורה חייבתו מלקות, חטא למקום, ואין מחילת זה מועילה לו (כסף־משנה). וב"אור שמח" מסביר, שאין זה עדיף ממקלל עצמו שלוקה כלעיל ה"ג. ובוודאי המקלל עצמו מחל על כבודו כלפי עצמו. ומה גם לפי המבואר לעיל אות ד שהחטא הוא מצד המחרף, שלא ירגיל את נפשו לנקמה וכעס, ובמובן זה אין מחילת המקולל מצילתו. 29) התחצף. 30) שאפילו נשיא שמחל על כבודו - כבודו מחול (קידושין לב, ב). ומצינו ברבי יהושע בן לוי ששלח לקרוא לאדם אחד שלש פעמים - ולא בא, שלח לו: אלמלא אני שלא החרמתי אדם מימי הייתי מחרימך, שעל עשרים וארבעה דברים מנדים - וזה אחד מהם (ירושלמי מו"ק פ"ג, ה"א). והשווה הל' תלמוד תורה פ"ז, הי"ג: "אע"פ שיש רשות לחכם לנדות לכבודו, אינו שבח לתלמיד להנהיג עצמו בדבר זה... וחכמים גדולים היו משתבחים... שמעולם לא נידו אדם... וזו היא דרכם של תלמידי חכמים שראוי לילך בה". 31) כפרו ופרקו העול. 32) וכן אם ביזו תלמיד־חכם או חרפוהו בפרהסיא "אסור לו למחול על כבודו, ואם מחל נענש, שזה בזיון תורה". וראה בביאורנו שם.

ז. כָּל הַדָּן בְּדַיָּנֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[33] וּבְעַרְכָּאוֹת[34] שֶׁלָּהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁהָיוּ דִּינֵיהֶם כְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל - הֲרֵי זֶה רָשָׁע, וּכְאִלּוּ חֵרֵף וְגִדֵּף וְהֵרִים יָד בְּתוֹרַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ. שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם. לִפְנֵיהֶם - וְלֹא לִפְנֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[35]; לִפְנֵיהֶם - וְלֹא לִפְנֵי הֶדְיוֹטוֹת[36]. הָיְתָה יַד הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים תַּקִּיפָה, וּבַעַל דִּינוֹ אַלָּם, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ בְּדַיָּנֵי יִשְׂרָאֵל - יִתְבַּעֶנּוּ לְדַיָּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּחִלָּה. אִם לֹא רָצָה לָבוֹא - נוֹטֵל רְשׁוּת מִבֵּית דִּין, וּמַצִּיל בְּדַיָּנֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים מִיַּד בַּעַל דִּינוֹ[37].

33) בכתב־יד התימנים: בדיני גוים. 34) מקום מושב משפטיהם. 35) מדרש תנחומא פ' משפטים אות ג: "שכל מי שמניח דייני ישראל והולך לפני גויים, כפר בהקב"ה תחילה ואחרי־כן כפר בתורה, שנאמר: כי לא כצורנו צורם ואויבינו פלילים" - כשאויבינו פלילים, זוהי עדות לעילוי יראתם (רש"י לשמות שם). 36) שאינם מומחים (גיטין פח, ב). ובשו"ע חו"מ סי' כו סע' א "ויש ביד בית־דין לנדותו ולהחרימו עד שיסלק יד עכו"ם מעל חבירו". 37) שלא לתת יד לבעלי זרוע שאינם מציתים לדיננו (רדב"ז). ומקור הדברים בתשובת רב פלטוי גאון, הובאה בראש לב"ק פ"ח אות יז, בקשר למה שאמרו (שם צב, ב): קראת חברך ולא ענך, דחה קיר גדול והשלך עליו - "מכאן לראובן שיש לו תביעה על שמעון ומסרב לבוא עמו לדין, שרשאי להביאו לערכאות של נכרים, כדי להוציא את שלו מתחת ידו", וכן בהגהות מיימוניות.

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעָן

הִלְכוֹת עֵדוּת

יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁמוֹנֶה מִצְוֹת: שָׁלֹשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְחָמֵשׁ

מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פְּרָטָן: א) לְהָעִיד לְבֵית דִּין לְמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ עֵדוּת. ב) לִדְרֹשׁ וְלַחְקֹר הָעֵדִים. ג) שֶׁלֹּא יוֹרֶה הָעֵד בְּדִין זֶה שֶׁהֵעִיד עָלָיו בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת. ד) שֶׁלֹּא יָקוּם דָּבָר בְּעֵד אֶחָד. ה) שֶׁלֹּא יָעִיד בַּעַל עֲבֵרָה. ו) שֶׁלֹּא יָעִיד קָרוֹב. ז) שֶׁלֹּא לְהָעִיד בְּשֶׁקֶר. ח) לַעֲשׂוֹת לְעֵד זוֹמֵם כַּאֲשֶׁר זָמַם. וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) מתבארת בו המצוה, על היודע עדות לחבירו שיבוא לפני בית־דין ויעיד. האישים הפטורים מלהעיד, משום כבודם. חקירת העדים ובדיקתם בשאלות שונות.

א. הָעֵד מְצֻוֶּה לְהָעִיד בְּבֵית דִּין בְּכָל עֵדוּת שֶׁיּוֹדֵעַ. בֵּין בְּעֵדוּת שֶׁיְּחַיֵּב בָּהּ אֶת חֲבֵרוֹ[2], בֵּין בְּעֵדוּת שֶׁיְּזַכֶּהוּ בָּהּ[3]. וְהוּא שֶׁיִּתְבָּעֵנוּ לְהָעִיד[4] בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת[5]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע אִם לֹא יַגִּיד וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ[6].

2) לשלם לתובע כפי תביעתו, נמצא שהוא מעיד לטובת התובע ולרעת הנתבע. 3) כגון שיודע ששטר זה הוא פרוע, ומעיד לטובת הלווה ומזכהו מלשלם. ודקדק רבינו לכתוב: "את חבירו" למעט גוי, שאינו חייב להעיד לו (סמ"ע לחו"מ סי' כח, ס"ק ב). 4) אבל אם לא תבעו הבעל־דין, אינו חייב להעיד מעצמו, שנאמר: אם לוא יגיד וגו' לו - בוא"ו, קרא בו: לו לא יגיד, ונשא עוונו, ואם לאחר לא יגיד - פטור (שבועות לה, א). 5) אבל בדיני נפשות אפילו לא תבעוהו חייב להעיד, כדי להנקם מהרוצח, וכדברי הרא"ש (מכות פ"א, אות יא), שכל הרואה דבר ערוה חייב להעיד, לקיים מה שנאמר: ובערת הרע מקרבך (כסף־משנה). 6) זה מוסב על תחילת ההלכה, לומר שמכאן אתה שומע שמצוה להעיד, שהרי אם לא יגיד ישא עוון. ושיעור הכתוב כך הוא: או ראה או ידע - יגיד, ואם לא יגיד - ונשא עונו (רדב"ז). ומדברי רבינו משמע, שאפילו עד אחד חייב להעיד, שאע"פ שאין עד אחד מחייבו ממון - מחייבו שבועה, ואולי לא ירצה הנתבע להשבע וישלם, נמצא מרויח התובע בעדותו, אבל אם אינו יכול לחייבו גם שבועה, פטור מלהעיד (חו"מ סי' כח סעיף א), וראה בסמוך ה"ב בביאורנו אות יג, והשווה לקמן פי"ז, ה"ז "עד אחד שכבש עדותו - פטור מדיני אדם, וחייב בדיני שמים" (ע"פ בבא־קמא נו, א).

ב. הָיָה הָעֵד חָכָם גָּדוֹל, וְהָיָה בְּבֵית דִּין[7] פָּחוּת מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה, הוֹאִיל וְאֵין כְּבוֹדוֹ שֶׁיֵּלֵךְ לִפְנֵיהֶם - עֲשֵׂה שֶׁל כְּבוֹד תּוֹרָה[8] עָדִיף[9], וְיֵשׁ לוֹ לְהִמָּנַע[10]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּעֵדוּת מָמוֹן; אֲבָל בְּעֵדוּת שֶׁמַּפְרִישׁ בָּהּ מִן הָאִסּוּר[11], וְכֵן בְּעֵדוּת נְפָשׁוֹת[12] אוֹ מַכּוֹת[13] - הוֹלֵךְ וּמֵעִיד. שֶׁנֶּאֱמַר: אֵין חָכְמָה וְאֵין תְּבוּנָה לְנֶגֶד יְיָ. כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ חִלּוּל הַשֵּׁם - אֵין חוֹלְקִין כָּבוֹד לָרַב[14].

7) בכת"י התימנים: והיה בית־דין. 8) שנצטוינו לכבד את החכמים, ככתוב: "והדרת פני זקן" וכמבואר בהל' תלמוד תורה פ"ו, ה"א. 9) שבועות ל, ב. 10) אינו חייב לילך, אבל בית־דין שולח אליו שלשה אנשים ומעיד בפניהם (חו"מ סי' כח סעיף ה, ובסמ"ע שם). 11) כגון אשה הבאה לפני חכם להתירה להנשא, ועד זה יודע שבעלה חי. 12) שיודע להעיד זכות על הנידון, ובעדותו יצילנו מעונש מות. וכן להיפך, אם בעדותו יבררו את האמת ויחייבוהו מיתה, חייב להעיד, כדי לקיים: ובערת הרע מקרבך, ואם לא יעיד - הרי זה כאילו הרג את הנרצח, כיון שיודע לנקום את נקמתו ואינו נוקם (כסף־משנה). 13) אם דנים את הנידון על עבירה שיש בה עונש מלקות, אם יודע לו זכות לפטרו, יעיד משום פגמו של לוקה, שהתורה קוראתו: רשע. וכן שמא תארע לו תקלה ע"י ההכאה והרי זו כדיני נפשות, ואם יודע לו חובה - מצוה להעיד, משום: ובערת הרע מקרבך (משנה־למלך). 14) לגדול (שבועות ל, ב). ובכת"י התימנים: "אין משגיחים על כבוד הרב". והשווה הל' תלמוד תורה פ"ה, ה"ג. ועד אחד לא יעיד אלא כשרוצה להפריש מן האיסור שעדיין לא נעשה, אבל אם כבר נעשה האיסור, לא יעיד - שאינו אלא כמוציא שם רע על חבירו, שהרי עדותו של אחד אינה מתקבלת בבית־דין, ואין זו אלא הוצאת שם רע (הגהות מיימוניות לקמן פ"ה, ה"א). וכן בחו"מ סי' כח, סעיף א.

ג. כֹּהֵן גָּדוֹל - אֵינוֹ חַיָּב לְהָעִיד[15]. אֶלָּא עֵדוּת שֶׁהִיא לְמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד[16] - הוֹלֵךְ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל וּמֵעִיד בָּהּ. אֲבָל בִּשְׁאָר הָעֵדֵיוֹת - פָּטוּר[17].

15) שזלזול הוא לו לבוא להעיד לבעל־דין (סנהדרין יח, ב וברש"י). 16) שם, כרב יוסף. וכל זה מצד הדין, אבל ממעשה שאירע בימי שמעון בן שטח, שגזרו חכמים לא לדון את מלכי ישראל, שאינם נכנעים לדברי תורה, כמבואר לעיל בהל' סנהדרין פ"ב, ה"ה ובביאורנו שם - אינו מעיד אלא למלכי בית דוד בלבד, שכשרים הם ודנים אותם, כמבואר שם יט, א (כסף־משנה להל' כלי המקדש פ"ה, ה"ט). וראה לקמן הל' מלכים פ"ג, ה"ז. 17) שאין זה כבוד לילך ולהעיד (הל' כלי המקדש פ"ה, ה"ט). ומובן, שבעדות להפריש בה מן האיסור, גם כהן גדול מעיד, כמבואר לעיל ה"ב, ש"אין חולקים כבוד לרב" (לחם־משנה, וכן ב'תוספות' לסנהדרין יח, ב, דיבור־המתחיל: מעיד), וראה הל' שגגות פ"י, ה"ז: "המלך וכהן משיח מביאים קרבנם על שבועת העדות".

ד. מִצְוַת עֲשֵׂה לִדְרֹשׁ אֶת הָעֵדִים[18] וּלְחָקְרָן[19] וּלְהַרְבּוֹת בִּשְׁאֵלָתָן. וּמְדַקְדְּקִין עֲלֵיהֶן, וּמַסִּיעִין[20] אוֹתָן מֵעְנָיָן לְעִנְיָן בְּעֵת הַשְּׁאֵלָה, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁתְּקוּ[21] אוֹ יַחְזְרוּ בָּהֶן[22] אִם יֵשׁ בְּעֵדוּתָן דֹּפִי[23]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב. וּצְרִיכִין הַדַּיָּנִים לְהִזָּהֵר בְּעֵת חֲקִירַת הָעֵדִים[24], שֶׁמָּא מִתּוֹכָהּ יִלְמְדוּ לְשַׁקֵּר. וּבְשֶׁבַע חֲקִירוֹת בּוֹדְקִין אוֹתָם: בְּאֵי זֶה שָׁבוּעַ?[25] בְּאֵי זוֹ שָׁנָה? בְּאֵי זֶה חֹדֶשׁ? בְּכַמָּה בַּחֹדֶשׁ? בְּאֵי זֶה יוֹם מִימֵי הַשַּׁבָּת? וּבְכַמָּה שָׁעוֹת בַּיּוֹם? וּבְאֵי זֶה מָקוֹם?[26] אֲפִלּוּ אָמַר: הַיּוֹם הֵרָגוֹ, אוֹ אֶמֶשׁ הֵרָגוֹ -

21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33

שׁוֹאֲלִין לָהֶן: בְּאֵי זֶה שָׁבוּעַ? בְּאֵי זוֹ שָׁנָה? בְּאֵי זֶה חֹדֶשׁ? בְּכַמָּה בַּחֹדֶשׁ? בְּאֵי זֶה יוֹם? בְּאֵי זוֹ שָׁעָה?[27] וּמִכְּלַל הַחֲקִירוֹת, יָתֵר עַל הַשֶּׁבַע הַשָּׁווֹת בַּכֹּל[28]: שֶׁאִם הֵעִידוּ עָלָיו שֶׁעָבַד עֲבוֹדָה זָרָה - שׁוֹאֲלִין לָהֶן: אֶת מָה עָבַד?[29] וּבְאֵי זוֹ עֲבוֹדָה עָבַד?[30] הֵעִידוּ שֶׁחִלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת - שׁוֹאֲלִין אוֹתָן: אֵי זוֹ מְלָאכָה עָשָׂה? וְהֵיאַךְ עָשָׂה?[31] הֵעִידוּ שֶׁאָכַל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים - שׁוֹאֲלִין אוֹתָן: אֵי זֶה מַאֲכָל אָכַל? וְכַמָּה אָכַל?[32] הֵעִידוּ שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ - שׁוֹאֲלִין אוֹתָן: בַּמֶּה הֲרָגוֹ?[33] וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה - הֲרֵי הוּא מִכְּלַל הַחֲקִירוֹת[34].

~ נקודות משיחות קודש ~

"מצות־עשה לדרוש את העדים..... אם יש בעדותן דופי".

עניין זה הובא בסיום מסכת יבמות, כי יש בו תוכן זהה לכללות ויסוד המסכת.

בסיום המסכת נאמר: "דבר תורה, אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה וחקירה, שנאמר: משפט אחד יהיה לכם. ומפני מה אמרו (חכמים) דיני ממונות אין צריכין דרישה וחקירה, כדי שלא תנעול דלת בפני לווין".

ואף "שנצטוינו לחתוך את הדין על־פי שני עדים כשרים", והגם שיתכן שהעידו שקר - הואיל וכשרים הם אצלנו מעמידין אותן על כשרותן, ואעפ"כ מצוה לחקור את העדים ולהרבות בשאלתן, כי אף שהתורה מצד עצמה כפי שהיא מצד 'גדרי הנותן' קובעת ש"על־פי שני עדים יקום דבר" יש בה גם מ'גדרי המקבל', שמצדם יתכן שיש דופי בעדותן, ולכן אמרה תורה ש"אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות, בדרישה וחקירה".

באו חכמים והתחשבו עוד יותר בגדרי העולם והמקבל, ומצד החשש שלא תנעול דלת בפני לווין, עקרו דין תורה שחייב חקירה ודרישה בדיני ממונות.

זהו גם תוכנה הכללי של מסכת יבמות, שמצד דין תורה "מצות יבום קודמת למצות חליצה", אבל חכמים שהתחשבו בגדרי העולם - באו ותיקנו ש"עכשיו שאין מתכוונין לשם מצוה" ולדעת אבא שאול "הכונס את יבמתו לשם נוי ולשם אישות ולשום דבר אחר - כאילו פוגע בערוה, וקרוב אני בעיני להיות הולד ממזר" - "אמרו מצות חליצה קודמת למצות יבום".

(מתוך ה'הדרך' למסכתות בני"ך, סה"ש תנש"א ח"ב ע' 848).

18) לבדקם, אם עדותם מכוונת. 19) שבע חקירות המנויות להלן. 20) מעבירים. 21) ימנעו עצמם מלהעיד מחמת ריבוי השאלות ועומק החקירה. סנהדרין לב, ב: "מסיעים את העדים ממקום למקום" - ומפרש רבינו: מענין לענין. 22) על מה שכבר הספיקו להעיד לפני גמר החקירה. 23) פגם וספק. 24) שלא יאמרו: שמא כך וכך היא מעשה, או אם הדבר היה כך היה פלוני זכאי, ומתוך דבריהם לומדים העדים לשקר (אבות פ"א, מ"ט): "הוי מרבה לחקור את העדים, והוי זהיר בדבריך" וכו'.

25) שמיטה, של יובל. 26) סנהדרין מ, א, שכל שבע חקירות אלו, מביאות העדים לידי הזמה, שיבואו עדים אחרים ויאמרו: והלא עמנו הייתם באותו יום במקום פלוני. ולפיכך שואלים אותם באיזו שעה? כי שמא אין עדים להזימם לכל היום, ויש עדים להזימם לאותה שעה (רש"י שם). וכן אמרה תורה (דברים יג, טו) "ודרשת וחקרת ושאלת היטב" - הרי שלש חקירות: "והוגד לך ושמעת ודרשת היטב (שם יז, ד) - הרי שתים אחרות: "ודרשו השופטים היטב" (שם יט, יח) - הרי שתים נוספות, נמצאו שבע חקירות הן (גמרא שם). 27) שם עמ' ב, והכל כדי להטריחם ולהכביד עליהם, אולי ישתקו או יחזרו בהם, כלעיל אות כ (רש"י, שם). 28) בכל עדות שהיא.

29) לאליל פעור או מרקוליס (ובמשנה, שם: את מי עבד).

30) בזביחה או בהשתחוואה. שאלו החקירות שייכות לגוף המעשה, בעוד ששבע חקירות הקודמות הן חקירות חיצוניות ואינן בגוף המעשה. 31) ביחיד, או בשנים בשותפות, נתכוון לאותה מלאכה, או נתכוון לעשות מלאכה זו ונעשתה לו אחרת (ראה הל' שבת פ"א, ה"ח, טו).

32) כשיעור החיוב, או פחות ממנו (ראה הל' שביתת עשור פ"ב, ה"א־ה). 33) בסייף או ברומח. 34) כדין החקירות, אבל שמן הנכון הוא: "דרישות", כמבואר בסמוך ה"ה. והשווה לקמן פ"ג ה"ג: "שהרי הכחישו בדרישה".

ה. הַחֲקִירוֹת וְהַדְּרִישׁוֹת הֵן הַדְּבָרִים שֶׁהֵן עִקַּר הָעֵדוּת[35], וּבָהֶן יִתְחַיֵּב[36] אוֹ יִפָּטֵר. וְהֵן כַּוָּנַת הַמַּעֲשֶׂה שֶׁעָשָׂה[37], וְכִוּוּן הַזְּמַן וְכִוּוּן הַמָּקוֹם[38], שֶׁבָּהֶן יָזֹמוּ[39] הָעֵדִים אוֹ לֹא יָזֹמוּ; שֶׁאֵין אָנוּ יְכוֹלִים לְהָזֵם הָעֵדִים עַד שֶׁיְּכַוְّנוּ הַזְּמַן וְהַמָּקוֹם[40].

35) בניגוד לבדיקות, שאינן בגוף העדות, וכפי שיתבאר בסמוך ה"ו. 36) הנידון. 37) מה עשה ואיך עשה.

38) מתי עשה, ואיפה מקום המעשה. 39) יוכחשו, ע"י שיבואו עדים אחרים להזימם. 40) ואז ישמעו אחרים ויבואו להזים, לומר: והלא באותו מקום ובאותו יום עמנו הייתם. וכלל הוא: "כל עדות שאי־אתה יכול להזימה - לא שמה עדות" (סנהדרין מא, א), הואיל ואי־אפשר לקיים בה: ודרשת וחקרת ודרשו השופטים והנה עד שקר העד (רש"י שם). וראה ברש"י לפסחים יב, א ד"ה: דהויא ליה, שהתורה אמרה: ודרשו השופטים והנה עד שקר העד... ועשיתם לו כאשר זמם וגו' - עדות שאתה יכול לקיים בה תורת הזמה - היא עדות, ואם לא - לא. ובנוגע לדרישות, שהן כוונת המעשה, אע"פ שאין בהן משום הזמה - בכל זאת הואיל והן נוגעות בגוף המעשה שהוא עיקר העדות, ודאי שהן מעכבות, שבלעדן אין העדות ראויה להתקיים (לחם־משנה).

ו. וְעוֹד מַרְבִּין לִבְדֹּק הָעֵדִים בִּדְבָרִים שֶׁאֵינָן עִקַּר בָּעֵדוּת וְאֵינָהּ תְּלוּיָה בָּהֶם. וְהֵם הַנִּקְרָאִים בְּדִיקוֹת[41]. וְכָל הַמַּרְבֶּה בִּבְדִיקוֹת - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח. כֵּיצַד הֵן הַבְּדִיקוֹת? הֲרֵי שֶׁהֵעִידוּ עָלָיו שֶׁהָרַג, וְנֶחְקְרוּ בְּשֶׁבַע

חֲקִירוֹת שֶׁמָּנִינוּ, שֶׁהֵן בְּכַוָּנַת הַזְּמַן וְכַוָּנַת הַמָּקוֹם, וְנִדְרְשוּ בְּכַוָּנַת הַמַּעֲשֶׂה, וְכִוְּנוּ הַמַּעֲשֶׂה[42] וְכִוְּנוּ הַכְּלִי שֶׁהֻרְגוּ בּוֹ[43], בּוֹדְקִין אוֹתָן עוֹד וְאוֹמְרִים לָהֶן: מֶה הָיָה לָבוּשׁ הַנֶּהֱרָג אוֹ הַהוֹרֵג, בְּגָדִים לְבָנִים אוֹ שְׁחֹרִים? עֵפֶר הָאָרֶץ שֶׁנֶּהֱרַג עָלֶיהָ - לָבָן אוֹ אָדֹם? אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן הֵם הַבְּדִיקוֹת. מַעֲשֶׂה שֶׁאָמְרוּ הָעֵדִים: הֲרָגוּ בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי תַּחַת הַתְּאֵנָה[44]. וּבָדְקוּ הָעֵדִים וְאָמְרוּ לָהֶם: תְּאֵנִים שֶׁלָּהּ שְׁחֹרוֹת הָיוּ אוֹ לְבָנוֹת? עֲקָצִין[45] שֶׁל אוֹתָם הַתְּאֵנִים אֲרֻכּוֹת הָיוּ אוֹ קְצָרוֹת? וְכָל הַמַּרְבֶּה בִּבְדִיקוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח[46].

41) סנהדרין מ, א. וחילוק בדין ישנו בין חקירות ודרישות לבדיקות, כמבואר בסמוך פ"ב, ה"א. 42) בכת"י התימנים, תיבות אלו אינן. 43) ראה לעיל ה"ד ובביאורנו אות לא. 44) עץ התאנה. 45) עוקץ - זנב הפרי במקום חיבורו לאילן. 46) סנהדרין שם.

יום שני ל' סיון ה'תש"פ

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) הבדלים דיניים בין חקירות לבדיקות. סטיות והכחשות בעדים והעדות קיימת.

א. מַה בֵּין חֲקִירוֹת וּדְרִישׁוֹת[2] לִבְדִיקוֹת[3]? בַּחֲקִירוֹת וּדְרִישׁוֹת, אִם כִּוֵּן הָאֶחָד אֶת עֵדוּתוֹ[4], וְהַשֵּׁנִי אוֹמֵר: אֵינִי יוֹדֵעַ - עֵדוּתָן בְּטֵלָה[5]; אֲבָל בִּבְדִיקוֹת, אֲפִלּוּ שְׁנֵיהֶן אוֹמְרִין: אֵין אָנוּ יוֹדְעִין - עֵדוּתָן קַיֶּמֶת[6]. וּבִזְמַן שֶׁהֵן מַכְחִישִׁין זֶה אֶת זֶה, אֲפִלּוּ בַּבְּדִיקוֹת - עֵדוּתָן בְּטֵלָה[7]. כֵּיצַד? הֵעִידוּ שֶׁהָרַג זֶה אֶת זֶה, וְאָמַר הָאֶחָד כְּשֶׁנֶּחְקַר: בְּשָׁבוּעַ פְּלוֹנִי, בְּשָׁנָה פְּלוֹנִית, בְּחֹדֶשׁ פְּלוֹנִי, בְּכָךְ וְכָךְ בַּחֹדֶשׁ, בָּרְבִיעִי בַּשַּׁבָּת, בְּשֵׁשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם, בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי הֲרָגוֹ. וְכֵן כְּשֶׁדָּרְשׁוּ: בַּמָּה הֲרָגוֹ? אָמַר: הֲרָגוֹ בְּסַיִף[8]. וְכֵן הָעֵד הַשֵּׁנִי כִּוֵּן עֵדוּתוֹ בַּכֹּל, חוּץ מִן הַשָּׁעוֹת, שֶׁאָמַר: אֵינִי יוֹדֵעַ בְּכַמָּה שָׁעוֹת הָיָה בַּיּוֹם; אוֹ שֶׁכִּוֵּן אֶת הַשָּׁעוֹת, וְאָמַר: אֵינִי יוֹדֵעַ בַּמָּה הֲרָגוֹ, וְלֹא הֵבַנְתִּי בַּכְּלִי שֶׁהָיָה בְּיָדוֹ - הֲרֵי עֵדוּתָן בְּטֵלָה[9]. אֲבָל אִם כִּוְּנוּ הַכֹּל, וְאָמְרוּ לָהֶן הַדַּיָּנִים: כְּלִיו[10] הָיוּ שְׁחֹרִים אוֹ לְבָנִים? וְאָמְרוּ: אֵין אָנוּ יוֹדְעִים, וְלֹא שַׂמְנוּ לִבֵּנוּ לִדְבָרִים אֵלּוּ שֶׁאֵין לָהֶן מַמָּשׁ - הֲרֵי עֵדוּתָן קַיֶּמֶת[11].

2) נתפרשו לעיל פרק א, הלכה ה. 3) נזכרו לעיל, שם, הלכה ו. 4) שהשיב תשובות מליאות על כל מה שנשאל. 5) סנהדרין מ, א. כיוון שאמר איני יודע אי אתה יכול להזימו באותה חקירה, וכל עדות שאין אתה יכול להזימה אינה עדות (רש"י שם), וראה בביאורנו לעיל פרק א. 6) שם, שאין ההזמה תלוייה בהן, אלא בחקירות, לומר: עימנו הייתם באותה שעה במקום אחר. 7) שם, שאין זו עדות מכוונת, והתורה אמרה (דברים יג, טו) "והנה אמת נכון הדבר" - שיהיו דבריהם מכוונים (שם מא, א) וראה בביאורנו לקמן סוף הלכה ב. 8) דרישה זו אינה מכלל שבע החקירות, אלא מתוך שהיא נוגעת בגוף המעשה הרי היא מעיקרי העדות, כמבואר לעיל פרק א, הלכה ד-ה. 9) שאם לא ידע לכוון את גוף המעשה אין כאן עדות כלל. 10) של הנהרג או ההורג. 11) משנה בסנהדרין מ, א וכפי שנתבאר בגמרא שם מא, ב, הואיל ואתה יכול לקיים בה תורת הזמה בשטח החקירות - עדותם קיימת.

ב. אָמַר אֶחָד: כֵּלִים שְׁחֹרִים הָיָה לָבוּשׁ, וְהַשֵּׁנִי אָמַר: לֹא כֵן, אֶלָּא לְבָנִים הָיָה לָבוּשׁ - הֲרֵי עֵדוּתָן בְּטֵלָה; וּכְאִלּוּ אָמַר אֶחָד בָּרְבִיעִי בְּשַׁבָּת, וְהַשֵּׁנִי בַּחֲמִישִׁי, שֶׁאֵין כָּאן עֵדוּת; אוֹ שֶׁאָמַר הָאֶחָד בְּסַיִף הֲרָגוֹ, וְהַשֵּׁנִי אָמַר בְּרֹמַח, שֶׁאֵין כָּאן עֵדוּת. שֶׁנֶּאֱמַר: נָכוֹן הַדָּבָר, וְכֵיוָן שֶׁהִכְחִישׁוּ זֶה אֶת זֶה בְּאֵי זֶה מִכָּל הַדְּבָרִים - אֵין זֶה נָכוֹן[12].

12) ברייתא שם מא, א, וכן דעת רבא שם ל, ב. ובנוגע להכחשת העדים בבדיקות - בדיני ממונות, ראה לקמן פרק ג, הלכה ג.

ג. הָיוּ הָעֵדִים מְרֻבִּים, שְׁנַיִם מֵהֶן כִּוְּנוּ עֵדוּתָן בַּחֲקִירוֹת וּבַדְּרִישׁוֹת, וְהַשְּׁלִישִׁי אוֹמֵר: אֵינִי יוֹדֵעַ - תִּתְקַיֵּם הָעֵדוּת בִּשְׁנַיִם, וְיֵהָרֵג[13]. אֲבָל אִם הִכְחִישׁ אֶת שְׁנֵיהֶן, אֲפִלּוּ בַּבְּדִיקוֹת - עֵדוּתָן בְּטֵלָה[14].

13) שם מא, ב כדברי רבא, שהרי אפשר לקיים תורת הזמה בעדות השניים, ואף על פי שלקמן פרק כ, הלכה ג פסק רבינו, שאם היו שלושה והוזמו מקצתם אינם נענשים עד שיוזמו כולם - שם ידובר כשהעיד כל אחד בתוך כדי דיבור של חבירו, ואילו כאן ידובר שכל אחד העיד אחר שיעור כדי דיבור חבירו ואז נענשים השניים, אף על פי שלא הוזם השלישי, כמבואר בדברי רבינו שם (לחם משנה). ואין זה דומה למה שאמרו; נמצא אחד מהם קרוב או פסול לעדות בטלה עדות כולם, ראה לקמן פרק ה, הלכה ג - שהואיל ואינו יודע לכוון עדותו אינו נחשב כעד כלל. 14) שם מ, א "אחד חקירות ואחד בדיקות - בזמן שמכחישים זה את זה עדותם בטילה" וסובר רבינו שזה מוסב על כל מה ששנינו במשנה שם, אפילו כשהם שלושה עדים (כסף משנה). כיוון שבאו כולם להעיד על דבר אחד, והוכחשו - בטלה עדותם, כמבואר לקמן פרק ה, הלכה ג ובביאורנו שם.

ד. עֵד אֶחָד אוֹמֵר: בָּרְבִיעִי בַּשַּׁבָּת, בִּשְׁנַיִם לַחֹדֶשׁ, וְהַשֵּׁנִי אוֹמֵר: בָּרְבִיעִי בַּשַּׁבָּת, בִּשְׁלִשָּׁה לַחֹדֶשׁ - עֵדוּתָן קַיֶּמֶת; שֶׁזֶּה[15] יוֹדֵעַ בְּעִבּוּרוֹ שֶׁל חֹדֶשׁ[16], וְזֶה אֵינוֹ יוֹדֵעַ[17]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? עַד חֲצוֹת הַחֹדֶשׁ; אֲבָל אַחַר חֲצוֹת הַחֹדֶשׁ, כְּגוֹן שֶׁאָמַר הָאֶחָד: בִּשְׁשָׁה עָשָׂר בַּחֹדֶשׁ, וְהַשֵּׁנִי אוֹמֵר: בִּשְׁבָעָה עָשָׂר בַּחֹדֶשׁ, אַף עַל פִּי שֶׁכִּוְּנוּ שְׁנֵיהֶם יוֹם אֶחָד מִימֵי הַשַּׁבָּת - עֵדוּתָן בְּטֵלָה; שֶׁאֵין חֲצִי הַחֹדֶשׁ בָּא וּכְבָר יָדְעוּ הַכֹּל[18] אֵימָתַי הָיָה רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ[19].

15) האומר בשניים לחודש. 16) שהחודש העבר היה מלא, ויום ראשון של חודש, שהוא יום שלושים מחודש העבר היה. 17) וסובר שחודש העבר חסר היה ומנה מיום השלושים (סנהדרין מ, א). 18) ובדפוס וינציאה שי"א: אלא כבר ידעו. 19) ולפיכך, אין לתלות, שהשני טעה, אלא יש כאן הכחשה בחקירות ועדותם בטלה (שם מא, ב). ומדברי רבינו נראה, שאם עד אחד אמר: בחמישה עשר לחודש, והשני אמר: בשישה עשר לחודש - עדותם קיימת, שאין עדותם בטלה אלא אם הייתה כולה ברובו של חודש (רדב"ז).

1 **ה. אָמַר הָאֶחָד: בְּשִׁלְשָׁה[20], וְהַשֵּׁנִי אוֹמֵר: בַּחֲמִשָּׁה**
2 **- עֵדוּתָן בְּטֵלָה[21]. אָמַר עֵד אֶחָד: בְּשִׁתֵּי שָׁעוֹת בַּיּוֹם,**
3 **וְהַשֵּׁנִי אוֹמֵר: בְּשָׁלֹשׁ שָׁעוֹת - הֲרֵי עֵדוּתָן קַיֶּמֶת[22];**
4 **שֶׁדֶּרֶךְ הָעָם לִטְעוֹת בְּשָׁעָה אַחַת[23]. אֲבָל אִם אָמַר**
5 **הָאֶחָד: בְּשָׁלֹשׁ שָׁעוֹת, וְהַשֵּׁנִי אוֹמֵר: בְּחָמֵשׁ - עֵדוּתָן**
6 **בְּטֵלָה[24]. אָמַר עֵד אֶחָד: קֹדֶם הֶגֵּץ הַחַמָּה, וְאֶחָד**
7 **אוֹמֵר: בְּהֶגֵּץ הַחַמָּה[25] - עֵדוּתָן בְּטֵלָה[26], אַף עַל פִּי**
8 **שֶׁהִיא שָׁעָה אַחַת[27]; שֶׁהַדָּבָר נִכָּר לַכֹּל[28]. וְכֵן אִם**
9 **נֶחְלְקוּ בִּשְׁקִיעָתָהּ[29].**

20) בחודש. 21) שבשני עיבורים וודאי לא טעה לחשבם חסרים. ומה גם שנתבאר בהלכה הקודמת, שאחרי עיבור רוב ימי החודש וודאי שמע אימתי היה ראש חודש, נמצא, שידע על החודש שעבר, שהיה מעובר ולא היה לו לטעות, ועל כורחך שהוכחשו בחקירות ועדותם בטילה (סנהדרין מא, ב). 22) שם מ, א. 23) לפי מסקנת הסוגייה בפסחים יב, א "אדם טועה שתי שעות חסר משהו" - ואפילו בדקנו את העד הראשון ואמר שנתכוון לתחילת השעה השנייה, ובדקנו את השני ואמר שנתכוון לסוף השעה השלישית אין זו עדות מוכחשת, שאחד מהם טעה בשתי שעות חסר משהו, ולפי זה מה שכתב רבינו "בשעה אחת" - כוונתו, שהוא מחליף שם השעה השנייה בשלישית או להיפך, שכשעומד בשעה השלישית קורא אותה שנייה וטועה מתחילת השעה השנייה עד סוף השלישית, ומפני שאין הטעות אלא בשעה אחת, שהשלישית הוא קורא שניה, מנסח רבינו: "בשעה אחת" כלומר, הוא טועה בשם השעה, ולמעשה נמשכת טעותו מתחילת שעה אחת עד סוף השעה שאחריה (כסף משנה). והשווה הלכות חמץ ומצה פרק א, הלכה ט "שמא יטעה בין חמישית לשישית". 24) סנהדרין שם. וכדעת החכמים, שאין אדם טועה שתי שעות מליאות, ועדות מוכחשת היא ובטלה. וראה בתוספות שם מא, ב דיבור המתחיל אחד אומר בשלושה. 25) כשמתחיל הנץ. 26) שאין כאן טעות אלא כזב (פסחים יב, ב וברש"י). 27) משעה שהתחילה לזרוח על ראשי ההרים עד שתעלה השמש כולה על פני הארץ. אמנם בהלכות קריאת שמע פרק א, הלכה י"א כותב רבינו: "ושיעור זה כמו עישור שעה קודם שתעלה השמש" אולם בדפוסי רומי ר"מ ושונצינו הנוסח: "כמו שיעור שעה קודם שתעלה השמש", ובגירסה זו תומך גם הרמ"א ב"דרכי משה" לטור אורח חיים סימן נח, האומר, שהיא ההתאם לחכמת התכונה. 28) ואין מי שיטעה בו, ועל כורחך עדות מוכחשת היא זו ובטילה. 29) אחד אמר לפני השקיעה היה מעשה, והשני אומר בתוך השקיעה, שאף היא משמשת סימן מובהק ואין טועים בה, ודין זה נלמד מהדין הקודם של "הנץ החמה" המבואר בפסחים שם ובסנהדרין מב, א.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) החקירות בדיני ממונות ובדיני קנסות. קבלת עדות בכתב. דין חזרת העדים לאחר העדתם. קבלת עדות שלא בפני בעל דין.

10 **א. אֶחָד דִּינֵי מָמוֹנוֹת וְאֶחָד דִּינֵי נְפָשׁוֹת בִּדְרִישָׁה**
11 **וַחֲקִירָה[2]. שֶׁנֶּאֱמַר: מִשְׁפַּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם[3]. אֲבָל**
12 **אָמְרוּ חֲכָמִים: כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּנָּעֵל דֶּלֶת בִּפְנֵי לוֹוִין[4], אֵין**
13 **עֵדֵי מָמוֹן צְרִיכִין דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה. כֵּיצַד? אָמְרוּ**
14 **הָעֵדִים: בִּפְנֵינוּ הִלְוָה זֶה אֶת זֶה מָנֶה[5] בְּשָׁנָה פְּלוֹנִית,**
15 **אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא כִּוְּנוּ אֶת הַחֹדֶשׁ, וְלֹא אֶת הַמָּקוֹם**
16 **שֶׁהִלְוָה בּוֹ, וְלֹא אֶת הַמָּנֶה אִם הָיָה מִמַּטְבֵּעַ פְּלוֹנִי**
17 **אוֹ מִמַּטְבֵּעַ פְּלוֹנִי[6] - עֵדוּתָן קַיֶּמֶת.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות, בדרישה וחקירה".

וצריך להבין, איך יתכן שהתורה תצווה על דרישה וחקירה, הגם שעלולים לבוא על־ידם ל"תנעול דלת בפני לווין" הרי זה בגדר ש"לפני עיור לא תתן מכשול".

והביאור בהקדים: בחיובי האדם בהודאת פיו, יש חילוק אם מודה בדיני נפשות ש"אין ממיתין בית־דין ולא מלקין את האדם על־פי הודאת פיו אלא על־פי שני עדים", אבל בממון "הודאת פיו כמאה עדים דמי". וידוע הביאור בזה, שאין נפשו של אדם קנינו אלא קנין הקב"ה, שנאמר "הנפשות לי הנה", אבל ממונו הוא שלו. ואע"פ שגם הממון הוא של הקב"ה, הרי שנתנו לבעלות האדם, ולכן בנוגע לממון מורגשת בעלותו, משא"כ על גופו ובוודאי על נפשו.

אמנם, כל זה הוא בחיצוניות, אבל בפנימיות ובאמת, גם הנפשות וגם הממון הם של הקב"ה, ומכיון שציוויי התורה מתייחסים למצבו של יהודי כשהוא כדבעי - "אלוקים עשה את האדם ישר" - אין חשש שאדם ינעול את דלתו בפני הלווין אם יאבד ממון בהלוואה, כי יודע היטב שממילא כל רכושו הוא של הקב"ה, אבל מצד ירידת הדורות לא "מונח" אצל האדם שבאמת גם ממונו הוא כולו של הקב"ה, ולכן באו הגזירות והתקנות שנתחדשו בימי בית שני, שאז הוצרכו להוסיף גזירות וסייגים על ציוויי התורה, ואמרו שא"צ דרישה וחקירה כדי שלא תנעול דלת בפני לווין.

על־פי־זה יובן דין נוסף ברמב"ם "אין אדם נפסל (לעדות) על־פי עצמו. כיצד, הרי שבא לבית־דין ואמר שגנב או גזל או הלווה בריבית, אע"פ שמשלם על־פי עצמו אינו נפסל",

כי הדין הוא ש"פלגינן דיבוריה" (מחלקים את דבריו), בנוגע לחיוב הממון מקבלים את דבריו, אבל את אותם הדברים עצמם אין מקבלים לשים את עצמו רשע. והלא כל חיוב הממון שאנו מחייבים אותו הוא מכיון שמאמינים לדבריו, וא"כ מדוע שלא יפסל על סמך דבריו.

והביאור הוא על־פי המבואר לעיל שגם ממונו של אדם הוא של הקב"ה, וזה שאנו מחייבים אותו ממון הוא לא בהכרח מפני שמאמינים לדבריו (כי אז היה גם נפסל לעדות), אלא שיתכן באמת שלא היו דברים מעולם, וכשבית־דין רואים אדם שטבעו להיות "בהול על ממונו" ואומר שחייב ממון לפלוני, הרי זו הוכחה שרצונו של הקב"ה (שהוא גם בעל הממון) שממון זה יגיע לפלוני.

כלומר, אילו בפנימיות ובאמיתיות היה הממון של האדם, לא יתכן להאמין לדבריו ולא לפוסלו, אבל מכיון שהממון הוא של הקב"ה, יתכן באמת שלא היו דברים מעולם, ובכל זאת הקב"ה רצה שממון מסוים משלו יגיע לפלוני.

(ע"פ 'יין מלכות' ספר שופטים סימן יג)

2) שדורשים את העדים וחוקרים אותם שבע חקירות, כמבואר לעיל פ"א, ה"ד. 3) דיני ממונות כדיני נפשות, וכיון שבדיני נפשות נאמר (דברים יג, טו) "ודרשת וחקרת" – הוא־הדין לדיני ממונות (סנהדרין לב, א). 4) שהמלווים ימנעו מלהלוות, שמא יכפור הלווה והעדים יטעו ולא יכוונו עדותם - ויפסיד (שם, ורש"י שם ג, א). 5) מאה זוז. 6) מנה שחור או לבן, כמבואר בסמוך ה"ג.

1 **ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּהוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת[7],**
2 **מַתָּנוֹת וּמְכִירוֹת[8] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן; אֲבָל בְּדִינֵי קְנָסוֹת[9] -**
3 **צְרִיכִין דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה[10]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּמַלְקוּת[11]**
4 **וּבְגָלוּת[12]. וְכֵן אִם רָאָה הַדַּיָּן שֶׁהַדִּין מְרֻמֶּה[13] וְחָשַׁשׁ**
5 **לוֹ - צָרִיךְ דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה[14].**

7) הודאות - שמביא המלוה עדים, האומרים: בפנינו הודה לו הלווה, שחייב כך וכך; הלוואות - שהעדים מעידים: בפנינו הלוהו כך וכך, והלווה כופר בשתיהן. 8) כיון שהן מצויות ויש בהן חסרון כיס דינן כהלוואות (סמ"ע לחו"מ סי' ל, סעיף א, וראה ב'תוספות' לסנהדרין ג, א דיבור־המתחיל שלא תנעול). 9) כגון גזילות וחבלות ותשלומי כפל וכו' המנויים לעיל הל' סנהדרין פ"ה ה"ח, וכן דעת ה'תוספות' בסנהדרין שם. 10) סנהדרין לב, ב שמתוך שאינם מצויים, ומקצתם אין בהם חסרון כיס, אין לחוש בהם לנעילת דלת, והעמידום על דין תורה, השווה הל' סנהדרין שם, ה"ט. 11) שעבר עבירה שחייבים עליה מלקות, ש"מלקות - במקום מיתה היא עומדת", ודינה כדיני נפשות לענין דרישה וחקירה (הל' סנהדרין פט"ז, ה"א, ד). 12) שהרג נפש בשגגה ונתחייב לגלות ודינו כדיני נפשות, שהרי התורה קוראתו רוצח, ככתוב (במדבר לה, ו) "לנוס שמה הרוצח", וכבר כתב רבינו בהל' סנהדרין פי"א, ה"ד: "אחד דיני נפשות ואחד דיני מלקיות ואחד דיני גלות - הדינים האלו שוים בהן", ומקורו בסנהדרין לג, ב. 13) שמכיר בתובע שהוא רמאי או שמבין טענת רמאי בדבריו (רש"י שם לב, ב). 14) שם לב, ב. ואין צורך לומר אם יודע הדיין בוודאי שהדין מרומה, שמחוייב לחקור בו הרבה כבדיני נפשות, כמבואר לעיל הל' סנהדרין פכ"ד, ה"ג (הגהות רבי עקיבא איגר). וראה לעיל בביאורינו שם.

6 **ג. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין עֵדֵי מָמוֹנוֹת צְרִיכִין דְּרִישָׁה**
7 **וַחֲקִירָה, אִם הִכְחִישׁוּ הָעֵדִים זֶה אֶת זֶה בַּדְּרִישׁוֹת**
8 **אוֹ בַּחֲקִירוֹת - עֵדוּתָן בְּטֵלָה[15]. וְאִם הִכְחִישׁוּ הָעֵדִים**
9 **זֶה אֶת זֶה בַּבְּדִיקוֹת - עֵדוּתָן קַיֶּמֶת[16]. כֵּיצַד? אֶחָד**
10 **אוֹמֵר: בְּנִיסָן לָוָה מִמֶּנּוּ, וְהַשֵּׁנִי אוֹמֵר: לֹא כִּי, אֶלָּא**
11 **בְּאִיָּר; אוֹ שֶׁאָמַר הָאֶחָד: בִּירוּשָׁלַיִם, וְהַשֵּׁנִי אוֹמֵר:**
12 **לֹא כִּי, אֶלָּא בְּלֹד הָיֵינוּ - עֵדוּתָן בְּטֵלָה[17]. וְכֵן אִם**
13 **אָמַר הָאֶחָד: חָבִית שֶׁל יַיִן הִלְוָהוּ, וְהַשֵּׁנִי אוֹמֵר: שֶׁל**
14 **שֶׁמֶן הָיְתָה - עֵדוּתָן בְּטֵלָה; שֶׁהֲרֵי הִכְחִישׁוּ**
15 **בַּדְּרִישָׁה[18]. אֲבָל אִם אָמַר הָאֶחָד: מָנֶה שָׁחוֹר[19],**
16 **וְהַשֵּׁנִי אוֹמֵר: מָנֶה לָבָן הָיָה[20]; זֶה אוֹמֵר: בַּדְּיוֹטָא[21]**
17 **הָעֶלְיוֹנָה הָיוּ כְּשֶׁהִלְוָהוּ, וְהַשֵּׁנִי אוֹמֵר: בַּדְּיוֹטָא**
18 **הַתַּחְתּוֹנָה[22] הָיוּ - עֵדוּתָן קַיֶּמֶת[23]. אֲפִלּוּ אָמַר הָאֶחָד:**
19 **מָנֶה הִלְוָהוּ, וְהַשֵּׁנִי אוֹמֵר: מָאתַיִם[24] - חַיָּב לְשַׁלֵּם**
20 **מָנֶה; שֶׁיֵּשׁ בִּכְלַל מָאתַיִם מָנֶה[25]. וְכֵן אִם אָמַר**
21 **הָאֶחָד: דְּמֵי חָבִית שֶׁל יַיִן יֵשׁ לוֹ בְּיָדוֹ, וְזֶה אוֹמֵר:**
22 **דְּמֵי חָבִית שֶׁל שֶׁמֶן[26] - מְשַׁלֵּם בַּפְּחוֹת שֶׁבַּדָּמִים. וְכֵן**
23 **כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[27].**

15) הואיל וההזמה תלויה בהן, דין הוא - אם הוכחשו בהן הרי הם כאילו הוכחשו בגוף העדות ובטלה (רדב"ז). וראה באות הבאה. 16) סנהדרין ל, ב, כדברי רב יהודה, והואיל והדגיש בדבריו: "הוכחשו בבדיקות - כשירה" - מכאן אתה למד שהוכחשו בחקירות פסולה. כי דווקא הבדיקות שאינן נוגעות לגוף העדות אין קפידא בהכחשתן, ואע"פ שהתורה אמרה: "והנה אמת נכון הדבר" - שיהיו דברים מכוונים אפילו בבדיקות (ראה לעיל פ"ב, ה"ג) - אין זה אלא בדיני נפשות בלבד (רדב"ז). 17) שהרי הוכחשו בחקירות, שהן: בזמן ובמקום, כמבואר לעיל פ"א, ה"ד. 18) שהיא נוגעת בגוף העדות, ודינה כחקירות (שם, ה"ה). 19) שהכסף הושחר מחמת ישנו. 20) והמלוה תובעו שניהם, כי אם לא תבעו אלא מנה אחד, הרי בהכרח עד אחד מוכחש מפי התובע עצמו, ואיך יצטרף לעדות (חו"מ סי' ל, סעיף ב. ובסמ"ע שם ס"ק יא). 21) בכת"י תימן: בדייטי, דיוטא - קומה. ורש"י בסנהדרין לא, א מפרש: "עליה הבולטת לרשות הרבים על פני רוחב הבית, ובני רה"ר עוברים תחתיה". 22) וכגון שכל אחד מהם יכול לראות שתי הדיוטות כאחת, שאם לא כן הרי הוכחשו בחקירת המקום ועדותם בטלה, כלעיל (כסף־משנה). 23) סנהדרין לא, א כחכמי נהרדעא, ורבי - שם. 24) וזה תובעו שניהם, כנ"ל באות יט. 25) כיון ששניהם מעידים על מנה, ובאותו מנה אין הם מכחישים זה את זה, והלך אחרי פחות שבהם (סנהדרין שם, וברש"י). 26) זה אומר: בפני הודה לו על דמי חבית יין, וזה אומר: בפני הודה לו על דמי חבית שמן,

ששניהם מעידים על דמי חבית יין הפחותה שבשניהם (שם וברש"י). שדרך בני אדם לטעות בזה, וכן במנה שחור ולבן ואין זו עדות מוכחשת, וכן אמרו (בבא־בתרא נו, ב) לענין חזקה, שבין חיטים לשעורים אין דרך העדים לדקדק בהן (נמוקי יוסף' שם) והשווה הל' טוען ונטען פט"ו ה"ב: "שאין העד מדקדק בזה". 27) כל מקום שנוכל ליישב דברי העדים שאינם מכחישים זה את זה - מיישבים דבריהם, כמבואר ברמ"א חו"מ סי' ל, סעיף ב.

1 **ד. דִּין תּוֹרָה: שֶׁאֵין מְקַבְּלִין עֵדוּת, לֹא בְּדִינֵי**
2 **מָמוֹנוֹת וְלֹא בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת, אֶלָּא מִפִּי הָעֵדִים.**
3 **שֶׁנֶּאֱמַר: עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים - מִפִּיהֶם וְלֹא מִכְּתַב**
4 **יָדָן[28]. אֲבָל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים: שֶׁחוֹתְכִין[29] דִּינֵי מָמוֹנוֹת**
5 **בְּעֵדוּת שֶׁבִּשְׁטָר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הָעֵדִים קַיָּמִים[30],**
6 **כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּנָּעֵל דֶּלֶת בִּפְנֵי לוֹוִין[31]. וְאֵין דָּנִין בְּעֵדוּת**
7 **שֶׁבִּשְׁטָר בְּדִינֵי קְנָסוֹת[32], וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּמַכּוֹת**
8 **וּבְגָלוּת; אֶלָּא מִפִּיהֶן, וְלֹא מִכְּתַב יָדָן[33].**

28) גיטין עא, א וכן בירושלמי יבמות פט"ז ה"ז: "על־פי עדים, לא על־פי כתבם ולא על־פי מתורגמן". ולפי זה, אין העדים יכולים לשלוח עדותם בכתב לבית־דין, וכן דעת רש"י בפירושו לתורה דברים יט, טו. אבל דעת רבינו־תם - הובאה ב'תוספות' ליבמות לא, ב - שנוהגים עכשיו לשלוח עדות בכתב לבית־דין, כל זמן שזוכרים עדותם. ודווקא אילם, שאינו ראוי להגיד בפה, אינו יכול להעיד בכתב. ובהתאם לכך - כתב הסמ"ע לחו"מ סי' כח, ס"ק מב, - נהגו מורי הוראה, שלא להטריח על תלמידי חכמים, ושולחים עדותם בכתב־ידם לבית־דין. וראה בסמוך אות לב, דעת רבינו בזה. 29) פוסקים ומחליטים. 30) שמתו. 31) שידאג המלוה שמא יכפור הלווה והעדים אינם, וימנע מלהלוות (גיטין לו, א) "תקינו רבנן עדי חתימה מפני תיקון העולם, דזימנין דמייתי סהדי או דאזלי למדינת הים". וסובר רבינו, שזה מוסב על כל השטרות ולא על גט נשים בלבד (הגר"א לחו"מ סי' כח, ס"ק נו). רמז לכך דברי הנביא (ירמיה לב, מד) "שדות בכסף יקנו, וכתוב בספר וחתום, והעד עדים". 32) שאין לחוש בהם מפני נעילת דלת, וכמבואר לעיל אות ט. 33) ולדעת הלחם־משנה, יתכן שרבינו יודה לדעת רבינו־תם לשלוח העדות בכתב לבית־דין כל זמן שהעדים חיים וראויים להגיד, ולא נתכוון אלא למעט שטר המופיע חתום לפנינו, ועדיו אינם קיימים עוד, שמתו ואינם ראויים להגיד, ובשטר כזה סובר רבינו שאינו מועיל מדין תורה. ראיה לדבר דברי רבינו לקמן פ"ט, הי"א: "צריך להעיד בבית־דין בפיו, או שיהיה ראוי להעיד בפיו", פרט לחרש שאינו ראוי לזה, כמבואר שם. וראה הל' גירושין פי"ג הכ"ח שמתירים אשה להנשא ע"פ שטר שמצאו כתוב בו: מת איש פלוני בן פלוני, שהקילו בהתרת עגונה אפילו כשהעד אינו ראוי להגיד, כמבואר שם.

9 **ה. כָּל עֵד שֶׁנֶּחְקְרָה עֵדוּתוֹ בְּבֵית דִּין, בֵּין בְּדִינֵי**
10 **מָמוֹנוֹת בֵּין בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת - אֵין יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ[34].**
11 **כֵּיצַד? אָמַר: מֵטְעָה הָיִיתִי[35], שׁוֹגֵג הָיִיתִי[36], וְנִזְכַּרְתִּי**
12 **שֶׁאֵין הַדָּבָר כֵּן, לְפַחֲדוֹ עָשִׂיתִי[37] - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ,**
13 **אֲפִלּוּ נָתַן טַעַם לִדְבָרָיו[38]. וְכֵן אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹסִיף**
14 **בְּעֵדוּתוֹ תְּנַאי[39]. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כָּל דְּבָרִים שֶׁיֹּאמַר**
15 **הָעֵד אַחַר שֶׁנֶּחְקְרָה עֵדוּתוֹ, שֶׁיָּבוֹא מִכְּלָלָן בְּטוּל**
16 **הָעֵדוּת אוֹ הוֹסָפַת תְּנַאי בָּהּ - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ[40].**

34) כתובות יח, ב שנאמר (ויקרא ה, א) "אם לוא יגיד ונשא עונו" - כיון שהגיד, שוב אינו חוזר ומגיד, שהגדה אחת נכתבה בה (רש"י שם), וראה במשנה שבועות לא, ב "הואיל ואינם יכולים לחזור ולהעיד". ובתוספתא כתובות פ"ב, מ"א "עד שלא נחקרה עדותם בבית־דין, אמרו בדאים אנו - הרי אלו נאמנים; משנחקרה עדותם בבית־דין, אמרו: בדאים אנו - אינם נאמנים". 35) טעיתי במה שהגדתי מתחילה. בבא־בתרא קסז, ב בעובדא של רב ירמיה. 36) שכוח הייתי. 37) הוכרחתי מחמת איומיו עלי להעיד שקר במזיד, ואנוס הייתי (כתובות יח, ב). 38) למה העיד מתחילה אחרת (סנהדרין מד, ב). 39) לומר על תנאי זה מכר פלוני שדהו, שיעשה לו הלוקח כך וכך, והמוכר טוען לא קיים לי תנאי ואינו מכר (כתובות יט, ב וברש"י). 40) ומסתבר, אם יש בלשון עדותו שתי משמעויות - נאמן לומר: כך נתכוונתי להגיד (רדב"ז). וכן אם טעה בעדותו טעות מוכחת מאליה, כגון שהצריכוהו בית־דין להביא עדים שאינו רמאי והביא עדים, ושאלם בית־הדין: יודעים אתם בו שהוא רמאי? ואמרו כן. העיר בעל הדין: וכי אני רמאי? אמרו, לא אמרנו אלא שאינך רמאי - שומעים להם, שבוודאי אין אדם מביא עדים להעיד חובה לעצמו, ומקורו בבבא־מציעא כח, ב וכן בחו"מ סי' כט, סעיף א. ורבינו רמז על כך לקמן פכ"א ה"ז, וכביאורנו שם.

17 **ו. עֵדִים הַחֲתוּמִים עַל הַשְּׁטָר - הֲרֵי זֶה כְּמִי**
18 **שֶׁנֶּחְקְרָה עֵדוּתָן בְּבֵית דִּין[41], וְאֵין יְכוֹלִין לַחֲזֹר**
19 **בָּהֶן[42]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁאֶפְשָׁר לְקַיֵּם**
20 **הַשְּׁטָר[43] שֶׁלֹּא מִפִּיהֶן, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ שָׁם עֵדִים שֶׁזֶּה**
21 **כָּתַב יָדָן, אוֹ שֶׁהָיָה כְּתַב יָדָן יוֹצֵא מִמָּקוֹם אַחֵר[44];**
22 **אֲבָל אִם אִי אֶפְשָׁר לְקַיֵּם אֶת הַשְּׁטָר אֶלָּא מִפִּיהֶן[45],**
23 **וְאָמְרוּ: כְּתַב יָדֵנוּ הוּא זֶה, אֲבָל אֲנוּסִים הָיִינוּ[46],**
24 **קְטַנִּים הָיִינוּ, קְרוֹבִים הָיִינוּ, מֻטְעִים הָיִינוּ - הֲרֵי**
25 **אֵלּוּ נֶאֱמָנִים[47], וְיִבָּטֵל הַשְּׁטָר.**

41) שאין אדם חצוף לזייף חתימתם (גיטין ג, א וברש"י). 42) כתובות יח, ב. 43) לאשר את חתימת ידם. 44) שהם חתומים על שטר אחר שהוחזק כבר בבית־דין ואושר, וכשהופיע שטר חתום זה, אנו מדמים חתימות זה לזה ואין אנו זקוקים לקיומם. 45) שאנו זקוקים לאישור חתימת ידם. 46) מחמת איום נפשות. 47) שם, כיון שאין כתב־ידם ניכר אלא על פיהם, הפה שאסר הוא הפה שהתיר, כשם שאתה מאמינם על זה, כך האמינם על זה, והכל הגדה אחת היא (רש"י שם).

26 **ז. אָמְרוּ: פְּסוּלֵי עֵדוּת הָיִינוּ בַּעֲבֵרָה[48], אוֹ שֹׁחַד**
27 **לָקַחְנוּ עַל עֵדוּת זוֹ[49] - אֵין נֶאֱמָנִים; שֶׁאֵין אָדָם**
28 **מֵשִׂים עַצְמוֹ רָשָׁע[50], עַד שֶׁיָּעִידוּ עָלָיו עֵדִים שֶׁהוּא**

רָשָׁע. וְכֵן אִם אָמְרוּ: אֲמָנָה הָיוּ דְּבָרֵינוּ[51] - אֵין נֶאֱמָנִים; שֶׁהַמֵּעִיד עַל שְׁטַר אֲמָנָה - כְּמֵעִיד בְּשֶׁקֶר[52].

48) שעברנו עבירה שחייבים עליה מלקות, והרשעים פסולים לעדות, כמבואר לקמן ס"י, ה"א־ב. 49) וחתמנו שקר. 50) לפסול עצמו מחזקתו, שקרוב הוא אצל עצמו, וקרוב פסול לעדות (כתובות שם, וברש"י) והשווה לקמן פי"ב, ה"ב. 51) חתימתנו. שהאמינו הלווה למלוה ולא לוה ממנו כלום, אלא כתב לו שטר ומסרו למלוה, שאם יצטרך ללוות ילווה, והאמינו שלא יתבענו אלא־אם־כן מלווהו. 52) שאסור לו לאדם שישהה שטר אמנה בתוך ביתו, שנאמר (איוב יא, יד) "ואל תשכן באהלך עַוְלָה" - ואסור לעדים לחתום על "עַוְלָה", וכשאמרו: אמנה היו דברינו, אינם נאמנים להרשיע את עצמם (כתובות יט, א). ובכל זאת לא נפסלו בזה להעיד עדות אחרת כאילו העידו עדות שקר ממש, וזה שהדגיש רבינו: "כמעיד בשקר" שדומה למעיד שקר, אבל אין לו דין מעיד שקר ממש (רדב"ז).

ח. אָמְרוּ הָעֵדִים: שְׁטַר מֶכֶר זֶה מוֹדָעָה נִמְסְרָה לָנוּ עָלָיו[53], אַף עַל פִּי שֶׁכְּתַב יָדָן[54] יוֹצֵא מִמָּקוֹם אַחֵר[55] - הֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנִין[56].

53) המוכר הודיע לנו לפני כתיבת השטר, שהוא מוכר מחמת אונס והכרנו באונסו, והרי המכר בטל, כמבואר בהל' מכירה פ"י, ה"א. 54) חתימתם. 55) ואין אנו זקוקים לקיים השטר על פיהם, נמצא שאין לומר כאן: הפה שאסר הוא הפה שהתיר. 56) והמכר בטל (כתובות יט, ב) כרב אשי האומר: זה ניתן להכתב. ומפרש הר"ן: שבידם לכתוב נוסח המודעה של המוכר, ולציין בו תאריך שלפני זמן שטר המכר, נמצא שאין אלו חוזרים ומגידים, שעדיין לא הגידו כלום, כיון שבידם לפסול הגדת המכר משעה ראשונה, ולפיכך אפילו כשכתב־ידם יוצא ממקום אחר - נאמנים. ולדעת רש"י ו'תוספות' שם, דיבור־המתחיל: אמר רב נחמן, אינם נאמנים אלא כשאין כתב־ידם ממקום אחר, שהם מפרשים: "זה נותן להכתב" שמותר היה להם לחתום על שטר המכר כדי להציל האנוס מאונסו, ולפי־זה אינם עדיפים מאנוסים היינו מחמת נפשות שאינם נאמנים אלא כשאין כתב־ידם יוצא ממקום אחר, כאמור לעיל ה"ו.

ט. אָמְרוּ: עַל תְּנַאי הָיָה שְׁטָר זֶה[57]: אִם הָיָה כְּתַב יָדָן יוֹצֵא מִמָּקוֹם אַחֵר - אֵין נֶאֱמָנִין[58]; וְאִם אֵין הַשְּׁטָר מִתְקַיֵּם אֶלָּא מִפִּיהֶם - נֶאֱמָנִים[59]. וְאוֹמֵר[60] לְבַעֲלֵי הַדִּין[61]: קַיְּמוּ הַתְּנַאי[62] וּבוֹאוּ לָדוּן[63].

57) שטר מכר זה, ועל תנאי מסויים מכר זה את מקחו, והואיל ולא קיים הלוקח את תנאו - רוצה המוכר לבטל את שטר המכר. 58) הואיל ולא נזכר בשטר שום תנאי, אין הם יכולים לבטלו בהגדתם השניה, שאין עדים מגידים וחוזרים ומגידים. 59) שהפה שאסר - הוא הפה שהתיר, והכל הגדה אחת היא. 60) הדיין. 61) הלקוחות. 62) לבעלים המוכרים. 63) אם עדיין יעכבו את המכירה (כתובות יט, ב). כדעת רבינו היא גם דעת רש"י שם. אבל רב האי גאון (הובאו דבריו ב'טור' חו"מ סימן מו) סובר, שאפילו כתב־ידם יוצא ממקום אחר, נאמנים לומר תנאי היו דברינו, שאין זו הגדה שניה, שהרי השטר חל ויהיה כשר כשיתקיים התנאי, והרבה מן הראשונים סוברים כמותו, אולם הרמב"ן ז"ל הכריע כדעת רבינו, ונימוקיו הובאו בר"ן לכתובות שם. וראה בש"ך לחו"מ סימן סב, ס"ק לד.

י. אָמַר אֶחָד מִן הָעֵדִים: עַל תְּנַאי הָיוּ הַדְּבָרִים[64], וְהַשֵּׁנִי אוֹמֵר: לֹא הָיָה שָׁם תְּנַאי[65] - הֲרֵי כָּאן עֵד אֶחָד[66].

64) והואיל ואין כתב־ידו יוצא ממקום אחר הרי הוא נאמן, כאמור בהלכה הקודמת. 65) ולדבריו, הרי זה מכר גמור וחייב המוכר להעביר את ממכרו ללוקח. 66) נמצא שאין השטר חתום אלא בעד אחד (כתובות יט, ב) כדעת רב הונא בריה דרב יהושע, ולפי זה אם המכר הוא מטלטלין, יצטרך המוכר שהוא הנתבע ע"י הלוקח, להישבע שבועת התורה להכחיש את העד האומר שלא היה שם תנאי, כדין כל עד אחד המחייב שבועה את הנתבע (ראה הל' טוען ונטען פ"ג, ה"ו), ואפילו העד האומר תנאי היה שם - מסייע למוכר, אין הוא פוטרו מלהשבע, וזה שדקדק רבינו: הרי כאן עד אחד, כלומר וחייב שבועה. וכן היא דעת רבי מאיר הלוי ב'טור' חו"מ סימן מו (לחם־משנה).

יא. גַּם בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת[67] אֵין מְקַבְּלִין עֵדוּת אֶלָּא בִּפְנֵי בַּעַל דִּין[68]. אִם הָיָה בַּעַל דִּין[69] חוֹלֶה, אוֹ שֶׁהָיוּ הָעֵדִים מְבַקְּשִׁים לֵילֵךְ לִמְדִינַת הַיָּם וְשָׁלְחוּ[70] לְבַעַל דִּין וְלֹא בָּא - הֲרֵי אֵלּוּ מְקַבְּלִים עֵדִים שֶׁלֹּא בְּפָנָיו[71]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּעֵדוּת עַל פֶּה; אֲבָל בִּשְׁטָר - מְקַיְּמִין בֵּית דִּין אֶת עֵדָיו[72] שֶׁלֹּא בִּפְנֵי בַּעַל דִּין[73]. וַאֲפִלּוּ הָיָה עוֹמֵד[74] וְצוֹוֵחַ וְאוֹמֵר: שְׁטָר מְזֻיָּף הוּא[75]! עֵדֵי שֶׁקֶר הֵן[76]! פְּסוּלֵי עֵדוּת הֵן[77]! - אֵין מַשְׁגִּיחִין בּוֹ; אֶלָּא מְקַיְּמִין אֶת הַשְּׁטָר, וְאִם יֵשׁ לוֹ רְאָיָה לִפְסֹל[78] - יִפְסֹל[79].

67) כבדיני נפשות, בניגוד לדרישה וחקירה שנוהגת רק בדיני נפשות ולא בדיני ממון, כמבואר לעיל ה"א. 68) הנתבע, שנאמר (שמות כא, כט) "והועד בבעליו" - אמרה תורה: יבוא בעל השור (=שהזיק) ויעמוד על שורו (בבא־קמא קיב, ב) וב'ספרי' שופטים אות קצ, דרשו: ועמדו שני האנשים אשר להם הריב - יבוא בעל השור ויעמוד על שורו. 69) ושמא ימות טרם שיקבלו העדות. 70) הדיינים. 71) בבא־קמא שם. ובירושלמי סנהדרין פ"ג ה"ט, משמע שאם בעל הדין אינו מצוי בעיר, מקבלים עדים שלא בפניו, ואין אומרים נחכה עד שישלחו לו, כי בינתיים ילכו העדים למדינת הים (וכן בחו"מ סי' כח, סעיף טז). וכתב הרדב"ז: אם ראה בית־דין שהנתבע משתמט מלבוא, כדי שלא יקבלו העדות, מנדים אותו עד שיבוא, ואם לא בא - מקבלים העדים, אפילו שאין בדעתם ללכת למדינת הים, וכך נהג במצרים. וכתב הר"ן לכתובות פי"א בענין המוכרת שלא בבית־דין צריכה שבועה (שם צח, א), שכל נתבע הבא לפטור עצמו, מקבלים עדיו אפילו שלא בפני בעל דינו התובע, וכן בחו"מ סי' כח, סעיף יח. ומקורו בבבא־מציעא לב, א שאלמנה צריכה בית־דין של הדיוטות

להעיד עליה שלא מכרה בזול, ועדותם מועילה, אע"פ שהיתומים קטנים הם, וראה ביאור הגר"א שם. 72) מאשרים את חתימת ידיהם. 73) שמן התורה - עדים החתומים על השטר, הרי הם כנחקרה עדותם בבית־דין, ואינו צריך קיום אלא מדבריהם, ולפיכך מקיימים אפילו שלא בפניהם (בבא־קמא שם, וכפירוש ה'תוספות' דיבור־המתחיל: מקיימים). 74) הנתבע. 75) המלוה זייף את חתימת העדים וחיקה את חתימתם, כפי שחתמו בשטרות אחרים שמהם בית־הדין רוצה לקיימו. 76) וחתמו למלוה בשקר. 77) רשעים, כמבואר לקמן פ"י, ה"א. 78) את העדים או השטר. 79) וכל שלא הביא, הרי השטר בכשרותו וגובים על פיו (בבא־קמא שם). והשווה הל' מלוה פכ"ב, ה"ב: "אם נראה לדיינים שיש ממש בדבריו, קובעים לו זמן להביא עדיו. ואם נראה להם שאינו בא אלא בעלילות דברים ובטענות של דופי - אומרים לו: שלם, ואח"כ אם יש לו ראיה יחזיר".

יב. כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ רְאָיָה בְּעֵדִים[80] - מְטַפֵּל בָּעֵדִים עַד שֶׁיְּבִיאֵם לְבֵית דִּין[81]. וְאִם יָדְעוּ בֵּית דִּין שֶׁבַּעַל דִּינוֹ אַלָּם[82], וְטָעַן הַתּוֹבֵעַ שֶׁהָעֵדִים מִתְפַּחֲדִים מִבַּעַל דִּינוֹ שֶׁיָּבוֹאוּ וְיָעִידוּ לוֹ - הֲרֵי בֵּית דִּין כּוֹפִין אֶת בַּעַל דִּינוֹ שֶׁיָּבִיא הוּא הָעֵדִים[83]. וְכָן כֹּל כַּיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ דָּנִין בָּהֶן לְאַלָּם.

80) להוציא ממון מידי הנתבע. 81) בבא־קמא מו, ב שנאמר (שמות כד, יד) "מי בעל דברים (=תובע) יגש אליהם" - יגיש ראיה אליהם. 82) הנתבע הוא תקיף ואיש זרוע. 83) שיעידו כדבריו, שאינו חייב לתובע כלום, והם אינם חשודים לשקר מחמת יראה, כי די להם שישתקו מחמתו, אבל לא יעיזו בשום פנים להעיד שקר בגלל אלמותו (בבא־מציעא לט, ב). ושמא תאמר, אם כן לא הנחת חיים לאַלמים, שבעל־דינו יטעון שעדיו מתפחדים ממנו, ונמצאו מפסידים כל אשר להם? - כיון שאַלמים הם, לא איכפת לנו בהפסדם, וכך נידונם עד שיחזרו בתשובה ויהיו כשאר כל אדם, ויידונו כמותם (כסף־משנה). וראה ב'תוספות' שם ד"ה זיל את.

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) ראייה מאוחרת בעדות נפשות. עדות נפרדת בדיני ממונות. צירופים חלקיים בעדות ממון. הצורך בכל אחד מהעדים להעיד על כל הדבר.

א. עֵדֵי נְפָשׁוֹת[2] צְרִיכִין שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם רוֹאִים אֶת הָעוֹשֶׂה עֲבֵרָה כְּאֶחָד[3]. וּצְרִיכִין לְהָעִיד כְּאֶחָד[4], וּבְבֵית דִּין אֶחָד[5]. אֲבָל דִּינֵי מָמוֹנוֹת אֵין צְרִיכִין לְכָךְ. כֵּיצַד[6]? הָיָה אֶחָד רוֹאֵהוּ מֵחַלּוֹן זֶה כְּשֶׁעָבַר הָעֲבֵרָה, וְהָעֵד הָאַחֵר רוֹאֵהוּ מֵחַלּוֹן אַחֵר: אִם הָיוּ שְׁנֵי הָעֵדִים רוֹאִין זֶה אֶת זֶה - מִצְטָרְפִין, וְאִם לָאו - אֵין מִצְטָרְפִין[7]. הָיָה זֶה הַמַּתְרֶה בּוֹ[8] רוֹאֶה הָעֵדִים, וְהָעֵדִים רוֹאִין אוֹתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין רוֹאִין זֶה אֶת זֶה - הַמַּתְרֶה מְצָרְפָן[9]. הָיוּ שְׁנֵי הָעֵדִים בְּבֵית אֶחָד, וְהוֹצִיא אֶחָד מֵהֶן רֹאשׁוֹ מִן הַחַלּוֹן, וְרָאָהוּ זֶה שֶׁעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּשַׁבָּת וְאֶחָד מַתְרֶה בּוֹ, וְהִכְנִיס רֹאשׁוֹ, וְחָזַר הָעֵד הַשֵּׁנִי וְהוֹצִיא רֹאשׁוֹ מֵאוֹתוֹ הַחַלּוֹן וְרָאָהוּ[10] - אֵין מִצְטָרְפִין, עַד שֶׁיִּרְאוּ שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד[11]. הָיוּ שְׁנֵי עֵדִים רוֹאִין אוֹתוֹ מֵחַלּוֹן זֶה, וּשְׁנֵי עֵדִים רוֹאִין אוֹתוֹ מֵחַלּוֹן אַחֵר, וְאֶחָד מַתְרֶה בּוֹ בָּאֶמְצַע: בִּזְמַן שֶׁמִּקְצָתָן רוֹאִין אֵלּוּ אֶת אֵלּוּ - הֲרֵי זוֹ עֵדוּת אַחַת[12]; וְאִם לֹא הָיוּ רוֹאִין אֵלּוּ אֶת אֵלּוּ וְלֹא צֵרַף אוֹתָן הַמַּתְרֶה[13] - הֲרֵי אֵלּוּ שְׁתֵּי עֵדֵיוּת. לְפִיכָךְ, אִם נִמְצֵאת כַּת אַחַת מֵהֶן זוֹמֶמִין - הוּא וְהֵן נֶהֱרָגִין, שֶׁהֲרֵי הוּא נֶהֱרָג בְּעֵדוּת הַכַּת הַשְּׁנִיָּה[14].

2) המעידים על אדם שעבר עבירה שחייבים עליה עונש מיתת בית־דין. 3) פרט לראוהו זה אחר זה, וכמבואר בסמוך. 4) זה במעמד זה, בניגוד לעדי ממונות, ששומעים דבריו של זה היום, וכשיבוא חבירו למחר שומעים לו, כמבואר בסמוך ה"ד. 5) שכל אותם כ"ג דיינים שקיבלו עדותם, הם־הם ידונו אותו, לא שיצטרפו קצת מבית־דין זה וקצת מבית־דין אחר (=כגון שהעידו עדותם גם לפני בית־דין שני) וידונו אותו, בניגוד לדיני ממונות, שבא אחד מכל בית־דין, ושלשתם לדונו, כמבואר בסמוך ה"ו (כסף־משנה). 6) זה חוזר אל דיני נפשות. 7) מכות ו, ב "מנין לעדות מיוחדת (=אחד רואהו מחלון זה, ואחד מחלון זה) שהיא פסולה, שנאמר (דברים יז, ו) "לא יומת על־פי עד אחד" - אחד - אחד. 8) בעבריין, שאין עונש בלא התראה, "ובין שהתרה בו אחד מן העדים, ובין שהתרה בו אחר בפני עדים... הרי זה נהרג" (הל' סנהדרין פי"ב, ה"ב). 9) מכות שם, אלא שגירסת התלמוד שם: "אם היו רואים את המתרה, או המתרה רואה אותם מצטרפים". וגירסת רבינו שם, כנראה "היו רואים את המתרה והמתרה רואה אותם" (כסף־משנה). וכן בדין, שאיך אפשר להסתפק באמירת המתרה שראה אותם, ולהרוג העבריין על פיו, והלא עד אחד הוא? אבל לגירסת רבינו אינו נהרג עד שהעדים יראו את המתרה והם יעידו שראוהו. וראה ב'תוספות' שם ד"ה או מתרה. 10) אע"פ שכל אחד מהם ראהו עושה כדי חיוב מלאכה גמורה. 11) מכות, שם. 12) ואם נמצא אחד מהם קרוב או פסול לעדות - בטלה העדות כולה. וכן אם נמצאה כת אחת מהן זוממת - אינה נהרגת עד שיזומו כולם. ואפילו אלה שלא ראו זה את זה מצטרפים לעדות אחת, כמבואר ב'תוספות' שם ד"ה שמקצתן. 13) צירוף הדדי, כאמור לעיל אות ח. 14) שלא הוזמה (שם).

ב. אֲבָל בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא רָאוּ אֵלּוּ אֶת אֵלּוּ - עֵדוּתָן מִצְטָרֶפֶת[15]. כֵּיצַד? אָמַר הָאֶחָד: בְּפָנַי הִלְוָהוּ בְּיוֹם פְּלוֹנִי, אוֹ בְּפָנַי הוֹדָה לוֹ[16], וְאָמַר הָעֵד הַשֵּׁנִי: וְכֵן אֲנִי מֵעִיד שֶׁהִלְוָהוּ בְּפָנַי אוֹ הוֹדָה בְּיוֹם אַחֵר - הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפִין[17].

15) לעדות אחת, וכמבואר לעיל אות יא. ובכת"י תימן: אע"פ שראו זה אחר זה - עדותן מצטרפת. 16) שהוא חייב לו. 17) מכות שם, שנאמר: לא יומת על־פי עד אחד - בדיני נפשות הוא דאין כשירה (=עדות מיוחדת), אבל

בדיני ממונות כשירה. וכן בסנהדרין ל, א "רבי יהושע בן קרחה אומר: אפילו בזה אחר זה", שהרי מבין שניהם הוא חייב מנה מכל־מקום. וכן הכתוב אומר (ויקרא ה, א) "והוא עד או ראה או ידע" – מכל־מקום, אפילו כל אחד ראה לעצמו (שם).

1 **ג. וְכֵן אִם אָמַר הָאֶחָד: בְּפָנַי הִלְוָהוּ, וְהַשֵּׁנִי אוֹמֵר:**
2 **בְּפָנַי הוֹדָה לוֹ[18]; אוֹ שֶׁאָמַר הָרִאשׁוֹן: בְּפָנַי הוֹדָה,**
3 **וְהַשֵּׁנִי שֶׁהֵעִיד אַחַר זְמַן אָמַר: בְּפָנַי הִלְוָהוּ[19] - הֲרֵי**
4 **אֵלּוּ מִצְטָרְפִין[20].**

18) ויתכן, ששניהם מעידים על מנה אחד, שהודאת העד השני מכוונת לאותה ההלוואה של העד הראשון. 19) נמצאת ההלוואה אחרי ההודאה, ושני מנים נפרדים הם, וכל אחד מהם מעיד על מנה אחר (לחם־משנה). ובכל זאת, הואיל ושניהם מעידים שחייב לו מנה - מצטרפים. ומדובר כאן, שהמלוה תובעו שני מנים, אחד מניסן ואחד מתשרי, אבל אם אינו תובעו אלא מנה אחד והם מעידים על שני מנים, על־כרחך אחד מהם שקרן לפי דברי התובע, שהוא נאמן על עצמו, ולפיכך נשבע הלווה שבועה מן התורה להכחיש את העד האמיתי ונפטר (כסף־משנה, וכן בחו"מ סי' ל, סעיף ז). 20) סנהדרין ל, ב כחכמי נהרדעא ע"פ רבי יהושע בן קרחה, וכדעת רב אלפס שם.

5 **ד. וְכֵן בְּעֵת שֶׁמְּעִידִין בְּבֵית דִּין - יָבוֹא אֶחָד**
6 **וְשׁוֹמְעִין דְּבָרָיו הַיּוֹם, וּכְשֶׁיָּבוֹא הָעֵד הַשֵּׁנִי לְאַחַר**
7 **זְמַן - שׁוֹמְעִין דְּבָרָיו. וּמִצְטָרְפִין זֶה לָזֶה, וּמוֹצִיאִין**
8 **בָּהֶן הַמָּמוֹן[21].**

21) שם עמ' א וכדעת רבי נתן. וכן רבן שמעון בן גמליאל סובר כמותו כהכרעת הסוגיא בכתובות כו, ב. וכל זה בדיני ממונות, אבל בדיני נפשות הרי צריכים שיראו שניהם את העדות כאחת, ומשוום אנו את הגדת העדות בפני בית־דין לראיית העדות, שנאמר: "או ראה... אם לוא יגיד", מה הראיה כאחת, אף ההגדה כאחת (קרית ספר) ע"פ הסוגיא בסנהדרין שם עמ' ב.

9 **ה. וְכֵן אִם הָיָה עֵד אֶחָד בִּכְתָב[22] וְאֶחָד עַל פֶּה[23] -**
10 **מִצְטָרְפִין[24]. וְאִם אָמַר זֶה שֶׁלֹּא כָּתַב עֵדוּתוֹ: אֲנִי**
11 **קָנִיתִי מִיָּדוֹ[25] עַל דָּבָר זֶה, וְלֹא בָא הַמַּלְוֶה הַזֶּה וְלֹא**
12 **שָׁאַל מִמֶּנִּי לִכְתֹּב - שְׁנֵיהֶם מִצְטָרְפִין לַעֲשׂוֹת הַמִּלְוֶה**
13 **בִּשְׁטָר, וְאֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר פָּרַעְתִּי[26].**

22) חתום בשטר. 23) המעיד שראה ההלוואה או שמע הודאת הלווה בפני המלוה. 24) ואפילו אם יכפור הלווה ויטעון לא לוויתי, אינו נאמן להכחיש השנים ואפילו בשבועה (בבא־בתרא קסה, א). אבל אם טען הלווה: פרעתי, אינו נאמן אפילו אם אין למלוה אלא עד אחד בכתב בלבד, ואין עמו עד בעל־פה, כדברי רבינו בהל' מלוה פי"ד, ה"י: "הוציא עליו שטר־חוב בעד אחד, ולווה טען פרעתי - הרי זה מחוייב שבועה, ואינו יכול להשבע ומשלם" (פרישה לחו"מ סימן נא). 25) קיבלתי קנין סודר מידו של הלווה לכתוב שטר ולחתום עליו ולמסרו למלוה, ואילו רציתי לכתוב שטר הייתי זכאי לכך ולא הוצרכתי להמלך שנית לשאלו אם מסכים הוא לכתיבה, ש'כלל' הוא (בבא־בתרא מ, א) "סתם קנין לכתיבה עומד". 26) לשון זה תמוה, שהרי כבר נתבאר לעיל אות כג שאפילו אין למלוה אלא עד אחד בכתב, אין הלווה יכול לטעון פרעתי, שהמלוה יכול להשיבו: שטרך בידי מה עושה, למה לא לקחתיו ממני, ולפיכך נכונה היא גירסת ה'טור' בחו"מ סי' נא המצטט את דברי רבינו: "מצטרפים ונעשה מלוה בשטר גמורה" – כלומר, שהמלוה יכול לטרוף אפילו מן הלקוחות כשטר גמור, בניגוד לדין הקודם שאין שם קנין, אינו גובה אלא מנכסים בני חורין כדין כל מלוה על־פה (ב"ח שם). ולדעת ה'בית יוסף' שם אין צורך להגיה כאן בדברי רבינו, אלא נקט אחד מהענינים, שמלוה בשטר מועיל להם, והוא־הדין לכולם, כגביה מן המשועבדים וכדומה. וראה ב'דרישה' שם.

14 **ו. הֵעִיד הָאֶחָד בְּבֵית דִּין זֶה[27], וְהָעֵד הַשֵּׁנִי בְּבֵית דִּין**
15 **אַחֵר - יָבוֹא בֵּית דִּין אֵצֶל בֵּית דִּין וְיִצְטָרְפוּ עֵדוּתָן[28].**
16 **וְכֵן אִם הֵעִידוּ שְׁנֵי הָעֵדִים בְּבֵית דִּין זֶה[29], וְחָזְרוּ**
17 **וְהֵעִידוּ בְּבֵית דִּין אַחֵר[30] - יָבוֹא אֶחָד מִכָּל בֵּית דִּין[31]**
18 **וְיִצְטָרְפוּ[32]. אֲבָל הָעֵד עִם הַדַּיָּן שֶׁהֵעִידוּ שְׁנֵי הָעֵדִים**
19 **בְּפָנָיו[33] - אֵין מִצְטָרְפִין[34].**

27) על הלוואה או הודאה, כנ"ל ה"ב. 28) ושני בתי־הדין ישפטו יחד לפי העדות המצטרפת, שהרי נתבאר לעיל ה"ד שבדיני ממון אין צורך ששניהם יעידו כאחד, וכאן החידוש שעדותם כשרה אפילו לפני שני בתי־דין נפרדים (בבא־בתרא קסה, ב). וכתב הסמ"ע לחו"מ סי' ל, ס"ק לד: דוקא כל שני בתי הדין מצטרפים, אבל מקצת מבית־דין אחד ומקצת מבית־דין שני אינם מצטרפין להעשות בית־דין חדש, כיון שלא העיד אלא אחד מהעדים בכל בית־דין, הרי זה כעד מפי עד. 29) לקיים חתימת ידי עדי השטר. 30) והלכו להם שנים מבית־הדין למדינת הים, ולא נשאר אלא דיין אחד. 31) ובחו"מ סי' ל סי"ב, הנוסח: וחזרו והעידו בבית־דין אחר וחזרו והעידו בבית־דין שלישי, יבוא אחד מכל בית־דין וכו'. כלומר, שמכל שלשה בתי־הדין נשארו אחד־אחד. 32) לקיים השטר (בבא־בתרא שם) וכאן, אפילו דיין אחד מכל בית־דין מצטרף, הואיל ומתחילה העידו שני עדים לפניו ונתקבלה עדותם, אין זה כעד מפי עד, אלא דיין המאשר את הקיום שנתאשר לפניו (סמ"ע שם). 33) כשישב עם עוד שני דיינים כאחד. 34) אחרי שהלכו שני הדיינים, אין הדיין הנשאר יכול להצטרף עם עד אחד להעיד לפני בית־דין אחר על קיום השטר, מפני שאין עדותם אחידה, העד מעיד שמכיר חתימת עדי השטר, והדיין מעיד שנתקבלה העדות לפניו במושב שלשה חברי בית־דין (כתובות כא, א), וראה ברי"ף לבבא־בתרא קסה, ב.

20 **ז. אַף עַל פִּי שֶׁמִּצְטָרְפִין הָעֵדוּת[35] בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת,**
21 **צָרִיךְ שֶׁיָּעִיד כָּל אֶחָד מִשְׁנֵיהֶם בְּכָל דָּבָר[36], כְּמוֹ**
22 **שֶׁבַּאַרְנוּ[37]. אֲבָל אִם הֵעִיד עֵד אֶחָד בְּמִקְצָת דָּבָר,**
23 **וְהֵעִיד הַשֵּׁנִי בְּמִקְצָתוֹ - אֵין מְקַיְּמִין הַדָּבָר מֵעֵדוּת**
24 **שְׁנֵיהֶם. שֶׁנֶּאֱמַר: עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים יָקוּם דָּבָר[38].**
25 **כֵּיצַד? זֶה אוֹמֵר: פְּלוֹנִי אָכַל שָׂדֶה זוֹ שָׁנָה פְּלוֹנִית,**

20) המעיד שראה ההלוואה או שמע הודאת הלווה בפני המלוה. 24) ואפילו אם יכפור הלווה ויטעון לא לוויתי, אינו נאמן להכחיש השנים ואפילו בשבועה (בבא־בתרא קסה, א). אבל אם טען הלווה: פרעתי, אינו נאמן אפילו אם אין למלוה אלא עד אחד בכתב בלבד, ואין עמו עד בעל־פה, כדברי רבינו בהל' מלוה פי"ד, ה"י: "הוציא עליו שטר־חוב בעד אחד, ולווה טען פרעתי - הרי זה מחוייב שבועה, ואינו יכול להשבע ומשלם" (פרישה לחו"מ סימן נא). 25) קיבלתי קנין סודר מידו של הלווה לכתוב שטר ולחתום עליו ולמסרו למלוה, ואילו רציתי לכתוב שטר הייתי זכאי לכך ולא הוצרכתי להמלך שנית

וְזֶה הֵעִיד שֶׁאֲכָלָהּ שָׁנָה שְׁנִיָּה, וְזֶה הֵעִיד שֶׁאֲכָלָהּ שָׁנָה שְׁלִישִׁית[39] - אֵין מִצְטָרְפִין עֵדוּת שְׁלָשְׁתָּן וְאוֹמְרִים: חֲרֵי אֲכָלָהּ שָׁלֹשׁ שָׁנִים; שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד הֵעִיד בְּמִקְצָת הַדָּבָר[40]. וְכֵן אִם הֵעִיד זֶה: אֲנִי רָאִיתִי שַׁעֲרָה אַחַת בְּצַד יְמִינוֹ שֶׁל זֶה, וְזֶה אוֹמֵר: אֲנִי רָאִיתִי שַׁעֲרָה אַחַת בְּצַד שְׂמֹאלוֹ שֶׁל זֶה בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם[41] - אֵין מִצְטָרְפִין[42] דִּבְרֵי שְׁנֵיהֶם כְּדֵי שֶׁנֹּאמַר: חֲרֵי הֵעִידוּ שְׁנֵיהֶם שֶׁהָיָה זֶה גָּדוֹל בְּיוֹם פְּלוֹנִי; לְפִי שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶם לֹא הֵעִיד אֶלָּא בְּמִקְצָת הַסִּימָנִין[43]. אֲפִלּוּ הֵעִידוּ שְׁנַיִם בְּשַׁעֲרָה אַחַת, וְהֵעִידוּ שְׁנַיִם בְּשַׁעֲרָה אַחֶרֶת[44]; שֶׁחֲרֵי כָּל כַּת מֵהֶם הֵעִידָה עַל חֲצִי דָּבָר, וְאֵין זוֹ עֵדוּת[45]. אֲבָל אִם הֵעִידָה הָאַחַת שֶׁרָאֲתָה שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת בְּצַד יָמִין, וְהֵעִידָה הַשְׁנִיָּה שֶׁרָאֲתָה שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת בְּצַד שְׂמֹאל[46] - מִצְטָרְפִין[47]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בּוֹ.

35) בכת"י תימן: העדים. 36) בכת"י הנ"ל: הדבר. 37) לעיל ה"ב, ששניהם מעידים על אותו הסכום. ככתוב שם: "וכן אני מעיד שהלווהו בפני". 38) "דבר - ולא חצי דבר" (בבא־קמא ע, ב). 39) והרי היא חזקה, להעמיד השדה בידו, ראה הל' טוען ונטען פי"א ה"ב, כי אין אדם נזהר בשטרו כל ימיו אלא עד שלש שנים, שם ה"ד. 40) בשליש החזקה, שכל אחד אינו מעיד אלא על שנה אחת. וראה לקמן פכ"א ה"ז, ובביאורנו שם. 41) שמבן שלש־עשרה שנה ומעלה, אם הביא שתי שערות למטה במקומות הידועים לשיער - נקרא גדול (הל' אישות פ"ב, ה"י). 42) בכת"י תימן: מצרפין. 43) ששערה אחת אינה אלא מקצת סימני הבגרות (סנהדרין ל, ב) "אחד אומר אחת בגבה, ואחד אומר אחת בכריסה - חצי דבר וחצי עדות היא", ומפרש רבינו: גבה וכריסה - צד ימין וצד שמאל (כסף־משנה). 44) אין מצרפין עדותם. 45) [בבא־בתרא נו, ב]. 46) נוסח זה משובש הוא, שהרי אם כת אחת מעידה על שתי שערות, למה לנו לצרף עדות הכת השניה, ובדפוס וינציאה שי"א, וכן בכת"י תימן, הנוסח: "אבל אם העיד האחד שראה שתי שערות... והעיד השני שראה שתי שערות". 47) שהרי כל אחד משניהם העיד על דבר שלם (סנהדרין שם). וכתב הכסף־משנה: דוקא לעניני ממונות מצרפים עדותם, שיחשב כגדול לענין מקח וממכר, או להעיד עדות שבממון, אבל לעניני נפשות כגון קידושין וגיטין וכדומה, אינו נעשה גדול עד ששני העדים יראו שתי השערות כאחד, כמבואר לעיל ה"א. וכן נראה מדקדוק לשון רבינו בתחילה הלכה זו: "אע"פ שמצטרפים העדות בדיני ממונות" וכו' - הרי שכל הלכה זו עוסקת בדיני ממונות בלבד. וכן ב'בית יוסף' לחו"מ סוף סימן ל.

יום שלישי א' תמוז ה'תש"פ

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) המקומות שבהם האמינה התורה עד אחד. דין עדים רבים שבאו להעיד וביניהם אחד קרוב או פסול. שטר שעדי חתימתו מרובים ואחד מהם קרוב או פסול לעדות. לימוד זכות או חובה על ידי עד המעיד. המקרים בהם יכול עד להיעשות דיין.

16 א. אֵין חוֹתְכִין[2] דִּין מִן הַדִּינִין עַל פִּי עֵד אֶחָד, לֹא
17 דִּינֵי מָמוֹנוֹת וְלֹא דִּינֵי נְפָשׁוֹת. שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יָקוּם עֵד
18 אֶחָד בְּאִישׁ לְכָל עָוֹן וּלְכָל חַטָּאת[3]. וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה[4]
19 לָמַדְנוּ שֶׁקָּם הוּא לִשְׁבוּעָה[5], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת
20 טוֹעֵן[6].

~ נקודות משיחות קודש ~

"אין חותכין דין מן הדינין על־פי עד אחד".

וממשיך: "בשני מקומות האמינה תורה עד אחד, בסוטה שלא תשתה מי מרים ("שנאמר: ועד אין בה, והרי כאן עד") ובעגלה ערופה שלא תיערף ("שנאמר ולא נודע מי הכהו, הא אם נודע לא היו עורפין, אפילו אם ראה ההורג עד אחד").

ויש לחקור בגדר הדין של עד אחד, מפני מה אין חותכין הדין על פיו:

א. עד אחד הוא סוג בירור אחר לגמרי (באיכות) משני עדים, ועל סוג בירור זה אמרה תורה שאין לסמוך עליו מפני שהוא "סוג" אחר של עדות. ולפי־זה יש להסביר שלסוג האחר של העדות האמינה תורה רק בשני מקרים; סוטה שלא תשתה, ועגלה ערופה שלא תיערף.

ב. הבירור שעושה עד אחד, הוא מאותו הסוג והגדר דשני עדים, אלא שיש כאן חסרון בכמות, ולכן מכיון שבדיני ממונות ודיני נפשות יש צורך בבירור גמור, לא מספיק הבירור דעד אחד, ובכל זאת בנוגע שלא להשקות סוטה ולא לערוף את עגלה ערופה, מספיק גם "קצת" בירור אף שאין זה בירור בשלימות לעניין חיוב מיתה. ועל־פי־זה יש לפרש כך גם בשבועה, שגם על־ידי עד אחד נעשה חיוב השבועה, כיון שה"קצת" בירור שגורם העד האחד אינו מספיק לחייב ממון, אבל כן מספיק לחייבו שבועה.

אמנם, כל זה הוא בעדי בירור שמעידים על המציאות, אבל בעדי קיום מסתבר לומר (גם לאופן השני) שעד אחד הוא כלום, ולא נעשה על־ידו מאומה, כי גם אם החסרון הוא בכמות, הרי כל זמן שחסר בשיעור זה של שני עדים לא נפעל דבר! בדיוק כמו משא כבד שצריך שני אנשים להרימו, ואדם אחד לבד אינו יכול להרימו כלל.

(ע"פ יין מלכות ספר שופטים סימן יד)

2) פוסקים, מוציאים החלטה. 3) ספרי שופטים אות קפח: "אין לי אלא לדיני נפשות (=עוון - משמעו חטא שיש בעונשו מיתה ככתוב בעובד עבודה זרה "עוונה בה", במדבר טו, לא), לדיני ממונות מניין, תלמוד לומר לכל עוון" כל - בא לרבות דיני ממונות (רבינו הלל). 4) שקיבלו רבותינו איש מפי איש עד למשה מסיני. 5) שאם כפר הנתבע ועד אחד מעיד, שהוא חייב לתובע הרי

זה נשבע מן התורה (ספרי שם ושבועות מ, א). 6) פרק א הלכה א.

ב. בִּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת הֶאֱמִינָה תּוֹרָה עֵד אֶחָד: בְּסוֹטָה שֶׁלֹּא תִּשְׁתֶּה מֵי מָרִים[7], וּבְעֶגְלָה עֲרוּפָה שֶׁלֹּא תֵּעָרֵף, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרְנוּ[8]. וְכֵן מִדִּבְרֵיהֶן, בְּעֵדוּת אִשָּׁה[9] שֶׁיָּעִיד לָהּ שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ[10].

7) שאם קינא לה בעלה ונסתרה אחר הקינוי בעדים והרי היא עומדת לשתות מי המרים לבדקה אם טמאה היא, ובא עד והעיד עליה שנטמאה בפניו, אינה שותה, שנאמר (במדבר ה, יג) "ועד אין בה" - והרי עד (הלכות סוטה פרק א, הלכה י"ד). 8) בהלכות רוצח פרק ט, הלכה י"ב, שאם בא עד אחד והעיד שראה את הרוצח אינה נערפת, שנאמר (דברים כא, א) "כי ימצא חלל באדמה... לא נודע מי היכהו" - והרי נודע. 9) להתירה להינשא. 10) הרי זה נאמן, "שהדבר עשוי להיגלות" (הלכות גירושין פרק י"ב, הלכה ט"ו), וגם הקלו חכמים בדבר זה, כדי שלא יישארו בנות ישראל עגונות (שם פרק י"ג, הלכה כ"ט, ובביאורנו שם).

ג. וְכָל מָקוֹם שֶׁעֵד אֶחָד מוֹעִיל, אִשָּׁה וּפָסוּל[11] כְּמוֹ כֵן מְעִידִים[12]. חוּץ מֵעֵד אֶחָד שֶׁל שְׁבוּעָה, שֶׁאֵין מְחַיְּבִין שְׁבוּעָה אֶלָּא בְּעֵדוּת כָּשֵׁר, הָרָאוּי לְהִצְטָרֵף עִם אַחֵר[13] וְיִתְחַיֵּב זֶה הַנִּשְׁבָּע מָמוֹן עַל פִּיו. עַל פִּי[14] שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ עַל פִּי שְׁלֹשָׁה עֵדִים[15] - לַעֲשׂוֹת שְׁלֹשָׁה כִּשְׁנַיִם: מַה שְׁנַיִם, נִמְצָא אֶחָד מֵהֶן קָרוֹב אוֹ פָּסוּל - בָּטְלָה הָעֵדוּת[16]; אַף שְׁלֹשָׁה, וְהוּא הַדִּין לְמֵאָה, נִמְצָא אֶחָד מֵהֶן קָרוֹב אוֹ פָּסוּל - בָּטְלָה הָעֵדוּת[17]. בֵּין בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, בֵּין בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת[18].

11) לעדות מדבריהם, אבל גזלן גמור, וכן כל הפסול בעבירה מן התורה, אינו נאמן להתיר אשה להינשא (הלכות גירושין פרק י"ב, הלכה י"ז). 12) שכן שנינו (סוטה מז, א) שאפילו העידה אשה שראתה את הרוצח אין העגלה נערפת. וביבמות קכב, א שנינו: "הוחזקו להיות משיאין (=אשה) עד מפי עד, מפי עבד, מפי אשה". וכן בסוטה לא, א לעניין עדות סוטה שלא תשתה מי מרים. והשווה הלכות סוטה פרק א, הלכה ט"ו. 13) כדקדוק לשון הברייתא (שבועות מ, א) "כל מקום ששניים מחייבים אותו ממון - עד אחד מחייבו שבועה". ובתורת כהנים פרשת ויקרא (דבורא דחטאות) פרק ז: "הודע אליו - ולא שאמרו לו אחרים (=והוא מכחישם)... מניין אפילו אמרה לו אשה, אוציא - אשה, שאין אשה כשרה לעדות, מניין אפילו אמרו לו קרובים (=שהם כשרים להעיד במקום אחר), אוציא... קרובים שאינם כשרים להעיד בו, מנין אפילו אמר לו עד אחד, אוציא... עד אחד שאין מחייבו אלא שבועה, מניין אפילו אמרו לו שניים" וכו', הרי שקרוב ואשה אינם מחייבים שבועה, אלא עד אחד כשר בלבד. וראה בתשובות רבי עקיבא איגר קעט ראייה לדברי רבינו. 14) בדפוסים קדומים וכן בכתב יד תימן כאן תחילת ההלכה. 15) "אם מתקיימת העדות בשניים למה פרט הכתוב בשלושה"? 16) שהרי לא נשאר אלא עד אחד. 17) שנאמר: עדים, אפילו מאה במשמע. 18) משנה במכות ה, ב וכדעת רבי שם.

ד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁנִּתְכַּוְّנוּ כֻּלָּן לְהָעִיד; אֲבָל אִם לֹא נִתְכַּוְّנוּ כֻּלָּם לְהָעִיד - מַה יַּעֲשׂוּ שְׁנֵי אַחִים בִּכְלַל הָעָם, וְרָאוּ הָעָם[19] כְּשֶׁהָרַג זֶה אֶת זֶה, אוֹ כְּשֶׁחָבַל בּוֹ[20], אוֹ כְּשֶׁחָטַף חֵפֶץ מִיָּדוֹ[21].

19) בדפוסים קדומים: וראו כשהרג. ותיבת: העם, אינה. 20) בגופו. 21) האם תיפסל עדות כולם, בגלל האחים שראו אף הם את המעשה, ועל כורחך, אינם פוסלים אם לא נתכוונו להעיד (משנה שם).

ה. וְכֵיצַד בּוֹדְקִין אֶת הַדָּבָר[22]? כְּשֶׁיָּבוֹאוּ לְבֵית דִּין עֵדִים מְרֻבִּין כַּת אַחַת, אוֹמֵר[23] לָהֶם: כְּשֶׁרְאִיתֶם זֶה שֶׁהָרַג אוֹ חָבַל, לְהָעִיד בָּאתֶם אוֹ לִרְאוֹת? כָּל מִי שֶׁאוֹמֵר: לֹא לְהָעִיד עָלָיו, אֶלָּא לִרְאוֹת מָה הַדָּבָר, וּבִכְלַל הָעָם בָּאתִי - מַפְרִישִׁין אוֹתוֹ. וְכָל מִי שֶׁאוֹמֵר: לֹא הָיִיתִי עוֹמֵד אֶלָּא לְהָעִיד וּלְכַוֵּן הָעֵדוּת - מַפְרִישִׁין אוֹתוֹ. אִם נִמְצָא בְּאֵלּוּ שֶׁנִּתְכַּוְּנוּ לְהָעִיד קָרוֹב אוֹ פָּסוּל - עֵדוּת כֻּלָּם בְּטֵלָה[24]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[25]? כְּשֶׁהָיָה בָּהֶן קָרוֹב אוֹ פָּסוּל; אֲבָל אִם כֻּלָּם כְּשֵׁרִים - אֶחָד שֶׁנִּתְכַּוֵּן לְהָעִיד אוֹ שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן לְהָעִיד, הוֹאִיל וְרָאָה הַדָּבָר וְכִוֵּן עֵדוּתוֹ וְהָיָה שָׁם הַתְרָאָה[26], חוֹתְכִין הַדִּין עַל פִּיו. בֵּין בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת[27], בֵּין בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת.

22) אם מתחילה נתכוונו להעיד או לראות בלבד. 23) ובכתב יד תימן: אומרים. 24) שם, ו, א. ואפילו של אלה שלא באו אלא לראות בלבד, כיוון שבעדים העיקריים נמצא פסול (לחם משנה). 25) בכתב יד תימן: והייתה. 26) בדיני נפשות אין עונשים בלא התראה, ואפילו התרה בו אחר בפני העדים, נענש, כמבואר לעיל הלכות סנהדרין פרק י"ב, הלכה ב. 27) בבא בתרא קיג, ב "שלושה שנכנסו לבקר את החולה (=ולא להעיד) רצו כותבים" - מעידים על מה ששמעו מפי החולה המצווה, הרי שאפילו לא נתכוונו להעיד עדותם כשרה, וכפירוש הרשב"ם שם. אולם בכריתות יב, ב אמרו: "דאי בעי אמר לא נתכוונתי לעדות", הרי שצריך כוונה להעיד.

ו. שְׁטָר שֶׁהָיוּ עֵדָיו מְרֻבִּין, וְנִמְצָא אֶחָד מֵהֶן קָרוֹב[28] אוֹ פָּסוּל, אוֹ שֶׁהָיוּ בָּהֶם שְׁנַיִם קְרוֹבִים זֶה לָזֶה, וְהֲרֵי אֵין הָעֵדִים קַיָּמִין כְּדֵי לִשְׁאֹל אוֹתָן[29]: אִם יֵשׁ שָׁם עֵדוּת בְּרוּרָה שֶׁכֻּלָּם יָשְׁבוּ לַחְתּוֹם[30], שֶׁהֲרֵי נִתְכַּוְّנוּ לְהָעִיד[31] - הֲרֵי זֶה בָּטֵל; וְאִם לָאו - תִּתְקַיֵּם הָעֵדוּת בַּשְּׁאָר. וְלָמָּה מְקַיְּמִין הָעֵדוּת בַּשְּׁאָר[32]? שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר שֶׁחָתְמוּ הַכְּשֵׁרִים וְהִנִּיחוּ מָקוֹם לַגָּדוֹל לַחְתּוֹם[33], וּבָא זֶה הַקָּרוֹב אוֹ הַפָּסוּל וְחָתַם שֶׁלֹּא מִדַּעְתָּם[34].

28) ללווה או למלווה. 29) אם נתכוונו להעיד, או לשם מילוי המקום החלק שבשטר חתמו. 30) כאחד, זה בפני

זה. 31) הרי זה כאילו אמרו; להעיד באנו. 32) והלא חתימתם מוכיחה, שנתכוונו להעיד. 33) שיחתום מלמעלה, משום כבודו. 34) ואין זו עדות אחת, אלא עדות אחרת לגמרי ואין בכוחם לבטל את הכשרים, שחתמו במעמד נפרד, ואין לומר בהם: "נמצא אחד מהם קרוב" וכו' שאין לפסולים שום שייכות לכשרים (רי"ף למכות ו, א בשם גאון). ומקורו בבבא בתרא קסב, ב "תתקיים עדות בשאר" ומפרשים, כשאין שם עדים כשישבו כולם לחתום (כסף משנה). והשווה הלכות גירושין פרק ט, הלכה כז. וכתב הרדב"ז אף על פי שהדבר ספק הוא אם חתמוהו כאחד או לא - בכל זאת מוציאים מן הלקוחות על פי שטר זה, כי כל הדין שקרוב או פסול מבטלים כל העדות בדיני ממונות - אינו אלא חומרא מדרבנן, ומכיוון שאין זה אלא ספק ב"דרבנן" הולכים להקל ומקיימים השטר.

1 **ז. אַף עַל פִּי[35] שֶׁהָעֵד שֶׁחָתוּם מִתְּחִלָּה בַּשְּׁטָר הוּא**
2 **הַפָּסוּל - הֲרֵי הַשְּׁטָר כָּשֵׁר[36].**

35) בדפוסים קדומים, אין כאן תחילת הלכה ומשפט זה קשור עם ההלכה הקודמת. 36) ואין אומרים השניים הראשונים ישבו לחתום כאחד עם האחרים הכשרים. וכל שכן אם הפסולים חתמו בסוף וודאי שיש לתלות שחתמו שלא מדעת הראשונים והם כעדות אחרת, וכן דעת רבינו תם בתוספות, גיטין יח, ב דיבור המתחיל אמרי לה. וראה בחושן משפט מה, סעיף יב ברמ"א שם, שיש אומרים, שאין להכשיר שטר שחתומים בו פסולים, אלא אם כן שני האחרונים הם כשרים, שאז תולים לומר, שהרחיקו האחרונים את חתימתם, בכוונה להשאיר מקום חלק למי שגדול מהם, ומילא המלווה את הרווח בחתימת הקרובים, שלא מדעתם. והשווה גיטין י, ב "רווחא שביק למאן דקשיש מיניה".

3 **ח. כָּל עֵד שֶׁהֵעִיד בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת - אֵינוֹ מוֹרֶה בְּדִין**
4 **זֶה הַנֶּהֱרָג, וְלֹא יְלַמֵּד עָלָיו לֹא זְכוּת וְלֹא חוֹבָה. וְאִם**
5 **אָמַר: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת - מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ.**
6 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְעֵד אֶחָד לֹא יַעֲנֶה בְנֶפֶשׁ לָמוּת - בֵּין**
7 **לְזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה. וּמַהוּ זֶה שֶׁנֶּאֱמַר לָמוּת[37]?**
8 **כְּלוֹמַר: עֵד שֶׁהֵעִיד בְּנֶפֶשׁ לָמוּת - לֹא יַעֲנֶה דָּבָר,**
9 **אֶלָּא יָעִיד וְיִשְׁתֹּק[38]. אֲבָל בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת - יֵשׁ לוֹ**
10 **לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת אוֹ חוֹבָה[39]. אֲבָל לֹא יִמָּנֶה עִם**
11 **הַדַּיָּנִים, וְלֹא יֵעָשֶׂה דַּיָּן; שֶׁאֵין עֵד נַעֲשֶׂה דַּיָּן אֲפִלּוּ**
12 **בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת[40].**

37) שמשמעו: לימוד חובה המביא לידי המתה? 38) סנהדרין לד, א, שנראה כנוגע בעדותו. שמתחרט ודואג שמא ייגמר הדין לחובה ויביא הנידון עדים להזימו, והעד אינו יכול לחזור בו לאחר כדי־דיבור, מכיוון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד (רש"י שם). 39) שם לב, א "דיני ממונות הכול מלמדים עליו זכות וחובה", ופירשו שם (לג, ב): הכול - ואפילו עדים. 40) בבא קמא צ, ב בעובדה של רבי יהודה נשיאה העוסקת בדיני ממונות. והטעם, שעדות - אינה כשרה עד שאתה יכול להזימה וכיוון שהוא העד והוא הדיין, לא יקבל הזמה על עצמו (תוספות שם). והרשב"ם בבבא בתרא קיד, א מפרש: שגזירת הכתוב היא, שנאמר (דברים יט, יז) "ועמדו שני האנשים (=העדים)... לפני ה'" - אלו הדיינים, ראה שבועות ל, א, צריך שהעד יעיד לפני הדיין, אבל אין העד יכול להיעשות דיין בעדות עצמו. ודווקא עד שהעיד, כגון, אם העיד אחד מהדיינים בפני חביריו על מעשה שראה אינו יכול להצטרף עימהם לדון על אותו מעשה. אבל אם לא העיד כלל אלא ראה את המעשה וראוי להעיד, אינו נפסל משום כך להיות דיין, כדברי רבי טרפון האומר (בבא קמא שם) "סנהדרין שראו אחד שהרג את הנפש מקצתם נעשו עדים ומקצתם נעשו דיינים" (כסף משנה וכן בחושן משפט ז, סעיף ה). והשווה הלכות סנהדרין פרק ג, הלכה ו והלכות קידוש החודש פרק ב, הלכה ט).

13 **ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[41]? בְּדָבָר שֶׁצָּרִיךְ עֵדִים מִן**
14 **הַתּוֹרָה, וְצָרִיךְ דַּיָּנִים לָדוּן בְּאוֹתוֹ הַדָּבָר מִן**
15 **הַתּוֹרָה[42]; אֲבָל בְּשֶׁל דִּבְרֵיהֶם - עֵד נַעֲשֶׂה דַּיָּן.**
16 **כֵּיצַד? אֶחָד שֶׁהֵבִיא הַגֵּט[43], וְאָמַר: בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי**
17 **נֶחְתַּם[44] - הוּא וּשְׁנַיִם[45] נוֹתְנִין אוֹתוֹ לָהּ[46], וְנִמְצָא**
18 **כְּאִלּוּ נְטָלוּהוּ[47] מִבֵּית דִּין[48]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[49].**

41) שאין עד נעשה דיין. 42) כגון, קידוש החודש, שאינו אלא על פי דיינים, וכן התוקע לחבירו נותן לו סלע (ראה בבבא קמא צ, ב), שהוא חייב לשלם לו מן התורה, ואינו אלא על פי דיינים, ראה הלכות חובל ומזיק פרק ג, הלכה ט. 43) מארץ ישראל לחוץ לארץ. 44) שהצריכוהו חכמים לומר כן, להעיד על זהות הגט ובזה הוא מקויים, ראה הלכות גירושין פרק ז, הלכה ה. 45) מצטרפים עימו, להיות בית דין של שלושה כדי לקיים את הגט. 46) ואין הבעל יכול עוד לערער עליו לומר, גט שנמסר לה מזוייף הוא. 47) בדפוס וינציאה שי"א ובכתב יד תימן: נטלתו. ומוסב אל האשה. 48) ואף על פי שהשליח המביא הוא עצמו עד - ומן התורה עדים החתומים על השטר כמו שנחקרה עדותם בבית דין - ובשל "דבריהם" עד נעשה דיין (גיטין ה, ב והלכות גירושין פרק ז, הלכה י"ט). 49) כגון, האמור לקמן פרק ז, הלכה ו, ומקורו בכתובות כא, ב "הנח לעדות החודש דאורייתא; וקיום שטרות דרבנן".

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) חמישה דרכים בהם מאשרים את זהות השטר בבית־דין. אין בית־דין בודק אחר בית־דין אחר, אבל בודק הוא אחר העדים. שלושה דיינים שישבו לאשר השטר ומת אחד מהם לפני חתימתם.

19 **א. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[2], שֶׁקִּיּוּם שְׁטָרוֹת[3] מִדִּבְרֵיהֶם[4], כְּדֵי**
20 **שֶׁלֹּא תִּנָּעֵל דֶּלֶת בִּפְנֵי לוֹוִין[5]. אַף עַל פִּי כֵן, אֵין**
21 **מְקַיְּמִין שְׁטָרוֹת אֶלָּא בִּשְׁלֹשָׁה[6], אֲפִלּוּ שְׁלָשְׁתָּן**
22 **הֶדְיוֹטוֹת[7], מִפְּנֵי שֶׁהוּא דִּין[8]. וּלְפִיכָךְ[9] אֵין מְקַיְּמִין**
23 **שְׁטָרוֹת בַּלַּיְלָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[10].**

2) לעיל פ"ג, ה"ד. 3) אישור חתימת ידי העדים החתומים בשטר. 4) ומן התורה אין צורך בקיום, שעדים החתומים על השטר נעשו כמו שנחקרה עדותם בבית־דין (גיטין ג,

א). 5) שאם לא היו מצריכים קיום, לא היה לשטר שום ערך, שמא יבוא כל מי שירצה ויזייף חתימת העדים, ומתוך שהקיום הוא לצורך השטר ולתועלתו, והשטר עצמו תוקן, שלא לנעול דלת בפני לווים, נמצא שהקיום עצמו הוא: שלא לנעול דלת (לחם־משנה). 6) בבא־בתרא מ, א. 7) שכבר נתבאר לעיל הל' סנהדרין פ"ה ה"ח, שדיני ממונות אינם צריכים דיינים מומחים. 8) ושנים שדנו - אין דיניהם דין (שם, פ"ב, ה"י). 9) הואיל וזה נקרא דין. 10) שם פ"ג, ה"ג "שהדינים כנגעים... מה ראיית נגעים ביום בלבד, אף הדינים ביום בלבד". וראה בחו"מ סי' מ"ו סעיף ד, שנהגו: שהרב התופס ישיבה מקיים ביחיד.

1 **ב. בְּאֶחָד מֵחֲמִשָּׁה דְרָכִים מִתְקַיֵּם הַשְּׁטָר בְּבֵית דִּין.**
2 **הַדֶּרֶךְ הָאֶחָד: שֶׁיִּהְיוּ דַיָּנִים מַכִּירִין כְּתַב יְדֵי הָעֵדִים,**
3 **שֶׁזּוּ עֵדוּת פְּלוֹנִי וְזוֹ עֵדוּת פְּלוֹנִי[11]. הַדֶּרֶךְ הַשֵּׁנִי:**
4 **שֶׁיִּרְתְּמוּ הָעֵדִים בִּפְנֵיהֶם[12]. הַדֶּרֶךְ הַשְּׁלִישִׁי: שֶׁיָּבוֹאוּ**
5 **הָעֵדִים הַחֲתוּמִים בִּפְנֵיהֶם, וְיֹאמַר כָּל אֶחָד וְאֶחָד:**
6 **זֶה כְּתַב יָדִי[13], וַאֲנִי עֵד בַּדָּבָר הַזֶּה[14]. הַדֶּרֶךְ הָרְבִיעִי:**
7 **שֶׁאִם מֵתוּ עֵדֵי הַשְּׁטָר אוֹ שֶׁהָיוּ בִּמְדִינָה אַחֶרֶת -**
8 **יָבוֹאוּ עֵדִים וְיָעִידוּ עַל כְּתַב יָדָן שֶׁהוּא זֶה[15]. הַדֶּרֶךְ**
9 **הַחֲמִישִׁי: שֶׁיִּהְיֶה כְּתַב יָדָן יוֹצֵא מִשְּׁטָרוֹת אֲחֵרִים,**
10 **וְעוֹרְכִין[16] בֵּית דִּין זֶה הַכְּתָב לְאוֹתוֹ הַכְּתָב שֶׁבִּשְׁטָרוֹת**
11 **אֲחֵרִים, וְיִהְיֶה דּוֹמֶה זֶה לָזֶה, וְיֵרָאֶה לָהֶם בְּיַחַד[17]**
12 **שֶׁכְּתַב יְדֵי אֵלּוּ הוּא כְּתַב יְדֵי אֵלּוּ[18].**

11) כתובות כא, ב "דיינים המכירים חתימות ידי העדים, אינם צריכים להעיד בפניהם" וכן פסק הרי"ף שם. 12) שאם בהכרת כתב ידי העדים מקיימים, כל־שכן אם העדים חתמו בפניהם (כסף־משנה). 13) שם, כ, ב. וכדעת החכמים, שאין צריכים לצרף עמהם עד אחר להעיד על חתימות שניהם, כי כל אחד מהם מתכוון להעיד על הסכום שבשטר. כלומר, ראינו המלווה וחתמנו, נמצא שיש כאן שני עדים על המלוה, וראה לקמן פ"ז ה"ד, ובביאורנו. 14) כלומר, בהסתכלי בכתב־ידי אני נזכר במלוה עצמה, אבל אם לא יזכור העדות כלל אינו יכול להעיד על כתב־ידו, כמבואר לקמן פ"ח ה"א (לחם־משנה). ובכל זאת, אם לא הדגיש בפירוש שהוא עד בדבר, מקיימים השטר, שמן הסתם הוא זוכר עדותו (סמ"ע לחו"מ סי' מ"ו, ס"ק טו), וכן מנהג העולם, שאינו אומר, אלא: זה כתב־ידי ומקיימים השטר (רדב"ז). 15) כתובות כא, א. והוא־הדין אפילו הם במדינה יכולים אחרים לקיים חתימתם, וכמשמעות דברי רבינו לעיל פ"ג ה"ו: "כגון שהיו שם עדים שזה כתב ידם" (כסף־משנה). 16) מדמים, ככתוב (ישעיה מ, יח) "ומה דמות תערכו לו". 17) לכל שלושת הדיינים. 18) כתובות יח, ב "או שהיה כתב ידם יוצא ממקום אחר". וראה לקמן פ"ז, ה"ה.

13 **ג. אֵין מְקַיְּמִין אֶת הַשְּׁטָר מִשְּׁטָרוֹת אֲחֵרִים, אֶלָּא**
14 **מִשְּׁנֵי שְׁטָרוֹת שֶׁל שְׁתֵּי שָׂדוֹת[19] שֶׁאֲכָלוּם בַּעֲלֵיהֶן[20]**
15 **שָׁלֹשׁ שָׁנִים אֲכִילָה גְּלוּיָה[21], נְכוֹנָה, בְּלֹא שׁוּם יִרְאָה**
16 **וְלֹא פַּחַד מִתְּבִיעָה בָּעוֹלָם[22], כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹכְלִין כָּל**
17 **בַּעֲלֵי שָׂדוֹת שְׂדוֹתֵיהֶן[23]. אוֹ מִשְּׁנֵי שִׁטְרֵי כְּתֻבּוֹת[24].**
18 **וְהוּא שֶׁיָּצְאוּ שְׁנֵי הַשְּׁטָרוֹת מִתַּחַת יְדֵי אַחֵר, לֹא**
19 **מִתַּחַת יְדֵי זֶה שֶׁרוֹצֶה לְקַיֵּם שִׁטָּרוֹ, שֶׁמָּא הוּא זִיֵּף**
20 **הַכֹּל[25]. וְכֵן מְקַיְּמִין הַשִּׁטָּר מִשִּׁטָּר שֶׁקָּרָא עָלָיו**
21 **עַרְעָר[26] וְהֶחְזַק בְּבֵית דִּין[27]. מְקַיְּמִין מִמֶּנּוּ לְבַדּוֹ[28],**
22 **כְּמוֹ שֶׁמְּקַיְּמִין מִשִּׁטְרֵי שְׁתֵּי שָׂדוֹת אוֹ מִשְּׁתֵי**
23 **כְּתֻבּוֹת[29].**

19) שטרי מכר של שתי שדות. 20) הלקוחות. 21) לעיני כל. 22) שלא ערער עליה מערער, לומר שהשדה היא שלו, ודאי שטר מכר זה כשר הוא, ואינו מזייף ע"י הלוקח. 23) השווה הל' טוען ונטען פי"א ה"ב: "כדרך שנהנים כל אדם באותה קרקע". 24) של שתי נשים היושבות תחת בעליהן בכתובות אלו, והדבר ידוע שאסור לאדם לשהות עם אשתו שעה אחת בלא כתובה, כמבואר בהל' אישות פ"י, ה"י. 25) שגם שני השטרות מזוייפים הם על־ידו (כתובות כ, א). ורש"י שם, מפרש: שמא הסתכל בכתב אותם שטרות וחיקה לחתום דוגמת חתימתם. ולדבריו אפילו שני השטרות מקויימים הם ע"י בית־דין, יש לחוש שמא זייף החתימה בשטר השלישי שבידו. 26) שהלווה ערער עליו לומר מזוייף הוא. ערער = ערר. התנגדות, טענה מנומקת נגד פסק־דין או החלטה מסויימת, מלשון הכתוב (שם טו, ה) "זעקת שבר יעערו". 27) קויים בבית־דין ע"י זהות חתימת העדים. 28) אפילו אין עמו שטר אחר. 29) שלא הוחזקו בבית־דין. נמצא כל שטר שהוחזק בבית־דין, ואפילו יצא עליו ערעור, וכל־שכן לא יצא עליו ערעור כלל והוחזק בבית־דין, מקיימים ממנו לבדו (כתובות שם) וכגירסת הרי"ף שם: "אין מקיימים את השטר משטר שקראו עליו ערעור אלא־אם־כן הוחזק בבית־דין". וכן דעת הר"ן שם בכוונת דברי רבינו. ורש"י שם גורס: "אין מקיימים את השטר אלא משטר שקרא עליו ערער והוחזק בבית־דין". ולדבריו, כל שלא קראו עליו ערעור אין מקיימים ממנו אפילו הוחזק בבית־דין, שחוששים שמא מזוייף הוא כולו. אבל אם קראו עליו ערעור, עמדו עליו ודקדקו בו, ולא קיימוהו אלא־אם־כן נתברר להם שזוהי חתימת העדים. וראה בחו"מ סי' מ"ו, סעיף לז.

24 **ד. בֵּית דִּין שֶׁכָּתְבוּ: בְּמוֹשַׁב שְׁלֹשָׁה הָיֵינוּ וְנִתְקַיֵּם**
25 **שְׁטָר זֶה בְּפָנֵינוּ - הֲרֵי זֶה מְקֻיָּם, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא**
26 **פֵּרְשׁוּ בְּאֵי זֶה דֶּרֶךְ מֵחֲמִשָּׁה דְרָכִים נִתְקַיֵּם; שֶׁאֵין**
27 **חוֹשְׁשִׁין לְבֵית דִּין שֶׁמָּא יִטְעוּ[30]. וּכְבָר נָהֲגוּ כָּל בָּתֵּי**
28 **דִּינִין שֶׁרָאִינוּ וְשָׁמַעְנוּ, שֶׁיִּכְתְּבוּ הַדֶּרֶךְ שֶׁנִּתְקַיֵּם בָּהּ**
29 **לִפְנֵיהֶם[31].**

30) בבא־בתרא קלח, ב. והשווה הל' יבום פ"ד, הכ"ט. 31) כתובות כא, א בסדר קיום השטר של בית־דינו של שמואל, שפורטו בו דרכי הקיום, וכביאור הגר"א חו"מ סי' מ"ו, ס"ק כח. וזהו סדר הקיום המנוסח בחו"מ סי' מ"ו, סעיף ג, ותרגמתיו ללשון־הקודש: "במושב שלשה כאחד היינו, ובא פלוני ופלוני והעידו לפנינו על חתימת ידיהם, ומשנתברר לנו שזוהי חתימת ידם, אישרנוהו וקיימנוהו כראוי".

30 **ה. וּלְעוֹלָם אֵין בֵּית דִּין בּוֹדְקִין אַחַר[32] בֵּית דִּין אַחֵר,**

אֶלָּא מַחֲזִיקִין אוֹתוֹ שֶׁהֵן בְּקִיאִין וְלֹא יִטְעוּ. אֲבָל בּוֹדְקִין אַחַר הָעֵדִים.

32) שמא טעו, או לא דקדקו בעדותם כל הצורך (בבא־בתרא שם).

ו. שְׁלֹשָׁה שֶׁיָּשְׁבוּ לְקַיֵּם אֶת הַשְּׁטָר, וּמֵת אֶחָד מֵהֶם[33] - צְרִיכִין לִכְתֹּב: בְּמוֹשַׁב שְׁלֹשָׁה הָיֵינוּ וְהָאֶחָד אֵינֶנּוּ[34]. שֶׁמָּא יֹאמַר הָרוֹאֶה: בֵּית דִּין[35] בִּשְׁנַיִם קִיְּמוּהוּ[36]. אֲפִלּוּ הָיָה כָּתוּב בּוֹ 'בְּבֵית דִּין'[37], יֹאמַר: שֶׁמָּא דִּמּוּ[38] שֶׁשְּׁנַיִם בֵּית דִּין הֵם[39]. וְאִם יֵשׁ בּוֹ מַשְׁמָע שֶׁהָיוּ שְׁלֹשָׁה[40] - אֵינוֹ צָרִיךְ[41].

33) עד שלא חתמו. 34) שמת, עד שלא הספיק לחתום. 35) בכת"י תימן, תיבת בית־דין איננה. 36) וכבר נתבאר לעיל ה"א, שאין קיום שטרות אלא בפני שלשה. 37) ואין בית־דין פחות משלשה. 38) בטעות. 39) כדברי שמואל, האומר (סנהדרין ג, א) "שנים שדנו דיניהם דין, אלא שנקראו בית־דין חצוף", בעוד שהלכה היא: אין דיניהם דין, כמבואר לעיל הל' סנהדרין פ"ב, ה"י. 40) כגון שהיה כתוב בו: ואמר לנו פלוני, או: ואמרנו לו לפלוני, שמוכח הדבר שקיימוהו בשלשה, ראה 'טור' חו"מ סי' מ"ו, ומקורו ברש"י לכתובות כב, א דיבור־המתחיל: ואמר לנא, כלשון השני שם. 41) להדגיש: ואחד איננו, שהרי סגנונו מוכיח עליו שנתקיים בפני שלשה, למרות שלא חתמו בו אלא שנים (כתובות כב, א). והשווה הל' טוען ונטען פ"ז, ה"ד.

ז. שְׁלֹשָׁה שֶׁיָּשְׁבוּ לְקַיֵּם אֶת הַשְּׁטָר, וּבָאוּ שְׁנֵי עֵדִים וְעִרְעֲרוּ עַל אֶחָד מֵהֶן שֶׁהוּא גַּזְלָן וְכַיּוֹצֵא בּוֹ[42], וּבָאוּ שְׁנַיִם אֲחֵרִים וְהֵעִידוּ שֶׁחָזַר בִּתְשׁוּבָה[43]: אִם עַד שֶׁלֹּא חָתְמוּ הֵעִידוּ שֶׁחָזַר - הֲרֵי זֶה חוֹתֵם עִמָּהֶם, שֶׁהֲרֵי שְׁלֹשָׁה הָיוּ[44]; וְאִם אַחַר שֶׁחָתְמוּ הַשְּׁנַיִם הֵעִידוּ עָלָיו שֶׁחָזַר בִּתְשׁוּבָה - אֵינוֹ חוֹתֵם עִמָּהֶן, שֶׁהֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁאֵינוֹ בְּעֵת חֲתִימַת הַשְּׁנַיִם[45]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁעִרְעֲרוּ עָלָיו בַּעֲבֵרָה[46]; אֲבָל עִרְעֲרוּ עָלָיו בִּפְגַם מִשְׁפָּחָה, כְּמוֹ[47] שֶׁאָמְרוּ: אִמּוֹ לֹא נִשְׂתַּחְרְרָה[48] וְעֶבֶד הוּא, אוֹ לֹא נִתְגַּיְּרָה וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים הוּא, וְנוֹדַע אַחַר שֶׁחָתְמוּ הַשְּׁנַיִם שֶׁאֵין בְּמִשְׁפַּחְתּוֹ פְּגָם וְשֶׁהוּא כָּשֵׁר[49] - הֲרֵי זֶה חוֹתֵם עִמָּהֶם, שֶׁזֶּה גִּלּוּי דָּבָר שֶׁהָיָה מִקֹּדֶם הוּא[50].

42) נמצא שהוא פסול לדין, וקיום שטרות הוא דין, כמבואר לעיל ה"א. 43) לפני שישב לקיים השטר. 44) שלשתם היו כשרים בשעת החתימה, וקיומם קיום, והרי זה כאילו ישב בית־דין אחר שהכשירוהו. 45) שאותה שעה עדיין פסול היה, ונתבטלה ההתוועדות הראשונה, ואפילו יוכשר אח"כ, יצטרכו לחזור ולהתוועד ולחתום מחדש (כתובות כב, א) וכפירוש ה'תוספות' שם, בשם רבינו חננאל. ויתכן, שיצטרכו לקבל העדות שנית ולחתום (סמ"ע לחו"מ סי' מ"ו, ס"ק סג). 46) שהוא גזלן או עבר שאר עבירה, שנפסל עליה לדון, ראה לקמן פ"י, ה"א־ב. 47) בכת"י תימן: כגון. 48) משפחותה, וכנענית היתה. 49) שנשתחררה אמו ואח"כ ילדתו, או שנשתחרר העבד לפני שישב בדין. 50) הוברר הדבר שלא היה פסול בשעת החתימה, ולא נתבטלה ההתוועדות הראשונה, בניגוד לגזלן שחזר בתשובה, שלא נתכשר אלא מיום שהועד עליו בבית־דין והלאה ('תוספות' שם). ולדעת רש"י שם, הכוונה, שהדיינים שחתמו אינם מעידים על השלישי להכשירו, שהם כנוגעים בעדותם, שגנאי הוא להם לישב עם דיין פסול בדין, ועד שלא חתמו אינם כנוגעים בדבר ומעידים עליו להכשירו.

ח. מֵתָּר לִכְתֹּב הַקִּיּוּם[51] בַּשְּׁטָר קֹדֶם שֶׁיִּתְקַיֵּם הַשְּׁטָר[52]; שֶׁאֵין הַכְּתִיבָה עִקָּר, אֶלָּא הַחֲתִימָה[53]. וְאֵין הַדַּיָּנִים צְרִיכִין לִקְרוֹת הַשְּׁטָר שֶׁמְּקַיְּמִין אוֹתוֹ, אֶלָּא מְקַיְּמִין אוֹתוֹ מֵעֵדָיו[54], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָדְעוּ מַה כָּתוּב בּוֹ[55].

51) טופס הקיום ללא חתימת הדיינים. 52) ואין זה נראה כשקר, מה שכתוב בטופס שהעידו על החתימה - ועדיין לא זיהו את חתימתם (כתובות פה, א). 53) ובית־הדין לא יחתום עד שיקיימוהו עדיו. 54) מהעדת עדיו. ובדפוס וינציאה שי"א: "לקרות השטר, שמקיימים אותו מעדיו" וכו'. 55) כתובות קט, ב, שהרי אינם מעידים אלא ששטר זה בא לפניהם, והעדים הכירו חתימתו. וכתב הר"ן שם, שבכל זאת צריכים הדיינים לקרוא בשטר מי הם המלוה והלווה, כדי שלא יהיו קרובים לדיינים ולא לעדי הקיום. והשווה הל' טוען ונטען פט"ז, ה"ב.

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) עדות הקרוב על חתימת יד קרובו. מת אחד מעידי חתימת השטר, ואין אלא עד אחד המכיר את חתימתו. בקיום שטרות גם העד נעשה דיין.

א. מֵעִיד קָרוֹב עַל כְּתַב[2] קְרוֹבוֹ. כֵּיצַד? שְׁטָר שֶׁעֵדָיו רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן, וּמֵתוּ אוֹ שֶׁהָלְכוּ לְמְדִינַת הַיָּם, וּבָא בְּנוֹ שֶׁל רְאוּבֵן וְאָמַר: זֶה כְּתַב יָדוֹ שֶׁל אָבִי, וּבָא בְּנוֹ שֶׁל שִׁמְעוֹן וְאָמַר: זֶה כְּתַב יָדוֹ שֶׁל אָבִי - הֲרֵי אֵלּוּ כִּשְׁנֵי עֵדִים כְּשֵׁרִים שֶׁאֵינָן קְרוֹבִים[3]; וְאִם יִצְטָרֵךְ עִמָּהֶם שְׁלִישִׁי וְהֵעִיד עַל כְּתַב יָדָן שֶׁל שְׁנֵיהֶם - הֲרֵי נִתְקַיֵּם הַשְּׁטָר[4].

2) חתימת־עד. 3) שאלו הן שתי עדויות נפרדות, שהאב חתם על הממון שבשטר, ובנו מעיד על זהות חתימתו, וכיוצא בזה שנינו (בבא־בתרא נו, ב) "שלשה אחים ואחד (=מן השוק) מצטרף עמהם, הרי אלו שלש עדויות" לענין שלש שנות חזקה, וכל אח מעיד על אכילת שנה אחת, ועדותם כשירה, הואיל ואין כאן עדות קרובים בעדות אחת, אע"פ שעדותם מצטרפת להשלים את החזקה, ועל־ידה אנו מוציאים את הקרקע מידי המערער (ר"ן לכתובות כח, א). 4) שצריך שני עדים על כל כתב־יד משניהם, כמבואר בסמוך ה"ג.

ב. וְאֵלּוּ[5] מִדְּבָרִים שֶׁנֶּאֱמָנִים הַגְּדוֹלִים לְהָעִיד בְּגָדְלָם

מַה שֶּׁרָאוּ בְּקָטְנָם[6]: נֶאֱמָן אָדָם לוֹמַר כְּשֶׁהוּא גָּדוֹל: זֶהוּ כְּתַב יָדוֹ שֶׁל אָבִי, זֶהוּ כְּתַב יָדוֹ שֶׁל רַבִּי[7], זֶהוּ כְּתַב יָדוֹ שֶׁל אָחִי[8], שֶׁהָיִיתִי מַכִּיר בִּכְתַב יָדָם כְּשֶׁהָיִיתִי קָטָן[9]. וְהוּא שֶׁיִּצְטָרֵף עִמּוֹ אַחֵר שֶׁמַּכִּיר כְּתַב יָדָן כְּשֶׁהוּא גָּדוֹל[10].

5) עדי קיום אלה, ונמשך רבינו אחרי לשון המשנה בכתובות כח, א הפותחת בנוסח זה: "ואלו נאמנים להעיד בגודלם מה שראו בקוטנם". 6) אע"פ שתחילתו בפסלות, שהרי עדות קטן אינה כלום, ראה לקמן פי"ד, ה"ב. 7) אע"פ שאינו רגיל עמו, ולא הרבה לתת עיניו בכתב־יד בקטנותו. 8) אע"פ שאינו רגיל עמו הרבה, וגם אין אימתו עליו, בניגוד לרבו שאימתו עליו וידקדק שלא לשקר בכתב־ידו. 9) כתובות שם, הואיל וקיום שטרות אינו אלא מדבריהם (ראה לעיל פ"ו ה"א, ובביאורנו) האמינוהו חכמים בשל דבריהם. והשווה לקמן פי"ד, ה"ג. אבל בדבר שצריך עדות מן התורה, נתבאר שם ה"ב "כל שתחילתו בפסלות, אע"פ שסופו בכשרות - פסול". 10) שהרי צריך שני עדים על כל כתב־יד משניהם (כתובות שם). ואפילו אותו אחר הוא קרוב לעדי השטר, הרי הם כשרים לקיימו, שכן אמרו שם: "והוא שיש גדול עמו" - ולא אמרו: "והוא שיש רחוק עמו" (ר"ן שם, וכן בביאור הגר"א חו"מ סי' מ"ו, ס"ק מב). אבל עדי הקיום עצמם לא יהיו קרובים זה לזה, כמבואר בחו"מ שם.

ג. שְׁטָר שֶׁעֵדָיו רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן, וּבָאוּ שְׁנַיִם וְהֵעִידוּ שֶׁזֶּה כְּתַב יָדוֹ שֶׁל רְאוּבֵן וְזֶה כְּתַב יָדוֹ שֶׁל שִׁמְעוֹן - נִתְקַיֵּם הַשְּׁטָר[11]. אֲבָל אִם הֵעִיד זֶה עַל כְּתַב יָדוֹ שֶׁל רְאוּבֵן, וְהַשֵּׁנִי הֵעִיד עַל כְּתַב יָדוֹ שֶׁל שִׁמְעוֹן - לֹא נִתְקַיֵּם הַשְּׁטָר; לְפִי שֶׁצָּרִיךְ שְׁנֵי עֵדִים עַל כְּתַב כָּל אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶם[12]. וְאִם יֵשׁ שְׁלִישִׁי מֵעִיד עַל כְּתַב רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן כְּאֶחָד - נִתְקַיֵּם[13].

11) כתובות יט, ב "אבל אנוסים היו... הרי אלו נאמנים". ומשמע, אילו לא היו אומרים: אנוסים היו, הרי הם נאמנים לקיימו (כסף־משנה). 12) ובכת"י תימן: על כל כתב־יד אחד משניהם. וכל זה, כשאחרים מאשרים כתיבת־יד עדי השטר, אבל אם עדי השטר עצמם מעידים על השטר לקיימו, אין צורך בשנים על כל חתימה, שהרי על הממון שבשטר הם מעידים, כלומר: ראינו המלוה וחתמנו, וממילא יש כאן שנים, כמבואר בכתובות כא, א. וזהו שהדגיש רבינו לעיל פ"ו, ה"ב: "שיבואו העדים החתומים בפניהם, ויאמר כל אחד ואחד: זה כתב ידי, ואני עד בדבר הזה". והשווה דברי רבינו לקמן פי"ח, ה"א: "שאין אדם מעיד על כתב־ידו שהוא זה, אלא על הממון שבשטר הוא מעיד שזה חייב לזה". 13) שהרי יש שני עדים על כל חתימה, וכן אמרו במשנה (שם כ, ב) "צריכים לצרף עמהם אחר".

ד. אָמַר הָרִאשׁוֹן: זֶה כְּתַב יָדִי[14], וְהֵעִיד הוּא וְאַחֵר עַל כְּתַב יְדֵי הַשֵּׁנִי[15] - לֹא נִתְקַיֵּם; לְפִי שֶׁנִּמְצָא שְׁלֹשֶׁת רִבְעֵי הַמָּמוֹן שֶׁבַּשְּׁטָר תָּלוּי בְּעֵדוּת הָאֶחָד[16]. וְכֵן אִם הֵעִיד אָחִיו אוֹ בְּנוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן[17] עִם אַחֵר עַל כְּתַב יְדֵי הַשֵּׁנִי - לֹא נִתְקַיֵּם; שֶׁהֲרֵי שְׁלֹשֶׁת רִבְעֵי הַמָּמוֹן תָּלוּי בְּעֵדוּת הַקְּרוֹבִים[18].

14) והרי הוא נאמן לבדו על חתימתו, כמבואר לעיל אות יא. 15) כגון שהלך השני, ואינו לפנינו. 16) שבעדותו על חתימת השני, יוצא רבע הסכום על פיו, והוא כבר העיד על חצי הסכום עם קיום כתב־ידו, והתורה אמרה (דברים יט, טו) "על־פי שני עדים... יקום דבר" - חצי דבר על־פי זה, וחצי דבר על־פי זה (כתובות כא, א וברש"י). אבל בדין שבהלכה הקודמת, מתוך שכל אחד מהעדים זקוק לעדות חבירו, ואחד משלים את השני, יוצא כל הסכום שבשטר על־פי כולם שוה בשוה. 17) שקיים את כתב־ידי עצמו. 18) שהראשון ואחיו קרובים הם זה לזה (בבא־בתרא נז, א).

ה. שְׁנַיִם שֶׁחַתּוּמִין עַל הַשְּׁטָר, וּמֵת אֶחָד מֵהֶן[19] - צָרִיךְ שְׁנֵי עֵדִים לְהָעִיד עַל כְּתַב יָדוֹ שֶׁל מֵת. וְאִם לֹא נִמְצָא אֶלָּא עֵד אֶחָד עִם זֶה הָעֵד הַחַי - כּוֹתֵב חֲתִימַת יָדוֹ בִּפְנֵי עֵדִים[20], אֲפִלּוּ עַל הַחֶרֶס[21], וּמַשְׁלִיכוֹ בְּבֵית דִּין, עַד שֶׁתֶּחְזַק[22] כְּתַב יָדוֹ בְּבֵית דִּין[23], וְלֹא יִהְיֶה צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁזֶּה כְּתַב יָדוֹ, וְיָעִיד הוּא וְאַחֵר עַל כְּתַב יְדֵי הַמֵּת, וְיִתְקַיֵּם כְּתַב יָדוֹ שֶׁלֹּא בְּפָנָיו[24].

19) והרי נתבאר לעיל ה"ד, שאין הראשון יכול להצטרף עם אחר להעיד על כתב יד המת. 20) והם יעידו שזוהי חתימתו, כדי לקיים השטר ממנה. 21) אע"פ שאין כותבים עליו שטר חוב, שהוא ניתן להזדייף, שאדם יכול למחוק כתבו, ומניח חתימת העדים, וכותב למעלה ממון הרבה (גיטין יא, א וראה הל' מלוה פכ"ז, ה"א) - בכל זאת מותר לקיים ממנו כתב־ידו, וכל־שכן אם יחתום על מגילת קלף בראשה, שמקיימים ממנה, אבל באמצע המגילה אסור לו לכתוב כתב־ידו, שמא ימצאנה אדם רמאי ויכתוב מעליה כל מה שירצה, כגון: "אני פלוני הח"מ לויתי מנה מפלוני" (כתובות כא, א וב'תוספות' שם) וראה בסמ"ע לחו"מ סי' מ"ו ס"ק לז. 22) ובכת"י תימן: שיוחזק. 23) ע"י השוואת כתב זה לכת"י שבשטר, ראה לעיל פ"ו, ה"ב. 24) ובכת"י תימן: שלא מפיו. והוא ואחד יצטרפו על כתב־יד השני, ורק חצי הסכום שבשטר יהיה תלוי בעדותם (כתובות שם). והוא־הדין אם יש שנים המכירים את חתימת יד החי, אינו מעיד על כתב־יד עצמו, אלא מצטרף עם השני להעיד על כתב המת (חו"מ סי' מ"ו, סעיף יג).

ו. שְׁלֹשָׁה שֶׁיָּשְׁבוּ לְקַיֵּם אֶת הַשְּׁטָר, שְׁנַיִם מֵהֶן מַכִּירִין חֲתִימַת יְדֵי עֵדִים, וְאֶחָד אֵינוֹ מַכִּיר: עַד שֶׁלֹּא חָתְמוּ - מְעִידִין בְּפָנָיו[25] וְחוֹתְמִים[26]; שֶׁהָעֵדִים נַעֲשִׂים דַּיָּנִים בְּדָבָר שֶׁהוּא מִדִּבְרֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ[27]. אֲבָל אַחַר שֶׁחָתְמוּ - אֵין מְעִידִין בְּפָנָיו וְחוֹתְמִים; [שֶׁהֲרֵי בְּעֵת שֶׁחָתְמוּ לֹא הָיוּ מַכִּירִין אֶלָּא הַשְּׁנַיִם][28], וְאֵין מְקַיְּמִין[29] אֶלָּא עַד שֶׁיִּהְיוּ שְׁלָשְׁתָּן מַכִּירִין, אוֹ יָעִידוּ הָעֵדִים עַל הַכְּתָב בִּפְנֵי כָּל אֶחָד וְאֶחָד.

25) שזוהי חתימת יד העדים. 26) עמהם, על אישור

בית־הדין. 27) לעיל פ"ה, ה"ט. ואע"פ שבשעת קבלת העדים אין כאן אלא דיין אחד - בשל דבריהם, אפילו בשעה שמעידים נעשים דיינים (כסף־משנה). 28) נמצא שחתמו שקר, שהעידו ששלשתם מכירים, ולא הכירו אלא שנים (כתובות כא, ב). 29) בכת"י תימן: אלא שנים, ואין מקיימים בשנים, אלא.

1 **ז. שְׁנַיִם שֶׁהָיוּ חֲתוּמִין עַל הַשְּׁטָר וָמֵתוּ, וּבָאוּ שְׁנַיִם**
2 **וְאָמְרוּ: כְּתַב יָדָן הוּא זֶה, אֲבָל אֲנוּסִים הָיוּ, קְטַנִּים**
3 **הָיוּ, פְּסוּלֵי עֵדוּת הָיוּ[30], אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ שָׁם עֵדִים**
4 **אֲחֵרִים שֶׁזֶּה כְּתַב יָדָן[31], אוֹ שֶׁהָיָה כְּתַב יָדָן יוֹצֵא**
5 **מִשְּׁטָר אַחֵר שֶׁקָּרָא עָלָיו עַרְעָר וְהֶחְזַק בְּבֵית דִּין[32] -**
6 **הֲרֵי זֶה לֹא נִתְקַיֵּם[33]; אֶלָּא מַעֲמִידִין[34] הַשְּׁנַיִם**
7 **שֶׁבַּשְּׁטָר כְּנֶגֶד הַשְּׁנַיִם שֶׁהֵעִידוּ עֲלֵיהֶן שֶׁהֵן פְּסוּלִין,**
8 **וְאֵין גּוֹבִין בּוֹ כְּלוּם[35].**

30) בעבירה, נמצאת עדותם בטלה, ראה לעיל פ"ג, ה"ו־ז. 31) ואפשר איפוא לקיים השטר על־ידם שלא מפי המערערים. 32) ראה לעיל פ"ו, ה"ג. 33) שהרי אלו השנים פוסלים אותו. 34) בכת"י תימן: מעמידים. 35) כי מעמידים הממון בחזקתו - בחזקת הלווה (כתובות יט, ב - כ, א), ואם תפס המלוה מידי הלווה, ובא הלווה לתבוע ממנו, אין מוציאים ממנו, הואיל ושנים כנגד שנים הם - העמד ממון על חזקתו (רש"י שם). וכל זה, כשמעידים פסולים היו באותה השעה ועתה כשרים הם, נמצא שלא באו לפסול אלא את השטר, אבל אם אמרו פסולים הם גם עכשיו, נמצא שבאו לפסול את העדים הראשונים - ודאי נאמנים הם לפסלם, והשטר בטל מאליו, ואפילו תפס המלוה מוציאים ממנו (רדב"ז, וכן בחו"מ סי' מ"ו, סעיף לז בשם הר"ן).

יום רביעי ב' תמוז ה'תש"פ

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) דין המכיר חתימת ידו ואינו זוכר את גוף העדות. הנזכר בעדות מתוך הכתב.

9 **א. מִי שֶׁחָתַם עַל הַשְּׁטָר, וּבָא לְהָעִיד עַל כְּתַב יָדוֹ**
10 **בְּבֵית דִּין, וְהִכִּיר כְּתַב יָדוֹ שֶׁזֶּהוּ בְּוַדַּאי, אֲבָל אֵינוֹ**
11 **זוֹכֵר הָעֵדוּת כְּלָל, וְלֹא יִמָּצֵא בְּלִבּוֹ זִכָּרוֹן כְּלָל שֶׁזֶּה**
12 **לָזֶה מִזֶּה לְעוֹלָם[2] - הֲרֵי זֶה אָסוּר לְהָעִיד עַל כְּתַב**
13 **יָדוֹ שֶׁהוּא זֶה[3] בְּבֵית דִּין. שֶׁאֵין אָדָם מֵעִיד עַל כְּתַב**
14 **יָדוֹ שֶׁהוּא זֶה, אֶלָּא עַל הַמָּמוֹן שֶׁבַּשְּׁטָר הוּא מֵעִיד**
15 **שֶׁזֶּה חַיָּב לָזֶה[4]; וּכְתַב יָדוֹ הוּא כְּדֵי לְהַזְכִּירוֹ הַדָּבָר,**
16 **אֲבָל אִם לֹא נִזְכַּר - לֹא יָעִיד[5].**

2) ובכתב יד התימנים: מעולם. 3) בכתב יד הנ"ל: על כתב ידו זה בבית דין. 4) כתובות כא, א. וכדעת החכמים שם. 5) שם כ, א "רבי יוחנן אמר אף על פי שאינו זוכר מעצמו". ומפרש רש"י: אלא לאחר שראה בשטר נתן בליבו ונזכר... אבל אינו נזכר לגמרי לא, דרחמנא אמר: מפיהם ולא מפי כתבם. ובירושלמי שם פרק ב, הלכה ד אמרו: "רבי יוחנן (=האומר אף על פי שאינו זוכר מעצמו) כרבנן", האומרים על ממון שבשטר הם מעידים, וזכירה מתוך השטר חשובה זכירה, אבל כל שאין זוכרים כלל אפילו מתוך השטר - אינם מעידים. וזה שדקדק רבינו לעיל פרק ו, הלכה ב ואמר: "ויאמר כל אחד ואחד זה כתב ידי ואני עד בדבר הזה", כלומר, אני זוכר את העדות. והשווה לקמן הלכה ד.

17 **ב. אֶחָד הַזּוֹכֵר אֶת הָעֵדוּת[6] וְאֶחָד שֶׁרָאָה כְּתַב יָדוֹ[7]**
18 **אוֹ שֶׁהִזְכִּירוּהוּ אֲחֵרִים וְנִזְכַּר, אֲפִלּוּ הִזְכִּירוֹ הָעֵד**
19 **הַשֵּׁנִי שֶׁהֵעִיד, אִם נִזְכַּר - הֲרֵי זֶה מֵעִיד[8]. אֲבָל אִם**
20 **הִזְכִּיר אוֹתוֹ הַתּוֹבֵעַ עַצְמוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁנִּזְכַּר - אֵינוֹ**
21 **מֵעִיד; מִפְּנֵי שֶׁזֶּה דּוֹמֶה בְּעֵינֵי בַּעַל דִּין[9] כְּאִלּוּ הֵעִיד**
22 **שֶׁקֶר בְּדָבָר שֶׁלֹּא יָדַע[10].**

6) בטרם ראותו את כתב ידו. 7) ונזכר ממנו. 8) כתובות שם. ואין אומרים עד שני נוגע בעדותו הוא, שנוח לו שחבירו יסכים עימו כדי שייאמנו דבריו ויעשו פרי (סמ"ע לחושן משפט סימן כח, סעיף קטן מה). 9) התובע. 10) ונמצא התובע חושדו כשקרן (שם).

23 **ג. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה הַתּוֹבֵעַ תַּלְמִיד חָכָם, וְהִזְכִּיר**
24 **הַתּוֹבֵעַ הַזֶּה אֶת הָעֵד וְנִזְכַּר - הֲרֵי זֶה יָעִיד לוֹ;**
25 **שֶׁתַּלְמִיד חָכָם יוֹדֵעַ, שֶׁאִלּוּ לֹא זָכַר הַדָּבָר - לֹא הָיָה**
26 **מֵעִיד[11]. וְקַל הוּא שֶׁהֵקִלּוּ בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, שֶׁאַף עַל**
27 **פִּי שֶׁשָּׁכַח הַדָּבָר מִכַּמָּה שָׁנִים, וְהַכְּתָב הוּא שֶׁהִזְכִּירוֹ**
28 **- הֲרֵי זֶה מֵעִיד[12].**

11) שם עמוד ב. "ואי צורבא מרבנן הוא אפילו עצמו". ומפרש רבינו, שזה מוסב אל התובע. אבל רש"י שם מפרש, שהעד הוא תלמיד חכם, ולפיכך אינו חשוד להעיד שקר בדבר שאינו יודע. וכן נוסחה ההלכה בשולחן ערוך חושן משפט סימן כח, סעיף יד, שהכול תלוי בעד. והטור שם מצטט את דברי רבינו כך: לפיכך אם היה הבעל דין תלמיד חכם וכו', וייתכן שזה מוסב אל הנתבע, שאם הוא תלמיד חכם לא יחשוד בעד שאינו זוכר (כסף משנה). 12) כמו שמצינו לעיל פרק ג הלכה א שהקילו בדיני ממונות שאינם צריכים דרישה וחקירה, כדי שלא תנעל דלת בפני לווין. אבל בדיני נפשות מבואר ביבמות לא, ב שאם לא יזכרו העדים את עדותם אלא מתוך הכתב, אסור להם להעיד, כמו שאמרו שם: "זימנין דחזי מכתבא ואתו מסהדי ורחמנא אמר: מפיהם ולא מפי כתבם", וסובר רבינו שאפילו בזוכרים עדותם מתוך הכתב ידובר שם (כסף משנה).

29 **ד. הוֹאִיל וְהַדָּבָר כֵּן[13], שְׁטָר שֶׁיָּצָא לְבֵית דִּין, וּבָאוּ**
30 **עֵדִים וְאָמְרוּ: כְּתַב יָדֵנוּ הוּא זֶה, אֲבָל מֵעוֹלָם לֹא**
31 **יָדַעְנוּ עֵדוּת זוֹ, וְאֵין אָנוּ זוֹכְרִים שֶׁזֶּה לָזֶה מִזֶּה אוֹ**
32 **מָכַר לוֹ - לֹא נִתְקַיֵּם הַשְּׁטָר, וַהֲרֵי הֵן כְּחֵרְשִׁים[14] עַד**
33 **שֶׁיִּזְכְּרוּ עֵדוּתָן. וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ דָן כֵּן - לֹא יָדַע בְּדִינֵי**
34 **מָמוֹנוֹת בֵּין יְמִינוֹ לִשְׂמֹאלוֹ[15]. אֲבָל אִם הָיָה כְּתַב יָדָן**
35 **יוֹצֵא מִמָּקוֹם אַחֵר, אוֹ שֶׁהָיוּ שָׁם עֵדִים שֶׁזֶּה כְּתַב**
36 **יָדָן[16] - מְקַיְּמִין אֶת הַשְּׁטָר, וְאֵין מַשְׁגִּיחִין עַל**

דִּבְרֵיהֶן שֶׁאוֹמְרִין: אֵין אָנוּ זוֹכְרִין עֵדוּת זוֹ; שֶׁמָּא חָזְרוּ בָּהֶן, וְזֶה שֶׁאָמְרוּ: אֵין אָנוּ זוֹכְרִין - כְּדֵי לְבַטֵּל הַשְּׁטָר. וּכְאִלּוּ אָמְרוּ: קְטַנִּים הָיֵינוּ, פְּסוּלֵי עֵדוּת הָיֵינוּ - שֶׁאֵינָן נֶאֱמָנִים, הוֹאִיל וּמִתְקַיֵּם הַשְּׁטָר שֶׁלֹּא עַל פִּיהֶם[17]. וּמִפְּנֵי טַעַם זֶה מְקַיְּמִין כָּל הַשְּׁטָרוֹת, וְאֵין אָנוּ צְרִיכִין לְהָבִיא עֵדִים וְלִשְׁאֹל אוֹתָם אִם הֵם זוֹכְרִים עֵדוּת זוֹ אוֹ אֵינָם זוֹכְרִים אוֹתָהּ; שֶׁאֲפִלּוּ בָּאוּ וְאָמְרוּ: אֵין אָנוּ זוֹכְרִים אוֹתָהּ - אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶן, הוֹאִיל וְאֶפְשָׁר לְקַיְּמוֹ שֶׁלֹּא מִפִּיהֶן[18].

13) שאין אדם מעיד על כתב ידו שהוא זה אלא על הממון שבשטר, שזה חייב לזה, לעיל הלכה א. 14) כחרשים, שאינם שומעים ואינם מדברים, שפסולים לעדות הואיל ואינם בני דעת והרי הם כשוטים, כמבואר לקמן פרק ט, הלכה י"א. ובכתב יד התימנים: והרי הוא כחרש. כלומר, השטר אינו אלא כחרס. וכן נוסח המהרי"ק בסוף שורש עד. 15) אינו יודע כלום, אפילו להבחין בין ידו הימנית לשמאלית, כלשון הכתוב יונה ד, יא. והשווה אמרה זו במדרש עשרת הדברות ז. והראב"ד חולק: "ויש מי שאין מורים כן ויודעים בדינים כמותו" ולדעתו מה שאמר רב יוחנן (כתובות כ, א): "אף על פי שאינו זוכר מעצמו" - כוונתו, אפילו שאינו זוכר כלל את עדותו אלא מכיר את כתב ידו, הרי זה מעיד על השטר ומקיימו. ומובן, שבאופן זה יצטרך שיעיד כל אחד על כתב ידו ועל כתב יד חבירו, או שיצטרף עימהם אחר שיעיד על כתב־יד שניהם, כדי שתהא על כל חתימה שני עדים, שהרי אינם מעידים על ההלוואה אלא על כתב ידיהם (חושן משפט מו, סעיף י). וכדעת רבינו מבואר בהלכות גדולות סימן נא בשם רבנן בתראי החולקים על מר יהודאי גאון, ודעתם מסכמת לגמרי כדברי רבינו כאן. 16) ראה לעיל פרק ו, הלכה ב־ג. 17) כמבואר לעיל פרק ג, הלכה ו. 18) כדעת רבנן בתראי בהלכות גדולות סימן נא.

ה. אֶחָד הַכּוֹתֵב עֵדוּתוֹ עַל הַשְּׁטָר[19], אוֹ שֶׁנִּמְצָא אֶצְלוֹ כָּתוּב בְּפִנְקָסוֹ בִּכְתַב יָדוֹ: פְּלוֹנִי הֵעִיד אוֹתִי עָלָיו בְּיוֹם פְּלוֹנִי בְּכָךְ וְכָךְ: אִם זָכַר מֵעַצְמוֹ[20], אוֹ הִזְכִּירוּהוּ אֲחֵרִים וְנִזְכַּר - מֵעִיד[21]; וְאִם לָאו - אָסוּר לְהָעִיד. שֶׁאֵין זֶה דּוֹמֶה אֶלָּא לְמִי שֶׁאָמַר לוֹ אָדָם נֶאֱמָן: פְּלוֹנִי יֵשׁ לוֹ אֵצֶל פְּלוֹנִי כָּךְ וְכָךְ, וְהֵעִיד הוּא שֶׁיֵּשׁ לָזֶה אֵצֶל זֶה, וְהוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ מִן הַדָּבָר כְּלוּם, אֶלָּא מִפִּי הָאַחֵר שָׁמַע וְהֵעִיד[22].

19) שהוא חתום כהלכה בשני עדים ונמסר ליד המלווה. 20) אפילו אחרי שהסתכל בכתב ידו. 21) כתובות כ, א "כותב אדם עדותו על השטר ומעיד עליה אפילו לאחר כמה שנים". ומפרש רבינו שזה מכוון גם לשטר ממש, וגם לרשימה שבפנקסו, ובלבד שיזכור עדותו, כמבואר שם (כסף משנה). 22) ואין זה אלא "עד מפי עד" ופסול, כמבואר בסנהדרין כט, א ולקמן פרק י"ז, הלכה א. ובמדרש רבה שמות פרשה מ"ו, אות א: "אפשר שלא היה משה מאמין בהקדוש־ברוך־הוא שאמר לו: כי שיחת עמך (=שלא שיבר את הלוחות עד אשר קרב אל המחנה וראה בעיניו?) אלא, הודיע משה דרך ארץ לישראל, אפילו שיהא אדם שומע דבר מן יחידי נאמן, אסור לקבל עדותו לעשות דבר על פיו אם אינו רואה". ובירושלמי תענית פרק ד, הלכה ה אמרו בקשר לזה: "מכאן שלא יהא אדם דן אומדות".

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) עשרה מיני פסלות בעדים. שלבים שונים בעדות השוטים וחולי נכפה.

א. עֲשָׂרָה מִינֵי פַּסְלוּת הֵם. כָּל מִי שֶׁנִּמְצָא בּוֹ אֶחָד מֵהֶן - הֲרֵי הוּא פָּסוּל לְעֵדוּת. וְאֵלּוּ הֵן. הַנָּשִׁים, וְהָעֲבָדִים, וְהַקְּטַנִּים, וְהַשּׁוֹטִים, וְהַחֵרְשִׁים, וְהַסּוּמִים[2], וְהָרְשָׁעִים[3], וְהַבִּזּוּיִין[4], וְהַקְּרוֹבִין[5], וְהַנּוֹגְעִין בְּעֵדוּתָן[6]. הֲרֵי אֵלּוּ עֲשָׂרָה[7].

2) העִוְרים. וכל אלה מפורשים לפנינו בפרק זה. 3) כגון שעבר עבירה שחייבים עליה מלקות, או שלקח ממון שאינו שלו בחמס, כמבואר לקמן פ"י, ה"ב־ד. 4) שאינם מקפידים על בשתם, וכמבואר לקמן פי"א ה"ה. 5) לבעלי הדין, או שהעדים קרובים זה לזה בינם לבין עצמם, וכמבואר לקמן פי"ג ה"א, ופי"ד ה"ו. 6) שעדותו מביאה לו תועלת והנאה, והרי זה כ"מעיד על עצמו", לקמן פט"ו, ה־א. 7) וכולם מתבארים והולכים מכאן עד פט"ז, ה"ד.

ב. נָשִׁים פְּסוּלוֹת לְעֵדוּת מִן הַתּוֹרָה. שֶׁנֶּאֱמַר: עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים - לְשׁוֹן זָכָר, וְלֹא לְשׁוֹן נְקֵבָה[8].

8) שנים, ולא שתים. ובשבועות ל, א דרשו: "ועמדו שני האנשים (דברים יט, יז) בעדים - הכתוב מדבר (=ללמדך שאין עדות בנשים, רש"י), ...נאמר כאן שני, ונאמר להלן (שם, טו) שני (=על־פי שני עדים), מה להלן בעדים - אף כאן בעדים". וכן ב'ספרי' שם אות קצ. ומקור דרשת רבינו - אינו ידוע.

ג. וְכֵן הַטֻּמְטוּם[9] וְהָאַנְדְּרוֹגִינוֹס[10] פְּסוּלִין, מִפְּנֵי שֶׁהֵן סְפֵק אִשָּׁה[11]. וְכָל מִי שֶׁהוּא סְפֵק כָּשֵׁר סְפֵק פָּסוּל - הֲרֵי הוּא פָּסוּל. שֶׁאֵין הָעֵד בָּא אֶלָּא לְהוֹצִיא מָמוֹן עַל פִּיו אוֹ לְחַיֵּב[12] עַל פִּיו[13], וְאֵין מוֹצִיאִין מָמוֹן מִסָּפֵק[14] וְאֵין עוֹנְשִׁין מִסָּפֵק דִּין תּוֹרָה[15].

9) שאין לו לא זכרות ולא נקבות, וערוותו אטומה. 10) שיש לו אבר זכרות ואבר נקבות (הל' אישות פ"ב, הכ"ד־כה). 11) תוספתא ביכורים פ"ב, מ"ד: "ופסול לכל עדות שבתורה כנשים". 12) עונש, מכות או מיתה. 13) ובכת"י תימן: על פיו עוון. רומז לדברים יט, טו. 14) כתובות כ, א ובבא־קמא מו, א. 15) שאם ממון (=שניתן לחזרה) אין מוציאין, עונש הגוף לא כל־שכן (ע"פ הכסף־משנה). ובשו"ע חו"מ סי' לה, סעיף יד, כתב הרמ"א: תקנת קדמונים היא, שבמקום שאין אנשים רגילים להיות, כגון בבית־הכנסת של נשים, ...שאשה רגילה ולא אנשים... נשים נאמנות.

ד. הָעֲבָדִים פְּסוּלִין לְעֵדוּת מִן הַתּוֹרָה. שֶׁנֶּאֱמַר:

וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו. מִכְּלָל שֶׁאָחִיו כָּמוֹהוּ: מָה אָחִיו בֶּן בְּרִית[16], אַף הָעֵד בֶּן בְּרִית[17]. קַל וָחֹמֶר לְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[18]: אִם עֲבָדִים, שֶׁהֵן בְּמִקְצָת מִצְוֹת, פְּסוּלִין; הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים לֹא כָּל שֶׁכֵּן[19]?!

16) שחייב בכל המצוות, שנכרת עליהן בברית, ככתוב (שם כח, סט) "אלה דברי הברית אשר צוה ה' את משה לכרות את בני ישראל". 17) והעבד אינו חייב אלא במצוות שהנשים חייבות (בבא־קמא פח, א): "אף אני אביא את העבד שאינו בכל המצוות ופסול להעיד". 18) שאינם אלא בשבע מצוות בלבד. 19) וכן אמרו (שם יד, ב) "ועל־פי עדים בני חורין בני ברית". ופירשו בגמרא, שם טו, א: בני חורין - למעט עבדים; בני ברית - למעט נכרים. ולדעת רש"י בגיטין כג, ב עבד - בן־ברית הוא, ככתוב (דברים כט, י־יא) "מחוטב עציך עד שואב מימיך, לעברך בברית ה' אלקיך". ויתכן, שלא נתכוון רבינו אלא לומר, שאינו "בכל המצוות" (אור שמח).

ה. מִי שֶׁחֶצְיוֹ עֶבֶד וְחֶצְיוֹ בֶּן חוֹרִין[20] - פָּסוּל[21].

20) כגון עבד של שני שותפים, ושחרר אחד מהם חלקו, ראה הל' עבדים פ"ד, ה"ד. 21) להעיד, שעדיין אינו בן ברית עד שישתחרר לגמרי, וכן אסור הוא בבת ישראל, כמבואר שם, ה"ז. ובבבא־קמא פח, א אמרו: "ומה אשה שהיא ראויה לבוא בקהל - פסולה לעדות, עבד שאינו ראוי לבוא בקהל - אינו דין שפסול לעדות".

ו. כָּל מִי שֶׁנִּשְׁתַּחְרֵר[22] וַהֲרֵי הוּא מְחֻסַּר גֵּט שִׁחְרוּר[23] - פָּסוּל[24]; עַד שֶׁיַּגִּיעַ גֵּט לְיָדוֹ[25], וְיֵעָשֶׂה מִכְּלַל בְּנֵי בְּרִית, וְאַחַר כָּךְ יָעִיד[26].

22) כגון שהפקירו רבו, שאינו יכול להשתעבד בו עוד, כמבואר בגיטין לח, ב, או עבד שברח מבית האסורין ונתייאש ממנו רבו, שם עמ' א. 23) שטר שחרור להתירו בבת ישראל, שם. 24) שעדיין אינו בן־ברית גמור. 25) ובכת"י תימן: הגט לידו, ויטבול ויעשה. והכוונה לטבילה לשם גירות שהיא אחר שחרורו, כמבואר בהל' איסורי ביאה פי"ג, הי"ב. 26) ומקור הדברים, בירושלמי יבמות פי"א, ה"ה: כהנת שנתערב ולדה בולד שפחתה, הרי כל אחד מהם הוא ספק כהן - ספק עבד, וכשיגדילו חייבים לשחרר זה את זה כמבואר שם ה"ו, ובכל זאת אמרו שם ה"ה, שכל עוד שלא נשתחררו אינם יכולים להעיד שום עדות, והרי הללו דינם כמעוכבי גט שחרור בלבד, כמבואר בגיטין מב, ב - ובכל זאת אינם מעידים (אור שמח). ומכאן גם המקור להלכה ג', שכל ספק כשר ספק פסול - אינו מעיד (קרית מלך).

ז. הַקְּטַנִּים פְּסוּלִין לְעֵדוּת מִן הַתּוֹרָה. שֶׁנֶּאֱמַר בְּעֵדִים: וְעָמְדוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים. אֲנָשִׁים - וְלֹא קְטַנִּים[27]. אֲפִלּוּ הָיָה הַקָּטָן נָבוֹן וְחָכָם - הֲרֵי הוּא פָּסוּל, עַד שֶׁיָּבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת[28] אַחַר שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה גְּמוּרוֹת. וְאִם הִגִּיעַ לְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְלֹא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, וְנוֹלַד בּוֹ סִימָן מִסִּימָנֵי סְרוּס[29] - הֲרֵי זֶה סָרִיס[30], וְיָעִיד. וְאִם לֹא נוֹלַד בּוֹ - לֹא יָעִיד עַד רֹב שְׁנוֹתָיו[31], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת אִישׁוּת[32].

27) בבא־בתרא קנה, ב. 28) למטה, במקומות הידועים לשיער (הל' אישות פ"ב, ה"י). 29) ששערו לקוי, ובשרו מחליק, ואין מימי רגליו מחמיצים, ועוד (שם, הי"ג). 30) ולפיכך לא הביא שתי שערות, ודינו כדין גדול לכל דבריו (שם, הי"א). 31) עד שיהיה בן שלשים וחמש שנים ויום אחד, שזהו רובן של שבעים שנה, שהן שני חיי האדם, ככתוב (תהלים צ, י) "ימי שנותינו בהם שבעים שנה" (שם, ובבבא־בתרא קנה, ב). 32) פ"ב, שם.

ח. קָטָן שֶׁהִגִּיעַ לִכְלַל שְׁנוֹתָיו שֶׁנִּרְאוּ בּוֹ סִימָנֵי בַּגְּרוּת מִלְּמַעְלָה[33] - אֵינוֹ צָרִיךְ בְּדִיקָה[34]; וְאִם לָאו - אֵין מְקַבְּלִין עֵדוּתוֹ עַד שֶׁיִּבָּדֵק[35]. וְכֵן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד שֶׁהֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּטִיב מַשָּׂא וּמַתָּן[36] - אֵין עֵדוּתוֹ עֵדוּת בְּקַרְקָעוֹת, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ מְדַקְדֵּק בַּדְּבָרִים, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ יוֹדֵעַ[37]. אֲבָל בְּעֵדוּת מְטַלְטְלִין - מְקַבְּלִין עֵדוּתוֹ, הוֹאִיל וְהוּא גָּדוֹל[38].

33) שערות הזקן ושערות בית השחי. 34) בסימנים של מטה, שכלל הוא: "אי־אפשר לעליון לבוא עד שלא בא התחתון" (נדה מח, א). וראה בפירושנו להל' אישות פ"ב, אות ע. 35) לראות אם יש בו סימנים של מטה, כמפורש במשנה שם: "אפשר לתחתון לבוא עד שלא בא העליון". 36) מקח וממכר. 37) בבא־בתרא קנה, ב. ועדות קרקעות צריכה דקדוק גדול, שחיות האדם תלויה בהן (רדב"ז). 38) ואינו שוטה (בבא־בתרא שם). והשווה הל' מכירה פכ"ט, הי"ב־יג, שבקרקע שירש מאבותיו, אפילו הוא בקי במשא ומתן והוא גדול, אין ממכרו ממכר עד שיהיה בן עשרים שנה, "שמא ימכור בזול, מפני שדעתו נוטה אחר המעות, ועדיין לא נתיישבה דעתו בדרכי העולם".

ט. הַשּׁוֹטֶה פָּסוּל לְעֵדוּת מִן הַתּוֹרָה, לְפִי שֶׁאֵינוֹ בֶּן מִצְוֹת[39]. וְלֹא שׁוֹטֶה שֶׁהוּא מְהַלֵּךְ עָרֹם וּמְשַׁבֵּר כֵּלִים וְזוֹרֵק אֲבָנִים בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל מִי שֶׁנִּטְרְפָה[40] דַּעְתּוֹ, וְנִמְצֵאת דַּעְתּוֹ מְשֻׁבֶּשֶׁת תָּמִיד בְּדָבָר מִן הַדְּבָרִים[41], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְדַבֵּר וְשׁוֹאֵל כָּעִנְיָן בִּשְׁאָר דְּבָרִים - הֲרֵי זֶה פָּסוּל, וּבִכְלַל שׁוֹטִים יֶחְשַׁב[42]. הַנִּכְפֶּה[43]: בְּעֵת כְּפִיָּתוֹ - פָּסוּל, וּבָעֵת שֶׁהוּא בָּרִיא - כָּשֵׁר[44]. וְאֶחָד הַנִּכְפֶּה מִזְּמַן לִזְמַן אוֹ הַנִּכְפֶּה תָּמִיד בְּלֹא עֵת קְבוּעַ[45]. וְהוּא שֶׁלֹּא תִּהְיֶה דַּעְתּוֹ מְשֻׁבֶּשֶׁת תָּמִיד, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ שָׁם נִכְפִּים שֶׁגַּם בְּעֵת בְּרִיאוּתָם דַּעְתָּם מִטָּרֶפֶת עֲלֵיהֶם. וְצָרִיךְ לְהִתְיַשֵּׁב בְּעֵדוּת הַנִּכְפִּין הַרְבֵּה[46].

39) שהוא פטור מכל המצוות, הואיל ואינו בר דעת, כמבואר בחגיגה ב, ב. ובבבא־בתרא קכח, א אמרו: "שפוי (=חכם) ונשתטה פסול". ומקורו בתוספתא שבועות פ"ג, ה"ו: "והוא עד... או ידע (ויקרא ה, א) - להוציא את השוטה". 40) נתבלבלה. 41) כגון שהוא מקרע את

בגדיו. 42) חגיגה ג, ב וכדעת רבי יוחנן שם. וראה נדה יג, ב: "שנטרפה דעתה, היינו שוטה". 43) נופל לארץ בהכרח מחמת חולי המשגע אותו לעתים. 44) ראש השנה כח, א. 45) הרי זה כשר כשהוא בריא. 46) כמו שאמרו (גיטין סז, ב) "נשתתק... בודקין אותו". ומפרש רש"י לראות אם דעתו מיושבת (ביאור הגר"א לחו"מ סי' לה, ס"ק יח).

1 **י. הַפִּתְאִים בְּיוֹתֵר, שֶׁאֵין מַכִּירִין דְּבָרִים שֶׁסּוֹתְרִין זֶה**
2 **אֶת זֶה[47], וְלֹא יָבִינוּ עִנְיְנֵי הַדָּבָר כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבִינִין שְׁאָר**
3 **עַם הָאָרֶץ, וְכֵן הַמְבֹהָלִים וְהַנֶּחְפָּזִים בְּדַעְתָּם[48]**
4 **וְהַמִּשְׁתַּגְּעִים בְּיוֹתֵר[49] - הֲרֵי אֵלּוּ בִּכְלַל הַשּׁוֹטִים[50].**
5 **וְדָבָר זֶה לְפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה הַדַּיָּן, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְכַוֵּן**
6 **הַדַּעַת[51] בִּכְתָב.**

47) זה ההבדל בין פתי לשוטה, שהשוטה דעתו מטורפת לגמרי בדבר מהדברים, והפתי אינו מטורף לגמרי בשום דבר, אבל גרוע מהשוטה שאין לו שכל גמור ואינו מבין שום דבר, כדרך שמבינים אותו שאר בני אדם. בעוד שהשוטה, בשאר דברים הוא מבין כשאר בני אדם (סמ"ע לחו"מ שם, ס"ק כא). 48) אינם מבינים לרדת לסוף הענין ולתכלית המעשה. 49) כמו שאמרו (בבא־בתרא קנה, ב) "שטותא יתירתא חזא ביה" (=ראה בו שטות יתירה), וביטל את ממכרו, כדין שוטה שממכרו בטל. 50) מקורו בתשובת הרי"ף, הובאה ב"העיטור" אות ק (כסף־משנה). 51) ובכת"י תימן: הדעות.

7 **יא. הַחֵרֵשׁ - כְּשׁוֹטֶה, שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ נְכוֹנָה וְאֵינוֹ בֶּן**
8 **מִצְוֹת[52]. וְאֶחָד חֵרֵשׁ מְדַבֵּר וְאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ, אוֹ שׁוֹמֵעַ**
9 **וְאֵינוֹ מְדַבֵּר[53], אַף עַל פִּי שֶׁרְאִיָּתוֹ רְאִיָּה מְעֻלָּה**
10 **וְדַעְתּוֹ נְכוֹנָה - צָרִיךְ לְהָעִיד בְּבֵית דִּין בְּפִיו[54], אוֹ**
11 **שֶׁיִּהְיֶה רָאוּי לְהָעִיד בְּפִיו[55], וְיִהְיֶה רָאוּי לִשְׁמֹעַ**
12 **הַדַּיָּנִים וְהָאִיּוּם שֶׁמְּאַיְּמִין עָלָיו[56]. וְכֵן אִם נִשְׁתַּתֵּק[57],**
13 **אַף עַל פִּי שֶׁנִּבְדַּק בַּדֶּרֶךְ שֶׁבּוֹדְקִין לְעִנְיַן גִּטִּין[58]**
14 **וְנִמְצֵאת עֵדוּתוֹ מְכֻוֶּנֶת, וְהֵעִיד בְּפָנֵינוּ בִּכְתָב יָדוֹ -**
15 **אֵינוֹ עֵדוּת כְּלָל[59]. חוּץ מֵעֵדוּת אִשָּׁה[60], לְפִי**
16 **שֶׁבָּעֲגוּנָה הֵקֵלּוּ[61].**

52) וזה בחרש, שאינו שומע ואינו מדבר, כמו שאמרו (חגיגה ב, ב) "חרש שדיברו חכמים בכל מקום (=להשוותו כשוטה) - שאינו שומע ואינו מדבר", ומפרש רש"י: שאינו בן דעת. 53) עדותו פסולה. 54) גיטין עא, א שנאמר (דברים יז, ו) "על־פי שנים עדים" - מפיהם ולא מפי כתבם. 55) מלשון זה משמע, שאם פיקח שלח עדותו בכתב - עדותו כשירה, שהרי ראוי הוא להעיד בפיו. וכן דעת ה'תוספות' ביבמות לא, ב, וכבר העירונו על זה בפירושנו לעיל פ"ג אות לב. אבל ה'טור' חו"מ סימן לה, מצטט דברי רבינו כך: צריך להעיד בבית־דין בפיו, ויהיה ראוי לשמוע הדיינים. ואם כן, אין מכאן ראיה, ויתכן שרבינו סובר כדעת רש"י (דברים יט, טו) שאין אדם שולח עדותו בכתב בשום פנים. 56) כמבואר לקמן פי"ז, ה"ב. ובתוספתא שבועות פ"ג, ה"ו שנינו: "ושמעה - להוציא את החרש... אם לא יגיד ונשא את עוונו - להוציא את האילם". 57) נעשה אילם מחמת חולי, בניגוד ל"שומע ואינו מדבר" - שהוא מלידה. 58) ששואלים אותו שאלות שונות בסירוגין, אם אמר על לאו - לאו, ועל הן - הן, סימן שדעתו מיושבת עליו, כמבואר בהל' גירושין פ"ב, הט"ז. 59) גיטין עא, א. 60) להעיד עליה שמת בעלה להתירה להנשא (שם). 61) שאפילו עד מפי עד, וקרוב או שפחה התירו בעדות עגונה, כמבואר בהל' גירושין פי"ב, הט"ו. פי"ג, הכ"ט.

17 **יב. הַסּוּמִים, אַף עַל פִּי שֶׁמַּכִּירִין הַקּוֹל[62] וְיָדְעוּ**
18 **הָאֲנָשִׁים[63] - הֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלִין מִן הַתּוֹרָה[64]. שֶׁנֶּאֱמַר:**
19 **וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה. מִי שֶׁהוּא רָאוּי לִרְאוֹת - הוּא**
20 **שֶׁמֵּעִיד[65]. וְהַסּוּמָא בְּאַחַת מֵעֵינָיו - כָּשֵׁר לְהָעִיד[66].**

62) גיטין כג, א. 63) מכירים הם את בעלי הדין. 64) בבא־בתרא קכח, א. 65) תוספתא שבועות פ"ג, ה"ו: "או ראה - להוציא את הסומא". והשווה דברי רש"י נדה מט, ב: "אבל בשתי עיניו פסול, דכתיב או ראה". 66) נדה שם. והשווה לעיל הל' סנהדרין פי"א, הי"א.

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) שאסור להצטרף לעדות הרשע אפילו בעדות אמת. איזהו רשע הפסול לעדות. סוגים שונים בגזלנים הפסולים לעדות.

21 **א. הָרְשָׁעִים פְּסוּלִין לְעֵדוּת מִן הַתּוֹרָה. שֶׁנֶּאֱמַר: אַל**
22 **תָּשֶׁת יָדְךָ עִם רָשָׁע לִהְיֹת עֵד חָמָס. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה**
23 **לָמְדוּ[2]: אַל תָּשֶׁת רָשָׁע עֵד[3]. וַאֲפִלּוּ עֵד כָּשֵׁר שֶׁיּוֹדֵעַ**
24 **בַּחֲבֵרוֹ שֶׁהוּא רָשָׁע, וְאֵין הַדַּיָּנִים מַכִּירִין רִשְׁעוֹ -**
25 **אָסוּר לוֹ לְהָעִיד עִמּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עֵדוּת אֱמֶת;**
26 **מִפְּנֵי שֶׁמִּצְטָרֵף עִמּוֹ, וְנִמְצָא זֶה הַכָּשֵׁר הֵשִׁית יָדוֹ עִם**
27 **הָרָשָׁע עַד שֶׁנִּתְקַבְּלָה עֵדוּתוֹ[4]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר עֵד**
28 **כָּשֵׁר שֶׁהוּא יוֹדֵעַ בְּעֵדוּת לַחֲבֵרוֹ, וְיָדַע שֶׁהָעֵד הַשֵּׁנִי**
29 **עִמּוֹ עֵד שֶׁקֶר, שֶׁאָסוּר לוֹ לְהָעִיד. שֶׁנֶּאֱמַר: אַל תָּשֶׁת**
30 **יָדְךָ עִם רָשָׁע[5].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"הרשעים פסולין לעדות מן התורה..".

בגדר הפסול של עד רשע, ישנה חקירה ב"צפנת פענח" האם הפסול הוא שמפני רשעותו חשוד על עדות שקר ולכן אינו נאמן, או שאין זה קשור עם נאמנות אלא שהוא פסול עצמי שהתורה פסלתו לעדות.

ויש לפשוט החקירה שאין הפסול מצד נאמנות אלא מכיון שפסלתו תורה, ושלוש ראיות לדבר:

א: הדין הוא "אי זה הוא רשע, כל שעבר עבירה שחייבין עליה מלקות" (הל' עדות פ"י ה"ב), והרי מצינו שמי שנחשד על דבר אחד אינו חשוד על עניין אחר, וא"כ מדוע ייחשד על עדות שקר כשעבר עבירה שאינה שייכת כלל לגדר נאמנות.

ב: "אפילו עד כשר שיודע בחברו שהוא רשע... אסור לו להעיד עמו אע"פ שהוא עדות אמת" (רמב"ם ריש פ"י מהל' עדות), והגם שאין כאן חשש של עדות שקר - אסור לו להעיד משום "אל תשת ידך עם רשע".

ג: הפסול של עד רשע הוא גם בעדי קיום (כעדי קידושין) שאין שם ספק בנוגע למציאות אלא שנוכחותם של העדים פועלת את חלות הדבר ובכל זאת הוא פסול, וא"כ משמע שאינו פסול מצד הנאמנות אלא שהוא פסול עצמי שפסלתו התורה.

(על פי 'יין מלכות' ספר שופטים סימן טו)

2) סנהדרין כז, א. 3) שכוונת הכתוב: אל תשת ידך עם רשע - לא לקבלו כעד. וב"ספר המצוות" לרבינו, ל"ת רפו: "בא הפירוש: אל תשת רשע עד, אל תשת חומס עד", והוא ב"מכילתא" פ' משפטים לפסוק זה. 4) שבועות ל, ב שגורם לפסוק הדין ע"פ שנים עדים, ואין כאן אלא עד אחד (רש"י שם). 5) ועד שקר זה, רשע הוא ברמותו את בית־הדין. ונמצא גם העד הכשר המצטרף עמו הופך להיות עד חמס, בהיותו גורם להוציא ממון על־פיו שלא כדין. ראה בסמ"ע לחו"מ סי' לד ס"ק א.

1 **ב. אֵי זֶהוּ רָשָׁע? כֹּל שֶׁעָבַר עֲבֵרָה שֶׁחַיָּבִין עָלֶיהָ**
2 **מַלְקוּת[6] - זֶהוּ רָשָׁע, וּפָסוּל[7]. שֶׁהֲרֵי הַתּוֹרָה קָרְאָה**
3 **לִמְחֻיַּב מַלְקוּת רָשָׁע, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה אִם בֶּן הַכּוֹת**
4 **הָרָשָׁע. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר מְחֻיַּב מִיתַת בֵּית דִּין, שֶׁהוּא**
5 **פָּסוּל. שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר הוּא רָשָׁע לָמוּת.**

6) ראה לעיל הל' סנהדרין פי"ח ה"א, על איזו עבירה חייבים מלקות. 7) וכן אמרו (סנהדרין כו, ב) "ארבעים בכתפיה וכשר"? - הרי שאם הוא חייב מלקות, לא יתכן שיכשר לעדות.

6 **ג. עָבַר עֲבֵרָה שֶׁחַיָּבִין עָלֶיהָ מַלְקוּת מִן הַתּוֹרָה -**
7 **הֲרֵי זֶה פָּסוּל מִן הַתּוֹרָה; וְאִם הָיָה הַחִיּוּב שֶׁבָּה**
8 **מִדִּבְרֵיהֶם - הֲרֵי זֶה פָּסוּל מִדִּבְרֵיהֶם. כֵּיצַד? אָכַל**
9 **בְּשַׂר בְּהֵמָה בִּחֲלָב, אוֹ שֶׁאָכַל נְבֵלוֹת[8] וּשְׁקָצִים[9]**
10 **וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, בֵּין לְתֵאָבוֹן[10] בֵּין לְהַכְעִיס[11], אוֹ שֶׁחִלֵּל**
11 **אֶת יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן, אוֹ שֶׁלָּבַשׁ שַׁעַטְנֵז שֶׁהוּא**
12 **שׁוּעַ[12] אוֹ טָווּי[13] אוֹ נוּז[14] - הֲרֵי זֶה פָּסוּל לְעֵדוּת מִן**
13 **הַתּוֹרָה. אֲבָל אִם אָכַל בְּשַׂר עוֹף בְּחָלָב, אוֹ שֶׁחִלֵּל**
14 **יוֹם טוֹב שֵׁנִי שֶׁל גְּלִיּוֹת[15], אוֹ שֶׁלָּבַשׁ בֶּגֶד צֶמֶר**
15 **שֶׁאָבַד בּוֹ חוּט שֶׁל פִּשְׁתָּן[16] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ - הֲרֵי הוּא**
16 **פָּסוּל מִדִּבְרֵיהֶם[17]. וּכְבָר מָנִינוּ[18] כָּל עֲבֵרָה שֶׁחַיָּבִין**
17 **עָלֶיהָ מַלְקוּת. וּכְבָר נִתְבָּאֵר בְּכָל מִצְוָה וּמִצְוָה דְּבָרִים**
18 **שֶׁאֲסוּרִין[19] מִן הַתּוֹרָה וּדְבָרִים שֶׁאֲסוּרִין מִדִּבְרֵיהֶם.**

8) בהמה שמתה מאליה, או שאירע פיסול בשחיטתה הרי היא כמתה, כמבואר בהל' מאכלות אסורות פ"ד, ה"א. ובהל' שחיטה פ"ג, הי"ח: "שאין מוציא מידי נבלה אלא שחיטה כשרה". 9) כל המינים הטמאים שאסרתם התורה באכילה, כלשון הכתוב (ויקרא יא, יא): "ושקץ יהיו לכם, מבשרם לא תאכלו". וראה בתוספות יו"ט למכות פ"ג, מ"ב. 10) כגון שהמינים הטמאים הם בזול יותר מהמינים הטהורים, וזה בוודאי פסול לעדות, שמשום חימוד מממון - חשוד הוא להעיד שקר, והרי זה "עד חמס". 11) אע"פ שאינו חשוד על חימוד ממון - בכל זאת "רשע" הוא, והתורה אמרה: אל תשת רשע עד (סנהדרין כז, א) וכדעת אביי. 12) חלק, וסרוק במסרק, ומעורב מצמר ופשתים. 13) שמערב צמר ופשתים, וטווה מהם חוטים. 14) שארג אריגה מחוטי צמר ופשתים כאחד. והשווה כלאים פ"ט, מ"ח: "לא תלבש שעטנז - דבר שהוא שוע טווי ונוז". שעטנ"ז - נוטריקון: שוע טווי ונוז. וכן בתרגום ירושלמי (דברים כב, יא) "בכסו דשיע ועזיל (=טווי) וניז". וכן אמר רב אשי (נדה סא, ב) "או שוע או טווי או נוז". וראה ברדב"ז להל' כלאים פ"י ה"ב, המצטט נוסח ערבי של פירוש המשנה (כלאים פ"ט, מ"ח) לרבינו: "וזה אצלי מאמר בלתי אמיתי, אלא שכל אחד מהם, כלאים של תורה". 15) שעושים אותו רק בגולה, שלא ידעו מתי נקבע החודש בארץ ישראל. 16) שארוג בו חוט אחד של פשתן ואין מקומו ניכר, ולא שהוא ידוע בוודאי שהוא בבגד, שאם כן, יש בו איסור תורה (ראה נדה סא, ב), אלא שהוא ספק אם נארג שם או לא (לחם־משנה), והשווה הל' כלאים פ"י הכ"ז: "וכבר ביארנו... שכל איסור ספיקות - מדברי סופרים". 17) כל אלה אין איסורם מן התורה אלא מדברי חכמים, ואינו לוקה עליהם אלא מכת מרדות בלבד, שהיא מדבריהם. וההבדל בין פסול לעדות מן התורה לפסול מדבריהם, מבואר לקמן פי"א, ה"ז. 18) לעיל הל' סנהדרין פי"ט, ובסוף הפרק מסכם שם רבינו: "נמצאו כל הלוקים ר"ז". 19) בכת"י תימן: שאיסורם.

19 **ד. וְעוֹד יֵשׁ שָׁם רְשָׁעִים שֶׁהֵן פְּסוּלִין לְעֵדוּת, אַף עַל**
20 **פִּי שֶׁהֵן בְּנֵי תַּשְׁלוּמִין וְאֵינָן בְּנֵי מַלְקוּת[20]. הוֹאִיל**
21 **וְלוֹקְחִים מָמוֹן שֶׁאֵינוֹ שֶׁלָּהֶם בְּחָמָס - פְּסוּלִין[21].**
22 **שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יָקוּם עֵד חָמָס בְּאִישׁ. כְּגוֹן הַגַּנָּבִים**
23 **וְהַחַמְסָנִים[22], אַף עַל פִּי שֶׁהֶחֱזִיר - פָּסוּל לְעֵדוּת**
24 **מֵעַת שֶׁגָּנַב אוֹ גָזַל[23]. וְכֵן עֵד זוֹמֵם[24], אַף עַל פִּי**
25 **שֶׁהוּזַם בְּעֵדוּת מָמוֹן[25] וְשִׁלֵּם - הֲרֵי זֶה פָּסוּל מִן**
26 **הַתּוֹרָה לְכָל עֵדוּת[26]. וּמֵאֵימָתַי הוּא נִפְסָל? מֵעֵת**
27 **שֶׁהֵעִיד בְּבֵית דִּין, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הוּזַם עַל אוֹתָהּ**
28 **עֵדוּת אֶלָּא אַחַר כַּמָּה יָמִים[27]. וְכֵן הַמַּלְוֶה בְּרִבִּית,**
29 **אֶחָד הַמַّלְוֶה וְאֶחָד הַלּוֶה - שְׁנֵיהֶם פְּסוּלִין לְעֵדוּת[28].**
30 **אִם רִבִּית קְצוּצָה[29] עָשׂוּ - הֲרֵי הֵן פְּסוּלִין מִן הַתּוֹרָה,**
31 **וְאִם אֲבַק רִבִּית[30] עָשׂוּ - הֲרֵי הֵן פְּסוּלִין מִדִּבְרֵיהֶם.**
32 **וְכֵן כָּל הָעוֹבֵר עַל גְּזֵל שֶׁל דִּבְרֵיהֶם - הֲרֵי הוּא פָּסוּל**
33 **מִדִּבְרֵיהֶם. כֵּיצַד? הַחַמְסָנִים, וְהֵם הַלּוֹקְחִים קַרְקַע**
34 **אוֹ מִטַּלְטְלִין שֶׁלֹּא בִּרְצוֹן הַבְּעָלִים, אַף עַל פִּי**
35 **שֶׁנּוֹתְנִין הַדָּמִים - הֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלִין מִדִּבְרֵיהֶם[31]. וְכֵן**
36 **הָרוֹעִים, אֶחָד רוֹעֵי בְּהֵמָה דַּקָּה[32] וְאֶחָד רוֹעֵי בְּהֵמָה**
37 **גַּסָּה[33] שֶׁל עַצְמָן - הֲרֵי הֵן פְּסוּלִין; שֶׁחֶזְקָתָן פּוֹשְׁטִין**
38 **יְדֵיהֶן בְּגָזֵל, וּמַנִּיחִים בְּהֶמְתָּן לִרְעוֹת בְּשָׂדוֹת**
39 **וּפַרְדֵּסִים שֶׁל אֲחֵרִים. וּלְפִיכָךְ, סְתָם רוֹעֶה[34] -**
40 **פָּסוּל[35]. וּמְגַדְּלֵי בְּהֵמָה דַּקָּה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[36] -**
41 **פְּסוּלִין[37]; אֲבָל בְּחוּצָה לָאָרֶץ - כְּשֵׁרִין[38]. וּמֻתָּר לְגַדֵּל**
42 **בְּהֵמָה גַּסָּה בְּכָל מָקוֹם[39]. וְכֵן הַמּוֹכְסִין[40] - סְתָמָן**
43 **פְּסוּלִין; מִפְּנֵי שֶׁחֶזְקָתָן לִקַּח יוֹתֵר מִדָּבָר הַקָּצוּב לָהֶם**

1 בְּדִין הַמַּלְכוּת, וְלוֹקְחִין הַיָּתֵר לְעַצְמָן[41]. אֲבָל גַּבָּאֵי
2 מְנָת הַמֶּלֶךְ[42] - סְתָמָן[43] כְּשֵׁרִים. וְאִם נוֹדַע שֶׁלָּקְחוּ
3 אֲפִלּוּ פַּעַם אַחַת יָתֵר מִן הָרָאוּי לָהֶם לִגְבּוֹת - הֲרֵי
4 אֵלּוּ פְּסוּלִין[44]. וְכֵן מַפְרִיחֵי יוֹנִים בְּיִשּׂוּב - פְּסוּלִין;
5 מִפְּנֵי שֶׁחֲזָקָתָן שֶׁגּוֹזְלִים יוֹנִים שֶׁל אֲחֵרִים בְּחִנָּם[45].
6 וְכֵן סוֹחֲרֵי שְׁבִיעִית. וְהֵם בְּנֵי אָדָם שֶׁיּוֹשְׁבִין בְּטֵלִים,
7 וְכֵיוָן שֶׁבָּאָה שְׁבִיעִית[46] פּוֹשְׁטִים יְדֵיהֶן וּמַתְחִילִין
8 לִשְׁאָ וְלִתֵּן בְּפֵרוֹת[47]; שֶׁחֲזָקַת אֵלּוּ שֶׁהֵן אוֹסְפִין פֵּרוֹת
9 שְׁבִיעִית וְעוֹשִׂין בָּהֶן סְחוֹרָה[48]. וְכֵן מְשַׂחֵק בְּקוּבְיָא[49].
10 וְהוּא שֶׁלֹּא תִּהְיֶה לוֹ אֻמָּנוּת[50] אֶלָּא הוּא. הוֹאִיל וְאֵינוֹ
11 עוֹסֵק בְּיִשּׂוּבוֹ שֶׁל עוֹלָם - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת שֶׁאוֹכֵל
12 מִן הַקּוּבְיָא, שֶׁהוּא אֲבַק גָּזֵל[51]. וְלֹא בְּקוּבְיָא בִּלְבַד,
13 אֶלָּא אֲפִלּוּ מְשַׂחֲקִים בִּקְלָפֵי אֱגוֹזִים וּקְלָפֵי רִמּוֹנִים[52].
14 וְכֵן לֹא יוֹנִים בִּלְבַד אָמְרוּ[53], אֶלָּא אֲפִלּוּ הַמְשַׂחֲקִים[54]
15 בְּבְהֵמָה חַיָּה וָעוֹף, וְאוֹמֵר: כָּל הַקּוֹדֵם אֶת חֲבֵרוֹ, אוֹ
16 כָּל הַנּוֹצֵחַ אֶת חֲבֵרוֹ - יִטֹּל בְּעָלָיו אֶת שְׁנֵיהֶן. וְכֵן
17 כֹּל כַּיּוֹצֵא בְּשִׂחוֹק זֶה. וְהוּא שֶׁלֹּא תִּהְיֶה לוֹ אֻמָּנוּת
18 אֶלָּא שְׂחוֹק זֶה - הֲרֵי הוּא פָּסוּל. וְכָל אֵלּוּ פְּסוּלִין
19 מִדִּבְרֵיהֶם[55].

20) וכלל הוא: "כל לאו שניתן לתשלומין, כגון לא תגזול ולא תגנוב - אין לוקים עליו" (לעיל הל' סנהדרין פי"ח, ה"ב) אלא משלם מה שגזל ונפטר לו. 21) שחשודים הם לקבל ממון ולהעיד שקר. 22) שחוטף מהבעלים חפץ בעל־כרחם, ואע"פ שנותן דמיו, אין הבעלים רוצים למכרו בכלל. ויש להעיר, שבסנהדרין כה, ב אמרו שחמסן אינו פסול אלא מדבריהם, ורבינו עצמו מביאו להלן בהלכה זו בין אלה שפסולים מדבריהם, ולפיכך החליט הכסף־משנה לגרוס כאן: והגזלנים, ואמנם בכת"י תימן הנוסח: הגנבים והגזלנים. 23) עד שישוב ויֻוַדע שחזר בו מדרכו הרעה, כמבואר לקמן פי"ב, ה"ד. ואפילו העדות שראה אחר החזרת הכסף פסול לה, עד שיחזור בתשובה, שעדיין יש לחוש, שמא משום סכום גדול יותר מזה שהחזיר, יעיד שקר (רדב"ז). וכן אמרו (סנהדרין כה, ב) "ואימתי חזרתן... ויחזרו בהם חזרה גמורה". 24) שהעיד בשקר, ונודע בעדים שהעיד בשקר, כלשון רבינו לקמן פי"ח, ה"א. 25) כי אם הוזם בעדות שאינה של ממון - הרי הוא לוקה, ומכיון שלקה - חוזר לכשרותו, לקמן פי"ב ה"ד, ובוודאי אם לא ילקה לא יועיל לו כל סכום שהוא לחזור להכשרו, אלא אפילו זה שהוזם בעדות ממון והחזיר הממון, פסול הוא עד שישוב בתשובה (כסף־משנה). 26) גם לעדות ממון, וגם לעדות נפשות, שהרי רשע הוא, והתורה אמרה: אל תשת רשע עד (סנהדרין כז, א) וכרבי מאיר שם. ולא כרבי יוסי, האומר שם: "הוזם בדיני ממונות - כשר לדיני נפשות", שהחשוד לדבר קל - אינו חשוד לדבר חמור. 27) שמשעה שהעיד - רשע הוא, ואסור לשית יד עם רשע (שם, וכאביי). 28) שם כה, א, ששניהם עוברים על לא־תעשה, וכיון שחימוד ממון מעבירו על דת, הרי זה כ"עד חמס" (רש"י שם). ואע"פ שהלווה אינו לוקח כלום אלא נותן למלווה - גם הלווה מחמת חימוד ממון, שהוא חושב לעשות בו עסקיו, עובר על לאו: לא תשיך לאחיך (רא"ש שם). אבל הערב והעדים והסופר הכותב את השטר אע"פ שעוברים על לאו: לא תשימון עליו נשך, כמבואר בהל' מלוה פ"ד ה"ב - אינם נפסלים לעדות, שהרי אינם חייבים מלקות על לאו זה, וגם לא נטלו ממון על כך שיחשבו כעידי חמס (כסף־משנה). ולדעת המגיד־משנה בהל' מלוה (שם ה"ו), אין העדים נפסלים משום שלאו זה (=לא תשימון עליו נשך) אינו ידוע לכל, ורבים סוברים שאינו אלא אזהרה למלוה בלבד. 29) ששיעורה קבוע מראש, כגון המלוה את חבירו ארבעה דינרים להחזיר לו חמשה, והיא האסורה מן התורה. 30) מעין ריבית, כאבק הזה שאינו עפר ממש אלא כעין עפר. כגון הנותן מעות לחבירו לישא וליתן בהן, קרוב לשכר ורחוק מהפסד, שאם יהיה רווח תתן לי חלקי מן הרווח, ואם יהיה הפסד יפסיד הלווה לבד, הרי זה אבק ריבית, ואינו אסור אלא מדבריהם (הל' מלוה פ"ד הי"ד, ופ"ה ה"ח). 31) סנהדרין כה, ב כיון שחוטפים הם, יש לחוש שמשום חימוד ממון - חשוד הוא להעיד שקר. והשווה הל' גזילה פ"א, הי"א: "התאוה מביאה לידי חימוד, והחימוד מביא לידי גזל, שאם לא רצו הבעלים למכור, אע"פ שהרבה להם בדמים והפציר ברעים, יבוא לידי גזל, שנאמר: וחמדו בתים וגזלו". 32) כגון עזים וצאן. 33) בקר וכיוצא בו. 34) שעדיין לא ראינו שיכניס בהמותיו בשדות אחרים. 35) סנהדרין שם, אבל רועה בהמות אחרים בשכר, ואין לו חלק אפילו בוולדות - כשר לעדות, שאין אדם חוטא ולא לו, ונזהר יפה שלא יכנסו בשדות אחרים (בבא־מציעא ה, ב), וזהו שדקדק רבינו, וכתב: בהמה גסה של עצמם. 36) אפילו בביתם ובחצרם, ואינם מרעים אותה בשדה כלל. 37) סנהדרין שם, שאי־אפשר לשמרה, והיא משתמטת וברוחת לשדות אחרים ומפסידתן. 38) שלא גזרו אלא בארץ ישראל משום ישוב ארץ ישראל, שלא תחרב ע"י היזקה של זו, כמבואר בבבא־קמא עט, ב. והשווה הל' נזקי ממון פ"ה, ה"ב. 39) אפילו בא"י, שאפשר לשמרה שלא תזיק, וגם היא דרושה מאד ליישוב למשא ולחרישה (בבא־קמא שם). וכל זה לגדל בביתו, אבל לרעותה בשדה אסור, שהרי היא נכנסת בשדות אחרים ומפסידתם וכאמור לעיל, אם לא שעומד עליה לשמרה שלא תזיק. 40) קונה מנת המלך בסכום קצוב לשנה, והוא גובה את המס לעצמו מכל יחיד ויחיד (כסף־משנה). 41) והרי הם כגזלנים (סנהדרין שם). 42) ממונים מטעם המלך לגבות מס גולגולת וארנונא מישראל חבריהם, ואינם קונים את הכנסת המסים מאת המלך בסכום קצוב לשנה. 43) כל עוד לא שמענו שהם לוקחים יותר מהראוי. 44) שם. ובסמ"ע לחו"מ סי' לד ס"ק לד, מגדיר: מוכסן - הוא הגובה למלך לפי הסחורה או לפי ממונו של אדם, ובדבר שאינו ידוע לכל, יוכל ליטול יותר מהראוי, ואין מרגיש בו, ולפיכך סתמו פסול; גבאי - שגובה לפי הגולגולת או לפי הבתים דבר השוה לכל, ובקושי יוכל ליטול יותר מקצבתו, ולפיכך סתמו כשר. ולדעת הכסף־משנה כל שנודע שהוא לוקח היתר לעצמו - הרי הוא פסול מן התורה כגזלן גמור. ולדעת ה'תוספות' בסנהדרין שם, אלה גרועים מגזלן, שאינם יודעים למי להחזיר. וגם, כיון שהם עוסקים עדיין בגבאות ובמוכסנות

- חשודים הם לחזור לקלקולם. 45) שמלמדים אותן להביא יונים משובכות אחרים לבית בעלים על־כרחן, ויש בזה משום גזל (סנהדרין כה, א). וכנימוקו של רבינו בהל' גזילה פ"ו, ה"ז: "שהרי לוקח ממון אחרים שלא כדין, מפני שמשלח זכר ויביא נקבה משובך אחר או נקבה ותביא זכר, ולא יונים בלבד, אלא כל העושה כזה בשאר עופות או חיה ובהמה - הרי זה גזלן מדבריהם". ודוקא בישוב, אבל במדבר אין לחוש לכך, שאם מרחיק את השובך מן הישוב ארבעה מילין, מותר לו להפריח משם יונים, כמו ששנינו (בבא־קמא עט, ב) "אין פורסים נישובים (=פחים ללכוד בהן יונים) ליונים, אלא־אם־כן היה רחוק מן הישוב שלשים ריס". והשווה הל' גזילה שם ה"ח. 46) שנת השמיטה. 47) שהם הפקר לכל. 48) והתורה אמרה (ויקרא כה, ו) "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה" - לאכלה ולא לסחורה, כמבואר בע"ז סב, א. ומתוך שחימוד ממון מעבירם על דברי תורה - הרי הם כרשעי חמס, ופסולים להעיד שנוטים אחרי הבצע (סנהדרין כד, ב וברש"י). ובירושלמי שם פ"ג, ה"ה אמרו: "איזהו תגר שביעית, זה שיושב ובטל כל שני שבוע, כיון שבאה שביעית התחיל מפשט ידיו ונושא ונותן בפירות שביעית", והם־הם דברי רבינו. אבל אם אינם בטלים כל השנים, אזי אפילו אם הם עוסקים במכירת פירות בשביעית, אין לפסלם, שיש לתלות שהם מוכרים פירות של השנה הששית ואין להם עסק בפירות שביעית (כסף־משנה). 49) עצמות או אבנים שמשחקים בהן משחקי מזל שונים, וכפירוש המשנה לרבינו (סנהדרין פ"ג, מ"ג): "שחוק ידוע... על תנאי שמשימין כספים, למי שיעשה כך או שלא יעשה, שיקח אותם כפי שמסכימים באותו השחוק". 50) התעסקות. 51) מעין גזל (משנה, שם כד, ב). וכפירוש רבינו שם: "מיסודי התורה, שהאדם אין לו להתעסק בעולם הזה אלא באחד משני דברים: או בתורה כדי שתשלם נפשו בחכמתה, או במלאכה שתועיל לו בהתמדת המציאות... אלא שראוי למעט בה, ולהרבות בתורה, כמו שאמרו: הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה". ובהל' גזילה פ"ו, ה"י־יא, כותב רבינו: "המשחקים בקוביא כיצד, אלו שמשחקים בעצים או בצרורות או בעצמות... ועושים תנאי ביניהם, שכל הנוצח את חבירו באותו שחוק, יקח ממנו כך וכך... אע"פ שברצון הבעלים לקח, הואיל ולקח ממון חבירו בחינם דרך שחוק והיתול הרי זה גוזל... והמשחק בקוביא עם הגוי אין בו איסור גזל, אבל יש בו איסור עוסק בדברים בטלים". 52) אע"פ שאינם מיוחדים לכך (סנהדרין כה, ב וברש"י). 53) שם, "מפריחי יונים - אלו שממרים (=מרגיזים אותן להלחם זו עם זו - רש"י) את היונים". 54) ובכ"י תימן, וכן בדפוסי רומי ווינציאה: הממירין (=מתערבים). 55) סנהדרין שם. שכל אלו, גזל מדבריהם הוא, כמבואר בהל' גזילה פ"ו, ה"י. וראוי להעיר, שה'טור' בחו"מ סימן לד - סובר, שלפיכך כל אלה שאינם עוסקים ביישובו של עולם פסולים להעיד, מפני שאינם יודעים כמה טורח האדם אחר הממון, ונקל בעיניהם להעיד שקר להפסיד ממון חבריהם, ולפיכך אם יש להם אומנות אחרת כשרים, שיודעים להעריך טרחתו של אדם להשיג ממונו.

1 **ה. אָרִיס[56] שֶׁלָּקַח דָּבָר מוּעָט מִן הַפֵּרוֹת שֶׁבִּכְּרוּ[57]**
בִּימֵי נִיסָן וִימֵי תִּשְׁרֵי[58] קֹדֶם שֶׁתִּגְמֹר מְלַאכְתָּן, אַף 2
עַל פִּי שֶׁלָּקַח שֶׁלֹּא מִדַּעַת בַּעַל הַשָּׂדֶה - אֵינוֹ גַּנָּב[59] 3
וְכָשֵׁר לְעֵדוּת[60]; שֶׁאֵין בַּעַל הַשָּׂדֶה מַקְפִּיד עָלָיו[61]. 4
וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. 5

56) פועל המעבד אדמת אחרים, בתנאי שיקח לעצמו חלק מן היבול והשאר נותן לבעלים. 57) הקדימו להתבשל. 58) ניסן - זמן קציר; תשרי - זמן בציר ואסיף. 59) שמורה היתר לעצמו, כיון שעוסק במלאכה - מותר לו ליקח דבר מועט, אבל משנגמרה מלאכתם אין כאן שום היתר, ודרך גניבה הוא נוטל ופסול. 60) סנהדרין כו, ב, ורבינו גורס שם: ובדבר שלא נגמרה מלאכתו, כגירסת הרי"ף שם, וגירסת התלמוד שלפנינו: ובדבר שנגמרה מלאכתו. וראה ברש"י שם. 61) הואיל והוא אריס ולוקח דבר מועט. אבל שאר פועל, שאינו חולק בגוף הפירות, ואינו נוטל אלא שכרו בלבד, אפילו לקח דבר מועט - הריהו כגנב ופסול לעדות (כסף־משנה ע"פ משמעות הסוגיא שם).

יום חמישי ג' תמוז ה'תש"פ

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) קבלת עדות מעם הארץ ומהבזויים. ההבדל בין פסול לעדות מן התורה לפסול מדבריהם. עדות החשוד על דבר, כלפי אחרים. העדות על מלכי ישראל וכהן גדול.

א. מִי שֶׁאֵינוֹ לֹא בְּמִקְרָא וְלֹא בְּמִשְׁנָה[2] וְלֹא בְּדֶרֶךְ 6
אֶרֶץ[3] - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת רָשָׁע, וּפָסוּל לְעֵדוּת 7
מִדִּבְרֵיהֶם[4]. שֶׁכָּל מִי שֶׁיָּרַד עַד כָּךְ - חֲזָקָה שֶׁהוּא 8
עוֹבֵר עַל רֹב הָעֲבֵרוֹת שֶׁיָּבוֹאוּ לְיָדוֹ[5]. 9

2) שלא קרא מקרא ולא שנה משנה. 3) שאין משאו ומתנו בנחת עם הבריות (רע"ב לקידושין פרק א, משנה י). ורבינו בפירושו שם אומר: "דרך ארץ - חבורת בני אדם, חבורה טובה בנחת ובמוסר". 4) קידושין מ, ב. 5) כפירוש רש"י שם דיבור המתחיל ופסול לעדות: כיוון ש"אינו מן היישוב" אין הוא מקפיד על עצמו ואין לו בושת פנים.

ב. לְפִיכָךְ, אֵין מוֹסְרִין[6] עֵדוּת לְעַם הָאָרֶץ וְאֵין 10
מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ עֵדוּת[7]. אֶלָּא אִם כֵּן הֶחֱזַק שֶׁהוּא עוֹסֵק 11
בְּמִצְוֹת וּבִגְמִילוּת חֲסָדִים, וְנוֹהֵג בְּדַרְכֵי הַיְשָׁרִים[8], 12
וְיֵשׁ בּוֹ דֶּרֶךְ אֶרֶץ - מְקַבְּלִין עֵדוּתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא 13
עַם הָאָרֶץ וְאֵינוֹ לֹא בְּמִקְרָא וְלֹא בְּמִשְׁנָה[9]. 14

6) אין מייחדים אותו מתחילה להיות עד. 7) אם ייחדוהו אין בית הדין מקבל ממנו עדותו (פסחים מט, ב). 8) הרגלים טובים ונימוסים נאים. והרי"ף בפסחים שם מוסיף: שאינו חשוד על שבועת שקר וגזל. 9) זהו שאמרו (חגיגה כב, א): כמי מקבלים היום עדות מעם הארץ - כרבי יוסי, כלומר, שרבי יוסי חושש לאיבה, שלא ייטור לנו עם הארץ שנאה, שאנו מרחיקים אותו מחברתנו, לפיכך מקבלים ממנו עדות, וזה רק כשישנו על כל פנים בדרך ארץ (רי"ף לפסחים שם).

ג. נִמְצָאתָ אוֹמֵר: כָּל תַּלְמִיד חָכָם - בְּחֶזְקַת כָּשֵׁר, 15

1 **עַד שֶׁיִּפָּסֵל[10]. כָּל עַם הָאָרֶץ[11] - בְּחֶזְקַת שֶׁהוּא**
2 **פָּסוּל[12], עַד שֶׁיֵּחָזֵק שֶׁהוּא הוֹלֵךְ בְּדַרְכֵי הַיְשָׁרִים[13].**

10) בעבירה, או באיסורי גזל המנויים לעיל פרק י, הלכה ד. 11) שאינו במקרא ובמשנה. 12) שמן הסתם אינו גם בדרך ארץ, וכמשמעות לשון הסוגייא בפסחים מט, ב שסתם עם הארץ אינו בכולן. 13) ואותו הכשירו בחגיגה כב, א - על פי רבי יוסי, וכתב הרדב"ז: ובזה טועים כמה מקבלי עדות שמקבלים עדות מכל הבא לפניהם וסומכים לומר: כל ישראל בחזקת כשרים הם. וזה אינו, שאף על פי שהם בחזקת כשרות, שאינם עוברים עבירות - אינם בחזקת כשרים להעיד אלא אם־כן הם תלמידי חכמים.

3 **ד. וְכָל מִי שֶׁיְּקַבֵּל עֵדוּת עַם הָאָרֶץ טֶרֶם שֶׁתִּהְיֶה לוֹ**
4 **חֲזָקָה זוֹ, אוֹ קֹדֶם שֶׁיָּבוֹאוּ עֵדִים וְיָעִידוּ שֶׁהוּא נוֹהֵג**
5 **בְּמִצְוֹת וּבְדֶרֶךְ אֶרֶץ - הֲרֵי זֶה הֶדְיוֹט, וְעָתִיד לִתֵּן אֶת**
6 **הַדִּין[14]; שֶׁהֲרֵי מְאַבֵּד מָמוֹנָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל עַל פִּי**
7 **רְשָׁעִים.**

14) כיוון שאינם ראויים להעיד נמצא הדיין שקיבל עדותם מוציא ממון של ישראל שלא כדין. ובקידושין מ, ב אמרו: "כל שאינו לא במקרא... ולא בדרך ארץ אינו מן היישוב" ומפרש רבינו שם: אין תועלת בו ביישוב העולם, אבל להוציאו מן המקום - תועלת למדינה.

8 **ה. וְכֵן הַבְּזוּיִין פְּסוּלִין לְעֵדוּת מִדִּבְרֵיהֶם. וְהֵם**
9 **הָאֲנָשִׁים שֶׁהוֹלְכִין וְאוֹכְלִין בַּשּׁוּק בִּפְנֵי כָּל הָעָם[15],**
10 **וּכְגוֹן אֵלּוּ שֶׁהוֹלְכִין עֲרֻמִּים בַּשּׁוּק[16] בְּעֵת שֶׁהֵן**
11 **עוֹסְקִין בִּמְלָאכָה מְגֻנֶּלֶת, וְכַיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ[17] שֶׁאֵין**
12 **מַקְפִּידִין עַל הַבֹּשֶׁת. שֶׁכָּל אֵלּוּ חֲשׁוּבִין כְּכֶלֶב, וְאֵין**
13 **מַקְפִּידִין עַל עֵדוּת שֶׁקֶר[18]. וּמִכְּלַל אֵלּוּ: הָאוֹכְלִין**
14 **צְדָקָה שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים בְּפַרְהֶסְיָא. אַף עַל פִּי**
15 **שֶׁאֶפְשָׁר לָהֶן שֶׁיּוֹנוּ בְּצִנְעָה, מְבַזִּים עַצְמָן וְאֵינָן**
16 **חוֹשְׁשִׁין. כָּל אֵלּוּ פְּסוּלִין מִדִּבְרֵיהֶם[19].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"וכן הבזויין פסולין לעדות מדבריהם".

ההסבר לסיבת הפסול של הבזויין, יובן על־פי מה שכתב בפי"ז ה"ב שמזהירים את העדים "ומודיעין אותם כח עדות שקר, ובושת המעיד בה בעולם הזה ובעולם הבא", אזהרה שלא מצינו דוגמתה אפילו בעבירות שהעונש עליהם ארבע מיתות בית־דין. והביאור הוא: כל תוכנו של יהודי הוא עדות על הקב"ה, כי על־ידי הנהגתו הטובה והישרה הוא מעיד על ה"טוב" ו"היושר" של הקב"ה כביכול, שהרי נאמר על עם ישראל "אתם עדי" (ישעיהו מג, י). לכן, כשמעיד עדות שקר הרי זה מעשה הסותר את כל עניינו ותכנו, ומשום כך מזהירים אותו שאם יעיד שקר בושת לו בעולם הזה כו' כי מאבד את כל תוכנו ממש כמו אדם שמביישים אותו, שאינו ניזק בדבר ממשי אלא שהמביישו נוטל ממנו את ערך תוכנו.

ובזה יובן גם מדוע פסלו את הבזויין מדבריהם, כיון שתוכנו של יהודי הוא להיות עד על ה"טוב" של הקב"ה, ולכן לא יכול להיות איש בזוי כי הוא נוגד את כל תוכנו ועניינו - "אתם עדי", ואם אינו יכול להעיד על הקב"ה - מופקע ממנו גדר עד ופסול לעדות.

(ע"פ לקו"ש חלק כ"ז עמוד 258 הערה 58)

~ נקודות משיחות קודש ~

וכן האוכלין צדקה של גויים בפרהסיא".

בגמרא (סנהדרין כו, ב.) "אמר רב נחמן, אוכלי דבר אחר פסולים לעדות, הני מילי בפרהסיא אבל בצנעא לא כו'". ואם אי אפשר לי' מותר אף בפרהסיא". ופירשו כל המפרשים ש"אוכלי דבר אחר, היינו לוקחי צדקה מעכו"ם". ובטעם האיסור כתב רש"י שהוא "חילול ה' מחמת ממון, והוי לי' עד חמס מחמת ממון". אבל הרמב"ם כאן כתב הטעם, שהאוכלין צדקה של גויים בפרהסיא הם בכלל הבזויין שפסולים לעדות.

ויש לומר סיבת החילוק בין רש"י לרמב"ם בספר הי"ד, כי מקור הדין שהבזויין פסולים לעדות הוא בסוף פ"א דקידושין, בנוגע למי שאינו מן הישוב, **ויש אומרים** שפסול לעדות כיון שאינו מקפיד על עצמו ואין לו בושת פנים ואינו בוש לזלזל בעצמו וליפסל.

רש"י בסנהדרין פירש אליבא דכו"ע, ולא רק כה'יש אומרים' שדווקא האוכל בשוק פסול לעדות, וממילא הלוקח צדקה מן העכו"ם לא נחשב לפסול לכולי־עלמא, ולכן הוצרך לפרש שלקיחת צדקה מעכו"ם אסור מצד חילול ה'.

אבל הרמב"ם בספר הי"ד פירש אליבא דהלכתא של ה'יש אומרים' שאוכל בשוק "פסול לעדות", ולכן כתב ש"מכלל אלו האוכלים צדקה של עכו"ם בפרהסיא כו' מבזין את עצמן ואינן חוששין".

(ע"פ רשימות ח', ק"ט ס"א)

15) קידושין מ, ב. אבל האוכל בשוק שלא בפני כל העם אינו נפסל לעדות, אבל יש בו משום גנאי לתלמיד חכם, כמו שאמרו בירושלמי (מעשרות פרק ג, הלכה ב) "אין שבחו של תלמיד חכם להיות אוכל בשוק" (כסף משנה). ולדעת הב"ח לחושן משפט סימן לד כוונת רבינו שאינו נפסל לעדות אלא כשאוכל בשוק בפני הכול כשהוא מהלך ואם אוכל בשוק כשהוא יושב במקום אחד אין בו אלא משום גנאי לתלמיד חכם בלבד. 16) "שאין לך משוקץ ומתועב לפני המקום יותר ממי שמהלך בשוק ערום" (יבמות סג, ב). 17) "הגרע (=מקיז דם) והבלן והבורסקי... רבי יוסי אומר פסולים לעדות הם" (תנא דבי אליהו זוטא פרק ט"ז). 18) קידושין מ, ב וכדברי רש"י שם: "הואיל ואינו מקפיד על כבודו אינו בוש לזלזל בעצמו ולהיפסל. 19) סנהדרין כו, ב "אוכלי דבר אחר פסולים לעדות" ומפרש רש"י: מקבלי צדקה מן הגויים, והרי זה חילול השם מחמת ממון. והשווה הלכות

מתנות עניים פרק ח, הלכה ט: "אסור לישראל ליטול צדקה מן הגוי בפרהסיא" וכו'.

ו. מַה בֵּין פָּסוּל לְעֵדוּת מִן הַתּוֹרָה[20] לְפָסוּל מִדִּבְרֵיהֶם? שֶׁהַפָּסוּל מִן הַתּוֹרָה שֶׁהֵעִיד - עֵדוּתוֹ בְּטֵלָה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִכְרִיזוּ עָלָיו בְּבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת[21]; וְהַפָּסוּל מִדִּבְרֵיהֶם - צָרִיךְ הַכְרָזָה[22]. לְפִיכָךְ, כָּל עֵדוּת שֶׁהֵעִיד קֹדֶם שֶׁהִכְרִיזוּ עָלָיו - מְקַבְּלִין אוֹתָהּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא לְאַבֵּד זְכוּת הָעָם, שֶׁהֲרֵי לֹא יָדְעוּ שֶׁהוּא פָּסוּל[23], וְאֵין פְּסוּלוֹ אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם[24].

20) ראה לעיל פרק י, הלכה ג־ד. 21) שעבירה שלו מפורסמת לכל (סנהדרין שם וברש"י). 22) להודיע פסולו ברבים. 23) ומסרו לו עדות על ממונם. 24) ולפיכך, כל עוד שלא נודע פסולו לא תיקנו חכמים לבטל עדותו. ומי שהוציאוהו הקהל מבית הכנסת מפני ששחק בקובייא, אין לך הכרזה גדולה מזו (בית יוסף לחושן משפט לד בשם הראב"ן).

ז. עֵד אֶחָד נֶאֱמָן בְּאִסּוּרִין[25], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא פָּסוּל לִשְׁאָר עֵדֵיוּת. שֶׁהֲרֵי רָשָׁע בַּעֲבֵרָה[26] שֶׁשָּׁחַט - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה[27], וְנֶאֱמָן לוֹמַר: כַּהֲלָכָה שָׁחַטְתִּי. אֲבָל הֶחָשׁוּד עַל דָּבָר - אֵינוֹ נֶאֱמָן עַל שֶׁלּוֹ[28], אֲבָל נֶאֱמָן הוּא עַל אֲחֵרִים[29].

25) להתיר, כגון שהיו לפנינו שתי חתיכות אחת של היתר ואחת של איסור, נאמן לומר זו של היתר (גיטין ב, ב). ובדבר שבידו לתקן נאמר להתיר אפילו בדבר שהוחזק בו איסור, וכדברי רש"י שם: "שהרי האמינה תורה כל אחד ואחד מישראל על הפרשת תרומה ועל השחיטה ועל ניקור הגיד והחלב". ומקור הדברים, ממה שהאמינה תורה לנידה לספור לעצמה שבעה נקיים, שנאמר (ויקרא טו, כח) "וספרה לה שבעת ימים" - לה לעצמה, כמבואר בכתובות עב, א (תוספות שם דיבור המתחיל עד אחד נאמן). ובנוגע לקביעת דבר איסור, וודאי שעד אחד נאמן להחזיק איסור בדבר שאין טיבו ידוע לנו, כמבואר לעיל הלכות סנהדרין פרק ט"ז, הלכה ו ובביאורנו שם. 26) שעבר עבירה ופסול לעדות ממון. 27) חולין ג, א ישראל מומר אוכל נבילות לתיאבון... מותר לאכול משחיטתו" ושם ד, ב אמרו: "מומר לדבר אחד לא הוי מומר לכל התורה כולה", והשווה הלכות שחיטה פרק ד, הלכה י"ד־ט"ו. 28) להעיד על אותו דבר שהוא חשוד עליו, בשעה שהעדות נוגעת לעצמו. 29) כגון כהן, שהוא חשוד להטיל בעצמו מום בבכור, כדי שישחטנו במדינה ולא יצטרך להביאו קרבן - נאמן להעיד על בכור של כהן אחר במום הראוי לבוא בידי אדם, שמאליו נפל, ולא הטילו בעליו בידיים (בכורות לה, א) וכדעת רבן שמעון בן גמליאל שם.

ח. לְפִיכָךְ, הֶחָשׁוּד עַל דָּבָר - יֵשׁ לוֹ לָדוּן בּוֹ וּלְהָעִיד בּוֹ לַאֲחֵרִים. חֲזָקָה אֵין אָדָם חוֹטֵא כְּדֵי שֶׁיֵּהָנוּ אֲחֵרִים[30]. כֵּיצַד? נֶאֱמָן עַם הָאָרֶץ לוֹמַר: פֵּרוֹת פְּלוֹנִי מְתֻקָּנִים הֵם[31], וְנֶאֱמָן הַנֶּחְשָׁד לִמְכֹּר בְּשַׂר בְּכוֹר[32] לוֹמַר: בָּשָׂר זֶה שֶׁמּוֹכֵר פְּלוֹנִי חֻלִּין הוּא. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה מִשְּׁאָר הָאִסּוּרִין. לְפִי שֶׁאֵימַת הָאִסּוּרִים עַל הָרְשָׁעִים[33], וְאֵין אֵימַת הַמָּמוֹן[34] עֲלֵיהֶם.

30) כמו שאמרו (בבא מציעא ה, ב): "חזקה אין אדם חוטא ולא לו". 31) מעושרים הם, ואף על פי שעם הארץ חשוד שלא להפריש מעשרות מפירות שלו - נאמן הוא על אחרים, ובלבד "שלא ייראה כעושה קנוניא" - כלשון רבינו בהלכות מעשר פרק י"ב, הלכה י"ז. 32) באטליז, שבכור אינו נמכר בשוק של טבחים, אלא בביתו של כהן, ואפילו נפל בו מום, כמבואר בהלכות איסורי מזבח פרק א, הלכה י"ב. או שהוא חשוד למכור בשר בכור תמים, אף על פי שהוא קרבן, ובזמן הזה אין לשחטו עד שייפול בו מום. 33) ואינו עלול להכשיל אחרים באכילת איסור. 34) בדפוסים קדומים: בעל הממון. והכוונה, שלא איכפת להם להעיד שקר ולהפסיד בעדותם ממון אחרים שלא כדין, ולפיכך אינם נאמנים להעיד בעדות ממון. ומקור דברי רבינו מסתימת המשנה (דמאי פרק ד, משנה ו) "הנכנס לעיר ואינו מכיר אדם שם, אמר מי כאן נאמן, מי כאן מעשר? אמר לו אחד, אני איני נאמן, איש פלוני נאמן, הרי זה נאמן" וכפירוש רבינו שם, שאין אדם חוטא ולא לו. וכן דעת רבן שמעון בן גמליאל בבכורות לה, א "נאמן הוא על של חבירו ואין נאמן על של עצמו", וקבעו בגמרא שם עמוד ב הלכה כמותו, וכן ביומא עח, א. ולדעת הראב"ד אין החשוד נאמן על של אחרים. כדברי סתם משנה (בכורות פרק ד, משנה י) "החשוד על דבר לא דנו ולא מעידו". אולם רבינו סובר שמשנה זו על פי רבי מאיר היא, החולק עם רבן שמעון שם פרק ה, משנה ד, וידוע, שסתם ואחרי כן מחלוקת אין הלכה כסתם. ומה גם שבגמרא שם לה, ב קבעו הלכה כרבן שמעון בן גמליאל וכנ"ל. והשווה הלכות שמיטה פרק ח, הלכה י"ז. ולדעת בעל "מחנה אפרים" מקור דברי רבינו בסנהדרין כו, ב: החשוד על העריות אינו נאמן להוציאה (=לומר מת בעלה ותינשא, כי נוח לו שתהיה פנויה), ונאמן להכניסה (=לומר פלוני קידשה, ואסורה לעולם).

ט. מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל[35] - לֹא מְעִידִין[36] וְלֹא מְעִידִין עֲלֵיהֶן; מִפְּנֵי שֶׁהֵן אַלְמִים[37], בַּעֲלֵי זְרוֹעַ, וְאֵינָן נִכְנָעִין תַּחַת עֹל הַדַּיָּנִים[38]. אֲבָל כֹּהֵן גָּדוֹל - מְעִידִין עָלָיו[39], וּמֵעִיד הוּא לַמֶּלֶךְ בְּבֵית דִּין הַגָּדוֹל, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[40].

35) לממשלת עשרת השבטים, בניגוד למלכי בית דוד הנקראים: מלכי יהודה, ראה מלכים־ב כג, כב. 36) בדפוסי רומי ווינציאה תיבות אלו אינן, שמלך אין כבודו להעיד, ואפילו מלכי בית דוד הכשרים אינם הולכים להעיד משום כבודם, קל וחומר מכהן גדול שאינו מעיד, כמבואר לעיל פרק א, הלכה ג. וראה לקמן הלכות מלכים פרק ג, הלכה ז. 37) אימתנים. 38) ו"שמא תבוא מהם תקלה" כמו שאירע בינאי המלך והסנהדרין בימי שמעון בן שטח, כמסופר בסנהדרין יט, א וכמבואר לעיל הלכות סנהדרין פרק ב, הלכה ה. ובנוגע למלכי יהודה דינם מתבאר

לקמן הלכות מלכים שם. 39) סנהדרין יח, א. 40) לעיל פרק א, הלכה ג ובביאורנו שם.

1 **י. הַמּוֹסְרִין[41] וְהָאֶפִּיקוֹרוֹסִין[42] וְהַמּוּמָרִים[43] - לֹא**
2 **הִצְרִיכוּ חֲכָמִים לִמְנוֹתָן בִּכְלַל פְּסוּלֵי עֵדוּת; שֶׁלֹּא**
3 **מָנוּ אֶלָּא רִשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל[44], אֲבָל אֵלּוּ הַמּוֹרְדִין**
4 **הַכּוֹפְרִין - פְּחוּתִין הֵן מִן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים. שֶׁהָעוֹבְדֵי**
5 **כּוֹכָבִים - לֹא מַעֲלִין[45] וְלֹא מוֹרִידִין[46], וְיֵשׁ**
6 **לַחֲסִידֵיהֶן[47] חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא[48]; וְאֵלּוּ מוֹרִידִין וְלֹא**
7 **מַעֲלִין[49], וְאֵין לָהֶן חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא[50].**

41) המוסר חבירו ביד גוי להורגו, או המוסר ממון חבירו בידו, כמבואר בהלכות תשובה פרק ג, הלכה י"ב. 42) האומר שאין נבואה כלל, או שאין הבורא יודע מעשה בני אדם (שם, הלכה ח). ובכלל האפיקורסין כל מי שעושה עבירה להכעיס, כמבואר בהלכות גזילה פרק י"א, הלכה ב, וכלשון רבינו בהלכות רוצח פרק ד, הלכה י: "אפילו אכל נבילה או לבש שעטנז להכעיס הרי זה אפיקורוס". 43) מומר לעבירה אחת, שהורגל ונתפרסם בה, "כאילו בטלה מצוה זו מן העולם אצלו" או שהוא מומר לכל התורה, כגון, החוזר לדתי הגויים בשעה שגוזרים גזירה ויידבק בהם ויאמר: "מה בצע לי להידבק בישראל שהם שפלים ונרדפים, טוב לי שאדבק באלו שידם תקיפה" (הלכות תשובה פרק ג, הלכה ט). ובנוסח ה"לחם משנה" תיבת "והמומרים" אינה, שהיא בכלל האפיקורסים, ראה עבודה זרה כו, ב. וראוי להעיר שנוסח רומי ווינציאה שי"א הוא: "המוסרים והאפיקורסים והמינים והמשומדים". 44) העוברים עבירה להנאת עצמם, ואינם עומדים ברשעם תמיד, ואמונת ה' בליבם, ראה הלכות רוצח פרק ד, הלכה י"ב. 45) מן הבור להצילם. 46) לבור, להמיתם, ראה הלכות רוצח שם, הלכה י"א, והלכות עבודה זרה פרק י, הלכה א. 47) המקיימים שבע מצוות בני נח. 48) ראה לקמן הלכות מלכים פרק ח, הלכה י"א ומקורו בסנהדרין קה, א. 49) "מפני שהם מְצֵרים לישראל ומסירים את העם מאחרי ה', כצדוק ובייתוס ותלמידיהם שם רשעים ירקב" (הלכות עבודה זרה פרק י, הלכה א), כמו שאמרו (עבודה זרה שם) "המינים והמסורות והמומרים מורידים ולא מעלים". 50) השווה הלכות תשובה פרק ג, הלכה ו, על פי הסוגיא בראש השנה יז, א.

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) על איזו עבירה נפסל אדם לעדות, ועל איזו אינו נפסל. אם אדם נפסל על פי עצמו. תשובתם של פסולי עדות משום ממון, ודרכי חזרתם.

8 **א. כָּל הַנִּפְסָל בַּעֲבֵרָה, אִם הֵעִידוּ עָלָיו שְׁנֵי עֵדִים**
9 **שֶׁעָשָׂה עֲבֵרָה פְּלוֹנִית, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִתְרוּ בּוֹ[2],**
10 **שֶׁהֲרֵי[3] אֵינוֹ לוֹקֶה[4] - הֲרֵי זֶה פָּסוּל לְעֵדוּת[5]. בַּמֶּה**
11 **דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁעָבַר עַל דְּבָרִים שֶׁפָּשַׁט[6]**
12 **בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁהֵן עֲבֵרָה, כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁבַּע לַשֶּׁקֶר[7] אוֹ**
13 **לַשָּׁוְא[8], אוֹ גָּזַל אוֹ גָּנַב[9], אוֹ אָכַל נְבֵלָה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ;**
14 **אֲבָל אִם רָאוּהוּ עֵדִים עוֹבֵר עַל דָּבָר שֶׁקָּרוֹב הָעוֹשֶׂה**
15 **לִהְיוֹת שׁוֹגֵג[10] - צְרִיכִין לְהַזְהִירוֹ, וְאַחַר כָּךְ יִפָּסֵל.**
16 **כֵּיצַד? רָאוּהוּ קוֹשֵׁר[11] אוֹ מַתִּיר בְּשַׁבָּת - צְרִיכִין**
17 **לְהוֹדִיעוֹ שֶׁזֶּה חִלּוּל שַׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁרֹּב הָעָם אֵינָן**
18 **יוֹדְעִין זֶה. וְכֵן אִם רָאוּהוּ עוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּשַׁבָּת אוֹ**
19 **בְּיוֹם טוֹב - צְרִיכִין לְהוֹדִיעוֹ שֶׁהַיּוֹם שַׁבָּת, שֶׁמָּא**
20 **שׁוֹכֵחַ הוּא. וְכֵן הַמְשַׂחֵק בְּקוּבְיָא תָּמִיד, אוֹ מִי**
21 **שֶׁנַּעֲשָׂה מוֹכֵס אוֹ גַּבַּאי שֶׁמּוֹסִיף לְעַצְמוֹ[12] - צְרִיכִין**
22 **הָעֵדִים לְהוֹדִיעוֹ שֶׁהָעוֹשֶׂה דָּבָר זֶה פָּסוּל לְעֵדוּת.**
23 **שֶׁרֹּב הָעָם אֵינָן יוֹדְעִים דְּבָרִים אֵלּוּ[13]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא**
24 **בָּזֶה[14]. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כָּל עֲבֵרָה שֶׁהַדְּבָרִים מַרְאִים**
25 **לָעֵדִים שֶׁזֶּה יָדַע שֶׁהוּא רָשָׁע וְעָבַר בְּזָדוֹן, אַף עַל פִּי**
26 **שֶׁלֹּא הִתְרוּ בּוֹ - הֲרֵי זֶה פָּסוּל לְעֵדוּת, וְאֵינוֹ לוֹקֶה[15].**

2) שלא לעשותה. 3) כאילו היה כתוב: והרי. 4) כי אין מלקות בלא התראה, כמבואר בהל' סנהדרין פט"ז ה"ד, וראה שם פי"ב, ה"ב. 5) מן התורה, הואיל וזוהי עבירה שיש בה מלקות, אילו התרו בו, ראה לעיל פ"י, ה"ב (ש"ך לחו"מ סי' לד ס"ק כד). 6) נפוץ וידוע. 7) והתורה אמרה (ויקרא יט, יב) "ולא תשבעו בשמי לשקר". 8) שנשבע על דבר ידוע, שאין בו ספק לאדם שהוא כן, כגון שנשבע על אבן זו, שהיא אבן (הל' שבועות פ"א ה"ה), והתורה אמרה (שמות כ, ו) "לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא". 9) אלו עבירות אין לוקים עליהן, שהרי לאו שלהן ניתן לתשלומין (הל' סנהדרין פי"ח ה"ב), ובכל זאת פסולים הם להעיד, הואיל ולוקחים ממון שאינו שלהם בחמס, והם "עדי חמס", כמבואר לעיל פ"י, ה"ד. 10) שאינו יודע שזוהי עבירה. 11) קשר של קיימא, והוא מעשה אומן כגון קשר הגמלים וקשר הספנים (הל' שבת פ"י, ה"א). 12) יתר על מה שקצוב לו בדין המלכות, כלשון רבינו לעיל פ"י, ה"ד. 13) כמו שאמרו (בבא־מציעא ה, ב): לא תחמוד - משמע לאנשים בלא כסף, בעוד שלפי הדין אפילו יתן כסף ואין המוכר רוצה למכרו, אסור לחמוס החפץ ממנו, ובכל זאת אין החמסן פסול לעדות מן התורה, ועל־כרחך משום שאינו יודע שזוהי עבירה (ביאור הגר"א לחו"מ סי' לד ס"ק נג). 14) כמו שאמרו (סנהדרין כו, ב) אלה הקוברים מת ביום־טוב אין לפסלם לעדות, אע"פ שהם רשעים, שמחללים יום־טוב משום שכר ממון - משום שהם טועים וסוברים שמצוה הם עושים בקבורת המת. 15) שהרי בתחילה רצו בגמרא (שם) לפסול לעדות את אלה הקברנים "הואיל והם רשעים". אע"פ שלא התרו בהם - שאילו התרו בהם, אין להצדיקם ולומר: מצוה הם עושים - הרי שאפילו לא התרו בהם, ואינם לוקים בפועל, בכל זאת בדין הוא שיפסלו לעדות, אם לא שיש להצדיקם, כי טועים הם לחשוב, שמצוה הם עושים (כסף־משנה).

27 **ב. אֵין אָדָם נִפְסָל בַּעֲבֵרָה[16] עַל פִּי עַצְמוֹ. כֵּיצַד?**
28 **הֲרֵי שֶׁבָּא לְבֵית דִּין וְאָמַר שֶׁגָּנַב אוֹ גָּזַל אוֹ הִלְוָה**
29 **בְּרִבִּית, אַף עַל פִּי שֶׁמְּשַׁלֵּם עַל פִּי עַצְמוֹ[17] - אֵינוֹ**
30 **נִפְסָל[18]. וְכֵן אִם אָמַר שֶׁאָכַל נְבֵלָה אוֹ בָּעַל אֲסוּרָה[19]**
31 **- אֵינוֹ נִפְסָל, עַד שֶׁיִּהְיוּ שָׁם שְׁנֵי עֵדִים; שֶׁאֵין אָדָם**
32 **מֵשִׂים אֶת עַצְמוֹ רָשָׁע[20]. לְפִיכָךְ, רָאוּבֵן שֶׁהֵעִיד עָלָיו**

שִׁמְעוֹן שֶׁהִלְוָה בְּרִבִּית, וְהֵעִיד לֵוִי וְאָמַר: לִי הִלְוָה[21] בְּרִבִּית - הֲרֵי רְאוּבֵן נִפְסָל בְּעֵדוּת שִׁמְעוֹן וְלֵוִי. אַף עַל פִּי שֶׁהֲרֵי הוֹדָה לֵוִי שֶׁלָּוָה בְּרִבִּית[22] - אֵינוֹ מֵשִׂים עַצְמוֹ רָשָׁע, וְנֶאֱמָן עַל רְאוּבֵן וְאֵינוֹ נֶאֱמָן עַל עַצְמוֹ[23]. וְכֵן מִי שֶׁהֵעִיד שֶׁפִּלּוּנִי רְבָעוֹ[24], בֵּין בְּאָנְסוֹ[25] שֶׁל גְּרָבָע בֵּין בִּרְצוֹנוֹ - הוּא וְאַחֵר מִצְטָרְפִין לְהָרְגוֹ[26]. פִּלּוּנִי בָּא עַל אִשְׁתִּי - הוּא וְאַחֵר מִצְטָרְפִין לְהָרְגוֹ, אֲבָל לֹא לְהָרְגָהּ[27]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[28]. פִּלּוּנִי רָבַע אֶת שׁוֹרִי - הוּא וְאַחֵר מִצְטָרְפִין לְהָרְגוֹ[29]; שֶׁאֵין אָדָם קָרוֹב אֵצֶל מָמוֹנוֹ[30].

16) בכת"י תימן, תיבה זו איננה. 17) שהודאת בעל־דין כמאה עדים היא, כמבואר בבבא־מציעא ג, ב. 18) לעדות. 19) אשה האסורה לו, או ביאת האסורה לו, כגון אשתו נדה. 20) שאדם קרוב הוא אצל עצמו, והתורה פסלה קרוב לעדות (סנהדרין ט, ב וברש"י). 21) אותו ראובן. 22) נמצא, שגם הוא רשע (ראה לעיל פ"י, ה"ד), ורשע פסול להעיד. 23) סנהדרין כה, א "פלגינן (=חולקים) דיבורו", כלומר מאמינים אותו לגבי המלוה, ולא לגבי עצמו, כמבואר שם י, א, והשווה הל' גירושין פי"ג, ה"י. 24) במשכב זכור. 25) על כרחו. 26) אע"פ שלדבריו, שנרבע "ברצונו" - הרי זה רשע, אינו נפסל משום כך להעיד, שאין אדם משים עצמו רשע, ולפיכך נאמן הוא כלפי חבירו ואינו נאמן כלפי עצמו, ומאמינים לו שפלוני רבע, ולא רבע אותו (סנהדרין ט, ב וב'תוספות' שם). 27) לפי שקרוב הוא אצל אשתו ואינו נאמן עליה, וחולקים דיבורו, לומר: בא על אשת איש אבל לא על אשתו (שם י, א). 28) השווה הל' עבדים פ"ז, ה"ב. 29) את הרובע ואת שורו, כדין שור נרבע שהוא בסקילה. 30) ואין אומרים בזה: "חולקים דיבורו", כי גם על ממונו נאמן, שאין בזה פסול קרבה, שכבר נתבאר לעיל: אדם משלם ע"פ עצמו, הרי שאין בזה דין של קרבה לעצמו (סנהדרין שם, וכפירוש רש"י).

ג. שְׁנַיִם שֶׁהֵעִידוּ עַל אֶחָד שֶׁהוּא פָּסוּל בַּעֲבֵרָה מֵאֵלּוּ הָעֲבֵרוֹת[31], וּבָאוּ שְׁנַיִם וְהֵעִידוּ שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה וְחָזַר בּוֹ, אוֹ שֶׁלָּקָה[32] - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר[33]. אֲבָל אִם בָּאוּ שְׁנַיִם וְהִכְחִישׁוּם, וְאָמְרוּ: לֹא עָשָׂה עֲבֵרָה זוֹ וְלֹא נִפְסַל - הֲרֵי זֶה סְפֵק פָּסוּל[34]. לְפִיכָךְ לֹא יָעִיד, וְאֵין מוֹצִיאִין מָמוֹן בְּעֵדוּתוֹ[35], וְלֹא יָדוּן[36], עַד שֶׁיִּוָּדַע שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה.

31) שאדם נפסל עליהן לעדות. 32) ובסמוך בהלכה הבאה יתבאר, שמ"שלקה בבית־דין חוזר לכשרותו". 33) כתובות כב, א: "יודעים אנו בו שעשה תשובה". השווה לעיל פ"ו, ה"ז. 34) מאחר ששנים נגד שנים הם - הרי זה ספק פסול, ספק כשר (שם, וכפירוש רש"י). 35) ואין אומרים העמד עד זה על חזקת כשרותו, שחזקת ממון שכנגדה עדיפה, ולפיכך העמד ממון על חזקתו ואין להוציאו מידי המוחזק בעדות מסופקת זו (רי"ף שם). וכן אמרו (שם כ, א): העמד שנים נגד שנים, והעמד ממון בחזקת בעליו. ולדעת הרדב"ז לא יעיד בין להוציא ממון בין להעמיד. 36) כל שפסול להעיד - פסול גם לדון, כמפורש בנדה מט, ב. וכן פירש רש"י בסנהדרין כד, ב ד"ה ואלו הן הפסולים. והשווה לקמן פט"ז, ה"ד: "וכן שאר מיני פסולין, כשם שפסולים בעדים - כך פוסלים בדיינים".

ד. כָּל מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב מַלְקוּת, בֵּין שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה[37] בֵּין שֶׁלָּקָה בְּבֵית דִּין - חוֹזֵר לְכַשְׁרוּתוֹ[38]. אֲבָל שְׁאָר פְּסוּלֵי עֵדוּת, שֶׁהֵן פְּסוּלִין מִשּׁוּם מָמוֹן שֶׁחָמְסוּ אוֹ שֶׁגָּזְלוּ, אַף עַל פִּי שֶׁשִּׁלְּמוּ - צְרִיכִין תְּשׁוּבָה[39], וְהֲרֵי הֵן פְּסוּלִין עַד שֶׁיִּוָּדַע שֶׁחָזְרוּ בָּהֶן מִדַּרְכָּן הָרָע[40].

37) כשלא היתה שם התראה, או שחסר דבר מהתנאים המחייבים אותו מלקות, ומספיקה לו התשובה בלבד (כסף־משנה). 38) כמבואר לעיל הל' סנהדרין פי"ז, ה"ז: "שנאמר (דברים כה, ג) "ונקלה אחיך לעיניך" - כיון שלקה, הרי הוא אחיך", ע"פ המשנה במכות כג, א. ובהל' טוען ונטען פ"ב ה"י, כותב רבינו: "אם היו עליו (=על החשוד על השבועה) עדים שלקה ועשה תשובה, יחזור לכשרותו בין לעדות בין לשבועות". נראה מדבריו, שאפילו לקה, כל עוד שלא נכנע לבו - אינו חוזר לכשרותו עד שתצטרף התשובה עם המלקות (כסף־משנה). וראה בלחם־משנה שם. וראוי להעיר שבכת"י תימן הנוסח כאן, כך הוא: "כל מי שנתחייב מלקות, כיון שלקה בבית־דין חוזר לכשרותו". ותיבות: "בין שעשה תשובה" אינן. וכן הנוסח בסמ"ג לאוין ריד. 39) כיון שחמס או גזל, הרי הוא "רע לשמים ורע לבריות" ואינו חוזר לכשרותו עד שישוב גם לשמים (רדב"ז). 40) ומדברי רבינו לעיל פ"ו ה"ז, משמע שגזלן וכל פסולי עדות מחמת חמס אינם כשרים להעיד אלא משעה שיעידו עליהם בבית־דין שחזרו בתשובה, וכל השטרות שחתמו עליהם בינתיים (=בין התשובה עד שהעידו עליהם בבית־דין) פסולים (כסף־משנה שם), וכן נראה משו"ע חו"מ סימן מ"ו סעיף כ"ו (ש"ך שם ס"ק לד).

ה. מֵאֵימָתַי חֲזָרַת מַלְוִים בְּרִבִּית? מִשֶּׁיִּקְרְעוּ שְׁטָרוֹתֵיהֶן[41] מֵעַצְמָן, וְיַחְזְרוּ בָּהֶן חֲזָרָה גְּמוּרָה שֶׁלֹּא יַלְווּ בְּרִבִּית אֲפִלּוּ לְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[42].

41) השטרות שכתוב בהם קרן וריבית - קורעים, וגובים את הקרן בעל־פה (סמ"ע לחו"מ סי' לד, ס"ק עג). 42) שבדרך כלל מותר להלוות להם בריבית כדי חייו, כמבואר בהל' מלוה פ"ה ה"ב, אבל אלה הפסולים צריכים להזהר מלהלוות להם בריבית, כדי שישתכח מהם שם ריבית (סנהדרין כה, ב וברש"י).

ו. מֵאֵימָתַי חֲזָרַת הַמְשַׂחֲקִין בְּקוּבְיָא? מִשֶּׁיְּשַׁבְּרוּ אֶת פְּסִיפְסֵיהֶם[43], וְיַחְזְרוּ בָּהֶן חֲזָרָה גְּמוּרָה שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ אֲפִלּוּ בְּחִנָּם[44].

43) אבני משחקם, ובכת"י תימן: פסיסיהן מעצמם. וראה לעיל פ"י, ה"ד: "ולא בקוביא בלבד, אלא אפילו משחקים בקליפי אגוזים וקליפי הרימונים". 44) שם.

ז. מֵאֵימָתַי חֲזָרַת מַפְרִיחֵי יוֹנִים? מִשֶּׁיְּשַׁבְּרוּ אֶת

הַכֵּלִים שֶׁצָּדִין בָּהֶן[45], וַיַּחְזִרוּ בָּהֶן חֲזָרָה גְּמוּרָה שֶׁאֲפִלּוּ בַּמִּדְבָּר[46] לֹא יַעֲשׂוּ[47].

45) וגוזלים יונים של אחרים, כמבואר לעיל פ"י, ה"ד. 46) שהוא מקום הפקר, ובדרך כלל מותר לצוד שם יונים, שאין להן שום בעלים. 47) סנהדרין שם. וכתב הרמ"א בחו"מ סי' לד סעיף לא: "יש אומרים שגם כאן, ובמשחקים בקוביא, צריכים להחזיר המעות שהרויחו".

ח. מֵאֵימָתַי חֲזָרַת סוֹחֲרֵי שְׁבִיעִית?[48] מִשֶּׁתַּגִּיעַ שְׁבִיעִית וְיִבָּדְקוּ[49]. וְלֹא חֲזָרַת דְּבָרִים בִּלְבַד[50], אֶלָּא כּוֹתֵב[51]: אֲנִי פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי כִּנַּסְתִּי מָאתַיִם זוּז מִפֵּרוֹת שְׁבִיעִית, וַהֲרֵי הֵם נְתוּנִים בְּמַתָּנָה לַעֲנִיִּים.

48) ראה לעיל פ"י, ה"ד: "שחזקת אלו שהם אוספים פירות שביעית ועושים בהם סחורה". 49) בסנהדרין שם: "משתגיע שביעית אחרת ויבדלו", כלומר, שלא ישאו ויתנו בפירותיהם, ויפקירו גינותיהם לעניים (רש"י שם). וכן הנוסח בשו"ע שם, סעיף לב. ורבינו נמשך אחר גירסת התוספתא שם פ"ה, ה"ב: "עד שתגיע שמיטה אחרת ויבדק", כלומר, יבדקו אחריו אם אינו נושא ונותן עוד. 50) "אלא חזרת ממון", כלשון הגמרא שם. ומפרש רש"י: "לא חזרת דברים - לומר: לא נוסיף עוד, אלא חזרה הניכרת, שיפזרו פירות שביעית שבגינותיהם לעניים". 51) בגמרא שם: אומר: אני פלוני וכו', ורבינו מציין: כותב, ליתר קיום, שישמור לעשות מה שקיבל על עצמו (סמ"ע לחו"מ סי' לד ס"ק עט).

ט. מֵאֵימָתַי חֲזָרַת הַמּוֹעֵל בִּשְׁבוּעָה?[52] מִשֶּׁיָּבוֹא לְבֵית דִּין שֶׁאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ, וְיֹאמַר לָהֶם: חָשׁוּד אֲנִי[53]. אוֹ יִתְחַיֵּב שְׁבוּעָה בְּבֵית דִּין שֶׁאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ בְּמָמוֹן חָשׁוּב[54], וִישַׁלֵּם וְלֹא יִרְצֶה לְהִשָּׁבַע[55]. וְכֵן טַבָּח[56] שֶׁהָיָה בּוֹדֵק[57] לְעַצְמוֹ וּמוֹכֵר, וְיָצָאת טְרֵפָה מִתַּחַת יָדוֹ[58], שֶׁהֲרֵי הוּא בִּכְלַל אוֹכְלֵי טְרֵפָה[59] שֶׁהֵן פְּסוּלִין לְעֵדוּת - הֲרֵי זֶה פָּסוּל לְעֵדוּת, עַד שֶׁיְּרֵאֶה מִמַּעֲשָׂיו שֶׁנִּחַם עַל רָעָתוֹ. וְיִלְבַּשׁ שְׁחוֹרִים[60], וִיכַסֶּה שְׁחוֹרִים, וְיֵלֵךְ לְמָקוֹם שֶׁאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ, וְיַחֲזִיר אֲבֵדָה בְּמָמוֹן חָשׁוּב[61]. אוֹ יוֹצִיא טְרֵפָה מִתַּחַת יָדוֹ בְּדָבָר חָשׁוּב[62].

52) החשוד להשבע לשקר, ראה לעיל ה"א. 53) ואיני כשר להשבע, אבל בעירו אין זו חזרה, שהרי ממילא לא ישביעוהו, כי מכירים אותו שהוא חשוד (סמ"ע לחו"מ שם ס"ק פ). 54) בסכום גדול. 55) כל זה בירושלמי שבועות פ"ז ה"ד, וראה ב"מראה הפנים" שם. 56) שוחט. 57) בודק סכינו, ואת סירכות הריאה בבהמות שלו. 58) נמצא שהכשיל את הציבור באכילת טריפה. 59) מכיון שהוא מאכיל טריפה, חזקה שהוא עצמו אוכל טריפה, וממילא פסול הוא לעדות, שעבר על לאו שיש בו מלקות (כסף־משנה). 60) שלבישת שחורים מכניעה את היצר הרע שבאדם, השווה קידושין מ, א דברי רש"י שם: "ילבש שחורים - שלא יראה עצמו בכבודו, אולי ירך לבבו בכך", וכן ב'תוספות' שם בשם רבינו חננאל. 61) כיון שמחזיר אבידה בדבר חשוב, ודאי חזר בו מחמדת ממון (סנהדרין כה, א וברש"י). אבל בעירו אין זו ראיה, כי שמא בהערמה עשה כן (גמרא שם). 62) ששחט בהמה משלו ויצאה טריפה, לא אכלה אלא מכרה לגויים, והפסיד ממון הרבה (סנהדרין שם). וכגירסת הרי"ף שם שגורס: "ילבש שחורים ויתכסה שחורים... יוציא טריפה מתחת ידו בדבר חשוב ומשלו". ובנוסח התלמוד שלפנינו, לא נזכר שילבש שחורים וכו'. וכתב ה'נמוקי יוסף': יצאה טריפה מתחת ידו - שחטה לעצמו ולא למכרה לאחרים, שהרי העבירו אותו בעירו מלהיות טבח לאחרים, ולשם כך הלך למקום שאין מכירים, לשוב בתשובה, ואיך ימכור לאחרים ויעבור על גזירת הדיינים.

י. וְכֵן עֵד זוֹמֵם[63] שֶׁהָלַךְ לְמָקוֹם שֶׁאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ, וְנָתְנוּ לוֹ מָמוֹן חָשׁוּב לְהָעִיד בְּשֶׁקֶר, וְלֹא רָצָה - הֲרֵי זֶה עָשָׂה תְּשׁוּבָה, וְחָזַר לְכַשְׁרוּתוֹ[64]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

63) שהעיד שקר ונודע בעדים שהעיד שקר, כלשון רבינו לקמן פי"ח, ה"א. 64) זה נלמד מהדין של טבח, הנזכר בהלכה הקודמת (כסף־משנה).

פֶּרֶק שְׁלִשָּׁה עָשָׂר[1]

1) מי הם הקרובים הפסולים להעיד. דין ארוסה וקרוביה לעניין עדות.

א. הַקְּרוֹבִים פְּסוּלִים לְעֵדוּת מִן הַתּוֹרָה. שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יוּמְתוּ אָבוֹת עַל בָּנִים. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[2] לָמְדוּ, שֶׁבִּכְלַל לָאו זֶה: שֶׁלֹּא יוּמְתוּ אָבוֹת עַל פִּי בָנִים[3], וְלֹא בָנִים עַל פִּי אָבוֹת[4]. וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר קְרוֹבִים[5]. אֵין פְּסוּלִין מִדִּין תּוֹרָה אֶלָּא קְרוֹבִים מִמִּשְׁפַּחַת אָב בִּלְבַד[6], וְהֵם: הָאָב עִם הַבֵּן וְעִם בֶּן הַבֵּן, וְהָאַחִין מִן הָאָב זֶה עִם זֶה, וּבְנֵיהֶן זֶה עִם זֶה, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר הַדּוֹדִים[7] עִם בֶּן אָחִיו. אֲבָל שְׁאָר הַקְּרוֹבִים מִן הָאֵם אוֹ מִדֶּרֶךְ הָאִישׁוּת[8] - כֻּלָּן פְּסוּלִין מִדִּבְרֵיהֶם[9].

2) מתורה שבעל־פה, שקיבלו ממשה, כמבואר לקמן בהל' ממרים פ"א, ה"ב. 3) על־פי עדות בנים. 4) שאם ללמד שלא יומתו בנים בעוון אבות, הרי כבר נאמר (שם) "איש בחטאו יומתו", אלא לא יומתו בנים בעדות אבות וכו' (סנהדרין כז, ב). 5) כמבואר שם, הואיל ונאמר: "אבות על בנים", ולא נאמר: על בן - מכאן שאפילו הבנים עצמם פסולים זה לזה, כלומר: בני האבות, שהם בני אחי האב, והם שני בשני (ראה לקמן ה"ג), פסולים להעיד זה לזה, וכן לא יעידו שניהם לאחרים, כמבואר שם כח, א. וראה לקמן הט"ו, שפסול הקרובים אינו אלא גזירת הכתוב, לא מפני שהם אוהבים זה את זה, ועיין בביאורנו שם. 6) כדברי רבי עקיבא במשנה שם "וכל הראוי ליורשו", ומפרש רש"י: שהם קרובי האב, אבל קרובי האם אינם ראויים ליורשו, כמו ששנינו (בבא־בתרא קח, א): "ואחי האם מנחילים ולא נוחלים", וראה בפירוש המשנה לרבינו בסנהדרין שם. 7) בכת"י תימן: הדוד. 8) שבאו לו ע"י

נישואין, כגון אחות אשתו או בתה. 9) ואע"פ שאמרו בסנהדרין כח, א "אמר קרא, "אבות" "אבות" שתי פעמים, אם אינו ענין לקרובי האב, תנהו ענין לקרובי האם" - סובר רבינו שאין זו אלא אסמכתא בלבד, וכמו שאמרו (קידושין כד, ב) "נראים דברי רבי עקיבא (=שהעבד צריך גט שחרור) בשאר איברים, הואיל ...ומדרש חכמים הוא", ואע"פ שדרשום בכלל ופרט וכלל, אין להם תוקף אלא כמדרש חכמים בלבד (ביאור הגר"א לחו"מ סי' לג ס"ק יב). וה"קרית ספר" מסביר, שכוונת הגמרא לרבות קרובי האם, שתחילת קריבתם מוצאה מצד האב, כגון בני ראובן לבני דינה, שהם קרובים להם מצד דינה אמם, אבל תחילת קריבתם היא מצד יעקב אבי ראובן ודינה, ואלה פסולם הוא מן התורה, אבל קרובי האם שאין קריבתם אלא מצד האם בלבד, כגון שני אחים מאם ולא מן האב, שאין תחילת קריבתם אלא מצד האם, אין פסולם אלא מדברי חכמים בלבד, ובהם עוסק רבינו לומר שאינם אלא מדבריהם.

1 **ב. הַגֵּרִים אֵינָן בְּדִין הַקְּרוֹבִים. אֲפִלּוּ שְׁנֵי אַחִים**
2 **תְּאוֹמִים[10] שֶׁנִּתְגַּיְּרוּ - מְעִידִין זֶה לָזֶה. שֶׁהַגֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר**
3 **- כְּקָטָן שֶׁנּוֹלַד הוּא חָשׁוּב[11].**

10) אע"פ ש"טיפה אחת היתה ונחלקה לשתים", ובוודאי מאב אחד הם (יבמות צח, א). 11) והרי הם זרים זה לזה, ואין לגזור שמא יבואו להתיר עדות אחים ישראל, כי עדות לבית־דין מסורה, ובית־דין יודע, שגרים אין להם דין אחוה (שם כב, א), והשווה הל' איסורי ביאה פי"ד, הי"א־יב. ואם היתה הורתם שלא בקדושה ולידתם בקדושה, כגון שנתגיירה אמם בהיותה מעוברת, פסולים הם להעיד זה לזה, שהרי חייבים הם כרת משום אשת אח, כמבואר בהל' איסורי ביאה שם הי"ד, הרי שמן התורה הם אחים גמורים, ואיך יעידו זה לזה (ש"ך לחו"מ סי' לג ס"ק ז).

4 **ג. הָאַחִים זֶה עִם זֶה, בֵּין מִן הָאֵם בֵּין מִן הָאָב[12] -**
5 **הֲרֵי הֵן רִאשׁוֹן בְּרִאשׁוֹן. וּבְנֵיהֶם זֶה עִם זֶה - שֵׁנִי**
6 **בְּשֵׁנִי. וּבְנֵי בְנֵיהֶם זֶה עִם זֶה - שְׁלִישִׁי בִּשְׁלִישִׁי[13].**

12) סנהדרין כח, ב "תנא, אחיו מן האב. וקתני - אחיו מן האם". 13) שם עמ' א.

7 **ד. וּלְעוֹלָם שְׁלִישִׁי בְּרִאשׁוֹן[14] - כָּשֵׁר[15], וְאֵין צָרִיךְ**
8 **לוֹמַר שְׁלִישִׁי בְּשֵׁנִי[16]. אֲבָל שֵׁנִי בְּשֵׁנִי[17], וְאֵין צָרִיךְ**
9 **לוֹמַר שֵׁנִי בְּרִאשׁוֹן[18] - שְׁנֵיהֶם פְּסוּלִים[19].**

14) כגון בן ימואל בנו של שמעון, לראובן אחי שמעון אבי אביו. 15) בבא־בתרא קכח, א וכדעת רבא. ולדעת רבינו־תם בסנהדרין כח, א שלישי בראשון פסול, כדעת רב שם, וכן משמע בירושלמי שם פ"ג ה"ו, ששאלו: "משה, מהו שיהא מותר באשת פינחס" (=בן אלעזר בנו של אהרן אחיו), ומתוך שלא שאלו אלא לאשת פינחס, משמע שלפינחס עצמו פסול הוא - הרי שראשון בשלישי פסול, ורבינו מכריע כסוגיית הבבלי בבבא־בתרא נגד הירושלמי (רדב"ז). 16) כגון בן חנוך בנו של ראובן, לימואל בן שמעון אחי ראובן, שאפילו רב הפוסל שלישי בראשון - מכשיר שלישי בשני, כמבואר בסנהדרין שם. 17) שני בני אחים זה לזה. 18) ימואל בן שמעון לראובן אחי אביו.

19) משנה שם כז, ב. שנאמר: "לא יומתו אבות על בנים" - שני אבות בעדות בניהם, ועל־כרחך בשני אחים ובניהם - הכתוב מדבר, שבאב ובנו לא היה הכתוב קוראם: "אבות", שהרי אב אחד הוא לבניו, ובוודאי הכוונה לשני אחים שהם שני אבות לבניהם, שלא יעידו הם לבני אחיהם, ולא בני אחיהם להם, ולא בני האחים זה לזה - מכאן לראשון בשני, ושני בשני, שפסולים להעיד (רש"י שם).

10 **ה. הָאָב עִם בְּנוֹ - כְּרִאשׁוֹן בְּרִאשׁוֹן הוּא. לְפִיכָךְ:**
11 **הָאָב עִם בֶּן בְּנוֹ - פָּסוּל[20]; וְעִם בֶּן בֶּן בְּנוֹ, שֶׁהוּא**
12 **רְבִיעִי מִמֶּנּוּ - כָּשֵׁר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא שְׁלִישִׁי בְּרִאשׁוֹן[21].**
13 **וְכֵן הַדֶּרֶךְ בִּנְקֵבוֹת. כֵּיצַד? שְׁתֵּי אֲחָיוֹת אוֹ אָח**
14 **וַאֲחוֹתוֹ, בֵּין מִן הָאָב בֵּין מִן הָאֵם - הֲרֵי הֵם רִאשׁוֹן**
15 **בְּרִאשׁוֹן. בְּנֵיהֶם, בֵּין זְכָרִים בֵּין נְקֵבוֹת - שֵׁנִי בְּשֵׁנִי.**
16 **בְּנֵי בְּנֵיהֶם אוֹ בְּנוֹת בְּנוֹתֵיהֶן - שְׁלִישִׁי בִּשְׁלִישִׁי.**
17 **כְּדֶרֶךְ שֶׁאַתָּה מוֹנֶה בִּזְכָרִים רִאשׁוֹן שֵׁנִי וּשְׁלִישִׁי, כָּךְ**
18 **אַתָּה מוֹנֶה בִּנְקֵבוֹת[22].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"ועם בן בן בנו כשר".

לעניין כיבוד אב, אין חיוב על הנין לכבד את אבי אבי אביו, וכל שמצינו בהלכה (שו"ע סי' ר"מ סכ"ד) הוא שחייב לכבד אבי אביו,

ומקורו הוא ברש"י על הפסוק "ויזבח זבחים לאלקי אביו יצחק (ויגש מו, א.) "חייב אדם בכבוד אביו יותר מאבי אביו כו'" (והיינו שיש גם חיוב על אבי אביו, אלא שהוא פחות), ולכן - עם בן בן בנו כשר.

והגם שלא מצינו ראיה לכיבוד אב ואם יותר משלושה דורות, יש רמז לכך ממאמר חז"ל (בבא בתרא צא, ב.) על הפסוק "וישם כסא לאם המלך", האמור בשלמה ומדבר ברות, ומ"מ אין זה אלא רמז בעלמא. ולעניין הלכה, בכיבוד אב ואם הוא עד אבי אביו, ובעדות עד בן בנו.

(ע"פ לקו"ש חלק כ' עמוד 644)

20) שזה ראשון בשני. 21) רי"ף שם, דיבור־המתחיל: קסבר מר בר רב אשי. 22) משנה שם ובגמרא.

19 **ו. כָּל אִשָּׁה שֶׁאַתָּה פָּסוּל לָהּ[23], כָּךְ אַתָּה פָּסוּל**
20 **לְבַעְלָהּ; שֶׁהַבַּעַל כְּאִשְׁתּוֹ. וְכָל בַּעַל שֶׁאַתָּה פָּסוּל**
21 **לוֹ[24], כָּךְ אַתָּה פָּסוּל לְאִשְׁתּוֹ; שֶׁהָאִשָּׁה כְּבַעְלָהּ[25].**

23) כגון אחותך או אחות אביך. 24) כגון אחי אביך. 25) שם כח, ב "מנין שהאשה כבעלה, דכתיב (ויקרא יח, יד), ערות אחי אביך לא תגלה, אל אשתו לא תקרב דודתך היא, והלא אשת דודו היא, מכלל דאשה כבעלה". וראה לקמן הי"ג.

22 **ז. כָּל שְׁתֵּי נָשִׁים שֶׁהֵן זוֹ עִם זוֹ שֵׁנִי בְּשֵׁנִי[26] -**
23 **בַּעֲלֵיהֶן מְעִידִין זֶה לָזֶה[27]. אֲבָל אִם הָיוּ רִאשׁוֹן**
24 **בְּרִאשׁוֹן, כְּגוֹן שֶׁלָּקַח זֶה אִשָּׁה וְזֶה בִּתָּהּ[28] - אֵין**
25 **מְעִידִין זֶה לָזֶה[29].**

26) כגון בנות שתי אחיות. 27) שאין אומרים שתי פעמים "בעל כאשתו" אלא בקריבה קרובה, אבל בקריבה רחוקה כ"שני בשני", אין אומרים בה בעל כאשתו, וכן דעת ה'תוספות' בסנהדרין כח, ב (רדב"ז). וכן לא מצינו בכל הסוגיא שם בעל כאשתו אלא "ראשון בשני", כגון בעל חורגתו (=בת אשתו) ואשת חורגו, אבל לא מצינו בעל כאשתו ב"שני בשני" ומבואר שם עמ' א, שכל מה שלא נשנה לפסול, הרי הוא כשר ממילא, כלשון הגמרא שם: "שני בראשון – תנן, שלישי בראשון - לא תנן" (ביאור הגר"א לחו"מ סי' לג ס"ק יד). 28) והן ראשון בראשון, כמבואר לעיל ה"ח. 29) כמבואר בירושלמי שם פ"ג ה"ו, שאסור לו להעיד לבעל חורגתו.

1 **ח. וְכֵן בַּעֲלֵי אֲחָיוֹת - פְּסוּלִין זֶה לָזֶה, וַהֲרֵי הֵן**
2 **רִאשׁוֹן בְּרִאשׁוֹן[30].**

30) וזהו "גיסו" ששנינו במשנה שם כז, ב, ומפרש רש"י: בעל אחות אשתו.

3 **ט. וְכֵן לֹא יָעִיד לְבֶן אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ[31], וְלֹא לְבַעַל בַּת**
4 **אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ[32]. אֲבָל מֵעִיד הוּא לְבֶן בַּעַל אֲחוֹת**
5 **אִשְׁתּוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ מֵאִשָּׁה אַחֶרֶת[33].**

31) שהרי זה ראשון בשני. 32) שהוא לו ראשון בשני, שהבעל כאשתו. 33) ירושלמי שם "גיסו" - יש מי ששונה: יש לו בנים וחתנים (=שהם קרובים, ואסורים להעיד), ויש מי ששונה: אין לו בנים וחתנים; מי שאומר יש לו - ממנה (=מאחות אשתו); מי שאומר אין לו - ממקום אחר", כלומר שיש לו מאשה אחרת, וכן פוסק הרי"ף בסנהדרין שם.

6 **י. כָּל אִישׁ שֶׁאֵין אַתָּה מֵעִיד לוֹ מִפְּנֵי שֶׁהוּא בַּעַל**
7 **קְרוֹבְתְּךָ[34] - הֲרֵי אַתָּה מֵעִיד לִשְׁאָר קְרוֹבָיו, כְּגוֹן**
8 **בְּנוֹ[35] וְאָחִיו. וְכֵן כָּל אִשָּׁה שֶׁאֵין אַתָּה מֵעִיד לָהּ מִפְּנֵי**
9 **שֶׁהִיא אֵשֶׁת קְרוֹבְךָ[36] - הֲרֵי אַתָּה מֵעִיד לִשְׁאָר**
10 **קְרוֹבֶיהָ[37].**

34) כגון בעל אחותך. 35) שיש לו מאשה אחרת. 36) כגון אשת אחיך. 37) שאינם מאחיך. הואיל ואין להם שום קריבה עמך, וזה נלמד מדין "אחי האח" הנזכר בסמוך הי"ב (כסף־משנה).

11 **יא. אֲבִי כַּלָּה וַאֲבִי חָתָן[38] - מְעִידִים זֶה לָזֶה[39].**

38) אפילו לאחר נישואי הזוג הצעיר, והם נקראים כיום: מחותנים. 39) סנהדרין כח, ב. ואין אומרים מחמת שנתקרב בנו של ראובן לשמעון (=שנעשה חתנו) יפסל ראובן לשמעון, כי אינם קרובים זה לזה אלא "כי אכלא לדנא", כמגופה (=מכסה) שאינה דומה לחבית.

12 **יב. אֲחֵי הָאָח מִן הָאֵם[40] - מְעִידִין זֶה לָזֶה, שֶׁהֲרֵי**
13 **אֵין בֵּינֵיהֶן קֵרְבָה כְּלָל. כֵּיצַד? רָחֵל שֶׁנִּשֵּׂאת לְיוֹסֵף**
14 **וְיָלְדָה מִמֶּנּוּ רְאוּבֵן, וְהָיָה לְיוֹסֵף בֵּן מֵאִשָּׁה אַחֶרֶת**
15 **וְהוּא מְנַשֶּׁה[41], וּמֵת יוֹסֵף, וְנִשֵּׂאת לְשִׁמְעוֹן וְיָלְדָה**
16 **מִמֶּנּוּ יְהוּדָה - הֲרֵי מְנַשֶּׁה וִיהוּדָה מְעִידִין זֶה לָזֶה[42].**

40) שיש לאחיו מאמו אח מצד האב. 41) נמצאים מנשה וראובן, אחים מן האב. 42) שאין ביניהם שום קריבה, אלא שראובן אחי יהודה מאמו - הוא אחי מנשה מצד אביו, וזהו שאמרו שם: "רב חסדא, הכשיר באחי האח". ומכאן למד רבינו דינו הנזכר לעיל ה"י, וכמבואר לעיל אות לו.

17 **יג. הָאִישׁ עִם אִשְׁתּוֹ - רִאשׁוֹן בְּרִאשׁוֹן. לְפִיכָךְ אֵינוֹ**
18 **מֵעִיד לֹא לִבְנָהּ[43] וְלֹא לְאֵשֶׁת בְּנָהּ[44], וְלֹא לְבִתָּהּ וְלֹא**
19 **לְבַעַל בִּתָּהּ[45], וְלֹא לְאָבִיהָ[46] וְלֹא לְאִמָּהּ[47], וְלֹא לְבַעַל**
20 **אִמָּהּ[48] וְלֹא לְאֵשֶׁת אָבִיהָ[49].**

43) שהרי זה ראשון בשני. 44) שאשה כבעלה. 45) שבעל כאשתו, אבל לבן בנה כשר, שהרי זה ראשון בשלישי, וכן שנינו (שם כז, ב) "וחורגו לבדו" - ולא בנו וחתנו, ואע"פ שאשתו פסולה להעיד בבן־בנה, שהיא נקראת ראשון בשני, כמבואר לעיל ה"ה? - הבעל נחשב לגבי בן בנה ראשון בשלישי, שהוא ואשתו ראשון בראשון ואינם גוף אחד, והשני לאשתו הוא שלישי לו (סמ"ע לחו"מ סי' לג ס"ק טו). 46) שכן שנינו שם: וחמיו. 47) שאפילו לאחי חמותו אסור להעיד, כמבואר שם כח, א - לחמותו לא כל־שכן. 48) אע"פ שאינו חמיו, שהבעל כאשתו. 49) שהאשה כבעלה, ואע"פ שאינה חמותו. אבל לאבי אביה או אבי אמה כשר להעיד, שאינו אלא שלישי בראשון, ואע"פ שהיא אסורה להם - היא נחשבת "שני בראשון" והוא אינו כגופה, וכמבואר לעיל אות מד (סמ"ע שם ס"ק טז), וכן דעת הגר"א בביאורו שם.

21 **יד. אִשְׁתּוֹ אֲרוּסָה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִגְמְרָה הָאֵרוּסִין[50]**
22 **- הֲרֵי הִיא כִּנְשׂוּאָה[51] לְעִנְיַן עֵדוּת. [בַּמֶּה דְּבָרִים**
23 **אֲמוּרִים?] בַּאֲרוּסָתוֹ עַצְמָהּ, שֶׁאֵינוֹ מֵעִיד לָהּ; אֲבָל**
24 **אִם הֵעִיד לִקְרוֹבֵי אֲרוּסָתוֹ, כְּגוֹן בַּעַל אֲחוֹתָהּ אוֹ בְּנָהּ**
25 **וּבִתָּהּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - אֵין פּוֹסְלִין אוֹתָהּ[52] עַד**
26 **שֶׁיִּשָּׂאֶנָּה[53].**

50) שעדיין לא נכנסה לחופה. 51) סנהדרין כח, ב שהרי נתקרבה דעתו אליה. 52) העדות. ובדפוס וינציאה שי"א, וכן בכת"י תימן: אותו. 53) שעדיין לא נתקרבה דעתו כלפי קרוביה. וכוונת רבינו לומר, ודאי לכתחילה אסור לו להעיד גם לקרוביה, אבל אם העיד אין פוסלים עדותו (הרי"ף בתשובותיו, וכן דעת גאון, הובאו בהגהות מרדכי לסנהדרין שם, וכן ב"העיטור" אות ק קבלת עדות). וכתב הרמ"א בחו"מ סי' לג סעיף ט: דוקא ארוסה, אבל שידוכין אינם פוסלים, אולם אם מעיד לזכותה בממונות, אפשר שהוא נוגע בדבר ופסול.

27 **טו. זֶה שֶׁפָּסְלָה תּוֹרָה עֵדוּת הַקְּרוֹבִים - לֹא מִפְּנֵי**
28 **שֶׁהֵן בִּחֶזְקַת אוֹהֲבִין זֶה אֶת זֶה, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ מֵעִיד לוֹ**
29 **לֹא לְטוֹבָתוֹ וְלֹא לְרָעָתוֹ[54], אֶלָּא גְּזֵרַת הַכָּתוּב הוּא[55].**
30 **לְפִיכָךְ, הָאוֹהֵב וְהַשּׂוֹנֵא - כָּשֵׁר לְעֵדוּת, אַף עַל פִּי**
31 **שֶׁהוּא פָּסוּל לְדַיָּנוּת[56]; שֶׁלֹּא גָּזְרָה תּוֹרָה אֶלָּא עַל**
32 **הַקְּרוֹבִים[57].**

54) כדברי הכתוב: לא יומתו אבות על בנים וגו', והרי זו

חובה לאב. 55) בבא־בתרא קנט, א שאפילו משה רבינו פסול להעיד לחותנו, ועל־כרחך שאינו חשוד לשקר, אלא "גזירת מלך היא". ובספר המצוות לרבינו ל"ת רפז, כותב: "והוא־הדין לדיני ממונות (=פסולים הקרובים להעיד), אלא שנזכר בדיני נפשות דרך הפלגה, שלא נאמר: כיון שיש כאן איבוד נפש, אין הקרוב חשוד על כך ונעשה ע"פ דבריו... לפיכך הביא למשל את הקרובים שאהבתם חזקה וגדולה ביותר... אפילו עדות האב על הבן, ואפילו היא לחייבו מיתה, לא נקבל - וזוהי גזירת הכתוב שאין לה טעם כלל". 56) ראה הל' סנהדרין פכ"ג ה"ו, ובביאורנו שם. 57) וב'ספר החינוך' מצוה תקצו, משתדל להטעים גזירה זו: "כי מהיות הקרובים שוכנים תמיד זה אצל זה, ישיבתם וקימתם יחד אי־אפשר להם להנצל, שלא יתקוטטו זה עם זה לפעמים, ואילו יאמינו בעדותם זה על זה, אולי בכעסם תמיד אלו עם אלו, תעלה חמתם לפי שעה, ויבואו לפני הדין ויחייבו את ראשם למלך, וכשוך החימה, כמעט שיחנוק עצמו הקרוב מדאגתו על קרובו ועל מעשהו, וכל דרכי השם ישרים".

יום שישי ד' תמוז ה'תש"פ

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר[1]

1) דין קרוב ונתרחק - לעניין עדות. עדות שתחילתה בפסלות וסופה בכשרות. הדברים שאדם נאמן להעיד עליהם בגדלו, על מה שראה בקטנו. שני מקבלי מתנה רשומים בשטר אחד, ועדים קרובים לאחד מהם, מה דינו של השטר.

1 **א. כָּל מִי שֶׁאֵין אַתָּה מֵעִיד לוֹ מִפְּנֵי שֶׁהוּא בַּעַל**
2 **קְרוֹבְתְּךָ[2], אִם מֵתָה אִשְׁתּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהִנִּיחָה לוֹ**
3 **בָּנִים - הֲרֵי זֶה נִתְרַחֵק וְכָשֵׁר[3].**

2) ובעל כאשתו, כמבואר לעיל פרק י"ג, הלכה ו. 3) להעיד על עדות שיראה לאחר שנתרחק (משנה בסנהדרין כז, ב וכדעת החכמים). וכן אם נתגרשה אשתו, הרי זה נתרחק (ש"ך לחושן משפט לג סעיף קטן ח ומקורו בפירוש המשנה לרבינו שם).

4 **ב. מִי שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ לַחֲבֵרוֹ עֵדוּת עַד שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה**
5 **חֲתָנוֹ, וְנַעֲשָׂה חֲתָנוֹ; אוֹ שֶׁיָּדַע הָעֵדוּת וְהוּא פִּקֵּחַ[4],**
6 **וְאַחַר כָּךְ נִתְחָרֵשׁ[5]; פָּתוּחַ[6] וְנִסְתַּמֵּא[7], אַף עַל פִּי**
7 **שֶׁיָּכוֹל לְכַוֵּן מִדַּת הַקַּרְקַע שֶׁהוּא מֵעִיד בָּהּ[8] וּמְסַיֵּם**
8 **מְצָרֶיהָ[9]; שָׁפוּי[10] וְנִשְׁתַּטָּה[11] - הֲרֵי זֶה פָּסוּל[12]. אֲבָל**
9 **אִם הָיָה יוֹדֵעַ לוֹ עֵדוּת עַד שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה חֲתָנוֹ, וְנַעֲשָׂה**
10 **חֲתָנוֹ, וּמֵתָה בִּתּוֹ; פִּקֵּחַ וְנִתְחָרֵשׁ, וְחָזַר וְנִתְפַּקֵּחַ;**
11 **שָׁפוּי וְנִשְׁתַּטָּה, וְחָזַר וְנִשְׁתַּפֶּה; פָּתוּחַ וְנִסְתַּמֵּא, וְחָזַר**
12 **וְנִתְפַּתֵּחַ - כָּשֵׁר. זֶה הַכְּלָל: כֹּל שֶׁתְּחִלָּתוֹ[13] וְסוֹפוֹ[14]**
13 **בְּכַשְׁרוּת, אַף עַל פִּי שֶׁנִּפְסַל בֵּינַתַּיִם - כָּשֵׁר; תְּחִלָּתוֹ**
14 **בְּפַסְלוּת, אַף עַל פִּי שֶׁסּוֹפוֹ בְּכַשְׁרוּת - פָּסוּל[15].**
15 **לְפִיכָךְ[16], מִי שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ בְּעֵדוּת וְהוּא קָטָן, וּבָא**
16 **וְהֵעִיד בָּהּ כְּשֶׁהוּא גָּדוֹל - אֵינָהּ כְּלוּם[17].**

4) שאזניו פקוחות לשמוע. 5) נאטמו אוזניו ואינו שומע, וראה לעיל פרק ט, הלכה י"א: "ויהיה ראוי לשמוע הדיינים, והאיום שמאיימים עליו". 6) שעיניו פתוחות ורואות, ונוסח התלמוד (בבא בתרא קכח, א): פיתח. 7) נסתם מאור עיניו ואינו רואה, וכבר נתבאר לעיל פרק ט, הלכה י"ב שהסומא פסול להעיד, שנאמר: "והוא עד או ראה". 8) לטובת בעליה, עד היכן הוא שלהם, ומתכוון להוציאה מידי משיגי גבולם (רשב"ם לבבא בתרא שם). 9) מסמן גבולותיה, שיש לו סימנים בשאר השדות הסמוכות לארבע רוחותיה. 10) חכם, מיושב בדעתו. 11) יצא מדעתו, והשוטה פסול לעדות, כמבואר לעיל פרק ט, הלכה ט. 12) שהרי בשעת הגדת העדות פסול הוא (בבא בתרא שם). 13) שעת ראיית העדות. 14) שעת הגדת העדות. 15) שם, שנאמר (ויקרא ה, א): "והוא עד או ראה" - משעת ראיית המעשה יהיה ראוי לעדות זו (רשב"ם שם). 16) בכתב יד תימן כאן התחלת ההלכה. 17) שהרי תחילתו בפסלות. וכן שנינו (כתובות כח, א) "אבל אין אדם (קטן שנתגדל) נאמן לומר דרך היה לפלוני במקום הזה".

17 **ג. וְיֵשׁ דְּבָרִים[18] שֶׁסּוֹמְכִין בָּהֶן עַל עֵדוּת שֶׁמֵּעִיד**
18 **כְּשֶׁהוּא גָּדוֹל, הוֹאִיל וְהֵם דְּבָרִים שֶׁל דִּבְרֵיהֶם. וְאֵלּוּ**
19 **הֵן הַדְּבָרִים שֶׁאָדָם נֶאֱמָן לְהָעִיד בְּגָדְלוֹ עַל מַה**
20 **שֶׁרָאָה בְּקָטְנוֹ: נֶאֱמָן אָדָם לוֹמַר: זֶה כְּתַב יָדוֹ שֶׁל**
21 **אָבִי[19], אוֹ שֶׁל רַבִּי, אוֹ שֶׁל אָחִי; מִפְּנֵי שֶׁקִּיּוּם**
22 **שְׁטָרוֹת מִדִּבְרֵיהֶם[20]. זָכוּר אֲנִי בִּפְלוֹנִית שֶׁנִּשֵּׂאת,**
23 **וְנַעֲשָׂה לָהּ מִנְהַג הַבְּתוּלוֹת[21]; הוֹאִיל וְרֹב נָשִׁים**
24 **בְּתוּלוֹת נִשָּׂאוֹת[22], וּכְתֻבָּה מִדִּבְרֵיהֶם[23]. שֶׁהַמָּקוֹם הַזֶּה**
25 **בֵּית הַפְּרָס[24]; מִפְּנֵי שֶׁטֻּמְאָתוֹ מִדִּבְרֵיהֶם[25]. וְעַד כָּאן**
26 **הָיֵינוּ בָּאִין בְּשַׁבָּת[26]; שֶׁצִּמְצוּם הַתְּחוּם עַד אַלְפַּיִם**
27 **אַמָּה בִּלְבַד מִדִּבְרֵיהֶם[27]. שֶׁהָיָה אִישׁ פְּלוֹנִי יוֹצֵא**
28 **מִבֵּית הַסֵּפֶר[28] לִטְבֹּל[29] וְלֶאֱכֹל בִּתְרוּמָתוֹ לָעֶרֶב[30];**
29 **וְשֶׁהָיָה חוֹלֵק עִמָּנוּ תְּרוּמָה[31]; וְשֶׁהָיֵינוּ מוֹלִיכִים חַלָּה**
30 **וּמַתָּנוֹת[32] לִפְלוֹנִי כֹּהֵן עַל יְדֵי עַצְמוֹ[33]; וְאָמַר לִי**
31 **אַבָּא: מִשְׁפָּחָה זוֹ כְּשֵׁרָה, מִשְׁפָּחָה זוֹ פְּסוּלָה[34];**
32 **וְאָכַלְנוּ בִּקְצָצָה שֶׁל פְּלוֹנִי, שֶׁהֶאֱכִילוּנִי[35] אֶחָיו כְּדֵי**
33 **לְהוֹדִיעַ שֶׁאֲחִיהֶם פְּלוֹנִי נָשָׂא אִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ הוּגֶנֶת**
34 **לוֹ[36]. שֶׁכָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים - לְהַחֲזִיק זֶה הַכֹּהֵן לֶאֱכֹל**
35 **בִּתְרוּמָה שֶׁל דִּבְרֵיהֶם[37] אוֹ לִדְחוֹתוֹ מִמְּנָתָהּ[38].**

18) בכתב יד תימן משפט זה מחובר להלכה הקודמת וההלכה הבאה מתחילה ב־"ואלו הם הדברים" וכו'. 19) החתום על השטר כעד. 20) שמן התורה עדים החתומים על השטר - הרי הם כמו שנחקרה עדותם בבית דין, וחכמים הצריכו עדים לקיים השטר, והם הכשירו בו עדות גדול שראה בקטנותו (כתובות שם וברש"י), והשווה לעיל פרק ז, הלכה ב, ושם מוסיף רבינו: "והוא שיצטרף עימו אחר שמכיר כתב ידם כשהוא גדול" והוא על פי התלמוד בכתובות שם. 21) כגון, מיני שמחה או כתרים או מלבוש ידוע... שאין עושים כך אלא לבתולה" (הלכות אישות פרק ט"ז, הלכה כ"ה), וכתובת בתולה - מאתיים זוז, בניגוד לבעולה שכתובתה מאה. 22) ואין זה אלא גילוי הדבר בלבד, "שאין הדבר צריך עדות אלא לפרסם שיצא

הדין לאור בלא גמגום" (כתובות שם וברש"י). 23) חכמים הם שתיקנו כתובה לבנות ישראל, כמבואר שם י, א ולפיכך האמינו בה עדות הגדול, שראה בימי קטנותו. 24) החורש את הקבר הרי זה עושה "בית הפרס" מאה אמה, שכך שיערו חכמים, שהמחרישה מוליכה את עצמות המת עד מאה אמה סביב, ולפיכך כהנים אסור להם ללכת שם מפני הטומאה, ואם היינו מוחזקים בבקעה גדולה שנחרש בה קבר והבקעה כולה בספק טומאה, נאמן זה לומר "המקום הזה" בית הפרס הוא וכל מה שהוא חוץ ממנו טהור (כתובות כח, א וברר"ן), וראה שם עמוד ב בתוספות דיבור המתחיל ושהמקום הזה. בית הפרס - מקום שהטומאה פרושה ומתפשטת שם. ויש מפרשים פרס - לשון שבירה, שעצמות של מת נפרסו (=נשברו) שם (רע"ב לאהלות פרק י"ז, משנה א) וראה הלכות טומאת מת פרק י, הלכה א. 25) כדברי רבינו בהלכות טומאת מת פרק ט, הלכה י"ב: "דבר ידוע שכל אלו הטומאות... שהן משום ספק, הרי הן של דבריהם ואין טמא מן התורה אלא מי שנטמא טומאת וודאי". 26) שכאן הוא התחום לעירנו. 27) כדברי רבינו בהלכות שבת פרק כ"ז, הלכה א "מדברי סופרים שלא יצא אדם חוץ לעיר אלא עד אלפיים אמה... שאלפיים אמה הוא מגרש העיר" אבל יש תחום "מורחב" שאסור לצאת ממנו והלאה מן התורה, ככתוב (שמות טז, כט) "אל יצא איש ממקומו ביום השביעי" ותחום זה הוא "חוץ לשנים עשר מיל (=אלפיים אמה הם מיל) כנגד מחנה ישראל", כלשון רבינו שם. 28) כשלמדנו שם בהיותנו ילדים. 29) מטומאתו, כגון מגע שרץ מת וכדומה. 30) ככתוב (ויקרא כב, ז) "ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים". 31) בגורן, כשבעל השדה מחלק תרומה לכהנים, ואין חוששים שמא עבד כהן היה, ש"אין חולקים תרומה לעבד אלא אם כן רבו עימו" (כתובות כ, ב).

32) כגון, תרומה או הזרוע והלחיים והקיבה שהן מתנות לכהנים, ככתוב בדברים יח, ג. 33) שעל ידו היה אביו שולח המתנות, אבל על ידי אחר לא, שמא לא דקדק כל כך (שם וברר"ן). 34) מדובר במשפחת כהנים, שיצא עליה חשש פסול כהונה ואותה משפחה נחלקת לכמה בתי אבות ומעיד זה להכשיר בית אב אחד, לומר אותו חשש על בית אב פלוני הוא, ולא על בית אב זה, וסומכים על דבריו להכשיר אותו בית אב לאכילת תרומה מדבריהם, אבל אם לא יצא שום חשש על המשפחה אין הקטן נאמן לפסול משפחה אפילו לתרומה מדבריהם, ואפילו אביו לא היה נאמן על כך, שכלל הוא: אין ערעור פחות משניים (ר"ן שם). 35) ובכתב יד תימן: שהאכילונו. 36) כמו ששנינו בברייתא שם: "כיצד קצצה? אחד מן האחים שנשא אשה שאינה הוגנת לו, באים בני המשפחה ומביאים חבית מלאה פירות ושוברים אותה באמצע רחבה, ואומרים: אחינו בית ישראל שימעו, אחינו פלוני נשא אשה שאינה הוגנת לו ומתיירא אנו שמא יתערב זרעו בזרעינו, בואו וקחו לכם דוגמא (=זיכרון) לדורות שלא יתערב זרעו בזרעינו" וזוהי קצצה, שנקצץ פלוני ממשפחתו ומייחוס בית־אבותיו. והשווה ירושלמי קידושין פרק א, הלכה ה "התינוקות מלקטים ואומרים נקצץ פלוני ממשפחתו - ובשעה שהוא מגרשה היו עושים כן ואומרים: חזר פלוני למשפחתו".

37) כגון, תרומת חוץ לארץ, או תרומת פירות, מחוץ לדגן תירוש ויצהר (כתובות כח, ב וברש"י). 38) לא על פי עדותו של זה יופסל כהן כשר לאכול בתרומה, אלא שהיה פסול מכבר מחמת איזה חשש פסול כהונה, ואם לא נקבל עדות הקטן להכשירו נמצא הכהן דחוי כמקודם (ר"ן שם בהבנת דברי רבינו). ואף על פי שבגמרא שם עמוד א הדגישו: "והוא שיש גדול עימו" - סובר רבינו שאין זה מוסב אלא על קיום שטרות בלבד, אבל כל שאר הדברים נאמן עליהם אפילו הוא לבדו (מגיד משנה להלכות אישות פרק ט"ז, הלכה כ"ה).

ד. כָּל אֵלּוּ שֶׁמֵּעִיד בָּהֶן הַגָּדוֹל בַּמֶּה שֶׁיָּדַע כְּשֶׁהָיָה קָטָן, אִם הָיָה עוֹבֵד כּוֹכָבִים אוֹ עֶבֶד כְּשֶׁרָאָה דְּבָרִים אֵלּוּ, וְהֵעִיד אַחַר שֶׁנִּתְגַּיֵּר וְנִשְׁתַּחְרֵר - אֵינוֹ נֶאֱמָן[39].

39) אפילו היה בדעתו להתגייר, אינו נאמן על מה שראה בגייותו, כי אז לא דקדק כל הצורך (כתובות כח, ב).

ה. מִי שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ לַחֲבֵרוֹ בְּעֵדוּת עַד שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה גַּזְלָן, וְנַעֲשָׂה גַּזְלָן - הוּא אֵינוֹ מֵעִיד עַל כְּתַב יָדוֹ[40]; אֲבָל אִם הֶחֱזִיק כְּתַב יָדוֹ שֶׁבִּשְׁטָר זֶה בְּבֵית דִּין קֹדֶם שֶׁיֵּעָשֶׂה גַּזְלָן[41] - הֲרֵי זֶה שְׁטָר כָּשֵׁר[42]. וְכֵן אִם נַעֲשָׂה חֲתָנוֹ[43] - הוּא אֵינוֹ מֵעִיד עַל כְּתַב יָדוֹ[44], אֲבָל אֲחֵרִים מְעִידִין. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֶחֱזִיק בְּבֵית דִּין אֶלָּא אַחַר שֶׁנַּעֲשָׂה חֲתָנוֹ - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר. שֶׁאֵינוֹ דּוֹמֶה הַפָּסוּל בַּעֲבֵרָה[45] לְפָסוּל בִּקְרִיבָה, שֶׁהַפָּסוּל בַּעֲבֵרָה חָשׁוּד לְזַיֵּף[46].

40) שבשטר, לקיים חתימתו, כי יש לחוש שהוא זייף וכתב השטר היום, וחתם בו, והקדים לכתוב בו תאריך שלפני פסולו. 41) שבית הדין עצמו ראה שטר זה חתום בכתב ידו קודם שנפסל. 42) בבא בתרא קנט, א וכפירוש התוספות שם. 43) לאחר שחתם לחותנו בשטרו. 44) שהקרוב פסול להעיד. 45) כגון, גזלן וכיוצא בו. 46) ויש לחוש שהוא כתבו וחתם בו היום בשקר, למרות שתאריך השטר הוא לפני זמן פיסולו, אבל "פסול בקריבה" אינו אלא משום "גזירת הכתוב", ולא משום שהוא חשוד לזייף, שהרי אפילו משה רבינו פסול להעיד לחותנו, ובוודאי שהוא נאמן, אלא "גזירת מלך" היא, ולפיכך אחרים מעידים לו, שאין לחשוד בו, שמשנעשה חתנו, זייף וכתב (בבא בתרא שם וברשב"ם). והשווה לעיל פרק י"ג, הלכה ט"ו.

ו. שְׁטָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁנֵי עֵדִים בִּלְבַד[47], וּשְׁנֵיהֶם קְרוֹבִים זֶה לָזֶה[48] אוֹ אֶחָד מִשְׁנֵיהֶם פָּסוּל בַּעֲבֵרָה, אַף עַל פִּי שֶׁמָּסַר לוֹ[49] הַשְׁטָר בִּפְנֵי עֵדִים כְּשֵׁרִים[50] - הֲרֵי הוּא כְּחֶרֶס, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְזַיֵּף מִתּוֹכוֹ[51].

47) כי אילו חתמו בו הרבה עדים, הרי הוא כשר, אפילו שניים מהם קרובים זה לזה, כמבואר לעיל פרק ה, הלכה ו. 48) והרי הם פסולים להעיד לאחרים, כדברי הירושלמי (סנהדרין פרק ג, הלכה ט) "מניין שלא יהו העדים קרובים זה לזה? הגע עצמך, שאם הוזם אחד מהם, כלום נהרג עד

שיוזם חבירו (=שהרי אין העדים נעשים זוממים עד שיזומו שניהם), אם אתה אומר כן, לא היה נהרג על פיו"? נמצאה עדות הקרוב, גרמה לו להיהרג, שאילו לא היה מעיד עימו, לא היה נהרג, שהרי אינו נעשה זומם עד שיזומו שניהם. וכעין זה בבבלי סנהדרין כח, א. 49) המוכר ללוקח או הלווה למלווה. 50) וכלל הוא: שטר שלא חתמו בו עדים כלל, אלא שנתנו בפני עדים, כשר, שאין העדים חותמים על השטר אלא מפני תיקון העולם, שמא ימותו עדי מסירה, ושוב אין לו עדות, לפיכך נהגו לחתום, שאם ימותו יראו חתימתם לאחרים ויכירוה (גיטין ג, ב וברש"י) והשווה הלכות גירושין פרק א, הלכה ט"ו. 51) שחתמו בו עדים פסולים, ובגיטין י, ב מפרש רש"י: יש בו עדים פסולים, פסול מדרבנן, שמא יבוא (=הבעל) למוסרו (=את הגט לאשה) בפניהם ויסמוך עליהם, והשווה הלכות גירושין שם הלכה י"ז.

1 **ז. הַכּוֹתֵב כָּל נְכָסָיו לִשְׁנֵי בְּנֵי אָדָם בְּעֵדוּת אַחַת[52],**
2 **וְהָעֵדִים קְרוֹבִים לְאֶחָד מִמְּקַבְּלֵי הַמַּתָּנָה וּרְחוֹקִים מִן**
3 **הַשֵּׁנִי - הֲרֵי הַשְּׁטָר פָּסוּל, מִפְּנֵי שֶׁהוּא עֵדוּת אַחַת[53].**
4 **אֲבָל אִם כָּתַב בִּשְׁטָר אֶחָד: שֶׁנָּתַתִּי לִרְאוּבֵן חָצֵר**
5 **פְּלוֹנִית, וְשֶׁנָּתַתִּי לִשְׁמְעוֹן שָׂדֶה פְּלוֹנִית[54], וְנִמְצָאוּ**
6 **הָעֵדִים קְרוֹבִים לָזֶה וּרְחוֹקִים מִזֶּה - זֶה שֶׁהֵם**
7 **רְחוֹקִים מִמֶּנּוּ מַתְּנָתוֹ קַיֶּמֶת; שֶׁאִלּוּ שְׁתֵּי עֵדֵיוּת[55],**
8 **אַף עַל פִּי שֶׁהֵן בִּשְׁטָר אֶחָד. לְמָה זֶה דּוֹמֶה?**
9 **לְאוֹמֵר: הֱיוּ עָלַי עֵדִים שֶׁנָּתַתִּי לִרְאוּבֵן כָּךְ וְכָךְ,**
10 **וְשֶׁנָּתַתִּי[56] לִשְׁמְעוֹן כָּךְ וְכָךְ, וְשֶׁלָּוִיתִי מִלֵּוִי כָּךְ וְכָךְ;**
11 **שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁכָּתַב בִּשְׁטָר אֶחָד[57], וְהַמַּקְנֶה אִישׁ אֶחָד**
12 **- הֲרֵי אֵלּוּ שָׁלֹשׁ עֵדֵיוּת שֶׁאֵינָן תְּלוּיוֹת זוֹ בָּזוֹ[58].**

52) בשטר אחד, ולא פירש לכל אחד את חלקו בפני עצמו. 53) ועדות שבטלה מקצתה בטלה כולה (ירושלמי מכות פרק א, הלכה ז וכן בגיטין פרק א, הלכה א וכרבי יוחנן שם). שהואיל וכתב: כל נכסי נתונים לפלוני ולפלוני, הרי זה כמעשה אחד בשני גופים, ואין אומרים בזה: "חולקים דיבורו" להכשיר עדות הרחוק, שהכל עדות אחת היא (כסף משנה). 54) הרי אלו שני מעשים נפרדים לשני גופים. 55) והרי הם כשתי כיתי עדים נפרדות, המעידות לשני גופים, שאפילו בטלה כת אחת, הכת השנייה קיימת. 56) בכתב יד תימן: ושמכרתי לשמעון וכו'. 57) שהם כתובים בשטר אחד, ולשון השולחן ערוך חושן משפט נא, סעיף ו: "אף על פי שהם בשטר אחד". 58) וכן אמרו (בבא בתרא קכט, א) ש"בשתי שדות ושני בני אדם" חולקים דיבורו, ואין מקצת דיבורו תלוי בחבירו. והשווה הלכות עבדים פרק ז, הלכה ב: "עבד שהביא גט (=שחרור) וכתוב בו: עצמך ונכסיי קנוים לך, עצמו קנה והרי הוא בן חורין אבל הנכסים לא קנה עד שיתקיים הגט בחותמיו כשאר השטרות... שחולקים הדיבור ואומרים, עצמו קנה, מפני שהוא נאמן להביא גט שיחרורו ואין צריך לקיימו, אבל הנכסים שאין אדם קונה אותם אלא בראייה ברורה, לא יקנה אותם עד שיתקיים השטר". והטעם, שאלו הדברים הם כשני מעשים נפרדים, שחרור העבד לחוד, ונתינת הנכסים לחוד, ואינם תלויים זה בזה, ולפיכך יוצדק לומר בהם "חולקים הדיבור", ואף על פי שהעבד גוף אחד, נידון כשני גופים, הואיל וכשישתחרר הרי הוא בן חורין, פנים חדשות באו לכאן, והרי זה כאומר: הריני משחרר פלוני עבדי, והריני נותן נכסיי מתנה לאיש פלוני (כסף משנה).

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה עָשָׂר[1]

1) דין הנוגע בעדותו, ובני עיר הפסולים כולם לעדות. עדותם של האריס והשוכר נגד המערער. עדותו של הערב נגד המערער על נכסי הלווה.

13 **א. כָּל עֵדוּת שֶׁתָּבוֹא הֲנָאָה לְאָדָם מִמֶּנָּה - אֵינוֹ**
14 **מֵעִיד בָּהּ; שֶׁזֶּה הוּא כְּמֵעִיד עַל עַצְמוֹ[2]. לְפִיכָךְ, בְּנֵי**
15 **הָעִיר שֶׁבָּא מְעַרְעֵר לְעַרְעֵר עֲלֵיהֶם בְּמֶרְחָץ[3] אוֹ**
16 **בְּרְחוֹב שֶׁל עִיר[4] - אֵין אֶחָד מִבַּעֲלֵי הָעִיר מֵעִיד**
17 **בְּדָבָר זֶה[5] וְלֹא דָן, עַד שֶׁיְּסַלֵּק עַצְמוֹ[6] בְּקִנְיָן גָּמוּר[6*],**
18 **וְאַחַר כָּךְ יָעִיד אוֹ יָדִין[7].**

2) וחשוד הוא לשקר (בבא־בתרא מג, א ובסמ"ע לחו"מ סי' לז ס"ק א). וב"קרית ספר" מנמק: שאדם קרוב אצל עצמו, כמבואר לעיל פי"ב ה"ב, ולפי־זה אינו נפסל מחמת חשד, אלא משום קריבה, שהביא גזירת הכתוב, כמבואר לעיל פי"ג הט"ו. 3) המשותף לכולם, לומר שאינו שלהם. 4) מגרש ציבורי רחב ידים, מלשון הכתוב (דברים יג, יז) "ואת כל שללה תקבוץ אל תוך רחובה", וכן שנינו (ביכורים פ"ג, מ"ב) "ולנים ברחובה של עיר". 5) לטובת בני עירו, שהרי כולם שותפים בדבר, והם נוגעים בעדותם. 6) שיכתוב: דין ודברים אין לי על מרחץ זה, ונותן את חלקו לשאר אנשי העיר, ומעתה אין לו כל הנאה עצמית מעדותו. 6*) בקבלת קנין סודר ממנו, ואז סילוקו מועיל. 8) בבא־בתרא שם. ואע"פ שלא נתפרש שם ש"סילוק" מועיל אלא לגבי דיינים בלבד, סובר רבינו שהוא־הדין לגבי עדות (רדב"ז). והגם שנתבאר לעיל (פי"ד, ה"ב) שכל עדות שתחילתה (=שעת ראייתה) בפסלות, אע"פ שסופה (=הגדתה) בכשרות - פסולה? בכל זאת כשרה עדותם של ה"מסתלקים", למרות שפסולים היו מתחילה, כיון שאין פיסולם תלוי בגוף - כשאר פסולי עדות, אלא מצד ממון, שהם נוגעים בדבר לטובתם, וכיון שנסתלקו - נסתלקו ('תוספות' שם ד"ה וליסלקו). ולדעת ה'תוספות' בנדה נ, א ד"ה ורבי מאיר, אין המסתלק כשר אלא לדון, אבל לא להעיד, שהרי תחילתו בפסול. ודעת השו"ע חו"מ סי' לז סעיף יח כדעת רבינו.

19 **ב. בְּנֵי הָעִיר שֶׁנִּגְנַב סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁלָּהֶן, הוֹאִיל**
20 **וְלִשְׁמִיעָה הוּא עָשׂוּי[8] שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְאָדָם לְסַלֵּק עַצְמוֹ**
21 **מִמֶּנּוּ[9] - אֵין דָּנִין בְּדַיָּנֵי אוֹתָהּ הָעִיר[10], וְאֵין מְבִיאִין**
22 **רְאָיָה מֵאַנְשֵׁי אוֹתָהּ הָעִיר[11]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

8) לשמוע מה שקוראים בו בימי הקריאה. 9) שהרי נהנה בו ויוצא בשמיעתו. 10) את הגנב הטוען: לקחתיו בדמים, או שום טענה אחרת. 11) המעידים שראוהו גונב, או מעידים שזה ספר של עירם, שכולם שותפים בו ונוגעים בעדותם (בבא־בתרא שם). ובחו"מ סימן ז סעיף יב מכשיר להעיד, אם יש להם ספר תורה אחר, ואז אפילו הדיינים

עצמם מותר להם לקרוא באותו הספר, שאין זו הנאה להם, הואיל ואם רצו קוראים הם מספר אחר, הנמצא באותו בית כנסת (סמ"ע שם ס"ק כח).

ג. הָאוֹמֵר: תְּנוּ מָנֶה לַעֲנִיֵּי עִירִי - אֵין דָּנִין בְּדַיָּנֵי אוֹתָהּ הָעִיר, וְאֵין מְבִיאִין רְאָיָה מֵאַנְשֵׁי אוֹתָהּ הָעִיר. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיוּ הָעֲנִיִּים סְמוּכִים עֲלֵיהֶם[12], וּפוֹסְקִין עֲלֵיהֶן צְדָקָה[13]. אֲפִלּוּ אָמְרוּ שְׁנַיִם מֵאַנְשֵׁי אוֹתָהּ הָעִיר: אָנוּ נִתֵּן דָּבָר הַקָּצוּב עָלֵינוּ[14] וְנָעִיד - אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶם; שֶׁהֲנָאָה הוּא לָהֶם שֶׁיִּתְעַשְּׁרוּ עֲנִיִּים אֵלּוּ[15], הוֹאִיל וְהֵן סְמוּכִין עַל בְּנֵי הָעִיר[16]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

12) על אנשי העיר. 13) נמצאו נוגעים בעדותם, שהרי אם ינתן המנה לעניים, לא יצטרכו הדיינים והעדים לתת להם משלהם. 14) לתת בכל שנה ושנה. 15) ולא יצטרכו לתת להם עוד בשנים הבאות. 16) בבא־בתרא שם. וכתב הרדב"ז: עניים שאינם סמוכים על בני העיר, כגון בירושלים, כיום, שאין הם מתפרנסים אלא ממה ששולחים להם קהילות חוץ לארץ, נראה שה"סילוק" יועיל לדון ולהעיד.

ד. קַרְקַע שֶׁבֵּין[17] שְׁנֵי שֻׁתָּפִין שֶׁבָּא מְעַרְעֵר לְהוֹצִיאָהּ מִתַּחַת יַד הַשֻּׁתָּף[18] - אֵינוֹ מֵעִיד לְשֻׁתָּפוֹ עָלֶיהָ[19]; אֶלָּא אִם סִלֵּק עַצְמוֹ מִמֶּנָּה[20], וְקָנוּ מִיָּדוֹ שֶׁנְּתָנָהּ לַשֻּׁתָּף, וְשֶׁאִם[21] בָּא בַּעַל חוֹב שֶׁלּוֹ[22] וּטְרָפָהּ מִיַּד הַשֻּׁתָּף[23] - מְשַׁלֵּם לוֹ דָּמֶיהָ[24], וְאַחַר כָּךְ מֵעִיד לוֹ עָלֶיהָ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[25].

17) בחו"מ סימן לז סעיף א, הנוסח: של שני שותפים. 18) לומר, שזה שמכרה להם גזלה ממנו. 19) לפסול עדי המערער, ואפילו על חלקו של השותף לא יעיד, שכל זמן שלא חלקו ביניהם, אם יטול המערער כלום מן השדה, יפסידו שניהם ונמצא זה מעיד לעצמו (בבא־בתרא מג, א וברשב"ם). 20) שכתב לו: דין ודברים אין לי על שדה זו, שהכל שלך. 21) כלומר, גם יקבל על עצמו תנאי זה. 22) המלוה, שלוה ממנו קודם שהקנה לשותפו את חלקו. 23) יקחנה מידו, שהרי חציה משועבדת לבעל חוב, ודינו לטרוף כנגד חובו מידי השותף הקונה. 24) שעכשיו אינו נוגע בדבר, שאם ירצה להעמידה אצל השותף מפני בעל חובו, שלא יהיה "לווה רשע ולא ישלם" (ראה לקמן פט"ז, ה"ג), הרי ממילא ישאר "לווה רשע" כלפי השותף שקיבל עליו לשלם דמיה (בבא־בתרא שם). ומדובר, שלא קיבל עליו שום אחריות אחרת, שאם יבוא איזה מערער ויטעון גזולה היתה בידו, אין נותן זה אחראי לו, שאם לא כן, הרי נותן זה נוגע בעדותו לטובת השותף, שלא יצטרך לפצותו כשיקחוה ממנו (שם). 25) אבל אם אין המערער טוען אלא על חלק השותף בלבד, שמכרה לו השותף, יכול זה להעיד לו בלא שום תנאי, שאז אינו נוגע בעדותו (חו"מ סי' לז סעיף א).

ה. הָעוֹרֵר עַל הַשָּׂדֶה[26]: אִם יֵשׁ בָּהּ פֵּרוֹת - אֵין הָאָרִיס[27] מֵעִיד לוֹ עָלֶיהָ, שֶׁהֲרֵי רוֹצֶה הָאָרִיס לְהַעֲמִידָהּ בְּיַד בְּעָלֶיהָ, כְּדֵי שֶׁיִּטֹּל חֶלְקוֹ בַּפֵּרוֹת[28]; וְאִם אֵין בָּהּ פֵּרוֹת[29] - מֵעִיד[30]. אֲבָל הַשּׁוֹכֵר[31], אִם לָקַח הַשְּׂכִירוּת[32] בְּיָדוֹ וְאָמַר: כָּל מִי שֶׁתִּתְקַיֵּם שָׂדֶה זוֹ בְּיָדוֹ יִטֹּל - הֲרֵי זֶה מֵעִיד; וְאִם כְּבָר נָתַן הַשְּׂכִירוּת לְבַעַל הַשָּׂדֶה - אֵינוֹ מֵעִיד. כֵּיוָן שֶׁאִם תֵּצֵא הַשָּׂדֶה לַמְּעַרְעֵר - חַיָּב לִתֵּן לוֹ שְׂכַר כָּל הַשָּׁנִים שֶׁיָּשַׁב בָּהּ, אֵינוֹ מֵעִיד[33]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

26) שטוען למחזיק: גזלתיה ממני. 27) היורד לעבד שדה חבירו על־מנת שיתן לו בשכרו חלק מסויים בפירות, כפי מנהג המדינה. 28) שאם יזכה המערער, יטול השדה עם פירותיה כדין כל נגזל. 29) וגם לא טרח בה בשנה זו להוציא ממנו פירות שאכל כבר בשנים הקודמות, וגם אינו חש על עבודת אריסותו, שיפסיד - אם השדה תעבור לידי המערער, שהרבה שדות כמותה ימצא באריסות, וגם מי יודע אם בעליה הקודמים יורידוהו שוב לאריסות בשדה זו, אם ירצו יפסיקוהו (בבא־בתרא מו, ב וברשב"ם). 30) שאין לו שום הנאה מעדותו, שאין הנגזל יכול להוציא ממנו פירות שאכל כבר בשנים הקודמות, וגם אינו חש על עבודת אריסותו, שיפסיד, אם השדה תעבור לידי המערער, שהרבה שדות כמותה ימצא באריסות, וגם מי יודע אם בעליה הקודמים יורידוהו שוב לאריסות בשדה זו, אם ירצו יפסיקוהו (בבא בתרא מו, ב וברשב"ם). 31) את השדה, וכל הפירות שלו, אלא שמשלם דמי שכירות השדה לבעליה. 32) דמי השכירות, שעדיין לא שילם. 33) שם כט, א. ואע"פ שיכול השוכר לחזור ולהוציא השכירות מידי המשכיר - לא נוח לו לאדם לעמוד בדין ולהתדיין (רמב"ן שם), והשווה דברי ה'תוספות' שם מז, א ד"ה קבלן. ובשו"ע חו"מ סי' לז, סעיף יב, פסק: "אם לקח המשכיר דמי השכירות והחזירם לשוכר, כדי שיתנם למי שיזכה בדין - הרי זה (=השוכר) מעיד לו".

ו. שִׁמְעוֹן שֶׁלָּוָה, וְהָיָה רְאוּבֵן עָרֵב[34], וּבָא יְהוּדָה לְעַרְעֵר עַל שִׁמְעוֹן הַלּוֶה וְהוֹצִיא קַרְקַע מִתַּחַת יָדוֹ[35], אִם יֵשׁ לְשִׁמְעוֹן שָׂדֶה אַחֶרֶת כְּנֶגֶד הַחוֹב[36] - הֲרֵי רְאוּבֵן הֶעָרֵב יֵשׁ לוֹ[37] לְהָעִיד עַל אוֹתָהּ קַרְקַע שֶׁהִיא שֶׁל שִׁמְעוֹן. שֶׁאֵין לוֹ הֲנָאָה בָּזֶה; שֶׁאִם לָקְחָהּ יְהוּדָה - הֲרֵי שָׂדֶה אַחֶרֶת שֶׁיִּפָּרַע מִמֶּנָּה בַּעַל חוֹבוֹ[38]. וְכֵן לוֹקֵחַ רִאשׁוֹן מֵעִיד לְלוֹקֵחַ שֵׁנִי שֶׁלָּקַח אַחֲרָיו שֶׁזֶּה הַשָּׂדֶה שֶׁלּוֹ[39]. וְהוּא שֶׁיֵּשׁ לַמּוֹכֵר שָׂדֶה בֶּן חוֹרִין[40] כְּנֶגֶד דְּמֵי שָׂדֶה שֶׁל לוֹקֵחַ רִאשׁוֹן. שֶׁאֵין לְלוֹקֵחַ רִאשׁוֹן הֲנָאָה בַּעֲמִידַת זֶה הַשָּׂדֶה בְּיַד לוֹקֵחַ שֵׁנִי; שֶׁאֲפִלּוּ נִטְרַף - לוֹקֵחַ הָרִאשׁוֹן[41] עַל הַמּוֹכֵר הוּא חוֹזֵר[42], וַהֲרֵי יֵשׁ לוֹ שָׂדֶה אַחֶרֶת שֶׁיִּגְבֶּה מִמֶּנָּה[43].

34) אחראי למלוה לפרוע לו חובו, אם לא יהיה ללווה מה לשלם. 35) באיזו טענה שהיא. 36) שהיא שוה סכום החוב. 37) מותר לו. 38) אבל אם אין ללווה שדה אחרת, יש הנאה לערב להעמידה ביד הלווה, כדי שיפרע ממנה בעל חובו, ואינו מעיד (בבא־בתרא, שם). והוא־הדין במלוה שיכול להעיד ללווה אם יש לו שדה אחרת כנגד

החוב, כמבואר שם. 39) כגון לוי ויהודה שקנו שתי שדות מראובן זה אחר זה, הראשון – בניסן, והשני - באייר, ובא אחד לערער על שדהו של יהודה, לומר שהיא גזולה בידו, וכיוצא בזה, מותר לו ללוי הלוקח הראשון להעיד לטובת יהודה להעמיד בידו שדהו. 40) בחו"מ סי' לז סעיף יד, הנוסח: בת חורין. שדה שלא נמכרה ולא נשתעבדה לאיזה בעל־חוב מוקדם. 41) כגון שבא בעל־חובו של ראובן המוכר, אצל יהודה הלוקח האחרון, ולא מצא אצלו לגבות כלום, מפני שזכה בה המערער, והלך ללוי לטרוף ממנו שדהו בחובו. 42) שמכרה לו באחריות. 43) ולפיכך אינו נוגע בעדותו לטובת יהודה, אבל אם אין למוכר שדה אחרת, יש הנאה ללוקח הראשון להעמיד ללוקח השני את שדהו, כדי שאם יבוא בעל־חובו של ראובן לטרוף שדהו, ידחנו אצל הלוקח השני, ע"פ הדין: אין בעל־חוב גובה אלא מן הלוקח האחרון, כמבואר בהל' מלוה פי"ט ה"ה, "שהרי הלוקח הקודם אומר לטורף: הנחתי לך מקום לגבות ממנו", ולפיכך לא יעיד לו, שהרי נוגע הוא בעדותו (בבא־בתרא שם).

פֶּרֶק שִׁשָּׁה עָשָׂר[1]

1) דברים שונים הגורמים לצד הנאה בעדות, ועל הדיין להתבונן בהם. פיסולים הפוסלים בעדות, פוסלים גם בדיינים. הכשרים להעיד ופסולים לדון.

1 **א. רְאוּבֵן שֶׁגָּזַל שָׂדֶה אוֹ טַלִּית מִשִּׁמְעוֹן, וּבָא יְהוּדָה**
2 **וְעָרְעֵר[2] עַל רְאוּבֵן וְאָמַר: שָׂדֶה זוֹ אוֹ טַלִּית זוֹ שֶׁלִּי**
3 **הִיא - אֵין שִׁמְעוֹן[3] יָכוֹל לְהָעִיד לִרְאוּבֵן שֶׁאֵין זוֹ**
4 **הַשָּׂדֶה שֶׁל יְהוּדָה וְלֹא זוֹ הַטַּלִּית שֶׁל יְהוּדָה[4]; שֶׁהֲרֵי**
5 **שִׁמְעוֹן רוֹצֶה לְהַעֲמִיד שָׂדֶה זוֹ אוֹ טַלִּית זוֹ בְּיַד**
6 **רְאוּבֵן, שֶׁהוּא גְזֵלָה מִמֶּנּוּ[5], כְּדֵי שֶׁיַּחֲזִירוּ לוֹ[6] מִיַּד**
7 **הַגַּזְלָן; שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר שֶׁתִּהְיֶה הָרְאָיָה שֶׁל שִׁמְעוֹן,**
8 **שֶׁמּוֹצִיא בָּהּ מִיַּד רְאוּבֵן, אֶפְשָׁר שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא**
9 **בָּהּ מִיַּד יְהוּדָה[7]. וְכֵן אִם מָכַר רְאוּבֵן הַשָּׂדֶה הַגְּזוּלָה**
10 **אוֹ הוֹרִישָׁהּ לְלֵוִי, וּבָא יְהוּדָה לְעַרְעֵר עַל לֵוִי[8] - אֵין**
11 **שִׁמְעוֹן מֵעִיד שֶׁאֵינָהּ שֶׁל יְהוּדָה; שֶׁמָּא נַחַת רוּחַ יֵשׁ**
12 **לוֹ לְהוֹצִיאָהּ מִיַּד לֵוִי[9].**

2) טען כנגדו. 3) הנגזל. 4) כגון שיודע שום עדות לפסול עדותו של יהודה המערער. 5) בכת"י תימן: שהוא טוען שהוא גזלם ממנו. 6) בית־הדין. 7) ולפיכך נוח לשמעון להעמידה ביד ראובן, ואח"כ יוציאה ממנו בעדים, שגזלה ממנו. ובשו"ע חו"מ סי' לז סעיף יז, הנוסח: "מפני שאפשר שנוח לו להוציאה מיד ראובן, יותר מלהוציאה מיד יהודה". ומתוך שהוא נוגע בעדותו - אינו מעיד, כמבואר לעיל פט"ו, ה"א. 8) שהוא בנו, או קרובו אחר הראוי ליורשו. 9) כלומר, נוח לו להוציאה מלוי, יותר מלהוציאה מידי יהודה, וכנ"ל (בבא־בתרא מג, ב. ומד, א). וכעין זה שנינו במשנה (כתובות קט, א): "השני נוח לי, והראשון קשה הימנו = שהוא אדם אַלם, ולא אוכל לדון עמו.

13 **ב. מָכַר[10] הַטַּלִּית הַגְּזוּלָה לְלֵוִי, וּבָא יְהוּדָה**
14 **לְעַרְעֵר[11], אִם מֵת רְאוּבֵן - שִׁמְעוֹן מֵעִיד עָלֶיהָ**
15 **שֶׁאֵינָהּ שֶׁל יְהוּדָה; שֶׁהֲרֵי אֵין טַלִּית זוֹ חוֹזֶרֶת**
16 **לְשִׁמְעוֹן לְעוֹלָם, שֶׁכְּבָר קְנָאָהּ הַלּוֹקֵחַ בְּיֵאוּשׁ[12] וְשִׁנּוּי**
17 **רְשׁוּת[13], וּכְבָר מֵת רְאוּבֵן הַגַּזְלָן וְאֵין לוֹ מִמִּי יִטֹּל**
18 **דָּמֶיהָ[14]. אֲבָל אִם עֲדַיִן רְאוּבֵן קַיָּם - אֵין שִׁמְעוֹן**
19 **מֵעִיד אַף עַל הַטַּלִּית; שֶׁהֲנָאָה הִיא לוֹ שֶׁלֹּא תַּעֲמֹד**
20 **בְּיַד יְהוּדָה, כְּדֵי שֶׁיָּבִיא רְאָיָה שֶׁרְאוּבֵן גְּזָלָהּ וִישַׁלֵּם**
21 **דָּמֶיהָ[15]. וְכֵן אִם הָיְתָה הַטַּלִּית בְּיַד יוֹרְשֵׁי רְאוּבֵן[16] -**
22 **אֵין שִׁמְעוֹן מֵעִיד עָלֶיהָ[17], מִפְּנֵי שֶׁסּוֹפָהּ שֶׁאִם תַּעֲמֹד**
23 **בְּיַד הַיּוֹרֵשׁ לַחֲזֹר לוֹ[18]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

10) ראובן הגזלן. 11) לומר שהיא שלו. 12) שהנגזל נתייאש ממנה בעודה בבית ראובן הגזלן. 13) שאחרי היאוש עברה הטלית מרשות הגזלן לרשות הקונה, והלכה היא: יאוש ושינוי רשות קונה, כמבואר בהל' גזילה פ"ה ה"ז, והל' גניבה פ"ה, ה"ג. 14) שאפילו הניח לבניו מטלטלין, אינם חייבים לשלם לנגזל, שדמי הגזילה חוב הם על הגזלן, ואין המטלטלין משתעבדים לבעל־חוב, אבל אם הניח קרקעות - חייבים היורשים לשלם, כמבואר בהל' גזילה שם ה"ה. 15) נמצא שהוא נוגע בעדותו ואינו מעיד. וכל זה בטלית, אבל אם גזל שדה ומכרה, אין לומר בה: "יאוש ושינוי רשות - קנה הלוקח" - שקרקע אינה נגזלת, ותמיד היא ברשות בעליה החוקיים, ולפיכך מצפה שמעון הנגזל להוציאה מיד ראובן הגזלן, או מיד בניו אם מת, והרי הוא נוגע בעדותו, וזהו שסתם רבינו לעיל סוף ה"א "מכר... השדה הגזולה... אין שמעון מעיד" כי תמיד צפויה לו הנאה, שלא תעמוד ברשות יהודה המערער (בבא־בתרא מד, א וברשב"ם). 16) שמת ראובן הגזלן והניחה לבניו. 17) שאינה של יהודה המערער. 18) כי "רשות יורש אינה כרשות לוקח", ואינה נקראת שינוי רשות, ולא קנו הטלית ביאוש בלבד, ולפיכך נוגע בעדותו הוא, שמתכוון להחזיר לו טליתו מידי היורשים (שם).

24 **ג. רְאוּבֵן שֶׁמָּכַר שָׂדֶה לְשִׁמְעוֹן שֶׁלֹּא בְּאַחֲרָיוּת[19],**
25 **וּבָא יְהוּדָה לְעַרְעֵר עַל שִׁמְעוֹן[20] וּלְהוֹצִיאָהּ מִתַּחַת**
26 **יָדוֹ - אֵין רְאוּבֵן מֵעִיד לוֹ עָלֶיהָ[21]. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין**
27 **עָלֶיהָ אַחֲרָיוּת - הֲרֵי הוּא רוֹצֶה שֶׁתַּעֲמֹד בְּיַד שִׁמְעוֹן,**
28 **כְּדֵי שֶׁיָּבוֹא בַּעַל חוֹב שֶׁל רְאוּבֵן[22] וְיִטְרְפֶנָּה בְּחוֹבוֹ,**
29 **וְלֹא יִהְיֶה לוֹ רָשָׁע וְלֹא יְשַׁלֵּם[23].**

19) שהתנה בפירוש שאינו אחראי לקונה, אם יטרפו את השדה ממנו מחמת איזו טענה שהיא. אבל אם כתב לו שטר מכירה סתמי ולא הזכיר בו אחריות, הרי זה כאילו כתובה בו "קבלת אחריות", שאחריות שלא נזכרה אינה אלא "טעות הסופר", כמבואר בהל' מכירה פי"ט, ה"ד. 20) לומר שהיא שלו. 21) לפסול עידי יהודה, או עידי שטרו. 22) שהלוה לראובן טרם שמכר שדהו לשמעון, והשדה נשתעבדה לו. 23) פסוק הוא בתהלים לז, כא. שאם תעבור לידי יהודה, ישאר חייב לבעל־חובו ויקרא "רשע", אבל מה שהפסיד את הלוקח לא איכפת לו, כי יאמר לו: מתחילה מכרתי לך בפירוש, שלא באחריות, וסברת וקבלת (בבא־בתרא מה, א). וכל זה כשאין לו שדה אחרת, אבל אם יש למוכר שדה אחרת כנגד חובו, אין בעל

החוב טורף מהלוקח, אלא גובה חובו מהשדה בת־חורין של המוכר, ואין למוכר שום רווח בהעמדת השדה ביד הלוקח, ומעיד לו (שם).

ד. רְאוּבֵן שֶׁמָּכַר פָּרָה אוֹ טַלִּית לְשִׁמְעוֹן, וּבָא יְהוּדָה לְעַרְעֵר וּלְהוֹצִיא מִיַּד שִׁמְעוֹן[24] - רְאוּבֵן מֵעִיד לוֹ עָלֶיהָ[25] שֶׁהִיא שֶׁל שִׁמְעוֹן; שֶׁאֲפִלּוּ עָמְדָה בְּיַד שִׁמְעוֹן - אֵין בַּעַל חוֹבוֹ שֶׁל רְאוּבֵן טוֹרֵף מִן הַמְּטַלְטְלִין[26], וַאֲפִלּוּ הָיוּ אַפּוֹתִיקִי[27]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה שִׁמְעוֹן מוֹדֶה שֶׁזּוֹ הַפָּרָה וְהַטַּלִּית הֵם שֶׁל רְאוּבֵן הַמּוֹכֵר בְּוַדַּאי, וְהוּא יוֹדֵעַ שֶׁבֶּאֱמֶת הֵן שֶׁלּוֹ; אֲבָל אִם לֹא הוֹדָה שִׁמְעוֹן - אֵין רְאוּבֵן מֵעִיד לְאַבֵּד זְכוּת יְהוּדָה; שֶׁאִם תֵּצֵא מִתַּחַת יְדֵי שִׁמְעוֹן - יַחֲזֹר שִׁמְעוֹן וְיִתְבַּע דָּמִים, וְיֹאמַר לוֹ: מָכַרְתָּ לִי דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלְּךָ[28], שֶׁהֲרֵי בָּאוּ עֵדִים וְאָמְרוּ שֶׁהֵן שֶׁל יְהוּדָה[29]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁיָּעִיד רְאוּבֵן לְאַבֵּד זְכוּת יְהוּדָה וַיַּעֲמִיד הַמְּטַלְטְלִין בְּיַד שִׁמְעוֹן? כְּשֶׁבָּאוּ עֵדִים וְהֵעִידוּ, שֶׁהֵם יוֹדְעִים שֶׁרְאוּבֵן זֶה לֹא הָיְתָה לוֹ קַרְקַע מֵעוֹלָם; אֲבָל אִם לֹא בָּאוּ עֵדִים לְכָךְ - אַף עַל הַפָּרָה וְהַטַּלִּית אֵינוֹ מֵעִיד. וְלָמָּה אֵינוֹ מֵעִיד עֲלֵיהֶן? שֶׁמָּא הִקְנָה אוֹתָם לְבַעַל חוֹבוֹ אַגַּב קַרְקַע, וְכָתַב 'דְּאַקְנֵי'[30], וְהִקְנָה לוֹ מִטַּלְטְלִין אַגַּב קַרְקַע[31], שֶׁנִּמְצָא בַּעַל חוֹבוֹ טוֹרֵף אַף הַפָּרָה וְהַטַּלִּית; לְפִיכָךְ לֹא יָעִיד עֲלֵיהֶן, שֶׁהֲרֵי רוֹצֶה לְהַעֲמִידָן בְּיַד שִׁמְעוֹן, כְּדֵי שֶׁיָּבוֹא בַּעַל חוֹבוֹ וְיִטְרְפֵם[32]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בְּדְבָרִים אֵלּוּ. וּדְבָרִים אֵלּוּ אֵינָן תְּלוּיִין אֶלָּא בְּדַעַת הַדַּיָּן וְעִצָּם בִּינָתוֹ, שֶׁיָּבִין עִקַּר הַמִּשְׁפָּטִים[33], וְיֵדַע דָּבָר הַגּוֹרֵם לְדָבָר אַחֵר, וְיַעֲמִיק לִרְאוֹת. אִם יִמְצָא שֶׁיֵּשׁ לָזֶה הָעֵד צַד הֲנָאָה בְּעֵדוּת זוֹ, אֲפִלּוּ בְּדֶרֶךְ רְחוֹקָה וְנִפְלָאָה[34] - הֲרֵי זֶה לֹא יָעִיד בָּהּ[35]. וּכְדֶרֶךְ שֶׁלֹּא יָעִיד בְּדָבָר זֶה, שֶׁמָּא נוֹגֵעַ בְּעֵדוּתוֹ הוּא, כָּךְ לֹא יָדוּן בְּאוֹתוֹ דָּבָר. וְכֵן שְׁאָר מִינֵי פְּסוּלִין: כְּשֵׁם שֶׁפּוֹסְלִין בְּעֵדִים, כָּךְ פּוֹסְלִין בְּדַיָּנִים[36].

24) בטענה שקנאה מגזלן. 25) לפסול עידי יהודה. 26) שכלל הוא: אין בעל־חוב טורף מן המטלטלין, שאין להם קול ולא נזהרו הלקוחות. שאם לא כן, אין לך אדם לוקח עוד מטלטלין מחבירו, שמא יטרפם בעל החוב ממנו (שם מד, ב וברשב"ם). 27) שייחדם לבעל־חוב לגבות חובו מהם, אם לא יפרענו עד זמן פלוני. אפותיקי - "אפה תהא קאי" (=על זה תעמוד), כלומר: לא יהיה לך פרעון אלא מזה. ומכיון שאין שום הנאה לראובן מעדותו, מותר לו להעיד (שם). ומדובר שמכר לו שלא באחריות, שאם מכרה סתם, הרי ראובן נוגע בעדותו, שלא יחזור שמעון עליו לתבוע ממנו דמי טליתו, וכן ב'טור' חו"מ סימן לז, וכן נראה מלשון הגמרא שם: "להכי זביני לך שלא באחריות". 28) שהיתה גזולה בידך מידי יהודה. 29) ואע"פ שגם במקרה זה אין המוכר חייב לו כלום, שהרי התנה עמו שלא תהיה עליו אחריות, וכדברי רבינו בהל' מכירה פי"ט, ה"ח: "שכל תנאי שבממון - קיים" - נוגע בעדותו הוא, שלא נוח לו לראובן המוכר לעמוד בפני דין ודיינים, ותהיה לשמעון תרעומת עליו, שמכר לו דבר שאינו שלו (ב"ח לחו"מ שם). 30) שאקנה. 31) שכתב לו: כל נכסים שאני עתיד לקנות, בין קרקעות בין מטלטלין, הרי הם משועבדים לך להפרע מהם, ואז בעל־חוב טורף אף מן המטלטלין שקנה הלווה לאחר שלוה, שכל תנאי שבממון - קיים (מלשון רבינו הל' מלוה פי"ח, ה"ב). ובשו"ע חו"מ סי' לז סעיף טז, מעיר: "ובזמן הזה אפילו שעבד לו מטלטלין אגב קרקע, אינו טורף ממטלטלין שמכר" משום תקנת השוק, שאם לא כן, אין לך אדם קונה חפץ מחבירו, כמבואר שם סימן ס סעיף א. 32) ולא יהיה "לוה רשע ולא ישלם", כמבואר לעיל ה"ג (בבא־בתרא שם). 33) יסודם ובסיסם. 34) יוצאת מגדר הרגיל, ע"פ לשון הכתוב (דברים ל, יא) "לא נפלאת היא ממך ולא רחוקה היא". 35) וכל זה כשמעיד לזכותו, אבל לחובתו מעיד, שהודאת בעל־דין דומה כמאה עדים (כסף־משנה בשם הראב"ד). 36) ירושלמי סנהדרין פ"ג, ה"ט: "ומנין שלא יהו הדיינים קרובים זה לזה? אמרה תורה: הרוג ע"פ עדים, הרוג ע"פ דיינים. מה עדים אין קרובים זה לזה, אף דיינים אין קרובים זה לזה", וכן משמעות המשנה בנדה מט, ב "כל הכשר לדון, כשר להעיד" - הרי שאי־אפשר להיות פסול לעדות וכשר לדיינות.

ה. וּלְפִיכָךְ[37] אֵין סוֹמְכִין בְּסַנְהֶדְרִין שְׁנַיִם הַקְּרוֹבִים זֶה לָזֶה[38], בֵּין בְּסַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה[39] בֵּין בְּסַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה[40]. אֲבָל אֵלּוּ שֶׁמּוֹסִיפִין עַד שִׁבְעָה לְעַבֵּר הַשָּׁנָה[41], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ[42], יֵרָאֶה לִי, שֶׁאִם הָיָה[43] בָּהֶן קְרוֹבִים - אֵין בְּכָךְ כְּלוּם[44].

37) הואיל וכל מה שפוסל בעדים פוסל בדיינים. 38) שהם פסולים לעדות, כמבואר לעיל פי"ד ה"ו, ובביאורנו שם. 39) שהיא בית־דין של עשרים ושלשה חכמים. 40) שהיא בית־דין הגדול שבמקדש, המונה שבעים ואחד חכמים (לעיל הל' סנהדרין פ"א, ה"ג). והוא־הדין לכל בית־דין של שלשה הדן דיני ממונות בלבד, אין יושבים בו דיינים הקרובים זה לזה (כסף־משנה). 41) להוסיף לה חודש שלשה עשר. 42) פ"ד, ה"ט־י. והשווה הל' סנהדרין פ"ה, ה"ז. 43) בנוסח ה'לחם־משנה': היו. 44) כיון שאין מוסיפים אותם אלא לשם סמל בלבד, כמו שאמרו (סנהדרין י, ב) "כנגד ברכת כהנים", שבפסוק ראשון יש בו שלש תיבות; ובשני - חמש; ובשלישי - שבע, אף כאן מתחילים בשלשה, ובחמשה נושאים ונותנים, וגומרים בשבעה, אין לפסול בו אלא את השלושה הראשונים, שהם בית־דין בכל מקום, וגם כאן אם גמרו בשלשה - מעוברת, - הרי שהם העיקר. ולדעת הלחם־משנה, כל השלשה שעושים מעשה על פיהם צריכים להיות כשרים, ואפילו אלו הנוספים על שלושת הראשונים, כל שהם מצטרפים לעבר את השנה, וגומרים ע"פ שלשתם לעבר את השנה, צריכים להיות רחוקים זה מזה, ושאר הנוספים לא איכפת לנו בהם.

ו. כָּל הַכָּשֵׁר לָדוּן - כָּשֵׁר לְהָעִיד[45]. וְיֵשׁ כָּשֵׁר לְהָעִיד, וְאֵינוֹ כָּשֵׁר לָדוּן. הָאוֹהֵב וְהַשּׂוֹנֵא[46], וְהַגֵּר[47] וְהַמְשֻׁחְרָר[48], וְכֵן הַזָּקֵן[49] וְהַסָּרִיס, וְהַמַּמְזֵר, וְסוּמָא בְּאַחַת מֵעֵינָיו - כְּשֵׁרִין לְהָעִיד, וְאֵינָן כְּשֵׁרִים לָדוּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[50].

45) נדה מט, ב. 46) שכשרים להעיד, כמבואר לעיל פי"ג הט"ו, ופסולים לדון, שהאוהב אינו יכול לראות חובה לנידון, והשונא אינו מסוגל להפוך בזכותו (סנהדרין כט, א. וכתובות קה, ב), והשווה לעיל הל' סנהדרין פכ"ג, ה"ו. 47) שפסול לדון עד שתהא אמו מישראל, ראה שם פ"ב ה"ט, ופי"א הי"א. 48) עבד כנעני שנשתחרר מעבדותו, ודינו כגר שכשר לעדות, כמבואר בבבא־קמא פח, א. אבל העבד שלא נשתחרר - פסול לעדות, כמבואר לעיל פ"ט, ה"ד. 49) עד כאן מנה רבינו אלה הפסולים לדון אפילו דיני ממונות, מכאן ואילך הוא מונה אלה הפסולים לדון דיני נפשות בלבד, ואילו לדיני ממונות כשרים הם לדון. 50) לעיל הל' סנהדרין פ"ב, ה"ג: "לא זקן מופלג בשנים ולא סריס, מפני שיש בהם אכזריות", שהזקן שכח כבר צער גידול בניו, וכן סריס (סנהדרין לו, ב וברש"י). ושם פי"א הי"א, כותב רבינו: "וכן הממזר והסומא באחת מעיניו, כשר לדון דיני ממונות. אבל בדיני נפשות אין דנים אותם, אלא כהנים לויים וישראלים המשיאים לכהונה, ולא יהיה אחד מהם סומא" וכו'. והטעם, מבואר בסנהדרין לו, ב "כשם שבית־דין מנוקים בצדק, כך מנוקים מכל מום" (=פגם משפחה). וביבמות קא, א פסלו סומא לדון בסנהדרין, שנאמר (שיר ד, ז) "כולך יפה רעיתי, ומום אין בך", והשווה הל' סנהדרין פ"ב, ה"ט.

יום ש"ק ה' תמוז ה'תש"פ

פֶּרֶק שִׁבְעָה עָשָׂר[1]

1) האיסור להעיד מפי אחרים בלא ראיה עצמית. האיום על עדים בענייני ממון. האיסור לאדם שאינו עד, לעמוד עם עד, כדי להראות ששניים הם, ולהפחיד את הלווה שיודה מעצמו. דין עד אחד הכובש עדותו ואינו מעיד.

א. מִי שֶׁהֵעִידוּ לוֹ אֲנָשִׁים רַבִּים וּגְדוֹלִים בְּחָכְמָה וּבִיְרִאָה, שֶׁהֵם אוֹמְרִים[2] שֶׁרָאוּ פְּלוֹנִי שֶׁעָבַר עֲבֵרָה פְּלוֹנִית אוֹ שֶׁלָּוָה מִפְּלוֹנִי[3], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מַאֲמִין הַדָּבָר בְּלִבּוֹ כְּאִלּוּ רָאָהוּ[4] - לֹא יָעִיד, עַד שֶׁיִּרְאֶה הַדָּבָר בְּעֵינָיו, אוֹ יוֹדֶה לוֹ הַלֹּוֶה מִפִּיו וְיֹאמַר לוֹ: הֵיֵה עָלַי עֵד שֶׁפְּלוֹנִי הִלְוָה לִי מָנֶה. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע; וְאֵין לְךָ עֵדוּת שֶׁמִּתְקַיֶּמֶת בִּרְאִיָּה אוֹ בִּידִיעָה אֶלָּא עֵדוּת מָמוֹן[5]. וְכָל הַמַּעִיד מִפִּי אֲחֵרִים - הֲרֵי זֶה עֵד שֶׁקֶר, וְעוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה[6], שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר.

2) בכתב יד תימן הנוסח: שהם ראו. ותיבת: אומרים, איננה. 3) ומבקשים ממנו להעיד על כך. 4) ראה בסמוך הלכה ה מעין זה. 5) שבועות לג, ב: "ראיה בלא ידיעה כיצד? מנה מניתי לך בפני פלוני ופלוני (=אבל לא הודעתים, אם הם מתנה, או הלוואה, או פירעון), יבואו פלוני ופלוני ויעידו, זו היא ראייה בלא ידיעה (=שאם הנתבע דרש מהתובע שיביא עדים כאלו ויעידו, אזי יפרע לו, הרי אלו מעידים, והלה משלם); ידיעה בלא ראייה כיצד? מנה הודית לי בפני פלוני ופלוני, יבוא פלוני ופלוני ויעידו זו היא ידיעה בלא ראייה", אבל בעדות נפשות אין העדות מתקיימת אלא על פי ראייה וידיעה כאחת. שאם הודה לו החייב שהרג, והעד לא ראה את המעשה, אסור לו להעיד. 6) שם לא, א.

ב. לְפִיכָךְ[7] מְאַיְּמִין[8] אַף עַל עֲדֵי הַמָּמוֹן[9]. וְכֵיצַד מְאַיְּמִין עֲלֵיהֶן? [מְאַיְּמִין עֲלֵיהֶם] בִּפְנֵי הַכֹּל[10], וּמוֹדִיעִין אוֹתָן כֹּחַ עֵדוּת שֶׁקֶר[11], וּבֹשֶׁת הַמַּעִיד בָּהּ בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא[12]. וְאַחַר כָּךְ מוֹצִיאִין אֶת כָּל הָאָדָם לַחוּץ, וּמְשַׁיְּרִין אֶת הַגָּדוֹל שֶׁבָּעֵדִים, וְאוֹמֵר[13] לוֹ: אֲמֹר הֵיאַךְ אַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁזֶּה חַיָּב לָזֶה. אִם אָמַר: שֶׁהוּא[14] אָמַר לִי חַיָּב אֲנִי לוֹ, אוֹ אִישׁ פְּלוֹנִי אָמַר לִי שֶׁהוּא חַיָּב לוֹ - לֹא אָמַר כְּלוּם[15], עַד שֶׁיֹּאמַר: בְּפָנַיְנוּ הוֹדָה לוֹ[16] שֶׁהוּא חַיָּב לוֹ[17]. וְהָיוּ מַכְנִיסִין אֶת הָעֵד הַשֵּׁנִי וּבוֹדְקִין אוֹתוֹ כָּךְ. נִמְצְאוּ דִּבְרֵיהֶן מְכֻוָּנִין - נוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין בַּדָּבָר, וְגוֹמְרִין הַדִּין.

~ נקודות משיחות קודש ~

"ומודיעין אותם כח עדות השקר ובושת המעיד בה בעולם הזה ולעולם הבא".

ולכאורה, אזהרה זו לא מצינו דוגמתה אפילו בעבירות שעונשן ארבע מיתות בית־דין, וצריך להבין מהי החומרה הגדולה כ"כ בעדות שקר. והביאור הוא: כל תוכנו של יהודי הוא עדות על הקב"ה, כי על־ידי הנהגתו הטובה והישרה, הוא מעיד על ה"טוב" וה"יושר" של הקב"ה כביכול, שהרי נאמר על עם ישראל "אתם עדי" (ישעיהו מג, י). לכן, כשמעיד עדות שקר הרי זה מעשה הסותר את כל עניינו ותכנו, ומשום כך מזהירים אותו שאם יעיד שקר בושת לו בעולם הזה כו' כי מאבד את כל תוכנו ממש, כמו אדם שמביישים אותו - שאינו ניזק בדבר ממשי אלא שהמביישו נוטל ממנו את ערך תוכנו.

(על־פי לקו"ש חלק כ"ז עמוד 258 הערה 58)

7) הואיל וצריכים לראות הדבר בעיניהם, ואפילו העידו להם אנשים נאמנים ביותר, אסור להם להעיד. 8) מטילים אימה. 9) שלא יעידו שקר, כשם שמאיימים על עידי נפשות (סנהדרין כט, א) וראה לעיל הלכות סנהדרין פרק י"ב, הלכה ג. 10) הנמצאים באותה שעה בבית דין. 11) חומר העוון ועונשו, שרעב וחרב באים לעולם על עדות שקר, ככתוב (משלי כה, יד) "נשיאים ורוח וגשם אין, איש מתהלל במתת שקר", וכן שם (יח) "מפיץ וחרב וחץ שנון, איש עונה ברעהו עד שקר". 12) שלא רק בעולם הבא הוא יישאר בזוי, אלא גם בעולם הזה הוא בזוי על שוכריו, ככתוב (מלכים־א, כא, י) "והושיבו שניים אנשים בני בליעל

נגדו ויעדוהו לאמר ברכת אלהים ומלך" - הרי שאיזבל עצמה שוכרתם, קוראתם: בני בליעל (שם). 13) גדול שבדיינים. ובכתב יד תימן: ואומרים. 14) הלווה. 15) שאדם עשוי לומר פלוני נושה בי, כדי שלא יחזיקוהו עשיר, וכן אם אמר: "איש פלוני" אפילו הוא איש חשוב, אין זה אלא עד מפי עד (סנהדרין שם, ובדף לז, ב). 16) לתובע. 17) נתכוון שנהיה לו עדים בדבר (שם כט, א וברש"י).

1 **ג. הַמַּטְמִין עֵדִים לַחֲבֵרוֹ, וְהוֹדָה לוֹ בֵּינוֹ לְבֵין**
2 **עַצְמוֹ[18], וְהָעֵדִים רוֹאִין וְשׁוֹמְעִין שֶׁהוּא אוֹמֵר לוֹ:**
3 **וַדַּאי יֵשׁ לְךָ אֶצְלִי כָּךְ וְכָךְ, אֲבָל מִתְיָרֵא אֲנִי שֶׁמָּא**
4 **תְּכַפֵּנִי בַּדִּין לְמָחָר - הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ עֵדוּת, עַד שֶׁיּוֹדֶה**
5 **בִּפְנֵי עֵדִים[19].**

18) שלא ראה את העדים המוחבאים. 19) שיראה אותם (שם). והשווה הלכות טוען ונטען פרק ו, הלכה ז: "שמא תכפיני בדין למחר, ואין לי מה אתן לך, ולמחר תבעו בדין באלו העדים, בין שטען ואמר משטה הייתי בו, בין שאמר: לא היו דברים מעולם, הרי זה נשבע היסת (=כדין כופר בכל) ונפטר, שאין כאן עדות, עד שיאמר הלווה "אתם עדי" וכו'.

6 **ד. אֶחָד הַמּוֹדֶה בִּפְנֵי עֵדִים וְאָמַר דֶּרֶךְ הוֹדָאָה[20]:**
7 **זֶה[21] יֵשׁ לוֹ אֶצְלִי כָּךְ וְכָךְ, אוֹ שֶׁאָמַר: אַתֶּם עֵדַי, אוֹ**
8 **שֶׁאָמַר: הֱיוּ עָלַי עֵדִים[22], בֵּין שֶׁאָמַר הַלְוָה, בֵּין**
9 **שֶׁאָמַר הַמַּלְוֶה[23] וְשָׁתַק הַלְוֶה דֶּרֶךְ מַאֲמִין לִדְבָרָיו[24]**
10 **- הֲרֵי אֵלּוּ עֵדִים[25]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם קָנוּ מִיָּדוֹ[26],**
11 **אוֹ שֶׁאָמַר לָהֶם: כִּתְבוּ עָלַי שְׁטָר שֶׁיֵּשׁ לָזֶה אֶצְלִי כָּךְ**
12 **וְכָךְ. וְכֹל כַּיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ - הֲרֵי הֵם הוֹדָאָה**
13 **וּמְעִידִין עַל פִּיו[27].**

20) כגון שאמר בפניהם: אני מודה לפניכם וכו'. 21) התובע הזה העומד בפנינו. 22) שאני חייב לו כך וכך. וכל זה הוציא רבינו מדברי התלמוד בסנהדרין שם בקשר למה ששנינו במשנה שם "עד שיאמר בפנינו הודה לו שהוא חייב לו" - מסייע לו לרב יהודה, האומר: "צריך שיאמר אתם עדי", הרי שהשווה התלמוד דין "הודה לו" לאמירתו: "אתם עדי", שבכל אלה המקרים אינו יכול לטעון עוד: משטה הייתי בו, או; שלא להשביע (להיראות שבע ועשיר) את עצמי נתכוונתי (ש"ך לחושן משפט פא סעיף קטן לד), והשווה הלכות טוען ונטען פרק ז, הלכה א־ב. 23) היו עלי עדים שהלווה הודה לתביעתי ואמר לי הן. 24) פרט אם שתק דרך שחוק והיתול, שאינו אלא משטה בו. 25) סנהדרין כט, ב מאמרו של רבינא שם. 26) קיבלו קניין סודר מידי הלווה שהוא מודה לתביעת המלווה, שכלל הוא: הודה בפני שניים וקנו מידו, כותבים לו שטר הודאה, אף על פי שלא אמר; כיתבו, שסתם קניין לכתיבה עומד (שם וברש"י). 27) לעשותו מלווה על פה, אבל אסור להם לכתוב עליו מלווה בשטר, כל עוד לא קנו מידו, ואפילו אמר להם; כיתבו עלי שטר, צריכים הם להימלך בו אחר שחתמו בשטר, אם מסכים הוא לעשותו "מלווה בשטר", ורק אז מוסרים השטר לידי המלווה, כמבואר בהלכות מלווה ולווה פרק י"א, הלכה א.

14 **ה. תַּלְמִיד שֶׁאָמַר לוֹ רַבּוֹ: יוֹדֵעַ אַתָּה, שֶׁאִם נוֹתְנִין**
15 **לִי כָּל מָמוֹן הָעוֹלָם - אֵינִי מְשַׁקֵּר. מָנֶה יֵשׁ לִי אֵצֶל**
16 **פְּלוֹנִי, וְיֵשׁ לִי עָלָיו עֵד אֶחָד, לֵךְ וְהִצְטָרֵף עִמּוֹ. אִם**
17 **נִצְטָרֵף - הֲרֵי זֶה עֵד שֶׁקֶר[28].**

28) שבועות לא, א ועליו אמרה תורה: "לא תענה ברֵעך עד שקר", כמבואר לעיל הלכה א.

18 **ו. אָמַר לוֹ: בּוֹא וַעֲמֹד עִם הָעֵד וְלֹא תָּעִיד, כְּדֵי**
19 **שֶׁיִּרְאֶה הַלְוֶה וְיִפְחַד, וַיַּעֲלֶה עַל דַּעְתּוֹ שֶׁאַתֶּם שְׁנֵי**
20 **עֵדִים וְיוֹדֶה מֵעַצְמוֹ - הֲרֵי זֶה אָסוּר לַעֲמֹד וּלְהַרְאוֹת**
21 **שֶׁהוּא עֵד, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מֵעִיד[29]. וְעַל זֶה וְכַיּוֹצֵא**
22 **בּוֹ נֶאֱמַר: מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק[30].**

29) ואינו עובר משום: לא תענה ברֵעך וגו'. 30) שבועות שם, שמא על ידי פחד זה ישתווה עימו הנתבע, שלא כדין, שלא היה חייב לו (סמ"ע לחושן משפט כח, סעיף קטן יד).

23 **ז. הַשּׁוֹכֵר עֵדֵי שֶׁקֶר לְהָעִיד לַחֲבֵרוֹ[31] - פָּטוּר מִדִּינֵי**
24 **אָדָם[32], וְחַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם[33]. וְכֵן עֵד אֶחָד שֶׁכָּבַשׁ[34]**
25 **עֵדוּתוֹ וְלֹא הֵעִיד - פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם, וְחַיָּב בְּדִינֵי**
26 **שָׁמַיִם[35].**

31) להוציא כסף מראובן לשמעון חבירו. 32) אין בית הדין יכול לחייבו לשלם מה שהפסיד את ראובן, שאין זה אלא גורם לנזקין ופטור (בבא קמא נו, א). 33) כדי לצאת ידי שמים עליו לשלם מעצמו, מה שהפסיד את חבירו (שם). אבל אם שכר עידי שקר לעצמו, והוציא ממון שלא כדין, חייב בדיני אדם להחזיר אותו ממון שגזל, כמבואר שם ובחושן משפט לב, סעיף ב. 34) עצר והעלים, ככתוב (מיכה ז, יט) "יכבוש עוונותינו" וכן שנינו בסנהדרין פט, א "הכובש את נבואתו". 35) שאילו היה מעיד היה מחייב את הנתבע שבועה, ושמא היה נמנע מלהישבע שקר, והיה משלם, נמצא שגרם לו הפסד ממון (בבא קמא שם וברש"י). ואין צורך לומר, בשני עדים שכבשו עדותם ולא העידו, שחייבים בידי שמים, ככתוב: "אם לא יגיד ונשא עוונו" וכמבואר בגמרא שם, והשווה לעיל פרק א הלכה א. ואפילו לא נשבעו שאינם יודעים לו עדות, וכבשו עדותם בלא השבעת התובע, חטאם גדול ועוונם יישאו, כמבואר בתוספות שם דיבור המתחיל פשיטא.

פֶּרֶק שְׁמוֹנֶה עָשָׂר[1]

1) דיני עד זומם; ומה בין הכחשה להזמה. עדים שהוכחשו ולבסוף הוזמו. התראה והכרזה בעדים זוממים. דין חיוב תשלומי זוממים על פי הודאת עצמם.

27 **א. מִי שֶׁהֵעִיד בְּשֶׁקֶר, וְנוֹדַע בְּעֵדִים שֶׁהֵעִיד בְּשֶׁקֶר**
28 **- זֶהוּ שֶׁנִּקְרָא עֵד זוֹמֵם[2], וּמִצְוַת עֲשֵׂה לַעֲשׂוֹת לוֹ**
29 **כְּמָה שֶׁרָצָה לַעֲשׂוֹת בְּעֵדוּתוֹ לַחֲבֵרוֹ[3]. אִם בַּעֲבֵרָה**
30 **שֶׁחַיָּבִין עָלֶיהָ סְקִילָה הֵעִידוּ וְהוּזַמוּ[4] - נִסְקָלִין כֻּלָּן;**
31 **וְאִם בִּשְׂרֵפָה - נִשְׂרָפִין[5]; וְכֵן שְׁאָר הַמִּיתוֹת. וְאִם**

1 הֵעִידוּ בְּמַלְקוּת[6] - לוֹקֶה כָּל אֶחָד מֵהֶן כִּשְׁאָר מְחַיְּבֵי
2 מַלְקוּת[7]. וְאוֹמְדִין כֹּחוֹ[8] וּמַלְקִין אוֹתוֹ. וְאִם הֵעִידוּ
3 לְחַיְּבוֹ מָמוֹן - מְשַׁלְּשִׁין[9] הַמָּמוֹן בֵּינֵיהֶן לְפִי מִנְיַן
4 הָעֵדִים, כָּל אֶחָד וְאֶחָד יִתֵּן חֵלֶק הַמַּגִּיעַ לוֹ[10]. וְאֵין
5 לוֹקִין בִּמְקוֹם תַּשְׁלוּמִין[11].

2) חושב מחשבות רֶשע, שהרי הוכח שיקרו ע"י העדים המזימים אותו, והכתוב אומר (תהלים קמ, ט) "אל תתן ה' מאויי רשע, זממו אל תפק". 3) ככתוב (דברים יט, יט) "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו". 4) נמצאו שקרנים. 5) ראה לקמן פ"כ, ה"י. 6) על עבירה שחייבים עליה מלקות, כגון שהעידו עליו שאכל בשר בחלב, או לבש שעטנז. 7) כנ"ל באות ב. וראה לקמן פרק כ הלכה ט. 8) כמה מכות הוא יכול לקבל, כדין כל הלוקים שאין מלקים אותם אלא כפי כח בריאותם, וכלשון רבינו לעיל הלכות סנהדרין פי"ז, הלכה א: "אבל פוחתים לחלש, שאם יכה לחלש מכה רבה, בוודאי הוא מת". ואפילו העידו על אדם בריא שיכול לקבל מכות הרבה, אינם לוקים אלא כפי כוחם, שיכולים לומר לו: אילו היית חלש כמונו, גם אתה לא היית לוקה יותר מזה, וכן מוכח ממכות ב, ב "ולימרו ליה אי אנת הוה לך, מי הוה מיזדבנת" (קרית מלך). 9) מחלקים. 10) שאם היו שלשה והוזמו, כל אחד מהם משלם שליש הממון שרצה להפסידו, והרי קיבל הנידון מה שרצו להפסידו בין כולם. אבל אין משלשים במלקות אלא כל אחד לוקה שלשים ותשע מכות, ש"ממון מצטרף, מלקות אינה מצטרפת" (מכות ה, א), כלומר: במלקות אין אתה יכול לקיים "כאשר זמם" אם לא ילקו כל אחד מלקות שלימה, שהרי זממו להלקות את הנידון מלקות שלימה, לא כן בממון שהוא מקבל מהם, הרי הוא מקבל כל מה שרצו להוציא ממנו (תוספות יו"ט שם). ובשם רבינו חיים הלוי סולובייצ'יג מבריסק אומרים, שאינו דומה כאב המכה הי"ג, לעוצמת הכאב של המכה הי"ד, שכל מה שאתה מוסיף לו מכות, כאבו מתרבה והולך, מאחר שהוא כאוב ונסבל מהמכות הקודמות, ולפיכך אם תחלק המכות בין העדים כולם, וכל אחד מהם ילקה רק חלק ממספר המכות, הרי לא ירגיש את הכאב של המכות האחרונות, שהנידון היה מרגיש, נמצא שלא קיימת בהם את הדין של "כאשר זמם". 11) שאם נתחייבו לשלם ממון, אין אומרים שילקו גם משום: "לא תענה ברעך עד שקר", שכלל הוא: "כל המשלם אינו לוקה" (מכות ד, א). ובכתובות לב, ב אמרו: "בפירוש ריבתה תורה עדים זוממים לתשלומין (=שלא נאמר: ילקו ולא ישלמו)... שנאמר: ולא תחוס עינך... יד ביד - דבר הניתן מיד ליד, וזהו ממון". והשווה הל' סנהדרין פי"ח, ה"ב: "וכל לאו שניתן לתשלומין... אין לוקין עליו".

6 ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּעֵדִים שֶׁהוּזַמּוּ; אֲבָל שְׁתֵּי
7 כִּתּוֹת הַמַּכְחִישׁוֹת זוֹ אֶת זוֹ וְאֵין[12] כָּאן עֵדוּת - אֵין
8 עוֹנְשִׁין אֶת אַחַת מֵהֶן, לְפִי שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִים מִי הִיא
9 הַכַּת הַשַּׁקְרָנִית. וּמַה בֵּין הַכְּחָשָׁה לַהֲזָמָה? הַהַכְחָשָׁה
10 - בְּעֵדוּת עַצְמָהּ. זֹאת אוֹמֶרֶת: הָיָה הַדָּבָר הַזֶּה, וְזֹאת
11 אוֹמֶרֶת: לֹא הָיָה הַדָּבָר הַזֶּה, אוֹ יָבוֹא מִכְּלַל דְּבָרֶיהָ[13]
12 שֶׁלֹּא הָיָה. וְהַהֲזָמָה - בָּעֵדִים עַצְמָן, וְאֵלּוּ הָעֵדִים
13 שֶׁהֶזְּמוּם[14] אֵינָן יוֹדְעִים אִם נִהְיָה הַדָּבָר אוֹ לֹא הָיָה.
14 כֵּיצַד? עֵדִים שֶׁבָּאוּ וְאָמְרוּ: רָאִינוּ זֶה שֶׁהָרַג אֶת
15 הַנֶּפֶשׁ, אוֹ הִלְוָה[15] מָנֶה לִפְלוֹנִי, בְּיוֹם פְּלוֹנִי בִּמְקוֹם
16 פְּלוֹנִי; וְאַחַר שֶׁהֵעִידוּ וְנִבְדְּקוּ בָּאוּ שְׁנַיִם אֲחֵרִים
17 וְאָמְרוּ: בְּיוֹם זֶה וּבְמָקוֹם זֶה הָיִינוּ עִמָּכֶם וְעִם אֵלּוּ
18 כָּל הַיּוֹם, וְלֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם, לֹא זֶה הָרַג אֶת
19 זֶה וְלֹא זֶה הִלְוָה אֶת זֶה - הֲרֵי זוֹ הַכְּחָשָׁה[16]. וְכֵן
20 אִם אָמְרוּ לָהֶם: הֵיאַךְ אַתֶּם מְעִידִים כָּךְ? וְזֶה הַהוֹרֵג
21 אוֹ הַנֶּהֱרָג אוֹ הַלּוֶה אוֹ הַמַּלְוֶה הָיָה עִמָּנוּ בְּיוֹם זֶה
22 בְּמְדִינָה אַחֶרֶת! - הֲרֵי זוֹ עֵדוּת מֻכְחֶשֶׁת; שֶׁזֶּה כְּמִי
23 שֶׁאָמַר: לֹא הָרַג זֶה אֶת זֶה, וְלֹא זֶה הִלְוָה אֶת זֶה,
24 שֶׁהֲרֵי עִמָּנוּ הָיוּ וְלֹא נִהְיָה דָּבָר זֶה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא
25 בִּדְבָרִים אֵלּוּ[17]. אֲבָל אִם אָמְרוּ לָהֶם: אָנוּ אֵין אָנוּ
26 יוֹדְעִים אִם זֶה הָרַג זֶה בְּיוֹם זֶה בִּירוּשָׁלַיִם כְּמוֹ
27 שֶׁאַתֶּם אוֹמְרִין אוֹ לֹא הֲרָגוֹ, וְאָנוּ מְעִידִים שֶׁאַתֶּם
28 עַצְמְכֶם הֱיִיתֶם עִמָּנוּ בְּיוֹם זֶה בְּבָבֶל[18] - הֲרֵי אֵלּוּ
29 זוֹמְמִים, וְנֶהֱרָגִין אוֹ מְשַׁלְּמִין[19]. הוֹאִיל וְהָעֵדִים
30 שֶׁהֶזְּמוּם לֹא הִשְׁגִּיחוּ עַל עַצְמָהּ שֶׁל עֵדוּת כְּלָל אִם
31 אֱמֶת הָיָה אוֹ שֶׁקֶר[20].

12) בכת"י תימן: אין כאן עדות ואין עונשין וכו'. 13) יתברר. 14) את העדים הקודמים. 15) בכת"י תימן: לוה מזה ביום פלוני. 16) שהרי הכחישו את גוף העדות. 17) משנה במכות ה, א. ובתוספתא שם פ"א מ"א. 18) ולא יכולתם לראות את הנעשה באותו היום בירושלים. 19) כשהוזמו בעדות ממון. 20) אלא על העדים עצמם, ובמכות שם דרשו: "לענות בו סרה (דברים יט, טז) - עד שתסרה (=תוסר) גופה של עדות", שהוסרו העדים. ובירושלמי שם פ"א, ה"ז דרשו: לענות בו סרה - בו, לא בעדותו". כלומר, שהמזימים אינם משגיחים על העדות, אלא על העדים עצמם, וראה ב"מראה הפנים" שם.

32 ג. וְזוֹ שֶׁהֶאֱמִינָה תּוֹרָה עֵדוּת הָאַחֲרוֹנִים עַל הָעֵדִים
33 הָרִאשׁוֹנִים - גְּזֵרַת הַכָּתוּב הוּא[21]. אֲפִלּוּ הָיוּ הָעֵדִים
34 הָרִאשׁוֹנִים מֵאָה[22], וּבָאוּ שְׁנַיִם וְהֶזְּמוּם וְאָמְרוּ לָהֶם:
35 אָנוּ מְעִידִים, שֶׁאַתֶּם הַמֵּאָה כֻּלְּכֶם עִמָּנוּ הֱיִיתֶם בְּיוֹם
36 פְּלוֹנִי בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי - הֲרֵי אֵלּוּ נֶעֱנָשִׁין עַל פִּיהֶם.
37 שֶׁהַשְּׁנַיִם כְּמֵאָה, וּמֵאָה כִּשְׁנַיִם[23]. וְכֵן בִּשְׁתֵּי כִּתֵּי
38 עֵדִים הַמַּכְחִישׁוֹת זוֹ אֶת זוֹ - אֵין הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב,
39 אֶלָּא דּוֹחִין אֶת שְׁתֵּיהֶן[24].

21) כי מה ראית לסמוך על האחרונים ולפסול את הראשונים, והלא שנים מול שנים הם ?! (בבא־קמא עב, ב. וסנהדרין כז, א). וכתב ה'חינוך' מצוה תקא: "אכן הגיד לי אחד מן החכמים קצת טענה (=טעם) בדבר, כי התורה תאמין עדים, ואין ספק שאילו יעידו שני עדים כשרים על שלשה אנשים... שהרגו את הנפש שנאמנים השנים... מפני שאלו הם עדים, והאחרים בעלי דבר. ובעדים זוממים כמו כן, אחר שהאחרונים מעידים על העדים עצמם לומר: עמנו

היתם... חזרו הראשונים - בעלי דבר, והאחרונים - עדים". ומעין זה ברמב"ן לתורה, דברים יט, יח. 22) ואפילו היו חמשים כת, ובאו שנים אחר שנים, כמבואר לקמן פ"כ, ה"ה. 23) משנה במכות ה, ב: "ומנין אפילו מאה? תלמוד־לומר עדים" שלשון: על־פי שנים עדים - משמעה שאין עדיפות למאה על שנים. 24) אפילו אם כת אחת היא של מאה, אינם אלא כשנים של הכת השניה, וכן אמרו (בבא־קמא עד, ב): שנים נגד שנים הם, מה ראית לסמוך על אלה, סמוך על אלה? ולפיכך שתיהן נדחות, שבהכחשה אין 'גזירת הכתוב' להאמין האחת על פני השניה (רש"י שם). ובתוספתא יבמות פי"ד, מ"ב שנינו: "שנים אומרים מת (=בעלה של אשה עגונה), ומאה אומרים לא מת - הרי מאה כשני עדים", ואם ניסת לאחד מעדיה, ואומרת: ברי לי שבעלי מת - לא תצא.

1 **ד. עֵדִים זוֹמְמִין אֵינָן צְרִיכִין הַתְרָאָה[25]. וְעֵדִים**
2 **שֶׁהֻכְחֲשׁוּ וּלְבַסּוֹף הוּזַמּוּ[26] - הֲרֵי אֵלּוּ נֶהֱרָגִין אוֹ**
3 **לוֹקִין אוֹ מְשַׁלְּמִין; מִפְּנֵי שֶׁהַכְּחָשָׁה תְּחִלַּת הַזְּמָמָה**
4 **הִיא, אֶלָּא שֶׁעֲדַיִן לֹא נִגְמְרָה[27].**

25) שאפילו לא התרו בהם קודם לעדותם - נענשים, שהרי הם רצו להרוג בלא התראה (=שהרי הנידון לא הרג, ולא הותרה ההתראה שהעידו עליה) והם יצטרכו התראה? והלא התורה אמרה: ועשיתם לו כאשר זמם! (כתובות לג, א) וראה לקמן פ"כ, ה"ד. 26) כגון שנים אמרו: הרג, ושנים אמרו: לא הרג, ואח"כ באה כת שלישית ואמרה: איך אתם מעידים שהרג, והלא עמנו הייתם באותו יום. 27) ואין אומרים: כבר בטלה העדות משעת ההכחשה ואין ההזמה חלה עליה עוד, אלא משעת ההכחשה החלה ההזמה (בבא־קמא עג, ב).

5 **ה. אֵין מְזִמִּין אֶת הָעֵדִים אֶלָּא בִּפְנֵיהֶם[28], וּמַכְחִישִׁין**
6 **אֶת הָעֵדִים שֶׁלֹּא בִּפְנֵיהֶם. וְעֵדִים שֶׁהוּזַמּוּ שֶׁלֹּא**
7 **בִּפְנֵיהֶן[29] - הֲרֵי הֻכְחֲשׁוּ[30]. לְפִיכָךְ, אִם מֵתוּ הָעֵדִים**
8 **שֶׁהֻזְּמוּם קֹדֶם שֶׁיְּזַמּוּ אוֹתָם בִּפְנֵיהֶם[31] - אֵין כָּאן**
9 **עֵדוּת, שֶׁהֲרֵי הִכְחִישׁוּ זֶה אֶת זֶה[32].**

28) שהרי הם באים לחייבם עונש נפש או ממון, והתורה אמרה: "והועד בבעליו" - יבוא בעל השור ויעמוד על שורו, שאין גומרים את דינו שלא בפניו (כתובות כ, א וברש"י), והשווה לעיל פ"ג, הי"א. 29) שאפילו היו לפנינו ומכחישים אותם, הרי זו הכחשה. עכשיו שאינם, וייתכן כי אילו היו לפנינו היו מודים למכחישים - לא כל־שכן שזוהי הכחשה (כתובות שם). 30) ובטלה עדותם. 31) ולא הספיקו לחייבם עונש. 32) שם. ואין אומרים הואיל והכחשה תחילת הזמה היא, וכיון שאין כאן הזמה, שהרי מתו המזימים, גם הכחשה אין כאן ועדותם קיימת, אלא הכחשה גמורה היא ועדותם בטלה (רדב"ז).

10 **ו. עֵדֵי נְפָשׁוֹת שֶׁהֻכְחֲשׁוּ[33] וְלֹא הוּזַמּוּ, אֲפִלּוּ בָּא**
11 **הַנֶּהֱרָג בְּרַגְלָיו[34] - אֵינָם לוֹקִין[35]; מִפְּנֵי שֶׁהוּא לָאוּ**
12 **שֶׁנִּתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין[36], וְאֵין לוֹקִין עָלָיו[37].**
13 **אֲבָל בֵּית דִּין מַכִּין אוֹתָן מַכַּת מַרְדּוּת כְּפִי מַה**
14 **שֶׁיִּרְאוּ[38].**

33) ששנים אמרו: פלוני הרג את הנפש, ושנים אמרו: לא הרג. 34) והוא חי לפנינו, והרי נתברר ששנים הראשונים שקרנים גמורים הם. 35) משום: "לא תענה ברעך עד שקר". 36) שלא בא לחייב מלקות, אלא להזהיר על מיתת בית־דין אם יזומו, שכלל הוא: אין עונשים אלא־אם־כן מזהירים. 37) בבא־קמא עד, ב. שמיתת בית־דין היא עונשו של לאו זה, והשווה לעיל הל' סנהדרין פי"ח, ה"ב. 38) שאלו ראויים למכה רבה, שהרי העידו עדות נפשות ונמצאת שקר (רדב"ז). וכבר נתבאר לעיל הל' סנהדרין פט"ז ה"ג, מכת מרדות מהי.

15 **ז. עֵדִים זוֹמְמִים צְרִיכִין הַכְרָזָה[39]. וְהֵיאַךְ הִיא**
16 **הַהַכְרָזָה שֶׁלָּהֶן? כּוֹתְבִין וְשׁוֹלְחִין בְּכָל עִיר וָעִיר:**
17 **פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי הֵעִידוּ בְּכָךְ וְכָךְ, וְהוּזַמּוּ, וַהֲרַגְנוּם, אוֹ**
18 **לָקוּ בְּפָנֵינוּ, אוֹ עָנַשְׁנוּ אוֹתָן כָּךְ וְכָךְ דִּינָרִין. שֶׁנֶּאֱמַר:**
19 **וְהַנִּשְׁאָרִים יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ[40].**

39) לאחר שנענשו בבית־דין. 40) סנהדרין פט, א "וכותבים ושולחים שלוחין בכל המקומות" וכו' לענין זקן ממרא, ומשם למד רבינו לעדים זוממים, והשווה הל' ממרים פ"ג ה"ח, ופ"ז הי"ג.

20 **ח. חִיּוּב הָעֵדִים זוֹמְמִים[41] לְשַׁלֵּם בְּמָקוֹם שֶׁחַיָּבִין**
21 **לְשַׁלֵּם - קְנָס הוּא[42], וּלְפִיכָךְ אֵין מְשַׁלְּמִין עַל פִּי**
22 **עַצְמָן[43]. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהֵעִידוּ, וְנֶחְקְרָה עֵדוּתָן בְּבֵית**
23 **דִּין, וְאַחַר כָּךְ אָמְרוּ שְׁנֵיהֶם: עֵדוּת שֶׁקֶר הֵעַדְנוּ,**
24 **וְאֵין לָזֶה אֵצֶל זֶה כְּלוּם; אוֹ שֶׁאָמְרוּ[44]: הֵעַדְנוּ עַל**
25 **זֶה בְּכָךְ וְכָךְ וְהוּזַמְנוּ[45] - אֵין מְשַׁלְּמִין עַל פִּיהֶן[46].**
26 **אֲבָל אִם אָמְרוּ: הֵעַדְנוּ עַל זֶה, וְהוּזַמְנוּ בְּבֵית דִּינוֹ**
27 **שֶׁל פְּלוֹנִי, וְנִתְחַיַּבְנוּ לִתֵּן לוֹ כָּךְ וְכָךְ - הֲרֵי אֵלּוּ**
28 **מְשַׁלְּמִין; שֶׁזּוֹ הוֹדָאָה בְּמָמוֹן שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ לִתְּנוֹ[47].**
29 **וְאִם אָמַר הָאֶחָד כָּךְ - מְשַׁלֵּם חֶלְקוֹ[48].**

41) בכת"י תימן: הזוממין. 42) שכבר נתבאר לעיל ה"ג ש"גזירת הכתוב היא". תדע, שהרי לא עשו מעשה ומשלמים, "שהרי ממון ביד בעלים (=שלא שילם, אלא נגמר דינו לשלם) ומשלמים" (מכות ב, ב). 43) שכל המודה בקנס פטור, שנאמר (שמות כב, ח) "אשר ירשיעון אלהים - ולא המרשיע את עצמו", שאפילו באו עדים אח"כ לחייבו - אין הוא משלם את הכפל (בבא־קמא סד, ב). 44) בדפוסים קדומים: שאמרו. 45) ועדיין לא חוייבנו לשלם, שלא הספיק הנידון להעמידנו בדין על הזמתנו. 46) מכות ג, א. 47) אחרי שהנידון העמידם לדין, ומאותה שעה ואילך הרי זה חיוב ממון, כשאר כל חיובי בית־דין, שאין זה מרשיע את עצמו, אלא כבר הרשיעוהו אלהים (שם וברש"י). והשווה הל' טוען ונטען פ"א, הי"ד. 48) אע"פ שאינו נאמן לחייב את חבירו - חייב על הודאת עצמו (מכות ג, א).

פֶּרֶק תְּשִׁעָה עָשָׂר[1]

1) העידו על מעשה שאירע במזרח העיר, והוזמו שבמערב העיר היו באותה שעה. הזמה המכוונת רק לתאריך, והודאה בגוף המעשה - שמה הזמה. עדים שבשטר כיצד נעשים זוממים.

א. שְׁנַיִם שֶׁהֵעִידוּ וְאָמְרוּ: בְּמִזְרַח הַבִּירָה[2] הָרַג זֶה אֶת הַנֶּפֶשׁ בְּשָׁעָה פְּלוֹנִית, וּבָאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ לָהֶן: בְּמַעֲרַב הַבִּירָה הַזֹּאת הֱיִיתֶם עִמָּנוּ בָּעֵת הַזֹּאת: אִם יָכוֹל הָעוֹמֵד בְּמַעֲרָב לִרְאוֹת מַה שֶּׁבְּמִזְרָח - אֵינָן זוֹמְמִין; וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לִרְאוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ זוֹמְמִין. וְאֵין אוֹמְרִין: שֶׁמָּא מְאוֹר עֵינֵיהֶם שֶׁל רִאשׁוֹנִים רַב, וְרוֹאִין מֵרָחוֹק יָתֵר מִכָּל אָדָם[3]. וְכֵן אִם הֵעִידוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ: בַּבֹּקֶר הָרַג זֶה אֶת הַנֶּפֶשׁ בִּירוּשָׁלַיִם, וּבָאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ לָהֶן: בְּיוֹם זֶה בָּעֶרֶב הֱיִיתֶם עִמָּנוּ בְּלֹד: אִם יָכוֹל אָדָם לְהַלֵּךְ אֲפִלּוּ עַל הַסּוּס מִירוּשָׁלַיִם לְלֹד מִבֹּקֶר עַד עֶרֶב - אֵינָן זוֹמְמִין; וְאִם לָאו - הֲרֵי אֵלּוּ זוֹמְמִין. וְאֵין אוֹמְרִין: שֶׁמָּא כַּר קַל[4] בְּיוֹתֵר נִזְדַּמֵּן לָהֶן וְקִפְּלוֹ[5] אֶת הַדֶּרֶךְ. אֶלָּא בַּדָּבָר הַמָּצוּי הַיָּדוּעַ לַכֹּל מְשַׁעֲרִין לְעוֹלָם[6], וּמְזִמִּין אוֹתָן.

2) טרקלין גדול (רש"י מכות ה, א). ובבבא־בתרא ו, א אמרו: המשכיר בית לחבירו בבירה גדולה וכו', ומפרש רש"י: בית ארוך מאד וחלוק מתוכו להרבה חדרים. והשווה הל' שכירות פ"ו, ה"א. 3) מכות ה, א. 4) גמל קל רגלים במרוצתו, כלשון הכתוב (ישעיה טז, א) "שלחו כר... מסלע מדברה אל הר בת ציון". 5) כרכו וגללו. ובחולין צא, ב אמרו: "מלמד שקִפְּלָהּ הקב"ה לכל ארץ־ישראל והניחה תחת יעקב אבינו". 6) מכות ה, א. וב'תוספות' יבמות קטז, א ד"ה הכא, כתבו שאם העדים טענו בעצמם: כר קל נזדמן לנו, אין מזימים אותם (הגהות רבי עקיבא איגר).

ב. שְׁנַיִם שֶׁאָמְרוּ: בְּאֶחָד בַּשַּׁבָּת הָרַג זֶה אֶת הַנֶּפֶשׁ בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי, וּבָאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ: בְּיוֹם זֶה עִמָּנוּ הֱיִיתֶם בְּמָקוֹם אַחֵר רָחוֹק, אֲבָל בַּיּוֹם שֶׁלְּאַחַר יוֹם זֶה הֲרָגוּ בְּוַדַּאי; אֲפִלּוּ הֵעִידוּ הָאַחֲרוֹנִים שֶׁקֹּדֶם כַּמָּה יָמִים הֲרָגוּ[7] - הֲרֵי זֶה הַהוֹרֵג עִם עֵדָיו הָרִאשׁוֹנִים נֶהֱרָגִין, שֶׁהֲרֵי הוּזַמּוּ[8]. שֶׁבָּעֵת שֶׁהֵעִידוּ שֶׁהָרַג עֲדַיִן לֹא נִגְמַר דִּינוֹ לְהָרֵג[9]. אֲבָל בָּאוּ שְׁנֵי עֵדִים בְּשִׁלִּישִׁי בַּשַּׁבָּת וְאָמְרוּ: בְּאֶחָד בַּשַּׁבָּת נִגְמַר דִּינוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי לְהֲרִיגָה, וּבָאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ: בְּאֶחָד בַּשַּׁבָּת עִמָּנוּ הֱיִיתֶם בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי הָרָחוֹק, אֶלָּא מֵעֶרֶב שַׁבָּת אוֹ בְּשֵׁנִי בַּשַּׁבָּת נִגְמַר דִּינוֹ - אֵין עֵדִים אֵלּוּ שֶׁהוּזַמּוּ נֶהֱרָגִין, שֶׁהֲרֵי מִכָּל מָקוֹם בָּעֵת שֶׁהֵעִידוּ עָלָיו כְּבָר נִגְמַר דִּינוֹ לְהֲרִיגָה[10]. וְכֵן לְעִנְיַן תַּשְׁלוּמֵי קְנָס[11]. כֵּיצַד? בָּאוּ שְׁנַיִם בְּשִׁלִּישִׁי בַּשַּׁבָּת וְאָמְרוּ: בְּאֶחָד בַּשַּׁבָּת גָּנַב וְטָבַח[12] וְנִגְמַר דִּינוֹ, וּבָאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ: בְּאֶחָד בַּשַּׁבָּת עִמָּנוּ הֱיִיתֶם בְּמָקוֹם רָחוֹק, אֲבָל בְּעֶרֶב שַׁבָּת נִגְמַר דִּינוֹ; אֲפִלּוּ אָמְרוּ: בְּאֶחָד בַּשַּׁבָּת גָּנַב וְטָבַח[13], וּבְשֵׁנִי בַּשַּׁבָּת נִגְמַר דִּינוֹ[14] - אֵין עֵדִים אֵלּוּ שֶׁהוּזַמּוּ מְשַׁלְּמִין, שֶׁהֲרֵי מִכָּל מָקוֹם בָּעֵת שֶׁהֵעִידוּ עָלָיו חַיָּב הָיָה לְשַׁלֵּם[15]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

7) שהקדימו חובתו יותר מהראשונים. 8) הנידון נהרג ע"פ עדות האחרונים, והראשונים נהרגים, שהרי זוממים הם. 9) ולא היה עדיין בר חיוב מיתה, ומה גם שעידי נפשות צריכים דרישה וחקירה, ושמא לא היו מכוונים עדותם, והיו בית־דין פוטרים אותו לגמרי, נמצא שרצו לחייב מיתה את מי שאינו ראוי למות (מכות ה, א וב'תוספות' שם). 10) נמצא שהעידו באדם שנתחייב למות, והרי הוא כאדם שמת כבר (שם). והשווה לקמן הל' ממרים פ"ה, הי"ב: "אבל אחר שבא והכהו וקלל, אחר שנגמר דינו, אע"פ שעשה תשובה, הרי זה פטור, הואיל והוא הולך למיתה". 11) שהמודה בו פטור, דינו כדיני נפשות לחלק בו בין עדות גוף המעשה, לעדות גמר הדין. 12) שורו של חבירו, והריהו חייב בתשלומי חמשה, ככתוב בשמות כא, לז. 13) או מכר. 14) ובכתב־יד תימן: אפילו אמרו בשני בשבת גנב וטבח ונגמר דינו. 15) שכבר נגמר דינו. אבל אם לא העידו על גמר דינו, אלא על גוף המעשה, שאמרו הראשונים: באחד בשבת גנב וטבח, ובאו שנים ואמרו: באחד בשבת עמנו הייתם, אלא בערב שבת גנב וטבח, הרי הראשונים משלמים, שבשעה שהעידו בו עדיין לא נגמר דינו, ושמא היה הנידון מקדים ומודה והיה נפטר, כדין מודה בקנס ואח"כ באו עדים, נמצא שהפסידוהו לשלם (מכות שם). ודוקא בתשלומי קנס, אבל בעדות "חיוב ממון" פטורים, שהרי לא היו מפסידים אותו כלום, אחר שהוא מחוייב ועומד (רש"י שם), שאפילו לא באו עדים, יודע הנידון בעצמו שהוא חייב, ומוטל עליו לשלם אפילו כשלא חייבוהו בית־דין (רבי עקיבא איגר, שם).

ג. אֵין עֵדֵי הַשְּׁטָר נַעֲשִׂין זוֹמְמִין[16] עַד שֶׁיֹּאמְרוּ בְּבֵית דִּין: שְׁטָר זֶה בִּזְמַנּוֹ כְּתַבְנוּהוּ[17] וְלֹא אֲחַרְנוּהוּ. אֲבָל אִם לֹא אָמְרוּ כֵּן, אַף עַל פִּי שֶׁזְּמַנּוֹ שֶׁל שְׁטָר בְּאֶחָד בְּנִיסָן בִּירוּשָׁלַיִם, וּבָאוּ עֵדִים וְהֵעִידוּ שֶׁעֵדֵי הַשְּׁטָר הָיוּ עִמָּהֶם בְּבָבֶל בְּיוֹם זֶה[18] - הַשְּׁטָר כָּשֵׁר וְהָעֵדִים כְּשֵׁרִים; שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁכְּתָבוּהוּ[19] וְאַחֲרוּהוּ, וּכְשֶׁהָיוּ בִּירוּשָׁלַיִם בְּאֶחָד בַּאֲדָר כָּתְבוּ שְׁטָר זֶה שָׁם, וְאַחֲרוּ זְמַנּוֹ[20] וְכָתְבוּ זְמַנּוֹ בְּנִיסָן[21]. אָמְרוּ: בִּזְמַנּוֹ כְּתַבְנוּהוּ, וְהוּזַמּוּ[22]: אִם יֵשׁ שָׁם עֵדִים שֶׁיּוֹדְעִים הַיּוֹם שֶׁחָתְמוּ[23] עַל הַשְּׁטָר, אוֹ עֵדִים שֶׁרָאוּ זֶה הַשְּׁטָר וַחֲתִימַת יָדָם בּוֹ בְּיוֹם פְּלוֹנִי[24], כֵּיוָן שֶׁהוּזַמּוּ - הֲרֵי נִפְסְלוּ לְמַפְרֵעַ מִיּוֹם שֶׁנּוֹדַע שֶׁחָתְמוּ עַל הַשְּׁטָר; שֶׁהָעֵדִים הַחֲתוּמִים עַל הַשְּׁטָר - הֲרֵי הֵן כְּמִי שֶׁנֶּחְקְרָה עֵדוּתָן בְּבֵית דִּין בְּעֵת הַחֲתִימָה[25]. אֲבָל אִם אֵין עֵדִים שֶׁרָאוּ עֵדוּתָן[26] וְלֹא רָאוּ הַשְּׁטָר מִקֹּדֶם - אֵין נִפְסָלִין אֶלָּא מֵעֵת שֶׁהֵעִידוּ בְּבֵית דִּין שֶׁזֶּה כְּתַב יָדָן[27] וְאָמְרוּ: בִּזְמַנּוֹ כְּתַבְנוּהוּ; שֶׁאֶפְשָׁר[28] שֶׁבְּיוֹם זֶה שֶׁהֵעִידוּ בְּבֵית דִּין, בּוֹ בַּיּוֹם חָתְמוּ עַל הַשְּׁטָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ כַּמָּה שָׁנִים[29], וְהֵם שִׁקְּרוּ וְאָמְרוּ: בִּזְמַנּוֹ כְּתַבְנוּ[30].

16) על חתימתם בשטר. 17) באותו הזמן הרשום בו, בו ביום חתמנו עליו. 18) ואי־אפשר היה להם לראות בבבל מה שנעשה בירושלים, נמצאו איפוא זוממים. 19) בירושלים, בראותם את מעשה העדות. 20) רשמו בו תאריך מאוחר. 21) סנהדרין לב, א "חיישינן שמא איחרוהו וכתבוהו". ושטר מאוחר כשר, שהרי מחל המלוה על שעבודו ולא יטרוף מן הלקוחות אלא מהתאריך המאוחר ואילך, והרי זו מעלה לגבי הלקוחות, כמבואר שם. ובבבא־בתרא קעא, א אמרו: "שטר שזמנו כתוב בשבת או בעשרה בתשרי, שטר מאוחר הוא וכשר", שהדבר ידוע הוא, שאין כותבים בשבת ולפיכך אחרוהו, כדברי רבינו בהל' מלוה פכ"ג, ה"ד. 22) והדבר ידוע, שעד זומם נפסל למפרע מעת שהעיד בבית־דין, כמבואר לעיל פ"י, ה"ד. ומעתה, מה דינם של כל העדויות, שהעידו מאותו זמן הכתוב בשטר ואילך? 23) ובכת"י תימן: שחתמו בו על השטר. 24) באיזה יום שהוא, ואפילו אינו הזמן הכתוב בשטר. 25) נמצא, כשם שיש דין הזמה לעדות שבעל־פה, כך חלה הזמה על חתימת העדים בשטר (רי"ף לבבא־קמא עב, ב). 26) חתימתם, בשעה שחתמו. 27) לאשר חתימתם. 28) בכת"י תימן: שאפשר. 29) שכתוב בו זמן מלפני כמה שנים. 30) ולפיכך אי־אפשר לפסול מספק את כל השטרות שנחתמו ע"י אלה העדים מזמן הכתוב בשטר שהוזם, עד יום העדתם בבית־דין, כי אין עדים זוממים נפסלים למפרע על־פי עצמם (הכל ברי"ף שם). וב'נמוקי יוסף' שם מסביר: למה זה דומה? למעיד ואומר: לפני שלש שנים לוה פלוני מפלוני מנה, והוזם, וכי תעלה על דעתך שיפסל שלש שנים למפרע, אינו נפסל אלא משעת עדותו, והוא־הדין בהזמה על עדות שבשטר. וראה בר"ן לכתובות סוף פ"ב.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – כ"ט סיון־ה' תמוז ה'תש"פ

יום ראשון כ"ט סיון ה'תש"פ

הִלְכוֹת אֵבֶל

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) חיוב הקריעה על מתו ומקורה בתורה. שיעור הקריעה ומהיכן קורע. המותר לקרוע חלוק שאול. סדר הקריעה על מתים הרבה ובכללם אביו או אמו. הקורע על חולה שנתעלף וסבור שמת, ואחר כך מת.

1 **א. אָבֵל חַיָּב לִקְרֹעַ עַל מֵתוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: וּבִגְדֵיכֶם לֹא**
2 **תִפְרֹמוּ וְלֹא תָמֻתוּ. הָא אַחֵר - חַיָּב לִפְרֹם[2]. וְאֵין**
3 **קְרִיעָה אֶלָּא מֵעֹמֶד. שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּקָם הַמֶּלֶךְ וַיִּקְרַע אֶת**
4 **בְּגָדָיו[3]. וּמֵהֵיכָן קוֹרֵעַ? מִלְּפָנָיו[4]. וְהַקּוֹרֵעַ מֵאַחֲרָיו אוֹ**
5 **מִן הַצְּדָדִין אוֹ מִלְּמַטָּה - לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבַת קְרִיעָה.**
6 **אֶלָּא כֹּהֵן גָּדוֹל, שֶׁהוּא פּוֹרֵם מִלְּמַטָּה[5].**

2) מועד קטן כד, א. ולדעת הרמב"ן הובאה בכסף־משנה, אין הקריעה אלא מדרבנן, וההוכחה מהפסוק הנ"ל אינה משמשת אלא אסמכתא בלבד, שהרי אפשר להבין את הכתוב: אתם לא תפרומו, ואילו אבלים אחרים רשאים לפרום אבל אינם חייבים. וכנראה שזוהי גם דעת רבינו (כסף־משנה ורדב"ז). 3) שם כא, א. ומשמע מדברי רבינו, שהעמידה מעכבת, שאפילו אם שכח וקרע מיושב, הרי זה חוזר וקורע מעומד, וכן עשה אמימר (שם כ, ב) וכך נפסקה ההלכה ביו"ד סי' שמ סעיף א. 4) מתחת לבית הצואר. 5) מו"ק כו, ב. והשווה לעיל פ"ז, ה"ו. וב"פתחי תשובה" ליו"ד שם ס"ק ב מביא בשם הרדב"ז, שאם קרע לרוחב הבגד לא יצא, שזה נראה כאילו נקרע מעצמו.

7 **ב. כַּמָּה שִׁעוּר הַקֶּרַע? טֶפַח[6]. וְאֵין צָרִיךְ לְהַבְדִּיל**
8 **שְׁפַת הַבֶּגֶד[7]. וּמֵתָּר לוֹ לִקְרֹעַ בִּכְלִי[8]. וְיֵשׁ לוֹ[9] לִקְרֹעַ**
9 **בִּפְנִים[10], שֶׁלֹּא בִּפְנֵי אָדָם. לְפִיכָךְ יֵשׁ לוֹ לְהַכְנִיס יָדוֹ**
10 **בִּפְנִים וְקוֹרֵעַ[11] בְּצִנְעָה. וְאֵינוֹ חַיָּב לִקְרֹעַ אֶלָּא בֶּגֶד**
11 **הָעֶלְיוֹן בִּלְבַד[12].**

6) שנאמר (שמואל־ב א, יא) "ויחזק דוד בבגדיו ויקרעם" - אין אחיזה פחות מטפח (מו"ק כב, ב). 7) אלא מניחה שלימה, וקורע משפת בית הצואר ולמטה, ואע"פ שלמעלה היא שלימה, ואינה קרועה לשנים (שם). 8) בסכין, שלא יפסיד הבגד (שם וברש"י). 9) מותר לו. 10) מתחת למקטורן - הוא המעיל העליון. 11) את הבגד העליון. 12) שם.

12 **ג. כָּל שִׁבְעַת[13] יְמֵי אֲבֵלוּת הַקֶּרַע לְפָנִים[14]. וְאִם בָּא**
13 **לְהַחֲלִיף[15] - מַחֲלִיף, וְאֵינוֹ קוֹרֵעַ קֶרַע אַחֵר; שֶׁכָּל**
14 **קֶרַע שֶׁאֵינוֹ בִּשְׁעַת חִמּוּם[16] - אֵינוֹ קֶרַע[17]. בַּמֶּה**
15 **דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁאָר הַמֵּתִים חוּץ מֵאָבִיו וְאִמּוֹ;**
16 **אֲבָל עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ - קוֹרֵעַ עַד שֶׁמְּגַלֶּה אֶת**
17 **לִבּוֹ[18]. וּמַבְדִּיל שְׁפַת הַבֶּגֶד[19]. וְאֵינוֹ קוֹרֵעַ בִּכְלִי, אֶלָּא**
18 **בְּיָדוֹ. מִבַּחוּץ, בִּפְנֵי כָּל הָעָם. וְקוֹרֵעַ כָּל הַבְּגָדִים**
19 **שֶׁעָלָיו. וּבֶגֶד הַזֵּעָה הַדָּבוּק לִבְשָׂרוֹ - אֵינוֹ מְעַכֵּב[20].**
20 **וְאִם הֶחֱלִיף בֶּגֶד אַחֵר - חַיָּב לִקְרֹעַ כָּל שִׁבְעָה[21]. וְכֵן**
21 **עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ - חוֹלֵץ כְּתֹפוֹ וּמוֹצִיא זְרוֹעוֹ מִן**
22 **הֶחָלוּק עַד שֶׁיִּתְגַּלֶּה כְּתֵפוֹ וּזְרוֹעוֹ[22], וְהוֹלֵךְ כָּךְ לִפְנֵי**
23 **הַמִּטָּה. וְאַחַר שֶׁיִּקָּבֵר אָבִיו וְאִמּוֹ - אֵינוֹ חַיָּב**
24 **לַחֲלֹץ[23].**

13) בכת"י תימן, אין כאן התחלת ההלכה, והכל נמשך להלכה הקודמת, עד לתיבות: במה דברים אמורים. 14) לפניו, שאינו מחזירו לאחוריו, כמו בשבת, ראה לקמן פ"י, ה"א. 15) בגד אחר. 16) בשעת מיתה, שהיא התחלת הצער. 17) מו"ק כד, א וברש"י. 18) קרע ארוך יותר מטפח, עד שמגיע ללבו (שם כב, ב). ובירושלמי שם פ"ג ה"ח, אמרו: "מפני שבטלה ממנו מצוות כיבוד" -

התלוי בלב, לפיכך יגלה את לבו. 19) את בית צוארו, שיראה הבגד קרוע ומובדל לשנים. 20) שם כב, ב "ואפיקרסותו אינה מעכבת". ומפרש רבינו: בגד הזיעה. ורש"י שם מפרש: הסודר שעל ראשו. 21) ואע"פ שאינה שעת חימום (שם כד, א), וגם קרעים אלה אינם מתאחים לעולם, כנראה מסתימת דברי רבינו לקמן פ"ט, ה"א. 22) זהו הפירוש של חולץ, המוזכר שם כב, ב. וברי"ף שם, מפרש: "חולץ כתיפו ומוציא זרועו מן הקרע של חלוקו, ונמצא זרועו עם כתיפו מגולין". 23) שכן מצינו (בבא־קמא יז, א) "וכבוד עשו לו במותו - זה חזקיה מלך יהודה שיצאו לפניו שלשים וששה אלף חלוצי כתף". וסובר רבינו שחליצת כתף אינה אלא "לפניו" - לפני המיטה בלבד, ולא לאחר הקבורה (כסף־משנה). "ובזמן הזה לא נהגו לחלוץ כתף כלל" (יו"ד סי' שמ סעיף יז).

1 **ד. קוֹרְעִין לְקָטָן[24], מִפְּנֵי עֶגְמַת נֶפֶשׁ[25]. וְחוֹלֶה שֶׁמֵּת**
2 **לוֹ מֵת - אֵין מְקָרְעִין לוֹ, וְלֹא מוֹדִיעִין לוֹ, שֶׁלֹּא**
3 **תִּטָּרֵף[26] עָלָיו דַּעְתּוֹ. וּמְשַׁתְּקִין אֶת הַנָּשִׁים מִפָּנָיו[27].**

24) את בגדיו. 25) שיבכו הרואים וידבר בכבוד המת, ולא מפני שהוא אבל (מו"ק יד, ב וברש"י). ואפילו שעדיין לא הגיע לחינוך (רדב"ז). 26) תתבלבל. 27) שלא יבכו על המת בפניו (מו"ק כו, ב). וביו"ד סי' שלז סעיף א: "ואין מספידים בפניו, שלא ישבר לבו, ומשתיקים את המנחמים מפניו". ומפרש הש"ך שם ס"ק ב, אפילו על מת שאינו קרובו של חולה - אין מספידים, שלא ישבר לבו, בראותו פלוני זה מת, מפחד הוא שמא ימות גם הוא.

4 **ה. וְקוֹרֵעַ אָדָם עַל חָמִיו וְעַל חֲמוֹתוֹ, מִפְּנֵי כְּבוֹד**
5 **אִשְׁתּוֹ[28]. וְכֵן הָאִשָּׁה קוֹרַעַת עַל חָמִיהָ וְעַל חֲמוֹתָהּ,**
6 **מִפְּנֵי כְּבוֹד בַּעְלָהּ[29].**

28) שם כו, ב. וקריעה זו אינה אלא כקריעה על שאר מתים, המבוארת לעיל ה"ג, ולא כקריעת אשתו, שהיא על אביה ואמה (רדב"ז), וראה בביאורנו לעיל פ"ב ה"ה, וביו"ד סי' שמ סעיף ד, שאין נוהגים עכשיו כן, לקרוע על חמיו וחמותו. 29) אם מפני כבוד אשתו חייב לקרוע, מפני כבוד בעלה לא כל־שכן (כסף־משנה). וכן אמרו (מו"ק כ, ב) "וכן היא שמת חמיה או חמותה... נוהגת עמו אבילות".

7 **ו. מִי שֶׁאֵין לוֹ חָלוּק לִקְרֹעַ[30], וְנִזְדַּמֵּן לוֹ חָלוּק בְּתוֹךְ**
8 **שִׁבְעָה - קוֹרֵעַ; לְאַחַר שִׁבְעָה - אֵינוֹ קוֹרֵעַ[31]. וְעַל**
9 **אָבִיו וְעַל אִמּוֹ, אֲפִלּוּ לְאַחַר שִׁבְעָה - קוֹרֵעַ כָּל**
10 **שְׁלֹשִׁים יוֹם[32]. וְכָל הַיּוֹצֵא בְּבֶגֶד קָרוּעַ[33] לִפְנֵי מֵתִים,**
11 **כְּלוֹמַר[34] שֶׁהוּא קָרֵעַ עַתָּה עֲלֵיהֶן - הְרֵי זֶה גּוֹנֵב דַּעַת**
12 **הַבְּרִיּוֹת[35], וְזִלְזֵל בִּכְבוֹד הַחַיִּים וְהַמֵּתִים[36].**

30) כגון שהיה לובש בגדים שאולים (רמב"ן). 31) שכבר שלמו ימי האבילות, ואין קריעה בלא אבילות (מועד קטן, שם). 32) משום כבודם (שם). ואע"פ שאמרו שם: "על אביו ואמו קורע והולך", סובר רבינו שלאחר שלשים אינו קורע, שכן רבי חייא לא קרע על אביו ואמו כשהגיעה אליו השמועה לאחר שלשים, וכמבואר ב'תוספות' שם ד"ה קורע. אבל ביו"ד סי' שמ סעיף יח, פסקו: על אביו ואמו קורע לעולם, ומקורו בירושלמי מו"ק פ"ג, ה"ה: "יש קריעה בלא איבול, שכן על אביו ואמו אפילו לאחר כמה חייב לקרוע" (ביאור הגר"א ס"ק מ). 33) קודם לכן. 34) כאילו הוא אומר. 35) שהרי הוא מרמה אותן, מראה עצמו שקרע ולא קרע. 36) מו"ק כו, ב.

13 **ז. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: הַשְׁאִילֵנִי חֲלוּקְךָ וַאֲבַקֵּר אֶת אָבִי**
14 **שֶׁהוּא חוֹלֶה, וְהָלַךְ וּמְצָאוֹ שֶׁמֵּת - קוֹרֵעַ[37] וּמְאַחֶה[38],**
15 **וּמַחֲזִיר לוֹ אֶת חֲלוּקוֹ[39], וְנוֹתֵן לוֹ דְּמֵי קְרִיעוֹ[40]. וְאִם לֹא**
16 **הוֹדִיעוֹ שֶׁהוּא מְבַקֵּר לוֹ[41] חוֹלֶה - הְרֵי זֶה לֹא יִגַּע בּוֹ[42].**

37) הואיל והודיע למשאיל, שאביו חולה, והשאילו - הסכים מראש שיקרע, כדי שלא יתבייש שם. 38) תופר תפירה ישרה ומתוקנת. 39) שם. ואע"פ שהקרעים שאדם קורע על אביו - אינם מתאחים לעולם, ראה לקמן פ"ט, ה"א. בבגד שאול מתאחים, שלא הקנה לו הבגד, אלא הרשהו לקרוע כדי שלא יתבייש ('נמוקי יוסף' שם). 40) מה שנגרע הבגד מערכו בגלל הקרע (שם). 41) בכת"י תימן: בו. 42) מו"ק שם. ואם קרע לא יצא ידי חובת קריעה, שהרי זה שואל שלא מדעת. ונקרא גזלן, והקורע בחלוק גזול, לא יצא ידי קריעה, כמבואר ביו"ד שם סעיף כט (ש"ך שם ס"ק נ).

17 **ח. מִי שֶׁהָיָה לוֹ חוֹלֶה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ וְנִתְעַלֵּף, וְסָבוּר**
18 **שֶׁמֵּת וְקָרַע, וְאַחַר כָּךְ מֵת: אִם בְּתוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר[43] -**
19 **אֵינוֹ חוֹזֵר וְקוֹרֵעַ[44]; וְאִם לְאַחַר כְּדֵי דִּבּוּר מֵת - חוֹזֵר**
20 **וְקוֹרֵעַ קֶרַע אַחֵר[45]. וְכֵן מִי שֶׁאָמְרוּ לוֹ מֵת אָבִיו,**
21 **וְקָרַע, וְאַחַר כָּךְ נִמְצָא שֶׁמֵּת בְּנוֹ; אָמְרוּ לוֹ מֵת לוֹ**
22 **מֵת, וּכְסָבוּר שֶׁאָבִיו וְקָרַע, וְאַחַר כָּךְ נִמְצָא בְּנוֹ: אִם**
23 **תּוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר נוֹדַע לוֹ אֲמִתַּת הַדָּבָר - יָצָא יְדֵי**
24 **קְרִיעָה; וְאִם לְאַחַר כְּדֵי דִּבּוּר - לֹא יָצָא, וְחַיָּב לִקְרֹעַ**
25 **קֶרַע אַחֵר[46].**

43) כדי שאילת שלום של תלמיד לרב: שלום עליך רבי, ראה הל' שבועות פ"ב, הי"ז. 44) נדרים פז, א. כיון שמת תוך כדי דיבור לקריעתו, הרי זה כאילו קרע עכשיו (ר"ן שם). 45) שהרי בשעה שקרע עדיין לא מת, וקריעתו אינה כלום (שם). 46) אע"פ שלא פירשו לו מי מת, ורק הוא בעצמו טעה וסבר שזהו אביו, בכל זאת חייב לקרוע קרע אחר (שם, ע"פ רב אשי), שהכל תלוי בכדי דיבור. וראוי לציין, שבכת"י תימן, כל המשפט: "אמרו לו מת לו מת... נמצא בנו" איננו, ורבינו אינו עוסק כשאמרו לו: מת לו מת סתם, אלא כשפירשו לו: מת אביו וכו'. ולפי זה, אם אמרו לו על מת סתם, אפילו נודעה לו אמיתת הדבר לאחר כדי דיבור יצא, וזה ע"פ התירוץ הראשון שבגמרא שם, ורב אשי לא בא לחלוק על התירוץ הראשון, אלא מוסיף לחדש שאפילו כשפירשו לו מי מת, כל שמת בתוך כדי דיבור אינו חייב לקרוע קרע אחר, וכן ביו"ד סי' שמ, סעיף כד.

26 **ט. מִי שֶׁמֵּתוּ לוֹ מֵתִים הַרְבֵּה כְּאֶחָד - קוֹרֵעַ קֶרַע**
27 **אֶחָד לְכֻלָּם. הָיָה בִּכְלָלָן אָבִיו אוֹ אִמּוֹ - קוֹרֵעַ עַל**
28 **כֻּלָּן קֶרַע אֶחָד, וְעַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ קֶרַע אַחֵר[47].**

47) מו"ק כו, ב וכדעת רבי יהודה בן בתירה. ונראה מדברי

רבינו, שעל אביו ואמו שמתו כאחד, קורע קרע אחד על שניהם (רדב"ז), וכן ביו"ד שם סעיף כג.

1 י. מִי שֶׁמֵּת לוֹ מֵת וְקָרַע עָלָיו, וְאַחַר כָּךְ מֵת לוֹ מֵת
2 אַחֵר: אִם בְּתוֹךְ שִׁבְעָה - קוֹרֵעַ קֶרַע אַחֵר[48]; וְאִם
3 לְאַחַר שִׁבְעָה[49] - מוֹסִיף עַל הַקֶּרַע הָרִאשׁוֹן כָּל
4 שֶׁהוּא[50]. מֵת לוֹ מֵת שְׁלִישִׁי אַחַר שִׁבְעָה שֶׁל שֵׁנִי -
5 מוֹסִיף כָּל שֶׁהוּא. וְכֵן מוֹסִיף וְהוֹלֵךְ עַד טַבּוּרוֹ. הִגִּיעַ
6 לְטַבּוּרוֹ[51] - מַרְחִיק שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת[52] וְקוֹרֵעַ[53]. נִתְמַלֵּא
7 מִלְּפָנָיו - מַחֲזִירוֹ לַאֲחוֹרָיו. נִתְמַלֵּא מִלְּמַעְלָה -
8 הוֹפְכוֹ לְמַטָּה[54]. אָמְרוּ לוֹ מֵת אָבִיו, וְקָרַע, וְאַחַר
9 שִׁבְעָה מֵת בְּנוֹ וְהוֹסִיף - מִתְאַחֶה הַתַּחְתּוֹן[55] וְלֹא
10 הָעֶלְיוֹן, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[56]. אָמְרוּ לוֹ מֵת בְּנוֹ, וְקָרַע,
11 וְאַחַר שִׁבְעָה מֵת אָבִיו - אֵינוֹ מוֹסִיף[57], אֶלָּא קוֹרֵעַ
12 קֶרַע אַחֵר; שֶׁאֵין אָבִיו וְאִמּוֹ בְּתוֹסֶפֶת[58].

48) שבאותו קרע מוסיף וקורע עוד טפח, או מרחיק שלש אצבעות מצד הקרע, וקורע טפח (כסף־משנה בשם ה'טור'). 49) שכבר שללו, כמבואר להלן פ"ט, ה"א. 50) קורע תחילה כל השלילות ומוסיף כל שהוא, וניכר שעל מת אחר קרע (מו"ק כו, ב וברש"י). 51) ומת לו מת אחר. טבור - שֹׁרֶר, המקום השקוע בעור הבטן. 52) מצד הקרע הקודם. 53) וחוזר וקורע לפניו. 54) וחוזר וקורע מלמעלה (שם). ואם נתמלא מכאן ומכאן "נעשה כמי שאין לו חלוק שאינו קורע" (יו"ד סי' שמ, סעיף כא). 55) התוספת, שהקרעים שעל בנו, מותרים באיחוי = תפירה ישרה ומתוקנת. 56) לקמן פ"ט ה"א, שהקרע שעל אביו אינו מתאחה לעולם. 57) באותו קרע. 58) על קרע קודם, אלא חייב לקרוע עליהם קרע חדש (מו"ק כו, ב וכדעת רבי יהודה בן בתירה). אבל עליהם אפשר להוסיף, שאם קרע עליהם ואח"כ מת לו מת אחר, הרי זה מוסיף עליהם כלשהו, ויצא ידי קריעה, כאמור לעיל.

יום שני ל' סיון ה'תש"פ

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) מתי מותר לשלול את הקרעים, ואימתי מאחים אותם. הקריעה על רבו, ועל אב בית דין או נשיא. הקריעה על חורבן ערי יהודה וירושלים ושאר מאורעות לא טובים. הקריעה על המת בשעת יציאת נשמתו, אף על פי שאינו קרובו. קריעת תלמידי חכמים זה על זה למרות שהם שווים בחכמתם. האבל על אב"ד [=אב בית דין] ונשיא שנסתלקו.

13 א. כָּל הַקְּרָעִים שֶׁקּוֹרֵעַ אָדָם עַל שְׁאָר קְרוֹבָיו -
14 שׁוֹלֵל הַקֶּרַע[2] לְאַחַר שִׁבְעָה, וּמְאַחֶה[3] לְאַחַר שְׁלֹשִׁים.
15 עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ - שׁוֹלֵל לְאַחַר שְׁלֹשִׁים, וְאֵינוֹ
16 מְאַחֶה לְעוֹלָם. וְהָאִשָּׁה קוֹרַעַת וְשׁוֹלֶלֶת מִיָּד, אֲפִלּוּ
17 עַל אָבִיהָ וְעַל אִמָּהּ, מִפְּנֵי הַצְּנִיעוּת[4].

2) תופר תפירה בלתי ישירה, ואינה מעשה אומן. שלל - מלה ערבית, תפירה גסה, אחת הנה, ואחת הנה (הערוך השלם). ובתוספות יום טוב למועד קטן פרק ג, משנה ו מפרש: לשון שלל וביזה, שכן השלל מפוזר אחת הנה ואחת הנה, ואינו מונח וצבור. 3) תופר תפירה שווה ומתוקנת, וראה להלן הלכה ג בביאורנו ל"איחוי אלכסנדרי". "ועת לתפור" (קהלת ג, ז) מתרגם: "ועידן בחיר לאחאה בזיעה". 4) מועד קטן כב, ב. ולשון הגמרא שם: "מפני כבודה", ומפרש ה"נמוקי יוסף": שגנאי הוא לאשה אף על פי שאין ליבה מגולה, לעמוד בבגדים קרועים.

18 ב. כְּדֶרֶךְ שֶׁקּוֹרֵעַ אָדָם עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ, כָּךְ חַיָּב
19 לִקְרֹעַ עַל רַבּוֹ שֶׁלִּמְּדוֹ תּוֹרָה[5], וְעַל הַנָּשִׂיא[6], וְעַל אַב
20 בֵּית דִּין[7], וְעַל רֹב הַצִּבּוּר שֶׁנֶּהֱרַג, וְעַל בִּרְכַּת הַשֵּׁם[8],
21 וְעַל סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁנִּשְׂרַף, וְעַל עָרֵי יְהוּדָה, וְעַל
22 יְרוּשָׁלַיִם, וְעַל הַמִּקְדָּשׁ[9].

5) על רבו מובהק, שלמד ממנו רוב חכמתו, "אבל אם לא למד ממנו רוב חכמתו, הרי זה תלמיד חבר... וקורע עליו כשם שהוא קורע על כל המתים" וכו' (לשון רבינו הלכות תלמוד תורה פרק ה, הלכה ט). 6) ראש הסנהדרין ונקרא גם כן ראש הישיבה, ראה לעיל הלכות סנהדרין פרק א, הלכה ג. ובנוגע למלך שמת - ראה לקמן פרק י"ד, הלכה כה. 7) זהו המשנה לנשיא, הגדול שבשבעים סנהדרין, כמבואר בהלכות סנהדרין שם. 8) גידוף שם שמים, ראה להלן הלכה ז. 9) שנחרבו, כמבואר להלן הלכה י. וכל אלה מקורם במועד קטן כו, א.

23 ג. כָּל אֵלּוּ הַקְּרָעִים קוֹרֵעַ עַד שֶׁמְּגַלֶּה אֶת לִבּוֹ[10],
24 וְאֵינוֹ מְאַחֶה לְעוֹלָם[11]. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין מִתְאַחִין -
25 מֵתֵּר לְשָׁלְלָן[12], לְמָלְלָן וּלְלָקְטָן[13], וְלַעֲשׂוֹתָם כְּמִין
26 סֵלָמוֹת[14]; וְלֹא אָסְרוּ אֶלָּא בְּאִחוּי אֶלְכְּסַנְדְּרִי בְּלֶבֶד[15].
27 וְכָל הַקּוֹרֵעַ מִתּוֹךְ הַשְּׁלָל אוֹ הַמְּלָל אוֹ הַלָּקוּט - לֹא
28 עָשָׂה כְּלוּם[16]; אֲבָל קוֹרֵעַ מִתּוֹךְ הָאִחוּי הָאֶלְכְּסַנְדְּרִי
29 בְּלֶבֶד[17]. אֲפִלּוּ הָפַךְ הַכְּלִי[18] וְנַעֲשָׂה[19] שִׁפָּתוֹ לְמַטָּה -
30 לֹא יְאַחֶה[20].

10) בניגוד לקריעה שעל שאר קרוביו, שאינה אלא טפח בלבד, ראה לעיל פרק ח, הלכה ב־ג. 11) שם כו, א, שנאמר באלישע שקרע על אליהו רבו (מלכים־ב ב, יב) "ויחזק בבגדיו ויקרעם לשניים קרעים - ממשמע שנאמר: ויקרעם, איני יודע שלשניים, אלא, מלמד שקרועים ועומדים לשנים לעולם" - שאינם מתאחים. ומכאן למד רבינו שיקרע עד שיגלה את לבו, שאז יש היכר שהוא קרוע לשנים, אבל בקריעת טפח בלבד אין היכר שהבגד קרוע לשנים (כסף משנה). 12) תפירה רחבה. 13) מלל - אוחז שני ראשי הקרע בין האצבעות וכורכם יחד כעין כריכת ספר, ותוחב שם שתיים או שלוש תפירות; לקט - אוגד כל הקרע ראשו על סופו ותוחב במחט שתיים או שלוש פעמים (רש"י לאלפסי שם). 14) כמעלות הסולם, שתופר שתי תפירות ומפסיק, וחוזר ותופר למטה, שמניח בין תפירה לתפירה הפסק, כסולם הזה שיש בו הפסק בין שלב לשלב (שם). 15) תפירה מתוקנת, שהיא שווה למעלה ובולטת למטה. והרמב"ן מפרש: סתם תפירה - שווה למעלה ובולטת למטה, ואיחוי אלכסנדרי - שווה מלמעלה ומלמטה כעין

אריגה (טור יורה דעה סימן שמ). ובירושלמי מועד קטן פרק ג, הלכה ז אמרו: "איזה איחוי? כל שאין מקומו ניכר". 16) שאין זה שלם, והרי זה כקרוע ועומד. 17) מועד קטן כו, ב. ובכתב יד תימן תיבת "בלבד" אינה. 18) הבגד. 19) בכתב יד תימן: ונעשית. 20) שם, וכדעת רבי שמעון בן אלעזר.

1 **ד. וּכְשֵׁם שֶׁהַמּוֹכֵר אָסוּר לְאַחוֹתוֹ, כָּךְ הַלּוֹקֵחַ.**
2 **לְפִיכָךְ, הַמּוֹכֵר צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ לַלּוֹקֵחַ שֶׁקֶרַע זֶה אֵינוֹ**
3 **מִתְאַחֶה[21].**

21) שם. ואם מכרו לו בגד קרוע סתם, ולא הודיעוהו, אסור ללוקח לאחותו עד שידע, שקרע זה הוא מהמתאחים, וכן אסור למכרו לגוי (יורה דעה שם סעיף יט על פי מסכת שמחות פרק ט).

4 **ה. וּמִנַּיִן שֶׁקּוֹרֵעַ עַל רַבּוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁקּוֹרֵעַ עַל אָבִיו?**
5 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְהוּא מְצַעֵק אָבִי אָבִי רֶכֶב יִשְׂרָאֵל וּפָרָשָׁיו,**
6 **וְלֹא רָאָהוּ עוֹד, וַיַּחֲזֵק בִּבְגָדָיו וַיִּקְרָעֵם לִשְׁנַיִם**
7 **קְרָעִים[22]. מִכָּאן, שֶׁחַיָּב לְהַבְדִּיל הַשָּׁפָה[23].**

22) ואף על פי שאליהו חי הוא? כיוון "שלא ראהו עוד" הרי הוא אצלו כמת (מועד קטן כו, א). 23) את פתיחת בית צווארו, שייראה כאילו קרוע הוא לשניים, בניגוד לקריעה שעל שאר קרוביו שאינו צריך להבדיל שפת הבגד, אלא קורע תחתיה ומניח השפה שלימה, כמבואר לעיל פרק ח, הלכה ב.

8 **ו. וּמִנַּיִן שֶׁקּוֹרְעִין עַל הַנָּשִׂיא וְעַל אַב בֵּית דִּין וְעַל**
9 **שְׁמוּעָה שֶׁבָּאָה שֶׁנֶּהֱרַג רֹב צִבּוּר? שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּחֲזֵק**
10 **דָּוִד בִּבְגָדָיו וַיִּקְרָעֵם, וְגַם כָּל הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אִתּוֹ.**
11 **וַיִּסְפְּדוּ וַיִּבְכּוּ וַיָּצֻמוּ עַד הָעֶרֶב, עַל שָׁאוּל - זֶה**
12 **נָשִׂיא, וְעַל יְהוֹנָתָן בְּנוֹ - זֶה אַב בֵּית דִּין, וְעַל עַם יְיָ**
13 **וְעַל בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי נָפְלוּ בַּחֶרֶב - זוֹ שְׁמוּעָה רָעָה[24].**

24) ואין לדחות, שלא קרע דוד אלא על כל הצרות כולן, שהתרגשו ובאו עליו כאחת, שהרי "על - על" הפסיק העניין, לומר, שעל כל צרה מהן, חייבים לקרוע (מועד קטן שם). מדברי רבינו נראה שאינו חייב לקרוע אלא אם נהרג רוב הציבור, אולם דעת הרמב"ן וה"נמוקי יוסף" שם, אם נקבץ רוב הציבור למלחמה, ונשמע שניגף לפני האויב ואפילו לא נהרג אלא המיעוט, חייבים לקרוע. וכן ביורה דעה סימן שמ סעיף לו, והוא הדין אם הלכו בשבי (יורה דעה שם).

14 **ז. וּמִנַּיִן שֶׁקּוֹרְעִין עַל בִּרְכַּת הַשֵּׁם? שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּבֹא**
15 **אֶלְיָקִים בֶּן חִלְקִיָּהוּ אֲשֶׁר עַל הַבַּיִת וְשֶׁבְנָא הַסֹּפֵר**
16 **וְיוֹאָח בֶּן אָסָף הַמַּזְכִּיר אֶל חִזְקִיָּהוּ קְרוּעֵי בְגָדִים[25].**
17 **אֶחָד הַשּׁוֹמֵעַ וְאֶחָד הַשּׁוֹמֵעַ מִפִּי שׁוֹמֵעַ חַיָּבִין**
18 **לִקְרֹעַ[26].**

25) על דברי החירוף והגידוף של רבשקה שליחו של סנחריב מלך אשור באמרו: "מי בכל אלהי הארצות אשר הצילו את ארצם מידי, כי יציל ה' את ירושלים מידי" (שם לה). 26) שכן כתוב (שם יט, א) "ויהי כשמוע המלך חזקיהו (דברי רבשקה, מפי אליקים וחביריו) ויקרע את בגדיו" (מועד קטן כו, א), והשווה הלכות עבודה זרה פרק ב, הלכה י: "והוא שישמענה מישראל... אבל השומע מפי הגוי אינו חייב לקרוע; ולא קרעו אליקים ושבנא, אלא מפני שרבשקה היה ישראל מומר", ומקורו בסנהדרין ס, א.

19 **ח. וְהָעֵדִים אֵין חַיָּבִין לִקְרֹעַ כְּשֶׁיָּעִידוּ בְּבֵית דִּין[27],**
20 **שֶׁכְּבָר קָרְעוּ בְּשָׁעָה שֶׁשָּׁמְעוּ[28].**

27) על ברכת המגדף. 28) מפי המגדף (שם). וכן הכתוב אומר: "ויקרע את בגדיו" - חזקיה קרע, והם לא קרעו. וראה הלכות עבודה זרה פרק ב, הלכה ח.

21 **ט. וּמִנַּיִן שֶׁקּוֹרְעִין עַל סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁנִּשְׂרַף? שֶׁנֶּאֱמַר:**
22 **וַיְהִי כִּקְרֹא יְהוּדִי שָׁלֹשׁ דְּלָתוֹת וַאֲרֻבָּעָה וְגוֹמֵר, עַד**
23 **תֹּם כָּל הַמְּגִלָּה עַל הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל הָאָח[29], וְלֹא כָּחֲדוּ**
24 **וְלֹא קָרְעוּ אֶת בִּגְדֵיהֶם הַמֶּלֶךְ וְכָל עֲבָדָיו. מִכְּלָל**
25 **שֶׁחַיָּבִין לִקְרֹעַ. וְאֵין חַיָּבִין לִקְרֹעַ אֶלָּא עַל סֵפֶר תּוֹרָה**
26 **שֶׁנִּשְׂרַף בִּזְרוֹעַ[30], כַּמַּעֲשֶׂה שֶׁהָיָה[31]. וְחַיָּב לִקְרֹעַ שְׁתֵּי**
27 **קְרִיעוֹת: אַחַת עַל הַגְּוִיל[32] וְאַחַת עַל הַכְּתָב. שֶׁנֶּאֱמַר:**
28 **אַחֲרֵי שְׂרֹף הַמֶּלֶךְ אֶת הַמְּגִלָּה וְאֶת הַדְּבָרִים[33].**

29) מועד קטן כו, א, כיוון שקראו לפני המלך יהויקים בן יאשיהו, את הפסוק שבמגילת איכה (א, ה) "היו צריה לראש... כי ה' הוגה על רוב פשעיה" - מיד קדר כל אזכרות שבה ושרפן באש. 30) בכוח ובזדון, שיש כאן חילול השם, פרט אם פרצה דליקה ואינו יכול להציל ונשרף ספר תורה, שאין כאן חילול השם. 31) על ידי שריפת יהויקים. והוא הדין הרואה תפילין, או אפילו מגילה אחת מן הנביאים, או מן הכתובים, שנשרפה, חייב לקרוע (יורה דעה שם סעיף לז). וכן כשנקרע או נמחק בזרוע - חייב לקרוע (ש"ך סעיף קטן נו). 32) הקלף המקיף את הכתב. 33) מועד קטן שם.

29 **י. וּמִנַּיִן שֶׁקּוֹרְעִין עַל עָרֵי יְהוּדָה וְעַל יְרוּשָׁלַיִם וְעַל**
30 **הַמִּקְדָּשׁ שֶׁחָרְבוּ? שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּבֹאוּ אֲנָשִׁים מִשְׁכֶּם**
31 **וּמִשִּׁילֹה וּמִשֹּׁמְרוֹן שְׁמֹנִים אִישׁ מְגֻלְּחֵי זָקָן[34] וּקְרֻעֵי**
32 **בְגָדִים[35].**

34) ומפרש רש"י שם: כשיצאו מביתם לא ידעו בחורבן הבית, ובדרך שמעו וקרעו בגדיהם וגילחו זקנם. 35) ובהלכות תענית פרק ה הלכה ט"ז כותב רבינו: ראה ירושלים בחורבנה, אומר: ציון מדבר הייתה וגו' (ישעיה סד, ט); בית המקדש בחורבנו, אומר: בית קדשנו ותפארתנו וגו' (שם, י) וקורע", ומקורו במועד קטן שם.

33 **יא. כָּל מִי שֶׁעָמַד עִם הַמֵּת בִּשְׁעַת יְצִיאַת נִשְׁמָתוֹ,**
34 **אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ קְרוֹבוֹ - חַיָּב לִקְרֹעַ[36]. וְכֵן אָדָם**
35 **כָּשֵׁר[37] שֶׁמֵּת - הַכֹּל חַיָּבִין לִקְרֹעַ עָלָיו[38], אַף עַל פִּי**
36 **שֶׁאֵינוֹ חָכָם. וְקוֹרְעִין טֶפַח כִּשְׁאָר הָאֲבֵלִים[39]. אֲבָל**
37 **חָכָם[40] שֶׁמֵּת - הַכֹּל קְרוֹבָיו[41], וְהַכֹּל קוֹרְעִין עָלָיו עַד**
38 **שֶׁמְּגַלִּין אֶת לִבָּם[42], וְחוֹלְצִין מִיָּמִין[43]. וּבֵית מִדְרָשׁוֹ**

שֶׁל אוֹתוֹ חָכָם בָּטֵל כָּל שִׁבְעָה[44]. וּכְבָר נָהֲגוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים בְּכָל מָקוֹם לִקְרֹעַ זֶה עַל זֶה טֶפַח, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן שָׁוִין וְאֵין אֶחָד מֵהֶם מְלַמֵּד אֶת חֲבֵרוֹ[45].

36) מועד קטן שם. "למה זה דומה לספר תורה שנשרף שחייב לקרוע" ומפרש רש"י: התורה קרוייה נר שנאמר: כי נר מצוה ותורה אור, ונשמה נקראת נר, ככתוב: נר ה' נשמת אדם. ובשבת קה, ב מפרש רש"י: "אף נשמת ישראל הניטלת דומה לו (=לספר תורה), שאין לך ריק בישראל שאין בו תורה ומצוות". ולדעת רבי מאיר מרוטנברג, הובאה בכסף משנה, חייבים לקרוע אפילו על אדם רשע, חוץ מעל מומר לעבודה זרה, או עובר על אחת מכל המצוות שבתורה להכעיס, שנחשב כמומר. 37) שאינו חשוד על שום עבירה, ולא על שום ביטול מצוה ואין שמועתו רעה, אף על פי שאינו גדול בתורה (לשון היורה דעה שם סעיף ו). 38) אפילו שלא במעמד יציאת נשמתו. 39) מועד קטן שם. 40) ממונה על העיר שמבקשים ממנו הוראה (רש"י שם כב, ב). 41) כקרוביו. 42) כדין קריעה על אביו ואמו, ראה לעיל פרק ח, הלכה ג, בניגוד ל"אדם כשר" שאין קורעים עליו אלא טפח. 43) חליצת כתף המפורשת לעיל שם, ולא ביאר רבינו שם בדין: חולץ לאביו, אם מימין, או משמאל, כדין אב בית דין המבואר להלן הלכה י"ד, וכנראה שהכל תלוי ברצון הבן, שאם רצה חולץ משמאל ואפילו אם רצה לחלוץ שתי הידיים מכאן ומכאן כדין נשיא, ראה להלן הלכה ט"ו - חולץ (רדב"ז). 44) לפי שמספידים אותו, ואין עוסקים בתורה בבית מדרשו, שלא יתעצלו בהספדו (רמב"ן). ואחר ההספד אין תלמידיו מתקבצים בבית מדרשו, אלא מתחברים שניים שניים ולומדים בבתיהם (יורה דעה סימן שדמ סעיף יח). 45) בבא מציעא לג, א ומפרש רש"י: לפי שהיו יושבים בבית המדרש יחד, ומקשים ומפרקים זה לזה, וכולם למדים זה מזה. נמצאו ארבע חלוקות הן: רבו מובהק, מפורש לעיל הלכה ב. ורבו שאינו מובהק, שלא למד רוב חכמתו ממנו, דינו מבואר בהלכות תלמוד תורה פרק ה, הלכה ט שאינו קורע עליו אלא טפח, כשם שהוא קורע על כל המתים. חכם שהוא גדול ממנו, שקורע עליו מצד הדין כמבואר לפנינו. ותלמידי חכמים השווים זה לזה בתורתם, אינם קורעים אלא מחמת מנהג (רדב"ז).

יב. כָּל הַקּוֹרְעִים עַל הֶחָכָם שֶׁמֵּת, כֵּיוָן שֶׁהֶחֱזִירוּ פְּנֵיהֶן מֵאַחוֹרֵי הַמִּטָּה שׁוֹלְלִין[46]. וְיִרְאֶה לִי, שֶׁהַקּוֹרֵעַ עַל הֶחָכָם - מְאַחֶה לְמָחָר[47]; שֶׁאֲפִלּוּ רַבּוֹ[48] שֶׁמֵּת - אֵין מִתְאַבֵּל עָלָיו אֶלָּא יוֹם אֶחָד בִּלְבַד, אוֹ יוֹם מִיתָה אוֹ יוֹם שְׁמוּעָה[49]. וְכֵן יִרְאֶה לִי, שֶׁהַקּוֹרֵעַ עַל הַנָּשִׂיא וְכַיּוֹצֵא בּוֹ - שׁוֹלֵל לְמָחָר[50], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מְאַחֶה עֲלֵיהֶם לְעוֹלָם.

46) מועד קטן כה, א. 47) ולדעת הרמב"ן מותר לו לאחות אפילו בו ביום. אולם דעת רבינו, הואיל ואמרו שם: כיוון שהחזיר פניהם... שוללים" הרי שלא התירו אלא לשלול, ולא לאחות באותו יום. 48) רבו מובהק. 49) שם עמוד ב. ולדעת הרמב"ן מתאבל עליו בחליצת נעל ושאר דיני אבלות. וביורה דעה רמב סעיף כה מסיים: "מקצת יום המיתה או מקצת יום השמועה", ודין רבו שאינו מובהק, נראה שהוא כ"חכם שמת" ואף על פי שהתלמיד גדול ממנו בחכמה ואין הגדול קורע על הקטן ממנו? כיוון שלימדו תורה חייב לקרוע עליו ומאחה למחר (רדב"ז בדעת רבינו). 50) בניגוד לקורע על קרוביו, שאינו שולל אלא לאחר שבעה ימים, ראה לעיל הלכה א. וכן אמרו בירושלמי מועד קטן פרק ג, הלכה ז לעניין רבו מובהק: "הורה רב יסא לשלול למחר".

יג. חָכָם שֶׁבָּאָה שְׁמוּעָתוֹ שֶׁמֵּת - אֵין קוֹרְעִין עָלָיו אֶלָּא בִּשְׁעַת הֶסְפֵּדוֹ, וְזֶהוּ כְּבוֹדוֹ[51]. וְשׁוֹלֵל בּוֹ בַּיּוֹם, וּמְאַחֶה לְמָחָר[52].

51) מועד קטן כה, א "חכם כבודו בהספדו". וכל זה כשהספדו בתוך שלושים לקבורתו, אבל לאחר שלושים אין קורעים אפילו בשעת הספדו (ש"ך ליורה דעה סימן שמ סעיף קטן יד). 52) כמבואר בהלכה הקודמת.

יד. אַב בֵּית דִּין שֶׁמֵּת - הַכֹּל קוֹרְעִין עָלָיו, וְחוֹלְצִין מִשְּׂמֹאל[53], וְכָל בָּתֵּי מִדְרָשׁוֹת שֶׁבְּעִירוֹ בְּטֵלִין[54]. וּבְנֵי בֵּית הַכְּנֶסֶת נִכְנָסִין לְבֵית הַכְּנֶסֶת, וּמְשַׁנִּין אֶת מְקוֹמָן: הַיּוֹשְׁבִין בְּדָרוֹם יֵשְׁבוּ בְּצָפוֹן, וְהַיּוֹשְׁבִים בְּצָפוֹן יֵשְׁבוּ בְּדָרוֹם[55].

53) וחליצת שמאל עדיפה מימין, שהיא מגלה את לבו (רדב"ז לעיל הלכה י"א). 54) מלימוד תורה, כדי שיהיו פנויים להתעסק בהספדו (רמב"ן). 55) מועד קטן כב, ב.

טו. נָשִׂיא שֶׁמֵּת - הַכֹּל קוֹרְעִין עָלָיו, וְחוֹלְצִין שְׁתֵּי הַיָּדַיִם מִכָּאן וּמִכָּאן[56], וּבְכָל בָּתֵּי מִדְרָשׁוֹת[57] בְּטֵלִים. וּבְנֵי בֵּית הַכְּנֶסֶת נִכְנָסִין בְּשַׁבָּת לְבֵית הַכְּנֶסֶת וְקוֹרְאִין שִׁבְעָה[58]. וְלֹא יְטַיְּלוּ בַּשּׁוּק, אֶלָּא יוֹשְׁבִין מִשְׁפָּחוֹת מִשְׁפָּחוֹת דָּרִים[59] כָּל הַיּוֹם[60].

56) שם. 57) ובכתב יד תימן וכן בדפוס רומי ר"מ: וכל בתי מדרשות וכו'. ובשולחן ערוך יורה דעה סימן שדמ סעיף יח: "כל בתי מדרשות שבכל מקום שמספידים אותו בטלים". 58) בתורה. אבל אין מתפללים שם לגמרי אלא בבית האבל. והוא הדין ביום שני וחמישי קוראים בתורה בבית הכנסת, וכל אנשי אותה עיר מתפללים בבית האבל (כסף משנה וכן ביורה דעה שם). 59) כואבים ומצטערים. 60) מועד קטן כג, א ושם הנוסח: "יושבים ודומים". וגירסת רבינו כגירסת הרי"ף שם: "יושבים ודרים". ובטור שם כתב בשם רבינו האי גאון: "חכם ואלוף וגאון מכניסים אותו לבית הכנסת ומניחים המיטה במקום שהיה דורש, וסופדים התלמידים וקהל ישראל, וכשמוציאים המיטה סופדים אותו עד לבית הקברות" וכו'.

יום שלישי א' תמוז ה'תש"פ

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) דיני אבלות בשבת; ואם השבת עולה למניין האבילות. דין אבילות ברגלים ובראש השנה ויום הכיפורים. ביטול

האבילות לקובר את מתו קודם הרגל. דין האבילות ביום טוב שני של גלויות, ואם עולה למניין שבעה.

א. הַשַּׁבָּת עוֹלָה לְמִנְיַן אֲבֵלוּת[2]. וְאֵין אֲבֵלוּת בְּשַׁבָּת אֶלָּא בִּדְבָרִים שֶׁבִּצְנִעָה, כְּגוֹן עֲטִיפַת הָרֹאשׁ[3] וְתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה וּרְחִיצָה בְּחַמִּין[4]; אֲבָל דְּבָרִים שֶׁבִּגְלוּי - אֵינוֹ נוֹהֵג בָּהֶן אֲבֵלוּת, אֶלָּא לוֹבֵשׁ מִנְעָלָיו[5], וְזוֹקֵף אֶת הַמִּטָּה[6], וְנוֹתֵן שָׁלוֹם לְכָל אָדָם[7]. וְאִם יֵשׁ לוֹ בֶּגֶד - מַחֲלִיף, וְלֹא יִלְבַּשׁ בֶּגֶד[8] קָרוּעַ בְּשַׁבָּת, אֲפִלּוּ עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ[9]. וְאִם אֵין לוֹ לְהַחֲלִיף - מַחֲזִיר אֶת הַקֶּרַע לְאַחֲרָיו[10].

2) מצטרפת למנין שבעה (מו"ק יט, א), שהרי נוהג בה אבילות בדברים שבצנעה, כבסמוך. בניגוד לרגל שאין אבילות נוהגת בה כלל, ולפיכך אינה עולה לו כלל, כמבואר להלן ה"ח. 3) שחייב לכסות את ראשו עד לפיו, כמבואר לעיל פ"ה הי"ט, והואיל ואינו חייב בעטיפת הראש אפילו בימי החול - בפני אחרים, אלא בינו לבין עצמו, כמו ששנינו במס' שמחות פ"י: "בא לעמוד בשורה, מגלה את ראשו. יצא חוץ לשורה, מכסה את ראשו ונכנס לביתו. באו אחרים לנחמו, הרי זה מגלה את ראשו ופוטרם", נמצא שכל עטיפת הראש אינה אלא בצנעה, ולפיכך מכסה גם בשבת (רדב"ז). 4) רחיצת ידים ורגלים, וכגון שהוחמו בערב שבת, שאם הוחמו בשבת, אסור לרחוץ בהם משום שבת (מו"ק כד, א וב'נמוקי יוסף' שם). 5) ואע"פ שבגמרא שם אמרו: נעילת הסנדל בשבת רשות, שאפילו אינו נועל, אין זה נראה כאבל - שמא בימי התלמוד היו נוהגים לילך יחף, אבל בימי רבינו לא הלכו יחפים אלא האבל בלבד, ולפיכך אם ילך יחף בשבת - יהא נראה לכל שנוהג בה אבילות (כסף־משנה). 6) שהיתה כפויה בימי האבל, ראה לעיל פ"ה הי"ח. 7) ירושלמי שם פ"ג, ה"ה: "מקום שנהגו לשאול בשלום אבלים בשבת - שואלים" - וכיון ששואלים בשלומם, מכאן שהם משיבים שלום לכל שואליהם. שוב אמרו שם: רבי הושעיה הגדול, הלך למקום אחד, ראה אבלים בשבת ואמר: "איני יודע מנהג מקומכם, אלא שלום עליכם, כמנהג מקומנו". 8) שאינו קרוע. 9) ראה לעיל פ"ח ה"ג, שעל אביו ואמו אם החליף בגד אחר, חייב לקרוע כל שבעה. 10) שבית צואר שלהם היה מתוקן, כדי שיוכל להפוך חלוקו מה שלפנים לאחור (מו"ק כד, א וברש"י לרי"ף שם). וכל זה מפני כבוד השבת, שאין אבילות נוהגת בה בפרהסיא, כמו שאמרו בירושלמי שם ה"ה: "ברכת ה' היא תעשיר (משלי י, כב) - זו ברכת שבת (=שנאמר בה: ויברך אלקים את יום השביעי); ולא יוסיף עצב עמה - זו אבילות, ככתוב (שמואל־ב יט, ג) נעצב המלך על בנו" - מכאן שאין אבילות בשבת. ובכל זאת דברים שבצנעה נוהגים בה, מפני שלא כתוב בה: שמחה, אבל ברגל אין אבילות נוהגת בה כלל, שנאמר בה: ושמחת בחגך ('תוספות' למו"ק כג, ב ד"ה מאן דאמר).

ב. מֵאֵימָתַי זוֹקְפִים אֶת הַמִּטּוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת? מִן הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה. וְאַף עַל פִּי כֵן, לֹא יֵשֵׁב עָלֶיהָ עַד שֶׁתֶּחְשַׁךְ. וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִשְׁתַּיֵּר לוֹ אֶלָּא יוֹם אֶחָד, חוֹזֵר וְכוֹפֶה אוֹתָן בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת[11].

11) עד למחרת בבוקר, שמקצת היום ככולו, כמבואר לעיל פ"ו הי"ב (שם כז, א).

ג. הָרְגָלִים, וְכֵן רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים - אֵין דָּבָר מִדִּבְרֵי אֲבֵלוּת נוֹהֵג בָּהֶן[12]. וְכָל הַקּוֹבֵר אֶת מֵתוֹ אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת קֹדֶם הָרֶגֶל אוֹ קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים - בָּטְלָה מִמֶּנּוּ גְּזֵרַת שִׁבְעָה[13]. נִמְצָא מוֹנֶה לְאַחַר רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים[14] שְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים יוֹם[15], וּלְאַחַר הַפֶּסַח - שִׁשָּׁה עָשָׂר יוֹם; שֶׁהֲרֵי בָּטְלָה גְּזֵרַת שִׁבְעָה, וְשִׁבְעַת יְמֵי הֶחָג - הֲרֵי אַרְבָּעָה עָשָׂר. וְכֵן אִם קָבַר קֹדֶם עַצֶּרֶת[16] - מוֹנֶה אַחֲרֶיהָ שִׁשָּׁה עָשָׂר יוֹם; אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹם אֶחָד - הֲרֵי הִיא רֶגֶל וְעוֹלָה לְשִׁבְעָה יָמִים[17].

12) ואפילו דברים שבצנעה, וכלשון רבינו לקמן ה"ח: "לא חלה עליו אבילות כלל". ואע"פ שאמרו (כתובות ד, א): "אע"פ שאמרו אין אבלות במועד, אבל דברים של צנעא נוהג" - גירסת רבינו שם: בשבת, ולא: במועד, וכן גירסת 'בעל המאור' שם. וביו"ד סי' שצט סעיף א פוסק שדברים שבצנעה נוהג בהם אבילות אפילו ברגל, וכגירסת הגמרא בכתובות שלפנינו. וכן בירושלמי מו"ק פ"ג, ה"ה. וראה ב'תוספות' למו"ק יט, ב ד"ה דלא נוהגין. 13) מו"ק יט, א "רגלים מפסיקים", ורבן גמליאל אומר: "ראש השנה ויום הכיפורים כרגלים". וראה שם כ, א "אפילו יום אחד, ואפילו שעה אחת". ובירושלמי שם נימקו: "אפשר לשבעה בלא רגל (=ולפיכך היא מפסקת), אבל אי־אפשר לשבעה בלא שבת". ואם השבת תפסיק כמו רגל, לא תמצא לעולם אבילות שבעה. 14) אם קבר מתו לפני יום הכיפורים. 15) להשלים גזירת שלשים. ואין אומרים: ראש השנה הפסיק גזירת שבעה, ויוהכ"פ שלאחריו יפסיק גזירת שלשים. או כשקבר מתו לפני יוהכ"פ ובטלה ממנו גזירת שבעה, יבוא חג הסוכות ויבטל גזירת שלשים, כמבואר בסמוך ה"ה? כי אין עושים שתי הפסקות באבילות אחת, הואיל ולא מנה שבעה ימי אבילות כדרכה, בגלל הפסקת הרגל הראשון, מעתה עליו למנות כרגיל גזירת שלשים לפחות (כסף־משנה ע"פ הראב"ד, הובא ברא"ש למו"ק פ"ג אות כח). והראב"ד קורא: "שיבוש יש כאן", שהרי יום אחד לפני ראש השנה הרי הוא כשבעה, וראש השנה עצמו שבעה, הרי כאן ארבעה עשר יום ולא נשארו לגזירת שלשים אלא ששה עשר יום! ואמנם במו"ק כד, ב פוסק כך רב פפא, אולם רבינו סובר כרבי אושעיא שם, שדוקא עצרת (חג השבועות) נמנית כשבעה, שיש לה תשלומין כל שבעה (שאם לא הביא קרבנות חגיגתו ביום הראשון, מביא והולך כל שבעה), אבל ראש השנה ויוהכ"פ, שאין טעם זה שייך בהם, שאין חוגגים בהם כלל, אינם נמנים כשבעה, ודי להם שיפסיקו גזירת שבעה או שלשים כרגלים (לחם־משנה). 16) דינה כרגל של פסח או של סוכות העולה לשבעה ימים. 17) שנאמר (דברים טז, טז) "בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות" - מה חג המצות יש לו תשלומין כל שבעה (=שאם לא חג והביא קרבנות החג ביו"ט, הראשון חוגג את כל הרגל), אף חג השבועות יש לו תשלומין כל שבעה (מו"ק כד, ב). ובשו"ע יו"ד סי' שצט

סעיף ו פוסק, שראש־השנה ויוהכ"פ דינם כשלש רגלים לבטל האבילות. ואם נהג שעה אחת לפני ראש השנה, בטלה ממנו גזירת שבעה, ויוהכ"פ מבטל גזירת שלשים, ואחרי יום הכיפורים אינו מונה כלום, כמבואר שם סעיף ט, באופן שעושים שתי הפסקות אפילו באבילות אחת, ולא כדעת הראב"ד, שהוזכרה לעיל אות יד.

ד. קָבַר אֶת מֵתוֹ קֹדֶם חַג הַסֻּכּוֹת - מוֹנֶה אַחַר הֶחָג תִּשְׁעָה יָמִים בִּלְבַד; שֶׁהֲרֵי שְׁמִינִי עֲצֶרֶת רֶגֶל בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְנִמְצָא יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן מַפְסִיק שִׁבְעָה, וְשִׁבְעַת יְמֵי הֶחָג, וּשְׁמִינִי שֶׁל חַג רֶגֶל אֶחָד - הֲרֵי אֶחָד וְעֶשְׂרִים יוֹם[18].

18) מו"ק שם.

ה. הַקּוֹבֵר אֶת מֵתוֹ שִׁבְעַת יָמִים קֹדֶם רֶגֶל מִן הָרְגָלִים אוֹ קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים - בָּטְלָה גְּזֵרַת שְׁלֹשִׁים[19]. וּמֻתָּר לְסַפֵּר וּלְכַבֵּס בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב אוֹ בְּעֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים[20], שֶׁמִּקְצָת הַיּוֹם כְּכֻלּוֹ[21], וְאֵינוֹ מוֹנֶה לְאַחֲרֵיהֶם כְּלוּם. וְאִם עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ הוּא מִתְאַבֵּל, אֲפִלּוּ מֵתוּ קֹדֶם הָרֶגֶל שְׁלֹשִׁים יוֹם - אֵינוֹ מְגַלֵּחַ עַד שֶׁיְּשַׁלַּח פֵּרַע[22] אוֹ עַד שֶׁיִּגְעֲרוּ בּוֹ חֲבֵרָיו, וְאֵין הָרְגָלִים מַפְסִיקִין דָּבָר זֶה[23].

19) שם יט, כ. 20) אחר תפילת מנחה לפני שקיעת החמה (רדב"ז). 21) ועולה לכאן ולכאן, נחשב כשביעי וכשמיני, והרי הוא כאילו נהג גזירת שלשים בקצת אותו יום (שם וברש"י). 22) יגדל שיער ארוך יותר מדאי, ראה לעיל פ"ו. 23) ירושלמי שם פ"ג, ה"ח: "כל דבר שהוא תלוי בשבעה ושלשים - הרגל מפסיק. ברם כאן, עד שישלח פרע, או עד שיגערו בו חבריו". וראה ב'תוספות' למו"ק כב, ב ד"ה עד שיגערו.

ו. חָל שִׁשִּׁי שֶׁלּוֹ בְּעֶרֶב הָרֶגֶל, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר חֲמִישִׁי אוֹ שְׁלִישִׁי - אֵינוֹ מְגַלֵּחַ, וְלֹא בָּטְלָה מִמֶּנּוּ אֶלָּא גְּזֵרַת שִׁבְעָה בִּלְבַד[24]. וְאֵינוֹ מֻתָּר לִרְחֹץ וְלָסוּף וְלַעֲשׂוֹת דָּבָר עַד שֶׁיְּכַנֵּס יוֹם טוֹב[25]. וְיוֹם טוֹב מַפְסִיק שְׁאָר הַשִּׁבְעָה, וּלְאַחַר יוֹם טוֹב מַשְׁלִים כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם מִיּוֹם הַמִּיתָה, וְאָסוּר בָּהֶן בְּכָל חֲמִשָּׁה דְּבָרִים[26].

24) ועדיין הוא נוהג אבילות שלשים, שאסור לו להסתפר בהם, כמבואר לעיל פ"ו, ה"ג. 25) וביו"ט אינו נוהג אבילות כלל (מו"ק יט, ב): "הכל מודים כשחל שלישי שלו להיות ערב הרגל, שאסור ברחיצה עד הערב". ומפרש רש"י: ולערב רוחץ בצונן, או ימתין עד חולו של מועד וירחץ בחמין, ואע"פ שאמרו שם: "כשחל שלישי שלו" וכו' - כבר העיר הרי"ף שם: הוא הדין אפילו יום ששי, שהרי עדיין לא שלמה אבילות שלו. 26) המנויים לעיל פ"ו, ה"ב.

ז. חָל שְׁבִיעִי שֶׁלּוֹ לִהְיוֹת בְּעֶרֶב הָרֶגֶל, וַהֲרֵי הוּא שַׁבָּת[27] - בָּטְלָה מִמֶּנּוּ גְּזֵרַת שְׁלֹשִׁים. וּמֻתָּר לְגַלֵּחַ בְּתוֹךְ הַמּוֹעֵד[28], שֶׁהֲרֵי אָנוּס הָיָה, וְאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְגַלֵּחַ בְּשַׁבָּת[29]. וְכֵן מְגַלֵּחַ אַחַר עֲצֶרֶת[30] אוֹ אַחַר רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁהֲרֵי בָּטְלָה גְּזֵרַת שְׁלֹשִׁים, וְיֵשׁ לוֹ לְגַלֵּחַ בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה[31].

27) שאסור לו להסתפר בה. 28) בחול המועד. 29) ואנוס מותר בגילוח במועד, כמבואר בהל' יו"ט, פ"ז הי"ד־יח (מו"ק יז, ב). 30) בשחל שביעי שלו בשבת, ערב עצרת. 31) כאבא שאול, האומר (שם יט, ב) "מותר לגלח אחר הרגל".

ח. הַקּוֹבֵר אֶת מֵתוֹ בְּתוֹךְ הָרֶגֶל - לֹא חָלָה עָלָיו אֲבֵלוּת כְּלָל[32], וְאֵינוֹ נוֹהֵג אֲבֵלוּת בָּרֶגֶל. אֶלָּא לְאַחַר הָרֶגֶל מַתְחִיל לִמְנוֹת שִׁבְעָה, וְנוֹהֵג בָּהֶן כָּל דִּבְרֵי אֲבֵלוּת[33]. וּמוֹנֶה שְׁלֹשִׁים מִיּוֹם הַקְּבוּרָה[34], וְנוֹהֵג בִּשְׁאָר הַשְּׁלֹשִׁים בְּכָל גְּזֵרוֹת שְׁלֹשִׁים.

32) אפילו בדברים שבצנעה, כמבואר לעיל אות יא. וכמו שכתבו ה'תוספות' במו"ק כג, ב ד"ה מאן דאמר: שברגל נאמר: "ושמחת בחגך" ואין להתאבל בה כלל. 33) שם כ, א, אלא שמלאכתו נעשית ע"י אחרים, כמבואר שם. וכן ביו"ד סי' שצט סעיף ב: "ולכשיכלו שבעה למיתת המת, אע"פ שעדיין לא כלו שבעת ימי האבילות, מלאכתו נעשית ע"י אחרים בבתיהם". 34) שם.

ט. הַמְּקוֹמוֹת שֶׁעוֹשִׂין שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים[35] - מוֹנֶה הַשִּׁבְעָה מִיּוֹם טוֹב שֵׁנִי הָאַחֲרוֹן[36], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג אֲבֵלוּת[37]. הוֹאִיל וּמִדִּבְרֵיהֶם הוּא - עוֹלֶה לוֹ מִן הַמִּנְיָן[38], וּמוֹנֶה אַחֲרָיו שִׁשָּׁה יָמִים בִּלְבַד. וּמוֹנֶה שְׁלֹשִׁים יוֹם מִיּוֹם הַקְּבוּרָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ[39].

35) המקומות הרחוקים מארץ ישראל, שאין שלוחי בית־דין מגיעים אליהם, היו עושים שני ימים מפני הספק, לפי שאינם יודעים יום שקבעו בו בית־דין את החודש איזה יום הוא, מלשון רבינו בהל' קידוש החודש, פ"ג הי"א. 36) קדושתו אינו אלא מדרבנן, שמן התורה אינו קדוש אלא היום הראשון בלבד, וביחוד בזמננו, שאנו בקיאים בקביעת החודש. ראה שם פ"ה ה"ו. 37) אם קברו המת בימים שלפניו, אבל אם קברוהו ביום־טוב שני, דינו יתבאר בסמוך ה"י. 38) רי"ף למו"ק, פ"ג דף רפט. 39) לעיל ה"ח.

י. הַקּוֹבֵר אֶת מֵתוֹ בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי, שֶׁהוּא יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן[40], אוֹ בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי שֶׁל עֲצֶרֶת[41] - נוֹהֵג בּוֹ אֲבֵלוּת. הוֹאִיל וְיוֹם טוֹב שֵׁנִי מִדִּבְרֵיהֶם, וַאֲבֵלוּת יוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל תּוֹרָה[42] - יְדֻחֶה עֲשֵׂה שֶׁל דִּבְרֵיהֶם[43] מִפְּנֵי עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה[44]. אֲבָל אִם קָבַר בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה - אֵינוֹ נוֹהֵג בּוֹ אֲבֵלוּת; שֶׁשְּׁנֵיהֶן כְּיוֹם אָרוֹךְ הֵן[45], מִטַּעַם שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ[46].

40) של פסח או סוכות, בניגוד ליו"ט שני של התחלת החג, שאינו נוהג בו אבילות, כלעיל ה"ח. 41) חג השבועות, שאין לו אלא שני ימים ובחוץ לארץ. 42) ראה לעיל פ"א, ה"א. 43) שמחת החג של יו"ט שני. 44) האבילות, ככתוב (ויקרא י, יט) "ואכלתי חטאתי היום הייטב בעיני

ה'" (רי"ף שם). "יבוא עשה דיחיד, (=האבל) וידחה עשה דרבנן". וכל זה בששה מתים שמתאבל עליהם מדין תורה, אבל אלה שהוסיפו עליהם מדבריהם, כגון אשתו, או אחיו מאמו (ראה לעיל פ"ב, ה"א) - אין מתאבלים עליהם ביו"ט שני, שהרי אין בהם 'עשה' של תורה, יבוא 'עשה' של רבים (=רגל) מדבריהם, וידחה 'עשה' של יחיד מדבריהם (כסף־משנה בשם הרמב"ן). 45) ודינו כיו"ט ראשון. 46) פ"ה, ה"ח: "הואיל והיו עושים אותו שני ימים, ואפילו בזמן הראיה, התקינו שיהיו עושים - אפילו בני ארץ ישראל - אותו תמיד שני ימים, בזמן הזה שקובעים על החשבון". והטעם, שעשו אותו שני ימים אפילו בזמן הראיה, לפי שלא ידעו יום שקבעו בו בית־דין את החודש, שאין השלוחים יוצאים ביום־טוב (שם ה"ז), וראה ביצה ד, ב "נולדה בזה אסורה בזה", שכיום אחד ארוך הם, וכן בהל' יו"ט, פ"א הכ"ד. ולדעת הרדב"ז, אין יו"ט שני של ראש השנה עולה לו למנין שבעה, שהרי כיום אחד ארוך הוא, ודינו כיו"ט ראשון. ובשו"ע יו"ד סי' שצט סעיף יג פסק, שנוהגים לא להתאבל בשום יו"ט שני של גלויות על שום מת, אפילו הוא יום מיתה וקבורה, שסוברים כדעת האומרים שאין שום אבילות מן התורה, "וכן המנהג פשוט ואין לשנות".

יום רביעי ב' תמוז ה'תש"פ

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) דיני אבילות בחול המועד. אבילות והספד בחנוכה ובפורים ובראשי חדשים. שלא לעורר אבל על המת, שלושים יום קודם לחג. שבעת ימי המשתה לנישואי חתן וכלה דינם כרגל. חתן שהכין כל צרכי סעודת נשואיו, ומת לו מת קודם שייכנס לחופה - מה דינו.

א. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין אֲבֵלוּת בַּמּוֹעֵד[2], קוֹרֵעַ עַל מֵתוֹ בַּמּוֹעֵד וְחוֹלֵץ כְּתֵפוֹ[3]. וּמַבְרִין אֶת הָאֲבֵלִים לֶחֶם[4] בַּמּוֹעֵד[5]. כָּל אֵלּוּ בְּחֵלוֹ שֶׁל מוֹעֵד; אֲבָל בְּיוֹם טוֹב, אֲפִלּוּ בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי[6] - אֵין קוֹרְעִין וְלֹא חוֹלְצִין וְלֹא מַבְרִין.

2) שנאמר (דברים טז, יד) "ושמחת בחגך", ואין 'עשה' של אבילות יחיד דוחה 'עשה' של רבים (מועד קטן יד, ב), וראה לעיל פ"י, ה"ח. 3) מוציא זרועו מן החלוק עד שיתגלה כתיפו וזרועו, כלשון רבינו לעיל פ"ח, ה"ג. 4) מאכילים אותם משל אחרים, שהאבל אסור לאכול ביום הראשון לאבלו משלו, ראה לעיל פ"ד, ה"ט. 5) מו"ק כד, ב. 6) שאינו אלא מדבריהם, ראה לעיל פ"י ה"ט, ובביאורנו. ואע"פ שאמרו (ביצה ו, א): יו"ט שני לגבי מת כחול עשאוהו חכמים - אין זה אלא בצרכי המת עצמו, כגון לקברו או לתפור לו תכריכין, אבל הקריעה היא צרכי החיים של המתאבלים (ר"ן שם, וכן ברדב"ז). ואם מת ונקבר ביו"ט, אין לקרוע בחול המועד עד אחרי יו"ט כשיתחיל להתאבל, שחול־המועד אינו שעת חימום, ולא שעת שמועה, ומכיון שנדחית הקריעה ביו"ט, תידחה עד זמן האבל, שהוא לאחר החג (משנה־למלך, וכן ב"מגן אברהם" או"ח סי' תקמז ס"ק ג). והשווה הל' יו"ט, פ"ו הכ"ג.

ב. אֵין קוֹרְעִין בַּמּוֹעֵד וְלֹא חוֹלְצִין אֶלָּא הַקְּרוֹבִים שֶׁחַיָּבִין בְּאֵבֶל[7], אוֹ הַקּוֹרֵעַ וְהַחוֹלֵץ עַל הֶחָכָם[8] אוֹ עַל אָדָם כָּשֵׁר[9], אוֹ מִי שֶׁהָיָה עוֹמֵד בִּשְׁעַת יְצִיאַת נְשָׁמָה[10]. וּמַבְרִין הַכֹּל[11] עַל הֶחָכָם בַּמּוֹעֵד לְתוֹךְ הָרְחָבָה[12], כְּדֶרֶךְ שֶׁמַּבְרִין אֶת הָאֲבֵלִים[13]; שֶׁהַכֹּל אֲבֵלִים עָלָיו[14].

7) פרט לאלה שאינם חייבים לקרוע, ורוצים לקרוע מפני הכבוד, שאסורים (מו"ק כד, ב). 8) הממונה על העיר ומבקשים ממנו הוראה (רש"י שם כב, ב). 9) שאינו חשוד על שום עבירה ולא על שום ביטול מצוה, אע"פ שאינו גדול בתורה (לשון השו"ע יו"ד סי' שמ, סעיף ו). 10) ואפילו אינו אדם כשר, ועל כל אלה חייבים לקרוע וקורעים במועד, כמבואר במו"ק כה, א. והשווה לעיל פ"ט, הי"א. וראה ביו"ד סי' תא סעיף ג "שמע שמועה קרובה (=תוך שלושים יום למיתתו) בחול המועד - חייב לקרוע". 11) את הכל. וכל אחד מאכיל את חבירו ומחליף סעודתו עמו, כמו שמצינו ברבה ורב יוסף (מו"ק כז, ב) שהיו מחליפים סעודותיהם זה לזה. 12) ככר העיר. 13) על מות קרובם, שהיו מברים אותם ברחבה, כמבואר בכתובות ח, ב וברש"י שם. 14) "שהכל כקרוביו" (מו"ק כה, א), והשווה לעיל פ"ט, הי"א.

ג. כְּשֶׁמַּבְרִין אֶת הָאֲבֵלִים בַּמּוֹעֵד - אֵין מַבְרִין אֶלָּא עַל מִטּוֹת זְקוּפוֹת[15]. וְאֵין אוֹמְרִין בִּרְכַּת אֲבֵלִים בַּמּוֹעֵד[16], אֲבָל עוֹמְדִין בַּשּׁוּרָה[17] וּמְנַחֲמִין וּפוֹטְרִין[18]. וְאֵין מַנִּיחִין אֶת הַמִּטָּה[19] בָּרְחוֹב, שֶׁלֹּא לְהַרְגִּיל אֶת הַהֶסְפֵּד[20]; שֶׁהַמּוֹעֵד אָסוּר בְּהֶסְפֵּד וּבְתַעֲנִית[21]. וְכֵן אֵין מְלַקְּקִים עַצְמוֹת אָבִיו וְאִמּוֹ[22] בַּמּוֹעֵד, שֶׁאֲבֵל הוּא לוֹ[23]; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שְׁאָר קְרוֹבִים[24]. וְכֵן אֵין מַסְפִּידִין אֶת הַמֵּת בַּחֲנֻכָּה[25] וּבְפוּרִים[26] וְלֹא בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים[27], אֲבָל נוֹהֲגִין בָּהֶן כָּל דִּבְרֵי אֲבֵלוּת[28]. וּמֵתָּר לִסְפֹּד לִפְנֵי חֲנֻכָּה וּפוּרִים וּלְאַחֲרֵיהֶן[29].

15) בניגוד לימי החול, שאין האבלים אוכלים אלא על מיטות כפויות לארץ, ראה לעיל פ"ד ה"ט, שביום הראשון לאבלו חייב האבל לישב על מיטה כפויה, ואילו במועד אוכל האבל על מיטה זקופה (שם כד, ב). שאין כפיית המיטה נוהגת במועד כלל ('נמוקי יוסף' שם), וראה ב'תוספות' שם כ, א ד"ה שכבר, שרש"י היה אומר: שאין עושים הבראה ברגל, הואיל ואין בה אבילות. 16) כשחזרו מהלוויה, עמדו כולם ברחוב, ועמד אחד ואמר ברכה מיוחדת לאבלים לנחמם, ומסיים בה: "בעל נחמות ינחם אתכם, ברוך מנחם אבלים" (כתובות ח, ב), וראה במגילה כג, ב וברש"י שם ד"ה אין אבלים (מו"ק כז, א). והואיל וברכה זו היא ברחבה, במקום פומבי ביותר, אין לאמרה בחול המועד (רדב"ז). 17) המלווים את המת, כשחוזרים מהקבורה, עומדים בשורה בצד בית הקברות לנחם האבלים, ראה לקמן פי"ג, ה"א. 18) את המנחמים לביתם, ולא ילכו לביתו של האבל (מו"ק שם). 19) שהמת מוטל עליה. 20) שם, ומטעם זה "אין מוליכים

המת לבית־הקברות בחול־המועד עד שיהיה כל הקבר מתוקן ומזומן" (יו"ד סי' תא, סעיף א). 21) שהמועד כיו"ט, שחייב לשמוח בו (תענית יז, ב). 22) להוליכן למקום אחר לקברן בקברות אבותם. 23) צער יש לו בשעת לקיטתן (מו"ק ח, א). 24) שאינו שמח בהם כ"כ לקברם בקברות אבותם, ובוודאי יש לו צער בלקיטתן. וב'פרישה' ליו"ד סי' תג אות ח, מפרש: שעצמות שאר קרוביו ודאי אסור ללקט מפני שאינו חייב לכבדם. ובמס' שמחות פי"ב, שנינו: "כל שקורעים עליו בשעת מיתתו, קורעים עליו בשעת ליקוט עצמות". וראה לקמן פי"ב, ה"ח. 25) שבת כא, ב. 26) מגילה ה, ב שנאמר בהם (אסתר ט, כב) "לעשות אותם ימי משתה ושמחה". 27) תענית יז, ב "ראש־חודש גופו יום־טוב הוא". 28) שאינם כרגלים המפסיקים את האבילות, וגם אינם כשבת, שאין אבילות נוהגת בה, והרי אמרו (מו"ק כח, ב): נשים מענות ומטפחות בהם (ביאור הגר"א לאו"ח סי' תרצו ס"ק ה). והרמ"א באו"ח שם מסכם: שאין אבילות נוהגת בפורים אלא בדברים שבצנעה בלבד. 29) אע"פ שאמרו (תענית יז, ב) "הימים האלה הכתובים במגילת תענית (=שלא להספיד בהם, וחנוכה ופורים בכללם), לפניהם ולאחריהם, אסורים" - כבר אמרו (ר"ה יח, ב) "בטלה מגילת תענית", ואע"פ שאמרו (שם יט, ב): חנוכה ופורים לא בטלו - הכוונה להם עצמם, ולא לימים שלפניהם ולאחריהם, שאינם עדיפים משאר ימי המגילה שבטלו (כסף־משנה).

1 **ד. הַנָּשִׁים: בַּמּוֹעֵד - מְעַנּוֹת אֲבָל לֹא מְטַפְּחוֹת[30];**
2 **וּבְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים וּבַחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים - מְעַנּוֹת[31]**
3 **וּמְטַפְּחוֹת. אֲבָל אֵין מְקוֹנְנוֹת לֹא בָּזֶה וְלֹא בָּזֶה.**
4 **נִקְבַּר הַמֵּת - לֹא מְעַנּוֹת וְלֹא מְטַפְּחוֹת[32].**

30) מספקות כף אל כף. 31) יתבאר בסמוך בהלכה הבאה.
32) מו"ק כח, ב.

5 **ה. אֵי זֶהוּ עִנּוּי? שֶׁכֻּלָּן עוֹנוֹת כְּאַחַת[33]. קִינָה?**
6 **שֶׁאַחַת אוֹמֶרֶת וְכֻלָּן עוֹנוֹת אַחֲרֶיהָ. שֶׁנֶּאֱמַר: וְלַמֵּדְנָה**
7 **בְּנֹתֵיכֶם נֶהִי, וְאִשָּׁה רֵעוּתָהּ קִינָה[34]. בַּמֶּה דְּבָרִים**
8 **אֲמוּרִים? בִּשְׁאָר הָעָם שֶׁמֵּתוּ; אֲבָל תַּלְמִיד חָכָם**
9 **שֶׁמֵּת - סוֹפְדִים אוֹתוֹ בַּמּוֹעֵד, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר**
10 **בַּחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים[35], אֲבָל לֹא בְּיוֹם**
11 **טוֹב שֵׁנִי[36]. וְאֵין סוֹפְדִין אוֹתוֹ בְּיָמִים אֵלּוּ אֶלָּא**
12 **בְּפָנָיו[37]. נִקְבַּר - אֲסוּרִין בְּהֶסְפֵּד. וְיוֹם שְׁמוּעָתוֹ[38] -**
13 **כְּבְפָנָיו הוּא, וְסוֹפְדִין אוֹתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא**
14 **רְחוֹקָה[39].**

33) מרימות קולן בדברי קינות ונהי. 34) שאחת מלמדת את חברתה קינה, כשהיא תתחיל, תדע חברתה מה תענה (שם). 35) שהם מותרים בעשיית מלאכה, בניגוד לחול־המועד שאסור במלאכה (שם כז, ב). 36) של גלויות, שהוא במקום יו"ט ראשון, שאסור להספיד בו מן התורה (כסף־משנה). 37) טרם שנקבר, והוא מוטל לפנינו. והשווה הל' יו"ט, פ"ז הכ"ב. 38) שהגיעה השמועה שחכם פלוני מת. 39) לאחר שלשים יום למותו (מו"ק כז, ב), אלא ששם אינו מודגש: "אע"פ שהיא רחוקה". וראה ב'נמוקי יוסף' שם שיטה אחרת בזה.

15 **ו. לֹא תְּעוֹרֵר אִשָּׁה[40] עַל מֵת שֶׁלָּהּ שְׁלֹשִׁים יוֹם קֹדֶם**
16 **לֶחָג, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא הֶחָג וְהֵם דָּוִים[41]; שֶׁאֵין הַמֵּת**
17 **מִשְׁתַּכֵּחַ מִן הַלֵּב שְׁלֹשִׁים יוֹם. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?**
18 **בְּמֵת יָשָׁן; אֲבָל אִם מֵת בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם סָמוּךְ לֶחָג**
19 **- מְעוֹרֶרֶת[42].**

40) לא תביא ספדן לערער על מתה, שמת זה ימים רבים, לחזור אחרי קרובי המת, כדרך שחוזר הספדן, שצועק ואומר: בואו בכו עמי כל מרי לב, ומי שלבו דוה עליו הולך ומספיד על קרובו (מו"ק פ"א מ"ה, וברע"ב שם).
41) מו"ק ח, ב. וכדברי רבינו בהל' יו"ט, פ"ו הכ"ד: "כדי שלא יבוא הרגל והוא נעצב, ולבו דואג וכואב מזכרון הצער". ושם תפס רבינו לשון "ואסור לאדם שיעורר וכו'" כלשון המשנה במועד קטן, וכאן נקט רבינו לשון: לא תעורר אשה וכו', ע"פ לשון הירושלמי שם פ"א ה"ה: "לא תעורר אשה לוייתה (=אבל בעלה, שהוא חיבורה) במועד". וכתב הכסף־משנה: כל זה לפי מנהגם שהיו מעוררים בכי וילולה. אבל מה שאנו נוהגים, שבגמר השנה, מספידים המת ומזכירים נשמתו - מותר, שאין זה "עירור" שלא ישכח מן הלב, אדרבה דעתו להפסיק עי"ז אבילותו, וכן בשו"ע או"ח סי' תקמז סעיף ה. 42) שבין כך, המרירות חרותה בלבה ואין בה תוספת בגלל ההספד (ירושלמי שם). ושם אמרו: "איזה עירור? מזכירתו בין המתים; הספד - שהוא עושה לו הספד בפני עצמו".

20 **ז. שִׁבְעַת יְמֵי הַחַתְנוּת[43] - הֲרֵי הֵן כְּרֶגֶל[44]. וּמִי שֶׁמֵּת**
21 **לוֹ מֵת בְּתוֹךְ יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה, אֲפִלּוּ אָבִיו וְאִמּוֹ -**
22 **מַשְׁלִים שִׁבְעַת יְמֵי הַשִּׂמְחָה, וְאַחַר כָּךְ נוֹהֵג שִׁבְעַת**
23 **יְמֵי אֲבֵלוּת[45]. וּמוֹנֶה הַשְּׁלֹשִׁים מֵאַחַר יְמֵי הַשִּׂמְחָה[46].**

43) ימי המשתה, שמשה רבינו תיקן לישראל, שהנושא בתולה יהיה שמח עמה שבעת ימים, כמבואר בהל' אישות פ"י הי"ב, ולעיל פ"א, ה"א. 44) שאין אבילות נוהגת בהם (כתובות ד, א). 45) כדין הקובר את מתו ברגל, המבואר לעיל פ"י, ה"ח. 46) והראב"ד שואל: למה לא יעלו ימי המשתה למנין השלושים, כמו ששנינו לעיל (שם) לענין הרגל ש"מונה שלשים מיום הקבורה"? והרמב"ן (הובא ב'טור' יו"ד סי' שמב) מתרץ, שברגל נוהג ממילא מצות שלשים, לענין גיהוץ ותספורת שאסור בהם מחמת הרגל, ולפיכך עולה לו למנין שלשים, אבל בשבעת ימי המשתה מותר בגיהוץ ותספורת, ולפיכך אינם עולים לו. ועדיין קשה, לפי שיטת רבינו לעיל פ"א ה"א, שאבילות יום ראשון היא מן התורה, איך דוחה שמחת ימי המשתה שאינה אלא מדבריהם, מצות אבילות שהיא מן התורה? והר"ן בכתובות שם מתרץ: יש כח ביד החכמים לבטל דברי תורה ב"שב ואל תעשה", שאינו חייב לעשות בימי שמחתו מעשה אבילות. ולפי זה, אסור יהיה לו לעסוק בפועל בדברי שמחה כל אותו היום, שאסור לו לדחות את אבלו ב"קום ועשה". ונראה, שנוהג הוא בדברים שבצנעה, ולא ישמש מיטתו, כמבואר בסמוך בהלכה הבאה. והרדב"ז מתרץ,

שכאן אין החכמים מבטלים את האבילות לגמרי, אלא דוחים אותה ליום אחר, ולפי זה אפילו בדברי שמחה בפועל, מותר לו לעסוק באותו יום.

ח. הֵכִין כָּל צָרְכֵי הַסְּעֻדָּה וְאָפָה פִּתּוֹ וְטָבַח טִבְחוֹ כְּדֵי שֶׁיִּכָּנְסוּ לַשִּׂמְחָה, וּמֵת לוֹ מֵת קֹדֶם שֶׁיִּכָּנְסוּ לַשִּׂמְחָה: אִם לֹא נָתַן מַיִם עַל גַּבֵּי בָּשָׂר[47] - מוֹכֵר הַבָּשָׂר וְהַפַּת, וְנוֹהֵג שִׁבְעַת יְמֵי אֲבֵלוּת, וְאַחַר כָּךְ נוֹהֵג שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה[48]; וְאִם נָתַן מַיִם עַל גַּבֵּי בָּשָׂר, שֶׁהֲרֵי אִי אֶפְשָׁר לְמָכְרוֹ - מַכְנִיסִין אֶת הַמֵּת לְחֶדֶר[49], וְאֶת הֶחָתָן וְאֶת הַכַּלָּה לַחֻפָּה, וּבוֹעֵל בְּעִילַת מְצָוָה[50] וּפוֹרֵשׁ[51], וְנוֹהֵג שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה, וְאַחַר כָּךְ נוֹהֵג שִׁבְעַת יְמֵי אֲבֵלוּת. וְכָל אוֹתָן הַיָּמִים נוֹהֵג בִּדְבָרִים שֶׁבְּצִנְעָה כְּשַׁבָּת[52]. לְפִיכָךְ הוּא יָשֵׁן בֵּין הָאֲנָשִׁים, וְאִשְׁתּוֹ יְשֵׁנָה בֵּין הַנָּשִׁים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ[53]. וְאֵין מוֹנְעִין תַּכְשִׁיטִין מִן הַכַּלָּה כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם[54]. הָיוּ בְּמָקוֹם שֶׁאֶפְשָׁר לִמְכֹּר הַבָּשָׂר אַף עַל פִּי שֶׁנִּתַּן עָלָיו מַיִם - מוֹכֵר, וְנוֹהֵג אֲבֵלוּת תְּחִלָּה. הָיוּ בְּמָקוֹם שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִמְכֹּר הַבָּשָׂר אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָתַן עָלָיו מַיִם - נוֹהֵג שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה תְּחִלָּה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁמֵּת אָבִיו שֶׁל חָתָן אוֹ אִמָּהּ שֶׁל כַּלָּה; שֶׁאִם יַפְסִידוּ סְעֻדָּה זוֹ - אֵין לָהֶם מִי שֶׁיִּטְרַח לָהֶם. אֲבָל אִם מֵת אָבִיהָ שֶׁל כַּלָּה אוֹ אִמּוֹ שֶׁל חָתָן אוֹ שְׁאָר קְרוֹבֵיהֶם - נוֹהֲגִין שִׁבְעַת יְמֵי הָאֵבֶל תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ תִּכָּנֵס לַחֻפָּה וְיִנְהֲגוּ שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה[55].

47) עדיין ראוי הבשר למכירה. 48) הראב"ד שואל: למה לא יחכה עד שיעברו עליו שלשים יום של אבילות, כמבואר לעיל פ"ו ה"ה, שהאבל אסור בנישואין כל שלשים יום. והרמב"ן - הובא ב'טור' יו"ד סי' שמב - אומר, הואיל וכבר התכונן לחופה וטרח בה הרבה, אין לאחר החופה עד לגמר שלשים. 49) שלא יקברוהו, כדי שלא תחול עליו אבילות מיד לאחר סתימת הגולל, ואז לא יוכל לכנוס עד שתעבור האבילות. 50) הבעילה הראשונה שהחתן בועל את אשתו הבתולה, נקראת "בעילת מצוה", כי עי"ז עשאה כלי, וכמו שאמרו (סנהדרין כב, ב) "אין אשה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי", ובאים לידי פריה ורביה, וכן הכתוב אומר (ישעיה נד, ה) "כי בועליך עושיך" ('תוספות' לכתובות ד, א ד"ה בעילת מצוה). 51) אחרי שקוברים את המת, אסור הוא בדברים שבצנעה, מחמת אבלו, כבסמוך. 52) ראה לעיל פ"י, ה"א. אבל ברגל ממש, מותר הוא אפילו בדברים שבצנעה, כמבואר שם ה"ג ובביאורנו. 53) כתובות שם. והשווה הל' איסורי ביאה פכ"ב, ה"א. וכתוב ב"הגהות מיימוניות": מיעוט אנשים שנים, ומיעוט נשים שתים. וביו"ד סי' שמב סעיף א, מעיר הרמ"א, שאסורים להתייחד גם ביום, ואם אינם ישנים בחדר אחד, אינם צריכים שימור כלל. 54) שם. כדי שלא תתגנה על בעלה. 55) שם. ולדעת רש"י שם ג, ב ד"ה אביו של חתן: אמה של כלה - אינה משמשת גורם לסעודה, אלא היא המכינה תכשיטין לכלה. והעיר הר"ן שם, כגון שהתמרוקים והקישוטים אינם מתקיימים. שאם לא כן, תינשא לאחר שבעת ימי האבלות באותם תמרוקים, שהכינה לה אמה מקודם.

יום חמישי ג' תמוז ה'תש"פ

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) דיני הספד, ושבעה מעמדות למת. דיני ליקוט עצמות ופינוי ארון המת ממקום למקום - לעניין אבל והספד. בן כמה שנים יהיה הקטן, ויהיה ראוי להספד. סדרי הלווייה שונים בקטנים - בהתאם לגילם. עבדים ושפחות - לעניין הספד ותנחומים.

א. הַהֶסְפֵּד כְּבוֹד הַמֵּת הוּא[2]. לְפִיכָךְ כּוֹפִין אֶת הַיּוֹרְשִׁין לִתֵּן שְׂכַר מְקוֹנְנִים וְהַמְקוֹנְנוֹת[3] וְסוֹפְדִין אוֹתוֹ. וְאִם צִוָּה שֶׁלֹּא יִסְפְּדוּהוּ - אֵין סוֹפְדִין אוֹתוֹ[4]. אֲבָל אִם צִוָּה שֶׁלֹּא יִקָּבֵר - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ; שֶׁהַקְּבוּרָה מִצְוָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ[5].

2) ולא כבוד החיים ויקרם. 3) מלשון הכתוב (ירמיה ט, טז) "קראו למקוננות ותבואינה". 4) אבל אילו היה ההספד "כבוד החיים" לא היינו שומעים לו. שלא לפגוע בכבודם (סנהדרין מו, ב). 5) אלא שמסופקים בגמרא שם, אם המצוה היא "משום כפרה", שמורידים ומשפילים אותו בתחתיות (רש"י שם), ולפיכך אם ציווה שלא לקברו - שומעים לו, שהרי אינו רוצה בכפרה, או "משום בזיון" היא, שלא יתבזה על החיים, שיראוהו מת ונרקב ונבקע, ולפיכך אפילו ציווה שלא לקברו אין שומעים לו, לבזות את החיים בגללו, ומתוך שזוהי בעייה שלא נפשטה, הולכים בה להחמיר (שם), והשווה הלכות זכייה ומתנה פרק י"א, הלכה כ"ד "שאסור להניחו בלא קבורה, אלא כופים את היורשים לקברו מנכסיו". וראה הלכות אישות פרק י"ד הלכה כ"ג-כ"ד בעניין חיובי הבעל בקבורת אשתו.

ב. כָּל הַמִּתְעַצֵּל בְּהֶסְפֵּדוֹ שֶׁל חָכָם - אֵינוֹ מַאֲרִיךְ יָמִים[6]. וְכָל הַמִּתְעַצֵּל בְּהֶסְפֵּד אָדָם כָּשֵׁר - רָאוּי לִקָּבֵר בְּחַיָּיו[7]. וְכָל הַמּוֹרִיד דְּמָעוֹת עַל אָדָם כָּשֵׁר - הֲרֵי שְׁכָרוֹ שָׁמוּר עַל כָּךְ אֵצֶל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא[8].

6) שבת קה, ב "מידה כנגד מידה" - הוא לא התאבל על שנתקצרו ימי החכם, אף לחייו לא יחושו מן השמים (רש"י). 7) שם, שנאמר (יהושע כד, ל) "ויקברו אותו (את יהושע) בגבול נחלתו... מצפון להר געש" - מלמד שרגש עליהם ההר להרגם" על שלא הספידוהו כראוי (שם וברש"י). וגם עונש זה הוא "מידה כנגד מידה" - כי אם הוא מתעצל בהספדו, הרי הוא מחשיבו כחי, והרי הוא כאילו מונח בקבר כשהוא חי, לפיכך ענשו להיקבר בחייו (מהרש"א שם). וראוי להעיר כי הנוסח שלפנינו בגמרא שם הוא: המתעצל בהספדו של חכם, ורבינו כנראה נמשך אחרי גירסת הרי"ף במועד קטן פרק ג דף רצג, שהיא: "בהספד של אדם כשר". 8) שבת שם, "הקדוש־ברוך־הוא סופרן ומניחן בבית גנזיו", שנאמר (תהלים נו, ט) "נודי ספרת אתה, שימה דמעתי בנאדך".

ג. אֵין מַנִּיחִין סֵפֶר תּוֹרָה עַל מִטָּתוֹ שֶׁל חָכָם[9]. וְאֵין מְשַׁנִּין אוֹתוֹ מִמִּטָּה לְמִטָּה[10]. וְאֵין מוֹצִיאִין מִטָּתוֹ אֶלָּא דֶּרֶךְ פְּתָחִים, לֹא שֶׁיְּשַׁלְשְׁלוּהָ דֶּרֶךְ גַּגּוֹת[11]. וּבִשְׁאָר הָעָם - מֻתָּר לַעֲשׂוֹת[12].

9) לומר: "קיים זה מה שכתוב בזה", כי אסור לישב על גבי מיטה שספר תורה מונה עליה, כמבואר בהלכות ספר תורה פרק י, הלכה ו (מועד קטן כה, א). ודווקא על מיטתו, אבל להניח הספר לפניו על גבי ספסל, התיר רב האי גאון לאדם חשוב וגדול בתורה ויחיד בדורו, כמבואר בטור יורה דעה סימן שדמ וכן בש"ך שם ובטור יורה דעה סימן שנג. 10) אלא מוציאים אותו במיטה הראשונה שעשו לצרכו (מועד קטן שם) ובטור יורה דעה סימן שנג. 11) כגון, אם הייתה המיטה רחבה מפתח הדלת, שוברים הקיר ומרחיבים הפתח (מועד קטן שם). 12) שלא אמרו אלא: "חכם כבודו דרך הפתח", וכן: "חכם כבודו במיטה הראשונה".

ד. אֵין פּוֹחֲתִין מִשִּׁבְעָה מַעֲמָדוֹת לְמֵת[13]. וְאֵין עוֹשִׂין מַעֲמָד וּמוֹשָׁב בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה[14]. וְאֵין עוֹשִׂין אֶלָּא בִּקְרוֹבִים[15]. וְאֵין עוֹשִׂין אֶלָּא בְּיוֹם רִאשׁוֹן[16], וּבְבֵית הַקְּבָרוֹת, וּבְמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ[17]. כֵּיצַד עוֹשִׂין בְּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ? מַעֲמִידִין שְׁאָר הַקְּרוֹבִים וּבְנֵי מִשְׁפָּחָה שֶׁאֵינָן בְּנֵי אֵבֶל, וְאוֹמְרִין לְפָנֶיהָם דִּבְרֵי קִינוֹת וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן. וְאַחַר כָּךְ אוֹמֵר: שְׁבוּ יְקָרִים שֶׁבוּ! וְאוֹמֵר לְפָנֶיהָם דְּבָרִים אֲחֵרִים כְּשֶׁהֵן יוֹשְׁבִין. וְאַחַר כָּךְ: עִמְדוּ יְקָרִים עֲמֹדוּ! וְאוֹמֵר כְּשֶׁהֵן עוֹמְדִין. וְחוֹזֵר וְאוֹמֵר כָּךְ עַד שֶׁבַע פְּעָמִים[18].

13) בחזרתם מן הקבר הולכים מעט ויושבים, לנחם האבלים, או להרבות צער על המת ולתת איש אל לבו לשוב בתשובה, כי חיי האדם הבל. ועומדים, והולכים מעט וחוזרים ויושבים מעט, כך עושים שבע פעמים, כנגד שבעה הבלים הכתובים בקהלת (א, ב) "הבל הבלים אמר קהלת הבל הבלים (=הבלים שניים במשמע) הכל הבל" (בבא בתרא ק, ב וברשב"ם שם). ורש"י למגילה כג, ב אומר: "כשנושאים את המת לקברו היו יושבים שבע פעמים לבכות את המת, והרוצה לספדו יספוד". 14) אנשים (מגילה כג, ב). 15) קרובי המת שאינם מתאבלים באים למעמדות לכבוד המת. 16) לקבורת המת. 17) בבא בתרא שם. 18) ולדעת הרשב"ם שם, לאחר שישבו מעט, היה הממונה אומר להם עמדו ולכו אל מקום אחר. ובטור יורה דעה סימן שעו מביא בשם גאון: "וצריך לישב שבע פעמים מפני שהרוחות מלוות אותו, ובכל שעה שיושב בורחות ממנו".

ה. כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין מַעֲמָד וּמוֹשָׁב לַאֲנָשִׁים בְּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ, כָּךְ עוֹשִׂין לְנָשִׁים[19]. וּמַסְפִּידִין הַנָּשִׁים כַּאֲנָשִׁים בְּכָל מָקוֹם[20]. אֲבָל אֵין מַנִּיחִין מִטַּת הָאִשָּׁה בָּרְחוֹב לְעוֹלָם[21], שֶׁזֶּה גְּנַאי לָאִשָּׁה[22], אֶלָּא סָמוּךְ לְמִיתָתָהּ קְבוּרָתָהּ[23].

19) בבא בתרא שם. 20) כשמתה אמו של בן זזא, הספידה רבן גמליאל הספד גדול (ראש השנה כה, א). וכן במגילה כח, ב "רפרם הספיד לכלתו בבית הכנסת". 21) אפילו שלא בימי חול המועד, אלא בכל ימות השנה, ראה לעיל פרק י"א, הלכה ג. 22) להיות מונחת מתה ברחוב לעיני הכל. 23) מועד קטן כח, א, שנאמר (במדבר כ, א) "ותמת שם מרים ותיקבר שם" - סמוך למיתה קבורה, ולשון ה"נמוקי יוסף" למשנה שם: "שגנאי הוא לנשים החיות, כשאשה מתה עומדת [שוכבת] בתכריכיה לבושה לפני האנשים".

ו. הַמְלַקֵּט עַצְמוֹת[24] - אֵין אוֹמְרִים עֲלֵיהֶם קִינִים וְנֶהִי[25], וְלֹא בִּרְכַּת אֲבֵלִים וְלֹא תַּנְחוּמֵי אֲבֵלִים[26]. אֲבָל אוֹמְרִים עֲלֵיהֶן דִּבְרֵי שֶׁבַח לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא[27] וְדִבְרֵי כִּבּוּשִׁים[28].

24) מן הקבר, לקברן במקום אחר. 25) דברי בכי ומספד. 26) מפורש בסמוך בהלכה הבאה. 27) שהוא ממית ומחייה, מוריד שאול ויעל (ירושלמי מועד קטן פרק א, הלכה ה וכפירוש הטור ביורה דעה סימן תג). 28) דברי מוסר, הכובשים את לבו של אדם ומכניעים את יצרו.

ז. הַמְפַנֶּה אֲרוֹנוֹ שֶׁל מֵת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: אִם שִׁדְרוֹ[29] קַיֶּמֶת - עוֹמְדִין עָלָיו בְּשׁוּרָה[30], וְאוֹמְרִים עָלָיו בִּרְכַּת אֲבֵלִים וְתַנְחוּמֵי אֲבֵלִים[31], וּמַסְפִּידִין אוֹתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהֶעֱבִירוּהוּ לְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ[32]; וְאִם אֵין שִׁדְרוֹ קַיֶּמֶת - אֵין מַסְפִּידִין אוֹתוֹ, וְאֵין עוֹמְדִין עָלָיו בְּשׁוּרָה, וְאֵין אוֹמְרִין עָלָיו בִּרְכַּת אֲבֵלִים וְלֹא תַּנְחוּמֵי אֲבֵלִים. וְאֵלּוּ הֵן: בִּרְכַּת אֲבֵלִים - דְּבָרִים שֶׁאוֹמְרִים בְּבֵית הָאֵבֶל[33], תַּנְחוּמֵי אֲבֵלִים - שֶׁאוֹמְרִים בְּשׁוּרָה[34].

29) מערכת החוליות בגבו, וכן בבבא קמא טז, א "שדרו של אדם". 30) לנחמו, ראה לקמן פרק י"ג, הלכה א. 31) מועד קטן כה, א. אלא, ששם הנוסח: "שלדו קיימת" ומפרש רש"י: גופו קיים, ורבינו סובר, כיוון ששדרתו קיימת, הרי זה כ"שלדו קיים" שהשדרה היא עיקר בניין הגוף (לחם משנה). 32) ואין מספידים אפילו את החכם לאחר שנים עשר חודש למיתתו, ראה לקמן פרק י"ג, הלכה י, זה שהעבירו את ארונו ממקום למקום - מספידים הואיל ושלדו קיים ונקבר מחדש. 33) בברכת ה"טוב והמטיב" שבברכת המזון, שמוסיף בה דברים: דיין אמת, שופט בצדק, שליט בעולמו לעשות בו כרצונו וכו', כדברי רבינו בהלכות ברכות פרק ב, הלכה ח. ובירושלמי מועד קטן פרק א, הלכה ה: ברכת אבלים - מה שאומרים בבית הכנסת, ומפרש ה"קרבן העדה" "ברוך מנחם אבלים", וכן בירושלמי פסחים פרק ח, הלכה ח. וראוי להעיר שבכתובות ח, ב אמרו: "ברכת אבלים ברחבה" ומפרש רש"י: כשמברים את האבל סעודה ראשונה משל אחרים, היו מברים אותו ברחבה (רחוב העיר), ומברכים שם ברכת אבלים, ונוסח הברכה מפורש בגמרא שם: "אחינו המיוגעים המדוכאים באבל הזה... ברוך מנחם אבלים". 34) ירושלמי פסחים שם. כשחזרו מקבורת המת היו עומדים בצד בית הקברות לנחמו, כמבואר לקמן פרק י"ג, הלכה א.

ח. הַמְלַקֵּט עַצְמוֹת אָבִיו וְאִמּוֹ - הֲרֵי זֶה מִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶן כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ[35]; וְלָעֶרֶב - אֵין מִתְאַבֵּל, אֲפִלּוּ צְרוּרִין לוֹ בִּסְדִינוֹ. וְאֵין אוֹמְרִין עֲלֵיהֶן קִינוֹת[36].

35) מועד קטן ח, א וכפירוש התוספות שם. ואותו היום נוהג בעטיפת הראש וכפיית המיטה... ורחיצה וסיכה. וכל מה שאסור באבל (כסף משנה בשם רבינו ירוחם). ולאו דווקא בעצמות אביו אלא גם על עצמות כל הקרובים, מתאבל עליהם ביום לקיטתן, בכל הדברים הנוהגים באבל (טור יורה דעה סימן תג). 36) כבר הזכיר זה רבינו לעיל הלכה ו, וכן משמיענו שאפילו על עצמות אביו ואמו אין אומרים קינות.

ט. אֵין מַסְפִּידִין אֶת הַקְּטַנִּים. וּבֶן כַּמָּה שָׁנִים יִהְיֶה רָאוּי לְהֻסְפַּד? בְּנֵי עֲנִיִּים אוֹ בְּנֵי זְקֵנִים - בְּנֵי חָמֵשׁ[37]; וּבְנֵי עֲשִׁירִים - בְּנֵי שֵׁשׁ. אֶחָד זְכָרִים וְאֶחָד נְקֵבוֹת.

37) שהעני מצטער על בניו יותר מן העשיר, לפי שאין לו שמחה אחרת (מועד קטן כד, ב וברש"י). ושם אמרו: "בני זקנים - כבני עניים".

י. תִּינוֹק שֶׁמֵּת: כָּל שְׁלֹשִׁים - יוֹצֵא בְּחֵיק[38], וְנִקְבָּר בְּאִשָּׁה אַחַת וּבִשְׁנֵי אֲנָשִׁים; אֲבָל לֹא בְּאִישׁ אֶחָד וּבִשְׁתֵּי נָשִׁים, מִפְּנֵי הַיִּחוּד[39]. וְאֵין עוֹמְדִין עָלָיו בְּשׁוּרָה, וְאֵין אוֹמְרִין עָלָיו בִּרְכַּת אֲבֵלִים וְתַנְחוּמֵי אֲבֵלִים[40]. בֶּן שְׁלֹשִׁים יוֹם גְּמוּרִים[41] - יוֹצֵא בִּגְלוֹסְקָמָא[42] קְטַנָּה הַנִּטֶּלֶת בַּאֲגַפַּיִם[43]. וְעוֹמְדִין עָלָיו בְּשׁוּרָה, וְאוֹמְרִין עָלָיו בִּרְכַּת אֲבֵלִים וְתַנְחוּמֵי אֲבֵלִים[44]. בֶּן שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ - יוֹצֵא בְּמִטָּה.

38) לבית הקברות, ולא בארון. 39) שאסור להתייחד אפילו עם שתי נשים, מפני שדעתן קלה, ושתיהן נוחות להתפתות, אבל בשני אנשים מותר, שהאחד בוש מחבירו (קידושין פ, ב וברש"י). וכל זה בשעת אבל, שיצרו שבור ונכנע, אבל שלא בשעת אבלו, אפילו אנשים הרבה אסור להם להתייחד עם אשה אחת, עד שתהיה אשתו של אחד מהם שם, כדברי רבינו בהלכות איסורי ביאה פרק כ"ב, הלכה ח ובכסף משנה שם. 40) מועד קטן כד, ב. 41) יצא מחזקת נפל, אבל יום שלושים עצמו כיום שלפניו הוא (בכורות מט, א), והשווה לעיל פרק א, הלכה ו. 42) תיבה או ארון בלשון יוונית. "ויישם בארון במצרים" (בראשית נ, כו) מתרגם יונתן: ושוון יתיה בגלוסקמא. ונוסח הגמרא במועד קטן שם: דלוסקמא. ונוסח הערוך בכל המקומות בתלמוד: גלוסקמא. 43) בזרועות שני אנשים דרך כבוד (רש"י שם). 44) כשאר כל אדם (שם). ולדעת הרמ"א ביורה דעה סימן שדמ סעיף ד אין אומרים צידוק הדין וקדיש על תינוק "עד שיהיה בן יב חודש, שיצא במיטה".

יא. כָּל הַיּוֹצֵא בְּמִטָּה - רַבִּים מַצְהִיבִין[45] עָלָיו; וְכֹל שֶׁאֵינוֹ יוֹצֵא בְּמִטָּה - אֵין רַבִּים מַצְהִיבִין עָלָיו. וְכָל הַנִּכָּר לָרַבִּים[46] - רַבִּים מִתְעַסְּקִין בּוֹ[47]; וְכֹל שֶׁאֵינוֹ נִכָּר לָרַבִּים - אֵין רַבִּים חַיָּבִין לְהִתְעַסֵּק בּוֹ. וּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ נָשִׁים לָצֵאת לִפְנֵי הַמִּטָּה - יוֹצְאוֹת לִפְנֵי הַמִּטָּה[48]; לְאַחַר הַמִּטָּה - יוֹצְאוֹת לְאַחַר הַמִּטָּה[49].

45) שרויים בצער וסופדים. 46) שהיה רגיל לצאת מן הבית, והכירו אותו. 47) לספדו וללוותו. 48) ואין לחוש להרהור עבירה בשעת צער ואבל. 49) סנהדרין כ, א. ובירושלמי שם פרק ב, הלכה ד אמרו: לפני המיטה - שהן גרמו מיתה. לאחר המיטה - מפני כבוד בנות ישראל, שלא יהו (האנשים) מביטים בנשים. וביורה דעה סימן שנט סעיף א מסכם: "ועכשיו נהגו שאין יוצאות אלא לאחר המיטה, ואין לשנות".

יב. הָעֲבָדִים וְהַשְּׁפָחוֹת[50] - אֵין מַסְפִּידִין אוֹתָן, וְאֵין עוֹמְדִין עֲלֵיהֶן בְּשׁוּרָה, וְאֵין אוֹמְרִים עֲלֵיהֶן בִּרְכַּת אֲבֵלִים וְתַנְחוּמֵי אֲבֵלִים; אֶלָּא אוֹמְרִין לוֹ כְּשֵׁם שֶׁאוֹמְרִין לוֹ עַל שׁוֹרוֹ וְעַל חֲמוֹרוֹ: הַמָּקוֹם יְמַלֵּא חֶסְרוֹנְךָ[51].

50) הכנענים. 51) ברכות טז, ב. ושם אמרו: "רבי יוסי אומר: אם עבד כשר הוא, אומרים עליו, הוי איש טוב ונאמן, ונהנה מיגיעו, אמרו לו: אם כן, מה הינחת לכשרים".

יום שישי ד' תמוז ה'תש"פ

פֶּרֶק שְׁלִשָׁה עָשָׂר[1]

1) סדר ניחום אבלים. מת שאין לו אבלים להתנחם עליו, כיצד עורכים לו אבל וניחומים. באיזה כלים מביאים את המאכל לבית האבל להברותו. שלבי זמן שונים באבילות, לבכי, להספד, לתספורת ולשאר חיובי אבל. החובה לדאוג ולפשפש במעשים לחזור בתשובה - בימי האבל.

א. כֵּיצַד מְנַחֲמִין אֶת הָאֲבֵלִים? אַחַר שֶׁקּוֹבְרִין אֶת הַמֵּת מִתְקַבְּצִין הָאֲבֵלִים וְעוֹמְדִין בְּצַד בֵּית הַקְּבָרוֹת, וְכָל הַמְלַוִּין אֶת הַמֵּת עוֹמְדִין סָבִיב לָהֶן שׁוּרָה לִפְנֵי שׁוּרָה. וְאֵין שׁוּרָה פְּחוּתָה מֵעֲשָׂרָה, וְאֵין אֲבֵלִים מִן הַמִּנְיָן[2].

2) סנהדרין יט, א. הואיל והשורה אינה דבר של חיוב כמו כל המצוות, אלא תוקנה לנחם אבלים, אינו ראוי שהמתנחם יהיה ממנין המנחמים (רדב"ז), אבל זה ברור שהאבל מצטרף לברכת הזימון, בין לשלשה, בין לעשרה, שהרי חייב בכל המצוות (שם) וכן ביו"ד סי' שעט סעיף ה. וראה כתובות ח, ב.

ב. הָאֲבֵלִים עוֹמְדִין לִשְׁמֹאל הַמְנַחֲמִין, וְכָל הַמְנַחֲמִין בָּאִין אֵצֶל הָאֲבֵלִים אֶחָד אֶחָד[3], וְאוֹמְרִים לָהֶן: תְּנֻחֲמוּ מִן הַשָּׁמַיִם[4]. וְאַחַר כָּךְ הוֹלֵךְ הָאָבֵל לְבֵיתוֹ. וְכָל יוֹם וָיוֹם מִשִּׁבְעַת יְמֵי אֲבֵלוּת בָּאִין בְּנֵי אָדָם לְנַחֲמוֹ, בֵּין שֶׁבָּאוּ פָּנִים חֲדָשׁוֹת[5] בֵּין שֶׁלֹּא בָּאוּ[6].

3) סנהדרין שם. ופני האבלים מול פני המנחמים. 4) שם,

לגבי כהן גדול המנחם את אחרים, והשווה לעיל פ"ז, ה"ו. 5) שעדיין לא נחמוהו כלל. 6) מנחמים אותו כל שבעה, ואפילו אלה שנחמוהו אתמול, כמו שאמרו (מו"ק כב, א) "אפילו בא ביום השביעי... והוא שבא ומצא מנחמים אצלו". ושם כא, א: "ואם באו פנים חדשות".

1 **ג. הָאָבֵל מֵסֵב בְּרֹאשׁ[7]. וְאֵין הַמְנַחֲמִין רַשָּׁאִין לֵישֵׁב**
2 **אֶלָּא עַל גַּבֵּי קַרְקַע. שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּשְׁבוּ אִתּוֹ לָאָרֶץ[8].**
3 **וְאֵין רַשָּׁאִין לוֹמַר דָּבָר עַד שֶׁיִּפְתַּח הָאָבֵל אֶת פִּיו**
4 **תְּחִלָּה. שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵין דֹּבֵר אֵלָיו דָּבָר; וּכְתִיב: אַחֲרֵי**
5 **כֵן פָּתַח אִיּוֹב אֶת פִּיהוּ וְגוֹמֵר, וַיַּעַן אֱלִיפַז[9]. וְכֵיוָן**
6 **שֶׁנִּעְנַע בְּרֹאשׁוֹ - שׁוּב אֵין הַמְנַחֲמִין רַשָּׁאִין לֵישֵׁב**
7 **אֶצְלוֹ, שֶׁלֹּא יַטְרִיחוּהוּ יוֹתֵר מִדַּי[10].**

7) כתובות סט, ב, שנאמר (איוב כט, כה) "אבחר דרכם ואשב ראש... כאשר אבלים ינחם". ואמרו שם, קרא: יָנָחם, שהמתנחם מושיבים אותו בראש לנחמו. 8) מאמר רב יהודה, הביאו הרי"ף למו"ק סוף פ"ג, ובגירסת הגמרא שלפנינו (כח, ב) איננו, גם ב"ילקוט שמעוני" לאיוב שם מביא מאמר זה בשם רבי. 9) אליפז היה ממנחמי איוב, ולא ענה דבר עד אשר איוב האבל פתח פיו (מו"ק כח, ב). 10) שם, כיון שהאבל אסור בשאילת שלום, בזמן שהוא רוצה לפטור את מנחמיו לביתם, הוא שוחה בראשו, כתלמיד השוחה לפני רבו ליתן שלום (רדב"ז בשם הרמב"ן).

8 **ד. מֵת שֶׁאֵין לוֹ אֲבֵלִים לְהִתְנַחֵם - בָּאִים עֲשָׂרָה בְּנֵי**
9 **אָדָם כְּשֵׁרִין וְיוֹשְׁבִין בִּמְקוֹמוֹ[11] כָּל שִׁבְעַת יְמֵי**
10 **הָאֲבֵלוּת[12], וּשְׁאָר הָעָם מִתְקַבְּצִין עֲלֵיהֶן. וְאִם לֹא**
11 **הָיוּ שָׁם עֲשָׂרָה קְבוּעִין - בְּכָל יוֹם וָיוֹם מִתְקַבְּצִין**
12 **עֲשָׂרָה מִשְּׁאָר הָעָם[13] וְיוֹשְׁבִין בִּמְקוֹמוֹ[14].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"מת שאין לו אבלים להתנחם באים עשרה בני אדם כשרין ויושבין כו'".

והראב"ד השיג וכתב: "א"א זה אין לו שורש". ובפרק י"ד ה"ו כתב הרמב"ם שניחום אבלים הוא גמ"ח עם החיים ועם המתים. ויש לומר שזהו יסוד מחלוקתם, שלדעת הרמב"ם ניחום אבלים הוא גמ"ח גם עם המתים ולכן גם במת שאין לו אבלים להתנחם "באים עשרה בני אדם כו'". אבל לדעת הראב"ד הוא גמ"ח עם החיים בלבד.

(על פי לקו"ש חלק כ' ע' 569)

11) במקום שמת שם. 12) לדעת הרדב"ז, אין הכוונה שישבו שם כל היום, כדרך שהאבל יושב בקביעות כל היום, אלא באים בכל יום בבוקר ובערב, בזמן שהציבור רגיל לבוא לנחם האבלים. 13) שלא ישבו אתמול כמתנחמים. 14) שבת קנב, א: "מת שאין לו מנחמים" וכו', ומפרש רבינו: כאילו היה מנוקד מְנחמים, שפירושו מתנחמים, שוודאי כל ישראל מנחמים הם, ולא תמצא אלא מת שאין לו אבלים להתנחם, ומתוך שלא הזכיר: אבלים, מכאן שעיקר ההקפדה שישבו עשרה אנשים בכל יום להתנחם, ושאר כל העם יבואו לנחמם (מרכבת המשנה).

13 **ה. הַכֹּל חַיָּבִין לַעֲמֹד בִּפְנֵי נָשִׂיא[15], חוּץ מֵאָבֵל**
14 **וְחוֹלֶה[16]. וּלְכָל הָעוֹמֵד מִפָּנָיו אוֹמֵר לוֹ 'שֵׁב', חוּץ**
15 **מֵאָבֵל וְחוֹלֶה. שֶׁמַּשְׁמַע: יֵשֵׁב בְּאֶבְלוֹ, יֵשֵׁב בְּחָלְיוֹ[17].**

15) כשנכנס לבית־המדרש. 16) שקשה עליהם העמידה, זה מפני אבלו המדכאו, וזה בגלל חליו. 17) מו"ק כז, ב. "אלא אומר להם: המקום יברך אתכם אל תטרחו" ('נמוקי יוסף' שם).

16 **ו. מְכַבְּדִין וּמְרַבְּצִין[18] בְּבֵית הָאֵבֶל[19], וּמְדִיחִין קְעָרוֹת**
17 **וְכוֹסוֹת וְקִיתוֹנוֹת[20] וּצְלוֹחִיּוֹת[21], וּמַדְלִיקִין אֶת**
18 **הַנֵּרוֹת. אֲבָל אֵין מְבִיאִין שָׁם לֹא אֶת הַמַּגְמָר[22] וְלֹא**
19 **אֶת הַבְּשָׂמִים[23].**

18) מכבדים - מטאטאים; מרבצים - מזלפים מים על הרצפה להשכיב את האבק. 19) ואין בזה משום מלאכה לאבל (מו"ק כז, א). 20) כדים. 21) בקבוקים קטנים, ראה מלכים־ב ב, ב. 22) קטורת של בשמים, הנשרפים באש ומעלים ריחות נעימים. 23) שם, שאסור לאבל להתענג ולהתעדן, אבל כל זמן שהמת מוטל, מביאים בשמים לבית המת, או על המת עצמו, להעביר הריח הרע, אלא שאין מברכים על בשמים של מתים, כמבואר שם וב'נמוקי יוסף', והשווה הל' ברכות פ"ט, ה"ח.

20 **ז. אֵין מוֹלִיכִין לְבֵית הָאֵבֶל הַמַּאֲכָל שֶׁמַּבְרִין בּוֹ לֹא**
21 **בִּכְלֵי כֶסֶף וְלֹא בִּכְלֵי שַׁעַם[24] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, אֶלָּא בִּכְלֵי**
22 **נְסָרִים[25] שֶׁל עֲרָבָה קְלוּפָה וְכַיּוֹצֵא בָהֶן; שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ**
23 **אֶת מִי שֶׁאֵין לוֹ. וְאֵין מַשְׁקִין בִּזְכוּכִית לְבָנָה, אֶלָּא**
24 **בִּצְבוּעָה; שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ אֶת הָעֲנִיִּים שֶׁאֵין יֵינוֹתֵיהֶן**
25 **טוֹבוֹת[26].**

24) עשויים מקליפת אַלון מיוחד. 25) בדפוס רומי ר"מ: בכלי נצרים. וכן הנוסח במו"ק שם. 26) ובזכוכית צבועה, אין מראה היין ניכר מבחוץ (שם).

26 **ח. אֵין שׁוֹתִין בְּבֵית הָאֵבֶל יָתֵר עַל עֲשָׂרָה כּוֹסוֹת**
27 **לְכָל אֶחָד וְאֶחָד: שְׁלֹשָׁה קֹדֶם אֲכִילָה, וּשְׁלֹשָׁה בְּתוֹךְ**
28 **אֲכִילָה, וְאַרְבָּעָה לְאַחַר אֲכִילָה. וְלֹא יוֹסִיף, שֶׁמָּא**
29 **יִשְׁתַּכֵּר[27].**

27) כתובות ח, ב "התחילו היו שותים ומשתכרים, החזירו הדבר ליושנה". ומפרש רש"י: ליושנה עשר כוסות. אלא שרש"י שם מפרש, שהיו משקים בעיקר את האבל, ככתוב (משלי לא, ו) "יין למרי נפש", ואולי עם האבל היו שותים גם המנחמים. והרמב"ן - הובא בכסף־משנה - סובר, שלא ישתו אלא תוך הסעודה, שיין שבתוך הסעודה אינו משכר, וגם רבינו לא כתבה דרך חיוב אלא דרך שלילה, וראה לעיל פ"ד, ה"ו: "נקבר המת, הרי זה מותר... ולשתות יין מעט כדי לשרות אכילה שבמעיו אבל לא לרוות". הרי שלכתחילה אין לו לשתות יין אלא בתוך הסעודה.

30 **ט. אֵין אוֹמְרִין שְׁמוּעָה[28] וְהַגָּדָה בְּבֵית הָאֵבֶל[29], אֶלָּא**

יושְׁבִין דָּוִין[30]. וְכֵן אֵין אוֹמְרִין בִּפְנֵי הַמֵּת אֶלָּא דְּבָרִים שֶׁל מֵת[31]. אֲבָל לַעֲסֹק בְּדִבְרֵי תּוֹרָה בְּפָנָיו אוֹ בְּבֵית הַקְּבָרוֹת - אָסוּר[32].

28) דברי הלכה. 29) לפי שמושכים הלב, ולא יתעסקו באבילות (מו"ק כג, א. וב'נמוקי יוסף' שם). ואפילו בסתם דברי חול, נכון להחמיר, כדי שיתן אל לבו אבילותו (רדב"ז). ובירושלמי מו"ק פ"ג, הובא ב"הגהות מיימוניות" אמרו: אין לאכול עם האבל רוב עם, שיצטרכו להתחלק לשני מקומות, וכן ביו"ד סי' שעח סעיף י. 30) מצטערים וכואבים. 31) דברי הספד וצרכי הוצאתו וקבורתו. 32) ברכות ג, ב. יח, א. כי הכל חייבים לספר בדברי תורה, והמת דומם, הרי זה "לועג לרש", והכתוב אומר (משלי יז, ה) "לועג לרש חרף עושהו" (רש"י), אבל דברי חולין, שאין גנאי למחריש בהם - אין לאסור, ומעשים בכל יום, שעוסקים בדברי חול בפני המת, במעמד רבנים קשישים ואין מוחים בידם (הגהות מיימוניות). וכל שהוא לכבוד המת, ודאי שמותר לומר בפניו. ועל זה סומכים לקרוא פסוקים בבית־הקברות, ודרשה לכבוד המת (כסף־משנה, וכן ביו"ד סי' שדמ סעיף יז). וראה לקמן פי"ד הי"ג, וכן בהלכה כה, ש"מושיבים ישיבה על קברו (=של מלך) שבעה ימים", ובביאורנו שם.

י. אֵין בּוֹכִין עַל הַמֵּת יָתֵר מִשְּׁלֹשָׁה יָמִים, וְאֵין מַסְפִּידִין יָתֵר מִשְּׁבָעָה[33]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁאָר הָעָם; אֲבָל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים - הַכֹּל לְפִי חָכְמָתָן. וְאֵין בּוֹכִין עֲלֵיהֶן יוֹתֵר מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם; שֶׁאֵין לָנוּ גָּדוֹל מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ, וּכְתִיב: וַיִּתְּמוּ יְמֵי בְכִי אֵבֶל מֹשֶׁה[34]. וְכֵן אֵין מַסְפִּידִין יָתֵר עַל שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ. אֵין לָנוּ בְּחָכְמָה גָּדוֹל מֵרַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ, וּשְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ בִּלְבַד נִסְפַּד[35]. וְכֵן חָכָם שֶׁבָּאָה שְׁמוּעָתוֹ לְאַחַר שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ[36] - אֵין סוֹפְדִין אוֹתוֹ[37].

33) מו"ק כז, ב. שנאמר (ירמיה כב, י) "אל תבכו למת ואל תנודו לו" - אל תבכו, יותר מדאי; ואל תנודו לו, יותר מכשיעור, שלשה - לבכי, ושבעה - להספד. 34) כתובות קג, ב, רבינו הקדוש ציוה להושיב ישיבה אחריו עם מלאת שלשים יום למותו, אמר: איני עדיף ממשה רבינו וכו'. 35) שם. עד שלשים יום ספדו ביום ובלילה, מכאן ואילך ספדו ביום ולמדו בלילה, או להיפך. 36) משמת. 37) אפילו ביום שמועה. שכן מצינו (יבמות עט, א) שדוד המלך רצה להספיד את שאול המלך ולא הספידו, כיון שכבר עברו שנים עשר חודש מנפילתו, ומפרש רש"י: "שאין דרך כבוד לספוד אחר י"ב חודש, אחר שנתקבלו תנחומין על המת, כאמור במועד קטן כא, ב".

יא. אַל יִתְקַשֶּׁה[38] אָדָם עַל מֵתוֹ יָתֵר מִדַּי. שֶׁנֶּאֱמַר: אַל תִּבְכּוּ לְמֵת וְאַל תָּנֻדוּ לוֹ. כְּלוֹמַר: יָתֵר מִדַּי[39]. שֶׁזֶּהוּ מִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם; וְהַמְצַעֵר [עַצְמוֹ יוֹתֵר] עַל מִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם - הֲרֵי זֶה טִפֵּשׁ. אֶלָּא כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? שְׁלֹשָׁה לִבְכִי, שִׁבְעָה לְהֶסְפֵּד, שְׁלֹשִׁים יוֹם לְתִסְפֹּרֶת וְלִשְׁאָר הַחֲמִשָּׁה דְּבָרִים[40].

38) מרבה להתאבל. 39) מו"ק כז, ב ושם אמרו: "המתקשה על מתו יותר מדאי, על מת אחר הוא בוכה". וב"פתחי תשובה" ליו"ד סי' שצד ס"ק א, מביא בשם 'ספר חסידים': אדם שמת בנו או בתו אל ינשק אותם, ושאר מתים - סובר ה"פתחי תשובה" שמותר לנשקם, ככתוב (בראשית נ, א) ביעקב אבינו "ויבך (=יוסף) עליו וישק לו". 40) המנויים לעיל פ"ו ה"ב, ובמו"ק שם אמרו: "מכאן ואילך, אמר הקב"ה: אי אתם רחמנים בו יותר ממני".

יב. כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ מִתְאַבֵּל כְּמוֹ שֶׁצִּוּוּ חֲכָמִים - הֲרֵי זֶה אַכְזָרִי[41]. אֶלָּא יִפְחַד וְיִדְאַג וִיפַשְׁפֵּשׁ[42] בְּמַעֲשָׂיו וְיִחָזֵר בִּתְשׁוּבָה. וְאֶחָד מִבְּנֵי חֲבוּרָה שֶׁמֵּת - תִּדְאַג כָּל הַחֲבוּרָה כֻּלָּהּ[43]. כָּל שִׁלְשָׁה יָמִים הָרִאשׁוֹנִים יִרְאֶה אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ חֶרֶב מֻנַּחַת לוֹ עַל צַוָּארוֹ[44]; וּמִשְּׁלֹשָׁה וְעַד שִׁבְעָה - [כְּאִלּוּ הִיא] מֻנַּחַת בְּקֶרֶן זָוִית; מִכָּאן וְאֵילָךְ[45] - [כְּאִלּוּ] עוֹבֶרֶת כְּנֶגְדּוֹ בַּשּׁוּק[46]. כָּל זֶה לְהָכִין עַצְמוֹ, וְיַחֲזֹר[47] וְיָעוּר מִשְּׁנָתוֹ. וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: הִכִּיתָה אֹתָם וְלֹא חָלוּ. מִכְּלָל שֶׁצָּרִיךְ לְהָקִיץ וְלָחוּל.

41) שאין לבו מתרגש ומשתתף בצרת קרובו וחבירו. 42) ימשמש ויבדוק. "ויחפש, בגדול החל" (שם מד, יב) מתרגם הירושלמי: ופשפש. 43) שבת קו, א. ומפרש רש"י: ייראו מן המיתה. 44) מו"ק כז, ב. ושם הנוסח: בין שתי ירכותיו. וברי"ף שם: בין כתפיו, ומפרש ה'נמוקי יוסף': שאילו זוקף ראשו, היתה דוקרתו מאחוריו, וכל כך יעמוד בכובד ראש. 45) עד י"ב חודש. 46) מו"ק שם. שמידת הדין מתוחה נגדו. וביר'ושלמי שם פ"ג, ה"ד: "שכל אותה השנה, הדין מתוח כנגד המשפחה... כל שבעה - החרב שלופה, עד שלשים - היא רופפת, לאחר שנים־עשר חודש - היא חוזרת לתערה, למה הדבר דומה? לכיפה של אבנים, כיון שנתעררה (=נזדעזעה) אחת מהן, נתעררו כולן... ואם נולד בן זכר באותה המשפחה, נתרפאת כל אותה המשפחה". 47) ובכ"י תימן: לחזור בתשובה וכו'.

יום ש"ק ה' תמוז ה'תש"פ

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר[1]

1) מתבארת בו מצות עשה של דבריהם לבקר חולים, לנחם אבלים, להכניס הכלה וללוות האורחים וכו'. גודל ערך מצות הכנסת אורחים והלויתם לדרכם. זמני ביקור חולים. ביטול מלאכה ותלמוד תורה להוצאת תלמיד חכם לקבורה. נחום אבילי גוים וביקור חוליהם. איסור הנאה מבתי קברות, בנין הקבר, המת וכל תכריכיו והכלים הנזרקים על מטתו מחמת צער. הכבוד שעושים למלך או נשיא שמתו.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל דִּבְרֵיהֶם לְבַקֵּר חוֹלִים, וּלְנַחֵם אֲבֵלִים, וּלְהוֹצִיא הַמֵּת, וּלְהַכְנִיס הַכַּלָּה[2], וּלְוַוֹּת הָאוֹרְחִים[3], וּלְהִתְעַסֵּק בְּכָל צָרְכֵי הַקְּבוּרָה: לָשֵׂאת עַל הַכַּתֵּף[4], וְלֵילֵךְ לְפָנָיו[5], וְלִסְפֹּד, וְלַחְפֹּר, וְלִקְבֹּר[6]. וְכֵן לְשַׂמֵּחַ הַכַּלָּה וְהֶחָתָן, וּלְסַעֲדָם בְּכָל צָרְכֵיהֶם[7]. וְאֵלּוּ הֵן גְּמִילוּת חֲסָדִים שֶׁבְּגוּפוֹ, שֶׁאֵין לָהֶם שִׁעוּר[8]. אַף

1 **עַל פִּי שֶׁכָּל מִצְוֹת אֵלּוּ מִדִּבְרֵיהֶם, הֲרֵי הֵן בִּכְלַל**
2 **וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ[9] - כָּל הַדְּבָרִים שֶׁאַתָּה רוֹצֶה**
3 **שֶׁיַּעֲשׂוּ אוֹתָם לְךָ אֲחֵרִים, עֲשֵׂה אַתָּה אוֹתָן לְאָחִיךָ**
4 **בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת[10].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"מצות־עשה של דבריהם לבקר חולים ולנחם אבלים"..

מצות ניחום אבלים אינה מצוה שבגופו דווקא, ואפשר לעשותה על ידי שליח (כמו שמצינו בדוד המלך ש"ב פ"י פ"ג) ואף על ידי מכתב.

ומה שכתב "ואלו הן מצוות שבגופו" הוא להבדילה מן הצדקה שנזכרה בה"ג שם.

ועוד יש להוכיח ממה שכתב (פי"ד ה"ו) שהוא גמ"ח עם החיים ועם המתים, ופשיטא שלמתים אין נפק"מ אם בא במכתב או על ידי שליח.

(על פי לקו"ש חלק כ' ע' 569)

~ נקודות משיחות קודש ~

"עשה אותם אתה לאחיך בתורה ובמצות".

יש שלמדו מכאן שמצות אהבת ישראל היא רק לרעך בתורה ומצוות, ואילו את הרשע מותר או מצוה לשנוא. אבל כבר העירו באחרונים מזה שלומדין מהפסוק ואהבת **לרעך** כמוך "ברור לו מיתה יפה" שכולל גם את הרשע (המחויב במיתה) ורק מסית נתמעט בפירוש ממצוות אהבת ישראל.

ומוכח מזה שהמצוה לשנוא את הרשע היא לא מפני שנתמעט מהלשון "ואהבת לרעך כמוך" אלא שהוא ציווי בפני עצמו. וכן מוכח מתניא (פרק ל"ב) שגם אלו שמצוה לשנוא אותם, מצוה לאהבם גם כן.

וכן מוכח גם מלשון הרמב"ם (הלכות דעות פ"ו ה"ג) שסתם "לאהוב כל אחד ואחד מישראל כגופו".

(על פי לקו"ש חלק י"ז עמוד 217 הערה 17)

~ נקודות משיחות קודש ~

"... הרי הם בכלל ואהבת לרעך כמוך....עשה אותם אתה לאחיך בתורה ומצות".

מדבריו משמע שמצוות "ואהבת לרעך כמוך" אינה רק על הרגש האהבה שבלב אלא גם על המעשה -"עשה לאחיך.."

וכן משמע ממה שכתב בהלכות דעות (פ"ו ה"ג) "מצוה על כל אדם לאהוב את כל אחד ואחד מישראל...כו' לפיכך צריך שיספר בשבחו ולחוס על ממונו כו'" היינו גם עשיה בפועל ולא רק הרגש הלב.

(על פי לקו"ש חלק עמוד 58 הערה 22)

2) **לחופה.** 3) **בדרכם למקומם.** 4) **השווה לעיל פ"ד, ה"ב:** "וסובלים את המת על הכתף עד בית־הקברות", ובביאורנו שם. 5) לפני מיטתו. 6) מו"ק כח, ב: "היה רבי מאיר אומר: "והחי יתן אל לבו" (קהלת ז, ב) - דברים של מיתה. אם ספד - יספדוהו; אם קבר - יקברוהו; אם טען (נשא) יטענוהו" וכו'. וראה לעיל פי"ב ה"ב, ובביאורנו שם. 7) ברכות ו, ב: "ואם משמחו (לחתן), מה שכרו? זוכה לתורה שניתנה בחמשה קולות" וכו'. ובכתובות יז, א אמרו: "רבי יהודה בר אילעי היה נוטל בד של הדס ומרקד לפני הכלה, ואומר: כלה נאה וחסודה". 8) פאה פ"א, מ"א: "אלו דברים שאין להם שיעור... וגמילות חסדים". ואמרו בירושלמי שם ה"א: במה דברים אמורים בגופו, אבל בממונו יש לו שיעור, שהרי נמנו באושא, שיהא אדם מפריש חומש מנכסיו למצוה. 9) וכדברי ה"תורת כהנים" שם: "רבי עקיבא אומר: זה כלל גדול בתורה". 10) פרט לגוי שאינו בתורה ובמצוות. וראה שבת לא, א "דעלך סני, לחברך לא תעביד, זוהי כל התורה כולה". ובבבא־מציעא ל, ב דרשו: "והודעת להם את הדרך (שמות יח, כ) - זו גמילות חסדים; אשר ילכו - זה ביקור חולים; בה - זו קבורה; אשר יעשון - זו לפנים משורת הדין". והשווה "ספר המצוות" לרבינו שורש א. והרמב"ן שם משיג על רבינו, ולדעתו ניחום אבלים וביקור חולים וכן קבורת המת - הן מצוות מן התורה, שכל אלו גמילות חסדים הן, ובכלל: ואהבת לרעך כמוך, הן. וכבר אמרו (סוטה יד, א) "אחרי ה' אלקיכם תלכו... הלך אחר מדותיו של הקב"ה, ...הקב"ה ביקר חולים... אף אתה בקר חולים; הקב"ה ניחם אבלים... אף אתה נחם אבלים; הקב"ה קבר מתים... אף אתה קבור מתים". ורבינו סובר, שכל אלה אינם אלא אסמכתאות, ואינם אלא מדבריהם, שהרי בפירוש אמרו (סנהדרין ע, ב): אכל דבר שהוא מצוה ודבר עבירה, דבר שהוא מצוה - תנחומי אבלים; דבר עבירה - תענית ציבור, ומפרש רש"י: תנחומי אבלים - תקנת חכמים בעלמא הוא, וכן פירש רבינו לעיל הל' ממרים פ"ז, ה"ב.

5 **ב. שְׂכַר הַלְוָיָה[11] מְרֻבֶּה מִן הַכֹּל[12]. וְהוּא הַחֹק**
6 **שֶׁחָקְקוּ אֲבֹרָהָם אָבִינוּ, וְדֶרֶךְ הַחֶסֶד שֶׁנָּהַג בָּהּ:**
7 **מַאֲכִיל עוֹבְרֵי דְרָכִים, וּמַשְׁקֶה אוֹתָן, וּמְלַוֶּה אוֹתָן[13].**
8 **וּגְדוֹלָה הַכְנָסַת אוֹרְחִים מֵהַקְבָּלַת פְּנֵי שְׁכִינָה,**
9 **שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּרְא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים[14]. וְלִוּוּיָם יוֹתֵר**
10 **מֵהַכְנָסָתָן. אָמְרוּ חֲכָמִים: כֹּל שֶׁאֵינוֹ מְלַוֶּה - כְּאִלּוּ**
11 **שׁוֹפֵךְ דָּמִים[15].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"וגדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכינה, שנאמר וירא והנה שלושה אנשים".

לכאורה קשה מה הראיה מפסוק זה והיה לו להביא הראיה שהביאה הגמרא מהמשך הפסוקים (שבת קכ"ז) "ויאמר אדני-י אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבור מעל עבדך כו'" כי משם הראיה שאאע"ה הקדים האורחים לשכינה.

ועוד קשה לשון הרמב"ם בהלכה א' "מצות־עשה של דבריהם לבקר חולים ולנחם אבלים ולהוציא המת ולהכניס הכלה **וללוות האורחים**" שהוא שינוי מלשון המשנה - "הכנסת אורחים".

והביאור בזה: בפעולה של כל גמילות חסדים, ישנם שני עניינים: האחד הוא מילוי מחסורו של חברו (בחפצא), והשני הוא מידת החסד הנדרשת מהאדם (מצד הגברא). כעין זה הוא בהכנסת אורחים שהמצוה היא סיפוק צרכיהם במאכל משתה ולינה, ובנוסף מצד מדת החסד של המארח צריכה להראות מצדו גם התעניינות ושימת לב לאורח.

זה החידוש במצות הכנסת אורחים, שגם סיפוק צרכי האורח אינו יכול להעשות באופן סתמי אלא חייב להיות תוך התעניינות ושימת לב של המארח. לכן הגדיר הרמב"ם את חיוב מצות הכנסת אורחים - "ללוות האורחים" ללמדך שגם סיפוק צרכיהם צריך להעשות בשימת לב והתעניינות בדיוק כמו בליווי האורחים.

ומעתה יובן גם מדוע הביא הרמב"ם הראיה מהפסוק "וירא והנה שלושה אנשים כו'" כי רק שם מודגשת שימת לבו של אברהם אבינו לאורחים, שאף שהיה עסוק בהקבלת פני השכינה שהיא תענוג עילאי, היתה בו שימת הלב לאורחים שנראו לעיניו מרחוק.

(על פי לקו"ש חלק כ"ה ע' 70)

11) בכת"י תימן: הלווי. 12) סוטה מו, ב: "ששכר הלוויה אין לה שיעור". 13) "ואברהם הולך עמם לשלחם - המשל אומר: האכלת, השקית, תלווה, כך: ואברהם הולך עמם לשלחם" (מדרש בראשית רבה, פמ"ח, אות כ). ובמדרש "שוחר טוב" פל"ז, אמרו: ויטע א'ש'ל' בבאר שבע - אכילה, שתיה לויה. וכן ברש"י סוטה י, א ד"ה פונדק. 14) וירא וירץ לקראתם, הרי שהניח את השכינה, והלך לקבל האורחים (שבת קכז, א). 15) סוטה מו, ב "שאלמלי ליווהו אנשי יריחו לאלישע, לא גירה דובים לתינוקות, שנאמר (מלכים־ב ב, כג־כד) ויעל משם... ונערים קטנים יצאו מן העיר ויתקלסו בו... ויקללם בשם ה', ותצאנה שתים דובים מן היער ותבקענה מהם ארבעים ושני ילדים". וכך אמרו שם: "ידינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו - וכי על לבנו עלתה, שבית־דין שופכים דמים? אלא לא בא לידינו ופטרנוהו בלא מזונות, ולא ראינוהו והנחנוהו בלא לוויה".

1 **ג. כּוֹפִין לִלְוָיָה[16] כְּדֶרֶךְ שֶׁכּוֹפִין לִצְדָקָה[17]. וּבֵית דִּין**
2 **הָיוּ מְתַקְּנִין שְׁלוּחִין לְלַוּוֹת אָדָם הָעוֹבֵר מִמָּקוֹם**
3 **לְמָקוֹם. וְאִם נִתְעַצְּלוּ בְּדָבָר זֶה - מַעֲלֶה עֲלֵיהֶם כְּאִלּוּ**
4 **שָׁפְכוּ דָמִים[18]. אֲפִלּוּ הַמְּלַוֶּה אֶת חֲבֵרוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת**
5 **- יֵשׁ לוֹ שָׂכָר הַרְבֵּה[19]. וְכַמָּה שִׁעוּר לְוָיָה שֶׁחַיָּב אָדָם**
6 **בָּהּ? הָרַב לַתַּלְמִיד - עַד עִבּוּרָהּ שֶׁל עִיר[20]. וְהָאִישׁ**
7 **לַחֲבֵרוֹ - עַד תְּחוּם שַׁבָּת[21]. וְהַתַּלְמִיד לָרַב - עַד**
8 **פַּרְסָה[22]. וְאִם הָיָה רַבּוֹ מֻבְהָק[23] - עַד שָׁלֹשׁ**
9 **פַּרְסָאוֹת[24].**

16) את מי שאינו רוצה ללוות את חבירו לדרך, שילווהו (סוטה מו, ב). 17) לתת צדקה, ראה הל' מתנות עניים פ"ז, ה"י. 18) סוטה שם. שהמהלך יחידי בדרך צפוי לסכנת לסטים. וב"תפארת ישראל" למשנה שם (פ"ט, מ"ו) מנמק: "ואפשר שלכך נהרג מלסטים, שחשבוהו כאיש שאין לו אוהבים לדרוש דמו". 19) שם. "בשביל ארבע פסיעות שליוה פרעה לאברהם, שנאמר: ויצו עליו פרעה אנשים וגו', נשתעבד בבניו ארבע מאות שנה". 20) שבעים אמה ושיריים שנותנים אותן עבור (=בליטה) לעיר, ומהן והלאה מודדים תחום שבת (רא"ש לנדרים נו, ב). 21) שהוא אלפיים אמה מחוץ לעיר. 22) ארבעה מילים, ומיל הוא שיעור תחום שבת. 23) שרוב חכמתו קיבל ממנו. 24) סוטה, שם.

10 **ד. בִּקּוּר חוֹלִים - מִצְוָה עַל הַכֹּל[25]. אֲפִלּוּ גָּדוֹל**
11 **מְבַקֵּר אֶת הַקָּטָן. וּמְבַקְּרִין הַרְבֵּה פְּעָמִים בַּיּוֹם. וְכָל**
12 **הַמּוֹסִיף - מְשֻׁבָּח. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַטְרִיחַ[26]. וְכָל**
13 **הַמְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה - כְּאִלּוּ נָטַל חֵלֶק מֵחָלְיוֹ[27] וְהֵקֵל**
14 **מֵעָלָיו; וְכֹל שֶׁאֵינוֹ מְבַקֵּר - כְּאִלּוּ שׁוֹפֵךְ דָּמִים[28].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"וכל המבקר את החולה כאלו נטל חלק מחליו והקל מעליו".

ענינו של ביקור חולים הוא הקלה מייסורי החולה ויש בו הבאת סיוע לרפואתו, ואף שבגמרא משמע שהוא דווקא בבן־גילו הוא לעניין אחד מששים, אבל ברמב"ם משמע שהוא הדין ב"כל המבקר" אף שאינו בן גילו, ואולי משום כך שינה ולא כתב "נוטל אחד מששים" אלא "כאילו" נטל "חלק" מחליו.

ובמאירי כתב (נדרים לט, ב.) "שהמבקר מיקל בחליו של חולה... ובני גילו ר"ל שביקורם ערב עליו שמצד הנאתו מהם חליו מיקל כו'".

(על פי לקו"ש חלק כ' ע' 64 והע' 23)

25) נדרים לט, ב: "רמז לביקור חולים מן התורה, מניין? שנאמר (במדבר טז, כט): אם כמות כל האדם ימותון אלה, ופקודת כל האדם יפקד עליהם וגו' - שהם חולים ומוטלים בעריסתם, ובני אדם מבקרים אותם (=ופקודת - לשון ביקור), מה הבריות אומרים: לא ה' שלחני. 26) על החולה, שאם זה מכביד עליו, יכנס לחדר החיצון לשאול עליו אצל בני־ביתו ('בית יוסף' ליו"ד סי' שלה). 27) כל אחד נוטל חלק מששים ממה שהשאירו המבקרים הראשונים (נדרים שם). ושם הדגישו: "ובבן גילו", שאינו נוטל חלק מששים אלא בן גילו, ומפרש רש"י: בחור כמותו, או זקן לזקן. והר"ן שם, מפרש: שנולד המבקר במזל של חולה. 28) שם מ, א "מעשה בתלמיד מתלמידי רבי עקיבא שחלה, לא נכנסו חכמים לבקרו, ונכנס רבי עקיבא לבקרו, ובשביל שכיבדו וריבצו לפניו (בציווי רבי עקיבא), היה אומר לו: רבי, החייתני. יצא ר"ע, ודרש: כל מי שאינו מבקר חולים, כאילו שופך דמים", שהמבקר עושה לחולה כל צרכיו. וכתב ה'פרישה' ל'טור' יו"ד סי' שלה, אפילו בימינו שהחולה שוכב על המיטה, ואין אבק הארץ מזיק לו, דעתו של אדם צלולה ונוחה כשהבית נקי. וגם רוח רעה שורה על מקום מיאוס, וחולה צריך לשמור

נפשו יותר מאדם אחר, שהשטן מקטרג בשעת הסכנה, ולפיכך יזהרו לכבד ולרבץ לפניו.

ה. אֵין מְבַקְּרִין אֶת הַחוֹלֶה אֶלָּא מִיּוֹם שְׁלִישִׁי וָהָלְאָה[29]. וְאִם קָפַץ עָלָיו הַחֹלִי וְהִכְבִּיד[30] - מְבַקְּרִין אוֹתוֹ מִיָּד[31]. וְאֵין מְבַקְּרִין אֶת הַחוֹלֶה לֹא בְּשָׁלֹשׁ שָׁעוֹת רִאשׁוֹנוֹת בַּיּוֹם וְלֹא בְּשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת, מִפְּנֵי שֶׁהֵן[32] מִתְעַסְּקִין בְּצָרְכֵי הַחוֹלֶה. וְאֵין מְבַקְּרִין לֹא חוֹלֵי מֵעַיִם וְלֹא חוֹלֵי הָעַיִן וְלֹא מְחוֹשֵׁי הָרֹאשׁ, מִפְּנֵי שֶׁהַבִּקּוּר קָשֶׁה לָהֶן[33].

29) שלא ירע מזלו, ואולי בבקשה מועטת שיבקש שונא רעתו, יתוסף חליו (שם וברא"ש). 30) בבת אחת. 31) ירושלמי פאה פ"ג, ה"ז. ושם אמרו: הקרובים נכנסים אליו מיד, אפילו בחולי רגיל. 32) צ"ל: שבהן. כלומר, באותן השעות. וכן נראה מלשון ה'בית יוסף' ליו"ד סי' שלה. וראוי להעיר, שבנדרים מ, א נימקו הטעם, שכל חולה מיקל עליו חליו בשעות הבוקר, ולא יחוש המבקר לבקש עליו רחמים, ובשלש שעות האחרונות - מכביד עליו חליו - ויתייאש מלבקש עליו רחמים. ורבינו חידש טעם משלו לפי בקיאותו בחליים (רדב"ז). 33) שם מא, א חולי מעיים - משום בושה; חולי עין וראש, שהדיבור קשה להם. ומסיים השו"ע ביו"ד סי' שלה סעיף ח: "אלא נכנסים בבית החיצון, ושואלים ודורשים בו".

ו. הַנִּכְנָס לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה - לֹא יֵשֵׁב לֹא עַל גַּבֵּי מִטָּה, וְלֹא עַל גַּבֵּי כִּסֵּא, וְלֹא עַל גַּבֵּי סַפְסָל, וְלֹא עַל גַּבֵּי מָקוֹם גָּבוֹהַּ, וְלֹא לְמַעְלָה מִמְּרַאֲשׁוֹתָיו[34]. אֶלָּא מִתְעַטֵּף וְיוֹשֵׁב לְמַטָּה מִמְּרַאֲשׁוֹתָיו, וּמְבַקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים וְיוֹצֵא[35].

34) שבת יב, ב "מפני שהשכינה למעלה מראשותיו של חולה", ולפיכך מתעטף מאימת שכינה, כאדם היושב באימה ואינו פונה לצדדים (רש"י שם). ודוקא כשהחולה שוכב על הארץ, שהיושב גבוה ממנו. אבל כששוכב על המיטה, מותר לישב על כסא (יו"ד סי' שלה סעיף ג). 35) שאומר: המקום ירחם עליו בתוך חולי ישראל (שבת שם). ובבבא־בתרא קטז, א אמרו: "כל שיש לו חולה בתוך ביתו, ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים, שנאמר (משלי טז, יד): חמת מלך מלאכי מות, ואיש חכם יכפרנה". - ומנהג זה בצרפת, שכל מי שיש לו חולה בתוך ביתו, מבקש לפני הרב התופס ישיבה, שיברך אותו. ומזה נהגו בכל המדינות לברך החולה בבית הכנסת, ולבקש עליו רחמים (דרכי משה ל'טור' יו"ד סי' שלה אות ב).

ז. יֵרָאֶה לִי, שֶׁנֶּחְמַת אֲבֵלִים קוֹדֶם לְבִקּוּר חוֹלִים; שֶׁנִּחוּם אֲבֵלִים גְּמִילוּת חֶסֶד עִם הַחַיִּים וְעִם הַמֵּתִים[36].

36) והרדב"ז מהסס בזה, כי יש מקום להעדיף ביקור חולים על ניחום אבלים, שהמבקר את החולה גורם לו שיחיה, ואם לא ביקרו כאילו שופך דמים, כמבואר לעיל ה"ד, ואילו ניחום אבלים אין בו מעלות אלו. וכדברי רבינו נראה, ממה שאמרו (שבת יב, ב) "בקושי התירו לנחם אבלים ולבקר חולים בשבת" - הרי שהקדימו ניחום אבלים לביקור חולים, ואע"פ שבסוכה מא, ב אמרו: "כך היה מנהגם של אנשי ירושלים... הולך לבקר חולים ולנחם אבלים - לולבו בידו" - שם ברגל, הואיל ואין בו אבילות, אפילו בדברים שבצנעה, צער האבל מועט. ולפיכך ביקור חולים קודם (אור שמח).

ח. מִי שֶׁהָיָה לְפָנָיו מֵת וְכַלָּה - מַנִּיחַ אֶת הַכַּלָּה וּמִתְעַסֵּק עִם הַמֵּת. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: לֵב חֲכָמִים בְּבֵית אֵבֶל וְגוֹמֵר[37]. מֵת וְכַלָּה שֶׁפָּגְעוּ זֶה בָּזֶה בַּדֶּרֶךְ - מַעֲבִירִין אֶת הַמֵּת[38] מִלִּפְנֵי הַכַּלָּה[39]. וְזֶה וָזֶה עוֹבְרִין מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ[40].

37) וסוף הפסוק: ולב כסילים בבית שמחה. ובמס' שמחות פי"ב, שנינו: "אבל חסידים הראשונים, היו מקדימים לבית האבל מלבית המשתה, שנאמר: טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה" וגו'. 38) דרך צדדית. 39) והכלה עוברת עם אורחיה בדרך המלך, באופן שמקדימים את הכלה תחילה (כתובות יז, א), ובמס' שמחות פי"א, מנמקים: שכבוד החי קודם לכבוד המתים. 40) שכבוד המלך עדיף משניהם, שנאמר: שום תשים עליך מלך - שתהא אימתו עליך, ואין כבודו להמתין עד שהמת או הכלה יעברו מלפניו (כתובות שם). ובמס' שמחות שם, אמרו: "אגריפס המלך עבר לפני הכלה (=נכנס לרחוב צדדי, וחיכה עד שמסע הכלה יעבור תחילה), ושיבחוהו חכמים, אמרו לו מה ראית? אמר להם: אני נוטל כתר בכל יום, וזאת תטול כתריה שעה אחת". ולדעת הרמב"ן - הובאה ב'טור' יו"ד סי' שס, הכנסת כלה קודמת לקבורת המת, ולאחר שנכנסה לחופה, תנחומי אבל קודמים לשמחת חתן וכלה, וכן הבראת האבל קודמת למשתה חתן, ש"החתן מאכיל את האחרים, והאבל אינו אוכל עד שיאכילוהו אחרים".

ט. מְבַטְּלִין תַּלְמוּד תּוֹרָה לְהוֹצָאַת הַמֵּת[41] וּלְהַכְנָסַת הַכַּלָּה[42]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁאֵין לוֹ כָּל צָרְכּוֹ; אֲבָל יֵשׁ לוֹ כָּל צָרְכּוֹ[43] - אֵין מְבַטְּלִין[44]. וְכֹל שֶׁאֵין מִתְעַסְּקִין בַּתּוֹרָה - חַיָּבִין לְהִתְעַסֵּק עִמּוֹ[45].

41) ללוותו לקבורה. 42) ללוותה מבית אביה לבית חופתה (רש"י למגילה כט, א). 43) שיש לכל־הפחות עשרה אנשים, לעמידה בשורה ולקדיש ולברכת אבלים (רמב"ן ב'טור' יו"ד סי' שסא). 44) מגילה, שם. 45) אפילו יש לו כל צרכו, וביחוד מי שהוא יושב ובטל, מוטב שיתעסק עם המת מלהבטל (רדב"ז). ובשו"ע יו"ד סי' שסא סעיף א: "ותינוקות של בית רבן אין מתבטלים כלל", שהרי אפילו לבנין בית־המקדש אין מבטלים אותם, כמבואר בשבת קיט, ב.

י. מֵת אֶחָד בָּעִיר - כָּל בְּנֵי הָעִיר אֲסוּרִין בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה עַד שֶׁיִּקְבְּרוּהוּ. וְאִם יֵשׁ לוֹ מִי שֶׁיִּתְעַסֵּק בִּצְרָכָיו - מֻתָּרִין[46].

46) מועד קטן כז, ב. אבל מבטלים מלאכתם להוצאתו, כמבואר לעיל ה"ט. וביו"ד סי' שסא סעיף ג, פסק: "הרואה את המת ואינו מלווהו, עובר משום לועג לרש, ובר נידוי הוא, ולפחות ילוונו ארבע אמות".

יא. תַּלְמִיד חָכָם שֶׁמֵּת, אֲפִלּוּ הָיוּ עִמּוֹ עַד שִׁשִּׁים רִבּוֹא - מְבַטְּלִין תַּלְמוּד תּוֹרָה לְהוֹצָאָתוֹ[47]. הָיוּ שִׁשִּׁים רִבּוֹא - אֵין מְבַטְּלִין. וְאִם הָיָה מְלַמֵּד לַאֲחֵרִים[48] - אֵין לוֹ שִׁעוּר, אֶלָּא מְבַטְּלִין הַכֹּל לְהוֹצָאָתוֹ[49].

47) כתובות יז, א "נטילתה כנתינתה - מה נתינתה (=של תורה בסיני), בששים רבוא, אף נטילתה (=כשמת ותלמודו בטל) בששים רבוא". 48) מרבין תורה ברבים. 49) שם.

יב. קוֹבְרִין מֵתֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, וּמְנַחֲמִין אֲבֵלֵיהֶם, וּמְבַקְּרִין חוֹלֵיהֶם, מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם[50].

50) גיטין סא, א. ובתוספתא שם פ"ג הי"ח: "מנחמים אבלי גוים מפני דרכי שלום", והשווה הל' מלכים פ"י הי"ב, ובביאורנו שם. והוא־הדין שמלווים מתי גוים מפני דרכי שלום, כמבואר ב'בית יוסף' ל'טור' יו"ד סי' שפז, בשם ה'כלבו'. וכן מספידים אותם, כמבואר בתוספתא גיטין הנ"ל.

יג. בָּתֵּי הַקְּבָרוֹת אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה. כֵּיצַד? אֵין אוֹכְלִין בָּהֶן, וְאֵין שׁוֹתִין בָּהֶן[51], וְאֵין עוֹשִׂין בָּהֶן מְלָאכָה, וְלֹא קוֹרִין בָּהֶן, וְלֹא שׁוֹנִין[52] בָּהֶן. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: אֵין נֵאוֹתִין[53] בָּהֶן, וְלֹא נוֹהֲגִין בָּהֶן קַלּוּת רֹאשׁ[54]. לֹא יֵלֵךְ אָדָם בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל קֶבֶר וּתְפִלִּין בְּיָדוֹ[55] וְסֵפֶר תּוֹרָה בִּזְרוֹעוֹ, וְלֹא יִתְפַּלֵּל שָׁם. וּבְרָחוֹק אַרְבַּע אַמּוֹת - מֻתָּר[56].

51) שזוהי קלות ראש, ובמגילה כט, א שנינו: "אין נוהגים בהם קלות ראש". וכשם שבבתי־כנסת שנינו שם כח, א: אין אוכלים ושותים בהם, ומפרש רש"י שם, משום קלות ראש, שמקילים אותם, כך הדין בבתי הקברות (ביאור הגר"א ליו"ד סי' שסח ס"ק א). 52) משנה. שהרי זה "לועג לרש", שהמת אינו קורא ואינו שונה (ברכות יח, א). 53) נהנים, כלשון המשנה (ברכות נא, ב) "אין מברכים על הנר - עד שיאותו לאורו". ומפרש רש"י: שיהנו. וכנראה שלמד רבינו דין איסור הנאה בבית־הקברות מדין בתי־הכנסת, שנאמר בהם (מגילה כח, ב) "ואין ניאותים בהם", והשווה הל' תפילה פי"א, ה"ו. 54) כגון לעשות בהם צרכיו, כמפורש בירושלמי ברכות פ"ב ה"ג, ובמגילה כט, א שנינו: "אין מרעים בהם בהמה... ואין מלקטים בהם עשבים... מפני כבוד מתים". 55) אפילו כשהוא אוחזן בידו, וקל־וחומר כשהן על ראשו, שהוא מקיים בהן המצוה, הרי זה "לועג לרש". ובברכות יח, א הנוסח: "ותפילין בראשו". 56) ברכות שם. וכל שהוא לכבודו של מת - מותר, כמבואר לעיל פי"ג ה"ט, בביאורנו. והשווה הל' תפילין פ"ד, הכ"ג.

יד. הַמּוֹלִיךְ עַצְמוֹת[57] מִמָּקוֹם לְמָקוֹם - לֹא יִתְּנֵם בִּדְסִקְיָא[58] וְיַנִּיחֵם עַל גַּבֵּי חֲמוֹרוֹ וְיִרְכַּב עֲלֵיהֶם, מִפְּנֵי שֶׁנּוֹהֵג בָּהֶן מִנְהַג בִּזָּיוֹן[59]. וְאִם הָיָה מִתְיָרֵא מִפְּנֵי הַגַּנָּבִים וּמִפְּנֵי הַלִּסְטִים - מֻתָּר.

57) עצמות המת. 58) מרצוף (שק) של עור. 59) ברכות יח, א והשווה הל' ספר תורה פ"י הי"א, ושם מסיים רבינו: "ואם אין שם פחד, מניחו (ספר התורה) בחיקו, כנגד לבו, והוא רוכב על הבהמה והולך". ובנוגע לעצמות, מפשילן לאחוריו על החמור, כמבואר ביו"ד סי' תג, סעיף י.

טו. אֵין מְפַנִּין[60] אֶת הַמֵּת מִקֶּבֶר לְקֶבֶר, אֲפִלּוּ מִבָּזוּי לִמְכֻבָּד[61]. וְאִם הָיָה בְּתוֹךְ שָׁדֵהוּ[62] - מְפַנֵּהוּ אֲפִלּוּ מִמְּכֻבָּד לְבָזוּי[63].

60) מעבירים. 61) ירושלמי מו"ק פ"ב, ה"ד. ומפרש ה"קרבן העדה" שהבלבול קשה למתים, שמתייראים מיום הדין, ובשמואל הוא אומר (שמואל־א כח, טו) "למה הרגזתני להעלות אותי", ומפרש הרד"ק, שהיה מפחד מיום הדין, כי סבר שקוראים אותו לדין. 62) שהקבר השני, הוא בשדה המת. 63) ירושלמי שם, "ערב הוא לאדם שהוא נינוח אצל אבותיו", והשווה הל' יו"ט, פ"ח ה"ט. ואם נתנוהו שם על־מנת לפנותו - מותר בכל ענין, וכן מותר לפנותו כדי להעלותו לארץ ישראל (כסף־משנה, וכן ביו"ד סי' שסג סעיף א).

טז. אֵין קוֹבְרִין מֵת עַל גַּבֵּי מֵת, וְלֹא שְׁנֵי מֵתִים כְּאֶחָד, שֶׁבִּזָּיוֹן הוּא[64]. וְקָטָן הַיָּשֵׁן עִם אִמּוֹ - נִקְבָּר עִמָּהּ[65].

64) שמחות פי"ג. אלא־אם־כן היה דופן הקבר מפסיק ביניהם. ובנוגע לקבורת מת על גבי מת - דוקא שאין ביניהם עפר ששה טפחים, אבל אם יש ביניהם עפר ששה טפחים - מותר ('טור' יו"ד סי' שסב). ונראה שהכל תלוי בטיב העפר, שאם היא אדמת סלע או קרקע קשה, אפילו אין ביניהם אלא הפסק כלשהו מותר, וכן אמר רבן שמעון בן גמליאל (בבא־בתרא קא, א) "הכל לפי הסלע" (רדב"ז). 65) מס' שמחות שם: "רבי יהודה אומר: האיש נקבר עם בתו הקטנה, והאשה עם בנה הקטן, ועם בן־בנה הקטן, זה הכלל: כל שישן עמו בחייו, נקבר עמו במותו" (לפי נוסח הרמב"ן ב"תורת האדם" הובא ב'טור' יו"ד סי' שסב).

יז. עֲפַר הַקֶּבֶר - אֵינוֹ אָסוּר בַּהֲנָאָה, שֶׁאֵין קַרְקַע עוֹלָם נֶאֱסָרֶת[66]. אֲבָל קֶבֶר הַבִּנְיָן[67] - אָסוּר בַּהֲנָאָה.

66) שנאמר (מלכים־ב כג, ו) "וישלך את עפרה (=של האשירה) על קבר בני העם", מקיש (השוה) קבר בני העם לעבודה־זרה, מה ע"ז אינה נאסרת במחובר לקרקע, שכתוב "אלהיהם על ההרים" - ולא ההרים אלהיהם (=אין ההר נאסר כעבודה־זרה), אף הקבר אינו נאסר במחובר לקרקע (סנהדרין מז, ב). 67) שבנוהו למעלה מעל הקרקע, והרי זה: "תלוש ולבסוף חיברו", ואסור במת כבעבודה־זרה (שם). ויש אוסרים העפר שנטלו מן הקבר וחזרו ונתנו עליו, שהרי זה: "תלוש ולבסוף חיברו" (יו"ד סי' שסד, סעיף א), ולדבריהם אינו מותר אלא העפר שבצדי המת ובתחתיתו, או החופר כוך בסלע שלא נתלש הגג כלל, ונשאר כבתחילתו (ש"ך שם).

יח. הַבּוֹנֶה קֶבֶר לְמֵת - לֹא נֶאֱסַר עַד שֶׁיִּכָּנֵס בּוֹ הַמֵּת[68]. וַאֲפִלּוּ הֵטִיל בּוֹ גֵּפֶל[69] - נֶאֱסַר בַּהֲנָאָה[70].

68) אין ההזמנה בלבד אוסרתו. 69) תינוק שלא כלו לו חדשי לידתו. 70) סנהדרין שם.

יט. נֶפֶשׁ[71] שֶׁנַּעֲשָׂה לְשֵׁם חַי[72], וְשָׁם בּוֹ הַמֵּת, וְהוֹסִיף בּוֹ דִּימוֹס[73] אֶחָד לְשֵׁם הַמֵּת, אַף עַל פִּי שֶׁפִּנָּה הַמֵּת - הַכֹּל אָסוּר בַּהֲנָאָה[74]. וְאִם הִכִּיר אֶת הַתּוֹסֶפֶת - חוֹלֵץ[75] אוֹתָהּ, וְהַשְּׁאָר מֻתָּר[76]. נַעֲשָׂה לְשֵׁם הַמֵּת[77] - כֵּיוָן שֶׁהוּטַל בּוֹ הַמֵּת נֶאֱסַר, אַף עַל פִּי שֶׁפִּנָּהוּ[78].

71) בנין שעל הקבר. ובלשון המקרא: ציון, ראה יחזקאל לט, טו "ובנה אצלו ציון". 72) לכשימות יקבר בו, ועדיין חי הוא. והואיל ואין שם המת נקרא עליו, אין זו הזמנת "נפש" למת, שהיא רק אחרי מות האדם. 73) שורה של אבנים. 74) ואילו לא הוסיף בו דימוס, לא היה הקבר אסור אלא כל זמן שהמת בתוכו, הואיל ולא נעשה מתחילה לשם המת משמת. 75) מסיר. 76) שם מח, א, שאין כאן אלא מעשה בלא "הזמנה", ואינו אסור אלא כשהמת בתוכו. 77) אחרי מות האדם, בנה את הנפש לשמו, נמצא שנקרא שמו עליו, והרי זו "הזמנה". 78) שיש כאן "הזמנה ומעשה" - כאחד, ונאסר עולמית (שם). והשווה הל' תפילין פ"ד, ה"ט: "כלי שהכינו להניח בו תפילין, והניחן בו - נתקדש, ואסור להשתמש בו דברי חול; הכינו ולא הניח בו, או שהניח בו עראי ולא הכינו - לא נתקדש, והרי הוא חול כמו שהיה". שהזמנה, או מעשה - לבד, אינם מועילים.

כ. הַבּוֹנֶה קֶבֶר לְאָבִיו[79], וְהָלַךְ וּקְבָרוֹ בְּקֶבֶר אַחֵר - הֲרֵי זֶה לֹא יִקָּבֵר בּוֹ מֵת אַחֵר עוֹלָמִית, וְהַקֶּבֶר הַזֶּה אָסוּר בַּהֲנָאָה, מִפְּנֵי כְּבוֹד אָבִיו[80].

79) משמת. 80) שם. וכתב ה'טור' ביו"ד סי' שסד "לא יקבר בו הוא עולמית, אבל אחר מותר להקבר בו". ורבינו סובר, שאסור לבן לקבור בו אפילו מת אחר, משום כבוד אביו, וכנראה שחולק על דעת ה'טור' (לחם־משנה).

כא. הַמֵּת אָסוּר בַּהֲנָאָה[81] כֻּלּוֹ; חוּץ מִשְּׁעָרוֹ שֶׁהוּא מֻתָּר בַּהֲנָאָה, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ גּוּפוֹ[82]. וְכֵן אֲרוֹנוֹ וְכָל תַּכְרִיכָיו[83] - אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה[84]. אֲבָל כֵּלִים הַמּוּכָנִים לְתַכְרִיכוֹ[85] - לֹא נֶאֱסְרוּ בַּהֲנָאָה. אֲפִלּוּ אָרֵג בֶּגֶד לְמֵת[86] - לֹא נֶאֱסַר[87] עַד שֶׁיַּגִּיעַ בַּמִּטָּה הַנִּקְבֶּרֶת עִמּוֹ[88]. שֶׁאֵין הַהַזְמָנָה[89] אוֹסֶרֶת[90].

81) ע"ז כט, ב. נאמר: ותמת שם מרים, ונאמר: וערפו שם את העגלה בנחל, הריני למד ב'גזירה־שוה' "שם שם" - מה עגלה ערופה אסורה בהנאה, שכפרה כתובה בה כקדשים, אף מת אסור בהנאה. ובירושלמי שבת פ"י ה"ה, משמע שמת גוי מותר בהנאה, שאמרו שם: המוציא מת גוי בשבת מרשות היחיד לרשות הרבים - פטור, הואיל ומותר בהנאה, והוציאו ללמוד בו לצרכי רפואה, כי אילו היה אסור בהנאה היה חייב על הוצאתו, שהוא רוצה בביעורו שלא יכשל בו. וכן נראה מסנהדרין יט, ב שמאה ערלות של הפלשתים שהרג דוד, ראויות להשליכן לכלבים או לחתולים, הרי שמת גוי מותר בהנאה (משנה־למלך), אלא שבשו"ע יו"ד סי' שמט סעיף א, פסק שמת גוי אסור בהנאה כמת ישראל. 82) ששיער אינו בר מיתה, שאינו עשוי להשתנות (ערכין ז, ב כרב נחמן, וברש"י), וכן דעת ה'תוספות' בבבא־קמא י, א ד"ה שהשור. והשווה לעיל הל' סנהדרין פי"ב, ה"ד. 83) שכורכים ולובשים בהם את המת. 84) סנהדרין מח, ב. 85) שהזמינם לתרכיך, ועדיין לא כרך בהם. 86) לאחר שמת, ונקרא עליו שם המת. 87) כל עוד לא כרכו בו. 88) שנושאים אותו בה לקבורה, ורגילים היו לקברה עמו, ומשום שלא יתחלף בתכריכי המת אסרוהו (שם וברש"י). 89) בלא מעשה עמה. 90) שם מז, ב וכמבואר לעיל הי"ח־יט.

כב. כָּל הַכֵּלִים שֶׁזּוֹרְקִין עַל הַמֵּת[91] עַל הַמִּטָּה הַנִּקְבֶּרֶת עִמּוֹ - אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה, שֶׁלֹּא יִתְחַלְּפוּ בְּתַכְרִיכִין[92].

91) מחמת צער. 92) שלא יבואו להתיר גם התכריכין עצמם. אבל הכלים שנגעו במיטה שמת עליה, אין רגילים לכורכו עליה בתכריכי קבורה ולא נאסרו, שלא יבואו להחליפם בתכריכין (שם מח, ב וברש"י).

כג. הָיוּ אָבִיו וְאִמּוֹ מְזֻרְקִין כֵּלִים בַּחֲמָתָן עַל הַמֵּת[93] - מִצְוָה עַל אֲחֵרִים לְהַצִּילָן[94]. וְאִם הִגִּיעוּ לַמִּטָּה הַנִּקְבֶּרֶת עִמּוֹ - אֵין מַצִּילִין אוֹתָן[95].

93) זורקים בגדיהם עליו מפני חיבתו, ומחמת צערם מתכוונים לאסור את כל ממונם עליו (רש"י שם עמ' א). 94) ליטלם מעליו, שאין השבת אבידה גדולה מזו (שם וברש"י), שבוודאי יתחרטו אחר־כך (ש"ך ליו"ד סי' שמט ס"ק ד). 95) שלא יתחלפו בתכריכין, וכאמור לעיל הכ"ב.

כד. מְלַמְּדִין אֶת הָאָדָם שֶׁלֹּא יְהֵא חַבְּלָן[96], וְלֹא יַפְסִיד אֶת הַכֵּלִים וְיַשְׁלִיכֵם לְחַבָּלָה. מוּטָב לְתִתָּם לַעֲנִיִּים, וְאַל יַשְׁלִיכֵם לְרִמָּה וְתוֹלַעָה[97]. וְכָל הַמַּרְבֶּה כֵּלִים עַל הַמֵּת - עוֹבֵר בְּלֹא תַּשְׁחִית[98].

96) מקלקל ומשחית. 97) מס' שמחות פ"ט, ושם הנוסח: "מרבה עליו (על המת) רמה". 98) שם. שהתורה אמרה: "לא תשחית את עצה", ולקמן הל' מלכים פ"ו ה"י, מתבאר ש"לא האילנות בלבד, אלא כל המשבר כלים וקורע בגדים... דרך השחתה, עובר בלא תשחית".

כה. מֶלֶךְ שֶׁמֵּת - עוֹקְרִין סוּס[99] שֶׁהָיָה רוֹכֵב עָלָיו. וְעֶגְלָה שֶׁהָיְתָה מוֹשֶׁכֶת בַּקָּרוֹן[100] שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב בּוֹ - מִנַּשֵּׂר[101] פַּרְסוֹתֶיהָ מִן הָאַרְכֻּבָּה[102] וּלְמַטָּה[103], מָקוֹם שֶׁאֵין עוֹשֶׂה אוֹתָהּ טְרֵפָה. וּמוֹשִׁיבִין יְשִׁיבָה עַל קִבְרוֹ שִׁבְעָה יָמִים[104]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָבוֹד עָשׂוּ לוֹ בְּמוֹתוֹ - זֶה שֶׁהוֹשִׁיבוּ לוֹ יְשִׁיבָה עַל קִבְרוֹ. וְנָשִׂיא[105] שֶׁמֵּת - אֵין מְבַטְּלִין יְשִׁיבָתוֹ יָתֵר עַל שְׁלֹשִׁים יוֹם[106].

99) הגידים שעל פרסותיו, ואז אין אחר יכול להשתמש בו לרכיבה (ע"ז יא, א), וראה לקמן הל' מלכים פ"ב ה"א, שאין רוכבים על סוסו של מלך. 100) עגלה, כלי רכב. 101) חותך ומשיר. 102) הברך, פרק הרגל שבין השוק

והירך. 103) כי אם יחתוך מן הארכובה ולמעלה הרי היא טריפה, ו"אסור לגרום לבהמה טריפות בידים" (שם וברש"י). 104) בבא־קמא טז, ב. תלמידים לעסוק שם בתורה. ואע"פ שאסור לעסוק בדברי תורה בפני המת או בבית־הקברות משום "לועג לרש", ראה לעיל פי"ב ה"ט - כל שהוא לכבוד המת, כגון בני ישיבה לכבוד רבם - מותר. או ידובר, בריחוק ארבע אמות מקברו ('נמוקי יוסף' לב"ק שם). 105) ראש הסנהדרין ונקרא גם ראש הישיבה, ראה לעיל הל' סנהדרין פ"א, ה"ג. 106) שכן ציוה רבינו הקדוש (כתובות קג, ב): הושיבו ישיבה לאחר שלשים יום, אינו עדיף ממשה רבינו, שכתוב בו: "ויבכו בני ישראל את משה... שלשים יום", והשווה לעיל פי"ב, ה"י.

1 **כו. מֶלֶךְ אוֹ נָשִׂיא שֶׁמֵּת - יֵשׁ לָהֶן לִשְׂרֹף מִטָּתוֹ וְכָל**
2 **כְּלֵי תַּשְׁמִישׁוֹ[107], וְאֵין בָּזֶה דֶּרֶךְ הָאֱמוֹרִי[108] וְלֹא**
3 **מִשּׁוּם הַשְׁחָתָה[109]. שֶׁנֶּאֱמַר: בְּשָׁלוֹם תָּמוּת**
4 **וּבְמִשְׂרְפוֹת אֲבוֹתֶיךָ[110] הָרִאשֹׁנִים יִשְׂרְפוּ לָךְ.**

107) שלא ישתמשו בהם אחרים, ואין זה לפי כבודם. 108) שאסור לנהוג כמותם, ככתוב (ויקרא יח, ג): "ובחוקותיהם לא תלכו". 109) איסור "לא תשחית" הנזכר לעיל הכ"ד. 110) בכת"י תימן: אבותיך המלכים. וכן הנוסח בפסוק: "ובמשרפות אבותיך הראשונים, אשר היו לפניך, כן ישרפו לך". ומכיון שזה לכבודו של מלך - אין זו השחתה, והואיל וזה מפורש בנביאים, אין בזה "דרך האמורי" שהרי לא נמשכנו בזה אחריהם, ולא מהם אנו למדים (סנהדרין נב, ב. וע"ז יא, א). אבל על הדיוטות אסור לשרוף, משום יהירות, ומשום איסור השחתה (תוספתא סנהדרין פ"ד, ה"ב. וביו"ד סי' שמח סעיף א). ובמס' שמחות פ"ח, אמרו: "כשמת רבן גמליאל הזקן, שרף עליו אונקלוס הגר יותר משמונים מנה, אמרו לו מה ראית? אמר להם כתוב: ובמשרפות אבותיך וגו', ואין רבן גמליאל יפה יותר ממאה מלכים, שאין בהם צורך?!".

סְלִיקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת אֵבֶל בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – כ"ט סיון־ה' תמוז ה'תש"פ

יום ראשון כ"ט סיון ה'תש"פ

מצות לא תעשה שיז.

מצות עשה קעח.

5 הַמִּצְוָה הַשִּׁי"ז —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלְּקַלֵּל אֵיזֶה
6 אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא־תְקַלֵּל חֵרֵשׁ" (ויקרא יט,
7 יד). וּשְׁמַע מִמֶּנִּי מַה הוּא עִנְיַן אָמְרוֹ: "חֵרֵשׁ". כְּשֶׁהַנֶּפֶשׁ
8 מִתְעוֹרֶרֶת (מתוך תאוות נקם) לְהִנָּקֵם מִן־הַמַּזִּיק לְפִי צוּרַת
9 הַנֶּזֶק הַנִּקְבָּע בַּדִּמְיוֹן (במחשבת הניזוק ובדימיונו הלא
10 מדוייק), לֹא תֶחְדַּל לְהִתְעוֹרֵר עַד אֲשֶׁר תַּעֲנִישׁ אֶת־הַמַּזִּיק
11 לְפִי אֹפֶן הַנֶּזֶק הַנִּקְבָּע בַּדִּמְיוֹן; וְרַק כְּשֶׁתַּעֲנִישֶׁנּוּ תָּנוּחַ
12 אוֹתָהּ הַהִתְעוֹרְרוּת וְתִעָדֵר אוֹתָהּ הַצּוּרָה מִן־הַדִּמְיוֹן. יֵשׁ
13 שֶׁתַּעֲנִישֵׁהוּ בִּקְלָלָה וּבִזָּיוֹן בִּלְבַד וְתָנוּחַ בְּדַעְתָּהּ
14 (בהעריכה) אֶת־עֵרֶךְ הַנֶּזֶק שֶׁגִּיעַ לַמַּזִּיק בְּאוֹתָם הַדְּבָרִים
15 וְאֶת־בָּשְׁתּוֹ בָּהֶם. וְיֵשׁ שֶׁהַדָּבָר הוּא גָּדוֹל יוֹתֵר וְלֹא תָּשׁוּךְ
16 אוֹתָהּ הִתְעוֹרְרוּת עַד שֶׁיֵּשְׁמָד כָּל־רְכוּשׁוֹ, וְאָז תָּנוּחַ
17 בְּדַעְתָּהּ אֶת־עֵרֶךְ הַצַּעַר שֶׁהִגִּיעַ לוֹ בְּאָבְדַן רְכוּשׁוֹ. וְיֵשׁ
18 שֶׁיְּהֵא הַדָּבָר חָמוּר יוֹתֵר וְלֹא תָּנוּחַ עַד שֶׁתִּנָּקֵם מִמֶּנּוּ
19 בְּגוּפוֹ בְּמִינֵי מַכּוֹת וְחִסּוּר אֵבָרִים. וְיֵשׁ שֶׁיְּהֵא הַדָּבָר חָמוּר
20 יוֹתֵר, וְלֹא תָּנוּחַ אוֹתָהּ הַהִתְעוֹרְרוּת, עַד שֶׁיִּקַּח אֶת־נַפְשׁ
21 הַמַּזִּיק וַיַּשְׁמִידֵהוּ מִן הַמְּצִיאוּת —— וְזוֹהִי הַתַּכְלִית. וְיֵשׁ
22 שֶׁתִּהְיֶה הִתְעוֹרְרוּת הַנֶּפֶשׁ מוּעֶטֶת מִכְּדֵי בַּקָּשַׁת עֹנֶשׁ
23 הַמַּזִּיק מֵחֶמַת קַלּוּת חֶטְאוֹ, עַד שֶׁתָּנוּחַ בִּצְעָקָה וָכַעַס עָלָיו
24 וּקְלָלָה —— אֲפִלּוּ לֹא יִשְׁמַע אִלּוּ הָיָה נוֹכֵחַ שָׁם. וְזֶה
25 מְפֻרְסָם מִמַּעֲשֵׂי בַּעֲלֵי הַחֵמָה וְהַכַּעַס שֶׁנִּפְשָׁם שׁוֹכֶכֶת
26 (נרגעת) בְּשֶׁעוּר כָּזֶה בַּחֲטָאִים הַקַּלִּים מְאֹד, אַף־עַל־פִּי
27 שֶׁלֹּא יָדַע הַחוֹטֵא עַל כַּעַסָם וְלֹא שָׁמַע קִלְלָתָם. וְהָיָה
28 עוֹלֶה בְּדַעְתֵּנוּ שֶׁכַּוָּנַת הַתּוֹרָה, שֶׁאָסְרָה קִלְלַת אָדָם
29 מִיִּשְׂרָאֵל, הִיא: אִם הוּא שׁוֹמֵעַ אֶת־זֶה, מֵחֲמַת הַבּוּשָׁה
30 וְהַצַּעַר הַמַּגִּיעִים לוֹ: אֲבָל קִלְלַת הַחֵרֵשׁ כֵּיוָן שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ
31 וְאֵינוֹ מִצְטַעֵר בְּכָךְ, הֲרֵי אֵין חֵטְא בַּדָּבָר —— לְפִיכָךְ
32 הִשְׁמִיעָנוּ שֶׁהוּא אִסּוּר, וְהִזְהִיר עָלָיו, לְפִי שֶׁאֵין הַתּוֹרָה
33 מַקְפִּידָה עַל מַצַּב הַמִּתְחָרֵף בִּלְבָד (שאז יש לאסור רק
34 כאשר מתבייש — כששומע), אֶלָּא הִקְפִּידָה גַּם עַל מַצַּב
35 הַמְחָרֵף, שֶׁהַזְהַר שֶׁלֹּא יְעוֹרֵר נַפְשׁוֹ לִנְקָמָה וְלֹא יַרְגִּילֶנָּה
36 לִכְעוֹס. וְכָךְ מָצָאנוּ שֶׁבַּעֲלֵי הַקַּבָּלָה (חז"ל) הֵבִיאוּ רְאָיָה
37 לְאִסּוּר קִלְלַת כָּל־אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל מִמַּה־שֶּׁנֶּאֱמַר "לֹא תְקַלֵּל
38 חֵרֵשׁ". וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת קדושים): "אֵין לִי אֶלָּא חֵרֵשׁ,
39 מִנַּיִן לְרַבּוֹת אֶת כָּל־הָאָדָם? תַּלְמוּד לוֹמַר: "בְּעַמְּךָ לֹא
40 תָּאֹר", אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר: 'חֵרֵשׁ'? מָה חֵרֵשׁ מְיֻחָד
41 (שבמעט כל מעלתו בזה) שֶׁהוּא בַּחַיִּים; יָצָא הַמֵּת שֶׁאֵינוֹ
42 בַּחַיִּים". וּבִמְכִלְתָּא (פרשת משפטים שמות כא, יז): "לֹא
43 תְקַלֵּל חֵרֵשׁ" דִּבֵּר הַכָּתוּב בָּאֲמְלָלִין שֶׁבָּאָדָם". וּמַה־
44 שֶׁאָמַרְנוּ לוֹקֶה —— בִּתְנַאי שֶׁיְּקַלֵּל בְּשֵׁם (השם). וְכֵן אִם
45 קִלֵּל עַצְמוֹ —— לוֹקֶה. הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ שֶׁהַמְקַלֵּל אֶת־חֲבֵרוֹ
46 בְּשֵׁם —— עוֹבֵר בְּלָאו אֶחָד, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא תְקַלֵּל
47 חֵרֵשׁ"; וְהַמְקַלֵּל אֵיזֶה דַּיָּן —— עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין וְלוֹקֶה
48 שְׁתַּיִם; וְהַמְקַלֵּל נָשִׂיא —— לוֹקֶה שָׁלֹשׁ. וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא
49 (פרשת משפטים שמות כב, כז): "אֲנִי אֶקְרָא "נָשִׂיא בְּעַמְּךָ"
50 אֶחָד נָשִׂיא וְאֶחָד דַּיָּן בְּמַשְׁמַע, וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר:
51 "אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל"? לְחַיֵּב עַל זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְעַל זֶה

בִּפְנֵי עַצְמוֹ. מִכָּאן אָמְרוּ: יֵשׁ מְדַבֵּר דָּבָר אֶחָד וְחַיָּב עָלָיו מִשּׁוּם אַרְבָּעָה דְּבָרִים. בֶּן־נָשִׁיא שֶׁקִּלֵּל אֶת־אָבִיו — חַיָּב עָלָיו מִשּׁוּם אַרְבָּעָה דְּבָרִים: מִשּׁוּם הָאָב, וּמִשּׁוּם דַּיָּן, וּמִשּׁוּם נָשִׂיא, וּמִשּׁוּם 'בְּעַמְּךָ' מִכָּל־מָקוֹם" (סתם אדם). הִנֵּה נִתְבָּאֵר מַה־שֶּׁהִזְכַּרְנוּ. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ד' מִשְּׁבוּעוֹת (לה.).

הַמִּצְוָה הַקע"ח — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהָעִיד עֵדוּת לִפְנֵי הַדַּיָּנִים עַל כֹּל מַה־שֶּׁאָנוּ יוֹדְעִים, בֵּין שֶׁיֵּשׁ בְּכָךְ מִשּׁוּם מִיתַת מִי שֶׁמְּעִידִים עָלָיו, אוֹ הַצָּלָתוֹ; הֶפְסֵד מָמוֹנוֹ אוֹ הַרְוָחָתוֹ — חַיָּבִים אָנוּ לְהָעִיר עַל כָּל־זֶה וּלְהוֹדִיעַ לַדַּיָּנִים מַה־שֶּׁרָאִינוּ אוֹ שָׁמַעְנוּ (מפי אחד הצדדים). וּכְבָר הֵבִיאוּ רַבּוֹתֵינוּ עֲלֵיהֶם הַשָּׁלוֹם רַאֲיָתָם עַל חִיּוּב הַגִּדַּת הָעֵדוּת מִמַּה־שֶּׁאָמַר יִתְעַלֶּה: "וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע" (שם ה, א) וְהָעוֹבֵר עַל מִצְוָה זוֹ — וְהוּא הַכּוֹבֵשׁ עֵדוּתוֹ — חֶטְאוֹ גָּדוֹל, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אִם־לוֹא יַגִּיד וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ" (שם). וְזֶהוּ דָּבָר כְּלָלִי. אַף אִם הָעֵדוּת שֶׁכְּבָשָׁהּ הִיא עֵדוּת מָמוֹן וְנִשְׁבַּע עָלֶיהָ הָעֵד תּוֹךְ כְּבִישָׁתָהּ — חַיָּב קָרְבָּן עוֹלָה וְיוֹרֵד, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֵר הַכָּתוּב (שם, ה־י) וּלְפִי הַתְּנָאִים הַנִּזְכָּרִים בִּשְׁבוּעוֹת (פרק ד משנה א — ל.). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסַנְהֶדְרִין (פרק ד משנה ה — לז:) וּבִשְׁבוּעוֹת (שם).

יום שני ל' סיון ה'תש"פ
מצות עשה קעט.

הַמִּצְוָה הַקע"ט — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לַחְקוֹר עֵדוּת הָעֵדִים וְלִדְרוֹשׁ אוֹתָהּ הֵיטֵב, וְאָז נַעֲנִישׁ וְנִפְסוֹק הַדִּין. וּלְדַקְדֵּק בְּכָךְ בְּכָל־הָאֶפְשָׁר, כְּדֵי שֶׁלֹּא נִשְׁפּוֹט בְּדִבּוּר רִאשׁוֹן וּבִמְהִירוּת, וְנֵרַע לַזַּכָּאִים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב וְהִנֵּה אֱמֶת נָכוֹן הַדָּבָר" (דברים יג, טו) וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ וְחִלּוּקֶיהָ וְאֵיךְ הֵן הַדְּרִישׁוֹת וְאֵיךְ הֵן הַחֲקִירוֹת, וְאֵיךְ חַיָּבִים לְדַקְדֵּק בְּכָךְ וְאֵיךְ תִּתְקַיֵּם הָעֵדוּת אוֹ תִּדָּחֶה לְפִי הַחֲקִירוֹת הָאֵלֶּה, בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין (מ.).

יום שלישי א' תמוז ה'תש"פ
מצות לא תעשה רצא.

הַמִּצְוָה הָרצ"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר הָעֵד שֶׁלֹּא לְדַבֵּר בְּדִינוֹ שֶׁל זֶה שֶׁהוּא מֵעִיד עָלָיו אֲפִלּוּ הוּא חָכָם אוֹ יוֹדֵעַ, חֲרֵי זֶה לֹא יְהֵא עֵד וְ(גם) דַּיָּן וְיוֹרֶה — אֶלָּא יָעִיד בְּמַה־שֶּׁרָאָה וְיִשְׁתּוֹק, וְהַדַּיָּנִים — יַעֲשׂוּ עַל פִּי עֵדוּתוֹ כְּפִי מַה שֶּׁיֵּרָאֶה לָהֶם, וְהַזְּהַר שֶׁלֹּא לְדַבֵּר שׁוּם דָּבָר נוֹסָף עַל הָעֵדוּת. וְזֶהוּ בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת בִּלְבָד, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְעֵד אֶחָד לֹא־יַעֲנֶה בְּנֶפֶשׁ לָמוּת" (במדבר לה, ל) וְכָפַל אֶת־הָאַזְהָרָה בְּעִנְיָן זֶה וְאָמַר: "לֹא יוּמַת עַל־פִּי עֵד אֶחָד" (דברים יז, ו), כְּלוֹמַר: לֹא יוּמַת בְּהוֹרָאַת הָעֵד. וּבִגְמָרָא סַנְהֶדְרִין אָמְרוּ: "וְעֵד אֶחָד לֹא־יַעֲנֶה בְּנֶפֶשׁ — בֵּין לְזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה". וּבֵאֲרוּ שֶׁטַּעַם הַדָּבָר: "מִשּׁוּם דְּמִחֲזֵי (שנראה) כְּנוֹגֵעַ בְּעֵדוּתוֹ". וּבְדִינֵי נְפָשׁוֹת בִּלְבַד הוּא שֶׁאָסוּר לוֹ לְלַמֵּד לֹא זְכוּת וְלֹא חוֹבָה.

יום רביעי ב' תמוז ה'תש"פ
מצות לא תעשה רפח.

הַמִּצְוָה הָרפ"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלַּעֲנוֹשׁ אוֹ לְהוֹצִיא מָמוֹן בְּעֵדוּת עֵד אֶחָד, אֲפִלּוּ הָיָה בְּתַכְלִית הַכַּשְׁרוּת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יָקוּם עֵד אֶחָד בְּאִישׁ לְכָל־עָוֹן וּלְכָל־חַטָּאת" (דברים יט, טו) אָמְרוּ (ספרי שם): "לְכָל־עָוֹן אֵינוֹ קָם, אֲבָל קָם הוּא לִשְׁבוּעָה" (שאם יש עד אחד נגד כפירת הנתבע בחוב התובע — חייב שבועה). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בִּמְקוֹמוֹת מְפֻזָּרִים בִּיבָמוֹת וּכְתֻבּוֹת וְסוֹטָה וְגִטִּין וְקִדּוּשִׁין וּמְקוֹמוֹת שׁוֹנִים בְּסֵדֶר נְזִיקִין.

יום חמישי ג' תמוז ה'תש"פ
מצות לא תעשה רפו.

הַמִּצְוָה הָרפ"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר הַדַּיָּן מִלְּקַבֵּל עֵדוּת בַּעַל עֲבֵרָה וְלַעֲשׂוֹת עַל פִּי עֵדוּתוֹ וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אַל־תָּשֶׂת יָדְךָ עִם־רָשָׁע לִהְיוֹת עֵד חָמָס" (שמות כג, א) בָּא הַפֵּרוּשׁ (מכילתא פרשת שופטים): "אַל־תָּשֶׂת רָשָׁע עֵד, אַל־תָּשֶׂת חוֹמֵס עֵד" — לְהוֹצִיא אֶת־הַחַמְסָנִים (המוציא חפץ בכח ומשלם לו תמורתו) וְאֶת־הַגַּזְלָנִים שֶׁהֵן פְּסוּלִין לְעֵדוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יָקוּם עֵד־חָמָס בְּאִישׁ" ("ובערת הרע מקרבך" — דברים יט, טז), וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ג' מִסַּנְהֶדְרִין (כז.).

יום שישי ד' תמוז ה'תש"פ
מצות לא תעשה רפז.

הַמִּצְוָה הָרפ"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר הַדַּיָּן מִלְּקַבֵּל עֵדוּת הַקְּרוֹבִים, זֶה לָזֶה אוֹ זֶה נֶגֶד זֶה (לטובת קרובם או לרעתו), וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יוּמְתוּ אָבוֹת עַל־בָּנִים וּבָנִים לֹא יוּמְתוּ עַל־אָבוֹת" (דברים כד, טו). בָּא הַפֵּרוּשׁ הַמְקֻבָּל בְּסִפְרֵי (פרשת כי תצא שם): "שֶׁלֹּא יוּמְתוּ אָבוֹת עַל עֲדוּת בָּנִים וְלֹא בָּנִים עַל עֲדוּת אָבוֹת". וְהוּא הַדִּין לְדִינֵי מָמוֹנוֹת, אֶלָּא שֶׁנִּזְכַּר בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת דֶּרֶךְ הַפְלָגָה. שֶׁלֹּא נֹאמַר: כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ כָּאן אִבּוּד נֶפֶשׁ אֵין הַקָּרוֹב חָשׁוּד עַל כָּךְ וְנַעֲשֶׂה עַל פִּי דְּבָרָיו, כֵּיוָן שֶׁעֵדוּתוֹ הִיא לְאִבּוּד נֶפֶשׁ קְרוֹבוֹ וְאֵין כָּאן מָקוֹם לַחֲשָׁד. לְפִיכָךְ הֵבִיא לְמָשָׁל אֶת־הַקְּרוֹבִים שֶׁאַהֲבָתָם חֲזָקָה וּגְדוֹלָה בְּיוֹתֵר, וְהִיא אַהֲבַת הָאָב לַבֵּן וְהַבֵּן לָאָב, וְאָמְרוּ: אֲפִלּוּ עֵדוּת הָאָב עַל

הַבֵּן וַאֲפִלּוּ הִיא לְחִיָּבוֹ מִיתָה לֹא נְקַבֵּל — וְזוֹ הִיא גְּזֵרַת הַכָּתוּב שֶׁאֵין לָהּ טַעַם כְּלָל. וְדַע זֹאת. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ג' מִסַּנְהֶדְרִין (כז:).

יום ש"ק ה' תמוז ה'תש"פ

מצות לא תעשה רפה.

הַמִּצְוָה הָרפ"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֶזְהַרְנוּ מִלְּהָעִיד עֵדוּת שֶׁקֶר, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר" (שמות כ, טז). וּכְבָר כָּפַל לָאו זֶה בְּלָשׁוֹן אַחֵר וְאָמַר: "עֵד שָׁוְא" (דברים ה, יג) וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה חֲרֵי גָּזַר עָלָיו הַכָּתוּב: "וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו" (שם יט, יט). וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת יתרו): "וְלֹא תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ וְגוֹ' — אַזְהָרָה לְעֵדִים זוֹמְמִין". וְיֵשׁ בְּלָאו זֶה מַלְקוּת, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּסוֹף (ו'בתחילת'ו ד:)מַכּוֹת. וְשָׁם נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ.

אגרות קודש

ב"ה, כ"ג סיון, ה'תיש"א
ברוקלין, נ. י.

שלום וברכה!

קבלתי מכתבו מיום ה' טו"ב סיון, ואכפול עוה"פ איחולי הלבביים שאחלתי לו בהיותו כאן, שישבע רוב נחת מנכדו הבר-מצוה וכן משאר ילדיו וצאצאיו שיחיו.

ולמותר להדגיש לדכוותי' כי נחת אמתי הוא נחת הקשור עם תורה ומצות.

לפי דעתי הי' צריך להשתמש יותר בהשפעתו על בניו שי' לחזקם בתורה ומצוות.

ומובן מאליו כי בכגון דא הכלל הוא, על פי מרז"ל (של"ה ש' האותיות סוף אות ק. ש' הפסוקים להאריז"ל ע"פ זה) דברי חכמים בנחת - אז - נשמעים, ואל בינתו אשען בנוגע להדרכים והאופנים כיצד להגדיל השפעתו עליהם.

ברם את זה יש להדגיש, כי יש הרבה הורים שאינם מעריכים כדבעי השפעתם על בניהם וחושבים כי לשוא עמלם, במילא מאבדים הרבה מהשפעתם שהיו יכולים להשפיע על בניהם, אבל טעות היא בידם, כי יכולים הורים להשפיע על בניהם הרבה יותר מאשר משערים, וכאשר ישתדלו בזה בודאי יפעלו הרבה ואם לא בכל מאה אחוזים, אבל בטח במדה גדולה.

מוסג"פ מכתבי להבחור הבר-מצוה שי'. באשר לא כתב לי באיזה לשון לכתוב אליו, ומאחר שכותב שברצונו להקריא גם לפני כל המסובים להביא תועלת לרבים, הנני כותב המכתב בלשון זשארגאן.

בברכת א געזונטן זומער לו ולכב"ב שי'.

ירמיה פרק־לז י־כא

י כִּי אִם־הִכִּיתֶם כָּל־חֵיל כַּשְׂדִּים הַנִּלְחָמִים אִתְּכֶם וְנִשְׁאֲרוּ בָם אֲנָשִׁים מְדֻקָּרִים אִישׁ בְּאָהֳלוֹ יָקוּמוּ
וְשָׂרְפוּ אֶת־הָעִיר הַזֹּאת בָּאֵשׁ: יא וְהָיָה בְּהֵעָלוֹת חֵיל הַכַּשְׂדִּים מֵעַל יְרוּשָׁלִַם מִפְּנֵי חֵיל פַּרְעֹה: יב וַיֵּצֵא
יִרְמְיָהוּ מִירוּשָׁלִַם לָלֶכֶת אֶרֶץ בִּנְיָמִן לַחֲלֹק מִשָּׁם בְּתוֹךְ הָעָם: יג וַיְהִי־הוּא בְּשַׁעַר בִּנְיָמִן וְשָׁם בַּעַל
פְּקֻדָּת וּשְׁמוֹ יִרְאִיָּה בֶּן־שֶׁלֶמְיָה בֶּן־חֲנַנְיָה וַיִּתְפֹּשׂ אֶת־יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא לֵאמֹר אֶל־הַכַּשְׂדִּים אַתָּה נֹפֵל:
יד וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ שֶׁקֶר אֵינֶנִּי נֹפֵל עַל־הַכַּשְׂדִּים וְלֹא שָׁמַע אֵלָיו וַיִּתְפֹּשׂ יִרְאִיָּה בְּיִרְמְיָהוּ וַיְבִאֵהוּ
אֶל־הַשָּׂרִים: טו וַיִּקְצְפוּ הַשָּׂרִים עַל־יִרְמְיָהוּ וְהִכּוּ אֹתוֹ וְנָתְנוּ אוֹתוֹ בֵּית הָאֵסוּר בֵּית יְהוֹנָתָן הַסֹּפֵר
כִּי־אֹתוֹ עָשׂוּ לְבֵית הַכֶּלֶא: טז כִּי בָא יִרְמְיָהוּ אֶל־בֵּית הַבּוֹר וְאֶל־הַחֲנִיוֹת וַיֵּשֶׁב־שָׁם יִרְמְיָהוּ יָמִים רַבִּים:
יז וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ וַיִּקָּחֵהוּ וַיִּשְׁאָלֵהוּ הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ בַּסֵּתֶר וַיֹּאמֶר הֲיֵשׁ דָּבָר מֵאֵת יְהוָה וַיֹּאמֶר
יִרְמְיָהוּ יֵשׁ וַיֹּאמֶר בְּיַד מֶלֶךְ־בָּבֶל תִּנָּתֵן: יח וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ מֶה חָטָאתִי לְךָ וְלַעֲבָדֶיךָ
וְלָעָם הַזֶּה כִּי־נְתַתֶּם אוֹתִי אֶל־בֵּית הַכֶּלֶא: יט (ואיו) וְאַיֵּה נְבִיאֵיכֶם אֲשֶׁר־נִבְּאוּ לָכֶם לֵאמֹר לֹא־יָבֹא
מֶלֶךְ־בָּבֶל עֲלֵיכֶם וְעַל הָאָרֶץ הַזֹּאת: כ וְעַתָּה שְׁמַע־נָא אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ תִּפָּל־נָא תְחִנָּתִי לְפָנֶיךָ וְאַל־תְּשִׁבֵנִי
בֵּית יְהוֹנָתָן הַסֹּפֵר וְלֹא אָמוּת שָׁם: כא וַיְצַוֶּה הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ וַיִּפְקְדוּ אֶת־יִרְמְיָהוּ בַּחֲצַר הַמַּטָּרָה וְנָתוֹן
לוֹ כִּכַּר־לֶחֶם לַיּוֹם מִחוּץ הָאֹפִים עַד־תֹּם כָּל־הַלֶּחֶם מִן־הָעִיר וַיֵּשֶׁב יִרְמְיָהוּ בַּחֲצַר הַמַּטָּרָה:

רש"י

(יב) לחלק משם בתוך העם. לפלגא אחסנתא דיליה בגו עמא ובעוד הכשדים צרים עליה לא היה יוצא ממנה שמתפלל על העיר שלא תלכד: **(יג)** ושם בעל פקידות. ממונה לשמור שלא יצא איש מן העיר להשלים אל הכשדים: בן שלמיה בן חנניה. הוא חנניה בן עזור בן בנו היה זה ולכך יחסו הכתוב ללמד שכל המחניף לרשע סוף נופל בידו או ביד בנו או ביד בן בנו וירמיה החניף לו שאמר לו אמן יקים ה' את דבריך (לעיל כח), ומדרש אגדה שצוה חנניה את בנו ראה שאני מת על ידי ירמיה והעמידני שקרן בנבואתי אם תוכל להכשילו הכשילהו ובנו צוה גם הוא לבניו כך וכשהגיע שעה הכשילו: **(טז)** ואל החניות. תירגם יונתן לגיו מן חנואתא חניות היו לפני אותו בית הכלא: **(כא)** מחוץ האופים. משוק נחתומים כמו וחוצות תשים לך בדמשק (מלכים א כ):

מצודת דוד

(י) כי אם הכיתם. אף אם תכו את כל הכשדים ורק ישארו בה אנשים מדוקרי חרב: **איש באהלו.** אותם המדוקרים אשר ישכבו איש באהלו הם יקומו וישרפו את העיר הזאת והוא ענין הפלגה וגוזמא וכאומר לא יועיל שום תחבולה נגד גזירתי: **(יא) בהעלות.** בעת שנסתלקו הכשדים מעל ירושלים על כי שמעו שבאים חיל פרעה לעזור ליהודה: **(יב) ויצא.** אז יצא ירמיה מירושלים וכו': **לחליק משם.** להשמיט עצמו משם בתוך העם היוצאים ר"ל שהיה יוצא בין העם היוצאים להיות נשמט מהם לבל ירגישו בו שומרי השער: **(יג) ויהי הוא.** כאשר בא בשער הנקרא שער בנימין ושם היה בעל פקידות שהיה ממונה לשמור פתח השער ההוא: **ויתפוש.** אחז בחזקה את ירמיה באמרו הנה אתה נופל אל הכשדים להיות עמהם: **(יד) שקר.** הדבר הזה הוא שקר: **ולא שמע אליו.** לא קבל דבריו ולא האמין לו: **(טו) בית יהונתן.** בבית יהונתן: **כי אותו.** כי את הבית ההוא הכינו להיות בית הכלא: **(טז) כי בא ירמיה.** אשר משם בא ירמיהו אל בית הבור אשר שם בור בית האסורים והוא המקום היותר רע שבמאסר: **ואל החניות.** ר"ל אשר בתוך החניות: **(יז) היש דבר.** ר"ל אם זה מקרוב בא לו נבואה מה: **יש.** באה לי נבואה מקרוב: **ויאמר ביד וכו'.** וחזר ואמר וזהו הנבואה הבאה אשר תנתן ביד מלך בבל: **(יט) ואיה נביאיכם.** ר"ל איה הבטחת נביאיכם אשר נבאו וכו' וכאומר הלא הנה בא ועושה מצור על העיר: **(כ) ועתה.** הואיל ונביאיכם כחשו והאמת אתי, שמע אתה אלי תפול עתה תחנתי לפניך וכו': **ולא אמות.** למען לא אמות שם מעקת המאסר: **(כא) ויפקידו.** והניחו בחצר המטרה שאין שם מאסר קשה כ"כ: **ונתון לו.** גם צוה לתת לו משוק האופים ככר לחם בכל יום עד אשר יהיה נשלם כל הלחם מן העיר: **וישב ירמיה.** ר"ל שם ישב מרצונו ולא שאל להוציאו גם משם:

מצודת ציון

(י) מדוקרים. ענין תחיבת חרב וחנית בגוף כמו כל הנמצא ידקר (ישעיה יג): **(יא) בהעלות.** ענין סילוק: **(יב) לחליק.** כמו להחליק והוא מלשון החלקה והשמטה: **(יג) בעל.** שר ואדון כמו אם בעליו עמו (שמות כב): **פקדת.** מלשון פקיד וממונה: **ויתפוש.** אחזו בחזקה כמו והיא לא נתפשה (במדבר ה): **נופל.** ענין הטיה זה התחברות כמו ונפלה אל מחנה ארם (מלכים ב ז): **(טו) ויקצפו.** מלשון קצף וכעס: **בית האסור.** בית המאסר: **(טז) כי בא.** אשר בא: **החנויות.** הם המקומות שמוכרין שם סחורה וכל ממכר וידוע הוא בדרז"ל: **(כ) תפל.** ענין נטיה: **(כא) ויפקידו.** מלשון פקדון והנחה: **בחצר המטרה.** שם משמר בית האסורים: **ככר.** כן יקרא לחם השלם: **מחוץ.** משוק כמו וחוצות תשים לך בדמשק (מ"א כ): **האופים.** מלשון אפיית הפת: **תום.** ענין השלמה:

דניאל פרק־ד יג־כא

יג לִבְבֵהּ מִן־(אנושא) אֲנָשָׂא יְשַׁנּוֹן וּלְבַב חֵיוָה יִתְיְהַב לֵהּ וְשִׁבְעָה עִדָּנִין יַחְלְפוּן עֲלוֹהִי: יד בְּגְזֵרַת עִירִין
פִּתְגָמָא וּמֵאמַר קַדִּישִׁין שְׁאֵלְתָּא עַד־דִּי יִנְדְּעוּן חַיָּיָא דִּי־שַׁלִּיט (עליא) עִלָּאָה בְּמַלְכוּת (אנושא)
אֲנָשָׁא וּלְמַן־דִּי יִצְבֵּא יִתְּנִנַּהּ וּשְׁפַל אֲנָשִׁים יְקִים (עליה) עֲלַהּ: טו דְּנָה חֶלְמָא חֲזֵית אֲנָה מַלְכָּא
נְבוּכַדְנֶצַּר (ואנתה) וְאַנְתְּ בֵּלְטְשַׁאצַּר פִּשְׁרָא | אֱמַר כָּל־קֳבֵל דִּי | כָּל־חַכִּימֵי מַלְכוּתִי לָא־יָכְלִין פִּשְׁרָא
לְהוֹדָעֲתַנִי (ואנתה) וְאַנְתְּ כָּהֵל דִּי רוּחַ־אֱלָהִין קַדִּישִׁין בָּךְ: טז אֱדַיִן דָּנִיֵּאל דִּי־שְׁמֵהּ בֵּלְטְשַׁאצַּר
אֶשְׁתּוֹמַם כְּשָׁעָה חֲדָה וְרַעְיֹנֹהִי יְבַהֲלֻנֵּהּ עָנֵה מַלְכָּא וְאָמַר בֵּלְטְשַׁאצַּר חֶלְמָא וּפִשְׁרֵא אַל־יְבַהֲלָךְ עָנֵה
בֵלְטְשַׁאצַּר וְאָמַר (מראי) מָרִי חֶלְמָא (לשנאיך) לְשָׂנְאָךְ וּפִשְׁרֵהּ (לעריך) לְעָרָךְ: יז אִילָנָא דִּי חֲזַיְתָ דִּי
רְבָה וּתְקֵף וְרוּמֵהּ יְמֵטָא לִשְׁמַיָּא וַחֲזוּתֵהּ לְכָל־אַרְעָא: יח וְעָפְיֵהּ שַׁפִּיר וְאִנְבֵּהּ שַׂגִּיא וּמָזוֹן לְכֹלָּא־בֵהּ
תְּחוֹתוֹהִי תְּדוּר חֵיוַת בָּרָא וּבְעַנְפּוֹהִי יִשְׁכְּנָן צִפְּרֵי שְׁמַיָּא: יט (אנתה)־אַנְתְּ־הוּא מַלְכָּא דִּי רְבֵית וּתְקֵפְתְּ
וּרְבוּתָךְ רְבַת וּמְטַת לִשְׁמַיָּא וְשָׁלְטָנָךְ לְסוֹף אַרְעָא: כ וְדִי חֲזָה מַלְכָּא עִיר וְקַדִּישׁ נָחֵת | מִן־שְׁמַיָּא
וְאָמַר גֻּדּוּ אִילָנָא וְחַבְּלוּהִי בְּרַם עִקַּר שָׁרְשׁוֹהִי בְּאַרְעָא שְׁבָקוּ וּבְאֶסוּר דִּי־פַרְזֶל וּנְחָשׁ בְּדִתְאָא דִּי בָרָא
וּבְטַל שְׁמַיָּא יִצְטַבַּע וְעִם־חֵיוַת בָּרָא חֶלְקֵהּ עֶד דִּי־שִׁבְעָה עִדָּנִין יַחְלְפוּן עֲלוֹהִי: כא דְּנָה פִּשְׁרָא מַלְכָּא
וּגְזֵרַת (עליא) עִלָּאָה הִיא דִּי מְטָת עַל־(מראי) מָרִי מַלְכָּא:

רש"י

(יג) ושבעה עדנין. שבע שנים: יחלפון עלוהי. יעברו עליו בגזרה זו: **(יד)** שאלתא. גזירה וע"י שנמלכין בהקב"ה קודם שיגזרו הגזירה קורא אותה שאלתא: עד דברת. כמו למען: די ינדעון חייא. שידעו כל החיים: ולמן די יצבא. למי שירצה: **(טו)** פשרא. פתרונו: ואנת כהל. ואתה יכול: **(טז)** אדין דניאל. אשתומם. שתק: ורעינוהי. ומחשבותיו: יבהלוניה. שהיה ירא לפתור לו חלום: מרי. אדוני, אמרו רבותינו מארי חלמא לשנאך קדש הוא תלה עיניו להקב"ה ואמר חלום זה יתקיים על שנאך זה וא"ת לנבוכדנצר אמר והלא ישראל שונאו אפשר שיקללם: לערך. לשונאך כמו ויהי ערך (שמואל א כה): **(כא)** די מטת על מרי מלכא. אשר הגיע על אדוני המלך:

מצודת דוד

(יג) לבבה. לבבו ישתנה מלבב אדם ויותן לו לבב חיה ושבעה שנים יעברו עליו להיות כן: **(יד) בגזרת.** הדבר נגזר בגזירת המלאכים המחריבים העושים דין המקום: **שאלתא.** הגזירה ההיא עשויה במאמר המלאכים הקדושים והיא היא וכפל הדבר במ"ש: **עד דברת.** בעבור אשר ידעו כל החי אשר העליון מושל במלכות אנשים ולמי אשר יחפוץ יתן אותה: **ושפל.** וכאשר ירצה יעמיד על המלוכה אדם שפל ופחות מן האנשים: **(טו) דנה.** זאת החלום ראיתי אני המלך נ"נ: **ואנתה.** ואתה אמור הפתרון בעבור אשר כל חכמי מלכותי לא יכלו להודיע לי הפתרון אבל אתה תוכל על אשר רוח אלהים קדושים בך: **(טז) אשתומם.** עמד מושתק ובתמהון כערך שעה אחת ומחשבותיו הבהילו אותו: **חלמא.** החלום והפתרון אל יבהילו אותך וכאומר הלא לא עליך המה: **מרי.** אדוני החלום יקיים בשנאך והפתרון באויבך והוא כפל ענין במ"ש: **(יז) אילנא.** האילן אשר ראית אשר גדל ונתחזק וקומתו הגיע עד השמים ומראהו היה נראה לכל הארץ: **(יח) ועפיה.** ועליו היו נאים ויפים ופירותיו מרובים והיה די בהם לזון כל הבריות תחתיו היו דרים חית השדה ובענפיו שכנו עופות השמים: **(יט) אנת.** ר"ל האילן הזה מרמז עליך כי דמית לו אשר נתגדלת ונתחזקת: **ורבותך.** גדולתך נתגדל בכל עת והגיע עד השמים וממשלתך בא עד קצות הארץ: **(כ) ודי.** ואשר ראה המלך מלאך מחריב וקדוש ירד מן השמים ואמר כרתו האילן והשחיתו אותו אבל עיקר שרשיו הניחו בארץ ויהיה מאוסר ומקושר באסור ברזל ונחושת בעשב של השדה ובטל השמים יכובס ועם חית השדה יהיה חלקו עד אשר יעבור עליו שבעה שנים: **(כא) דנה.** אתה המלך הנה זאת היא הפתרון דברים כמשמען כי כן יבא עליך וגזירת העליון היא אשר הגיע על אדוני המלך:

מצודת ציון

(יד) שאלתא. הוא ענין גזירה ע"ש כי נעשה בשאלת פי ה': **עד דברת.** כמו על דברת ור"ל בעבור: **(טז) אשתומם.** ענין תמהון ושתיקה כמו משמים בתוכם (יחזקאל ג): **לערך.** לשונאך כמו ויהי ערך (ש"א כה):

ח קֵן שֶׁבְּרֹאשׁ הָאִילָן שֶׁל הֶקְדֵּשׁ — לֹא נֶהֱנִין, וְלֹא מוֹעֲלִין; שֶׁבָּאֲשֵׁרָה — יַתִּיז בַּקָּנֶה. הַמַּקְדִּישׁ אֶת הַחֹרֶשׁ — מוֹעֲלִין בְּכֻלּוֹ. הַגִּזְבָּרִים שֶׁלָּקְחוּ אֶת הָעֲצִים — מוֹעֲלִין בָּעֲצִים, וְאֵין מוֹעֲלִין לֹא בַּשִּׁפּוּי, וְלֹא בַּנְּוֵיָה.

פרק רביעי

א קָדְשֵׁי הַמִּזְבֵּחַ מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה לִמְעִילָה, וּלְחַיֵּב עֲלֵיהֶן מִשּׁוּם פִּגּוּל, נוֹתָר, וְטָמֵא. קָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה. קָדְשֵׁי הַמִּזְבֵּחַ וְקָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת, מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה לִמְעִילָה.

ב חֲמִשָּׁה דְּבָרִים בָּעוֹלָה מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה: הַבָּשָׂר, וְהַחֵלֶב, וְהַסֹּלֶת, וְהַיַּיִן, וְהַשֶּׁמֶן. וְשִׁשָּׁה בַּתּוֹדָה: הַבָּשָׂר, וְהַחֵלֶב, וְהַסֹּלֶת, וְהַיַּיִן, וְהַשֶּׁמֶן, וְהַלֶּחֶם. הַתְּרוּמָה, וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר, וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁל דְּמַאי, הַחַלָּה, וְהַבִּכּוּרִים — מִצְטָרְפִין

פירוש ברטנורא

ח **קן שבראש אילן. של הקדש.** שבנאו העוף מעצים וקסמין שהביא ממקום אחר: **שבאשרה יתיז בקנה.** יפיל הקן לארץ בקנה ויהנה ממנו. ודוקא יתיז. אבל לא יעלה על האשרה, דאם עולה ליטול הקן, נמצא נהנה מן האשרה. והביצים והאפרוחים שבקן, כל זמן שצריכים לאמן אסורים בין שבראש אילן של הקדש בין שבראש האשרה: **המקדיש את החורש.** תרגום יער, חורשא: **מועלים בכולו.** בעצים ובענפים ובעלים: **הגזברים שלקחו את העצים.** שקנו עצים מיער של חולין לצורך קורות: **מועלים בעצים.** רמב"ם פירש, לאתויי חתיכות עצים שחותכין במגירה בעת שמתקנים אותן לקורות, שמועלין בהן: **ולא בשפויין.** נסרים דקות שנוסרין מן העצים כשמחליקין אותן: **נמיה.** עלין שבעצי היער:

ד **א** **קדשי המזבח מצטרפים זה עם זה למעילה.** אם נהנה משני מיני קדשי מזבח בשוה פרוטה, מעל. ומצטרפים נמי לכזית לחייב עליהם משום אוכל פגול או נותר או טמא, או לחייב למעלה כזית בחוץ: **קדשי בדק הבית מצטרפין זה עם זה.** למעילה. אבל פגול ונותר וטמא אין בהן **וקדשי מזבח וקדשי בדק הבית מצטרפים זה עם זה למעילה.** אבל לא לדבר אחר, כדאמרן דקדשי בדק הבית לית בהו פגול ונותר וטמא:

ב **חמשה דברים בעולה מצטרפים זה עם זה.** לכזית, לחייב משום מעלה בחוץ, ולחייב משום פגול ונותר וטמא, ומשום מעילה אם נהנה מכולן בשוה פרוטה: **והסולת.** המנחה הבאה עם העולה: **והיין.** לנסכים. שהעולה טעונה מנחה ונסכים: **וששה בתודה.** שהתודה טעונה לחם מוסף על חמשה דברים שבעולה. וכולן מצטרפין לכזית, לפגול ונותר וטמא, אבל לא למעילה, שהתודה קדשים קלים ואין בהן מעילה, כדתנן בשלהי פרק קמא: **התרומה ותרומת**

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה ח

קֵן שֶׁבְּרֹאשׁ הָאִילָן שֶׁל הֶקְדֵּשׁ – שבנה העוף מעצים ומעשבים שהביא ממקום אחר (**גמרא**), **לֹא נֶהֱנִין** – אסור מדרבנן ליהנות ממנו, גזירה שמא יבואו ליהנות מהקנים המחוברים באותו אילן של הקדש (**תוספות**), **וְלֹא מוֹעֲלִין** – והנהנה ממנו לא מעל, שהרי אינו הקדש. **שֶׁבָּאֲשֵׁרָה** – הקן שבראש האשירה, שהיא אסורה בהנאה, **יַתִּיז בַּקָּנֶה** – יפיל את הקן בקנה לארץ, וייהנה ממנו. אבל לא יעלה על האילן ליטול את הקן, שהרי אם עולה עליו נמצא נהנה מן האשירה. ברם, בהקדש החמירו ואסרו אפילו על ידי התזה, ומבואר במפרשים, שכן באשירה, הואיל ואנשים בדלים ממנה, לא גזרו חכמים שמא ייהנה גם מהאילן, אבל בהקדש, שאין אנשים בדלים ממנו, גזרו חכמים, שמא ייהנה גם מהאילן. בגמרא אמרו, שאם הביצים או האפרוחים שבקן צריכים לאמם, בין שהקן בראש האילן של הקדש בין בראש האשירה, הרי הם אסורים בהנאה, שהואיל וזקוקים הם לאילן לפיכך דינם כאילן עצמו (**רש"י**). **הַמַּקְדִּישׁ אֶת הַחֹרֶשׁ** – היער, **מוֹעֲלִין בְּכֻלּוֹ** – בעצים ובענפים ובעלים (**רש"י**); והרמב"ם כותב: "מועלין בכולו, בין באילנות בין בכל קן שבראש האילנות או שביניהן" (**הל' מעילה ה, ח**). **הַגִּזְבָּרִים** – של הקדש, **שֶׁלָּקְחוּ אֶת הָעֲצִים** – שקנו עצים מיער של חולין לצורך קורות, **מוֹעֲלִין בָּעֲצִים** – עצמם הראויים לקורות (**רש"י**); והרמב"ם פירש, שמועלים אף בחתיכות העצים שחותכים במגרה בשעה שמתקנים אותם לקורות; **וְאֵין מוֹעֲלִין לֹא בַּשִּׁפּוּי** – בנסורת העצים, **וְלֹא בַּנְּוֵיָה** – ויש גורסים: בנביה, בנמיה, והיינו העלים של העצים; והרמב"ם כותב: "ולא בנביה של העצים, והוא הגוף הקשה העגול שבתוך העץ הדומה ליבלת, שלא יצלח למלאכה" (**הל' מעילה ה, ט**). מכל מקום הטעם הוא, שהגזברים לא קנו להקדש אלא דבר הראוי לבניין ולא שיפוי ונביה.

באור משנה א

פרק זה בא ללמדנו בדברים המצטרפים לשיעור שלם.

קָדְשֵׁי הַמִּזְבֵּחַ מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה לִמְעִילָה – אם נהנה משניים או משלושה מינים של קדשי המזבח, מכל אחד בפחות משווה פרוטה, הרי הם מצטרפים לשיעור שווה פרוטה, להתחייב עליהם קרבן מעילה; **וּלְחַיֵּב עֲלֵיהֶן מִשּׁוּם פִּגּוּל, נוֹתָר, וְטָמֵא** – וכן מצטרפים כמה מיני קרבנות לשיעור כזית, להתחייב עליהם משום אכילת פיגול או נותר או משום אכילת קדשים בטומאה. **קָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה** – לענין מעילה; אבל פיגול, נותר וטמא אין בקדשי בדק הבית. **קָדְשֵׁי הַמִּזְבֵּחַ וְקָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת, מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה לִמְעִילָה** – שאם נהנה מבשר קדשי המזבח בפחות מכשיעור ומבשר שהוקדש לבדק הבית בפחות מכשיעור, הרי הם מצטרפים לשיעור שלם, להתחייב עליהם משום מעילה, אבל לא להתחייב משום פיגול נותר וטמא, שהרי בקדשי בדק הבית אין פיגול, נותר וטמא, כמו שכבר הזכרנו לעיל.

יום שני

באור משנה ב

חֲמִשָּׁה דְּבָרִים בָּעוֹלָה מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה – למעילה שהנהנה מכולם יחד בשווה פרוטה מעל; ולחייב עליהם, באכילת כזית מכולם יחד, משום פיגול, נותר וטמא; **הַבָּשָׂר, וְהַחֵלֶב** – שהרי העולה קרבה כולה על המזבח, ולכן מועלים אף בבשר עד שיצא לבית הדשן (כמו ששנינו לעיל ב, ד), **וְהַסֹּלֶת** – של המנחה הבאה עם העולה, **וְהַיַּיִן** – של נסכי העולה, **וְהַשֶּׁמֶן** – של מנחת העולה. **וְשִׁשָּׁה** דברים **בַּתּוֹדָה** – מצטרפין זה עם זה לחייב עליהם משום פיגול, נותר וטמא, אבל לא למעילה, שהרי אין מעילה בבשר קדשים קלים אלא באימוריהם בלבד; ואלו הם ששת הדברים שבתודה: **הַבָּשָׂר, וְהַחֵלֶב, וְהַסֹּלֶת, וְהַיַּיִן, וְהַשֶּׁמֶן, וְהַלֶּחֶם** – מלבד חמשת הדברים שכבר נימנו בעולה נוסף כאן לחם, לפי שהתודה טעונה לחם. **הַתְּרוּמָה** – היינו תרומה גדולה, **וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר** – שנותן הלוי לכהן, ממעשר ראשון שהוא מקבל מהישראל, ודינו כתרומה גדולה, **וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁל דְּמַאי** – של תבואה הלקוחה מעם הארץ, וספק אם הופרשו מעשרותיה, **הַחַלָּה** – הנפרשת מן העיסה, שאף היא קרויה תרומה, שנאמר (**במדבר טו, כ**): "ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה", **וְהַבִּכּוּרִים** – שאף הם קרויים תרומה, שנאמר (**דברים יב, יז**): "ותרומת ידך", ודרשו: אלו ביכורים, שכתוב בהם (**דברים כו**): "ולקח הכהן הטנא מידך"; כל אלו **מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה לֶאֱסוֹר** – שאם נפל

זֶה עִם זֶה לֶאֱסוֹר, וּלְחַיֵּב עֲלֵיהֶם אֶת הַחֹמֶשׁ.

ג כָּל הַפִּגּוּלִין מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה. כָּל הַנּוֹתָרִין מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה. כָּל הַנְּבֵלוֹת מִצְטָרְפוֹת זוֹ עִם זוֹ. כָּל הַשְּׁרָצִים מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה. דַּם הַשֶּׁרֶץ וּבְשָׂרוֹ מִצְטָרְפִין. כְּלָל אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: כָּל שֶׁטֻּמְאָתוֹ וְשִׁעְוּרוֹ שָׁוִין — מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה; טֻמְאָתוֹ וְלֹא שִׁעְוּרוֹ, שִׁעְוּרוֹ וְלֹא טֻמְאָתוֹ, לֹא טֻמְאָתוֹ וְלֹא שִׁעְוּרוֹ — אֵין מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה.

ד הַפִּגּוּל וְהַנּוֹתָר אֵין מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה, מִפְּנֵי שֶׁהֵם שְׁנֵי שֵׁמוֹת. הַשֶּׁרֶץ וְהַנְּבֵלָה, וְכֵן הַנְּבֵלָה וּבְשַׂר הַמֵּת — אֵין

פירוש ברטנורא

מעשר. שהיא אחד ממאה של חולין. וכן תרומת מעשר של דמאי: **והחלה.** שאף היא קרויה תרומה, דכתיב (במדבר ט"ו) ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה: **והביכורים.** קרויין תרומה, דאמר מר ותרומת ידך אלו ביכורים, דכתיב בהו (דברים כ"ו) ולקח הכהן הטנא מידך: **מצטרפים זה עם זה לאסור.** שאם נפל מכולן שאור כדי לחמץ בתוך עיסה של חולין, נאסרת: **ולחייב עליהן את החומש.** האוכל מכולן כזית בשגגה משלם את החומש:

ג כל הפגולים. מעולה מחטאת ומאשם ומשלמים: **מצטרפים זה עם זה.** לאוכל מהן כזית להיות חייב כרת. וכן כל הנותרים: **כל הנבילות מצטרפים.** ואפילו נבילת בהמה טמאה עם נבילת בהמה טהורה, מצטרפים לכזית לענין טומאה. אבל לא למלקות, שאינו לוקה עד שיאכל כזית מנבילת בהמה טהורה לבדה, או כזית מן הטמאה לבדה, לפי שהן שני שמות, שאין אוכל בשר בהמה טמאה לוקה משום נבילה אלא משום אוכל בשר בהמה טמאה: **וכל השרצים מצטרפים זה עם זה.** לכזית, לחייב את האוכלן מלקות, ושמונה שרצים הכתובים בתורה מצטרפים זה עם זה, לחייב האוכלן בכעדשה. כשיעור טומאתן כך שיעור אכילתן: **דם השרץ ובשרו מצטרפים.** דמרבינן מקרא דכתיב (ויקרא י"א) וזה לכם הטמא בשרץ השורץ על הארץ, לרבות דם השרץ שיהיה מטמא כבשרו: **כל שטומאתו ושיעורו שוין.** כגון נבילה ונבילה, או שרץ ושרץ: **טומאתו ולא שיעורו.** כגון נבילה ושרץ דטומאתן שוה, דתרווייהו הוי טומאתן עד הערב. ולא שיעורו, דנבילה שיעור טומאתה בכזית, ושרץ שיעורו בכעדשה: **שיעורו ולא טומאתו.** כגון נבילה ומת, דתרווייהו מטמאין בכזית. ולא טומאתו, דאילו טומאת מת, שבעה, וטומאת נבילה לא הוי אלא עד הערב: **לא טומאתו ולא שיעורו.** כגון מת ושרץ, דטומאת מת הוי שבעה, וטומאת שרץ עד הערב. ובשיעורו נמי אינן שוין, דשיעור מת בכזית ושיעור שרץ בכעדשה: **אלו אין מצטרפין זה עם זה.** הואיל ומוחלקין הן:

ד שני שמות. שני לאוין חלוקין: **כקל שבשניהם.** כלומר, דלא מצטרף לטומאה אפילו לשיעור קל, כגון שיצטרף פחות מכעדשה דשרץ להשלים כזית

משניות מבוארות – קהתי

מכולן שאור לתוך עיסה של חולין, ויש בו כדי לחמץ, העיסה אסורה (**רש"י; ברטנורא**); או שסאה אחת מכולן מצטרפת לאסור תשעים ותשע סאים של חולין, כגון אם נתערבו כולן ונפלה סאה מן התערובת לתוך תשעים ותשע סאים של חולין, הכל נעשה "מדומע" (**רמב"ם; עיין ערלה ב, א**), **וּלְחַיֵּב עֲלֵיהֶם אֶת הַחֹמֶשׁ** – זר האוכל מכולן ביחד כזית בשגגה, חייב לשלם קרן וחומש.

באור משנה ג

כָּל הַפִּגּוּלִין – מכל הקרבנות, כגון מעולה ומחטאת ומאשם ומשלמים, **מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה** – שהאוכל מכולם ביחד כזית, במזיד חייב כרת, ובשוגג חטאת. וכן **כָּל הַנּוֹתָרִין** – מכל הקרבנות, **מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה** – לכזית, לחייב עליהן כרת במזיד וחטאת בשוגג, כמו שבארנו בענין הפיגולין. **כָּל הַנְּבֵלוֹת מִצְטָרְפוֹת זוֹ עִם זוֹ** – לכזית לענין טומאה, ואפילו נבלת בהמה טמאה עם נבלת בהמה טהורה, שכזית מכולן מטמא במגע ובמשא. אבל לענין אכילה, שיהא האוכל מהן כזית חייב מלקות, אין הנבלות של הטמאה והטהורה מצטרפות, לפי שהן שני איסורים שונים ("שני שמות"), שהאוכל בשר בהמה טמאה אינו לוקה משום אכילת נבילה, אלא משום אכילת בשר בהמה טמאה, לפי שאין איסור נבילה חל על איסור טמאה. **כָּל הַשְּׁרָצִים מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה** – שהאוכל כזית מכולן יחד חייב מלקות; ושמונת השרצים הכתובים בתורה (**ויקרא יא, כט-ל**), שהם מטמאים, מצטרפים זה עם זה לטמא אחר מיתתן בשיעור כעדשה, וכן לענין אכילה, שהאוכל כעדשה מכולן יחד אחר מיתתן, חייב מלקות, שכשיעור טומאתן כך שיעור אכילתן. ברם, האוכל מהן בחייהן, דינו כאוכל משאר שרצים שאין בהם טומאה, כגון הצפרדע והעקרב, שאינו לוקה, אלא כשאוכל מהן כשיעור זית (**גמרא; עיין ברטנורא ותוספות רבי עקיבא איגר**). **דַּם הַשֶּׁרֶץ וּבְשָׂרוֹ** – של שמונת השרצים האמורים בתורה, **מִצְטָרְפִין** – לטמא בשיעור כעדשה, שנאמר (**ויקרא יא, כט**): "וזה לכם הטמא בשרץ השורץ על הארץ", ודרשו מכאן, לרבות דם השרץ שיהא מטמא כבשרו: והיינו דווקא בעוד הדם בבשר השרץ, אבל לאחר שפירש ממנו, אינו מצטרף עמו (**רמב"ם הל' אבות הטומאות ד, ז**). ברם, לדעת רש"י, אפילו פירש הדם, גם כן מצטרף עמו, כיון שהוא מאותו השרץ. **כְּלָל אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: כָּל שֶׁטֻּמְאָתוֹ וְשִׁעְוּרוֹ שָׁוִין** – כגון נבילה ונבילה או שרץ ושרץ, **מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה** – כמו ששנינו לעיל: כל הנבלות מצטרפות זו עם זו; כל השרצים מצטרפים זה עם זה. **טֻמְאָתוֹ וְלֹא שִׁעְוּרוֹ** – כגון נבילה ושרץ שטומאתם שווה, שכן שניהם מטמאים עד הערב, אבל אין שיעורם שווה, שנבילה שיעור טומאתה בכזית ושרץ שיעורו בכעדשה (**רש"י; ברטנורא**); ויש סוברים, ששרץ ונבילה אף טומאתם אינה שווה, שהרי שרץ אינו מטמא במשא, ונבילה מטמאה במשא; ומכאן מפרשים הם: "טומאתו ולא שיעורו" – כגון בשר המת והרקב שלו, שכל אחד מהם מטמא במגע ובמשא ובאוהל, אבל שיעור בשרו בכזית ושיעור הרקב שלו במלוא חפניו (**רמב"ם הל' טומאת אוכלין ד, יב**); **שִׁעְוּרוֹ וְלֹא טֻמְאָתוֹ** – כגון נבילה ומת, ששניהם מטמאים בכזית, אבל טומאת הנבילה אינה אלא עד הערב וטומאת המת שבעה ימים; **לֹא טֻמְאָתוֹ וְלֹא שִׁעְוּרוֹ** – כגון מת ושרץ, שטומאת המת שבעה ימים ושיעור טומאתו בכזית, וטומאת השרץ עד הערב, ושיעורו בכעדשה; ולפי הרמב"ם שהבאנו לעיל, כגון נבילה ושרץ, שהנבלה מטמאה במגע ובמשא ושיעורה בכזית, והשרץ אינו מטמא אלא במגע ושיעורו בכעדשה; כל אלו **אֵין מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה** – ואפילו לטמא כקל שבשניהם, כמבואר במשנה הבאה.

יום שלישי

באור משנה ד

הַפִּגּוּל וְהַנּוֹתָר אֵין מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה, מִפְּנֵי שֶׁהֵם שְׁנֵי שֵׁמוֹת – שני לאוים שונים. בגמרא מבואר, שאין הפיגול והנותר מצטרפים לענין טומאת ידים, שהיא מדרבנן, כמו ששנינו (**פסחים י, ט**): "הפיגול והנותר מטמאין את הידים", ופירשו בגמרא (**פסחים קכ, ב**): שגזרו חכמים על הפיגול ועל הנותר שיהיו מטמאים את הידים משום "חשדי כהונה" ומשום "עצלי כהונה", כלומר שגזרו על הפיגול מפני הכהנים החשודים לפגל את הקרבן ולהפסיד את בעליו, ועל הנותר גזרו, כדי שלא יתעצלו הכהנים באכילת הקרבנות; וכיון שטומאה זו גזירה דרבנן היא, אם תאמר שמצטרפים פיגול ונותר לטמא את הידים, הרי זו גזירה לגזירה; לפיכך שנינו כאן: "הפיגול והנותר אין מצטרפין זה עם זה" לטמא את הידים, לפי שאין גוזרים גזירה לגזירה. אבל לענין אכילה הרי הם מצטרפים (כפי שדורשים מן המקרא, בברייתא בגמרא), כלומר שהאוכל מפיגול ומנותר כזית ביחד,

מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה לְטַמֵּא, אֲפִלּוּ כַּקַּל שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם. הָאֹכֶל שֶׁנִּטְמָא בְּאַב הַטֻּמְאָה וְשֶׁנִּטְמָא בּוֹלֵד הַטֻּמְאָה — מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה לְטַמֵּא כַּקַּל שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם.

ה כָּל הָאֹכָלִין מִצְטָרְפִין: לִפְסוֹל אֶת הַגְּוִיָּה בְּכַחֲצִי פְּרַס, בְּמִזּוֹן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת לָעֲרוּב, בְּכַבֵּיצָה לְטַמֵּא טֻמְאַת אֹכָלִין, בְּכַגְרוֹגֶרֶת לְהוֹצָאַת שַׁבָּת, בְּכַכּוֹתֶבֶת בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. כָּל הַמַּשְׁקִין מִצְטָרְפִין: לִפְסוֹל אֶת הַגְּוִיָּה בָּרְבִיעִית, וּבִמְלֹא לֶגְמָיו בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים.

ו הָעֲרֵלָה וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אֵינָן מִצְטָרְפִין. הַבֶּגֶד וְהַשַּׂק, הַשַּׂק וְהָעוֹר, הָעוֹר

פירוש ברטנורא

דנבילה, וכל שכן דלא מצטרף לשיעור חמור. וכן חצי זית של מת אין מצטרף לחצי זית של נבילה לטמא אפילו לטומאת ערב: **האוכל שנטמא באב.** זהו ולד ראשון: **ושנטמא בולד הטומאה.** זהו ולד שני: **מצטרפין זה עם זה.** לכביצה, שהוא שיעור טומאת אוכלין: **לטמא כקל שבשניהם.** לעשות שלישי כדרך השני לעשות שלישי, והיינו כקל שבשניהם. אבל אין מצטרפין לחכי שיעשו שני כמו שעושה ראשון שני, דא"כ היה כחמור שבשניהם:

ה לפסול את הגויה. האוכל אוכלים טמאים בכחצי פרס, שהוא ביצה ומחצה לדברי הרמב"ם, ושני ביצים לדברי רבותי, נפסלת גוייתו מלאכול בתרומה, ופוסל את התרומה במגעו עד שיטבול: **במזון שתי סעודות לעירוב.** הרוצה ללכת יותר מאלפים אמה בשבת עושה עירובי תחומין ומניח מזון שתי סעודות במקום שרוצה שיקנה לו עירובו, והולך ממקום עירובו ולהלן אלפים אמה. והוא ששה ביצים לדברי רמב"ם, ושמונה ביצים לדברי רבותי: **בכביצה לטמא טומאת אוכלין.** שאין אוכל מטמא בפחות מכביצה, דכתיב (ויקרא י"א) מכל האוכל אשר יאכל, דמשמע אוכל הנאכל בבת אחת, ושיערו חכמים שאין בית הבליעה מחזיק יותר מביצת תרנגולת: **בכגרורת לחוצאת שבת.** המוציא אוכלים בשבת מרשות לרשות אינו חייב בפחות מכגרורות: **בככותבת ביום הכיפורים.** ששינה הכתוב וכתב תענו, ולא כתב לא תאכלו, דמשמע דלא קפיד רחמנא אלא אעיניו, ושיערו חכמים דבכותבת מיתבא דעתיה דאניש, בפחות מככותבת לא מיתבא דעתיה: **לפסול את הגויה ברביעית.** השותה משקים טמאים ברביעית, נפסלה גוייתו מלאכול בתרומה ופוסל את התרומה במגעו עד שיטבול: **וכמלוא לוגמיו.** שהשותה ביום"כ מלוא לוגמיו, חייב. פחות מכן, פטור:

ו הערלה וכלאי הכרם מצטרפין. שאם אכל חצי שיעור מזה וחצי שיעור מזה, מצטרפין ללקות את הארבעים. אי נמי, ערלה וכלאי הכרם מעורבים יחד שנפלו לתוך היתר, מצטרפים לאסור ביבש במאתים, ובלח בנותן טעם: **אינן מצטרפין.** כיון דשני שמות נינהו. אלא אם יש בקדירה לבטל טעם הערלה

משניות מבוארות – קהתי

אם היה רוב פיגול, חייב עליו משום פיגול; ואם היה רוב נותר, חייב עליו משום נותר; ואם היה כחצי זית פיגול וכחצי זית נותר, היינו שווה בשווה, הרי הם מצטרפים לחייבו מלקות, אם התרו בו משום פיגול או משום נותר (**רש"י; "תוספות יום טוב"**). נמצא לפי הגמרא, שהטעם המפורש במשנה: "מפני שהם שני שמות", אינו עיקר הטעם; או שאפשר ליישב טעם המשנה עם טעם הגמרא, שהואיל ונמצא הרבה פעמים בענין גזירה לגזירה שגזרו החכמים שתי הגזירות כאחת, לפיכך אומרת המשנה: "מפני שהם שני שמות", ובכגון זה לא גזרו חכמים שתי גזירות כאחת (**"תוספות יום טוב"**). **הַשֶּׁרֶץ וְהַנְּבֵלָה, וְכֵן הַנְּבֵלָה וּבְשַׂר הַמֵּת, אֵין מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה לְטַמֵּא, אֲפִלּוּ כַּקַּל שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם** — כשיעור הקל או כטומאה הקלה שבשניהם, כגון בשר שרץ פחות מכעדשה אינו מצטרף אפילו עם בשר נבילה להשלימו לכזית; וכל שכן להיפך, שבשר נבילה אינו מצטרף עם בשר שרץ להשלימו לכעדשה; וכן חצי זית של מת אינו מצטרף אפילו לחצי זית נבילה לטמא על כל פנים טומאת נבילה עד הערב. **הָאֹכֶל שֶׁנִּטְמָא בְּאַב הַטֻּמְאָה** — ונעשה האוכל ראשון לטומאה, **וְשֶׁנִּטְמָא בּוֹלֵד הַטֻּמְאָה** — והאוכל שנטמא בראשון לטומאה ונעשה שני לטומאה, **מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה** — לשיעור כביצה, **לְטַמֵּא כַּקַּל שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם** — כטומאה הקלה שבשניהם, היינו כשני לטומאה, שאם נגע אוכל (כגון של תרומה) בשני אלו המצורפים, הרי הוא נעשה שלישי לטומאה, ולא שני לטומאה.

באור משנה ה

כָּל הָאֹכָלִין מִצְטָרְפִין: לִפְסוֹל אֶת הַגְּוִיָּה בְּכַחֲצִי פְּרַס — שהאוכל אוכלים טמאים בשיעור חצי "פרס", נפסלת גווייתו (גופו) מלאכול בתרומה, ופוסל את התרומה במגעו, עד שיטבול. "פרס" היינו חצי כיכר, וכבר שנינו (**עירובין ח, ב**), שנחלקו תנאים במידת הכיכר: לדעת רבי יוחנן בן ברוקה מידתה כשיעור שש ביצים, ולדעת רבי שמעון — כשיעור שמונה ביצים; נמצא חצי פרס לרבי יוחנן בן ברוקה הוא ביצה ומחצה (וכן פוסק הרמב"ם), ולרבי שמעון — שתי ביצים (ורש"י פוסק כמותו); **בְּמִזּוֹן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת לָעֲרוּב** — הרוצה לילך בשבת יתר על אלפיים אמה מחוץ לעירו, עושה בערב שבת "עירוב תחומים", דהיינו שמניח בתוך תחומו או בסופו מזון כשיעור שתי סעודות (שהן לדעת הרמב"ם 6 ביצים, ולרש"י 8 ביצים) ועל ידי כך הוא קונה שם שביתה בשעת כניסת השבת, כלומר שרואים מקום הנחת העירוב כאילו הוא ביתו לשבת זו, ומותר לו לילך בשבת מן העירוב ולהלן אלפיים אמה (בענין שיעור שתי סעודות, עיין עירובין ח, ב); ובאה משנתנו ללמד, שכל האוכלים מצטרפים בשיעור מזון שתי סעודות לענין עירוב תחומים; וכן מצטרפים האוכלין **בְּכַבֵּיצָה לְטַמֵּא טֻמְאַת אֹכָלִין** — שאין אוכלים טמאים מטמאים בפחות מכביצה, שנאמר (**ויקרא יא, לד**): "מכל האוכל אשר יאכל", ומשמע אוכל הנאכל בבת אחת, ושיערו חכמים שאין בית הבליעה מחזיק יותר מביצת תרנגולת; **בְּכַגְרוֹגֶרֶת לְהוֹצָאַת שַׁבָּת** — שהמוציא אוכלים בשבת מרשות לרשות, אינו חייב אלא בשיעור גרוגרת (**שבת ז, ד**); וכל האוכלים מצטרפים לשיעור גרוגרת; **בְּכַכּוֹתֶבֶת בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים** — שהאוכל ביום הכיפורים אינו חייב (במזיד כרת ובשוגג חטאת) עד שיאכל כשיעור כותבת, היינו תמרה, וכל האוכלים מצטרפים לשיעור כותבת. **כָּל הַמַּשְׁקִין מִצְטָרְפִין: לִפְסוֹל אֶת הַגְּוִיָּה בָּרְבִיעִית** — ברבע הלוג, שהשותה רביעית משקים טמאים, נפסל גופו מלאכול בתרומה, ופוסל תרומה במגעו, עד שיטבול, **וּבִמְלֹא לֶגְמָיו בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים** — השותה ביום הכיפורים מלוא לוגמיו (עיין יומא ח, ב), חייב במזיד כרת, ובשוגג קרבן חטאת, וכל המשקים מצטרפים למלוא לוגמיו.

יום רביעי

באור משנה ו

הָעֲרֵלָה וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה — כגון אם נפלה סאה משניהם לתוך פחות ממאתיים סאה של היתר, הרי זו אוסרת אותן; וכן אם נתערבו בדבר לח של היתר, מין בשאינו מינו, הרי הם מצטרפים לאסור את התערובת בנותן טעם, שאם יש בשניהם יחד כדי ליתן טעם בהיתר, התערובת אסורה (**עיין ערלה ב, א**). **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אֵינָן מִצְטָרְפִין** — אפילו נתערבו בדבר לח, ושניהם נותנים בו טעם אחד של איסור, מכל מקום אינם מצטרפים לאסור את התערובת, ואם כל אחד מהם בפני עצמו אין בו כדי ליתן טעם בהיתר, הכל מותר. טעמו של רבי שמעון הוא, לפי שערלה וכלאי הכרם שני שמות של איסור הם, וכל שאינם משם אחד אינם מצטרפים. **הַבֶּגֶד**

וְהַמַּפָּץ — מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: מִפְּנֵי שֶׁהֵן רְאוּיִין לִטַּמֵּא מוֹשָׁב.

פ ר ק ח מ י ש י

א הַנֶּהֱנֶה שָׁוֶה פְּרוּטָה מִן הַהֶקְדֵּשׁ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פָּגַם — מָעַל; דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: כָּל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ פְּגָם — לֹא מָעַל עַד שֶׁיִּפְגּוֹם; וְכָל דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ פְּגָם — כֵּיוָן שֶׁנֶּהֱנָה מָעַל. כֵּיצַד? נָתְנָה קַטְלָא בְּצוֹאֲרָהּ, טַבַּעַת בְּיָדָהּ, שָׁתְתָה בְּכוֹס שֶׁל זָהָב — כֵּיוָן שֶׁנֶּהֱנֵית מָעֲלָה. לָבַשׁ בְּחָלוּק, כִּסָּה בְּטַלִּית, בִּקַּע בְּקֶרְדֹּם — לֹא מָעַל עַד שֶׁיִּפְגּוֹם. תָּלַשׁ מִן הַחַטָּאת כְּשֶׁהִיא חַיָּה — לֹא מָעַל עַד שֶׁיִּפְגּוֹם; כְּשֶׁהִיא מֵתָה — כֵּיוָן שֶׁנֶּהֱנָה מָעַל.

פירוש ברטנורא

בפני עצמה וטעם כלאי הכרם בפני עצמו הכל מותר. ואין הלכה כר' שמעון: **הבגד.** שהוא מטמא שלשה על שלשה: **והשק.** שהוא ממטמא ארבעה על ארבעה: **והעור.** חמשה על חמשה: **והמפץ.** ששה על ששה. הבגד מצטרף לשק שקל הימנו, לטמא בארבעה על ארבעה. וכן כל אחד מצטרף לקל. וכולן מצטרף זה עם זה לטמא כשיעור הטומאה הקלה, אבל לא הקל עם החמור: **מפני שהן ראוים לטמא מושב.** כלומר אע"ג דאמרן לעיל דכל שאין שיעורן שוה אין מצטרפין, הכא מצטרפין אע"פ שאין שיעורן שוה, הואיל והן שוין לדבר זה שכל אחד מהן ראוי לטמא במושב הזב, הלכך מצטרפין לטומאת מושב:

ה א הנהנה שוה פרוטה מן ההקדש אע"פ שלא פגם מעל. פלוגתא דר' עקיבא ורבנן מפרש בגמרא כגון בלבושא מציעאה. דלבוש מבחוץ פגים לאלתר, לפי שמתחכך בכתלים. ולא אפליגו נמי בלבוש דלפנים לגבי בשריה, דההוא נמי פגים לאלתר מחמת זיעה, אלא בלבושא מציעאה. ר' עקיבא סבר הואיל והוי דבר דלא פגים לאלתר אע"ג דפגים לאחר זמן הוי כדבר שאין בו פגם ומועלים בו, כיון שנהנה בשוה פרוטה. ורבנן סברי, הואיל ויש בו פגם מכל מקום, אין מועלים בו עד שיפגום: **כיצד.** דבר שאין בו פגם, כגון נתנה קטלא בצוארה, רביד של זהב של הקדש, או טבעת בידה, או שתתה בכוס של זהב של הקדש, כל הני אין בהם פגם בכך, אלא כיון שנהנית מהן שוה פרוטה, מעלה. וכיצד משערים בהן הנאה, אומדין כמה אשה רוצה ליתן שישאילוה תכשיטים כמות הללו להוליכן לבית המשתה להתכבד בהן, כאותו שיעור משלמת להקדש קרן וחומש כשנשתמשה בהן: **וכל דבר שיש בו פגם.** כגון לבש בחלוק, או בקע בקרדום. כיון דעומדים ליפגם, לא מעל עד שיפגום בהם בשוה פרוטה: **תלש.** שער: **מן החטאת.** בחטאת בעלת מום איירי דעומדת ליפדות ודבר שיש בו פגם הוא, הלכך לא מעל עד שיפגום בשוה פרוטה. אבל בחטאת תמימה דתלישת צמר ושער לא עביד בה מידי, שכך היא ראויה להקרבה עכשיו כמו שהיתה מתחילה, הויא ככום של זהב שהוא דבר שאין בו פגם, וכיון שנהנה ממנה מעל: **כשהיא מתה כיון שנהנה**

משניות מבוארות – קהתי

– ששיעורו כדי לקבל טומאת מדרס הזב כשיש בו שלושה על שלושה טפחים, וכדי לקבל שאר טומאות כשיש בו שלוש אצבעות על שלוש אצבעות, **וְהַשַּׂק** – ששיעורו כדי לקבל טומאה, בין טומאת מדרס בין שאר הטומאות, כשיש בו ארבעה טפחים על ארבעה טפחים; **הַשַּׂק וְהָעוֹר** – שיעור העור כדי לקבל כל הטומאות כשיש בו חמישה טפחים על חמישה טפחים; **הָעוֹר וְהַמַּפָּץ** – אריג של גומא וכיוצא בו, ושיעורו כדי לקבל כל הטומאות כשיש בו ששה טפחים על ששה טפחים, **מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה** – להיטמא כקל שביניהם, כגון הבגד מצטרף לשק להיטמא רק כשיש בו ארבעה טפחים על ארבעה טפחים, וכן מצטרף השק לעור לשיעור חמישה טפחים על חמישה טפחים, והעור מצטרף למפץ לשיעור ששה טפחים על ששה טפחים; אבל לא להיפך, דהיינו שאין השק מצטרף לבגד להשלים שיעור טומאתו, וכן בכולם אין הדבר הקל מצטרף לדבר החמור, שישלים הקל שיעור טומאת החמור. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: מִפְּנֵי שֶׁהֵן רְאוּיִין לִטַּמֵּא מוֹשָׁב** – כלומר אף על פי ששנינו לעיל (משנה ג), שכל שאין שיעורם שווה אינם מצטרפים, מכל מקום אלו מצטרפים, לפי שבטומאה אחת מטומאות הזב שיעורם שווה, שאם קיצץ מאחד מכל אלו חתיכה בשיעור טפח על טפח ותיקנה לשם מושב, הרי היא מקבלת טומאה משום מושב הזב, וכיון שבטומאת מושב הזב שיעורם שווה, לפיכך מצטרפים הם אף בשאר הטומאות (**"תפארת ישראל"; ועיין ברטנורא ו"תוספות יום טוב"**).

באור משנה א

יש דברים, שאדם נהנה מהם ואינם נפגמים, כלומר שאינם נפחתים משוויים, כגון המשתמש בכלי זהב טהור; ויש דברים שהם נפגמים, כגון בגדים, כלי כסף ונחושת וכיוצא בהם. משנתנו דנה בנהנה מן ההקדש בדבר הנפגם, וכבר הזכרנו ששיעור מעילה הוא בשווה פרוטה.

הַנֶּהֱנֶה שָׁוֶה פְּרוּטָה מִן הַהֶקְדֵּשׁ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פָּגַם – שלא הפחית משוויו, **מָעַל** – וחייב להביא קרבן מעילה, ולשלם קרן וחומשה; **דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא** – כמו שנבאר טעמו להלן. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: כָּל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ פְּגָם** – שדרכו להיפגם כשמשתמשים בו, **לֹא מָעַל עַד שֶׁיִּפְגּוֹם** – עד שייהנה בשווה פרוטה ויפגום בשווה פרוטה (כמבואר להלן במשנה ב); **וְכָל דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ פְּגָם** – שאינו נפגם כשמשתמשים בו, **כֵּיוָן שֶׁנֶּהֱנָה מָעַל** – כמו שהמשנה מפרשת והולכת: **כֵּיצַד? נָתְנָה קַטְלָא בְּצוֹאֲרָהּ** – שרשרת של זהב משל הקדש, או נתנה **טַבַּעַת בְּיָדָהּ** – טבעת זהב משל הקדש, או **שָׁתְתָה בְּכוֹס שֶׁל זָהָב** – משל הקדש; כל אלו אינם נפגמים בכך, אלא **כֵּיוָן שֶׁנֶּהֱנֵית** – מהן, לפחות בשווה פרוטה, **מָעֲלָה** – חייבת להביא קרבן מעילה, ומשערים כמה אשה היתה נותנת בשביל שישאילוה תכשיטים כגון אלו להתקשט בהם משך זמן שנתקשטה בתכשיטי הקדש, וכאותו שיעור חייבת לשלם להקדש קרן וחומש, **לָבַשׁ בְּחָלוּק** – של הקדש, או **כִּסָּה בְּטַלִּית** – לבש מלבוש עליון של הקדש, או **בִּקַּע בְּקֶרְדֹּם** – הואיל וכל אלו דרכם להיפגם, **לֹא מָעַל עַד שֶׁיִּפְגּוֹם** – בהם בשווה פרוטה, מלבד ההנאה שייהנה מהם בשווה פרוטה. משנתנו נקטה ברישא דוגמא באשה, ובסיפא דוגמא באיש, לפי שאשה דרכה להתקשט, ואיש דרכו להתלבש בחלוק ובטלית ולעשות מלאכה. בגמרא מבואר, שבדבר הנפגם לאלתר כשמשתמשים בו, כגון מעיל עליון, שהלובשו פוגמו לאלתר על ידי שמתחכך בכתלים, או גופיה הנפגמת לאלתר מחמת זיעת הגוף, אף רבי עקיבא מודה שלא מעל עד שיפגום; לא נחלקו אלא בלבוש ביניים, שלדעת רבי עקיבא הואיל ואינו נפגם לאלתר, דינו כדבר שאין דרכו להיפגם, וכיון שנהנה בשווה פרוטה מעל; וחכמים סוברים: הואיל והוא נפגם לאחר זמן, הרי הוא דבר שיש בו פגם, וכל דבר שיש בו פגם לא מעל עד שיפגום. **תָּלַשׁ** – צמר, **מִן הַחַטָּאת** – והוא הדין לשאר קדשי קדשים (עיין "תפארת ישראל". שמבואר שם משום מה נקטה המשנה חטאת; ועיין גמרא מעילה ג, א). **כְּשֶׁהִיא חַיָּה, לֹא מָעַל עַד שֶׁיִּפְגּוֹם** – בגמרא מבואר, שמדובר כאן בחטאת בעלת מום, שהיא עומדת להיפדות, וכיון שעל ידי תלישת הצמר נפחתו דמיה, הרי זה דבר שיש בו פגם, הלכך לא מעל עד שיפגום. אבל בחטאת תמימה שהיא עומדת להקרבה, הרי גם לאחר תלישת הצמר עדיין ראויה היא להקרבה, ולפיכך דינה כדבר שאינו נפגם, וכיון שנהנה ממנה בשווה פרוטה מעל (**עיין רמב"ם הל' מעילה ו, ב; ועיין השגות הראב"ד שם**); **כְּשֶׁהִיא מֵתָה** – תלש צמר מן החטאת לאחר שמתה, בין שהיא תמימה ובין בעלת מום, **כֵּיוָן שֶׁנֶּהֱנָה מָעַל** – שכיון שמתה, אינה בת פדיון, שאין פודים את

ב **נֶהֱנָה בְּכַחֲצִי פְרוּטָה וּפָגַם בְּכַחֲצִי פְרוּטָה, אוֹ שֶׁנֶּהֱנָה בְּשָׁוֶה פְרוּטָה בְּדָבָר אֶחָד וּפָגַם בְּשָׁוֶה פְרוּטָה בְּדָבָר אַחֵר — הֲרֵי זֶה לֹא מָעַל, עַד שֶׁיֵּהָנֶה בְּשָׁוֶה פְרוּטָה וְיִפְגֹּם בְּשָׁוֶה פְרוּטָה בְּדָבָר אֶחָד.**

ג **אֵין מוֹעֵל אַחַר מוֹעֵל בַּמֻּקְדָּשִׁין, אֶלָּא בְּהֵמָה וּכְלֵי שָׁרֵת. כֵּיצַד? רָכַב עַל גַּבֵּי בְּהֵמָה, וּבָא חֲבֵרוֹ וְרָכַב, וּבָא חֲבֵרוֹ וְרָכַב; שָׁתָה בְּכוֹס שֶׁל זָהָב, וּבָא חֲבֵרוֹ וְשָׁתָה, וּבָא חֲבֵרוֹ וְשָׁתָה; תָּלַשׁ מִן הַחַטָּאת, וּבָא חֲבֵרוֹ וְתָלַשׁ, וּבָא חֲבֵרוֹ וְתָלַשׁ — כֻּלָּן מָעֲלוּ. רַבִּי אוֹמֵר: כָּל שֶׁאֵין לוֹ פִּדְיוֹן — יֵשׁ בּוֹ מוֹעֵל אַחַר מוֹעֵל.**

ד **נָטַל אֶבֶן אוֹ קוֹרָה שֶׁל הֶקְדֵּשׁ — הֲרֵי זֶה לֹא מָעַל. נְתָנָהּ לַחֲבֵרוֹ — הוּא מָעַל, וַחֲבֵרוֹ לֹא מָעַל. בְּנָאָהּ בְּתוֹךְ**

פירוש ברטנורא

מעל. דכיון שמתה לאו בת פדיה היא, דאין פודים את הקדשים להאכילן לכלבים. ומיירי בין בחטאת תמימה בין בחטאת בעלת מום:

ב **ופגם בכחצי שיעור.** כגון לבש בגדי קודש בהנאת שיעור שוה חצי פרוטה ופגם בכחצי פרוטה, שקרע בו ופגמו כשיעור חצי פרוטה: **שנהנה בשוה פרוטה בדבר אחד.** שיש בו פגם ולא פגם: **ופגם בשוה פרוטה בדבר אחר.** כגון שפך משקה של קודש ולא נהנה: **הרי זה לא מעל עד שיהנה בשוה פרוטה ויפגום בשוה פרוטה בדבר אחד.** בעצמו, ויהיה דבר שיש בו פגם. דבמעילה כתיב (ויקרא ה׳) וחטאה בשגגה, ובאוכל תרומה כתיב (במדבר י״ח) ולא תשאו עליו חטא, מה חטא האמור באוכל תרומה פוגם ונהנה, ובמה שפגם נהנה, אף חטאת האמור במעילה צריך שיהיה פוגם ונהנה ובאותו דבר בעצמו שפוגם נהנה ולא בדבר אחר:

ג **במקודשין אלא בהמה וכלי שרת.** בהמה תמימה, בהמת קדשי מזבח תמימה. דהני לאו לפדייה קיימי ולאו בני פגימה נינהו, שאפילו רכב אחד על גבי בהמה והכחישה או תלש מן צמרה, עדיין ראויה היא לקרבן, ויש בה מועל אחר מועל. וכן שתה אחד בכוס של זהב, אפילו אם פגמו ופחתו, כיון דקדוש[ת הגוף] הוא ולאו לפדיה קאי, ראוי הוא עדיין לשירות ויש בו מועל אחר מועל. אבל קדשי בדק הבית כגון בהמת קדשי בדק הבית, אין בהם מועל אחר מועל, משום דבני פדייה נינהו, וכיון שמעל בו אחד שהוציאו לחולין תו לית בה מעילה: **רבי אומר כל דבר.** שאין לו פגם, שאינו נפסל, דהיינו כל דבר שאין לו פדיון כי הני דאמרן, אפילו פגמו יש בו מועל אחר מועל. ואיכא בין תנא קמא לרבי קדשי מזבח תמימים שנעשו בעלי מומים ועבר ושחטן קודם פדייה. רבי אומר יקברו, משום דבעו העמדה והערכה ולא אפשר דהא מתו, הלכך יקברו, וכיון דלא הוו תו בני פדייה יש בו מועל אחר מועל הנהנה מהן לאחר שחיטה. וחכמים אומרים יפדו, דלא בעו העמדה והערכה, וכיון דקדושת דמים נינהו אין בו מועל אחר מועל. והלכה כחכמים:

ד **הרי זה לא מעל.** בגמרא מוקי לה בגזבר של הקדש, שהאבן והקורה של הקדש היו מסורות בידו מתחילה, וכי נטלן לעצמו עדיין הם ברשות הקדש, דכל היכא דמטלטל להו בביתיה הוו ברשות הקדש כבתחילה. אבל כי נתנה לחברו, הוציאה מרשותו ושינה מהקדש לחול ומעל, וחבירו לא מעל שכבר

משניות מבוארות – קהתי

הקדשים להאכילם לכלבים, והרי שאין בה פגם, הלכך כיון שנהנה מעל. ברם, מעילה זו מדברי סופרים היא (**גמרא ב, א; רמב״ם הל׳ מעילה ג, א; ו, ב**).

יום חמישי

באור משנה ב

נֶהֱנָה בְּכַחֲצִי פְרוּטָה וּפָגַם בְּכַחֲצִי פְרוּטָה – כגון שלבש בגד של הקדש ונהנה ממנו כשיעור חצי פרוטה ואף פגמו כשיעור חצי פרוטה, **אוֹ שֶׁנֶּהֱנָה בְּשָׁוֶה פְרוּטָה בְּדָבָר אֶחָד** – היינו בדבר הנפגם, אבל הוא לא פגמו בהנאתו, **וּפָגַם בְּשָׁוֶה פְרוּטָה בְּדָבָר אַחֵר** – שלא נהנה ממנו, כגון ששפך משקה של קודש (**רש״י; ברטנורא; ועיין ״תוספות יום טוב״**); ויש מבארים, כגון שבשעה שנהנה מבגד של הקדש שפך משקה קודש או שבר כלי הקדש, שעל ידי זה פגם את הקודש ולא נהנה מהפגם (**״תפארת ישראל״**); והרמב״ם כותב: כגון ״שהתיר מטלית מבגד של הקדש ותפרה בבגדו ולבשו, ונהנה בה בשווה פרוטה, והפסיד בבגד שהתירה ממנו בשווה פרוטה, ולא הפסיד במטלית כלום״ (**הל׳ מעילה ו, א; וכן בפירושו למשנתנו**), **הֲרֵי זֶה לֹא מָעַל, עַד שֶׁיֵּהָנֶה בְּשָׁוֶה פְרוּטָה וְיִפְגֹּם בְּשָׁוֶה פְרוּטָה בְּדָבָר אֶחָד** – שבאותו דבר שהוא נהנה ממנו בשווה פרוטה הוא גם פוגמו בשווה פרוטה. בגמרא למדים זה מתרומה, שכן במעילה נאמר (**ויקרא ה, טו**): ״וחטאה בשגגה״, ובתרומה נאמר (**במדבר יח, לב**): ״ולא תשאו עליו חטא״, מה חטא האמור בתרומה פוגם ונהנה, ובמה שפגם נהנה, אף חטא האמור במעילה צריך שיהיה פוגם ונהנה ובאותו דבר שפוגם נהנה.

באור משנה ג

אֵין מוֹעֵל אַחַר מוֹעֵל בַּמֻּקְדָּשִׁין – שאם מעל בהם אחד ואחר כך בא אחר ונהנה מהם, לא מעל, **אֶלָּא** אם כן **בְּהֵמָה** – בהמת קדשי מזבח תמימה, **וּכְלֵי שָׁרֵת** – שהואיל וקדושתם קדושת הגוף, אין קדושתם מתחללת מהם על ידי המעילה, ולפיכך יש בהם מועל אחר מועל. **כֵּיצַד? רָכַב עַל גַּבֵּי בְּהֵמָה** – המוקדשת לקרבן, **וּבָא חֲבֵרוֹ וְרָכַב** – אחר כך על גבי אותה הבהמה, **וּבָא חֲבֵרוֹ וְרָכַב** – אף הוא עליה; **שָׁתָה בְּכוֹס שֶׁל זָהָב** – שהוא כלי שרת, **וּבָא חֲבֵרוֹ וְשָׁתָה** – אחר כך באותו כוס, **וּבָא חֲבֵרוֹ וְשָׁתָה** – בו אף הוא; **תָּלַשׁ מִן הַחַטָּאת** – צמר, **וּבָא חֲבֵרוֹ וְתָלַשׁ** – אחר כך מאותה החטאת, **וּבָא חֲבֵרוֹ וְתָלַשׁ** – אף הוא ממנה, **כֻּלָּן מָעֲלוּ** – מהטעם שבארנו לעיל. אבל דברים שקדושתם קדושת דמים, כגון קדשי בדק הבית, הואיל והם עומדים לפדיון, כיון שמעל בהם אחד יצאו לחולין, ושוב אין בהם מעילה. וזהו ששנינו בתחילת משנתנו: אין מועל אחר מועל במוקדשין. **רַבִּי אוֹמֵר: כָּל שֶׁאֵין לוֹ פִּדְיוֹן** – שאי אפשר לפדותו, **יֵשׁ בּוֹ מוֹעֵל אַחַר מוֹעֵל** – בגמרא מבארים, שרבי בא להוסיף נדבת עצים למזבח, שכן לשיטתו דינם כקרבן (**עיין מנחות קו, ב**), ואין להם פדיון, הלכך יש בהם מועל אחר מועל. אבל תנא קמא סובר, שאין דינם כקרבן, ואין בהם מועל אחר מועל. ויש מפרשים (**בגמרא**), שלדעת רבי יש מועל אחר מועל בקדשי מזבח תמימים שנעשו בעלי מומים, ושחטם לפני הפדיה, שכן רבי סובר, הואיל ואי אפשר לעשות בהם העמדה והערכה, שהרי נשחטו, לפיכך אין להם פדיון, ודינם שייקברו, וכל דבר שאין לו פדיון יש בו מועל אחר מועל. אבל חכמים סוברים, שייפדו, לפי שאינם צריכים העמדה והערכה, וכיון שקדושת דמים הם, אין בהם מועל אחר מועל.

בארנו משנתנו לפי שיטת רש״י ותוספות והראב״ד. אבל לשיטת הרמב״ם משמע שמפרש משנתנו בדרך אחרת (עיין הל׳ מעילה ו, ד; ועיין השגות הראב״ד שם, ועיין ״תפארת ישראל״ כאן).

יום ששי

באור משנה ד

נָטַל אֶבֶן אוֹ קוֹרָה שֶׁל הֶקְדֵּשׁ, הֲרֵי זֶה לֹא מָעַל – בגמרא מבואר, שמשנתנו מדברת בגזבר של הקדש, שכל נכסי הקדש מסורים בידו, ולפיכך אם נטל אבן או קורה מן ההקדש לעצמו, הרי זה לא מעל, שעדיין הן ברשות ההקדש כבתחילה. **נְתָנָהּ לַחֲבֵרוֹ, הוּא מָעַל** – הגזבר מעל, שהוציאה מרשות הקדש לרשות חול, **וַחֲבֵרוֹ לֹא מָעַל** – שכבר יצאה לחולין, כשנתנה לו. **בְּנָאָהּ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ**

בֵּיתוֹ — הֲרֵי זֶה לֹא מָעַל, עַד שֶׁיָּדוּר תַּחְתֶּיהָ בְּשָׁוֶה פְּרוּטָה. נָטַל פְּרוּטָה שֶׁל הֶקְדֵּשׁ — הֲרֵי זֶה לֹא מָעַל. נְתָנָהּ לַחֲבֵרוֹ — הוּא מָעַל, וַחֲבֵרוֹ לֹא מָעַל. נְתָנָהּ לַבַּלָּן, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא רָחַץ — מָעַל, שֶׁהוּא אוֹמֵר לוֹ: הֲרֵי מֻרְחָץ פְּתוּחָה, הִכָּנֵס וּרְחֹץ.

ה אֲכִילָתוֹ וַאֲכִילַת חֲבֵרוֹ, הֲנָיָתוֹ וַהֲנָיַת חֲבֵרוֹ, אֲכִילָתוֹ וַהֲנָיַת חֲבֵרוֹ, הֲנָיָתוֹ וַאֲכִילַת חֲבֵרוֹ — מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה, וַאֲפִלּוּ לִזְמַן מְרֻבֶּה.

פרק ששי

א הַשָּׁלִיחַ שֶׁעָשָׂה שְׁלִיחוּתוֹ — בַּעַל הַבַּיִת מָעַל; לֹא עָשָׂה שְׁלִיחוּתוֹ — הַשָּׁלִיחַ מָעַל. כֵּיצַד? אָמַר לוֹ: תֵּן בָּשָׂר לָאוֹרְחִים, וְנָתַן לָהֶם כָּבֵד; כָּבֵד, וְנָתַן לָהֶם בָּשָׂר — הַשָּׁלִיחַ מָעַל. אָמַר לוֹ: תֵּן לָהֶם חֲתִיכָה חֲתִיכָה, וְהוּא אָמַר:

פירוש ברטנורא

יצאה לחולין: **בנאה בתוך ביתו.** לא בנאה ממש, דאם כן הרי נהנה מיד שהוסיף בבנין ביתו. אלא כגון שנתנה על פי ארובה שלא בבנין, דהשתא אין לו הנאה עד שידור תחתיה ויהנה בה בשוה פרוטה, כגון שהיו פירותיו נתונים תחת הארובה, והיו גשמים דולפים עליהם, וסתם פי ארובה באבן של הקדש, כיון שהגין עליהן בשוה פרוטה, מעל: **נתנה לבלן.** כדי שיניחנו לרחוץ בבית המרחץ:

ה אכילתו ואכילת חברו. אכל הוא חצי שיעור והאכיל את חברו חצי שיעור, או נהנה הוא חצי שיעור וההנה את חברו חצי שיעור, וכן הנאתו ואכילת חברו, כגון סך הוא חצי שיעור וחבירו אכל חצי שיעור, או איפכא, כל אלו מצטרפים לחייבו אשם מעילות: **ואפילו לזמן מרובה.** כגון שאכל חצי שיעור היום וחצי שיעור למחר בהעלם אחד, או שאכל או נהנה כחצי שיעור היום והאכיל או ההנה את חברו כחצי שיעור למחר, מצטרפים ואפילו לזמן מרובה, ובלבד שיהיו בהעלם אחד, דכתיב (ויקרא ה') כי תמעול מעל, מכל מקום שתמעול נתחייב באשם:

ו א השליח. שנתן לו בעל הבית הקדש או מעות הקדש להוציאם בתורת חולין, ועשה השליח שליחותו: **בעל הבית מעל.** דבמעילה יש שליח לדבר עבירה. ובכל התורה כולה אין שליח לדבר עבירה, חוץ ממעילה משום דכתיב בה (במדבר ה') ואשמה הנפש ההיא, מי ששגג תחילה, דהיינו המשלח: **תן בשר לאורחים.** מאותו בשר של הקדש: **ונתן להם כבד.** של הקדש: **והוא אומר טלו שתים שתים וכו'.** ובלבד שיאמר השליח טלו שתים מדעתי, אז בעל הבית מעל, דלא עקר השליח שליחותו אע"פ שהוסיף על דברי המשלח, הלכך המשלח מעל שהרי נעשית שליחותו, והשליח מעל על זאת שהוסיף מדעתו, והאורחים נמי חייבים על השלישית שנטלו מדעתם. אבל אם לא אמר השליח טלו שתים מדעתי, אלא טלו שתים בשליחות בעל הבית, המשלח מעל שהרי נעשה דברו, והשליח פטור מפני שהוסיף על שליחות בעל הבית ולא עקר את השליחות ומה שהוסיף לא הוסיף מדעתו: **גלוסקמא.** בלשון יון

משניות מבוארות – קהתי

– בנה הגזבר את האבן או את הקורה בביתו, **הֲרֵי זֶה לֹא מָעַל, עַד שֶׁיָּדוּר תַּחְתֶּיהָ בְּשָׁוֶה פְּרוּטָה** – בגמרא מבואר, שאין הכוונה כאן שבנאה ממש, שאם כן למה צריך שידור תחתיה בשווה פרוטה, הרי מיד כשבנאה בביתו נהנה, ומעל, אלא המדובר כאן בכגון שנתנה על פי הארובה שבתקרת ביתו, שלא ירדו הגשמים לתוך ביתו, ונמצא שאין לו הנאה ממנה עד שידור תחתיה וייהנה בה בשווה פרוטה. **נָטַל** – הגזבר, **פְּרוּטָה שֶׁל הֶקְדֵּשׁ** – לעצמו, **הֲרֵי זֶה לֹא מָעַל** – מהטעם שבארנו לעיל, לפי שלא יצאה עדיין מרשות הקדש. **נְתָנָהּ לַחֲבֵרוֹ, הוּא מָעַל** – שנהנה בנתינה זו, והוציאה מרשות ההקדש, **וַחֲבֵרוֹ לֹא מָעַל** – שכבר יצאה לחולין, כמו שבארנו לעיל באבן ובקורה. **נְתָנָהּ לַבַּלָּן** – לבעל המרחץ, בשכר הרחיצה, **אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא רָחַץ** – עדיין, **מָעַל** – בנתינת הפרוטה לבלן, **שֶׁהוּא** – הבלן – **אוֹמֵר לוֹ** – לגזבר: **הֲרֵי מֻרְחָץ פְּתוּחָה, הִכָּנֵס וּרְחֹץ** – והרי זוהי הנאתו, שיכול להיכנס לרחוץ במרחץ כל שעה שירצה, הלכך משנתן את הפרוטה לבלן מעל.

בארנו את המשנה לפי רוב המפרשים. אבל הרמב"ם מפרשה בדרך אחרת (עיין בפירושו למשנתנו, ובחיבורו הל' מעילה ו, ז–ח).

באור משנה ה

אֲכִילָתוֹ וַאֲכִילַת חֲבֵרוֹ – שאכל הוא בכחצי פרוטה והאכיל לחברו בכחצי פרוטה, **הֲנָיָתוֹ וַהֲנָיַת חֲבֵרוֹ** – שנהנה הוא בכחצי פרוטה וההנה את חברו בכחצי פרוטה, **אֲכִילָתוֹ וַהֲנָיַת חֲבֵרוֹ** – שאכל בכחצי פרוטה וההנה את חברו בכחצי פרוטה, **הֲנָיָתוֹ וַאֲכִילַת חֲבֵרוֹ** – שנהנה בכחצי פרוטה והאכיל את חברו בכחצי פרוטה, **מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה** – לפרוטה, לחייבו אשם מעילות, **וַאֲפִלּוּ לִזְמַן מְרֻבֶּה** – ששהה זמן מרובה בין אכילה לאכילה או בין הנאה להנאה או בין אכילה להנאה או בין הנאה לאכילה, ואפילו כמה שנים, אם היו בהעלם אחד, הרי הם מצטרפים לפרוטה, ומעל. בגמרא למדים כל זה ממה שנאמר (ויקרא ה, טו): "נפש כי תמעל מעל", ודרשו: תמעל מעל – מכל מקום.

שבת קודש

באור משנה א

פרק זה עוסק במעילה על ידי שליח.

הַשָּׁלִיחַ שֶׁעָשָׂה שְׁלִיחוּתוֹ – מי ששגג ונתן הקדש או מעות הקדש לשליח, להשתמש בו בתורת חולין, ועשה השליח שליחותו, כמו שציוה לו בעל הבית (המשלח). **בַּעַל הַבַּיִת מָעַל** – ואף על פי שכלל הוא בידינו: אין שליח לדבר עבירה, שונה מעילה, שלמדים אותה בגזירה שווה "חטא, חטא" מתרומה, מה בתרומה עושה שליח (להרמתה), אף במעילה עושה שליח (**גמרא קידושין מב, ב; תוספות שם; "תוספות יום טוב" ו"תפארת ישראל" כאן; ועיין רמב"ם בפירושו למשנתנו, שמביא בענין זה פסוק אחר; ואף הרב מברטנורא מפרש כפי הרמב"ם**); **לֹא עָשָׂה שְׁלִיחוּתוֹ** – אלא שינה ממה שציוה לו בעל הבית, **הַשָּׁלִיחַ מָעַל** – לפי שעשה מדעת עצמו. **כֵּיצַד? אָמַר לוֹ** – בעל הבית לשליח: **תֵּן בָּשָׂר לָאוֹרְחִים** – כלומר ששגג ואמר לו ליתן מן הבשר של הקדש לאורחים, **וְנָתַן לָהֶם כָּבֵד** – של הקדש; או שאמר לו: תן **כָּבֵד** לאורחים, **וְנָתַן לָהֶם בָּשָׂר** – הואיל ושינה ממצוותו של בעל הבית, **הַשָּׁלִיחַ מָעַל** – ואף על פי שכבד אף הוא מין בשר, שכן ההלכה היא, שהנודר מן הבשר אסור אף בכבד, מכל מקום צריך היה השליח להימלך בבעל הבית, אם ליתן כבד במקום בשר, וכיון שלא נמלך בו, הרי זה כמי שנתן להם מדעתו, ולפיכך הוא מעל (**גמרא**). **אָמַר לוֹ** – בעל הבית לשליח: **תֵּן לָהֶם חֲתִיכָה חֲתִיכָה** – תן חתיכה אחת לכל אורח ואורח, **וְהוּא אָמַר: טְלוּ שְׁתַּיִם שְׁתַּיִם** – והשליח אמר לאורחים, שיטול כל אחד מהם שתי חתיכות, **וְהֵם נָטְלוּ שָׁלֹשׁ שָׁלֹשׁ** – כל אחד נטל שלוש חתיכות, **כֻּלָּן מָעֲלוּ** – בעל הבית מעל, שהרי נעשתה שליחותו בחתיכה הראשונה; והשליח מעל, משום שהוסיף חתיכה השנייה מדעתו; והאורחים מעלו, משום שנטלו חתיכה השלישית על דעת עצמם. בגמרא מבואר, שמדובר כאן בכגון שאמר השליח לאורחים: טלו שתיים, אחת מדעת בעל הבית ואחת מדעתי, ובאה המשנה ללמד, שאף על פי שהוסיף השליח על דברי בעל הבית, מכל מקום לא עקר

טְלוּ שְׁתַּיִם שְׁתַּיִם, וְהֵם נָטְלוּ שָׁלֹשׁ שָׁלֹשׁ — כֻּלָּן מָעֲלוּ. אָמַר לוֹ: הָבֵא מִן הַחִלּוֹן, אוֹ: מִגְּלֶסְקְמָא, וְהֲבִיא לוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאָמַר בַּעַל הַבַּיִת: לֹא הָיָה בְּלִבִּי אֶלָּא מִזֶּה, וְהֲבִיא מִזֶּה — בַּעַל הַבַּיִת מָעַל. אֲבָל אִם אָמַר לוֹ: הָבֵא לִי מִן הַחִלּוֹן, וְהֲבִיא לוֹ מִגְּלֶסְקְמָא, אוֹ: מִגְּלֶסְקְמָא, וְהֲבִיא לוֹ מִן הַחִלּוֹן — הַשָּׁלִיחַ מָעַל.

ב שָׁלַח בְּיַד חֵרֵשׁ, שׁוֹטֶה וְקָטָן: אִם עָשׂוּ שְׁלִיחוּתוֹ — בַּעַל הַבַּיִת מָעַל; לֹא עָשׂוּ שְׁלִיחוּתוֹ — הַחֲנוּנִי מָעַל. שָׁלַח בְּיַד פִּקֵּחַ, וְנִזְכַּר עַד שֶׁלֹּא הִגִּיעַ אֵצֶל הַחֲנוּנִי — הַחֲנוּנִי מָעַל כְּשֶׁיּוֹצִיא. כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? נוֹטֵל פְּרוּטָה אוֹ כְּלִי, וְיֹאמַר: פְּרוּטָה שֶׁל הֶקְדֵּשׁ בְּכָל מָקוֹם שֶׁהִיא, מְחֻלֶּלֶת עַל זֶה; שֶׁהֶקְדֵּשׁ נִפְדֶּה בְּכֶסֶף וּבְשָׁוֶה כֶּסֶף.

פירוש ברטנורא

קורין לתיבה גלוסקום. וישם בארון, תרגום ירושלמי ושוון יתיה בגלוסקמא: **אע"פ שאמר בעל הבית לא היה בלבי אלא מזה כו' מעל.** לפי שעשה השליח מאמרו, ודברים שבלב אינן דברים:

ב ביד חרש שוטה וקטן. שאינן בני שליחות. אפילו הכי הואיל ונעשית שליחותו המשלח מעל: **החנוני.** שקבל המעות מיד חרש שוטה וקטן, חייב כשיוציא המעות של הקדש בחפציו: **ונזכר.** בעל הבית קודם שהגיעו המעות ליד חנוני, וכיון שנזכר שוב אינו חייב קרבן מעילה, שאין קרבן מעילה אצל מזיד: **החנוני חייב.** והוא שנזכרו בעל הבית והשליח, דהשתא אין כאן שוגג אלא חנוני. אבל אם נזכר בעל הבית ולא נזכר השליח, השליח מעל שהוא שגג תחלה: **כיצד יעשה.** כלומר אם ידע החנוני בפרוטה זו שהיא קודש קודם שיוציאנה ונתערבה כבר עם שאר פרוטות שיש לו, כיצד יעשה ויהיה מותר להשתמש בפרוטותיו:

משניות מבוארות – קהתי

השליח שליחותו, ולפיכך אף בעל הבית מעל, כמו שבארנו לעיל. אבל אילו היה אומר סתם: טלו שתיים שתיים, יש סברא לומר שעקר את שליחותו, ולא מעל בעל הבית. אבל הרמב"ם פוסק, שהמוסיף על שליחותו לא עקר את השליחות, ומכאן הוא כותב, שבעל הבית מעל בכל אופן, שהרי נעשה דברו, אלא שיש הבדל לגבי השליח, שאם אמר: טלו שתיים מדעתי, אף השליח מעל, לפי שהוסיף אחת מדעתו, אבל אם אמר: טלו שתיים שתיים, השליח לא מעל, שמה שהוסיף לא הוסיף מדעתו, כי אם בשליחות בעל הבית (**הל' מעילה ז, א; עיין כסף משנה שם; ואף הרב מברטנורא מפרש כדברי הרמב"ם; ועיין "תפארת ישראל" שמרחיב דיבורו בענין זה**). **אָמַר לוֹ** – בעל הבית לשליח **הָבֵא מִן הַחִלּוֹן** – חפץ זה, והוא היה של הקדש; חלון היינו חלל שבעובי הכותל, שהיה משמש להנחת חפצים, **אוֹ: מִגְּלֶסְקְמָא** – מן התיבה (**ברטנורא**), או מן השק (**רמב"ם**), **וְהֲבִיא לוֹ** – שעשה שליחותו כמו שאמר לו בעל הבית, **אַף עַל פִּי שֶׁאָמַר בַּעַל הַבַּיִת** – אחר כך: **לֹא הָיָה בְּלִבִּי אֶלָּא מִזֶּה, וְהֲבִיא מִזֶּה** – כלומר טעיתי בדבורי, שאמרתי לו שיביא מן החלון ורציתי לומר שיביא מגלוסקמא, או להיפך (**רמב"ם**); ויש מפרשים: לא היה בלבי אלא מזה – שיביא מחלון זה או מגלוסקמא זו, והביא מזה – מחלון אחר או מגלוסקמא אחרת (**תוספות**), **בַּעַל הַבַּיִת מָעַל** – לפי שעשה השליח כדבריו, ודברים שבלב אינם דברים. **אֲבָל אִם אָמַר לוֹ: הָבֵא לִי מִן הַחִלּוֹן, וְהֲבִיא לוֹ מִגְּלֶסְקְמָא, אוֹ: מִגְּלֶסְקְמָא** – שאמר לו: הבא לי מגלוסקמא, **וְהֲבִיא לוֹ מִן הַחִלּוֹן** – הואיל ושינה ממה שאמר לו, **הַשָּׁלִיחַ מָעַל** – שעל ידי השינוי עקר שליחותו, ולא עשה אלא מדעת עצמו.

באור משנה ב

שָׁלַח בְּיַד חֵרֵשׁ, שׁוֹטֶה וְקָטָן – מעות של הקדש לקנות בהן דבר מן החנווני: **אִם עָשׂוּ שְׁלִיחוּתוֹ** – כמו שאמר להם בעל הבית, **בַּעַל הַבַּיִת מָעַל** – אף על פי שחרש שוטה וקטן אינם בני שליחות, מכל מקום הואיל ונעשתה שליחותו וניחא לו בכך, לפיכך הוא מעל; **לֹא עָשׂוּ שְׁלִיחוּתוֹ** – אלא שינו ממה שציוה להם בעל הבית, כגון שקנו דבר אחר, **הַחֲנוּנִי מָעַל** – לכשיוציא את המעות לצורכו, לפי שחרש שוטה וקטן אינם בני מעילה, ובעל הבית לא מעל, שהרי לא נעשתה שליחותו, הלכך לא יצאו המעות לחולין עד שיוציאן החנווני.

שָׁלַח בְּיַד פִּקֵּחַ – שאינו חרש שוטה וקטן, מעות של הקדש לקנות בהן דבר מן החנווני, **וְנִזְכַּר** – בעל הבית שהמעות של הקדש הן, **עַד שֶׁלֹּא הִגִּיעַ אֵצֶל הַחֲנוּנִי** – קודם שהגיע השליח אל החנווני, והרי משנזכר בעל הבית, שוב אינו בן מעילה, שאין קרבן מעילה במזיד, **הַחֲנוּנִי מָעַל כְּשֶׁיּוֹצִיא** – את המעות לצורכו. בגמרא מבואר, שמדובר כאן בכגון שאף השליח נזכר קודם שהגיע לחנווני שהמעות של הקדש הן, ונמצא שאין כאן שוגג אלא החנווני, הלכך החנווני מעל כשיוציא. אבל אם רק בעל הבית נזכר, והשליח לא נזכר, השליח מעל, שהוא שוגג תחילה. וכן אם רק השליח נזכר, ובעל הבית לא נזכר, בעל הבית מעל (**תוספות**). **כֵּיצַד יַעֲשֶׂה** – בעל הבית שנזכר, כדי להציל את החנווני, שלא יבוא לידי מעילה? **נוֹטֵל פְּרוּטָה אוֹ כְּלִי, וְיֹאמַר: פְּרוּטָה שֶׁל הֶקְדֵּשׁ בְּכָל מָקוֹם שֶׁהִיא, מְחֻלֶּלֶת עַל זֶה; שֶׁהֶקְדֵּשׁ נִפְדֶּה בְּכֶסֶף וּבְשָׁוֶה כֶּסֶף** – וכיון שנפדו המעות של הקדש יכול החנווני להוציאן. יש מפרשים: כיצד יעשה – החנווני, ויוכל להשתמש במעותיו, אם נתערבו המעות של הקדש בתוך מעותיו ואחר כך נודע לו הדבר? נוטל פרוטה או כלי ויאמר: פרוטה של הקדש בכל מקום שהיא מחוללת על זה **וכו' (רמב"ם בפירושו למשנתנו; ברטנורא).**

המשך ביאור למס' שבת ליום חמישי עמ' א

1 סובר שאסור לטבול ביום הכיפורים, דְּתַנְיָא – ששנינו בברייתא, כָּל
2 חַיָּבֵי טְבִילוֹת, טוֹבְלִין כְּדַרְכָּן בֵּין בְּתִשְׁעָה בְּאָב בֵּין בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים.
3 הרי שמותר לטבול ביום הכיפורים, שאומרים הואיל ובשבת מותר
4 גם ביום הכיפורים מותר, ואם כן ודאי שחזר בו מתירוצו כאן שיש
5 חילוק בין קודם טיבול לאחר טיבול.
6 שנינו במשנה: הַחוֹשֵׁשׁ כְּמָתְנָיו כו' לא יסוך יין וחומץ, אבל סך הוא
7 את השמן ולא שמן ורד, בני מלכים סכין שמן ורד על מכותיהן
8 שכן דרכן לסוך בחול, רבי שמעון אומר, כל ישראל בני מלכים
9 הם.
10 אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר זַבְדָּא אָמַר רַב, הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן שמותר לכל
11 אדם לסוך שמן ורד. הגמרא מקשה על רב: לְמֵימְרָא דְּרַב כְּרַבִּי
12 שִׁמְעוֹן סְבִירָא לֵיהּ – האם ניתן לומר שרב סובר בכל הלכות שבת
13 כרבי שמעון, וְהָאָמַר רַב שִׁימִי בַּר חִיָּא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב, תַּאי מְסוֹכְרָיָא
14 דְּנַוְיָיתָא – בגד שכורכים סביב ברז החבית, כדי לסתום היטב את
15 הנקב שבו הברז,

רש"י

זילחא דמטרא — זרם מים שבאין בכח. **לאו משום מיטרא** — שיגן עלינו מפני הגשמים, שאם לא היינו עוסקין בשמעתא — לא היינו נכנסין. **צילותא** — דעת צלולה ומיושבת, שאינו טרוד בכלום מחשבה. **אי צריכא ליה איניש למקרי גברא מבי כנישתא מאי ניעביד** — מאחר שאין נכנסין בהן שלא לצורך. **לימא לינוקא** — שהתינוקות היו רגילין לקרות בבית הכנסת. **כגון הספידא דקאי בי רב ששת** — אם ימות אדם אחד בי רב ששת. **אמר אי משום יקרא דידי אי משום יקרא דמיתא** — הוה ליה הספד של רבים. **אתו כולי עלמא** — לספוד. **דהוה תני הלכתא** — שהיה שונה משניות לתלמידים. **בעשרים וארבע שורות** — של תלמידים. הכי גרסינן: **חסרא ליה ארעא דישראל גברא רבה. היכי אספיד** — במאי אספדנו. **הי צנא מלא סיפרי** — אינו אלא כסל שמילאוהו ספרים, ואין מבין מה בתוכה. אף שונה הלכות ולא שימש תלמידי חכמים ללמוד, שיבינוהו טעמי משנה. ופעמים שדברי משנה סותרין זה את זה, וצריך לתרצה, כגון: הכא במאי עסקינן, וכגון: הא מני — רבי פלוני היא, וכגון: חסורי מיחסרא, אינו יודע מה שונה. **תקיפי ארעא דישראל** — ריש לקיש, דאמרינן במסכת יומא (ט, ב): דאפילו בהדי רבה בר בר חנה לא משתעי, דמאן דמשתעי בהדי ריש לקיש בשוקא יהבין ליה עיסקא בלא סהדי. רב נחמן בר יצחק מחסידי בבל, בשילהי מסכת סוטה (מט, ב), דקאמר ליה: לא תיתני יראת חטא — דאיכא אנא.

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף כח ע"ב: עוד שנינו בברייתא לעיל: **וְאֵין נִכְנָסִין בָּהֶן בַּחַמָּה מִפְּנֵי הַחַמָּה וּבַגְּשָׁמִים מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים.** מבארת הגמרא: **כִּי הָא** - כפי המעשה, **דְּרָבִינָא וְרַב אַדָּא בַּר מַתְּנָה הֲווּ קָיְימֵי וְשָׁאֲלֵי שְׁאֵילְתָּא** בלימוד **מֵרָבָא, וְאָתָא זִילְחָא דְּמִיטְרָא** - זרם מים חזק וירד עליהם, **וְעָיְילֵי** מפניו **לְבֵי כְּנִישְׁתָּא, וְאָמְרִי, הַאי דְּעָיְילִינָן לְבֵי כְּנִישְׁתָּא, לָאו מִשּׁוּם** להגן **מִמִּיטְרָא,** שזה אסור, **אֶלָּא מִשּׁוּם דִּשְׁמַעְתָּא בְּעָא צִילוּתָא כְּיוֹמָא דְּאִסְתְּנָא** - שצריך ללימוד דעה צלולה כיום של רוח צפונית, ולכן נכנסנו כדי שלא יטרידו המים את דעתנו.

דין נוסף בענין כניסה לבית הכנסת שלא לתפילה: **אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא לְרַב אַשֵּׁי, אִי אִצְטְרִיךְ לֵיהּ לְאִינִישׁ לְמִיקְרֵי לוּגְבְּרָא מִבֵּי כְּנִישְׁתָּא, מַאי** - מה יעשה, הרי אין נכנסים אליו שלא לצורך. **אָמַר לֵיהּ, אִי צוֹרְבָא מֵרַבָּנַן** - תלמיד חכם צעיר וחריף **הוּא, לֵימָא** דבר **הִלְכְתָא** ואחר כך יקרא לחבירו, **וְאִי תַּנָּא** משניות **הוּא** ואינו יודע הלכות, **לֵימָא מַתְנִיתָא, וְאִי קָרָא** פסוקי תורה **הוּא** ואינו יודע אף משניות, **לֵימָא פְּסוּקָא. וְאִי** גם זאת **לֹא, לֵימָא לֵיהּ לִינוּקָא** [-ילד קטן] **אֵימָא לִי פְּסוּקֵיךְ** - פסוק שלמדת, **אִי נַמִּי נִישְׁחֵי פּוּרְתָּא** בבית הכנסת **וְנַיקוּם,** שגם הישיבה בו מצוה היא.

המשך ביאור הברייתא לעיל. שנינו: **וּמַסְפִּידִין בָּהֶן הֶסְפֵּד שֶׁל רַבִּים.** מבררת הגמרא: **הֵיכִי דָּמֵי הֶסְפֵּידָא דְּרַבִּים.** הגמרא מבארת: **מַחְוֵי** [-הראה] **רַב חִסְדָּא, כְּגוֹן הֶסְפֵּידָא דְּקָאֵי בֵּיהּ רַב שֵׁשֶׁת,** שהוא על אחד מבני ביתו, ורבים מתאספים לכבודו וצריך מקום גדול. **וּמַחְוֵי רַב שֵׁשֶׁת, כְּגוֹן הֶסְפֵּידָא דְּקָאֵי בֵּיהּ רַב חִסְדָּא.**

הספדים שהותרו בבית הכנסת מטעם זה: **רַפְרָם אַסְפְּדָהּ לְכַלָּתֵיהּ** [-כלתו] **בְּבֵי כְּנִישְׁתָּא, וְאָמַר** לבאר זאת, **מִשּׁוּם יְקָרָא** [-הכבוד] **דִּידִי וּדְמִיתָא, אָתוּ כּוּלֵּיהּ עָלְמָא** להספד, ונחשב הספד של רבים ומותר. **וְרַבִּי זֵירָא סַפְּדֵיהּ לְהַהוּא מִרַּבָּנַן בְּבֵי כְּנִישְׁתָּא אָמַר, אִי מִשּׁוּם יְקָרָא דִּידִי וְאִי מִשּׁוּם יְקָרָא דִּידֵיהּ דְּמִיתָא, אָתוּ כּוּלֵּי עָלְמָא.**

עוד בענין הספד חכם: **רֵישׁ לָקִישׁ סַפְּדֵיהּ לְהַהוּא צוֹרְבָא מֵרַבָּנַן** מבבל, **דְּשִׁכְיֵיחַ בְּאַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל, דְּהָווּ תָּנֵי הִלְכְתָא** [-משניות] **בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבַּע שׁוּרָתָא** - שורות של תלמידים, אולם לא שימש תלמידי חכמים. **וְאָמַר** ריש לקיש בהספד, **וַוי, חַסְרָא אַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל גַּבְרָא רַבָּה.**

מעשה נוסף בענין זה: **הַהוּא דְּהָווּ תָּנֵי הִלְכְתָא וּסִיפְּרָא וְסִיפְּרֵי וְתוֹסֶפְתָּא,** אך לא שימש ולא למד אצל תלמידי חכמים, **וְשָׁכִיב. אָתוּ וְאָמְרוּ לֵיהּ לְרַב נַחְמָן, לִיסְפְּדֵיהּ מַר. אָמַר** רב נחמן, **הֵיכִי נִסְפְּדֵיהּ, הֵי צַנָּא דְּמָלֵי סִיפְּרֵי דְּחָסֵר** - הרי הוא כמו סל המלא ספרים שאיננו, שהרי אינו מבין את הכתוב בספרים.

הגמרא מבארת את החילוק בין מעשים אלו: **תָּא חֲזִי מַה בֵּין תַּקִּיפֵי דְּאַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל** כריש לקיש, ואף על פי כן הספיד את החכם שרק שנה ולא שימש, שסבר שגם הוא נחשב תלמיד חכם, **לַחֲסִידֵי דְּבָבֶל** כרב נחמן, ואף על פי כן לא הספיד למי שלא שימש, שסבר שהוא אינו נחשב תלמיד חכם.

החסידים שהיה להם זמן קבוע לבוא לליאזנא – אחר כך לליאדי – לא הייתה להם רשות לשנות את הזמן ללא רישיון מהרבי. כדי לקבל רישיון היה צריך לנמק.

הגמרא מביאה מימרא ופושטת ממנה את הספק: **אִיתְּמַר, אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר שְׁמוּאֵל, כְּלֵי קִיוָּאי מוּתָּר לְטַלְטְלָן בְּשַׁבָּת, וַאֲפִילּוּ כּוֹבֶד הָעֶלְיוֹן וְכוֹבֶד הַתַּחְתּוֹן, אֲבָל לֹא אֶת הָעֲמוּדִים** המנוקבים הנמצאים בנול האריגה של נשים.

שואלת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ רָבָא לְרַב נַחְמָן, מַאי שְׁנָא עֲמוּדִים דְּלֹא** – מה הטעם שהדין בעמודים שונה מכובד העליון והתחתון, שהעמודים אסורים בטלטול בשבת. **אִילֵימָא** – אם נאמר שטעם האיסור הוא משום **דְּקָעֲבִיד גּוּמּוֹת** – שכשחולץ את העמודים מהמקום שבו הם תחובים בארץ, הרי הוא מזיז את העפר באותו מקום ועושה גומא בקרקע, אין זו סיבה לאסור, שהרי אותן **גּוּמּוֹת מְמֵילָא קָא הָוְיָין** – נעשות מאליהן, והוא אינו מתכוין לעשותן, אלא נוטל את העמודים והגומא נעשית מעצמה, ודבר זה מותר, **דִּתְנַן** במשנה (כלאים פ"א מ"ט), **הַטּוֹמֵן לֶפֶת וּצְנוֹנוֹת תַּחַת עֵץ הַגֶּפֶן** באופן שאין הדרך לשתלם כך, כגון שטמן צרור של לפתות או צנונות, ובזה גילה דעתו שאינו רוצה שישרישו שם, אלא רוצה רק לשמרם בקרקע, **אִם** היו **מְקֻצַּת עָלָיו** של הלפת או הצנון **מְגוּלִּין** מעל הקרקע, **אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ** במה שטומנם, **לֹא מִשּׁוּם** איסור **כְּלָאַיִם** בנטיעת ירק תחת האילן, **וְלֹא מִשּׁוּם** נטיעה **בִּשְׁבִיעִית** אם היתה זו שנת שמיטה, **וְכֵן לֹא** חושש **מִשּׁוּם מַעֲשֵׂר,** שאם היו הירקות מעושרים, אינו צריך לחזור ולעשרם כשיתלוש אותם, ואין אומרים שהירקות בטלים לקרקע בנטיעה זו ויתחייבו שוב במעשר, **וְכֵן נִיטָּלִין בְּשַׁבָּת** – מותר לו לתלוש אותם משם בשבת, מאחר שאינם נחשבים מחוברים לקרקע, והרי הם כתלושים. ואם כן, כשם שבהוצאת הלפת והצנון בשבת אין איסור של עשיית גומא, משום שהגומא נעשית מאליה, כך גם בנטילת העמודים אין איסור של עשיית גומא, ומדוע אסור ליטול את העמודים בשבת.

מתרצת הגמרא: באמת טעם האיסור בנטילת העמודים אינו משום עשיית הגומא, אלא הטעם הוא שחוששים שמא יבוא למלא את הגומא שנוצרה בהוצאת העמודים ולהשוותה, ויעבור בזה משום בונה, ולכן לגבי לפת וצנונות שמדובר **בְּשָׂדֶה,** שלא אכפת לו אם הקרקע שם ישרה או לא, **לֹא אָתֵי לְאַשְׁווּיֵי גּוּמּוֹת** – אין לחשוש שיבוא למלא את הגומא בעפר כדי להשוות את מקום הגומא, ולכן מותר להוציא את הלפת והצנון, אבל **הָכָא** – כאן, בעמודי האריגה הנמצאים **בַּבַּיִת, אָתֵי לְאַשְׁווּיֵי גּוּמּוֹת** – יש לחשוש שמא יבוא להשוות את הגומות שנוצרו בעת שהוציא את העמודים ממקומם, ולכן אסרו חכמים להוציאם.

הגמרא מביאה דעה אחרת בענין טלטול כובד העליון וכובד התחתון: **בָּעָא מִינֵּיהּ רַבִּי יוֹחָנָן מֵרַבִּי יְהוּדָה בַּר לִיוַּאי, כְּלֵי קִיוָּאי, כְּגוֹן כּוֹבֶד הָעֶלְיוֹן וְכוֹבֶד הַתַּחְתּוֹן, מַהוּ לְטַלְטְלָן בְּשַׁבָּת. אָמַר לֵיהּ, אֵין מְטַלְטְלִין** את הכובד העליון והתחתון בשבת. **וּמַה הַטַּעַם** שאין מטלטלים אותם, **לְפִי שֶׁאֵין נִיטָּלִין** – משום שגם בחול אין ניטלים ממקומם, מפני שהם כבדים, וכל מלאכתם היא רק לאריגה, והרי הם 'כלי שמלאכתו לאיסור'. ונמצא שרבי יהודה בר ליואי חולק על דברי רב נחמן בשם שמואל לעיל, שהתיר לטלטלם בשבת.

משנה

משנה זו עוסקת בדין קיפול בגדים בשבת: **מְקַפְּלִין אֶת הַכֵּלִים** – מותר לקפל בשבת את הבגדים כשהוא פושט אותם, כדי שלא יתקמטו, **וַאֲפִילּוּ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה פְּעָמִים, וְכֵן מַצִּיעִין אֶת הַמִּטּוֹת** – פורסים סדינים על המיטות כדי לישון עליהן, **מִלֵּילֵי שַׁבָּת לַשַּׁבָּת** – ועושים זאת אף בליל שבת לצורך יום השבת, וכל שכן שמותר לקפל הבגדים ולהציע המיטות בליל שבת לצורך ליל שבת, וביום השבת עצמו לצורך השבת, **אֲבָל לֹא** מקפלים ומציעים אותם **מִשַׁّבָּת לְצורך מוֹצָאֵי שַׁבָּת,** מכיון שאסור להכין משבת לחול.

המשנה ממשיכה לעסוק בענין קיפול בגדים, ודנה אם מותר להכין מיום הכיפורים שחל ביום שישי לצורך השבת, וכן אם מותר להכין משבת לצורך יום הכיפורים שחל במוצאי שבת: **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, מְקַפְּלִין אֶת הַכֵּלִים וּמַצִּיעִין אֶת הַמִּטּוֹת מִיּוֹם הַכִּיפּוּרִים** שחל בערב שבת **לְצורך הַשַּׁבָּת** שלמחרתו, משום ששבת חמורה מיום הכיפורים, ולכן מותר להכין מיום הכיפורים לשבת. **וְכֵן חֲלֵבֵי שַׁבָּת** – איברים של קרבנות שהוקרבו בשבת ועדיין לא הוקטרו על המזבח, **קְרֵיבִין** על המזבח **בְּיוֹם הַכִּיפּוּרִים** שחל במוצאי שבת, משם שיום הכיפורים קל משבת. **אֲבָל לֹא** מקריבים חלבים **שֶׁל** קרבנות שהוקרבו **בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים** שחל ביום שישי, **בַּשַּׁבָּת** שלאחריו, משום שהשבת חמורה מיום הכיפורים, והרי הוא כמקריב בשבת אברים של קרבנות של חול. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר,** שבת ויום הכיפורים שווים הם, ואין האחד נדחה מפני השני, ולכן **לֹא** אברים **שֶׁל שַׁבָּת קְרֵיבִין בְּיוֹם הַכִּיפּוּרִים, וְלֹא שֶׁל יוֹם הַכִּיפּוּרִים קְרֵיבִין בַּשַּׁבָּת,** וכן אין מקפלים כלים ואין מציעים מיטות מזה לזה.

גמרא

שנינו במשנה שמותר לקפל בגדים בשבת לצורך השבת. הגמרא מבארת באלו אופנים נאמר דין זה: **אָמְרֵי דְּבֵי רַבִּי יַנַּאי, לֹא שָׁנוּ** שמותר לקפל בגדים בשבת, **אֶלָּא** בְּאופן **שֶׁאָדָם אֶחָד** מקפל את הבגד לבדו, שאינו יכול לקפל היטב, **אֲבָל שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם** המקפלים יחדיו **לֹא** התירה המשנה לקפל, משום ששנים המקפלים בגד יחד מיישרים את הקמטים ונראים כמתקנים כלי. **וּבְאָדָם אֶחָד נַמִּי לֹא אֲמָרָן** – גם באדם אחד לא אמרו שמותר לקפל **אֶלָּא בְּבִגְדִים חֲדָשִׁים** שעדיין לא כובסו, שכיון שהבד שלהם קשה אינם מתקמטים הרבה, ואינו נראה כמתקן כלי כשמקפלם, **אֲבָל בִּישָׁנִים** שכבר כובסו והתרככו ומצויים בהם קמטים רבים, **לֹא** התירו לקפלם, כיון שמתקנם בכך. **וּבְבִגְדִים חֲדָשִׁים נַמִּי לֹא אֲמָרָן** שמותר **אֶלָּא** רק **בְּבִגְדִים לְבָנִים, אֲבָל בְּבִגְדִים צְבוּעִים לֹא** התירו, מפני שתיקון גמור הוא להם, שעל ידי כך הצבע ישמר עליהם. **וְאֲפִילּוּ** באופנים אלו **לֹא אֲמָרָן** שמותר **אֶלָּא** באופן **שֶׁאֵין לוֹ** בגד אחר **לְהַחֲלִיף, אֲבָל** אם **יֶשׁ לוֹ** בגד אחר **לְהַחֲלִיף, לֹא** התירו לקפל את הבגד שפושט.

הגמרא מביאה ברייתא ששנינו בה כדברי רבי ינאי: **תָּנָא, שֶׁל בֵּית רַבָּן גַּמְלִיאֵל לֹא הָיוּ מְקַפְּלִים** אפילו **כְּלֵי לָבָן שֶׁלָּהֶן, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה לָהֶן** בגדים אחרים **לְהַחֲלִיף.**

הגמרא מביאה מימרא העוסקת בחיוב לבישת בגד מיוחד לשבת: **אָמַר רַב הוּנָא, אִם יֶשׁ לוֹ** בגדים נוספים **לְהַחֲלִיף** לכבוד שבת מלבד הבגדים שלבש ביום חול, **יַחֲלִיף. וְאִם אֵין לוֹ** בגד **לְהַחֲלִיף, יְשַׁלְשֵׁל בְּבְגָדָיו** – ישלשל את בגדיו כלפי מטה, כדי שיהיו נראים כבגד ארוך של עשירים, כלומר שישנה בצורת לבישת הבגד לכבוד שבת.

מקשה הגמרא: **מַתְקִיף לָהּ רַב סַפְרָא, וְהָא מִיתְחֲזֵי כִּרְמוּת רוּחָא** – הרי זה נראה כגסות הרוח וכדרך גאוה, שמשלשל בגדיו כדרך העשירים. מתרצת הגמרא: **כֵּיוָן דְּכָל יוֹמָא לֹא קָעֲבִיד** – מכיון שבכל יום אינו עושה כך, **וְהַאִידְּנָא הוּא דְּקָא עָבִיד** – ורק עכשיו הוא עושה כך לכבוד שבת, **לֹא מִיתְחֲזֵי כִּרְמוּת רוּחָא** – אין זה נראה כגסות הרוח, שניכר שעושה כך לכבוד שבת.

הגמרא מביאה את מקור הדין לכבד את השבת בבגד מיוחד: נאמר בפסוק (ישעיה נח יג), 'וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג לִקְדוֹשׁ ה' מְכֻבָּד, **וְכִבַּדְתּוֹ מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ** מִמְּצוֹא חֶפְצְךָ וְדַבֵּר דָּבָר'. ודרשו חכמים, 'וְכִבַּדְתּוֹ', **שֶׁלֹּא יְהֵא מַלְבּוּשְׁךָ שֶׁל שַׁבָּת כְּמַלְבּוּשְׁךָ שֶׁל חוֹל,** אלא יהיה לך לבוש מיוחד לשבת. ומצינו שדרך כבוד היא בבגדים, **וְכִי הָא** [–וכשם] **דְּרַבִּי יוֹחָנָן קָרֵי לְמָאנֵיהּ** – היה קורא לבגדיו **'מְכַבְּדוֹתַי'**, כלומר המכבדים אותי, שהבגדים מכבדים את בעליהם.

ממשיכה הגמרא ודורשת את הפסוק: **'מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ', שֶׁלֹּא יְהֵא הִילּוּכְךָ שֶׁל שַׁבָּת כְּהִילּוּכְךָ שֶׁל חוֹל,** ולהלן (ע"ב) יתבאר מהו הילוך של שבת. **'מִמְּצוֹא חֶפְצְךָ', חֶפְצְךָ אֲסוּרִין** – רק הצרכים שלך אסורים בשבת, כגון שאסור לאדם ללכת בשדהו בשבת כדי לבדוק מה צריך לעשות בה לאחר השבת, אבל **חֶפְצֵי שָׁמַיִם** – דברים שהם צורך שמים, דהיינו צורך מצוה, **מוּתָּרִין** בשבת, כגון לפסוק כמה צדקה יתן לאחר השבת, ולשדך את התינוקות לארס אותם.

ממשיכה הגמרא ודורשת: **'וְדַבֵּר דָּבָר',**

גמרא

אָמַר רַבִּי אַבָּא אָמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשִּׁי אָמַר רַב, נִכְנְסָה לוֹ צִפּוֹר תַּחַת כְּנָפָיו – כנפי בגדו, ואינה יכולה לצאת, אינו צריך לשחררה, אלא **יוֹשֵׁב** במקומו **וּמְשַׁמְּרוֹ עַד שֶׁתְּחַשַּׁךְ**, כלומר עד שתצא שבת.

רב נחמן בר יצחק מקשה על רב ממשנתנו: **מֵתִיב** [–הקשה] **רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק**, שנינו במשנתנו, **יָשַׁב הָרִאשׁוֹן עַל הַפֶּתַח וּמִלְּאָהוּ, וּבָא הַשֵּׁנִי וְיָשַׁב בְּצִדּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁעָמַד הָרִאשׁוֹן וְהָלַךְ לוֹ, הָרִאשׁוֹן חַיָּיב וְהַשֵּׁנִי פָּטוּר, מַאי לָאו** – האם אין כוונת המשנה, שהוא **פָּטוּר** אם עשה כן, **אֲבָל אָסוּר** לעשות כך לכתחילה, וכמו כן יהיה אסור לו להמשיך לשבת ולמנוע מהצפור לברוח, אף שהיא כבר לכודה.

מיישבת הגמרא: **לֹא**, אין כוונת המשנה שהוא פטור, אבל לכתחילה אסור לעשות כך, אלא כוונתה **שֶׁפָּטוּר וּמוּתָּר** לעשות כך. הגמרא מוסיפה, שאף משמע כן ממשנתינו: **הָכִי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא** – כך אף מסתבר לפרש את המשנה, **מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא** – מכך ששנינו בסיפא של המשנה, כהוכחה לדין האמור קודם לכן [שהשני שישב לצד הראשון, ונשאר לאחר שהראשון הלך, פטור], הא **לְמָה זֶה דּוֹמֶה לְנוֹעֵל אֶת בֵּיתוֹ לְשׁוֹמְרוֹ, וְנִמְצָא צְבִי שָׁמוּר בְּתוֹכוֹ**, וודאי שמותר לו לעשות כן לכתחילה, שהרי דרך כל אדם לנעול את ביתו, **וּמִכְּלָל** – ומשמע [מכך שהמשנה דימתה את הנועל את ביתו, לשני המתיישב לצד הראשון], דְּאף ברישא היינו **פָּטוּר וּמוּתָּר**.

מסיקה הגמרא: **שְׁמַע מִינָּהּ** – אכן יש להוכיח כך.

אִיכָּא דְּאָמְרִי – יש שאמרו שמועה זו בלשון אחרת, **אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, אַף אָנָן נַמִּי תְּנִינָא** – אף אנו שנינו במשנתנו כדברי רב שמותר למנוע מהצפור לברוח, ששנינו, **אַף עַל פִּי שֶׁעָמַד הָרִאשׁוֹן וְהָלַךְ לוֹ, הָרִאשׁוֹן חַיָּיב וְהַשֵּׁנִי פָּטוּר. מַאי לָאו** – האם אין כוונת המשנה **שֶׁפָּטוּר וּמוּתָּר**, וכדברי רב שהתיר לכתחילה לשמור על הציפור. דוחה הגמרא: **לֹא** – אין כוונת המשנה שפטור ומותר, אלא כוונתה **שֶׁפָּטוּר, אֲבָל אָסוּר** לעשות כך. חוזרת הגמרא ומוכיחה כדברי רב נחמן בר יצחק: **הָא מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא, הָא לְמָה זֶה דּוֹמֶה לְנוֹעֵל אֶת בֵּיתוֹ לְשׁוֹמְרוֹ, וְנִמְצָא צְבִי שָׁמוּר בְּתוֹכוֹ, מִכְּלָל דְּפָטוּר וּמוּתָּר, שְׁמַע מִינָּהּ.**

שמואל מביא שלשה מקומות, שבהם אף שכתוב 'פטור' אין הכוונה שאסור לעשות כן, אלא מותר לכתחילה: **אָמַר שְׁמוּאֵל, כָּל פְּטוּרֵי דְּשַׁבָּת** – כל מקום שהוזכר בדיני שבת 'פטור', היינו **פָּטוּר אֲבָל אָסוּר**, כלומר אפילו במקום ששנינו שאם עשאה למלאכה מסוימת פטור, מכל מקום לכתחילה אסור לעשותה, **לְבַר מֵהָנֵי תְּלָת** – חוץ משלשה אלו, דְּבהם אף ששנינו 'פטור', הדין הוא **שֶׁפָּטוּר וּמוּתָּר.**

חֲדָא הָא – המקום האחד הוא, משנתנו ששנתה, שהשני שישב לצד הראשון, ונשאר לאחר שהראשון הלך, פטור, והדין הוא שפטור ומותר.

שואלת הגמרא: **וּמִמַּאי** – ומנין **דְּפָטוּר וּמוּתָּר**. מבארת הגמרא: מכך **דְּקָתָנֵי בְּסֵיפָא** של המשנה, הא **לְמָה זֶה דּוֹמֶה, לְנוֹעֵל אֶת בֵּיתוֹ לְשׁוֹמְרוֹ, וְנִמְצָא צְבִי שָׁמוּר בְּתוֹכוֹ**, ובודאי שמותר לנעול את ביתו לכתחילה, שכן דרך כל אדם לעשות כך. ומכך, שאף 'פטור' שנשנה במעשה שהמשנה דימתה לו, דהיינו שני שישב לצד הראשון, הכוונה פטור ומותר.

וְאִידָךְ – ומקום אחר [השני במספר] הוא, מה ששנינו בברייתא, **הַמִּפִּים מוֹרְסָא** – המבקע מכה שיש בה ליחה **בַּשַּׁבָּת, אִם** כוונתו בביקוע **לַעֲשׂוֹת לָהּ פֶּה** – לתקן לה פתח קבוע שדרכו תצא הליחה, **חַיָּיב** משום בונה, שבנה פתח. **וְאִם** כוונתו בביקוע המכה **לְהוֹצִיא מִמֶּנָּה** את הַלֵּחָה הנמצאת בה כעת, אולם אינו מקפיד שלא תיסגר אחר הוצאת הליחה, אם כן אין מלאכת הפתיחה נחשבת למלאכה שצריך לגוף המלאכה שכן הוא אינו זקוק לחור עצמו, אלא להוצאת המורסא, ואם כן היא מלאכה שאין צריכה לגופה **וּפָטוּר** עליה. ואף כאן ששנינו שהמפיס מורסא פטור, הכוונה שאף לכתחילה מותר לעשות כן כיון שמצטער.

מבררת הגמרא: **וּמִמַּאי** דְּאכן **פָּטוּר וּמוּתָּר** שמא דין הפסת מורסא כשאר מלאכה שאין צריכה לגופה שאסור לעשותה לכתחילה. משיבה הגמרא: **דִּתְנַן** לקמן (קכב:), מותר לכתחילה ליטול בשבת **מַחַט שֶׁל יָד** המשמשת לתפירת בגדים, כדי **לִיטּוֹל בָּהּ אֶת הַקּוֹץ** שהיא מלאכת היתר, כיון שהמחט היא כלי שמלאכתו לאיסור הניטל לצורך גופו. ומכך שהמשנה התירה לטלטל מחט עבור הוצאת הקוץ, מוכח שמותר להוציא קוץ לכתחילה בשבת, והטעם שאינו עובר בכך על מלאכת בונה, אף שבונה פתח לשם הוצאת הקוץ, משום שאין לו צורך בפתח ולא אכפת לו שיסתם מיד, כך שיצירת הפתח היא מלאכה שאינה צריכה לגופה, שפטורים עליה, ואף הותר לכתחילה להוציאו משום שמצערו. ולפי זה אף הפסת מורסא שהותרה משום שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה, הותרה אף לכתחילה במקום שהוא מצטער.

וְאִידָךְ – מקום אחר [שלישי במספר] שכתוב בו 'פטור', והדין הוא שמותר לכתחילה, הוא מה ששנינו בברייתא, **הַצָּד נָחָשׁ בַּשַּׁבָּת, אִם מִתְעַסֵּק בּוֹ** לצודו כדי **שֶׁלֹּא יִשָּׁכֶנּוּ, פָּטוּר. וְאִם** צדו כדי להשתמש **בּוֹ לִרְפוּאָה, חַיָּיב.**

מבררת הגמרא: **וּמִמַּאי דְּפָטוּר וּמוּתָּר.** משיבה הגמרא: **דִּתְנַן** לקמן (קכא.), **כּוּפִּין** – כופפים לכתחילה **קְעָרָה** של חרס **עַל הַנֵּר בְּשֶׁבִיל שֶׁלֹּא תֵאָחֵז** האש **בַּקּוֹרָה, וְעַל צוֹאָה שֶׁל תַּרְנְגוֹלִים** כדי שלא ישחק בה **הַקָּטָן** ויתלכלך, **וְעַל עֲקֵרֶב שֶׁלֹּא תִּשָּׁךְ**, והרי מבואר שמותר לכתחילה לצוד בעלי חיים מזיקים כדי שלא יזיקו.

הדרן עלך האורג

פרק ארבעה עשר - שמנה שרצים

פרק זה עוסק בשלשה עניינים, החלק הראשון עוסק בדיני צידה והוא המשך לדיני צידה שנשנו בפרק הקודם. והחלק השני עוסק במלאכות האסורות מדרבנן, מחמת שהן נראות כמלאכה שנעשית לצורך חול. והחלק השלישי עוסק במלאכות האסורות מחמת איסור רפואה בשבת, ואף הן אסורות רק מדרבנן.

משנה

נאמר בתורה (ויקרא יא כט–ל) 'וְזֶה לָכֶם הַטָּמֵא בַּשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל הָאָרֶץ הַחֹלֶד וְהָעַכְבָּר וְהַצָּב לְמִינֵהוּ, וְהָאַנָקָה וְהַכֹּחַ וְהַלְּטָאָה וְהַחֹמֶט וְהַתִּנְשֶׁמֶת'. ששמונה שרצים אלו בלבד נבלתם מטמאת, אבל שאר השרצים אין נבלתם מטמאת. ובמשנה כאן יתבאר שאף לגבי שבת דינם שונה משאר השרצים לענין הצד אותם והחובל בהם בשבת.

שְׁמֹנֶה שְׁרָצִים הָאֲמוּרִים בַּתּוֹרָה (שם) שנבלתם מטמאת, **הַצָּדָן** – מי שצד אחד מהם בשבת, **וְהַחוֹבֵל בָּהֶן** – או שחבל באחד מהם בשבת ונצרר הדם בין הבשר לעור, **חַיָּיב** – הצד חייב, כיון שבמינו ניצוד, דהיינו שהדרך לצוד אותם לצורך גופו. והחובל בהם חייב אף שלא יצא דם, משום איסור נטילת נשמה שהוא תולדת שוחט, **וּשְׁאָר שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים** שאין נבלתם מטמאת, כגון תולעים או נחשים ועקרבים, **הַחוֹבֵל בָּהֶן פָּטוּר**, משום שאין להם עור, וכאשר נצרר הדם ולא יצא, לא נעקר הדם ממקומו וסופו לחזור לקדמותו, **וְהַצָּדָן לְצוֹרֶךְ** גופו, כגון לרפואה, **חַיָּיב**, אבל **שֶׁלֹּא לְצוֹרֶךְ** גופו, כגון שצד אותם כדי שלא יזיקוהו, **פָּטוּר**, כיון שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה.

חָיָה וְעוֹף שֶׁבִּרְשׁוּתוֹ – שגדלו ברשות אדם, **הַצָּדָן** בשבת **פָּטוּר**, שהרי הם כניצודים ועומדים ולא שייך בהם צידה, **וְהַחוֹבֵל בָּהֶן חַיָּיב**, כיון שיש להם עור.

גמרא

הגמרא מדייקת מהמשנה שלכל שמונת השרצים האמורים בתורה יש להם עור ומבררת מי הוא התנא שסובר כך: **מִדְּקָתָנֵי** – מכך שכתוב במשנה, שמונה שרצים האמורים בתורה **הַחוֹבֵל בָּהֶן חַיָּיב,**

המשך בעמוד סח

רש"י

גמ' תַּחַת כְּנָפָיו. תַּחַת כַּנְפֵי כְּסוּתוֹ, וְאֵין יָכוֹל לָצֵאת, שֶׁנִּנְעַל בְּפָנָיו מֵאֵלָיו: יוֹשֵׁב וּמְשַׁמְּרוֹ. כֵּן, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לִפְתּוֹחַ לוֹ חַלּוֹן, דְּאֵינוֹ אֶלָּא שׁוֹמֵר: לְנוֹעֵל אֶת בֵּיתוֹ. דְּכָל אָדָם עוֹשִׂין כֵּן: הַמַּפִּים. מִבַּקֵּעַ מוּרְסָא, קוּיטוּרוֹ"א: אִם לַעֲשׂוֹת לָהּ פֶּה. בְּתוֹסֶפְתָּא תָּנֵי הָכִי: אִם לְקוֹלְפָהּ וְלַעֲשׂוֹת לָהּ פֶּה, כְּדֶרֶךְ שֶׁרּוֹפְאִים שֶׁל עַכָּשָׁיו עוֹשִׂין, דְּמִתְקַן לָהּ פֶּתַח – חַיָּיב. מִשּׁוּם בּוֹנֶה פֶּתַח, אוֹ מִשּׁוּם מְתַקֵּן כְּלִי. מַה לִּי לְתַקֵּן מַכָּה, מַה לִּי לְתַקֵּן כְּלִי: וְאִם לְהוֹצִיא לֶחָה. שֶׁל עִכְּשָׁיו, וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ אִם תִּחָזוֹר וְתִסְתּוֹם מִיָּד: פָּטוּר. וּמוּתָּר, דְּאֵין כָּאן תִּיקּוּן. וְרַבָּנַן נַמִּי לָא גָּזְרִי בָּהּ שְׁבוּת, מִשּׁוּם צַעֲרָא: וּמַחַט שֶׁל יָד. נִיטֶלֶת בְּשַׁבָּת: לִיטּוֹל בָּהּ אֶת הַקּוֹץ. וְהַיְינוּ דּוּמְיָא דְּלַחָה, דְּמִצַּעַר לֵיהּ, וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ אִם יִסְתָּם מִיָּד. וְקָאָמַר נִיטֶלֶת לְכַתְּחִילָּה. מַחַט שֶׁל יָד הִיא מַחַט שְׁתוֹפְרִין בָּהּ בְּגָדִים, וּמִשּׁוּם דְּקָתָנֵי בְּהֶדְדָּהּ "וְשֶׁל שֹׂק לִפְתּוֹחַ בָּהּ אֶת הַדֶּלֶת", קָרֵי לָהּ לְהַאי "מַחַט שֶׁל יָד": קְעָרָה. שֶׁל חֶרֶס: כּוֹפִין. לְכַתְּחִילָּה, וְלֹא שֶׁיְּכַבֶּה אֶת הַנֵּר. וְאִשְׁמְעִינָן דְּכְלֵי נִיטָּל לְהַצְלַת דָּבָר שֶׁאֵינוֹ נִיטָּל בְּשַׁבָּת: עַל עַקְרָב שֶׁלֹּא תִּשּׁוֹךְ. וְאע"ג דְּמַמִּילָא מִתְצַיֵּד:

הַדְּרָן עֲלָךְ הָאוֹרֵג

שְׁמֹנֶה שְׁרָצִים. הַחוֹלֶד וְהָעַכְבָּר וגו' (ויקרא יא): הַצָּדָן. חַיָּיב, שֶׁבְּמִינוֹ נִיצּוֹד: וְהַחוֹבֵל בָּהֶן חַיָּיב. דַּיֵּשׁ לָהֶן עוֹר, כְּדְמְפָרֵשׁ בְּגְמָרָא, וְהָוְיָא לֵיהּ חַבּוּרָה שֶׁאֵינָהּ חוֹזֶרֶת, וְהָוְיָא לֵיהּ תּוֹלְדָה דְּשׁוֹחֵט. לוי"ה. ל"א: כֵּיוָן דְּיֵשׁ לָהֶן עוֹר – נִצְבָּע הָעוֹר בְּדָם הַנִּצְרָר בּוֹ(ג), דְּחַיָּיב מִשּׁוּם צוֹבֵעַ: וּשְׁאָר שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים. כְּגוֹן תּוֹלַעַת וּנְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים: הַחוֹבֵל בָּהֶן פָּטוּר. דְּאֵין לָהֶם עוֹר: שֶׁלֹּא לְצוֹרְךָ פָּטוּר. דְּאֵין בְּמִינוֹ נִיצּוֹד, וְהָוְיָא מְלָאכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לְגוּפָהּ, וְר' שִׁמְעוֹן הִיא כְּדְמוֹקִי לָהּ בְּגְמָ': חַיָּה וָעוֹף שֶׁבְּרָשׁוּתוֹ. פָּטוּר אִם צָדָן, שֶׁהֲרֵי נִיצּוֹדִין וְעוֹמְדִין: וְהַחוֹבֵל בָּהֶן חַיָּיב. דַּיֵּשׁ לָהֶן עוֹר: **גמ'** שְׁמוֹנָה שְׁרָצִים יֵשׁ לָהֶן עוֹרוֹת. וּפְלִיג אַדְּרַבָּנַן, דְּאָמְרִי בְּ"הָעוֹר וְהָרוֹטֶב": הָאֲנָקָה הַכֹּחַ וְהַלְּטָאָה וְהַחוֹמֶט עוֹרוֹתֵיהֶן מְטַמְּאִין בְּכֵעֵדֶשָׁה בִּבְשָׂרָן. אֵלִּמָא: הֲנֵי אַרְבָּעָה לֵית לְהוּ עוֹר: אֵלֶּה הַטְּמֵאִים. בָּתַר וְהָאֲנָקָה וְהַכֹּחַ כְּתִיב, וְדָרְשִׁינַן דְּיָרְקָה דְּהַטְּמֵאִים – לְרִבּוֹת שֶׁעוֹרוֹתֵיהֶן כְּבִשָּׂרָן. וְכִתְיב "אֵלֶּה" לְמַעוּטֵי הָנָךְ דִּקְרָא קַמָּא, הַחוֹלֶד וְהָעַכְבָּר וְהַצָּב: אֲפִילּוּ רַבָּנַן מוֹדוּ. דַּיֵּשׁ לָהֶן עוֹר: למה

גְּמָ' אָמַר רַבִּי אַבָּא אָמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשִׁי אָמַר רַב: נִכְנְסָה לוֹ צִפּוֹר תַּחַת כְּנָפָיו – יוֹשֵׁב וּמְשַׁמְּרוֹ עַד שֶׁתְּתַשֵּׁךְ. מִתִּיב רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: יָשַׁב הָרִאשׁוֹן עַל הַפֶּתַח וּמִלְּאָהוּ, וּבָא הַשֵּׁנִי וְיָשַׁב בְּצִדּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁעָמַד הָרִאשׁוֹן וְהָלַךְ לוֹ – הָרִאשׁוֹן חַיָּיב וְהַשֵּׁנִי פָּטוּר. מַאי לָאו; פָּטוּר אֲבָל אָסוּר? לֹא, פָּטוּר וּמוּתָּר. הָכִי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא, מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא: לְמַה זֶּה דּוֹמֶה – לְנוֹעֵל אֶת בֵּיתוֹ לְשׁוֹמְרוֹ וְנִמְצָא צְבִי שָׁמוּר בְּתוֹכוֹ, מִכְּלָל דְּפָטוּר וּמוּתָּר, ש"מ. אִיכָּא דְּאָמְרִי, אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: אַף אֲנַן נַמִּי תָּנֵינָא, אע"פ שֶׁעָמַד הָרִאשׁוֹן וְהָלַךְ לוֹ – הָרִאשׁוֹן חַיָּיב וְהַשֵּׁנִי פָּטוּר. מַאי לָאו – פָּטוּר וּמוּתָּר? לֹא, פָּטוּר אֲבָל אָסוּר. הָא מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא: הָא לְמַה זֶּה דּוֹמֶה – לְנוֹעֵל אֶת בֵּיתוֹ לְשׁוֹמְרוֹ וְנִמְצָא צְבִי שָׁמוּר בְּתוֹכוֹ, מִכְּלָל דְּפָטוּר וּמוּתָּר, ש"מ. אָמַר שְׁמוּאֵל: כָּל פְּטוּרֵי דְּשַׁבָּת פָּטוּר אֲבָל אָסוּר, לְבַר מֵהָנֵי תְּלָת דְּפָטוּר וּמוּתָּר; חָדָא – הָא, וּמִמַּאי דְּפָטוּר וּמוּתָּר – דְּקָתָנֵי סֵיפָא: לְמַה זֶּה דּוֹמֶה – לְנוֹעֵל אֶת בֵּיתוֹ לְשׁוֹמְרוֹ וְנִמְצָא צְבִי שָׁמוּר בְּתוֹכוֹ. וְאִידָךְ: הַמַּפִּים מוּרְסָא בַּשַּׁבָּת, אִם לַעֲשׂוֹת לָהּ פֶּה – חַיָּיב, אִם לְהוֹצִיא מִמֶּנָּה לֵחָה – פָּטוּר. וּמִמַּאי דְּפָטוּר וּמוּתָּר – דִּתְנַן: מַחַט שֶׁל יָד לִיטּוֹל בָּהּ אֶת הַקּוֹץ. וְאִידָךְ: הַצָּד נָחָשׁ בַּשַּׁבָּת, אִם מִתְעַסֵּק בּוֹ שֶׁלֹּא יִשְׁכְּנוּ – פָּטוּר, אִם לְרִפּוּאָה – חַיָּיב. וּמִמַּאי דְּפָטוּר וּמוּתָּר – דִּתְנַן: כּוֹפִין קְעָרָה עַל הַנֵּר בְּשְׁבִיל שֶׁלֹּא תֶּאֱחֹז בַּקּוֹרָה, וְעַל צוֹאָה שֶׁל קָטָן, וְעַל עַקְרָב שֶׁלֹּא תִּישַׁךְ.

הַדְּרָן עֲלָךְ הָאוֹרֵג

שְׁמֹנֶה שְׁרָצִים הָאֲמוּרִים בַּתּוֹרָה, הַצָּדָן וְהַחוֹבֵל בָּהֶן – חַיָּיב. וּשְׁאָר שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים, הַחוֹבֵל בָּהֶן – פָּטוּר, הַצָּדָן לְצוֹרְךָ – חַיָּיב, שֶׁלֹּא לְצוֹרְךָ – פָּטוּר. חָיָה וָעוֹף שֶׁבִּרְשׁוּתוֹ, הַצָּדָן – פָּטוּר, וְהַחוֹבֵל בָּהֶן – חַיָּיב. **גְּמָ'** מִדְּקָתָנֵי "הַחוֹבֵל בָּהֶן חַיָּיב" מִכְּלָל דְּאִית לְהוּ עוֹר, מַאן תַּנָּא? אָמַר שְׁמוּאֵל: רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי הִיא, דִּתְנַן, רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי אוֹמֵר: שְׁמוֹנָה שְׁרָצִים יֵשׁ לָהֶן עוֹרוֹת. רַבָּה בַּר רַב הוּנָא אָמַר רַב: אֲפִילּוּ תִּימָא רַבָּנַן, עַד כָּאן לָא פְּלִיגִי רַבָּנַן עֲלֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי – אֶלָּא לְעִנְיַן טוּמְאָה, דִּכְתִיב "אֵלֶּה הַטְּמֵאִים לָכֶם" – לְרִבּוֹת שֶׁעוֹרוֹתֵיהֶן כִּבְשָׂרָן. אֲבָל לְעִנְיַן שַׁבָּת – אֲפִילּוּ רַבָּנַן מוֹדוּ. וּלְעִנְיַן שַׁבָּת לָא פְּלִיגִי? וְהָתַנְיָא: הַצָּד אֶחָד מִשְּׁמוֹנָה שְׁרָצִים הָאֲמוּרִים בַּתּוֹרָה – הַחוֹבֵל בָּהֶן חַיָּיב, דִּבְרֵי ר' יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵין עוֹר אֶלָּא למה

וממאי דפטור ומותר דתנן מחט של יד ליטול בה את הקוץ. למאי דמסיק בריש פ' "הנחנקין" (סנהדרין דף פה.) דאתיא כר"ש – אתי שפיר, דמיירי אפילו ודאי חביל, ומשום שאינה צריכה לגופה שרי. אבל לפי מאי דפריך התם, והא דתנן מחט של יד ליטול בה את הקוץ ליחוש דילמא חביל! לא פשט הכא מיניה שפיר, דבמפיס מורסא דודאי עושה פתח, שמא יהא אסור! ואומר ר"י: דאפילו למאי דס"ד התם פשיט שפיר, דמסתבר דכבולי עלמא אתיא, אפילו כר' יהודה. וכיון דרבי יהודה דאסר בעלמא דבר שאין מתכוין, אפילו אינו פסיק רישיה – שרי הכא משום צערא דגופא, לר"ש נמי, במפיס מורסא דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה – שרי לכתחילה מהאי טעמא:

הדרן עלך האורג

שמנה שרצים החובל בהן חייב. לשון שפי' הקונטר' משום נטילת נשמה עיקר, כדפי' בפרק "כלל גדול" (לעיל דף עה.): **הצדן** לצורך חייב. וא"ת: מ"ש דאיצטריך הכא למיתני טפי הצדן לצורך חייב, בכל חיובי דשבת נמי לא מחייב ר"ש אלא לצורך! ואומר ר"י: דלהכי תנא ליה הכא, לאשמעינן דבשאר שקצים ורמשים שאין להן עור – צריך שיתכוין לשום צורך, דסתמיה לאו לצורך קיימי. אבל בשמונה שרצים דרישא, דיש להם עור – סתמייהו ניצודין לצורך עורן, להכי תני צדן בהדי חובל דמחייב נמי משום עור: **שלא** לצורך פטור. פירש רש"י: דאין במינו ניצוד. ואינו נראה, דהא מאן דפטר אין במינו ניצוד – פוטר אפילו לצורך. אלא יש לפרש: דאפילו במינו ניצוד – פטור, משום דהויא מלאכה שאינה צריכה לגופה. ור"ת מחקו מן הפירושים: **אמר** שמואל ר' יוחנן בן נורי היא דאמר שמונה שרצים יש להם עור. תימה לר"י: דע"כ לא פליגי רבנן עליה דרבי יוחנן אלא לענין טומאה, אבל בשבת – דילמא מודו ליה. דהא עור של עגל הרך הוי כבשר לענין טומאה, והחובל בו בשבת חייב! וכן עור של עוף, מסתמא הוי כבשר שרך הוא, ותנן: חיה ועוף שברשותו החובל בהן חייב! וי"ל: דעור של עגל הרך ושל עוף, אע"ג דחשיב עור – הוי כבשר לענין טומאה משום דרכיכין וראוין לאכילה. אבל עור ח' שרצים, סבר שמואל דטעמא דרבנן דחשיבי ליה כבשר – משום דאזלי בתר גישתא, כדמפרש ב"העור והרוטב" (חולין דף קכב:) ולא משום רכיכות – דלא רכיך כולי האי. וכיון דלית להו ממשות עור – החובל בהן פטור, כמו בשאר שקצים ורמשים: **ע"כ** לא פליגי רבנן אלא לענין טומאה דכתיב אלה הטמאים. וא"ת: והא מסקינן בפ' "העור והרוטב" (שם) דבגישתא קמיפלגי. ופי' בקונט' התם: דרבנן לא דרשי "הטמאים"! ואיכא למימר דרב דהכא לטעמיה, דתני התם תנשמת, ולא אזיל בתר גישתא. ומיהו, בלאו הכי א"א לומר התם כדפי' הקונטרס – דאמאי איצטריך למימר התם רב תנא הוא ופליג, והא ע"כ ברייתא דדריש "הטמאים" קיימא כרב! ע"כ נראה: דרבנן דמתני' דהתם נמי אית להו דרשה ד"הטמאים", אבל לית להו "למינהו" הפסיק הענין. וכתב הטמאים לרבות, ואלה למעט, ומוקמינן ריבויא אהנהו ארבע דלית להו גישתא: האנקה והכח והלטאה והחומט. ורב מרבה כל הנהו דכתיב בתר "למינהו" וגם תנשמת בכלל. וקצת קשה: דאמרינן לקמן מאן ת"ק – רבי יהודה, דאזיל בתר גישתא. והא רבנן נמי אזלו בתר גישתא, ואפילו הכי דרשי "הטמאים", וה"נ נימא לרבי יהודה. וא"כ נמי, נימא: עד כאן לא פליג רבי יהודה אלא לענין טומאה, דכתיב "הטמאים" אבל לענין שבת – מודה

תוספות

אמר אביי אין עור חלוק מבשר כו'. מסקנא דפירכא היא מאביי, דודאי אליבא דאביי פליגי לענין שבת. אבל למאי דמפרש רבא ורב אדא – לא פליגי מידי לענין שבת. ותימה הוא, כיון דלא קיימא שיטויא דאביי – היכי פריך מינה? **הצד** את הפרעוש כו' ר"י פוטר. משמע דפטור אבל אסור. ואומר ר"י בשם הרב פורת: דאפ"ה, אם נושך האדם – מותר ליקחנו ולהשליכו מעליו, דמשום צער שרי. אבל אם הוא באותו ענין על האדם שאינו ירא שינשכנו כגון על סרבלו מבחוץ – אסור ליטלו, אבל יכול להפילו מעליו:

יש ספרים דגרסי: מ"ט מחייב רבי אליעזר לאו משום דפרה ורבה ושיבוש הוא, דהא אפילו בכינה מחייב רבי אליעזר, ופרעוש נקט לרבותא דרבי יהושע, דאפילו פרעוש פוטר. ושיטויא נמי דמשני לא משמע דגרים ליה. ור"ת נמי מחקו מספרו:

כיון שיבש בו כסלע. בניצוד ועומד במים מיירי, מדלא מחייב ליה עד שיבש בסלע:

ואי

לְמַה שֶּׁמָּנוּ חֲכָמִים. אַדְרַבָּה, לְמַה שֶּׁמָּנוּ חֲכָמִים אֵין לָהֶם עוֹר! וְאָמַר אַבַּיֵי, הָכִי קָאָמַר: אֵין עוֹר חָלוּק מִבָּשָׂר אֶלָּא לְמַה שֶּׁלֹּא מָנוּ חֲכָמִים. אָמַר לֵיהּ רָבָא: הָא "לְמַה שֶּׁמָּנוּ חֲכָמִים" קָאָמַר! אֶלָּא אָמַר רָבָא, הָכִי קָאָמַר: אֵין עוֹר מְטַמֵּא כְּבָשָׂר אֶלָּא לְמַה שֶּׁמָּנוּ חֲכָמִים. מִכְּלָל דְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי, הָנָךְ נַמִּי דְּלֹא מָנוּ חֲכָמִים – מְטַמְּאִין, וְהָא קָתָנֵי, ר' יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי אוֹמֵר: ח' שְׁרָצִים יֵשׁ לָהֶן עוֹרוֹת וְלֹא מְטַמְּאִין. [אָמַר רב] אַדָּא בַּר מַתְּנָה: תִּרֵיץ הָכִי, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: לְעִנְיַן טוּמְאָה – אֵין עוֹר לְמַה שֶּׁמָּנוּ חֲכָמִים. וְאַכַּתִּי, לְעִנְיַן שַׁבָּת לָא פְּלִיגִי? וְהָתַנְיָא: הַצָּד אֶחָד מֵח' שְׁרָצִים הָאֲמוּרִים בַּתּוֹרָה, הַחוֹבֵל בָּהֶן – חַיָּיב! בִּשְׁרָצִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶן עוֹרוֹת. וְאִיזוֹ הִיא חַבּוּרָה שֶׁאֵינָהּ חוֹזֶרֶת – נִצְרַר הַדָּם אע"פ שֶׁלֹּא יָצָא. רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי אוֹמֵר: ח' שְׁרָצִים יֵשׁ לָהֶן עוֹרוֹת. אָמַר רַב אַשִׁי: מַאן ת"ק – רַבִּי יְהוּדָה, דְּאָזֵיל בָּתַר גִּישְׁתָּא. דִּתְנַן, ר' יְהוּדָה אוֹמֵר: הַלְּטָאָה כַּחוּלְדָּה. אֲבָל רַבָּנַן דִּפְלִיגִי עֲלֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן לְעִנְיַן טוּמְאָה – לְעִנְיַן שַׁבָּת מוֹדוּ לֵיהּ. אִי הָכִי, הַאי "דִּבְרֵי רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי"? "דִּבְרֵי רַבִּי יוֹחָנָן וּמַחֲלוֹקְתּוֹ מִיבָּעֵי לֵיהּ"! תְּנֵי "דִּבְרֵי רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי וּמַחֲלוֹקְתּוֹ". בְּעָא מִינֵּיהּ לֵוִי מֵרַבִּי: מִנַּיִן לְחַבּוּרָה שֶׁאֵינָהּ חוֹזֶרֶת? דִּכְתִיב – "הַיַּהֲפוֹךְ כּוּשִׁי עוֹרוֹ וְנָמֵר חֲבַרְבֻּרֹתָיו". מַאי חֲבַרְבֻּרֹתָיו, אִילֵימָא דְּקָאֵי רִיקְמֵי רִיקְמֵי, הַאי "וְנָמֵר חֲבַרְבֻּרֹתָיו"? נָמֵר גְּוָונָיו מִבָּעֵי לֵיהּ! אֶלָּא כַּכּוּשִׁי, מָה עוֹרוֹ דְּכוּשִׁי אֵינָהּ חוֹזֶרֶת – אַף חַבּוּרָה אֵינָהּ חוֹזֶרֶת. וּשְׁאָר שְׁקָצִים כו'. הָא הוֹרְגָן – חַיָּיב, מַאן תַּנָּא? א"ר יִרְמְיָה: ר"א הִיא, דְּתַנְיָא, ר"א אוֹמֵר: הַהוֹרֵג כִּינָּה בַּשַּׁבָּת – בְּהוֹרֵג גָּמָל בַּשַּׁבָּת. מַתְקִיף לָהּ רַב יוֹסֵף: עַד כָּאן לָא פְּלִיגִי רַבָּנַן עֲלֵיהּ דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אֶלָּא בִּכִינָּה, דְּאֵינָהּ פָּרֶה וְרָבָה. אֲבָל שְׁאָר שְׁקָצִים וּרְמָשִׁים דְּפָרִין וְרָבִין – לָא פְּלִיגִי. וּשְׁנֵיהֶם לֹא לְמָדוּהָ אֶלָּא מֵאֵילִים, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר סָבַר: כְּאֵילִים, מָה אֵילִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן נְטִילַת נְשָׁמָה – אַף כָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נְטִילַת נְשָׁמָה. וְרַבָּנַן סָבְרִי: כְּאֵילִים, מָה אֵילִים דְּפָרִין וְרָבִין – אַף כָּל דְּפָרֶה וְרָבֶה. א"ל אַבַּיֵי: וְכִינָּה אֵין פָּרֶה וְרָבָה? וְהָאָמַר מָר: יוֹשֵׁב הַקַּב"ה וְזָן מִקַּרְנֵי רְאֵמִים וְעַד בֵּיצֵי כִּינִּים! מִינָּא הוּא דְּמִיקְרֵי "בֵּיצֵי כִּינִּים". וְהָתַנְיָא: טְפוּיֵי וּבֵיצֵי כִּינִּים! – מִינָּא הוּא דְּמִיקְרֵי "בֵּיצֵי כִּינִּים". וַהֲרֵי פַּרְעוֹשׁ דְּפָרֶה וְרָבֶה. וְתַנְיָא: הַצָּד פַּרְעוֹשׁ בַּשַּׁבָּת, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְחַיֵּב וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ פּוֹטֵר! אָמַר רַב אַשִׁי: צִידָה אַהֲרִינָהּ קָרְמִית? עַד כָּאן לָא פְּלִיגִי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְר' יְהוֹשֻׁעַ, אֶלָּא דְּמָר סָבַר: דָּבָר שֶׁאֵין בְּמִינוֹ נִיצּוֹד – חַיָּיב, וּמָר סָבַר: פָּטוּר. אֲבָל לְעִנְיַן הֲרִיגָה – אֲפִילּוּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מוֹדֶה. "הַצָּדָן לְצוֹרְךְ חַיָּיב וכו'". מַאן תַּנָּא? אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: ר' שִׁמְעוֹן הִיא, דְּאָמַר "מְלָאכָה שֶׁאֵין צְרִיכָה לְגוּפָהּ – פָּטוּר עָלֶיהָ". אִיכָּא דְּמַתְנִי לָהּ אַהָא: הַמַּפִּים מוּרְסָא בַּשַּׁבָּת, אִם לַעֲשׂוֹת לָהּ פֶּה – חַיָּיב, אִם לְהוֹצִיא מִמֶּנָּה לֵחָה – פָּטוּר. מַאן תַּנָּא? אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: ר' שִׁמְעוֹן הִיא, דְּאָמַר "מְלָאכָה שֶׁאֵין צְרִיכָה לְגוּפָהּ – פָּטוּר עָלֶיהָ". וְאִיכָּא דְּמַתְנִי לָהּ אַהָא: הַצָּד נָחָשׁ בַּשַּׁבָּת, אִם מִתְעַסֵּק בּוֹ שֶׁלֹּא יִשְׁכְּנוּ – פָּטוּר, אִם לִרְפוּאָה – חַיָּיב. מַאן תַּנָּא? אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: רַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא דְּאָמַר מְלָאכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לְגוּפָהּ – פָּטוּר עָלֶיהָ". אָמַר שְׁמוּאֵל: הַשּׁוּלָּה דָּג מִן הַיָּם, כֵּיוָן שֶׁיָּבֵשׁ בּוֹ כַּסֶּלַע – חַיָּיב. א"ר יוֹסֵי בַּר אָבִין: וּבֵין סַנְפִּירָיו. אָמַר רַב אַשִׁי: לָא תֵּימָא יָבֵשׁ מַמָּשׁ, אֶלָּא אֲפִילּוּ דְּעָבַד יְרִירֵי. אָמַר מָר בַּר הַמְדוּרֵי אָמַר שְׁמוּאֵל:)הוֹשִׁיט יָדוֹ לְמֵעֵי בְּהֵמָה וְדִלְדֵּל עוּבָּר שֶׁבְּמֵעֶיהָ – חַיָּיב. מַאי טַעְמָא? אָמַר רָבָא: בַּר הַמְדוּרֵי אַסְבְּרָא לִי, לָאו אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: הַאי מַאן דְּתָלֵשׁ כְּשׁוּתָא מֵהֵיזְמֵי וְהֵיגֵי – מֵיחַיֵּיב מִשּׁוּם עוֹקֵר דָּבָר מִגִּידּוּלוֹ, הָכָא נַמִּי – מֵיחַיֵּיב מִשּׁוּם עוֹקֵר דָּבָר מִגִּידּוּלוֹ. אָמַר אַבַּיֵי: "הַאי מַאן דְּתָלֵשׁ

פיטרא

רש"י

לְמַה שֶּׁמָּנוּ חֲכָמִים. בִּשְׁחִיטַת חוּלִּין אֲלוּ שֶׁעוֹרוֹתֵיהֶן כִּבְשָׂרָן. וְהָא וַדַּאי מִשְׁבַּשְׁתָּא הִיא. אַדְרַבָּה, לְמַה שֶּׁמָּנוּ חֲכָמִים – אֵין לָהֶם עוֹר, דְּהָא עוֹרוֹתֵיהֶן כִּבְשָׂרָן קָאָמְרִי: וְאָמַר אַבַּיֵי הָכִי קָאָמַר אֵין עוֹר חָלוּק מִבָּשָׂר: אֶלָּא לְאוֹתָן ד' שֶׁלֹּא מָנוּ חֲכָמִים: חוֹלֶד וְעִכְבָּר וְצָב וְתִנְשֶׁמֶת. אֲבָל הָאֲנָקָה הַכֹּחַ וְהַלְּטָאָה וְהַחֹמֶט – אֵין עוֹרָן חָלוּק מִבְּשָׂרָן, וְלָא הָוֵי חַבּוּרָה: וּמ"מ קַשְׁיָא לְרַב: א"ל רָבָא וְהָא לְמַה שֶּׁמָּנוּ קָאָמַר. וְלָא קַשְׁיָא הָכָא בֵּין מָנוּ לְלֹא מָנוּ: אֵין עוֹר מְטַמֵּא כְּבָשָׂר כו'. וְהָכִי קָאָמְרִי לֵיהּ: דְּקָאָמְרִתְּ לְעִנְיַן שַׁבָּת יֵשׁ לָהֶן עוֹר, אֲבָל לְעִנְיַן טוּמְאָה עוֹרוֹתֵיהֶן כִּבְשָׂרָן, דְּאִיתְרְבוּ מִ"הַטְּמֵאִים" – אֵין עוֹר מְטַמֵּא כְּבָשָׂר אֶלָּא לְאוֹתָן אַרְבָּעָה שֶׁמָּנוּ: מִכְּלָל דְּרַבִּי יוֹחָנָן כו'. בְּתַמְיָה: וְהָא קָתָנֵי הָתָם גַּבֵּי טוּמְאָה, דְּכָל ח' שְׁרָצִים לְרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי יֵשׁ לָהֶן עוֹרוֹת! תִּרֵיץ הָכִי. סְמִי מִבְּרַיְיתָא "אֶלָּא", וּתְנֵי: אֵין עוֹר לְמַה שֶּׁמָּנוּ חֲכָמִים. וּמִיהוּ, לְרַב לָא תִּקְשֵׁי. דְּהָכִי קָאָמְרִי לֵיהּ: לְעִנְיַן שַׁבָּת מוֹדֵינָא לָךְ דְּהַחוֹבֵל בָּהֶן חַיָּיב, אֲבָל לְעִנְיַן טוּמְאָה – פְּלִיגָא, דְּאֵין עוֹר לְאוֹתָן ד' שֶׁמָּנוּ: בִּשְׁרָצִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶן עוֹרוֹת. לְאוֹתָן ד' שֶׁלֹּא מָנוּ: נִצְרַר הַדָּם. נֶאֱסַף וְנִקְשַׁר בְּמָקוֹם אֶחָד, שׁוּב אֵינוֹ חוֹזֵר וְנִבְלָע: מַאן ת"ק. דְּהָכִי מַתְנִיתָא, דְּאָמַר בִּשְׁרָצִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶן עוֹרוֹת, דְּמִשְׁמַע דְּיֵשׁ מֵהֶן דָּפְטוּר: רַבִּי יְהוּדָה הִיא. דְּלְעִנְיַן טוּמְאָה לָא יָלִיף מ"אֵלֶּה הַטְּמֵאִים". אֶלָּא: הַהוּא דְּאִית לֵיהּ גִּישְׁתָּא, שֶׁשְּׁעוֹרוֹ עָב וְיֵשׁ לוֹ עוֹר מִמָּשׁ – אֵינוֹ כִּבְשָׂר, וְשֶׁאֵינוֹ עָב – הָוֵי כִּבְשָׂר. וְהַלְּטָאָה, מִשּׁוּם דְּעוֹרָהּ עָב – מְשַׁוֵּי לֵיהּ כַּחוּלְדָּה בְּ"הָעוֹר וְהָרוֹטֵב". הִלְכָּךְ, לְעִנְיַן שַׁבָּת נַמִּי, לְאו עוֹר הוּא בְּשֵׁלֹשׁ מֵהֶן, אֲנָקָה וְכֹחַ וְחֹמֶט. אֲבָל לְרַבָּנַן דְּ"הָעוֹר וְהָרוֹטֵב" שֶׁמָּנוּ הַלְּטָאָה בְּהַדְּ שֶׁעוֹרוֹתֵיהֶן כִּבְשָׂרָן – אַלְמָא דְּטַעְמַיְיהוּ לְאו מִשּׁוּם עוֹר וְלָאו עוֹר, אֶלָּא מִשּׁוּם דְּרִשָׁה דִּקְרָא. לְעִנְיַן טוּמְאָה הוּא דְּפְלִיגֵי מִשּׁוּם קְרָא, אֲבָל לְעִנְיַן שַׁבָּת – מוֹדוּ דְּוַדַּאי עוֹר הֵן: דִּבְרֵי ר' יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי. דְּקָתָנֵי בְּהַהִיא בְּרַיְיתָא דְּלְעִיל לְעִנְיַן שַׁבָּת, כֵּיוָן דְּלָא אִיפְּלְגוּ רַבָּנַן עֲלֵיהּ אֶלָּא לְעִנְיַן טוּמְאָה – "דִּבְרֵי ר' יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי וּמַחֲלוֹקְתּוֹ" מִיבָּעֵי לֵיהּ: מִנַּיִן לְחַבּוּרָה שֶׁאֵינָהּ חוֹזֶרֶת. וּלְמֵילַף דְּהַהִיא דְּחוֹזֶרֶת – לָאו חַבּוּרָה הִיא, כְּגוֹן הָנָךְ דְּאִין לָהֶן עוֹר שֶׁנִּצְרַר בּוֹ הַדָּם – חַבּוּרָתוֹ חוֹזֶרֶת לְקַדְמוּתָהּ. אוֹ מִכָּה קְטַנָּה שֶׁלֹּא נִצְרַר הַדָּם: אִילֵימָא דְּקָאֵי רִיקְמֵי רִיקְמֵי. וְנָמֵר מִמָּשׁ אָמַר קְרָא, שֶׁהוּא מְגוּמָּר בְּגְוָונִים: אֶלָּא כַּכּוּשִׁי כו'. וְהַאי נָמֵר לְשׁוֹן תְּמוּרָה, "הַיַּהֲפוֹךְ כּוּשִׁי עוֹרוֹ וְנָמֵר חֲבַרְבּוּרוֹתָיו", כְּלוֹמַר: וְיָמִיר חַבּוּרַת עוֹרוֹ לַחֲזוֹר לְקַדְמוּתוֹ, שֶׁלֹּא יִתְקַשֵּׁה הָעוֹר בְּמָקוֹם הַמַּכָּה: גָּמָל. מִשּׁוּם דְּגָדוֹל הוּא נָקֵט לֵיהּ: מֵאֵילִים. אֵילִים מְאָדָמִים שֶׁנִּשְׁחֲטוּ לְמְלָאכֶת הַמִּשְׁכָּן בִּשְׁבִיל עוֹרוֹתֵיהֶן: וְהָא אָמַר מַר. בִּשְׁמַעְתָּא קַמַּיְיתָא דְּמַסֶּ' ע"ז: בֵּיצֵי כִּינִּים. קס"ד: כִּינִּים קְטַנִּים דְּשֶׁיּוֹצְאִין מִבֵּיצֵיהֶן: הַטְּפוּיִין. שִׁירוּץ הַטִּפּוּיִין וּבֵיצֵי כִּינִּים. מַתְנִיתָא הִיא, וְלָא יָדְעִנָא הֵיכָא תַּנְיָא: הַצָּד פַּרְעוֹשׁ. מִמְּקוֹם שֶׁאֵינוֹ נִיצּוֹד וְעוֹמֵד, כְּגוֹן מֵעַל גַּבֵּי קַרְקַע, אוֹ מִבְּגָדָיו מִבַּחוּץ: לְהוֹצִיא מִמֶּנָּה לֵחָה. מְלָאכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לְגוּפָהּ הִיא, שֶׁהַפְּתָח הִיא הַמְּלָאכָה, וְזֶה אֵין צָרִיךְ לְהִיוֹת כָּאן פֶּתַח מֵעִכְּשָׁיו: הַצָּד נָחָשׁ. נַמִּי הַצִּידָה הִיא הַמְּלָאכָה, וְזֶה אֵינוֹ צָרִיךְ לְצִידָה אֶלָּא שֶׁלֹּא תִּשָּׁכְנוּ. וְאִם יוֹדֵעַ שֶׁתַּעֲמוֹד וְלֹא תִּזִּיקֶנּוּ – לֹא הָיָה צָד: הַשּׁוּלָּה דָּג. שֶׁהָיָה נִיצּוֹד וְעוֹמֵד מִבְּעוֹד יוֹם: כַּסֶּלַע. כְּרוֹחַב סֶלַע: חַיָּיב. מִשּׁוּם נְטִילַת נְשָׁמָה, דְּתוּמָּ לָא חַיֵּי: עָבַד יְרִירֵי. שֶׁנּוֹגְעִין בּוֹ, וְחוּט הָרִירִין נִמְשָׁךְ מִן הָאֶצְבַּע: דִּלְדֵּל. עָקַר, שֶׁהִפְּלִיטוֹ עַל יְדֵי דִּלְדּוּל זֶה: בַּר הַמְדוּרֵי אַסְבְּרָא לִי. טַעְמָא דְּהָא מִילְּתָא: כְּשׁוּתָא. הוּמוֹלוֹן, וְגָדֵל מִתּוֹךְ הַהֵיזְמִי, מְרִיחַ הַקַּרְקַע שֶׁהַהֵיזְמִי יוֹנֵק מִמֶּנּוּ: מֵיחַיֵּיב. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מְחוּבָּר לַקַּרְקַע, כְּדַאָמְרִינַן בְּעֵלְמָא (עירובין דף כח:(ג)): מַאוִּירָא רַבִּי:

פיטרא

לְמַה שֶׁמָּנוּ חֲכָמִים במשנה (חולין קכב.) שעורותיהם כבשרם, דהיינו האנקה והכח והלטאה והחומט. והקשינו, שהברייתא ודאי משובשת, שהרי לא ניתן לפרש את דברי חכמים כפשוטו, משום שמדבריהם משמע שלשרצים שמנו חכמים במשנה (שם) יש עור ממש, והלא **אַדְּרַבָּה** – ההיפך הוא הנכון, **לְמַה שֶׁמָּנוּ חֲכָמִים אֵין לָהֶם עוֹר**, שהרי חכמים מנו את אלו שאין להם עור ממש, שמשום כך עורם מטמא בשברם. **וְאָמַר אַבָּיֵי** לתרץ את הברייתא, שאכן אין הפירוש בדברי חכמים כפשוטו, אלא **הָכִי קָאָמַר** – כך אומרת הברייתא, **אֵין עוֹר חָלוּק מִבָּשָׂר אֶלָּא לְמַה שֶׁלֹּא מָנוּ חֲכָמִים**, כלומר, אין דין העור שונה מדין הבשר, אלא דווקא לארבעת השרצים שלא מנו חכמים במשנה, שהם החולד והעכבר והצב והתנשמת, שעורם אינו מטמא כבשרם, כיון שיש להם עור ממש, ולכך החובל בהם בשבת חייב, אבל השרצים שמנו חכמים במשנה, שהם האנקה והכח והלטאה והחומט, עורם מטמא כבשרם, כיון שאין להם עור, ולכך החובל בהם בשבת פטור. ולפי פירוש זה קשה על דברי רב האומר שלדעת חכמים חייב החובל בכל שמונת השרצים, שהלא בברייתא מבואר שבארבעת השרצים שנמנו במשנה סוברים חכמים שהחובל בהם בשבת פטור.

רבא דוחה את תירוצו של אביי, ומתרץ את הברייתא באופן אחר, ולפי תירוצו לא קשה על רב: **אָמַר לֵיהּ רָבָא, הָא לְמַה שֶׁמָּנוּ חֲכָמִים קָאָמַר** – הרי התנא שונה בברייתא 'למה שמנו חכמים', ואם כן לא ניתן לומר שכוונת הברייתא לומר 'למה שלא מנו חכמים', משום שהתנא אינו טועה בין מנו חכמים ללא מנו. **אֶלָּא אָמַר רָבָא, הָכִי קָאָמַר** – כך היא כוונת הברייתא, מדברי רבי יוחנן בן נורי משמע שרק לענין שבת יש דין עור לכל שמונת השרצים, אבל לענין טומאה הוא סובר שדורשים מהכתוב (ויקרא יא לא) 'הַטְּמֵאִים' שעורותיהם מטמאים כבשרם, על כן אמרו חכמים, **אֵין עוֹר מְטַמֵּא כַּבָּשָׂר אֶלָּא לְמַה שֶׁמָּנוּ חֲכָמִים** במשנה בחולין (שם), אבל השרצים שלא מנו חכמים אין עורותיהם מטמאים בשברם. ודווקא לענין טומאה הם חולקים, אבל לענין שבת הם מודים שיש דין עור לכל שמונת השרצים והחובל בהם חייב, וכפי שסובר רב שחכמים חולקים רק לענין טומאה ומודים הם לענין שבת.

הגמרא מקשה על תירוצו של רבא: **מִכְּלָל** – משמע מדברי חכמים שאמרו שאין עור מטמא כבשר אלא למה שמנו חכמים, **דְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי** סובר **שַׁהֲנָךְ נַמִּי** – גם אותם שרצים **דְּלֹא מָנוּ חֲכָמִים** במשנה, עורותיהם **מְטַמְּאִין** כבשרם, **וְהָא קָתָנֵי** – והרי שנינו שם במשנה, **רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי אוֹמֵר, שְׁמֹנָה שְׁרָצִים יֵשׁ לָהֶן עוֹרוֹת**, והיינו לענין שעורותיהם **לֹא מְטַמְּאִין** כבשרם. ואם כן לא ניתן לפרש את דברי חכמים בברייתא כדברי רבא.

הגמרא מביאה תירוץ אחר על הברייתא, ואף לפי תירוץ זה לא קשה על רב: [**אָמַר רַב**] **אַדָּא בַּר מַתְּנָה, תְּרֵיץ הָכִי** – יש למחוק בברייתא את תיבת 'אלא', ולשנות בברייתא כך, **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, לְעָנְיַן טוּמְאָה אֵין עוֹר לְמַה שֶׁמָּנוּ חֲכָמִים**, ודווקא לענין טומאה הם סוברים שאין דין עור לשרצים שמנו חכמים, אבל לענין שבת הם מודים שלכל שמונת השרצים יש עור והחובל בהם חייב, וכפי שסובר רב, אלא שרבי יוחנן בן נורי סובר שגם לענין טומאה יש להם עור, וחכמים אומרים שלענין טומאה אין דין עור למה שמנו חכמים במשנה.

הגמרא מקשה על רב מברייתא אחרת: **וְאַכַּתִּי** – ועדיין קשה על רב, וכי **לְעָנְיַן שַׁבָּת לֹא פְּלִיגִי** – לא חולקים חכמים על רבי יוחנן בן נורי, **וְהָתַנְיָא, הֲצַד אֶחָד מִשְּׁמֹנָה שְׁרָצִים הָאֲמוּרִים בַּתּוֹרָה** (שם יא כט–ל) **אוֹ הַחוֹבֵל בָּהֶן** – שחבל באחד מהם, **חַיָּיב**, ומוסיפה הברייתא, ודווקא **בִּשְׁרָצִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶן עוֹרוֹת** חייב, אבל בשרצים שאין להם עורות פטור החובל בהם. ומבארת הברייתא: **וְאֵיזוֹ הִיא חַבּוּרָה** – על איזו חבורה חייבים, כל **שֶׁאֵינָהּ חוֹזֶרֶת** לקדמותה, והיינו **כשנִצְרַר** [–נאסף ונקשר] **הַדָּם** מתחת לעור במקום אחד, **וַאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָצָא** מחוץ לעור, שכיון שהוא נצרר מתחת לעור שוב אינו נבלע בבשר. **רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי אוֹמֵר, שְׁמֹנָה שְׁרָצִים יֵשׁ לָהֶן עוֹרוֹת**, והחובל בכולם חייב. ומכך שחכמים שונים בברייתא, 'בשרצים שיש להן עורות חייב', מוכח שלא לכל שמונת השרצים יש עור לענין שבת, אלא יש מהם שאין להם עור ופטור, וקשה על רב שאמר שלענין שבת לא נחלקו חכמים על רבי יוחנן בן נורי, והם מודים שהחובל בכל שמונת השרצים חייב.

הגמרא מתרצת שהתנא קמא של ברייתא זו אינו בשיטת חכמים של המשנה בחולין (קכב.), אלא הוא כשיטת רבי יהודה שאכן חולק על רבי יוחנן בן נורי אף לענין שבת: **אָמַר רַב אַשִּׁי**, אין להקשות מברייתא זו על רב, משום שיש לומר שאכן חכמים החולקים במשנה (שם) על רבי יוחנן בן נורי, אינם חולקים אלא לענין טומאה, אבל לענין שבת הם מודים שהחובל בכל השמונה שרצים חייב, **וּמַאן** [–מי הוא] **תַּנָּא קַמָּא** של ברייתא זו שחולק על רבי יוחנן בן נורי לענין שבת, **רַבִּי יְהוּדָה** הוא, **דְּאָזִיל בָּתַר גִּישְׁתָּא** – שהולך אחר מישוש העור אם הוא עבה או לא, שאם הוא עבה ויש לו עור ממש אינו מטמא כבשר, ואם אינו עבה מטמא, **דְּתָנֵן** במשנה (שם), **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, עור **הַלְּטָאָה** דינו **כְּחוֹלְדָה** – כעור החולדה [דהיינו חולד] שאינו מטמא, כיון שהולכים אחר מישוש העור אם הוא עבה או לא, ועור הלטאה הוא עבה, לכך אינו מטמא כבשר, ולדעתו, שלשת השרצים שעורם מטמא, דהיינו, האנקה, והכח, והחומט, אין זה משום שדורשים מהפסוק (ויקרא יא לא) 'אֵלֶּה הַטְּמֵאִים', אלא משום שאין להם עור ממש, וממילא גם לענין שבת החובל בהם פטור, **אֲבָל רַבָּנַן** במשנה שם **דְּפָלִיגִי עֲלֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן** בן נורי **לְעָנְיַן טוּמְאָה**, אין זה אלא משום שמרבים מהפסוק (שם) שיש שרצים שעורותיהם כבשרם אף שיש להם עור [שהרי מנו את הלטאה באלו שעורם מטמא אף שעור הלטאה הוא עבה], אבל **לְעָנְיַן שַׁבָּת מוֹדוּ לֵיהּ** – הם מודים לו, שהחובל בכל השמונה שרצים חייב כיון שיש להם עור, וכדברי רב.

מקשה הגמרא: **אִי הָכִי** – אם נאמר כך, שחכמים מודים לרבי יוחנן בן נורי לענין שבת, **הַאי** – זה שכתוב בברייתא לעיל (ע"א), **דְּבְרֵי רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי**, אינו מדוייק, אלא **דִּבְרֵי רַבִּי יוֹחָנָן וּמַחֲלוֹקְתּוֹ** [–והחולקים עמו], **מִיבָּעֵי לֵיהּ** – היתה הברייתא צריכה לשנות, שהרי אף חכמים שחלקו עליו לענין טומאה סוברים כמותו לענין שבת. מתרצת הגמרא: **תְּנִי** – אכן יש לשנות בברייתא, **דִּבְרֵי רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי וּמַחֲלוֹקְתּוֹ**.

הגמרא מביאה מקור לדין שהתבאר בברייתא שדווקא חבורה שאינה חוזרת לקדמותה שמה חבורה: **בְּעָא מִינֵּיהּ** [–שאל] **לֵוִי מֵרַבִּי, מִנַּיִן לַחַבּוּרָה** שהיא נחשבת לחבורה דווקא כשֶׁ**אֵינָהּ חוֹזֶרֶת** לקדמותה, אבל חבורה החוזרת לקדמותה, כגון אלו שאין להם עור ממש ונצרר בהם הדם, או מכה קטנה שלא נצרר הדם, אינה חבורה. השיב לו רבי, **דִּכְתִיב** (ירמיה יג כג) 'הֲיַהֲפֹךְ כּוּשִׁי עֹרוֹ וְנָמֵר חֲבַרְבֻּרֹתָיו גַּם אַתֶּם תּוּכְלוּ לְהֵיטִיב לִמְדֵי הָרַע'. ויש לבאר, **מַאי** – מה הפירוש **חֲבַרְבֻּרוֹתָיו, אִילֵּימָא דְּקָאֵי רִיקְמֵי רִיקְמֵי** – אם נאמר שהוא מלשון גוונים, ו'נמר' שנאמר בפסוק הכוונה לנמר ממש שיש לו הרבה גוונים, אם כן יש להקשות, **הַאי** – זה שכתוב בפסוק 'וְנָמֵר חֲבַרְבֻּרוֹתָיו' אינו מדוייק, אלא 'נָמֵר גְּוָוָנָיו' **מִבָּעֵי לֵיהּ** – היה צריך לכתוב בפסוק 'נמר גווניו', **אֶלָּא** צריך לומר ש'חברבורותיו' הוא מלשון חבורה, והפסוק בא להשמיע לנו שדין חבורה הוא כְּעורו של **כּוּשִׁי**, **מָה עוֹרוֹ דְּכוּשִׁי אֵינָהּ חוֹזֶרֶת** – כמו שעורו של כושי שהוא שחור אינו יכול להשתנות ולהפוך להיות לבן, **אַף חַבּוּרָה** אינה נקראת חבורה אלא אם **אֵינָהּ חוֹזֶרֶת** לקדמותה, דהיינו שאין העור מתרפא ושב לקדמותו, אלא הוא מתקשה במקום המכה. ומוכח שחבורה נחשבת לחבורה דווקא כשאינה חוזרת לקדמותה.

שנינו במשנה: **וּשְׁאָר שְׁקָצִים כּוּ'** ורמשים החובל בהם פטור. הגמרא מדייקת מהמשנה שהתורג שאר שרצים חייב, ורוצה לתלות זאת במחלוקת תנאים: מהמשנה משמע שרק כאשר חבל בשאר שרצים פטור, **הָא** הוֹרְגָן – אבל אם הרג שרצים אלו, **חַיָּיב**. מבררת הגמרא: **מַאן תַּנָּא** – מיהו התנא שסובר דין זה. **אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הִיא. דְּתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, הַהוֹרֵג כֵּיצָה בַּשַּׁבָּת** חייב כְּהוֹרֵג גָּמָל שהיא חיה גדולה **בַּשַּׁבָּת**. אבל לרבנן ההורג

המשך בעמוד רכח

פִּיטְרָא מֵאוּנָא דְּחַצְבָא – פטריות משפת הכלי שהם גדלים עליו מלחות המים, **מִיחַיֵּיב מִשּׁוּם עוֹקֵר דָּבָר מִגִּידּוּלוֹ**, שהוא תולדה של קוצר, אף שאינו מחובר לקרקע.

הגמרא מקשה על דין זה שהעוקר דבר שאינו מחובר לקרקע חייב: **מֵתִיב רַב אוֹשַׁעְיָא**, שנינו במשנה לעיל (צה.) **הַתּוֹלֵשׁ** צמח **מַעֲצִיץ נָקוּב חַיָּיב** משום קוצר, שהרי הוא כמחובר, שיונק מהקרקע דרך הנקב, **וְהַתּוֹלֵשׁ** מעציץ **שֶׁאֵינוֹ נָקוּב פָּטוּר**, משום שאינו מחובר לקרקע. הרי שאינו חייב בתולש דבר שאינו מחובר לקרקע. מתרצת הגמרא: **הָתָם לָאו הֵיינוּ רְבִיתֵיהּ** – שם בעציץ שאינו נקוב אין זה מקום גידולו, שהרי אין דרך זריעה שם, ועל כן פטור, אבל **הָכָא** – כאן בתולש פטריות מכלי, **הֵיינוּ רְבִיתֵיהּ** – דרך גידולם שם, ולפיכך חייב אף שאינו מחובר לקרקע.

שנינו במשנה: **חַיָּה וְעוֹף כּוֹ**' שברשותו, הצדן פטור והחובל בהן חייב.

הגמרא מביאה דין לגבי כתיבת תפילין ודנה האם ניתן ללמדו ממשנתנו: **אָמַר רַב הוּנָא, כּוֹתְבִין תְּפִילִּין** אף **עַל גַּבֵּי עוֹר שֶׁל עוֹף טָהוֹר**. הגמרא מקשה על רב הונא: **אָמַר רַב יוֹסֵף, מַאי קָא מַשְׁמַע לָן** – מה משמיענו רב הונא, **דְּאִית לֵיהּ עוֹר** – שיש לעוף עור וממילא ניתן לכתוב על עורם, **תְּנִינָא** – הרי כבר למדנו זאת במשנתנו לעיל (קז.), חיה ועוף שברשותו **הַחוֹבֵל בָּהֶן חַיָּיב**, הרי שגם לעוף יש עור, שעל כן החובל בהם חייב. מתרצת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵּי**, רב הונא **טוּבָא קָא מַשְׁמַע לָן** – משמיע לנו חידוש גדול, **דְּאִי מִמַּתְנִיתִין הֲוָה אָמִינָא** – שאילו ממשנתנו לבדה ללא חידושו של רב הונא, הייתי יכול לומר אף שיש לעוף עור, מכל מקום **כֵּיוָן דְּאִית בֵּיהּ נִיקְבֵי נִיקְבֵי** – כיון שיש בו הרבה נקבים במקום מושב הנוצות, **לָא** ניתן לכתוב עליו תפילין, כיון שהנקבים מפסיקים את הכתב, **קָא מַשְׁמַע לָן** רב הונא, שמותר לכתוב תפילין על עורם, והנקבים אינם פוסלים, **כִּדְאָמְרִי בְּמַעֲרָבָא** – כפי שאמרו בארץ ישראל, **כָּל נֶקֶב** פוסל כל כך **שֶׁהַדְּיו עוֹבֶרֶת עָלָיו** ונסתם בכך עד שאין האות נראית חלוקה לשתיים, **אֵינוֹ נֶקֶב** הפוסל, וכיון שנקבי עור העוף נסתמים על ידי הדיו, הרי הוא כשר לכתוב עליו.

הגמרא מקשה קושיא נוספת על דברי רב הונא: **מֵיתִיבִי רַבִּי זֵירָא**, שנינו בברייתא, נאמר בעולת העוף (ויקרא א יז) '**וְשִׁסַּע אוֹתוֹ בִּכְנָפָיו**', שהכהן יקרע את העוף מגבו בעוד כנפיו [–נוצותיו] עליו ויקטירו עם כנפי נוצתו, ובכך בא הכתוב **לְהַכְשִׁיר אֶת הָעוֹר** למזבח, שהרי מקטירו עם עורו בעוד נוצותיו עליו, ואין צריך להפשיטו כשם שמפשיטים עולת בהמה שהתורה פסלה בה את העור. **וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** – ואם עולה בדעתך לומר שעור של עוף **עוֹר הוּא** – נחשב כעור, **הֵיכִי מְרַבֵּי לֵיהּ קְרָא** – כיצד מרבהו הכתוב להקטירו למזבח, הרי עור העולה צריך הפשט ואינו קרב על המזבח. מתרצת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵּי**, לעולם עור של עוף **עוֹר הוּא**, **וְאַף** על פי **דְּאִיצְטְרִיךְ קְרָא לְרַבּוּיֵיהּ** – התורה ריבתה שכשר למזבח.

הגמרא מביאה את דברי רבי זירא בלשון אחר, ולפיו רבי זירא מסייע לרב הונא: **אִיבָּא דְּאָמְרִי, אָמַר רַבִּי זֵירָא, אַף אֲנַן נָמִי תְּנִינָא** – אף אנו למדנו בברייתא כדברי רב הונא, '**כִּנְפָיו**' בא **לְרַבּוֹת אֶת הָעוֹר** של עולת העוף למזבח, ואין צריך להפשיטו כעולת בהמה. **אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא** – אם תאמר שעור העוף **עוֹר הוּא, הֵיינוּ דְּאִיצְטְרִיךְ קְרָא לְרַבּוּיֵיהּ** – מובן מדוע הוצרך הכתוב לרבותו למזבח, כדי שלא נדמהו לעור של עולת בהמה שפסול למזבח, **אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ** שעור העוף **לָאו עוֹר הוּא, אַמַּאי אִיצְטְרִיךְ קְרָא לְרַבּוּיֵיהּ** – מדוע הוצרך הפסוק לרבותו למזבח, ומוכח שעור העוף נחשב כעור, ואם כן מותר לכתוב עליו תפילין.

דוחה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵּי, לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ**, שעור העוף **לָאו עוֹר הוּא**, **וְאַף** על פי כן **אִיצְטְרִיךְ** לרבותו, **סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא, כֵּיוָן דְּאִית בֵּיהּ פִּירְצֵי פִּירְצֵי מְאִים** – כיון שיש בעור הרבה נקבים מאוס הוא למזבח, **קָא מַשְׁמַע לָן** הכתוב שכשר.

הגמרא דנה בענין כתיבת תפילין על עורו של דג: **בָּעָא מִינֵּיהּ מָר בְּרֵיהּ דְּרַבִּינָא מֵרַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, מַהוּ לִכְתּוֹב תְּפִילִּין עַל גַּבֵּי עוֹר שֶׁל דָּג טָהוֹר. אָמַר לֵיהּ** רב נחמן בר יצחק, **אִם יָבֹא אֵלִיָּהוּ וְיֹאמַר לָנוּ**, נדע אם מותר או אסור.

הגמרא מבררת מה הכוונה 'אם יבוא אליהו ויאמר'. שואלת הגמרא: **מַאי אִם יָבֹא אֵלִיָּהוּ וְיֹאמַר**, הרי תורה לא בשמים היא, ואליהו אינו יכול להורות באיסור והיתר, **וְאִילֵּימָא** – אם נאמר שאליהו לא יורה באיסור והיתר, אלא יגלה את המציאות ויאמר, **אִי דְּאִית לֵיהּ עוֹר אִי דְּלֵית לֵיהּ עוֹר** – אם יש לדג עור או אין לו עור, **הָא חָזִינַן דְּאִית לֵיהּ עוֹר** – הרי אנו רואים במציאות שיש לדג עור. **וְעוֹד קִשְׁיָא, הָתְנַן** (כלים פ"י מ"א), אם עשה כלים **מַעֲצָמוֹת הַדָּג וְעוֹרוֹ**, הרי הם **מְצִילִין בְּאֹהֶל הַמֵּת** על מה שבתוכם שלא יטמא, אם הם סגורים בצמיד פתיל [שהמגופה מחוברת היטב לכלי], שכיון שאינם מקבלים טומאה הרי הם חוצצים בפני הטומאה. ומוכח שעור הדג נחשב כעור שאינו מקבל טומאה כבשרו. משיבה הגמרא: **אֶלָּא אִם יָבֹא אֵלִיָּהוּ וְיֹאמַר, אִי פָּסְקָא זוּהֲמָא מִינֵּיהּ אִי לָא פָּסְקָא זוּהֲמָא מִינֵּיהּ** – אם פוסק הזוהמא מעור הדג לאחר עיבודו או לא [שזה ספק במציאות ואליהו יכול להכריע בו], נדע אם מותר לכתוב עליו תפילין או אסור.

הגמרא מביאה מעשה שבו יבואר מנין שאין כותבין תפילין אלא על עור בעלי חיים טהורים: **שְׁמוּאֵל וְקַרְנָא הֲווּ יָתְבֵי אַגּוּדָא דְּנַהַר מַלְכָּא** – ישבו על שפת נהר המלך הנמשך מארץ ישראל לבבל, **חֲזִינְהוּ לְמַיָּא דְּקָא דָלוּ וַעֲכִירֵי** – ראו את המים עולים עם הגלים [אף שלא נשבה שם רוח], וכן ראו את המים שהם עכורים, **אָמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְקַרְנָא, גַּבְרָא רַבָּה קָאָתֵי מִמַּעֲרָבָא** – אדם גדול בא מארץ ישראל, **וְחָיִישׁ בִּמְעֵיהּ** – והוא חש במעיו, **וְקָא דָלוּ מַיָּא לְאַקְבּוּלֵי אַפֵּיהּ קַמֵּיהּ** – ועל כן המים עולים לעשות מחיצה סביבו שלא ייראה גילויו כשנפנה על דופני הספינה, ומפני שראה שמואל שלא נושבת רוח ועם כל זה יש גלים בנהר שמגביהים את המים הבין שמואל שלכבוד אדם גדול הוא, **זִיל תְּהִי לֵיהּ אַקַּנְקַנְיָה** – לך הריח בקנקנו, כלומר, בדקהו אם חכם הוא אם לא, **אֲזַל אַשְׁכְּחֵיהּ לְרַב** – הלך ומצא את רב שהגיע בספינה, **אָמַר לֵיהּ** קרנא לרב, **מַנַּיִין שֶׁאֵין כּוֹתְבִין תְּפִילִּין אֶלָּא עַל גַּבֵּי עוֹר בְּהֵמָה טְהוֹרָה**, ולא על גבי עור בהמה טמאה. **אָמַר לֵיהּ רַב, דִּכְתִיב** (שמות יג ט) לגבי תפילין, '**לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ה' בְּפִיךָ**', ודורשים מזה שעושים תפילין רק **מִן דָּבָר הַמּוּתָּר בְּפִיךָ** – שמותר לאוכלו.

קרנא שאל את רב שאלה נוספת: **מַנַּיִין לְדָם** נדה שמטמא רק **כְּשֶׁהוּא אָדוֹם**, ואם אינו אדום אינו מטמא. אמר לו, **שֶׁנֶּאֱמַר** (מלכים ב' ג כב) '**וַיַּרְאוּ מוֹאָב מִנֶּגֶד אֶת הַמַּיִם אֲדֻמִּים כַּדָּם**'.

קרנא שאל את רב שאלה נוספת: **מַנַּיִין לְמִילָה שֶׁהִיא נעשית בְּאוֹתוֹ מָקוֹם**. אמר לו, למדים דבר זה בגזירה שוה, **נֶאֱמַר כָּאן** במילה (ויקרא יב ג) '**יִמּוֹל בְּשַׂר עָרְלָתוֹ**', **וְנֶאֱמַר לְהַלָּן** בנטיעה חדשה (ויקרא יט כג) '**וַעֲרַלְתֶּם עָרְלָתוֹ**', **מַה לְּהַלָּן** בנטיעה, נאמר 'ערלתו' לגבי אילן שהוא **דָּבָר שֶׁעוֹשֶׂה פְּרִי, אַף כָּאן** מילה היא **בְּדָבָר שֶׁעוֹשֶׂה פְּרִי**.

הקשה קרנא על רב: **אֵימָא לִבּוֹ** – אולי נאמר שמלים את ערלת הלב, **דִּכְתִיב** (דברים י טז) '**וּמַלְתֶּם אֵת עָרְלַת לְבַבְכֶם**', **או אֵימָא אָזְנוֹ** – אולי נאמר שמלים את ערלת האוזן, **דִּכְתִיב** (ירמיה ו י) '**הִנֵּה עֲרֵלָה אָזְנָם**', ונלמד גזירה שוה למילה, שמלים את ערלת הלב או את ערלת האוזן. השיב לו רב, יש ללמוד מילה מנטיעה, משום שדָּנִין '**עָרְלָתוֹ**' **תַּמָּה** – שהיא שלימה באותיותיה, שמפורש בתיבה 'ערלתו' שהיא ערלה שלו, **מֵ"עָרְלָתוֹ" תַּמָּה** שכתוב בנטיעה, **וְאֵין** דָּנִין **עָרְלָתוֹ תַּמָּה מֵעָרְלַת** שכתוב בלב, **שֶׁאֵינָהּ תַּמָּה**, שלא מפורש בתוך התיבה איזו ערלה.

אָמַר לֵיהּ רַב, מַאי שְׁמָךְ – מה שמך. אמר לו, **קַרְנָא. אָמַר לֵיהּ** רב, **יְהֵא רַעֲוָא דְּתִיפּוֹק לֵיהּ קַרְנָא בְּעֵינֵיהּ** – יהי רצון שתצא לו [לקרנא] קרן בעין, משום שהבין רב שקרנא בא לבודקו והקפיד עליו. **לַסּוֹף, עַיְּילֵיהּ שְׁמוּאֵל לְבֵיתֵיהּ** – הכניס שמואל את רב לביתו, **אוֹכְלֵיהּ נַהֲמָא דִּשְׂעָרֵי וְכָסָא דְּחַרְסָנָא** – האכילו לחם שעורים ודגים המבושלים בשמנם ובקמח, **וְאַשְׁקֵיֵיהּ שִׁיכְרָא** – והשקהו שכר, **וְלָא אַחֲוֵי לֵיהּ** – ולא הראה לו את **בֵּית הַכִּסֵּא, כִּי הֵיכִי דְּלִישְׁתַּלְשֵׁל** – כדי שיוצרך לשלשל ולא יוכל להיפנות ומתוך כך יתרכך כל הזבל שבמעיו ויתרפא, **לְיֵיט** – קילל **רַב** את שמואל **וְאָמַר, מַאן דְּמְצַעֲרָן**

רש"י

פִּיטְרָא. פִּטְרִיּוֹת, בולי"ן: **מַאוּנָא דְּחַצְבָא.** פְּעָמִים שֶׁהוּא גֶּדֶל בִּשְׁפַת הַדֹּלִי, מִמַּיִם: **וְשֶׁאֵינוֹ נָקוּב פָּטוּר.** מִשּׁוּם דְּלֵא מְחוּבָּר בְּקַרְקַע עוֹלָם הוּא: **לָאו הַיְינוּ רְבִיתֵיהּ.** דְּאֵין דֶּרֶךְ זְרִיעָה שָׁם. אֲבָל אִלּוּ שֶׁאָמַרְנוּ – הוּא עִיקַּר גִּידּוּלָן: **נִקְבֵי נִקְבֵי.** מְקוֹם מוֹשַׁב נוֹצָה: **לָא נִיכְתּוֹב.** דְּרַחֲמָנָא אֲמַר "וּכְתַבְתֶּם" כְּתִיבָה תַּמָּה, שְׁלֵימָה וְלֹא מוּפְסֶקֶת: **בִּכְנָפָיו.** בְּעוֹלַת הָעוֹף מִשְׁתְּעֵי, שֶׁיִּשְׂסַּעֲנוּ בְּעוּד כְּנָפָיו בּוֹ, וּמִקָּטִים כְּנָפָיו. כָּל כַּנְפֵי הַגּוּף בְּלוֹ"ש בְּלַע"ז. נוֹצָה הוּא הַדַּקָּה שֶׁהִיא בְּבָשָׂר כְּמִין צֶמֶר, שֶׁאֵין לָהּ שָׁרָשִׁים קָשִׁים: **לְהַכְשִׁיר אֶת הָעוֹר.** לִימֻדָהּ הַכָּתוּב שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ הֶפְשֵׁט כְּעוֹלַת בְּהֵמָה שֶׁפָּסַל בָּהּ אֶת הָעוֹר: **פִּירְצֵי.** הַיְינוּ נִקְבֵי: **מַאי אִם יָבָא אֵלֵיהוּ וְיֹאמַר.** הֵיתֵר וְאִיסּוּר אֵין תָּלוּי בּוֹ דְּלֵא בְּשָׁמַיִם הִיא: **וְחָתְנָן עֲצָמוֹת הַדָּג וְעוֹרוֹ מַצִּילִין בְּאֹהֶל הַמֵּת.** לְפִי שֶׁאֵין מְקַבְּלִין טוּמְאָה, כְּדַתַנְיָא בְּת"כ: עוֹר, יָכוֹל עוֹרוֹת שֶׁבָּיָם כּוּ'. וְעַצְמוֹת הַדָּג נָמִי, דְּכֵלֵי עֵצֶם דִּמְקַבְּלִים טוּמְאָה, מִ"כָּל מַעֲשֵׂה עוּזִּים" יָלְפִינַן לָהּ, לְהָבִיא דָּבָר הַבָּא מִן הָעוּזִּים מִן הַקַּרְנַיִם וּמִן הַטְּלָפַיִם. אֲבָל דָּגִים לֹא, וְכָל שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טוּמְאָה חוּצָץ בִּפְנֵי הַטּוּמְאָה. וּמִשְּׁנָה זוֹ בְּמַסֶּ' כֵּלִים: דַּהֲווּ דָּלוּ. גַּלֵּיהֶן מְגַבִּיהָן: **לְאַקְבּוּלֵי אַפֵּיהּ.** לַעֲשׂוֹת מְחִיצָה סְבִיבָיו כְּשֶׁהוּא נִפְנֶה עַל דּוּפְנֵי הַסְּפִינָה שֶׁלֹּא יֵרָאֶה גִּילוּיוֹ. ע"א: לְקַנֵּחַ: **וַעֲכִירֵי.** עִנְיַן צְעַר, מִשּׁוּם צַעֲרוֹ, שֶׁאִם הוּא עָכוּר. וּמִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיָה רוּחַ מְנַשֶּׁבֶת וְרָאָה הַמַּיִם נַעֲשִׂין גִּלִּין, הֵבִין שֶׁלִּכְבוֹד אָדָם גָּדוֹל הוּא. וְהַנָּהָר הָיָה מְשׁוּךְ מִא"י לְבָבֶל: **תְּהֵי.** הָרִיחַ בּוֹ בְּקַנְקַנּוֹ, אִם יַיִן הוּא אוֹ חֲמִיץ. כְּמוֹ בַּת תִּיהָא דַּאֲמַר גַּבֵּי יַיִן נָסֵךְ (ע"ז ד' סו:). כְּלוֹמַר: בְּדָקוּהוּ אִם חָכָם הוּא אִם לָאו: **מַנַּיִן לְדָם שֶׁהוּא אָדוֹם.** דְּגַבֵּי נִדָּה דָּם כְּתִיב, וּתְנַן (נדה דף יט.): ה' דְּמִים טְמֵאִים בְּאִשָּׁה, וְכוּלָּן מִשּׁוּם דְּמַרְאִיתָן אֲדֻמָּה. אַף עַל גַּב דְּשְׁחוֹר תְּנָא בְּהוּ, אָמְרִינַן: שְׁחוֹר אָדוֹם הוּא, אֶלָּא שֶׁלָּקָה: **וְנֵאֱמַר לְהַלָּן עֲרָלָתוֹ.** גַּבֵּי נְטִיעָה (ויקרא יט): **תַּמָּה.** בְּאוֹתִיּוֹתֶיהָ, עֲרָלָתוֹ: **וְאֵין דָּנִין עֲרָלָתוֹ מֵעֲרָלַת.** דְּאֵין זוֹ אֲמִירָה תַּמָּה, שֶׁאֵינוֹ מְפוֹרָשׁ בְּתוֹךְ הַתֵּיבָה עֲרָלַת מָה: **תִּיפּוֹק קַרְנָא בְּעִינֵיהּ.** הֵבִין בּוֹ שֶׁלְּנִסּוּתוֹ בָּא: **אוֹכְלֵיהּ נַהֲמָא דְּשַׂעֲרֵי.** כְּדֵי לְשַׁלְשֵׁל, דְּרוּפָא הָיָה שְׁמוּאֵל: **וְלָא אַחֲוֵי לֵיהּ בֵּית הַכִּסֵּא.** שֶׁמְּתוֹךְ כָּךְ מִתְחַפֵּךְ וּמִתְחַבֵּל הַזֶּבֶל בְּמֵעָיו, וּמִתְמוֹגֵג כּוּלּוֹ: **וְנִכְרְכוֹת.** הָאִיגְּרוֹת: **בִּשְׂעָרָן.** שֶׁל אִלּוּ, וְאַחַר כָּךְ מְכַסְּיָן בְּדַפּוֹסֵי הַקְּצִיצָה שֶׁלָּהֶן: **אִסְפַּקְלְיָטוֹר.** שֵׁר הַטַּבָּחִים בְּלָשׁוֹן יְוָנִי: **זֶה שֶׁהֲרָגוּ מֶלֶךְ.** וְאִלּוּ לְקוּ ע"י בּוֹרְאָן: **קָאלוֹס.** מְשׁוּבָּח טַעַם זֶה: **מתני'** הִילְמֵי. שלמוייר"א: אבל

ואי ס"ד עור הוא היכי מרבי ליה קרא. תימה לר"י: הא אפילו נוצה שבכנפים מרבה קראא! וי"ל: דבהמה נמי אשכחן שהיה קרב שיער שבזקן תיישים, וצמר שבראש רחלים, כדאמרינן בזבחים (דף פה:) ובחולין (דף צ.) דלא קפיד קרא אלא אהפשט עור וה"נ, אע"פ שהנוצה קריבה, אי עור הוא – צריך הפשט: **ר"ח** ל"ג: וקדלו מיא לאקבולי אפיה, אלא הכי גרס: חזנהו שמואל למיא דקדלו ועכירי, אמר שמואל גברא רבה קאתי, וחש במיעיה. פי': שמע שמואל שמועה שאדם גדול היה בא בספינה, וידע שמואל שישתה מן הנהר אותו אדם גדול, ומתוך כך יחוש במעיו, לפי שהמים היו עכורים מחמת הרוח שהיה מבלבלם. ולפי ששמואל היה רופא מומחה, א"ל לקרנא זיל תהי ליה בקנקניה. פי': תראה אם הוא חכם וראוי לכבדו, אביאנו לביתי ואעשה לו רפואה, ואכבדנו לפי מה שראוי לו: **מניין** לדם שהוא אדום. וכל אותן ד' מינין דמרבינן מ"דמיה דמיה" – יש בהן צד אדמומית: **איזה** מהן חשוב אותו שהרגו מלך. וא"ת: תינח מתו מאליהן, נחורות ועקורות מאי איכא למימר? וי"ל: כיון דמתו שרי, א"ב מן המותר בפיך לאו דוקא, אלא ממין המותר בפיך קאמר: **אין** עושין הילמי בשבת. הלכה ברבנן, דבפרק קמא דעירובין (דף יד:) אמר: אין הלכה כר' יוסי לא בהילמי ולא בלחיין. ואמר נמי התם: פוק חזי מאי עמא דבר. ופי' בקונטרס: וכבר נהגו העם בלחי משהו, וכיון דאין הלכה כר' יוסי בלחיים, ב"ש בהילמי, דאפילו רב הונא בר חנינא דפליג התם בלחיים מודה בהילמי. ושרי לעשות מי מלח בשבת ליתן על עופות צלויין. ואם נותן מלח על העופות ואח"כ נותן משקין עליהם – שרי אפילו לרבי יוסי, שהשמנונית ממתיק המלח כמו שמן: עלין

תוספות

פִּיטְרָא מֵאוּנָא דְּחַצְבָא – מִיחַיֵּב מִשּׁוּם עוֹקֵר דָּבָר מִגִּידּוּלוֹ. מִתִּיב רַב אוֹשַׁעְיָא: הַתּוֹלֵשׁ מֵעָצִיץ נָקוּב – חַיָּיב, וְשֶׁאֵינוֹ נָקוּב – פָּטוּר. הָתָם לָאו הַיְינוּ רְבִיתֵיהּ, הָכָא – הַיְינוּ רְבִיתֵיהּ. "חַיָּה וְעוֹף כו'". אָמַר רַב הוּנָא: כּוֹתְבִין תְּפִילִין עַל גַּבֵּי עוֹר שֶׁל עוֹף טָהוֹר. אָמַר רַב יוֹסֵף: מַאי קמ"ל – דְּאִית לֵיהּ עוֹר – תְּנֵינָא: הַחוֹבֵל בְּהֵן חַיָּיב! א"ל אַבַּיֵי: טוּבָא קמ"ל, דְּאִי מִמַּתְנִיתִין – הַוָּה אָמְינָא: כֵּיוָן דְּאִית בֵּיהּ נִיקְבֵי נִיקְבֵי – לָא, קמ"ל כִּדְאָמְרִי בְּמַעֲרָבָא: כָּל נָקֵב שֶׁהַדִּיו עוֹבֶרֶת עָלָיו – אֵינוֹ נָקֵב. מֵיתִיבִי רַבִּי זֵירָא: "בִּכְנָפָיו" לְהַכְשִׁיר אֶת הָעוֹר. וְאִי ס"ד עוֹר הוּא, הֵיכִי מַרְבֵּי לֵיהּ קְרָא? א"ל אַבַּיֵי: עוֹר הוּא. וְרַחֲמָנָא רַבְּיֵיהּ. אִיכָּא דְּאָמְרִי, א"ר זֵירָא: אַף אֲנַן נַמִי תְּנֵינָא: "בִּכְנָפָיו" לְרַבּוֹת אֶת הָעוֹר. אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא עוֹר הוּא הַיְינוּ דְּאִיצְטְרִיךְ קְרָא לְרַבּוּיֵיהּ, אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ לָאו עוֹר הוּא – אַמַּאי אִיצְטְרִיךְ קְרָא לְרַבּוּיֵיהּ? אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ "לָאו עוֹר הוּא", וְאִיצְטְרִיךְ. סד"א: כֵּיוָן דְּאִית בֵּיהּ פִּירְצֵי פִּירְצֵי-מְאִים, קמ"ל. בְּעָא מִינֵּיהּ מָר בְּרֵיהּ דְּרָבִינָא מֵרַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: מַהוּ לִכְתּוֹב תְּפִילִין עַל גַּבֵּי עוֹר שֶׁל דָּג טָהוֹר? א"ל: אִם יָבֹא אֵלֵיהוּ וְיֹאמַר. מַאי "אִם יָבֹא אֵלֵיהוּ וְיֹאמַר"? אִילֵימָא אִי דְּאִית לֵיהּ עוֹר אִי דְּלֵית לֵיהּ עוֹר – הָא חָזְיִנַן דְּאִית לֵיהּ עוֹר! וְעוֹד, הָתְנַן: עַצְמוֹת הַדָּג וְעוֹרוֹ מַצִּילִין בְּאֹהֶל הַמֵּת! אֶלָּא: אִם יָבֹא אֵלֵיהוּ וְיֹאמַר אִי פָּסְקָא זוּהֲמָא מִינֵּיהּ, אִי לָא פָּסְקָא זוּהֲמָא מִינֵּיהּ. שְׁמוּאֵל וְקַרְנָא הֲווּ יָתְבֵי אַגּוּדָא דִּנְהַר מַלְכָּא, חָזִינְהוּ לְמַיָּא דְּקָא דָּלוּ וַעֲכִירֵי. א"ל שְׁמוּאֵל לְקַרְנָא: גַּבְרָא רַבָּה קָאתֵי מִמַּעֲרָבָא, וְחָיֵישׁ בִּמְעַיֵּהּ, וְקָא דָּלוּ מַיָּא לְאַקְבּוּלֵי אַפֵּיהּ קַמֵּיהּ, זִיל תְּהֵי לֵיהּ אַקַּנְקַנֵּיהּ. אֲזַל אַשְׁכַּחֵיהּ לְרַב, א"ל: מַנַּיִן שֶׁאֵין כּוֹתְבִין תְּפִילִין אֶלָּא עַל גַּבֵּי עוֹר בְּהֵמָה טְהוֹרָה? א"ל: דִּכְתִיב "לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ה' בְּפִיךָ" – מִן הַמּוּתָּר בְּפִיךָ. מַנַּיִן לְדָם שֶׁהוּא אָדוֹם? שֶׁנֶּאֱמַר "וַיַּרְאוּ מוֹאָב מִנֶּגֶד אֶת הַמַּיִם אֲדֻמִּים כַּדָּם" מַנַּיִן לְמִילָה שֶׁבְּאוֹתוֹ מָקוֹם? נֶאֱמַר כָּאן "עָרְלָתוֹ" וְנֶאֱמַר לְהַלָּן "עָרְלָתוֹ", מַה לְּהַלָּן דָּבָר שֶׁעוֹשֶׂה פְּרִי – אַף כָּאן דָּבָר שֶׁעוֹשֶׂה פְּרִי. אֵימָא לִבּוֹ, דִּכְתִיב "וּמַלְתֶּם אֶת עָרְלַת לְבַבְכֶם", אֵימָא אָזְנוֹ, דִּכְתִיב "הִנֵּה עֲרֵלָה אָזְנָם"? – דָּנִין עָרְלָתוֹ תַּמָּה מֵעָרְלָתוֹ תַּמָּה, וְאֵין דָּנִין עָרְלָתוֹ תַּמָּה מֵעָרְלַת שֶׁאֵינָהּ תַּמָּה. א"ל: מַאי שְׁמָךְ? קַרְנָא. א"ל: יְהֵא רַעֲוָא דְּתִיפּוֹק לֵיהּ קַרְנָא בְּעֵינֵיהּ. לַסּוֹף עַיְילֵיהּ שְׁמוּאֵל לְבֵיתֵיהּ, אוֹכְלֵיהּ נַהֲמָא דְּשַׂעֲרֵי וְכָסָא דְּהַרְסָנָא, וְאַשְׁקֵיהּ שִׁיכְרָא, וְלָא אַחֲוֵי לֵיהּ בֵּית הַכִּסֵּא, כִּי הֵיכִי דְּלִישְׁתַּלְשֵׁל. לֵיטֵ רַב וְאָמַר: מַאן דְּמִצְעָרָן – לָא לוֹקְמוּהָ לֵיהּ בְּנֵי. וְכֵן הָוָה. כְּתַנָּאֵי: מַנַּיִן לְמִילָה שֶׁבְּאוֹתוֹ מָקוֹם – נֶאֱמַר כָּאן 'עָרְלָתוֹ' וְנֶאֱמַר לְהַלָּן 'עָרְלָתוֹ' מַה לְּהַלָּן דָּבָר שֶׁעוֹשֶׂה פְּרִי, אַף כָּאן דָּבָר שֶׁעוֹשֶׂה פְּרִי. דִּבְרֵי רַ' יֹאשִׁיָּה. רַ' נָתָן אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר "וְעָרַל זָכָר אֲשֶׁר לֹא יִמּוֹל אֶת בְּשַׂר עָרְלָתוֹ" – מָקוֹם שֶׁנִּיכָּר בֵּין זְכָרוּת לְנְקֵבוּת. ת"ר: כּוֹתְבִין תְּפִילִין עַל גַּבֵּי עוֹר בְּהֵמָה טְהוֹרָה, וְעַל גַּבֵּי עוֹר חַיָּה טְהוֹרָה, וְעַל גַּבֵּי עוֹר נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת שֶׁלָּהֶן. וְנִכְרָכוֹת בִּשְׂעָרָן, וְנִתְפָּרוֹת בְּגִידָן, וְהֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי שֶׁהַתְּפִילִין נִכְרָכוֹת בִּשְׂעָרָן וְנִתְפָּרוֹת בְּגִידָן. אֲבָל אֵין כּוֹתְבִין לֹא עַל גַּבֵּי עוֹר בְּהֵמָה טְמֵאָה, וְלֹא עַל גַּבֵּי עוֹר חַיָּה טְמֵאָה, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לוֹמַר עַל גַּבֵּי עוֹר נְבֵלָה וּטְרֵפָה שֶׁלָּהֶן, וְאֵין נִכְרָכִין בִּשְׂעָרָן וְאֵין נִתְפָּרוֹת בְּגִידָן. וְזוֹ שֶׁאֵילָה שָׁאַל בַּיְתוֹסִי אֶחָד אֶת רַ' יְהוֹשֻׁעַ הַגְּרָסִי: מַנַּיִן שֶׁאֵין כּוֹתְבִין תְּפִילִין עַל עוֹר בְּהֵמָה טְמֵאָה? דִּכְתִיב "לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ה' בְּפִיךָ" – מִדְּבָר הַמּוּתָּר בְּפִיךָ. אֶלָּא מַעֲתָּה עַל גַּבֵּי עוֹר נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת אַל יִכְתְּבוּ! א"ל: אֶמְשׁוֹל לְךָ מָשָׁל, לְמה"ד, לְשֵׁנִי בְּנֵי אָדָם שֶׁנִּתְחַיְּבוּ הֲרִיגָה לַמַּלְכוּת, אֶחָד הָרַגוּ מֶלֶךְ וְאֶחָד הָרַגוּ אִיסְפַּקְלְיָטוֹר, אֵיזֶה מֵהֶן מִשּׁוּבָּח? הֲוֵי אוֹמֵר: זֶה שֶׁהֲרָגוּ מֶלֶךְ. אֶלָּא מַעֲתָּה יֹאכְלוּ! אָמַר לֵיהּ: הַתּוֹרָה אָמְרָה "לֹא תֹאכְלוּ כָּל נְבֵלָה" וְאַתְּ אָמַרְתְּ יֹאכְלוּ? א"ל: קָאלוֹס. **מַתְנִי'** אֵין עוֹשִׂין הִילְמֵי בְּשַׁבָּת,

אבל

אֲבָל עוֹשֶׂה כו'. מְפָרֵשׁ בְּגְמָ': וְהָלֹא הוּא הֵילְמֵי בֵּין רַב בֵּין מְעַט. וְאִם הַמְרוּבִּים אֲסוּרִים – אַף הַמּוּעָטִים אֲסוּרִים. וְאִם אֵלּוּ מוּתָּרִין. וּבְגְמָרָא מְפָרֵשׁ דִּלְחוּמְרָא א"ר יוֹסֵי דְּכוּלָּן לְאִיסּוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמַעֲבֵד, מִתְקַן אֶת הָאוֹכֶל הַנִּתָּן לְתוֹכוֹ כְּדֵי שֶׁיִּתְקַיֵּים; וְאֵלּוּ הֵן הַמּוּתָּרִין נוֹתֵן שֶׁמֶן לְתוֹךְ מַיִם בַּתְּחִלָּה. קוֹדֶם שֶׁיִּתֵּן הַמֶּלַח נוֹתֵן שֶׁמֶן לְתוֹךְ הַמֶּלַח, בַּתְּחִלָּה קוֹדֶם שֶׁיִּתֵּן הַמַּיִם. דְּהַשְׁתָּא מְעַבֵּב שֶׁאֵין הַמֶּלַח מִתְעָרֵב יָפֶה עִם הַמַּיִם, וּמוֹתִישׁ אֶת כֹּחוֹ מִהְיוֹת מֵי מֶלַח עַזִּין. אֲבָל לֹא יִתֵּן מַיִם וּמֶלַח תְּחִילָּה, אֲפִילּוּ נוֹתֵן שֶׁמֶן לְבַסּוֹף, דְּבְשָׁעָה שֶׁנּוֹתֵן מַיִם וּמֶלַח יַחַד הוּא נִרְאֶה כְּמַעֲבֵד: **גְּמ' מַאי קָאָמַר.** מַאי הֵילְמֵי וּמַאי מֵי מֶלַח: **לֶאֱסוֹר אוֹ לְהַתִּיר.** הַאי דְּקָאָמַר שְׁנֵיהֶן שָׁוִין, לְאִיסּוּר אוֹ לְהַתִּיר: **כְּבָשִׁין.** זָרָק שֶׁכּוֹבֵשׁ לְהִתְקַיְּמִים: **גִּיסְטְרָא.** כְּלִי שֶׁבּוֹר שֶׁל חֶרֶס, וְאֵינוֹ רָאוּי לְכָל תַּשְׁמִישׁ כְּשֶׁלֶם, וּמַקִּצִין אוֹתוֹ לְכָךְ: **שַׁהֲבֵי צָצָה בָּהֶם.** כֹּחַ הַמֶּלַח מְעַבְּבֶת מִלְּשַׁקְּעוֹ לְמוּרֵיסָא. שֶׁל דָּגִים: **אֵין מוֹלְחִין צְנוֹן וּבֵיצָה.** ג' וד' חֲתִיכוֹת יַחַד, שֶׁהַמֶּלַח מְעַבְּדָן וְנַעֲשִׂין קָשִׁין, וְהָוֵי תִּיקוּן: **מְרִישׁ הָוֶה מִלְּחָנָא פּוּגְלָא.** בְּשַׁבְּתָא: **פּוּגְלָא.** צְנוֹן: **כְּשָׁרֵי.** תִּילִין גְּבוֹהִים עִיגּוּל עַל עִיגּוּל: **מִימְלַח לָא מִלְּחָנָא.** שְׁתַּיִם יַחַד: **מִבּוּלֵּי.** בְּשֵׁעַת אֲכִילָה מִטְּבִילָנָא וְאָכִילְנָא: **קְלִיפָּה חִיצוֹנָה.** דְּבִיצָה, הִיא הַחַלְבּוֹן. אֶלָּא אַיְידֵי דְּתָנֵי בְּהֵדֵי אַתְרוֹג וּצְנוֹן קְלִיפָּה, נָקֵט בָּהּ נַמִי לְשׁוֹן קְלִיפָּה: **אֵין יוֹצְאִין מִבְּנֵי מַעַיִם.** שֶׁמִּתְקַשְּׁרִין וּמִתְקַשְּׁרִין וְנֶעֱצָרִין: **לֹא טָבֵע גְּבָרָא בְּיַמָּא דְּסְדוֹם.** מִפְּנֵי שֶׁהַמַּיִם מְלוּחִין, וּכֹחַ מְלִיחָתָן מְעַבְּבוֹ מִלִּטְבּוֹעַ: **וַהֲפוּכָה מִילָּה.** דְּבָרִים הָאֲמוּרִים בָּהּ הֲפוּכִין: **כְּשׁוּרָא טָבֵע.** בִּתְמִיהָ: **מַהוּ לְמִימְשֵׁי מֵהָנֵי מַיָּא.** לְמַאי עֲבָדֵי לָהּ? א"ר אַבָּהוּ: לְמוּרֵיסָא. תָּנֵי רַבִּי יְהוּדָה בַּר חֲבִיבָא: אֵין מוֹלְחִין צְנוֹן וּבֵיצָה בַּשַּׁבָּת. רַב חִזְקִיָּה מְשַׁמֵּיהּ דְּאַבָּיֵי אָמַר: צְנוֹן – אָסוּר, וּבֵיצָה – מוּתֶּרֶת. אֲמַר רַב נַחְמָן: מֵרִישׁ הָוֶה מִלְּחָנָא פּוּגְלָא, אָמְינָא: אַפְסוֹדֵי קָא מַפְסִידְנָא לֵיהּ, דַּאֲמַר שְׁמוּאֵל: פּוּגְלָא חוֹרְפֵי מַעֲלֵי. כֵּיוָן דְּשַׁמַעְנָא לָהָא, דְּכִי אֲתָא עוּלָּא וַאֲמַר: בְּמַעֲרְבָא מָלְחֵי כִּישְׁרֵי כִּישְׁרֵי, מִמְּלַח – לָא מִלְּחָנָא, טִבּוּלֵי – וַדַּאי מַטְבִּילְנָא. תָּנֵי ר' יְהוּדָה בַּר חֲבִיבָא: אֶתְרוֹג צְנוֹן וּבֵיצָה, אִילְמָלֵא קְלִיפָּתָן הַחִיצוֹנָה – אֵינָן יוֹצְאִין מִבְּנֵי מֵעַיִם לְעוֹלָם. כִּי אֲתָא רַב דִּימִי אֲמַר: מֵעוֹלָם לֹא טָבֵע גְּבָרָא בְּיַמָּא דְּסְדוֹם. אֲמַר רַב יוֹסֵף: הֲפוּכָה סְדוֹם, וַהֲפוּכָה מִילָּה; גְּבָרָא הוּא דְּלֹא טָבֵע, כְּשׁוּרָא טָבֵע?! אֲמַר לֵיהּ אַבָּיֵי: לָא מִיבְּעֲיָא קָאָמַר, לָא מִבְּעֲיָא כְּשׁוּרָא – דַּאֲפִילּוּ בְּכָל מִימוֹת שֶׁבָּעוֹלָם לֹא טָבֵע, אֶלָּא אֲפִילּוּ גְּבָרָא דְּטָבֵע בְּכָל מִימוֹת שֶׁבָּעוֹלָם – בְּיַמָּא דְּסְדוֹם לֹא טָבֵע. לְמַאי נָפְקָא מִינָּהּ? כִּי הָא, דְּרָבִין הֲוָה שָׁקֵיל וְאָזֵיל אַחוֹרֵיהּ דְּרַבִּי יִרְמְיָה אַגּוּדָא דְּיַמָּא דְּסְדוֹם, אֲמַר לֵיהּ: מַהוּ לְמִימְשֵׁי מֵהָנֵי מַיָּא בְּשַׁבָּת? א"ל: שַׁפִּיר דָּמֵי. מַהוּ לְמִימַץ וּלְמִפְתָּח? אֲמַר לֵיהּ: זוֹ לֹא שָׁמַעְתִּי, כֵּיוָצֵא בָהּ שָׁמַעְתִּי; דְּאֲמַר ר' זֵירָא, זִימְנִין א"ל מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב מַתָּנָה וְזִימְנִין אָמַר לֵהּ מִשְּׁמֵיהּ דְּמָר עוּקְבָא, וְתַרְוַוֵיהוּ מִשְּׁמֵיהּ דַּאֲבוּהּ דִּשְׁמוּאֵל וְלֵוִי אָמְרִין, חַד אָמַר: יַיִן בְּתוֹךְ הָעַיִן – אָסוּר, עַל גַּב הָעַיִן – מוּתָּר, וְחַד אָמַר: רוֹק תָּפֵל, [אֲפִילּוּ] עַל גַּב הָעַיִן – אָסוּר. תִּסְתַּיֵּים דַּאֲבוּהּ דִּשְׁמוּאֵל הוּא דַּאֲמַר: יַיִן בְּתוֹךְ הָעַיִן – אָסוּר, עַל גַּב הָעַיִן – מוּתָּר. מִדַּאֲמַר שְׁמוּאֵל: שׁוֹרֶה אָדָם פִּיתוֹ בַּיַּיִן וְנוֹתְנוֹ עַל גַּב הָעַיִן בַּשַּׁבָּת. דִּשְׁמִיעָא לֵיהּ מִמַּאן? לָאו דִּשְׁמִיעָא לֵיהּ מֵאֲבוּהּ? וְלִיטַעֲמִיךְ, הָא דַּאֲמַר שְׁמוּאֵל: רוֹק תָּפֵל, אָפִי' ע"ג הָעַיִן אָסוּר, דִּשְׁמִיעָא לֵיהּ מִמַּאן? אִילֵימָא דִּשְׁמִיעָא לֵיהּ מֵאֲבוּהּ – אֶלָּא לֵוִי וְלָא חָדָא אֲמַר? אֶלָּא: חָדָא שְׁמִיעָא לֵיהּ מֵאֲבוּהּ, וַחֲדָא – שְׁמִיעָא לֵיהּ מִלֵּוִי, וְלָא יָדְעִינַן הֵי מֵאֲבוּהּ הֵי מִלֵּוִי. אָמַר מָר עוּקְבָא אָמַר שְׁמוּאֵל: שׁוֹרֶה אָדָם קִילּוּרִין מֵע"ש וְנוֹתֵן עַל גַּב עֵינָיו בַּשַּׁבָּת וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ. בַּר לִיוָאִי הָוֵי קָאֵי קַמֵּיהּ דְּמָר עוּקְבָא, חַזְיֵיהּ דַּהֲוָה מְיַיֵּן וּפָתַח, אָמַר לֵיהּ: כּוּלֵּי הַאי וַדַּאי לָא שָׁרָא מָר שְׁמוּאֵל. שְׁלַח לֵיהּ רַבִּי יַנַּאי לְמָר עוּקְבָא: לִישַׁדַּר לָן מַר מְהָנְדֵּ קִילּוּרִין דְּמָר שְׁמוּאֵל! שְׁלַח לֵיהּ: שַׁדּוּרֵי מְשַׁדַּרְנָא לָךְ, דְּלָא תֵּימָא צַר עַיִן אֲנָא. אֶלָּא הָכִי אָמַר שְׁמוּאֵל: טוֹבָה טִיפַּת צוֹנֵן שַׁחֲרִית, וּרְחִיצַת יָדַיִם וְרַגְלַיִם בְּחַמִּין עַרְבִית, מִכָּל קִילּוּרִין שֶׁבָּעוֹלָם. תַּנְיָא נַמִי הָכִי, אָמַר רַבִּי מוֹנָא מִשּׁוּם רַבִּי יְהוּדָה: טוֹבָה טִיפַּת צוֹנֵן שַׁחֲרִית, וּרְחִיצַת יָדַיִם וְרַגְלַיִם עַרְבִית, מִכָּל קִילּוּרִין שֶׁבָּעוֹלָם. הוּא הָיָה אוֹמֵר: 'יָד לָעַיִן – תִּיקְצֵץ, יָד לַחוֹטֶם – תִּיקְצֵץ, יָד לַפֶּה – תִּיקְצֵץ, יָד לָאוֹזֶן – תִּיקְצֵץ, יָד לַחֲסוּדָה – תִּיקְצֵץ, יָד לָאַמָּה – תִּיקְצֵץ, יָד לְפִי טַבַּעַת – תִּיקְצֵץ, יָד

לגיגית

הֲוָה שְׁכִיחַ גַּבֵּי מַר שְׁמוּאֵל, וְאַב ב"ד הָיָה בְּיָמָיו, כִּדְאָמְרִינַן לְעֵיל (דף נה. ובמועד קטן דף טז.): **טִיפַּת צוֹנֵן.** לְתַת בְּעֵינָיו: **וּרְחִיצַת יָדַיִם וְרַגְלַיִם בְּחַמִּין עַרְבִית.** נַמִי מְאִירָה הָעֵינַיִם: **הוּא הָיָה אוֹמֵר.** ר' מוֹנָא: **יָד לָעַיִן.** שַׁחֲרִית, קוֹדֶם שֶׁיִּטּוֹל יָדָיו: **תִּיקְצֵץ.** נוֹחַ לוֹ שֶׁתִּקָּצֵץ, שֶׁרוּחַ רָעָה שׁוֹרֶה עַל הַיָּד וּמִסְּתַּתּוּ, וְכֵן בּוֹקֵעַ: **לַחֲסוּדָה.** רִיבְּדָא דְּבוּסִילְתָּא, פלימא"ה בְּלַע"ז: **לְפִי טַבַּעַת.** נֶקֶב הָרֵעִי, שֶׁעָגוּל כְּטַבַּעַת: **תִּיקְצֵץ.** וְלֹא תִּגַּע שׁוּב בָּעַיִן אוֹ בְּאוֹזֶן קוֹדֶם נְטִילָה:

לגיגית

אֲבָל עוֹשֶׂה הוּא אֶת מֵי הַמֶּלַח המועטים, **וְטוֹבֵל בָּהֶן פִּתּוֹ, וְנוֹתֵן** [–או נותן] **לְתוֹךְ הַתַּבְשִׁיל. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, וְהֲלֹא הוּא הִילְמִי בֵּין אִם הוּא מְרוּבֶּה וּבֵין אִם הוּא מוּעָט,** כלומר, אם אסור לעשות הילמי מפני שהוא מרובה, אסור לעשות אף מי מלח המועטים, ואם מועטים מותרים, אף מרובים מותרים. אלא אומר רבי יוסי, **וְאִלּוּ הֵן מֵי מֶלַח הַמּוּתָּרִין** לעשות, **נוֹתֵן שֶׁמֶן לְכַתְּחִלָּה לְתוֹךְ הַמַּיִם** קודם שנותן את המלח, **אוֹ** נותן שמן **לְתוֹךְ הַמֶּלַח** קודם שנותן את המים, כי השמן מעכב את המלח מלהתערב עם המים ומתיש את כח המלח, ואין הם מי מלח עזים שמעבדים בהם.

גמרא

שנינו במשנה שהילמי אסור לעשות בשבת ומי מלח מותר. הגמרא מבררת את החילוק ביניהם: **מַאי קָאָמַר** – מהו הילמי שהמשנה אומרת ומהו מי מלח, כלומר, מה החילוק ביניהם. **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, הָכִי קָאָמַר, אֵין עוֹשִׂין הילמי שהם מֵי מֶלַח מְרוּבִּין,** כדי לכבוש בהם ירקות שיתקיימו זמן רב, שדומה למעבד את העור, **אֲבָל עוֹשֶׂה הוּא מֵי מֶלַח מוּעָטִין,** כדי לטבול בהם את פתו או לתת לתוך התבשיל, שאינו נראה כמעבד.

שנינו במשנה: **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי וְהֲלֹא הוּא הִילְמִי בֵּין מְרוּבִּין בֵּין מוּעָטִין.** הגמרא מבררת האם רבי יוסי בא לאסור או להתיר: **אִיבַּעְיָא לְהוּ,** מהי כוונת רבי יוסי שאומר והלא הוא הילמי בין מרובה ובין מועט, **האם רַבִּי יוֹסֵי בא לֶאֱסוֹר** אף את המועטים, **אוֹ לְהַתִּיר** אף את המרובים. **אָמַר רַב יְהוּדָה,** רבי יוסי בא **לְהַתִּיר** אף את המרובים, וראיה לכך, **מִדְּלָא קָתָנֵי** – מכך שאין המשנה שונה **רַבִּי יוֹסֵי אוֹסֵר.** רבה מקשה על רב יהודה: **אָמַר לֵיהּ רַבָּה, הָא מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא** – הלא מכך ששנינו בסיפא שרבי יוסי אומר **וְאִלּוּ הֵן מֵי מֶלַח הַמּוּתָּרִין, מִכְּלָל** – משמע **דְּרַבִּי יוֹסֵי בא לֶאֱסוֹר** בין מרובים ובין מועטים, ועל כן אומר ואלו הן מי מלח שמותרים לעשות. **אֶלָּא אָמַר רַבָּה,** רבי יוסי בא **לֶאֱסוֹר, וְכֵן אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן לֶאֱסוֹר.**

הגמרא מביאה ראיה לרבה שרבי יוסי בא לאסור אף את המועטים: **תְּנֵיא נַמִּי הָכִי כדברי רבה, אֵין עוֹשִׂין מֵי מֶלַח מְרוּבִּין לָתֵת לְתוֹךְ הַכְּבָשִׁין** [–ירקות כבושים] **שֶׁבְּתוֹךְ גִּיסְטֶרְנָא** – כלי חרס שבור, **אֲבָל עוֹשֶׂה הוּא מֵי מֶלַח מוּעָטִין, וְאוֹכֵל בָּהֶן פִּתּוֹ, וְנוֹתֵן לְתוֹךְ הַתַּבְשִׁיל. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, וְכִי מִפְּנֵי שֶׁהַלָּלוּ מְרוּבִּין וְהַלָּלוּ מוּעָטִין, הַלָּלוּ אֲסוּרִין וְהַלָּלוּ מוּתָּרִין, יֹאמְרוּ מְלָאכָה מְרוּבָּה אֲסוּרָה מְלָאכָה מוּעָטֶת מוּתֶּרֶת, אֶלָּא אֵלּוּ וָאֵלּוּ** [–מרובים ומועטים] **אֲסוּרִין הֵן, וְאֵלּוּ הֵן מֵי מֶלַח הַמּוּתָּרִין, נוֹתֵן שֶׁמֶן וָמֶלַח קודם המים, אוֹ שֶׁמֶן וָמַיִם קודם המלח, וּכְלָבַד שֶׁלֹּא יִתֵּן מַיִם וָמֶלַח לְכַתְּחִלָּה** בלא שמן. הרי שרבי יוסי בא לאסור אף את המועטים.

(**עֵזִין, צִנּוֹן, וְאֶתְרוֹג,** הם סִימָן לשלשת הברייתות המובאות להלן שרבי יהודה בר חביבא שנאן).

הברייתא הראשונה שרבי יהודה בר חביבא שנה: **תָּנֵי רַבִּי יְהוּדָה בַּר חֲבִיבָא, אֵין עוֹשִׂין מֵי מֶלַח עֵזִין בשבת,** אף הם המועטים. מבררת הגמרא: **מַאי מֵי מֶלַח עֵזִין. רַבָּה וְרַב יוֹסֵף בַּר אַבָּא דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ** [–אמרו שניהם], **כֹּל שיש בהם הרבה מלח עד כדי שֶׁהַבֵּיצָה צָפָה בָּהֶן,** מפני שהמלח מונע אותה מלשקוע. **וְכַמָּה הוא** שיעור המלח במי מלח עזין. **אָמַר אַבָּיֵי, תְּרֵי תִּילְתֵּי מִילְחָא וְתִילְתָּא מַיָּא** – שני שליש מלח ושליש אחד מים. **לְמַאי עֲבִדִי לָהּ** – לאיזה צורך עושים כן. **אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ, לְמוּרְיֵיסָא** – לתת מהם על שומן של דגים, והיו עושים כן לכבוש בהם דגים, ולפיכך אסור לעשות מי מלח עזים שנראה כעושה כן לכבוש בהם את הדגים.

ברייתא שניה: **תָּנֵי רַבִּי יְהוּדָה בַּר חֲבִיבָא, אֵין מוֹלְחִין צִנּוֹן וּבֵיצָה בְּשַׁבָּת,** שלש או ארבע חתיכות יחד, כיון שהמלח מעבדם ונעשים קשים ויש בזה תיקון. **רַב חִזְקִיָּה מְשַׁמֵּיהּ דְּאַבָּיֵי אָמַר, צִנּוֹן אָסוּר, וּבֵיצָה מוּתֶּרֶת,** משום שהמלח אינו מועיל כל כך לביצה. **אָמַר רַב נַחְמָן, מַרְיֹשׁ הָוָה מָלְחִנָא פּוּגְלָא** – בתחילה הייתי מולח צנון בשבת, **אֲמַרְנָא אַפְסוּדֵי קָא מַפְסִידְנָא לֵיהּ** – לפי שסברתי שאני מפסידו בכך ואין זה כעיבוד, **דְּאָמַר שְׁמוּאֵל, פּוּגְלָא חוּרְפֵי מַעֲלֵי** – צנון חריף הוא טוב, ומלח מוציא את החריפות, ואם כן אין דרך עיבוד בכך, אך **כֵּיוָן דְּשַׁמְעָנָא לְהָא** – ששמעתי לדבר זה, **דְּכִי אָתָא עוּלָּא** – שכאשר עולא בא מארץ ישראל לבבל **וְאָמַר, בְּמַעֲרְבָא מָלְחֵי כִּישְׁרֵי כִּישְׁרֵי** – בארץ ישראל מולחים בימות החול ערימות של צנון, לפי שהמלח מועיל לצנון, **מִמְּלָח לֹא מָלְחִנָא** – איני מולח בשבת כמה חתיכות יחד, אבל **טַבּוּלֵי וַדַּאי מְטַבֵּילְנָא** – לטבול כל חתיכה לבדה במלח ולאכלה מיד, אני ודאי מטביל.

ברייתא שלישית: **תָּנֵי רַבִּי יְהוּדָה בַּר חֲבִיבָא, אֶתְרוֹג, צִנּוֹן וּבֵיצָה, אִילְמְלֵא** – אילו אוכלם בלא **קְלִיפָּתָן הַחִיצוֹנָה, אֵינָן יוֹצְאִין מִכְּנֵי מֵעַיִם לְעוֹלָם,** כיון שמתקשים במעיים ונעצרים שם.

כִּי אֲתָא [–כשבא] **רַב דִּימִי** מארץ ישראל לבבל **אָמַר, מֵעוֹלָם לֹא טָבַע גַּבְרָא** [–אדם] **בְּיַמָּא דִּסְדוֹם** – בים המלח, משום שהמים מלוחים וכח המלח מעכבו מלטבוע. מקשה הגמרא: **אָמַר רַב יוֹסֵף, הֲפוּכָה סְדוֹם וַהֲפוּכָה מִילָּהּ** – סדום נהפכה ונתהפכו גם דברים האמורים בה [מפי רב דימי], **גַּבְרָא הוּא דְּלָא טָבַע** – וכי רק אדם לא טבע בים המלח, אבל **כְּשׁוּרָא טָבַע** – קורת עץ כן טבעה שם. מתרצת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי, לֹא מִיבַּעְיָא קָאָמַר** – רב דימי אמר את דבריו בדרך 'אין צריך לומר', **לֹא מִבַּעְיָא** – אין צריך לומר **שכְּשׁוּרָא** לא טבעה שם, **דַּאֲפִילּוּ בְּכָל מִימוֹת שֶׁבָּעוֹלָם לֹא טָבַע, אֶלָּא אֲפִילּוּ גַּבְרָא, דְּטָבַע בְּכָל מִימוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, בְּיַמָּא דִּסְדוֹם לֹא טָבַע** מחמת המלח.

הגמרא מבררת איזה דין יוצא מדברי רב דימי. שואלת הגמרא: **לְמַאי נָפְקָא מִינָּהּ** – איזה דין יוצא מדבר זה שלכך רב דימי אמרו. משיבה הגמרא: **כִּי הָא דְּרִבִּין הָוָה שָׁקִיל וְאָזִיל אֲחוֹרֵיהּ** – היה מהלך אחוריו **דְּרַבִּי יִרְמְיָה, אַגּוּדָא דְּיַמָּא דִּסְדוֹם** – בשפת ים המלח, **אָמַר לֵיהּ** רבין לרבי ירמיה, **מַהוּ לְמִימְשֵׁי מֵהָנֵי מַיָּא בְּשַׁבָּת** – מה הדין לרחוץ בשבת את העינים במים אלו שמרפאים את העין. **אָמַר לֵיהּ, שַׁפִּיר דָּמֵי** – מותר, כיון שיאמרו שעושה לרחיצה, ולא מוכח שעושה לרפואה. שאלו רבין, **מַהוּ לְמִימַּץ וּלְמִיפְתַּח** – מה הדין לעצום את העינים ולפותחם כאשר רוחץ ממים אלו בשבת כדי שיכנס מהם לעין. **אָמַר לֵיהּ, זוּ לֹא שָׁמַעְתִּי** אם מותר לעצום ולפתוח את עיניו כשרוחץ בים המלח, אבל **כַּיּוֹצֵא בָּהּ שָׁמַעְתִּי,** שבמקום שמוכח שעושה לרפואה אסור.

רבי ירמיה מבאר היכן שמע שבמקום שמוכח שעושה לרפואה אסור: **דְּאָמַר רַבִּי זֵירָא שני דינים, זִימְנִין אָמַר לָהּ מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב מַתְּנָה, וְזִימְנִין אָמַר לָהּ מִשְּׁמֵיהּ דְּמַר עוּקְבָא** – פעמים שרבי זירא אמר כן בשם רב מתנה ופעמים בשם מר עוקבא [ששמע משניהם], **וְתַרְוַיְיהוּ מִשְּׁמֵיהּ דַּאֲבוּהַּ דִּשְׁמוּאֵל וְלֵוִי אָמְרִין** – ושניהם [רב מתנה ומר עוקבא] אמרו את שני הדינים בשם אביו של שמואל ולוי, דין אחד בשם אביו של שמואל ודין אחד בשם לוי, **חַד** – אחד מהם [אביו של שמואל או לוי] **אָמַר, ליתן יַיִן בְּתוֹךְ הָעַיִן אָסוּר,** כי מוכח שעושה כן לרפואה, אבל ליתן יין **עַל גַּב הָעַיִן מוּתָּר,** כאשר אינו עוצם ופותח את עיניו, כי יאמרו שעושה כן לרחיצה. **וְחַד אָמַר, רוֹק תָּפֵל** – רוק של אדם שלא טעם כלום משניעור משנתו, שהוא מרפא, **[אֲפִילּוּ] עַל גַּב הָעַיִן אָסוּר,** כי מוכח שעושה כן לרפואה. והוכיח מכך כיון שהוא מאוס ולא רוחצים בו שלא לשם רפואה. והוכיח מכך רבי ירמיה שאסור לעצום ולפתוח את העינים כאשר רוחץ ממי ים המלח בשבת, כיון שמוכח שעושה כן לרפואה. וזו גם כוונת רב דימי לומר, כיון שמי ים המלח מלוחים מאד, כפי שרואים שמעולם לא טבע אדם בים המלח, הרי הם מרפאים, ואם כן אסור לתת על העין מי ים המלח ולעצום ולפתוח, כי מוכח שעושה כן לרפואה.

הגמרא רוצה להוכיח איזו מן המימרות שהוזכרו לעיל אמר אביו של שמואל: **תִּסְתַּיֵּים** – יש להוכיח **דַּאֲבוּהַּ דִּשְׁמוּאֵל הוּא דְּאָמַר שַׁיְּין בְּתוֹךְ הָעַיִן אָסוּר, עַל גַּב הָעַיִן מוּתָּר, מִדְּאָמַר שְׁמוּאֵל, שׁוֹרֶה אָדָם פִּיתּוֹ בְּיַיִן וְנוֹתְנוֹ עַל גַּב הָעַיִן בְּשַׁבָּת,** כי יאמרו שעושה כן לרחיצה. **דְּשַׁמְיָא לֵיהּ מִמַּאן, לָאו דְּשַׁמְיָא לֵיהּ מֵאֲבוּהַּ** – ממי שמע שמואל דין זה, האם לא מאביו, ומוכח שאביו של שמואל הוא שאמר שאסור לתת יין בתוך העין ומותר על גב העין.

המשך בעמוד לח

לַגִּיגִית שנותנים בה שיכר תִּיקְצִין, שלא תיגע בגיגית קודם נטילה, ותזיק את השותים מן השיכר.

מבארת הברייתא: יָד הנוגעת בעין קודם נטילה מְסַמָּא את העין, יָד הנוגעת באוזן קודם נטילה מַחֲרֶשֶׁת, יָד הנוגעת בפה או בחוטם קודם נטילה מַעֲלָה פּוּלִיפּוּס – ריח בפה ובחוטם.

תַּנְיָא, רַבִּי נָתָן אוֹמֵר, בַּת חוֹרִין הִיא זוֹ, הרוח הרעה השורה על הידים קודם הנטילה, וּמַקְפֶּדֶת בנטילתו עַד שֶׁיִּרְחוֹץ יָדָיו יפה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, פּוּךְ [–כחול שנותנים בעין], אם נותנו בעיניו, מַעֲבִיר בַּת מֶלֶךְ – מעביר את הרוח הרעה הזו אם הזיקה לעיניו כשנגע בהם קודם נטילה, וּפוֹסֵק אֶת הַדִּמְעָה, וּמַרְבֶּה שֵׂעָר בָּעַפְעַפַּיִם. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי כדברי רבי יוחנן, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, פּוּךְ מַעֲבִיר בַּת מֶלֶךְ, וּפוֹסֵק אֶת הַדִּמְעָה, וּמַרְבֶּה שֵׂעָר בָּעַפְעַפַּיִם.

וְאָמַר מַר עוּקְבָא אָמַר שְׁמוּאֵל, עֲלִין [–מין עשב] אֵין בָּהֶם באכילתם מִשּׁוּם רְפוּאָה, שאינם מועילים להאיר את העינים. אָמַר רַב יוֹסֵף, כּוּסְבְּרְתָּא [–כוסבר] אֵין בָּהּ מִשּׁוּם רְפוּאָה. אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, כְּשׁוּת אֵין בָּהֶן מִשּׁוּם רְפוּאָה. אָמַר רַב יוֹסֵף, אכילת כּוּסְבְּרְתָּא, אֲפִילּוּ לְדִידִי [–לי], שאני סומא, קָשֶׁה לִי מזיק לי לכאב העין. אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, גַּרְגִּירָא אֲפִילּוּ לְדִידִי, שאני סומא, מְעַלֵּי – טוב לי לעין. וְאָמַר מַר עוּקְבָא אָמַר שְׁמוּאֵל, כָּל מִינֵי כְּשׁוּת שָׁרוּ – מותר לאוכלם בשבת, כיון שלא מוכח שאוכל אותם לרפואה, לְבַר – חוץ מִטְּרוֹזָא [–מין כשות] שאסור לאוכלו בשבת, משום שאוכלים מין זה רק לרפואה, ומוכח הדבר שאוכלו לרפואה.

אָמַר רַב חִסְדָּא, שְׁרִיקָא טַוְיָא שָׁרִי – מותר למשוח בשבת שמן וביצים על הצלי כשהוא חם ואינו נראה כמתקן. פִּיעָפּוּעֵי בֵּיעֵי – לטרוף ביצים בקערה, אָסוּר, כיון שנראה כמי שרוצה ליתנן בקדירה על האש לבשלן. דְּכִיתְּהוּ זְזֵעִירֵי עַבְדָא לֵיהּ – אשתו של זעירי משחה שמן וביצים על הצלי בשבת לְחַיָּא בַּר אַשִּׁי, וְלֵא אָכַל, לפי שסבר שאסור לעשות כן בשבת, אֲמָרָה לֵיהּ, לְרַבָּךְ זעירי, עַבְדִּי לֵיהּ – עשיתי לו כן וְאָכַל, וְאִתְּ לֵא אָכְלַת.

הגמרא מבארת את טעמו של זעירי: זְעִירִי שאכל צלי משמשחוהו בשמן וביצים, הוא לְטַעֲמֵיהּ – לשיטתו שמותר לעשות כן בשבת, דְּאָמַר זְעִירִי, נוֹתֵן אָדָם יַיִן צָלוּל וּמַיִם צְלוּלִין הראויים לשתיה, לְתוֹךְ הַמְשַׁמֶּרֶת [–מסננת שמסננים בה יין מן השמרים] כדי שיהיו צלולים יותר כַּשַּׁבָּת, וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ משום בורר, אַלְמָא – מוכח שזעירי סובר, שכֵּיוָן דְּמִשְׁתְּתֵי הָכִי – שהם ראויים כך לשתיה בלא הסינון, לָאו מִידֵּי קָעָבִיד – לא נחשב שעושה איסור בורר, הָכָא נַמִּי – גם כאן כֵּיוָן דְּמִיתְּכִיל הָכִי – שראוי הצלי לאכילה בלא משיחת השמן והביצים, לָאו מִידֵּי קָעָבִיד – לא נחשב שעושה איסור, שאינו נראה כמתקן.

הגמרא מביאה דין בענין רפואה בשבת: וְאָמַר מַר עוּקְבָא, מִי שֶׁנִּגְּפָה – שנכשלה ונחבלה יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ, צוֹמְתָהּ – מכווצה על ידי ששורה אותה בְּיַיִן, כדי לעצור את הדם, וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ משום איסור רפואה בשבת.

הגמרא מבררת האם מותר לשרותם גם בחומץ: אִיבַּעְיָא לְהוּ, חַלָּא מַאי – מה הדין לשרות את המכה בחומץ, אָמַר רַב הִלֵּל לְרַב אַשִׁי, כִּי הֲוִינָא בֵּי רַב כַּהֲנָא – כאשר הייתי בבית מדרשו של רב כהנא, אָמְרִי – אמרו שם, חַלָּא לֵא – בחומץ אסור לשרות, כיון שמרפא את המכה. אָמַר רָבָא, וְהָנֵי – ואלו בְּנֵי מְחוֹזָא, כֵּיוָן דְּמִפַּנְּקִי – כיון שהם מעונגים ועורם רך, אֲפִילּוּ חַמְרָא נַמִּי מַסֵּי לְהוּ – אפילו יין שהוא חזק רק קצת, קשה לבשרם ומרפאם כחומץ, ולפיכך אסור להם לשרות את המכה אף ביין.

רַבִּינָא אִיקְּלַע לְבֵי [–נזדמן לבית] רַב אַשִׁי, חַזְיֵיהּ דְּדְרִיכָא לֵיהּ חֲמָרָא אַגַּבָּא דְּכַרְעֵיהּ – ראה רבינא את רב אשי שחמור דרך על גב רגלו, וְיָתִיב קָא צָמִית לֵיהּ בְּחַלָּא – ויושב ומשרה את רגלו בחומץ לכוורצה, אָמַר לֵיהּ רבינא, לֵא סָבַר לְהּ מַר לְהָא – וכי אינך סובר דין זה דְּאָמַר רַב הִילֵל, חַלָּא לֵא – שאסור לשרות את המכה בחומץ.

אָמַר לֵיהּ, גַּב הַיָּד וְגַב הָרֶגֶל שָׁאנִי – שונה דינם של גב היד וגב הרגל שמותר לרפאותם, כיון שמכתם קשה ומסוכנת, ומחללים עליהם את השבת.

אִיכָּא דְּאָמְרִי – יש שסיפרו מעשה זה באופן אחר, שרבינא חַזְיֵיהּ דְּקָא צָמִית לֵיהּ בְּחַמְרָא – ראה את רב אשי שורה את רגלו ביין, אָמַר לֵיהּ רבינא, לֵא סָבַר לְהָא מַר לְהָא – האם אינך סובר דין זה דְּאָמַר רָבָא, הָנֵי בְּנֵי מְחוֹזָא כֵּיוָן דְּמִפַּנְּקִי – כיון שהם מעונגים ועורם רך, אֲפִילּוּ חַמְרָא נַמִּי מַסֵּי לְהוּ – אפילו יין מרפאם, ואסור להם בשבת לשרות את המכה אף ביין, וּמַר נַמִּי הָא מִפַּנְּקִי – והרי גם הרב הינו מעונג. אָמַר לֵיהּ, גַּב הַיָּד וְגַב הָרֶגֶל שָׁאנִי [–שונה דינם] דְּאָמַר רַב אַדָּא בַּר מַתְּנָה אָמַר רַב, מכה בְּגַב הַיָּד וְגַב הָרֶגֶל חֲרֵי הֵן כְּמַכָּה שֶׁל חָלָל – שנמצאת בתוך חלל הגוף שהיא מסוכנת, וּמְחַלְּלִין עֲלֵיהֶן אֶת הַשַּׁבָּת.

הגמרא מביאה ברייתא שדנה בענין רחיצה במקומות שרוחצים שם לרפואה: תָּנוּ רַבָּנַן, רוֹחֲצִים בְּמֵי גֶּרֶר, בְּמֵי חַמָּתָן, בְּמֵי עַסְיָא בשבת, ואף שהמים שם קצת מלוחים ומועילים קצת לרפאות, וְכן רוחצים בְּמֵי טְבֶרְיָא אף שהם חמים, כיון שהדרך לרחוץ בהם, ולא מוכח שעושה כן לרפואה, אֲבָל לֹא בַּיָּם הַגָּדוֹל, וְלֹא בְּמֵי מִשְׁרָה – מים ששורים בו פשתן והם סרוחים, שאין הדרך לרחוץ במי משרה אלא לרפואה, וְלֹא בְּיַמָּה שֶׁל סְדוֹם – בים המלח, משום שמלוח מאד ואין הדרך לרחוץ בו, ומוכח שרוחץ בהם לרפואה.

הגמרא מקשה סתירה מברייתא אחרת על ברייתא זו: וּרְמִינְהוּ, רוֹחֲצִים בְּמֵי טְבֶרְיָא וּבַיָּם הַגָּדוֹל, אֲבָל לֹא בְּמֵי מִשְׁרָה וְלֹא בְּיַמָּה שֶׁל סְדוֹם. קַשְׁיָא יָם הַגָּדוֹל אַיָּם הַגָּדוֹל – קשה מדין ים הגדול המובא בברייתא הראשונה שאסור לרחוץ בו על דין ים הגדול המובא בברייתא השניה שרוחצים בו.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לֹא קַשְׁיָא, הָא – הברייתא השניה שהתירה לרחוץ בים הגדול, רַבִּי מֵאִיר היא, שאינו מחלק בין ים הגדול לשאר ימים, הָא – הברייתא הראשונה שאוסרת לרחוץ בים הגדול, רַבִּי יְהוּדָה היא, שמחלק בין ים הגדול לשאר ימים.

הגמרא מביאה את מחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה: קודם לדברי המשנה יש לבאר שלגבי שני דברים חלוק דין מעין ממקוה. א. שמי המעין הם 'מים חיים', ובשרים לטבילת זב, ולהזאת דם ציפור מצורע, ולקידוש מי חטאת, שכל אלו צריכים 'מים חיים', אבל מקוה אינו כשר לכל אלו, משום שאין מימיו 'מים חיים'. ב. שמעין מטהר את הטובלים בו אף כאשר מימיו זוחלים ומקלחים, שכן דרכו של המעין לזחול, ואילו מקוה מטהר רק כאשר המים שבתוכו מכונסים ועומדים אבל לא כשהם זוחלים.

דִּתְנַן (פרה פ"ח מ"ח, מקואות פ"ה מ"ד), כָּל הַיַּמִּים שבעולם כַּמִּקְוֶה, כלומר, תורת מקוה עליהם ולא תורת מעין לגבי שני הדינים שמעין חלוק ממקוה. א. שכל הימים אין להם דין 'מים חיים'. ב. שהמים שבים כשרים לטבילה רק אם הם מכונסים ועומדים כמקוה ולא כאשר הם זוחלים כמעין, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית א ט) 'וְלִמְקִוֵּה הַמַּיִם קָרָא יַמִּים', הכתוב קרא לימים 'מקוה', לפיכך, כל הימים שבעולם תורת מקוה עליהם לכל דיניהם, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, יָם הַגָּדוֹל [–ים אוקיינוס] בלבד הרי הוא כַּמִּקְוֶה שאינו מטהר בזוחלין ואין לו דין מים חיים, שרק עליו נאמר הפסוק 'וְלִמְקִוֵּה הַמַּיִם קָרָא יַמִּים', ששם נקוו כל המים במעשה בראשית, אבל שאר ימים הרי הם כמעין, וְלֹא נֶאֱמַר 'יַמִּים' בלשון רבים, שמשמע כל הימים, אֶלָּא משום שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִינֵי יַמִּים הַרְבֵּה, שכל הנחלים הולכים אל הים הגדול.

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, כָּל הַיַּמִּים וים הגדול בכללם מְטַהֲרִין בְּזוֹחֲלִין כמעין, מפני שדרכם בזחילה כמעין, שכן דרך הנחלים לזחול אל הימים, וּפְסוּלִים לְזָבִים וְלִמְצוֹרָעִים וּלְקַדֵּשׁ בָּהֶן מֵי חַטָּאת, כדין מקוה, שאין להם דין מים חיים, לפי שהכתוב קראם 'מקוה'. ואם כן רבי מאיר שאינו מחלק בין ים הגדול לשאר ימים וסובר שדין אחד לכל הימים, יסבור שרוחצים בשבת בים הגדול כשאר הימים, ורבי יהודה שמחלק בין ים הגדול לשאר ימים יסבור שאסור לרחוץ בשבת בים הגדול.

הגמרא מקשה מה הדמיון בין המחלוקת לענין מקוה לאיסור רחיצה בהם בשבת מפני שמרפאים: מַתְקִיף לָהּ רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק,

רש"י

לַגִּינִית. שֶׁמְּטִילִין בָּהּ שֵׁכָר: **תִּיקְצִין.** דְּלֹא תִּיגַּע קוֹדֶם נְטִילַת שַׁחֲרִית: **יָד.** לְעִנְיַן מִסְמָא, קוֹדֶם נְטִילָה: **יָד.** לְאֹזֶן מַחֲרֶשֶׁת: **יָד.** לְפֶה אוֹ לְחוֹטֶם: **מַעֲלָה פּוֹלִיפּוּס.** רִיחַ הַחוֹטֶם וְהַפֶּה. וְל"נ דְּיָד לְאַמָּה לָאו לְעִנְיַן שַׁחֲרִית נָקְט לָהּ, אֶלָּא מִשּׁוּם דְּמַבִּיא לִידֵי קֶרִי. וּבְמַסֶּכֶת נִדָּה (דף יג:) אָמְרִינַן בָּהּ תִּקְצַץ מִשּׁוּם הַאי טְעָמָא. וּמִשּׁוּם דְּתַנְיָא בָּהּ נָמִי לְטוּתְאָ דִּתִיקְצַץ – תַּנְיֵיהּ נָמִי גַּבֵּי הָנָךְ. וְכֵן יָד לְפִי טַבַּעַת לְמִשְׁמֵשׁ בָּהּ תְּדִיר, מְבִיאָתוֹ לִידֵי תַּחְתּוֹנִיּוֹת: **בַּת חוֹרִין הִיא.** הָרְוּחַ הַשּׁוֹרָה עַל הַיְדָדִים לִפְנֵי נְטִילָה: **וּמַקְפֶּדֶת.** בִּנְטִילָתוֹ, לְנוֹטְלָהּ יָפָה עַד שֶׁיִּשְׁפּוֹךְ מַיִם יָפֶה ג' פְּעָמִים עַל יָדָיו: **פּוּךְ.** אם נוֹתְנוֹ בְּעֵינָיו: **מַעֲבִיר בַּת מֶלֶךְ.** אם הַזִּיקָה לְעֵינָיו: **עָלִין.** כָּךְ שֵׁם הַעֶשֶׂב: **אֵין בָּהֶם מִשּׁוּם רְפוּאָה.** בַּאֲכִילָתוֹ לְהָאִיר הָעֵינַיִם, דְּלֹא מִסּוּ: **כּוּסְבַּרְתָּא.** אלייאנדר"א: **אֲפִילּוּ לְדִידִי.** דְּמִאוֹר עֵינַיִם אָנָא, קָשֶׁה לִי לְכַאֵב הָעַיִן אִם אוֹכְלָנוּ: **גַּרְגִּירָא.** אורוג"א: **אֲפִילּוּ לְדִידִי.** דְּמִאוֹר עֵינַיִם אָנָא, מְעַלְיָא לִי: **כָּל מִינֵי כְּשׁוּת שָׁרִי.** לְמִיכַל בְּשַׁבָּת, כְּדִתְנַן בְּמַתְנִי': כָּל הָאוֹכָלִים אוֹכֵל אָדָם לְרְפוּאָה, דְּלֹא מוֹכְחָא מִילְּתָא: **לְבַר מִטְּרוּזָא.** שֶׁאֵין אָדָם אוֹכֵל אֶלָּא לְרְפוּאָה וּמוֹכְחָא מִלְּתָא: **שְׁרִיקָא טַוְיָא.** לִשְׁרוֹק וְלָטוּחַ שֶׁמֶן וּבֵיצִים מְגוּלְגָּלִין עַל הַצְּלִי כְּשֶׁהוּא חַם מִשֶּׁחֲשֵׁכָה – שָׁרֵי, וּבְלֵבַד שֶׁלֹּא יְהֵא רוֹתֵחַ כְּדֵי לְבַשֵּׁל, וְלָא אָמְרִינַן דְּמֵי לְמִתְקַן: **פִּיעֲפּוּעֵי בֵּיעֵי.** לִטְרוֹף בֵּיצִים מְגוּלְגָּלִין בְּקְעָרָה: **אָסוּר.** דְּמִתְחַזֵּי כְּמַאן דְּבָעֵי לְמִשְׁדֵּינְהוּ בְּקִדְרָה: **עֲבַדָא לֵיהּ.** שְׁרִיקָא טַוְיָא: **לְרַבָּךְ.** זְעִירִי: **מְשַׁמֶּרֶת.** שֶׁמְּסִנְּנִין בָּהּ שְׁמָרִים: **כֵּיוָן דְּמִשְׁתַּתִּי הָכִי.** דְּמִיתְכְּיֵל הָכִי, לָאו מִידֵּי קָעֲבִיד, הָכָא נָמִי – כֵּיוָן דְּמִיתְכְּיֵל הָכִי, לָאו מִידֵּי קָעֲבִיד. וְאָמַר מָר עוּקְבָא מִי שֶׁנִּגְּפָה יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ צוֹמְתָהּ בְּיַיִן, וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ. אִיבַּעְיָא לְהוּ: חָלָא מַאי? אָמַר רַב הִלֵּל לְרַב אַשִׁי: כִּי הֲוָינָא בְּי רַב כָּהֲנָא אָמְרִי: חָלָא לָא. אָמַר רָבָא: וְהָנֵי בְּנֵי מְחוֹזָא, כֵּיוָן דְּמִפַּנְּקִי – אֲפִילּוּ חַמְרָא נָמִי מְסֵי לְהוּ. רְבִינָא אִיקְלַע לְבֵי רַב אַשִׁי, חַזְיֵיהּ דִּדְרִיקָא לֵיהּ חַמְרָא אַגַּבָּא דְּכַרְעֵיהּ, וַיְתֵיב קָא צָמֵית לֵיהּ בְּחָלָא. אָמַר לֵיהּ: לָא סָבַר לָהּ מָר לָהָא דַּאֲמַר רַב הִילֵל חָלָא לָא? א"ל: גַּב הָיָד וְגַב הָרֶגֶל שָׁאנֵי. אִיבָּא דְּאָמְרִי: חַזְיֵיהּ דְּקָא צָמֵית לֵיהּ בְּחַמְרָא, אָמַר לֵיהּ: לָא סָבַר לָהּ מָר לָהָא דַּאֲמַר רָבָא: הָנֵי בְּנֵי מְחוֹזָא כֵּיוָן דְּמִפַּנְּקִי – אֲפִי' חַמְרָא נָמִי מְסֵי לְהוּ. וּמָר נָמִי – הָא מְפַנֵּק! אָמַר לֵיהּ: גַּב הָיָד וְגַב הָרֶגֶל שָׁאנֵי. דְּאָמַר רַב אַדָּא בַּר מַתְּנָה אָמַר רַב: גַּב הָיָד וְגַב הָרֶגֶל הֲרֵי הֵן כְּמַכָּה שֶׁל חָלָל, וּמְחַלְּלִין עֲלֵיהֶן אֶת הַשַּׁבָּת. ת"ר: רוֹחֲצִים בְּמֵי גְּרָר, בְּמֵי חֲמָתָן, בְּמֵי עַסְיָא, וּבְמֵי טִבֶּרְיָא. אֲבָל לֹא בַּיָּם הַגָּדוֹל, וְלֹא בְּמֵימָהּ שֶׁל סְדוֹם. וּרְמִינְהוּ: רוֹחֲצִים בְּמֵי טִבֶּרְיָא וּבַיָּם הַגָּדוֹל, אֲבָל לֹא בְּמֵי מִשְׁרָה וְלֹא בְּיַמָּהּ שֶׁל סְדוֹם. קַשְׁיָא יָם הַגָּדוֹל אַיָּם הַגָּדוֹל! א"ר יוֹחָנָן: לָא קַשְׁיָא, הָא – ר"מ, הָא – ר' יְהוּדָה. דִּתְנַן: כָּל הַיַּמִּים כַּמִּקְוֶה, שֶׁנֶּאֱמַר "וּלְמִקְוֵה הַמַּיִם קָרָא יַמִּים" דִּבְרֵי ר"מ, ר' יְהוּדָה אוֹמֵר: יָם הַגָּדוֹל כַּמִּקְוֶה, וְלֹא נֶאֱמַר "יַמִּים" אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִינֵי יַמִּים הַרְבֵּה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: כָּל הַיַّמִּים מִטַּהֲרִין בְּזוֹחֲלִין. וּפְסוּלִים לְזָבִים וּלְמְצוֹרָעִים וּלְקַדֵּשׁ בָּהֶן מֵי חַטָּאת. מַתְקִיף לָהּ רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק:

עָלִין אין בהם משום רפואה. פי' בקונטרס דאבילה מיירי, ואין נראה לר"י: אלא איירי להשים על העין, דבהכי איירי בולה סוגיא. ועוד: אי באבילה מיירי – היכי אסר רב ששת גרגירא? כיון דמאכל בריאים הוא, והתנן: כל האוכלים אוכל אדם לרפואה! **לדידי** אפילו בוסברתא קשי לי. קשה לר"י: א"כ אמאי איצטריך למימר רב יוסף בוסברתא אין בו משום רפואה? כיון דמוקת לעינים כ"ש דלא מרפאה! ואומר ר"י דה"ק: אין בה משום רפואה, כלומר: יש שטועין וסבורין שיש בה רפואה – ואין בה רפואה, אלא מוקת לעינים. ויכול להיות שמהנה אותו בשום ענין:

שריקא טויא. פירש ר"ח: מים שמסננים ממעי אבטיח ושותים כדי לשלשל.

ור"ל דמותר לסנן מים שבמעיין, כדמסיק: כיון דמיתכיל הכי לאו מידי קעביד. אבל פעפועי ביעי – אסור, דלא מיתכיל בלא סינון שפיר. והשתא אתי שפיר לפי' ר"ח דשייבא הא מלתא להכא, דמיירי ברפואה: **רוחצין** במי גרר במי חמתן במי טבריא. והא דתנן בפ' "חבית" (לקמן דף קמז.): הרוחץ במי מערה במי טבריא. ודייק בגמרא: דיעבד – אין, לכתחילה – לא. התם מיירי ברוחץ בגומא, דדמיא למרחץ. אבל בנהר מותר לכתחילה, כדפרישית לעיל בפרק "בירה" (לעיל לט: ד"ה והא). ורבינו נסים כתב במגילת סתרים דהא דקתני הרוחץ דיעבד אין לכתחילה לא – משום מי מערה, אבל במי טבריא – אפילו לכתחילה שרי. ולא קתני במי טבריא אלא ללמד על מי מערה שהן חמין, דומיא דמי טבריא. וטעמא, משום דמי טבריא מגולין, אבל מערה מכוסה היא, כדאמר ב"שור שנגח את הפרה" (ב"ק דף נ:) דמערה עבידא דמטללא ונפיש הבלא וחיישינן שמא יזיע ומש"ה לכתחילה לאא):

רבי יוסי אומר כל הימים מטהרין בזוחלין. נראה לריב"א: דטעמא משום דכל שעה הולכים ושבים מכאן לכאן, והוי כזוחלין, הלכך יש להם לטהר בזוחלין כמו שאר נהרות. אבל מים חיים אינם, שהרי אינם נובעים, הלכך מיסתבר טפי מה שהכתוב קראן מקוה, היינו לפוסלן ממים חיים: **הא** ר"מ והא רבי יהודה. תימה: היכי מדמי הא פלוגתא לפלוגתא דלעיל דמיירי ברפואה?

חיויא

אימור

לַגִּינִית – תִּיקְצִין. יָד מְסָמָא, יָד מַחֲרֶשֶׁת, יָד מַעֲלָה פּוֹלִיפּוּס. תַּנְיָא, רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: בַּת חוֹרִין הִיא זוֹ, וּמִקְפֶּדֶת עַד שֶׁיִּרְחוֹץ יָדָיו ג' פְּעָמִים. א"ר יוֹחָנָן: פּוּךְ מַעֲבִיר בַּת מֶלֶךְ, וּפוֹסֵק אֶת הַדִּמְעָה, וּמַרְבֶּה שֵׂיעָר בָּעַפְעַפַּיִם. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: פּוּךְ מַעֲבִיר בַּת מֶלֶךְ, וּפוֹסֵק אֶת הַדִּמְעָה, וּמַרְבֶּה שֵׂיעָר בָּעַפְעַפַּיִם. וְאָמַר מַר עוּקְבָא אָמַר שְׁמוּאֵל: עָלִין אֵין בָּהֶם מִשּׁוּם רְפוּאָה. אָמַר רַב יוֹסֵף: כּוּסְבַּרְתָּא אֵין בָּהּ מִשּׁוּם רְפוּאָה. אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: כְּשׁוּת אֵין בָּהֶן מִשּׁוּם רְפוּאָה. אָמַר רַב יוֹסֵף: כּוּסְבַּרְתָּא, אֲפִילּוּ לְדִידִי קָשָׁה לִי. אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: גַּרְגִּירָא – אֲפִילּוּ לְדִידִי מַעֲלִי. וְאָמַר מָר עוּקְבָא אָמַר שְׁמוּאֵל: כָּל מִינֵי כְּשׁוּת שָׁרוּ, לְבַר מִטְּרוּזָא. אָמַר רַב חִסְדָּא: שְׁרִיקָא טַוְיָא – שָׁרִי, פִּיעֲפּוּעֵי בֵּיעֵי – אָסוּר. דְּבִיתְהוּ דִּזְעֵירִי עֲבַדָא לֵיהּ לְחִיָּא בַּר אַשִׁי וְלָא אָכַל. אֲמַרָה לֵיהּ: לְרַבָּךְ עֲבַדִי לֵיהּ וַאֲכַל, וְאַתְּ לָא אָכְלַתְּ?! זְעֵירִי לְטַעְמֵיהּ, דַּאֲמַר זְעֵירִי: נוֹתֵן אָדָם יַיִן צָלוּל וּמַיִם צְלוּלִין לְתוֹךְ הַמְשַׁמֶּרֶת בַּשַּׁבָּת וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ. אַלְמָא: כֵּיוָן דְּמִשְׁתַּתִּי הָכִי – לָאו מִידֵּי קָעֲבִיד, הָכָא נַמִּי – כֵּיוָן דְּמִיתְכְּיֵל הָכִי, לָאו מִידֵּי קָעֲבִיד. וְאָמַר מָר עוּקְבָא מִי שֶׁנִּגְּפָה יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ צוֹמְתָהּ בְּיַיִן, וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ. אִיבַּעְיָא לְהוּ: חָלָא מַאי? אָמַר רַב הִלֵּל לְרַב אַשִׁי: כִּי הֲוָינָא בְּי רַב כָּהֲנָא אָמְרִי: חָלָא לָא. אָמַר רָבָא: וְהָנֵי בְּנֵי מְחוֹזָא, כֵּיוָן דְּמִפַּנְּקִי – אֲפִילּוּ חַמְרָא נָמִי מְסֵי לְהוּ. רְבִינָא אִיקְלַע לְבֵי רַב אַשִׁי, חַזְיֵיהּ דִּדְרִיקָא לֵיהּ חַמְרָא אַגַּבָּא דְּכַרְעֵיהּ, וַיְתֵיב קָא צָמֵית לֵיהּ בְּחָלָא. אָמַר לֵיהּ: לָא סָבַר לָהּ מָר לָהָא דַּאֲמַר רַב הִילֵל חָלָא לָא? א"ל: גַּב הָיָד וְגַב הָרֶגֶל שָׁאנֵי. אִיבָּא דְּאָמְרִי: חַזְיֵיהּ דְּקָא צָמֵית לֵיהּ בְּחַמְרָא, אָמַר לֵיהּ: לָא סָבַר לָהּ מָר לָהָא דַּאֲמַר רָבָא: הָנֵי בְּנֵי מְחוֹזָא כֵּיוָן דְּמִפַּנְּקִי – אֲפִי' חַמְרָא נָמִי מְסֵי לְהוּ. וּמָר נָמִי – הָא מְפַנֵּק! אָמַר לֵיהּ: גַּב הָיָד וְגַב הָרֶגֶל שָׁאנֵי. דְּאָמַר רַב אַדָּא בַּר מַתְּנָה אָמַר רַב: גַּב הָיָד וְגַב הָרֶגֶל הֲרֵי הֵן כְּמַכָּה שֶׁל חָלָל, וּמְחַלְּלִין עֲלֵיהֶן אֶת הַשַּׁבָּת. ת"ר: רוֹחֲצִים בְּמֵי גְּרָר, בְּמֵי חֲמָתָן, בְּמֵי עַסְיָא, וּבְמֵי טִבֶּרְיָא. אֲבָל לֹא בַּיָּם הַגָּדוֹל, וְלֹא בְּיַמָּהּ שֶׁל סְדוֹם. וּרְמִינְהוּ: רוֹחֲצִים בְּמֵי טִבֶּרְיָא וּבַיָּם הַגָּדוֹל, אֲבָל לֹא בְּמֵי מִשְׁרָה וְלֹא בְּיַמָּהּ שֶׁל סְדוֹם. קַשְׁיָא יָם הַגָּדוֹל אַיָּם הַגָּדוֹל! א"ר יוֹחָנָן: לָא קַשְׁיָא, הָא – ר"מ, הָא – ר' יְהוּדָה. דִּתְנַן: כָּל הַיַּמִּים כַּמִּקְוֶה, שֶׁנֶּאֱמַר "וּלְמִקְוֵה הַמַּיִם קָרָא יַמִּים" דִּבְרֵי ר"מ, ר' יְהוּדָה אוֹמֵר: יָם הַגָּדוֹל כַּמִּקְוֶה, וְלֹא נֶאֱמַר "יַמִּים" אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִינֵי יַמִּים הַרְבֵּה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: כָּל הַיַّמִּים מִטַּהֲרִין בְּזוֹחֲלִין. וּפְסוּלִים לְזָבִים וּלְמְצוֹרָעִים וּלְקַדֵּשׁ בָּהֶן מֵי חַטָּאת. מַתְקִיף לָהּ רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק:

אימור

טו) "וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בְּמַיִם חַיִּים", בְּמִצּוֹרָע כְּתִיב (שם יד) "אֶל כְּלִי חָרֶס עַל מַיִם חַיִּים", בְּמֵי חַטָּאת כְּתִיב (במדבר יט) "מַיִם חַיִּים אֶל כְּלִי". וּמִטְּהַר טְמֵאִים הַטְּבוּלִים בְּמִימָיו כְּשֵׁהֵן זוֹחֲלִין וּמִקְלָחִים, שֶׁהֲרֵי זֶה דַּרְכּוֹ שֶׁל מַעְיָן, כָּל עַצְמָן זוֹחֲלִין הֵן. וּמִקְוֶה, שֶׁהֵן מַיִם מְכוּנָסִין, אִם הִטְבִּיל בְּמִימָיו דֶּרֶךְ זְחִילָתָן בְּמִקּוֹם קִטְפָּרֵס – אֵינָהּ טְבִילָה, עַד שֶׁיְּהֵא בְּמִקּוֹם אִשְׁבּוֹרֶן שֶׁלּוֹ קוֹוִין וְעוֹמְדִין. וְהָכִי תַּנְיָא בַּת"כ: אִי מַה מַעְיָן מְטַהֵר בְּזוֹחֲלִין, אַף מִקְוֶה מְטַהֵר בְּזוֹחֲלִין – ת"ל "אַךְ". מַעְיָן מְטַהֵר בְּזוֹחֲלִין, וְהַמִּקְוֶה בְּאֲשִׁבּוֹרָן. זֶהוּ פֵּירוּשׁ מְטַהֵר בְּזוֹחֲלִין בְּכָל מָקוֹם, וְאֲנִי לֹא שְׁמַעְתִּיו כֵּן. וְאִין הַמִּקְוֶה כָּשֵׁר לְטְבִילַת זָב וּלְהַזָּיֵת מְצוֹרָע וּלְקַדֵּשׁ מֵי חַטָּאת, וְכָל הַיַּמִּים כְּמִקְוֶה, שֶׁהַכָּתוּב קָרָאן מִקְוֶה: **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר.** לֹא קָרָא הַכָּתוּב מִקְוֶה אֶלָּא לַיָּם הַגָּדוֹל, דְּבֵיהּ מִשְׁתְּעֵי קְרָא בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית, שֶׁשֵּׁם נִקְווּ כָּל מֵי בְרֵאשִׁית: **וְלֹא נֶאֱמַר יַמִּים.** בְּלָשׁוֹן רַבִּים אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁמְּעוֹרְבִין בּוֹ מִינֵי יַמִּים הַרְבֵּה, שֶׁכָּל הַנִּבְחָלִים הוֹלְכִים אֶל הַיָּם: **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר כָּל הַיַּמִּים.** יָם הַגָּדוֹל תּוֹרַת מַעְיָן מַיִם זוֹחֲלִין עֲלֵיהֶן, לְעִנְיַן שֶׁהֵם מִטַּהֲרִין בְּזוֹחֲלִין, מִפְּנֵי שֶׁדֶּרֶךְ לִהְיוֹת נִחְלָים זוֹחֲלִין עֲלֵיהֶן, וְזֶה דַּרְכָּן. אֲבָל פְּסוּלִין הֵן לְתוֹרַת מַיִם חַיִּים, דְּהַכָּתוּב קָרָאן מִקְוֶה:

אימור

אימור דפליגי לענין טומאה וטהרה. ומשום קרא: לענין שבת. דשעמא משום רפואה הוא, מי שמעת להו? הא דאישתהי. בגנזידו – אסור, דמוכחא מלתא דלרפואה קא מכוין: הא דלא אישתהי. אלא רחץ ויצא – מותר: בתרייתא. דקתני רוחצין, בדלא אישתהי: חטטין. מאלנ"ץ: שלא נשתהי: ביפין. שכן רוחצין בהן בחול לרחיצה שאינה לרפואה: ברעים. אין רוחצין, דמוכחא מלתא דלרפואה, ותרוויהו בדאישתהי: מי המשרה אמי המשרה לא קשיא. הך דקתני רוחצין במי המשרה, אהנך תרתי דלעיל דקתני "אבל לא במי המשרה", הא – דאישתהי, הא – דלא אשתהי: מתני' איזביון. מפרש בגמרא שאינו מאכל בריאים, ומוכחא מלתא דלרפואה אכיל ליה: אבל אוכל הוא את יוצר. שהרבה אוכלין אותו כשהן בריאין: מפי דקלים. מפרש בגמרא: וכום עיקרין. משקה שבותשין לתוכו עיקרי ירקות ובשמים, ובגמרא מפרש ליה: מפני שהן לירוקה. לחולי של ירקון, ואינו מאכל בריאים: לצמאו. אם אינו חולה: גמ' אמר רב יוסף אזוב. דאורייתא, שהוכשר להזאה, הוא שקורין אברתא בר המג: איזביון. דמתניתין, הוא שקורין אברתא בר הינג. ויש מרבותי מפרשים: בר המג – שגדל במקום גמי, בר הינג – שגדל בין ההגים, רונצ"ץ: עולא אמר. אזוב דאורייתא הוא מרוא חיורא, בלע"ז שלוי"א: שומשוק. הוא אזוב דאורייתא: ג' קלחים. דאגודה כתיב, ואין אגודה פחות מג': ובהן ג' גבעולין. בכל קלח ג' גבעולין קנים דקים כעין של קנבוס: לקוקיני. תולעים שבבני מעים: דחליף עליה מ' יומי. משנטחן: פותנק. בלע"ז פולא"ל: לארקתא. תולעים שבכבד: מאי הוי. החולי: מאומצא. בשר בגחלים: אליבא ריקנא. קודם אכילה: ומגירי דרוביא. תילתן, כעין לולבי גפנים: רוביא. פינגרי: ומשתי מיא בתרייהו. האוכל אחד מאלו קודם אכילה, ושותה אחריו מים: ואי לא. אי לית ליה פותנק. א"נ: אכליה ולא איתסי: תחלי. שחלי, כרישון: לימוץ גרמא. יהא מוצץ אבר יפה מאותו בשר, וימץ שמנו בפיו: גורדא דאסינתא. קלפה גרודה מן הסנה: מעילאי לתתאי. שתהא גרודה מלמעלה למטה: דלקא נפקא. התולעים: אידי פומיה. דרך פיו: בי שבבי. בין השמשות, בחשכותא דשמשי. ל"א: בי שבבי – בבית אחד משכניו, שלא ירחיץ הוא הריח. שהוא קשה לו: נסברינן לנקבים דיליה. יסתום נחיריו שלא יריח. ל"א: יסתום נחיריו ונקבי אזניו, שלא יצא כח המשקה מגופו: מפני אפשיחה. מקום שנפשח הדקל, אישברנק"ר: חוטרא יחידאה. עץ הגדל יחידי בלא ענף: לגילויא. מי ששתה מים מגולין: חמשה כלילי. ורדין: כוסאתא דשיכרא. כוסות: עד דקיימי אאנפקא. שיעמדו על מדה מחוזקת אנפק, והיא רביעית הלוג, כדאמרינן ב"חזקת הבתים" (ב"ב נח): ושגרא תנורא. הסיקה תנור: ורפתיה. מגחלים, שיצטנן קצת: ואותבה לבינתא בגויה. שישב עליה ולא יכוה: ונפק מיניה. הקיא הארס שבלע: הוצא. עלה של לולב: אתרוג חליתא. מתוק:

1 אימור דפליגי לענין טומאה וטהרה, לענין שבת מי שמעת להו? אלא אמר רב נחמן בר
2 יצחק: לא קשיא, הא – דאישתהי, הא – דלא אישתהי. במאי אוקימתא לברתרייתא – דלא
3 אישתהי, אי דלא אישתהי – אפילו במי משרה נמי; דהתניא: רוחצין במי טבריא ובמי משרה
4 ובימה של סדום, ואף על פי שיש לו חטטים בראשו. במה דברים אמורים – שלא נשתהא,
5 אבל נשתהא – אסור! אלא,ים הגדול לא קשיא; הא – ביפין שבו, הא
6 ברעים שבו. מי משרה אמי משרה נמי לא קשיא; הא – דאישתהי, הא – דלא אישתהי.
7 **מתני'** אין אוכלין איזביון בשבת, לפי שאינו מאכל בריאים. אבל אוכל הוא את יוצר,
8 ושותה אבובירואה. כל האוכלין אוכל אדם לרפואה וכל המשקין שותה, חוץ ממי דקלים
9 וכוס עיקרין, מפני שהן לירוקה. אבל שותה הוא מי דקלים לצמאו, וסך שמן עיקרין שלא
10 לרפואה. **גמ'** אמר רב יוסף: אזוב – אברתה בר המג, איזביון – אברתה בר הינג. עולא
11 אמר: מרוא חיורא. עולא איקלע לבי רב שמואל בר יהודה, איתי לקמיה מרוא חיורא,
12 אמר: היינו אזוב דכתיב באורייתא. רב פפי אמר: שומשוק. א"ר ירמיה מדיפתי: כיוותיה
13 דרב פפי מסתברא, דתנן: מצוצת אזוב – שלשה קלחין ובהן שלשה גבעולין. ושומשוק הוא
14 דמשתכחא הכי. למאי אכלי ליה – לקוקאיני, במאי אכלי ליה – בשבע תמרי אופמתא, ממאי
15 הויא – מקימחא דשערי (במנא) דחליף עליה ארבעין יומין. "אבל אוכל הוא את יוצר".
16 מאי יוצר? פותנק. למאי אכלי לה – לארקתא. במאי אכלי לה – בשבע תמרי חיורתא.
17 ממאי הויא – מאומצא ומיא אליבא ריקנא, ומגירי דשבא אליבא ריקנא, ומגירי דרוביא
18 אליבא ריקנא, מאמגוזא אליבא ריקנא, ומגירי דרוביא אליבא ריקנא, ומשתי מיא אבתריה.
19 ואי לא – ליבלע תחלי חיורתא, ואי לא – ליתיב בתענגיתא. וליתי בישרא שמנא וליתי
20 אגומרי וליטיץ גרמא וליגמע חלא, ואיכא דאמרי, חלא לא, משום דקשי לכבדא. ואי לא
21 – לייתי גורדא דאסינתא דגרידא מעילאי לתתאי ולא מתתאי לעילאי דילמא נפקא איידי
22 פומיה, וליישלקה בשיכרא בי שיבבי, ולמחר נסברינון לנקבין דידיה, וליישתי. וכי מפני – מפני
23 אפשיחה דדקלא. "ושותין אבובירואה". מאי אבובירואה? חומטרניא. מאי חומטרניא? חוטרא
24 יחידאה. למאי עבדי לה – לגילויא. ואי לא – ליתי חמשא כלילי, וחמשא כוסתא דשיכרא,
25 ונישלוקינהו בההי הדדי עד דקיימא אאנפקא, ונישתי. אימיה דרב אחרבוי בר אמי עבדה ליה
26 לההוא גברא חד כלילא וחד כוסתא דשיכרא, שלקה ואישקיתיה ושגרא תנורא וגרפתיה,
27 ואותביתיה לבינתא בגויה ונפק כהוצא ירקא. רב אויא אמר: רביעתא דחלבא מעיזא חיורתא.
28 רב הונא בר יהודה אמר: ליתי אתרוגא חליתא, ולחייקיה ולימליה דושבא, ולותבה בי מילי
29 דנורא וליכליה. רבי חנינא אמר: מי רגלים בני ארבעים יום. ברזינא – לזיבורא, רביעאה –
30 לעקרבא, פלגא ריבעא – לגילויא, ריבעא – אפילו לכשפים מעלו. אמר רבי יוחנן: אניגרון,
31 ואבנגר, ותירייקה – מעלו בין לגילויא בין לכשפים. האי מאן דבלע חיויא לוכליה כשותא
32 במילחא ולירחטיה תלתא מילי. רב שימי בר אשי חזייה לההוא גברא דבלע חיויא, אידמי
33 ליה כפרשא, אוכליה כשותא במילחא, וארחטיה קמיה תלתא מילי ונפק מיניה גובי גובי.
34 איכא דאמרי: רב שימי בר אשי בלע חיויא, אתא אליהו אידמי ליה כפרשא, אוכליה כשותא
35 במילחא, וארחטיה קמיה תלתא מילי ונפק מיניה גובי גובי. האי מאן דטרקיה חיויא, ליתי
36 עובדא דחמרא חיורתא ולקרעיה ולותביה עיליה, והני מילי דלא אישתכח טרפה. והוא

בר

ולחייכיה. לגויה, יחקוק בתוכו חקק: וליתבה בי מילי דנורא. מניחו ע"ג גחלים לוחשות, שיתבשל האתרוג בדבש: בני מ' יום. ל"א: של תינוק בן מ' יום: ברזינא לזיבורא. כוס קטן מאד, ושמו ברזינא, מאותן מי רגלים שותין למי שנשכתו צרעה, ומתרפא: רביעתא לעקרב. רביעית לוג למי שעקצו עקרב: פלגא ריבעא לגילויא. חצי לוג: רבעא. לוג: אניגרון ואבנגר ותירייקי. מים שנשלק בהם בנגרי, מין עשב ששמו בנגרי. וסתם אניגרון מי שלק תרדין, כדאמרינן (ברכות דף לה:) אניגרון מיא דסילקא, ותירייקי צרי: אידמי ליה כפרשא. תופסו ומייסרו, שהפחד והמרוצה והכשופים מתישין כחו(א) ומתמם, ומת הנחש בתוכו: גובי. חתיכות חתיכות יצא הנחש ממנו גובי טרונצו"ץ בלע"ז: דטרקיה. נשכו: עובדא דחמרא חיורתא. עובר הנמצא במעי חמורה לבנה: דלא אשתכח טרפה. האם:

בר

הבעל־שם־טוב היה מסודר, המגיד ממעזריטש דקדק בסדר, והסבא רבא – רבינו הזקן - לימד את החסידים שהם יהיו מסודרים.

היום־יום ז' תמוז

אֵימוּר דִּפְלִיגִי – יכולים אנו לומר, שמחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה אם הים הגדול הוא כשאר ימים, הוא דווקא לְעִנְיַן טוּמְאָה וְטַהֲרָה, משום שנחלקו בפירוש הפסוק 'קָרָא יַמִּים', אבל לְעִנְיַן שַׁבָּת, אם מותר לרחוץ בים הגדול משום רפואה, מִי שָׁמַעְתָּ לְהוּ – האם שמעת שנחלקו.

הגמרא מתרצת תירוץ אחר על הסתירה: אֶלָּא אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, לֹא קַשְׁיָא, הָא – הברייתא האוסרת לרחוץ בים הגדול עוסקת באופן דְּאִישְׁתַּהֵי – ששוהה במים, ומוכח שעושה כן לרפואה, הָא – הברייתא המתירה לרחוץ בים הגדול עוסקת בִּדְלָא אִישְׁתַּהֵי – שאינו שוהה, אלא רוחץ ויוצא מיד, ולפיכך מותר שאינו נראה כרוחץ לרפואה.

הגמרא מקשה על תירוץ זה: בְּמַאי אוֹקִימְתָּא לְבָתְרַיְיתָא – במה העמדת וביארת את הברייתא האחרונה המתירה לרחוץ בים הגדול, דִּלָּא אִישְׁתַּהֵי – באופן שאינו שוהה במים, אִי דְּלָא אִישְׁתַּהֵי – אם מדובר באופן שאינו שוהה מדוע אסרה הברייתא לרחוץ במי משרה, הרי אם אינו שוהה אֲפִילּוּ בְּמֵי מִשְׁרָה נַמִּי – גם מותר לרחוץ, דְּהָתַנְיָא, רוֹחֲצִין בְּמֵי טְבֶרְיָא וּבְמֵי מִשְׁרָה וּבִימָּה שֶׁל סְדוֹם, וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֲטָטִים [–פצעים] בְּרֹאשׁוֹ, ונראה שרוחץ משום רפואה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שמותר לרחוץ בהם, שֶׁלֹּא נִשְׁתַּהֶא, אֲבָל נִשְׁתַּהֶא אָסוּר. הרי שאם אינו שוהה במים מותר לרחוץ אפילו במי משרה, אם כן לא ניתן להעמיד את הברייתא האחרונה שהובאה לעיל (ע"א) באופן שאינו שוהה במים, שהרי הברייתא ההיא אוסרת לרחוץ במי משרה.

הגמרא מתרצת תירוץ אחר: אֶלָּא שתי הברייתות עוסקות ששוהה ברחיצה, וְיָם הַגָּדוֹל אַיָּם הַגָּדוֹל לֹא קַשְׁיָא, הָא – הברייתא המתירה לרחוץ בים הגדול עוסקת כשרוחץ בְּיָפִין שֶׁבּוֹ – במים היפים שבים הגדול שאינם מלוחים כל כך, שהדרך לרחוץ בהם בחול ואינו ניכר שרוחץ לרפואה, על כן מותר אפילו לשהות בהם, הָא – הברייתא האוסרת לרחוץ בים הגדול עוסקת כשרוחץ בְּרָעִים שֶׁבּוֹ – במים הרעים שבים הגדול שהם מלוחים כל כך עד שמוכח שרוחץ לרפואה, על כן אסור לשהות בהם.

הגמרא מבארת מדוע לא קשה מברייתא זו שמתירה לרחוץ במי משרה על הברייתות לעיל (ע"א): מֵי מִשְׁרָה אַמֵּי מִשְׁרָה נַמִּי לֹא קַשְׁיָא – גם לא קשה מברייתא זו המתירה לרחוץ במי משרה, על הברייתות המובאות לעיל (ע"א) האוסרות, כי יש לתרץ, הָא – הברייתות האוסרות עוסקות בִּדְאִישְׁתַּהֵי – באופן שהוא שוהה במים, שמוכח שרוחץ לרפואה, שהרי המים עכורים, וְהָא – הברייתא המתירה עוסקת בִּדְלָא אִישְׁתַּהֵי – שאינו שוהה במים ולא מוכח שרוחץ לרפואה.

משנה

המשנה עוסקת בדיני אכילת מאכל לרפואה בשבת: אֵין אוֹכְלִין אֵיזָבְיוֹן [–מין אזוב] בְּשַׁבָּת, לְפִי שֶׁאֵינוֹ מַאֲכַל בְּרִיאִים, וניכר שאוכלו לרפואה, אֲבָל אוֹכֵל הוּא אֶת יוֹעֵזֶר וְשׁוֹתֶה אַבּוּבְרוֹאָה, אף שהם מרפאים, כיון שגם דרך הבריאים לאכול ולשתות אותם. כָּל הָאוֹכָלִין שהם מאכל בריאים, אוֹכֵל אָדָם לִרְפוּאָה, וְכָל הַמַּשְׁקִין שׁוֹתֶה, חוּץ מִמֵּי דְקָלִים וְכוֹס עִיקָּרִין – משקה שכותשים לתוכו עיקרי ירקות ובשמים, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מועילים לִירוֹקָה – לחולי של ירקון ואינם משקה בריאים וניכר ששותה לרפואה, אֲבָל שׁוֹתֶה הוּא מֵי דְקָלִים לִצְמָאוֹ, אם אינו חולה, וְסָךְ שֶׁמֶן עִיקָּרִין – שמן עם עיקרי בשמים וירקות שֶׁלֹּא לִרְפוּאָה.

גמרא

הגמרא מבארת מהו איזביון: אֲמַר רַב יוֹסֵף, אֵזוֹב שכשר להזאה על טמא מת, הוא אַכְרָתָה בַּר חֲמָגּ – מין אזוב שגדל במקום גמי [היינו, סוף שגדל בשפת האגם], וְאֵיזָבְיוֹן המובא במשנתנו, הוא אַכְרָתָה בַּר חִינָּג – מין אזוב שגדל בין הקוצים.

דעה אחרת מהו אזוב: עוּלָּא אָמַר, אזוב הוא מָרְוָא חִיוָּרָא – מין צמח. עוּלָּא אִיקְּלַע לְבֵי – הזדמן לבית רַב שְׁמוּאֵל בַּר יְהוּדָה, אַיְיתוּ לְקַמֵּיהּ – הביאו לפניו מָרְוָא חִיוָּרָא, אָמַר עולא, הֵינוּ אֵזוֹב דִּכְתִיב בְּאוֹרַיְיתָא שכשר להזאה.

דעה נוספת מהו אזוב: רַב פָּפִּי אָמַר, אזוב הוא שׁוּמְשׁוּק.

הגמרא מביאה ראיה לרב פפי: אָמַר רַב יִרְמְיָה מִדִּיפְתִּי, כְּוָותֵיהּ דְּרַב פָּפִּי מִסְתַּבְּרָא – מסתבר כדברי רב פפי, דִּתְנַן במשנה (פרה פי"א מ"ט), מִצְוַת הזאה בְּאֵזוֹב, שיהיו בו שְׁלֹשָׁה קְלָחִין – שרשים, וּבָהֶן שְׁלֹשָׁה גְּבָעוֹלִין – קנים דקים, וְשׁוּמְשׁוּק הוּא דְּמִשְׁתַּכְּחָא הָכִי – ורק בשומשוק נמצא כן שיש בו שלשה גבעולים, ומוכח ששומשוק הוא האזוב הכשר להזאה.

שנינו במשנה, שאין אוכלין איזביון בשבת, משום שאוכלים אותו לרפואה. הגמרא מבררת מה מרפא האיזביון: לְמַאי אָכְלִי לֵיהּ – לאיזו רפואה אוכלים את האיזביון. משיבה הגמרא: לְקוּקָאנֵי – לתולעים שבבני מעיים. בְּמַאי אָכְלִי לֵיהּ – עם מה אוכלים אותו, בִּשְׁבַע תַּמְרֵי אוּכְמְתָּא – עם שבעה תמרים שחורים. מַמַּאי הַוְיָא – ממה נוצרים התולעים במעיים. מִקִּימְחָא דִּשְׁעָרֵי (בְּמָנָא) דַּחֲלִיף עֲלֵיהּ אַרְבָּעִין יוֹמִין – מאכילת קמח שעורים שעבר עליהם ארבעים יום מטחינתם.

שנינו במשנה: אֲבָל אוֹכֵל הוּא אֶת יוֹעֵזֶר.

הגמרא מבארת מהו יועזר: מַאי [–מהו] יוֹעֵזֶר. משיבה הגמרא: פּוּתְנָק – מין נענע. לְמַאי אָכְלִי לָהּ – לאיזו רפואה אוכלים אותו. לְאַרַקְתָא – לתולעים שבבכד. בְּמַאי אָכְלִי לָהּ – עם מה אוכלים אותו. בִּשְׁבַע תַּמְרֵי חִיוָּרְתָא – עם שבעה תמרים לבנים. מִמַּאי הַוְיָא – ממה נוצרים התולעים בכבד. מֵאוּמְצָא (וּמִיָּא) אַלִּיבָּא רֵיקָנָא – מאכילת בשר שנצלה על גבי גחלים קודם אכילה כשהקיבה ריקה. וּמִבִּישְׁרָא שַׁמְנָא – או מבשר שמן אַלִּיבָּא רֵיקָנָא. וּמִבִּישְׁרָא דְּתוֹרָא – או מבשר שור אַלִּיבָּא רֵיקָנָא. מֵאַמְנוּוָא – או מאגוז אַלִּיבָּא רֵיקָנָא. וּמִגִּירֵי דְּרוּבְיָא – או מלולבי תילתן אַלִּיבָּא רֵיקָנָא, וּמִשְׁתֵּי מַיָּא אַבַּתְרֵיהוּ – וכאשר שותה מים לאחר שאכל אחד מדברים אלו קודם האכילה.

הגמרא מביאה רפואות נוספות לתולעים בכבד: וְאִי לֹא – ואם אין לו פותנק, או שאכל ולא נרפא, לִיבְלַע תַּחֲלֵי חִיוָּרְתָא – יבלע שחלליים [מין מאכל] לבנים. וְאִי לֹא, לֵיתֵיב בְּתַעֲנִיתָא – ישב בתענית, וְלֵיתֵי בִּישְׁרָא שַׁמְנָא וְלִישְׁדֵי אַגּוּמְרֵי – ויביא בשר שמן ויניח על הגחלים, וְלֵימֵיץ גַּרְמָא – וימצוץ אבר מאותו בשר, שיצא השומן לפיו, וְלֵינְמַע חַלָּא – וישתה חומץ. וְאִיבָּא דְּאָמְרִי – ויש אומרים, שחַלָּא לֹא – לא ישתה חומץ, מִשּׁוּם דְּקָשֵׁי לְכִבְדָּא – שהחומץ קשה לכבד.

וְאִי לֹא, לֵיתֵי גּוּרְדָּא דַּאֲסִינְתָּא – יביא קליפה שגרדוה מן עץ הסנה, דְּגָרֵידָא מֵעֵילַּאי לְתַתַּאי וְלֹא מִתַּתַּאי לְעֵילַּאי – שגרודה מן העץ מלמעלה כלפי מטה, שאם יקח קליפה שגרודה מלמטה למעלה, דְּיִלְמָא נָפְקָא אֵידֵי פּוּמֵיהּ – שמא יצאו התולעים דרך פיו, כשם שגירד מהסנה מלמטה למעלה, וְלִישְׁלְקָהּ בְּשִׁיכְרָא בֵּי שִׁיבְּבֵי – וישלוק הקליפה בשיכר בזמן בין השמשות, וּלְמָחַר, נַסְכְּרִינּוּן לְנָקְבֵין דִּידֵיהּ וְלִישְׁתֵּי – יסתום נחיריו כדי שלא יריח, שהריח קשה לו, וישתה, וְכִי מִפְּנֵי – וכאשר נפנה לצרכיו, מִפְּנֵי אַפְּשִׁיחָה דְּדִקְלָא – יפנה במקום שנקצץ הדקל.

שנינו במשנה: וְשׁוֹתִין אַבּוּבְרוֹאָה.

הגמרא מבארת מהו אבובְרואה: מַאי – מהו אַבּוּבְרוֹאָה. משיבה הגמרא: חוּמַטְרִיָּא. מַאי חוּמַטְרִיָּא. חוּטְרָא יְחִידָאָה – מין עץ הגדל יחידי בלא ענף ושולקים אותו במים. לְמַאי עָבְדִי לָהּ – לאיזו רפואה עושים זאת. לְגִילּוּיָא – לשותה מים מגולים וירא שמא שתה מדם נחש. וְאִי לֹא – ואם אין לו מין עץ זה או שעשה כן ולא הועיל לו, לֵיתֵי חַמְשָׁא כְּלִילֵי – יביא חמשה ורדים, וְחַמְשָׁא כּוֹסָתָא דְּשִׁיכְרָא – וחמש כוסות שיכר, וְנִישְׁלוּקִנְהוּ כַּהֲדֵי חָדָדֵי עַד דְּקָרְיָמָא אַאַנְפָּקָא וְנִישְׁתֵּי – וישלקם יחד עד שיעמוד על רביעית הלוג, וישתה אותו. אִימַּיהּ [–אמו] דְּרַב אַחְדְּבוֹי בַּר אַמִּי, עָבְדָה לֵיהּ לְהַהוּא גַּבְרָא – עשתה

המשך בעמוד מב

כַּר קָשָׁא דְּפוּמְבְּדִיתָא – ממונה מטעם המלך לשמור על העיר פומבדיתא, **דְּטָרְקֵיהּ חִיוָיָא** – שנשכו נחש, **הֲוָה תְּלִיסַר חָמְרֵי חִיוָרְתָּא** – היו שלש עשרה חמורות לבנות מעוברות **בְּפוּמְבְּדִיתָא, קָרְעִינְהוּ לְכוּלְּהוּ** – קרעו את כולן לצורך הוצאת העובר, **וְאִשְׁתְּכָחוּ** – ונמצאו כולן **טְרֵיפָה, הֲוַאי חָדָא בְּהַהוּא גִּיסָא דְּפוּמְבְּדִיתָא** – היתה עוד אחת בצד השני של פומבדיתא, **עַד דְּאַזְלִי מַיְיתִי לָהּ** – עד שהלכו להביאה, **אַכְלָהּ אַרְיֵה** – אכל אריה את החמורה, ולא יכלו לרפאותו.

אָמַר לְהוּ אַבָּיֵי, דִּילְמָא חִיוָיָא דְּרַבָּנַן טָרְקֵיהּ – אולי נשכו נחש על שעבר על דברי חכמים, **דְּלֵית לֵיהּ אָסוּתָא** – שאין לו רפואה, **דִּכְתִיב** (קהלת י ח) **'וּפֹרֵץ גָּדֵר יִשְּׁכֶנּוּ נָחָשׁ'**, כלומר, הפורץ גדר של חכמים ישכנו נחש, שהעובר על דברי חכמים חייב מיתה, ולפיכך לא מצאו לו רפואה, **אָמְרוּ לֵיהּ אִין רַבִּי** – כן רבינו, כך היה, **דְּכִי נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַב** – שכאשר נפטר רב, **גָּזַר רַב יִצְחָק בַּר בִּיסְנָא, דְּלִיכְּבָא דְּלִימְטֵיהּ אַפָּא וְגִידְמֵי לְבֵי הִילּוּלָא [בַּטְבְּלָא]** – שלא יקשקשו לפני החתן והכלה בתופים ופעמונים בזמן שמביאים לפניהם הדס וענפי דקלים לשמחם, שיהיו ממעטים בשמחה אותה שנה שנפטר רב, **וַאֲזַל אִיהוּ** – והלך אותו אדם שנשכו הנחש, **אַמְטֵי** – הביא **אַפָּא וְגִידְמֵי לְבֵי הִילּוּלָא בַּטְבְּלָא, ולפיכך טָרְקֵיהּ חִיוָיָא וּמֵת** – נשכו נחש ומת.

הגמרא מביאה דברים נוספים בעניני נחש: **הַאי מַאן דְּכָרְכֵיהּ חִיוָיָא** – מי שנכרך סביבו נחש, **לִינְחוֹת לְמַיָּא** – ירד למים, **וְלִיסְחוֹף דִּיקוּלָא אַרְיָשָׁא** – ויכפה סל מעל לראש הנחש, **וְלַחְדְּקֵיהּ מִינֵיהּ** – ויורידו את הסל בנחת לצד הנחש, ויגרום לנחש לעלות על הסל, שאם יאחזו בידו או ינתקו בחזקה, יכעס הנחש וישכנו, **וְכִי סָלִיק עִילָּוֵיהּ** – וכאשר יעלה הנחש על הסל, **לִישַׁדְּיֵהּ לְמַיָּא** – ימהר וישליכו במים **וְלִיסְלוֹק וְלֵיתֵי** – ויעלה מן המים ויברח.

הַאי מַאן דְּמִיקַּנֵּי בֵּיהּ חִיוָיָא – מי שנחש כועס עליו ורודף אחריו על ידי שמריח ריח פסיעותיו, **אִי אִיכָּא חַבְרֵיהּ בַּהֲדֵיהּ** – אם יש עמו חבר, **לִירְכְּבֵיהּ אַרְבַּע גַּרְמִידֵי** – ירכיב אותו חבירו עליו ארבע אמות, כדי שיפסקו עקבותיו ולא יוכל הנחש להריחו. **וְאִי לָא, לִישָׁוֵאר גַּנְרָא** – ואם אין עמו חבר, ידלג חריץ של מים, שלא ימצאהו הנחש. **וְאִי לָא, לִיעְבַּר נַהֲרָא** – ואם אין שם חריץ של מים יעבור את הנהר, **וּכְלֵילְיָא, לוֹתְבֵיהּ לְפוּרְיָא אַאַרְבָּעָה חֲבִיתָא** – ובלילה, יניח את מיטתו על ארבע חביות, כדי שלא יוכל הנחש לעלות אליו מהר, ושלא יריח אותו הנחש, **וְנִינְנֵי בֵּי כּוֹכְבֵי** – וישכב תחת הכוכבים, דהיינו, במקום גלוי, כדי שלא יעלה הנחש דרך הגג ויפיל עצמו עליו, **וְלֵיתֵי אַרְבָּעָה שׁוּנְרֵי** – ויביא ארבעה חתולים, **וְלִיסְרִינְהוּ בְּאַרְבָּעָה כַּרְעֵי דְּפוּרְיֵיהּ** – ויקשור אותם לארבע רגלי המיטה, **וְלֵיתֵי שַׁחְפֵּי וְלִישְׁדֵּי הָתָם** – ויביא ענפים וקיסמים וכל דבר המקשקש, ויזרקם סביב למיטתו, **דְּכִי שַׁמַּע קָלֵי** – כדי שכאשר ישמעו החתולים את קול הנחש כשיעבור עליהם, **אָכְלִי לֵיהּ** – יאכלוהו.

הַאי מַאן דְּרָהִיט אַבַּתְרֵיהּ – מי שנחש רץ אחריו, **לִירְהִיט בֵּי חָלָתָא** – ירוץ בין החולות, שאין הנחש יכול לרוץ שם וכך יחזור הנחש לאחוריו.

הַאי אִיתְּתָא דְּחָזְיָא חִיוָיָא – אשה הרואה נחש, **וְלָא יָדְעָה אִי יָהִיב דַּעְתֵּיהּ עִילָּוֵיהּ אִי לָא יָהִיב דַּעְתֵּיהּ עִילָּוֵיהּ** – ואינה יודעת אם דעתו של הנחש עליה לתאוות תשמיש, או לא, **תִּשְׁלַח מָאנָהּ וְנִשְׁדְּיֵיהּ קַמֵּיהּ** – תפשוט בגדיה ותשליכם לפניו, **אִי מִכְּרַךְ בָּהוּ** – אם הנחש נכנס לבגדיה ונכרך בהם, **דַּעְתֵּיהּ עִילָּוֵיהּ** – דעתו עליה, **וְאִי לָא, לָא יָהִיב דַּעְתֵּיהּ עִילָּוֵיהּ** – ואם אינו נכנס לבגדיה אין דעתו עליה לתשמיש.

מַאי תַּקָּנְתָּהּ – מה תקנתה אם דעתו עליה, **תְּשַׁמֵּשׁ קַמֵּיהּ** [–לפניו] עם בעלה, כדי שתתגנה בפניו. **אִיכָּא דְּאָמְרִי** – יש אומרים, **כָּל שֶׁכֵּן דְּתָקִיף לֵיהּ יְצָרֵיהּ** – אם תשמש לפניו כל שכן שיתגבר יצרו ויתאוה לה יותר, **אֶלָּא תִּשְׁקוֹל מִמַּזָּהּ וּמִטּוּפְרָהּ וְתִשְׁדֵּי בֵּיהּ** – תיקח משערותיה ומציפרניה ותשליכם עליו, **וְתֵימָא** [–ותאמר] **דִּישְׁתָּנָא אֲנָא** – דרך נשים לי.

הַאי אִיתְּתָא דְּעַיֵּיל בָּהּ חִיוָיָא – אשה שנחש מתאוה לה ונכנס בה כולו באותו מקום, **לִיפַּסְעָהּ** – יפסקו את רגליה, **וְלִתְבוּהָ אַתַּרְתֵּי חֲבִיתָא** – וישיבוה על שתי חביות, מקצתה על זו ומקצתה על זו כדי שיפתח רחמה, **וְלֵיתֵי בִּישְׁרָא שַׁמְנָה וְלִישְׁדֵּי אַגּוּמְרֵי** – ויביאו בשר שמן ויניחו על הגחלים, כדי שיעלה הריח, **וְלֵיתֵי אַגְנָא דְּתַחְלֵי** – ויביאו סל מלא מן הצמח שחליים, **וְחַמְרָא רֵיחָתָנָא** – ויין שיש לו ריח טוב, **וְלוֹתְבוּ הָתָם** – ויניחום על הקרקע תחת מושבה, **וְלִיטְרוּקִינְהוּ בַּהֲדֵי הֲדֵדֵי** – ויערבום יחד כדי שיעלה הריח, **וְלִינְקוֹט צְבָתָא בִּידָהּ** – ותאחוז האשה צבת בידה, **דְּכִי מִירַח רֵיחָא נָפִיק וְאָתֵי** – שכאשר יריח הנחש את הריח יצא ותתפסנו בו, **וְלִישְׁקְלֵיהּ וְלִיקְלֵיהּ בְּנוּרָא** – ותקח את הנחש ותשרפנו באש, **דְּאִי לָא** – שאם לא תשרוף אותו, **הָדַר עִילָּוֵיהּ** – יחזור אליה.

שנינו במשנה: **כָּל הָאוֹכְלִין כו'** אוכל אדם לרפואה, וכל המשקין שותה.

הגמרא מבררת מה בא לרבות כלל זה: **כָּל הָאוֹכְלִין** ששנינו במשנתנו שאוכל אדם לרפואה בשבת, **לְאִיתּוּיֵי מַאי** – מה הוא בא לרבות. משיבה הגמרא: **לְאִיתּוּיֵי** – הוא בא לרבות שמותר לאכול בשבת, **בְּחוֹל** שמרפא **לַשִּׁינַּיִם**, אף על פי שמזיק לבני מעיים, **וְכֵן** שמותר לאכול **כַּרְשִׁינִין** שמרפא **לִבְנֵי מַעַיִים**, ואף על פי שמזיק לשינים, שהיינו אומרים ביון שהם מזיקים לשינים או לבני מעיים, אין הדרך לאוכלם אלא לרפואה שיש בהם, ומוכח הדבר שעושה לרפואה בשבת ואסור, לכך משמיעה לנו המשנה שמותר, כיון שמכל מקום מאכל בריאים הוא, ואינו ניכר שהוא לרפואה.

הגמרא מבררת מה בא לרבות המשך דברי המשנה 'וכל המשקין שותה': **כָּל הַמַּשְׁקִין** ששנינו במשנתנו ששותה אדם לרפואה, **לְאִיתּוּיֵי מַאי** – מה הוא בא לרבות. משיבה הגמרא: **לְאִיתּוּיֵי מֵי צְלָפִין בְּחוֹמֶץ** – הוא בא לרבות את מי הצלף כשהוא כבוש בחומץ, שאף ששותים אותו גם לרפואה, מותר לשתותו בשבת, כיון שהוא משקה בריאים.

אָמַר לֵיהּ רַבִינָא לְרָבָא, מַהוּ לִשְׁתּוֹת מֵי רַגְלַיִם לרפואה בַּשַּׁבָּת. אָמַר לֵיהּ, תְּנִינָא – שנינו במשנתנו, **כָּל הַמַּשְׁקִין שׁוֹתֶה, והיינו** דווקא משקה שהבריאים שותים. **וּמֵי רַגְלַיִם לֹא שָׁתוּ אִינְשֵׁי** – אנשים אינם רגילים לשתותם, ואינם בכלל 'כל המשקין', ולפיכך אסור לשתותם בשבת, כיון שמוכח ששותה לרפואה.

שנינו במשנה: וכל המשקין שותה **חוּץ מִמֵּי דְקָלִים.**

תָּנָא – שנינו בברייתא, **חוּץ מִמֵּי דְקָרִים. מַאן דְּתָנָא** – מי ששונה **מֵי דְקָרִים**, נקראים כן על שם מעשיהם, **שֶׁהֵם דּוֹקְרִים אֶת הַמָּרָה, ומשלשלים** בני מעיים. **וּמַאן דְּאָמַר מֵי דְקָלִים**, הוא על שם מקומם, **שֶׁיּוֹצְאִין מִן שְׁנֵי דִקְלֵי** [–דקלים].

מבררת הגמרא: **מַאי** [–מהו] **מֵי דְקָלִים. אָמַר רַבָּה בַּר בְּרוֹנָא, תַּרְתֵּי תָּלֵאי אִיכָּא בְּמַעֲרָבָא** – שתי נטיעות של דקלים [מין תמרים] יש בארץ ישראל, **וְנַפְקָא עֵינָא דְּמַיָּא מִבֵּינַיְיהוּ** – ויוצא מעין מים מבין שניהם, **כָּמָא קַמָּא מְרַפֵּי** – הכוס הראשונה ששותה ממים אלו, מרפה את מיעיו שיוציא במקצת את הזבל שבמעיים, **אִידָךְ** – כששותה את הכוס השניה, **מְשַׁלְשֵׁל מאד, וְאִידָךְ** – וכאשר שותה את הכוס השלישית, **כִּי הֵיכִי דְּעָיְלִי הָכִי נָפְקִי** – כשם שנכנסים אליו המים כשהם צלולים, כך הם יוצאים צלולים, שהמעיים מתנקים לגמרי על ידי הכוסות הראשונות. **אָמַר עוּלָּא, לְדִידִי שָׁתֵי שִׁיכְרָא דְּבַבְלָאֵי** – אני שתיתי את השיכר שבבבל, **וּמְעָלֵי מִינַיְיהוּ** – ומועיל יותר ממי דקלים אלו, **וְהוּא דְּלָא רָגִיל בֵּיהּ אַרְבָּעִין יוֹמִין** – והוא מועיל דווקא כאשר לא שתה שיכר ארבעים יום.

הגמרא מביאה דיעה נוספת בענין מי דקרים: **רַב יוֹסֵף אָמַר, מי** דקרים הם **זֵיתוּם הַמְצָרִי**, וכך עושים אותו, **תִּילְתָּא שְׂעָרֵי** – שליש שעורים, **וְתִילְתָּא קוּרְטָמֵי** – ושליש כרכום, **וְתִילְתָּא מֵילְחָא** – ושליש מלח, ושורים אותם יחד וקולים אותם וטוחנים אותם.

דיעה אחרת בענין זיתום המצרי: **רַב פָּפָּא אָמַר**, אין נותנים בזיתום המצרי שליש שעורים, אלא **תִּילְתָּא חִיטֵּי** – שליש חיטים, **וְתִילְתָּא קוּרְטָמֵי** – ושליש כרכום, **וְתִילְתָּא מֵילְחָא (וְכַמּוֹנָא)** – ושליש מלח. **וְסִימָנֵיךְ** – והסימן לזכור מי אמר שנותנים בזיתום המצרי חיטים

המשך בעמוד סח

רש"י

בַּר קַשָּׁא. מִמּוּנָּה לַמֶּלֶךְ, וְיִשְׂרָאֵל הָיָה: **דֵּילְמָא** חִיוְיָא דְּרַבָּנַן. שֶׁעָבַר עַל נִידּוּי חֲכָמִים, וְנִחָשׁ הַנּוֹשֵׁכוֹ עַל כָּךְ אֵין לוֹ רְפוּאָה, לְפִיכָךְ לֹא נִמְצָא לוֹ רְפוּאָה: **אֵין רַבִּי.** אֵין רַבִּינוּ, כָּךְ הָיָה: **דְּכִי נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַב גָּזֵר רַב יִצְחָק.** שֶׁיִּהְיוּ מְמַעֲטִים מִשֹּׂמְחָה אוֹתָהּ שָׁנָה, וְלֹא יֵהָא אָדָם מֵבִיא אֶסָּא וּגְרִמֵי לְהֵילוּלָא בְּטִבְלָא. שֶׁהָיוּ רַגְלִים לְהָבִיא חֲדָשׁ וְעָנְפֵי דְקָלִים לִשְׂמוֹחַ לְפָנֶיהָם וְהַחָתָן וְהַכַּלָּה, וּכְשֶׁמְּבִיאִים אוֹתָן לְפָנֶיהָם מְקַשְּׁקְשִׁים לְפָנֶיהָם בְּשׁוּק בְּבוֹאָם בְּתוּפִּים וּזְוִוגִין. טִבְלָא = אשקליט"א. וְזָוִוג שֶׁלֹּא יְקַשְּׁקְשׁוּ לְפָנֶיהָם עוֹד: **דְּכַרְכֵיהּ.** נִכְרָךְ סְבִיבוֹתָיו: **וְלִיסְחוֹף דִּיקוּלָא.** סַל: **אַרֵישֵׁיהּ.** דְּחִיוְיָא, לְמַעְלָה מֵרֹאשׁוֹ: **וְלִיהַדְּקֵיהּ מִינַּיהּ.** יוֹרִיד הַסַּל מְעַט מְעַט לְצַד הַנָּחָשׁ, וַיַּדְּיֵל בּוֹ הַנָּחָשׁ מִבְּשָׂרוֹ, שֶׁיַּעֲלֶה עַל הַסַּל. שֶׁאִם אוֹחֲזוֹ בְּיָדוֹ אוֹ מִנַּתְּקוֹ בְּחֻזְקָה – יִכְעוֹס וְיִשְׁכָּנוּ: **וְכִי סָלִיק.** הַנָּחָשׁ עַל הַסַּל – יְמַהֵר וְיַשְׁלִיכֶנּוּ בַּמַּיִם, וְיִבְרַח לוֹ: **דְּמִיקְנֵי בֵּיהּ חִיוְיָא.** כּוֹעֵס וְרוֹדֵף אַחֲרָיו, וּמֵרִיחַ רֵיחַ פְּעָמִין וְרוֹדֵפוּ: **לִירְכְּבֵיהּ אַרְבַּע** גַּרְמִידֵי. שֶׁיִּסְקְסֵהוּ עִקְבֵי פְּעָמָיו, וְלֹא יוּכַל לְהַרִיחָם: **לִישְׁוַאר נְגָרָא.** חָרִיץ שֶׁל מַיִם יְדֵלוֹג: **אַרְבַּע חָבִיתָא.** שֶׁלֹּא יַעֲלֶה אֶלָּא מַהֵר, וְלֹא יָרִיחַ רֵיחוֹ: **בֵּי כוֹבְבֵי.** בְּמָקוֹם גָּלוּי, שֶׁלֹּא יַעֲלֶה דֶּרֶךְ הַגֵּג וְיִפֹּל עִצְמוֹ עָלָיו: **שְׁחַפֵּי.** עֲנָפִים וְקַסָּמִים וְכָל דָּבָר הַמְקַשְּׁקֵשׁ זֶה בְּזֶה, וּמַשְׁמִיעַ קוֹל כְּשֶׁיַּעֲבוֹר עֲלֵיהֶן, **וְיַרְגִּישׁוּ** הַחֲתוּלִים וְיֹאכְלוּהוּ: **בֵּי חַלְתָּא.** בֵּין הַחוֹלוֹת, שֶׁאֵין נָחָשׁ יָכוֹל לָרוּץ שָׁם, וְיַחֲזוֹר לְאָחוֹרָיו: **אִי יָהֵיב דַּעֲתֵיהּ עֲלָהּ.** לְתַאֲוַת תַּשְׁמִישׁ: **תִּשְׁלַח מָאנָהּ.** תִּפְשׁוֹט בְּגָדֶיהָ וְתִשְׁלִיכֵם לְפָנֶיהָ: **מַאי תַּקָּנְתָּא.** אִי יָהֵיב דַּעֲתֵיהּ עֲלָהּ: **תִּשְׁמַשׁ קַמֵּיהּ.** עִם בַּעֲלָהּ, וְתִתְעַנֶּגֶת בְּפָנָיו: **וְתִשְׁדֵּי בֵּיהּ.** וְתִזְרֹק בֵּיהּ: **דִּשְׁתָּנָא אֲנָא.** דֶּרֶךְ נָשִׁים לִי. וְלַחַשׁ בְּעִלְּמָא הוּא: **דְּעָיֵיל בָּהּ חִיוְיָא.** כְּשֶׁהוּא תֹּאב לָהּ נִכְנָס כּוּלּוֹ בְּאוֹתוֹ מָקוֹם: **לִיפְסְעָהּ.** יְפַסְּקוּ אֶת רַגְלֵיהָ זֶה מִזֶּה: **אַתְרֵתֵי חֲבִיתֵי.** מִקְצָתָהּ עַל זוֹ וּמִקְצָתָהּ עַל זוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּפְתַּח רַחֲמָהּ: **וְנִישְׁדֵּי אֲנוּמְרֵי.** כִּי הֵיכִי דְּנִיסְלִיק רֵיחָא: **אֲנָנָא תַּחֲלֵי.** סַל מָלֵא שַׁחֲלַיִּים: **רֵיחֲתָנָא.** שֶׁיֵּשׁ לוֹ רֵיחַ טוֹב: **וְלִיתְּבוּ הָתָם.** עַל גַּבֵּי קַרְקַע, תַּחַת מוֹשָׁבָהּ: **וְלִיטְרוּקִינְהוּ בַּהֲדֵי.** הַיַּיִן וְהַשַּׁחֲלַיִּים כְּדֵי שֶׁיַּעֲלֶה הָרִיחַ: **צַבְתָּא.** אִיטְנַלְיֵי"ש: **דְּאִי לָא.** קָלִי לֵיהּ, הָדַר עִילָּוֹהּ: **לְאִיתְוֵיי טְחוֹל לְשִׁינַיִם.** וְאע"פ שֶׁקָּשֶׁה לְבְנֵי מְעַיִים: **כַּרְשִׁינִין לְבְנֵי מְעַיִים.** וְאע"פ שֶׁקָּשֶׁה לְשִׁינַיִם, כְּדַאֲמְרִינַן בְּבִרְכוֹת (דף מד:). סד"א, כֵּיוָן שֶׁקָּשִׁים לְאָדָם – לְאו אוֹרְחֵיהּ לְמִיכְּלִינְהוּ, אִי לְאו לְרִפּוּאָה שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם, וּמוֹכְחָא מִילְּתָא וַיַּתְסֵר – קמ"ל: **צְלָפִים.** פְּרִי שֶׁל צְלָף, קפריי"ר: **תְּלָאי.** דְּקָלִים נְטִיעוֹת, מִין תְּמָרִים שֶׁנִּקְרָא בְּלְשׁוֹן אֲרַמִּי תאל"י: **כָּמָא.** דִּשְׁתּוּ מִהָנְהוּ מַיָּא: **מַרְפֵּי.** זֶבֶל שֶׁבַּמַּעַיִם בְּמִקְצָת: **אִידָּךְ.** כּוֹס שֵׁנִי: **מְשַׁלְשֵׁל.** מְאֹד: **הֵיכִי דְּעָיֵילִי.** צְלוּלִים: **הָכִי נָפְקִי.** שֶׁמְּנַקִּין הַמַּעַיִים מִן הָרִעִי מֵרִאשׁוֹנִים: **וְהוּא דְּלָא רָגִיל.** לְמִשְׁתֵּי שִׁיכְרָא, כְּבָר עָבְרוּ מ' יוֹם: **רַב יוֹסֵף אָמַר זִיתוֹם הַמִּצְרִי.** הוּא מִי דְּקָרִים, וְעַל שֵׁם שֶׁדּוֹקְרִים אֶת הַחוֹלִי: **תִּלְתָּא קוּרְטָמֵי.** כַּרְכּוֹם: **סִיסָנֵי.** כְּלִי שֶׁנּוֹתְנִין בּוֹ

חיוא דרבנן טרקיה דלית ליה אסותא. אע"ג דגבי בן דמא בן אחותו של ר' ישמעאל, בפרק ב' דמס' ע"ז (דף כז:) קאמר שלא עבר על דברי חבירים, שנאמר: "ופורץ גדר ישכנו נחש" אע"ג דלא הוה ליה אסותא, שהרי מת – התם לא היה לו רפואה מזומנת. אבל הכא שהרפואה היתה מזומנת ונאבדה ממנו במזל רע – קאמר דלית ליה אסותא: **וליתי** אגנא דתחלי. משמע הכא דהנחש אוהב שחליים, וכן בשלהי דנדרים (דף צא:), דקאמר ליה נואף לבעל: לא תיכול מהני תחלי, דטעמינהו חיויא. וא"כ יש בהן משום גילוי. ובפרק ב' דמס' ע"ז (ל: ושם) אמר: דשחליים אין בהם משום גילוי! וי"ל: דהתם לא ממש שחליים קאמר אלא בהנך דאמר התם (מס' ע"ז דף סז.): וכן היו עושין בערבי שבתות בצפורי, [נותנין חומץ לתוך גריסין] והיו קורין אותו שחליים. אי נמי: בשילהי נדרים (דף צא:) מיירי דהוה ביה חלא, כדמסקינן התם במס' ע"ז (דף ל:): אבל אית בהו חלא – מיגרי בהו. והכא נמי, חמרא – מיגרי בהו: **רב** יוסף אמר זיתום המצרי. ר"ת כל הך מילתא מחק מספרו, ואומר דל"ג אלא בריש "אלו עוברין" (פסחים מב:). ונראה לר"י שמחקה משום דזיתום המצרי מוהר לשתות, כדתניא בפרק בתרא (דף קנו.): ושוין שבוחשין את השתית ושותין זיתום המצרי. ואומר ריב"א: דאין צריך למחוק, דרב יוסף לא קאי לפרש מי דקרים דמתני', אלא אמילתיה דעולא קאי, דאמר שיכרא בבלאי מעלי מינייהו. ואומר רב יוסף דזיתום המצרי מעלי מינייהו. מיהו, משמע בפירוש הקונט' דאמתני' קאי, מדלא קאמר בהדיא זיתום המצרי מעלי מינייהו: **סיסאני.** ולא קאמר וסימניך סמך סמך, כדאמר בשילהי "במה אשה" (לעיל סו.) משום דשערי לא כתיב בסמך:

תוספות

בַּר קַשָּׁא דְּפוּמְבַּדִּיתָא דְּטַרְקֵיהּ חִיוְיָא. הֲוָה תְּלִיסַר חֲמָרֵי חִיוְרָתָא בְּפוּמְבַּדִּיתָא, קָרְעִינְהוּ לְכוּלְּהוּ וְאִישְׁתַּכַּחוּ טְרֵיפָה. הָהֵי חֲדָא בְּהַהוּא גִּיפָּא דְּפוּמְבַּדִּיתָא, עַד דְּאָזְלִי מַיְיתִי לָהּ – אֲכָלָהּ אַרְיֵה. אֲמַר לְהוּ אַבַּיֵי: דֵּילְמָא חִיוְיָא דְּרַבָּנַן דְּלִית לֵיהּ אָסוּתָא, דִּכְתִיב "וּפֹרֵץ גָּדֵר יִשְׁכֶּנּוּ נָחָשׁ". אֲמַרוּ לֵיהּ: אִין, רַבִּי. דְּכִי נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַב, גָּזַר רַב יִצְחָק בַּר בִּיסְנָא דְּלֵיכָּא דְּלִיסְטֵיהֶן אָסָא וּגְרִמֵי לְבֵי הֵילוּלָא [בְּטַבְלָא], וַאֲזַל אִיהוּ אַמִּטִּי אָסָא וּגְרִמֵי לְבֵי הֵילוּלָא בְּטַבְלָא, טְרַקֵיהּ חִיוְיָא וּמִית. הַאי מַאן דִּכְרַכֵיהּ חִיוְיָא – לִינְחוֹת לְמַיָּא, וְלִיסְחוֹף דִּיקוּלָא אַרֵישָׁא וְלִהַדְּקֵיהּ מִינַּיהּ, וְכִי סָלִיק עִילָּוֹהּ – לִישְׁדֵיהּ לְמַיָּא וְלִיסְלוֹק וְלִיתֵּי. הַאי מַאן דִּמִיקְנֵי בֵּיהּ חִיוְיָא, אִי אִיכָּא חַבְרֵיהּ בַּהֲדֵיהּ – לִירְכְּבֵיהּ אַרְבַּע גַּרְמִידֵי, וְאִי לָא – לִישְׁוַאר נְגָרָא, וְאִי לָא – לִיעֲבַר נַהֲרָא. וּבְלֵילְיָא – לוֹתְבֵיהּ לְפוּרְיָא אַאַרְבָּעָה חָבִיתָא, וְנִיגְנֵי בֵּי כּוֹכְבֵי, וְלֵיתֵי ד' שׁוּנְרֵי וְ לִיסְרִינְהוּ בְּאַרְבָּעָה כַּרְעֵי דְּפוּרְיֵיהּ, וְלֵיתֵי שְׁחַפֵּי וְלִישְׁדֵי הָתָם, דְּכִי שָׁמַע קָלֵי אָכְלֵי לֵיהּ. הַאי מַאן דְּרָהֵיט אַבַּתְרֵיהּ – לִירְהֵיט בֵּי חַלְתָּא. הַאי אִיתְּתָא דְּחָזְיָא חִיוְיָא, וְלָא יָדְעָה אִי יָהֵיב דַּעֲתֵיהּ עִילָּוֹהּ אִי לָא יָהֵיב דַּעֲתֵיהּ עִילָּוֹהּ, תִּשְׁלַח מָאנָהּ וְנִשְׁדְּיֵיהּ קַמֵּיהּ, אִי מִכְּרַךְ בָּהוּ – דַּעֲתֵיהּ עִילָּוֹהּ, וְאִי לָא – לָא יָהֵיב דַּעֲתֵיהּ עִילָּוֹהּ. מַאי תַּקָּנְתָּהּ – תִּשְׁמַשׁ קַמֵּיהּ. אִיכָּא דְּאָמְרִי: כ"ש דְּתָקֵיף לֵיהּ יִצְרֵיהּ. אֶלָּא, תִּשְׁקוֹל מִמַּזָּהּ וּמִטּוּפְרָהּ וְתִשְׁדֵי בֵּיהּ, וְתֵימָא: דִּישְׁתְּנָא אֲנָא. הַאי אִיתְּתָא דְּעָיֵיל בָּהּ חִיוְיָא, לִיפְסְעָהּ וְלִתְבּוֹהָּ אַתַּרְתֵּי חָבִיתָא, וְלֵיתֵי בִּישְׁרָא שְׁמֵנָה וְלִישְׁדֵי אַגּוּמְרֵי, וְלֵיתֵי אַגְנָא דְּתַחֲלֵי וְחַמְרָא רֵיחֲתָנָא, וְלוֹתְבוּ הָתָם וְלִיטְרוּקִינְהוּ בַּהֲדֵי הַדָּדֵי, וְלִינְקוֹט צַבְתָּא בִּידָהּ, דְּכִי מֵרַח רֵיחָא – נָפֵיק וְאָתֵי. וְלִישְׁקְלֵיהּ וְלִיקְלֵיהּ בְּנוּרָא, דְּאִי לָא – הָדַר עִילָּוֹהּ. "כָּל הָאוֹכְלִין" לְאִיתְוֵיי מַאי? לְאִיתְוֵיי טְחוֹל לַשִּׁינַיִם, וְכַרְשִׁינִין לִבְנֵי מֵעַיִים. כָּל הַמַּשְׁקִין לְאִיתְוֵיי מַאי? לְאִיתְוֵיי מַאי? אע"ל רָבִינָא לְרָבָא: מַהוּ לִשְׁתּוֹת מֵי רַגְלַיִם בַּשַּׁבָּת? א"ל: תָּנֵינָא "כָּל הַמַּשְׁקִין שׁוֹתָה" מַאי וּמֵי רַגְלַיִם לֹא שָׁתוּ אֲיָנְשֵׁי. "חוּץ מִמֵּי דְקָלִים". תָּנָא: חוּץ מִמֵּי דְקָרִים. מַאן דְּתָנָא "מֵי דְקָרִים" מַאי שֶׁהֵם דּוֹקְרִים אֶת הַמָּרָה, וּמַאן דְּאָמַר "מֵי דְקָלִים" – שֶׁיּוֹצְאִין מִן שְׁנֵי דְּקָלִי. מַאי "מֵי דְקָלִים?" אָמַר רַבָּה בַּר בְּרוּנָא: תַּרְתֵּי תְּלָאי אִיכָּא בְּמַעֲרָבָא, וְנָפְקָא עֵינָא דְּמַיָּא מִבֵּינַיְיהוּ, כָּמָא קַמָּא – מָרְפֵּי, אִידָּךְ – מְשַׁלְשֵׁל, וְאִידָּךְ – כִּי הֵיכִי דְּעָיְילִי הָכִי נָפְקִי. אָמַר עוּלָּא: לְדִידִי שָׁתֵי שִׁיכְרָא דְּבַבְלָאֵי וּמַעֲלֵי מִינַּיְיהוּ. וְהוּא דְּלָא רָגִיל בֵּיהּ אַרְבָּעִין יוֹמִין. רַב יוֹסֵף אָמַר: זִיתּוֹם הַמִּצְרִי – תִּילְתָּא שַׁעֲרֵי, וְתִילְתָּא קוּרְטָמֵי, וְתִילְתָּא מִילְּחָא. רַב פַּפָּא אָמַר: תִּילְתָּא חִיטֵּי, וְתִילְתָּא קוּרְטָמֵי, וְתִילְתָּא מִילְּחָא (וְכַמּוֹנָא). וְסִימָנֵיהּ: סִיסָאנֵי. וְשָׁתֵי לְהוּ בֵּין דִּבְחָא לַעֲצַרְתָּא, דִּקְמִיט – מָרְפֵּי לֵיהּ, וְדִרְפִי – קָמִיט לֵיהּ. "וְכוֹס עִקָּרִין". מַאי כּוֹס עִקָּרִין? אָמַר רַ' יוֹחָנָן: לֵיתֵי מַתְקַל זוּזָא קוֹמָא אֲלַכְסַנְדְּרִיָּא, וּמַתְקַל זוּזָא גַּבְיָא גֵּילָא, וּמַתְקַל זוּזָא כּוּרְכֻּמָא רִישְׁקָא, וְלִישְׁחַלְחֵנְהוּ בַּהֲדֵי הַדָּדֵי. לְזָבָה – תִּלְתָּא בְּחַמְרָא וְלָא מִיעַקְרָא, לְיַרְקוֹנָא – תְּרֵין בְּשִׁיכְרָא וּמִיעַקַּר. לְזָבָה תִּלְתָּא בְּחַמְרָא וְלָא מִיעַקְרָא; וְאִי לָא – לַיֵּתֵי תִּלְתָּא

קפיז

וְהַתְנִיא

תִּמְרִים, כְּדַאֲמְרִינַן בְּעִלְּמָא (ב"מ דף קז ס:): וְאִי אַגַּבְהִינְהוּ בְּסִיסָנֵי – קָנְנוּהוּ. וְסִימָנֵיהּ דְּלָא תַּחֲלִיף שְׁמִעְתְּתָא, שֵׁם כְּלִי זֶה יֵהָא לְךָ סִימָן, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁנֵי סִמְכִין; רַב יוֹסֵף אָמַר שַׁעֲרֵי: **בֵּין דִּבְחָא לַעֲצַרְתָּא.** בֵּין פֶּסַח לַעֲצֶרֶת: **דִּקְמִיט.** עָצוּר: **קוֹמָא אֲלַכְסַנְדְּרִיָּא.** שָׁרָף אִילָנוֹת שֶׁל אֲלֶכְסַנְדְּרִיָּא. **גַּבְיָא גֵּילָא.** אלו"ם בְּלַע"ז: **כּוּרְכֻּמָא** רִישְׁקָא. כַּרְכּוֹם שֶׁל גֹּן, קרו"ג אוריינטל, הַגָּדֵל בַּגַּנִּים: **לְזָבָה.** הָנָךְ תִּלְתָּא מִינֵי לִישְׁקֵיהּ בְּחַמְרָא: **וְלָא מִיעַקְרָא.** אֵינָהּ נַעֲקֶרֶת מִלֵּילֵד, לְפִי שֶׁהַיַּיִן מַפִּיג חוֹזְקָן שֶׁל סַמָּנִים, וּמִתְרַפְּאָה מִן הַחוֹלִי: **לְיַרְקוֹנָא תְּרֵי.** מִינֵיְיהוּ לִישְׁתֵּי בְּשִׁיכְרָא, וְזֶהוּ רִפּוּאָתוֹ: **וּמִיעַקַּר.** מִלְּהוֹלִיד: **לְזָבָה תִּלְתָּא בְּחַמְרָא.** הֲדַר נָקֵט לֵיהּ מִשּׁוּם הָנָךְ רְפוּאוֹת דְּנָקֵט וְאָזֵיל: **וְאִי לָא כוּ'.** כּוּלְּהוּ לָא מַעֲלֵי אֶלָּא לְזָבָה:

קפיז

תוספות

והתניא מניין לסירוס שהוא אסור. וא"ת: אפילו לא אסור סירוס, תיקשי ליה דליתסר משום פריה ורביה! וכ"ת משום דהוי מצי לשנויי ביש לו בנים – דא משמע בסוף "הבא על יבמתו" (יבמות דף סה:) גבי דביתהו דר' חייא, דאי הוה מיפקדה אפריה ורביה – לא הוה שתיא סמא דעקרתא, אע"ג דהוי לה שתי נקבות ושני זכרים, משום "בבקר זרע [את] זרעך ולערב אל תנח ידך" (קהלת יא). ובאשה לא שייך סירוס, אוקי במסקנא לרבי יוחנן בן ברוקה דמחייב בפריה ורביה, בעקרה וזקנה, ולא מוקי ביש לה בנים! ויש לומר דמסירוס ניחא ליה למפרך, משום דאיכא למ"ד בפרק "הבא על יבמתו" (שם דף סא:): כיון דקיימא פריה ורביה – תו לא צריך:

תלמוד לומר ובארצכם לא תעשו. מ"כם" קא דריש. והא דאמר בחגיגה (דף יד:): שאלו את בן זומא מהו לסרוסי כלבא? אמר להו: "בארצכם לא תעשו" כל שבארצכם לא תעשו. התם נפקא לן מארץ, כדמפרש בשאלתות דרב אחאי, דהא חובת הגוף הוא – מה לי בארץ מה לי בחו"ל. אלא האי "בארץ" – לכל אשר בארץ אתא. והכא מ"כם" דריש, כדפי'. ומה שמפרש בשאלתות, דהא דאסר לשתות סמא דעקרתא – היינו כרבי יהודה, דאמר דבר שאין מתכוין אסור, ואע"ג דקי"ל כר"ש דשרי – היינו דוקא בשבת, משום דבעינן מלאכת מחשבת. אבל בכל התורה כולה – סבירא לן כרבי יהודה. ואין נראה לר"י, דבכל התורה כולה קי"ל כר"ש דשרי, כדמשמע לעיל בפ' "המוציא" (פאנ) דאמרי', דרבי יוחנן סבר כסתם משנה דנזיר חופף ומפספס וכו' – והיינו כרבי שמעון דשרי דבר שאינו מתכוין. וכן משמע בפרק "כל פסולי המוקדשין" (בכורות דף לד.) דשמואל סבר כר"ש בכל התורה כולה, דדבר שאין מתכוין שרי גבי המקיז דם בבכור, דפסק שמואל התם כר"ש, דשרי להקיז. ופריך: עד השתא לא אשמועינן שמואל דדבר שאין מתכוין מותר, דאמר רב חייא בר אשי כו'. ואי יש חילוק בין שבת לדעלמא – איצטריך התם שפיר לפסוק כר"ש, אע"ג דכבר אשמעינן דבשבת הלכה כר"ש. והכא אתיא אפילו לר' שמעון, דפסיק רישיה הוא, דודאי יסתרס בשתיי' כוס עיקרין: להביא

קִפְּיֵזִי שְׁמַכִּי פַּרְסָאֵי, וְנִישְׁלוֹק בְּחַמְרָא, וַנְשַׁקְיֵהּ, וְנַיְמָא לָהּ: קוּם מִזּוֹבְיךְ. וְאִי לָא – לוֹתְבָהּ אַפָּרְשַׁת דְּרָכִים, וְלִינְקְטָהּ כְּסָא דְּחַמְרָא בִּידָהּ, וְלֵיתֵי אִינִישׁ מֵאֲחוֹרָהּ וְלִיבַעֲתָהּ, וְלֵימָא לָהּ: קוּם מִזּוֹבְיךְ. וְאִי לָא – לֵיתֵי בּוּנָא דְּכַמּוֹנָא, וּבוּנָא דְּמוֹרִיקָא, וּבוּנָא דְּשַׁבְלִילְתָּא, וְנִישְׁלוֹק בְּחַמְרָא וַנַשְׁקְיֵהּ, וְנַיְמָא לָהּ: קוּם מִזּוֹבְיךְ. וְאִי לָא – לֵיתֵי שִׁיתִּין שִׁיעֵי דְּדָנָא, וּלְשַׁפְּיֵהּ, וְלֵימָא לָהּ: קוּם מִזּוֹבְיךְ. וְאִי לָא – לֵיתֵי פַּשְׁטִינָא, וְלִישְׁלוֹק בְּחַמְרָא, וּלְשַׁפְּיֵהּ, וַנַיְמָא לָהּ: קוּם מִזּוֹבְיךְ. וְאִי לָא – לַיְתֵי חַרְנוּגָא דְּהִינְתָּא רוֹמִיתָא, וְלִיקְלִי וְלִיסְבָּהּ בְּשַׁחֲקֵי דְּכִיתָּנָא בְּקַיְיטָא, וּבְשַׁחֲקֵי דַּעֲמַר גּוּפְנָא בְּסִיתְוָא. וְאִי לָא – לִיכְרֵי שְׁבַע בִּירֵי, וְלִיקְלִי בְּהוּ שְׁבִישְׁתָּא יַלְדָּה דְּעָרְלָה, וְלִינְקְטָהּ כְּסָא דְּחַמְרָא בִּידָהּ, וְלוֹקְמָהּ מֵהָא וְלוֹתְבָהּ אַהָא, וְלוֹקְמָהּ מֵהָא וְלוֹתְבָהּ אַהָא, וְאַכָּל חַדָּא וַחֲדָא לֵימָא לָהּ: קוּם מִזּוֹבְיךְ. וְאִי לָא – לֵיתֵי סְמִידָא, וְלִיסְכָּה מִפְּלָגָא לְתַתַּאי, וְלֵימָא לָהּ: קוּם מִזּוֹבְיךְ. וְאִי לָא – לֵיתֵי בֵּיעָתָא דְּנַעֲמִיתָא, וְלִיקְלִי וְלִיסְבָּהּ בְּשַׁחֲקֵי דְּכִיתָּנָא בְּקַיְיטָא, וּבְשַׁחֲקֵי דַּעֲמַר גּוּפְנָא בְּסִיתְוָא. וְאִי לָא – לִיפְתַּח לָהּ חָבִיתָא דְּחַמְרָא לִשְׁמָהּ. וְאִי לָא – לִנְקִיט שַׁעֲרָתָא דְּמִשְׁתַּכְּחַת בְּכַפּוּתָא דְּכוּדְנָא חִיוָּרָא, אִי נָקְטָה חַד יוֹמָא – פְּסָקָה תְּרֵי יוֹמֵי, וְאִי נָקְטָה תְּרֵי יוֹמֵי – פְּסָקָה תְּלָתָא יוֹמֵי, וְאִי נָקְטָה תְּלָתָא יוֹמֵי – פְּסָקָה לְעוֹלָם. לְיַרְקוֹנָא תְּרֵין בְּשִׁיבְרָא וּמַעֲיָקֵר וְאִי לָא – לֵיתֵי רֵישָׁא דְּשִׁיבּוּטָא דְּמִילְחָא, וְלִישְׁלוֹק בְּשִׁיכְרָא וְלִשְׁתֵּי. וְאִי לָא – לֵיתֵי מוֹנְיֵי דְּקַמְצֵי. וְאִי לֵיכָּא מוֹנְיֵי דְּקַמְצֵי – לֵיתֵי מוֹנְיֵי דְּנִקְרֵי, וְלִיעַיְלֵיהּ לְבֵי בָּנֵי וְלִישְׁפְּיֵהּ. וְאִי לֵיכָּא בֵּי בָּנֵי – לוֹקְמֵיהּ בֵּין תַּנּוּרָא לְגוּדָא. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הָרוֹצֶה שֶׁיִּחְמַמְּנוּ – יְקַנְּחֶנּוּ בִּסְדִינוֹ. רַב אַחָא בַּר יוֹסֵף חָשׁ בֵּיהּ, עָבַד לֵיהּ רַב כַּהֲנָא וְאִיתְּסִי. וְאִי לָא – לֵיתֵי תְּלָתָא קְפִיזֵי תַּמְרֵי פַּרְסָיְיתָא, וּתְלָתָא קְפִיזֵי דְּקִירָא דְּנִישְׁתַּרוּפִי, וּתְלָתָא קְפִיזֵי אָהְלָא תּוֹלַעֲנָא וְלִישְׁלוֹקִינְהוּ בְּשִׁיכְרָא וְלִשְׁתֵּי. וְאִי לָא – לֵיתֵי עִילָּא בַּר חֲמָרָא, וּלְיַנְלַח מִצְעָתָא דְּרִישָׁא, וְלִישְׁבִּיק לֵיהּ דָּמָא מֵאַפּוּתֵיהּ, וְלוֹתְבֵיהּ אַרִישֵׁיהּ וְלִיזַהַר מַעֲנִיהּ דְּלָא לִיסְמֵי לְהוּ. וְאִי לָא – לֵיתֵי רֵישָׁא דְּבַרְחָא דְּמַנַּח בְּכִיבְשָׁא, וְלִישְׁלוֹק בְּשִׁיכְרָא, וְלִשְׁתֵּי. וְאִי לָא – לֵיתֵי דָּבָר אַחֵר חוּטְרָנָא, וְלִיקְרְעֵיהּ, וְלוֹתְבֵיהּ אַלִּיבֵּיהּ, וְאִי לָא – לֵיתֵי כָּרְתֵי מִכַּבְתּוּתָא דְּמֵישָׁרִי. הַהוּא טַיָּיעָא דְּחָשׁ בֵּיהּ, אָמַר לֵיהּ לְגִנְיָאנֵי: שְׁקוֹל גְּלִימַאי וְהַב לִי מֵישָׁרָא דְּכָרְתִי, יְהֵיב לֵיהּ וַאֲכָלָהּ. א"ל: אוֹשְׁלַן גְּלִימְךָ וְאִינְגִי בֵּיהּ קְלִי. אִיכְרַךְ, גְּנָא בֵּיהּ. כַּד אִיחֲמַם וְקָם – נְפַל פּוּרְתָּא פּוּרְתָּא מִינֵּיהּ. לְיַרְקוֹנָא תְּרֵין בְּשִׁיכְרָא וּמִיעֲקַר. וּמִי שָׁרֵי? וְהָתַנְיָא: מְנַיִּין לְסִירוּס בָּאָדָם שֶׁהוּא אָסוּר – ת"ל "וּבְאַרְצְכֶם לֹא תַעֲשׂוּ" – בָּכֶם לֹא תַעֲשׂוּ, דִּבְרֵי ר' חֲנַנְיָא! הָנֵי מִילֵּי – הֵיכָא דְּקָא מִיכַּוֵּין, הָכָא – מַעֲצָמוֹ הוּא. דְּאָמַר ר' יוֹחָנָן: הָרוֹצֶה שֶׁיְּסָרֵס תַּרְנְגוֹל, יִטּוֹל כַּרְבָּלְתּוֹ, וּמִסְתָּרֵס מֵאֵלָיו. וְהָאָמַר רַב אַשִׁי: רָמוֹת רוּחָא הוּא דִּנְקִיטָא לֵיהּ! אֶלָּא בְּסָרִים. וְהָאָמַר ר' חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר ר' יוֹחָנָן:

הכל

קִפְּיֵזִי. כְּלִי מַחֲזִיק ג' לוּגִין: שְׁמַכִּי. בְּצָלִים: פַּרְסָאֵי. גְּדוֹלִים הֵם: קוּם מִזּוֹבְיךָ. חַדְּלִי מִזּוֹבְיוֹן, כְּמוֹ "וַיַּעֲמוֹד הַשֵּׁמֶן" (מלכים ב ד): וְלִיבַעֲתָהּ. יְבַעֲתֶנָּה בְּלִי יְדִיעָתָהּ פְּתָאוֹם: בּוּנָא. מְלֵא אֱגֹרוֹף: מוֹרִיקָא. כַּרְכּוֹם: שַׁבְלִילְתָּא. תִּלְתָּן פְּנִגְרִי"ג: שִׁיעֵי דְּדָנָא. מְגוּפַת חָבִית: וּלְשַׁפְּיֵהּ. לִכְשֶׁיִּשּׁוֹרוּ בַּמַּיִם: פַּשְׁטִינָא. עֵשֶׂב שֶׁאֵינוֹ גָּדֵל בְּקוֹמָה, אֶלָּא הוֹלֵךְ וּפָשֵׁט עַל גַּבֵּי קַרְקַע: חַרְנוּגָא. מִין עֵשֶׂב הוּא שֶׁגָּדֵל אֵצֶל הַהִיגִּים: הִינְתָּא רוֹמִיתָא. מִין הָגֶּה הוּא, שֶׁנִּקְרֵאת רומי"ת: וְלִיסְבָּהּ בְּשַׁחֲקֵי דְּכִיתָּנָא. יִקְחוּ אוֹתוֹ הָאֹפֶר בִּבְלָאֵי בִּגְדֵי פִּשְׁתָּן בִּקְרִיעָ: דַּעֲמַר גּוּפְנָא. קוטו"ן: לִיכְרֵי שַׁב בִּירֵי. שִׁבְעָה גּוּמּוֹת: שְׁבִישְׁתָּא דְּעָרְלָה. זְמוֹרוֹת שֶׁל כֶּרֶם יַלְדָּה: וְלִינְקְטָהּ כְּסָא דְּחַמְרָא. יָאֲחוֹז כּוֹס שֶׁל יַיִן בְּיָדָהּ, וְתַשֵּׁב עַל הַגּוּפְנָא: וּלוֹקְמָהּ מֵהָא. מֵעַל גּוּפְנָא זוֹ יוֹשִׁיבוּהָ עַל זוֹ, וְעַל כָּל עֲמִידָה נַיְמָא לָהּ "קוּם מִזּוֹבְיךָ": קִמְחָא דְּסִמִידָא. קֶמַח סוֹלֶת: וְלִיסְכָּה. יָסוּכוּ אוֹתָהּ מִמֶּנּוּ: דְּנַעֲמִיתָא. בֵּת הַיַּעֲנָה: לִיפְתַּח לָהּ חָבִיתָא דְּחַמְרָא לִשְׁמָהּ. כְּלוֹמַר יַיִן הַרְבֵּה תִּשְׁתֶּה תָּמִיד: שַׁעֲרָתָא דְּמִשְׁתַּכְּחַת בְּכַפּוּתָא דְּכוּדְנָא חִיוָּרְתֵּי. שֶׁעוֹרָה הַנִּמְצֵאת בְּגֻלְּלֵי פְּרִדָּה לְבָנָה: אִי נָקְטָא. לָהּ בְּיָדָהּ חַד יוֹמָא – פָּסְקָה מִזּוֹבָהּ תְּרֵי יוֹמֵי. אֵית דְּגָרְסִי: נָקְטָה חָדָא נַיְמָא, גַּרְעִין אֶחָד יַנִּיחֶנָּא. דְּאָמְרַן לְעֵיל קוֹמָא וְגַבְיָא גִּילָא וְכוּרְכְּמָא תְּרֵי בְּשִׁיבְרָא, וּמִיעֲקַר: וְאִי לָא. דְּלֵית לֵיהּ. אִי נַמִּי: עֲבִיד וְלָא אַהֲנֵי: רֵישָׁא דְּשִׁיבּוּטָא. רֹאשׁ דָּג שֶׁשְּׁמוֹ שִׁיבּוּטָא: דְּמִילְחָא. שֶׁהוּא מָלוּחַ: מוֹנְיֵי דְּקַמְצֵי. צִיר חֲגָבִים: דְּנִקְרֵי. מִין עוֹפוֹת קְטַנִּים: וְלִיעַיְלֵיהּ. יְשַׁפְּשְׁפוּהוּ בוֹ: בֵּין תַּנּוּר לְגוּדָא. בֵּין תַּנּוּר לְכוֹתֶל, בְּמָקוֹם חֹם, שֶׁיִּזִּיעַ וַיֵּצֵא הַחוֹלִי: הָרוֹצֶה שֶׁיְּחַמְּמֶנּוּ. לְזֵה: יְקַנְּחֶנּוּ בִּסְדִינוֹ. יַעֲטַפְּנוּ בְּסִדִינוֹ יָפֶה, אוֹ בְּסָדִין שֶׁל חוֹלֶה אַחֵר שֶׁל חוֹלִי זֶה: עָבַד לֵיהּ רַב כָּהֲנָא. רִפּוּאָה זוֹ שֶׁל סָדִין: קִירָא דְּנִישְׁתַּרוּפִי. שֶׁעָוָה הַצָּפָה וְנוֹטֶפֶת מִכּוּוֹרֶת שֶׁנִּתְמַלְּאָה וְעוֹדֶפֶת: אָהְלָא. אלויי"ן: תּוֹלַעֲנָא. אָדוֹם: עִילָּא בַּר חֲמָרָא. עַיֵּיר בֶּן אֲתוֹנוֹת: וְלִיגַלַּח. הַחוֹלֶה: מִצְעָתָא דְּרִישֵׁיהּ. אֶמְצָעִית רֹאשׁוֹ: וְלִישְׁבּוֹק לֵיהּ דָּמָא מַאַפּוּתֵיהּ. יַקִּיז לְעַיֵּיר מִמְּצֹחוֹ: וְלוֹתְבֵיהּ אַרִישֵׁיהּ. יִשְׁפֹּךְ הַדָּם עַל הַתִּגְלַחַת: וְלִיזַהַר מַעֲנִיהּ. שֶׁלֹּא יִכָּנֵס מִדָּם זֶה בְּעֵינָיו: רֵישָׁא דְּבַרְחָא. שֶׁל אִיל: דְּמַנַּח בְּכִבְשָׁא. בְּבוּשׁ בְּחוֹמֶץ אוֹ בְּציר: דָּבָר אַחֵר חוּטְרָנָא. חֲזִיר טָלוּא בְּחַבְרְבּוּרוֹת מְנוּמָּר: מִכַּבְתּוּתָא דְּמֵישָׁרֵי. מִאֶמְצַע הָעֲרוּגָה, שֶׁהֵם חֲרִיפִים: אוֹשְׁלַן גְּלִימָךְ. הַשְׁאִילֵנִי הַטַּלִּית: וְאִינְגִי בָּהּ. נְכַרְךָ בָּהּ: קְלִי. מֵעַט: אִיכְרַךְ גְּנָא. נִכְרַךְ בָּהּ, וְיָשֵׁן בָּהּ: נְפַל פּוּרְתָּא פּוּרְתָּא. קָדְחָה הַטַּלִּית מֵחוֹם שְׁרִיפַת הַחוֹלִי, שֶׁיָּצָא עִם הַזִּיעָה, וְנָפְלָה חֲתִיכוֹת דַּקּוֹת: וּמִי שָׁרֵי. לִשְׁתּוֹת כּוֹס עִיקָּרִין: לֹא תַעֲשׂוּ. קְרֵי בֵּיהּ "לֹא תִעֲשׂוּ": וּמִסְתָּרֵס מֵאֵלָיו. וְאע"ג דְּסִירוּס אָסוּר בְּיָדַיִם: וְהָא אָמַר רַב אַשִׁי. דְּהַהוּא לָאו סִירוּס הוּא, אֶלָּא רָמוֹת רוּחָא נְקִיטָא לֵיהּ לְתַרְנְגוֹל, וּמִשְׁנִיטֵל הוֹדוֹ הוּא מִתְאַבֵּל, וְאֵינוֹ מְשַׁמֵּשׁ. אֲבָל בְּסִירוּס, אֲפִילּוּ מִמֵּילָא – אָסוּר: אֶלָּא בְּסָרִים. הָךְ דְּשָׁרֵי לְמִשְׁתִּי כּוֹס שֶׁל עִיקָּרִין – בְּמִי שֶׁהוּא סָרִיס בְּבָר עָסְקִינַן:

הכל

נכון במאוד לתת קודם כל מצווה פרוטה לצדקה, שהוא המשכת המקיף בפנימי, ומכל מקום הוי זה מקיף הקרוב, מה־שאין־כן תורה שהיא מקיף הרחוק ופעולתו נעלה יותר.

קְפִיזֵי – כלים המחזיקים שלשה לוגים כל אחד, מלאים בשַׁמְּכֵי פַּרְסָאֵי – בצלים פרסיים, שגדולים הם, וְנִישְׁלוֹק בְּחַמְרָא – וישלקום ביין, וְנַשְׁקֵיְיהּ וְנִימָא לֵהּ – וישקוה בזה, ויאמרו לה, קוּם [–חדלי] מִזּוּבְיךְ.

וְאִי לָא, לוֹתְבָהּ [–יושיבוה] אַפַּרְשַׁת דְּרָכִים, וְלִינְקְטָה כָּסָא דְּחַמְרָא בִּידָהּ – ותאחז כוס יין בידה, וְלֵיתֵי אִינִישׁ מֵאַחוֹרָהּ וְלִיבְעָתָהּ – ויבוא אדם מאחוריה ויפחידה בלי ידיעתה פתאום, וְלֵימָא לָהּ – ויאמר לה, קוּם מִזּוּבְיךְ.

וְאִי לָא, לֵיתֵי בּוּנָא דְּכַמּוֹנָא – יביאו מלא אגרוף [היינו, מלא היד כשהיא כפופה באצבעותיה] כמון, וּבוּנָא דְּמוֹרִיקָא – ומלא אגרוף כרכום, וּבוּנָא דְּשַׁבְּלִילְתָּא – ומלא אגרוף תלתן, וְנִישְׁלוֹק בְּחַמְרָא – וישלקום ביין, וְנַשְׁקֵיְיהּ, וְנִימָא לֵהּ – וישקו את הזבה בהם ויאמרו לה, קוּם מִזּוּבְיךְ.

וְאִי לָא, לֵיתֵי שִׁיתִּין שִׁיעֵי דְּדָנָא – יביאו ששים כיסויי חביות [העשויים מטיט] וישרו אותם במים שיתרככו, וְלִשְׁפְּיָה – וישפשפו את הזבה בהם, וְלֵימָא לָהּ, קוּם מִזּוּבְיךְ.

וְאִי לָא, לֵיתֵי פָּשְׁטִינָא – יביאו מין עשב שאינו גדל לגובה אלא מתפשט על גבי הקרקע, וְלִישְׁלוֹק בְּחַמְרָא וְלִשְׁפְּיָה – וישלקום ביין וישפשפו את הזבה בהם, וְנִימָא לָהּ, קוּם מִזּוּבְיךְ.

וְאִי לָא, לֵיתֵי חַרְנוּנָא דְּהִינְתָּא רוֹמִיתָא – יביאו מין עשב הגדל בין הקוצים הנקראים רומיתא, וְלִיקְלֵי – וישרפוהו, וְלִיסְבָּהּ בְּשַׁחֲקֵי דְּכִיתְּנָא בְּקַיְיטָא – ויקחו אותו האפר בבלאי בגדי פשתן [שהם מקררים] בקיץ, וּבְשַׁחֲקֵי דַּעֲמַר גּוּפְנָא בְּסִיתְוָא – ובשחקי צמר גפן [שהם מחממים] בחורף.

וְאִי לָא, לִיכְרֵי שְׁבַע בִּירֵי – יכרו שבע גומות, וְלִיקְלֵי בְּהוּ שַׁבִּישְׁתָּא יַלְדָּה דְּעָרְלָה – וישרפו בהם זמורות של גפן ילדה שהיא עדיין ערלה, וְלִינְקְטָה כָּסָא דְּחַמְרָא בִּידָהּ – ותאחז הזבה כוס של יין בידה, ותשב על הגומא, וְלוֹקְמָהּ מֵהָא וְלוֹתְבָהּ אַהָא, וְלוֹקְמָהּ מֵהָא וְלוֹתְבָהּ אַהָא – ויעמידו אותה מגומא זו וישיבוה על אחרת, ושוב יעמידו אותה מגומא זו וישיבוה על אחרת, וכך יעשו על כל שבע הגומות, וְאַכָּל חֲדָא וְחָדָא – ועל כל עמידה ועמידה מהגומא, לֵימָא לָהּ קוּם מִזּוּבְיךְ.

וְאִי לָא, לֵיתֵי סְמִידָא – יביאו סולת, וְלִיסְבָּהּ מַפַּלְגָא לְתַתַּאי – ויסוכו ממנו את הזבה מחצי גופה ולמטה, וְלֵימָא לָהּ, קוּם מִזּוּבְיךְ.

וְאִי לָא, לֵיתֵי בֵּיעָתָא דְּנַעֲמִיתָא – יביאו ביצה של בת יענה, וְלִיקְלֵי – וישרפו אותה, וְלִיסְבָּהּ בְּשַׁחֲקֵי דְּכִיתְּנָא בְּקַיְיטָא – ויקחו את האפר בבלאי בגדי פשתן בקיץ, וּבְשַׁחֲקֵי דַּעֲמַר גּוּפְנָא בְּסִיתְוָא – ובשחקי צמר גפן בחורף.

וְאִי לָא, לִיפְתַּח לָהּ חֲבִיתָא דְּחַמְרָא לִשְׁמָהּ – יפתחו חבית יין בשבילה, כלומר, שתשתה הרבה יין תמיד.

וְאִי לָא, לִינְקוּט שְׁעָרְתָא דְּמִשְׁתַּכְּחַת בִּכְפוּתָא דְּכוּדְנָא חִיוָּרָא – תאחז בידה שערה הנמצאת בגללי פרידה לבנה, אִי נָקְטָה חַד יוֹמָא – אם תאחז אותה בידה יום אחד, פָּסְקָה תְּרֵי יוֹמֵי – תפסוק מזובה יומיים, וְאִי נָקְטָה תְּרֵי יוֹמֵי פָּסְקָה תְּלָתָא יוֹמֵי – ואם תאחז אותה יומיים, תפסוק מזובה שלשה ימים, וְאִי נָקְטָה תְּלָתָא יוֹמֵי פָּסְקָה לְעוֹלָם – ואם תאחז אותה שלשה ימים, תפסוק מזובה לעולם.

שנינו לעיל (ע"א) שרבי יוחנן אמר, לְיַרְקוֹנָא, תְּרֵין בְּשִׁיכְרָא וּמַעֲיַיקַר – לרפואת חולי של ירקון ישתה שנים מתוך שלשה מינים [שרף אילנות מאלכסנדריא, צריף, וכרכום של גינה] בשיכר, ונעקר מלהוליד.

הגמרא מביאה רפואות נוספות לירקון: וְאִי לָא – ואם אין לו מינים אלו, או שעשה ולא הועיל, לֵיתֵי רִישָׁא דְּשִׁיבּוּטָא דְּמִילְחָא – יביאו ראש דג ששמו שיבוטא, שהוא מלוח, וְלִישְׁלוֹק בְּשִׁיכְרָא וְלִישְׁתֵּי – וישלקוהו בשיכר וישתנו.

וְאִי לָא, לֵיתֵי מוֹנִיגֵי דְּקַמְצֵי – יביאו ציר חגבים, וְאִי לֵיכָּא – ואם אין מוֹנִיגֵי דְּקַמְצֵי, לֵיתֵי מוֹנִיגֵי דְּנַקְרֵי – יביאו ציר של מין עופות קטנים הנקראים נקירי, וְלִיעַיְילֵיהּ לְבֵי כָּנֵי וְלִישְׁפְּיֵיהּ – ויכניסו את החולה לבית מרחץ וישפשפו בו את הציר, וְאִי לֵיכָּא בֵּי כָּנֵי – ואם אין בית מרחץ, לוֹקְמֵיהּ בֵּין תַּנּוּרָא לְגוּדָא – יעמידוהו בין התנור לקיר, במקום חם, שיזיע ויצא החולי. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הָרוֹצֶה שֶׁיְּחַמְּמֶנּוּ, לזה החולה, כדי שיצא ממנו החולי, יְקַנְּחֶנּוּ [–יעטפנו] בְּסָדִינוֹ הֵיטֵב, או בסדין של אחר החולה בחולי זה.

רַב אֲחָא בַּר יוֹסֵף, חָשׁ בֵּיהּ – חלה בחולי הירקון, עֲבַד לֵיהּ – עשה לו רַב כַּהֲנָא רפואה זו בסדין, וְאִיתַּפֵּי – ונתרפא.

וְאִי לָא, לֵיתֵי תְּלָתָא קְפִיזֵי – יביאו שלשה כלים המחזיקים שלשה לוגין כל אחד, מלאים בתַּמְרֵי פַּרְסָיְיתָא – תמרים טובים ומבושלים, וּתְלָתָא קְפִיזֵי דְּקִירָא דְּנִישְׁתְּרוּפֵי – ושלשה כלים כאלו מלאים בשעווה הנוטפת מכוורת שהתמלאה על גדותיה, וּתְלָתָא קְפִיזֵי אַהֲלָא תּוֹלְעָנָא – ושלשה כלים כאלו מלאים במין שורש עשב ששמו 'אהל', והוא אדום, וְלִישְׁלוּקִינְהוּ בְּשִׁיכְרָא וְלִישְׁתֵּי – וישלקוהו בשיכר, וישתנו החולה.

וְאִי לָא, לֵיתֵי עִילָּא בַּר חֲמָרָא – יביאו עייר [חמור קטן] בן אתונות, וְלִינַּלַּח מִצִּיעָתָא דְּרִישָׁא – ויגלח החולה את אמצעית ראשו, וְלִישְׁבִּיק לֵיהּ דְּמָא מֵאַפּוֹתֵיהּ – ויקיז לעייר דם ממצחו, וְלוֹתְבֵיהּ אַרִישֵׁיהּ – וישפוך את הדם על התגלחת שבראשו, וְלִיזְהַר מֵעֵינֵיהּ דִּלְמָא לִיסַּמֵּי לְהוּ – ויזהר שלא יכנס מדם זה בעיניו, שלא יתעוור.

וְאִי לָא, לֵיתֵי רִישָׁא דְּכַרְחָא דְּמַנַּח בְּכִיבְשָׁא – יביאו ראש איל כבוש בחומץ או בציר, וְלִישְׁלוֹק בְּשִׁיכְרָא וְלִישְׁתֵּי – וישלקוהו בשיכר וישתנו.

וְאִי לָא, לֵיתֵי דָּבָר אַחֵר חוּטְרָנָא – יביאו חזיר מנומר בחברבורות, וְלִיקְרְעֵיהּ וְלוֹתְבֵיהּ אַלִּיבֵּיהּ – ויקרעוהו ויתנוהו על ליבו של החולה.

וְאִי לָא, לֵיתֵי כַּרְתֵּי מִכַּבְתּוּתָא דְּמֵישָׁרֵי – יביאו ברישין מאמצע הערוגה שהם חריפים ויאכלנו.

הגמרא מביאה מעשה בענין רפואת הברישין לירקון: הַהוּא טַיְּיעָא [–סוחר ערבי] דְּחָשׁ בֵּיהּ – שחש בחולי ירקון, אָמַר לֵיהּ הערבי לְגִינַּאי – לבעל גינה שמוכר ירקות, שְׁקוֹל גְּלִימַאי – טול טליתי, וְהַב לִי מֵישָׁרָא דְּכַרְתֵּי – והבא לי בעבור זה ערוגה של כרתי, יְהִיב לֵיהּ – הביא לו וַאֲכָלָהּ, אָמַר לֵיהּ, אוֹשְׁלָן גְּלִימָךְ – השאילני את הטלית, וְאֵינֵי בֵּיהּ קָלֵי – ואישן בה מעט, אִיבָּרֵךְ, גְּנָא בֵּיהּ – נברך בטלית וישן בה, כַּד אִיחַמַּם – כאשר התחמם וְקָם, נָפַל פּוּרְתָּא פּוּרְתָּא מִינֵיהּ – נפלו מהטלית חתיכות דקות מחום שריפת החולי שיצא עם הזיעה.

הגמרא חוזרת לדון בדברי רבי יוחנן בענין כוס עיקרין: רבי יוחנן אמר לעיל, לְיַרְקוֹנָא, תְּרֵין בְּשִׁיכְרָא וּמַעֲיַיקַר. מקשה הגמרא: וּמִי שָׁרֵי – וכי מותר לשתות כוס עיקרין וליעקר מלהוליד, וְהָתַנְיָא – והלא שנינו בברייתא, מִנַּיִן לְסִירוּס בָּאָדָם שֶׁהוּא אָסוּר לעשותו, תַּלְמוּד לוֹמַר לגבי האיסור להקריב בהמה מסורסת (ויקרא כב כד), 'וּמָעוּךְ וְכָתוּת וְנָתוּק וְכָרוּת לא תַקְרִיבוּ לַה' וּבְאַרְצְכֶם לֹא תַעֲשׂוּ', דהיינו, בהמה שסירסוה באחד מאופנים אלו אסור להקריבה למזבח, וכן לא תעשו כן לסרס בהמה וחיה, ודורשים את הפסוק כאילו כתוב בו, 'בָּכֶם לֹא תַעֲשׂוּ', והיינו, שאסור גם לעשות דברים אלו באדם ולסרסו, דִּבְרֵי רַבִּי חֲנִינָא. הרי שאסור לסרס אדם, וכיצד מותר לשתות כוס עיקרין.

מתרצת הגמרא: הָנֵי מִילֵּי – דברים אלו שאסור לאדם לסרס עצמו, אינם אלא הֵיכָא דְּקָא מִיכַּוֵּין – רק כאשר מתכוין לסרס על ידי מעשה באיבר ההולדה עצמו, הָכָא מֵעַצְמוֹ הוּא – כאן אינו עושה מעשה סירוס באיבר עצמו, אלא רק שותה כוס עיקרין וממילא מסתרס, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הָרוֹצֶה שֶׁיְּסָרֵס תַּרְנְגוֹל, יִטּוֹל כַּרְבָּלְתּוֹ וּמִסְתָּרֵס מֵאֵלָּיו, הרי שמותר ליטול את כרבולת התרנגול כדי לסרסו, כיון שאינו מסרס באיבר ההולדה עצמו, ואם כן מותר גם לשתות כוס עיקרין.

דוחה הגמרא: וְהָאָמַר רַב אַשִּׁי, ליטול כרבולת לתרנגול אין זה סירוס, אלא רְמוּת רוּחָא הוּא דִּנְקִיטָא לֵיהּ – יש לתרנגול גסות הרוח מכרבולתו, וכשניטל ממנו כרבולתו הוא מתאבל ואינו משמש, אבל סירוס אסור אפילו כאשר נעשה ממילא.

מתרצת הגמרא: אֶלָּא ההיתר לשתות כוס של עיקרין, הוא בְּסָרִים – באדם שכבר נסתרס קודם, שאין השתיה מעקרתו.

הגמרא מקשה שאף לסריס אסור לשתות כוס עיקרין: וְהָאָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן,

הַכֹּל מוֹדִים, כלומר, אף הסוברים שמותר לעשות מום בבכור שהוא כבר בעל מום, וכגון, בכור שיש לו ריבוי דם [שהרי הוא בעל מום, שודאי ימות מחמת ריבוי הדם] מותר להקיז דמו ולעשות בו מום, מודים הם **בְּמְחַמֵּץ** את המנחה **אַחַר מְחַמֵּץ שֶׁהוּא חַיָּיב**, וכגון שהראשון לש את המנחה בחימוץ, ובא השני וערבה בחימוץ, והשלישי אפאה בחימוץ, כולם חייבים, **שֶׁנֶּאֱמַר** (ויקרא ו ז) **'לֹא תֵאָפֶה חָמֵץ'**, וכן נאמר (שם ב יא) **'לֹא תַעֲשֶׂה חָמֵץ'**, ודרשו מכך במנחות (נה:), שבא ללמד שהלש והעורך והאופה בחימוץ, חייב על כל אחת ואחת, שהרי איסור אפייה בחמץ הוא בכלל איסור עשייה בחמץ, ומדוע כתבה התורה איסור אפייה בפני עצמו, כדי להקיש את כל עשיות המנחה לאפייתה, מה אפייה מיוחדת, שהיא מעשה חשוב בפני עצמה, וחייבים עליה בפני עצמה [שהרי התורה כתבה את איסור אפייה בפני עצמו], אף לישתה ועריכתה שהם מעשים חשובים, חייב עליהם בפני עצמם, שאם לש וערך ואפה בחימוץ חייב על כל אחת ואחת בפני עצמה, ולכך כולם מודים שמחמץ אחר מחמץ חייב, שכן התורה ריבתה שחייב על כל עשיות המנחה בחימוץ, ואף שהשני ערך אחר שכבר החמיץ הראשון בלישה, והשלישי אפאה בחימוץ אחריהם, כולם חייבים.

וכן הכל מודים **בְּמְסָרֵם אַחַר מְסָרֵם שֶׁהוּא חַיָּיב, שֶׁנֶּאֱמַר** (שם כב כד) **'וּמָעוּךְ וְכָתוּת וְנָתוּק וְכָרוּת לֹא תַקְרִיבוּ לַה' וּבְאַרְצְכֶם לֹא תַעֲשׂוּ'**, והרי **אִם עַל כָּרוּת** שחותך הביצים ומשאירן תלויים ולא מנתקן לגמרי **חַיָּיב, עַל נָתוּק** שמנתקן לגמרי **לֹא כָּל שֶׁכֵּן** שחייב, **אֶלָּא** מה החידוש בנתוק שחייב, **לְהָבִיא** נוֹתֵק **אַחַר כּוֹרֵת שֶׁהוּא חַיָּיב** על שניתקן, אף שכבר נכרת מקודם והוא סריס. הרי שיש איסור לסרס אף את הסריס, ואם כן אי אפשר לומר שההיתר לשתות כוס עיקרין הוא בסריס.

מתרצת הגמרא: **וְאֶלָּא** ההיתר לשתות כוס עיקרין נאמר **בְּזָקֵן**, שאינו מוליד יותר, ומותר לסרסו.

הגמרא מקשה על התירוץ שזקן מותר לשתות כוס עיקרין: **וְהָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הֵן הֵן** – הרפואות האמורות בגיטין (ע.) למי שאין לו כח לשמש, **הֶחֱזִירוּנִי לְנַעֲרוּתִי** לאחר שזקנתי, שאוכל לשמש, הרי שגם זקן יכול לחזור ולהוליד, ואם כן אסור לסרסו. מתרצת הגמרא: **אֶלָּא** ההיתר לשתות כוס עיקרין נאמר **בְּאִשָּׁה**, שאינה מצווה בפריה ורביה, וממילא אין איסור שתיעקר.

הגמרא מקשה על התירוץ שלאשה מותר לשתות כוס עיקרין: **וּלְרַבִּי יוֹחָנָן בָּן בְּרוֹקָא, דְּאָמַר, עַל שְׁנֵיהֶם** – על האיש ועל האשה, **הוּא** [–הכתוב] **אוֹמֵר** (בראשית א כח) **'וַיְבָרֶךְ אוֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ'**, שכן הפסוק נאמר בלשון רבים, ללמד שאף אשה מצווה בפריה ורביה, **מַאי אִיכָּא לְמֵימַר** – איך נבאר את ההיתר לשתות כוס עיקרין, הרי אף אשה מצווה בפריה ורביה ואם כן יש בה איסור סירוס. מתרצת הגמרא: אלא ההיתר לשתות כוס עיקרין נאמר **בִּזְקֵינָה** שאינה יכולה ללדת ועל כן אין בה איסור סירוס. **אִי נַמִּי** – אופן נוסף, **בַּעֲקָרָה** שאינה יכולה ללדת ולפיכך אין בה איסור סירוס.

משנה

המשנה ממשיכה לעסוק בדיני רפואה בשבת: **הַחוֹשֵׁשׁ** – החש כאב **בְּשִׁנָּיו, לֹא יְנַמֵּעַ כֹּהֵן** [–ימלא פיו] **אֶת הַחוֹמֶץ**, משום שאין דרך הבריאים לגמע חומץ ומוכח שעושה כן לרפואה, **אֲבָל מְטַבֵּל הוּא** מאכלו ופתו בחומץ **כְּדַרְכּוֹ, וְאִם נִתְרַפֵּא** על ידי כך, **נִתְרַפֵּא. הַחוֹשֵׁשׁ בְּמָתְנָיו, לֹא יָסוּךְ** בהם **יַיִן וְחוֹמֶץ**, לפי שאין סכין אותם אלא לרפואה, **אֲבָל סָךְ הוּא אֶת הַשֶּׁמֶן**, שכן הדרך לסוך שמן אף בלא מכה, **וְלֹא שֶׁמֶן וְוֶרֶד**, משום שהוא יקר ואינו מצוי, ואין דרך הבריאים לסוכו, ומוכח שסך לרפואה, אבל **בְּנֵי מְלָכִים סָכִין שֶׁמֶן וְוֶרֶד עַל מַכּוֹתֵיהֶן, שֶׁכֵּן דַּרְכָּן לָסוּךְ** אותו **בַּחוֹל** גם בלא מכה. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, כָּל יִשְׂרָאֵל בְּנֵי מְלָכִים הֵם**, ומותרים לסוך בשמן ורד.

גמרא

הגמרא מקשה על המשנה: **רְמִי לֵיהּ** [–הקשה לו] **רַב אָחָא אַרִיכָא דְּהוּא רַב אָחָא בַּר פָּפָא לְרַבִּי אַבָּהוּ, תְּנַן** במשנתנו, **הַחוֹשֵׁשׁ בְּשִׁנָּיו, לֹא יְנַמֵּעַ כֹּהֵן אֶת הַחוֹמֶץ. לְמִימְרָא** – האם ניתן לומר **דְּחוֹמֶץ מְעַלֵּי** [–מועיל] **לַשִּׁנַּיִם**, שהרי המשנה אוסרת לגמע חומץ בשבת כיון שמוכח שעושה כן לרפואה, **וְהָכְתִיב** (משלי י כו) **'כַּחוֹמֶץ לַשִּׁנַּיִם וְכָעָשָׁן לָעֵינָיִם** כֵּן הָעָצֵל לְשֹׁלְחָיו', כלומר, כשם שהחומץ מזיק לשינים כן העצל מזיק לשולחיו. הרי שחומץ מזיק לשינים.

מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא, הָא** – החומץ שנאמר בפסוק שהוא קשה לשינים, מדובר **בְּקִיּוּהָא דְּחֵרֵי** – ביין העשוי מענבים שלא נתבשלו כל צרכם, **הָא** – החומץ שבמשנה, מדובר **בְּחַלָּא** – בחומץ העשוי מיין טוב שהחמיץ, והוא מועיל לשינים.

תירוץ נוסף: **וְאִיבָּעֵית אֵימָא, הָא וְהָא בְּחַלָּא** – גם בפסוק וגם במשנה מדובר בחומץ העשוי מיין טוב שהחמיץ, ולא קשה, **הָא** – המשנה עוסקת באופן **דְּאִיכָּא** [–שיש לו] **מַכָּה, הָא** – הפסוק עוסק באופן **דְּלֵיכָּא** [–שאין לו] **מַכָּה**. מבארת הגמרא: אם **אִיכָּא מַכָּה**, החומץ **מַסֵּי** – מרפא את המכה ומועיל לו, ואם **לֵיכָּא מַכָּה, מְרַסֵּי** – מכווץ את הבשר ומזיק לשינים שהם נרפים ונעשים רחוקים זה מזה.

שנינו במשנה: החרושש בשיניו **לֹא יְנַמֵּעַ כֹּהֵן אֶת הַחוֹמֶץ**.

הגמרא מקשה סתירה על המשנה: **וְהָתַנְיָא**, החרושש בשיניו **לֹא יְנַמֵּעַ וּפוֹלֵט** [את החומץ], כיון שמוכח שעושה כן לרפואה, **אֲבָל מְנַמֵּעַ וּכוֹלֵעַ**, שלא מוכח שזה לרפואה, ואילו במשנה משמע שאסור לגמע אף בשבולע.

מתרצת הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי, כִּי תְּנַן נַמִּי מַתְנִיתִין** – גם משנתנו האוסרת לגמע, **בִּמְנַמֵּעַ וּפוֹלֵט תְּנַן** – מדובר דווקא במגמע ופולט, אבל לגמע ולבלוע מותר.

הגמרא מתרצת תירוץ נוסף: **רָבָא אָמַר, אֲפִילּוּ תֵּימָא** [–תאמר] שהמשנה עוסקת **בִּמְנַמֵּעַ וּכוֹלֵעַ** לא קשה, כיון **שֶׁכָּאן** בברייתא מדובר במגמע **לִפְנֵי טִיבּוּל** – לפני שאכל וטבל פתו בחומץ, ועל כן מותר לבלוע חומץ, כיון שלא מוכח שעושה כן לרפואה, שכן היה דרכם לטבול בחומץ בסעודתם בכל יום, והרואה אומר זהו טיבולו וברצונו לאכול חומץ, **כָּאן** במשנתנו מדובר **לְאַחַר טִיבּוּל**, שכבר סעד וטבל פתו כל צרכו ולכן אסור לגמע אף אם בולע, שמוכח שגומע לרפואה.

הגמרא מקשה על רבא סתירה מדבריו במקום אחר: **וְנִימָא** [–ונאמר] **מִדְּלִפְנֵי טִיבּוּל שָׁרֵי** – כיון שלפני הטיבול מותר לגמע את החומץ ולבלוע, **לְאַחַר טִיבּוּל נַמִּי שָׁרֵי** – גם לאחר הטיבול יהיה מותר, שאין לך דבר שאסור למקצת השבת ומותר למקצתו, **דְּשָׁמְעִינַן לֵיהּ** – שהרי שמענו **לְרָבָא, דְּאִית לֵיהּ** – שסובר שאומרים **הוֹאִיל** והותר לשבת, הותר אף ליום הכיפורים, **דְּאָמַר רָבָא**, לגבי טבילה ביום הכיפורים, **לֵיכָּא מִידִּי דִּכְשַׁבָּת שָׁרֵי** – אין דבר שבשבת מותר לעשותו, **וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים אָסוּר**, ולפיכך כשם שמותר לטבול בשבת, משום שאינו נראה כמתקן עצמו בטבילה, אלא נראה כמתקרר במים, כך גם ביום הכיפורים, אף שיש בו איסור רחיצה והכל יודעים שמתכוין לטבילה לתקן עצמו, ולא להתקרר במים, מותר לטבול, לפי שאומרים **הוֹאִיל דִּכְשַׁבָּת שָׁרֵי** – הואיל ובשבת מותר לטבול, **בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים נַמִּי שָׁרֵי** – גם כן מותר, ואם כן אף לגבי טיבול יש לו לרבא לסבור שאין לך דבר שאסור למקצת השבת, ולמקצתו מותר, ואם מותר לגמע חומץ ולבלוע קודם טיבול, יהיה מותר אף לאחר טיבול.

מתרצת הגמרא: **הֲדַר בֵּיהּ רָבָא מַהֲדָּר** – רבא חזר בו ממה שחילק בין גמיעה שקודם טיבול לגמיעה שלאחר טיבול, שכן אם מותר לגמע קודם הטיבול, יהיה מותר לדעתו לגמע גם לאחר הטיבול, ומתרץ את הסתירה כאביי שמדובר במשנה במגמע ופולט.

הגמרא שואלת מנין לנו שרבא חזר בו מתירוצו כאן, אולי חזר בו מדין 'הואיל': שואלת הגמרא: **מִמַּאי דְּמַהֲדָּר הֲדַר בֵּיהּ** – מנין לנו שחזר בו מתירוצו כאן, **דִּילְמָא מַהֲדְּרָא הוֹאִיל** ומותר בשבת, וסובר שלא אומרים 'הואיל', וביום הכיפורים אסור לטבול אף שבשבת מותר, ואחר שחזר בו תירץ את משנתנו שיש חילוק בין גמיעת החומץ קודם אכילה לאחר אכילה.

מתרצת הגמרא: **לֹא סָלְקָא דַּעְתָּךְ** – לא יעלה בדעתך לומר שרבא

המשך בעמוד קסא

רש"י

הכל מודים. אע"פ שֶׁנְּחֻלְקוּ בְּבָכוֹר שֶׁאֲחָזוֹ דָּם אִי מַקִּיזִין אוֹ אֵין מַקִּיזִין, דְּהָוֵי מִטֵּיל מוּם בְּבַעַל מוּם. וְאִיבָּא לְמַאן דְּשָׁרֵי לְהַקִּיזוֹ וְלַעֲשׂוֹת בּוֹ מוּם – מוֹדִין הֵם בְּמִחַמֵּץ מִנְּחָה אַחַר מְחַמֵּץ, שֶׁכָּל עֲשִׂיּוֹתֶיהָ שֶׁל מִנְחָה נֶאֱסְרוּ בְּחִימּוּר: **דִּכְתִיב לֹא תֵאָפֶה חָמֵץ לֹא תַעֲשֶׂה חָמֵץ.** אֲפִיָּיה בִּכְלָל הֶיְתֵּה, וְלָמָּה יָצְאת – לְהַקִּישׁ אֵלֶיהָ: מָה אֲפִיָּיה מְיוּחֶדֶת שֶׁהִיא מַעֲשֶׂה וְחַיָּיבִין עָלֶיהָ בְּפְנֵי עַצְמָהּ כו'. וְהַכֹּל מוֹדִים שֶׁאִם לָשָׁה רִאשׁוֹן בְּחִימּוּר, וּבָא הַשֵּׁנִי וַעֲרָבָהּ בְּחִימּוּר, וְהַשְּׁלִישִׁי אֲפָאָהּ – כּוּלָּם חַיָּיבִין: **כּוֹרֶת.** שֶׁאֵינוֹ נוֹתֵן לְגִמְרֵי, אֶלָּא חוֹתְכָן, וּתְלוּיִין בְּכִיס: **אֶלָּא כְּזֵקֶן.** שֶׁפְּסַק מִלֵּידָה: **וְהָא אָמַר ר' יוֹחָנָן.** בְּפֶרֶק "מִי שֶׁאֲחָזוֹ" בְּמַסֶּכֶת גִּיטִּין: הֵן הֵן הֶחֱזַרְתִּנִי לְגַעֲרוּתִי. הָרְפוּאוֹת הָאֲמוּרוֹת שָׁם לְמִי שֶׁאֵינוֹ בְּרִיא בְּתִשְׁמִישׁ. וְאָמַר ר' יוֹחָנָן: לְאַחַר שֶׁזִּקַּנְתִּי הֶחֱזַרְתִּנִי אוֹתָן רְפוּאוֹת לְגַעֲרוּתִי, לְתִשְׁמִישׁ. אַלְמָא: זָקֵן מוֹלִיד: **אֶלָּא בְּאִשָּׁה.** שֶׁאֵינוֹ מְצוּוָּה בִּפְרִיָּה וּרְבִיָּה, כְּדַאֲמְרִי' בְּיִבְמוֹת: "פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת הָאָרֶץ וְכִבְּשׁוּהָ", אִישׁ דַּרְכּוֹ לְכִבֹּשׁ, וְאֵין דַּרְכָּהּ שֶׁל אִשָּׁה לְכִבֹּשׁ: **מתני' מְטַבֵּל בְּדָרְכּוֹ.** מַאֲכָלוֹ וּפִתּוֹ בְּחוֹמֵץ: **לֹא יָסוּךְ בָּהֶן יַיִן וְחוֹמֶץ.** דְּאֵין אָדָם סָךְ אוֹתוֹ אֶלָּא לְרִפּוּאָה: **אֲבָל לֹא שֶׁמֶן וְוֶרֶד.** לְפִי שֶׁדָּמְיוּ יְקָרִין, וְאֵינוֹ מָצוּי, וּמוֹכִחָא מִילְּתָא דְּלִרְפוּאָה עָבֵיד: שֶׁכֵּן דַּרְכָּן לָסוּךְ בַּחוֹל. בְּלֹא מִכָּה: **גמ' קִיּוּהָא.** יַיִן שֶׁלֹּא נִתְבַּשֵּׁל כָּל צָרְכּוֹ בַּעֲנָבָיו, קָשֶׁה לַשִּׁינַּיִם: **לֵיכָּא מַכָּה מְרַפֵּי.** צוֹמֶת הַבָּשָׂר וְהַשִּׁינַּיִם נִרְפִּים, רְחוֹקִין זֶה מִזֶּה, דשייל"צ"ר מִתְחַלְּצוֹת: **לֹא יְנַמֵּע וּפוֹלֵט.** דְּמוּכָח דְּלִרְפוּאָה הִיא: **לִפְנֵי טִיבּוּל.** לִפְנֵי אֲכִילָה – מוּתָּר, שֶׁדַּרְכָּן הָיָה לִטְבּוֹל בְּחוֹמֶץ בְּכָל יוֹם, וְהָרוּאָה אוֹמֶר זֶהוּ טִיבּוּלוֹ. וּלְאַחַר טִיבּוּל – אָסוּר, הַכֹּל יוֹדְעִין שֶׁכְּבָר סָעַד וְטִבֵּל כָּל צָרְכּוֹ: **וְנִימָא מִדְּלִפְנֵי טִיבּוּל שָׁרֵי כו'.** דְּאִין לָךְ שֶׁאָסוּר לְמִקְצַת הַשַּׁבָּת וּמוּתָּר לְמִקְצָתוֹ. דְּהָא שְׁמָעִינַן לְרָבָא בְּפֶרֶק י"ט בְּמַסֶּכֶת בֵּיצָה דְּאָמַר גַּבֵּי טָבְילָה "הוֹאִיל" בְּכִי הַאי גַּוְונָא, דְּקָתָנֵי הָתָם דְּאִין מַטְבִּילִין כֵּלִים בְּשַׁבָּת, וְאָדָם טוֹבֵל. וְאָמְרִינַן: כֵּלִים מ"ט לֹא? אָמַר רָבָא: מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּמִתַּקֵּן כֵּלִי. אֲבָל אָדָם נִרְאֶה כְּמִיַּקֵּר. וְאָמְרִי': תִּינַח בְּשַׁבָּת דְּשַׁרְיָא רְחִיצָה; בְּיוֹם"כ דְּאָסוּר רְחִיצָה, וְהַכֹּל יוֹדְעִין דְּטוֹבֵל הוּא וּמִתַּקֵּן עַצְמוֹ, מַאי אִיבָּא לְמֵימַר? הָא אִיבָּא לְמֵיגְזַר אַשּׁוּ מִתַּקֵּן עוֹר צְבִי! וְאָמַר רָבָא: לֵיכָּא מִידֵּי דְּאִיסּוּר שַׁבָּת. דְּבַשַּׁבָּת לִישְׁתְּרֵי וּבְיוֹם"כ לִיתְסַר, וְהוֹאִיל וּבְשַׁבָּת לָא הָוֵה לְמֵיסְרְיָה – בְּיוֹם"כ נַמִי לָא גָּזוּר עֲלֵיהּ: הָכָא גְּרִסִי' "הָדַר בֵּיהּ רָבָא מֵהָא. דִּקְוֹדֶם טִיבּוּל, וּמוֹקֵי מְתַנִיתִין בְּמִגְמַע וּפוֹלֵט כְּאַבַּיֵי. וְזוֹ נֶאֱמְרָה תְּחִלָּה, וְהָדַר בֵּיהּ: דְּלִלְמָא מֵהָהִיא הָדַר בֵּיהּ. וְסָבַר דְּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים אָסוּר לְטִבּוֹל, וְלָא אָמְרִינַן 'הוֹאִיל', וְהַהִיא אִיתְּמַר בְּרִישָׁא: לְמֵימְרָא דְּרַב. בְּקִבּוּלֵי (נ"א בְּכוּבְּלֵי) שַׁבָּת סְבִירָא לֵיהּ כְּר' שִׁמְעוֹן, וְהָא אָמַר כו': **הַאי מְסוֹכְרְיָא.** בֶּגֶד כּוֹרְכִין בְּבַרְזָא, חֲבִית שֶׁל חֶרֶס, מִפְּנֵי שֶׁאֵין הַנֶּקֶב שָׁוֶה: אסור

הַכֹּל מוֹדִים בְּמִחַמֵּץ אַחַר מְחַמֵּץ שֶׁהוּא חַיָּיב, שֶׁנֶּאֱמַר "לֹא תֹאפֶה חָמֵץ" "לֹא תַעֲשֶׂה חָמֵץ". בְּמִסְרָם אַחַר מִסְרָם – שֶׁהוּא חַיָּיב, שֶׁנֶּאֱמַר "וּמָעוּךְ וְכָתוּת וְנָתוּק וְכָרוּת", אִם עַל כָּרוּת חַיָּיב – עַל נָתוּק לֹא כָּל שֶׁכֵּן! אֶלָּא: לְהָבִיא נוֹתֵק אַחַר כּוֹרֵת שֶׁהוּא חַיָּיב. וְאֶלָּא: בְּזֵקֶן. וְהָאָמַר ר' יוֹחָנָן: הֵן הֵן הֶחֱזַרְתִּנִי לְגַעֲרוּתִי! אֶלָּא בְּאִשָּׁה. וְלֵר' יוֹחָנָן כֵּן בְּרוּקָא, דְּאָמַר: עַל שְׁנֵיהֶם הוּא אוֹמֵר "וַיְבָרֶךְ אוֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם פְּרוּ וּרְבוּ", מַאי אִיבָּא לְמֵימַר? בְּזִקְנָה, אִי נַמִי: בַּעֲקָרָה. מַתְנִי' הַחוֹשֵׁשׁ בְּשִׁינָּיו לֹא יְנַמֵּע בָּהֶן אֶת הַחוֹמֶץ, אֲבָל מְטַבֵּל הוּא בְּדַרְכּוֹ, וְאִם נִתְרַפֵּא – נִתְרַפֵּא. הַחוֹשֵׁשׁ בְּמָתְנָיו לֹא יָסוּךְ יַיִן וְחוֹמֶץ, אֲבָל סָךְ הוּא אֶת הַשֶّמֶן, וְלֹא שֶׁמֶן וְוֶרֶד. בְּנֵי מְלָכִים סָכִין שֶׁמֶן וְוֶרֶד עַל מַכּוֹתֵיהֶן, שֶׁכֵּן דַּרְכָּן לָסוּךְ בַּחוֹל. ר"ש אוֹמֵר: כָּל יִשְׂרָאֵל בְּנֵי מְלָכִים הֵם. גמ' רְמִי לֵיהּ רַב אַחָא אַרִיכָא, דְּהוּא רַב אַחָא בַּר פַּפָּא, לְר' אַבָּהוּ: תְּנַן "הַחוֹשֵׁשׁ בְּשִׁינָּיו לֹא יְנַמֵּע בָּהֶן אֶת הַחוֹמֶץ", לְמִימְרָא דְּחוֹמֶץ מַעֲלֵי לְשִׁינַּיִם – וְהָכְתִיב "כַּחֹמֶץ לַשִּׁנַּיִם וְכֶעָשָׁן לָעֵינַיִם"! לָא קַשְׁיָא, הָא – בְּקִיּוּהָא דִּפְרִי, הָא – בְּחַלָּא. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: הָא וְהָא בְּחַלָּא, הָא – דְּאִיכָּא מַכָּה, הָא – דְּלֵיכָּא מַכָּה. אִיכָּא מַכָּה – מַפֵּי, לֵיכָּא מַכָּה – מְרַפֵּי. "לֹא יְנַמֵּע בָּהֶן אֶת הַחוֹמֶץ". וְהָתַנְיָא: "לֹא יְנַמֵּע וּפוֹלֵט, אֲבָל מְנַמֵּעַ וּבוֹלֵעַ! אָמַר אַבַּיֵי: הָכִי תְּנַן נַמִי מַתְנִי' וּבוֹלֵעַ מְנַמֵּעַ וּפוֹלֵט תְּנַן. רָבָא אָמַר: אֲפִי' תֵּימָא מְנַמֵּעַ וּבוֹלֵעַ, כָּאן – לִפְנֵי טִיבּוּל, כָּאן – לְאַחַר טִיבּוּל. וְנִימָא: מִדְּלִפְנֵי טִיבּוּל שָׁרֵי, לְאַחַר טִיבּוּל נַמִי שָׁרֵי! דְּשָׁמְעִינַן לֵיהּ לְרָבָא דְּאִית לֵיהּ "הוֹאִיל". דְּאָמַר רָבָא: לֵיכָּא מִידֵּי דְּבִשַּׁבָּת שָׁרֵי וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים אָסוּר, הוֹאִיל דְּבִשַּׁבָּת שָׁרֵי – בְּיוֹם"כ נַמִי שָׁרֵי! הָדַר בֵּיהּ רָבָא מֵהָךְ. מִמַּאי דְּמֵהָךְ הָדַר בֵּיהּ, דִּילְמָא מֵהַהִיא הָדַר בֵּיהּ? לָא ס"ד, דְּתַנְיָא: כָּל חַיָּיבֵי טְבִילוֹת טוֹבְלִין כְּדַרְכָּן, בֵּין בְּט' בְּאָב בֵּין בְּיוֹה"כ. "הַחוֹשֵׁשׁ בְּמָתְנָיו כו'". אָמַר ר' אַבָּא בַּר זַבְדָּא אָמַר רַב: הֲלָכָה כְּר' שִׁמְעוֹן. לְמִימְרָא דְּרַב כְּר' שִׁמְעוֹן סְבִירָא לֵיהּ? וְהָאָמַר רַב שִׁימִי בַּר חִיָּיא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב: הַאי מִסּוֹכְרְיָיא דְּנַיְיתָא

אסור

לְהָבִיא נוֹתֵק אַחַר כּוֹרֵת כו'. פירש"י: דְּכוֹרֵת הַיְינוּ שְׁכוֹרֵת בִּיצִּים מִמְּקוֹם חִיבּוּרָן, וְעַדַיִן הֵם בְּכִיס. וּנוֹתֵק הוּא – שֶׁנּוֹתְקָן מִן הַכִּיס וּמַשְׁלִיכָן לָאָרֶץ. קָשֶׁה לַר"י: דִּבְפֶרֶק "עַל אֵלּוּ מוּמִין" (בכורות דף לט) קָאָמַר: דְּנַתּוּק וְכָרוֹת לָא הָוֵי מוּם בְּגַלּוּי, דְּהָא אִיתְּנְהוּ. פי': אִיתְּנְהוּ בְּכִיסָם. וּנְרָאֶה לַר"י: דְּכָרוֹת הָוֵי – שֶׁלֹּא נִכְרְתוּ לְגַמְרֵי מִמְּקוֹם חִיבּוּרָן, אֶלָּא עַדַיִן מְעוּרִים קְצָת. וּנְתוּק – הַיְינוּ שֶׁנִּיתְּקוּ לְגַמְרֵי, אֶלָּא שֶׁהֵם בְּכִיס: **אֶלָּא** בְּזֵקֶן. הָכָא לֹא שַׁיְיךְ לְמִיסַּר מִשּׁוּם מִסְרָם אַחַר מִסְרָם, דְּזִקְנָה לָאו סִירּוּס הִיא: **בְּזִקְנָה** וּבְעַקָּרָה. בְּאִשָּׁה נַמִי לָא שַׁיְיךְ בָּהּ מִסְרָם אַחַר מִסְרָם, דְּאִין שַׁיְיךְ בָּהּ סִירּוּס:

כִּי תְּנַן נַמִי מַתְנִיתִין בְּמִגְמַע וּפוֹלֵט תְּנַן.

וְסִיפָא דְּקָתְנֵי אֲבָל מִטְבֵּל הוּא כְּדַרְכּוֹ – הַ"ה דְּהַ"מ לְמִימְרֵי בְּמִגְמַע וּבוֹלֵעַ, אֶלָּא אוֹרְחָא דְּמִילְּתָא נְקִיט: **לֹא** ס"ד דְּתַנְיֵא כָּל חַיָּיבֵי טְבִילוֹת טוֹבְלִין כְּדַרְכָּן. תִּימָה: מִנָּא לָן דְּמִדְּהָא הָדַר בֵּיהּ? דִּילְמָא מִטְעָם דְּמִפְרַשׁ הַתָּם, דְּאִין מִטְבִּילִין בְּשַׁבָּת הַתָּם כְּלֵי. וּפִרֵשׁ דְּאָסוּר לִטְבּוֹל – מִשּׁוּם גְּזֵרָה שְׁמָא יַעְבִּירֵנוּ דְּ" אֲמוֹת בְּרה"ר, אוֹ בְּשַׁאֵר טַעְמֵי דְּמִפְרַשׁ הַתָּם. וְהֵנִי טַעְמֵי לָא שַׁיְיכֵי בְּאַדַּם, הִלְכָּךְ מוּתָּר בְּיוֹה"כ בְּלָא טַעְמָא דְּהוּאִיל. דְּלִכּוֹלְהוּ אֲמוּרָאֵי לָא פְּרִיךְ הָתָם בְּיוֹה"כ לְיתְסַר, אֶלָּא לְרַבָּא! וְאוֹמֵר ר"י: דְּלָא מִסְתַּבַּר לְהַפּוּכֵי תְּרֵי מִילֵי מִשּׁוּם חַדָּא. דְּתְרֵי מִילֵי נִינְהוּ; חַדָּא מִטְעָם דְּנִרְאֶה כְּמִתַּקֵּן, וְחַדָּא – הָא מִילְּתָא דְּאִית לֵיהּ הוּאִיל. וְלַהֲכִי נִיחָא לֵיהּ טְפֵי לְמִימַר דְּחַדָּר מֵהָדָר הַהִכָא, וְיִהְוֹ שְׁנֵי דְּבָרוֹ קַיְיָמִים. וְא"ת: וּנוֹקֵי הָךְ בְּרַיְיתָא דְּטוֹבְלִין כְּדַרְכָּן כְּמ"ד טְבִילָה בְּזִמְנָהּ מִצְוָה, וְרַבָּא כְּמ"ד לָאו מִצְוָה! וִי"ל: מִשּׁוּם דְּטְבִילָה בְּזִמְנָהּ מִצְוָה לָא הָוֵה שְׁרִינָן אִיסּוּר תִּיקּוּנֵי מְנָא. וּבְפֶרֶק "כֹּל כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ" (לקמן דף קכא.) מִשְּׁמֵעַ דְּאַפִּי' לְמ"ד טְבִילָה בְּזִמְנָהּ לָאו מִצְוָה – טוֹבְלִין כְּדַרְכָּן כָּל חַיָּיבֵי טְבִילוֹת. דְּתַנְיָא הָתָם: ר' יוֹסֵי אוֹמֵר, מִן הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה אֵינוֹ צָרִיךְ לִטְבּוֹל. מִשְּׁמֵעַ, דְּאִי בְּעֵי – טְבִיל, אע"ג דְּסַבִּירָא לֵיהּ טְבִילָה בְּזִמְנָהּ לָאו מִצְוָה. וְא"ת: דְּתַנְיָא בְּפֶרֶק בְּתַרָא דְּיוֹמָא (פח.): הַזֵּב וְהַזָּבָה, וּבוֹעֵל נִדָּה, וְטָמֵא מֵת – טוֹבְלִין בְּיוֹה"כ. טָמֵא מֵת הֵיכִי טָבִיל, וּמַה תּוֹעֶלֶת לוֹ אוֹתָהּ טְבִילָה? הָא אֵין טְבִילָה בְּלָא הַזָּאָה, וְהַזָּאָה לָא דָּחֵי יוֹה"כ, כִּי הֵיכִי דְּלָא דָּחֵיא שַׁבָּת. כְּדַאֲמַרִינַן בְּפִסְחִים פֶּרֶק "אֵלּוּ דְּבָרִים" (דף סט.)! וְלֵיכָּא לְמִימַר שְׁתּוֹעִיל לוֹ טְבִילָה לְעִנְיַן שִׁיּוּבֵל לְהִוּוֹת לְמַחֵר – דְּהָא תְּנַן בְּסוֹף מַסֶּכֶת פְּרָה דְּהוּא עַצְמוֹ טוֹבֵל בְּלֵילָה וּמִזֶּה בְּיוֹם. מִשְּׁמַע שֶׁצָּרִיךְ לְהִוּוֹת בְּיוֹם שֶׁטָּבַל! וִי"ל: דְּלַעוֹלָם אֵין צָרִיךְ לִטְבּוֹל בְּיוֹם הַזָּאָה, וְהָתָם קַמ"ל – דִּיכּוּל לִטְבּוֹל בְּלֵילָה. אע"ג דְּטְבִילָה הִיא כְּתַחְלַת הַזָּאָה, דְּאִין הַזָּאָה בְּלָא טְבִילָה, וְהַזָּאָה בְּיוֹם הִיא. א"נ: הָתָם אֵיירֵי בְּטְבִילָה דְּלַאֲחַר הַזָּאָה, כְּדַאֲמַר בְּסִפְרָא: הַקְּדִים טְבִילָה לְהַזָּאָה – לֹא עֲשָׂה וְלֹא כְּלוּם. מִשְּׁמַע דְּאֵיכָא נַמִי טְבִילָה לְאַחַר הַזָּאָה:

טוֹבְלִין כְּדַרְכָּן בֵּין בְּט' בְּאָב בֵּין בְּיוֹה"כ. בְּפ"ק דְּתַעֲנִית (דף יג.) פְּלִיג עֲלֵיהּ ר' חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים, וְאָמַר: כְּדֵי הוּא בֵּית אֱלֹהֵינוּ לֶאֱבֹד עָלָיו טְבִילָה אַחַת בְּשָׁנָה. וְהִלְכְתָא כְּוֹתֵיהּ, כְּדַאֲמַר בִּירוּשַׁלְמִי: **לְמִימְרָא** דְּרַב כַּר"ש ס"ל. פי' בְּקוּנְטְרֵס: לְמִימְרָא דְּרַב בְּכוּבְּלֵי שַׁבָּת כַּר' שִׁמְעוֹן סְבִירָא לֵיהּ? וְלֵי נִרְאֶה דְּאִם כֵּן הָוֵה לֵיהּ לְאַקְשׁוּיֵי מִכַּרְבִּי דְּזוּזִי, דְּרַב אֹסֶר בְּפֶרֶק קַמָּא (דף יט:), וְכַמָּה אֲמוּרָאִין דְּמַחְלְקִין בְּאִיסּוּרֵי שַׁבָּת, כְּדַאֲמַר בְּפֶרֶק "מִפְּנַיִן" (לקמן קכח.): בְּמוּקְצֶה לְאֲכִילָה – סְבַר לֵהּ כַּר' יְהוּדָה, בְּמוּקְצֶה לְטִלְטוּל – כַּר'. וּנְרָאֶה לַר"י: דְּמִשְּׁמַע לֵיהּ דְּטַעְמָא דַּר' שִׁמְעוֹן בְּמַתְנִי' מִשּׁוּם דְּשָׁרֵי דָּבָר שֶׁאֵין מִתְכַּוֵּין, וְת"ק אֹסֶר לֵיהּ אַפִּי' לְתַעֲנוּג – מִשּׁוּם דִּזְמַנִּין לִרְפוּאָה קַעְבִיד, וְאֹסֶר בְּעַלְמָא דָּבָר שֶׁאֵין מִתְכַּוֵּין. וְר"ש דְּמַקִּיל בְּעַלְמָא – קְשָׁרֵי נַמִי הָכָא בְּשֶׁאֵין מִתְכַּוֵּין לִרְפוּאָה, וְהִשְׁתָּא אִתֵּי שְׁפִיר: **הַאי** מְסוֹכְרְיָיתָא דְּנִזְיְיתָא אָסוּר לְהַדְּרוּקָה בְּיוֹמָא טָבָא. פי': סְתִימַת גִּיגִית שֶׁל שֵׁכָר אָסוּר לְהַדְּרוּקָה, מִשּׁוּם סְחִיטָה, כְּדִפְרִישׁ בְּקוּנְטְרֵס. וְכֵן פִּרֵשׁ ר"ח. אַף עַל גַּב דְּלָא אִשְׁכַּחַן דְּהוּדָה חַיִּישׁ לְסְחִיטָה אֶלָּא גְּבֵי מַיִם, כְּדַאֲמַר בְּפֶרֶק "וְאֵלּוּ קְשָׁרִים" (לקמן דף קיג.) גְּבֵי הִיא מְהַלֵּךְ לְשַׁבָּת וּפְגָע בְּאַמַּת הַמַּיִם, דְּאָמַר: לְנִחוֹת בְּמֵיא – אִתֵּי לִידֵי סְחִיטָה. וּבְפֶרֶק "חֲבִית" (לקמן דף קמז.) אָמַר: הָרוּחֵץ בְּמֵי מְעָרָה וְנִסְתַּפֵּג בְּאֲלוּנְטִית – לֹא יְבִיאֶנּוּ בִּידוֹ. וּמִפְּרַשׁ בְּגְמָרָא: מִשּׁוּם דְּאִתֵּי לִידֵי סְחִיטָה. וּבְפֶרֶק "שׁוּאל" (לקמן דף קמח.), וּבְרִישׁ "הַמֵּבִיא כְּדֵי יַיִן" (בִּיצָה דף ל.) גְּבֵי הַנִּי נְשֵׁי דְּלָא מְשַׁנְּיָין – נִיפְרוּשׁ סוֹדְרֵהּ. פִּירוּשׁ: עַל הַכַּד, דְּלִמְגָא (ג)מִישְׁמִיט בְּמֵיא, וְאִתֵּי לִידֵי סְחִיטָה. אֲבָל גְּבֵי יַיִן – לָא גְּזִרִינַן מִשּׁוּם סְחִיטָה, כְּדַאֲמַר בְּפֶרֶק "תּוֹלִין" (לקמן דף קלט):

וטעמא משום דאין אדם חושש לסוחטו, כיון דע"י סחיטה אינו יכול לנקותו מריחו וחזותו. גם אין דרך לסחוט בגד לצורך משקה שבו. אבל מ"מ אסור לסחוט, דכי סחיט ליה מתלבן הבגד קצת והוי מכבס. או משום מפרק, כמו סוחט זיתים וענבים, כדאמרי' בפרק "מפנין" (לקמן קכז:); אם היתה צריכה שמן – חבירתה מביאה לה בשערה. ופריך: והא אתי לידי סחיטה: אלמא: יש סחיטה בשמן.

ובפרק "תולין" (לקמן דף קמא.) קאמר רבא: לא ליהדוק אינש אודרא אפומא דשישא דילמא אתי לידי סחיטה. ופי' בקונט': כד של שמן. ובפרק "נוטל" (לקמן דף קמג.): ספוג אם יש לו בית אחיזה – מקנחין בו, ואם לאו – אין מקנחין בו, משום סחיטה. ולהכי אסור להדוקה. וא"ת, דאמר בפרק בתרא דיומא (דף עז:) ההולך להקביל פני רבו או פני אביו או פני מי שגדול הימנו עובר עד צוארו במים ואינו תושש. ואמר נמי בפ"ב דביצה (דף יח.) גבי טבילת כלים בשבת: דנדה שאין לה בגדים מערמת וטובלת בבגדיה. ולא גזרינן דילמא אתי לידי סחיטה! וי"ל: דמצוה שאני. ואם תאמר: היכי שרי התם ליכנס בבגדיה, ונדה נמי איך טובלת בבגדיה? נימא שרייתו זהו כיבוסו, כדאמרי' בזבחים בפרק "דם חטאת" (דף צד:)! וי"ל: דדוקא היכא דאיכא טיפת דם או טינוף אמר שרייתו זהו כיבוסו, דבהכי מיירי בפ' "דם חטאת". ומצא ר"י מוגה בספר הישר דלא אמר שרייתו זהו כיבוסו בדבר שאינו כ"א לכלוך, כמו סיפוג באלונטית וקינוח ידים במפה. והני שהולכין במים עם הבגדים – הוי נמי דרך לכלוך ולא דרך נקיון ועל תינוק שלבלך בגדי אמו במי רגלים – אין לזרוק עליו מים, דשרייתו זהו כיבוסו. ושמע ר"י מפי הגשים שהתיר ר"ת [ליטול ידיה] ולקנח ידיה בבגד, כיון שהוא דרך לבלוך, כדי שתוכל להתפלל ולברך. ואין נראה לר"י, שהרי היא מתכוונת לטהר הלכלוך, ודרך רחיצה וליבון הויא זה הקינוח:

מודה ר"ש בפסיק רישיה. והא דאמר גבי לא ליהדוק אינש אודרא אפומא דשישא, דילמא אתי לידי סחיטה ולא הוי פסיק רישיה – יש לחלק, דהתם מיירי בכיסוי שאינו בולע כ"כ, וגם אינו סותמו כל כך בחוזק, שאינו חושש רק שיהא מכוסה. אבל הכא שהוא בצד הגיגית – בולע הרבה, וגם מהדקו בחוזק, כדי שלא יצא היין, והוי פסיק רישיה:

ושלש מחלוקות בדבר. אית ספרים דל"ג ליה:

הדרן עלך שמונה שרצים

ואלו קשרים. עניבה לר"מ מהו. וא"ת: אמאי לא פשיט מדתנן לקמן: חבל דלי שנפסק – לא יהא קושרו אלא עונבו. ומוכח בפ"ק דפסחים (ד' יא.) דהנהו רבנן היינו ר"מ. דפריך התם מינה לרבנן, שהם ר"מ! וי"ל: דהתם נמי פריך מספק אם הנהו רבנן הם ר"מ, כמו שמסתפק כאן:

אימור

אסור לְהַדּוֹקֵיהּ בְּיוֹמָא טָבָא! בְּהַהִיא אֲפִילּוּ ר"ש מוֹדֶה, דְּאַבַּיֵּי וְרָבָא דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ: מוֹדֶה ר"ש בְּפִסִּיק רֵישֵׁיהּ וְלֹא יָמוּת. וְהָאָמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשִׁי אָמַר רַב: הֲלָכָה כְּרַ' יְהוּדָה, וְרַב חָנָן בַּר אַמִּי אָמַר שְׁמוּאֵל: הֲלָכָה כְּר"ש. וְרַב חִיָּיא בַּר אָבִין מַתְנֵי לָהּ בְּלָא גַּבְרֵי, רַב אָמַר: הֲלָכָה כְּרַ' יְהוּדָה, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: הֲלָכָה כְּר"ש! אֶלָּא אָמַר רָבָא: אֲנִי וַאֲרִי שֶׁבַּחֲבוּרָה תַּרְגִּימְנָא, וּמַנּוּ – רַבִּי חִיָּיא בַּר אָבִין, הֲלָכָה כְּר"ש – וְלָאו מִטַּעְמֵיהּ. מַאי "הֲלָכָה כְּרַ' שִׁמְעוֹן וְלָאו מִטַּעְמֵיהּ"? אִילֵימָא הֲלָכָה כְּר"ש – דְּשָׁרֵי, וְלָאו מִטַּעְמֵיהּ – דְּאִילּוּ ר"ש סָבַר: מַסִּי, וְרַב סָבַר: לָא מַסִּי. וְסָבַר רַב לָא מַסִּי?! וְהָא מִדְּקָתָנֵי: בְּנֵי מְלָכִים סָכִין עַל גַּבֵּי מַכּוֹתֵיהֶן שֶׁמֶן וֶורֶד – מִכְּלָל דְּמַסִּי! אֶלָּא: הֲלָכָה כְּר"ש – דְּשָׁרֵי, וְלָאו מִטַּעְמֵיהּ; דְּאִילּוּ ר"ש סָבַר: אַף ע"ג דְּלָא שְׁכִיחַ – שָׁרֵי, וְרַב סָבַר; אִי שְׁכִיחַ – אִין, וְאִי לָא שְׁכִיחַ – לָא, וּבְאַתְרָא דְּרַב שְׁכִיחַ מִשְׁחָא דְּוֹרְדָא.

הַדְּרָן עֲלָךְ שְׁמֹנֶה שְׁרָצִים

וְאֵלּוּ קְשָׁרִים שֶׁחַיָּיבִין עֲלֵיהֶן: קֶשֶׁר הַגַּמָּלִין, וְקֶשֶׁר הַסַּפָּנִין. וּכְשֵׁם שֶׁהוּא חַיָּב עַל קִישׁוּרָן – כָּךְ הוּא חַיָּב עַל הֶיתֵּרָן. ר"מ אוֹמֵר: כָּל קֶשֶׁר שֶׁהוּא יָכוֹל לְהַתִּירוֹ בְּאַחַת מִיָּדָיו אֵין חַיָּבִין עָלָיו. **גְּמ'** מַאי קֶשֶׁר הַגַּמָּלִין וְקֶשֶׁר הַסַּפָּנִין? אִילֵימָא קִטְרָא דְּקִטְרֵי בִּזְמָמָא, וְקִטְרָא דְּקִטְרֵי בְּאִיסְטְרִידָא – הַאי קֶשֶׁר שֶׁאֵינוֹ שֶׁל קַיְּימָא הוּא! אֶלָּא: קִיטְרָא דִּזְמָמָא גּוּפֵיהּ, וּדְאִיסְטְרִידָא גּוּפָהּ. "ר"מ אוֹמֵר כָּל קֶשֶׁר כו'". בָּעֵי רַב אַחַדְבּוֹי אָחוּי דְּמָר אַחָא: עַנִיבָה לְר"מ, מַהוּ? טַעְמֵיהּ דְּר"מ – מִשּׁוּם דְּיָכוֹל לְהַתִּירוֹ בְּאַחַת מִיָּדָיו הוּא. וְהָא נַמִּי – יָכוֹל לְהַתִּירוֹ; אוֹ דִּילְמָא: טַעְמָא דְּר"מ – מִשּׁוּם דְּלָא מִיהַדַּק, וְהָא מִיהַדַּק? תִּיקוּ. **מַתְנִי'** יֵשׁ לְךָ קְשָׁרִין שֶׁאֵין חַיָּבִין עֲלֵיהֶן וּכְקֶשֶׁר הַגַּמָּלִין וּכְקֶשֶׁר הַסַּפָּנִין. קוֹשֶׁרֶת אִשָּׁה מִפִּתַּח חֲלוּקָהּ, וְחוּטֵי סְבָכָה, וְשֶׁל פִּסְקָיָא, וּרְצוּעוֹת מִנְעָל וְסַנְדָּל, וְנוֹדוֹת יַיִן וְשֶׁמֶן, וּקְדֵירָה שֶׁל בָּשָׂר. רא"ש: אוֹמֵר קוֹשְׁרִין לִפְנֵי הַבְּהֵמָה בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא תֵּצֵא. **גְּמ'** הָא גּוּפָא קַשְׁיָא; אָמַרְתְּ "יֵשׁ קְשָׁרִין שֶׁאֵין חַיָּבִין עֲלֵיהֶן כְּקֶשֶׁר הַגַּמָּלִין וּכְקֶשֶׁר הַסַּפָּנִין" חִיּוּבָא הוּא דְּלֵיכָא, הָא אִיסּוּרָא – אִיכָּא. וְהָדַר תָּנֵי: קוֹשֶׁרֶת אִשָּׁה מִפִּתַּח חֲלוּקָהּ – אֲפִילּוּ לְכַתְּחִילָּה! הָכִי קָאָמַר: יֵשׁ קְשָׁרִין שֶׁאֵין חַיָּבִין עֲלֵיהֶן כְּקֶשֶׁר הַגַּמָּלִין וּכְקֶשֶׁר הַסַּפָּנִין, וּמַאי נִיהוּ

קיטרא

אָסוּר לְהַדּוֹקֵיהּ. בַּנָּקָב, מִשּׁוּם סְחִיטָה. וְאע"ג דְּלָא קָא מְכַוֵּין לִסְחוֹט – אַלְמָא לָא ס"ל כְּר"ש בְּדָבָר שֶׁאֵין מִתְכַּוֵּין: הֲלָכָה כְּרַ' יְהוּדָה. בְּדָבָר שֶׁאֵין מִתְכַּוֵּין דְּאִסּוּר: בְּלִי נַבְרֵי. מַתְנֵי לָהּ לִפְלוּגְתָּא דְּרַב וּשְׁמוּאֵל בְּלָא אֲמוֹרָאִים הָאוֹמְרִים מִשְׁמֶךָ, אֶלָּא הֵם עַצְמָם נֶחְלְקוּ בָּהּ: תַּרְגִּימְנָא. דְּלָא תִּיקְשֵׁי דְּרַב אַדְרַב: הֲלָכָה כְּר"ש. דִּשְׁרֵי בְּשֶׁמֶן וְוֹרֶד; אֲבָל לֹא מִטַּעְמֵיהּ. דְּאֵין הַטַּעַם כִּדְבָרָיו: דְּאִילּוּ ר"ש סָבַר מַסִּי. וַאפ"ה שָׁרֵי, דְּאֵין לְךָ דְּמוּתָּר לָזֶה וְאָסוּר לָזֶה: מִכְּלָל דְּמַסִּי. אֲפִילּוּ לְת"ק, דְּאִי לָאו דְּמַסִּי לְמַאי אִיצְטְרִיךְ לֵיהּ? **אע"ג דְּלָא שְׁכִיחַ.** שֶׁמֶן וְוֹרֶד בְּמְקוֹמוֹ שֶׁל זֶה הַסָּךְ מְמֻנוּ, וְדָמְיָא יְקָרִים, וְהַכֹּל יוֹדְעִין שֶׁאֵינוֹ סָכוֹ אֶלָּא לְרִפּוּאָה – שָׁרֵי, דְּכָל יִשְׂרָאֵל בְּנֵי מְלָכִים הֵם. וְר' יְהוּדָה אוֹסֵר – דְּמוֹכִיחָא מִילְּתָא. וְרַב נַמִּי כְּר"י ס"ל, אֶלָּא בְּמְקוֹמוֹ הוּא דְּשָׁרֵי, דִּשְׁכִיחַ דְּסָכִין שֶׁמֶן וְוֹרֶד, וְלָא מוֹכִיחָא מִילְּתָא:

הַדְּרָן עֲלָךְ שְׁמֹנֶה שְׁרָצִים

וְאֵלּוּ קְשָׁרִים. הַמְּנוּיִן בָּאֲבוֹת מְלָאכוֹת, דְּקָתָנֵי "הַקּוֹשֵׁר וְהַמַּתִּיר" קֶשֶׁר שֶׁל קַיְּימָא שֶׁאֵינוֹ מַתִּירוֹ לְעוֹלָם, דּוּמְיָא דְּקוֹשְׁרֵי חוּטֵי יְרִיעוֹת הַנִּפְסָקוֹת: קֶשֶׁר הַגַּמָּלִין וְקֶשֶׁר הַסַּפָּנִין. בַּגְּמָרָא מְפָרֵשׁ לְהוּ: כָּךְ הוּא חַיָּב עַל הֶיתֵּרָן. כִּדְיָלְפִי' בְּ"כְלָל גָּדוֹל" (לעיל דף עד:) מִצַּיָּדֵי הַחִלָּזוֹן, שֶׁנִּצְרָכִין לִפְרָקִים לְהַתִּיר קִשְׁרֵי רְשָׁתוֹת הַקַּיָּימוֹת, כְּדֵי לְקַצְּרָן אוֹ לְהַרְחִיבָן: שֶׁיָּכוֹל לְהַתִּירוֹ. דְּלָא הַדְּקֵיהּ: **אין חַיָּבִין עָלָיו.** וַאֲפִי' עֲשָׂאוֹ לְקַיְּימָא: **גמ' זְמָמָא.** מְנַקְּבִין לַנָּאקָה בְּחוּטְמָ', וְנוֹתְנִין בָּהּ טַבַּעַת שֶׁל רְצוּעָה, וְקוֹשְׁרִין אוֹתָהּ, וְעוֹמֶדֶת שָׁם לְעוֹלָם. וּכְשֶׁרוֹצֶה לְקוֹשְׁרָהּ לַבְּהֵמָה – קוֹשֵׁר רְצוּעָה אֲרֻכּוּבָה בְּאוֹתָהּ טַבַּעַת, וְקוֹשְׁרִין בָּהּ. וּפְעָמִים שֶׁמַּתִּירָהּ: **קִטְרָא דְּקִטְרֵי בִּזְמָמָא.** זֶהוּ קֶשֶׁר הָרְצוּעוֹת שֶׁקּוֹשְׁרִין בַּטַּבַּעַת: **אִיסְטְרִידָא.** גַּם הוּא כְּמִין טַבַּעַת שֶׁעוֹשִׂין מִן עֵקֶל אוֹ מִן רְצוּעָה בְּנֶקֶב שֶׁבְּרֹאשׁ הַסַּפְּיָנָה, וְאוֹתוֹ קֶשֶׁר מִתְקַיֵּים, וּכְשֶׁרוֹצֶה לְהַעֲמִידוֹ – קוֹשֵׁר רְצוּעָה בְּאוֹתָהּ טַבַּעַת וּמַעֲמִידָהּ בָּהּ. וּכְשֶׁרוֹצֶה לְהַתִּיר – מַתִּיר הָרְצוּעָה וְנוֹטְלָהּ: **קִטְרָא דְּקִטְרֵי בְּאִסְטְרִידָא.** קֶשֶׁר רְצוּעָה הָאֲרֻכּוּבָה: **עֲנִיבָה.** וּמְהַדְּקָהּ שֶׁפִּיר, לְר"מ מַהוּ? **מַתְנִי'** יֵשׁ לְךָ קְשָׁרִין שֶׁאֵין חַיָּבִין עֲלֵיהֶן. חַטָּאת, כְּמוֹ שֶׁחַיָּבִין עַל קֶשֶׁר הַגַּמָּלִין, אֶלָּא פָּטוּר אֲבָל אָסוּר. וּבַגְּמָרָא מְפָרֵשׁ הֵי נִינְהוּ: **מִפִּתַּח חֲלוּקָה.** כְּמוֹ שֵׁישׁ לְגַלְחִים כְּעֵין לְשׁוֹנוֹת לְכָאן וּלְכָאן, וְקוֹשְׁרִים שֶׁל יָמִין בְּכְתַף שְׂמֹאל, וְשֶׁל שְׂמֹאל בְּכְתַף יָמִין. דְּכֵיוָן דְּכָל יוֹמָא שָׁרוּ לֵיהּ – לָא דָּמֵי מִידֵּי לְקֶשֶׁר שֶׁל קַיְּימָא, וּמוּתָּר לְכַתְּחִילָּה: **סְבָכָה.** קוּיפּ"א: **וְשֶׁל פִּסְקָיָא.** אַזּוֹר רָחָב וְחוּטִין תְּלוּיִין בְּרֹאשׁוֹ לְקוֹשְׁרוֹ בָּהֶן, וְקוֹרִין פִּינְדוּר"ס: **וְנוֹדוֹת יַיִן.** שֶׁל עוֹר, שְׁכוֹפְפִין פִּיהֶם וְקוֹשְׁרִין: **וּקְדֵרָה שֶׁל בָּשָׂר.** פְּעָמִים שֶׁקּוֹשְׁרִין בֶּגֶד לְפִיהָ: **קוֹשְׁרִין כְּפְנֵי הַבְּהֵמָה.** חֶבֶל בְּרוֹחַב הַפֶּתַח: **גמ'**

קיטרא

אָסוּר לְהַדּוּקֵיהּ [–להדקו] **בְּיוֹמָא טָבָא** – ביום טוב, משום סוחט, ואף שאינו מכוין לסחוט אלא לסתום את הנקב אסור, שרב סובר בדבר שאין מתכוין כרבי יהודה שאוסר, ולא כרבי שמעון שמתיר, הרי שרב אינו סובר בכל הלכות שבת כרבי שמעון ומדוע לגבי שמן ורד פסק כרבי שמעון.

מתרצת הגמרא: **בְּהַהִיא** – בדין סתימת נקב החבית **אֲפִילּוּ רַבִּי שִׁמְעוֹן מוֹדֶה** שאסור, **דְּאַמְרֵי וְרָבָא דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ** [–שניהם אמרו] **מוֹדֶה רַבִּי שִׁמְעוֹן** הסובר שדבר שאין מתכוין מותר, **בְּפְסִיק רֵישֵׁיהּ וְלֹא יָמוּת** – באומר אחתוך את ראש הבהמה ואיני מתכוין שתמות, שהוא חייב, כיון שודאי תמות והרי הוא כמתכוין, אם כן גם להדק את הנקב בפי החבית יסבור רבי שמעון שאסור, כיון שודאי יסחוט.

הגמרא מקשה קושיא נוספת על רב: כיצד פסק רב כרבי שמעון, **וְהָאָמַר רַב חִיָּא בַּר אַשִׁי אָמַר רַב, הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה**, שדבר שאין מתכוין אסור, **וְרַב חָנָן בַּר אַמִּי אָמַר שְׁמוּאֵל, הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן**, שדבר שאין מתכוין מותר, **וְרַב חִיָּא בַּר אָבִין מַתְנִי לַהּ בְּלֹא נְבָרֵי** – שנה את פסק ההלכה בלא שמות האמוראים שאמרו בשם רב ושמואל, אלא כך שנה, **רַב אָמַר הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה, וּשְׁמוּאֵל אָמַר הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן**, הרי שרב פסק כרבי יהודה, ומדוע בדין שמן ורד פסק כרבי שמעון.

מתרצת הגמרא: **אֶלָּא אָמַר רָבָא, אֲנִי וַאֲרִי שֶׁבַּחֲבוּרָה תַּרְגֵּימְנָא** – העמדנו וביארנו את דברי רב שלא יקשה עליו, **וּמַנּוּ** – ומי הוא הארי שבחבורה, **רַבִּי חִיָּא בַּר אָבִין, שרב אמר הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן** שמותר בשמן ורד, **וְלָאו מִטַּעְמֵיהּ** – אבל לא מאותו טעם שהתיר רבי שמעון, שרב אינו סובר בשמן ורד כרבי שמעון, אלא מה שהתיר לסוך שמן ורד הוא מטעם אחר, וממילא יכול לפסוק בהלכות שבת כרבי יהודה.

הגמרא שואלת מה הכוונה שרב פסק כרבי שמעון ולא מטעמו: **מַאי הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן וְלָאו מִטַּעְמֵיהּ** – מה הכוונה הלכה כרבי שמעון ולא מטעמו, **אִילֵּימָא** – אם נאמר שהכוונה היא, **שֶׁהֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן דְּשָׁרֵי** [–שמותר] **וְלָאו מִטַּעְמֵיהּ, דְּאִילּוּ רַבִּי שִׁמְעוֹן סָבַר**, שמן ורד **מַסֵּי** – מרפא, ואף על פי כן מותר, משום שכל ישראל בני מלכים הם, ואין לך דבר שמותר לאחד ואסור לשני, **וְרַב** חולק על רבי שמעון ולדעתו אסור אם הוא מרפא, אלא **שֶׁסָּבַר** ששמן ורד **לֹא מַסֵּי** – לא מרפא כלל ולכן מותר. **וְכִי** אפשר לומר **שֶׁסָּבַר רַב** ששמן ורד **לֹא מַסֵּי, וְהָא מְדַקְדְּקָתְנֵי** – והלא מכך ששנינו במשנתנו, **בְּנֵי מְלָכִים סָכִין עַל גַּבֵּי מַכּוֹתֵיהֶן שֶׁמֶן וֶרֶד, מִכְּלָל דְּמַסֵּי** – מוכח שאף תנא קמא סובר ששמן ורד מרפא, שאם לא כן מדוע סכים אותו על המכה.

הגמרא מבארת מה הכוונה שרב פסק כרבי שמעון ולא מטעמו: **אֶלָּא הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן דְּשָׁרֵי וְלָאו מִטַּעְמֵיהּ, דְּאִילּוּ רַבִּי שִׁמְעוֹן סָבַר, אַף עַל גַּב דְּלֹא שְׁכִיחַ** – אף שלא מצוי שמן ורד במקומו של הסך ממנו, שדמיו יקרים, והכל יודעים שאינו סך אותו אלא לרפואה, **שָׁרֵי** – מותר, **וְאִילּוּ רַב סָבַר, אִי שְׁכִיחַ אִין** – אם שמן ורד מצוי וכולם משתמשים בו מותר לסוך בשבת, **וְאִי לֹא שְׁכִיחַ, לֹא** – אסור לסוך ממנו, **וּבְאַתְרָא דְּרַב שְׁכִיחַ מִשְׁחָא דְּוֹרְדָא** – ובמקומו של רב היה מצוי שמן ורד לכולם, ולא מוכח שסך לרפואה, לפיכך התיר רב לסוך שמן ורד, ולא משום שסובר כרבי שמעון.

הדרן עלך שמנה שרצים

פרק חמשה עשר - ואלו קשרים

בפרק זה יתבארו דיני מלאכות 'קושר' ו'מתיר', שנמנו במשנה לעיל (עג.) בין ל"ט מלאכות שבת.

משנה

וְאֵלּוּ הם הַקְּשָׁרִים שֶׁחַיָּבִין עֲלֵיהֶן חטאת משום 'קושר', קֶשֶׁר הַגַּמָּלִין – מוליכי הגמלים **וְקֶשֶׁר הַסַּפָּנִין** – מוליכי הספינות, שהם מתקיימים לעולם. אבל קשר שאינו יכול להתקיים לעולם, אין חייבים עליו. **וּבְשֵׁם שֶׁהוּא חַיָּיב** חטאת **עַל קִישׁוּרָן** של קשרים אלו משום 'קושר', **כָּךְ הוּא חַיָּיב** חטאת **עַל הֶיתֵּרָן** – על התרת קשרים אלו, משום 'מתיר'. אבל אם התיר קשר שאינו של קיימא, אינו חייב חטאת. **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, כָּל קֶשֶׁר שֶׁאינו הדוק והוא יָכוֹל לְהַתִּירוֹ בְּאַחַת מִידָיו, אֵין חַיָּבִין עָלָיו**, ואפילו אם עשאו לקיימא.

גמרא

הגמרא מבררת את דברי המשנה. שואלת הגמרא: **מַאי** – מה הם **קֶשֶׁר הַגַּמָּלִין וְקֶשֶׁר הַסַּפָּנִין. אִילֵּימָא קִטְרָא דְּקִטְרֵי בִּזְמָמָא** – אם נאמר שמדובר כאן על הקשר שבו קושרים את הרצועה בטבעת הקבועה באפה של הנאקה, נקבת הגמל, ובה קושרים את הבהמה ליתד או לעמוד בדי שלא תברח, **וְכן** לגבי ספינה, מדובר על **קִטְרָא דְּקִטְרֵי בְּאִיסְטְרִידָא** – הקשר שבו קושרים את הרצועה לטבעת הנמצאת בראש הספינה, ובה קושרים את הספינה בשרוצים להעמיד אותה, הרי **הַאי** – קשר זה, **קֶשֶׁר שֶׁאֵינוֹ שֶׁל קַיָּימָא הוּא**, שהרי כשרוצה ליטול את הבהמה או את הספינה הוא מתיר את הרצועה משם.

משיבה הגמרא: **אֶלָּא, קִיטְרָא דִּזְמָמָא גּוּפֵיהּ** – מדובר כאן בקשר שקושרים בו את הטבעת עצמה לאפה של הבהמה, ומתקיימת שם לעולם, **וּדְאִיסְטְרִידָא גּוּפָהּ** – ובקשר שקושרים בו את טבעת הספינה עצמה לנקב שבראש הספינה, ומתקיימת שם לעולם, ועל קשרים אלו אמרה המשנה שחייב חטאת.

שנינו במשנה: **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר כָּל קֶשֶׁר כו'** שיכול להתירו באחת מידיו אין חייבין עליו.

הגמרא מסתפקת בשיטת רבי מאיר: **בָּעֵי רַב אֲחַדְבּוֹי אֲחוֹי** [–אחיו] **דְּמַר אַחָא**, קשר **עֲנִיבָה**, שעושים לולאה בצידו האחד של החוט וכורכים סביבה את צידו השני ועושים מהם קשר, וקשר זה הוא מהודק היטב, אך ניתן להתירו במשיכה ביד אחת, **לְרַבִּי מֵאִיר, מַהוּ** דינו של קשר זה, האם חייבים עליו.

וצדדי הספק: האם **מַעֲמֵיהּ דְּרַבִּי מֵאִיר** הפוטר במשנה, **מִשּׁוּם דְּיָכוֹל לְהַתִּירוֹ בְּאַחַת מִידָיו הוּא**, שהוא סובר שקשר שיכול להתירו ביד אחת אלא חייבה עליו תורה, **וְהָא נַמִּי** – ואף קשר עניבה **יָכוֹל לְהַתִּירוֹ** בידו אחת, ואינו חייב עליו. **אוֹ דִּילְמָא, מַעֲמָא דְּרַבִּי מֵאִיר מִשּׁוּם לֹא מִיהַדַּק** – שלא חייבה תורה על קשר שאינו מהודק, וקשר שיכול להתירו ביד אחת אינו מהודק, **וְהָא מִיהַדַּק** – אבל קשר עניבה הוא מהודק, ואם כן חייבים עליו.

מסיקה הגמרא: **תֵּיקוּ** – תעמוד שאלה זו בספק, שלא נפשטה.

משנה

המשנה ממשיכה בדיני מלאכת קושר: **יֵשׁ לְךָ קְשָׁרִין שֶׁאֵין חַיָּבִין עֲלֵיהֶן חטאת כְּפִי שחייב על קֶשֶׁר הַגַּמָּלִין וּקְקֶשֶׁר הַסַّפָּנִין**, אבל אסור לעשותם, ובגמרא יתבאר אלו הם.

קוֹשֶׁרֶת אִשָּׁה מִפִּתַּח חֲלוּקָהּ – פתח שדרכו לובשת החלוק, ומשני צידיו יוצאים כעין לשונות, היוצא מימין קושרת בכתף שמאל, ושל שמאל קושרת בכתף ימין, **וְכן** מותרת לקשור **חוּטֵי סְכָכָה** – כובע על הראש העשוי כעין רשת, **וְשֶׁל פְּסִקְיָא** – חגורה רחבה ובקצותיה חוטים לקשירה, **וְכן** מותר לקשור **רְצוּעוֹת מִנְעָל וְסַנְדָּל, וְגוּדוֹת** של **יַיִן וְשֶׁמֶן** העשויים מעור, שכופפים את פיהם וקושרים אותם, **וְכן קְרֵירָה שֶׁל בָּשָׂר** שלעיתים קושרים בגד על פיה. והטעם לכל אלו, לפי שמתירים אותם בכל יום, ואין זה דומה לקשר של קיימא כלל.

המשנה מביאה סוג קשר נוסף המותר לכתחילה: **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, קוֹשְׁרִין** חבל ברוחב הפתח **לְפָנֵי הַבְּהֵמָה, בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא תֵּצֵא.**

המשך בעמוד רכט

קִיטָרָא דְּקָטְרֵי בִּזְמָמָא – הקשר שקושרים בו את הרצועה הארוכה לטבעת שבאפה של הבהמה, וברצועה זו קושרים את הבהמה לאבוס כדי שלא תברח, וְקִיטָרָא דְּקָטְרֵי בְּאֵיסְטְרֵידָא – הקשר שקושרים בו את הרצועה לטבעת הנמצאת בראש הספינה, וברצועה זו קושרים את הספינה כשרוצים להעמיד אותה, שבקשרים אלו חִיּוּבָא הוּא דְּלֵיכָּא – רק חיוב חטאת אין, הָא אִיסּוּרָא אִיכָּא – אך יש איסור לעשותם, משום שפעמים שמשאיר אותם שם שבוע או שבועיים, ומתיר רק את הצד המחובר ליתד או לעמוד שבו קשורה הבהמה. וממשיכה המשנה, וְיֵשׁ קשרים שֶׁמּוּתָּרִין לְכַתְּחִילָּה, וּמַאי נִיהוּ – ואילו הם, קוֹשֶׁרֶת אשה מִפְּתְחֵי חֲלוּקָּה וכו׳, שהדרך להתירם בכל יום.

שנינו במשנה: קושרת אשה מִפְּתְחֵי חֲלוּקָּה.

מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא שמותר לקשור קשר זה, שהרי היא מתירה אותו בכל יום כשפושטת חלוקה, ואין זה קשר המתקיים.

מתרצת הגמרא: לֹא צְרִיכָא – לא הוצרכה המשנה ללמד זאת, אלא באופן דְּאִית לֵיהּ תְּרֵי דָּשֵׁי – שיש לחלוק זה שני פתחים, כלומר שהוא פתוח מלפנים, וכדי לסגור את הפתח יש לו שני זוגות של לשונות, האחד למעלה והשני נמוך יותר, ובכל זוג יש לשון לימין ולשון לשמאל, וגם אם מתירה רק זוג אחד מהלשונות יכולה לפשוט וללבוש את החלוק בדוחק, מַהוּ דְּתִימָּא – שמא תאמר שנחשוש שכשתפשוט את החלוק תתיר רק לשון אחת, וְחָדָא מִינַּיְיהוּ בַּטּוּלֵי מְבַטֵּיל – את הלשון השניה תבטל ותשאיר קשורה תמיד, ונמצא שהוא קשר של קיימא, וכיון שאיננו יודעים איזה תשאיר קשור, שניהם אסורים בקשירה, קָא מַשְׁמַע לָן שאין חוששים לכך, ומותרת לקשור את שני הקשרים.

שנינו במשנה: קושרת אשה מפתח חלוקה וְחוּטֵי סְבָכָה.

מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא שמותר לקשור קשר זה, שהרי היא מתירה אותו בכל יום.

מתרצת הגמרא: לֹא צְרִיכָא, דְּרִוּיחָא לָהּ – מדובר בכובע שאינו מהודק לראשה, אלא קושרת אותו בריוח, ויכולה להסירו בעודו קשור, מַהוּ דְּתִימָּא, מֵישְׁלַהּ שָׁלְפָא לָהּ – נחשוש שמא תשלוף את הכובע בלי להתיר את הקשר, והקשר ישאר קיים לעולם, ונמצא שהוא קשר של קיימא ואסור לעשותו, קָא מַשְׁמַע לָן שאין חוששים לכך, משום דְּאִשָּׁה חָסָה עַל שֶׁעָרָהּ וחוששת שיתלש אם תשלוף את הכובע בדוחק, וּמִישְׁרָא שָׁרְיָא לָהּ – ולכן מתירה את הקשר של הכובע לפני הסרתו, ולכן מותר לקושרו.

שנינו במשנה: קושרת אשה וכו׳ וּרְצוּעוֹת מִנְעָל וְסַנְדָּל.

הגמרא מקשה סתירה בענין זה בין כמה ברייתות: אֵיתְמַר – נאמר בבית המדרש, מִי שֶׁהִתִּיר רְצוּעוֹת של מִנְעָל וְסַנְדָּל, תָּנֵי חֲדָא – שנינו בברייתא אחת שחַיָּיב חַטָּאת, וְתַנְיָא אִידָּךְ – ושנינו בברייתא אחרת שהוא פָּטוּר מחטאת אֲבָל אָסוּר לעשות כן לכתחילה, וְתַנְיָא אִידָּךְ – ושנינו בברייתא אחרת שמּוּתָּר לְכַתְּחִילָּה לעשות כן. מסיימת הגמרא: קַשְׁיָא מִנְעָל אַמִּנְעָל, קַשְׁיָא סַנְדָּל אַסַּנְדָּל – סתירה זו בין הברייתות קשה בין לגבי מנעל ובין לגבי סנדל.

מתרצת הגמרא: מִנְעָל אַמִּנְעָל לֹא קַשְׁיָא, שהברייתות עוסקות באופנים שונים, דְּהָא דְּקָתָנֵי שחַיָּיב חַטָּאת, מדובר בִּדְאוֹשְׁכָּפֵי – קשר שהסנדלר עושה, שכשתוחב הרצועה במנעל קושר קשר בצידה האחד בתוך המנעל כדי שלא תצא, וקשר זה קיים לעולם. ומה ששנינו שפָּטוּר אֲבָל אָסוּר, מדובר בְּנעל דְּרַבָּנָן – של תלמידי חכמים, שאין רגילים להדק את המנעל על רגליהם, אלא קושרים אותו כשהוא רפוי, וחולצים ונועלים אותו כשהוא קשור, אבל כשעוברים בתוך טיט מתירים את הקשר וחוזרים וקושרים אותו במהודק, כדי שלא ידבק המנעל בטיט וישמט מרגלו, ונמצא שקשר זה עשוי לזמן, אך אינו מתקיים לעולם, ולכן פטור אבל אסור. ומה ששנינו שמּוּתָּר לְכַתְּחִלָּה, מדובר בְּנעל דְּבָנֵי מְחוֹזָא, שהם רחבי לבב ומקפידים בלבושם וקושרים נעליהם במהודק, וצריכים להתיר את הקשר בכל יום כדי לחלוץ את הנעל.

וכן הסתירה שהקשינו מסַנְדָּל אַסַּנְדָּל, לֹא קַשְׁיָא, שגם כאן מדובר באופנים שונים, דְּהָא דְּקָתָנֵי שחַיָּיב חַטָּאת, מדובר בִּדְטַיָּיעֵי – בסנדל של סוחרים ישמעאלים, דְּקָטְרֵי אוֹשְׁכָּפֵי – שרצועתו נקשרת על ידי הסנדלר בקשר העומד לעולם. ומה ששנינו שפָּטוּר אֲבָל אָסוּר, מדובר בִּדְחוּמְרְתָּא דְּקָטְרֵי אִינְהוּ – בקשר סתם, שהאנשים עצמם קושרים בו את הסנדל, וחוזרים ומתירים וקושרים אותו, ופעמים שמתקיים הקשר שבוע או חודש, ולכן אסור לכתחילה לעשותו, אך אין בו חיוב חטאת משום שאינו מתקיים לעולם. ומה ששנינו שמּוּתָּר לְכַתְּחִילָּה, מדובר בְּסַנְדָּל דְּנָפְקֵי בֵּיהּ בֵּי תְרֵי – בסנדל ששני אנשים יוצאים בו לסירוגין, ובכל יום מתיר האחד את קשר חברו וקושר לפי מידת רגלו.

ומביאה הגמרא מעשה שעסקו בו בסנדל המשמש שני אנשים: כִּדְרַב יְהוּדָה – כמו המעשה שארע לרב יהודה, דְּרַב יְהוּדָה אֲחוּהּ [–אחיו] דְּרַב סַלָּא חֲסִידָא, הֲוָה לֵיהּ הַהוּא זוּגָא דְּסַנְדְּלֵי – היה לו זוג סנדלים אחד, זִמְנִין דְּנָפְקִי בֵּיהּ אִינְהוּ – לעיתים יצא בהם הוא עצמו, וּזִימְנִין נָפְקִי בֵּיהּ יְנוּקֵיהּ – ופעמים שהיה יוצא בהם בנו הקטן. אֲתָא – בא רב יהודה בשבת לְקַמֵּיהּ דְּאַבִּי, אָמַר לֵיהּ לאביי, כִּי הַאי גַּוְונָא – באופן זה שאני מתיר כעת את הסנדל ובני לובש אותו, ולצורך כך עלי להתיר את הקשר שעשה הסנדלר בסנדל, שאין רגילים להתירו, ולחזור ולקשרו כדי להתאימו למידת רגלו של בני, מַאי – מה הדין, האם מותר לעשות כן. אָמַר לֵיהּ אביי, אסור לעשות כך, והעושה כך חַיָּיב חַטָּאת. אָמַר לֵיהּ רב יהודה לאביי, הַשְׁתָּא, אפילו אם היית אומר לי שפָּטוּר אֲבָל אָסוּר, קָא קַשְׁיָא לִי – היה קשה לי מדוע אסור, 'חַיָּיב חַטָּאת' קָאָמְרַת לִי – ואתה אומר לי שחייב חטאת. שאל אותו אביי, מַאי טַעְמָא – מה הטעם שקשה לך למה אסור לקשור קשר כזה. אָמַר לֵיהּ רב יהודה לאביי, מִשּׁוּם דְּבַחוֹל נַמִּי, זִימְנִין נָפְקִינָא בֵּיהּ אֲנָא וּזִימְנִין נָפְקִי בֵּיהּ יְנוּקָא – כיון שגם בימי החול, לפעמים אני יוצא בסנדל זה, ולפעמים בני יוצא בו, ונמצא שאני מתיר קשר זה בכל יום, וחוזר בני וקושרו לפי רגלו. אָמַר לֵיהּ אביי לרב יהודה, אִי הָכִי, מוּתָּר לעשות כן לְכַתְּחִילָּה, ולא אסרתי אלא משום שסברתי שאינך רגיל לעשות כך.

הגמרא מביאה שני מעשים בענין זה: רַבִּי יִרְמְיָה הֲוָה קָאָזִיל בַּתְרֵיהּ דְּרַבִּי אֲבָהוּ – היה מהלך בשבת אחרי רבי אבהו בְּכַרְמְלִית, שהיא מקום שאסור לטלטל בו מדרבנן. אִיפְּסִיק רְצוּעָה דְּסַנְדַּלֵּיהּ – נפסקה הרצועה של סנדלו של רבי ירמיה, ונפל הסנדל מרגלו. אָמַר לֵיהּ רבי ירמיה לרבי אבהו, מַאי נַיְעֲבַד לָהּ – מה נעשה כדי להכניס הסנדל לביתי, שהרי לטלטלו ביד אסור בכרמלית. אָמַר לֵיהּ רבי אבהו, שְׁקוֹל גֻּמִּי – קח קנה סוף לַח, דַּחֲזִי – שהוא ראוי לְמַאֲכַל בְּהֵמָה ולכן אינו מוקצה, וּכְרוֹךְ עֲלָיֵיהּ – כרוך אותו על הסנדל במקום הרצועה שנקרעה כדי שלא יפול, ותנעל כך את הסנדל עד שתכנס.

מעשה נוסף: אַבַּיֵי הֲוָה קָאֵי קַמֵּיהּ דְּרַב יוֹסֵף – היה עומד לפני רב יוסף בחצר. אִיפְּסִיק לֵיהּ – נקרעה לאביי הרְצוּעָה בסנדלו. אָמַר לֵיהּ אביי לרב יוסף, מַאי אֶעֱבֵיד לֵיהּ כדי להכניסו לביתי. אָמַר לֵיהּ רב יוסף, שַׁבְקֵיהּ – עזוב את הסנדל במקום שנפל, שהוא מוקצה ואסור בטלטול, מכיון שאינו ראוי עוד לשימוש, משום שנפסקה הטבעת החיצונית שלו, ואף אם יתקנוה הרי הדבר מכוער ואין משתמשים בסנדל כזה.

שאל אביי את רב יוסף: וּמַאי שְׁנָא מִדְּרַבִּי יִרְמְיָה – במה שונה מעשה זה מהמעשה ברבי ירמיה שהובא לעיל, שהותר לו לכרוך גמי ולנעול את הסנדל, ולא נאסר סנדלו משום מוקצה. השיב לו רב יוסף: הָתָם – שם, במעשה דרבי ירמיה שאירע בכרמלית, כגון בבקעה, לֹא מִינְטַר – לא ישמר הסנדל אם יעזבהו שם, וכדי שלא יאבד הותר לטלטלו, אבל הָכָא מִינְטַר – כאן בחצר, הסנדל נשמר, ואין צורך להתיר לטלטלו.

חזר אביי ושאל את רב יוסף: מדוע הסנדל מוקצה, וְהָא מָנָא הוּא – והרי סנדל זה הוא עדיין כלי הראוי לשימוש, דְּאִי בְּעֵינָא הַפִּיכְנָא לֵיהּ – שאם ארצה אוכל להפוך אותו מִיָּמִין לִשְׂמֹאל, כלומר לנעול אותו על הרגל השניה, כדי שמקום התיקון יהיה בצד הפנימי, ואינו נראה כלפי חוץ, וניתן לנעול כך את הסנדל.

המשך בעמוד כב

קיטְרָא דְּקִטְרֵי בִּזְמָמָא. רצועה ארוכה שֶׁמַּכְנִיסִין בְּטַבַּעַת אִסּוּר לְכַתְּחִילָּה לְקוֹשְׁרָהּ שָׁם, מִפְּנֵי שֶׁפְּעָמִים שֶׁמַּנִּיחַ שָׁם שְׁבוּעַ אוֹ שְׁבוּעַיִם, וְקוֹשֵׁר וּמַתִּיר רֹאשׁ הָאֶחָד שֶׁנִּתּוּן בְּיָתֵד אוֹ בְּעַמּוּד שֶׁאִסְּרוּ בּוֹ הָאֻנָּקָה וְהַגְּמָל: **תְּרֵתֵי דַּשֵׁי.** שְׁתֵּי פְּתָחִים, הַיְינוּ אוֹתָן לְשׁוֹנוֹת, וְהַוְוִיָּן זוֹ לְמַעְלָה וְזוֹ לְמָטָּה זוֹ לִימִין וְזוֹ לִשְׂמֹאל. וְאִם אֵינָהּ מַחֲרֶת אֶלָּא הָאֶחָד, יְכוֹלָה לְפוֹשְׁטָהּ וּלְלוֹבְשָׁהּ בְּדוֹחֵק: **מַהוּ דְּתֵימָא חֲדָא מִינַּיְיהוּ בַּטּוֹלֵי מִבְטֵיל לָהּ.** וְתִיהֲוֵי קֶשֶׁר שֶׁל קַיְּימָא. וְכֵיוָן דְּלָא יָדְעֵי הֵי מִינַּיְיהוּ – תַּרְוַוִיְיהוּ לִיתְּסְרוּ, קָא מִשְׁמַע לָן: **פְּשִׁיטָא.** דְּהָא כָּל יוֹמֵי שָׁרְיָא לָהּ: **דְּרִיחָא.** לֹא דְּחָקְתּוּ בְּראשָׁה, אֶלָּא קוֹשְׁרוֹ בְּרִיוַח, שֶׁיְּכוֹלָה לְחוֹלְצָהּ מֵראשָׁהּ כְּשֶׁהִיא קְשׁוּרָה: **מַהוּ דְּתֵימָא מִישְׁלַף שָׁלְפָא לָהּ.** מֵראשָׁהּ הָכִי, וְהָוֵה לָהּ קֶשֶׁר שֶׁל קַיְּימָא: **חַיְיסָה עַל שֶׁעֲרָהּ.** שֶׁמָּא תּוֹצִיא בְּדוֹחֵק וְתִינָּתֵק שֶׁעֲרָהּ. וְדִפְסִקְיָא נַמִי אִיכָּא לְשִׁנּוּיֵי כה"ג; מִדְּהוּ דְּתֵימָא מַחְתָּא לֵיהּ דֶּרֶךְ רַגְלָהּ וְיוֹצְאָה, קַמ"ל דְּלָא עֲבֵדָה הָכִי מִשּׁוּם צְנִיעוּתָהּ: **בִּדְאוּשְׁכָּפֵי.** בְּקֶשֶׁר שֶׁהָאוּשְׁכָּף עוֹשֶׂה, כְּשֶׁתּוֹחֵב הָרְצוּעָה בְּמִנְעָל קוֹשֵׁר קֶשֶׁר מִתּוֹכוֹ שֶׁלֹּא תּוּכַל לָצֵאת, וְהוּא קַיָּים לְעוֹלָם: **בִּדְרַבְּנַן.** כְּשֶׁקּוֹשְׁרִים סָבִיב רַגְלַיִם אֵין קוֹשְׁרִין בְּדוֹחֵק, שֶׁפְּעָמִים שֶׁחוֹלְצוֹ כְּשֶׁהוּא קָשׁוּר וְנוֹעֲלוֹ בְּשֶׁהוּא קָשׁוּר. וּמִיהוּ, קֶשֶׁר שֶׁל קַיְּימָא לָא הָוֵי, שֶׁבְּשֵׁעַת הַטִּיט מַתִּירִין אוֹתוֹ וְקוֹשְׁרִין אוֹתוֹ בְּדוֹחֵק, שֶׁלֹּא יִדְבַּק בְּטִיט וְיִשָּׁמֵט מֵרַגְלָיו: **בִּדְבָנֵי מְחוֹזָא.** שֶׁהֵם רְחֹבֵי לֵבָב וּמַקְפִּידִים עַל לְבוּשֵׁיהֶן וְנַעֲלֵיהֶן לִהְיוֹת מְכוּוָּנִין, וְקוֹשְׁרִין אוֹתוֹ בְּדוֹחֵק, וְצָרִיךְ לְהַתִּירוֹ עַרְבִּית: **בִּדְטַיְיעֵי דְּקִטְרֵי אוּשְׁכָּפֵי.** בְּסִנְדָּלִים שֶׁל יִשְׁמְעֵאלִים סוֹחֲרִים, שֶׁהָאוּשְׁכָּפִים קוֹשְׁרִים בָּהֶן הָרְצוּעוֹת בְּקֶשֶׁר קְבוּעַ: **בִּדְחוּמְרָתָא דְּקִטְרֵי אִינְהוּ.** אֵלּוּ סַנְדָּלִים שֶׁל שֹׁאֵר אֲנָשִׁים, שֶׁאֵין רְצוּעוֹת קְבוּעוֹת בָּהֶן ע"י אוּמָּן, אֶלָּא הֵם עַצְמָן קוֹשְׁרִין אוֹתָם בְּחוּמְרָתָא בְּעֶלְמָא, וְקוֹשְׁרִין וּמַתִּירִין. וּפְעָמִים שֶׁמִּתְקַיְּים שַׁבָּת אוֹ חֹדֶשׁ: **דְּנַפְקִי בֵּי תְּרֵי.** וְצָרִיךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד לִקְשׁוֹר לְפִי רַגְלוֹ, הִלְכָּךְ בְּכָל יוֹם קוֹשְׁרוֹ וּמַתִּירוֹ: **כה"ג.** שֶׁאֲנִי מַתִּירוֹ עַכְשָׁיו וְנוֹעֵל בְּנִי, וְשַׁבָּת הַיְּתָה: **הַשְׁתָּא פָּטוּר אֲבָל אִסּוּר הָוֵה קַשְׁיָא לִי.** אַמַּאי אִסּוּר: **מ"ט.** קַשְׁיָא לְךָ: **א"ל מִשּׁוּם דִּבְחוֹל נַמִי.** אֲנִי מַתִּירוֹ בְּכָל יוֹם, וְקוֹשְׁרוֹ הַתִּינוֹק לְפִי רַגְלוֹ: **אִי הָכִי מוּתָּר לְכַתְּחִילָּה.** וּמֵעִיקָּרָא סָבַר דְּלָא רָגִיל לְמֶעֱבַד הָכִי, וְקִטְרָא דְּאוּשְׁכָּפֵי הָוֵה, שֶׁרָגִיל לִהְיוֹת קְבוּעַ: **אִיפְּסִיק רְצוּעָה דְּסַנְדַּלְיֵה.** וְנָפַל הַסַּנְדָּל מֵרַגְלוֹ, שֶׁע"י הָרְצוּעָה הוּא עוֹמֵד. שֶׁל עוֹר שָׁלוּק וְקָשֶׁה, וְהָרְצוּעוֹת נִקְשָׁרוֹת עַל גַּב הָרֶגֶל, וּמְעַמִּידוֹת אוֹתוֹ: **שְׁקוֹל גַּמִי לַח דַּחֲזִי לְמַאֲכַל בְּהֵמָה.** דְּרָאוּי לְטִלְטוּל: **וּכְרוֹךְ.** בְּמָקוֹם הָרְצוּעָה, וְנוֹעֲלוֹ עַד שֶׁתְּכַנֵּס: **אַבַּיֵּי הָוֵה קָאֵי קַמֵּיהּ דְּרַב יוֹסֵף.** בְּחִצַּר: **שְׁבַקֵּיהּ.** בְּמָקוֹם שֶׁנָּפַל מֵרַגְלָךְ, וְלֹא תִּטְּלֶנּוּ בְּדֶרֶךְ לְהַצְנִיעוֹ: **וּמ"ש מִדֶּר' יִרְמְיָה.** דִּשְׁרָא לֵיהּ ר' אַבָּהוּ לְנוֹעֲלוֹ ע"י גַּמִּי: **הָתָם.** בְּכַרְמְלִית, כְּגוֹן בְּקָעָה, לָא הָוֵה מִינְטַר: **וְהָא מָנָא הוּא.** וְאַמַּאי אָסוּר לְטִלְטְלוֹ, וְהָא עֲדַיִין תּוֹרַת מִנְעָל עָלָיו! **דְּאִי בָּעְיָא הַפִּיכְנָא מִימִין לִשְׂמֹאל.** שֶׁהַסַّנְדָּל יֵשׁ לוֹ שְׁתֵּי תְּרֵסִיּוֹת, וְהַן שֶׁל עוֹר, מְקוֹם קְבִיעוּת הָרְצוּעוֹת אַחַת מִבַּחוּץ וְאַחַת מִבְּפְנִים לְבֵין שְׁנֵי רַגְלַיִם, כְּעֵין שֵׁשׁ לְמִנְעָלִים שֶׁלָּנוּ. וּכְשֶׁנִּפְסָק הַפְּנִימִי – רָאוּי הוּא לִתְקָנוֹ, וְאע"ג שֶׁתִּיקּוּנוֹ נִיכָּר וּגְנַאי הוּא – מִיהוּ לְצַד פְּנִים לָא מִיתְחַזֵּי. וּכְשֶׁנִּפְסָקָה חִיצוֹנָה אֵינוֹ הָגוּן שׁוּב לְתִקָּנוֹ. וְהָךְ דְּאַבַּיֵּי חִיצוֹנָה אִיפְּסִיק, מִשּׁוּם הָכִי אִסְרֵיהּ רַב יוֹסֵף אֲפִילּוּ לְטִלְטְלוֹ. וְא"ל אַבַּיֵּי: וְהָא אַכַּתִּי מָנָא הוּא, דְּהַפִּיכְנָא לֵיהּ לְרֶגֶל הָאַחֶרֶת, וְנִמְצֵאת הַחִיצוֹנָה פְּנִימִית: **א"ל מִדְּקָא מִתְרֵיץ רַבִּי יוֹחָנָן.** לְמִילְתֵיהּ דְּר"י דְּקָמָן, וּמִפְרַשׁ לָהּ: **ש"מ הֲלָכָה כְּר"י.** דְּאָמַר מִשֶּׁנִּפְסְקָה הַחִיצוֹנָה לָאו מָנָא הוּא: **אָזְנָיו.** שֶׁכְּלֵפֵי גַּב הָרֶגֶל, שֶׁאוֹחֲזוֹ בְּהֶן כְּשֶׁנּוֹעֲלוֹ: **תְּרֵסִיּוֹתָיו.** מְקוֹם קְבִיעוּת הָרְצוּעוֹת: **הַכָּף.** שוּל"א בְּלַע"ז, שֶׁתַּחַת פַּרְסוֹת הָרֶגֶל: **טָהוֹר.** דְּתוּ לָא מִתְקַנֵּי לֵיהּ. וא"נ מִתְקַנֵּי לֵיהּ – חֲדוּשׁ הוּא, וְהִשְׁתָּא מִיהָא בְּטֵיל לֵיהּ: **טְמֵא.** לָא פְּרִיחָה טוּמְאָה מֵעָלָיו, דְּאַכַּתִּי מָנָא הוּא. וְאַפִּילּוּ נִפְסְקָה הַחִיצוֹנָה, נַעֲשֵׂית פְּנִימִית: **וְאָמַר עוּלָּא גְּרִסִי: אַלִּיבָּא דְּמַאן.** מִדְּנַי תַּנָּאֵי א"ר יוֹחָנָן, דְּמַאי דְּסִבְרֵיהּ לֵיהּ לְעִנְיַן חֲלִיצָה – מוֹדֶה לְבַר פְּלוּגְתֵּיהּ: **אִילֵימָא לְרַבָּנַן.** אֹשְׁמְעִינַן רַבִּי יוֹחָנָן, דְּכִי הֵיכִי דְּלְעִנְיַן טוּמְאָה מְשַׁיֵּי לֵיהּ מָנָא – לְעִנְיַן שַׁבָּת נַמִי מָנָא הוּא, וְאֵינוֹ כְּשֵׁר לַחֲלִיצָה – וְהָא אֲנַן תְּנַן: חֲלִיצָה בְּסַנְדָּל שֶׁל שְׁמֹאל בְּיָמִין, שֶׁהַחֲלִיצָה בְּרֶגֶל יְמִינִי, וְאִם נָעַל בּוֹ סַנְדָּל שְׁמֹאל וְחָלְצָה – כָּשֵׁר. וְאִי נִפְסְקָה חִיצוֹנָה דְּסַנְדָּל שֶׁל שְׁמֹאל אַמַּאי לָא הָוֵה כָּשֵׁר לַחֲלוֹץ? הוֹאִיל וּבְעֶלְמָא סַנְדָּל הוּא, מִשּׁוּם דַּחֲזִי לְהַפּוּכֵי: – הַ"נ חָזֵי לְהַפּוּכֵי: **אֶלָּא אַלִּיבָּא דְּר"י.** אֲמַרְהָ ר' יוֹחָנָן דְּמִילְתֵיהּ, וּלְאֹשְׁמְעִינַן דְּחֲלִיצָה מוֹדֶה ר"י דְּמָנָא הוּא, כְּגוֹן שֶׁנִּפְסְקָה חִיצוֹנָה שֶׁל שְׁמֹאל – הוֹפְכוֹ לִימִין וְחוֹלֵץ. וּבְדִרְתָנַן: שֶׁל שְׁמֹאל בְּיָמִין – חֲלִיצָתוֹ כְּשֵׁרָה: **אֵימָר דְּאָמְרִינַן חֲלִיצָה כְּשֵׁרָה.** הֵיכָא דְּלָא נִפְסְקוּ תְּרֵסִיּוֹתָיו: **דְּלִמִילְתֵיהּ.** בְּרֶגֶל הָעֲשׂוּיָה לוֹ מָנָא הוּא: **הָכָא לְמִילְתֵיהּ לָאו מָנָא הוּא.** דְּהָא ר"י לְעִנְיַן טוּמְאָה וְשַׁבָּת לָאו מָנָא מְשַׁיֵּי לֵיהּ: כִּדְמִפְרַשׁ לָהּ וְכֵן לַחֲלִיצָה. וְהָא דְּלָא נִפְסְקוּ תְּרֵסִיּוֹתָיו: דְּלִמִילְתֵיהּ. בְּרֶגֶל הָעֲשׂוּיָה לוֹ מָנָא הוּא: הָכָא לְמִילְתֵיהּ לָאו מָנָא הוּא. דְּהָא ר"י לְעִנְיַן טוּמְאָה וְשַׁבָּת לָאו מָנָא מְשַׁיֵּי לֵיהּ: אֵימָא וְכֵן לַחֲלִיצָה. כִּדְמִפְרַשׁ וְאָזֵיל, וְאִשְׁמְעִינַן דְּכִי אָמְרִינַן חֲלִיצָה כּוּ', וְאַלִּיבָא דְּרַבָּנַן – לָא מְצִינַן

אימור דאמרי' חליצתה כשרה היכא דלמילתיה מנא הוא. והא דלא מוקים לה אליבא דרבנן, אבל לא לחליצה – משום דלמילתיה דהיינו בשמאל, לאו מנא הוא. היינו טעמא משום דיכון דמנא הוא לדידהו לשבת ולטומאה, אף על גב דלמילתיה לאו מנא הוא – כשר הוא לחליצה, כיון דשל שמאל בימין חליצתה כשרה. אבל לר' יהודה, דלמילתיה לאו מנא הוא, ולמידי אחרינא נמי לאו מנא הוא – מסתבר דלאו מנא הוא לחליצה:

סנדל

דלמילתיה

לאוקמיה

דִּלְמִילְתֵיהּ מָנָא הוּא, אֲבָל הָכָא – לְמִילְתֵיהּ לָאו מָנָא הוּא. וּמִי א"ר יוֹחָנָן הָכִי? וְהָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הַלָּכָה כִּסְתָם מִשְׁנָה, וּתְנַן: סַנְדָּל שֶׁנִּפְסְקָה אַחַת מֵאָזְנָיו וְתִיקְנָהּ – טָמֵא מִדְּרָס, (נִפְסְקָה שְׁנִיָּה וְתִיקְנָהּ – טָהוֹר מִלְּטַמֵּא מִדְּרָס אֲבָל טָמֵא מַגַּע מִדְּרָס), מַאי לָאו – לָא שְׁנָא פְּנִימִית, וְלָא שְׁנָא חִיצוֹנָה? לֹא, פְּנִימִית דַּוְקָא. אֲבָל חִיצוֹנָה מַאי – טָהוֹר? אִי הָכִי, אַדְּתָנֵי "נִפְסְקָה שְׁנִיָּה וְתִיקְנָהּ טָהוֹר מִן הַמִּדְרָס אֲבָל טָמֵא מַגַּע מִדְּרָס" נִיפְלוֹג בְּדִידְהּ; בד"א – שֶׁנִּפְסְקָה פְּנִימִית, אֲבָל חִיצוֹנָה – טָהוֹר! אָמַר רַב יִצְחָק בֶּן יוֹסֵף: תְּהֵא מִשְׁנָתֵנוּ בְּסַנְדָּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ אַרְבַּע אָזְנַיִם וְאַרְבַּע תְּרֵסִיּוֹתִים, שֶׁלֹּא לִשְׁבּוֹר דְּבָרָיו שֶׁל ר' יוֹחָנָן. כִּי אֲתָא רְבִין אָמַר רַב חָנָן בַּר אַבָּא אָמַר רַב: הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה, וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: אֵין הֲלָכָה כְּרַ' יְהוּדָה. וּמִי א"ר יוֹחָנָן הָכִי? וְהָא מִדְּמִתְרֵץ רַ' יוֹחָנָן אַלִּיבָּא דְּרַ' יְהוּדָה, ש"מ כְּרַ' יְהוּדָה סְבִירָא לֵיהּ! אָמוֹרָאֵי נִינְהוּ, וְאַלִּיבָּא דְּרַבִּי יוֹחָנָן. תְּנַן הָתָם: כָּל כְּלֵי בַּעֲלֵי בָתִּים – שִׁעוּרָן כְּרִמּוֹנִים. בָּעֵי (רַבִּי) חִזְקִיָּה: נִיקַּב כְּמוֹצִיא זַיִת, וּסְתָמוֹ, וְחָזַר וְנִיקַּב כְּמוֹצִיא זַיִת, וּסְתָמוֹ, עַד שֶׁהִשְׁלִימוֹ לְמוֹצִיא רִימּוֹן, מַהוּ? אֲמַר לֵיהּ רַ' יוֹחָנָן: רַבִּי, שְׁנִיתָ לָנוּ "סַנְדָּל שֶׁנִּפְסְקָה אַחַת מֵאָזְנָיו וְתִיקְנָהּ – טָמֵא מִדְּרָס, נִפְסְקָה שְׁנִיָּה וְתִיקְנָהּ – טָהוֹר מִן הַמִּדְרָס אֲבָל טָמֵא מַגַּע מִדְּרָס", וְאָמְרִינַן לָךְ: מַאי שְׁנָא רִאשׁוֹנָה – דְּהָא קַיְימָא שְׁנִיָּה, שְׁנִיָּה נַמִּי – מִתַּקְּנָהּ רִאשׁוֹנָה! וַאֲמַרְתְּ לָן עָלֶיהָ: פָּנִים חֲדָשׁוֹת בָּאוּ לְכָאן. הָכָא נַמִּי – פָּנִים חֲדָשׁוֹת בָּאוּ לְכָאן. קְרִי עָלֶיהָ: לֵית דִּין בַּר אֱינַשׁ! אִיכָּא דְּאָמְרִי: כְּגוֹן דִּין בַּר אֱינַשׁ! אָמַר רַ' זֵירָא אָמַר רָבָא בַּר זִימוּנָא: אִם רִאשׁוֹנִים בְּנֵי מַלְאָכִים – אָנוּ בְּנֵי אֲנָשִׁים, וְאִם רִאשׁוֹנִים בְּנֵי אֲנָשִׁים – אָנוּ כַּחֲמוֹרִים. וְלֹא כַּחֲמוֹרוֹ שֶׁל רַ' חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא וְשֶׁל רַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר, אֶלָּא כִּשְׁאָר חֲמוֹרִים. "וְנוֹדוֹת יַיִן וְשֶׁמֶן". פְּשִׁיטָא! לָא צְרִיכָא, דְּאִית לֵיהּ תַּרְתֵּי אוּנֵי. מַהוּ דְּתֵימָא: חֲדָא מִינַּיְיהוּ בַּטּוּלֵי מְבַטֵּל לָהּ – קְמ"ל. "קְדֵירָה שֶׁל בָּשָׂר". פְּשִׁיטָא! לָא צְרִיכָא, דְּאִית לֵיהּ שְׁלָאכָא. מַהוּ דְּתֵימָא: בַּטּוּלֵי מְבַטֵּל לָהּ – קְמ"ל. "רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר קוֹשְׁרָהּ כו'". פְּשִׁיטָא! לָא צְרִיכָא, דְּאִית לָהּ תַּרְתֵּי אִיסְרֵי. מַהוּ דְּתֵימָא:

חדא

סנדל שנפסקה אחת מאזניו ותיקנה כו'. פירש בקונטרס: דהוא הדין לא תיקנה טמא מדרס, דאי כשנפסקה פרוחה לה טומאה – תו לא הדרה לה. והדין עמו, דלא מצינו טומאה ישנה אלא בכלי מתכות. ולעיל נמי אמרי': ניטלה אחת מאזניו ואחת מתרסיותיו – טמא והא דנקט ותיקנה – פירש בקונטרס דנקט משום סיפא, לאשמעינן דאע"ג דתיקנה, כי נפסקה שניה – טהור מן המדרס. אבל משום דקתני סיפא "אבל טמא מגע מדרס" לא נקט ותיקנה, דאפילו לא תיקנה ונפסקה שניה – טמא מגע מדרס, כדפי' בקונט', משום דעדיין כלי הוא לאישתמושי ביה תשמיש אחרינא. וקשה, דתנן בהדיא בסיפא דהך משנה במסכת כלים בפ' כ"ו (משנה ד): לא הספיק לתקן את הראשונה עד שנפסקה שניה – טהור. ורש"י בעצמו חזר בו, והגיה: אבל טמא במגע מדרס, דעדיין כלי הוא וחזי למילתיה, דהא איתקנה לראשונה. והשתא נקט ברישא דוקא ותיקנה, דאי לא תיקנה – כי נפסקה שניה אינו טמא אפילו מגע מדרס. כדקתני סיפא בהדיא. ואגב דנקט ברישא 'ותיקנה' נקט נמי בסיפא:

אבל טמא מגע מדרס. הקשה ה"ר שמעון: אמאי טמא מגע מדרס? הא שבע לה טומאה! וב"הקומץ רבה" (מנחות כד.) בעי רבא גבי עשרון שחלקו: מי אמרינן שבע לה טומאה או לאו? וליבא למימר כיון שדרס עליו הזב ברגלו יחף, דבא לו מדרס ומגע מדרס יחד – דבבת אחת לא אמרינן שבע לה טומאה, כדמוכח ב"הקומץ רבה" (ג"ז שם). א"כ, איכא פנים חדשות למגע מדרס כמו למדרס! אלא על כרחך אחר שנטלה הראשונה וניתקנה בא לו מגע מדרס, כמו שפירש בקונט' שנוגע בעצמו. ואם כן נימא דשבע לה טומאה! ולפי' הקונט' קמא ניחא, דאפילו נפסקו שתי אזניו – טמא מגע מדרס. ומפרש ה"ר שמעון: דלא אמרינן שבע לה טומאה כשהטומאה באה לו מגופו, כמו הכא, שטומאת מגע באה לו שנוגע בעצמו, כדפי' בקונטרס. ולפירושו אתיא כרבי מאיר, דאמר: טומאת בית הסתרים מטמא. דמה שנוגע בעצמו – טומאת בית הסתרים היא. וזהו דוחק, דבפ' "בהמה המקשה" (חולין דף עב.) ובפ' "העור והרוטב" (שם דף קכט:) פריך בפשיטות: טומאת בית הסתרים היא! משמע דלא קי"ל כר"מ. ובפרק שני דעירובין (דף כד.) פירש בקונטרס: דבשעת פרישתו דאוזן קיבל טומאה מאביו. ואין נראה, דבפרק "בהמה המקשה" (חולין דף עב.) אמרינן: דבעינן דבאות מבגד גדול. ונראה לר"י: כשתיקן אוזן ראשונה באה לו לאוזן טומאת מדרס ומגע מדרס יחד, והסנדל בטל לאוזן, דאי אפשר להיות טומאה לזה בלא זה:

נפלוג וניתני בדידה בד"א. קשה לר"י: אדפריך ניפלוג וניתני בדידה – תיקשי ליה גופה (דברייתא) אמאי טמא מגע מדרס? הלא כיון שנפסקה החיצונה בטל לה מתורת כלי! ואומר ר"י: דהוה בכלל קושיית הש"ס דניפלוג וניתני בדידה, וממילא ידעינן דטמא מגע מדרס אינו אמת: **עד** שהשלימו למוציא רמון מהו. והא דתנן במסכת כלים (פי"ז מ"ד): רימונים שאמרו – שלשה אחוזים זה בזה לא שהשיעור בשלשה רימונים, אלא מפרש מה שאמר למעלה: הרימון לא גדול ולא קטן אלא בינוני. וקאמר: דהיינו בינוני – כשלשה האחוזים זה בזה וגדילים יחד. אבל הרימונים הגדילים אחד אחד או שנים – הם גדולים. ואותן שגדילים ארבעה יחד – הם קטנים(ד): **רבי** שניה לנו סנדל. תמוה לה"ר אלחנן: אמאי לא מייתי דהיא סייעתא דמטה, דמתניה מקמי הך (כלים פי"ח משנה ו): מטה שהיתה טמאה מדרס, נשברה ארוכה ותיקנה – טמאה מדרס, נשברה שניה ותקנה – טהורה מן המדרס, אבל טמא מגע מדרס, אם לא הספיק לתקן את הראשונה כו':

לא צריכא דאית לה שלאכא. לא גרסינן "דאית לה תרי שלאבי", דלמה צריך לתרי שלאבי, כיון שיש לו פתח!

כלל

לְאוֹקְמֵיהּ לְדִרְבִּי יוֹחָנָן וּלְמֵימַר: וְכֵן לַחֲלִיצָה, וּלְאַשְׁמְעִינַן דְּמָנָא הוּא. דְּא"כ, מַאי אָתָא לְאַשְׁמְעִי' ר' יוֹחָנָן? בֵּיוָן דִּלְמִילְתֵיהּ מָנָא הוּא – בְּהֶדְיָא תְּנַן לָהּ מַתְנִיתִין. וּמִשּׁוּם דְּאִפְּכֵי לָא מִיפְּסֵל, דְּתַנְיָן: חֲלִיצָה בְּשֶׁל שְׁמֹאל בְּיָמִין, חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה. וְהֵיינוּ דַּאֲמַר לְעֵיל דְּמִתְרֵץ רַבִּי יוֹחָנָן אַלִּיבֵּיהּ דְּר' יְהוּדָה: **וּמִי אָמַר ר' יוֹחָנָן הָכִי.** דְּהֶלְכָה כְּר' יְהוּדָה: **טָמֵא מִדְּרָס.** אִם הָיָה שֶׁל זָב וְהָיָה טָמֵא מִדְּרָס – לֹא טָהַר מִטּוּמְאָתוֹ כְּשֶׁנִּפְסְקָה, וְעוֹדְנוּ אַב הַטּוּמְאָה: **מַאי לָאו.** אֲפִילּוּ חִיצוֹנָה, וּמִשּׁוּם דַּחֲזֵי לְאַפּוּכֵי וּלְתַקָּנָה. וְה"א אע"ג דְּלֵא תִּיקְּנָהּ. דְּע"כ, אִי בְּשֶׁנִּפְסְקָה פְּרָחָה לָהּ טוּמְאָתָהּ – תּוּ לָא הַדְּרָה. אֶלָּא לְהָכִי נָקְט "תִּקְּנָהּ" – מִשּׁוּם סֵיפָא, לְאַשְׁמְעִינַן רְבוּתָא, דְּאע"ג דְּתִיקְּנָהּ לְרִאשׁוֹנָה – כִּי הַדַּר נִפְסְקָה שְׁנִיָּה – טָהוֹר מִן הַמִּדְרָס: **אַדְּתָנֵי נִפְסְקָה שְׁנִיָּה.** אע"פ שֶׁתִּקְּנָהּ טָהוֹר מִן הַמִּדְרָס, דְּבֵיוָן שֶׁנִּפְסְקוּ שְׁתֵּיהֶן – בָּטֵיל לֵיהּ: **אֲבָל טָמֵא מַגַּע מִדְּרָס.** וְהַוֵּי רִאשׁוֹן לְטוּמְאָה, דְּעַדַּיְין כְּלִי הוּא, דַּחֲזֵי לְמִילְתֵיהּ, דְּהָא מִיתַּקְּנָה רִאשׁוֹנָה, וְאַף לְמִדְרָס הוּא רָאוּי, אִי הֲוָה בָּעֵיל לֵיהּ זָב מִבָּאן וּלְהַבָּא. מִידְּהוּ, מִטּוּמְאַת מִדְרָס קַמְּיֵיתָא דְּהָוְיָא עֲלֵיהּ – טָהוֹר, דִּבְאָמְרִינַן לְקַמָּן פָּנִים חֲדָשׁוֹת בָּאוּ לְכָאן, וְכָל תּוֹרַת מִגָּעָל שֶׁהָיְתָה עֲלֵיהּ בִּשְׁעַת קַבָּלַת טוּמְאָה רִאשׁוֹנָה – הֶלְכָה לָהּ. וְכֵיוָן דִּכְלִי הוּא – הַוֵּי רִאשׁוֹן, שֶׁהֲרֵי נָגַע בְּעַצְמוֹ כְּשֶׁהָיָה אַב הַטּוּמְאָה', וְכָל זְמַן שֶׁהוּא כְּלִי וְרָאוּי לְקַבֵּל טוּמְאָה – לֹא טָהַר מִטּוּמְאַת הַמַּגָּע: **לִיפְלוֹג כו'.** לָמָּה לִי לְמִינְקַט נִפְסְקָה שְׁנִיָּה דְּנִפְסְקוּ שְׁתֵּיהֶן – הָא ע"כ הָא שְׁנִיָּה – הַחִיצוֹנָה הִיא, וּמִשּׁוּם הִיא לְחוּדְהָ הֲוָה לֵיהּ לְמִיתְנֵי טָהוֹר מִן הַמִּדְרָס: **תְּהֵא מִשְׁנָתֵנוּ.** הָךְ דְּמִדְרָס: **ד' אָזְנַיִם וְד' תְּרֵסִיּוֹתִים.** וְהָךְ דְּנִפְסַק' שְׁנִיָּה דְּקָתָנֵי – תְּרֵוַיְיהוּ בְּחִיצוֹנוֹת קָאָמַר, וּסְתָמָא כְּרַבִּי יְהוּדָה, דְּבֵיוָן דְּנִפְסְקוּ חִיצוֹנוֹת טָהוֹר: **שֶׁלֹּא לִשְׁבּוֹר דְּבָרָיו שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן.** דְּאָמַר "הֲלָכָה כְּר' יְהוּדָה": **אָמוֹרָאֵי נִינְהוּ.** רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמְרָהּ לְהַהִיא דִּלְעֵיל, וְהָא – רָבִין אָמְרָהּ: **כָּל כְּלֵי בַּעֲלֵי בָתִּים.** לְגַבֵּי כְּלֵי עֵץ תְּנָא לָהּ בְּמַסֶּכֶת כֵּלִים: **שִׁעוּרָן כְּרִימּוֹנִים.** לְשָׁהֵר מִטּוּמְאָתָן, אֲבָל פָּחוֹת מִכָּאן – תְּחֵיֵּיב עֲלֵיהּ וְלָא מְבַטֵּיל לֵיהּ: **וְחָזַר וְנִיקַּב כְּמוֹצִיא זַיִת.** אַצָּל נָקָב הָרִאשׁוֹן: **עַד שֶׁהִשְׁלִימוֹ.** הִסְתִּימָה לְמוֹצִיא רִימּוֹן: **הָא מִתַּקְּנָה רִאשׁוֹנָה.** וְלֹא בָּטֵל מִתּוֹרַת מִגָּעָל: **פָּנִים חֲדָשׁוֹת.** מִשֶּׁיְּרָדָה לוֹ טוּמְאַת מִדְרָס נִתְחַדְּשוּ פָּנִים הַלָּלוּ, וְאֵין זוֹ הָרִאשׁוֹן – שֶׁכְּבָר נִתְקַלְקֵל בּוֹ כְּדֵי בִּיטּוּלוֹ: **לֵית דִּין בַּר אֱינַשׁ.** אֶלָּא מַלְאָךְ: **כְּגוֹן דִּין בַּר אֱינַשׁ.** גְּבְרָא בְּכוּלְּא: **חֲמוֹרוֹ דְּר' פִּנְחָס.** מְפוֹרָשׁ בְּ"הַכֹּל שׁוֹחֲטִין" (חולין דף ז.). וּדְרַבִּי חֲנִינָא בְּמַסֶּכֶת תַּעֲנִית (ד' כד.): **תְּרֵתֵי אוּנֵי.** אָזְנַיִם, שֶׁכּוֹפְלִים לְתוֹכוֹ, וּבְאַחַת מֵהֶן יָכוֹל לְהוֹצִיא הַיַּיִן: **שְׁלָאכָא.** בְּרַצּוּ"ן: **מַהוּ דְּתֵימָא מְבַטֵּל לֵיהּ.** לְקֻשָּׁר שֶׁעַל פִּיהּ, וּמוֹצִיא מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ דֶּרֶךְ שְׁלָאכָא: **תְּרֵי אִיסּוּרֵי.** שְׁנֵי חֲבָלִים כּוֹשֵׁר בְּרוֹחַב הַפֶּתַח, זֶה לְמַעְלָה מִזֶּה. לִישְׁנָא אַחֲרִינָא: תְּרֵי אִיסּוּרֵי שֶׁקּוֹשְׁרִין הַיּוֹם בִּשְׁנֵי צִידֵי הַפֶּתַח, וְלֹא הָיְתָה תְּלוּיָה בָּהּ מַאֲתְמוֹל:

חדא

דִּלְמִילְּתֵיהּ מָנָא הוּא – שלגבי הרגל שהיה מיועד לה מתחילה הוא אכן כלי, אֲבָל הָכָא כשנפסקה אזנו החיצונית, לְמִילְּתֵיהּ לָאו מָנָא הוּא, שאינו יכול לנועלו ברגל שהיה מיועד לה, ועל כך לא שנינו שאם חלצה של שמאל בימין חליצתה כשרה, אלא הוא פסול לחליצה לפי רבי יהודה. וממה שהמימרא של רבי יוחנן מתיישבת רק לדעת רבי יהודה ולא לדעת חכמים, מוכח שהוא פוסק הלכה כרבי יהודה, שסנדל שנפסקה אזנו החיצונית אינו כלי, והוא מוקצה בשבת אף שאפשר להפכו ולנעלו ברגל השניה.

מקשה הגמרא: וּמִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן הָכִי – וכי יתכן שכך סובר רבי יוחנן, שהלכה כרבי יהודה, וְהַאמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כלל הוא שֵׁהֲלָכָה כִּסְתָם מִשְׁנָה, כלומר שדין שנשנה במשנה בלי מחלוקת ובלי להזכיר את שם האומרו, הלכה כדין זה, וּתְנַן במשנה (כלים פכ"ו מ"ד), סַנְדָּל של זב שהיה טמא טומאת מדרס, שהיא אב הטומאה, שֶׁנִּפְסְקָה אַחַת מֵאָזְנָיו וְתִיקְנָהּ, הרי הוא נשאר טָמֵא מִדְּרָס, שלא התבטל ממנו שם כלי בכך, ואינו נטהר. (ואם לאחר מכן נִפְסְקָה גם אוזנו הַשְּׁנִיָּה וְתִיקְנָהּ, טָהוֹר מִלְּטַמֵּא מִדְּרָס, מפני ששתי אזניו נקרעו, ושוב אין הוא אותו סנדל שנטמא טומאת מדרס, אלא הוא כסנדל חדש, אֲבָל טָמֵא מַגַּע מִדְּרָס – הוא נשאר טמא ככלי שנגע במדרס, שנעשה ראשון לטומאה, שהרי הסנדל נגע בעצמו כשהיה טמא מדרס, ואמנם פרחה ממנו טומאת המדרס, אך מה שנטמא מחמת שנגע בעצמו, הרי זה כשאר דברים שנגעו במדרס, וטומאה זו לא פרחה ממנו). מבררת הגמרא: מה ששנינו ברישא שאם נפסקה אחת מאזניו ותיקנה לא בטל ממנו שם כלי, מַאי לָאו – האם אין מדובר על כל אחת מהאזנים שנפסקה, לֹא שְׁנָא אוזן פְּנִימִית, וְלֹא שְׁנָא אוזן חִיצוֹנָה, והרי זה כרבנן, שאפילו נפסקה חיצונה לא בטל מהסנדל שם כלי, כיון שיכול להפכו ולנועלו ברגל השניה, ונמצא שסתם משנה זו אינה כרבי יהודה, וכיון שרבי יוחנן עצמו סובר שהלכה כסתם משנה, כיצד פסק כרבי יהודה.

מתרצת הגמרא: לֹא – אין זו כוונת המשנה, אלא פְּנִימִית בְּדַוְקָא, שרק אם הפנימית נפסקה נשאר הסנדל טמא, משום שיכול לתקנה, אבל אם נפסקה החיצונית נטהר הסנדל, וכדעת רבי יהודה.

הגמרא דוחה תירוץ זה: אם נעמיד את המשנה רק כשנפסקה אוזן הפנימית, אם כן יש לדייק שרק בזה הוא טמא, אֲבָל אם נפסקה הַחִיצוֹנָה, מַאי – מה הדין, הסנדל יהיה טָהוֹר, אִי הָכִי – אם כן יש להקשות על המשנה, אַדְּתָנֵי – עד ששנינו בהמשך 'נִפְסְקָה שְׁנִיָּה וְתִיקְנָהּ, טָהוֹר מִן הַמִּדְּרָס אֲבָל טָמֵא מַגַּע מִדְּרָס', לא היו צריכים לנקוט אופן זה שנפסקו שתי האזניים, אלא נִיפְּלוּג בְּדִידֵהּ – יכולה היתה המשנה לחלק באופן של הרישא עצמו, כַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שאם נפסקה אוזן אחת אינו נטהר, דווקא כְּשֶׁנִּפְסְקָה האוזן הַפְּנִימִית, אֲבָל אם נפסקה הַחִיצוֹנָה, הרי הוא טָהוֹר. אלא ודאי שדעת המשנה שגם אם נפסקה החיצונה הסנדל טמא, ורק כשנפסקו שתיהן טהור, ולא כדעת רבי יהודה, וחוזרת הקושיא כיצד פסק רבי יוחנן הלכה כרבי יהודה.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב יִצְחָק בֶּן יוֹסֵף, תְּהֵא מִשְׁנָתֵנוּ – נעמיד משנה זו בְּסַנְדָּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ אַרְבַּע אָזְנַיִם, כלומר שיש לו שני זוגות של אזניים, שתי אזנים בצידו החיצוני ושתים בצידו הפנימי, וְאַרְבַּע תְּרֵסְיוֹתִים – שיש לו ארבע תרסיות, שהן הטבעות שקובעים בהן את הרצועות, שתי תרסיות בצידו החיצוני ושתים בצידו הפנימי, והמשנה עוסקת רק באזניים החיצוניות, שמה ששנינו ברישא שאם נפסקה אחת משתי אזניו טמא הכוונה לאחת משתי אזניו החיצוניות, שטמא משום שיש לו אוזן חיצונית נוספת, ויכול להשתמש בו כמו שהוא, ומה ששנינו שאם נפסקה שנייה טהור, הכוונה לאוזן החיצונית השניה, שכיון שנפסקו שתי האזנים החיצוניות שוב אינו ראוי לשימוש, והרי זה כדעת רבי יהודה שאם נפסקה האוזן החיצונית טהור. והטעם שנעמיד כך את המשנה, כדי שֶׁלֹּא לְשַׁבֵּר דְּבָרָיו שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן, שהוא סובר שהלכה כרבי יהודה, ובאופן זה נמצא שגם סתם משנה זו היא כרבי יהודה.

כִּי אָתָא [–כשבא] רָבִין מארץ ישראל לבבל אמר, כך אָמַר רַב חָנָן בַּר אַבָּא, אָמַר רַב, הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה.

מקשה הגמרא: וּמִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן הָכִי, שאין הלכה כרבי יהודה, וְהָא מִדְּמַתְּיֵין – ממה שאמר רַבִּי יוֹחָנָן את דבריו אֵלִיבָּא [–לפי דעתו] דְּרַבִּי יְהוּדָה, שֶׁמַּע מִינָּהּ – מוכח מכאן שכְּרַבִּי יְהוּדָה סְבִירָא לֵיהּ, וכמו שדייקנו למעלה.

מתרצת הגמרא: אֲמוֹרָאֵי נִינְהוּ, וְאֵלִיבָּא דְּרַבִּי יוֹחָנָן – יש כאן מחלוקת אמוראים מה היא דעת רבי יוחנן, האם פסק כרבי יהודה או לא, ורבין שאמר כאן בשם רבי יוחנן שאין הלכה כרבי יהודה, סובר שרבי יוחנן לא אמר את אותה המימרא שאמר רבה בר בר חנה בשם רבי יוחנן לעיל, שממנה הוכיחו שהלכה כרבי יהודה.

הגמרא מביאה משנה נוספת, ומבארת אותה על פי המשנה שהובאה לעיל: תְּנַן הָתָם – שנינו שם במסכת כלים (פי"ז מ"א), כָּל כְּלֵי בַּעֲלֵי בָתִּים העשויים מעץ, שֶׁיְּעוּדָן כְּרִמּוֹנִים – השיעור שמתבטל מהם שם כלי והם נטהרים, הוא לאחר שיהיה בהם נקב בגודל שיכול לצאת ממנו רימון, שכשניקבו בגודל כזה גומר בעל הבית בדעתו לבטל אותם משימושם, אבל בנקב קטן יותר הוא חס על הכלי וממשיך להשתמש בו לרימונים.

מסתפקת הגמרא: בָּעֵי (רַבִּי) חִזְקִיָּה, נִיקַּב הכלי בשיעור קטן כְּמוֹצִיא זַיִת, שהוא קטן מכמוציא רימון, וּסְתָמוֹ – וסתם בעל הבית את הנקב, וְחָזַר וְנִיקַּב נקב נוסף כְּמוֹצִיא זַיִת צמוד לנקב הראשון, וּסְתָמוֹ, וכן אירע כמה פעמים, עַד שֶׁהִשְׁלִימוֹ כל הנקבים יחד לְנִקְב סתום שהוא כמוֹצִיא רִימּוֹן, מַהוּ, האם מצטרפים כל הנקבים לבטל ממנו שם כלי והוא נטהר, או לא.

פושטת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן לחזקיה, רַבִּי, הרי שָׁנִיתָ לָנוּ את המשנה (כלים פכ"ו מ"ד), סַנְדָּל שֶׁנִּפְסְקָה אַחַת מֵאָזְנָיו, וְתִיקְנָהּ, טָמֵא מִדְּרָס. נִפְסְקָה שְׁנִיָּה וְתִיקְנָהּ, טָהוֹר מִן הַמִּדְּרָס אֲבָל טָמֵא מַגַּע מִדְּרָס. וְאָמְרִינַן לָךְ – ושאלנו אותך, מַאי שְׁנָא – במה שונה הרִאשׁוֹנָה, שאף אם נפסקה טמא הסנדל, הרי זה מחמת דְּהָא קַיְימָא שְׁנִיָּה – שהשניה עדיין קיימת, ושם סנדל עליו, ואם כן קשה, כשנפסקה שְׁנִיָּה, נַמִּי – גם אז יהיה הסנדל טמא, [הָא] מְתַקְּנָהּ רִאשׁוֹנָה – שהרי הראשונה כבר מתוקנת, ויש עתה לסנדל אוזן ראויה, ולא יתבטל ממנו שם כלי. וְאָמְרַתְּ לָן עָלֵיהּ – והשבת לנו על כך, שכשנפסקה גם השניה הרי שהחליף את שתי האזנים הישנות בחדשות, ואם כן פָּנִים חֲדָשׁוֹת בָּאוּ לְכָאן, כלומר שלאחר שנטמא הסנדל בטומאת מדרס התחדשו פניו, ואין זה אותו הסנדל שנטמא, אלא הוא כסנדל חדש, ולכן הוא טהור. ולפי זה, הָכָא נַמִּי – גם כאן בספק שלך יהיה הדין כך, שמאחר שניקב כמה נקבים שכולם מצטרפים למוציא רימון, אף שסתם את כולם, מכל מקום פָּנִים חֲדָשׁוֹת בָּאוּ לְכָאן, והרי זה ככלי חדש וטהור.

חזקיה שיבח את רבי יוחנן על דבריו, וקָרֵי עָלֵיהּ – קרא עליו, 'לֵית דִּין בַּר אִינָשׁ' – אין זה בן אדם, אלא מלאך הוא זה. וּאִיכָּא דְּאָמְרֵי – יש אומרים שכך אמר חזקיה על רבי יוחנן, כְּגוֹן דֵּין בַּר אִינָשׁ – אדם כזה ראוי לשם 'אדם', כלומר שאדם גדול הוא.

הגמרא מביאה מימרא באותו ענין: אָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר רָבָא בַּר זִימּוּנָא, אִם הָרִאשׁוֹנִים נחשבים כִּבְנֵי מַלְאָכִים, אָנוּ נחשבים כִּבְנֵי אֲנָשִׁים. וְאִם רִאשׁוֹנִים כְּנֵי אֲנָשִׁים, אָנוּ כַּחֲמוֹרוֹ. וְלֹא כַּחֲמוֹרוֹ שֶׁל רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא שגנבוהו ליסטים ולא הסכים לאכול אצלם מאכלים שאינם מעושרים, וְאף לא כחמורו שֶׁל רַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר שסירב לאכול משעורים שאינן מעושרות, אֶלָּא נחשבים אנו כִּשְׁאָר חֲמוֹרִים.

שנינו במשנה: קושרת אשה מפתח חלוקה וכו' וְנוֹדוֹת יַיִן וְשֶׁמֶן.

מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא שמותר לקשור קשר בפי הנוד, שהרי הוא עומד להתירו בכל יום. מתרצת הגמרא: לֹא צְרִיכָא – לא הוצרכה המשנה ללמד זאת, אלא בנוד דְּאִית לֵיהּ תַּרְתֵּי אוּנֵי – שיש לו שתי אזנים, כלומר שני פתחים שכופלים אותם לתוכו וקושרים, ובכל אחד מהם יכול להוציא את היין, ובזה הוצרכה המשנה לחדש שמותר לקשור את שניהם, שכן מַהוּ דְּתִימָא, חָדָא מִינַּיְיהוּ בַּטּוּלֵי

המשך בעמוד כט

חָדָא מִינַיְיהוּ **בַּטּוּלֵי מְבַטֵּיל** – נחשוש שמא יבטל חבל אחד מהם במקומו, וכשירצה להוציא את הבהמה יתיר רק את החבל התחתון ויוציאנה בדוחק, ונמצא שאסור לו לקשור את החבל העליון, שהרי הוא קשר של קיימא, **קָא מַשְׁמַע לָן** שאין חוששים לזה, ומותר לכתחילה לקשור את שניהם.

הגמרא מביאה פסק הלכה: **אָמַר רַב יוֹסֵף אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, הֲלָכָה כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב** שהתיר במשנתנו לקשור חבל לפני הבהמה.

מקשה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי** לרב יוסף, מכך שהוצרכת לפסוק **הֲלָכָה** כרבי אליעזר בן יעקב, **מִכְּלָל דִּפְלִיגִי** – משמע שסובר אתה שחכמים חלקו עליו, ואסרו לקשור חבל בפני הבהמה, ומדוע שחכמים יאסרו זאת, הרי קשר זה דומה לשאר הקשרים שהתירה המשנה, ואינו קשר המתקיים. **אָמַר לֵיהּ** – אמר רב יוסף לאביי, **מַאי נָפְקָא לָךְ מִינָּהּ** – מה יצא לך מזה שתדע מהי דעת חכמים, הרי אם כדבריך שחכמים אינם חולקים, כל שכן שההלכה שמותר כרבי אליעזר בן יעקב. **אָמַר לֵיהּ** אביי לרב יוסף בתמיהה, **גְּמָרָא גְּמוֹר זְמוֹרְתָּא תְּהֵא** – וכי אתה מלמדנו הלכות בלי תועלת, ויהיה לנו הדבר כזמר וכשיר בעלמא, שדין שלא נחלקו בו למה לך ללמדנו כמי הלכה.

משנה

המשנה ממשיכה בדיני קשרים המותרים והאסורים בשבת: **קוֹשְׁרִין דְּלִי** על שפת הבור **בְּפִסְקָא** – בחגורה רחבה, משום שבודאי אינו מתכוין לבטל ולהפסיד את החגורה משימושה כבגד ולהשאירה על שפת הבור לצורך קשירת הדלי, אלא יחליפנה בחבל פשוט, ונמצא שאין זה קשר של קיימא. **אֲבָל לֹא** קושרים את הדלי **בְּחֶבֶל** רגיל, כיון שמבטל את החבל שם, והרי זה קשר של קיימא, שקשור ותלוי שם תמיד. **רַבִּי יְהוּדָה מַתִּיר** לקושרו אפילו בחבל רגיל, וטעמו יתבאר בגמרא.

מוסיפה המשנה: **כְּלָל אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, כָּל קֶשֶׁר שֶׁאֵינוֹ שֶׁל קַיָּימָא, אֵין חַיָּבִין עָלָיו.**

גמרא

נחלקו תנא קמא ורבי יהודה במשנתינו אם מותר לקשור דלי בחבל. מבררת הגמרא: **חֶבֶל דְּמַאי** – באיזה חבל נחלקו. **אִי לֵימָא חֶבֶל דְּעָלְמָא** – אם נאמר שנחלקו בחבל רגיל, אם כן כיצד יתכן **שרַבִּי יְהוּדָה מַתִּיר**, והרי **קֶשֶׁר שֶׁל קַיָּימָא הוּא**, שהרי אינו צריך את החבל הזה לדבר אחר, וקושרו שם לעולם. **אֶלָּא** בהכרח יש לפרש שמדובר **בְּחֶבֶל דְּנַרְדִּי** – חבל של אומן הארג בדים, שכיון שחבל מיוחד הוא הנצרך לו לאומנותו לא ישאירנו קשור שם, ואינו מבטל אותו, ונמצא שהקשר עומד להתרה, ולכן התיר רבי יהודה.

מבררת הגמרא: **לְמֵימְרָא דְּרַבָּנַן סָבְרִי** – האם אתה בא לומר שחכמים האוסרים לקשור אפילו בחבל של גרדי, סוברים **דגָּזְרִינַן חֶבֶל דְּנַרְדִּי אָטוּ חֶבֶל דְּעָלְמָא** – שאנו גוזרים לאסור לקשור בחבל של גרדי, שמא יבוא לקשור גם בחבל רגיל שיש בו חיוב חטאת, **וְרַבִּי יְהוּדָה סָבַר לֹא גָּזְרִינַן** חבל של גרדי אטו חבל דעלמא, ולכן התיר לקשור בחבל של גרדי, **וּרְמִינְהוּ** – הרי קשה על כך סתירה מברייתא, ששנינו, **חֶבֶל דְּלִי שֶׁנִּפְסַק** – נקרע באמצעיתו ורוצה **לתקנו, לֹא יָהֵא קוֹשְׁרוֹ** – אסור לקושרו בשבת, מכיון שקשר של קיימא הוא, שעומד לעולם, **אֶלָּא עוֹנְבוֹ** – מותר לו לתקנו על ידי קשר עניבה המותר בשבת, ואין גוזרים לאסור קשר עניבה שמא יבוא לעשות קשר רגיל. **וְרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כּוֹרֵךְ עָלָיו פּוּנְדָּא** – מניח את שני הקצוות של החבל הקרוע זה על זה, וכורך על שניהם יחד חגורה חלולה, **אוֹ פִּסְקָא** – חגורה רחבה, כדי לחבר את שני הקצוות זה לזה, **וּכְלֵבֶד שֶׁלֹּא יַעֲנְבֶנּוּ** – לא יקשור את החבל עצמו בקשר עניבה, גזירה שמא יבוא לקשור גם קשר רגיל. ואם כן, **קַשְׁיָא דְּרַבִּי יְהוּדָה אַדְּרַבִּי יְהוּדָה**, שבמשנתנו לא גזר רבי יהודה על חבל של גרדי משום חבל רגיל, ואילו בברייתא גזר על קשר עניבה משום קשר רגיל, **וְכַן קַשְׁיָא דְּרַבָּנַן אַדְּרַבָּנַן**, שבמשנתנו גזרו על חבל של גרדי משום חבל רגיל, ואילו בברייתא לא גזרו על קשר עניבה משום קשר רגיל.

מתרצת הגמרא: **דְּרַבָּנַן אַדְּרַבָּנַן לֹא קַשְׁיָא**, שכן **חֶבֶל בְּחֶבֶל מִיחַלַּף** – חבל של גרדי יכול להתחלף בחבל רגיל, שאין ניכר ההבדל ביניהם, ולכן במשנתנו חששו חכמים שאם נתיר לו בשל גרדי יטעה שמותר לקשור גם חבל רגיל, אך **עֲנִיבָה בִּקְשִׁירָה לֹא מִיחַלְּפָא** – קשר עניבה אינו מתחלף בקשר רגיל, משום שהמראה שלהם שונה, ולכן בברייתא התירו עניבה ולא חששו שיטעה להתיר גם קשר רגיל. וכן **דְּרַבִּי יְהוּדָה אַדְּרַבִּי יְהוּדָה לֹא קַשְׁיָא**, שכן **הָתָם** בברייתא, שאסר רבי יהודה בעניבה, **לֹא מִשּׁוּם דְּמִיחַלְּפָא עֲנִיבָה בִּקְשִׁירָה** – אין טעמו משום גזירה שמא יקשרו גם קשר רגיל, **אֶלָּא** שרבי יהודה סובר **שעֲנִיבָה גּוּפָהּ** – קשר עניבה עצמו, **קְשִׁירָה** מעולה **הִיא**, ואסור לקשרו בשבת. ובאמת לא חשש רבי יהודה שמא יטעו ויחליפו, ולכן במשנתנו לא גזר לאסור לקשור בחבל של גרדי.

הגמרא דנה אם מותר לקשור פרה בחבל לאיבוס שלה: **אָמַר רַבִּי אַבָּא אָמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשִּׁי אָמַר רַב, מֵבִיא אָדָם חֶבֶל מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ, וְקוֹשְׁרוֹ** – וקושר קצה אחד של החבל **בַּפָּרָה, וְקצה אחר בָּאֵיבוּס** – מקום מאכל הבהמות, ואין חוששים שמא בשיתיר את הפרה לא יתיר את הקצה הקשור באיבוס, ויבטל את החבל שיהיה קבוע שם, כדי שיוכל לקשור את הפרה בקצהו השני פעם נוספת, או שיתיר רק את הקצה הקשור באיבוס ויבטל את הקצה הקשור בפרה, וימצא אחד מהקשרים קשר של קיימא.

מקשה הגמרא: **אִיתִיבֵיהּ רַבִּי אֲחָא אֲרִיכָא דְּהוּא רַבִּי אֲחָא בַּר פַּפָּא לְרַבִּי אַבָּא**, הרי שנינו בברייתא, **חֶבֶל שֶׁהִיה קשור בָּאֵיבוּס, קוֹשְׁרוֹ בַּפָּרָה** – מותר לו לקשור את צידו האחר בפרה, **וְשֶׁבַּפָּרָה** – וכן חבל שהיה קשור בפרה **קוֹשְׁרוֹ בָּאֵיבוּס, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יָבִיא חֶבֶל מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ, וְיִקְשׁוֹר** את צידו האחד **בַּפָּרָה** ואת צידו השני **בָּאֵיבוּס**, שמא כשיתיר את הפרה יתיר רק צד אחד, והצד השני ישאר קשור תמיד, והרי זה קשר של קיימא. וקשה על רב שהתיר להביא חבל מתוך ביתו ולקשרו בפרה ובאיבוס.

מתרצת הגמרא: **הָתָם** – הברייתא שאסרה לקשור חבל בשני צידיו, עוסקת **בְּחֶבֶל דְּעָלְמָא** – בחבל רגיל, שיש לחשוש שישאירנו קשור לעולם בפרה או באיבוס, ואילו **הָכָא** – כאן בדברי רב, מדובר על **חֶבֶל דְּנַרְדִּי** – של אומן האורג בדים, שצריך הוא לו למלאכתו ולא ישאירנו שם, ונמצא שבחבל זה שני הצדדים עומדים להתרה, ולכן מותר לקושרם.

אגב שעסקה הגמרא בחבל של אורגים לענין קשירה, דנה הגמרא בדין כלי אורגים לענין מוקצה: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, כְּלֵי קִינַּאי** – כלים של אורגים [וראה ציור], **מוּתָּר לְטַלְטְלָן בַּשַּׁבָּת** – מותר לטלטל את הקנים שבהם בשבת, אף שהם מיועדים למלאכה האסורה בשבת, מאחר שהם ראויים גם למלאכות אחרות, ואין האורג מקפיד שלא ישתמשו בהם לתשמיש אחר, ולכן אין הם נחשבים 'כלי שמלאכתו לאיסור' האסור בטלטול, אלא 'כלי שמלאכתו לאיסור ולהיתר', שנידון ככלי שמלאכתו להיתר, ומותר לטלטלו לצורך תשמיש של היתר, ואפילו לצורך הכלי עצמו, כגון שאם היה בחמה מותר להכניסו לצל כדי שלא יתקלקל.

מסתפקת הגמרא: **בָּעוּ מִינֵּיהּ מַרַב יְהוּדָה** – שאלו בני הישיבה את רבי יהודה, הקורה הנקראת 'כּוֹבֶד הָעֶלְיוֹן', שעליה כורך האורג את חוטי השתי, **וְהקורה הנקראת** 'כּוֹבֶד הַתַּחְתּוֹן' שעליה נכרך הבד לאחר שנארג, **מַהוּ** – מה דינן, האם גם הם מותרות בטלטול, או שכיון שהן כבדות אינן משמשות לתשמיש אחר, והרי הן 'כלי שמלאכתו לאיסור' ואסורות בטלטול. ולא השיב להם רב יהודה דבר ברור, אלא **אִין וְלָאו** – פעמים אמר שמותר, ופעמים אמר שאסור, **וְרַפְיָא בִּידֵיהּ** – והיתה התשובה רפויה בידו, שלא ידע בוודאות אם אסור או מותר.

המשך בעמוד קסג

רש"י

חָדָא מִינַיְיהוּ. אַחַד מִן הָרָאשִׁים. [וְלָל"א] – חַד מִינַיְיהוּ מְבַטֵּל לֵיהּ. כְּשֶׁיּוֹצִיא הַבְּהֵמָה לא יַתִּיר אֶלָּא תַּתְחוֹן וְיוֹצִיאֶנָּה בְּדוֹחַק: מִכְּלָל דִּפְלִיגִי. בְּתַמְיָה: וְאַמַּאי אִיפְּלִגוּ? הָא דָּמֵי לְהָנָךְ דִּלְעֵיל! מתני' קוֹשְׁרִין דְּלֵי בַּפִּסְקָא. ע"פ הַבּוֹר, דִּפְסִקָא לָא מְבַטֵּל [לֵיהּ] הָתָם: אֲבָל לֹא בַּחֶבֶל. דִּמְבַטֵּל לֵיהּ הָתָם, וְהָוֵי קֶשֶׁר שֶׁל קַיְימָא, שֶׁהֲרֵי קְשׁוּר וְתָלוּי שָׁם תָּמִיד: וְרַבִּי יְהוּדָה מַתִּיר. בְּגִמְרָא מְפָרֵשׁ:

גמ' בַּחֶבֶל דְּגַרְדִּי. פְּלִיגִי, דְּצָרִיךְ לָהּ, וְלָא מְבַטֵּל לָהּ: חֶבֶל דְּלֵי שֶׁנִּפְסַק. בְּאֶמְצָעִיתוֹ: לֹא יְהֵא קוֹשֵׁר. דְּקֶשֶׁר שֶׁל קַיְימָא הוּא לְעוֹלָם: כּוֹרֵךְ עָלָיו. מִחַבֵּר שְׁנֵי רָאשֵׁי הַפִּיסּוּק זֶה עַל זֶה, וְכוֹרֵךְ עֲלֵיהֶם פּוּנְדָא, אַזּוֹר חָלוּל. אוֹ פִּסְקִיקָא = פיישול"א: וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַעֲנִבֶנּוּ. לַחֶבֶל, דְּר"י סָבַר: גְּזָרִינָן עֲנִיבָה אַטּוּ קְשִׁירָה, וְרַבָּנַן לֹא גְּזְרוּ: מִיחַלֵּף. אֵינוֹ נִיכָּר בֵּין זֶה לְזֶה, וְאִי שָׁרִינָן בִּדְגַרְדִּי – אֲתֵי לְמֵישָׁרֵי בִּדְעֶלְמָא: וְקוֹשְׁרוֹ בַּפָּרָה. רֹאשׁוֹ אֶחָד, וְהַשֵּׁנִי בָּאֲבוּס. וְלָא חַיִישִׁינָן שֶׁמָּא כְּשֶׁיַּתִּיר הַפָּרָה לא יַתִּיר אֶלָּא הַקֶּשֶׁר שֶׁבְּרֹאשָׁהּ, וִיבַטֵּל הַחֶבֶל בָּאֲבוּס שֶׁיְּהֵא מוּכָן לְכָךְ. אוֹ יַתִּיר שֶׁבָּאֲבוּס וִיבַטֵּל אוֹתוֹ שֶׁבַּפָּרָה, וְנִמְצָא הָאֶחָד שֶׁל קַיְימָא: כְּלֵי קִיוָּאי. כְּלֵי אוֹרְגִים. וְאִיידֵי דְּאִיירֵי בְּחֶבֶל דְּגַרְדִּי, נָקֵט לֵהּ הָכָא: מוּתָּר לְטַלְטְלָן. לְשֵׁנִי הַקָּנִים לְתַשְׁמִישׁ אַחֵר. וְאִשְׁמְעִינָן דְּאִין גַּרְדִּי מַקְפִּיד עֲלֵיהֶם, וְלָא הָוֵי מִלְּאַכְתָּן לְאִיסּוּר: כּוֹבֶד הָעֶלְיוֹן וְהַתַּחְתּוֹן. אנשובל"ש: מַהוּ. מִי אָמְרִינָן אִיידֵי דְּזִקִּירִי לָא חָזוּ סְתָמֵיְיהוּ לְתַשְׁמִישׁ אַחֲרִינָא, וְהָוֶה לֵיהּ דָּבָר שֶׁמְּלַאכְתּוֹ לְאִיסּוּר: וְרַפְיָא בֵּיהּ. רִפּוּיָה הֲיָיתָה הַתְּשׁוּבָה בְּפִיו, אם לֶאֱסוֹר אם לְהַתִּיר: הָעֲמוּדִים. טריור"ש בְּלַע"ז, אוֹתָם הַמְנוּקָבוֹת שֶׁאוֹרְגִין בָּהֶן הַנַּשִּׁים: דְּקָא עָבֵיד גּוּמָּא. כְּשֶׁחוֹלְצָן מִן הָאֲרֹג, שֶׁהֵן תְּחוּבוֹת בְּגוּמָּא, מַזִּיז הָעֵפֶר וְעָבִיד גּוּמָּא מְקוֹם הָעֲמוּד: מִקְצַת עֲלָיו מְגוּלִּין. מִשּׁוּם נִיטָּלִין בְּשַׁבָּת נָקֵט לֵהּ, דְּאִי לָא הָוֵי מְגוּלִּין – אֵין לוֹ בְּמָה לְאוֹחֲזָהּ: אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ. לְפִי שֶׁאִינָהּ מוּשְׁרֶשֶׁת: וְלֹא מִשּׁוּם מַעֲשֵׂר. לְהִיּוֹת בְּטֵילָה בְּנִטִּיעָה זוֹ, וּכְשֶׁנּוֹטְלָהּ יִצְטָרֵךְ לְחַזֵּר וּלְעַשֵּׂר: לְפִי שֶׁאֵין נִיטָּלִין. אף בְּחוֹל מִפְּנֵי כּוֹבְדָן, הִלְכָּך כָּל מְלַאכְתָּן לְכָךְ: מתני' מְקַפְּלִין אֶת הַכֵּלִים. בְּגָדִים כְּשֶׁפּוֹשְׁטָן מְקַפְּלִין, מִפְּנֵי שֶׁמִּתְרַבְּכִין מִכִּיבּוּסָם, וּמִתְקַמְּטוּ כְּשֶׁאֵינָן מְקוּפָּלִים: אֲפִילּוּ ד' וְה' פְּעָמִים. כְּדֵי לְחַזֵּר וּלְלוֹבְשָׁן בּוֹ בַּיּוֹם: מִיּוֹם לְשַׁבָּת. בְּגוּן אם חָל יוֹם ר"כ לִהְיוֹת בְּע"ש: קְרֵיבִין בְּיוֹם ר"כ. שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת: גמ' בִּשְׁנֵי בְנֵי אָדָם. כְּשֶׁמְּקַפְּלִין אוֹתָן מִפִּשְׁטָיו קִמְטֵיהֶן, וְנִרְאִין כִּמְתֻקָּנִין: יְשָׁנִים. קִיפּוּלָן מִתְקָנָן יוֹתֵר מִן הַחֲדָשִׁים. שֶׁהַחֲדָשִׁים קָשִׁין מֵאֲלֵיהֶן, וְאֵין מְמַהֲרִין לִקְמוֹט: צְבוּעִין. קִיפּוּלָן מְתֻקָּנוּ: יֵשׁ לוֹ. אַחֲרִים לְהַחֲלִיף הַיּוֹם – לא: כְּלֵי לָבָן שֶׁלָּהֶן. רְבוּתָא נָקֵט, וְכָל שֶׁכֵּן צְבוּעִים: יֵשׁ לוֹ לְהַחֲלִיף יְחַלִּיף. מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּגָדִים, לְבַד מֵאוֹתָן שֶׁלָּבַשׁ בַּחוֹל – יַחֲלִיפֵם בְּשַׁבָּת: יְשַׁלְשֵׁל בְּבִגְדָיו. כְּלַפֵּי מִטָּה, שֶׁיָּרֵאוּ אֲרוּכִים, וְהוּא מִדַּת עָשִׁירִים הַיּוֹשְׁבִים בְּבֵיתָם וְאֵינָם צְרִיכִים לְסַלֵּק בִּגְדֵיהֶם מִן הָאָרֶץ בִּשְׁבִיל מְלָאכָה, וּכְבוֹד שַׁבָּת הוּא: מְכַבְּדוֹתַי. שֶׁמְּכַבְּדִין בְּעֵלֵיכֶן: שֶׁלֹּא יְהֵא הִילּוּכְךָ כו'. לְקַמָּן מְפָרֵשׁ לֵהּ: מִמְּצוֹא חֶפְצְךָ. כִּי הַהוּא דְּאָמְרִינָן בְּעֵירוּבִין (דף לז:): לא יְטַיֵּיל אָדָם לְסוֹף שָׁדֵהוּ בְּשַׁבָּת לְיַדֵּע מַה הִיא צְרִיכָה [אַחַר הַשַּׁבָּת]: חֶפְצֵי שָׁמַיִם מוּתָּרִים. כְּגוֹן פּוֹסְקִים צְדָקָה, וּמְשַׁדְּכִין עַל הַתִּינוֹקוֹת לֵיאָרֵס (לקמן קנ.):

תוספות

כלל אמר ר"י. תימה: היכא קאי? אי אמילתיה קמייתא – התם מתיר לגמרי, והכא קתני "אין חייבין עליו" משמע הא איסורא איכא, כדרייק הש"ס לעיל! וי"ל, דה"ק: כל קשר שאינו של קיימא – אין חייבין עליו, הא של קיימא – חייבין עליו, ואפי' עניבה, לאפוקי מדרבנן דאמרו עניבה לאו היינו קשירה. א"נ: אמאי דקתני ברישא אין חייבין עליהם, קאי רבי יהודה:

התם חבל דעלמא הכא חבל דגרדי. וקמ"ל רב דלא גזרינן חבל דגרדי אטו חבל דעלמא, וכו' יהודה. א"נ: אפי' רבנן מודו, דאפי' בחבל דעלמא לא שכיח שיהיה קשר של קיימא כשקושרו בפרה ובאבוס, ולהכי לא גזור בחבל דגרדי:

מקפלים כלים כו'. מכאן למדנו דאסור לקפל טליתות של ב"ה לפי שהם צורך מחר: **אבל** יש לו להחליף לא. ולנו שיש לנו להחליף – אסור. ומסתפק ר"י אי קרי יש לו להחליף כשאין לו יפה כזה: שלא

חָדָא מִינַיְיהוּ בַּטּוּלֵי מַבְטִיל, קמ"ל. אָמַר רַב יוֹסֵף אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: הֲלָכָה כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב. א"ל אַבַּיֵי: הֲלָכָה – מִכְּלָל דִּפְלִיגִי? אָמַר לֵיהּ: מַאי נָפְקָא לָךְ מִינָּהּ? אָמַר לֵיהּ: גְּמָרָא גְּמוֹר זְמוֹרְתָא תְּהֵא?! **מַתְנִי'** קוֹשְׁרִין דְּלִי בַּפִּסְקָא, אֲבָל לֹא בַּחֶבֶל, רַבִּי יְהוּדָה מַתִּיר. כְּלָל אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: כָּל קֶשֶׁר שֶׁאֵינוֹ שֶׁל קַיְימָא – אֵין חַיָּבִין עָלָיו. **גמ'** חֶבֶל דְּמַאי? אִי לֵימָא חֶבֶל דְּעֶלְמָא – רַבִּי יְהוּדָה מַתִּיר?! קֶשֶׁר שֶׁל קַיְימָא הוּא! אֶלָּא חֶבֶל דְּגַרְדִּי. לְמֵימְרָא, דְּרַבָּנַן סְבְרִי: גָּזְרִינַן חֶבֶל דְּגַרְדִּי אַטּוּ חֶבֶל דְּעֶלְמָא, וְרַבִּי יְהוּדָה סָבַר: לָא גָּזְרִינַן? וּרְמִינְהוּ: חֶבֶל דְּלִי שֶׁנִּפְסַק – לֹא יְהֵא קוֹשְׁרוֹ אֶלָּא עוֹנְבוֹ, וְרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כּוֹרֵךְ עָלָיו פּוּנְדָּא אוֹ פִּסְקִיָּא, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַעֲנִבֶנּוּ. קַשְׁיָא דְּרַ' יְהוּדָה אַדְּרַבִּי יְהוּדָה, קַשְׁיָא דְּרַבָּנַן אַדְּרַבָּנַן! דְּרַבָּנַן אַדְּרַבָּנַן לָא קַשְׁיָא: חֶבֶל בְּחֶבֶל – מִיחַלַּף, עֲנִיבָה בְּקְשִׁירָה – לָא מִיחַלַּפָא. דְּרַ' יְהוּדָה אַדְּרַבִּי יְהוּדָה לָא קַשְׁיָא; הָתָם – לָא מִשּׁוּם דְּמִיחַלְּפָא עֲנִיבָה בְּקְשִׁירָה, אֶלָּא: עֲנִיבָה גּוּפָהּ קְשִׁירָה הִיא. א"ר אַבָּא אָמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשִׁי אָמַר רַב: מֵבִיא אָדָם חֶבֶל מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ, וְקוֹשְׁרוֹ בַּפָּרָה וּבָאֲבוּס. אֵיתִיבֵיהּ רַבִּי אַחָא אֲרֵיכָא דְּהוּא רַבִּי אַחָא בַּר פַּפָּא לְרַבִּי אַבָּא: חֶבֶל שֶׁבָּאֲבוּס קוֹשְׁרוֹ בַּפָּרָה, וְשֶׁבַּפָּרָה קוֹשְׁרוֹ בָּאֲבוּס, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יָבִיא חֶבֶל מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ וְיִקְשׁוֹר בַּפָּרָה וּבָאֲבוּס! הָתָם חֶבֶל דְּעֶלְמָא, הָכָא – חֶבֶל דְּגַרְדִּי. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: כְּלֵי קִיוָּאֵי מוּתָּר לְטַלְטְלָן בַּשַּׁבָּת. בָּעוּ מִינֵּיהּ מֵרַב יְהוּדָה: כּוֹבֶד הָעֶלְיוֹן וְכוֹבֶד הַתַּחְתּוֹן מַהוּ: אִין וְלָאו וְרַפְיָא בִּידֵיהּ. אִיתְמַר, אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר שְׁמוּאֵל: כְּלֵי קִיוָּאֵי מוּתָּר לְטַלְטְלָן בַּשַּׁבָּת, אֲפִילּוּ כּוֹבֶד הָעֶלְיוֹן וְכוֹבֶד הַתַּחְתּוֹן, אֲבָל לֹא אֶת הָעֲמוּדִים. א"ל רָבָא לְרַב נַחְמָן: מַאי שְׁנָא עֲמוּדִים דְּלָא? אִילֵימָא דְּקָעֲבֵיד גּוּמּוֹת – גּוּמּוֹת מִמֵּילָא קָא הָוְיָין! דִּתְנַן: הַטּוֹמֵן לֶפֶת וְצִנּוֹנוֹת תַּחַת הַגֶּפֶן, אִם מִקְצָת עָלָיו מְגוּלִּין – אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ לֹא מִשּׁוּם כִּלְאַיִם וְלֹא מִשּׁוּם שְׁבִיעִית, וְלֹא מִשּׁוּם מַעֲשֵׂר, וְנִיטָּלִין בַּשַּׁבָּת! בַּשָּׂדֶה לָא אָתֵי לְאַשְׁווּיֵי גּוּמּוֹת, הָכָא בַּבַּיִת – אָתֵי לְאַשְׁווּיֵי גּוּמּוֹת. בָּעָא מִינֵּיהּ ר' יוֹחָנָן מֵרַבִּי יְהוּדָה בַּר לִיוָּאֵי: כְּלֵי קִיוָּאֵי, כְּגוֹן כּוֹבֶד הָעֶלְיוֹן וְכוֹבֶד הַתַּחְתּוֹן, מַהוּ לְטַלְטְלָן בַּשַּׁבָּת? אָמַר לֵיהּ: אֵין מְטַלְטְלִין. מַה טַּעַם? לְפִי שֶׁאֵין נִיטָּלִין. **מַתְנִי'** מְקַפְּלִין אֶת הַכֵּלִים אֲפִילּוּ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה פְּעָמִים. וּמַצִּיעִין אֶת הַמִּטּוֹת מִלֵּילֵי שַׁבָּת לְשַׁבָּת, אֲבָל לֹא מִשַּׁבָּת לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: מְקַפְּלִין אֶת הַכֵּלִים, וּמַצִּיעִין אֶת הַמִּטּוֹת מִיּוֹם הַכִּיפּוּרִים לְשַׁבָּת, וְחֶלְבֵי שַׁבָּת קְרֵיבִין בְּיוֹם הַכִּיפּוּרִים, אֲבָל לֹא שֶׁל יוה"כ בְּשַׁבָּת. ר"ע אוֹמֵר: לֹא שֶׁל שַׁבָּת קְרֵיבִין בְּיוֹם הַכִּיפּוּרִים, וְלֹא שֶׁל יוֹם הַכִּיפּוּרִים קְרֵיבִין בְּשַׁבָּת. **גמ'** אָמְרִי דְּבֵי רַבִּי יַנַּאי: לָא שָׁנוּ אֶלָּא בְּאָדָם אֶחָד, אֲבָל בִּשְׁנֵי בְנֵי אָדָם – לֹא, וּבְאָדָם אֶחָד נַמִּי – לָא אֲמָרַן אֶלָּא בַּחֲדָשִׁים, אֲבָל בִּישָׁנִים – לֹא. וַחֲדָשִׁים נַמִּי לָא אֲמָרַן אֶלָּא בִּלְבָנִים, אֲבָל בִּצְבוּעִים – לֹא וְלָא אֲמָרַן אֶלָּא שֶׁאֵין לוֹ לְהַחֲלִיף, אֲבָל יֵשׁ לוֹ לְהַחֲלִיף – לֹא. תְּנָא: טַשֶּׁל בֵּית רַבָּן גַּמְלִיאֵל לֹא הָיוּ מְקַפְּלִים כְּלֵי לָבָן שֶׁלָּהֶן מִפְּנֵי שֶׁהָיָה לָהֶן לְהַחֲלִיף טַאמַר רַב הוּנָא: אִם יֵשׁ לוֹ לְהַחֲלִיף – יְחַלִּיף, וְאִם אֵין לוֹ לְהַחֲלִיף – יְשַׁלְשֵׁל בְּבִגְדָיו. מַתְקִיף לָהּ רַב סַפְרָא: וְהָא מִיתְחַזֵּי כְּרָמוֹת רוּחָא! כֵּיוָן דְּכָל יוֹמָא לָא קָעֲבֵיד, וְהַאִידְנָא הוּא דְּקָא עָבֵיד – לָא מִיתְחַזֵּי כְּרָמוֹת רוּחָא. "וְכִבַּדְתּוֹ מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ", 'וְכִבַּדְתּוֹ' – שֶׁלֹּא יְהֵא מַלְבּוּשְׁךָ שֶׁל שַׁבָּת כְּמַלְבּוּשְׁךָ שֶׁל חוֹל. וְכִי הָא דְּרַבִּי יוֹחָנָן קָרֵי לְמָאנֵיהּ "מְכַבְּדוֹתַי". 'מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ' – שֶׁלֹּא יְהֵא הִילּוּכְךָ שֶׁל שַׁבָּת כְּהִילּוּכְךָ שֶׁל חוֹל. 'מִמְּצוֹא חֶפְצְךָ' – חֲפָצֶיךָ אֲסוּרִין, חֶפְצֵי שָׁמַיִם מוּתָּרִין. 'וְדַבֵּר דָּבָר' שלא

שֶׁלֹּא יְהֵא דִּבּוּרְךָ שֶׁל שַׁבָּת כְּדִבּוּרְךָ שֶׁל חוֹל. כְּגוֹן מִקָּח וּמִמְכָּר וְחֶשְׁבּוֹנוֹת: הַרְהוּר מוּתָּר. לְהַרְהֵר בְּלִבּוֹ: כָּךְ וְכָךְ יְצִיאוֹת אֲנִי צָרִיךְ לְהוֹצִיא עַל שְׁדֶה זוֹ: אִם יָכוֹל לְהַנִּיחַ רַגְלוֹ רִאשׁוֹנָה. שֶׁעָקַר מִצַּד זֶה, לְהַנִּיחַ לְצַד זֶה: קוֹדֶם שֶׁתַּעֲקֹר שְׁנִיָּה. שֶׁאֵין רִחְבָּהּ יוֹתֵר מִכְּדֵי פְּסִיעָה, וְרַגְלוֹ אַחַת לְצַד זֶה, וּשְׁנִיָּה לְצַד זֶה: מוּתָּר. אַף לְדַלֵּג וְלַעֲקוֹר אֶת זוֹ קוֹדֶם שֶׁנִּחָה רִאשׁוֹנָה: אָסוּר. לְקַפּוֹץ: לִיקַּף. לִמְקוֹם שֶׁהָאַמָּה כְּלָה שָׁם: לִיעֲבַר. שֶׁיָּשִׁים רַגְלוֹ בַּמַּיִם: וִימַנְּיָן דְּמִיתְוָוסְן מָאנֵיהּ. יִשּׂוֹרוּ בַּמַּיִם: שַׁפִּיר דָּמֵי. לְדַלֵּג: מַהוּ לִפְסוֹעַ פְּסִיעָה גַּסָּה. מִי עֹבֵר מִשּׁוּם "מַעֲשׂוֹת דַּרְכֶּיךָ". פְּסִיעָה גַּסָּה – יוֹתֵר מֵאַמָּה, פְּסִיעָה בֵּינוֹנִית – אַמָּה: קִידּוּשָׁא דְּבֵי שַׁמַּשֵּׁי. הַשּׁוֹתֶה מַיִן שֶׁל קִידּוּשׁ בְּלֵילֵי שַׁבָּתוֹת: מַהוּ לֶאֱכוֹל אֲדָמָה. אַרזוּל"א בְּלַעַ"ז. מִי גָּזְרוּ בָּהּ מִשּׁוּם שֶׁחִיּוּקַת סָמָנִים כִּשְׁאָר רְפוּאָה, אוֹ לֹא: שֶׁהִיא מַלְקָה. מֵבִיא לִידֵי חוֹלִי: מִבְּשַׂר אֲבוֹתָיו. שֶׁמָּתוּ שָׁם בְּגוּלָה: שְׁקָצִים וּרְמָשִׁים הָא וַדַּאי אִתְמַחוּיֵי אִתְּמַחוּ וְלֹא נַעֲשׂוּ עָפָר: אֶלָּא כֵּיוָן דְּמַלְקֵי. גּוּזַר בָּהּ מִשּׁוּם אוֹכֵל שְׁקָצִים וּרְמָשִׁים: קְרֵחוּ לֵיהּ תַּחֲלָא. נִקְלְטוּ הַשְּׁחָלִים בְּאֲדָמָה, וְגָדְלוּ בְּמֵעָיו, וְנָגַע בְּלִבּוֹ וָמֵת: שֶׁמְּלוֹתֶיךָ. וְכִי עֲרוּמָּה הָיְתָה?! אֶלָּא שְׁמָלוֹת מִיּוּחָדוֹת, וְהַיְינוּ דִּשְׁבַת: וַתֵּרֶד הַנּוֹרֶן וְהָרֵד וַתַּעַשׂ. שֵׁם סְכָה וְלִבְשָׁה שְׁמָלוֹת נְאוֹת. שֶׁלֹּא יִפְגְּשׁוּ בָּהּ כְּשֶׁהִיא מְקוּשְׁטֶת, וַיֹּאמְרוּ זוֹנָה הִיא: שְׁמוּאֵל. שֶׁהָיְתָה שְׁכִינָה קוֹרְאָה לוֹ מִתּוֹךְ הַהֵיכָל, וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ מִי קוֹרֵא לוֹ. וּכְתִיב הָתָם: "וַיָּבֹן עֵלִי כִּי ה' קוֹרֵא לַנָּעַר, וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ שְׁכָב; וְהָיָה אִם יִקְרָא אֵלֶיךָ, וְאָמַרְתָּ: דַּבֵּר ה' כִּי שׁוֹמֵעַ עַבְדֶּךָ". וְהוּא לֹא רָצָה לְהַזְכִּיר הַשֵּׁם, שֶׁמָּא אֵין זוֹ שְׁכִינָה: בְּנֵי אָדָם הַמְהוּגְּנִין. שֶׁבְּקוֹצְרִים, לֵילֵךְ עִמָּהֶם: לִישְׂרָאֵל בְּנַעֲרָה. כָּל נְעָרוֹת שֶׁרוֹאָה הָיָה דַּרְכּוֹ לִישְׂרָאֵל מִי הֵן, א"כ מִסְתַּכֵּל בְּהֵן הָיָה: שְׁנֵי שֻׁבָּלִים. כָּשֶׁהִיא רוֹאָה שְׁנֵי שֻׁבָּלִין לְקָטָה. כְּשֶׁהִיא רוֹאָה שְׁנֵי שֻׁבָּלִין שֶׁנִּפְּלוּ מִן הַקּוֹצְרִים – לוֹקֶטֶתְן, אֲבָל שָׁלֹשׁ שׁוֹכְבוֹת יַחַד – אֵין לוֹקֶטֶתְן. דְּהָכִי הִיא מַתְנִיתִין (פאה פ"ו משנה ה): שְׁנֵי שֻׁבָּלִים – לָקֵט, ג' – אֵינוֹ לָקֵט: עוֹמְדוֹת. שֻׁבָּלִים עוֹמְדוֹת שֶׁשֹּׁכֵּחַ בּוֹעֵז – לוֹקֶטֶת מְעוּמָּד, דְּשִׁכְחַת קָמָה נְמֵי הָוֵי שִׁכְחָה: נוֹפְלוֹת. אוֹתָן שֶׁנְּשָׁרוּ מִן הַקּוֹצְרִים – לוֹקֶטֶת מְיוּשָׁב, וְאֵינָהּ שִׁחָה לִיטְּלָן – מִשּׁוּם צְנִיעוּת: רָמַז רָמַז לָהּ. רוּחַ הַקֹּדֶשׁ נִזְרְקָה בּוֹ: מִצַּד הַקּוֹצְרִים. כָּל הַקּוֹצְרִים הִפְסִיקוּ בֵּינוֹ לְבֵינָהּ, וְלֹא הוֹשִׁיבָהּ בְּתוֹכָם – אוֹ אֲצָלוֹ. רוּחַ הַקֹּדֶשׁ נִזְרְקָה בּוֹ, וּלְרַמֵּז שֶׁמַּלְכוּת בֵּית דָּוִד הַיּוֹצֵאת מִשְּׁנֵיהֶם עֲתִידָה לִיחָלֵק. דְּאִילּוּ יָשְׁבָה בְּתוֹכָם – לֹא הָיָה זֶה רָמֵז הַפִּסְקָה בֵּין שְׁנֵיהֶם: וַתֹּאכַל וַתִּשְׂבַּע. לְשׁוֹן עוֹשֶׁר הוּא, דָּוִד שִׁלְּמוֹ וְחִזְקִיָּה כְּתִיב בְּהֵן עוֹשֶׁר, שֶׁהָיוּ מְבִיאִים לָהֶן כָּל מַלְכֵּי אֶרֶץ מִנְחָה: אַהֲוֹרְיָרֵיהּ. מְמוּנֶּה עַל הַסּוּסִים וּפְרָדוֹת שֶׁלּוֹ: וְתַחַת כְּבוֹדוֹ. אַיְידֵי דְּאַיְירֵי בִּקְרָא בִּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי יוֹחָנָן וְר"א וְרַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי, נָקְטִיהּ לְהַאי הָכָא: ה"ג: רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר תַּחַת כְּבוֹדוֹ וְלֹא כְּבוֹדוֹ מִמָּשׁ. רַבִּי יוֹחָנָן לְטַעְמֵיהּ, דְּר"י קָרֵי לְמָאנֵיהּ מְכַבְּדוֹתֵי. רא"א: תַּחַת כְּבוֹדוֹ מִמָּשׁ. ר' שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אוֹמֵר: תַּחַת כְּבוֹדוֹ כִּשְׁרִיפַת בְּנֵי אַהֲרֹן כו'. וְהָכִי פֵּירוּשֵׁא: בֵּין לְרַבִּי יוֹחָנָן בֵּין לְר"א גּוּפָן נִשְׂרַף, אֶלָּא רַבִּי יוֹחָנָן מִשְּׁמֵעַ לֵיהּ "תַּחַת כְּבוֹדוֹ" כְּמוֹ תַּחַת רַגְלָיו, לְשׁוֹן תַּחְתִּית, וּכְבוֹדוֹ הַיְינוּ בְּגָדָיו וְה"ק: תַּחַת בְּגָדֵיהֶם שֶׁל חַיֵּילוֹתָיו שֶׁל סַנְחֵרִיב יַצַּד יְקוֹד, וְלֹא בְּגָדֵיהֶם נִשְׂרְפוּ. וְר"א מִשְּׁמֵעַ לֵיהּ תַּחַת לְשׁוֹן חֲלִיפִין, כְּמוֹ "יְשַׁלֵּם תַּחַת הַשּׁוֹר" (שמות כא), מִשּׁוּם דְּר"א לָא קָרֵי לְמָאנֵי מְכַבְּדוּתֵיהּ. לְכָךְ, ע"כ כְּבוֹדוֹ הַיְינוּ גּוּפוֹ. וְה"ק: כְּבוֹדוֹ מִמָּשׁ יִשְׂרַף, וְתַחְתָּיו יְהֵא אֵפֶר וּשְׂרִיפָה

1 **שלא** יהא דבורך של שבת כדבורך של
2 חול. פי' בקונטרס: כגון מקח וממכר.
3 ואין נראה לר"ת, דהא כבר נפקא מ"מצוא
3 חפצך"! אלא אומר ר"ת: כדאמר בויקרא רבה
4 (פ' לד), ר"ש בן יוחי הוה ליה אימא סבתא
5 דהות מישתעיא סגיא, אמר לה: אימא, שבתא
6 הוא, שתקה. משמע שאין כל כך לדבר בשבת
7 כמו בחול. ובירושל' אמרי': בטורח התירו
9 בשאלת שלום בשבת:
8 ואפילו

1 שֶׁלֹּא יְהֵא דִּבּוּרְךָ שֶׁל שַׁבָּת כְּדִבּוּרְךָ שֶׁל חוֹל. דִּבּוּר – אָסוּר, הַרְהוּר – מוּתָּר. בְּשִׁלְמָא כּוּלְּהוּ – לְחַיֵּי, אֶלָּא "שֶׁלֹּא יְהֵא הִילּוּכְךָ שֶׁל שַׁבָּת כְּהִילּוּכְךָ שֶׁל חוֹל" מַאי הִיא? כִּי הָא דְּאָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב, וְאָמְרִי לֵיהּ אָמַר רַ' אַבָּא אָמַר רַב הוּנָא: הָיָה מְהַלֵּךְ בַּשַּׁבָּת וּפָגַע בְּאַמַּת הַמַּיִם, אִם יָכוֹל לְהַנִּיחַ אֶת רַגְלוֹ רִאשׁוֹנָה קוֹדֶם שֶׁתַּעֲקֹר שְׁנִיָּה – מוּתָּר, וְאִם לָאו – אָסוּר. מַתְקִיף לָהּ רָבָא: הֵיכִי לְיַעֲבִיד? לִיקַּף – קָמְפִּישׁ בְּהִילּוּכָא, לְיַעֲבַר – זִימְנִין דְּמִיתְוָוסְן מָאנֵי מַיָּא, וְאָתֵי לִידֵי סְחִיטָה! אֶלָּא: בְּהָא כֵּיוָן דְּלָא אֶפְשָׁר שַׁפִּיר דָּמֵי אֶלָּא כִּדְבָעָא מִינֵּיהּ רַ' מֵאִי: מַהוּ לִפְסוֹעַ פְּסִיעָה גַּסָּה בַּשַּׁבָּת? א"ל: וְכִי בַּחוֹל מִי הוּתְּרָה? שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: פְּסִיעָה גַּסָּה נוֹטֶלֶת אֶחָד מֵחֲמֵשׁ מֵאוֹת מִמְּאוֹר עֵינָיו שֶׁל אָדָם. וּמְהַדֵּר לֵיהּ בְּקִידּוּשָׁא דְּבֵי שַׁמַּשֵּׁי. בְּעָא מִינֵּיהּ רַ' מֵאִי: מַהוּ לֶאֱכוֹל אֲדָמָה בַּשַּׁבָּת? א"ל: וְכִי בַּחוֹל מִי הוּתְּרָה? שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: אַף בַּחוֹל אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַלְקֶה. אָמַר רַ' אֲמִי: כֹּל הָאוֹכֵל מֵעֲפָרָהּ שֶׁל בָּבֶל – כְּאִילּוּ אוֹכֵל מִבְּשַׂר אֲבוֹתָיו, וְי"א: כְּאִילּוּ אוֹכֵל שְׁקָצִים וּרְמָשִׁים, דִּכְתִיב "וַיִּמַּח אֶת כָּל הַיְקוּם וגו'". אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: לָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ "שִׁנְעָר" – שֶׁכָּל מֵתֵי מַבּוּל נִנְעֲרוּ לְשָׁם. א"ר יוֹחָנָן: לָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ "מְצוּלָה" – שֶׁכָּל מֵתֵי מַבּוּל נִצְטַלְּלוּ לְשָׁם. ["וְי"א כְּאִילּוּ אוֹכֵל] שְׁקָצִים וּרְמָשִׁים" וְהָא וַדַּאי אִיתְּמַחוּיֵי אִיתְּמַחוּ! אָמְרִי: כֵּיוָן דְּמַלְקֵי גְּזַרוּ בֵּיהּ רַבָּנַן; דְּהָא הַהוּא גַּבְרָא דַּאֲכַל גַּרְגִּישְׁתָּא, וַאֲכַל תַּחֲלֵי, וּקְדַרְחוּ לֵיהּ תַּחֲלֵיהּ בְּלִבֵּיהּ וּמֵת. "וְרָחֲצַתְּ וָסַכְתְּ וְשַׂמְתְּ שִׂמְלָתַיִךְ" א"ר אֶלְעָזָר: אֵלּוּ בְּגָדִים שֶׁל שַׁבָּת. "תֵּן לְחָכָם וְיֶחְכַּם עוֹד" אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: זוֹ רוּת הַמּוֹאֲבִיָּה וּשְׁמוּאֵל הָרָמָתִי. רוּת – דְּאִילּוּ נָעֳמִי קָאָמְרָה לָהּ "וְרָחַצְתְּ וָסַכְתְּ וְשַׂמְתְּ שִׂמְלָתַיִךְ עָלַיִךְ וְיָרַדְתְּ הַגֹּרֶן", וְאִילּוּ בְּדִידָהּ כְּתִיב: "וַתֵּרֶד הַגֹּרֶן" וְהָרֵד "וַתַּעַשׂ כְּכֹל אֲשֶׁר צִוַּתָּהּ חֲמוֹתָהּ". שְׁמוּאֵל, דְּאִילּוּ עֲלֵי קָאָמַר לֵיהּ "שְׁכָב וְהָיָה אִם יִקְרָא אֵלֶיךָ וְאָמַרְתָּ דַּבֵּר ה' כִּי שׁוֹמֵעַ עַבְדֶּךָ" וְאִילּוּ בְּדִידֵי' כְּתִיב בֵּיהּ; "וַיָּבֹא ה' וַיִּתְיַצַּב – וַיִּקְרָא כְּפַעַם בְּפַעַם שְׁמוּאֵל שְׁמוּאֵל וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל דַּבֵּר כִּי שֹׁמֵעַ עַבְדֶּךָ" וְלֹא אָמַר "דַּבֵּר ה'". "וַתֵּלֶךְ וַתָּבֹא וַתִּלְקַט בַּשָּׂדֶה". אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: שֶׁהָלְכָה וּבָאת, הָלְכָה וּבָאת, עַד שֶׁמָּצְאָה בְּנֵי אָדָם הַמְהוּגְּנִין לֵילֵךְ עִמָּהֶם. "וַיֹּאמֶר בּוֹעַז לְנַעֲרוֹ הַנִּצָּב עַל הַקּוֹצְרִים לְמִי הַנַּעֲרָה הַזֹּאת", וְכִי דַּרְכּוֹ שֶׁל בּוֹעַז לִשְׁאוֹל בְּנַעֲרָה? אָמַר ר' אֶלְעָזָר: דָּבָר חָכְמָה רָאָה בָּהּ, שְׁנֵי שֻׁבָּלִין – לָקְטָה, שְׁלֹשָׁה שֻׁבָּלִין – אֵינָהּ לָקְטָה. בְּמַתְנִיתָא תְּנָא: דָּבָר צְנִיעוּת רָאָה בָּהּ, עוֹמְדוֹת – מְעוּמָּד, נוֹפְלוֹת – מְיוּשָׁב. "וְכֹה תִּדְבָּקִין עִם נַעֲרוֹתָי" וְכִי דַּרְכּוֹ שֶׁל בּוֹעַז לְדַבֵּק עִם הַנָּשִׁים? א"ר אֶלְעָזָר: כֵּיוָן דַּחֲזָא וַתִּשַׂק עָרְפָּהּ לַחֲמוֹתָהּ וְרוּחַ דְּבָקָה בָּהּ" אֲמַר: שָׁרֵי לְאִידְּבּוּקֵי בָּהּ. "וַיֹּאמֶר לָהּ בֹּעַז לְעֶת הָאֹכֶל גְּשִׁי הֲלֹם", א"ר אֶלְעָזָר: רֶמֶז רָמַז לָהּ; עֲתִידָה מַלְכוּת בֵּית דָּוִד לָצֵאת מִמֵּךְ, דִּכְתִיב בֵּיהּ "הֲלֹם", שֶׁנֶּאֱמַר "וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֵּשֶׁב לִפְנֵי ה' וַיֹּאמֶר מִי אָנֹכִי אֲדֹנָי ה' וּמִי בֵיתִי כִּי הֲבִאֹתָנִי עַד הֲלֹם". "וְטָבַלְתְּ פִּתֵּךְ בַּחֹמֶץ" א"ר אֶלְעָזָר: מִכָּאן שֶׁהַחֹמֶץ יָפֶה לַשָּׁרָב. ר' שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר: רֶמֶז רָמַז לָהּ; עֲתִיד בֶּן לָצֵאת מִמֵּךְ שֶׁמַּעֲשָׂיו קָשִׁין כַּחֹמֶץ, וּמִגּוּ – מִנַּשָּׁה. "וַתֵּשֶׁב מִצַּד הַקּוֹצְרִים" א"ר אֶלְעָזָר: מִצַּד הַקּוֹצְרִים, וְלֹא בְּתוֹךְ הַקּוֹצְרִים. רֶמֶז רָמַז לָהּ שֶׁעֲתִידָה מַלְכוּת בֵּית דָּוִד שֶׁתִּתְחַלֵּק. "וַיִּצְבָּט לָהּ קָלִי וַתֹּאכַל" אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: "וַתֹּאכַל" – בִּימֵי דָּוִד, "וַתִּשְׂבַּע" – בִּימֵי שְׁלֹמֹה, "וַתֹּתַר" – בִּימֵי חִזְקִיָּה. וְאִיכָּא דְּאָמְרִי: "וַתֹּאכַל" – בִּימֵי דָּוִד וּבִימֵי שְׁלֹמֹה, "וַתִּשְׂבַּע" – בִּימֵי חִזְקִיָּה, "וַתֹּתַר" – בִּימֵי רַבִּי. דַּאֲמַר מָר: אַהֲוֹרְיָרֵיהּ דְּרַבִּי הֲוָה עָתִיר מִשְּׁכוֹר מַלְכָּא. בְּמַתְנִיתָא תְּנָא: "וַתֹּאכַל" – בָּעוֹלָם הַזֶּה, "וַתִּשְׂבַּע" – לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ, "וַתֹּתַר" – לָעָתִיד לָבֹא. "וַתַּחַת כְּבוֹדוֹ יַצַּד יְקוֹד כִּיקוֹד אֵשׁ". א"ר יוֹחָנָן: "וַתַּחַת כְּבוֹדוֹ" – וְלֹא כְּבוֹדוֹ מַמָּשׁ. רַ' יוֹחָנָן לְטַעְמֵיהּ; דְּרַ' יוֹחָנָן קָרֵי לְמָאנֵיהּ "מְכַבְּדוֹתַי". טר"א אוֹמֵר: "וַתַּחַת כְּבוֹדוֹ" – תַּחַת כְּבוֹדוֹ מַמָּשׁ. רַ' שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר: תַּחַת כְּבוֹדוֹ – כִּשְׂרִיפַת בְּנֵי אַהֲרֹן; מַה לְּהַלָּן – שְׂרִיפַת נְשָׁמָה וְגוּף קַיָּים, אַף כָּאן – שְׂרִיפַת נְשָׁמָה וְגוּף קַיָּים. א"ר אַחָא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן:

מניין

כִּיקוֹד אֵשׁ. וְרַבִּי שְׁמוּאֵל מִשְּׁמֵעַ לֵיהּ תַּחַת כְּבוֹדוֹ כְּר' יוֹחָנָן, וּכְבוֹדוֹ כְּר"א, הֵלְכָךְ קָרֵא כְּר' יוֹחָנָן מִידְּרַשׁ, וְתַחַת כְּבוֹדוֹ נִשְׂרַף וְלֹא כְּבוֹדוֹ מַמָּשׁ. וְהַאי כְּבוֹדוֹ גּוּפוֹ הוּא, וְהֵלְכָךְ: כִּשְׂרִיפַת בְּנֵי אַהֲרֹן, שְׂרִיפַת נְשָׁמָה וְגוּף קַיָּים, כִּדְאָמְרִינַן בְּסַנְהֶדְרִין בְּ"ד' מִיתוֹת" (ד' נב.):

מניין

שֶׁלֹּא יְהֵא דִּבּוּרְךָ שֶׁל שַׁבָּת כְּדִבּוּרְךָ שֶׁל חוֹל – שימנע בשבת מדיבורים של חול, כגון ענייני מקח וממכר או חשבונות. ומדייקת הגמרא: דווקא **דִּבּוּר** של חול **אָסוּר** בשבת, אבל **הִרְהוּר** של חול **מוּתָּר**, כגון להרהר בלבו שעליו להוציא כך וכך על שדה זו.

מבררת הגמרא: **בִּשְׁלָמָא כּוּלְּהוּ לְחַיֵּי** – כל הדרשות שדרשו חכמים מפסוק זה מובנות, **אֶלָּא** הדרשה "**שֶׁלֹּא יְהֵא הֵילּוּכְךָ שֶׁל שַׁבָּת כְּהֵילּוּכְךָ שֶׁל חוֹל, מַאי הִיא,** במה שונה הילוך של שבת מהילוך של חול. משיבה הגמרא: **כִּי הָא** – כפי שמצינו **דְּאָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב, וְאָמְרִי לֵיהּ אָמַר רַבִּי אַבָּא אָמַר רַב הוּנָא,** שאם **הָיָה מְהַלֵּךְ בַּשַּׁבָּת וּפָגַע בְּאַמַּת הַמַּיִם** – נפגש בתעלה של מים, **אם יָכוֹל לְהַנִּיחַ אֶת רַגְלוֹ הָרִאשׁוֹנָה** בצידה השני של התעלה, **קוֹדֶם שֶׁתַּעֲקֹר שְׁנִיָּה** – לפני שהרים את רגלו השניה כדי להעביר גם אותה, דהיינו שאין התעלה רחבה יותר מכדי פסיעה ויכול לעמוד כשרגלו האחת בצד זה של התעלה ורגלו השניה בצידה השני, **מוּתָּר** לו לעבור את התעלה אפילו בדילוג, באופן שעוקר גם את רגלו השניה קודם שהניח את רגלו הראשונה בצד השני, **וְאִם לָאו** – אבל את התעלה רחבה יותר, ואינו יכול לעבור אותה אלא בקפיצה, באופן שקופץ בשתי רגליו בבת אחת אל העבר השני, **אָסוּר** לו לקפוץ ולעבור אותה בשבת. הרי שמצינו הילוך האסור בשבת.

מקשה הגמרא: **מַתְקִיף לָהּ רָבָא,** לדברי רב הונא האוסר לקפוץ כאשר התעלה רחבה, **הֵיכִי לֵיעֲבִיד** – כיצד יעשה, איך ימשיך בדרכו, **לֵיקַף** – אם ילך עד המקום שבו התעלה נגמרת ויקיף אותה, **קָמִפַּיֵּשׁ בְּהֵילּוּכָא** – הרי הוא מרבה בכך בהליכה, ואין ראוי לעשות כן בשבת, שכן הוא מצטער בכך, ואסור להצטער בשבת. ואם **לִיעֲבַר** – יעבור את התעלה בהליכה רגילה, **זִימְנִין דְּמִיתַּיוּסָן מָאנֵי מִיָּא** – פעמים שישרו בגדיו במים וירטבו, **וְאָתֵי** – ויבוא **לִידֵי סְחִיטָה.** משום כך חולק רבא על רב הונא: **אֶלָּא כְּהָא** – בנידון זה, **כֵּיוָן דְּלֹא אֶפְשָׁר שַׁפִּיר דְּמֵי** – מאחר שאי אפשר לעבור את התעלה אלא בקפיצה, מותר לו אף לדלג ולעבור.

מאחר שנדחו דברי רב הונא, משיבה הגמרא תשובה אחרת לשאלה מהו ההילוך האסור בשבת: **אֶלָּא** הילוך האסור הוא, **כְּדִבְעָא מִינֵּיהּ** [–כפי ששאל] **רַבִּי מֵרַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי, מַהוּ לִפְסוֹעַ פְּסִיעָה גַּסָּה בַּשַּׁבָּת** – מה הדין, האם מותר לפסוע בשבת פסיעה רחבה של יותר מאמה, או שעובר בכך משום 'וְכִבַּדְתּוֹ מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ' (ישעיה נח יג). **אָמַר לֵיהּ** רבי ישמעאל ברבי יוסי לרבי, **וְכִי בַּחוֹל מִי הוּתְּרָה** – וכי ביום חול מותר לפסוע פסיעה גסה, הרי גם אז אסור, **שֶׁאֲנִי אוֹמֵר, פְּסִיעָה גַּסָּה נוֹטֶלֶת חלק אֶחָד מֵחֲמֵשׁ מֵאוֹת מִמְּאוֹר עֵינָיו שֶׁל אָדָם.** ואם פסע פסיעה גסה, **מַחֲזִיר** לֵיהּ **בְּקִידּוּשָׁא דְּבֵי שִׁמְשֵׁי** – יכול להחזיר את מאור העינים שניטל ממנו אם ישתה מיין הקידוש של ליל שבת. וזהו ההילוך האסור בשבת, שאסור לפסוע בה פסיעה גסה, ואם פסע בשבת אין לו תקנה בקידוש של ליל שבת.

אגב הנידון בין רבי לרבי ישמעאל ברבי יוסי, מביאה הגמרא נידון נוסף בדומה לזה: **בְּעָא מִינֵּיהּ רַבִּי מֵרַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי, מַהוּ לֶאֱכוֹל אֲדָמָה בַּשַּׁבָּת** – האם מותר לאכול בשבת אדמה המשמשת לרפואה, שהיו רגילים לעשות כן לרפואת מחלות שונות, או שהדבר אסור, כפי שאסרו שאר רפואות בשבת משום גזירה שמא ישחוק סממנים להכינן ויעבור משום 'טוחן'. **אָמַר לֵיהּ** רבי ישמעאל ברבי יוסי לרבי, **וְכִי בַּחוֹל מִי הוּתְּרָה** אכילת אדמה, **שֶׁאֲנִי אוֹמֵר, אַף בַּחוֹל אָסוּר** לאכול אדמה, **מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַלְקֶה** – מביא לידי חולי.

הגמרא מביאה מימרא נוספת לגבי אכילת עפר: **אָמַר רַבִּי אַמִּי, כָּל הָאוֹכֵל מֵעֲפָרָהּ שֶׁל בָּבֶל, כְּאִילּוּ אוֹכֵל מִבְּשַׂר אֲבוֹתָיו שגלו לבבל ונקברו בעפרה. וְיֵשׁ אוֹמְרִים** שהאוכל מעפרה של בבל **כְּאִילּוּ אוֹכֵל שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים** שמתו מחמת המבול ונשטפו לבבל ונמסו בעפרה, **דִּכְתִיב** (בראשית ז כג) 'וַיִּמַּח אֶת כָּל הַיְקוּם וגו' אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה עַד רֶמֶשׂ וְעַד עוֹף הַשָּׁמַיִם וַיִּמָּחוּ מִן הָאָרֶץ'. ומנין שנמחו דווקא לעפרה של בבל, **דְּאָמַר** רֵישׁ לָקִישׁ, **לָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ** של בבל בתורה (בראשית י י) 'אֶרֶץ **שִׁנְעָר**', משום **שֶׁכָּל מֵתֵי מַבּוּל נִנְעֲרוּ לְשָׁם.** כיוצא בזה **אָמַר רַבִּי** יוֹחָנָן, **לָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ** של בבל 'מְצוּלָה', שנאמר (ישעיה מד כז) 'הָאֹמֵר לַצּוּלָה חֳרָבִי', משום **שֶׁכָּל מֵתֵי מַבּוּל נִצְטַלְּלוּ** – צללו וירדו **לְשָׁם.**

הגמרא חוזרת לדון במה שאמרו לעיל: [**וְיֵשׁ אוֹמְרִים,** האוכל עפר מבבל **כְּאִילּוּ אוֹכֵל**] **שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים.** מקשה הגמרא: **וְהָא וַדַּאי אִיתְּמְחוּיֵי אִיתַּמְּחוּ** – הרי ודאי שהשקצים והרמשים במבול נמחו לגמרי ולא נעשו עפר. מתרצת הגמרא: **אָמְרִי** – אמרו בני הישיבה, הכוונה באותה מימרא היא, **שֶׁכֵּיוָן דְּמַלְּקִן, גָּזְרוּ בֵּיהּ רַבָּנַן** – כיון שהעפר מזיק לגוף, לכן גזרו חכמים ואסרוהו כאילו אוכל שקצים ורמשים. ומנין שהעפר מזיק לגוף, **דְּהָא הַהוּא גַּבְרָא דְּאָכַל גַּרְגִּישְׁתָּא** – שהרי היה אדם אחד שאכל אדמה, **וּלְאַחַר מִכַּן אָכַל תַּחֲלֵי** – שחליים, מין ירק, **וְקָדְחוּ לֵיהּ תַּחֲלֵיהּ בְּלִבֵּיהּ וּמִית** – נקלטו השחליים באדמה שבמעיו, וגדלו שם עד שנגעו בלבו ומת.

הגמרא חוזרת למה שדרשו לעיל (ע"א) מפסוק שצריך שיהיה לאדם בגד מיוחד לשבת, ומביאה דרשה נוספת לדין זה: נאמר במגילת רות (ג ג), שנעמי אמרה לרות כלתה, 'וְרָחַצְתְּ וָסַכְתְּ וְשַׂמְתְּ שִׂמְלֹתַיִךְ עָלַיִךְ וְיָרַדְתְּ הַגֹּרֶן', והדבר תמוה, וכי רות ערומה היתה שאמרה לה נעמי שתלבש שמלותיה, אלא **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר,** כוונת הפסוק היא לשמלות מיוחדות, **וְאִלּוּ בְּגָדִים שֶׁל שַׁבָּת,** שאמרה לה נעמי שתלבש את בגדי השבת, ומכאן שיש לייחד בגד לשבת.

הגמרא מביאה דרשה נוספת שדרש רבי אלעזר מפסוק זה: נאמר בפסוק (משלי ט ט), 'תֵּן לְחָכָם וְיֶחְכָּם עוֹד', כלומר, אמור לחכם דברי חכמה, ויחכם מדעתו עוד יותר, **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, זוֹ רוּת הַמּוֹאֲבִיָּה וּשְׁמוּאֵל הָרָמָתִי.** שכן מצינו **רוּת** שהוסיפה חכמה מדעתה, **דְּאִילּוּ** [–שהרי] **נָעֲמִי קָאָמְרָה לָהּ** (רות שם), 'וְרָחַצְתְּ וָסַכְתְּ וְשַׂמְתְּ שִׂמְלֹתַיִךְ עָלַיִךְ וְיָרַדְתְּ הַגֹּרֶן', כלומר שהורתה לה להחליף תחילה את שמלותיה ואחר כך לרדת לגורן אל בועז, **וְאִילּוּ בְּדִידַהּ כְּתִיב** אצל רות עצמה ואמר להיפך, תחילה נאמר (שם ג ו) 'וַתֵּרֶד הַגֹּרֶן', **וְהָדַר** – ולאחר מכן נאמר (שם) 'וַתַּעַשׂ כְּכֹל אֲשֶׁר צִוַּתָּהּ חֲמוֹתָהּ', כלומר שרק לאחר שירדה לגורן סכה עצמה ולבשה את שמלותיה הנאות, כדי שלא יפגשוה אנשים בדרך כשהיא מקושטת ויאמרו זונה היא, הרי שהוסיפה חכמה מדעתה על דברי חמותה. וכן מצינו **בִּשְׁמוּאֵל** הנביא שהוסיף חכמה מדעתו, שכשהיה משרת את ה' בעודו נער לפני עלי הכהן, שמע שמואל קול קורא לו מתוך ההיכל, וחשב שעלי הוא הקורא לו והלך אליו, ועלי הבין שה' הוא הקורא לנער, ואמר לשמואל כיצד לנהוג, ושמואל הוסיף על כך מדעתו, **דְּאִילּוּ עֵלִי קָאָמַר לֵיהּ** לשמואל (שמואל א' ג ט) 'שָׁכַב, וְהָיָה אִם יִקְרָא אֵלֶיךָ וְאָמַרְתָּ דַּבֵּר ה' כִּי שֹׁמֵעַ עַבְדֶּךָ', **וְאִילּוּ בְּדִידֵיהּ כְּתִיב בֵּיהּ** – אצל שמואל עצמו נאמר (שם ג י), 'וַיָּבֹא ה' וַיִּתְיַצַּב וַיִּקְרָא כְּפַעַם בְּפַעַם שְׁמוּאֵל שְׁמוּאֵל, וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל דַּבֵּר כִּי שֹׁמֵעַ עַבְדֶּךָ', **וְלֹא אָמַר** 'דַּבֵּר ה'' כפי שאמר לו עלי, משום שלא רצה להזכיר את שם ה', שמא אין זו השכינה, וזו חכמה שהוסיף מדעתו.

הגמרא מביאה דרשות נוספות שדרש רבי אלעזר במגילת רות: נאמר בפסוק (רות ב ג) 'וַתֵּלֶךְ וַתָּבֹא וַתְּלַקֵּט בַּשָּׂדֶה אַחֲרֵי הַקֹּצְרִים', ויש לתמוה מה ביאור הלשון 'ותלך ותבא ותלקט', שמשמע שהלכה וחזרה ואחר כך ליקטה, אלא **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר,** ביאור הלשון 'ותלך ותבא' היא, **שֶׁהָלְכָה וּבָאַת הָלְכָה וּבָאַת, עַד שֶׁמָּצְאָה** בין הקוצרים את **בְּנֵי הָאָדָם הַמְּחוּפָּנִין** שבהם כדי **לֵילֵךְ עִמָּהֶם.**

עוד נאמר (שם ב ה), 'וַיֹּאמֶר בֹּעַז לְנַעֲרוֹ הַנִּצָּב עַל הַקֹּצְרִים, לְמִי הַנַּעֲרָה הַזֹּאת', והדבר תמוה, **וְכִי** היתה **הַיְתָה דַּרְכּוֹ שֶׁל בֹּעַז לִשְׁאוֹל בְּכָל נַעֲרָה** שהיה רואה מי היא, וכי היה מסתכל בהן, אלא **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, דְּבַר חָכְמָה רָאָה בָּהּ** בועז ברות, כלומר שראה שהיא מדקדקת בהלכה, שאם היתה רואה **שְׁנֵי שִׁבֳּלִין** שנפלו לקוצרים, **לְקָטָה** – היתה מלקטת אותן, אבל כשנפלו **שְׁלֹשָׁה שִׁבֳּלִין, אֵינָהּ לְקָטָה** – לא היתה מלקטת אותן, שכן שנינו בפאה (פ"ו מ"ה), 'שני שבלים לקט, ושלשה אינן לקט'. **כְּמַתְנִיתָא תָּנָא** – בברייתא שנינו הסבר אחר, **שִׁבֳּלִים צְנִיעוֹת רָאָה בָּהּ** בועז ברות, ששבלים **עוֹמְדוֹת** ששכחו הקוצרים לקצור אותן, היתה מלקטת **מְעוּמָּד,** ואילו שבלים **נוֹפְלוֹת,** שנפלו לקוצרים לאחר שקצרו אותן, היתה מלקטת **מְיוּשָׁב,** כדי שלא תצטרך להתכופף לקחתן, משום צניעות.

המשך בעמוד לג

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

1 **י** וְכֵן הַדִּין בְּכָל קִנָּסוֹת שֶׁקּוֹנְסִים לְאָדָם כָּךְ וְכָךְ בְּעַד כָּל יוֹם וָיוֹם שֶׁעוֹבֵר עַל תַּקָּנַת חֲכָמִים, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר
2 בְּאֶבֶן־הָעֵזֶר סִמָּן ע"ו[107], אוֹ עַל תַּקָּנַת טוּבֵי הָעִיר[נא], אַף עַל פִּי שֶׁעָבְרוּ עָלָיו כַּמָּה שָׁבוּעוֹת - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם
3 בְּעַד הַשַּׁבָּתוֹת, כֵּיוָן שֶׁהָיָה יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ בְּאֶמְצַע כָּל שָׁבוּעַ וְשָׁבוּעַ.
4 אֲבָל אִם הַקְּנָס הוּא לְנַכּוֹת לוֹ מֵהַחוֹב שֶׁיֵּשׁ לוֹ עַל אֲחֵרִים בְּעַד כָּל יוֹם וָיוֹם כָּךְ וְכָךְ - מְנַכִּין לוֹ גַּם בְּעַד
5 הַשַּׁבָּתוֹת, מִפְּנֵי שֶׁהַקְּנָס שֶׁנּוֹטְלִים מִמֶּנּוּ אֵינוֹ נִרְאֶה כִּשְׂכַר נְטִילַת שַׁבָּת[נב] אֶלָּא כְּשֶׁנּוֹטְלִים מִמֶּנּוּ אֵיזֶה דָּבָר
6 שֶׁהוּא בְּעֵין[נג-נד], אֲבָל לֹא כְּשֶׁמְּנַכִּין לוֹ מֵחוֹב שֶׁיֵּשׁ לוֹ[נה]:

הלכות שבת, חלק ב סימן שו, באיזה חפצים מותר לדבר בשבת סעיף י

ביאורי הלכה

נא] טובי העיר - פרנסי ומנהיגי הקהילה[108].

נב] נטילת שבת - מותר לשלם, לפני השבת או אחריה, עבור השימוש במקוה בשבת, וכן דמי־כניסה[109] לגן־החיות וכדו'[110].

נג] שהוא בעין - גם נתינת מטלטלין, או מזונות אסורה משום שכר שבת, וכן לא יאמר אדם לחבירו: עשה לי עבודה מסויימת בשבת, ותמורתה אעשה לך עבודה גם אני בשבת או ביום חול, אולם אם זהו דבר שאין רגילים ליטול עליו שכר - מותר[111],

אבל נתינת מתנה עבור עבודה מסויימת אינה נחשבת כשכר שבת אם אכן לא הותנה שהיא תינתן כתמורה עבור העבודה שנעשתה בשבת, וגם אין העובד יכול לתבוע אותה בדין[112], ולכן מותר להשיב טובה תחת טובה שנעשתה בשבת[113].

נד] שהוא בעין - מותר להחליף תורנות שבת במטבח, בבית־רפואה וכדו' בתורנות יום אחר, ואפילו בתורנות בשבת אחרת, ואין בזה משום שכר־שבת[114].

נה] שיש לו - אין ליתן הלוואה קודם השבת ולמחול

ציונים והוספות

107) אוצ"ל: סי' עז, ושם: המורד על אשתו ואמר: הריני זן ומפרנס, אבל איני בא עליה מפני ששנאתיה, מוסיפין לה על כתובתה משקל ל"ו שעורים של כסף בכל שבוע. ובב"ש סק"ג: והוספה זו היינו חצי דינר על כל יום, ובשבת לא מוסיפים משום דמחזי כשכר שבת משא"כ במורדת דפוחתים מן הכתובה פוחתים אף על שבת.

108) ראה לקמן חו"מ הל' נזקי גו"נ סט"ו: בזמן הזה שאין לנו דיינים סמוכים בטלו כל דיני קנסות מישראל... ומכל־מקום שבעת טובי העיר יש להם רשות לדון דיני קנסות כפי ראות עיניהם לגדור פרצת הדור כפי צורך השעה לקנוס ממון.

109) אם אין איסור בטלטול הכרטיס, כגון שיש עירוב במקום, ובמקום שמקובל לשלם מראש, כדי שלא יבואו לחשוד בו ששילם בשבת (ובלבד שלא יתלשו חלק מהכרטיס, בבקורת הכרטיסים. שש"כ פכ"ח הערה קמח).

110) שש"כ פכ"ח סעיפים עב־עג, ושם ביאר שהוא מפני שהתשלום הוא עבור הוצאות החימום והנקיון, שמירה, מזונות החיות וכו', אמנם נתבאר לעיל הערה קג שדוחק לסמוך כך כהבלעה, אך למעשה יש לומר שדמי כניסה ושימוש לא נחשבים כשכירות של המרחץ או גן החיות, ולכן הכניסה או השימוש אינם צריכים להיות בהבלעה, אלא שעל בעל בית המרחץ ליטול את דמי השבת בהבלעה עם דמי החול (אפילו של משתמשים אחרים), ואם התשלום נעשה באופן אוטומטי יש להוציא את הכסף רק כשנכנס תשלום אחר גם על ימי החול, ואם באים לשלם לאחר השבת עבור השבת בלבד, יש לומר להם שחלק מהתשלום הוא על שירות הגבייה שנעשה כעת.

וראיה לכך (שדמי המרחץ אינם שכירות המרחץ) מסימן רמג סעיף ג שם משמע שגביית דמי המרחץ אינה צריכה להיות בהבלעה, ולכאורה משום שאינה השכרה לשבת, אלא שמכל־מקום קבלתם על ידי הישראל צריכה להיות בהבלעה (כמו עבודת קבלנות הנעשית בשבת דלעיל הערה צח), אף אם הנכרי קיבלם בשבת בנפרד ועירבם לאחר השבת עם תשלום ימות השבוע, גם בסעיף ה (שם) משמע שדי בכך שקבלת הכסף הייתה בהבלעה, גם אם המשתמשים משלמים כל אחד בפני עצמו שלא בהבלעה, אמנם הבלעה זו מועילה ל'רווח השבת', אבל לא כשיש שכירות אשר צריכה להיות אף היא בהבלעה.

111) להלן סי' שז סי"ז מבואר שמותר לומר לחברו "שמור לי פירותי ואני אשמור לך פירותיך", ובשש"כ פכ"ח הערה קכו חילק בין דבר שדרך לשכור פועלים ולשלם עבורו כגון עבודה בשדה, או שמירה שאין משלמים עבורה (עוד חילק בין שמירה כדי למנוע הפסד או פגיעה, לבין כסף או עבודה), ועפי"ז השמירה שבסי' שז היא שומר חינם, אך אסור לומר לו "שמור לי פירותי ותתחייב בגניבה ואבידה כיון שאני שומר את פירותיך" (כן ביאר בס' בית ארזים סי' שז ס"ק כג, אך ראה ישועות יעקב (סי' שז ס"ק ו) שאף שלדיני שומרים נחשבת הנאתו כשכר ודינו כשומר שכר, מכל־מקום אין הנאה זו נחשבת כשכר לעניין שכר שבת).

112) וכגון נתינת פרס לנערים על לימודם בשבת או עניית 'אמן', או מתנה על דרשה וכיו"ב, וראה להלן סעיף טו לעניין נתינת מתנה בשבת עצמה.

113) שש"כ פכ"ח סעיפים נח־נט, וראה שם שאסור לו לאדם להיות בשבת או ביו"ט שמר־טף (בייבי־סיטר)

ביאורי הלכה

עליה תמורת עבודת השבת, כגון להלוות לחזן של הימים הנוראים את שכרו, ולמחול לאחר מכן על חובו[115].

ציונים והוספות

תמורת תשלום כלשהו, אך מותר לו לאדם להיות שמר־טף אצל משפחה תמורת זה שהם ישמרו פעם אחרת על ילדיו שלו (ועל פי המבואר לעיל בהערה קיא, עיקר ההיתר הוא משום שזה נעשה בדרך טובה (כמו "המשאיל בתנאי שישאילו לו בחזרה", אבל לעולם אין דינם כשומרי שכר)).

114) שש"כ פכ"ח סס"א, ולכאורה מותר להחליף תורנות גם בעבודה שצריך לעשות בה מלאכות אסורות, אלא אם כן הישראל בעל העסק או שותף בו שדינו מבואר בסי' רמה.

115) להלן סעיף יא נתבאר אם יש בשכר החזן משום שכר שבת, ובתהל"ד ס"ק ז כתב: ולכאורה היה אפשר לעשות בהיתר שמקודם יתנו לו בהלואה ואח"כ יפחתו לו מן החוב דבכה"ג לא מיקרי שכר שבת, כמ"ש המג"א ס"ק ז (מקור הלכה זו), ורבים הקשו על התהל"ד ופסקו שהמג"א דיבר בקנס בלבד (ראה שש"כ פכ"ח הערות קכג, קל (מהרעק"א)), אך במג"א ובשוע"ר לא משמע שהוא מחמת שהוא קנס בלבד, אמנם משמע שהלכה זו באה לבאר מתי נחשב שהשכירות נעשתה בהבלעה, ועל זה מבאר שניכוי חוב יומיומי נחשב כהבלעה, אך כשאין הבלעה כלל כגון שכר חד־פעמי של החזן אין בו גדר הבלעה כלל ואסור משום שכר שבת.

ובשו"ת ציץ אליעזר (חי"ג סי' כח) כתב: ושמחתי לראות בדברי שו"ע הגרש"ז מלאדי ז"ל בסי' ש"ו סעי' י' שבהביאו דינא דמג"א פירש לה דמיירי בגוונא הנ"ל, דכותב וז"ל: וכן הדין בקנסות שקונסים לאדם כך וכך בעד כל יום ויום שעובר על תקנת חכמים וכו' אינו משלם בעד השבתות וכו' אבל אם הקנס הוא לנכות לו מהחוב שיש לו על אחרים בעד כל יום ויום כך וכך מנכין לו גם בעד השבתות וכו' עכ"ל הרי שהגרש"ז ז"ל ביאר בהדיא כוונת המג"א שהמדובר הוא כשמנכין לו לא רק בעד שבתות בלבד כי־אם גם על כל ימי החול כל עוד שעובר על התקנה. וא"כ דוקא בכה"ג שעכ"פ כלול בהניכוי גם ימי החול בזה הוא דחילק המג"א בין כשנוטלין ממנו בעין שמיחזי עכ"פ כשכר שבת (יעוין בתוס' כתובות שם ד' ס"ד ע"ב ד"ה מיחזי ע"ש) ובין כשרק מנכין לו מחוב שיש לו שמותר, כי זה בדומה ממש לההיא דכתובות, אבל כשממש מנכין לו רק עבור שבת בלבד בכל כה"ג גם המג"א יודה שאסור. וראה שם שכתב על דברי התהל"ד הנ"ל.

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות ברכת הפירות לפי לוח "רב יומי"

יא כל הפירות אפילו זיתים וענבים ששראן או בשלן במים אע"פ שנכנס טעם הפרי במים אינו מברך על אותם המים אלא שהכל, שהמים הם עיקר. במה דברים אמורים בפירות שדרכן לאכלן חיין אבל מיני ירקות שדרך אכילתם ע"י בישול מי בישולם כמותם שעל דעת כן נוטעים אותם לאכול גם מימיהם עמהם או עם פת ולא יצאו מתורת אוכל לגמרי ולפיכך מברכין עליהם ברכת הירקות אף אם בא לשתותן בפני עצמן אבל פירות שדרך אכילתם חיים אף אם נתייבשו ואז אין דרכם להאכל חיים אלא ע"י בישול מכל מקום אין עיקר נטיעתם על דעת כן ומברך על מימיהם שהכל אם בא לשתותם בפני עצמן וכ"ש על מי שרייתם.

ויש אומרים שכל הפירות מי בישולם או שרייתם כמותם ומברך עליהם בורא פרי העץ אם בא לשתותם בפני עצמן שכיון שעיקר בישול המים בשביל הפירות לפיכך כיון שנתנו הפירות טעם בהם הולכים אחר הטעם ואינן דומים למשקין היוצאים מהפירות מעצמם או ע"י כתישה וסחיטה שזיעה בעלמא היא לפי שהמשקה אין לו טעם הפרי כמו שיש למרק טעם הפרי.

וספק ברכות להקל ואם בירך בורא פרי העץ יצא וא"צ לחזור ולברך אבל לכתחלה יברך שהכל ויוצא לדברי הכל ואם אכל תחלה הפרי ובירך בורא פרי העץ ואח"כ בא לשתות המרק לא יברך עליו שהכל נהיה בדברו כי שמא נפטר כבר בברכת בורא פרי העץ לכן טוב שישתה דבר אחר תחלה לברך עליו שהכל:

יב וכל זה לצאת ידי ספק ברכה ראשונה אבל אם יש ספק בברכה אחרונה כגון מי שריית או בישול תאנים או שאר פירות של שבעת המינים שברכה אחרונה שלהם היא ברכה אחת מעין ג' וכששותה המרק לבדו יש להסתפק אם מברך מעין ג' או בורא נפשות רבות לכן כל ירא שמים לא ישתה כשיעור אלא בתוך הסעודה או יאכל פרי מז' מינים וגם ישתה מים כדי שיצטרך לברך ברכה אחת מעין ג' וגם בורא נפשות רבות.

אפילו במי שריית צמוקים יעשה כן אם שראן על דעת לאכלן עם מימיהם שאז תורת מרק על מימיהם ולא תורת יין אבל אם שראן שלא על דעת לאכלן כלל אלא לשתות מימיהם לבד תורת יין עליהם אף על פי שלא משך אותו עדיין מן הצמוקים ומברך עליו בורא פרי הגפן על דרך שיתבאר בסימן ער"ב.

* * *

וכן בשאר פירות אם שראם או בשלם לשתות מימיהם לבד אין שם מרק עליהם אלא שם משקה ולדברי הכל מברך עליהם שהכל נהיה בדברו ובורא נפשות רבות ולכן מברכין על שכר תמרים שהכל נהיה בדברו ולא בורא פרי העץ וכן על מים מבושלים עם עלים שקורין (טיי"א) אין מברכין עליהם בורא פרי האדמה מטעם זה אלא שהכל נהיה בדברו.

וכן מרק של כל מעשה קדרה מחמשת המינין (בין שהגרעינים שלימים רק שאינם עומדים בעינם שנתבשלו כל

כך עד שנתמעכו וברכתם בורא מיני מזונות בין שנחלקו במכתשת לשנים או לשלשה ויותר בין תבשיל מקמח של חמשת המינים) אין המרק נחשב כתבשיל לברך עליו בורא מיני מזונות אם בא לשתותו בפני עצמו אלא א"כ בשלו בשביל לאכול התבשיל שאז הוא בטל לגבי התבשיל אבל אם עיקר הבישול בשביל המרק לבדו כמו שמבשלים שעורים לחולה לשתות המרק לרפואה וכן מקמח עושים לפעמים מעט לביבות ומשימים ג"כ מעט קמח לתוך המרק ועיקר הכוונה על שתיית המרק ולא על אכילת הלביבות מברכין עליו שהכל נהיה בדברו שאינו בטל לגבי התבשיל ושם משקה עליו ומטעם זה מברכין על שכר שעורים שהכל נהיה בדברו ולא בורא מיני מזונות כמו שיתבאר בסימן ר"ד.

ואפילו אם אוכל ג"כ התבשיל עם המרק אין המרק נפטר בברכת התבשיל שאיננו טפל אליו כלל כיון שעיקר הבישול בשביל המרק ומכל מקום כדי לעשות על צד היותר טוב ראוי לברך שהכל נהיה בדברו תחלה על המרק ולשתות ממנו בפני עצמו מעט ואח"כ מברך על התבשיל בורא מיני מזונות שגם התבשיל אינו נעשה טפל אל המרק אע"פ שעיקר הבישול בשבילו לפי שמין דגן הוא חשוב ואינו נעשה טפל להפסיד ברכתו כל שבא ליתן טעם בקדירה כמ"ש בסי' ר"ח.

(אבל תבשיל ממין דגן שהגרעינים עומדים בעינם שברכתו בורא פרי האדמה הרי המרק כמרק של שאר פירות שאפילו עיקר הבישול בשביל אכילת הפירות אין מברכין על המרק אלא שהכל נהיה בדברו לסברא הראשונה הואיל ואין דרך אכילתם ע"י בישול ואף חמשת מיני דגן אין דרך אכילתם ע"י בישול כשהם שלמים ועומדים בעינם אלא לעשות מהם פת או תבשיל לאחר שנכתשו או נטחנו שמפני זה אין מברכין עליהם בורא מיני מזונות אלא לאחר שנכתשו או נטחנו שהוא דרך אכילתם כמ"ש בסי' ר"ח מפני חשיבותם.

* * *

אבל מיני קטניות שדרך אכילתם ע"י בישול גם בעודם שלמים ועומדים בעינם מברכים על המרק בורא פרי האדמה לדברי הכל אף על פי שדרך לאכלם ג"כ חיים.

והוא שאין עיקר הבישול בשביל המרק לבדו אבל אם עיקר הבישול בשביל המרק בין במיני קטניות בין במיני דגן מברכין עליו שהכל אף אם אוכל ג"כ התבשיל עמו ואין המרק טפל אליו כלל ואינו נפטר בברכתו אלא לעשות על צד היותר טוב ראוי לברך תחלה על המרק ולשתות ממנו מעט בפני עצמו ואח"כ יברך על התבשיל אם הוא מין דגן אבל אם הוא ממיני קטניות לא יברך עליו כלל מפני שהוא טפל אל המרק ונפטר בברכתו כיון שעיקר הבישול בשבילו וכן בפירות שעיקר בישולם לצורך המרק.

אבל מיני ירקות אף אם נתבשלו לצורך המרק כגון לשתותם לרפואה מברך עליהם ברכת הירקות כיון שכל העולם מבשלים אותם לאכילה ואז המרק בטל לגבי תבשיל לא נשתנית ברכת המרק בשביל זה שבשלם לצורך מימיהם.

(כי בטלה דעתו אצל כל אדם ואינו דומה למרק של שעורים שמבשלים לחולה שאין לומר בהם כל כך בטלה דעתו אצל כל אדם שמבשלים לאכילה והמרק בטל לגבי התבשיל שהרי הרבה בני אדם עושים דייסא משעורים שהיא בלא מרק כלל והרבה אין מבשלים אותו כלל אלא עושים ממנו פת וכן מיני קטניות הרבה עושים מהם כעין דייסא בלא רוטב כלל והרבה עושים מהם פת והרבה אוכלים חיים וכן פירות שדרכם להאכל חיים וגם היבשים שאין דרכן להאכל חיים הרבה שורין אותם לצורך מימיהם כמו שרגילים באגסים יבשים ובצימוקי ענבים לפיכך מברכין עליהם שהכל לדברי הכל).

* * *

ומיני זרעים שאינם נאכלים לאחר בישולם אלא שולקין אותם לצורך מימיהם כגון השבת (שקורין עני"ש) וכיוצא בו זהו פריים שלא יצאו מתורת אוכל לגמרי כמ"ש למעלה ואפילו אם נתן לתוכן שמן להכשירם וליתן בהם טעם בטל ברוב.

ואם עיקר הבישול הוא רק בשביל התבשיל ולא כדי לשתות או לאכול המרק עם התבשיל כלל כמו שרגילים לעשות במיני עיסה שמבשלים אותם קודם הטיגון שלא לאכול המרק כלל אין מברכין עליו אלא שהכל נהיה בדברו אם בא לשתותו בפני עצמו לפי סברא הראשונה שאין מברכין על מרק של ירקות כברכת הירקות עצמן אלא משום שדרך אכילתם הוא עם הירק לפיכך נחשב פרי כמותם והוא הדין כאן אין המרק נחשב מזון כהתבשיל אלא א"כ דרכו להאכל עמו ולכך נתבשל אבל לסברא אחרונה נהפוך הוא כיון שעיקר בישול המרק בשביל התבשיל והתבשיל נתן בו טעם נחשב כמותו שנעשה טפל אליו.

וכן מי שריית פירות שנכבשו בהם להתקיים אין מברכין עליהם אלא שהכל נהיה בדברו לפי סברא הראשונה אף על פי שנכנס טעם הפרי במים הואיל ולא נכבשו בהם כדי שיתנו בהם טעם ולא היתה הכוונה כלל על המים שיהיו מוכשרים ומוטעמים ביותר בטעם הפרי שיכנס בהם כמו שהכוונה היא בבישול ירקות גם על המים שיהיו מוטעמים בטעם הירק שלכך נחשבים כמותם הואיל ונתבשלו גם לצורך עצמן ולא לצורך הירקות לבד אבל לסברא האחרונה נהפוך הוא:

* * *

יג וכל זה במרק שנתבשל בו המאכל או שנשרה בו עד שנתן בו טעם אבל אם לא נתבשל ולא נשרה בו אלא שערבן לאכול יחד ובא לשתותו בפני עצמו צריך לברך עליו ברכה המיוחדת לו לדברי הכל וכשאכלן ביחד א"צ לברך עליו כלום אפילו הוא (שמן) [יין] מפני שהוא טפל למאכל ונפטר בברכתו ואם עיקר כוונתו הוא על המרק והמאכל הוא לצורך שתיית המרק מברך על המרק ואם כוונתו על שניהם אין הולכין בו אחר הרוב אלא מברך על שניהם תחלה על המאכל ואוכל ממנו מעט ואח"כ שהכל נהיה בדברו על המרק אבל לא יברך על שניהם יחד כי ברכה השניה תהיה מפסקת בין ברכה ראשונה לטעימה ואפילו אם המאכל הוא מין דגן אינו נחשב עיקר לפטור המרק בברכתו

לפי שאף מין דגן שנעשה רך וראוי לשתיה כמרק אין מברכין עליו בורא מיני מזונות כמ"ש בסי' ר"ח.

אבל מרק שנתבשל בו המאכל או נשרה בו ונתן בו טעם הרי הוא בטל לגבי המאכל וכאוכל הוא חשוב הואיל ועיקרו בשביל המאכל כמ"ש לסברא האחרונה או מפני שדרך המאכל לאכול עמו מרק או עם פת ולא יצא מתורת אוכל לגמרי כמו שנתבאר לסברא הראשונה:

יד ואפילו במרק שנתבשל בו לא נחלקו אלא כשנתבשל בו הפרי לבד בלא בשר אבל אם נתבשל בו בשר לדברי הכל מברך עליו שהכל אם בא לשתותו בפני עצמו אפילו במרק של ירקות כי טעם הבשר שבמרק חשוב עיקר יותר מטעם הירקות או הפרי (אבל מרק של תבשיל ממין דגן שמברכין עליו בורא מיני מזונות הרי טעם הדגן שבמרק חשוב עיקר יותר מטעם הבשר שמין דגן חשוב מכל המינים כמ"ש בסי' ר"ח):

* * *

טו וירקות שנתבשלו בחומץ או במשקה שקורין בארש"ט או במשקה אחר חוץ ממים אין מברכין על המרק ברכת הירקות לפי סברא הראשונה שאין מי ירקות חשובים כמותם אלא מפני שמבשלים בהם עד שיתנו טעם בהם ויאכלום ג"כ והרי אף אם לא היה הבישול אלא בשביל המרק לבדו לאכלו בטעם הירקות שנכנס בו ע"י הבישול לא היו מברכין עליו ברכת הירקות כיון שיש להחומץ או שאר משקה עוד טעם של עצמו הרי טעם זה עיקר כמו בפירות המרוקחים בדבש שטעם שלהם חשוב עיקר ומברכים עליהם ברכתם ולא ברכת הדבש אף על פי שנתבשלו כדי שיתן טעם בהם ולא אמרו שמרק הירקות כמותם אלא במים שאין להם טעם הנאה של עצמם אלא למי שהוא צמא כמ"ש בסי' ר"ד אבל לסברא האחרונה אם עיקר הבישול בשביל הירקות הרי המרק בטל אצלם ונחשב כמותם משנתנו בו טעם אע"פ שיש להם עוד טעם שלהם:

טז כל הפירות בין פירות העץ בין פירות האדמה אין מברכים עליהם ברכתם אלא בדרך אכילתם שעל דעת כן נוטעים אותם ואם דרכם לאכלם מבושלים מפני שהם טובים יותר מבושלים מחיים אע"פ שהם טובים וראוים לאכילה גם כשהם חיים אין מברכים עליהם ברכתם אלא לאחר הבישול אבל כשהם חיים מברכים עליהם שהכל נהיה בדברו אבל פירות שדרך אכילתם הוא ג"כ לאכלם חיים אפילו הם טובים מבושלים יותר מחיים מברכין עליהם ברכתם בין חיים בין מבושלים.

ואפילו פירות שדרך אכילתם הוא כשהם חיים ולא מבושלים שאין דרך רוב העולם לבשלם לא נשתנית ברכתם בשביל שבישלם שכיון שהגיעו לכלל פרי כשהם חיים אין הבישול מבטל תורת פרי מהם והוא שלא נשתנה טעמם לגריעותא שהם טובים מבושלים כמו חיים אבל אם הם טובים יותר חיים ממבושלים כיון שנשתנו מדרך אכילתם לגריעותא בטעמם ירדו ממעלתם ומברכים עליהם שהכל נהיה בדברו כשהם מבושלים:

* * *

יז וכן אם נשתנה תארם לגמרי ע"י הבישול מכמות שהיה בעודם בדרך אכילתם כגון שנתבשלו כל כך עד שנימוחו לגמרי שאין עליהם תאר הפרי כמות שהיה בעודנו חי שהוא דרך אכילתו נשתנית ברכתם ומברכים עליהם שהכל נהיה בדברו אבל פירות שדרך אכילתם הוא כשהם מבושלים אע"פ שנימוחו, דרך אכילתם הוא בכך ולא נשתנית ברכתם אע"פ שנשתנה תארם לגמרי.

ואם לא נימוחו לגמרי ועדיין תאר הפרי עליהם לא נשתנית ברכתם אף על פי שאין דרך אכילתם בכך כגון תמרים שמיעכן ביד ועשה מהם עיסה לאחר שהוציא מהם גרעינם וכן כל כיוצא בהם משאר פירות אע"פ שאין דרכם בכך אעפ"כ לא נשתנית ברכתם ומברך עליהם בורא פרי העץ הואיל ולא נשתנה תארם לגמרי.

(ואינן דומות לקמח של חטים שאפילו לא נטחן דק דק אלא עדיין יש בו טעם של חטים וראויים לאכילה קצת חיין ואעפ"כ אינו מברך עליו ברכת החטין שהיא בורא פרי האדמה אלא שהכל נהיה בדברו לפי שנשתנה תאר החטים לגמרי בטחינתם אע"פ שלא נטחנו דק דק כקמח גמור משא"כ בתמרים וכיוצא בהם שנתמעכו עדיין תאר פרי עליהם()].

אבל שומשמין שטחנן וכן אגוז שכתשו ביותר עד שאינו ניכר במהותו ותארו מברך עליהם שהכל נהיה בדברו הואיל ואין דרכם בכך.

וכן קטניות מבושלים שנתמעכו דרך כלי מנוקב שהן דקים מאד [אבל] אם מיעך אותם בכף מברך עליהם בורא פרי האדמה כיון שממשן קיים וניכר מהותן ותארן ועוד שדרך אכילתם בכך.

וכן פירות שנכתשו ביותר עד שאין תארם עליהם אם הוא דרך אכילתם לא נשתנית ברכתם כגון (זנגבי"ל) או בשמים שחוקים ומעורבים עם (צוק"ר) או מרוקחים בדבש לא נשתנית ברכתם מפני שדרך אכילת הבשמים היא ע"י שחיקה.

וכן ורדים וכיוצא בהם מפירות שדרך אכילתם הוא לחתכם ולרקחם מברכים עליהם ברכתם אפילו הם כתושים ביותר שאין תארם ניכר עליהם כלל כי גם זה דרך אכילתם מאחר שאין דרכם להאכל כשהם שלמים בלא ריקוח אבל אגוז המרוקח בדבש עד שאינו ניכר במהותו ותארו מברכים עליו שהכל נהיה בדברו הואיל ודרך אכילתו הוא בעודו חי ושלם וכן כל כיוצא בו מפירות הנאכלים חיים (וברכת הורדים היא בורא פרי האדמה לפי שאינן עיקר הפרי כי פרחים המה וכן הלונדריס אינו עיקר הפרי).

חלק א' סימן רב דיני פירות האילן:

'לקוטי תורה' שיר השירים – הפרשה החסידית

ד. וּלְבָאֵר הַטַּעַם, צָרִיךְ לְהַקְדִּים עִנְיַן **תּוֹהוּ וְתִיקּוּן**:

דְּהִנֵּה, שְׁבִירַת הַכֵּלִים דְּתֹהוּ הָיָה מֵחֲמַת שֶׁהָיָה הָאוֹר רַב וְהַכֵּלִים קְטַנִּים מְהָכִיל, וְלֹא יָכְלָה הַכְּלִי לְהַגְבִּיל אֶת הָאוֹר, לָכֵן נִשְׁבְּרוּ הַכֵּלִים וְנָפְלוּ לְמַטָּה, וְהָאוֹרוֹת נִסְתַּלְּקוּ בְּעִצְמוּת הַמַּאֲצִיל. וְאַחַר כָּךְ נִבְרְרוּ וְנִתְקְנוּ. וְהַתִּיקּוּן הוּא, שֶׁנֶּעֱשׂוּ בְּבְחִינַת פַּרְצוּפִים, וְלִהְיוֹת כָּל מִדָּה כְּלוּלָה מֵעֶשֶׂר, וּבְרִיבּוּי הַכֵּלִים נִתְקְנוּ הָאוֹרוֹת. וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַחַ"ו בְּפֵירוּשׁ הָאִדְּרָא זוּטָא[77]: כִּי סוֹד הַתִּיקּוּן הוּא הַמְּעָטַת הָאוֹר, וְאַדְּרַבָּה זוֹ הִיא סִיבָּה שֶׁיּוּכְלוּ לְקַבְּלוֹ הַכֵּלִים הַמִּתְבָּרְרִים.

וְהִנֵּה, תְּחִלָּה נִתְבָּרֵר מֵהַכֵּלִים דְּתֹהוּ מַה שֶּׁנִּכְלַל בְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת בְּכֵלִים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דְּתִיקּוּן, וּמַה שֶּׁלֹּא הָיָה יָכוֹל לְהִכָּלֵל בַּאֲצִילוּת יָרַד לְבִי"עַ, וְנִבְרְרוּ שָׁם – שֶׁנִּתְגַּלּוּ נְשָׁמוֹת וּמַלְאָכִים. וְלָכֵן יֵשׁ כֹּחַ בְּהַמַּלְאָכִים לִהְיוֹת "וְהַחַיּוֹת נוֹשְׂאוֹת אֶת הַכִּסֵּא"[78], וְעַל הַכִּסֵּא כְּמַרְאֵה אָדָם[79] – בְּחִינַת אוֹרוֹת וְכֵלִים דַּאֲצִילוּת. וְזֶהוּ לְפִי שֶׁשָּׁרְשָׁם מֵעוֹלָם הַתֹּהוּ, וְאוֹרוֹת דְּתֹהוּ גְּבוֹהִים יוֹתֵר מֵאוֹרוֹת דְּתִיקּוּן. שֶׁהֲרֵי הַתִּיקּוּן הוּא הַמְּעָטַת הָאוֹר (דֶּרֶךְ נְקָבִים וְצִינּוֹרוֹת וּשְׁעָרוֹת), רַק שֶׁמֵּחֲמַת שְׁבִירַת הַכֵּלִים נִסְתַּלְּקוּ הָאוֹרוֹת בְּמַאֲצִילָן, וְהַכֵּלִים נָפְלוּ לְמַטָּה. אָכֵן אַחַר שֶׁנִּבְרְרוּ הַכֵּלִים וְנִתְעַלּוּ מִנְּפִילָתָן חוֹזֵר לְהִתְגַּלּוֹת בָּהֶן שָׁרְשָׁן – אוֹרוֹת דְּתֹהוּ – שֶׁהוּא בְּחִינַת "לִפְנֵי מְלָךְ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל" (וַיִּשְׁלַח לו, לא).

וְזֶהוּ שֶׁעַל יְדֵי הַבִּיטּוּל שֶׁבְּחַיּוֹת הַמֶּרְכָּבָה "זְעוֹת מֵחִיל כִּסֵּא"[80] – שֶׁהוּא בֵּירוּר וְתִיקּוּן מַה שֶּׁיֵּשׁ בָּהֶם מִשְּׁבִירַת הַכֵּלִים, שֶׁנִּבְרַר וְנִתְקַן עַד שֶׁנִּכְלַל בִּבְחִינַת בִּיטּוּל, אָז נִתְגַּלָּה בָּהֶם הָאָרָה מֵאוֹרוֹת דְּתֹהוּ שֶׁנִּסְתַּלְּקוּ לְעַצְמוּת הַמַּאֲצִיל. וְעַל יְדֵי זֶה "נוֹשְׂאוֹת אֶת הַכִּסֵּא" וְהָאָדָם שֶׁעַל הַכִּסֵּא לִבְחִינַת עַצְמִיּוּת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא – בְּחִינַת "כִּי לֹא אָדָם הוּא" (שְׁמוּאֵל־א טו, כט).

וְהִנֵּה, הַמַּלְאָכִים הֵם שֶׁכְּבָר נִבְרָר, וְזֶהוּ "וַאֲשֶׁר מִשְׁרָתָיו כּוּלָּם **עוֹמְדִים**"[81] – שֶׁעוֹמְדִים בִּבְחִינַת בִּיטּוּל; וְכֵן הַנְּשָׁמוֹת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב בָּ"עֵץ חַיִּים"[82], שֶׁהַנְּשָׁמָה עַצְמָהּ אֵין צְרִיכָה תִּיקּוּן, וְלֹא יָרְדָה רַק לְבָרֵר הַנֶּפֶשׁ־הַבַּהֲמִית כו'.

וְהִנֵּה, כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ "ג' שׁוּתָּפִים בָּאָדָם – אָב, וְאֵם, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא נוֹתֵן בּוֹ נְשָׁמָה"[83]; כְּמוֹ כֵן בַּבְּהֵמָה הַגַּשְׁמִית יֵשׁ בָּהּ נֶפֶשׁ מִבְּחִינַת הַחַיּוֹת שֶׁבַּמֶּרְכָּבָה, מִבְּחִינַת הַשְּׁמָרִים וְהַפְּסוֹלֶת שֶׁעֲדַיִּין לֹא נִבְרַר.

וְהֵם מִתְבָּרְרִים עַל יְדֵי הָאָדָם שֶׁאוֹכְלָן, וּבְכֹחַ שֶׁאָכַל הַבְּהֵמָה יוּכַל לוֹמַר "אֶחָד", "וְאָהַבְתָּ [..] בְּכָל לְבָבְךָ" – "בְּב' יְצָרֶיךָ"[84], וּלְהִתְפַּלֵּל בְּמִסִּירַת־נֶפֶשׁ – עַל יְדֵי זֶה נִבְרְרוּ גַּם הַבְּהֵמוֹת וְכָל הַדִּבָּרִים הַמּוּתָּרִים לֶאוֹכְלָן, וְעַל יְדֵי זֶה מִתְגַּלֶּה הָאָרָה מֵאוֹרוֹת דְּתֹהוּ, כַּנַ"ל בְּעִנְיַן "וְהַחַיּוֹת נוֹשְׂאוֹת כו'".

וְכֵן כְּשֶׁעוֹשִׂין מֵהֶם מִצְוֹת־עֲשֵׂה, כְּמוֹ שׁוֹפָר, סוּכָּה וְלוּלָב, צִיצִית וּתְפִילִין, מַמְשִׁיכִים הִתְגַּלּוּת הָאוֹרוֹת דְּתֹהוּ שֶׁנִּסְתַּלְּקוּ, שֶׁיִּתְגַּלּוּ בְּכֵלִים דְּתִיקּוּן, (וּיוּמְשַׁךְ גִּילּוּי זֶה בַּנֶּפֶשׁ־הָאֱלֹקִית. וּכְמוֹ לְמַעְלָה "וְהַחַיּוֹת נוֹשְׂאוֹת" אֶת בְּחִינַת הָאָדָם שֶׁלּוֹ). וְכָל זֶה הוּא בַּדִּבָּרִים הַמּוּתָּרִים לְפִיךְ. מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַדִּבָּרִים הָאֲסוּרִים – שֶׁלֹּא יוּכְלוּ לְהִתְעַלּוֹת כְּלָל.

וְהִנֵּה צָרִיךְ לְהָבִין:

דְּבַמֶּרְכָּבָה הַקְּדוֹשָׁה, "פְּנֵי אַרְיֵה אֶל הַיָּמִין" (יְחֶזְקֵאל א, י) הֲרֵי הוּא קוֹדֶם בַּמַּעֲלָה וְגָבוֹהַּ מִ"פְּנֵי שׁוֹר" (שָׁם), וְלָכֵן גַּם כֵּן בַּקָּרְבָּנוֹת הָיָה "אַרְיֵה דְּאָכִיל קָרְבָּנִין"[85]. וּמַדּוּעַ לְמַטָּה הַשּׁוֹר מוּתָּר לְאוֹכְלוֹ, וְיוּכַל לְהִתְעַלּוֹת עַל יְדֵי הָאָדָם שֶׁאוֹכְלוֹ אוֹ שֶׁמַּקְרִיבוֹ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, שֶׁעַל יְדֵי זֶה נִתְעַלָּה עֶצֶם הַשּׁוֹר וְנִכְלָל בִּקְדוּשָׁה; מַה שֶּׁאֵין כֵּן הָאַרְיֵה הוּא מֵחַיּוֹת טְמֵאוֹת אֲשֶׁר אֲסוּרִים בַּאֲכִילָה, וְאֵינוֹ רָאוּי לִכְלָל דָּבָר שֶׁבִּקְדוּשָׁה, שֶׁ"לֹא הוּכְשַׁר לִמְלֶאכֶת שָׁמַיִם אֶלָּא מִן הַמּוּתָּר בְּפִיךָ"[86].

וְהָעִנְיָן:

כִּי הִנֵּה נוֹדָע שֶׁהַקְּלִיפָּה קְדֻמָּה לַפְּרִי. וְלֹא שֶׁהַקְּלִיפָּה מַמָּשׁ קְדֻמָּה לַפְּרִי חַס וְשָׁלוֹם, אֶלָּא שֶׁהָאוֹר וְחַיּוּת הַמִּלּוּבָּשׁ בְּתוֹכוֹ בִּבְחִינַת גָּלוּת, וְנָפַל שָׁמָּה מִשְּׁבִירַת הַכֵּלִים, הִנֵּה הוּא מִמַּדְרֵגוֹת עֶלְיוֹנוֹת יוֹתֵר מֵהַפְּרִי עַצְמָהּ[87], וְכַנַ"ל מֵעִנְיַן תּוֹהוּ וְתִיקּוּן. וְאַף עַל פִּי כֵן הַקְּלִיפָּה עַצְמָהּ הִיא סִיגִים וּקְלִיפָּה. וְלָכֵן הַאַרְיֵה לְמַטָּה הוּא חַיָּה טְמֵאָה וּלְמַטָּה מֵהַשּׁוֹר, שֶׁהוּא לְגַבֵּי הָאַרְיֵה כְּמוֹ פְּרִי לְקְלִיפָּה. וְאָמְנָם שֹׁרֶשׁ הָאוֹר וְהַחַיּוּת וְהַנִּיצוֹץ

77. (רְאֵה שָׁם בְּתָחִילָתוֹ. שַׁעַר מַאֲמָרֵי רַשְׁבִּ"י).

78. (עַל פִּי לְשׁוֹן הַפַּיְּט בְּמוּסַף דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה אַחַר קְדוּשַׁת כֶּתֶר (נוֹסַח אַשְׁכְּנַז) הַמַּתְחִיל "וְהַחַיּוֹת". בְּחֵיֵּי תְּרוּמָה כה, יו"ד בְּשֵׁם פִּרְקֵי דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וּרְאֵה פִּרְקֵי דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר סוֹף פֶּרֶק ד. שְׁמוֹת רַבָּה סוֹף פָּרָשָׁה כג).

79. (יְחֶזְקֵאל א, כו: "וְעַל דְּמוּת הַכִּסֵּא דְּמוּת כְּמַרְאֵה אָדָם").

80. (פִּיּוּט "וְהַחַיּוֹת" הַנַּ"ל).

81. (נוֹסַח בִּרְכַּת "יוֹצֵר אוֹר").

82. (שַׁעַר כו (שַׁעַר הַצֶּלֶם) סוֹף פֶּרֶק א).

83. (קִידּוּשִׁין ל, ב. נִדָּה לא, א).

84. (בְּרָכוֹת פֶּרֶק ט, מִשְׁנָה ה).

85. (זֹהַר חֵלֶק א ו, ב. חֵלֶק ב רעח, א. חֵלֶק ג יז, א).

86. (שַׁבָּת כח, ב).

87. (וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיְהִי בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה" (תּוֹרָה אוֹר סא, א)).

הַמְּלוּבָּשׁ בּוֹ הוּא מִבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשּׁוֹר, שֶׁהֵרֵי לְמַעְלָה "פְּנֵי אַרְיֵה אֶל הַיָּמִין כו'" (יְחֶזְקֵאל א, י).

וְהִנֵּה, כְּעִנְיַן הִתְהַוּוּת הָאַרְיֵה שֶׁלְּמַטָּה מִ"פְּנֵי אַרְיֵה", כָּךְ עַל דֶּרֶךְ זֶה הוּא עִנְיַן "אַבְרָהָם שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ יִשְׁמָעֵאל"[88], פֵּירוּשׁ: "שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ" בִּבְחִינַת סִיגִים שֶׁנִּפְרְדוּ מֵהַכֶּסֶף, וְאָז נַעֲשָׂה אַבְרָהָם מֻרְכָּבָה לְחֶסֶד־דַּאֲצִילוּת, כְּמוֹ הַכֶּסֶף לְאַחַר שֶׁהוּטְהַר מֵהַסִּיגִים. וּבָעֵת שֶׁהָיָה קוֹדֶם בֵּירוּר הַכֵּלִים דְּתֹהוּ, הָיָה כְּלוּל יִשְׁמָעֵאל גַּם כֵּן בִּבְחִינַת אַבְרָהָם, וְנַעֲשָׂה שְׁבִירַת הַכֵּלִים, וְיִשְׁמָעֵאל קָדַם לְיִצְחָק כְּמוֹ קְלִיפָּה קְדֻמָּה לַפְּרִי, וְלָכֵן הָיָה הוּא הַבְּכוֹר. וְהַיְינוּ כְּמוֹ בִּחִינַת הָאַרְיֵה שֶׁלְּמַטָּה לְגַבֵּי הַשּׁוֹר עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל.

כִּי בְּחִינַת יִצְחָק הוּא כְּמוֹ בְּחִינַת "פְּנֵי שׁוֹר" שֶׁבַּמֶּרְכָּבָה הַקְּדוֹשָׁה, וְיִשְׁמָעֵאל הוּא כְּמוֹ בְּחִינַת הָאַרְיֵה שֶׁלְּמַטָּה, שֶׁהֵרֵי שָׁרְשׁוֹ גָּבוֹהַּ יוֹתֵר, דְּהַיְינוּ מִבְּחִינַת "פְּנֵי אַרְיֵה", אָמְנָם הוּא עַצְמוֹ יָצָא בִּבְחִינַת סִיגִים וּקְלִיפָּה (וּמִזֶּה יוּבַן עִנְיַן "שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנָאוָה [..] כְּאָהֳלֵי קֵדָר" כִּדְלִקְמָן), וּכְמוֹ הַשִּׁלְיָא שֶׁמַּקֶּפֶת לַוָּלָד. וְזֶהוּ לְפִי שֶׁבְּשָׁרְשָׁהּ כְּשֶׁהָיְתָה כְּלוּלָה בְּהַטִּפָּה הִיא נַעֲלָה יוֹתֵר, וְאַחַר כָּךְ עַל יְדֵי הַבֵּירוּר נִפְרֶדֶת וְזוֹרְקִין אוֹתָהּ.

וְהָעִנְיָן הוּא: כִּי מַה שֶּׁהוּא גָּבוֹהַּ יוֹתֵר בְּשָׁרְשׁוֹ, כְּשֶׁנּוֹפֵל בִּבְחִינַת שְׁבִירַת הַכֵּלִים נוֹפֵל לְמַטָּה יוֹתֵר. וְלָכֵן גַּם בְּעִנְיַן שְׁבִירַת הַכֵּלִים דְּתֹהוּ יֵשׁ כַּמָּה בְּחִינוֹת: שֶׁמַּה שֶּׁנָּפַל לְמַטָּה יוֹתֵר, זֶהוּ מִפְּנֵי שֶׁשָּׁרְשָׁהּ הָיָה גָּבוֹהַּ יוֹתֵר, שֶׁהָיוּ הָאוֹרוֹת גְּבוֹהִים יוֹתֵר וְלָכֵן הַכֵּלִים לֹא הֶכִילוּם, וְנָפְלוּ בְּכֹחַ לְמַטָּה יוֹתֵר. וְיֵשׁ מִבְּחִינַת הַכֵּלִים שֶׁנִּשְׁבְּרוּ וְנָפְלוּ, שֶׁנִּשְׁתַּלְשְׁלוּ בִּבְחִינַת בְּהֵמוֹת וְחַיּוֹת הַמּוּתָּרִים בְּאֲכִילָה; וּמַה שֶּׁגְּבוֹהַּ יוֹתֵר בְּשָׁרְשׁוֹ נָפַל לְמַטָּה יוֹתֵר – בְּדְבָרִים שֶׁאָסוּר בַּאֲכִילָה.

וְהִנֵּה, קִיּוּם הַמִּצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה הוּא הַכֹּל בִּדְבָרִים הָאֲסוּרִים, שֶׁשָּׁרְשָׁן גָּבוֹהַּ יוֹתֵר מֵהַדְּבָרִים הַמּוּתָּרִים, כְּמוֹ אַרְיֵה נֶגֶד שׁוֹר. וְעַל יְדֵי קִיּוּם רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ בִּבְחִינַת הַלֹּא־תַעֲשֶׂה, הַיְינוּ בִּבְחִינַת דְּחָיָיה, שֶׁדּוֹחִין אוֹתָן הַפְּנִימִים וּמַקִּיפִים דִּקְלִיפָּה, הַיְינוּ עַל יְדֵי מְנִיעַת הָאֲכִילָה "לֹא תֹאכַל", אוֹ שֶׁנִּזְדָּרִים מִלִּטְמֵא בָּהֶם, וְכָל הַגְּדָרִים וְהַסְיָגִים שֶׁבָּהֶם, עַל יְדֵי זֶה רוּחַ הַטּוּמְאָה יַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ[89], וְלֹא יִהְיֶה שׁוּם הֶסְתֵּר וּקְלִיפָּה, וּמִתְגַּלֶּה עַל יְדֵי זֶה עַצְמִיּוּת הָאוֹרוֹת עֶלְיוֹנִים, הַגְּבוֹהִים יוֹתֵר מֵהָאוֹרוֹת הַמִּתְגַּלִּים עַל יְדֵי מִצְוֹת־עֲשֶׂה שֶׁבַּדְּבָרִים הַמּוּתָּרִים כו'. וּכְמוֹ שֶׁלְּמַעְלָה גִּילוּי בִּחִינַת "פְּנֵי אַרְיֵה" הוּא גָּבוֹהַּ מִבִּחִינַת "פְּנֵי שׁוֹר" כו'[90].״:

ה. וְזֶהוּ "שְׁחוֹרָה אֲנִי כו', אַל תִּרְאוּנִי שֶׁאֲנִי שְׁחֹרְחוֹרֶת שֶׁשִּׁזַּפְתְּנִי הַשָּׁמֶשׁ":

הַיְינוּ, כִּי אַף שֶׁלְּמַטָּה אֲנִי בִּבְחִינַת שַׁחֲרוּת וּבַעַל־גְּבוּל, וּבְקִיּוּם דְּבָרִים גַּשְׁמִיִּים, אֲבָל עַל יְדֵי כָּל זֶה דַּוְקָא הִנְנִי בָּא לְמַעְלָה גְּדוֹלָה, שֶׁעַל יְדֵי זֶה יִתְגַּלֶּה חֲדָשׁוֹת – הִתְגַּלּוּת עַצְמוּתוֹ וּמְהוּתוֹ. דְּהַיְינוּ דֶּרֶךְ כְּלָל עַל יְדֵי קִיּוּם כָּל הַמִּצְוֹת, מִצְוֹת עֲשֵׂה וּמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁהֵם בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים, אֲשֶׁר שָׁרְשָׁם מֵעוֹלָם הַתֹּהוּ, וְאוֹרוֹת דְּתֹהוּ נִסְתַּלְּקוּ בְּעַצְמוּת הַמַּאֲצִיל, וְלָכֵן עַל יְדֵי קִיּוּם רְצוֹנוֹ – רָצוֹן־הָעֶלְיוֹן – דַּוְקָא בַּדְּבָרִים הַנַּ"ל, יִתְגַּלֶּה אוֹר אֵין־סוֹף גִּילוּי יוֹתֵר נַעֲלֶה מִמַּה שֶׁנִּתְגַּלָּה בָּאוֹרוֹת דְּתִיקוּן.

וְאַף שֶׁלְּמַטָּה "אֲנִי" בְּהֶסְתֵּר וְצִמְצוּם, אֲבָל "שֶׁשִּׁזַּפְתְּנִי הַשָּׁמֶשׁ": כִּי "שֶׁמֶשׁ וּמָגֵן הֲוָיָה אֱלֹקִים" (תְּהִלִּים פד, יב), וְ"שֶׁמֶשׁ" הוּא בִּחִינַת יְחוּדָא־עִילָּאָה, "לְךָ הֲוָיָה הַגְּדוּלָּה כו'" (דִּבְרֵי הַיָּמִים א' כט, יא), שֶׁבְּטֵלִים בְּאוֹר אֵין־סוֹף. וְלָכֵן כְּשֶׁמַּאִיר לְמַטָּה הַשֶּׁמֶשׁ – הִתְגַּלּוּת הָאָרָה מִבִּחִינַת יְחוּדָא־עִילָּאָה בַּנֶּפֶשׁ עַל יְדֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת בִּקְרִיאַת־שְׁמַע בִּבְחִינַת יְחוּדָא־עִילָּאָה אֵיךְ דְּ"כוֹלָא קַמֵּיהּ כְּלָא חָשִׁיב"[91], וְעַל יְדֵי קִיּוּם הַמִּצְוֹת;

כִּי כָּל הִתְגַּלּוּת אוֹר חָדָשׁ מֵאוֹר אֵין־סוֹף שֶׁאֵינוֹ בְּגֶדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת צָרִיךְ לִהְיוֹת עַל יְדֵי בְּחִינַת מְמוּצָע, הַיְינוּ בְּחִינַת כֶּתֶר, וְעַל יְדֵי תַּרְיַ"ג אָרְחִין שֶׁנִּמְשְׁכוּ מִגֻּלְגֻּלְתָּא וְנִשְׁתַּלְשְׁלוּ לְמַטָּה בְּקִיּוּם רְצוֹנוֹ מַמָּשׁ;

וְעַל יְדֵי זֶה נִתְגַּלָּה הָאוֹר מִ"סוֹבֵב כָּל עָלְמִין", עַל יְדֵי קִיּוּם רְצוֹנוֹ בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים אֲשֶׁר שָׁרְשָׁם מֵעוֹלָם הַתֹּהוּ, שֶׁנִּסְתַּלְּקוּ הָאוֹרוֹת לְמַעְלָה כַּנַּ"ל.

אַף מַעֲלַת הַגִּילוּי שֶׁעַל יְדֵי קִיּוּם מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה – יוֹתֵר מֵהַגִּילוּי שֶׁעַל יְדֵי קִיּוּם מִצְוֹת־עֲשֵׂה הוּא. כִּי הִנֵּה בִּבְחִינַת "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין" יֵשׁ גַּם כֵּן ב' מַדְרֵגוֹת:

הָאֶחָד מַה שֶּׁנִּקְרָא "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין", אִם כֵּן הוּא שַׁיָּיךְ לְ"עָלְמִין". שֶׁאַף שֶׁהוּא "סוֹבֵב" וְאֵינוֹ מִתְגַּלֶּה, מִכָּל מָקוֹם שַׁיָּיךְ לִקְרוֹתוֹ בְּשֵׁם "סוֹבֵב" לְ"עָלְמִין". וְשֶׁיִּהְיֶה הַ"סוֹבֵב כָּל עָלְמִין" בִּבְחִינַת גִּילוּי מַמָּשׁ, הוּא עַל יְדֵי קִיּוּם **הַמִּצְוֹת־עֲשֵׂה** שֶׁהֵם בַּדְּבָרִים הַמּוּתָּרִים.

אֲבָל עַצְמוּתוֹ וּמְהוּתוֹ לֹא שַׁיָּיךְ לִקְרוֹתוֹ בֶּאֱמֶת בְּשֵׁם "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין", כַּנִּזְכָּר לְעֵיל, וְהוּא בִּחִינַת "אֲנִי הֲוָיָה לֹא שָׁנִיתִי" – כְּמוֹ קוֹדֶם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם מַמָּשׁ. וְהוּא הַמִּתְגַּלֶּה עַל יְדֵי קִיּוּם **מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה** דַּוְקָא, עַל יְדֵי גְּבוּרוֹת וּדְחַיַּית הַקְּלִיפָּה.

כִּי הַגְּבוּרוֹת בְּשָׁרְשָׁם גְּבוֹהִים מֵהַחֲסָדִים, כְּמוֹ מַעֲלַת

88. (רְאֵה פְּסָחִים נו, א. וַיִּקְרָא רַבָּה פָּרָשָׁה לוֹ. וְעוֹד).

89. ("וְאֶת רוּחַ הַטֻּמְאָה אַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ". זְכַרְיָה יג, ב).

90. וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּפָרָשַׁת עֵקֶב עַל פָּסוּק "וַיַּאַכִילְךָ אֶת הַמָּן כו'" (לְעֵיל עֵקֶב יג, ג).

91. (זֹהַר חֵלֶק א בַּהַקְדָּמָה יא, ב. עַל פִּי דָּנִיאֵל ד, לב).

הַזָּהָב עַל הַכֶּסֶף, אוֹ כְּמוֹ שֶׁמֶּלַח מַמְתִּיק הַבָּשָׂר; "הֲיֵאָכֵל תָּפֵל מִבְּלִי מֶלַח" (איוב ו, ו) – שֶׁעַל יְדֵי הַמֶּלַח נִתְגַּלֶּה הַטַּעַם, הֲרֵי טְעָמִים שֶׁהוּא בְּחִינַת[92] גְּבוֹהַּ[93] מִתְגַּלֶּה עַל יְדֵי **הַמֶּלַח** דַּוְקָא; שֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ לְמַטָּה מֵהַמַּאֲכָל, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ רָאוּי לַאֲכִילָה, וְהוּא בִּבְחִינַת גְּבוּרוֹת. וְגַם כְּמוֹ: "מִלָּה בְּסֶלַע, מַשְׁתּוּקָא בִּתְרִין"[94].

דְּהַיְינוּ, עַל יְדֵי קִיּוּם הַלֹּא־תַעֲשֶׂה בִּבְחִינַת שְׁלִילָה, אֲשֶׁר הֵם בַּדְּבָרִים הָאֲסוּרִים, אֲשֶׁר הַנִּיצוֹצִים שֶׁנָּפְלוּ בָּהֶן שֶׁרְשָׁן מִמְּקוֹם גְּבוֹהַּ יוֹתֵר, לָכֵן עַל יְדֵי קִיּוּם רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ בָּהֶן לִדְחוֹת הַקְּלִיפָּה – עַל יְדֵי זֶה הוּא הִתְגַּלּוּת עַצְמוּתוֹ וּמְהוּתוֹ מַמָּשׁ.

וְזֶהוּ עִנְיָן **"שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנָאוָה** [..] כְּאָהֳלֵי קֵדָר":

כִּי הִנֵּה מְבוֹאָר לְמַעְלָה בְּעִנְיָן "אַבְרָהָם שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ יִשְׁמָעֵאל" – שֶׁיָּצָא בִּבְחִינַת סִיגִים, כְּמוֹ הִתְהַוּוּת הָאַרְיֵה לְמַטָּה מִבְּחִינַת "פְּנֵי אַרְיֵה" שֶׁבַּמֶּרְכָּבָה. וְאַף עַל פִּי כֵן מְקַבֵּל חִיּוּתוֹ מֵאַבְרָהָם, אֶלָּא שֶׁהַחִיּוּת הוּא עִיקָּר בִּבְחִינַת מַקִּיף. כִּי הַסִּטְרָא־אָחֳרָא אֵינוֹ יָכוֹל לְקַבֵּל אֶת הַקְּדוּשָׁה בִּבְחִינַת גִּילוּי פְּנִימִית, רַק בִּבְחִינַת מַקִּיף. וּכְמוֹ י"א סְמָמָנֵי הַקְּטוֹרֶת, שֶׁהֲעֲשָׂרָה הֵן הַמְּלוּבָּשִׁים בַּקְּלִיפּוֹת בִּבְחִינַת גָּלוּת, וְהַי"א הוּא בִּבְחִינַת מַקִּיף, וְהוּא "לְבוֹנָה", שֶׁהוּא בְּעֶצֶם לָבָן, וְעִיקַּר חִיּוּתָם הוּא מֵהַמַּקִּיף כו'[95].

וְהִנֵּה יֵשׁ ב' מַקִּיפִים: הָאֶחָד כְּמוֹ בִּחִינַת לְבוּשׁ, שֶׁהוּא **מַקִּיף מִקָּרוֹב.** הַב' מַקִּיף עֶלְיוֹן יוֹתֵר, כְּמוֹ אֹהֶל וְדִירָה, שֶׁהוּא מַקִּיף גַּם כֵּן, אַךְ הוּא **מַקִּיף מֵרָחוֹק.** וְגַם הָאֹהֶל וְהַדִּירָה יָקָר יוֹתֵר מֵהַלְּבוּשׁ כו'.

וְהִנֵּה, מַה שֶּׁהַקְּדוּשָׁה מְחַיָּה לַסִּטְרָא־אָחֳרָא הוּא רַק **מֵרָחוֹק.** וְזֶהוּ עִנְיָן "**אָהֳלֵי** קֵדָר" – "אֹהֶל" דַּוְקָא. וְאוֹמֶרֶת כְּנֶסֶת־יִשְׂרָאֵל: שֶׁכָּךְ יֵשׁ אֶצְלִי גִּילוּי בִּחִינַת מַקִּיף עֶלְיוֹן אֲשֶׁר הוּא מַקִּיף מֵרָחוֹק, כִּדְכְתִיב: "זִכְרוּ אֶת ה' מֵרָחוֹק". וְהַיְינוּ, כִּי בְּחִינַת "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין" נִקְרָא סוֹבֵב לְעָלְמִין. וְזֶהוּ עִנְיָן הַלְּבוּשִׁים הַנַּעֲשִׂים מִמַּעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת, וְהוּא בְּקִיּוּם מִצְוֹת־עֲשֵׂה. אָמְנָם עַל יְדֵי "שְׁחוֹרָה אֲנִי" בְּקִיּוּם מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁהוּא בְּחִינַת "שְׁחוֹרוֹת כָּעוֹרֶב" – עַל יְדֵי זֶה "וְנָאוָה [..] כְּאָהֳלֵי קֵדָר", שֶׁנִּמְשַׁךְ גִּילוּי עַצְמוּתוֹ וּמְהוּתוֹ שֶׁאֵין שַׁיָּךְ לִקְרוֹתוֹ אֲפִילוּ "סוֹבֵב לְעָלְמִין" כַּנַּ"ל.

(וְהַיְינוּ, דִּכְמוֹ שֶׁהַמַּקִּיף הַמְּחַיֶּה הַסִּטְרָא־אָחֳרָא הֲרֵי רָחוֹק הוּא בְּעֵרֶךְ מֵהֶם, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב בְּ"עֵץ חַיִּים" שַׁעַר עֲשִׂירִי פֶּרֶק י"א[96], כִּי "אֵין קֹדֶשׁ מִתְעָרֵב בְּחוֹל כו'", כְּמוֹ כֵן לְגַבֵּי עַצְמוּת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, הֲרֵי גַּם הָעוֹלָמוֹת הַיּוֹתֵר עֶלְיוֹנִים כְּלָא מַמָּשׁ חֲשִׁיבֵי, וּרְחוֹקִים יוֹתֵר בְּעֵרֶךְ לְגַבֵּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, יוֹתֵר לְאֵין קֵץ מֵעֵרֶךְ רִיחוּק שֶׁבַּמָּשָׁל דִּלְעוּמַּת־זֶה לְגַבֵּי בְּחִינַת הַמַּקִּיף שֶׁלָּהֶם דְּ"אָהֳלֵי קֵדָר". וְלָכֵן נִמְשָׁל מַקִּיף זֶה הָעֶלְיוֹן הַנִּמְשָׁךְ מֵאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַמָּשׁ לְמָשָׁל "אָהֳלֵי קֵדָר" כו', דַּוְקָא[97].

וְעוֹד יֵשׁ לְהַטְעִים הָעִנְיָן שֶׁנִּמְשָׁל לְ"אָהֳלֵי קֵדָר" דַּוְקָא: כִּי הִנֵּה בְּקִדּוּשָׁה הֵם עֶשֶׂר סְפִירוֹת – "עֶשֶׂר וְלֹא אַחַד־עָשָׂר"[98]. וְרוֹצֶה לוֹמַר, כִּי בַּכֶּתֶר יֵשׁ ב' בְּחִינוֹת – עַתִּיק וְאַרִיךְ, וּבְחִינַת עַתִּיק אֵינוֹ מִמִּנְיַן הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת, וְזֶהוּ "וְלֹא אַחַד־עָשָׂר" כו'.

וְעַיֵּין בְּ"עֵץ חַיִּים" שַׁעַר כ"ב פֶּרֶק א'[99] אות ד': וְאֵין אָנוּ מוֹנִין כו'[100], וְכֵן בְּכָל בְּלִלּוּת הָאֲצִילוּת, עַתִּיק־יוֹמִין כו'"[101].

וְהִנֵּה, הַמְּשֻׁכַּת בְּחִינַת מַקִּיף הָעֶלְיוֹן הַנַּ"ל שֶׁבִּבְחִינַת "אֹהֶל" וּ"בַיִת", שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת לְבוּשׁ כו', זֶהוּ בְּחִינַת עַתִּיק שֶׁהוּא בְּחִינָה תַּחְתּוֹנָה שֶׁבַּמַּאֲצִיל – אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַמָּשׁ. וְלָכֵן נִמְשָׁל לְ"אָהֳלֵי קֵדָר" דַּוְקָא, מִשּׁוּם דְּשָׁם דַּאי אֵין הַמַּקִּיף בְּעֵרֶךְ הַפְּנִימִי כַּנַּ"ל. כְּמוֹ כֵן אֲפִילוּ עוֹלָמוֹת הַיּוֹתֵר עֶלְיוֹנִים – רְחוֹקִים מְאֹד בְּעֵרֶךְ לְגַבֵּי אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, יוֹתֵר לְאֵין קֵץ מֵעֵרֶךְ רִיחוּק שֶׁבַּמָּשָׁל דְּ"אָהֳלֵי קֵדָר" לֹא מִינֵּיהּ וְלֹא מִקְצָתֵיהּ. וְעִם כָּל זֶה, גַּם מַקִּיף הָעֶלְיוֹן זֶה מִתְגַּלֶּה עַל יְדֵי קִיּוּם מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה, וּמִטַּעַם הַנַּ"ל.

וְעַל פִּי לְשׁוֹן הַקַּבָּלָה יֵשׁ לוֹמַר הַטַּעַם שֶׁנִּמְשָׁל לְ"אָהֳלֵי קֵדָר" דַּוְקָא: כִּי הִנֵּה בַּקְּדוּשָׁה הֵם "עֶשֶׂר וְלֹא אַחַד־עָשָׂר", דְּהַיְינוּ עֶשֶׂר סְפִירוֹת, וְהִתְחָלָתָן מִבְּחִינַת אֲרִיךְ־אַנְפִּין. וּפֵירוּשׁ "וְלֹא י"א", הַיְינוּ, כִּי בְּחִינַת עַתִּיק אֵינוֹ מִמִּנְיַן הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת.

וְהִנֵּה אֲרִיךְ־אַנְפִּין נִקְרָא "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין". אָבֵן בְּחִינַת עַתִּיק אֵינוֹ נִקְרָא אֲפִילוּ "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין", לָכֵן נִמְשָׁל לְ"אָהֳלֵי קֵדָר" שֶׁשָּׁם יֵשׁ "י"א כִּתְרִין". וְהִבְּחִינָה הַי"א שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת לְבוֹנָה נִקְרָא בְּחִינַת "אָהֳלֵי קֵדָר" כַּנַּ"ל. וְאִם כֵּן, עַתִּיק־יוֹמִין דִּקְדוּשָׁה

---

92. (לִכְאוֹרָה צָרִיךְ לִהְיוֹת: בְּחִינָה).

93. ("וְחֵיךְ אוֹכֵל יִטְעַם" (איוב יב, יא), לָכֵן גַּם אוֹתִיּוֹת גִיכ"ק שֶׁמֵּהַחֵיךְ גְּבוֹהִים מִשְּׁאָר אוֹתִיּוֹת. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק "וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמָּחֳרַת כו'" (לְעֵיל בַּמִּדְבָּר י, א). עַיֵּן בָּאִדְּרָא זוּטָא דַף רצ"ה, עַמּוּד ב').

94. (מְגִילָה יח, א. וּבְפֵירוּשׁ רַשׁ"י: "אִם תִּרְצֶה לִקְנוֹת הַדִּבּוּר בַּסֶּלַע תִּקְנֶה הַשְּׁתִיקָה בִּשְׁתַּיִם").

95. (וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל מִזֶּה – בְּפָרָשַׁת תּוֹלְדוֹת, עַל פָּסוּק "רְאֵה רֵיחַ בְּנִי כו'" (תּוֹרָה אוֹר כ, ב)).

96. (בְּדִפּוּס שְׁקְלָאוֹ תק"ס. לְפָנֵינוּ – שַׁעַר יא (שַׁעַר הַמַּלְאָכִים) פֶּרֶק י).

97. וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק "מִזְּמוֹר שִׁיר חֲנוּכַּת הַבַּיִת", מֵעִנְיָן **ב' מַקִּיפִים אֵלּוּ דִּלְבוּשׁ וּבַיִת** כו' (לְעֵיל בְּרָכָה צט, א).

98. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּסֵפֶר יְצִירָה (פֶּרֶק א), וְהוּבָא בְּרַבֵּנוּ בְּחַיֶּיהוּ מְהֵימְנָא (זֹהַר חֵלֶק ב) רֵישׁ פָּרָשַׁת כִּי תִשָּׂא.

99. (בְּדִפּוּס שְׁקְלָאוֹ תק"ס. לְפָנֵינוּ הוּא שַׁעַר כג (שַׁעַר מוֹחִין דְּצֶלֶם) פֶּרֶק ה).

100. ("אֶלָּא מַה שֶּׁיֵּשׁ בּוֹ כְּלִי, אֲבָל הַדַּעַת (הוּא) בְּחִינַת נְשָׁמָה בְּלִי כְּלִי").

101. ("הוּא בְּחִינַת נְשָׁמָה לְכָל הָאֲצִילוּת וְאֵין (בּוֹ) בְּחִינַת כְּלִי כְּלָל, לָכֵן אֵין אָנוּ מוֹנִין בְּחִינַת הַדַּעַת בְּכָלָל הַיּוּ"ד סְפִירוֹת").

שֶׁאֵינוֹ מִמִּנְיַן הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת, נִמְשָׁל לְבְחִינַת[102] זוֹ דַּוְקָא. וְזֶהוּ שֶׁהָיוּ בַּמִּשְׁכָּן י"א יְרִיעוֹת עִזִּים[103] – שֶׁיּוּמְשַׁךְ גַּם בְּחִינַת מַקִּיף הָעֶלְיוֹן כו'[104].

וְהִנֵּה, הֵגֵם דִּבְמִצְוֹת־עֲשֵׂה נִמְשָׁךְ גַּם כֵּן מִבְּחִינַת עַתִּיק, אַךְ כִּי בְּמִצְוֹת־עֲשֵׂה נִמְשָׁךְ מִז' תַּחְתּוֹנוֹת דְּעַתִּיק־יוֹמִין הַמְּלוּבָּשִׁים בְּאֲרִיךְ־אַנְפִּין, אֲבָל בְּחִינַת ג' רֵאשׁוֹנוֹת דְּעַתִּיק־יוֹמִין, שֶׁאֵינָן מְלוּבָּשִׁים כְּלָל בְּאֲרִיךְ־אַנְפִּין, נִמְשָׁךְ עַל יְדֵי קִיּוּם מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה דַּוְקָא וּכְדִלְקַמָּן.

וְעַל פִּי זֶה יוּבָן גַּם כֵּן הַטַּעַם דְּמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה תְּלוּיִין בִּשְׁעָרוֹת דְּז"א דַּוְקָא, וּמִצְוֹת־עֲשֵׂה בְּתִיקוּנֵי דִּיקְנָא דַּאֲרִיךְ־אַנְפִּין.

וְזֶהוּ עִנְיַן שֶׁ"הַתּוֹרָה נִיתְּנָה בְּאֵשׁ שְׁחוֹרָה עַל גַּבֵּי אֵשׁ לְבָנָה", כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאַר לְעֵיל בְּשֵׁם הָאִדְּרָא רַבָּא (דף קל"ב), וְרוֹצֶה לוֹמַר, דְּ"אֵשׁ שְׁחוֹרָה" זֶהוּ בְּחִינַת מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה וְ"אֵשׁ לְבָנָה" זֶהוּ בְּחִינַת מִצְוֹת־עֲשֵׂה[105].

וְהָעִנְיָן: דִּכְתִיב "וְתוֹרָה אוֹר" (מִשְׁלֵי ו, כג). וְהִנֵּה עִיקַּר אוֹר הַנֵּר הַמֵּאִיר הוּא מִגָּוְון הַסָּמוּךְ לַפְּתִילָה, אֲבָל הַגָּוְון לָבָן הַמַּקִּיף עָלָיו, הוּא אֵינוֹ מֵאִיר בְּעַצְמוֹ כו' – כֵּן הוּא לְעֵיל (ז, א). וְלִכְאוֹרָה אַדְּרַבָּה, עִיקַּר הָאוֹר הוּא מִגָּוְון לָבָן, מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַגָּוְון הַסָּמוּךְ לַפְּתִילָה הוּא שָׁחוֹר אוֹ גָּוְון תְּכֵלֶת, וְאֵינוֹ מֵאִיר כָּל כָּךְ.

אָמְנָם נִרְאֶה שֶׁהַכַּוָּונָה עַל דֶּרֶךְ מַה שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר בְּרֵאשִׁית (דַף נ"א עַמּוּד א'): וְעַל[106] נְהוֹרָא חִוָּורָא שָׁרְיָיא לְעֵילָא נְהוֹרָא סְתִימָאָה, דְּאִצְטְרִיף לֵיהּ[107]. וּפֵרַשׁ הָרְמַ"ז (הוּבָא בְּסֵפֶר "הַדְּרַת מֶלֶךְ", סִימָן קל"ט): דְּ"נְהוֹרָא סְתִימָאָה" הוּא עַל סוֹד הַכֶּתֶר הַסָּתוּם וּמַקִּיף אֶת הַכֹּל כו'.

וּמַעְתָּה יֵשׁ לְהָבִין גַּם כֵּן בְּעִנְיַן "הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה בְּאֵשׁ שְׁחוֹרָה עַל גַּבֵּי אֵשׁ לְבָנָה", שֶׁהֵם בְּחִינַת ב' גְּוָונִים הָרִאשׁוֹנִים, וְזֶהוּ "וְתוֹרָה אוֹר". וְיֵשׁ עוֹד בְּחִינַת "נְהוֹרָא סְתִימָאָה" – שֶׁהוּא מְקוֹר הָאוֹר, וְזֶהוּ עִנְיַן "דִּבְרֵי סוֹפְרִים", שֶׁמֵּהֶם נִמְשָׁךְ לִהְיוֹת בְּחִינַת הַ"סֵּפֶר" – הוּא בְּחִינַת "וְתוֹרָה אוֹר" כו'.

וְהִנֵּה, מִצְוֹת־עֲשֵׂה הוּא בְּחִינַת "נְהוֹרָא חִוָּורָא", הוּא אוֹר אֲשֶׁר יוּכַל לָבֹא לִידֵי גִּילּוּי הָאוֹר וְחַסְדּוֹ מֵאִתּוֹ יִתְבָּרֵךְ, קִיּוּם רְצוֹנוֹ בְּ"קוּם וַעֲשֵׂה", וְהוּא בְּחִינַת שְׁעָרוֹת דַּאֲרִיךְ־אַנְפִּין, שֶׁהֵם בְּחִינַת "כַּעֲמַר נְקָא" – "נְהוֹרָא חִוָּורָא", שֶׁכְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הָאוֹר בְּבְחִינַת גִּילּוּי, אִי אֶפְשָׁר – רַק עַל יְדֵי בְּחִינַת שְׁעָרוֹת. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאַר לְעֵיל בְּעִנְיַן הַתִּיקוּן שֶׁהוּא הַמְעָטַת הָאוֹר כו'.

אֲבָל הַלֹּא־תַעֲשֶׂה הֵם תְּלוּיִין בְּשַׂעֲרוֹת דְּז"א, שֶׁנִּקְרָא "שְׁחוֹרָה" – "נְהוֹרָא אוּכְּמָא", שֶׁלְּמַטָּה מִתִּיקוּנֵי דִּיקְנָא דַּאֲרִיךְ־אַנְפִּין שֶׁנִּקְרָא "אֵשׁ לְבָנָה". וְהֵיינוּ, כִּי אֵין הָאוֹר בָּא בִּבְחִינַת גִּילּוּי רְצוֹנוֹ בְּ"קוּם וַעֲשֵׂה", רַק בִּבְחִינַת "לֹא". וְלָכֵן נִקְרָא גַּם כֵּן "נְהוֹרָא תִּכְלָא" – שֶׁמְּכַלֶּה דָּבָר אַחֵר, כִּי עִיקַּר "אִתְכַּפְיָא סִטְרָא־אָחֳרָא" הוּא עַל יְדֵי קִיּוּם מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה.

אָמְנָם אַף שֶׁהֵם לְמַטָּה מִשְּׁעָרוֹת דַּאֲרִיךְ־אַנְפִּין שֶׁהֵם "אֵשׁ לְבָנָה", "כַּעֲמַר נְקָא", אֲבָל בֶּאֱמֶת שֹׁרֶשׁ הָאוֹר שֶׁבְּלֹא־תַעֲשֶׂה גָּבוֹהַּ יוֹתֵר מֵאֵשׁ לְבָנָה דִּמְצוֹת־עֲשֵׂה. דְּהֵיינוּ, שֶׁהוּא מִבְּחִינַת "נְהוֹרָא סְתִימָאָה" הַמַּקִּיף עַל "נְהוֹרָא חִוָּורָא", אֲשֶׁר לְגוֹדֶל מַדְרֵגָתוֹ אֵינוֹ מוּשָׂג עִנְיָנוֹ וּמְהוּתוֹ[108]. וְהִתְגַּלּוּתוֹ הוּא עַל יְדֵי שְׂעָרוֹת שְׁחוֹרוֹת דְּז"א, שֶׁהֵם בְּחִינַת "נְהוֹרָא אוּכְּמָא" מַמָּשׁ.

שֶׁכְּמוֹ שֶׁהֵם לְמַטָּה, הֵם לְמַטָּה הַרְבֵּה מִשְּׁעָרוֹת דַּאֲרִיךְ־אַנְפִּין, שֶׁהֵם "כַּעֲמַר נְקָא", בְּחִינַת "וְרַב חֶסֶד", לְהַעֲלוֹת הַדִּבְרִים הַמּוּתָּרִים שֶׁתְּהֵיֶינָה בֵּלִים מַמָּשׁ לְאוֹר אֵין־סוֹף. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּחִינַת שְׂעָרוֹת דְּז"א – "שְׁחוֹרוֹת כָּעוֹרֵב", בִּבְחִינַת גְּבוּרוֹת, לִדְחוֹת הַדִּבְרִים הָאֲסוּרִים, אַף שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן נִיצוֹץ כו', עִם כָּל זֶה דּוֹחִין אוֹתוֹ בִּשְׁתֵּי יָדַיִם. וַהֲרֵי מַעֲלַת "וְרַב חֶסֶד" גָּבוֹהַּ יוֹתֵר מִבְּחִינַת הַגְּבוּרוֹת.

אָמְנָם מִכָּל מָקוֹם בְּהַגְּבוּרוֹת דְּנְהוֹרָא אוּכְּמָא דַּוְקָא מִתְלַבֵּשׁ וְנִמְשָׁךְ בְּחִינַת "נְהוֹרָא סְתִימָאָה" הַנַּ"ל וְלֹא בְּ"נְהוֹרָא חִוָּורָא", מִשּׁוּם כִּי עַל יְדֵי "נְהוֹרָא חִוָּורָא", "וְרַב חֶסֶד", שֶׁמִּזֶּה נִמְשָׁךְ "יָמִין מְקָרֶבֶת"[109] לְהַעֲלוֹת הַדִּבְרִים הַמּוּתָּרִים שֶׁתְּהֵיֶינָה כֵּלִי לְגִילּוּי אוֹר אֵין־סוֹף, הִנֵּה אִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת כֵּלִי לְאוֹר אֵין־סוֹף אֲשֶׁר אֵינוֹ בְּגֶדֶר הַמִּשְׁכָּה וְלֹא בְּגֶדֶר "סוֹבֵב", רַק הֵם כֵּלִי לְאוֹר הַ"סּוֹבֵב כָּל עָלְמִין" וְלֹא לְעַצְמוּתוֹ וּמְהוּתוֹ שֶׁאֵינוֹ בְּגֶדֶר שׁוּם הַמִּשְׁכָּה.

אָכֵן "בַּתְּלַת חֵלְקֵי גֻּלְגַּלְתָּא" דְּז"א, אֲשֶׁר שָׁם הוּא מְקוֹר הִתְחַלְּקוּת מִדּוֹת – חֶסְדִים וּגְבוּרוֹת, וְלָכֵן שָׁם הָיָה יָכוֹל לִהְיוֹת גִּילּוּי מַעֲלַת הַגְּבוּרוֹת, שֶׁהוּא בְּחִינַת לֹא־תַעֲשֶׂה וְהַדְּחִיָּה לִדְחוֹת דְּבָרִים הָאֲסוּרִים, אֲשֶׁר עִנְיַן דְּחִיָּה זוֹ הוּא קִיּוּם הָרָצוֹן־עֶלְיוֹן בְּדָבָר גָּבוֹהַּ יוֹתֵר מִקִּיּוּם הָרָצוֹן שֶׁבַּדְּבָרִים הַמּוּתָּרִים, וְכַנַּ"ל בְּעִנְיַן קְלִיפָּה קָדְמָה לִפְרִי כו'. וְזֶה לֹא הָיָה יָכוֹל לִהְיוֹת בְּדִיקְנָא דַּאֲרִיךְ־אַנְפִּין – אֲשֶׁר שָׁם הַכֹּל בְּחִינַת רַחֲמִים רַבִּים, "וְרַב חֶסֶד", "נְהוֹרָא חִוָּורָא", "כַּעֲמַר נְקָא". וּמַעֲלַת הַגְּבוּרָה בְּדְחִיָּה זוֹ שֶׁרְשָׁהּ גָּבוֹהַּ יוֹתֵר מִן "וְרַב חֶסֶד" הַנַּ"ל. וּבְעִנְיַן "מִלָּה בְּסֶלַע, מַשְׁתּוּקָא

102. (לִכְאוֹרָה צָרִיךְ לִהְיוֹת: לִבְחִינָה).

103. (תְּרוּמָה כו, ז: "יְרִיעַת עִזִּים לְאֹהֶל עַל הַמִּשְׁכָּן – עֲשִׂתִּי עֲשָׂרֵה יְרִיעֹת").

104. וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה", בְּפֵירוּשׁ "**וְלֹא יָכוֹל מֹשֶׁה לָבוֹא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד כִּי שָׁכַן עָלָיו הֶעָנָן**", עַיֵּן שָׁם (לְעֵיל וַיִּקְרָא א, א. א, ד).

105. וְכֵן הוּא בְּסֵפֶר "הַדְּרַת מֶלֶךְ" סִימָן קל"ט בְּשֵׁם הָרְמַ"ז.

106. (וְעַל הָאוֹר הַלָּבָן שָׁרוּי לְמַעְלָה אוֹר נִסְתָּר שֶׁמַּקִּיף אוֹתוֹ).

107. וְכֵן כָּתוּב בְּפָרָשַׁת לֶךְ לְךָ (דַף פ"ג עַמּוּד ב').

108. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ"פְּרִי עֵץ חַיִּים" שַׁעַר הַשַּׁבָּת סוֹף פֶּרֶק ד'. וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר בְּבֵיאוּר עַל פָּסוּק "וְקִבֵּל הַיְהוּדִים", מַעֲנְיַן **יְסוֹד הָאֵשׁ עַצְמוֹ** כו'. עַיֵּין שָׁם (תּוֹרָה אוֹר מְגִלַּת אֶסְתֵּר צז, א).

109. (סוֹטָה מז, א).

בִּתְרִין", דְּהַיְינוּ, שֶׁעַל יְדֵי זֶה יִהְיֶה גִּילוּי עַצְמוּת אוֹר אֵין־סוֹף – "נְהוֹרָא סְתִימְאָה, סְתִימָא דְּכָל סְתִימִין".

לָכֵן, אַף שֶׁלְּמַטָּה הַשִּׁעָרוֹת דְּדָ"א הֵן וַדַּאי לְמַטָּה בְּמַדְרֵגָה מִשִּׁעָרוֹת דַּאֲרִיךְ־אַנְפִּין, מִכָּל מָקוֹם, בָּהֶן וְעַל יָדָן – עַל יְדֵי קִיּוּם מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה הַתְּלוּיִן בָּהֶן – נִמְשָׁךְ וּמִתְגַּלֶּה עַצְמוּת אוֹר אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מִהַגִּילוּי שֶׁעַל יְדֵי מִצְוֹת־עֲשֵׂה הַנִּמְשָׁךְ עַל יְדֵי שִׁעָרוֹת דַּאֲרִיךְ־אַנְפִּין שֶׁהֵן "כַּעֲמַר נְקֵא".

וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב בְּאִדְּרָא רַבָּה (דף ק"מ, עמוד א'): "וּבְגִין דְּהָנֵי שַׂעֲרֵי אוּכְמֵי וְחֲשׁוֹכָן[10], כְּתִיב: מְגַלֶּה עֲמוּקוֹת מִנִּי חֹשֶׁךְ"[111]. וְהַכַּוָּנָה כִּנַּ"ל, שֶׁעַל יְדֵי הַלֹּא־תַעֲשֶׂה נִמְשָׁךְ גִּילוּי "עֲמוּקוֹת", מַה שֶּׁאֵינוֹ מִתְגַּלֶּה עֲמוּקוֹת כְּאֵלּוּ עַל יְדֵי "נְהוֹרָא חִיוָּרָא" דְּמִצְוֹת עֲשֵׂה כו'. וּכְעִנְיָן "מִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ כו'" (תְּהִלִּים קל, א).

וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים צב, ו־ח): "מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבוֹתֶיךָ כו', בִּפְרוֹחַ כו', לְהִשָּׁמְדָם[112] עֲדֵי עַד", שֶׁעַל יְדֵי דְּחִיַּית הַקְּלִיפּוֹת דַּוְקָא נִמְשָׁךְ גִּילוּי מִבְּחִינַת עוֹמֶק הַמַּחֲשָׁבָה עֶלְיוֹנָה כו'.

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה מְצִינוּ בְּמִצְוֹת צִיצִית – דְּהַתְּכֵלֶת גְּבוֹהַּ מֵהַלָּבָן כו', עַיֵּן בַּ"פְּרִי עֵץ חַיִּים", וְהַיְינוּ הַךְ מַמָּשׁ. כִּי עַל יְדֵי מִצְוֹת צִיצִית כְּתִיב (שֵׁלַח טו, לט): "וְלֹא תָתוּרוּ כו'" – זֶהוּ קִיּוּם מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה. וְהוּא עַל יְדֵי גָּוָן תְּכֵלֶת שֶׁמַּכְלָה הָרָע וְדוֹחֵהוּ. וְעַל יְדֵי גָּוָן לָבָן כְּתִיב (שָׁם, מ): "לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי" – קִיּוּם הַמִּצְוֹת־עֲשֵׂה, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר. וְעוֹד יִתְבָּאֵר לְקַמָּן בַּטַּעַם שֶׁהַמִּצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה נִמְשָׁכִים מִשִּׁעָרוֹת דְּדָ"א דַּוְקָא). :

ו. וְהִנֵּה פֵּירוּשׁ וְעִנְיָן "**וְנָאוָה**" – הָעִנְיָן הוּא:

כִּי הִנֵּה הַמִּדּוֹת שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַחָכְמָה הַיְינוּ שֶׁהֵם מְקוֹר הַמִּדּוֹת. וּכְמוֹ שֶׁבְּמוּסָף רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים וּבְנְעִילָה אוֹמְרִים "מִי כָמוֹךָ **אָב הָרַחֲמִים**", שֶׁהוּא גִּילוּי בְּחִינָה עֶלְיוֹנָה יוֹתֵר מִבְּחִינַת "**אָב הָרַחֲמָן**". כִּי פֵּירוּשׁ "אָב הָרַחֲמָן" הַיְינוּ בְּהִתְלַבְּשׁוּת הָאוֹר בְּמִדַּת הָרַחֲמָנוּת, וְהוּא מִמִּדּוֹת דַּאֲצִילוּת. אֲבָל "אָב הָרַחֲמִים" פֵּירוּשׁ: שֶׁמְּהַוֶּוה וּמַמְשִׁיךְ מִדַּת רַחֲמָנוּת לְרַחֵם עַל הָעוֹלָמוֹת וּלְהַחֲיוֹתָם (וְזֶהוּ "הַטּוֹב כִּי לֹא כָלוּ רַחֲמֶיךָ"[113]), וְהוּא בְּחִינוֹת הַמִּדּוֹת שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַחָכְמָה. וְלָכֵן אוֹמְרִים זֶה בְּמוּסָף וּנְעִילָה כְּשֶׁאוֹמְרִים קְדוּשַׁת כֶּתֶר.

וְהִנֵּה, לִהְיוֹת הַגִּילוּי מִשָּׁם בַּמִּדּוֹת דַּאֲצִילוּת, הוּא עַל יְדֵי בְּחִינַת שְׁעָרוֹת. שֶׁהַשְּׁעָרוֹת הֵן רַק בְּחִינַת צוֹמֵחַ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, כִּי גַּם הַמְדַבֵּר כְּלוּל מִדּוֹמֵם צוֹמֵחַ חַי מְדַבֵּר, וּבְחִינַת שְׁעָרוֹת הֵם רַק בְּחִינַת צוֹמֵחַ שֶׁבּוֹ, שֶׁהוּא בְּחִינַת הַמִּדּוֹת שֶׁנִּקְרָא צוֹמֵחַ. מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַחָכְמָה נִקְרָא חַי, שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת צוֹמֵחַ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (קֹהֶלֶת ז, יב): "הַחָכְמָה תְּחַיֶּה".

וּכְמוֹ שֶׁהַחָכְמָה דַּאֲצִילוּת הִיא לְמַעְלָה מֵהַמִּדּוֹת דַּאֲצִילוּת, וְנִקְרָא חַיָּה, וְהַמִּדּוֹת הֵן בְּחִינַת צוֹמֵחַ, כָּךְ גַּם כֵּן בִּבְחִינַת עַתִּיק־יוֹמִין וְאַרִיךְ־אַנְפִּין – הַמִּדּוֹת נִקְרָא צוֹמֵחַ, וְזֶהוּ בְּחִינַת "וּשְׂעַר רֵישֵׁיהּ כַּעֲמַר נְקֵא", וּמִשָּׁם שֹׁרֶשׁ הַגִּילוּי שֶׁעַל יְדֵי מִצְוֹת־עֲשֵׂה. אֲבָל עַל יְדֵי הַלֹּא־תַעֲשֶׂה נִמְשָׁךְ גִּילוּי חַבַּ"ד דְּעַתִּיק־יוֹמִין.

כִּי הִנֵּה מִצְוֹת־עֲשֵׂה וּמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה נִמְשָׁכִים מִשֵּׁם הַוָּיָה: הַלֹּא־תַעֲשֶׂה מִי"ה, וּמִצְוֹת־עֲשֵׂה מִו"ה. וְאֵין הַפֵּירוּשׁ שֶׁהֵם מִשֵּׁם הַוָּיָה שֶׁמְּלוּבָּשׁ בְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת, שֶׁהֲרֵי מְבוֹאָר לְמַעְלָה בַּאֲרִיכוּת שֶׁהַמִּצְוֹת הֵם גִּילוּי אוֹר אֵין־סוֹף עַל יְדֵי בְּחִינַת הַכֶּתֶר שֶׁהוּא הַמְּמוּצָע כו', אֶלָּא הַפֵּירוּשׁ שֶׁנִּמְשָׁכִים מִשֵּׁם הַוָּיָה דְּעַתִּיק־יוֹמִין.

וְאִם כֵּן, הַמִּצְוֹת־עֲשֵׂה שֶׁנִּמְשָׁכִים מִו"ה הַיְינוּ גִּילוּי בְּחִינַת ז' תַּחְתּוֹנוֹת דְּעַתִּיק־יוֹמִין שֶׁהֵם הַמִּדּוֹת. וְגִילוּי זֶה הוּא עַל יְדֵי בְּחִינַת הַשְּׁעָרוֹת, "וּשְׂעַר רֵישֵׁיהּ כַּעֲמַר נְקֵא", בְּחִינַת צוֹמֵחַ.

אָמְנָם הַלֹּא־תַעֲשֶׂה שֶׁנִּמְשָׁכִים מִי"ה, הַיְינוּ חַבַּ"ד דְּעַתִּיק יוֹמִין, אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה גִּילוּי בְּחִינָה זוֹ עַל יְדֵי שְׁעָרוֹת וּבְחִינַת צוֹמֵחַ כו'. וּמִכָּל מָקוֹם נִמְשָׁךְ גִּילוּי זֶה עַל יְדֵי שְׁעָרוֹת שְׁחוֹרוֹת דְּדָ"א, שֶׁהֵן לְמַטָּה מִשְּׁעָרוֹת דַּאֲרִיךְ־אַנְפִּין. וְזֶהוּ "מְגַלֶּה עֲמוּקוֹת מִנִּי חֹשֶׁךְ" כו'.

וְהָעִנְיָן:

כִּי אַדְּרַבָּה, לְפִי שֶׁבְּחִינַת חַבַּ"ד דְּעַתִּיק־יוֹמִין הוּא בְּחִינַת הַיּוֹתֵר גָּבוֹהַּ, לָכֵן יִהְיֶה הִתְלַבְּשׁוּתוֹ בִּבְחִינַת שֶׁלְּמַטָּה יוֹתֵר. וּכְעִנְיָן הַנִּזְכָּר לְעֵיל מֵאַרְיֵה וְשׁוֹר, דְּהָאַרְיֵה שָׁרְשׁוֹ גָּבוֹהַּ יוֹתֵר הַרְבֵּה מִשֹּׁרֶשׁ הַשּׁוֹר, וַהֲרֵי לְמַטָּה הָאַרְיֵה הוּא לְמַטָּה בְּמַדְרֵגָה! אֶלָּא דְּהִיא הַנּוֹתֶנֶת כו'.

וְכָךְ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל זֶה, לְהַבְדִּיל, יוּבַן גַּם לְמַעְלָה יוֹתֵר, אֲשֶׁר הָאוֹר מִבְּחִינַת חַבַּ"ד דְּעַתִּיק־יוֹמִין לֹא יוּכַל לְהִתְלַבֵּשׁ בִּשְׁעָרוֹת דַּאֲרִיךְ־אַנְפִּין, רַק לְמַטָּה מֵהֶן בִּשְׁעָרוֹת דְּדָ"א, אֲשֶׁר שָׁם הָאוֹר מֵאִיר עַל יְדֵי הַדְּחִיָּיה בְּדֶרֶךְ "לֹא" כו'.

וּבָזֶה יוּבַן הַפֵּירוּשׁ "שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנָאוָה" – שֶׁלִּהְיוֹת גִּילוּי בְּחִינַת "וְנָאוָה" הוּא דַּוְקָא עַל יְדֵי "**שְׁחוֹרָה אֲנִי**", "שְׁחוֹרוֹת כָּעוֹרֶב".

---

110. (וּמִשּׁוּם שֶׁשְּׁעָרוֹת אֵלּוּ הֵם שְׁחוֹרוֹת וַחֲשׁוּכוֹת).

111. וְעַיֵּן שָׁם בְּבֵיאוּר הָאִדְּרָא מֵהָאַרִיז"ל.

112. (בְּפָסוּק "לְהִשָּׁמְדָם". וּבְפֵירוּשׁ רַשִּׁ"י שָׁם: "אֵינָם יוֹדְעִים שֶׁהַפְּרָחָתָם אֵינָהּ אֶלָּא לְהִשָּׁמִידָם עֲדֵי עַד").

113. (בִּרְכַּת "מוֹדִים" בִּתְפִלַּת הָעֲמִידָה).

וְהָעִנְיָן:

כִּי פֵּירוּשׁ "וְנָאוָה" הַיְינוּ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (קֹהֶלֶת ח, א): "חָכְמַת אָדָם **תָּאִיר פָּנָיו**". וְהוּא בְּחִינַת "**יָאַר** ה' **פָּנָיו** אֵלֶיךָ" (נְשֹׂא ו, כה), שֶׁהוּא תִּיקּוּן הַשְּׁבִיעִי מִי"ג תִּקּוּנִים דַּאֲרִיךְ־אַנְפִּין, תִּיקּוּן "וֶאֱמֶת" (נְשֹׂא לד, ו), שֶׁהוּא **הֶאָרַת פָּנִים**. שֶׁהַפָּנִים פָּנוּי מִשְּׁעָרוֹת, כִּי הוּא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת שְׂעָרוֹת וְצִמְצוּמִים, שֶׁהֵן רַק בְּחִינַת צוֹמֵחַ, אֲבָל "חָכְמַת אָדָם תָּאִיר פָּנָיו" הַיְינוּ עַצְמוּת חָכְמָה שֶׁבְּכֶתֶר, שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת צוֹמֵחַ כַּנַּ"ל[114].

וְזֶהוּ "**שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנָאוָה**": שֶׁעַל יְדֵי קִיּוּם מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁהֵם נִמְשָׁכִים מִבְּחִינַת "שֹׂעִרֵי אוּכְמֵי", עַל יְדֵי זֶה "וְנָאוָה", הוּא גִּילּוּי הֶאָרַת פָּנִים, שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת הַשְּׁעָרוֹת דַּאֲרִיךְ־אַנְפִּין וְכַנַּ"ל.

וְעוֹד בְּחִינָה גְּבוֹהָה יוֹתֵר, וְהוּא עִנְיַן "**פִּירְיַע**[ו]ת שְׁלֹמֹה" – "שֶׁהַשָּׁלוֹם שֶׁלּוֹ"[115], עַל שֵׁם הַפָּסוּק: "אוֹ יַחֲזִיק בְּמָעוּזִּי, יַעֲשֶׂה **שָׁלוֹם** לִי, **שָׁלוֹם** יַעֲשֶׂה לִי" – ב' פְּעָמִים שָׁלוֹם, הַיְינוּ **בְּפַמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה וּבְפַמַלְיָא שֶׁל מַטָּה**[116].

פֵּירוּשׁ: "בְּפַמַלְיָא שֶׁל מַטָּה" הַיְינוּ, שֶׁיִּהְיֶה הִתְאַחֲדוּת וְגִילּוּי אֲצִילוּת בְּבִי"ע – צָרִיךְ לִהְיוֹת עַל יְדֵי שָׁלוֹם הַמְחַבְּרָן וּמְקַשְּׁרָן. וְ"שָׁלוֹם בְּפַמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה" הַיְינוּ, הִתְקַשְּׁרוּת וְגִילּוּי אוֹר הַמַּאֲצִיל בַּנֶּאֱצָלִים הוּא עַל יְדֵי בְּחִינַת יְסוֹד הַמְיַחֲדָן, וְ"עוֹשֶׂה שָׁלוֹם" בֵּין דְּבָרִים רְחוֹקִים אֲשֶׁר אֵין עֲרוּךְ זֶה לָזֶה. שֶׁהֲרֵי הוּא יִתְבָּרֵךְ "הַמִּתְנַשֵּׂא מִימוֹת עוֹלָם"[117] – דַּאֲצִילוּת, וּמִכָּל מָקוֹם "מְחַדֵּשׁ בְּטוּבוֹ בְּכָל יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית כו'"[118].

(וּלְפִי מַה שֶׁכָּתוּב בַּשֶּׁלֶ"ה פָּרָשַׁת וָאֶתְחַנַּן: דְּ"טוּב בִּמְלוּפֶּם הוּא הַטּוֹבִיּוּת – הַתּוֹכִיּוּת הַנִּבְחֶרֶת מֵהַטּוֹב כו'", עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ[119]. יֵשׁ לוֹמַר, דְּ"טוּבוֹ" הוּא הַבְּחִינָה הָעֶלְיוֹנָה שֶׁבַּכֶּתֶר, שֶׁעַל יְדֵי זֶה מְחַדֵּשׁ וּמַמְשִׁיךְ הָאוֹר בְּ"רַב חֶסֶד" דַּאֲרִיךְ־אַנְפִּין כו'[120]).

גַּם בַּאֲצִילוּת לְבַד יֵשׁ ב' פְּעָמִים שָׁלוֹם. הַיְינוּ: יִחוּד חָכְמָה־וּבִינָה עַל יְדֵי הַדַּעַת הַמְחַבְּרָן; וְהִתְכַּלְּלוּת חֶסֶד־וּגְבוּרָה עַל יְדֵי הַתִּפְאֶרֶת.

גַּם לִהְיוֹת כָּל מִדָּה כְּלוּלָה מֵעֶשֶׂר – כָּל זֶה הוּא עִנְיַן "עוֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו" (אִיּוֹב כה, ב). וְכָל זֶה הוּא עִנְיַן הִתְלַבְּשׁוּתוֹ בָּעוֹלָמוֹת וְ"עוֹשֶׂה שָׁלוֹם" בֵּינֵיהֶם[121].

אֲבָל "יְרִיעוֹת **שְׁלֹמֹה**" הַיְינוּ "שֶׁהַשָּׁלוֹם שֶׁלּוֹ", שֶׁאֵין שַׁיָּיךְ כְּלָל שֵׁם לוֹמַר שֶׁיֵּשׁ שְׁנֵי דְּבָרִים שֶׁצָּרִיךְ לַעֲשׂוֹת שָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם, כִּי אִם הַכֹּל כְּלָא מַמָּשׁ חֲשִׁיבֵי. אֲפִילּוּ "אוֹר צַח – אוּכָּם הוּא קַמֵּיהּ"[122], וּבְטֵלִים בִּמְקוֹרָן כְּזִיו הַשֶּׁמֶשׁ בִּמְקוֹרוֹ, אֲשֶׁר אֵין שַׁיָּיךְ לִקְרוֹא בְּשֵׁם אוֹר מֵחֲמַת כִּי הוּא בָּטֵל בַּמָּאוֹר.

(וְזֶהוּ כְּעִנְיַן יִחוּד וּבִיטּוּל עֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּעֲקוּדִים בְּמַאֲצִילָן, שֶׁהֵם עֲקוּדִים בְּכֶלִי אֶחָד, שֶׁמֵּעוֹצָם הַבִּיטּוּל בְּאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא הֲרֵי הֵם בְּכֶלִי אֶחָד כו'. וְאֵין שַׁיָּיךְ לוֹמַר שֶׁיֵּשׁ שְׁנֵי דְּבָרִים שֶׁצָּרִיךְ לַעֲשׂוֹת שָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם כְּמוֹ בְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת שֶׁכָּל אֶחָד בְּכֶלִי מְיוּחָד).

וְלְעָתִיד־לָבֹא יִתְגַּלֶּה בְּחִינָה זוֹ גַּם כֵּן דְּ"יְרִיעוֹת שְׁלֹמֹה". דְּהַיְינוּ, כַּאֲשֶׁר יִהְיֶה הִתְגַּלּוּת עַצְמוּתוֹ וּמָהוּתוֹ – "אֲנִי הֲוָיָה לֹא שָׁנִיתִי" – זֶהוּ נִקְרָא "**יְרִיעוֹת שְׁלֹמֹה**", שֶׁהוּא מַקִּיף עַל כָּל בְּחִינַת הַשָּׁלוֹם וְגָבוֹהַּ מֵהֶם.

וְהִנֵּה "יְרִיעוֹת שְׁלֹמֹה" הֵם לְבָנִים.

דְּהִנֵּה[123] כְּתִיב (וַיֵּצֵא לב, א): "וַיִּשְׁכֵּם לָבָן בַּבֹּקֶר", הַיְינוּ הָאָרָה מִבְּחִינַת "לוֹבֶן הָעֶלְיוֹן"[124], הִתְגַּלּוּת חֶסֶד עֶלְיוֹן בְּכָל הַפְּרָצוּפִים. "וַיְנַשֵּׁק לְבָנָיו וְלִבְנוֹתָיו" (שָׁם) – הֵם בְּחִינַת עִילָּה וְעָלוּל; מַשְׁפִּיעַ מְקַבֵּל. וְאַחַר כָּךְ "וַיָּשָׁב לָבָן לִמְקוֹמוֹ" (שָׁם).

אַךְ זֶהוּ הַכֹּל בְּחִינַת הָאָרַת הַחֶסֶד אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא הַמִּתְגַּלֶּה בַּאֲצִילוּת. אָמְנָם מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם בִּיקֵּשׁ (וְאֶתְחַנַּן ג, כה): "אֶעְבְּרָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת [..] הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַ**לְּבָנוֹן**". וּפֵירוּשׁ "לְבָנוֹן" – כֶּפֶל לְשׁוֹן הַלִּיבּוּן, הַיְינוּ מִקּוֹר הַלַּבְנוּנִית, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְלַבֵּשׁ בְּכָל בְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת וּמֵאִיר רַק בִּבְחִינַת מַקִּיף.

(וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב "וְאֶרְאֶה כו'": כִּי עֶצֶם הַגִּילּוּי יִהְיֶה רַק לְעָתִיד, "וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם" (בְּהַר כו, יב). אַךְ אַף עַל פִּי כֵן, עַל יְדֵי קִיּוּם מִצְוֹת הַתְּלוּיוֹת בָּאָרֶץ יוּכַל לָבֹא לִבְחִינַת שֶׁיִּרְאֶה אֶת בְּחִינַת "הַלְּבָנוֹן", בִּבְחִינַת רְאִיָּה לְבַד).

---

114. (וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר מַעְנְיָן זֶה בְּבֵיאוּר עַל פָּסוּק "וַיִּכְתּוֹב מֹשֶׁה אֶת מוֹצָאֵיהֶם לְמַסְעֵיהֶם" (לְעֵיל מַסְעֵי צג, א. צה, ג).

וְעַיֵּין בְּהַרְמַ"ז בְּפָרָשָׁה וַיִּקְרָא בְּתְחִלַּת הַפָּרָשָׁה, שֶׁכָּתַב שֶׁ"בְּתִיקּוּן 'וֶאֱמֶת' מֵאִיר דַּעַת דְּעַתִּיק כו'", עַיֵּין שָׁם).

115. (שִׁיר הַשִּׁירִים רַבָּה א, א (יא)).

116. (סַנְהֶדְרִין צט, ב).

117. (נוֹסַח בִּרְכַּת יוֹצֵר אוֹר").

118. (שָׁם).

119. וְעַיֵּין בַּזֹּהַר תְּרוּמָה קס"ה (צָרִיךְ לִהְיוֹת: קסח, ב. – בְּעִנְיַן טוּב וְחֶסֶד).

120. וְעַיֵּין בַּזֹּהַר רֵישׁ פָּרָשַׁת אֱמוֹר, וּבְהַרְמַ"ז שָׁם. וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְאֶתְחַנַּן", מַעְנְיַן "**וּבְטוּבוֹ מְחַדֵּשׁ** כו'" (לְעֵיל וְאֶתְחַנַּן ב, א. ג, א).

121. עַיֵּין בְּ"אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ" (סִימָן יב) עַל פָּסוּק "וְהָיָה מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה שָׁלוֹם".

122. (תִּקּוּנֵי זֹהַר תִּקּוּן ע קלה, ב).

123. (רְאֵה תּוֹרָה אוֹר וַיֵּצֵא כג, א. כד, ב).

124. (רְאֵה עֵץ חַיִּים שַׁעַר ו (שַׁעַר הָעֲקוּדִים) פֶּרֶק א. שַׁעַר לח (שַׁעַר לֵאָה וְרָחֵל) פֶּרֶק ג. וּרְאֵה גַּם בְּרֵאשִׁית רַבָּה פָּרָשָׁה ע, י).

וְנִקְרָא "יְרִיעוֹת שְׁלֹמֹה", "נוֹטֶה שָׁמַיִם כַּיְרִיעָה" (תְּהִלִּים קד, ב). וְהָעִנְיָן: דִּמְבוֹאָר לְמַעְלָה, דְּעַל יְדֵי קִיּוּם מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה נִמְשָׁךְ גִּילוּי חַב"ד דְּעַתִּיק־יוֹמִין. וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב דְּלֹא־תַעֲשֶׂה נִמְשָׁכִים מִי"ה. וְעַל גִּילוּי זֶה אָמַר "וְנָאוָה [..] כְּאָהֳלֵי קֵדָר", וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעִיל הַטַּעַם שֶׁהִמְשִׁיל גִּילוּי זֶה "כְּאָהֳלֵי קֵדָר". וְאַחַר כָּךְ אָמַר עוֹד, שֶׁיִּתְגַּלֶּה בְּחִינַת גְּבוֹהַּ יוֹתֵר, וְהַיְינוּ מַקִּיפִים דְּחַב"ד דְּעַתִּיק־יוֹמִין, וְזֶהוּ בְּחִינַת "כִּירִיעוֹת שְׁלֹמֹה"[125].

וְהַכֹּל עַל יְדֵי בְּחִינַת "שְׁחוֹרָה אֲנִי", שֶׁיֵּרְדָה הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה בִּכְדֵי לְקַיֵּים בְּחִינַת אִתְכַּפְיָא וְאִתְהַפְּכָא חֲשׁוֹכָא לְנָהוֹרָא כו' עַל יְדֵי "סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב" (תְּהִלִּים לד, טו), שֶׁעַל יְדֵי זֶה יִתְבָּרְרוּ כָּל הַסִּיגִים מִמַּה שֶׁנָּפַל מִשְּׁבִירַת הַכֵּלִים, וְלֹא יִהְיֶה שׁוּם מָסָךְ מַבְדִּיל, "וְנִגְלָה כְּבוֹד ה'" (יְשַׁעְיָה מ, ה), "עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ" (יְשַׁעְיָה נב, ח), "בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה ה' אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד" (זְכַרְיָה יד, ט).

(וְיוּבַן עוֹד עִנְיָן בְּחִינַת "יְרִיעוֹת שְׁלֹמֹה", מִמַּה שֶׁנִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹם אַחֵר – סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "עַד דְּלָא יָדְעֵי בֵּין אָרוּר הָמָן לְבָרוּךְ מָרְדְּכָי"[126]:

כִּי "אָרוּר הָמָן" הוּא הַקְּלִיפָּה הַמְכַסֶּה וּמַסְתִּיר שֵׁם י"ה, בְּחִינַת הַלֹּא־תַעֲשֶׂה; וּ"בָרוּךְ מָרְדְּכַי" הוּא הַמִּשְׁכַּת מִצְוֹת־עֲשֵׂה, בְּחִינַת ו"ה;

וּבְחִינַת תְּשׁוּבָה־עִילָּאָה עוֹלָה לְמַעְלָה מִבְּחִינַת י"ה וּמִבְּחִינַת ו"ה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב גֵּבִי יוֹם הַכִּפּוּרִים (אַחֲרֵי טז, ל): "לִפְנֵי הַוְיָה תִּטְהָרוּ" – לְמַעְלָה מִבְּחִינַת שֵׁם הַוְיָה שֶׁבּוֹ תְּלוּיִין הַמִּצְוֹת־עֲשֵׂה וּמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה כו'.

וְכֵן בְּפוּרִים זָכוּ לְגִילּוּי זֶה עַל יְדֵי הַמְּסִירַת־נֶפֶשׁ בִּגְזֵירַת הָמָן, שֶׁ"הוּשְׁחֲרוּ פְּנֵיהֶם"[127]. וְזֶהוּ בְּחִינַת "שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנָאוָה [..] כִּירִיעוֹת שְׁלֹמֹה". וְלָכֵן הַשִּׂמְחָה "עַד דְּלָא יָדְעֵי בֵּין כו'", כִּי הוּא גְּבוֹהַּ הַרְבֵּה מִב' הַבְּחִינוֹת דַּעֲשֵׂה וְלֹא־תַעֲשֶׂה כו'.

וְלָכֵן בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים הָיָה מַלְבִּין הַ"לְּשׁוֹן שֶׁל זְהוֹרִית"[128], וְהוּא עַל יְדֵי הַהַמְשָׁכָה מִמְּקוֹר הַלַּבְנוֹנִית, וּכְעִנְיָן "וְהַלְּבָנוֹן כו'"). :

ז. **וְאַחַר** כָּל זֶה יוּבַן גַּם כֵּן פֵּירוּשׁ הַפָּסוּק (קְדוֹשִׁים יט, לב) "מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם כו'":

דְּהִנֵּה מְבוֹאָר בְּ"לִקּוּטֵי תּוֹרָה מֵהָאַרִיז"ל", בְּטַעֲמֵי מִצְוֹת סוֹף פָּרָשַׁת קְדוֹשִׁים: דְּ"מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם" – הַיְינוּ "דִּיקְנָא דַּאֲרִיךְ־אַנְפִּין", "וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן" – הַיְינוּ "דִּיקְנָא דְּזָ"א".

וְאֵיךְ שֶׁיֵּשׁ לוֹמַר עַל הָאָדָם שֶׁלְּמַטָּה שֶׁיָּקוּם מִפְּנֵי אֲרִיךְ וְזָ"א כו' – וַהֲלֹא "לֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא כו'", וּכְתִיב (תְּשָׁא לג, כ): "כִּי לֹא יִרְאַנִי הָאָדָם וָחָי" כו'?

אֶלָּא הָעִנְיָן, דְּהַכַּוָּנָה עַל קִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁהֵן נִמְשָׁכִין מִדִּיקְנָא דַּאֲרִיךְ־אַנְפִּין וּמִדִּיקְנָא דְּזָ"א: הַמִּצְוֹת־עֲשֵׂה הֵן הַמְשָׁכוֹת מִדִּיקְנָא דַּאֲרִיךְ־אַנְפִּין וַהֲלֹא־תַעֲשֶׂה הֵם בְּדִיקְנָא דְּזָ"א. וּכְשֶׁמְּקַיֵּים הַמִּצְוָה בְּהִידּוּר מִצְוָה כַּדִּין, הֲרֵי זֶה מְקַיֵּים "מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם כו'".

וּבְיוֹתֵר, לְפִי מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר, שֶׁהַמִּצְוֹת נִקְרָא "שְׁלוּחֵי ה'"[129], וּ"שְׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ"[130], אִם כֵּן זֶהוּ מַמָּשׁ "מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם כו'".

וְכֵן בִּכְלַל זֶה הִידּוּר תַּלְמִיד־חָכָם וְקִימָה מִפְּנֵי סֵפֶר תּוֹרָה. וְכַמְבוֹאָר בַּזֹּהַר סוֹף פָּרָשַׁת קְדוֹשִׁים: "רַב הַמְנוּנָא סַבָּא כַּד הֲוָה חָמָא סֵפֶר תּוֹרָה הֲוָה קָם מִקַּמֵּיהּ וְאָמַר: 'מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם' כו'"[131]. וְזֶהוּ דְּקָיְימָא לָן (בְּקִידּוּשִׁין דַּף ל"ב, עַמּוּד ב') דְּ"מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם" הַיְינוּ זָקֵן וְחָכָם, "וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן" הַיְינוּ שֶׁקָּנָה חָכְמָה, וַאֲפִילּוּ יַנִּיק וְחַכִּים.

וְהַיְינוּ כְּפֵירוּשׁ הַ"לִּקּוּטֵי תּוֹרָה", דְּ"מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם" הַיְינוּ "דִּיקְנָא דַּאֲרִיךְ־אַנְפִּין" שֶׁהוּא בְּחִינַת סַבָּא. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דָּנִיאֵל ז, ט): "וַעֲתִיק יוֹמִין יְתִיב כו' וּשְׂעַר רֵישֵׁיהּ כַּעֲמַר נְקֵא". אֲבָל "וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן" הַיְינוּ בְּ"דִיקְנָא דְּזָ"א", אֲשֶׁר הוּא בְּחִינַת "קְווּצוֹתָיו תַּלְתַּלִּים שְׁחוֹרוֹת כו'". אֶלָּא "שֶׁקָּנָה חָכְמָה" – "קִנְיָן" הוּא הַמְשָׁכָה מֵהַהֶעְלֵם אֶל הַגִּילּוּי, שֶׁנִּמְשָׁךְ בּוֹ מֵחָכְמָה־סְתִימָאָה.

וְכִדְפֵירֵשׁ בָּאִדְּרָא (דַּף ק"מ, עַמּוּד א'): "וּבְגִין דְּהָנֵי שַׂעֲרֵי אוּכְמֵי וַחֲשׁוֹכָן, כְּתִיב 'מְגַלֶּה עֲמוּקוֹת מִנִּי חֹשֶׁךְ' כו'", שֶׁנִּמְשָׁךְ עַל יְדֵי קִיּוּם מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה – בְּחִינַת עוֹמֶק

---

125. (וְעַיֵּין בְּ"מְבוֹא שְׁעָרִים" (שַׁעַר שֵׁנִי, חֵלֶק שְׁלִישִׁי, פֶּרֶק ה'): הַחֵלֶק הַמְּעוּלֶּה וְהַגָּדוֹל מְאֹד הוּא הַנִּשְׁאָר מַקִּיף כו', עַיֵּין שָׁם. וְצָרִיךְ לְהָבִין מִמַּה שֶׁכָּתַב (בְּשַׁעַר ג', חֵלֶק א', פֶּרֶק ה'): כִּי אוֹר הַפְּנִימִי גָּדוֹל כו'. וְכֵן כָּתַב בְּ"עֵץ חַיִּים" (בְּמַהֲדוּרָא קַמָּא, שַׁעַר י' סוֹף פֶּרֶק ב'). וְכֵן כָּתַב בְּ"מִשְׁנַת חֲסִידִים", מַסֶּכֶת עֲתִיק, סוֹף פֶּרֶק א'.

וְעַיֵּין מַה שֶּׁכָּתַב שָׁם בְּ"מְבוֹא שְׁעָרִים" (שַׁעַר ג', חֵלֶק א', רֵישׁ פֶּרֶק ה'): וְאוּלֵי הַמְעַיֵּין (וּיוּכַל לְקַשֵּׁר זֶה עִם הַנַּ"ל כִּי נִרְאִים דְּבָרִים סוֹתְרִים אֶת הַנַּ"ל) כו', עַיֵּין שָׁם.

וְעַיֵּין בְּהַרְמַ"ז רֵישׁ פָּרָשַׁת שְׁמִינִי, מֵעִנְיָן אוֹר פְּנִימִי וְאוֹר מַקִּיף דְּעַתִּיק: "שֶׁהָאוֹר מַקִּיף הוּא מִתְפַּשֵּׁט וְכו' עַד אֵין חֵקֶר". עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. וְהַיְינוּ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב כָּאן).

126. (תּוֹרָה אוֹר מְגִלַּת אֶסְתֵּר צו, א).

127. (רְאֵה אֶסְתֵּר רַבָּה א, א. מְגִילָּה יא, א).

128. (יוֹמָא סח, ב).

129. (תַּנְחוּמָא וַיִּגַּשׁ ו).

130. (בְּרָכוֹת לד, ב).

131. (רַב הַמְנוּנָא סָבָא כְּשֶׁהָיָה רוֹאֶה סֵפֶר תּוֹרָה הָיָה קָם מִלְּפָנָיו וְאוֹמֵר 'מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם').

הֶחָכְמָה־עִילָּאָה, "עָמְקוּ מַחְשְׁבוֹתֶיךָ כו'". וְכַמְּבוֹאָר לְעֵיל בַּאֲרִיכוּת.

וְהִנֵּה פֵּירוּשׁ "וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹקֶיךָ"[132] פֵּירֵשׁ בְּ"לִקּוּטֵי תּוֹרָה" שָׁם, שֶׁהוּא בְּחִינַת נוּקְבָא – מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת. וְהָעִנְיָן, דְּזֶה קָאֵי עַל תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה, דְּ"מַלְכוּת – פֶּה, תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה קָרִינָן לָהּ"[133]; וְז' מִצְוֹת דְּרַבָּנָן; וּשְׁאָר סְיָיגִים וּגְדָרִים שֶׁמִּדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

וְכֵן מַשְׁמָע בַּזֹּהַר שָׁם: "אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, מִכָּאן רֶמֶז לְתוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב וְרֶמֶז לְתוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה". וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב בַּ"מִקְדַּשׁ מֶלֶךְ" שָׁם, דְּתוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה הִיא בְּחִינַת נוּקְבָא, וְעַל זֶה נֶאֱמַר "וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹקֶיךָ".

וְהָעִנְיָן: כִּי הַמַּלְכוּת הִיא לְמַטָּה מִזָּ"א וְכָל שֶׁכֵּן מֵאֲרִיךְ. וְעַל זֶה נֶאֱמַר (שִׁיר הַשִּׁירִים ד, א): "שַׁעְרֵךְ כְּעֶדֶר הָעִזִּים כו'". וְלָכֵן הוּצְרַךְ לוֹמַר עַל זֶה "וְיָרֵאתָ", כִּי בֶּאֱמֶת "חֲמוּרִים דִּבְרֵי סוֹפְרִים מִדִּבְרֵי תּוֹרָה כו'"[134]. וְכַנּוֹדָע מֵעִנְיָן "עֲרֵבִים עָלַי דִּבְרֵי סוֹפְרִים יוֹתֵר מִיֵּינָהּ שֶׁל תּוֹרָה"[135], שֶׁשָּׁרְשָׁן מִבְּחִינַת "סוֹפֵר", שֶׁלְּמַעְלָה מִתּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב שֶׁהִיא בְּחִינַת "סֵפֶר".

וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר עוֹד בְּמָקוֹם אַחֵר[136] בְּפֵירוּשׁ "בִּינָה יְתֵירָה נִיתְּנָה בְּאִשָּׁה מִבְּאִישׁ"[137] דְּקָאֵי עַל תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה:

דְּעִנְיַן שֶׁבַע מִצְוֹת דְּרַבָּנָן, כְּמוֹ: נְטִילַת יָדַיִם, וְעֵירוּבִין, וְנֵר חֲנוּכָּה, עִנְיָנָם גַּם כֵּן לִדְרֹחוֹת יְנִיקַת הַחִיצוֹנִים כְּמוֹ בְּמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה. שֶׁעַל יְדֵי נְטִילַת יָדַיִם לֹא יִינְקוּ הַחִיצוֹנִים מֵהַמִּדּוֹת מֵהַצַּפְרְנַיִם כו'. וְזֶה נַעֲשֶׂה בְּמִצְוֹת דְּרַבָּנָן עַל יְדֵי "קוּם וַעֲשֵׂה", מַה שֶּׁבְּתוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב לֹא יוּכַל לִהְיוֹת בְּחִינָה זוֹ – רַק עַל יְדֵי "לֹא", שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה, וּבְתוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה, בָּא וְנִמְשַׁךְ בְּחִינָה זוֹ בְּז' מִצְוֹת דְּרַבָּנָן, שֶׁהֵם מִצְוֹת־עֲשֵׂה דְּרַבָּנָן. וְזֶהוּ "בִּינָה יְתֵירָה נִיתְּנָה בְּאִשָּׁה".

וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר[138] בַּבִּיאוּר עַל פָּסוּק (נָשֹׂא ו, כג): "כֹּה תְבָרְכוּ", בְּעִנְיַן "וְאֵיךְ לֹא אֶשָּׂא פָנִים לְיִשְׂרָאֵל – שֶׁאֲנִי כָּתַבְתִּי (עֵקֶב ח, י): 'וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ', וְהֵם דִּקְדְּקוּ עַל עַצְמָן עַד כְּזַיִת כו'"[139], דְּהַיְינוּ, שֶׁהֵם הִמְשִׁיכוּ מִלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת הַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל יְדֵי תּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב כו', עַיֵּין שָׁם[140]. וְלָכֵן נֶאֱמַר עַל זֶה "וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹקֶיךָ", בְּחִינַת "מַלְכוּת – תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה קָרִינָן לָהּ"[141].

וְסִיּוּם הַפָּסוּק: "אֲנִי הֲוָיָה" – דְּכוֹלָּא חָד[142]. :

132. (סִיּוּם הַפָּסוּק "מִפְּנֵי שֵׁיבָה תָּקוּם").

133. (תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה, "פָּתַח אֵלִיָּהוּ" יז, א).

134. (סַנְהֶדְרִין פז, ב. בְּרָכוֹת ד, ב).

135. (עֲבוֹדָה זָרָה לה, א).

136. (רְאֵה לְעֵיל פָּרָשַׁת רְאֵה כט סוֹף עַמּוּד ד וְאֵילָךְ. מַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן תקס"ד עַמּוּד נ וְאֵילָךְ. הַנִּסְמָן בְּהֶמְשֵׁךְ תרס"ו עַמּוּד תקיח הֶעָרָה 46).

137. (נִדָּה מה, ב).

138. (לִקּוּטֵי תּוֹרָה נָשֹׂא כז, ג. כח, ג).

139. (בְּרָכוֹת כ, ב).

140. וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה עוֹד בְּפָרָשָׁה מַטּוֹת, בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְשָׁמַע אָבִיהָ אֶת נִדְרָהּ" (לְעֵיל מַטּוֹת פד, ד – פה, א).

141. **וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר** סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "קוֹל דּוֹדִי", **בְּעִנְיַן** "הָרִים וּגְבָעוֹת" – **אָבוֹת וְאִמָּהוֹת** כו', **וְעַל דֶּרֶךְ זֶה יוּבַן גַּם כֵּן בְּעִנְיַן תּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב וְתוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה** (לִקַּמָּן טו, ג־ד).

142. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "אֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ כו'" (לְעֵיל בְּהַר מג, א: פִּירוּשׁ, "אֲנִי" הוּא עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, הוּא מַמָּשׁ "הַוָּיָ", שֶׁהוּא מַה שֶּׁנִּמְשָׁךְ לִהְיוֹת מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין, בְּיו"ד נִבְרָא הָעוֹלָם הַבָּא כו', וְכוֹלָּא חָד).

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

תורת חיים

(כט) **ובזה** יובן ענין שני הפסוקים הנז' בנשר הם כסותרים זא"ז ונראים כב' הפכים ממש. ובאמת הכל אחד והא בהא תליא דעומק רום יורד דוקא לעומק תחת כנ"ל. דהנה הנשר שהוא רחמני על בניו עושה בכנפיו ב' דברים שהן ב' הפכים ממש הא' מה שדרך הנשר בשמים והוא שמצד עוצם רחמנותו על בניו ישא גוזליו על אברתו מלמעלה דוקא ועולה ומגביה עצמו בגובה השמים כמו אם תגביה כנשר כו' וצריך להגביה כנפיו להיות פרושות כלפי מעלה דוקא כידוע שהנשר בפריחתו הגבה למעלה יפרוש כנפיו למעלה כמו וידינו פרושות כנשרי שמים כו'. ולפעמים הוא בהיפוך שיורד למטה בהשפלת כנפיו להיות למגן על גוזליו למטה להכניסם תחת כנפיו. וזהו כנשר יעיר קנו ברחמיו הטבעיים וישפיל כנפיו לרחף על גוזליו לחופף עליהם. והענין ידוע שכאשר הנשר ירא מן החץ שלא יכו לגוזליו ישאם על אברתו למעלה והוא שפורח ועולה בגובה השמים וגוזליו על כנפיו הפרושות למעלה שלא יגיע להם החץ ויקבל בעצמו החץ מצד

עוצם רחמנותו. ואם צריך לשמר' מחום השמש או גשמים או מן המזיקים כנחש וכה"ג על גוזליו ירחף לפרוש כנפיו עליהם בהשפלת כנפיו להגן עליהם ויקבל ע"ע חום השמש או שטף הגשם ויעמוד לנגד כל מזיק כו'. ונמצא יש ב' הפכי' בכנפיו והכל רק מצד טבע הרחמנות בלבד אם בדרך העלאה למעלה שישאם על אברתו להצילם מן החץ. אם בדרך ירידה והשפלה למטה לשומרם מכל פגע רע למטה כו'. והן ב' הפכים שבכנפי הנשר בהעלאה בתכלית למעלה כדרך הנשר בשמים כנ"ל ובהשפלה בתכלית כנשר יעיר קנו כו' והכל אחד שכ"ז רק מצד טבע הרחמנות. והיינו לפי הנ"ל שיש בטבע רחמנות לעלות למעל' ביותר ויורד למטה ביותר דלפ"ע השפלות נמשך למטה יותר ברחמים והיינו כמו על גוזליו הקטני' ירחף להשפיל כנפיו עליהם למטה כו' ולפי"ע הרוממות יהיה נמשך ומתעורר מלמעלה יותר זהו כמו דרך הנשר בשמים שישאם על אברתו למעלה מעלה והכל אחד ממש והא בהא תליא והיו לאחדים כנ"ל וד"ל:

בראשית ברא כו'. יהי רקיע בתוך המים

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצותיך

"אָנֹכִי[1] ה' אֱלֹקֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים"[2] – זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה לֵידַע וּלְהַאֲמִין שֶׁיֵּשׁ אֱלוֹהַּ (חִינּוּךְ כ"ה).

וְהָרַמְבַּ"ם בְּסֵפֶר הַמִּצְוֹת, בְּמִצְוֹת עֲשֵׂה סִימָן א' בֵּיאֵר עִנְיַן מִצְוָה זוֹ בְּלָשׁוֹן זֶה:

"מִצְוָה א' הִיא הַצִּיווּי אֲשֶׁר צִיּוָּנוּ בְּהַאֱמָנַת הָאֱלֹהוּת, וְהוּא שֶׁנַּאֲמִין שֶׁיֵּשׁ שָׁם עִלָּה וְסִיבָּה הוּא פּוֹעֵל לְכָל הַנִּמְצָאִים. וְהוּא אֱמָרוֹ: אָנֹכִי ה' אֱלֹקֶיךָ".

עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

וְהָרַמְבַּ"ן שָׁם[3] כָּתַב בְּשֵׁם בַּעַל "הֲלָכוֹת גְּדוֹלוֹת" שֶׁלֹּא מְנָאָה בְּתַרְיַ"ג:

"וְהַנִּרְאֶה מִדַּעְתּוֹ שֶׁל בַּעַל "הֲלָכוֹת גְּדוֹלוֹת", שֶׁאֵין מִנְיַן תַּרְיַ"ג מִצְוֹתָיו אֶלָּא גְּזֵירוֹתָיו יִתְעַלֶּה שֶׁגָּזַר עָלֵינוּ לַעֲשׂוֹת אוֹ מְנָעָנוּ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת, אֲבָל הָאֱמוּנָה בְּמִציאוּתוֹ יִתְעַלֶּה, שֶׁהוֹדִיעַ אוֹתָהּ אֵלֵינוּ בְּאוֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים וּבְגִילּוּי הַשְּׁכִינָה לְעֵינֵינוּ, הוּא הָעִיקָּר וְהַשּׁוֹרֶשׁ שֶׁמִּמֶּנּוּ נוֹלְדוּ הַמִּצְוֹת – לֹא יִמְנוּ בְּחֶשְׁבּוֹנָן".

וְנִסְמָךְ שָׁם מֵהַמְכִילְתָּא[4]: "בְּשֵׁם שֶׁקִּבַּלְתֶּם מַלְכוּתִי קַבְּלוּ גְּזֵירוֹתַי" – "עָשׂוּ קַבָּלַת הַמַּלְכוּת עִנְיָן בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְהַמִּצְוֹת הַנִּגְזָרוֹת מֵאִתּוֹ יִתְעַלֶּה בְּעִנְיָן אַחֵר כו'".

וּמִכָּל מָקוֹם, דַּעַת הָרַמְבַּ"ן בְּעַצְמוֹ הִיא כְּהָרַמְבַּ"ם, וּכְמוֹ שֶׁסִּיֵּים שָׁם: "זֶהוּ דַּעַת בַּעַל "הֲלָכוֹת גְּדוֹלוֹת", וְיֵשׁ לוֹ פָּנִים, אֲבָל עוֹד בְּמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה אֲבָאֵר הַמִּתְחַוֵּיר לִי".

וּבְהַשָּׂגוֹתָיו לְלֹא־תַעֲשֶׂה[5] סִימָן א' כָּתַב לְהָדִיָא כְּהָרַמְבַּ"ם וְזֶה לְשׁוֹנוֹ:

"שֶׁנִּצְטַוִּינוּ מִצְוָה רִאשׁוֹנָה – בְּקַבָּלַת מַלְכוּת שָׁמַיִם. כְּלוֹמַר, שֶׁנַּאֲמִין שֶׁיֵּשׁ אֱלוֹהַּ פּוֹעֵל לְכָל הַנִּמְצָאוֹת, מוֹצִיאָן מֵאַיִן מוּחְלָט אֶל הַיֵּשׁ שֶׁהֵם עָלָיו וְאֶל הַיֵּשׁ שֶׁיַּחְפּוֹץ בּוֹ בְּכָל זְמַן מִן הַזְּמַנִּים. וְהוּא שֶׁאָמַר יִתְבָּרֵךְ וְיִתְעַלֶּה: "אָנֹכִי ה' אֱלֹקֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים", שֶׁהִיא מִצְוָה בֶּאֱמוּנָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[6], וּבִיאַרְנוּ אֲנַחְנוּ[7] אוֹתוֹ בִּרְאָיָה מִדִּבְרֵיהֶם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, צִוָּה אוֹתָנוּ בְּזֹאת הָאֱמוּנָה שֶׁהִיא יְסוֹד הַתּוֹרָה".

עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ לְעִנְיָנֵינוּ.

וְכֵן כָּתוּב וּמְפוֹרָשׁ בְּרַעְיָא מְהֵימְנָא פָּרָשָׁה וָאֵרָא, דַּף כ"ה עַמּוּד א' וְזֶה לְשׁוֹנוֹ עַל פָּסוּק[8] "וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי ה' אֱלֹקֵיכֶם":

"פִּקּוּדָא דָּא, קַדְמָאָה דְּכָל פִּיקּוּדִין – לְמִנְדַּע דְּאִית שַׁלִּיטָא עִילָּאָה דְּאִיהוּ רִבּוֹן עָלְמָא, וּבָרָא עָלְמִין כּוּלְּהוּ, שְׁמַיָּא וְאַרְעָא וְכָל חֵילֵיהוֹן, וְדָא אִיהוּ בִּכְלָלָא כו'.

---

1. הַאֲמָנַת אֱלֹקוּת: **לִקּוּטֵי תּוֹרָה פָּרָשַׁת וָאֶתְחַנַּן** דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם" **וּבִיאוּרָיו** (ד, א וָאֵילָךְ). – הֶעָרַת כְּבוֹד קְדוֹשַׁת אַדְמוּ"ר.

פְּרָקִים א־ב מִמִּצְוָה זוֹ מְיוּסָּדִים עַל דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם" וּבִיאוּרָיו בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה וָאֶתְחַנַּן ד, א וָאֵילָךְ. וְהַגְּהוֹת הַצֶּמַח צֶדֶק עָלָיו בְּאוֹר הַתּוֹרָה וָאֶתְחַנַּן עַמּוּד קעא.

2. יִתְרוֹ כ, ב.

3. בְּהַשָּׂגוֹתָיו עַל סֵפֶר הַמִּצְוֹת לְהָרַמְבַּ"ם.

4. עַל הַפָּסוּק (שָׁם ג) "לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹקִים אֲחֵרִים עַל פָּנָי".

5. בְּחֶלֶק "שִׁכְחַת הַלָּאוִין".

6. כְּמוֹ שֶׁכָּתַב: – הָרַמְבַּ"ם בְּסֵפֶר הַמִּצְוֹת מִצְוֹת עֲשֵׂה א. בְּחֶלֶק מִדְּפוּסֵי הָרַמְבַּ"ן (עַל פִּי כִּתְבֵי יָד) הַגִּירְסָא הִיא: "כְּמוֹ שֶׁכְּתַב הָרַב".

7. בַּהַשָּׂגוֹת הָרַמְבַּ"ן שָׁם.

8. וָאֵרָא ו, ז.

כֵּיוָן דִּידְעוּ פִּקּוּדָא דָּא בְּאַרַח כְּלָל, כְּדֵין אוֹלִיף לוֹן בְּאַרַח פְּרָט; "כִּי ה' הוּא הָאֱלֹקִים" דָּא בְּאַרַח פְּרָט. כַּמָּה רָזִין וְסִתְרִין אִית בֵּיהּ"[9].

עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ לְעִנְיָנֵינוּ.

מְבוֹאָר מִדְּבָרָיו, שֶׁ"פִּקּוּדָא קַדְמָאָה **בְּאַרַח כְּלָל**" הִיא מִצְוָה זוֹ **דְּהַאֲמָנַת אֱלֹהוּת** שֶׁמְּנָאָה הָרַמְבַּ"ם מִפָּסוּק "אָנֹכִי". וְאַחַר־כָּךְ מַה שֶׁכָּתַב "**בְּאַרַח פְּרָט**", הִיא מִצְוַת **אַחְדוּת הַשֵּׁם** שֶׁמְּנָאָה הָרַמְבַּ"ם שָׁם[10] סִימָן ב' מִפָּסוּק[11] "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹקֵינוּ ה' אֶחָד"[12] . וְכֵן כָּתַב הַחִינּוּךְ [בְּמִצְוָה] תי"ז. וְכֵן הוּא לְהֶדְיָא בְּהַקְדָּמַת זֹהַר בְּרֵאשִׁית דַף י"ב עַמּוּד א' – "פִּקּוּדָא תְּלִיתָאָה וּפִקּוּדָא רְבִיעָאָה"[13], שֶׁהֵם ב' מִצְוֹת אֵלּוּ – הַאֲמָנַת אֱלֹהוּת וְהַיִּחוּד[14], יְעוּיָּן שָׁם :

א) וְהִנֵּה בֶּאֱמֶת צָרִיךְ לְהָבִין קוּשְׁיַת בַּעַל "הֲלָכוֹת גְּדוֹלוֹת": שֶׁהָאֱמוּנָה בִּמְצִיאוּתוֹ יִתְעַלֶּה, שֶׁהוּא הָעִיקָּר וְהַשֹּׁרֶשׁ – אֵיךְ יִמְנוּ בְּחֶשְׁבּוֹן הַצִּיּוּוִים?

וְכֵן הִקְשָׁה הָרַב חִסְדָּאי[15] בְּסֵפֶר "אוֹר ה'"[16], הֱבִיאוֹ הָרַב יִצְחָק אַבְרַבַּנֵאל בְּסֵפֶר "רֹאשׁ אֱמָנָה" פֶּרֶק ד' וְזֶה לְשׁוֹנוֹ:

"שֶׁטָּעָה טָעוּת גְּמוּרָה מִי שֶׁמָּנָה "אָנֹכִי ה' אֱלֹקֶיךָ" מִצְוָה, לְפִי שֶׁהַמִּצְוָה הִיא מִן הַמִּצְטָרֵף, וְלֹא תְּצוּיֶיר בְּזוֹלַת אֱלוֹהַּ מְצַוֶּה יָדוּעַ. וְלָזֶה, כַּאֲשֶׁר נַנִּיחַ אֱמוּנַת מִצִּיאוּת הָאֵל מִצְוָה, כְּבָר נַנִּיחַ אֱמוּנַת מִצִּיאוּת הָאֵל קוֹדֶמֶת לֶאֱמוּנַת מִצִּיאוּת הָאֵל וְכוּ'. וְכָל זֶה בְּתַכְלִית הַבִּיטּוּל וְהַגְּנוּת".

אָמְנָם הֶחָכָם הַגָּדוֹל הַשָּׁלֵם בְּדֵעוֹתָיו הָרַב יִצְחָק אַבְרַבַּנֵאל הֶחֱזִיק דַּעַת הָרַמְבַּ"ם, בִּפְרָט כִּי כֵּן הוּא דַּעַת הָרַעְיָא מְהֵימְנָא, "מֹשֶׁה אֱמֶת וְתוֹרָתוֹ אֱמֶת"[17], וְלָזֹאת תִּירֵץ שָׁם פֶּרֶק ז', וּבֵיאֵר שָׁם דִּבְרֵי הָרַמְבַּ"ם:

שֶׁאֵין כַּוָּנָתוֹ כְּפִי שֶׁהֵבִין בּוֹ הָרַב חִסְדָּאי בְּפֵירוּשׁ מִצְוָה זוֹ, שֶׁהִיא אֱמוּנַת מִצִּיאוּת הָאֵל, רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁהוּא נִמְצָא בִּלְבַד, אֲשֶׁר סוֹתְרוֹ הוּא הַנֶּעֱדָר חַס וְשָׁלוֹם.

אֲבָל עִם הָעִיּוּן הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר יִרְאֶה שֶׁאֵינוֹ כֵּן, אֲבָל כַּוָּנַת הָרַב הַגָּדוֹל בְּכָל דְּבָרָיו הוּא, שֶׁהָעִיקָּר הָרִאשׁוֹן וְהַמִּצְוָה הָרִאשׁוֹנָה הוּא, שֶׁנֶּאֱמִין, שֶׁהָאֱלוֹהַּ בָּרוּךְ־הוּא שֶׁכְּבָר יָדַעְנוּ שֶׁהוּא נִמְצָא, מְצִיאוּתוֹ הוּא הַיּוֹתֵר רִאשׁוֹן וְיוֹתֵר שָׁלֵם אֲשֶׁר בְּכָל הַמְּצִיאוּת;

שֶׁמְּצִיאוּתוֹ אֵינוֹ **אֶפְשָׁר** מִצַּד עַצְמוֹ כְּיֶתֶר הַנִּמְצָאִים, אֲבָל הוּא **מְחוּיָּב הַמְּצִיאוּת**[18] מִצַּד עַצְמוֹ כוּ'. וּכְבָר הִתְבָּאֵר, שֶׁהַ"מְחוּיָּב" הוּא, כִּי הוּא אֵינוֹ צָרִיךְ בִּמְצִיאוּתוֹ לְזוּלָתוֹ, וְכָל מַה שֶּׁזּוּלָתוֹ – צָרִיךְ בִּמְצִיאוּתוֹ אֵלָיו, לְפִי שֶׁהוּא נוֹתֵן הַמְּצִיאוּת וְקִיּוּם לְכָל הַנִּמְצָאִים כוּ'. יְעוּיָּן שָׁם :

וְהָעוֹלֶה מִדְּבָרָיו: שֶׁצִּיּוּוֵי הַהַאֲמָנָה אֵינָהּ עַל מְצִיאוּת הָאֵל, כִּי עַל זֶה לֹא נִצְרָךְ לְצִיּוּוִי, כִּי כְּבָר יָדַעְנוּ שֶׁהוּא נִמְצָא כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר, רַק הַצִּיּוּוִי הוּא הַהַאֲמָנָה שֶׁמְּצִיאוּתוֹ הוּא הַיּוֹתֵר שָׁלֵם כוּ'.

אָמְנָם מַה שֶּׁבֵּיאֵר הֶחָכָם הַנִּזְכָּר[19] עִנְיָן שְׁלֵימוּת מְצִיאוּתוֹ, שֶׁהוּא "מְחוּיָּב הַמְּצִיאוּת", הִנֵּה עַל פִּי דֶּרֶךְ הַקַּבָּלָה הוּא בְּעִנְיָן אַחֵר, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר לְפָנֵינוּ אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם.

כִּי גַּם עַל הֱיוֹתוֹ מְחוּיָּב הַמְּצִיאוּת אֵין צָרִיךְ לֶאֱמוּנָה, כִּי הוּא נִכְלָל בִּכְלָל הַיְּדִיעָה שֶׁכְּבָר יָדַעְנוּ זֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹרֵא הַמַּחֲיֶה הָעוֹלָם, וּמִמֵּילָא שֶׁהוּא מְחוּיָּב הַמְּצִיאוּת, כְּמוֹ שֶׁבֵּיאֵר בְּעַצְמוֹ עִנְיַן מְחוּיָּב הַמְּצִיאוּת שֶׁהוּא זֶה, אֶלָּא הָאֱמוּנָה הִיא, שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ רָם וְנִשְׂגָּב לְמַעְלָה מַעְלָה מִמַּדְרֵיגַת הַחָכְמָה. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמִצְוַת הַנְּדָרִים[20].

(וּבִכְלָל זֶה, שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ מְחַיֶּה אֶת הָעוֹלָם בְּאוֹפֶן שֶׁהֵם בְּטֵילִים בִּמְצִיאוּת לְגַמְרֵי לְגַבֵּי דִּבֵּר ה' וְרוּחַ פִּיו יִתְבָּרֵךְ כְּבִיטּוּל אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ בַּשֶּׁמֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בִּלְקוּטֵי אֲמָרִים"[21], וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר מִצְוָה י'[22].

אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ לוֹמַר, שֶׁאֱמוּנָה זוֹ נִכְלָל בְּמִצְוַת הַאֲמָנַת הַיִּחוּד. וּבָזֶה יִתָּכֵן. דִּלְכְאוֹרָה קָשֶׁה, שֶׁגַּם עַל הַיִּחוּד אֵינוֹ נִצְרָךְ לְצִיּוּוִי כְּלָל, כִּי מִמֵּילָא מוּשָׂג. וּכְמוֹ שֶׁהוּא דַּעַת הָרַב חִסְדָּאי שֶׁלֹּא לִמְנוֹתוֹ גַּם כֵּן בִּכְלָל הַצִּיּוּוִים, הוּבָא שָׁם פֶּרֶק ד'; אֶלָּא שֶׁהַצִּיּוּוִי שֶׁל הַהַאֲמָנָה הוּא כַּנַּ"ל).

---

9. תַּרְגּוּם: מִצְוָה זוֹ, רֹאשׁוֹנָה שֶׁל כָּל הַמִּצְוֹות – לָדַעַת שֶׁיֵּשׁ שַׁלִּיט עֶלְיוֹן שֶׁהוּא רִבּוֹן הָעוֹלָם, וּבָרָא אֶת כָּל הָעוֹלָמוֹת, שָׁמַיִם וָאָרֶץ וְכָל חֵילוֹתֵיהֶם. וְזֶהוּ בִּכְלָל.

כֵּיוָן שֶׁיָּדְעוּ מִצְוָה זוֹ בְּדֶרֶךְ כְּלָל, אָז לִמֵּד אוֹתָם בְּדֶרֶךְ פְּרָט; 'כִּי ה' הוּא הָאֱלֹקִים' (וָאֶתְחַנַּן ד, לט) – זֶה בְּדֶרֶךְ פְּרָט. כַּמָּה רָזִים וּסְתָרִים יֵשׁ בּוֹ.

10. בְּסֵפֶר הַמִּצְוֹת שֶׁלּוֹ, מִצְוֹת עֲשֵׂה.

11. וָאֶתְחַנַּן ו, ד.

12. רְאֵה לִקּוּטֵי שִׂיחוֹת חֵלֶק כו עַמּוּד 116.

13. מִצְוָה שְׁלִישִׁית וּמִצְוָה רְבִיעִית.

14. נִתְבָּאֵר לְקַמָּן בְּמִצְוֹת אַחְדוּת ה' סוֹף פֶּרֶק ב.

15. רַבִּי חִסְדָּאי קָרֶשְׁקַשׁ, תַּלְמִיד הָרַ"ן וְרִבּוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵף אַלְבּוֹ בַּעַל סֵפֶר "הָעִיקָּרִים".

16. בַּהַקְדָּמָה, חֵלֶק "הַצָּעָה".

17. לְשׁוֹן חַז"ל תַּנְחוּמָא קֹרַח יא. רְאֵה בָּבָא בְּתְרָא עד, א. סַנְהֶדְרִין קי, סוֹף עַמּוּד א.

18. רְאֵה בַּ"מְפָרֵשׁ" לְרַמְבַּ"ם פֶּרֶק א מֵהִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה הֲלָכָה א.

19. הָרַב יִצְחָק אַבְרַבַּנֵאל.

20. לְעֵיל מב, ב. פֶּרֶק א.

21. תַּנְיָא חֵלֶק ב, שַׁעַר הַיִּחוּד וְהָאֱמוּנָה פֶּרֶקִים ג, ו.

22. מִצְוַת אֲכִילַת מַצָּה פֶּרֶק א. לְעֵיל כב, ב.

וְעִנְיָן זֶה הוּא הַנִּקְרָא בַּזֹּהַר[23] "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין", שֶׁעַל זֶה הִיא מִצְוַת הָאֱמוּנָה. אֲבָל בְּחִינַת "מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין" אֵינוֹ נוֹפֵל עַל זֶה לְשׁוֹן אֱמוּנָה, אֶלָּא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[24] "וּמִבְּשָׂרִי **אֶחֱזֶה** אֱלוֹהַּ" – "אֶחֱזֶה" מַמָּשׁ, וְהוּא תַּרְגּוּם שֶׁל רְאִיָּה.

וַהֲגַם שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה בִּרְאִיָּה גַּשְׁמִיּוּת מַמָּשׁ דְּעֵינֵי בָּשָׂר, מִכָּל מָקוֹם הֲרֵי זֶה כְּאִילּוּ רוֹאֶה מַמָּשׁ עִנְיָן זֶה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא מְרַיֶּה אֶת כָּל הָעוֹלָמוֹת. כִּי רְאִיַּית הַשֵּׂכֶל בְּדָבָר שֶׁנִּתְאַמֵּת אֶצְלוֹ עִנְיָנוֹ הֲרֵי זֶה כִּרְאִיָּה בְּעֵינֵי בָּשָׂר, וְהִתְאַמְּתוּת זוֹ הוּא מַה שֶּׁכָּתוּב "וּמִבְּשָׂרִי אֶחֱזֶה":

כְּמוֹ מַה שֶּׁנִּתְאַמֵּת אֵצֶל הָאָדָם עִנְיַן חִיּוּת נַפְשׁוֹ, שֶׁיֵּשׁ מָהוּת נֶפֶשׁ מְלוּבֶּשֶׁת בְּגוּפוֹ הַמְחַיֶּה אוֹתוֹ, שֶׁהֲרֵי הַגּוּף אֵינוֹ חַי מֵעַצְמוֹ לְבַד, שֶׁהֲרֵי בְּעַצְמוֹ הוּא דּוֹמֵם כְּבָשָׂר וַעֲצָמוֹת הַמּוּנָּחִים בִּקְדֵרָה וּבְתַבְשִׁיל, אֶלָּא שֶׁהוּא חַי מְצַד חִיּוּת הַנֶּפֶשׁ הָרוּחָנִיּוּת שֶׁבּוֹ, שֶׁהוּא רוּחַ הַחִיּוּנִי הַמְלוּבָּשׁ בַּדָּם, כִּדְכְתִיב[25]: "כִּי הַדָּם הוּא הַנָּפֶשׁ", וְאִם כֵּן, הֲגַם שֶׁמֵּעוֹלָם לֹא רָאָה אָדָם מָהוּת הַנֶּפֶשׁ שֶׁבּוֹ – אֵיךְ וּמַה הִיא, עִם כָּל זֶה נִתְאַמֵּת אֶצְלוֹ בָּרוּר מְצִיאוּתָהּ עַל יְדֵי הַשֵּׂכֶל, וְזוֹ הִיא רְאִיַּית הַשֵּׂכֶל שֶׁהוּא אֲמִתּוּת חָזָק כִּרְאִיַּית הָעַיִן מַמָּשׁ;

וְכָךְ "אֶחֱזֶה אֱלוֹהַּ" מַמָּשׁ, בִּרְאוֹתוֹ כָּל הָעוֹלָם חַי וְקַיָּים כָּל נִבְרָא לְפִי עֶרְכּוֹ, הַגַּלְגַּלִּים מִתְנוֹעֲנְעִים, וְהָאָרֶץ יֵשׁ בָּהּ כֹּחַ הַצּוֹמֵחַ לְהַצְמִיחַ עֲשָׂבִים וְאִילָנוֹת עוֹשִׂים פְּרִי, וּבַעֲלֵי־חַיִּים מַרְגִּישִׁים; וְכֵן הַנֶּפֶשׁ שֶׁבָּאָדָם, שֶׁכָּל הָעוֹלָם בִּכְלָלוֹ הוּא כְּמוֹ גּוּף אֶחָד גָּדוֹל "מַהֲלַךְ ת"ק שָׁנָה"[26], וַהֲרֵי גּוּף זֶה הוּא בְּעַצְמוֹ דּוֹמֵם, וּמֵאַיִן בּוֹ הַחִיּוּת הַזֶּה שֶׁבְּכָל אֶחָד וְאֶחָד?

הִנֵּה זֶהוּ חִיּוּת הָאֱלֹהוּת שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ מֵאִיר וּמַשְׁפִּיעַ בִּכְלָלוֹ. וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה[27]: "מַה הַנְּשָׁמָה מְמַלֵּא אֶת הַגּוּף, כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא מְמַלֵּא כָּל הָעוֹלָם"; וְעַל דֶּרֶךְ זֶה הוּא נְשָׁמָה גַּם כֵּן לְגוּפוֹת הַמַּלְאָכִים, שֶׁיֵּשׁ לָהֶם גּוּפוֹת רוּחָנִיִּים[28], וְחִיּוּתָן הוּא מֵהִתְלַבְּשׁוּת אוֹר ה' בּוֹ. וְזֶהוּ סוֹד "אֶחֱזֶה אֱלוֹהַּ" – אֶחֱזֶה מַמָּשׁ בִּרְאִיַּית הַשֵּׂכֶל כְּאִלּוּ רוֹאֶה בָּעַיִן[29].

וְאִם כֵּן, לֹא שַׁיָּךְ עַל עִנְיָן זֶה צִיּוּוּי לְהַאֲמִין, שֶׁהֲאֲמוּנָה לֹא יִתְּכֵן אֶלָּא עַל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה בְּעֵינָיו, וּמֵאַחַר שֶׁעִנְיָן זֶה נִרְאֶה לְעֵין הָרוֹאֶה – מַה נִּצְרָךְ לֶאֱמוּנָה עַל זֶה?

אֶלָּא עַל זֶה נֶאֱמַר[30] "**דַּע** אֶת אֱלֹקֵי אָבִיךָ", שֶׁדָּבָר זֶה נִתְפָּס בְּדַעַת וְלֹא בֶּאֱמוּנָה לְבַד. וּפֵירוּשׁ "דַּעַת" הוּא לְשׁוֹן **הִרְגָּשָׁה**, כְּמוֹ "וְהָאָדָם יָדַע וְגוֹ'"[31]. כִּי הַדָּבָר הַמּוּשָׂג עַל יְדֵי רְאִיַּית הַשֵּׂכֶל, הוּא נִרְגָּשׁ מַמָּשׁ וְלֹא בְּחִינַת אֱמוּנָה; שֶׁהַדָּבָר הָאָמוּן אֵינוֹ בִּבְחִינַת הַרְגָּשָׁה בְּהַמְּאַמִּין, שֶׁהֲאֲמוּנָה הִיא לְמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל.

וְאָמְנָם מִכָּל מָקוֹם נוֹפֵל עַל זֶה לְשׁוֹן **צִיּוּוּי** גַּם כֵּן – "דַּע", דְּהַיְינוּ לְהִתְבּוֹנֵן וּלְהַעֲמִיק מַחֲשַׁבְתּוֹ בָּזֶה. וְלֹא שֶׁיַּעֲלֶה וְיַעֲבִיר הָעִנְיָן בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ לְבַד בִּלְתִּי עִיּוּן וְהַעֲמָקָה; שֶׁזֶּה נִקְרָא בְּשֵׁם "הִרְהוּר" לְבַד, וְיָדוּעַ בַּזֹּהַר[32] דְּ"הִרְהוּר לָא עָבִיד מִידֵּי". אֲבָל הַדַּעַת הוּא שֶׁיַּעֲמִיק מַחֲשַׁבְתּוֹ בַּדָּבָר הַזֶּה

(וְזֶה שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בָּזֶה בְּמִצְוַת עֲשֵׂה, לְדַעַת רַבִּי יוֹנָה בְּ"שַׁעֲרֵי תְשׁוּבָה"[33] – מִפָּסוּק "וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וְגוֹ'", וְלָרַמְבַּ"ם נִכְלָל זֶה בְּמִצְוָה זוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הַחִינּוּךְ: "לֵידַע וּלְהַאֲמִין", כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[34])

וִישִׁימוֹ לְנֶגֶד עֵינָיו.

וְנִצְטַוִּינוּ גַּם כֵּן בַּפָּסוּק[35] "הִשָּׁמֶר לְךָ **פֶּן תִּשְׁכַּח** אֶת ה' וְגוֹ'" – שֶׁלֹּא יַסִּיחַ דַּעְתּוֹ מִזֶּה. וְלָכֵן נוֹפֵל עַל זֶה לְשׁוֹן "שִׁכְחָה", כִּי הַדָּבָר נִרְאֶה בַּעֲלִיל לְעֵין הָרוֹאֶה, אֶלָּא שֶׁהַצִּיּוּוּי הוּא שֶׁלֹּא יַסִּיחַ דַּעְתּוֹ מִזֶּה לַעֲשׂוֹת עַצְמוֹ שָׁכוּחַ חַס וְשָׁלוֹם.

וְהָרַמְבַּ"ן מָנָה זֶה בְּמִנְיָן הַמִּצְוֹת בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בְּהַשָּׂגוֹתָיו לְלֹא־תַעֲשֶׂה[36] סִימָן א': "אָמַר שֶׁלֹּא לִשְׁכּוֹחַ אֱמוּנַת הָאֱלֹהוּת, וְהוּא זֶה". וּלְהָרַמְבַּ"ם שֶׁלֹּא מָנָה זֶה בִּכְלָל הַלָּאוִין, כְּבָר תִּירֵץ הַ"מְּגִילַּת אֶסְתֵּר" שָׁם, לְפִי שֶׁהוּא מֵהַצִּיּוּוִּים הַכּוֹלְלִים, יְעוּדִין שָׁם :

מִצְוַת הָאֱמָנַת אֱלֹקוּת, פָּרָשַׁת יִתְרוֹ

23. חֵלֶק ג פִּנְחָס רכה, ב בְּרֵעֵיָא מְהֵימְנָא: "אִיהוּ סוֹבֵב עַל כָּל עָלְמִין . . אִיהוּ מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין". נִתְבָּאֵר לְעֵיל מִצְוַת צִיצִית פֶּרֶק א. לְקַמָּן מִצְוַת אַחְדּוּת ה' פְּרָקִים א־ב.

24. אִיּוֹב יט, כו.

25. פָּרָשַׁת רְאֵה יב, כג.

26. חֲגִיגָה יג, א.

27. מִדְרָשׁ תְּהִלִּים עַל פָּסוּק (קג, א) "בָּרְכִי נַפְשִׁי". וּרְאֵה בְּרָכוֹת י, א.

28. רְאֵה לְקַמָּן מִצְוַת אַחְדּוּת ה' פֶּרֶק ב.

29. רְאֵה לִקּוּטֵי שִׂיחוֹת חֵלֶק ו עַמּוּד 121 וּבַנִּסְמָן שָׁם בְּהֶעָרוֹת 11. 12.

30. דִּבְרֵי הַיָּמִים א כח, ט.

31. בְּרֵאשִׁית ד, א.

32. חֵלֶק ג אֱמוֹר קה, א.

33. שַׁעַר שְׁלִישִׁי, אוֹת יז.

34. רְאֵה לְקַמָּן סוֹף פֶּרֶק ב.

35. וְאֶתְחַנַּן ו, יב.

36. בְּחֵלֶק "שִׂכְחַת הַלָּאוִין".

ד.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

והענין יובן בהקדם מארז"ל במד"ר פ' נשא פי"ב דרמ"ג ע"ג (שהוא דל"ט ג' שקלאוו) גבי ג' דברים שמע משה מן הקב"ה והרתיע לאחוריו כו', א"ל הקב"ה איני מבקש לפי כחי אלא לפי כחן, זה יתנו יעו"ש. ובמד"ר ס"פ פנחס דרפ"ב ב' (שהוא ע"ה ג') זש"ה שדי לא מצאנוהו שגיא כח (איוב ל"ז ך"ג) וכתי' הן אל ישגיב בכחו מי כמוהו מורה (איוב ל"ו), כיצד יתקיימו שני מקראות אלו אלא כשהוא נותן נותן להם לפי כחו, וכשהוא מבקש אינו מבקש אלא לפי כחן. נלמד מזה שע"י שעושה האדם לפי כחו שהוא כח הגבול, עי"ז נותן לו הקב"ה לפי כחו והרי כחו הוא גם בחי' בלתי בעל גבול, והן אמת שיש לו גם כח בגבול כמ"ש העה"ק דאל"כ אתה מחסיר שלימותו כו', אבל אמרם ז"ל לפי כחו הכוונה על כח הבלתי בעל גבול, ולכן כשהרתיע משה לאחוריו א"ל איני מבקש לפי כחי כו'. אלא שבכדי לעורר בחי' בלתי בעל גבול צריך להיות העלאת האדם ג"כ בבחי' שהיא בלתי בעל גבול, והיינו בחי' בכל מאדך שהוא בלי גבול האדם עכ"פ. והגם שבאמת הוא בחי' גבול, זהו מחסד ה' עלינו שע"י העבודה בבחי' בלי גבול שלנו שבאמת הוא בגבול עדיין, מ"מ יתעורר עי"ז בחי' בלי גבול העליון שהוא באמת בלי גבול, אבל מ"מ צריך להיות ההעלאה ג"כ בבחי' בלי גבול האדם עכ"פ.

והענין הוא דהנה ארז"ל במשנה זיי"ן פ"א דסוטה ובמגילה די"ב ע"ב במדה שאדם מודד בה מודדין לו, ופי' וענין במדה שאדם מודד הוא מה שע"י אתעדל"ת נמשך אתעדל"ע, שהנהגה זו נמשך מע"ס דאצי' שראשיתן הוא בחי' חכ', ובכלל המשכה זו הוא מז"א ועז"נ ולך אד' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו, בתלים סוף סי' ס"ב. ואמנם ענין הסליחה שלא למדוד לו כמדתו וכמעשהו כ"א למחול ולסלוח לו, זהו נמשך מא"א, שז"ע יגמה"ר דא"א כו', אך כדי להמשיך בחי' זו צ"ל ג"כ איזהו העלאה לא"א, ואע"פ שאינה בערך, עכ"ז קצת דמיון צ"ל עכ"פ, וכמו מה שענין בכל מאדך בלי גבול מעורר גילוי אוא"ס שבלי גבול, ונקרא ג"כ במדה שאדם מודד היינו בחי' מאדך שלמעלה מהגבול שלך עי"ז מעורר בלי גבול האמיתי. ובזה יובן מעלת המעביר על מדותיו, שכובש את יצרו, שארז"ל ע"ז איזהו גבור הכובש את יצרו שנא' טוב ארך אפים מגבור, שנת' ענינו במ"א, והרי הוא ממשיך מא"א ע"י מה שכובש את יצרו כו' ומעביר על מדותיו, ועי"ז מעורר כן למעלה בחי' ויעבור ה' על פניו כו' שממשיך יגמה"ר לכבוש מדה"ד שבז"א, וכענין שארז"ל פ"ק דברכות ד"ז ע"א קוב"ה מצלי כו' יהי רצון מלפני שיכבשו רחמי את כעסי כו', ובפ"ז דיומא דס"ט ע"ב ארז"ל הן הן גבורותיו שכובש את יצרו כו' ור"ל שכובש מדה"ד דז"א, ועל כן ע"י שהאדם כובש את יצרו ומעביר על מדותיו, זהו הכנה שיוכלו להאיר עליו יגמה"ר כו'.

אדם אדמה לעליון כו' יגמה"ר ע"ס ובי"ע או ג' ראשי ראשין בס"ד. (ש"פ מטו"מ, ל"ב).

ה.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

קונטרס העבודה

אָמְנָם עִיקַר כִּלְיוֹן וּבִיטּוּל הַיֵּשׁוּת דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, הוּא בְּאַהֲבָה דִּכְרִשְׁפֵּי אֵשׁ דְּנֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית. לִהְיוֹת כִּי הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית בְּהַד' מַדְרֵיגוֹת דְּדַצְחַ"מ הוּא בְּמַדְרֵיגַת הָחַי, שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת יְסוֹד הָאֵשׁ, בְּחִינַת חֲמִימוּת הַתַּאֲוָה; וְהִתְגַּבְּרוּת יְסוֹד הָאֵשׁ דְּנֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית בִּרְשְׁפֵּי אֵשׁ הַתְּשׁוּקָה וְהַצְמָאוֹן לֶאֱלֹקוּת, הוּא בְּחִינַת "אֵשׁ אוֹכְלָה אֵשׁ"[51], לְכַלּוֹת וְלִשְׂרוֹף הַכֹּחַ הַמִּתְאַוֶּה וְהָאֵשׁ דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית בְּתַעֲנוּגוֹת בְּנֵי אָדָם כו', וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "כִּי תֵצֵא" דְּרוּשׁ הָרִאשׁוֹן[52], וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "לְבָאֵר עִנְיַן יוֹם הַכִּפּוּרִים" סוֹף פֶּרֶק ב'[53].

51. יוֹמָא כא, ב.

52. לד, ג.

53. יוֹם הַכִּפּוּרִים סח, ג.

וְהִנֵּה, אֲמִיתִּית הָאַהֲבָה בְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ שֶׁלְּמַטָּה (בְּחִינַת אֵשׁ שֶׁלְּמַטָּה דְּנֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית), הִיא הַבָּאָה מֵהַתְּבוּנָה וְהַדַּעַת בִּגְדוּלַּת ה' אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא (וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּבֵיאוּרֵי הַזֹּהַר פָּרָשַׁת תַּזְרִיעַ בְּבֵיאוּר מַאֲמַר הַזֹּהַר דַּף מ"ט עַמּוּד א' עַל פָּסוּק[54] "הַזָּה עֲלֵיהֶם מֵי חַטָּאת") הַמְּמַלֵּא כָּל עָלְמִין וְסוֹבֵב כָּל עָלְמִין, וְ"כוּלָּא קַמֵּיהּ כְּלָא חָשִׁיב כוּ'", אֲשֶׁר עַל יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת זוֹ, מִמֵּילָא תִּתְפַּשֵּׁט מִדַּת הָאַהֲבָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ מִלְּבוּשֶׁיהָ, דְּהַיְינוּ שֶׁלֹּא תִּתְלַבֵּשׁ בְּשׁוּם דְּבַר הֲנָאָה וְתַעֲנוּג גַּשְׁמִי אוֹ רוּחָנִי לְאַהֲבָה, וְלֹא לַחְפּוֹץ כְּלָל שׁוּם דָּבָר בְּעוֹלָם בִּלְתִּי ה' לְבַדּוֹ, מְקוֹר הַחַיִּים שֶׁל הַתַּעֲנוּגִים כוּ', כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּסֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים פֶּרֶק מ"ג וְסוֹף פֶּרֶק מ"ד, וּבְלִקּוּטֵי תּוֹרָה פָּרָשַׁת שְׁלַח בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "בְּפָרָשַׁת נְסָכִים כְּתִיב"[55].

וְזֶהוּ עִנְיָן שֶׁהַתְּפִלָּה בִּמְקוֹם קָרְבָּן – לְהַקְרִיב אֶת הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית וּלְהַעֲלוֹתוֹ שֶׁיִּתְהַפֵּךְ מִן הַהֵיפֶךְ אֶל הַהֵיפֶךְ, לִהְיוֹת כֹּחַ הַמִּתְאַוֶּה בְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ שֶׁלֶּהֱבֶת לְדָבְקָה בָּאֱלֹקִים חַיִּים כוּ', כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "כִּי תֵצֵא" הַנַּ"ל וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "בְּפָרָשַׁת נְסָכִים" הַנַּ"ל.

(וּמַה שֶׁכָּתוּב בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "כִּי תֵצֵא" – הַכַּוָּנָה בְּהִתְבּוֹנְנוּת דִּבְרָכוֹת קְרִיאַת שְׁמַע בְּבִיטּוּל הַמַּלְאָכִים, שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת אֵשׁ שֶׁלְּמַעְלָה דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית כוּ', וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה בְּדְרוּשׁ[56] "יוֹם טוֹב שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה" רס"ו. וּמַה שֶׁכָּתוּב בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "בְּפָרָשַׁת נְסָכִים" זֶהוּ בְּחִינַת הָאֵשׁ דְּנֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית. וְכֵן הוּא בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְנִקְדַּשְׁתִּי" פֶּרֶק ה'[57], וּבַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית הוּא בְּחִינַת אֵשׁ שֶׁלְּמַטָּה.

(וּבְחִינַת אֵשׁ שֶׁלְּמַעְלָה דְּנֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית הוּא בְּחִינַת אַהֲבָה רַבָּה שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת, וְהִיא מִבְּחִינַת הַחָכְמָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "לְבָאֵר עִנְיַן יוֹם הַכִּפּוּרִים" פֶּרֶק ב[58]. וְהוּא עִנְיַן אֵשׁ הַמְּנוֹרָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ; דְּאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ הוּא גְּבוּרוֹת דְּאִימָּא, וְאֵשׁ הַמְּנוֹרָה – בְּחִינַת גְּבוּרוֹת דְּאַבָּא, וְזֶה הָיָה עֲבוֹדַת אַהֲרֹן בְּהַעֲלָאַת הַנֵּרוֹת, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה בְּאוֹרֶךְ בַּדְּרוּשׁ הַנַּ"ל)

וְהוּא הַהִתְבּוֹנְנוּת בִּגְדוּלָּתוֹ יִתְבָּרֵךְ בִּפְסוּקֵי דְּזִמְרָה וּקְרִיאַת שְׁמַע.

וְנִרְאֶה, דְּבַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית פּוֹעֵל רַק בְּחִינַת **בִּיטּוּל הַיֵּשׁ**, שֶׁזֶּהוּ שֶׁכָּתוּב בְּסֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים "שֶׁלֹּא תִּתְלַבֵּשׁ בְּשׁוּם דְּבַר הֲנָאָה כוּ'", וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "בְּפָרָשַׁת נְסָכִים" כָּתַב גַּם כֵּן "לְהָסִיר הַחֲמִימוּת שֶׁבְּלִבּוֹ כוּ'". וּבְכֵדֵי **לְהָפְכוֹ** – זֶהוּ עַל יְדֵי בְּחִינַת אֵשׁ שֶׁלְּמַעְלָה הַנַּ"ל (וְאֶפְשָׁר כְּמוֹ כֵן הוּא גַּם כֵּן עַל יְדֵי הַקְדָּמַת בְּחִינַת אֵשׁ שֶׁלְּמַעְלָה דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית בְּבִרְכַּת קְרִיאַת שְׁמַע כַּנַּ"ל).

וּמִכָּל מָקוֹם, מִמַּה שֶׁכָּתוּב בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְנִקְדַּשְׁתִּי גוּ'" שֶׁזֶּהוּ בִּבְחִינַת אִתְהַפְּכָא, וְהוּא בְּמַדְרֵיגַת הַ"שְׁרָפִים", שֶׁנִּשְׂרָף כָּל מָהוּתָם, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר וְגַם מְבוֹאָר שָׁם בְּהַבֵּיאוּר שֶׁזֶּה מִסִּירַת־נֶפֶשׁ דִּקְרִיאַת שְׁמַע. וְאֵין הָעִנְיָן נוֹגֵעַ כָּל כַּךְ לְכָאן).

אֲמָנָם זֶהוּ בְּמַדְרֵיגוֹת גְּבוֹהוֹת, וְהַיְינוּ כְּשֶׁיֵּשׁ הִתְגַּלּוּת אוֹר הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית לְהִתְפַּעֵל כָּל כַּךְ בְּהִתְבּוֹנְנוּת גְּדוּלָּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, לְהַלְהִיב נַפְשׁוֹ כִּרְשְׁפֵּי אֵשׁ, וְשַׁלְהֶבֶת עַזָּה, וְלַהַב הָעוֹלֶה הַשְּׁמַיְמָה[59], וְלִיפָּרֵד מִן הַפִּתְּילָה[60] כוּ'.

וּבְלִקּוּטֵי תּוֹרָה דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "לְבָאֵר עִנְיַן יוֹם הַכִּפּוּרִים"[61] מְבוֹאָר, דְּהַהִתְלַהֲבוּת בְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ תִּהְיֶה מֵהַדְּבַר חִדּוּשׁ, בְּהִתְחַדְּשׁוּת הַהִתְהַוּוּת "חֲדָשִׁים לַבְּקָרִים"[62]. דְּ"כַאֲשֶׁר יִרְאֶה בְּעֵינָיו (דְּבָזֶה שֶׁיֵּשׁ רְאִיָּה חוּשִׁיּוֹת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "וּרְאוּ מִי בָרָא אֵלֶּה"[63] כוּ') וּלְבָבוֹ יָבִין כוּ', עַל כֵּן יַלְהִיב לִבּוֹ וְיָשִׂים אֵלָיו לִבּוֹ וְנִשְׁמָתוֹ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "צָעַק לִבָּם כוּ'"[64]. וְגַם זֶה הוּא בְּהִתְגַּלּוּת אוֹר הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית כוּ'.

אַךְ בְּכָל אָדָם, בִּכְדֵי שֶׁתִּהְיֶה הָאַהֲבָה בְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ, הוּא עַל יְדֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת בָּרִיחוּק שֶׁלּוֹ, אֵיךְ שֶׁהוּא מְרוּחָק מֵאֱלֹקוּת. וְהַיְינוּ כַּאֲשֶׁר מִתְבּוֹנֵן בְּהִתְבּוֹנְנוּת הַנַּ"ל בֶּאֱלֹקוּת שֶׁבָּעוֹלָמוֹת, הֵן בָּעוֹלָם הַתַּחְתּוֹן אוֹ בְּאוֹפֶן הָאוֹר וְהַגִּילּוּי שֶׁבָּעוֹלָמוֹת הָעֶלְיוֹנִים כַּנַּ"ל, וּמַרְגִּישׁ אֶת הַיּוֹקֶר וְאֶת הָעֲלוּי דֶּאֱלֹקוּת, הֲרֵי הוּא מְצָרֵף לָזֶה לְהִתְבּוֹנֵן בְּמַעֲמָדוֹ וּמַצָּבוֹ, אֵיךְ שֶׁהוּא מְרוּחָק בְּתַכְלִית מֵאֱלֹקוּת בְּמַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה שֶׁלּוֹ, וְגַם בִּכְלָלוּת נַפְשׁוֹ הוּא מְרוּחָק לְגַמְרֵי מֵעִנְיַן הָאֱלֹקוּת – הֲרֵי תִּתְמַרְמֵר נַפְשׁוֹ מְאֹד עַל זֶה, וְתִתְלַהֵב נַפְשׁוֹ בְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ שַׁלְהֶבֶת, בְּצִמָּאוֹן וּתְשׁוּקָה לִהְיוֹת מְקוֹרֵב לֶאֱלֹקוּת. וְהַיְינוּ, לָצֵאת מֵהָעִנְיָנִים הַמַּפְרִידִים וְהַמַּרְחִיקִים אוֹתוֹ, וּלְהִיוֹת מְקוֹרֵב לֶאֱלֹקוּת, וְאֵלָיו יִתְבָּרֵךְ יִהְיֶה נָתוּן וּמְסוּר בְּכָל הַכֹּחוֹת שֶׁלּוֹ וּבְמַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה שֶׁלּוֹ. וְכַאֲשֶׁר הַהִתְבּוֹנְנוּת הִיא אֵיךְ שֶׁ"אַתָּה ה' נַפְשִׁי כוּ'", עוֹד תִּגְדַּל הַהִתְלַהֲבוּת בְּיוֹתֵר, בִּהְתְבּוֹנְנוּת הָרִיחוּק שֶׁלּוֹ כוּ', וְרִשְׁפֵּי אֵשׁ זֶה עוֹשֶׂה כִּלָּיוֹן וּבִיטֵּל הַיֵּשׁ דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, שֶׁנִּשְׂרָף וְנִכְלֶה מַמָּשׁ.

---

54. בְּהַעֲלוֹתְךָ ח, ז.

55. מ, א וְאֵילָךְ.

56. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה בְּדְרוּשׁ כוּ': דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "יוּדָא אַתָּה" [עַמּוּד קסט] **וד"ה "וַיֵּלֶךְ אִישׁ"** [עַמּוּד קפב].

57. לִקּוּטֵי תּוֹרָה אֱמוֹר לב, ג.

58. אוּלַי צָרִיךְ לִהְיוֹת פֶּרֶק ג. – לִקּוּטֵי תּוֹרָה יוֹם הַכִּפּוּרִים סח, ג.

59. כְּרִשְׁפֵּי . . הַשָּׁמַיְמָה: תַּנְיָא פֶּרֶק מג. מד. לַהַב הָעוֹלֶה הַשָּׁמַיְמָה: עַל פִּי שׁוֹפְטִים יג, כ: "בְּעֹלוֹת הַלַּהַב . . הַשָּׁמַיְמָה".

60. רָאֵה תַּנְיָא פֶּרֶק יט. נ.

61. דְּרוּשִׁים לְיוֹם הַכִּפּוּרִים סח, ג.

62. אֵיכָה ג, כג.

63. יְשַׁעְיָה מ, כו.

64. אֵיכָה ב, יח.

(וְלא כְּמוֹ בְּ"אַהֲבָה כַּמַּיִם" שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת חֲלִישׁוּת בְּלִבַּד, לְהִיוֹת שֶׁשָּׁם הַהִתְעַמְּקוּת שֶׁלּוֹ רַק בְּהָעִנְיָן הָאֱלֹקִי לְבַד, לְהָבִין אֶת הָעִנְיָן הָאֱלֹקִי וּלְהַרְגִּישׁ אֶת הָאֱלֹקוּת וְהַטּוֹב וְהָעִילּוּי בָּזֶה, שֶׁעַל יְדֵי זֶה מִתְקָרֵב בֶּאֱמֶת לֶאֱלֹקוּת, וְעַל יְדֵי הַקִּירוּב לֶאֱלֹקוּת מִתְחַלֵּשׁ הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, אֲבָל הוּא בִּבְחִינַת חֲלִישׁוּת לְבַד, לא שֶׁמִּתְבַּטֵּל (וּמִכָּל מָקוֹם נִתְבָּאֵר, שֶׁנַּעֲשֶׂה מוּכְשָׁר לְהָבִין גַּם כֵּן עִנְיָן אֱלֹקִי, וּמִתְעוֹרֵר גַּם הוּא בְּרָצוֹן לֶאֱלֹקוּת, וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר לְקַמָּן בְּסָמוּךְ).

אָמְנָם בְּהָאַהֲבָה דְּ"כְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ" נִשְׂרָף וְנִכְלֶה וּמִתְבַּטֵּל הַיֵּשׁוּת דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, כִּי מִפְּנֵי שֶׁצַּר לוֹ מֵרִיחוּקוֹ מֵאֱלֹקוּת, וְזֶהוּ הַגּוֹרֵם לוֹ הָ"רִשְׁפֵּי אֵשׁ" וְהַהִתְלַהֲבוּת, הֲרֵי זֶה גּוֹרֵם הַבִּיטֵּל בַּנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית. וְכֵן הוּא בִּבְחִינַת אַהֲבָה כְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ בִּכְלָל, דַּאֲמִתִּית עִנְיָנָהּ הוּא, כְּשֶׁהִיא מִצַּד הַהִתְבּוֹנְנוּת בִּגְדוּלָּתוֹ יִתְבָּרֵךְ אוֹ עַל כָּל פָּנִים מֵחִידּוּשׁ הַהִתְהַוּוּת כו' כַּנַּ"ל, הִנֵּה הָאֵשׁ דִּקְדוּשָׁה שׁוֹרֵף וּמְכַלֶּה הָאֵשׁ דִּלְעוּמַּת זֶה, דִּבְכָל עֵת שֶׁמַּגְבִּיר כֹּחַ יְסוֹד הָאֵשׁ הָאֱלֹקִי, מִתְמַעֵט וּמִתְקָרֵר כֹּחַ יְסוֹד הָאֵשׁ הַטִּבְעִי, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "בְּפָרָשַׁת נְסָכִים" סוֹף פֶּרֶק א'[65])

וְעוֹד זֹאת, שֶׁגַּם כֹּחַ יְסוֹד הָאֵשׁ הַטִּבְעִי עוֹלֶה וְנִכְלָל לְאַהֲבָה אֶת ה' בְּהִתְלַהֲבוּת וְרִשְׁפֵּי אֵשׁ כו', וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר שָׁם.

וְזֶהוּ הַיִּתְרוֹן בְּבִיטּוּל הַיֵּשׁוּת דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית בְּאַהֲבָה הַנַּ"ל לְגַבֵּי עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה:

דְּבִתְשׁוּבָה (הַיְינוּ **בִּתְשׁוּבָה תִּתְּאָה**) הֲרֵי כָּל הִתְעַסְּקוּתוֹ הוּא בְּהַמְּרִירוּת עַל הָרִיחוּק, שֶׁצַּר לוֹ עַל עִנְיָנָיו הַפְּרָטִים וְעַל מַעֲמָדוֹ וּמַצָּבוֹ בִּכְלָל כו' (וְהַהַרְגֵּשׁ הָאֱלֹקִי שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת בָּזֶה הוּא בִּכְדֵי שֶׁתִּהְיֶה הַמְּרִירוּת בִּבְחִינַת חִיּוּת אֱלֹקִי, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר). וְזֶהוּ שֶׁגּוֹרֵם **שְׁבִירַת** הַיֵּשׁוּת וְהַחוּמְרִיּוּת דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית (גַּם כֵּן, לא רַק **חֲלִישׁוּת** לְבַד), אֲבָל לא שֶׁיַּעֲלֶה גַּם הוּא וְיִהְיֶה נִכְלָל בַּקְּדוּשָׁה.

(לְבַד בִּתְשׁוּבָה אֲמִיתִּית שֶׁמְּהַפֵּךְ מָהוּת הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית. וּבִכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה עוֹלֶה וְנִכְלָל כו', הוּא דַּוְקָא בִּבְחִינַת **תְּשׁוּבָה עִילָּאָה**, דְּהַיְינוּ בְּהִתְגַּלּוּת אוֹר הַנְּשָׁמָה בִּבְחִינַת רִשְׁפֵּי אֵשׁ בְּיוֹתֵר, כַּנּוֹדָע בְּעִנְיַן תּוֹקֶף הָרָצוֹא דִּתְשׁוּבָה)

וּבְאַהֲבָה הַנַּ"ל, עִם הֱיוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ גַּם כֵּן עִנְיַן הַמְּרִירוּת כַּנַּ"ל, אֲבָל לִהְיוֹת כִּי הָעִיקָּר הוּא הַהִתְלַהֲבוּת וְהָרָצוֹא לֶאֱלֹקוּת, עַל כֵּן גַּם הַיְסוֹד הָאֵשׁ הַטִּבְעִי עוֹלֶה וְנִכְלָל בַּקְּדוּשָׁה).

וְזֶהוּ עִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת, שֶׁהוּא הַקְרָבַת חֵלֶב וְדָם, דְּהַיְינוּ בְּחִינַת הַתַּעֲנוּג דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית וּרְתִיחַת הַדָּמִים שֶׁעוֹלֶה וְנִכְלָל בַּקְּדוּשָׁה.

(וּבִפְרָטִיּוּת:

הַקְרָבַת הַחֵלֶב הוּא בְּ"אַהֲבָה הַנִּמְשֶׁכֶת כַּמַּיִם", שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל שֶׁעַל יְדֵי זֶה נַעֲשֶׂה הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית מוּכְשָׁר כו', הִנֵּה כַּאֲשֶׁר מֵבִין הַשֵּׂכֶל הַטִּבְעִי הֵיטֵב אֶת הָעִנְיָן הָאֱלֹקִי, וּמִתְעוֹרֵר גַּם כֵּן בְּרָצוֹן לֶאֱלֹקוּת, נוֹטֵל מִמֶּנּוּ הַתַּעֲנוּג (דֶּער גֶעשְׁמַאק[66]) מֵהָעִנְיָנִים הַחוּמְרִיִּים (וּבִפְרָט בִּהְתְבּוֹנְנוּת דְּ"רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב כו'" שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל), וּמִתְעַנֵּג גַּם כֵּן בְּהַטּוֹב דֶּאֱלֹקוּת וּבְעִנְיְנֵי אֱלֹקוּת.

וְהַקְרָבַת רִתִּיחַת הַדָּמִים, שֶׁהוּא הָאֵשׁ הַטִּבְעִי, הוּא בְּהָאַהֲבָה דִּכְרִשְׁפֵּי אֵשׁ, בְּחִינַת יְסוֹד דִּקְדוּשָׁה.

אָמְנָם הָאַהֲבָה כַּמַּיִם, הִנֵּה מִצַּד עַצְמָהּ פּוֹעֶלֶת הַחֲלִישׁוּת לְבַד כַּנַּ"ל, וְרַק עַל יְדֵי הַהִשְׁתַּדְּלוּת עִם הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית שֶׁיָּבִין גַּם הוּא וְיִתְעוֹרֵר גַּם כֵּן (אֲשֶׁר כֵּן צָרִיךְ לִהְיוֹת[67] בְּעוֹבְדֵי ה', שֶׁלֹּא לְהִסְתַּפֵּק בְּהַשָּׂגַת הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית לְבַד וּבְהִתְפַּעֲלוּת שֶׁלּוֹ, כִּי אִם לְהִשְׁתַּדֵּל שֶׁיּוּבַן הָעִנְיָן גַּם בְּהַשֵּׂכֶל הַטִּבְעִי, שֶׁבְּדֶרֶךְ כְּלָל הוּא תָּלוּי בְּהִתְקָרְבוּת וּנְתִינַת הַנֶּפֶשׁ הַטִּבְעִית לָזֶה,

(דְּעִם הֱיוֹת שֶׁכָּל הַשָּׂגוֹתָיו הֵן בְּהִתְלַבְּשׁוּת בְּהַשֵּׂכֶל הַטִּבְעִי, מִכָּל מָקוֹם יֵשׁ בָּזֶה חִילּוּק גָּדוֹל:

אִם הַהֲכָנָה בַּנֶּפֶשׁ הִיא רַק לְהָבִין הָעִנְיָן בְּשִׂכְלוֹ הָאֱלֹקִי – אֵין לָזֶה שַׁיָּכוּת אֶל הַשֵּׂכֶל הַטִּבְעִי, וְאֵינוֹ פּוֹעֵל כָּל כָּךְ עַל הַנֶּפֶשׁ הַטִּבְעִית (כִּי אִם הַחֲלִישׁוּת הַנַּ"ל).

אֲבָל כַּאֲשֶׁר הַהֲכָנָה הִיא שֶׁיִּהְיֶה מוּבָן וְיוּנַח הָעִנְיָן גַּם בְּהַשֵּׂכֶל הַטִּבְעִי – הֲרֵי הוּא מְקָרֵב וְנוֹתֵן אֶת הַנֶּפֶשׁ הַטִּבְעִית גַּם כֵּן בְּהַהִתְבּוֹנְנוּת הַהִיא, דְּאָז בֶּאֱמֶת בָּא הַהֲנָחָה גַּם בַּשֵּׂכֶל הַטִּבְעִי וּמִתְעוֹרֵר גַּם הוּא) וְלִפְעָמִים צְרִיכִים לָזֶה רְאָיוֹת וְהוֹכָחוֹת יוֹתֵר, בִּכְדֵי שֶׁיּוּנַח הָעִנְיָן בְּהַשֵּׂכֶל הַטִּבְעִי)

אַךְ מֵעַצְמָהּ לא תִּפְעוֹל הָאַהֲבָה כַּמַּיִם עַל הִתְפַּעֲלוּת הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, כִּי אִם עַל יְדֵי הִשְׁתַּדְּלוּת. מַה שֶּׁאֵין כֵּן הָאַהֲבָה דִּכְרִשְׁפֵּי אֵשׁ, שֶׁפּוֹעֶלֶת בְּעַצְמָהּ עַל הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, דְּיִסּוֹד הָאֵשׁ הָאֱלֹקִי שׁוֹרֵף וּמְכַלֶּה אֶת הָאֵשׁ הַטִּבְעִי וּמַעֲלֶה אוֹתוֹ לִהְיוֹת נִכְלָל בַּקְּדוּשָׁה.

---

65. לִקּוּטֵי תּוֹרָה שְׁלַח מ, ב.

66. הַטַּעַם.

67. אֲשֶׁר כֵּן צָרִיךְ לִהְיוֹת: רְאֵה דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "תִּקְעוּ", רס"ז (בְּהַמְשֵׁךְ "יוֹם טוֹב של רֹאשׁ הַשָּׁנָה" רס"ו [עַמּוּד תסו). **תּוֹרַת שְׁלוֹם סֵפֶר הַשִּׂיחוֹת שִׂיחַת שִׁמְחַת תּוֹרָה תרס"ט אות יו"ד וְאֵילֶךָ** [עַמּוּד 129]. **שִׂיחַת חַג הַשָּׁבוּעוֹת, תרצ"ג (קוּנְטְרֵס כג)** (לִקּוּטֵי דִּבּוּרִים חֵלֶק ד עַמּוּד 1540].

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – קונטרסים

ב' פירושים בפסוק "אם רוח המושל". מרפא – מלשון רפיון ורפואה. גדול הדור – ע"י ענוה, מרפא חטאים גדולים ואינו נתפס בעוון הדור. ולכן משה רבינו, אהרן ויהושע, לא נתפשו בחטא העגל, כי היו בתכלית הביטול

1 **"אם** רוּחַ הַמּוֹשֵׁל תַּעֲלֶה עָלֶיךָ מְקוֹמְךָ אַל תַּנַּח, כִּי
2 מַרְפֵּא יַנִּיחַ חֲטָאִים גְּדוֹלִים" (קֹהֶלֶת י, ד), וּפֵרֵשׁ
3 בְּתַרְגּוּם יוֹנָתָן: "אִין רוּחָא דְּיִצְרָא בִּישָׁא מְתַל בָּךְ
4 וּמִתְגַּבַּר לְמִסַּק עֲלָךְ, אַתְרָךְ טָב דִּי חֲוַיְתָא נָהֵיג לְמֵיקָם
5 בֵּיהּ לָא תִּשְׁבֹּק, אֲרוּם פִּתְגָּמֵי אוֹרָיְתָא אִתְבְּרִיאוּ אָסוּ
6 בְּעָלְמָא לְמִשְׁבַּק חוֹבִין וּלְמִנְשֵׁי מִן קֶדֶם ה' חַטָּאִין
7 רַבְרְבִין"[א]. וְאִם כֵּן פֵּרֵשׁ "רוּחַ הַמּוֹשֵׁל" עַל הַיֵּצֶר הָרָע,
8 אֲשֶׁר הַמַּרְפֵּא לָזֶה הוּא פִּתְגָּמֵי דְאוֹרַיְיתָא[ב]. וּבְמִדְרָשׁ רַבָּה
9 קֹהֶלֶת בְּמְקוֹמוֹ פֵּרֵשׁ, מַהוּ "אִם רוּחַ הַמּוֹשֵׁל תַּעֲלֶה
10 עָלֶיךָ" — "אִם בָּאָתָה לְךָ מֶמְשָׁלָה, אַל תַּנַּח מִדַּת
11 עַנְוָתָנוּתְךָ, לְלַמֶּדְךָ שֶׁכָּל הַמַּנִּיחַ עַנְוָתָנוּתוֹ גּוֹרֵם מִיתָה
12 לְעַצְמוֹ (חַס וְשָׁלוֹם) וְחוֹטֵא לְדוֹרוֹ. מִמִּי אַתָּה לָמֵד —
13 מִזְּכַרְיָה, דִּכְתִיב (דִּבְרֵי הַיָּמִים־ב כד, כ) 'וְרוּחַ אֱלֹקִים
14 לָבְשָׁה אֶת זְכַרְיָה בֶּן יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן, וַיַּעֲמֹד מֵעַל לָעָם'
15 כו', וְכִי עַל רָאשֵׁי הָעָם הָיָה הוֹלֵךְ, אֶלָּא רָאָה עַצְמוֹ
16 גָּדוֹל מִכָּל הָעָם, שֶׁהָיָה חָתַן הַמֶּלֶךְ וְכֹהֵן גָּדוֹל (פְּרוּשׁ בְּנוֹ
17 שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל כו') נָבִיא וְדַיָּן וְהִתְחִיל לְדַבֵּר גְּדוֹלוֹת (שָׁם)
18 'לָמָּה אַתֶּם עֹבְרִים אֶת מִצְוֹת ה' וְלֹא תַצְלִיחוּ' כו',
19 וּכְתִיב 'וַיִּקְשְׁרוּ כו' וַיִּרְגְּמוּ' כו'. אֲבָל יַחֲזִיאֵל בֶּן זְכַרְיָה
20 לֹא עָשָׂה כֵּן, דִּכְתִיב 'וְיַחֲזִיאֵל בֶּן זְכַרְיָה כו' הָיְתָה עָלָיו
21 רוּחַ ה' בְּתוֹךְ הַקָּהָל', מַהוּ בְּתוֹךְ הַקָּהָל, שֶׁהִשְׁוָה עַצְמוֹ
22 לַקָּהָל", וְאִם כֵּן פֵּרוּשׁ "רוּחַ הַמּוֹשֵׁל" — רוּחַ הַמֶּמְשָׁלָה
23 שֶׁבָּאָה לָאָדָם, הִנֵּה מְקוֹמוֹ אַל יַנִּיחַ כו'. אָמְנָם לְפִי זֶה
24 צָרִיךְ לְהָבִין מַהוּ "כִּי מַרְפֵּא יַנִּיחַ חֲטָאִים גְּדוֹלִים", דְּמִי
25 שֶׁנִּתְּנָה לוֹ מֶמְשָׁלָה חֲרֵי וַדַּאי הַדָּבָר שֶׁהוּא צַדִּיק וּבַעַל
26 תּוֹרָה, אֵיךְ שַׁיָּךְ בּוֹ הָעִנְיָן דַּחֲטָאִים חַס וְשָׁלוֹם. אַךְ הָעִנְיָן
27 הוּא, דְּהִנֵּה בְּתֵבַת "רָפָא" יֵשׁ בָּהּ שְׁנֵי פֵּרוּשִׁים,
28 הָרִאשׁוֹנָה לְשׁוֹן רִפְיוֹן, וְהַשְּׁנִיָּה לְשׁוֹן רְפוּאָה, וּכְמוֹ
29 שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים ל, ג) "שִׁוַּעְתִּי אֵלֶיךָ וַתִּרְפָּאֵנִי", שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה
30 שְׁנֵי פֵּרוּשִׁים, שֶׁזְּעָקָה הִיא הַצְּעָקָה שֶׁהַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית
31 צוֹעֶקֶת מִזֶּה שֶׁהַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית מְפַתָּה אוֹתָהּ, וְזֶהוּ
32 "שִׁוַּעְתִּי אֵלֶיךָ", שֶׁהוּא צוֹעֵק אֶל ה', וּכְתִיב (תְּהִלִּים קט,
33 לא) "כִּי יַעֲמֹד לִימִין אֶבְיוֹן לְהוֹשִׁיעַ מִשֹּׁפְטֵי נַפְשׁוֹ",
34 וְהַיְשׁוּעָה הִיא בְּאֶחָד מִשְּׁנֵי הָאֲפָנִים, הָרִאשׁוֹן לְשׁוֹן רְפָה
35 שֶׁהוּא מְרַפֶּה אֶת כֹּחַ הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית (כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר),
36 וְהַשֵּׁנִי לְשׁוֹן רְפוּאָה. וּכְמוֹ כֵן יוּבַן בְּבֵאוּר עִנְיָן זֶה "כִּי
37 מַרְפֵּא יַנִּיחַ חֲטָאִים גְּדוֹלִים", הָרִאשׁוֹן שֶׁמַּרְפֵּא לְשׁוֹן
38 רִפְיוֹן, וְהַיְנוּ שֶׁעַל יְדֵי שֶׁמְּרַפֶּה עַצְמוֹ הִנֵּה עַל יְדֵי זֶה
39 יַנִּיחַ חֲטָאִים גְּדוֹלִים. וּבֵאוּר הָעִנְיָן בִּקְצָרָה הוּא, דְּהִנֵּה
40 יָדוּעַ דִּגְדוֹל הַדּוֹר נִתְפָּס בַּעֲוֹן הַדּוֹר (חַס וְשָׁלוֹם),
41 וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (שַׁבָּת נד, ב) "כָּל מִי שֶׁאֶפְשָׁר
42 לִמְחוֹת" כו', אָמְנָם עַל יְדֵי שֶׁמְּרַפֶּה עַצְמוֹ מִלְּהִשְׁתָּדֵל
43 עַל הַצִּבּוּר, שֶׁהוּא עִנְיַן הָעֲנָוָה, דַּעֲנָוָה הִיא גְּדוֹלָה
44 שֶׁבְּכֻלָּן, הִנֵּה עַל יְדֵי זֶה הוּא מַרְפֵּא חֲטָאִים גְּדוֹלִים,
45 שֶׁאֵינוֹ נִתְפָּס בַּעֲוֹן הַדּוֹר, דְּאִם לֹא כֵּן אֵיךְ שַׁיָּךְ הָעִנְיָן
46 שֶׁל חֲטָאִים גְּדוֹלִים בְּמִי שֶׁהוּא גְּדוֹל הַדּוֹר שֶׁבְּוַדַּאי הוּא
47 צַדִּיק וּבַעַל תּוֹרָה, אֶלָּא הַכַּוָּנָה הִיא שֶׁאֵינוֹ נִתְפָּס
48 בְּהַחֲטָאִים גְּדוֹלִים שֶׁל הַדּוֹר, וְעַל דֶּרֶךְ שֶׁמָּצִינוּ דְּמֹשֶׁה
49 לֹא נֶעֱנַשׁ עַל חֵטְא הָעֵגֶל, וְלִכְאוֹרָה חֲרֵי הוּא גְּדוֹל הַדּוֹר
50 וְאֵיךְ לֹא נִתְפַּס בַּעֲוֹן הַדּוֹר, אֶלָּא שֶׁנֶּעֱנַשׁ, דְּאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ
51 זַ"ל (בְּמִדְרָשׁ רַבָּה) [עַל הַפָּסוּק] "לֵךְ רֵד" — "רֵד מִגְּדֻלָּתְךָ,
52 כְּלוּם נָתַתִּי לְךָ גְּדֻלָּה אֶלָּא בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל", וְהֵם הָאֶלֶף
53 אוֹרוֹת שֶׁנִּתְּנוּ לְמֹשֶׁה בְּמַתָּנָה וְנִטְלוּ מִמֶּנּוּ, וְרַק בְּשַׁבָּת
54 מַחְזִירִים לוֹ, וּכְמַאֲמַר "יִשְׂמַח מֹשֶׁה בְּמַתְּנַת חֶלְקוֹ",
55 אֲבָל עַל כָּל פָּנִים לֹא נֶעֱנַשׁ בְּמַעֲשֵׂה הָעֵגֶל, וְאִם נֹאמַר
56 דְּהַטַּעַם הוּא לְפִי שֶׁלֹּא הָיָה בָּאָרֶץ בָּעֵת הַהִיא שֶׁחֲרֵי הָיָה
57 בַּשָּׁמַיִם, דִּכְתִיב "כִּי בֹּשֵׁשׁ מֹשֶׁה", בָּא שֵׁשׁ וַעֲדַיִן לֹא בָּא
58 (וְכַמְבֹאָר בְּפֵרוּשׁ רַשִׁ"י), וְלִהְיוֹת כִּי הָיָה בַּשָּׁמַיִם בְּעֵת
59 הַחֵטְא לָכֵן לֹא נִתְפַּס בַּעֲוֹן הַדּוֹר, אִם כֵּן חֲרֵי אַחֲרֹן
60 וִיהוֹשֻׁעַ הָיוּ בָּאָרֶץ וְלָמָּה הֵם לֹא נִתְפְּסוּ בַּעֲוֹן הַדּוֹר, אֶלָּא
61 דִּלְבַד זֹאת שֶׁמֹּשֶׁה לֹא הָיָה בָּאָרֶץ בְּעֵת הַחֵטְא, הִנֵּה עוֹד
62 זֹאת שֶׁהָיָה בְּתַכְלִית הָעֲנָוָה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (בַּמִּדְבָּר יב, ג)

*) נדפס בספר המאמרים – קונטרסים חלק ב עמוד 716

א. אם רוח יצר הרע מושל בך ומתגבר לעלות עליך, מקומך הטוב שהיית נוהג לעמוד בו - אל תעזוב, כי דברי התורה נבראו רפואה בעולם, לעזוב החובות ולהשכיח מלפני ה' חטאים גדולים. ב. דברי התורה.

"וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו מְאֹד", וְגַם אַהֲרֹן הָיָה עָנָו, אֶלָּא נוֹסָף עָלָיו מֹשֶׁה שֶׁהָיָה בְּתַכְלִית הַהַפְלָגָה בְּמִדַּת הָעֲנָוָה, שֶׁהַתּוֹרָה מְעִידָה עָלָיו כִּי "הָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו מְאֹד מִכָּל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה", שֶׁהָיָה בְּתַכְלִית הַהַפְלָגָה דְּמִדַּת הָעֲנָוָה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן אַהֲרֹן, וּמִכָּל מָקוֹם הֲרֵי אַהֲרֹן הָיָה גַּם כֵּן עָנָו, אֶלָּא שֶׁאֵין זֶה בְּמַדְרֵגַת מֹשֶׁה, וּמִכָּל מָקוֹם הֲרֵי הָיָה בִּבְחִינַת וּמַדְרֵגַת הַבִּטּוּל, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "וְאַהֲרֹן מַה הוּא", דְּאַהֲרֹן מַדְרֵגָתוֹ הִיא מ"ה וּבִטּוּל, וְעוֹד יוֹתֵר כִּי אַהֲרֹן הוּא בִּבְחִינַת הַבִּטּוּל כְּמוֹ מֹשֶׁה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "וְנַחְנוּ מָה", וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז"ל עַל פָּסוּק "הוּא אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה, הוּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן — שֶׁשְּׁנֵיהֶם שְׁקוּלִים כְּאֶחָד", וְהֵינוּ דִּשְׁנֵיהֶם הֵם בְּמַדְרֵגַת מָה, וְלָכֵן גַּם אַהֲרֹן עִם הֱיוֹתוֹ גְּדוֹל הַדּוֹר וְהָיָה בָּאָרֶץ בְּעֵת חֵטְא הָעֶגֶל, מִכָּל מָקוֹם אֵינוֹ נִתְפָּס בַּעֲוֹן הַדּוֹר מִפְּנֵי הַבִּטּוּל שֶׁבּוֹ, וְכֵן יְהוֹשֻׁעַ הָיָה בְּתַכְלִית הַבִּטּוּל, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (שְׁמוֹת לג, יא) "וּמְשָׁרְתוֹ יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן נַעַר לֹא יָמִישׁ מִתּוֹךְ הָאֹהֶל", דְּפֵרוּשׁ נַעַר מוֹרֶה עַל הַבִּטּוּל, דְּכָל עִנְיָנוֹ וְעִקַּר מַהוּתוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ הוּא שֶׁהוּא מְשָׁרֵת מֹשֶׁה, וּבָטֵל בְּתַכְלִית אֲשֶׁר "לֹא יָמִישׁ מִתּוֹךְ הָאֹהֶל", שֶׁהוּא בִּבְחִינַת מְקַבֵּל תָּמִיד וְאֵינוֹ שַׁיָּךְ לְהַשְׁפָּעָה כְּלָל, וּכְמַאֲמַר "אַיְּדֵי דְּטָרֵד לְמִבְלַע לֹא פָּלֵט", וּכְמוֹ תַּלְמִיד הַיּוֹשֵׁב לִפְנֵי רַבּוֹ, אֲשֶׁר כָּל עִנְיָנוֹ הוּא מַה שֶּׁבָּטֵל אֶל הָרַב, וְגַם אַחַר הִסְתַּלְּקוּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם הָיָה כָּל עִקַּר מַהוּתוֹ שֶׁהוּא מְשָׁרֵת מֹשֶׁה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְהוֹשֻׁעַ א, א) "וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה עֶבֶד ה', וַיֹּאמֶר ה' אֶל יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן מְשָׁרֵת מֹשֶׁה לֵאמֹר", דְּגַם אַחַר שֶׁנִּבְחַר מֵאֵת ה' לְנַהֵל אֶת יִשְׂרָאֵל הָיָה בְּמַדְרֵגַת מְשָׁרֵת מֹשֶׁה שֶׁהָיָה בְּתַכְלִית הַבִּטּוּל, וְזֶהוּ דִּכְתִיב "אָדָם אֶחָד מֵאֶלֶף מָצָאתִי וְאִשָּׁה בְּכָל אֵלֶּה לֹא מָצָאתִי", אָדָם אֶחָד מֵאֶלֶף זֶה מֹשֶׁה, וְאִשָּׁה שֶׁהִיא בְּחִינַת מְקַבֵּל וְאֵינָהּ מַשְׁפִּיעַ כְּלָל כְּמוֹ מַדְרֵגַת יְהוֹשֻׁעַ, הִנֵּה בְּכָל אֵלֶּה לֹא מָצָאתִי, הֵינוּ בְּכָל הָאֶלֶף, וְלָכֵן הִנֵּה גַּם יְהוֹשֻׁעַ עִם הֱיוֹתוֹ גְּדוֹל הַדּוֹר וְהָיָה בָּאָרֶץ בְּעֵת הַחֵטְא, מִכָּל מָקוֹם אֵינוֹ נִתְפָּס בַּעֲוֹן הַדּוֹר מִפְּנֵי הַבִּטּוּל שֶׁבּוֹ. וְזֶהוּ שֶׁמַּרְפֵּא מַנִּיחַ חֲטָאִים גְּדוֹלִים, דְּזֶה שֶׁגְּדוֹל הַדּוֹר הוּא מְרַפֵּא עַצְמוֹ מִלְּהִשְׁתָּרֵר עַל הַצִּבּוּר שֶׁהוּא בְּמַדְרֵגַת עֲנָוָה, חֲרֵי הוּא מַנִּיחַ חֲטָאִים גְּדוֹלִים שֶׁל הַדּוֹר. וְהִנֵּה עוֹד טַעַם לְשֶׁבַח בִּיהוֹשֻׁעַ מַדּוּעַ אֵינוֹ נִתְפָּס בַּעֲוֹן הַדּוֹר, הוּא מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיָה בְּעֵת הַהִיא בְּמַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל, שֶׁחֲרֵי הָיָה בְּאָהֳלוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, וּכְשֵׁם דְּמֹשֶׁה הִנֵּה לְבַד זֹאת שֶׁהָיָה בְּמַדְרֵגַת הָעֲנָוָה כַּנַּ"ל דְּמִשּׁוּם זֶה אֵינוֹ נִתְפָּס בַּעֲוֹן הַדּוֹר, הִנֵּה עוֹד זֹאת שֶׁלֹּא הָיָה בְּעֵת הַחֵטְא בָּאָרֶץ כַּנַּ"ל, הִנֵּה כְּמוֹ כֵן יְהוֹשֻׁעַ לְבַד זֹאת שֶׁהָיָה בִּבְחִינַת בִּטּוּל וּמִשּׁוּם זֶה לֹא נִתְפָּס בַּעֲוֹן הַדּוֹר, הִנֵּה עוֹד זֹאת שֶׁלֹּא הָיָה בְּמַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל כִּי אִם בְּאָהֳלוֹ שֶׁל מֹשֶׁה. וְזֶהוּ "כִּי מַרְפֵּא מַנִּיחַ חֲטָאִים גְּדוֹלִים", דְּעַל יְדֵי זֶה שֶׁגְּדוֹל הַדּוֹר הוּא מְרַפֵּא עַצְמוֹ מִלְּהִתְנַשֵּׂאת וּמִלְּהִשְׁתָּרֵר עַל הַצִּבּוּר, הִנֵּה עַל יְדֵי זֶה מַנִּיחַ חֲטָאִים גְּדוֹלִים, שֶׁאֵינוֹ נִתְפָּס בַּעֲוֹן הַדּוֹר.

תשובה – רפואה לעולם, מרפא חטאים גדולים. מבאר באריכות אופן התוכחה, וצ"ל הכנעת לב המוכיח, ויבכה במר נפשו על שיש גם בו ענין כזה בדקות עכ"פ, ואז נותן כח לאנשי הדור לתקן העוון

וְהִנֵּה בְּעֹמֶק יוֹתֵר, "כִּי מַרְפֵּא מַנִּיחַ חֲטָאִים גְּדוֹלִים" יוּבַן בַּפֵּרוּשׁ הַשֵּׁנִי, דְּעִם הֱיוֹת דְּמַרְפֵּא הוּא לְשׁוֹן רְפוּאָה, וּפֵרוּשׁ "כִּי מַרְפֵּא", דִּגְדוֹל הַדּוֹר עוֹשֶׂה רְפוּאָה לְרַפֹּאת הַחֲטָאִים גְּדוֹלִים שֶׁל הַדּוֹר. וְהָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה מִדַּת הָעֲנָוָה הִיא מִדַּרְכֵּי הַתְּשׁוּבָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם, וּתְשׁוּבָה זוֹ הִיא רְפוּאָה לָעוֹלָם, דְּעוֹלָם הוּא הֶעְלֵם, וּתְשׁוּבָה הִיא רְפוּאָה אֶל הַהֶעְלֵם, וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז"ל "גְּדוֹלָה תְּשׁוּבָה שֶׁמְּבִיאָה רְפוּאָה לָעוֹלָם", דְּעַל יְדֵי רְפוּאָה זוֹ דִּתְשׁוּבָה שֶׁהִיא סְלִיחַת עֲוֹנוֹת יַנִּיחַ חֲטָאִים גְּדוֹלִים, שֶׁאָז סוֹלְחִים גַּם עַל חֲטָאִים גְּדוֹלִים, דְּמִי שֶׁהוּא עָנָו וּמוֹחֵל עַל עֶלְבּוֹנוֹ נִקְרָא "אִישׁ אֶרֶךְ אַפַּיִם", שֶׁעָלָיו נֶאֱמַר (מִשְׁלֵי טז, לב) טוֹב אֶרֶךְ אַפַּיִם מִגִּבּוֹר, וְהָרְפוּאָה הוּא מַאֲרִיךְ אַנְפִּין שֶׁהוּא בְּחִינַת כֶּתֶר דְּשָׁם הוּא מְקוֹם הָעֲנָוָה, וּכְמוֹ שֶׁמְּבָאֵר בְּ"רֵאשִׁית חָכְמָה" שַׁעַר הָעֲנָוָה פֶּרֶק א, דִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת הָרַחֲמִים מוֹרִים עַל הָעֲנָוָה, וְלָכֵן עַל יְדֵי שֶׁגְּדוֹל הַדּוֹר הוּא עָנָו הוּא מְרַפֵּא הַחֲטָאִים גְּדוֹלִים שֶׁל דּוֹרוֹ, דִּלְפִי פֵּרוּשׁ הַמִּדְרָשׁ רַבָּה הוּא מִדַּרְכֵי הַמּוּסָר אֲשֶׁר גְּדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִשְׁתָּרְרוּ עַל הַצִּבּוּר לֵאמֹר, אֲנִי מֵרֹאשֵׁי אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל, כְּהָא דִּזְכַרְיָה שֶׁרָאָה עַצְמוֹ גָּדוֹל מִכָּל הָעָם לְפִי שֶׁהָיָה חָתַן הַמֶּלֶךְ וְכֹהֵן גָּדוֹל וְנָבִיא וְדַיָּן, וְהִתְחִיל לְדַבֵּר גְּדוֹלוֹת, "לָמָּה אַתֶּם עֹבְרִים [אֶת] מִצְוֹת ה' וְלֹא תַצְלִיחוּ" כו', שֶׁהוֹכִיחָם בְּהַפְלָגַת הָעֹנֶשׁ. אָמְנָם צָרִיךְ לְהָבִין, הֲלֹא לְכָאוֹרָה כֵּן הוּא עִנְיַן הַתּוֹכֵחָה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (וַיִּקְרָא יט, יז) "הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עֲמִיתֶךָ", וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (בָּבָא מְצִיעָא לא, א) "אֲפִלּוּ מֵאָה פְּעָמִים", וּבַעֲרָכִין (דַּף טז עַמּוּד ב) אִיתָא "עַד הֵיכָן תּוֹכֵחָה, רַב אָמַר עַד הַכָּאָה", וּפֵרֵשׁ רַשִּׁ"י: "עַד הֵיכָן אָדָם חַיָּב לְהוֹכִיחַ אֶת חֲבֵרוֹ, עַד

ג. מכיון שטרוד לבלוע (לקבל) אינו פולט (להשפיע). ד. כמו זה.

הַכָּאָה, עַד שֶׁיִּקְצֹף זֶה וְיַכֶּה אֶת הַמּוֹכִיחַ", אִם כֵּן כֵּן הִיא
מִצְוַת הוֹכָחָה לְיַסְּרוֹ בְּמוּסָר רַב (וְרַק שֶׁלֹּא לְבַיְּשׁוֹ בָּרַבִּים,
אֲבָל בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ יָכוֹל לוֹמַר לוֹ שֶׁרַע דַּרְכּוֹ וּלְבַיְּשׁוֹ בָּזֶה
שֶׁאוֹמֵר לוֹ הָאֱמֶת שֶׁמַּעֲשָׂיו הֵם כְּמַעֲשֵׂה בְּהֵמָה וּבְלִי דַּעַת
אָדָם כְּלָל), וְאִם כֵּן לָמָּה נֶחְשַׁב זֶה לְחֵטְא לִזְכַרְיָה שֶׁלֹּא
עָשָׂה כְּנָכוֹן. אַךְ הָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה עִנְיַן "הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ
אֶת עֲמִיתֶךָ", הַכַּוָּנָה הִיא שֶׁיְּדַבֵּר עַל לֵב הַשּׁוֹמְעִים אֵיךְ
מְלָאָם לִבָּם לַעֲבֹר עַל אַחַת מִמִּצְוֹת מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים
הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲשֶׁר צִוָּה שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת, אוֹ בְּהֶעְדֵּר
אַחַת מִמִּצְוֹת עֲשֵׂה אֲשֶׁר צִוָּה מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ
בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹתָהּ, וּבְעֵת הַתּוֹכֵחָה יָכוֹל הַמּוֹכִיחַ וְצָרִיךְ
לְבָאֵר לְמִי שֶׁמּוֹכִיחַ אֶת הָעִנְיָן שֶׁבָּזֶה, דְּלִפְעָמִים הִנֵּה
הֶעְדֵּר הַיְדִיעָה בְּחֹמֶר עִנְיַן הַדָּבָר עֲבֵרָה גּוֹרֵם הַרְבֵּה לָזֶה
שֶׁאֵין נִזְהָרִים, וְלָכֵן צָרִיךְ הַמּוֹכִיחַ לְבָאֵר וּלְהַסְבִּיר
לְהַשּׁוֹמְעִים גֹּדֶל הַחֹמֶר שֶׁבָּזֶה, וּלְעוֹרְרָם עַל הַדָּבָר בָּזֶה
שֶׁמַּרְאֶה לָהֶם (עֶר וַוייזְט זַיי) שֶׁמִּפְּנֵי גַּסּוּתָם וְחָמְרִיּוּתָם
נַעֲשָׂה בָּהֶם הַקְּרִירוּת, מִבְּלִי לְהִתְפַּעֵל מִדָּבָר חָמוּר כָּזֶה,
עֶס אַרְט זַיי נַיְיט[ה] חַס וְשָׁלוֹם, דְּזֶה בָּא מִצַּד הַקְּרִירוּת,
וְהַקְּרִירוּת בָּאָה מִצַּד הַגַּסּוּת וְהַחָמְרִיּוּת, דְּלִהְיוֹתוֹ מְגֻשָּׁם
מְאֹד וּמְלֻבָּשׁ וּמְקֻשָּׁר לְעִנְיָנָיו הַחָמְרִיִּים וְהַגַּשְׁמִיִּים, אֵינוֹ
מַרְגִּישׁ גֹּדֶל הַחֵטְא, וְעוֹד יוֹתֵר מַה שֶּׁאֵינוֹ נוֹגֵעַ לוֹ, דְּאָס
דְּעֶר נַעֶמְט אִים נַיְיט[ז], (אֲשֶׁר בָּזֶה הוּא כִּבְהֵמָה מַמָּשׁ, שֶׁכָּל
עִנְיָנָהּ הוּא לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת כו', פּוּן שֵׁכֶל וֶוועְרְט אַ בְּהֵמָה נַיְיט
נִתְפַּעֵל, כְּמוֹ כֵן פּוּן אַ דָּבָר נָאֶה אוֹ מְגֻנֶּה וֶוועְרְט אַ בְּהֵמָה
אוֹיךְ נַיְיט נִתְפַּעֵל, אַ בְּהֵמָה וֶוועְרְט נִתְפַּעֵל נָאר פּוּן אֲכִילָה
וּשְׁתִיָּה, שֵׁכֶל אִיז נַיְיט שַׁיָּךְ צוּ אַ בְּהֵמָה, כְּמוֹ כֵן אִיז עֶר אוֹיךְ,
אָז שֵׁכֶל נַעֶמְט אִים נַיְיט[ז] כו'), וְיַרְבֶּה לְדַבֵּר אִתּוֹ בָּזֶה עַד
אֲשֶׁר יִפְעַל עָלָיו, אָמְנָם הָעִקָּר הוּא אֲשֶׁר בְּעֵת הַהוֹכָחָה
תִּהְיֶה הַכְנָעַת לֵב הַמּוֹכִיחַ, דְּלִבַּד זֹאת דִּגְדוֹל הַדּוֹר נִתְפָּס
בַּעֲוֹן הַדּוֹר, וְכַאֲשֶׁר הוּא מוֹכִיחַ אֶת זוּלָתוֹ חֲרִי הוּא גָּדוֹל
מִמֶּנּוּ (וְכַנַּ"ל בְּעִנְיַן מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לִמְחוֹת כו'), חֲרִי גַּם הוּא
נִתְפָּס בַּעֲוֹן הַדּוֹר, וְהַכַּוָּנָה בְּעִנְיַן הַתְּפִיסָא הִיא דְּגַם בּוֹ
יֵשׁ עִנְיָן זֶה אִם בְּדִקּוּת אוֹ בְּדִקּוּת דְּדַקּוּת, אֲבָל עַל כָּל
פָּנִים חֲרִי יֵשׁ בּוֹ זֶה, וּלְהִיוֹתוֹ גָּדוֹל חֲרִי יוֹדֵעַ חֹמֶר עִנְיָן
זֶה גַּם כְּמוֹ שֶׁהוּא בְּדַקּוּת וְדַקּוּת דְּדַקּוּת, וּבְמֵילָא חֲרִי
יְדִיעָה זוֹ (וּמַה שֶּׁמּוֹצֵא עִנְיָן זֶה בְּעַצְמוֹ בְּדַקּוּת דְּדַקּוּת) גּוֹרֵם
לוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה גְּדוֹלָה מֵעוּמְקָא דְּלִבָּא[ח], וּבָכֹה יִבְכֶּה
בְּמַר נַפְשׁוֹ עַל זֶה, וּכְהָא דְּמָצִינוּ בְּכַמָּה גְּדוֹלֵי הַדּוֹר שֶׁהָיוּ
בְּצַעַר גָּדוֹל וּבַעֲבוֹדָה גְּדוֹלָה דִּתְשׁוּבָה בְּסִגּוּפִים
וְתַעֲנִיתִים וְכַדּוֹמֶה בְּעִנְיְנֵי עֲבוֹדָה שֶׁאֵינָם לְפִי עֶרְכָּם כְּלָל
(דְּכָל עִנְיְנֵי הַסִּגּוּפִים אֵינָם שַׁיָּכִים לַצַּדִּיקִים וּבַעֲלֵי מַדְרֵגָה
כַּנּוֹדַע), וְטַעַם הַדָּבָר הוּא שֶׁכָּל עֲבוֹדָתָם זֹאת הָיְתָה רַק
מִפְּנֵי עֲוֹן הַדּוֹר, וּגְדוֹל הַדּוֹר חֲרֵי נִתְפָּס בַּעֲוֹן הַדּוֹר, הַיְנוּ
שֶׁמּוֹצֵא בְּעַצְמוֹ מֵעִנְיָן זֶה בְּדִקּוּת דְּדַקּוּת (וּכְהַמַּעֲשֶׂה
הַיָּדוּעַ), וְלָכֵן הָיוּ עוֹסְקִים בַּעֲבוֹדַת הַסִּגּוּפִים וְכו' מִפְּנֵי
חֵטְא דּוֹרָם. וְהִנֵּה לְבַד זֹאת הִנֵּה צְרִיכָה לְהִיוֹת הַכְנָעַת
לֵב הַמּוֹכִיחַ מִזֶּה שֶׁנִּמְצָא לֹא טוֹב (וואָס עס איז פאָראַן
ניט גוט) כָּזֶה, שֶׁמֵּאַחַר דְּהַזּוּלַת מִי שֶׁהוּא מוֹכִיחַ הוּא
עוֹמֵד בְּמַדְרֵגָה פְּחוּתָה בִּמְאֹד, צְרִיכָה לִהְיוֹת הַכְנָעַת
לִבּוֹ, מַדּוּעַ יִהְיֶה בְּדוֹרוֹ עִנְיָן לֹא טוֹב כָּזֶה, וְזֶהוּ כְּעֵין
יַחֲזִיאֵל שֶׁהָיָה בְּתוֹךְ הַקָּהָל, דְּהִשְׁוָה עַצְמוֹ לַקָּהָל, דְּוַדַּאי
הַדָּבָר אֲשֶׁר יַחֲזִיאֵל הָיָה גָּבֹהַּ יוֹתֵר בְּאֵין עֲרוֹךְ כְּלָל לְעֵמַת
הֲמוֹן הָעָם, שֶׁהֲלֹא אֵין מַעֲמִידִין פַּרְנָס עַל הַצִּבּוּר אֶלָּא
אִם כֵּן יֵשׁ בּוֹ הַיִּתְרוֹנוֹת הַדְּרוּשִׁים לְפַרְנָס, וּמִכָּל שֶׁכֵּן
יַחֲזִיאֵל שֶׁהָיְתָה עָלָיו רוּחַ ה', וּמִכָּל מָקוֹם הָיָה בְּתוֹךְ
הַקָּהָל, שֶׁהִשְׁוָה עַצְמוֹ לַקָּהָל, שֶׁהָיְתָה בּוֹ בְּחִינַת עֲנָוָה
לְהַשְׁווֹת עַצְמוֹ לַקָּהָל, מַה שֶּׁאֵין כֵּן זְכַרְיָה שֶׁהָיָה חֲתַן
הַמֶּלֶךְ וְכֹהֵן גָּדוֹל נָבִיא וְדַיָּן, וְרָאָה עַצְמוֹ גָּדוֹל מִכָּל הָעָם
וְהוֹכִיחָם בְּהַפְלָגַת הָעֹנֶשׁ, דְּהִנֵּה זֶה שֶׁלֹּא כָּלַל עַצְמוֹ
בְּתוֹךְ הָעָם אֵין זֶה חֵטְא כָּל כָּךְ, שֶׁחֲרֵי מָצִינוּ כֵּן בְּמֹשֶׁה
שֶׁהוֹכִיחַ לְיִשְׂרָאֵל וְלֹא כָּלַל עַצְמוֹ עִמָּהֶם כו', אֶלָּא הָעִקָּר
הוּא שֶׁדִּבֵּר בְּהַפְלָגַת הָעֹנֶשׁ, וּכְאִלּוּ שֶׁאֵינוֹ נוֹגֵעַ לוֹ הַצַּעַר
מִמַּה שֶּׁנִּמְצָאִים אֵלּוּ הָעוֹבְרִים עַל מִצְוֹת ה', וְלָכֵן נֶחְשַׁב
זֶה לְחֵטְא לְאִישׁ גָּדוֹל כָּזֶה כְּמוֹ זְכַרְיָה שֶׁהָיָה גְּדוֹל הַדּוֹר,
שֶׁצָּרִיךְ לִמְצֹא בְּעַצְמוֹ שֶׁהוּא נִתְפָּס בַּעֲוֹן הַדּוֹר, וּבְמֵילָא
חֲרֵי אָז יְתַקֵּן זֹאת עַל יְדֵי הַתְּשׁוּבָה שֶׁלּוֹ. וְעוֹד זֹאת,
שֶׁבָּזֶה נוֹתֵן כֹּחַ לְאַנְשֵׁי דּוֹרוֹ לְתַקֵּן עֲוֹן הַדּוֹר. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר
בְּמִדְרָשׁ רַבָּה הַנַּ"ל "לְלַמֶּדְךָ שֶׁכָּל הַמַּנִּיחַ עַנְוָתָנוּתוֹ
גּוֹרֵם" כו', שֶׁלֹּא פָּעַל וְעָשָׂה הַבְּרוּר כִּדְבָעֵי (דְּמִי שֶׁהוּא
גְּדוֹל הַדּוֹר וּבְיָדוֹ לִמְחוֹת אוֹ לִפְעֹל חֲרֵי יֵשׁ לוֹ כֹּחוֹת עַל זֶה
וְצָרִיךְ לַעֲשׂוֹת כֵּן, וְאִם מֵאֵיזוֹ סִבָּה שֶׁתִּהְיֶה אֵינוֹ עוֹשֶׂה כֵּן,
הֲלֹא אָז לֹא עָשָׂה וּפוֹעֵל הַבְּרוּר וְהָעֲבוֹדָה שֶׁלֹּא כִּדְבָעֵי), וְיֵשׁ
לוֹמַר שֶׁזֶּהוּ אָמְרָם "וְחוֹטֵא לְדוֹרוֹ", דִּלְבַד זֹאת מַה שֶּׁלֹּא
בֵּרֵר וְהֶעֱלָה מַה שֶּׁהָיָה לוֹ לְבָרֵר כו', הִנֵּה עוֹד זֹאת שֶׁהוּא
עוֹד חוֹטֵא לְדוֹרוֹ בָּזֶה שֶׁלֹּא תִּקֵּן עֲוֹן הַדּוֹר. וּמַה שֶּׁאָמְרוּ
"גּוֹרֵם מִיתָה לְעַצְמוֹ" (חַס וְשָׁלוֹם), הָעִנְיָן בָּזֶה דַּעֲבוֹדַת
הַבְּרוּרִים נִקְרֶאת בְּשֵׁם חַיִּים, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (דְּבָרִים ח, ג)
"כִּי לֹא עַל הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם", וְהוּא בֵּרוּר
הַנִּיצוֹץ שֶׁבַּמַּאֲכָל, וְכֵן בְּכָל עִנְיָן שֶׁל בֵּרוּר דְּהַעֲלָאַת
הַנִּיצוֹץ נִקְרָא בְּשֵׁם חַיִּים וְהַהֶעְדֵּר נִקְרָא בְּשֵׁם מִיתָה,

---

ה. לא איכפת להם. ו. זה לא "תופס" אותו (זה לא "מדבר" אליו). ז. בהמה אינה מתפעלת מ(דבר) שכל, וכן מדבר נאה או מגונה, הבהמה אינה מתפעלת, הבהמה מתפעלת רק מאכילה ושתיה, שכל אינו שייך לבהמה. כמו כן גם הוא, ששכל אינו תופס אותו. ח. מעומק הלב.

וְכַאֲשֶׁר גְּדוֹל הַדּוֹר אֵינוֹ עוֹסֵק בִּמְלַאכְתּוֹ לִגְרֹם תִּקּוּן הַדּוֹר, הֲרֵי אֵינוֹ מְמַלֵּא תַּפְקִידוֹ בַּעֲבוֹדַת הַבֵּרוּרִים שֶׁלּוֹ, וְלָכֵן הוּא גּוֹרֵם (חַס וְשָׁלוֹם) מִיתָה לְעַצְמוֹ, וְעוֹד חוֹטֵא לְדוֹרוֹ כו׳.

נשיא – הגבהה והתנשאות, ויהיו זהירים בכבודו, אבל לא ישתרר על הציבור. עי"ז דברי התוכחה יוצאים מפנימיות לבו ונכנסים ללב השומעים

אָמְנָם עַדַיִן צָרִיךְ לְהָבִין, דַּהֲלֹא גְּדוֹל הַדּוֹר הוּא נָשִׂיא, וּ"מַרְפֵּא יַנִּיחַ חֲטָאִים גְּדוֹלִים" הַפֵּרוּשׁ הוּא דְּעַל יְדֵי שֶׁגְּדוֹל הַדּוֹר מְרַפֶּה עַצְמוֹ מִלְּהִתְנַשֵּׂאת עַל הַצִּבּוּר וּמַשְׁוֶה עַצְמוֹ לְהַקָּהָל, הֲרֵי בָּזֶה הוּא מַרְפֵּא כַּפְּרוּשׁ הַשֵּׁנִי, הַיְנוּ שֶׁהוּא, עַל יְדֵי תְּשׁוּבָתוֹ וַעֲבוֹדָתוֹ, מֵבִיא רְפוּאָה לַעֲוֹן הַדּוֹר, וְלִכְאוֹרָה הוּא נֶגֶד כְּלָלוּת עִנְיַן הַנְּשִׂיאוּת דְּצָרִיךְ לְהִיוֹת בְּהַגְבָּהָה וְהִתְנַשְּׂאוּת, וּכְהָא דַּאֲמַר רַבִּי (כְּתֻבּוֹת קג, א) "נְהוֹג נְשִׂיאוּתְךָ בָּרָמָה (וְהִיא הַגִּירְסָא הַנְּכוֹנָה), זְרוֹק מָרָה בַּתַּלְמִידִים", הֲרֵי מוּבָן מִזֶּה דְּהַנְּשִׂיאוּת צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּהַגְבָּהָה וְהִתְנַשְּׂאוּת, וְאִם כֵּן אֵיךְ אֶפְשָׁר הַדָּבָר אֲשֶׁר גְּדוֹל הַדּוֹר יַשְׁוֶה עַצְמוֹ לְהַקָּהָל, וְעוֹד יוֹתֵר אֲשֶׁר יְחַפֵּשׂ בְּעַצְמוֹ לִמְצֹא אֲשֶׁר גַּם בּוֹ בְּדַקּוּת מִן הַדַּקּוּת יֵשׁ מֵעֲוֹן הַדּוֹר, וּמַה גַּם דְּאִם אֵינוֹ עוֹשֶׂה כֵּן הֲרֵי הוּא גּוֹרֵם כו׳, שֶׁלֹּא פָּעַל וְעָשָׂה מַה שֶׁצָּרִיךְ לַעֲשׂוֹת, וְעוֹד יוֹתֵר שֶׁהוּא עוֹד חוֹטֵא לְדוֹרוֹ. אַךְ הָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה אַזְהָרָה זוֹ דְּ"נְהוֹג נְשִׂיאוּתְךָ בָּרָמָה" הִיא שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה הַנָּשִׂיא דָּבָר שֶׁהוּא מְנַגֵּד אֶל הַנְּשִׂיאוּת, וְהַיְנוּ מַה שֶׁאֵינוֹ כְּבוֹדוֹ שֶׁל נָשִׂיא, דִּכְשֵׁם שֶׁתַּלְמִיד חָכָם אֵין צָרִיךְ לִהְיוֹת מְעֹרָב עִם עַמֵּי הָאָרֶץ, כֵּן הוּא גַּם בַּנָּשִׂיא, שֶׁנָּשִׂיא הוּא לְשׁוֹן הַגְּבָּהָה וְרוֹמְמוּת, וְכֵן הוּא רָמָה שֶׁהוּא רוֹמְמוּת, אֲבָל כָּל זֶה הוּא רַק בְּהַנּוֹגֵעַ אֶל הַנְּשִׂיאוּת בִּלְבַד שֶׁיִּהְיוּ זְהִירִים בִּכְבוֹדוֹ, וְכִדְפֵרֵשׁ רַשׁ"י "מֵטִיל עֲלֵיהֶם אֵימָה לְהוֹדִיעַ נְשִׂיאוּתוֹ", וְכֵן הוּא בְּעִנְיַן "זְרוֹק מָרָה בַּתַּלְמִידִים" שֶׁהִיא בְּמִדָּה וּבְמִשְׁקָל, לְמַעַן אֲשֶׁר הַתַּלְמִידִים יְקַבְּלוּ דְּבָרָיו בְּטוּב, דְּרַב וְתַלְמִיד הֲרֵי עִקַּר עִנְיָנוֹ שֶׁל הַתַּלְמִיד הוּא אֲשֶׁר יְקַבֵּל דִּבְרֵי הָרַב, וְעַל זֶה הוּא עִנְיַן זְרִיקַת הַמָּרָה בִּכְדֵי שֶׁיִּתְקַבְּלוּ הַדְּבָרִים בְּטוּב. וּבָזֶה יִהְיֶה מְדֻיָּק הַלָּשׁוֹן "זְרוֹק מָרָה בַּתַּלְמִידִים" שֶׁנִּקְרֵאת בְּשֵׁם מָרָה, וְהוּא עַל דֶּרֶךְ שִׁעוּר הֶטָּלַת מָרָה בַּכָּבֵד, דְּהַכָּבֵד הוּא כּוֹעֵס, וְהַמָּרָה הִיא מִשְׁקֶטֶת כַּעַס הַכָּבֵד, אָמְנָם זֶה בְּשִׁעוּר וּמִדָּה דַּוְקָא, דְּאִם יִהְיֶה פָּחוֹת מִכְּפִי הַשִּׁעוּר לֹא יַשְׁקִט הַכָּבֵד, וְאִם יִהְיֶה הֶטָּלַת הַמָּרָה בְּהַכָּבֵד יֶתֶר עַל הַמִּדָּה יִהְיֶה זֶה חֹלִי חַס וְשָׁלוֹם, וּכְמוֹ כֵן הוּא גַּם בִּזְרִיקַת מָרָה בַּתַּלְמִידִים, שֶׁצְּרִיכָה לִהְיוֹת בְּמִדָּה נְכוֹנָה בְּאֹפֶן שֶׁתֻּשְׁלַם הַכַּוָּנָה הָאֲמִתִּית דְּקַבָּלַת דִּבְרֵי הָרַב בְּכִי טוֹב וְלִהְיוֹת זָהִיר בִּכְבוֹדוֹ שֶׁל הָרַב, וְכֵן אָמְרוּ דְּאַל יָטִיל אָדָם אֵימָה יְתֵרָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, וּבְנֵי בֵּיתוֹ שֶׁל נָשִׂיא וְתַלְמִיד חָכָם הֵם הַתַּלְמִידִים, וְלָכֵן צְרִיכָה לִהְיוֹת הַהַנְהָגָה עִמָּהֶם לְהוֹדִיעַ אֵימָתוֹ, אֲבָל גַּם זֶה בְּמִדָּה וּבְמִשְׁקָל, וְהַיְנוּ בְּאֹפֶן אֲשֶׁר יִתְקַבְּלוּ דִּבְרֵי הָרַב (אֲבָל לֹא לְהִשְׁתָּרֵר חַס וְשָׁלוֹם), וְכֵן הוּא בִּכְלָלוּת עִנְיַן הַנְּשִׂיאוּת שֶׁצְּרִיכָה לִהְיוֹת בְּרָמָה דַּוְקָא, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם הִנֵּה הַנָּשִׂיא לֹא יִשְׁתָּרֵר עַל הַצִּבּוּר, דַּהֲרֵי מֶלֶךְ שֶׁמָּחַל עַל כְּבוֹדוֹ אֵין כְּבוֹדוֹ מָחוּל, אֲבָל נָשִׂיא שֶׁמָּחַל עַל כְּבוֹדוֹ כְּבוֹדוֹ מָחוּל, וְגַם בְּמֶלֶךְ כְּתִיב "לְבָלְתִּי רוּם לְבָבוֹ מֵאֶחָיו", וְכָל שֶׁכֵּן הַנָּשִׂיא. וְזֶהוּ "אִם רוּחַ הַמּוֹשֵׁל", דְּאִם בָּאתָה לְךָ מֶמְשָׁלָה, מְקוֹמְךָ אַל תַּנַּח, מִדַּת עַנְוְתָנוּתְךָ שֶׁהָיְתָה לְךָ קֹדֶם הַמֶּמְשָׁלָה אַל תַּנַּח, כִּי מַרְפֵּא זֶה שֶׁהוּא רְפָה מִלְּהִתְנַשֵּׂאת יַנִּיחַ חֲטָאִים גְּדוֹלִים, שֶׁלֹּא יִהְיֶה נִתְפָּס בַּעֲוֹן הַדּוֹר מִפְּנֵי הָעֲנָוָה שֶׁבּוֹ, וְעוֹד זֹאת כִּי כַּאֲשֶׁר יַשְׁוֶה עַצְמוֹ לְהַקָּהָל וּמוֹצֵא בְּעַצְמוֹ מֵעֵין זֶה, דְּאָז בְּהַהוֹכָחָה שֶׁלּוֹ כּוֹלֵל גַּם אֶת עַצְמוֹ, דְּמִלְּבַד זֹאת מַה שֶׁנּוֹגֵעַ לוֹ הַלֹּא טוֹב שֶׁהוּא הֶעָוֹן שֶׁנִּמְצָא בְּהַדּוֹר (אוֹן אִים איז דער פרפון זייער ניט[ט] גוט מדועַ בְּדוֹרוֹ הוּא כָּךְ), הִנֵּה עוֹד זֹאת שֶׁמַּגִּיעַ לְעֹמֶק נְקֻדַּת לְבָבוֹ הַדַּקּוּת דְּדַקּוּת שֶׁמּוֹצֵא בְּעַצְמוֹ, וּמִצְטַעֵר עַל זֶה צַעַר רַב בִּתְשׁוּבָה מֵעוּמְקָא דְּלִבָּא׳, לְתַקֵּן זֹאת בְּרִבּוּי הָעֲבוֹדָה דְּתוֹרָה וּתְפִלָּה, הִנֵּה אָז לְבַד זֹאת שֶׁדִּבְרֵי הַתּוֹכֵחָה שֶׁלּוֹ הֵם דְּבָרִים הַיּוֹצְאִים מִנְּקֻדַּת הַלֵּב, וּבְרִית כְּרוּתָה לַשְּׂפָתַיִם דְּדְבָרִים הַיּוֹצְאִים מִן הַלֵּב נִכְנָסִים אֶל לֵב הַשּׁוֹמֵעַ, הִנֵּה עוֹד זֹאת כִּי הוּא מַרְפֵּא – שֶׁזֶּהוּ רְפוּאָה – לַחֲטָאִים גְּדוֹלִים שֶׁל הַדּוֹר, דְּעַל יְדֵי זֶה דְּגְדוֹל הַדּוֹר מַשְׁוֶה עַצְמוֹ בְּתוֹךְ הַקָּהָל, הוּא נוֹתֵן כֹּחַ בְּכֹחַ הַתּוֹרָה שֶׁלּוֹ שֶׁיּוּכְלוּ אַנְשֵׁי הַדּוֹר לְתַקֵּן עֲוֹן הַדּוֹר, וְהוּא עַל יְדֵי שֶׁמּוֹדִיעַ לָהֶם בְּתוֹכַחְתּוֹ עַל חֲטָאִים גְּדוֹלִים, פֵּרוּשׁ שֶׁעַל יְדֵי הַתּוֹכֵחָה שֶׁלּוֹ מִתְקָרְבִים אֶל הַתּוֹרָה, וְעַל יְדֵי לִמּוּד וִידִיעַת הַתּוֹרָה מִתְעוֹרְרִים לְהִמָּנַע מֵחֲטָאִים גְּדוֹלִים, כְּמוֹ בְּהִלְכוֹת שַׁבָּת וְכָשֵׁר, אֲשֶׁר מִפְּנֵי הֶעְדֵּר הַלִּמּוּד הֲרֵי יֶשְׁנָם כַּמָּה עִנְיָנִים חֲמוּרִים בְּיוֹתֵר, אֲשֶׁר לְפִי דַּעַת הַרְבֵּה מִגְּדוֹלֵי הָרִאשׁוֹנִים יֵשׁ בָּהֶן אִסּוּר כָּרֵת וּסְקִילָה בְּמֵזִיד וְחִיּוּב חַטָּאת בְּשׁוֹגֵג, וְחַס וְשָׁלוֹם עוֹבְרִים עַל זֶה מִפְּנֵי הֶעְדֵּר הַיְדִיעָה שֶׁאֵין יוֹדְעִים זֹאת, וְזֶהוּ "כִּי מַרְפֵּא" כו׳, דְּזֶה שֶׁגְּדוֹל הַדּוֹר הוּא רָפֵה, כְּלוֹמַר שֶׁהוּא עָנָו וְכוֹלֵל עַצְמוֹ בְּהַקָּהָל וּמִמֵּילָא עוֹמֵד תָּמִיד בְּהִתְעוֹרְרוּת לְהוֹכִיחַ, וְהֵם דְּבָרִים הַיּוֹצְאִים מִן הַלֵּב, וְזֶה מֵבִיא רְפוּאָה לְהַנִּיחַ חֲטָאִים גְּדוֹלִים.

ט. ומאוד לא טוב לו מכך. י. מעומק הלב.

פירוש ב': אם רוח – היצה"ר – הוא המושל, מקומך הטוב – התורה, אל תנח – כי התורה רפואה לעולם, מתשת כח נפה"ב ומחזקת נפה"א. בתורה – ג' דרגות: א' יגיעה בתורה, יגעת ומצאת. ב' ירושה, מורשה קהלת יעקב, בלי שום יגיעה. ג' מתנה, שתלויה בבחירת הנותן

וְעַתָּה צָרִיךְ לְהָבִין פֵּרוּשׁ הַתַּרְגּוּם יוֹנָתָן, "אִם רוּחַ הַמּוֹשֵׁל", שֶׁמְּפָרֵשׁ עַל יֵצֶר הָרָע, "דְּאִין רוּחָא דְּיִצְרָא בִּישָׁא מְתַל בָּךְ"[יא], דְּבָעוֹלָם הַזֶּה שֶׁהוּא מְקוֹם הַחֹשֶׁךְ וְהָאֲפֵלָה, וּבִפְרָט בִּזְמַן הַגָּלוּת דְּהַחֹשֶׁךְ יְכַסֶּה אָרֶץ, אָז הִנֵּה חַס וְשָׁלוֹם הַיֵּצֶר הָרָע הוּא הַמּוֹשֵׁל, וְעוֹד יוֹתֵר כִּי "מִתְגַּבֵּר לְמִסַּק עֲלָךְ"[יב], דְּיִצְרוֹ שֶׁל אָדָם מִתְגַּבֵּר עָלָיו בְּכָל יוֹם, הִנֵּה מְקוֹמְךָ אַל תַּנַּח, "אַתְרָךְ טָב דִּי חֲוֵיתָא נָהֵג לְמֵיקָם בֵּיהּ לָא תִּשְׁבֹּק", דְּאַתְרָךְ טָב[יג] הוּא מְקוֹם הַתּוֹרָה, כִּי מַרְפֵּא כוּ', "אֲרוּם פִּתְגָמֵי אוֹרָיְתָא אִתְבְּרִיאוּ אָסוּ לְעָלְמָא"[יד] כוּ', דְּדִבְרֵי תּוֹרָה הֵם רְפוּאָה לְהַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר שֶׁל הָעוֹלָם, וְעַל יְדֵי הַהִתְחַזְּקוּת בַּמָּקוֹם הַטּוֹב הִנֵּה עַל יְדֵי זֶה יַנִּיחַ חֲטָאִים גְּדוֹלִים. וְהָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (סֵכָה נב, ב) "אִם פָּגַע בְּךָ מְנַוֵּל זֶה (יֵצֶר הָרָע, רַשׁ"י) מָשְׁכֵהוּ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ", דְּהַתּוֹרָה הִיא רְפוּאָה שֶׁמְּרַפֵּא אֶת הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, וְגַם בָּזֶה שְׁנֵי עִנְיָנִים, הָרִאשׁוֹן שֶׁהִיא מַרְפֵּה לְשׁוֹן רִפְיוֹן, וְהַשֵּׁנִי שֶׁהִיא לְשׁוֹן רְפוּאָה, דְּהַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית מִתְלַבֶּשֶׁת בְּהַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, וּבְהִתְלַבְּשׁוּת זוֹ חֲרֵי כֹּחוֹת הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית הֵם בְּהִתְגַּלּוּת בְּהַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, הִנֵּה הַתּוֹרָה נִקְרֵאת עֹז וְתוּשִׁיָּה, שֶׁמַּתֶּשֶׁת כֹּחַ הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית וְנוֹתֶנֶת כֹּחַ בְּהַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים כט, יא) "ה' עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן", וְתַרְגֵּם "ה' אוֹרָיְתָא לְעַמֵּיה יְהִיב"[טו], וְהַיְנוּ שֶׁהַתּוֹרָה נוֹתֶנֶת כֹּחַ בְּהַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית שֶׁתִּתְגַּבֵּר עַל הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, וְאָז נֶחֱלָשׁ הַכֹּחַ הַמִּתְאַוֶּה דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית. וְהִנֵּה בְּהָעֲבוֹדָה דְּתוֹרָה חֲרֵי מָצִינוּ שְׁלֹשָׁה עִנְיָנִים, דִּכְתִיב (דְּבָרִים לג, ד) "תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב", שֶׁהַתּוֹרָה הִיא יְרוּשָׁה, וְלִפְעָמִים מָצִינוּ דְּאָמְרוּ (אָבוֹת פֶּרֶק ב מִשְׁנָה יב) "הַתְקֵן עַצְמְךָ לִלְמֹד תּוֹרָה, שֶׁאֵינָהּ יְרוּשָׁה לְךָ", וְזֶה סוֹתֵר לְמַה שֶׁכָּתוּב "מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב", שֶׁחֲרֵי אֵינָהּ יְרוּשָׁה לְךָ, וּפֵרֵשׁ רַשׁ"י "אַל תֹּאמַר הוֹאִיל וַאֲבָא חָכָם גָּדוֹל הָיָה אַף אֲנִי אֶהְיֶה כְּמוֹ כֵן בְּלִי שׁוּם טֹרַח", וְאִם כֵּן לָמָּה צְרִיכִים יְגִיעָה. וּמָצִינוּ עוֹד עִנְיָן שְׁלִישִׁי, וְהוּא שֶׁהַתּוֹרָה נִקְרֵאת מַתָּנָה, וְלָכֵן אָנוּ מְבָרְכִין עָלֶיהָ "נוֹתֵן הַתּוֹרָה", דְּתוֹרָה הִיא בְּחִינַת מַתָּנָה, וְכִדְאִיתָא בְּמִדְרָשׁ רַבָּה (בְּרֵאשִׁית פָּרָשָׁה ו) שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים מַתָּנָה לָעוֹלָם, הַתּוֹרָה, מְאוֹרוֹת וְהַגְּשָׁמִים. דִּשְׁלֹשָׁה עִנְיָנִים אֵלּוּ שֶׁבַּתּוֹרָה הֵם שָׁלֹשׁ מַדְרֵגוֹת חֲלוּקוֹת בְּעֶצֶם עִנְיָנָם, דְּמַה שֶׁאָמְרוּ הַתְקֵן עַצְמְךָ לִלְמֹד תּוֹרָה, הִנֵּה מִלְּבַד זֹאת שֶׁפֵּרוּשׁוֹ הֲכָנָה מִלְּשׁוֹן "הִכּוֹן לִקְרַאת אֱלֹקֶיךָ" (עָמוֹס ד, יב) וְתַרְגֵּם "אִתְקַשֵּׁט לְקַבָּלָא אוּלְפָּן אוֹרָיְתָא"[טז], הִנֵּה עוֹד זֹאת שֶׁצָּרִיךְ עֲבוֹדָה וִיגִיעָה גְּדוֹלָה, (וּכְמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ בְּרַבֵּנוּ יוֹנָה: "הַתְקֵן עַצְמְךָ בְּמִדּוֹת טוֹבוֹת כְּדֵי שֶׁתִּלְמוֹד אֶת הַתּוֹרָה וְתַגִּיעַ אֶל מַעֲלַת הַחֲסִידוּת") לְפִי שֶׁאֵינָהּ יְרוּשָׁה לְךָ, דְּאֵינוֹ דּוֹמֶה כְּמוֹ בְּעִנְיַן הַיְרוּשָׁה שֶׁבָּאָה לָאָדָם בְּלֹא טֹרַח וִיגִיעָה, אֶלָּא שֶׁצָּרִיךְ יְגִיעָה, דְּהִנֵּה מִצְוַת לִמּוּד הַתּוֹרָה הִיא הַיְדִיעָה שֶׁבַּתּוֹרָה, וְהַיְדִיעָה בָּאָה בִּיגִיעָה דַּוְקָא, דְּיַעֲשֶׂה לִמְחַכֶּה לוֹ, וְאִיתָא בַּזֹּהַר "לְמַאן דְּמִדַּיֵּק בְּמִלֵּי דְּחָכְמְתָא"[יז], דְּבִכְדֵי לְהָבִין וּלְהַשִּׂיג עִמְקֵי הַתּוֹרָה הוּא עַל יְדֵי הַיְגִיעָה, וּכְמַאֲמַר "יַגַּעְתִּי וּמָצָאתִי", דְּבְלֹא יְגִיעָה אִי אֶפְשָׁר לָבֹא לָזֶה, וְלָכֵן מִי שֶׁהוּא חָרִיף, וַהֲגַם שֶׁבַּחֲרִיפוּתוֹ הוּא יוֹדֵעַ וּמַשִּׂיג, וּמִכָּל מָקוֹם אֵין זֶה בְּעֶרֶךְ כְּלָל כְּמוֹ מִי שֶׁהוּא עַמְקָן, וּמַה שֶׁכָּתוּב "מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב", דְּיֵשׁ בְּחִינָה מַדְרֵגָה בַּתּוֹרָה שֶׁהִיא בִּבְחִינַת יְרוּשָׁה, דִּירוּשָׁה חֲרֵי הִיא בְּלֹא שׁוּם טֹרַח וִיגִיעָה כְּלָל, וְעוֹד זֹאת, דְּכָל הַיּוֹרְשִׁים (עַל פִּי הַתּוֹרָה) הֵם שָׁוִים, וְגַם בִּלְתִּי בְּחִירַת הַמּוֹרִישׁ, וּכְהָא דְּאִיתָא (בָּבָא בַּתְרָא פֶּרֶק ח מִשְׁנָה ה) "הָאוֹמֵר אִישׁ פְּלוֹנִי בְּנִי לֹא יִירַשׁ עִם אֶחָיו לֹא אָמַר כְּלוּם, שֶׁהוּא מַתְּנָה עַל מַה שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה", שֶׁהִירוּשָׁה הוּא בִּלְתִּי בְּחִירַת הַמּוֹרִישׁ. וְהַמַּדְרֵגָה הַשְּׁלִישִׁית שֶׁבַּתּוֹרָה הִיא עִנְיַן הַמַּתָּנָה, דְּמַתָּנָה אֵינָהּ בִּשְׁבִיל עֲבוֹדָה וִיגִיעָה, דְּאָז הֲוֵי שָׂכָר חֵלֶף הָעֲבוֹדָה, וּמַתָּנָה אֵינָהּ שָׂכָר, וּמִכָּל מָקוֹם אֵינֶנָּה בָּאָה בְּלִי שׁוּם עֲבוֹדָה כְּלָל, וּכְמַאֲמַר "אִי לָאו דַּעֲבִיד נִיחָא לְנַפְשֵׁיהּ לֹא הֲוֵי יְהִיב לֵיהּ"[יח], וְתָלוּי בִּבְחִירַת הַנּוֹתֵן וּבְקֵרוּב דַּעְתּוֹ, וְהָרְאָיָה שֶׁיֵּשׁ חִלּוּקִים בְּאֹפֶן קֵרוּב דַּעַת נוֹתֵן הַמַּתָּנָה, וּכְמוֹ שֶׁנִּרְאֶה בְּמוּחָשׁ, דְּאֵינוֹ דּוֹמֶה מִי הוּא הָעוֹשֶׂה הַקּוֹרַת רוּחַ, אִם הוּא אִישׁ זָר אוֹ שֶׁהוּא בְּנוֹ אוֹ קְרוֹבוֹ, דְּמִזֶּה הֲוֵי הוֹרָאָה דְּלִבַּד הַקּוֹרַת רוּחַ מֵעֶצֶם הַדָּבָר חֲרֵי יֵשׁ קֵרוּב הַדַּעַת, וְתָלוּי בִּבְחִירַת הַנּוֹתֵן. וְאִם כֵּן שְׁלֹשָׁה

יא. שאם רוח היצר הרע מושל בך. יב. לעלות עליך. יג. מקומך הטוב שהיית נוהג לעמוד בו לא תעזוב, ש"מקומך הטוב". יד. כי דברי התורה נבראו רפואה לעולם. טו. ה' - תורה לעמו נתן. טז. התכונן לקבל לימוד התורה. יז. למי שמדייק בדברי החכמה (התורה). יח. אם לא שעשה נחת רוח לנפשו, לא היה נותן לו (המתנה).

מַדְרֵגוֹת אֵלּוּ הֵם חֲלוּקִים בְּעֶצֶם עִנְיָנָם, דִּבְהָרִאשׁוֹן הֲרֵי הוּא רַק בַּעֲבוּדָה וְשָׂכָר, וְהַשֵּׁנִי בְּעִנְיַן הַיְרוּשָׁה שֶׁבָּאָה שֶׁלֹּא בִּיגִיעָה וּלְכָל הַיּוֹרְשִׁים בְּשָׁוֶה בִּלְתִּי בְּחִירַת הַמּוֹרִישׁ, וְהַשְּׁלִישִׁי בְּמַתָּנָה דִּתְלוּיָה בִּבְחִירַת הַנּוֹתֵן.

י"ב־י"ג תמוז, תרצ"ה

ספר השיחות – ה'תש"ב־תש"ג בלה"ק

א. (כ"ק אדמו"ר שאל:) היכן אוחזים ב'תיקון' ('תיקון ליל שבועות')? היו צריכים לעשות סדר בזה, כך גם היה בליובאוויטש.

על הגדולים יכולים לסמוך, אך על הצעירים – תלמידים – היה צריך להיות מתוך סדר. פעם אחת את ה'תיקון' – צריכים לומר. אין אני מתכוון כמו החסיד ר' הלל, שהיה אומר את ה'תיקון' בשני לילות חג השבועות.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק היה אומר את ה'תיקון' בפעם השניה כשנסע בדרך, אחרי חג השבועות, לנאות דשא.

ב. בזמן שהוד כ"ק אדמו"ר הזקן היה עדיין תלמיד־חבר להרמ"מ מהורודוק שהיה שולח אותו לנסיעות שונות בגלל ענינים שונים, בא פעם הוד כ"ק אדמו"ר הזקן בעיר מסויימת, שם אמר 'תורה' על הפסוק[1] "משכני אחריך נרוצה"[2] – כידוע אמר הוד כ"ק אדמו"ר הזקן, לפני פטרבורג, 'תורות', מאמרים קצרים:

משכני – יציאת מצרים, אחריך נרוצה – מסירות הנפש של קריעת ים־סוף עשתה את ה"נרוצה". הביאני המלך חדריו – מתן־תורה. בתורה ישנן הרבה מדריגות, ומה עשו האנשים הפשוטים? – נגילה ונשמחה "בך" בכ"ב אותיות התורה.

'תורתו' זו של הוד כ"ק אדמו"ר הזקן עוררה אז רעש גדול.

אחד מהחסידים הקשישים, ר' ברוך, זכר את המקום שם אמר הוד כ"ק אדמו"ר הזקן 'תורה' זו.

ג. שאלו פעם אחד מנכדי כ"ק אאזמו"ר הרה"ק ה"צמח צדק", מדוע הוא 'שבור'? וענה: מ'אלף בית'. מה'אלף' של אנכי ומה'בית' של בראשית. זה פעל עליו דרך־ארץ פנימי ושברון.

ד. בעבר היתה דרך־ארץ כלפי אותיות התורה. הדבר נבע מ'יראת שמים'. גם ביהודים הפשוטים נראה דבר זה במוחש. כשהיו צריכים לברך ברכה, נטלו לפני זה את הידים, או לכל־הפחות ניגבו אותן בעשבים ובעפר. למרות שהם לא ידעו את ההבדל בין נטילה לנקיון, אלא כך היה מושרש בהם, שלפני ברכה מוכרחים שתהיה נטילה.

בילדותי, שיחקתי פעם בעשיית אניית צעצוע, ובדרך־אגב שמעתי גנן אומר ברכת: שהכל נהיה בדברו – ונחרדתי. ואילו כיום – הרי אין הוא שומע את הברכה ואין הברכה שומעת אותו.

ה. ב'יראת שמים' אין הכוונה לזו שבאה על ידי דעת והתבוננות בענין יש מאין או השגחה פרטית.

– שאלה: מהו ההבדל בין התבוננות ב'יש מאין', לבין התבוננות ב'השגחה פרטית'?

תשובה: בכל השגה עלולים לטעות. 'יש מאין' הוא בדקות יותר, ולכן יש מקום לטעות, ואילו 'השגחה פרטית' היא יותר במוחש. –

אלא הכוונה היא ל'יראת שמים' כפשוטה. 'יראת שמים' זו ניכרת בהידור מצוה, לא רק ב"סור מרע ועשה טוב"[3], מה שאסור – הרי אסור, ומה שמותר – לא זקוקים לו. אלא 'יראת שמים' זו ניכרת בהידור מצוה. על־דרך שנים מקרא ואחד תרגום, הרי אין זה מצוה דאורייתא, ויכולים לומר תרגום או פירוש רש"י, אך ב'שולחן ערוך'[4] כתוב "יראת־שמים יקרא תרגום וגם פירוש רש"י" – הרי הוא עושה כך.

ו. בפרשת יתרו שנת תרכ"ו, כשהוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק היה בן חמש, בשנה הששית שלו, נכנס אל סבו הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק "צמח צדק". שאל אותו הסבא ה"צמח צדק": מה התחדש אצלך השבוע בלימוד?

ענה לו אבי: השבוע הוא הרי מתן־תורה.

אומר לו הסבא ה"צמח צדק": מתן־תורה הוא הרי בחג השבועות.

שואל אותו אבי: מהו אכן ההבדל?

עונה לו ה"צמח צדק" שאין הוא יודע. אומר לו אבי: אתה הרי סבא – והנך יודע, אני סובר שאתה זוכר מאז.

באותו מעמד נכח גם הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק

---

*) שיחה זו, כמו"כ ג' השיחות שלאחרי', נדפסו גם בקונטרס חגה"ש ה'תשי"א (קונ' צב).

1) שיר השירים א, ד.

2) ראה גם ד"ה משכני (הראשון) ה'תש"א.

3) תהלים לד, טו.

4) שו"ע או"ח סרפ"ה ס"ב.

מוהר"ש. נענה הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש אל ה"צמח צדק" ואמר: הוא הרי צודק.

ענה הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק ה"צמח צדק": ההבדל הוא כמו "מלך בשדה" או "מלך בהיכלו".

כשהיה הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק בן אחת־עשרה שנה - שמע הסבר על כך.

- אצל הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק בכלל, מאז היותו בן חמש שנים, זכרונותיו מסודרים. לפני גיל חמש - הענינים מטושטשים, אך החל מגיל חמש הם כבר היו מסודרים -

"מלך בהיכלו" הוא, שבמתן־תורה חיזק את העולם ונתן קיום בכל העולמות עד רום המעלות.

ז. הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק ה"צמח צדק" סיפר בשם הוד כ"ק אדמו"ר הזקן מה ששמע מרבו הרב המגיד ממזריטש: כשהיינו בחג השבועות אצל הרבי - מורנו הבעל־שם־טוב - היה "נפתחו השמים ואראה מראות אלקים"[5]. והוד כ"ק אדמו"ר הזקן אמר: כשהיינו אצל הרבי - הרב המגיד ממזריטש - בחג השבועות, ראו והרגישו.

הרב מברדיצ'וב היה עמקן גדול. פעם אמר ענין בנגלה, והחל בפסוק[6] "הנה ד' רוכב על 'עב' 'קל'". ואמר ע"ב קושיות וק"ל פירוקים. הוד כ"ק אדמו"ר הזקן כתב על כך ארבע מאות גליונות, ולאחר מכן אמר, שאין זה מגיע למה שראו בחג השבועות אצל הרבי.

הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק ה"צמח צדק" סיים: זה לא רק אצל המגיד, כי־אם אצל כל הרביים, ולא רק בזמן האמור - כי־אם בכל הזמנים. אלא שזקוקים לכלים פנימיים.

ח. כלים פנימיים - היינו 'יראת שמים'. הענין של 'יראת שמים' אינו רק הבדלה ופרישות, כלומר ההבדלה מדברים האסורים ופרישות מדברים המותרים. 'יראת שמים' היינו שאין זה תופס אצלו מקום כלל. 'אתהפכא'. אסר לנו - התיר לנו. למרות שב"תניא"[7] כתוב ש'אתהפכא' היא מדריגה גדולה, רק מי שעוסק בעבודה בסדר מסודר - יכול להגיע לכך. הענין שבזה הוא - לעשות את הדברים הגשמיים כלים לאלקות.

ט. צריך להיות פה נקי. כמו שלפני ברכות השחר צריכה להיות רחיצת הפה[8], כך כדי לשמוח באותיות התורה, "נגילה ונשמחה בך", זקוקים לפה נקי, שלא יהי' מלוכלך בדברים בטלים, רכילות וכו', שלא יהיה 'מתולע'. צריכים לומר פרק תהלים בדמעות, או לומר פרק תהלים באופן ועל־דרך ויגבה לבו בדרכי הוי'[9].

י. פעם שאל חסיד ב'יחידות' את אחד הרביים, עצה ותיקון על שיש לו גוף גס, ענה לו הרבי לשעבד את הראש. בראש ישנם כל החושים: ראיה, שמיעה, דיבור, ו"גופא בתר רישא אזיל"[10]. כשישנו שעבוד המוח - ממילא הכל משועבד.

גם היום צריך להיות שעבוד המוח. לומדים, אך... צריך להיות שעבוד המוח.

ליל א' דחג השבועות בסעודה*

5) יחזקאל א, א.
6) ישעיה יט, א.
7) בתניא כתוב שאתהפכא היא מדריגה גבוהה.
8) ראה שו"ע או"ח ס"ד ס' יז ושו"ע אדה"ז שם. אבודרהם. כלבו. לבוש שם. מטה משה. קצור של"ה. מטה אהרן כלל ה. קצשו"ע ס"ב ס"ג. סידור מהר"י קאפיל בסדר נט"י שחרית.
בספר עמק הברכה מובא שידיח ב' או ג' פעמים — וראה ג"כ שו"ע או"ח סתקס"ז ס"ג.
9) דברי הימים ב, יז, ו.
10) עירובין מא, א. סוטה מה, ב.

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

פרק כ' – הבעל־שם־טוב והצדיקים הנסתרים

במשך נדודיו על פני עיירות יהודיות שונות, היתה לברוך הזדמנות להכיר שורה של אישים יהודיים שהשאירו עליו רושם בל יימחה. היו אלה הצדיקים הנסתרים, שנדדו באותו זמן על פני ערים ועיירות יהודיות.

בין הנסתרים הללו היו סוגים שונים - היו ביניהם גאונים וצדיקים שנדדו כנסתרים כדי "לערוך גלות". הם רצו לסבול בעולם הזה וקיבלו על עצמם סיגופים ועונשים שונים כדי לכפר

על עוונות, בהן נכשלו הם או אחרים, או כדי להביא על ידי כך תיקון לכלל ישראל. אך היו בין הנסתרים כאלה שיצאו אל בין שורות העם, מצוידים בסגולותיהם הרוחניות ובמידותיהם הטובות, על מנת לרומם את מצב ההמונים, הן מבחינה רוחנית והן מבחינה גשמית.

עוד בשנת תכ"ה כבר התקיימה קבוצה של צדיקים נסתרים שקיבלו על עצמם את המשימה לרומם ולהיטיב את המצב הרוחני בעם היהודי. היה זה עוד בטרם החל הבעל־שם־טוב לפעול - תחלה כנסתר - בחיי היהדות. העוני בין היהודים היה אז עצום. יהודים רבים טרם חזרו לאיתנם מגזירות שנות ת"ח ות"ט, בהן נהרסו קהילות יהודיות רבות ונשתרר תוהו ובוהו בחיים היהודיים. ילדים רכים היו נאלצים לצאת לעבודת פרך כדי לא להיות למעמסה על הוריהם העניים או כדי לעזור להם במעט.

מובן שבמצב כזה לא יכלו ילדי ישראל, בדרך כלל, להתמסר ללימוד התורה. ילדים רבים נותקו מן ה"חדרים" שלהם. הישיבות כמעט ונתרוקנו כליל. דבר זה הוביל בהכרח לידי כך שגדל דור של עמי־הארץ, אם כי היו יהודים יראים. הצדיקים הנסתרים ראו אפוא לעצמם משימה חשובה ביותר: לעודד את היהודים המגושמים, והמיואשים במידה גדולה, ולעורר בקרבם תקווה ואמונה בעתידם שלהם ובעתיד עם ישראל. היו, אפוא, הנסתרים הללו - מורי דרך, מעודדים ומנחמים, והשפעתם היתה גדולה וחשובה במידה יוצאת מן הכלל.

ר' ישראל, בעל־שם־טוב, נולד בשנת תנ"ח. המסורת אומרת שעוד כילד בן עשר שנים השתלב בקבוצה של צדיקים נסתרים ונדד איתם על־פני ישובים יהודיים, בעזרו לעבודה גדולה וקדושה זו - לעורר יהודים פשוטים לעבודת הבורא.

מאוחר יותר, כאשר הבעל־שם־טוב עצמו החל להפיץ את דרכו החדשה, דרך החסידות, ניהל תחילה בעצמו, כפי שידוע לנו כבר, פעילות גדולה ומסועפת באמצעות צדיקים נסתרים. הבעל־שם־טוב רצה להכשיר תחילה את הקרקע כדי לצאת מאוחר יותר בגלוי עם דרך החסידות. כבר סיפרנו שכוונת הבעל־שם־טוב היתה תחילה, כנסתר, להיטיב את מצבם הגשמי של בני ישראל, בין השאר - על ידי הפנייתם למלאכת־כפיים, עבודת־אדמה ועבודות יציבות אחרות. לאחר הכשרת הקרקע על־ידי פעילות זו, התגלה ברבים והחל בעבודתו הקדושה לרומם את מצבם הרוחני של בני ישראל.

על הזמן בו נדד הבעל־שם־טוב עצמו כנסתר, תחילה כילד ולאחר מכן כמבוגר, מסופרות עובדות שונות. כידוע שימש הבעל־שם־טוב תקופה מסוימת בנערותו כ"ריש־דוכנא", עוזר למלמד, והוא עצמו סיפר: "כשהייתי ריש־דוכנא" הייתי עמל מאד להחדיר בליבותיהם הרכים של התינוקות - אהבת אב ואם. הייתי מצביע לפני הילדים באופן מוחשי על מידותיהם הטובות של הוריהם".

הבעל־שם־טוב ראה כבר אז את הנחיצות ליצור קשר חזק יותר בין הילדים לבין הוריהם, ולמנוע ניכור בין הדורות. כל כמה שהיה מר מצבם הגשמי של היהודים באותו הזמן, כך שמעט הורים היו מסוגלים לעסוק בחינוך ילדיהם, השתדלו הבעל־שם־טוב והנסתרים לחזק ולעודד את הלבבות ולקרב את הדור הצעיר אל הדור הקשיש.

מאוחר יותר, בבגרותו, המשיך הבעל־שם־טוב בנדודיו. על־פני ישובים יהודיים, כשהוא הולך מבית לבית ממש, אך לא לשם בקשת תרומות, חלילה, כי־אם לשם חלוקת תרומות

רוחניות, לחזק לבבות בני ישראל. הבעל־שם־טוב היה לבוש כהלך יהודי רגיל, כך שהיה נראה, כפושט יד, רחמנא ליצלן, ההולך ממקום למקום לקבץ נדבות. הוא היה מתייצב בכיכר השוק, אוסף מסביבו יהודים פשוטים ומספר להם סיפורי מעשיות ומסביר מאמרי חכמינו ז"ל. היתה לו שפה ברורה, ושומעיו הבינו היטב כל מילה מדבריו. כך היה מעורר ושובה לבבות. כל סיפור מסיפורי הבעל־שם־טוב חדורים אהבת ישראל. בכל סיפור היה טמון לקח ומוסר־השכל, המעורר תקווה ומחזק את הביטחון בבורא העולם.

הבעל־שם־טוב לא המתין עד שהיהודים הפשוטים, העמלים קשה לפרנסתם, יבואו אליו. הוא הלך אליהם למקומות הימצאם. לא בכל מקום נמצא בית־מדרש, ולא לכל היהודים היו זמן והזדמנות ללכת לבית־המדרש, להתפלל שם ולשמוע דבר תורה או מוסר. משום כך הלך הבעל־שם־טוב אל מקומות ההמונים, ושם עודד וחיזק, לימד ועורר לעבודת הבורא.

הצדיקים הנסתרים שעליהם נמנה הבעל־שם־טוב, היו מתעכבים בדרכי נדודיהם בבתי־המדרש, שם לנו, ושם סעדו את ארוחתם הדלה מן ה"צידה לדרך" שנטלו עמם. לכן, טבעי הוא, שברוך שבילה בבתי־המדרש את רוב זמני נדודיו, כנסתר אף הוא, הכיר את הנסתרים הנודדים הללו, אשר לא מצאו לנכון להסתיר עצמם ממנו. היו כאלה שהתגלו לפניו באופן ישיר, ואחרים אשר על־פי דבריהם, אם בדברי תורה ואם בדברי חול, הוכרה מהותם האמיתית על־ידו. לכן למד הרבה מנסתרים אלה, ואף יתכן שדרכו של הבעל־שם־טוב הגיעה באמצעותם לידיעתו של ברוך.

ברוך שימש רבים מן הנסתרים הללו וביצע עבורם שליחויות שונות. כבר אז נולד בדעתו של ברוך הרעיון שכאשר תהיה לו האפשרות יעשה את ביתו כבית־ועד לנסתרים הנודדים. צדיקים אלה היו נאלצים ללון בבתי המדרש, על גבי הספסלים הקשים, ולאכול מן המזדמן להם. לא במהרה הוזמנו להתארח בבתים. - לרבנים ומגידים מפורסמים, או "משולחים" שהיו מוּכָּרִים בלמדנותם ובכושר הנאום שלהם נמצאו מארחים שהזמינום לבתיהם וסיפקו להם את צרכיהם. ברם, העניים והנידחים, אשר למראית עין לא הצטיינו בדבר מיוחד, נשארו בַּצֵּל, ואיש לא הסתכל עליהם. העניים הנודדים אשר כיתתו רגליהם לקבץ נדבות - דאגו למצוא לעצמם אכסניה ומזון בבתיהם של יהודים רחמנים. פה ושם השיגו אלה ארוחה חמה מידיה של יהודיה טובת לב. בשבתות היו הקבצנים האלה מסתדרים ליד דלת בית הכנסת, ויהודים רחמנים היו לוקחים אתם, בצאתם מבית הכנסת, איש איש את אורחו. מובן שהצדיקים הנסתרים אשר מצד אחד נראו כנודדים פושטי יד, ומצד שני לא פנו לבקש עזרתו של מישהו - היו עלולים לרעוב, פשוטו כמשמעו, אלא אם כן ציידו את עצמם במקורות כלשהם לפרנסתם.

ברוך ידע זאת היטב, ולכן חלם על זמן בו יוכל לפתוח דלתות ביתו לפני נסתרים אלה. הוא ידע כי יגמול אתם חסד ממשי כבר בכך שיזכו בביתו למצע רך ולארוחה חמה שבה יסעדו את לבם החלש.

ברוך היה הוגה אז גם בשאלה כיצד יתבצע הדבר כאשר הקב"ה יְזַכֵּהוּ בבית משלו. כיוון שיהיה זה כאשר יהיה נשוי - יהיה תלוי הדבר ב"חצי השני", כלומר באשתו, שעליה להסכים לעשות את ביתם למקום הכנסת אורחים. אם־כן הקב"ה צריך לְזַמֵּן לו אשה שתהיה תמימת דעים אתו בנידון. ברוך ידע את מאמר חכמינו ז"ל ש"אשה עיניה צרה באורחים" (בבא מציעא,

פז, א) כפי שרש"י מסביר זאת לגבי שרה אמנו - שאפילו היא - כאשר אברהם הורה לתת סולת לאורחים, אמרה היא: קמח.

משום כך, היה תנאו הראשון של ברוך, כאשר הוצע לפניו השידוך עם בתו של ר' אברהם, שר' אברהם יבנה עבורו, מיד לאחר הנישואין, בית מיוחד. הוא הסביר לר' אברהם את כוונתו, שיהיה לו בית עצמאי שבו יוכל לארח אנשים כרצונו.

ר' אברהם הסכים מיד, אך ברוך לא הסתפק בכך: "עליך, ר' אברהם, לשוחח על כך עם בתך" - אמר לחותנו לעתיד - "שֶׁתִּתְרַצֶּה אף היא לכך שביתנו יהא פתוח לאורחים, שכן הרבה מאד תלוי הדבר בה". ר' אברהם ניאות לבקשת ברוך, אך הבטיח לו מראש, מתוך ידיעת אופי בתו, שתשמח לתנאי זה.

ברוך הציג שני תנאים נוספים: ראשית, שלא יקבל מר' אברהם נדוניה כלשהי ודורונות־נישואין, ושנית, שמיד לאחר שבעת ימי המשתה ירדו, הוא ורעייתו, מעל שולחן חותנו, ויתפרנסו מיגיע כפיו בלבד. על רעייתו להסכים מראש להסתפק במועט, במידה שֶׁיְּזַמֵּן לו ה' את פרנסתו, ולא להיזקק לעזרת בשר־ודם. ר' אברהם ניאות גם לזה, והשידוך סוכם.

אגרות קודש

ב"ה, א' דר"ח תמוז תרפ"א

כבוד ידידי הנכבד וו"ח אי"א מו"ה
חיים דוד שי' שו"ב

שלום וברכה

בטח קיבל מכתבי העבר ובו היו רשימות כלליות ממה שהתקבל עד ט' סיון, ועתה התקבל בחדש סיון כזה ט' סיון, א) ע"ס ט"ו מה' אייר, ב) ט"ו מט"ו בו, ג) בי"א בסיון, ט"ו מי"א אייר, ד) בט"ז בו ששים (בלא זמן), ה) בי"ז שלשים מה' בחוקתי, ו) בח"י בו שלשים מכ"ב אייר, שלשים מכ"ה בו, ז) בכ' בו, ששים מט"ו אייר, שלשים מכ"ב אייר, שבעים וחמשה מער"ח סיון, ח) בכ"א בו, תשעים מד' סיון, ט) ארבעים וחמשה מד' סיון, י) בכ"ט בו, שלשים מח"י אייר, ששים מכ"ב אייר, ששים מכ"ה אייר, בס"ה ששה מאות ארבעים וחמשה.

והאל הטוב יהי' בעזר כל העוסקים והמתעסקים, התומכים וסועדים, להצליחם בכל עניניהם בגו"ר, בזכות אבות העולם, המכירים באמיתת החסד שעושים עם זרעם וזרע זרעם, וירחם השי"ת עמו ועדתו ברוחניות ובגשמיות, כי קשה כח הסבל, בשניהם גם יחד.

אוי שמים, מה שבא בגורלינו ר"ל חורבן כפול ברו"ג, כי החשך יכסה ארץ, העם הקדוש והטהור הלזה אשר בכל פינה וזוית לב הפשוט מישראל מתגלגלת פנינים ממש, מדות טובות, אהבה, רגש, חום, ואור דעת, גם הפשוט שאינו יודע תורה, ורק שהתחכם בכתלי ביהמ"ד בין מנחה למעריב, וממעל לראשו חלפו עברו, מאמרי רבינו ז"ל, מפורש יוצא מבעל האגדה, או עמד בסוד קדושים רבה בש"ק בעת אמירת דא"ח ושאר לימודים, הנה מוחו עובד, לבו מלא עדן, ולקול הקורא אליו בחסד וחיבת הקודש, מהרה יתעורר, ובלהט להב ראש קודש יבער בשלהבת עוז ותעצומות לכל דבר שבקדושה, וטוהר תום לב, האם כאלו יעבדו בזעת אפים, להשיג פרוסת לחם. הוי אבינו שבשמים, למי עוללת כה, לבניך, בני אהוביך, זרע קודש, אשר צור גזעם גם במבול הסתר והעלם בגבורת לב ובדעת מישרים ישמרו, מה ידאב לב בשר בראותו כל זאת.

ידענו אלקים ידענו כי אך טוב וחסד מאתך יוצא, ולתכלית אין סוף הכל נמשך, אבל למה יאמרו הגוים, כי זרועם וכח ידם עשתה כל זאת, הושיעינו ורחמינו כי מר מאד מר, והמתק לנו, יראה חסדיך בטוב הנראה והנגלה.

אג"ק מוהריי"צ כרך יד

פרשת חוקת

יט א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר:
ב זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר
דַּבֵּר | אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה
אֲדֻמָּה תְּמִימָה אֲשֶׁר אֵין־בָּהּ מוּם אֲשֶׁר
לֹא־עָלָה עָלֶיהָ עֹל: ג וּנְתַתֶּם אֹתָהּ אֶל־אֶלְעָזָר
הַכֹּהֵן וְהוֹצִיא אֹתָהּ אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְשָׁחַט
אֹתָהּ לְפָנָיו: ד וְלָקַח אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן מִדָּמָהּ
בְּאֶצְבָּעוֹ וְהִזָּה אֶל־נֹכַח פְּנֵי אֹהֶל־מוֹעֵד מִדָּמָהּ
שֶׁבַע פְּעָמִים: ה וְשָׂרַף אֶת־הַפָּרָה לְעֵינָיו
אֶת־עֹרָהּ וְאֶת־בְּשָׂרָהּ וְאֶת־דָּמָהּ עַל־פִּרְשָׁהּ
יִשְׂרֹף: ו וְלָקַח הַכֹּהֵן עֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנִי
תוֹלָעַת וְהִשְׁלִיךְ אֶל־תּוֹךְ שְׂרֵפַת הַפָּרָה: (לוי)
ז וְכִבֶּס בְּגָדָיו הַכֹּהֵן וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְאַחַר
יָבֹא אֶל־הַמַּחֲנֶה וְטָמֵא הַכֹּהֵן עַד־הָעָרֶב:
ח וְהַשֹּׂרֵף אֹתָהּ יְכַבֵּס בְּגָדָיו בַּמַּיִם וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ
בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב: ט וְאָסַף | אִישׁ טָהוֹר
אֵת אֵפֶר הַפָּרָה וְהִנִּיחַ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה בְּמָקוֹם
טָהוֹר וְהָיְתָה לַעֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁמֶרֶת לְמֵי
נִדָּה חַטָּאת הִוא: (ישראל) י וְכִבֶּס הָאֹסֵף אֶת־אֵפֶר
הַפָּרָה אֶת־בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב וְהָיְתָה
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם לְחֻקַּת עוֹלָם:
יא הַנֹּגֵעַ בְּמֵת לְכָל־נֶפֶשׁ אָדָם וְטָמֵא שִׁבְעַת
יָמִים: יב הוּא יִתְחַטָּא־בוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי יִטְהָר וְאִם־לֹא יִתְחַטָּא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי
וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי לֹא יִטְהָר: יג כָּל־הַנֹּגֵעַ בְּמֵת
בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם אֲשֶׁר־יָמוּת וְלֹא יִתְחַטָּא אֶת־
מִשְׁכַּן יְהוָה טִמֵּא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא
מִיִּשְׂרָאֵל כִּי מֵי נִדָּה לֹא־זֹרַק עָלָיו טָמֵא יִהְיֶה
עוֹד טֻמְאָתוֹ בוֹ: יד זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי־יָמוּת
בְּאֹהֶל כָּל־הַבָּא אֶל־הָאֹהֶל וְכָל־אֲשֶׁר בָּאֹהֶל
יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים: טו וְכֹל כְּלִי פָתוּחַ אֲשֶׁר
אֵין־צָמִיד פָּתִיל עָלָיו טָמֵא הוּא: טז וְכֹל
אֲשֶׁר־יִגַּע עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה בַּחֲלַל־חֶרֶב אוֹ בְמֵת
אוֹ־בְעֶצֶם אָדָם אוֹ בְקָבֶר יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים:
יז וְלָקְחוּ לַטָּמֵא מֵעֲפַר שְׂרֵפַת הַחַטָּאת וְנָתַן
עָלָיו מַיִם חַיִּים אֶל־כֶּלִי: (ע"כ בחול)

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לג עמ' 129)

וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ (יט, ב)

בְּפָרוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ בְּכָל הַדּוֹרוֹת נִתְקַדְּשׁוּ הַכֹּהֲנִים מֵאֵפֶר פָּרָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה. וְיֵשׁ לְבָאֵר, דְּהִנֵּה מֹשֶׁה, שֶׁהָיָה בְּטֵל בְּתַכְלִית לַה', עֶבֶד נֶאֱמָן – מְסַמֵּל מְסִירַת נֶפֶשׁ (הָאָדָם מוּכָן לִמְסֹר אֶת כָּל מְצִיאוּתוֹ לַה'). לָכֵן טָהֲרַת טֻמְאַת מֵת הִיא בְּכֹחַ אֵפֶר פָּרָתוֹ, כִּי טֻמְאָה זוֹ מוֹרָה עַל פִּרוּד מֵהַקָּבָּ"ה, שֶׁחֲרֵי הַדְּבֵקוּת בְּ'אלקים חַיִּים' מוֹנַעַת מִיתָה וְטֻמְאָתָהּ; וּכְדֵי לְבַטֵּל פִּרוּד זֶה, יֵשׁ לְעוֹרֵר אֶת הַכֹּחַ שֶׁל מְסִירַת נֶפֶשׁ לַה'.

שני יח וְלָקַח אֵזוֹב וְטָבַל בַּמַּיִם אִישׁ טָהוֹר וְהִזֶּה
עַל־הָאֹהֶל וְעַל־כָּל־הַכֵּלִים וְעַל־הַנְּפָשׁוֹת אֲשֶׁר
הָיוּ־שָׁם וְעַל־הַנֹּגֵעַ בַּעֶצֶם אוֹ בֶחָלָל אוֹ בַמֵּת אוֹ
בַקָּבֶר: יט וְהִזָּה הַטָּהֹר עַל־הַטָּמֵא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי
וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְחִטְּאוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְכִבֶּס
בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָהֵר בָּעָרֶב: כ וְאִישׁ אֲשֶׁר־
יִטְמָא וְלֹא יִתְחַטָּא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִתּוֹךְ
הַקָּהָל כִּי אֶת־מִקְדַּשׁ יְהוָה טִמֵּא מֵי נִדָּה
לֹא־זֹרַק עָלָיו טָמֵא הוּא: כא וְהָיְתָה לָהֶם לְחֻקַּת
עוֹלָם וּמַזֵּה מֵי־הַנִּדָּה יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְהַנֹּגֵעַ בְּמֵי
הַנִּדָּה יִטְמָא עַד־הָעָרֶב: כב וְכֹל אֲשֶׁר־יִגַּע־בּוֹ
הַטָּמֵא יִטְמָא וְהַנֶּפֶשׁ הַנֹּגַעַת תִּטְמָא עַד־
הָעָרֶב: **פ כ** א וַיָּבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל כָּל־הָעֵדָה
מִדְבַּר־צִן בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וַיֵּשֶׁב הָעָם בְּקָדֵשׁ
וַתָּמָת שָׁם מִרְיָם וַתִּקָּבֵר שָׁם: ב וְלֹא־הָיָה מַיִם
לָעֵדָה וַיִּקָּהֲלוּ עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן: ג וַיָּרֶב הָעָם
עִם־מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר וְלוּ גָוַעְנוּ בִּגְוַע אַחֵינוּ
לִפְנֵי יְהוָה: ד וְלָמָּה הֲבֵאתֶם אֶת־קְהַל יְהוָה
אֶל־הַמִּדְבָּר הַזֶּה לָמוּת שָׁם אֲנַחְנוּ וּבְעִירֵנוּ:
ה וְלָמָּה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לְהָבִיא אֹתָנוּ אֶל־

הַמָּקוֹם הָרָע הַזֶּה לֹא | מְקוֹם זֶרַע וּתְאֵנָה וְגֶפֶן
וְרִמּוֹן וּמַיִם אֵין לִשְׁתּוֹת: ו וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
מִפְּנֵי הַקָּהָל אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּפְּלוּ עַל־
פְּנֵיהֶם וַיֵּרָא כְבוֹד־יְהוָה אֲלֵיהֶם: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת ש"פ חקת תשמ"ה)

לֹא מְקוֹם זֶרַע וּתְאֵנָה וְגֶפֶן וְרִמּוֹן (כ, ה)

יֵשׁ לִשְׁאֹל, בִּשְׁלָמָא חִטָּה וּשְׂעוֹרָה כְּלוּלִים בַּ"זֶרַע", אֲבָל מַדּוּעַ לֹא הִזְכִּירוּ זַיִת שֶׁמֶן וּדְבָשׁ (דְּבַשׁ תְּמָרִים). וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁטַּעֲנָתָם הָיְתָה שֶׁהֵבְטִחוּ לָהֶם פֵּרוֹת חֲדָשִׁים שֶׁלֹּא הָיוּ בְּמִצְרַיִם, וּבְפֹעַל הֶבִיאוּם לְמָקוֹם שֶׁאֵין שָׁם פֵּרוֹת הַלָּלוּ. וְאִלּוּ שֶׁמֶן וּדְבָשׁ הָיוּ לָהֶם גַּם בַּמִּדְבָּר: שֶׁמֶן - הֲרֵי הִדְלִיקוּ נֵרוֹת הַמְּנוֹרָה. דְּבַשׁ – כְּשֶׁבָּאוּ לְאֵילִים מָצְאוּ שָׁם שִׁבְעִים תְּמָרִים.

שלישי ז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: ח קַח אֶת־
הַמַּטֶּה וְהַקְהֵל אֶת־הָעֵדָה אַתָּה וְאַהֲרֹן אָחִיךָ
וְדִבַּרְתֶּם אֶל־הַסֶּלַע לְעֵינֵיהֶם וְנָתַן מֵימָיו
וְהוֹצֵאתָ לָהֶם מַיִם מִן־הַסֶּלַע וְהִשְׁקִיתָ אֶת־
הָעֵדָה וְאֶת־בְּעִירָם: ט וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הַמַּטֶּה
מִלִּפְנֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּהוּ: י וַיַּקְהִלוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
אֶת־הַקָּהָל אֶל־פְּנֵי הַסֶּלַע וַיֹּאמֶר לָהֶם שִׁמְעוּ־נָא
הַמֹּרִים הֲמִן־הַסֶּלַע הַזֶּה נוֹצִיא לָכֶם מָיִם:
יא וַיָּרֶם מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ וַיַּךְ אֶת־הַסֶּלַע בְּמַטֵּהוּ
פַּעֲמָיִם וַיֵּצְאוּ מַיִם רַבִּים וַתֵּשְׁתְּ הָעֵדָה
וּבְעִירָם: ס יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן
יַעַן לֹא־הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינֵי בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לָכֵן לֹא תָבִיאוּ אֶת־הַקָּהָל הַזֶּה אֶל־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נָתַתִּי לָהֶם: יג הֵמָּה מֵי מְרִיבָה
אֲשֶׁר־רָבוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־יְהוָה וַיִּקָּדֵשׁ בָּם: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תשמ"ט א עמ' 398)

וְהִשְׁקִיתָ אֶת הָעֵדָה וְאֶת בְּעִירָם (כ, ח)

"מִכָּאן שֶׁחָס הַקָּב"ה עַל מָמוֹנָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל" (רש"י). בְּטַעַם הַדָּבָר אוֹמֵר הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב (כתר שם טוב סימן ריח), שֶׁנִּכְסָיו שֶׁל אָדָם הֵם חֵלֶק מֵעֲבוֹדָתוֹ, וְיֵשׁ בָּהֶם נִצּוֹצוֹת שֶׁל קְדֻשָּׁה הַשַּׁיָּכִים לְשֹׁרֶשׁ נִשְׁמָתוֹ.

רביעי יד וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה מַלְאָכִים מִקָּדֵשׁ אֶל־מֶלֶךְ
אֱדוֹם כֹּה אָמַר אָחִיךָ יִשְׂרָאֵל אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת
כָּל־הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מְצָאָתְנוּ: טו וַיֵּרְדוּ אֲבֹתֵינוּ
מִצְרַיְמָה וַנֵּשֶׁב בְּמִצְרַיִם יָמִים רַבִּים וַיָּרֵעוּ לָנוּ
מִצְרַיִם וְלַאֲבֹתֵינוּ: טז וַנִּצְעַק אֶל־יְהוָה וַיִּשְׁמַע
קֹלֵנוּ וַיִּשְׁלַח מַלְאָךְ וַיֹּצִאֵנוּ מִמִּצְרָיִם וְהִנֵּה
אֲנַחְנוּ בְקָדֵשׁ עִיר קְצֵה גְבוּלֶךָ: יז נַעְבְּרָה־נָּא
בְאַרְצֶךָ לֹא נַעֲבֹר בְּשָׂדֶה וּבְכֶרֶם וְלֹא נִשְׁתֶּה מֵי
בְאֵר דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ נֵלֵךְ לֹא נִטֶּה יָמִין וּשְׂמֹאול
עַד אֲשֶׁר־נַעֲבֹר גְּבֻלֶךָ: יח וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֱדוֹם לֹא
תַעֲבֹר בִּי פֶּן־בַּחֶרֶב אֵצֵא לִקְרָאתֶךָ: יט וַיֹּאמְרוּ
אֵלָיו בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּמְסִלָּה נַעֲלֶה וְאִם־מֵימֶיךָ
נִשְׁתֶּה אֲנִי וּמִקְנִי וְנָתַתִּי מִכְרָם רַק אֵין־דָּבָר
בְּרַגְלַי אֶעֱבֹרָה: כ וַיֹּאמֶר לֹא תַעֲבֹר וַיֵּצֵא אֱדוֹם
לִקְרָאתוֹ בְּעַם כָּבֵד וּבְיָד חֲזָקָה: כא וַיְמָאֵן |
אֱדוֹם נְתֹן אֶת־יִשְׂרָאֵל עֲבֹר בִּגְבֻלוֹ וַיֵּט יִשְׂרָאֵל
מֵעָלָיו: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות יח עמ' 468)

וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה מַלְאָכִים (כ, יד)

הַ"מֹּשֶׁה" שֶׁבְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שׁוֹלֵחַ מַלְאָכִים מִ"קָּדֵשׁ" שֶׁבְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, אֶל מֶלֶךְ, אֵלֶּה שֶׁהַקָּב"ה מָסַר לָהֶם אֶת הַהַנְהָגָה בִּזְמַן הַגָּלוּת - אֱדוֹם, כֹּה אָמַר אָחִיךָ יִשְׂרָאֵל – אַף שֶׁגּוּף יְהוּדִי נִדְמֶה בְּחָמְרִיּוּתוֹ לְגוּף לֹא-יְהוּדִי, וְ"אַחִים" הֵם, כִּי שְׁנֵיהֶם זְקוּקִים לַאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה וְכַדּוֹמֶה, הִנֵּה דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ - מַלְכּוֹ שֶׁל עוֹלָם, דֶּרֶךְ ה', נֵלֵךְ - בְּכָל הַקֶּשׁוּר לְדָתֵנוּ, לִמּוּד הַתּוֹרָה קִיּוּם הַמִּצְוֹת וּמִנְהָגֵי יִשְׂרָאֵל.

חמישי כב וַיִּסְעוּ מִקָּדֵשׁ וַיָּבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל כָּל־
הָעֵדָה הֹר הָהָר: כג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
וְאֶל־אַהֲרֹן בְּהֹר הָהָר עַל־גְּבוּל אֶרֶץ־אֱדוֹם
לֵאמֹר: כד יֵאָסֵף אַהֲרֹן אֶל־עַמָּיו כִּי לֹא יָבֹא
אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַל אֲשֶׁר־
מְרִיתֶם אֶת־פִּי לְמֵי מְרִיבָה: כה קַח אֶת־אַהֲרֹן
וְאֶת־אֶלְעָזָר בְּנוֹ וְהַעַל אֹתָם הֹר הָהָר:
כו וְהַפְשֵׁט אֶת־אַהֲרֹן אֶת־בְּגָדָיו וְהִלְבַּשְׁתָּם אֶת־
אֶלְעָזָר בְּנוֹ וְאַהֲרֹן יֵאָסֵף וּמֵת שָׁם: כז וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וַיַּעֲלוּ אֶל־הֹר הָהָר לְעֵינֵי

כָּל־הָעֵדָה: כח וַיַּפְשֵׁט מֹשֶׁה אֶת־אַהֲרֹן אֶת־בְּגָדָיו
וַיַּלְבֵּשׁ אֹתָם אֶת־אֶלְעָזָר בְּנוֹ וַיָּמָת אַהֲרֹן שָׁם
בְּרֹאשׁ הָהָר וַיֵּרֶד מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר מִן־הָהָר:
כט וַיִּרְאוּ כָּל־הָעֵדָה כִּי גָוַע אַהֲרֹן וַיִּבְכּוּ אֶת־
אַהֲרֹן שְׁלֹשִׁים יוֹם כֹּל בֵּית יִשְׂרָאֵל: **ס**

כא א וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מֶלֶךְ־עֲרָד יֹשֵׁב הַנֶּגֶב כִּי
בָּא יִשְׂרָאֵל דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל
וַיִּשְׁבְּ | מִמֶּנּוּ שֶׁבִי: ב וַיִּדַּר יִשְׂרָאֵל נֶדֶר לַיהוָה
וַיֹּאמַר אִם־נָתֹן תִּתֵּן אֶת־הָעָם הַזֶּה בְּיָדִי
וְהַחֲרַמְתִּי אֶת־עָרֵיהֶם: ג וַיִּשְׁמַע יְהוָה בְּקוֹל
יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֶת־הַכְּנַעֲנִי וַיַּחֲרֵם אֶתְהֶם וְאֶת־
עָרֵיהֶם וַיִּקְרָא שֵׁם־הַמָּקוֹם חָרְמָה: פ ד וַיִּסְעוּ
מֵהֹר הָהָר דֶּרֶךְ יַם־סוּף לִסְבֹב אֶת־אֶרֶץ אֱדוֹם
וַתִּקְצַר נֶפֶשׁ־הָעָם בַּדָּרֶךְ: ה וַיְדַבֵּר הָעָם
בֵּאלֹהִים וּבְמֹשֶׁה לָמָּה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לָמוּת
בַּמִּדְבָּר כִּי אֵין לֶחֶם וְאֵין מַיִם וְנַפְשֵׁנוּ קָצָה
בַּלֶּחֶם הַקְּלֹקֵל: ו וַיְשַׁלַּח יְהוָה בָּעָם אֶת
הַנְּחָשִׁים הַשְּׂרָפִים וַיְנַשְּׁכוּ אֶת־הָעָם וַיָּמָת עַם־
רָב מִיִּשְׂרָאֵל: ז וַיָּבֹא הָעָם אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ
חָטָאנוּ כִּי־דִבַּרְנוּ בַיהוָה וָבָךְ הִתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה
וְיָסֵר מֵעָלֵינוּ אֶת־הַנָּחָשׁ וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה בְּעַד
הָעָם: ח וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲשֵׂה לְךָ שָׂרָף
וְשִׂים אֹתוֹ עַל־נֵס וְהָיָה כָּל־הַנָּשׁוּךְ וְרָאָה אֹתוֹ
וָחָי: ט וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה נְחַשׁ נְחֹשֶׁת וַיְשִׂמֵהוּ עַל־הַנֵּס
וְהָיָה אִם־נָשַׁךְ הַנָּחָשׁ אֶת־אִישׁ וְהִבִּיט אֶל־נְחַשׁ
הַנְּחֹשֶׁת וָחָי:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת מוצש"ק חקת תשל"ח)

דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים (כא, א)

"דֶּרֶךְ הַנֶּגֶב, שֶׁהָלְכוּ בָּהּ הַמְרַגְּלִים" (רש"י). הַגַּע בְּעַצְמְךָ: הַמְרַגְּלִים, שֶׁהוֹצִיאוּ דִּבַּת הָאָרֶץ רָעָה וְהֵבִיאוּ אָסוֹן עַל הָעָם, הֵם גַּם אֵלּוּ שֶׁסָּלְלוּ אֶת הַדֶּרֶךְ לְכָל הָעָם! וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהַמְרַגְּלִים זָכוּ לְכָךְ בִּגְלַל פְּעֻלָּה טוֹבָה אַחַת - הֲלִיכָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּשְׁלִיחוּת ה' וְקִיּוּם הַצִּוּוּי לָתוּר אֶת הָאָרֶץ. לוֹמַר לְךָ, שֶׁאֲפִלּוּ פְּעֻלָּה טוֹבָה אַחַת גּוֹרֶמֶת עִלּוּי בָּאָרֶץ הַגַּשְׁמִית וַהֲפִיכָתָהּ לְ'אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל'.

ששי יַיִסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנוּ בְּאֹבֹת: יא וַיִּסְעוּ
מֵאֹבֹת וַיַּחֲנוּ בְּעִיֵּי הָעֲבָרִים בַּמִּדְבָּר אֲשֶׁר עַל־
פְּנֵי מוֹאָב מִמִּזְרַח הַשָּׁמֶשׁ: יב מִשָּׁם נָסָעוּ וַיַּחֲנוּ
בְּנַחַל זָרֶד: יג מִשָּׁם נָסָעוּ וַיַּחֲנוּ מֵעֵבֶר אַרְנוֹן
אֲשֶׁר בַּמִּדְבָּר הַיֹּצֵא מִגְּבֻל הָאֱמֹרִי כִּי אַרְנוֹן גְּבוּל
מוֹאָב בֵּין מוֹאָב וּבֵין הָאֱמֹרִי: יד עַל־כֵּן יֵאָמַר
בְּסֵפֶר מִלְחֲמֹת יְהוָה אֶת־וָהֵב בְּסוּפָה וְאֶת־
הַנְּחָלִים אַרְנוֹן: טו וְאֶשֶׁד הַנְּחָלִים אֲשֶׁר נָטָה
לְשֶׁבֶת עָר וְנִשְׁעַן לִגְבוּל מוֹאָב: טז וּמִשָּׁם בְּאֵרָה
הִוא הַבְּאֵר אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לְמֹשֶׁה אֱסֹף
אֶת־הָעָם וְאֶתְּנָה לָהֶם מָיִם: **ס** יז אָז יָשִׁיר
יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת עֲלִי בְאֵר עֱנוּ־לָהּ:
יח בְּאֵר חֲפָרוּהָ שָׂרִים כָּרוּהָ נְדִיבֵי הָעָם בִּמְחֹקֵק
בְּמִשְׁעֲנֹתָם וּמִמִּדְבָּר מַתָּנָה: יט וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל
וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת: כ וּמִבָּמוֹת הַגַּיְא אֲשֶׁר בִּשְׂדֵה
מוֹאָב רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וְנִשְׁקָפָה עַל־פְּנֵי הַיְשִׁימֹן: **פ**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות יג עמ' 75)

וְהָיָה כָּל הַנָּשׁוּךְ וְרָאָה אוֹתוֹ וָחָי (כא, ח)

"בִּזְמַן שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מִסְתַּכְּלִין כְּלַפֵּי מַעְלָה וּמְשַׁעְבְּדִין אֶת לִבָּם . . הָיוּ מִתְרַפְּאִים" (רש"י). וּמְשַׁעְבְּדִין אֶת לִבָּם - הַיְינוּ כָּל הַלֵּב, כּוֹלֵל הַיֵּצֶר הָרַע. וְאִתְהַפְּכָא זוֹ בַּנֶּפֶשׁ, הֲפִיכַת הַיֵּצֶר הָרַע לְטוֹב, פְּעֻלָּה אִתְהַפְּכָא גַּם בָּעוֹלָם: הַנָּחָשׁ עַצְמוֹ, שֶׁהֵמִית עַם רַב, הֵבִיא רְפוּאָה וְחַיִּים.

שביעי כא וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל־סִיחֹן מֶלֶךְ־
הָאֱמֹרִי לֵאמֹר: כב אֶעְבְּרָה בְאַרְצֶךָ לֹא נִטֶּה
בְשָׂדֶה וּבְכֶרֶם לֹא נִשְׁתֶּה מֵי בְאֵר בְּדֶרֶךְ הַמֶּלֶךְ
נֵלֵךְ עַד אֲשֶׁר־נַעֲבֹר גְּבֻלֶךָ: כג וְלֹא־נָתַן סִיחֹן
אֶת־יִשְׂרָאֵל עֲבֹר בִּגְבֻלוֹ וַיֶּאֱסֹף סִיחֹן אֶת־כָּל־
עַמּוֹ וַיֵּצֵא לִקְרַאת יִשְׂרָאֵל הַמִּדְבָּרָה וַיָּבֹא יָהְצָה
וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל: כד וַיַּכֻּהוּ יִשְׂרָאֵל לְפִי־חָרֶב
וַיִּירַשׁ אֶת־אַרְצוֹ מֵאַרְנֹן עַד־יַבֹּק עַד־בְּנֵי עַמּוֹן
כִּי עַז גְּבוּל בְּנֵי עַמּוֹן: כה וַיִּקַּח יִשְׂרָאֵל אֵת
כָּל־הֶעָרִים הָאֵלֶּה וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עָרֵי
הָאֱמֹרִי בְּחֶשְׁבּוֹן וּבְכָל־בְּנֹתֶיהָ: כו כִּי חֶשְׁבּוֹן עִיר

סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי הוּא וְהוּא נִלְחַם בְּמֶלֶךְ
מוֹאָב הָרִאשׁוֹן וַיִּקַּח אֶת־כָּל־אַרְצוֹ מִיָּדוֹ עַד־
אַרְנֹן: כט עַל־כֵּן יֹאמְרוּ הַמֹּשְׁלִים בָּאוּ חֶשְׁבּוֹן
תִּבָּנֶה וְתִכּוֹנֵן עִיר סִיחוֹן: כח כִּי־אֵשׁ יָצְאָה
מֵחֶשְׁבּוֹן לֶהָבָה מִקִּרְיַת סִיחֹן אָכְלָה עָר מוֹאָב
בַּעֲלֵי בָמוֹת אַרְנֹן: כט אוֹי־לְךָ מוֹאָב אָבַדְתָּ
עַם־כְּמוֹשׁ נָתַן בָּנָיו פְּלֵיטִם וּבְנֹתָיו בַּשְּׁבִית
לְמֶלֶךְ אֱמֹרִי סִיחוֹן: ל וַנִּירֶם אָבַד חֶשְׁבּוֹן עַד־
דִּיבֹן וַנַּשִּׁים עַד־נֹפַח אֲשֶׁר עַד־מֵידְבָא: לא וַיֵּשֶׁב
יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ הָאֱמֹרִי: לב וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לְרַגֵּל
אֶת־יַעְזֵר וַיִּלְכְּדוּ בְּנֹתֶיהָ כתיב ויירש קרי וַיּוֹרֶשׁ
אֶת־הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר־שָׁם: לג וַיִּפְנוּ וַיַּעֲלוּ דֶּרֶךְ
הַבָּשָׁן וַיֵּצֵא עוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן לִקְרָאתָם הוּא
וְכָל־עַמּוֹ לַמִּלְחָמָה אֶדְרֶעִי: לד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה אַל־תִּירָא אֹתוֹ כִּי בְיָדְךָ נָתַתִּי אֹתוֹ
וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ וְאֶת־אַרְצוֹ וְעָשִׂיתָ לּוֹ כַּאֲשֶׁר
עָשִׂיתָ לְסִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן:
לה וַיַּכּוּ אֹתוֹ וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ עַד־בִּלְתִּי
הִשְׁאִיר־לוֹ שָׂרִיד וַיִּירְשׁוּ אֶת־אַרְצוֹ:
כב א וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנוּ בְּעַרְבוֹת מוֹאָב
מֵעֵבֶר לְיַרְדֵּן יְרֵחוֹ: ססס

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמַם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדָּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (תורת מנחם לא עמ' 127)

וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לְרַגֵּל אֶת יַעְזֵר וַיִּלְכְּדוּ בְּנֹתֶיהָ (כא, לב)

לִכְאוֹרָה, הֲרֵי שָׁלְחוּ אוֹתָם לְרַגֵּל אֶת יַעְזֵר, וּמַדּוּעַ לָכְדוּהָ. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהֵם שִׁעֲרוּ שֶׁשְּׁלִיחוּת זוֹ נִתְּנָה לָהֶם בְּאֹפֶן שֶׁעָלֵיהֶם לְהָבִין שֶׁהַכַּוָּנָה אֵינָהּ רַק לְרַגֵּל, וְלָכֵן עָלֵיהֶם לְמַלֵּא אוֹתָהּ יַחַד עִם כַּוָּנָתָהּ הַפְּנִימִית, בִּבְחִינַת תֵּן לֶחָכָם וְיֶחְכַּם עוֹד (וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁלְּאַחַר הַכִּשָּׁלוֹן שֶׁל הַמְרַגְּלִים הָרִאשׁוֹנִים, הִתְקַיֵּם בָּהֶם מֵעֵין "אֵין אָדָם עוֹמֵד עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה עַד שֶׁנִּכְשָׁל בָּהֶם").

מפטיר לד **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אַל־תִּירָא אֹתוֹ כִּי בְיָדְךָ נָתַתִּי אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ וְאֶת־אַרְצוֹ וְעָשִׂיתָ לּוֹ כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ לְסִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן:** לה **וַיַּכּוּ אֹתוֹ וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ עַד־בִּלְתִּי הִשְׁאִיר־לוֹ שָׂרִיד וַיִּירְשׁוּ אֶת־אַרְצוֹ:** **כב** א **וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנוּ בְּעַרְבוֹת מוֹאָב מֵעֵבֶר לְיַרְדֵּן יְרֵחוֹ: ססס**

פ"ז פסוקים, למידב"א סימן.

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרה לפרשת חוקת לקריאה בציבור ולשנים מקרא ואחד תרגום

שופטים פרק יא

יא א וְיִפְתָּח הַגִּלְעָדִי הָיָה גִּבּוֹר חַיִל וְהוּא בֶּן־אִשָּׁה זוֹנָה וַיּוֹלֶד גִּלְעָד אֶת־יִפְתָּח: ב וַתֵּלֶד אֵשֶׁת־גִּלְעָד לוֹ בָנִים וַיִּגְדְּלוּ בְנֵי־הָאִשָּׁה וַיְגָרְשׁוּ אֶת־יִפְתָּח וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא־תִנְחַל בְּבֵית־אָבִינוּ כִּי בֶן־אִשָּׁה אַחֶרֶת אָתָּה: ג וַיִּבְרַח יִפְתָּח מִפְּנֵי אֶחָיו וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ טוֹב וַיִּתְלַקְּטוּ אֶל־יִפְתָּח אֲנָשִׁים רֵיקִים וַיֵּצְאוּ עִמּוֹ: ד וַיְהִי מִיָּמִים וַיִּלָּחֲמוּ בְנֵי־עַמּוֹן עִם־יִשְׂרָאֵל: ה וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־נִלְחֲמוּ בְנֵי־עַמּוֹן עִם־יִשְׂרָאֵל וַיֵּלְכוּ זִקְנֵי גִלְעָד לָקַחַת אֶת־יִפְתָּח מֵאֶרֶץ טוֹב: ו וַיֹּאמְרוּ לְיִפְתָּח לְכָה וְהָיִיתָ לָּנוּ לְקָצִין וְנִלְחֲמָה בִּבְנֵי עַמּוֹן: ז וַיֹּאמֶר יִפְתָּח לִזְקְנֵי גִלְעָד הֲלֹא אַתֶּם שְׂנֵאתֶם אוֹתִי וַתְּגָרְשׁוּנִי מִבֵּית אָבִי וּמַדּוּעַ בָּאתֶם אֵלַי עַתָּה וְלֹא מוּקָדָם, רַק כַּאֲשֶׁר צַר לָכֶם: ח וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי גִלְעָד אֶל־יִפְתָּח לָכֵן אֶמֶת כִּדְבָרְךָ עַתָּה שַׁבְנוּ אֵלֶיךָ לֹא לְהַרְאוֹת הַכְּנָעָה וְחִבָּה יְתֵרָה, כִּי־אִם מִפְּנֵי הַדְּחָק, וְהָלַכְתָּ וְכַאֲשֶׁר תֵּלֵךְ עִמָּנוּ וְנִלְחַמְתָּ בִּבְנֵי עַמּוֹן וְהָיִיתָ לָּנוּ לְרֹאשׁ לְכֹל יֹשְׁבֵי גִלְעָד:

שי למורא

א) וְיִפְתָּח הַגִּלְעָדִי, מְקוֹם מְגוּרָיו הָיָה בְּאֶרֶץ הַגִּלְעָד. (וְגַם שֵׁם אָבִיו הָיָה "גִּלְעָד"). **וְהוּא בֶּן אִשָּׁה זוֹנָה וַיּוֹלֶד גִּלְעָד אֶת יִפְתָּח**, יִפְתָּח נוֹלַד מִפִּילַגְשׁוֹ שֶׁל גִּלְעָד, כִּי בַּזְּמַן הַהוּא עוֹד לֹא הֻתְּרוּ הַשְּׁבָטִים לְהִתְחַתְּנוּ זֶה בָּזֶה, וְעַל כֵּן מִי שֶׁלָּקַח אִשָּׁה מִשֵּׁבֶט אַחֵר הָיָה נוֹשֵׂאָהּ לְפִילֶגֶשׁ, כְּלוֹמַר, בְּלֹא כְּתֻבָּה, וּבְנֵי הָאִשָּׁה שֶׁל גִּלְעָד חָשְׁבוּ שֶׁגַּם אֵין לָכֶן הַפִּילֶגֶשׁ זְכוּת בִּירֻשַּׁת אֲבִיהֶם, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ לוֹ "לֹא תִנְחַל בְּבֵית אָבִינוּ כִּי בֶן אִשָּׁה אַחֶרֶת אָתָּה", כְּלוֹמַר, מִשֵּׁבֶט אַחֵר. אֲבָל הֵם טָעוּ בָּזֶה, וְלָכֵן אָמַר לָהֶם יִפְתָּח "הֲלֹא אַתֶּם שְׂנֵאתֶם אוֹתִי וַתְּגָרְשׁוּנִי מִבֵּית אָבִי", כְּלוֹמַר, עֲשִׂיתֶם עִמָּדִי שֶׁלֹּא כַּדִּין, כִּי בֶּן הַפִּילֶגֶשׁ יוֹרֵשׁ.

ג) **בְּאֶרֶץ טוֹב**, כָּךְ הָיָה שֵׁם הַמָּקוֹם. פֵּרוּשׁ אַחֵר, אֲדוֹן הָאָרֶץ הַהִיא הָיָה שְׁמוֹ "טוֹב", כְּמוֹ "אִם יִגְאָלְךָ טוֹב" (רות ג,ג).

ו) לְקָצִין, לְשַׂר.

עטרת מרים

א וְיִפְתָּח הַגִּלְעָדִי הָיָה גִּבּוֹר חַיִל וְהוּא בֶּן־אִשָּׁה זוֹנָה שֶׁיִּחֲדָהּ אֵלָיו לְפִילֶגֶשׁ, לְכָךְ הָיָה בָּרוּר לַכֹּל וַיּוֹלֶד גִּלְעָד אֶת־יִפְתָּח: **ב** אַחֲרֵי זֶה וַתֵּלֶד אֵשֶׁת־גִּלְעָד הַנִּשּׂוּאָה אֵלָיו בְּחוּפָּה וְקִדּוּשִׁין לוֹ בָּנִים וַיִּגְדְּלוּ בְנֵי־הָאִשָּׁה בֶּן־אִשָּׁה אַחֶרֶת אָתָּה: **ג** וַיִּבְרַח יִפְתָּח מִפְּנֵי אֶחָיו וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ טוֹב וַיִּתְלַקְּטוּ אֶל־יִפְתָּח אֲנָשִׁים רֵיקִים וַיֵּצְאוּ עִמּוֹ בְּכָל אֲשֶׁר יֵצֵא הוּא: **ד** וַיְהִי מִיָּמִים אַחַר שֶׁנִּתְגָּרֵשׁ יִפְתָּח וַיִּלָּחֲמוּ בְנֵי־עַמּוֹן עִם־יִשְׂרָאֵל: **ה** וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־נִלְחֲמוּ בְנֵי־עַמּוֹן עִם־יִשְׂרָאֵל וַיֵּלְכוּ זִקְנֵי גִלְעָד לָקַחַת אֶת־יִפְתָּח מֵאֶרֶץ טוֹב לַעֲשׂוֹת עִמָּדוֹ כַּדִּין לְהַשִּׁיבוֹ אֶל גִּלְעָד מֵאֶרֶץ טוֹב: **ו** וַיֹּאמְרוּ לְיִפְתָּח לְכָה וְהָיִיתָ לָּנוּ לְקָצִין לְמַנְהִיג וְנִלְחַמְתָּ בִּבְנֵי עַמּוֹן: **ז** וַיֹּאמֶר יִפְתָּח לִזְקְנֵי גִלְעָד הֲלֹא אַתֶּם שְׂנֵאתֶם אוֹתִי וַתְּגָרְשׁוּנִי עֲדַיִן לְאַחַי לְגָרֵשׁ אוֹתִי מִבֵּית אָבִי וּמַדּוּעַ בָּאתֶם אֵלַי עַתָּה וְלֹא מוּקְדָּם, רַק כַּאֲשֶׁר צַר לָכֶם: **ח** וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי גִלְעָד אֶל־יִפְתָּח לָכֵן אֱמֶת כִּדְבָרְךָ עַתָּה שַׁבְנוּ אֵלֶיךָ לֹא לְהַרְאוֹת הַכְּנָעָה וְחִבָּה יְתֵרָה, כִּי־אִם מִפְּנֵי הַדְּחָק, וְהָלַכְתָּ וְכַאֲשֶׁר תֵּלֵךְ עִמָּנוּ וְנִלְחַמְתָּ בִּבְנֵי עַמּוֹן וְהָיִיתָ לָּנוּ לְרֹאשׁ

עטרת מרים

לְכָל יֹשְׁבֵי גִלְעָד: ט וַיֹּאמֶר יִפְתָּח אֶל־זִקְנֵי גִלְעָד אִם־מְשִׁיבִים אַתֶּם אוֹתִי לְהִלָּחֵם בִּבְנֵי עַמּוֹן וְנָתַן יְהוָה אוֹתָם לְפָנָי אֲנֹכִי מַעֲצִמוּ אֶהְיֶה לָכֶם לְרֹאשׁ מִצַּד הַדִּין, לָכֵן חָפֵץ אֲנִי שֶׁתְּשִׂימוּ אוֹתִי תֵּכֶף לְרֹאשׁ: י וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי־גִלְעָד אֶל־יִפְתָּח יְהוָה יְהִיֶה שֹׁמֵעַ בֵּינוֹתֵינוּ אִם־לֹא כִדְבָרְךָ כֵּן נַעֲשֶׂה לְהַמְשִׁיל אוֹתְךָ מִיָּד: יא וַיֵּלֶךְ יִפְתָּח עִם־זִקְנֵי גִלְעָד וַיָּשִׂימוּ הָעָם אוֹתוֹ מִיָּד עֲלֵיהֶם לְרֹאשׁ וּלְקָצִין וַיְדַבֵּר יִפְתָּח אֶת־כָּל־דְּבָרָיו דִּבְרֵי תְפִלָּתוֹ וְתַחֲנוּנָיו לִפְנֵי יְהוָה בַּמִּצְפָּה: יב וַיִּשְׁלַח יִפְתָּח מַלְאָכִים אֶל־מֶלֶךְ בְּנֵי־עַמּוֹן לֵאמֹר מַה־לִּי עָלֶיךָ וְלָךְ עָלַי כִּי־בָאתָ אֵלַי לְהִלָּחֵם בְּאַרְצִי מַה הִיא סִבַּת הַמִּלְחָמָה, וּמָה אַתָּה רוֹצֶה מִמֶּנִּי: יג וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ בְּנֵי־עַמּוֹן אֶל־מַלְאֲכֵי יִפְתָּח כִּי־לָקַח יִשְׂרָאֵל אֶת־אַרְצִי בַּעֲלוֹתוֹ מִמִּצְרַיִם מֵאַרְנוֹן וְעַד־הַיַּבֹּק וְעַד־הַיַּרְדֵּן וְעַתָּה הָשִׁיבָה אֶתְהֶן אֵלַי בְּשָׁלוֹם מִבְּלִי מְרִיבָה וּמִלְחָמָה: יד וַיֹּסֶף עוֹד יִפְתָּח וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן: טו וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה אָמַר יִפְתָּח לֹא־לָקַח יִשְׂרָאֵל אֶת־אֶרֶץ מוֹאָב וְאֶת־אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן כִּי בְּעֵת שֶׁלְּקָחָהּ יִשְׂרָאֵל לֹא הָיְתָה עוֹד אַרְצָם: טז כִּי בַּעֲלוֹתָם מִמִּצְרַיִם וַיֵּלֶךְ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר עַד־יַם־סוּף בִּדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ אֱדוֹם וַיָּבֹא קָדֵשָׁה: יז וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים ׀ אֶל־מֶלֶךְ אֱדוֹם לֵאמֹר אֶעְבְּרָה־נָּא בְאַרְצֶךָ לָבוֹא אֶל אֶרֶץ כְּנַעַן וְלֹא שָׁמַע מֶלֶךְ אֱדוֹם וְגַם אֶל־מֶלֶךְ מוֹאָב שֶׁאַרְצוֹ הָיְתָה בְּמִזְרָחָהּ שֶׁל אֱדוֹם וּבִדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שָׁלַח וְלֹא אָבָה וְלֹא רָצָה, וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּקָדֵשׁ: יח וַיֵּלֶךְ בַּמִּדְבָּר וַיָּסֹב אֶת־אֶרֶץ אֱדוֹם וְאֶת־אֶרֶץ מוֹאָב וַיָּבֹא מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ לְאֶרֶץ מוֹאָב וַיַּחֲנוּ בְּעֵבֶר אַרְנוֹן הוּא הַתְּחֻלַּת גְּבוּל מוֹאָב וְלֹא־בָאוּ בִּגְבוּל מוֹאָב כִּי חָנוּ בְּהֶעֵבֶר מִזֶּה כִּי אַרְנוֹן גְּבוּל מוֹאָב: יט וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל־סִיחוֹן מֶלֶךְ־הָאֱמֹרִי מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן וַיֹּאמֶר לוֹ יִשְׂרָאֵל נַעְבְּרָה־נָּא בְאַרְצְךָ עַד־מְקוֹמִי אֶרֶץ כְּנַעַן, מָקוֹם אֲשֶׁר נָתַן לִי ה׳: כ וְלֹא־הֶאֱמִין סִיחוֹן אֶת־יִשְׂרָאֵל עֶבֹר בִּגְבֻלוֹ

שי למורא

יא) אֶת כָּל דְּבָרָיו, אֶת הַתְּנָאִי שֶׁבֵּינֵיהֶם. טו) אֶת אֶרֶץ מוֹאָב, לְפִי שֶׁהָיָה מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן מְבַקֵּשׁ "מֵאַרְנוֹן וְעַד הַיַּבֹּק", לְפִיכָךְ הֵשִׁיב לוֹ שֶׁאוֹתָהּ הָאָרֶץ הָיְתָה שֶׁל מוֹאָב בְּעֶבֶר הָרְחוֹק, וְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי לְקָחָהּ מִמּוֹאָב, וְיִשְׂרָאֵל לְקָחוּהָ מִסִּיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי. וְנִמְצָא שֶׁלֹּא לָקְחוּ יִשְׂרָאֵל לֹא מִמּוֹאָב וְלֹא מֵעַמּוֹן. יז) וְלֹא אָבָה, וְלֹא רָצָה לְתֵת לָהֶם לַעֲבֹר בְּאַרְצוֹ. יח) וַיַּחֲנוּן, כְּמוֹ "וַיַּחֲנוּ". וְהַנּוּ"ן נוֹסֶפֶת כְּמִנְהַג הַלָּשׁוֹן בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת. יט) עַד מְקוֹמִי, עַד אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר נָתַן לִי ה׳.

ט וַיֹּאמֶר יִפְתָּח אֶל־זִקְנֵי גִלְעָד אִם־מְשִׁיבִים אַתֶּם אוֹתִי לְהִלָּחֵם בִּבְנֵי עַמּוֹן וְנָתַן יְהוָה אוֹתָם לְפָנָי אֲנֹכִי מַעֲצִמוּ אֶהְיֶה לָכֶם לְרֹאשׁ: י וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי־גִלְעָד אֶל־יִפְתָּח יְהוָה יְהִיֶה שֹׁמֵעַ בֵּינוֹתֵינוּ אִם־לֹא כִדְבָרְךָ כֵּן נַעֲשֶׂה: יא וַיֵּלֶךְ יִפְתָּח עִם־זִקְנֵי גִלְעָד וַיָּשִׂימוּ הָעָם אוֹתוֹ עֲלֵיהֶם לְרֹאשׁ וּלְקָצִין וַיְדַבֵּר יִפְתָּח אֶת־כָּל־דְּבָרָיו לִפְנֵי יְהוָה בַּמִּצְפָּה: יב וַיִּשְׁלַח יִפְתָּח מַלְאָכִים אֶל־מֶלֶךְ בְּנֵי־עַמּוֹן לֵאמֹר מַה־לִּי וָלָךְ כִּי־בָאתָ אֵלַי לְהִלָּחֵם בְּאַרְצִי: יג וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ בְּנֵי־עַמּוֹן אֶל־מַלְאֲכֵי יִפְתָּח כִּי־לָקַח יִשְׂרָאֵל אֶת־אַרְצִי בַּעֲלוֹתוֹ מִמִּצְרַיִם מֵאַרְנוֹן וְעַד־הַיַּבֹּק וְעַד־הַיַּרְדֵּן וְעַתָּה הָשִׁיבָה אֶתְהֶן בְּשָׁלוֹם: יד וַיֹּסֶף עוֹד יִפְתָּח וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן: טו וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה אָמַר יִפְתָּח לֹא־לָקַח יִשְׂרָאֵל אֶת־אֶרֶץ מוֹאָב וְאֶת־אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן: טז כִּי בַּעֲלוֹתָם מִמִּצְרַיִם וַיֵּלֶךְ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר עַד־יַם־סוּף וַיָּבֹא קָדֵשָׁה: יז וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים ׀ אֶל־מֶלֶךְ אֱדוֹם לֵאמֹר אֶעְבְּרָה־נָּא בְאַרְצְךָ וְלֹא שָׁמַע מֶלֶךְ אֱדוֹם וְגַם אֶל־מֶלֶךְ מוֹאָב לֹא אָבָה וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּקָדֵשׁ: יח וַיֵּלֶךְ בַּמִּדְבָּר וַיָּסֹב אֶת־אֶרֶץ אֱדוֹם וְאֶת־אֶרֶץ מוֹאָב וַיָּבֹא מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ לְאֶרֶץ מוֹאָב וַיַּחֲנוּ בְּעֵבֶר אַרְנוֹן וְלֹא־בָאוּ בִּגְבוּל מוֹאָב כִּי אַרְנוֹן גְּבוּל מוֹאָב: יט וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל־סִיחוֹן מֶלֶךְ־הָאֱמֹרִי מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן וַיֹּאמֶר לוֹ יִשְׂרָאֵל נַעְבְּרָה־נָּא בְאַרְצְךָ עַד־מְקוֹמִי: כ וְלֹא־הֶאֱמִין סִיחוֹן אֶת־יִשְׂרָאֵל עֶבֹר בִּגְבֻלוֹ וַיֶּאֱסֹף סִיחוֹן אֶת־כָּל־עַמּוֹ וַיַּחֲנוּ בְּיָהְצָה

שי למורא

כג) הוֹרִישׁ, לְשׁוֹן גֵּרוּשִׁין. תִּירָשֶׁנּוּ, לְשׁוֹן יְרֻשָּׁה. יוֹרִישְׁךָ כְּמוֹשׁ אֱלֹהֶיךָ, בִּלְשׁוֹן לַעַג אָמַר לוֹ. נִיָּרֶשׁ, לְשׁוֹן יְרֻשָּׁה. כה) הֲרוֹב, וְכִי עֲשָׂה הוּא מְרִיבָה. כו) בָּעֵת הַהִיא, בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַזְּמַן הַזֶּה. כט) רוּחַ ה׳, רוּחַ גְּבוּרָה מֵאֵת ה׳. עָבַר בְּנֵי עַמּוֹן, עָבַר אֶל אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן. לא) וְהָיָה לַה׳, אִם אֵינוֹ רָאוּי לְעוֹלָה, יִהְיֶה קֹדֶשׁ לַה׳. שֶׁיִּהְיֶה תָּמִיד בִּקְדֻשָּׁה. וְהַעֲלִיתִיהוּ עוֹלָה, וְאִם יִהְיֶה רָאוּי לְעוֹלָה, יַעֲלֵהוּ לְקָרְבָּן עוֹלָה. לג) וְעַד בֹּאֲךָ מִנִּית, וְעַד הַמָּקוֹם שֶׁתָּבוֹא בּוֹ אֶל מִנִּית. אָבֵל כְּרָמִים, כְּדֵי הָיָה שְׁמוֹ שֶׁל מִישׁוֹר הַכְּרָמִים "אָבֵל

עטרת מרים

וַיֵּאָסֹף סִיחוֹן אֶת־כָּל־עַמּוֹ וַיֵּצֵא בְיַהְצָה וַיִּלָּחֶם עִם־יִשְׂרָאֵל: **כא** וַיִּתֵּן יְהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־סִיחוֹן וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ בְּיַד יִשְׂרָאֵל וַיַּכֻּם וַיִּירַשׁ יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־אֶרֶץ הָאֱמֹרִי יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַהִיא: **כב** וַיִּירְשׁוּ אֶת כָּל־גְּבוּל הָאֱמֹרִי מֵאַרְנוֹן וְעַד־הַיַּבֹּק וּמִן־הַמִּדְבָּר וְעַד־הַיַּרְדֵּן שֶׁשָּׁם הָיוּ רַק מִדְבָּרוֹת: **כג** וְעַתָּה יְהוָה ׀ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁכָּל הָאָרֶץ שֶׁלּוֹ הוֹרִישׁ אֶת־הָאֱמֹרִי מִפְּנֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל שֶׁיָּרְשׁוּ הֵם, וְאֵיךְ וְאַתָּה תִּירָשֶׁנּוּ ? בִּתְמִיהָה: **כד** בְּדַרְךְ לַעַג אָמַר הֲלֹא אֵת אֲשֶׁר יוֹרִישְׁךָ כְּמוֹשׁ אֱלֹהֶיךָ שֶׁלֹּא הִצְלִיחַ לְהַצִּיל הָאָרֶץ מִיַּד מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אוֹתוֹ תִירָשׁ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר הוֹרִישׁ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מִפָּנֵינוּ אוֹתוֹ נִירָשׁ: **כה** וְעַתָּה הֲטוֹב טוֹב אַתָּה מִבָּלָק בֶּן־צִפּוֹר מֶלֶךְ מוֹאָב אֲשֶׁר מָלַךְ בָּעֵת הַהִיא וְהֶחֱרִישׁ, וְכֵן אַחֲרָיו הָיוּ מְלָכִים רַבִּים וּכְבָר עָבְרוּ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וְיִשְׂרָאֵל יוֹשְׁבִים וּמַחֲזִיקִים בָּאָרֶץ הֲרוֹב רָב וְכִי אֶחָד מֵהֶם עָשָׂה מְרִיבָה עִם־יִשְׂרָאֵל אִם־נִלְחֹם נִלְחַם בָּם בַּעֲבוּר אַרְצוֹ: **כו** בְּשֶׁבֶת יִשְׂרָאֵל בְּחֶשְׁבּוֹן וּבִבְנוֹתֶיהָ וּבְעַרְעוֹר וּבִבְנוֹתֶיהָ וּבְכָל־הֶעָרִים אֲשֶׁר עַל־יְדֵי אַרְנוֹן קָרוֹב שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וּמַדּוּעַ לֹא־הִצַּלְתֶּם מִיַּד יִשְׂרָאֵל הָאֲרָצוֹת הָאֵלֶּה, בָּעֵת הַהִיא בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמַן הַזֶּה: **כז** וְאָנֹכִי לֹא־חָטָאתִי לָךְ כִּי לֹא עָשִׂיתִי לְךָ מְאוּמָה רָע וְאַתָּה עֹשֶׂה אִתִּי רָעָה לְהִלָּחֶם בִּי אִם בֵּינֵינוּ יִשְׁפֹּט יְהוָה הַשֹּׁפֵט הַיּוֹם בֵּין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבֵין בְּנֵי עַמּוֹן: **כח** וְלֹא שָׁמַע מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן אֶל־דִּבְרֵי יִפְתָּח אֲשֶׁר שָׁלַח אֵלָיו: **כט** וַתְּהִי עַל־יִפְתָּח רוּחַ יְהוָה וַיַּעֲבֹר אֶת־הַגִּלְעָד וְאֶת־מְנַשֶּׁה וַיַּעֲבֹר אֶת־מִצְפֵּה גִלְעָד וּמִמִּצְפֵּה גִלְעָד עָבַר בְּנֵי עַמּוֹן: **ל** וַיִּדַּר יִפְתָּח נֶדֶר לַיהוָה וַיֹּאמַר אִם־נָתוֹן תִּתֵּן אֶת־בְּנֵי עַמּוֹן בְּיָדִי: **לא** וְהָיָה הַיּוֹצֵא אֲשֶׁר יֵצֵא מִדַּלְתֵי בֵיתִי לִקְרָאתִי בְּשׁוּבִי בְשָׁלוֹם מִבְּנֵי עַמּוֹן וְהָיָה לַיהוָה וְהַעֲלִיתִיהוּ עוֹלָה: **לב** וַיַּעֲבֹר יִפְתָּח אֶל־בְּנֵי עַמּוֹן לְהִלָּחֶם בָּם וַיִּתְּנֵם יְהוָה בְּיָדוֹ: **לג** וַיַּכֵּם מֵעֲרוֹעֵר וְעַד־בֹּאֲךָ מִנִּית עֶשְׂרִים עִיר וְעַד אָבֵל

וַיִּלָּחֶם עִם־יִשְׂרָאֵל: כא וַיִּתֵּן יְהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־סִיחוֹן וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ בְּיַד יִשְׂרָאֵל וַיַּכֻּם וַיִּירַשׁ יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־אֶרֶץ הָאֱמֹרִי יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַהִיא:

כב וַיִּירְשׁוּ אֵת כָּל־גְּבוּל הָאֱמֹרִי מֵאַרְנוֹן וְעַד־הַיַּבֹּק וּמִן־הַמִּדְבָּר וְעַד־הַיַּרְדֵּן: כג וְעַתָּה יְהוָה ׀ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הוֹרִישׁ אֶת־הָאֱמֹרִי מִפְּנֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְאַתָּה תִּירָשֶׁנּוּ: כד הֲלֹא אֵת אֲשֶׁר יוֹרִישְׁךָ כְּמוֹשׁ אֱלֹהֶיךָ אוֹתוֹ תִירָשׁ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר הוֹרִישׁ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מִפָּנֵינוּ אוֹתוֹ נִירָשׁ: כה וְעַתָּה הֲטוֹב טוֹב אַתָּה מִבָּלָק בֶּן־צִפּוֹר מֶלֶךְ מוֹאָב הֲרוֹב רָב עִם־יִשְׂרָאֵל אִם־נִלְחֹם נִלְחַם בָּם: כו בְּשֶׁבֶת יִשְׂרָאֵל בְּחֶשְׁבּוֹן וּבִבְנוֹתֶיהָ וּבְעַרְעוֹר וּבִבְנוֹתֶיהָ וּבְכָל־הֶעָרִים אֲשֶׁר עַל־יְדֵי אַרְנוֹן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וּמַדּוּעַ לֹא־הִצַּלְתֶּם בָּעֵת הַהִיא: כז וְאָנֹכִי לֹא־חָטָאתִי לָךְ וְאַתָּה עֹשֶׂה אִתִּי רָעָה לְהִלָּחֶם בִּי יִשְׁפֹּט יְהוָה הַשֹּׁפֵט הַיּוֹם בֵּין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבֵין בְּנֵי עַמּוֹן: כח וְלֹא שָׁמַע מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן אֶל־דִּבְרֵי יִפְתָּח אֲשֶׁר שָׁלַח אֵלָיו: כט וַתְּהִי עַל־יִפְתָּח רוּחַ יְהוָה וַיַּעֲבֹר אֶת־הַגִּלְעָד וְאֶת־מְנַשֶּׁה וַיַּעֲבֹר אֶת־מִצְפֵּה גִלְעָד וּמִמִּצְפֵּה גִלְעָד עָבַר בְּנֵי עַמּוֹן: ל וַיִּדַּר יִפְתָּח נֶדֶר לַיהוָה וַיֹּאמַר אִם־נָתוֹן תִּתֵּן אֶת־בְּנֵי עַמּוֹן בְּיָדִי: לא וְהָיָה הַיּוֹצֵא אֲשֶׁר יֵצֵא מִדַּלְתֵי בֵיתִי לִקְרָאתִי בְּשׁוּבִי בְשָׁלוֹם מִבְּנֵי עַמּוֹן וְהָיָה לַיהוָה וְהַעֲלִיתִיהוּ עוֹלָה: לב וַיַּעֲבֹר יִפְתָּח אֶל־בְּנֵי עַמּוֹן לְהִלָּחֶם בָּם וַיִּתְּנֵם יְהוָה בְּיָדוֹ: לג וַיַּכֵּם מֵעֲרוֹעֵר וְעַד־בֹּאֲךָ מִנִּית עֶשְׂרִים עִיר וְעַד אָבֵל

עָבַר בְּנֵי עַמּוֹן לְהִלָּחֶם בָּהֶם בְּאַרְצָם: ל וַיִּדַּר יִפְתָּח נֶדֶר לַיהוָה וַיֹּאמַר אִם־נָתוֹן תִּתֵּן אֶת־בְּנֵי עַמּוֹן בְּיָדִי: **לא** וְהָיָה הַיּוֹצֵא אֲשֶׁר יֵצֵא מִדַּלְתֵי בֵיתִי לִקְרָאתִי בְּשׁוּבִי בְשָׁלוֹם מִבְּנֵי עַמּוֹן וְהָיָה לַיהוָה אִם הוּא בִּלְתִּי רָאוּי לְקָרְבָּן, אֲבָל אִם הוּא רָאוּי לְקָרְבָּן וְהַעֲלִיתִיהוּ עוֹלָה: **לב** וַיַּעֲבֹר יִפְתָּח אֶל־בְּנֵי עַמּוֹן לְהִלָּחֶם בָּם וַיִּתְּנֵם יְהוָה בְּיָדוֹ: לג וַיַּכֵּם מֵעֲרוֹעֵר וְעַד־בֹּאֲךָ מִנִּית בְּמֶרְחַק הַמָּקוֹם הַהוּא הָיוּ עֶשְׂרִים עִיר וְעַד אָבֵל מִישׁוֹר כְּרָמִים

עטרת מרים
מַכֶּה גְּדוֹלָה מְאֹד וַיִּכָּנְעוּ בְּנֵי עַמּוֹן מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

כְּרָמִים מַכֶּה גְּדוֹלָה מְאֹד וַיִּכָּנְעוּ בְּנֵי עַמּוֹן מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

שי למורא
הַכְּרָמִים" (ראה פירוש רש"י בראשית יד, ו).

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמַּח בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרֵךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

קריאת התורה למנחת שבת־קודש

ב וַיַּרְא בָּלָק בֶּן־צִפּוֹר אֵת כָּל־אֲשֶׁר־עָשָׂה
יִשְׂרָאֵל לָאֱמֹרִי: ג וַיָּגָר מוֹאָב מִפְּנֵי הָעָם מְאֹד
כִּי רַב־הוּא וַיָּקָץ מוֹאָב מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
ד וַיֹּאמֶר מוֹאָב אֶל־זִקְנֵי מִדְיָן עַתָּה יְלַחֲכוּ הַקָּהָל
אֶת־כָּל־סְבִיבֹתֵינוּ כִּלְחֹךְ הַשּׁוֹר אֵת יֶרֶק הַשָּׂדֶה
וּבָלָק בֶּן־צִפּוֹר מֶלֶךְ לְמוֹאָב בָּעֵת הַהִוא: (לו)
ה וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר פְּתוֹרָה
אֲשֶׁר עַל־הַנָּהָר אֶרֶץ בְּנֵי־עַמּוֹ לִקְרֹא־לוֹ לֵאמֹר
הִנֵּה עַם יָצָא מִמִּצְרַיִם הִנֵּה כִסָּה אֶת־עֵין
הָאָרֶץ וְהוּא יֹשֵׁב מִמֻּלִי: ו וְעַתָּה לְכָה־נָּא
אָרָה־לִּי אֶת־הָעָם הַזֶּה כִּי־עָצוּם הוּא מִמֶּנִּי
אוּלַי אוּכַל נַכֶּה־בּוֹ וַאֲגָרְשֶׁנּוּ מִן־הָאָרֶץ כִּי
יָדַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר־תְּבָרֵךְ מְבֹרָךְ וַאֲשֶׁר תָּאֹר
יוּאָר: ז וַיֵּלְכוּ זִקְנֵי מוֹאָב וְזִקְנֵי מִדְיָן וּקְסָמִים
בְּיָדָם וַיָּבֹאוּ אֶל־בִּלְעָם וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו דִּבְרֵי בָלָק:

(ישראל) ח וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לִינוּ פֹה הַלַּיְלָה וַהֲשִׁבֹתִי אֶתְכֶם דָּבָר כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר יְהוָה אֵלָי וַיֵּשְׁבוּ שָׂרֵי־מוֹאָב עִם־בִּלְעָם: ט וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל־בִּלְעָם וַיֹּאמֶר מִי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה עִמָּךְ: י וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־הָאֱלֹהִים בָּלָק בֶּן־צִפֹּר מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלַח אֵלָי: יא הִנֵּה הָעָם הַיֹּצֵא מִמִּצְרַיִם וַיְכַס אֶת־עֵין הָאָרֶץ עַתָּה לְכָה קָּבָה־לִּי אֹתוֹ אוּלַי אוּכַל לְהִלָּחֶם בּוֹ וְגֵרַשְׁתִּיו: יב וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־בִּלְעָם לֹא תֵלֵךְ עִמָּהֶם לֹא תָאֹר אֶת־הָעָם כִּי בָרוּךְ הוּא:

המשך ביאור למס' שבת ליום ראשון עמ' ב

1 כינה פטור, והוא הדין שאר שרצים.
2 הגמרא דוחה את דברי רבי ירמיה ומבארת את המחלוקת של רבי
3 אליעזר וחכמים: מַתְקִיף לָהּ רַב יוֹסֵף, מדוע העמיד רבי ירמיה דין
4 זה כרבי אליעזר ולא כחכמים, הרי ניתן לומר שעַד כָּאן לֹא פְּלִיגִי
5 – לא נחלקו רַבָּנַן עֲלֵיהּ דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר ופוטרים את ההורגם בשבת,
6 אֶלָּא דווקא בְּכִינָּה, משום דְּאֵינָהּ פָּרָה וְרָבָה – שאינה באה מפריה
7 ורביה כדרך שאר בעלי חיים, אלא היא נוצרת מאליה מבשר
8 האדם, אֲבָל בְּשְׂאָר שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים דְּפָרִין וְרָבִין – שבאים מפריה
9 ורביה, לֹא פְּלִיגִי – לא נחלקו רבנן על רבי אליעזר, וגם הם סוברים
10 שההורגם חייב. וּשְׁנֵיהֶם [–רבנן ורבי אליעזר] לֹא לְמָדוּהָ לאיסור
11 הריגת בעלי חיים בשבת אֶלָּא מֵאֵילִים מאדמים, שנשחטו במשכן
12 לצורך עורותיהם. אלא שנחלקו איזה בעלי חיים יש ללמוד מהם,
13 רַבִּי אֱלִיעֶזֶר סָבַר, כְּאֵילִים, מָה אֵילִים שֵׁיֵּשׁ בָּהֶן בהריגתם נְטִילַת
14 נְשָׁמָה, אַף כֹּל בעל חי שֵׁיֵּשׁ בּוֹ בהריגתו נְטִילַת נְשָׁמָה, ואף כינה יש
15 בהריגתה נטילת נשמה, ולכך חייב על הריגתה. וְרַבָּנַן סָבְרִי,
16 כְּאֵילִים, מָה אֵילִים דְּפָרִין וְרָבִין, אַף כֹּל דְּפָרֶה וְרָבֶה, אבל ההורג
17 כינה שאינה פרה ורבה פטור. ואם כן אין הכרח להעמיד את הדין
18 שיוצא מהמשנה 'שההורג שאר שרצים חייב' כרבי אליעזר, אלא
19 ניתן להעמיד את זה אף כרבנן.
20 אביי מקשה על מה שאמר רב יוסף שכינים אינם פרים ורבים: אָמַר
21 לֵיהּ אַבָּיֵי, וְכִי כִּינָּה אֵין פָּרָה וְרָבָה, וְהָאָמַר מַר במסכת עבודה זרה
22 (גז), שבחלקו השלישי של היום יוֹשֵׁב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְזָן את כל
23 העולם, מִקַּרְנֵי רְאֵמִים [–חיה גדולה], וְעַד בֵּיצֵי כִּינִּים. ומשמע
24 שהכוונה היא לכינים קטנים בזמן שיוצאים מביציהם, ומוכח
25 שכינים פרים ורבים, שהרי יוצאים מביצים. מתרצת הגמרא: אין
26 הכוונה לכינים בזמן שיוצאים מביציהם, אלא מִינָא הוּא – זהו מין
27 שרץ דְּמִיקְּרֵי [–הנקרא] בֵּיצֵי כִּינִּים, אבל כינים אינם יוצאים כלל
28 מביצה אלא הם נוצרים מבשר אדם.
29 הגמרא מקשה עוד על רב יוסף: וְהָתְנְיָא, טִפּוּיֵי [–מין שרץ] וּבֵיצֵי
30 כִּינִּים. ומשמע שכוונת הברייתא לכינים שיוצאים מביצים, ואם כן
31 מוכח שהכינים פרים ורבים שהרי הם יוצאים מביצים. מתרצת
32 הגמרא: שגם כאן יש לפרש שאין הכוונה לכינים בזמן שיוצאים
33 מביציהם, אלא מִינָא הוּא דְּמִיקְּרֵי בֵּיצֵי כִּינִּים.
34 הגמרא מקשה על רב יוסף שאמר שלפי כולם ההורג שאר שרצים
35 חייב: וְהָרֵי פַּרְעוֹשׁ דְּפָרֶה וְרָבֶה, וְתָנְיָא, הָצֵד פַּרְעוֹשׁ בַּשַּׁבָּת, רַבִּי
36 אֱלִיעֶזֶר מְחַיֵּיב, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ פּוֹטֵר. הרי שרבי יהושע פוטר את הצד
37 פרעוש אף שהוא פרה ורבה, ואם כן גם ההורגו פטור. מתרצת
38 הגמרא: אָמַר רַב אַשִׁי, צֵידָה אַחֲרִינָה קָרְמֵית – אתה מקשה מצידה
39 על הריגה, עַד כָּאן לֹא פְּלִיגִי [–לא נחלקו] רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ,
40 אֶלָּא לענין צידה, דְּמַר [–רבי אליעזר] סָבַר, דָּבָר שֶׁאֵין בְּמִינוֹ נִיצּוֹד
41 – שאין דרך לצודו, כגון פרעוש, חָיֵיב, וּמַר [–רבי יהושע] סָבַר
42 פָּטוּר, לפיכך הצד פרעוש פטור, כיון שאין הדרך לצודו, אֲבָל לְעִנְיַן
43 חֲרִינָה של פרעוש, אֲפִילּוּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מוֹדֶה שחייב, משום שהוא
44 פרה ורבה.
45 שנינו במשנה: הַצָּדָן לְצוֹרְךְ חַיָּיב וכו' שלא לצורך פטור.
46 מבררת הגמרא: מַאן תַּנָּא – מיהו התנא שסובר שהצד שלא לצורך
47 פטור. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, רַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא, דְּאָמַר מְלָאכָה שֶׁאֵין
48 צְרִיכָה לְגוּפָהּ פָּטוּר עָלֶיהָ, וכאשר צד שרצים שלא לצורך גופו
49 אלא רק כדי שלא יזיקו, הרי זה מלאכה שאינה צריכה לגופה
50 ופטור.
51 הגמרא מביאה שיש ששונים את דברי רב שהמשנה כרבי שמעון
52 על משניות אחרות: אִיכָּא דְּמַתְנֵי לָהּ אַהָא – יש ששונים את דברי
53 רב על המשנה בעדיות (פ"ב מ"ה), הַמִּפִּים מוּרְסָא – המבקע פצע
54 שיש בו מוגלה בַּשַּׁבָּת, אִם כוונתו לבקע כדי לַעֲשׂוֹת לָהּ פֶּה –
55 שיהיה בה פתח מכאן ואילך, חַיָּיב, וְאִם כוונתו לבקע רק כדי
56 לְהוֹצִיא מִמֶּנָּה לֵחָה [–מוגלה], ואינו חושש אם יסתם מיד, פָּטוּר.
57 מַאן תַּנָּא – מיהו התנא הסובר שאם אינו צריך לפתח פטור, אָמַר
58 רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, רַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא, דְּאָמַר מְלָאכָה שֶׁאֵין צְרִיכָה
59 לְגוּפָהּ פָּטוּר עָלֶיהָ. וכאן שהמלאכה היא עשיית פתח, כאשר אינו
60 צריך לפתח אלא צריך להוציא את המוגלה, הרי זו מלאכה
61 שאינה צריכה לגופה, ולכך הוא פטור.
62 וְאִיכָּא דְּמַתְנֵי לָהּ אַהָא – ויש ששונים את דברי רב על המשך
63 המשנה בעדיות (שם), הָצַד נָחָשׁ בַּשַּׁבָּת, אִם מִתְעַסֵּק בּוֹ שֶׁלֹּא יִשָּׁכְנוּ,
64 פָּטוּר, וְאִם צדו לְצורך רִפּוּאָה, חַיָּיב משום מלאכת צידה. מַאן תַּנָּא
65 – מיהו התנא הסובר שהצד כדי שלא ישכנו פטור, אָמַר רַב יְהוּדָה
66 אָמַר רַב, רַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא, דְּאָמַר מְלָאכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לְגוּפָהּ פָּטוּר
67 עָלֶיהָ, וכאשר אינו צריך את צידת הנחש, אלא צדו רק שלא
68 ישכנו, ואם לא היה נושכו, לא היה צדו, הרי זו מלאכה שאינה
69 צריכה לגופה.
70 הגמרא מביאה דין בענין השולה דג מן הים: אָמַר שְׁמוּאֵל, הַשּׁוֹלֶה
71 [–המגביה ומוציא] דָּג מִן הַיָּם, כֵּיוָן שֶׁיָּבֵשׁ בּוֹ – שהדג התייבש
72 בחלקו כְּשִׁיעוּר רוחב סֶלַע [–מין מטבע], חַיָּיב משום נטילת נשמה,
73 אף אם החזירו למים כשהוא עדיין חי, כיון שימות. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי
74 בַּר אָבִין, וּבֵין סְנַפִּירָיו – ודווקא שנתייבש בין סנפירו חייב, שאז
75 ודאי שימות, אבל אם נתייבש במקום אחר, יכול לחיות, ופטור.
76 אָמַר רַב אַשִׁי, לֹא תֵּימָא – אל תאמר שחייב רק כאשר יָבֵשׁ מַמָּשׁ,
77 אֶלָּא אֲפִילּוּ יבש קצת, דְּעָבַד רִירֵי – שזב ריר ממנו ואם נוגעים בו
78 נמשך עם האצבע חוט מהריר, גם חייב.
79 הגמרא מביאה דין בענין דלדול עובר במעי אמו: אָמַר מַר בַּר
80 הַמְדוֹרֵי אָמַר שְׁמוּאֵל, הוֹשִׁיט אדם את יָדוֹ לִמְעֵי בְהֵמָה, וְדִלְדֵּל
81 [–עקר] עוּבָּר שֶׁבְּמֵעֶיהָ ממקום חיבורו, והפילה על ידי זה את
82 עוברה, חַיָּיב. מבררת הגמרא: מַאי מַעֲמָא – משום איזה מלאכה
83 ניתן לחייבו. אָמַר רָבָא, בַּר הַמְדוֹרֵי אַסְבְּרָא לִי – הסביר לי טעמו של
84 דבר זה, לָאו – וכי לא אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, הַאי מַאן דְּתָלֵשׁ כְּשׁוּתָא
85 מֵהֵיזְמֵי וְהֵיגֵי – התולש כשות שגדל על מיני קוצים ויונק דרכם
86 מהקרקע, מֵיחַיֵּיב מִשּׁוּם עוֹקֵר דָּבָר מִגִּידּוּלוֹ שהיא תולדת קוצר, ואף
87 על פי שאינו מחובר לקרקע. הרי שאפילו על דבר שאינו מחובר
88 לקרקע חייבים משום קוצר, הָכָא נַמִּי – אף כאן בדלדל עובר במעי
89 אמו, מֵיחַיֵּיב מִשּׁוּם עוֹקֵר דָּבָר מִגִּידּוּלוֹ, שעקרו ממקום גידולו אף
90 שאינו מחובר לקרקע.
91 דין נוסף בענין עוקר דבר מגידולו: אָמַר אַבָּיֵי, הַאי מַאן דְּתָלֵשׁ – מי
92 שתולש

פרק ד משנה ו

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: כָּל הַמְכַבֵּד אֶת הַתּוֹרָה, גּוּפוֹ מְכֻבָּד עַל הַבְּרִיּוֹת. וְכָל הַמְחַלֵּל אֶת הַתּוֹרָה, גּוּפוֹ מְחֻלָּל עַל הַבְּרִיּוֹת:

נקודות משיחות קודש

המפרשים[1] ביארו שהכוונה לכבד את ספר התורה ולומדיו. ואולם מכיון שכיבוד ספר־תורה הוא הלכה בשולחן־ערוך[2] ומסכת אבות באה ללמדנו ענינים שהם "מילי דחסידותא"[3], מוכרחים, לכאורה, לפרש את המשנה באופן אחר.

עוד יש לדייק בדברי המשנה - "גופו מכובד" - מהו הדגש על "גופו" דוקא?

להבנת הדברים יש להתבונן בהנהגתו של רבי יוסי עצמו:

מסופר במדרש[4] על "מטרונה" (גבירה מבית המלוכה) שנהגה להציג לרבי יוסי שאלות שונות (כגון, מה הם מעשי הקב"ה לאחר שסיים לברוא את העולם?) ורבי יוסי היה משיב לה על שאלותיה. למרות שיכול היה להמנע מלהשיב לה - ובפרט שהשאלות לא נגעו כלל לאותן מצוות שהיא מחוייבת בהן - עם כל זאת השתדל רבי יוסי לענות על כל שאלותיה, וזאת כדי להעלות את כבוד התורה אף בעיניה של אותה "מטרונה".

לפי זה יש לומר כי באומרו "כבוד התורה" נתכוון רבי יוסי להסברת התורה באופן כזה שיעלה את קרנה וכבודה בעיני הבריות.

זאת אפוא מלמדנו רבי יוסי כי על־פי מידת חסידות יש לכבד את התורה גם במקום שאינו מחוייב מצד הדין וכמו במקרה הנ"ל: אשה נוכריה שואלת שאלות על התורה ואין כל חיוב לענות עליהן - אף־על־פי־כן טרח רבי יוסי להשיב עליהן, בכדי שגם אומות העולם ("הבריות") יכבדו את התורה.

זו גם הסיבה שרבי יוסי נקט הלשון "גופו מכובד", שכן לגויים יש שייכות אך ורק לגופו של היהודי (כנאמר בתניא[5]: "הגוף החומרי הנדמה בחומריותו לגופי אומות העולם"), אך בכל הנוגע לנשמת היהודי - אין לגויים כל קשר ושייכות.

לכן, כאשר יהודי משתדל שהתורה תהיה מכובדת בעיני כולם, גם בעיני הבריות (אומות העולם), הבריות מכבדות "את גופו".

(שיחות קודש תשל"ח - מוצ"ש פרשת קורח)

דברי המשנה צריכים עיון: אצל יהודי הנשמה היא העיקר והגוף רק טפל אליה[6]. לפי זה, כאשר המשנה עוסקת בכבוד האדם ("מכובד על הבריות"), היה עליה להדגיש את הנשמה ולא את הגוף?!

זאת ועוד: הביטוי "בריות" מתאים למי שאין להם שום מעלה (לא מצד שכלם ולא מצד מידותיהם) והם בבחינת "בריות בעלמא"[7], דהיינו שמעלתם היחידה היא שנבראו על־ידי הקב"ה. נשאלת אפוא השאלה - מהו השבח להיות מכובד על־ידי "בריות" נחותות שכאלה?

ההסבר הוא: כבוד התורה (שהיא חכמתו של הקב"ה) הוא דבר המתחייב בפשטות (גם ללא הנמקות והבטחות). אולם לעיתים עשויה השמירה על כבוד התורה להיות כרוכה בקשיים שמציבים חיי הגוף. שכן, בהיות בני ישראל נתונים בגלות כ"כבשה אחת בין שבעים זאבים"[8], יתכן שהקפדה יתרה על ענינים הקשורים לכבוד התורה תסב להם קשיים בפרנסה וכיוצא בזה.

אומרת לנו המשנה: כאשר יהודי מכבד את התורה, אזי אפילו ה"בריות" הנחותות ביותר לא זו בלבד שלא יפריעו לו בעניני הגוף הגשמיים, אלא הן אף יסייעו לו בעניני הגוף. ואמנם כך גם רואים בפועל, שכאשר יהודי עומד בתוקף על עקרונותיו בכל הקשור לעניני יהדות - סביבתו רוחשת לו כבוד והערכה ומתקיים בו "כל המכבד את התורה - גופו מכובד על הבריות".

('תורת־מנחם - התוועדויות' תשד"מ, כרך ג, עמ' 1820)

1) רש"י ורע"ב. 2) אורח-חיים סימן קמו, יורה-דעה סימן רמד. 3) בבא קמא ל, א. 4) לדוגמה ראה בראשית-רבה ד, ו. שם יז, ז. ועוד. 5) פרק מט. 6) ראה תניא פרק לב. 7) תניא שם. 8) מדרש תנחומא תולדות ה.

המשך ביאור למס' שבת ליום חמישי עמ' ב

גמרא

מקשה הגמרא: **הָא גּוּפָא קַשְׁיָא** – משנה זו קשה מצד עצמה, שהרי **אָמְרַתְּ** ברישא, "**יֵשׁ קְשָׁרִין שֶׁאֵין חַיָּבִין עֲלֵיהֶן כְּקֶשֶׁר הַגַּמָּלִין וּכְקֶשֶׁר הַסַּפָּנִין**", ומשמע שבקשרים אלו רק **חִיּוּבָא הוּא דְּלֵיכָּא** – אין חיוב חטאת, **הָא אִיסּוּרָא אִיכָּא** – אך יש איסור לכתחילה לעשותם, **וַהֲדַר תָּנֵי** – ולאחר מכן שנינו "**קוֹשֶׁרֶת אִשָּׁה מִפִּתַּח חֲלוּקָהּ**", ומשמע **שֶׁאֲפִילּוּ לְכַתְּחִילָּה** מותר לקשור קשרים אלו.

מתרצת הגמרא: **הָכִי קָאָמַר** – כך היא כוונת המשנה, "**יֵשׁ קְשָׁרִין שֶׁאֵין חַיָּבִין עֲלֵיהֶן** חטאת **כְּקֶשֶׁר הַגַּמָּלִין וּכְקֶשֶׁר הַסַּפָּנִין**, אבל אסור לכתחילה לעשותם, **וּמַאי נִיהוּ** – ומה הם הקשרים הללו,

לוח זמנים לשבוע פרשת חוקת באה"ק (קרח בחו"ל) - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ק)	05:37	05:39	08:27	08:28	09:08	09:09	10:21	10:22	13:18	13:19	19:48	19:49	20:18	20:19	19:29	20:31
חיפה (ק)	05:32	05:34	08:23	08:24	09:05	09:07	10:19	10:20	13:18	13:19	19:55	19:55	20:22	20:23	19:25	20:35
ירושלים (ק)	05:34	05:36	08:24	08:26	09:06	09:07	10:19	10:20	13:17	13:18	19:53	19:54	20:18	20:19	19:14	20:31
תל אביב (ק)	05:35	05:37	08:25	08:27	09:07	09:08	10:20	10:22	13:18	13:20	19:50	19:51	20:21	20:21	19:31	20:34
אוסטריה, וינה (ק)	04:54	04:56	07:38	07:40	08:53	08:55	10:16	10:17	13:37	13:38	20:59	20:59	21:43	21:44	20:41	22:03
אוסטרליה, מלבורן (ח)	07:36	07:37	09:17	09:18	09:57	09:58	10:47	10:48	12:52	12:53	17:09	17:11	17:40	17:41	16:53	17:53
אוקראינה, אודסה (ק)	05:04	05:06	07:52	07:54	09:00	09:01	10:21	10:22	13:39	13:40	20:54	20:54	21:36	21:36	20:36	21:54
אוקראינה, דונייצק (ק)	04:29	04:31	07:13	07:16	08:28	08:30	09:50	09:52	13:11	13:12	20:32	20:32	21:16	21:17	20:15	21:36
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ק)	04:38	04:40	07:21	07:23	08:38	08:40	10:01	10:02	13:22	13:23	20:45	20:46	21:30	21:30	20:28	21:50
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	04:55	04:57	07:22	07:26	08:59	09:01	10:23	10:25	13:48	13:49	21:20	21:20	22:08	22:08	21:02	22:30
אוקראינה, קייב (ק)	04:46	04:48	07:08	07:14	08:51	08:53	10:15	10:17	13:41	13:42	21:13	21:13	22:02	22:02	20:56	22:24
איטליה, מילאנו (ק)	05:35	05:37	08:24	08:26	09:28	09:30	10:48	10:50	14:04	14:06	21:18	21:19	21:56	21:56	21:01	22:14
אקוואדור, קיטו (ח)	06:13	06:14	08:41	08:42	09:12	09:14	10:15	10:16	12:46	12:48	18:19	18:21	18:43	18:45	18:02	18:54
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	08:01	08:01	09:48	09:49	10:26	10:27	11:17	11:18	13:26	13:27	17:52	17:54	18:21	18:22	17:35	18:34
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	09:11	09:12	10:45	10:46	11:27	11:28	12:15	12:16	14:17	14:18	18:23	18:25	18:57	18:59	18:07	19:11
ארה"ב, בולטימור (ק)	05:40	05:42	08:32	08:34	09:22	09:24	10:39	10:40	13:46	13:47	20:37	20:37	21:11	21:12	20:19	21:26
ארה"ב, ברוקלין (ק)	05:25	05:27	08:17	08:19	09:09	09:11	10:27	10:28	13:35	13:37	20:30	20:31	21:06	21:06	20:13	21:21
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	05:25	05:27	08:18	08:19	09:10	09:11	10:27	10:29	13:36	13:37	20:31	20:32	21:07	21:07	20:14	21:22
ארה"ב, דטרויט (ק)	05:56	05:58	08:47	08:49	09:43	09:44	11:01	11:03	14:12	14:14	21:13	21:13	21:50	21:50	20:55	22:06
ארה"ב, האוסטון (ק)	06:21	06:23	09:10	09:12	09:50	09:52	11:03	11:04	13:59	14:00	20:26	20:27	20:55	20:55	20:09	21:07
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	05:42	05:43	08:32	08:34	09:16	09:17	10:30	10:31	13:30	13:31	20:06	20:07	20:37	20:38	19:49	20:51
ארה"ב, מיאמי (ק)	06:30	06:32	09:17	09:18	09:55	09:56	11:05	11:07	13:57	13:58	20:16	20:16	20:43	20:44	19:58	20:55
ארה"ב, ניו הייבן (ק)	05:19	05:21	08:11	08:13	09:04	09:06	10:22	10:23	13:32	13:33	20:29	20:29	21:05	21:05	20:11	21:20
ארה"ב, פיטסבורג (ק)	05:50	05:52	08:42	08:44	09:34	09:35	10:51	10:53	14:00	14:01	20:54	20:54	21:29	21:30	20:36	21:44
ארה"ב, שיקגו (ק)	05:16	05:18	08:08	08:09	09:02	09:04	10:20	10:22	13:31	13:32	20:29	20:30	21:06	21:06	20:12	21:22
בוליביה, לה-פס (ח)	07:00	07:01	09:13	09:14	09:45	09:47	10:43	10:44	13:04	13:06	18:09	18:10	18:34	18:35	17:52	18:45
בלגיה, אנטוורפן (ק)	05:27	05:29	07:44	07:45	09:33	09:35	10:58	11:00	14:26	14:27	22:02	22:02	22:52	22:52	21:44	23:15
בלגיה, בריסל (ק)	05:29	05:31	07:44	07:46	09:35	09:36	10:59	11:01	14:26	14:27	22:00	22:00	22:50	22:50	21:42	23:12
ברזיל, סאן פאולו (ח)	06:48	06:49	08:53	08:54	09:26	09:27	10:22	10:23	12:39	12:40	17:34	17:35	17:55	17:57	17:17	18:07
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	06:35	06:36	08:40	08:41	09:14	09:15	10:09	10:11	12:27	12:28	17:19	17:20	17:45	17:46	17:02	17:56
בריטניה, לונדון (ק)	04:43	04:45	07:02	07:04	08:51	08:52	10:16	10:17	13:44	13:45	21:24	21:24	22:13	22:12	21:09	22:36
בריטניה, מנצ'סטר (ק)	04:40	04:42	07:11	07:12	08:53	08:55	10:20	10:22	13:53	13:55	21:42	21:42	22:39	22:38	21:27	23:06
גרמניה, ברלין (ק)	04:43	04:46	07:08	07:10	08:54	08:56	10:20	10:22	13:50	13:52	21:35	21:35	22:27	22:27	21:17	22:52
גרמניה, פרנקפורט (ק)	05:16	05:18	07:45	07:49	09:19	09:21	10:43	10:45	14:08	14:09	21:39	21:39	22:27	22:27	21:21	22:48
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	06:54	06:55	08:55	08:56	09:30	09:31	10:24	10:25	12:39	12:40	17:31	17:33	17:51	17:52	17:14	18:03
הודו, מומבאי (ח)	06:02	06:03	08:45	08:46	09:19	09:21	10:28	10:29	13:14	13:15	19:19	19:20	19:45	19:46	19:02	19:56
הודו, פונה (ח)	05:59	06:01	08:41	08:43	09:16	09:17	10:24	10:25	13:10	13:11	19:14	19:15	19:40	19:41	18:57	19:51
הונגריה, בודפשט (ק)	04:46	04:48	07:32	07:34	08:44	08:46	10:06	10:07	13:25	13:27	20:45	20:45	21:28	21:28	20:27	21:47
טורקיה, איסטנבול (ח)	04:28	04:30	07:20	07:22	08:13	08:15	09:31	09:32	12:40	12:41	19:36	19:37	20:12	20:13	19:19	20:27
יוון, אתונה (ק)	06:03	06:05	08:55	08:57	09:43	09:44	10:59	11:00	14:04	14:05	20:51	20:52	21:25	21:25	20:34	21:39
מולדובה, קישינב (ק)	05:09	05:12	07:56	07:59	09:06	09:08	10:27	10:29	13:46	13:47	21:04	21:04	21:46	21:46	20:46	22:05

לוח זמנים לשבוע פרשת חוקת באה"ק (קרח בחו"ל) - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	05:59	06:00	08:41	08:43	09:16	09:18	10:25	10:26	13:11	13:12	19:17	19:18	19:43	19:44	19:00	19:54
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	08:10	08:11	09:33	09:34	10:19	10:20	11:04	11:05	13:01	13:03	16:52	16:54	17:29	17:31	16:36	17:44
נפאל, קטמנדו (ח)	05:09	05:10	07:56	07:58	08:35	08:36	09:47	09:48	12:40	12:42	19:02	19:03	19:31	19:32	18:45	19:43
סין, בייג'ין (ח)	04:46	04:48	07:38	07:40	08:29	08:30	09:46	09:47	12:54	12:55	19:46	19:47	20:21	20:22	19:27	20:36
סינגפור, סינגפור (ח)	07:01	07:02	09:30	09:32	10:01	10:03	11:04	11:06	13:37	13:38	19:12	19:14	19:36	19:38	18:55	19:47
פולין, ורשא (ק)	04:14	04:17	06:38	06:39	08:24	08:26	09:50	09:52	13:20	13:21	21:01	21:01	21:55	21:54	20:44	22:19
פרו, לימה (ח)	06:28	06:29	08:45	08:47	09:17	09:18	10:16	10:17	12:40	12:41	17:53	17:54	18:17	18:19	17:36	18:28
צרפת, ליאון (ק)	05:51	05:53	08:40	08:42	09:45	09:46	11:05	11:07	14:22	14:23	21:34	21:35	22:15	22:15	21:17	22:33
צרפת, פריז (ק)	05:47	05:49	08:28	08:30	09:48	09:49	11:11	11:12	14:33	14:34	22:00	22:00	22:44	22:44	21:42	23:04
קולומביה, בוגוטה (ח)	05:46	05:48	08:19	08:20	08:50	08:52	09:54	09:56	12:29	12:31	18:10	18:12	18:35	18:36	17:53	18:45
קנדה, טורונטו (ק)	05:36	05:38	08:27	08:29	09:26	09:27	10:45	10:46	13:58	13:59	21:06	21:06	21:41	21:42	20:48	21:58
קנדה, מונטריאול (ק)	05:06	05:08	07:55	07:57	08:59	09:00	10:19	10:21	13:35	13:37	20:48	20:48	21:27	21:28	20:31	21:45
קפריסין, לרנקה (ק)	05:32	05:34	08:23	08:25	09:08	09:09	10:22	10:24	13:24	13:25	20:03	20:03	20:34	20:35	19:45	20:48
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	04:18	04:20	06:58	06:59	08:36	08:38	10:05	10:06	13:41	13:43	21:38	21:38	22:40	22:39	21:20	23:11
רוסיה, מוסקבה (ח)	03:45	03:47	06:31	06:33	08:06	08:08	09:36	09:37	13:15	13:17	21:23	21:23	22:25	22:24	21:05	22:59
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	04:25	04:27	07:12	07:14	08:22	08:24	09:44	09:45	13:03	13:04	20:21	20:21	21:04	21:04	20:03	21:23
שוויץ, ציריך (ק)	05:29	05:31	08:15	08:17	09:26	09:28	10:48	10:50	14:08	14:09	21:32	21:32	22:10	22:10	21:14	22:28
תאילנד, בנגקוק (ח)	05:52	05:53	08:31	08:32	09:04	09:05	10:11	10:12	12:52	12:54	18:48	18:49	19:13	19:14	18:31	19:24

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעיין חנה**

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב"ד 60840 ישראל – P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: www.DvarMalchus.Org

www.otzar770.com • www.lahak.org • www.Chasidut.TV

•••

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: office@chazak.co.il – www.chazak.co.il

P.P.
שולם
1949
תל אביב

Dvar Malchus
Issue # 00738
21/06/2020

2304-3377

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים